FABIAN PULER, SVATÝ VÁCLAV.

V dolejší části obrazu Orlík, Ranská Hora a Hazenburk. (Louny, Městské museum, Český graduál Jana Táborského z Klokotské Hory z r. 1563, l. 273b.)

SVATOVÁCLAVSKÝ SBORNÍK

NA PAMÁTKU 1000. VÝROČÍ SMRTI
KNÍŽETE VÁCLAVA SVATÉHO

II * 3

DOBROSLAV OREL

HUDEBNÍ PRVKY SVATOVÁCLAVSKÉ

VYDAL
NÁRODNÍ VÝBOR PRO OSLAVU SVATOVÁCLAVSKÉHO
TISÍCILETÍ
TISKLA STÁTNÍ TISKÁRNA V PRAZE
1937

ÚVODEM

Redakční rada Svatováclavského sborníku, zvolená Národním výborem pro oslavu tisícího výročí smrti sv. Václava, se rozhodla vydati v II. dílu Sborníku spis *Hudební prvky svatováclavské* a to po vzájemné dohodě s Učenou Společností Šafaříkovou v Bratislavě, která jej původně přijala do svých publikací.

Spis tento podává výsek hudební kultury od dob nejstarších do konce 16. stol., souvisící s projevy úcty a oddanosti k českému knížeti Václavu Svatému, nejen na území nynější československé vlasti, nýbrž i v široké oblasti hudební jiných zemí. Na závěr 16. věku doznívá totiž chorální jednohlasý zpěv svatováclavský a končí jeho zápisy v našich i cizích rukopisech. Tím je také časově vymezena rozsáhlá látka, z níž byl podán hudební obraz svatováclavského chorálu a zasazen do rámce současné hudební kultury.

Spis je rozvržen do pěti částí.

Část prvá jedná o svatováclavských písních, hlavně o písni »Svatý Václave«; do této kapitoly byla pojata i píseň »Hospodine, pomiluj ny«, protože je v blízkém hudebním a časovém příbuzenství s písní svatováclavskou.

Část druhá obsahuje mešní formulář svatováclavský po stránce pěvecké i liturgické. Větší pozornost byla tu věnována sekvencím čili prosám, jež po celá století patřily k význačným produktům slovesné a hudební kultury v Čechách a na Moravě.

V třetí části je podán rozbor svatováclavského oficia, v němž se solově zpívaly i části legend podle cheironomických značek, vepsaných do textu. Ač většina z těchto legend byla již s historického stanoviska uveřejněna nebo kriticky oceněna, bylo třeba z hudebních důvodů je otisknouti s těmito hudebními značkami podle nejstarších rukopisů a upustiti od nynější interpunkce.

Část čtvrtá popisuje prameny k části druhé a v části páté jsou faksimilia z užitých rukopisů.

Pro transkripci chorální notace byl zvolen způsob, podle kterého jakýkoliv tvar původní noty se rovná v přepise notě osminové. Tím bylo možno přesně stanoviti intervalový rozsah nápěvů při odlišném způsobu původní notace chorální z různých dob a podati širšímu kruhu čtenářstva melodický poklad svatováclavské literatury srozumitelně a přehledně. Likvescentní tóny jsou označeny polokroužkem nad notou.

Lektorka hudební výchovy při universitě Komenského v Bratislavě Anna Dočkalová pořídila několik tisíc fotografií z hudebních rukopisů a účastnila se horlivě přípravných prací v knihovnách domácích i cizích. Tabulka sekvencí a rejstřík je její prací.

Po stránce paleografické pomáhal prof. Dr. Jan Vilikovský, historickou část revidoval docent Dr. Rudolf Holinka, oba z university Komenského v Bratislavě.

Studium starých hudebních památek a jejich fotografování umožnili prelát Dr. Josef Čihák jako správce knihovny metropolitní kapituly svatovítské, ředitelství knihovny Národního musea a Národní a universitní knihovny v Praze (rukopisné oddělení), universitní knihovny a městského musea v Bratislavě, františkánských knihoven na Slovensku, městských museí v Praze, Hradci Králové, Lounech, Rakovníku, Rokycanech a dalších měst v Čechách, též správy klášterní knihovny ve Vyšším Brodě, kapitulní knihovny v Olomouci a státní studijní knihovny tamtéž, rovněž Městského archivu a Zemského musea v Brně.

Z cizích pramenů jsem mnoho získal vzácnou obětavostí přednostů universitních knihoven v Štyrském Hradci a v Záhřebu, hudebního oddělení Národní knihovny (Nationalbibliothek) ve Vídni, klášterních knihoven v Admontu, na Košljunu u Aleksandrova, biskupské knihovny na ostrově Krku, Vitezićovy knihovny ve Vrbníku tamtéž a jinde v Jugoslavii.

Při definitivním lámání sazby bylo mi laskavostí autorů a redakční rady umožněno nahlédnouti do dvou rukopisů studií, připravených k tisku v Svatováclavském sborníku II. Je to spis *Flory Kleinschnitzové Rukopisy svatováclavské v Národní a universitní knihovně v Praze,* kde jsou přesněji datovány rukopisy NUK, než má Truhlář v Catalogus

Codicum I. II. a *F. M. Bartoše Památky svatováclavského kultu v rukopisech Národního musea,* v němž se výstižně osvětluje historický vývoj úcty k sv. Václavu na základě těchto pramenů. Mohl jsem aspoň částečně v poznámkách upozorniti na hlavní partie a názory v obou těchto spisech.

O vytištění díla pečoval ochotně a obětavě člen redakční rady Svatováclavského sborníku, profesor Karlovy university v Praze, Dr. *Karel Stloukal.*

Státní tiskárna v Praze věnovala úpravě knihy, zvláště nesnadné notové části, největší péči a vyšla ochotně vstříc veškerým přáním.

V š e m jmenovaným i nejmenovaným, kdož mi při práci přispěli, vzdávám upřímné a srdečné díky.

V Bratislavě, v den svátku sv. Václava 1936.

DOBROSLAV OREL

OBSAH

I. část: *Písně o sv. Václavu.*

Texty písně Svatý Václave 3
Nápěvy písně Svatý Václave a jejich rozbor 13
Nápěvy písně Hospodine, pomiluj ny a jejich rozbor 28
Hudební rytmus a hudební přízvuk písně svatováclavské 39
Vznik písně Hospodine, pomiluj ny 41
Vznik písně Svatý Václave 63
Gaude, felix Boemia 68
Wenceslao duci claro 73

II. část: *Mešní formulář svatováclavský do konce 16. stol.*

Ad aspersionem et processionem de s. Wenceslao 75
Mešní formulář o sv. Václavu na den 28. září z 12. stol. 78
Introitus In virtute — V moci (síle) tvé 87
Kyrie, fons bonitatis — Pane Bože, studnice dobroty 96
Gloria summum, latinské a české 102
Collecta, secreta, complenda 108
Leccio-Epistola, latinsky a česky 113
Graduale s alleluia, latinsky a česky 120
Vznik sekvencí 128
Výklad jmen sequentia — prosa 131
Výčet sekvencí. (Tabulky.) 138
Latinské a české sekvence svatováclavské.
1. Criste, tui preclari militis — Kriste tvého rytíře 168
2. Dulce melos cum concentu 193
3. Festa mente iocundemur 200
4. Salve, pater optime — Zdráv buď, otče dobrotivý 209
5. Psallat ecclesia — Chváliž církev, svatá matka 218
6. Letabundus psallat mundus. De ss. Stanislao et Wenceslao 227
7. Spe mercedis 229
Evangelium latinské a české 232
Credo latinské a české 240

Ofertorium latinské a české ... 256
Preface latinská a česká ... 260
Sanctus a benedictus s tropy a bez tropu — Všemohúcí stvořiteli ... 271
Pater noster ... 281
Agnus dei ... 287
Communio Magna est gloria ... 292
Ite, missa est. Ad dimissionem ... 292
Missa infra octavam et in octava festi s. Wenceslai ... 293
Translatio s. Wenceslai ... 299
Dedicatio capelle s. Wenceslai ... 305
Recollectio ossium s. Wenceslai ... 311

III. část: *Rýmované oficium svatováclavské. Historia de s. Wenceslao.*

Vespera prima ... 321
Antifony ... 323
Žalmy ... 327
Capitulum ... 330
Responsorium ... 331
Hymnus s ℣. a ℟. ... 332
Antifona ad Magnificat a Magnificat ... 334
Orace ... 335
a) Nápěv svatojirský ... 336
b) Nápěv svatovítský z antifonáře Arnošta z Pardubic P VI/$_8$ ... 337
Nápěv olomoucký z antifonáře kap. archivu olom. CO 44 ... 349
Matutinum ... 354
Invitatorium ... 357
Hymnus ... 358
Nokturna a jejich části ... 359
Rýmované antifony ... 362
Žalmy ... 364
Pater noster ... 366
Benedictiones ... 367
Lekce ze svatováclavských legend ... 368
1. Beatus Wencezlaus mire caritatis ... 370
2. a) Gloriosus Wenceslaus ex christianissimo patre ... 378
b) Beatus martir Wenceslaus ... 382
3. Licet plura a) Znění kratší, b) Znění delší ... 383
4. Corpus sacratissimi martyris ... 396
5. Crescente fide ... 407
6. Inclitam et gloriosam ... 423
7. Oportet nos ... 428
8. Legenda císaře Karla IV. ... 434

Responsoria s verši po lekcích v nokturnech 435
Omelia svatováclavská 450
Trophus Preclaris his meritis 457
Te deum 458
Nápěv svatovítský z antifonáře Arnošta z Pardubic P VI/$_3$ 459
Nápěv olomoucký z antifonáře kap. knih. olom. CO 44 484
Laudes 503
Znění benediktinské (svatojirské) 503
Znění svatovítské 505
Znění olomoucké 506
Nápěv svatovítský z antifonáře Arnošta z Pardubic P VI/$_3$ 507
Nápěv olomoucký z antifonáře olomouckého, kap. archivu CO 44 512
Ad horas matutina laus (prima, tercia, sexta, nona) 515
Vespera secunda 28. září 517
a) de festo precedenti 518
b) de festo sequenti 522
c) a capitulo de sequenti 523
Vespera secunda de Translatione 4. března 527
Completorium 527

IV. část: *Prameny* 531

V. část: *Obrazy* 573

Rejstřík 577

Résumé 581

DOBROSLAV OREL

HUDEBNÍ PRVKY SVATOVÁCLAVSKÉ

I. ČÁST

PÍSNĚ O SV. VÁCLAVU

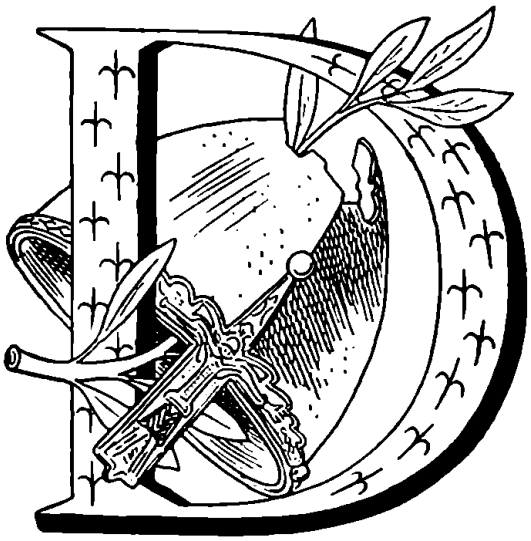

o kategorie písňové literatury svatováclavské náležejí *Svatý Václave, — Gaude, felix boemia, — Wenceslao, duci claro.*

Píseň *Svatý Václave* je mladší sestrou nejstarší duchovní písně české *Hospodine, pomiluj ny.* Jejich společnou matkou je slovanská liturgie a otcem recitativ Kyrieleison. Obě se zrodily v ovzduší románského umění. Spočívají na dominantách jako pilířích, zdobených stále se vracejícím ornamentem kadence malého rozsahu. Ale svatováclavská píseň je vyspělejší stavbou, melodikou, monumentalitou. Pro dobovou blízkost a slohovou příbuznost obou nebylo možno při rozboru písně Svatý Václave opomenouti Hospodine, pomiluj ny.[1]

Texty písně Svatý Václave.

Dosud nejstarší známé znění textu svatováclavské písně podává kronika Beneše Krabice z Veitmile (Chronicon Benessii de Weitmil), jež jest vepsána do rukopisu knihovny metr. kap. praž. H VI/3 na ll. 1ª—108ᵇ. Kroniku vydal Pelcl s Dobrovským v Scriptores rerum Bohemicarum Tomus II. r. 1784 a Josef Emler ve Fontes rerum Bohemicarum Tomus IV. r. 1884, ss. 457—548.

Kanovník kostela svatovítského Beneš Krabice z Veitmile (zemř. 1375) napsal tuto českou kroniku v jazyku latinském k žádosti Karla IV.

[1] O parafrázích SV z doby barokové viz pojednání *Flory Kleinschnitzové* Rukopisy svatováclavské v Národní a Universitní knihovně v Praze (Sborník svatováclavský II.).

Podle kronikářského způsobu přichází k r. 1368 a při něm v knize IV. poznamenává:

[Dobrovský, s. 397; FRB IV, s. 537]: ... Talem Deus omnipotens propter merita martirum suorum, patronorum ecclesie Pragensis, malefactorum eiusdem ecclesie reddidit retribucionem, ut pena eorum, qui in dicto exercitu mala morte mortui sunt, aliis tunc viventibus et futuri temporis hominibus transiret in exemplum.

Hiis et aliis gloriosis miraculis sancti Wenceslai consideratis reverendus pater dominus Johannes, archiepiscopus Pragensis, apostolice Sedis legatus, concessit omnibus vere penitentibus, confessis et contritis, qui ad honorem ipsius sancti cancionem infra scriptam, ab olim cantari consuetam cantaverint, XL dierum indulgenciam perpetuis temporibus duraturam.

Cuius quidem cancionis tenor in vulgari sequitur in hec verba:

1. Swaty Waczlawe,
wewoda Czeske zemye,
kneze nasschie,
pross zany Boha,
swateho Ducha, Kyrieleyson.

2. Nebeske gest dworstwo krasne,
blaze tomu, ktoz tam poygde,
zywot wieczny,
ohen iassny,
swateho Ducha, Kyrieleyson.

3. Pomoczy twe zadamy,
smyluy sie nadnamy,
vtyess smutne,
otwed wse zle,
swaty Waczlawe, Kyrieleyson.

Et debet ter cantari etc.

Podle Benešovy kroniky udělil pražský arcibiskup Jan Očko z Vlašimě na základě zázraků, jež se dály u hrobu sv. Václava, 40denní odpustky těm, kteří v kajícnosti se vyzpovídají, učiní náležité pokání a vykonají dobrý skutek v té formě, že ke cti sv. Václava zazpívají uvedenou píseň, kteráž se odedávna zpívala. Má se zpívati třikrát.

Tak aspoň možno vyložiti zcela přirozeně poznámku Benešovu Et debet ter cantari. Jest tedy za doby Beneše z Veitmile a arcibiskupa Jana Očka píseň svatováclavská v jazyku mateřském nejenom úředně

povolena, nýbrž i doporučena jako projev dobrého skutku a úcty k sv. Václavu.

2. *Druhý* nejstarší zápis textu je znám z rukopisu univ. knih. pražské XVII F 30 z r. asi 1380. Na l. 96ᵃ jsou uvedeny texty písní pod č. CIX Hospodine, pomiluj ny, CX Svatý Václave, CXI Buoh všemohúcí. Jsou to tytéž písně až na Jesu Kriste, štědrý kněže, které uvádí svatovítská synoda z r. 1406.

Faksimile Svatý Václave z rukopisu XVII F 30, l. 96ᵃ, podal již Flajšhans v Písemnictví českém 1901, s. 25, a Kalousek v Obraně knížete Václava svatého 1901, s. 107.

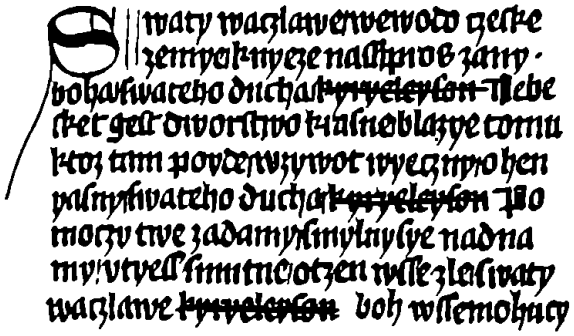

Obr. 1. Swaty waczlawe. (Univ. knih. praž., XVII F 30, l. 96ᵃ.)

1. Swaty waczlawe, /
wewodo czeske zemye, /
knyeze nass, /
pros zany boha, /
swateho ducha, /
K y r y e l e y s o n.

2. Nebesket gest dworstwo krasne, /
blazye tomu, ktoz tam poyde, /
wzywot wyeczny, /
ohen yasny, /
swateho ducha, /
K y r y e l e y s o n.

3. Pomoczy twe zadamy, /
smyluy sye nadnamy, /
vtyess smutne, /
otzen wsse zle, /
swaty waczlawe,
K y r y e l e y s o n.

Mezi zápisem textu, který má Chronicon Beneše z Veitmile a zápisem textu v rukopise XVII F 30 je časová diference jen několika let.

Počet sloh i postup jejich jest v obou rukopisech týž. Ve třetí sloze chybí v obou zápisech za slovem Pomoci slovo *my*.

V Benešově zápise při druhé sloze na počátku 3. verše není předložky *w*.

Těmto dvěma zněním textů bez not časově jest nejbližší citace prvních tří slov *Svatý náš Václave* v synodálním zápise z r. 1406. Slovo *náš* chybí u Beneše i v XVII F 30.

Další texty svatováclavské písně se objevují skoro až za sto let. Ale tu již při některých jest též melodie.

Uvedeme je, chronologicky je připojujíce k prvním dvěma zněním.

3. V rukopise Nár. musea praž. XII A I z r. 1473, l. 219[a], latinském to graduálu katolickém, jest zapsáno 5 sloh a k první jest připojena melodie v chorální notaci, kterou po prvé uveřejnil Nejedlý v Dějinách předhusitského zpěvu, s. 247, a opětně v Počátcích husitského zpěvu, s. 455.

1. Swaty waczlawe,
wewodo czeske zemie,
knieze nass,
pros zany boha,
swateho ducha,
krysteleyson.

2. Spomoczy my twe zadame,
smilug sie nad nami,
vtiess smutne,
otwed wsse zlee,
Swaty waczlawe,
krysteleyson.

3. Nebesket gest dworstwo krasne,
blaze tomu, ktoz tam puogde,
ziwot wieczny,
oheň iasny,
swateho ducha,
krysteleyson.

4. Maria, matko zaduczie,
tys kralowna wssemohuczie,
prosyz zany,
za krzesstiany,
sweho syna,
krysteleyson.

5. Ty gsy diedicz czeske zemie,
racz pomnieti na swe plemie,
nedayz zahynuti
nam y buduczim,
Swaty waczlawe,
krysteleyson.

4. Důležitý záznam textu přináší rukopisný sborník písní husitských, psaný v poslední čtvrti stol. 15. Je to kodex papírový o 506 stranách v kapitulní knihovně litoměřické. Upozornil na něj v Časopise katolického duchovenstva 1914, č. 1, P. J. Jaroš T. J. Podává z rukopisu faksimile svatováclavské písně, (též v časop. Cyrill, r. 1914, s. 19), a provází je zajímavými výklady.

Sborník jest patrně psán písařem města Roudnice. Doba jeho vzniku jest určena nejen povahou jazyka a písma, nýbrž i vloženými letopisnými daty. Celkem vepsáno 7 dat až do r. 1480. Na s. 349 a s. 350 je zapsán text písně svatováclavské.

Píseň obsahuje již 9 sloh.

Sborník litoměřický, s. 349:

De sancto venceslao.

1. Swaty waczlawe,
wewodo czeske zemie,
knieze nass,
pros zany boha,
swateho ducha,
krysteleyson.[1a]

2. Nebesket gest dworzstwo krasné,
blaze tomu, ktoz tam pugde,
ziwot wieczny,
oheň yasny
swateho ducha,
krysteleyson.

3. Spomoczi my twe zadame,
smilug se nad nami,
vtiess smutne,
otžen wsse zle,
swaty waczlawe,
krysteleyson.

4. Angele swieti nebesstij,
raczte nas k sobie prziwestij,
tu, kdez slawa,
neprzestawa
wieczneho boha,
krysteleyson.

5. Marÿa, matko zaduczie,
tys kralowna wssemohuczi,
prosiz zany,
za krziestianÿ
hospodyna,
krysteleyson.

6. Wssickni swieti spomahayte,
zahynuti nam nedayte,
w swietie w bludnem
at nezahynem,
krysteleyson.

[1a] Při prvé sloze jest krysteleyson vypsáno. Při ostatních slohách užívá písař zkratky Xpeleyson. Jest vypsána analogicky podle prvé slohy též krysteleyson.

7. Hrziechuow se nasych lekamy,
spomoczi wassie zadame,
swaty wite,
slawnÿ oytiesse,
krysteleyson.

8. Wysste diediczi czeske zemie,
raczte pomnieti na swe plemie,
nedayte zahynuti
nam y buducziem
swaty zykmunde,
swaty prokope,
swata lidmillo,
krysteleyson.

S. 350:

9. Bohu otczi chwalu wzdaymy,
swatym se krzizem pozehnaymy,
we gmeno otcze
y syna geho
y swateho ducha
krysteleyson. Amen.

Tímto zápisem je zjištěno, že slohy, které obsahují invokace k sv. Vítu, Vojtěchu, Zikmundu, Prokopu a Ludmile, byly známy již na sklonku 15. stol. a nejsou tedy až z dob katolické protireformace. Devět sloh má též graduál univ. knih. praž. XIII A 5/c z 15. stol., l. 1.

Sborník litoměřický jest husitský. V kalendariu svém má Ochtáb S. Jana Hus. Tedy i Husité v závěru 15. stol. zpívali svatováclavskou píseň.

Jaroš se domnívá, že zápis jest opisem písně starší, a vede pak nepřímý důkaz o tom z podobnosti votivního obrazu arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě, který ve 14. stol. byl malován Dětřichem Pražským pro arcibiskupskou kapli v Roudnici. Jsou na něm titíž světci, jako v invokacích písně svatováclavské. Druhý důvod uvádí z toho, že v písni je vzýván sv. Zikmund, jehož úcta kvetla v době Karla IV., ale po něm utuchla. Třetí pak v podobnosti písně s prosbami v litanii Karlova korunovačního řádu králů českých.

V rukopise roudnické knihovny VI Fe 19 Sermones de tempore et de sanctis, s. 480, je přípisek dvou sloh v oddílu In angelorum die, jemuž předchází sermo In die sancti Wenceslai. Tyto slohy jsou obdobné se slohou 2. a 4. sborníku litoměřického. Znějí podle sdělení archiváře lobkovického archivu a knihovny v Roudnici K. Jeřábka:

Nebeske gest dworstwo krasne,
blaze gemu, ktoz tam przide,
w ziwot wieczny,
ohen jasny
swateho ducha,
Criste eleison.

Angele jasni nebessczi,
racztez nas k sobie dowesti,
tu, kdez chwala
neprzestala
wieczneho boha,
Criste eleison.

5. Z konce 15. stol. jest další zápis textu svatováclavské písně s mensurální bílou notou při třech slohách v olomouckém sborníku tamější studijní knihovny. Nyní má rukopis signaturu 406. Dříve měl signatury 3 V 8 a III e 8. Rukopis o ll. 391 má část misálu v explicitu na l. 390[a] s rokem 1492; do sborníku jsou pojaty mensurální i chorální zpěvy a různé duchovní texty ze starší doby, též v nářečí slovenském. Také je v rukopise uveden rok 1507.

Na ll. 351[b]—352[a] je svatováclavská píseň:

1. Swaty Waczlawe,
wywodo czeskey
zemye, knyeze nass,
pros zany boha,
swateho ducha,
cristeleyson.

2. Pomoczi my twei zadami,
smylug se nad namy,
vtiess smutne,
odwed wsse zle,
swaty waczlaw,
cristeleyson.

3. Nebesket gest dworstwo krasne,
Blaze gemu, ktoz tam puogde,
ziwot wieczny,
ohen yasny,
Swateho ducha,
cristeleison.

Všechny slohy jsou opatřeny bílou notací mensurální. Proti zápisu Beneše Krabice z Veitmile a v pražském rukopise XVII F 30 má olomoucký sborník sign. 406 zaměněnu slohu druhou za třetí. Počet tří zůstává týž jako v těchto dvou rukopisech z druhé pol. 14. stol.

6. Ke třem slohám svatováclavské písně z konce 14. stol. připojuje rukopis univ. knihovny praž. z 15.—16. stol., sign. X E 2, l. 29[a], další dvě slohy:

3. Tys nass diedicz Czieske zemie,
rozpomeň se na swee plemie,
neday zahynúti,
naam y buduczym,
swaty waczlave,
Kristeleyson.

5. Maria, matko ziaduczy,
tys kralowna wssemohúczy,
prosyž zany,
za krziestiany,
swateho ducha,
Kristeleyson.

Píseň jest uvedena nadpisem *Čechové zpívajte!* V blízkosti její jsou poznamenány v X E 2 dvě latinské kantileny k svatému Václavu, a to na l. 29[b] *Wenceslao, duci claro* s notovou intonací a *Gaude, felix boemia,* rovněž s počátkem melodie.

7. V kancionálu chrudimském z l. 1530—1545 na ll. 292[b], 293[a] jsou 4 slohy s chorální notací při sloze první:

1. Swaty waczlawe,
wewodo Czeske
zemie, knieže nass,
pros za ny boha,
swateho ducha
cristeleyson.

2. Nebeske gest dworstwo krasne,
blaze tomu, ktož tam bude,
žywot wieczny,
ohen yasny,
swateho ducha
cristeleyson.

3. Spomoczi twe žadame,
smiluy se nad nami,
wtiess smutne,
zažen wsse zle,
swaty waczlawe,
cristeleyson.

4. Maria, matko žaduci,
tys kralowna wssemohucí,
prossyz za ny,
za krzestiany
swateho ducha,
cristeleyson.

8. Na rozhraní 15.—16. stol. nabývá svatováclavská píseň v utrakvistickém Speciálníku královéhradeckém vícehlasým zpracováním hudební formy moteta. Přechází tedy lidová píseň duchovní na pole umělého vícehlasu[2].

[2] Srovn. *Orel,* Počátky umělého vícehlasu v Čechách, 1922, 10. — *Orel,* Kancionál Franusův z r. 1505. Knihovna »Cyrill« č. 10.

Svatováclavské moteto v Speciálníku královéhradeckém má 4 slohy, z nichž první jest vepsána pod diskant, druhá pod tenor, třetí pod kontratenor a čtvrtá za kontratenorem na zbývající prázdnou linku.

Z důvodů hudebních rozšířen jest text prvního verše první slohy na 8 slabik, aby byl souměrný s počtem slabik prvních veršů sloh ostatních. List o 9ª:

[1.] Nass mily, swaty waczlawe,
wewodo Czeske zemie,
knieże nass,
pros zany boha,
Swateho ducha,
krysteleyson.

[2.] Spomocy my twe żadame,
smiluy se nad nami,
vtiess smutne,
zażen wsse zle,
Swati waczlawe,
Krysteleyson.

[3.] Maria matka żaduczij,
tys kralowna wssemohuczy,
pros zany boha,
Sweho syna,
Swateho ducha,
krysteleyson.

[4.] Nebesket gest dworstwo krasnee,
blaze gemu, ktož tam duogde,
żywot wieczny,
oheň yasny,
Swateho ducha,
krysteleyson.

Až k počátku 16. věku jest tedy dosud známo osm rukopisů s textem svatováclavské písně, nepočítajíc v to prvou slohu na paveze z doby krále Vladislava (Kalousek, Obrana knížete Václava svatého, 1901, 111; Jakobson, Nejst. české písně duchovní, 30), roudnický zápis 2 sloh, zápis prvé slohy v rukopise s r. 1481 Lectio Magistri Stephani Martini de Bohemia Pragensis Diocesis (Université de Paris, Archives de la Sorbonne, Le registre N° 8, fol. 64, podle sdělení dr. M. Černé), 9 sloh v univ. graduálu z 15. stol. XIII A 5/c jako v litoměř. sb.

Záznam nejstaršího textu jest u Beneše z Veitmile. V musejním rukopise XII A 1 z r. 1473 se objevuje po prvé notace. Největší počet sloh má sborník litoměřický a graduál XIII A 5/c.

Počet sloh a jejich seřadění vysvitne z následující tabulky, v jejímž záhlaví jsou uvedeny rukopisné prameny. Arabské číslice značí postup sloh v rukopisech, uvedených římskými číslicemi.

Rukopisy*	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Svatý Václave (Náš milý sv. Václave)	1	1	1	1	1	1	1	1
Nebeské jest dvorstvo (Nebeskéť jest dvorstvo)	2	2	3	2	3	2	2	4
Pomoci tvé žádámy (S pomoci my tvé žádáme)	3	3	2	3	2	3	3	2
Anjelé světí nebeští				4				
Maria, matko žádúcí			4	5		5	4	3
Ty jsi dědic (Vy ste dědici)			5	8		4		
Všichni světí spomáhajte				6				
Hříchóv se našich lekámy				7				
Bohu otci chválu vzdajmy				9				

* Rukopisy: I. Beneš Krabice z Veitmile k r. 1368.
II. Rkp. univ. knih. praž. XVII F 30 asi z r. 1380.
III. Rkp. Nár. mus. praž. XII A 1 z r. 1473.
IV. Sborník litoměřický z r. asi 1480.
V. Sborník olomoucký sign. 406 z 15./16. stol.
VI. Rkp. univ. knih. praž. X E 2 z 15./16. stol.
VII. Rkp. musea v Chrudimi z l. 1530—1545.
VIII. Speciálník královéhradecký z 15./16. stol.

První 3 slohy jsou zapsány Benešem z Veitmile, jehož úmrtní rok 1375 jest pro zápis písně svatováclavské dosud terminus ad quem. Slohy 4.—9. mají terminus ad quem asi r. 1480. Tím samozřejmě není určen jejich terminus a quo.

Z variantů textových jest pozoruhodné rozšiřování počátku prvé slohy: Svatý Václave — Svatý náš Václave — Náš milý, svatý Václave. K sloze Pomoci tvé žádámy jsou varianty: pomoci *my tvé* žádámy — spomoci my tvé žádáme.

V rukopisech 14. věku (Beneš Krabice, XVII F 30) končí píseň slovy Kyrieleyson; v rukopisech 15. a 16. stol. (XII A 1, sb. litoměřický, olomoucký 406, univ. X E 2, chrudimský a Speciálník královéhradecký) je refrén Kristeleison.

Sloha 4. v X E 2 a sloha 5. v XII A 1 mají: Ty náš (jsi) dědic české země. Pendantem k nim je v litoměřickém sborníku plurální modifikace značně rozšířené 8. slohy: Vy ste dědici české země.

Sloha Maria, matko žadúcí má verš 5. v X E 2, rukopise chrudimském a Speciálníku královéhradeckém: svatého ducha; v XII A 1: svého syna; v litoměřickém: hospodina.

Nápěvy písně Sv. Václave a jejich rozbor.

Použito jest rukopisů: a) pro chorální nápěv XII A 1 z r. 1473 a graduálu v Chrudimi 1530—45, b) pro mensurální nápěv olomouckého sborníku sign. 406 z konce XV. stol., c) pro formu vícehlasého moteta Speciálníku královéhradeckého z 15.—16. stol.

a) *Chorální* nápěv SV jest v katolickém graduálu Nár. mus. praž. XII A 1 z r. 1473 vynotován černou chorální rhombou, a to nejen v notách o sobě, nýbrž i ve dvoutónových skupinách. Poslední nota má podobu černé longy. Na třech místech je dvojitá rhomba čili birhomba, z nichž druhá nota se jeví v podobě vlasové čárky jako přívěsek prvé. Birhombou končí úvodní oslovení Svatý Václave na slabiku *ve*, první perioda při slově *náš* a závěrečná skupina clivis d—c před longou. Analogicky by měla končiti také druhá perioda birhombu na konci slova du*cha*, avšak zde birhomba chybí.

Tato chorální notace, zapsaná r. 1473, odpovídá způsobu notace,

která se objevuje v Čechách od 13. století. Z té doby bylo by možno hledati předlohu, které písař snad použil.

Uvedená notace podává klíč ke struktuře písně. Mezi pětislabičný úvod, končící birhombou a pětislabičný refrén, končící longou, jsou vloženy dvě hudební věty po 10 slabikách, z nichž prvou větu uzavírá birhomba.

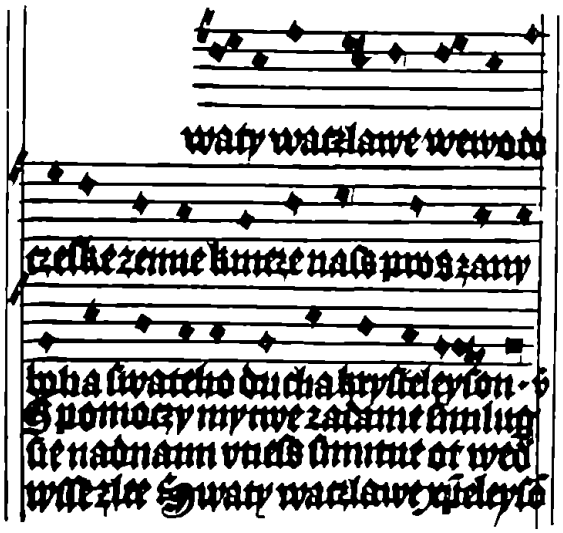

Obr. 2. Swaty waczlawe. (Graduál Nár. mus. praž. z r. 1473, XII A 1, l. 219ᵃ.)

V přepise jest udán na začátku ambitus *D–d* dorské tóniny s dominantou *a*.

Graduál Nár. musea praž. z r. 1473, XII A 1, l. 219ᵃ. ◆=♪, ◆̸=♩, ¶=𝅗𝅥

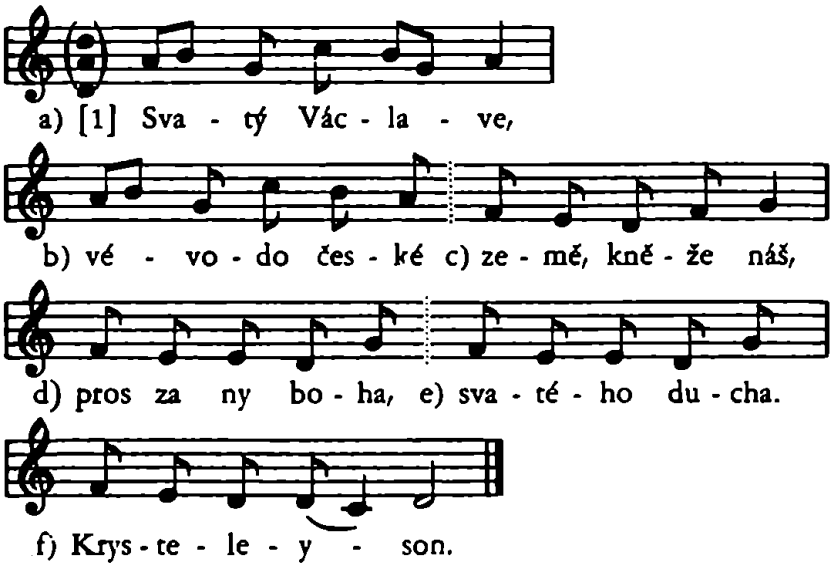

Týž nápěv po stránce melodické jest zapsán v graduálu chrudimském (1530—45, l. 292ª, mus. v Chrudimi). Notace už není výhradně chorální, nýbrž jest na konci písně promísena notou mensurální ♦♦ na místech, kde bylo třeba pro delší text připojiti nadpočetné tóny.

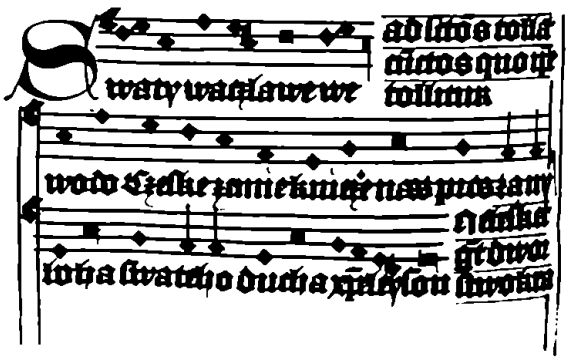

Obr. 3. Swaty waczlawe. (Graduál chrudimský z l. 1530—1545, l. 292ª.)

Graduál chrudimský z l. 1530—45, l. 292ª. ♦ = ♪, ■ = ♩, ¶ = 𝅗𝅥

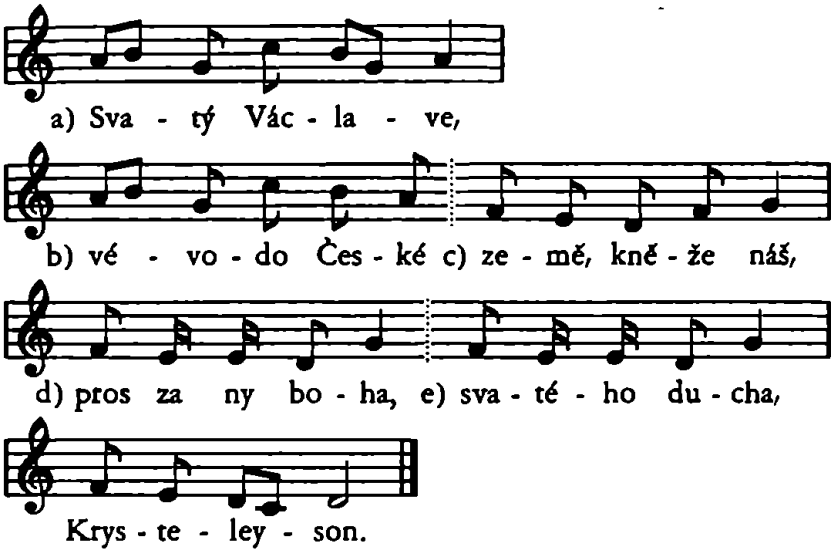

Nápěv jest složen v autentickém modu dorském. Má podle způsobu žalmových vzorců *recitantu, mediantu* a *terminaci.*

Zřejmou *recitantou* na počátku písně jest dominanta dorské stupnice, tón *a.* Úkol recitanty vysvítá bezpečně ze slohy druhé (Pomoci my) a ze slohy třetí (Nebeskéť), kde se recitují na ni podle olomouckého zápisu v rukopise č. 406 celá slova *pomoci — nebeskéť — blaze jemu.*

Ve sloze prvé při verších a), b) není nadpočetných slabik a proto recitanta *a* se zpívá pouze na jednu slabiku.

K recitantě *a* jest připojena svrchní sekunda *h*. Ve sloze prvé na počátku prvého a druhého verše s recitantou tvoří dvoutónovou skupinu podatus, snad původně epiphonus, v níž tón *h* byl rázu ozdobného, likvescentního. Ve sloze druhé a třetí vystupuje tón *h* samostatně.

Na recitantu *a* se váže na začátku slohy prvé ve verších a), b) čtyřtónová *medianta* s variantou ve způsobu clivis nebo cephalicus při verši a). Eliminací vedlejšího ozdobného tónu při a) se objeví nápěv v základním tvaru při b). Ozdoby nejsou v lidové písni nic podstatného, mění je často i týž pěvec, když nápěv opakuje na další verše. Jeho improvisace se ustálí teprve dodatečným zápisem.

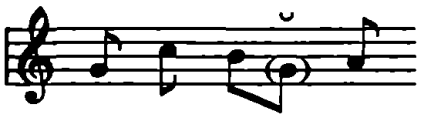

a) tý Vác - la - ve
b) vo - do čes - ké

Opakující se medianta s nepatrnou obměnou tvoří při a), b) *melodický rým* k textu s jednoslabičnými jen rýmy nebo asonancí. Mimoto ve verši b) nesplývá syntaktická cesura s hudební. Melodické rýmy, korespondující hudebně a nikoliv textově, byly zvláštností nejstarších chorálních nápěvů. Skladatelé docilovali jimi organického spojení hudebních vět v celek hlavně tam, kde prosaický a nerýmovaný text postrádal přesné periodicity. Užívali obdobných melodických motivů v téže nebo odlišné poloze při závěru vět k nerýmovanému textu, na př. v introitu Requiem, v introitu Ego autem.

Tento případ melodického rýmu se objevuje v SV nejenom při mediantě, nýbrž i v čtyřtónové *terminaci* při verších c), d), e).

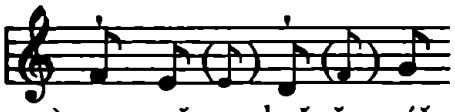

c) ze - mě, kně - že náš
d) pros za ny bo - ha
e) sva - té - ho du - cha

Varianty této terminace jsou závislé na nadpočetných slabikách podloženého textu, pro které bylo třeba vsunouti do základního melodic-

kého schematu vedlejší tóny na základě pravidel, platných v psalmodii. V melodii diatonicky nebo skočmo *klesající* se připojila nadpočetná, nepřízvučná slabika na tón nižší, čímž vynikl přízvuk tonický a verbální na předchozí notě vyšší. V melodii diatonicky *vystupující* se přidala nadpočetná, nepřízvučná slabika k tónu následujícímu, vyššímu; při skočmém vzestupu intervalovém se vložil mezi oba krajní tóny mezitón, intervalově bližší tónu vyššímu a na tento mezitón se zpívala slabika nadpočetná. Ve SV při verších d), e) je pro nadpočetnou slabiku přidán tón *e*, protože melodie diatonicky klesá. Při verši c) v druhé části terminace byl pro nadpočetnou slabiku vložen tón *f*, protože melodie vystupuje, a to nikoliv diatonicky, nýbrž skočmo.

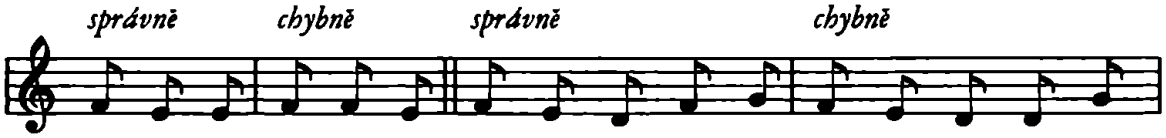

d) pros za ny pros za ny c) ze - mě, kně - že náš ze - mě, kně - že náš
e) sva - té - ho sva - té - ho

Hudební kadence f—e—d—g s různými obměnami tvoří jako terminace melodické rýmy k veršům c), d), e), v nichž jest asonance pouze mezi verši d), e): pros za ny boha — svatého ducha.

Bylo uvedeno, že mediantu (Václave, do české) předchází recitanta *a*. Terminanta f—e—d—g nemá však před sebou zřejmé recitanty, poněvadž text je tak krátký, že ji vůbec nepotřebuje. Tím melodická stavba SV ve verších c), d), e) opouští podobu žalmového vzorce, poněvadž chybí recitanta. Ale lze si ji představiti, ovšem jen jako latentní.

Mohla by jí býti dominanta dorské tóniny, tón *a*, jako je při verších a), b) nebo subdominanta *g*, též svrchní tercie finály tón *f*, který jest současně jako tercie toniky recitantou toniny hypodorské. V nejstarších chorálech dorské toniny nebyla totiž recitantou dorské toniny jenom dominanta, nýbrž ji vystřídala subdominanta *g* nebo tercie *f*, jak vidno ve starých chorálech milánské liturgie sv. Ambrože[3] a jak dosud to je patrno

[3] *Pothier*, Gregorianischer Choral, přel. Kienle, s. 234; *Dr. Peter Wagner*, Elemente des gregorianischen Gesanges, 1909, s. 135; Antiphonarium ambrosianum (Paléographie Musicale V, VI).

v žalmovém vzorci Tonus peregrinus k žalmu In exitu Israel, kde je k prvé části recintantou tón *a*, v druhé části recitanta *g*. I v prefaci se střídají dvě recitanty, *ut* pro první periodu, *si* pro druhou. Neustálenost recitanty v starých zpěvech dorské toniny byl zjev obvyklý. Teprve při dalším rozvoji chorálních melodií byla v dorských zpěvech recitanta ustálena na tónu *a*.

Podle toho bylo by tedy možno k terminaci f—e—d—g předpokládati tutéž recitantu na tónu *a*, jaká jest zřejmě uvedena k mediantě, protože žalmové vzorce dorského modu, končící v druhé své části při terminaci tónem *g*, mají i v druhé své části recitantu *a*. Ale v tomto případě terminace f—e—d—g by se příliš vzdalovala od předpokládané recitanty *a*, klesala by pod ni, což jest pravidlem jen při stupnicích plagálních, nikoli však autentických.

Jestliže autorovi tanula na mysli pro druhou část písně SV k veršům c), d), e) recitanta na tónu *f*, dobře by se tím vysvětlilo seskupení tónů f—e—d—g kolem jejich recitanty, ale s vystupujícím nad ni závěrečným tónem *g*.

Také by vyhovovala domněnka, podle které latentní recitantou pro terminaci ve verších c), d), e) jest tón *g*, protože tímto tónem jest ukončen i melodický úryvek terminace.

Z těchto teoretických úvah jest patrno, že stavba SV spočívá určitě ve verších a), b) na recitantě *a*, a že předpokládá pro verše c), d), e) recintantu jinou, buď tón *g* nebo *f*, podle způsobu nejstarších melodií chorálních.

SV vykazuje proti písni *Hospodine, pomiluj ny* již přísnou formu písňovou s pětislabičnými verši, jak se stanoviska textového přesvědčivě ukázal Roman Jakobson (Nejstarší české písně duchovní, 1929, s. 29). Pravdivost Jakobsonova závěru potvrzuje i melodická struktura SV, v níž obě melodické kadence, medianta i terminace, jsou o 4 základních tónech:

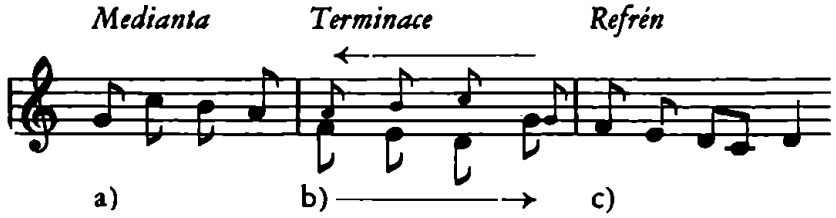

Druhá kadence b) je inverse kadence prvé v zpětném pohybu. Závěrečný refrén c) pro Kyrieleison vznikl z kadence b), v níž závěrečná subdominanta jest nahrazena finálou *d*. Medianta a) vystupuje nad recitantu *a* a recitantou končí. Terminace b) klesá až k finále dorské stupnice, čímž se vzdaluje proti psalmodickým pravidlům od recitanty *a*. Refrén c) jde pod finálu k tónu *c*, aby zpevnil závěr.

Písňová forma navazuje tedy svými kadencemi na mediantu a terminaci žalmového vzorce, řídíc se při tom psalmodickými pravidly o zpěvu nadpočetných slabik. Jest utvořena z recitativních prvků jako píseň HPN. Melodické rýmy a tím hudební stavba nesouhlasí úplně se strukturou textovou, z čehož právě jsou patrny v ní ještě zbytky psalmodie. Závěr na tonice a nikoliv už na recitantě dotvrzuje vyspělost její *písňové* formy proti písni HPN, která má ještě ráz litanie.

Z tohoto rozboru hudební stavby SV vyplývá, že její autor znal dobře strukturu současného latinského chorálu, hlavně pravidla psalmodie, a že svých teoretických znalostí využil k její komposici. Je tedy SV po stránce hudební produktem nikoliv lidovým, nýbrž umělým, založeným na jediném hlavním melodickém úryvku.

Základní melodická kadence f—e—d—g odpovídá nejen žalmové terminaci, nýbrž i hudební interpunkci v oracích, profeciích, litaniích, misálových a matutinálních lekcích. Touto hudební interpunkcí byl punctus elevatus ʔ pro pěveckou modulaci, která od sebe oddělovala samostatné věty, předpokládající pokračování. Lektor sestupoval před punctus elevatus diatonicky k tercii, aby se vrátil v konečných slabikách skočmo na recitantu. Melodický úryvek měl sice ustálený základní tvar, ale přizpůsoboval se podloženému textu.

Tento zjev lze pozorovati nejen při SV, nýbrž i při písni HPN, kde sice ještě více vystupuje do popředí problém dvojí recitanty, ale kde její melodický tvar jest v základě shodný s terminací svatováclavské písně.

Melodická stavba SV jest naprosto jasná. Každé slabice v pětislabičných verších odpovídá buď jeden tón nebo dvoutónová skupina. Píseň začíná dominantou a končí tonikou. V polozávěrech jsou konečnými tóny buď dominanta nebo subdominanta čili obojí recitanta, na tónu *a*, a na tónu *g*. Cesura slovní spadá v jedno s cesurou hudební až

na jedno místo, mezi verši b), c). Tato výjimka působila dosud nesnáz při analysi textové i hudební stránky písňové a svedla k mylnému názoru, že melodické útvary SV se hledaly v tónových postupech při slovech Sancte deus v chorálu *Media vita in morte sumus,* ač SV nikde nevybočuje z tóniny dorské a antifona Media vita jest v tónině frygické.

Chorál *Media vita* jest antifona k církevním hodinám a nikoliv sekvence. Omyl tento vznikl v 17. stol. a upozornil na něj již Dreves v Analecta hymnica. V sekvencích se zpívají sudé slohy na nápěv lichých, čehož zde není. Antifona Media vita jest vynotována v rituálu biskupa Tobiáše z Bechyně z r. 1294, s. 309, v antifonáři Arnošta z Pardubic P VI/1 z r. 1363, l. 440, výslovně jako antifona a ve vyšebrodském sborníku H 42 z r. 1410, ll. 119ᵃ—121ᵃ, má přesné určení: In Quadragesima sabbatis ad completorium canitur. K antifoně Media vita jsou ve vyšebrodském sborníku připojeny tři versus *super sancte deus,* které přednáší jeden zpěvák (una persona). Prvý verš *Ach, homo, perpende fragilis* . . . s konečným Sancte deus je samostatně též vynotován v sborníku studijní knih. olomoucké, sign. 406, l. 23ᵇ. Druhý versus *Ve, calamitatis in die* — Sancte fortis, otiskuje též Dreves-Blume, Analecta hymnica XLIX, s. 386, s odchylným zněním několika slov od zápisu vyšebrodského. Třetí versus začíná *He, nil valet nobilitas neque sedis sublimitas.* Těchto veršů se užívalo též při smuteční bohoslužbě.

V melodii *Sancte Deus* se hledal mylně pramen k nápěvu SV. Není však mezi nimi naprosto žádné spojitosti, jak vysvítá z připojeného přepisu.

Media vita.

Vyšebrodský sborník H 42 z r. 1410, ll. 119ᵃ—121ᵃ. In XL (Quadragesima) sabbatis ad completorium canitur.

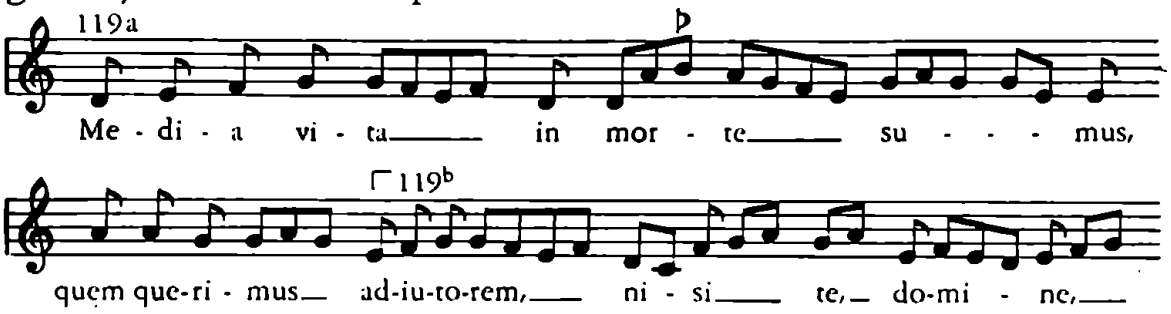

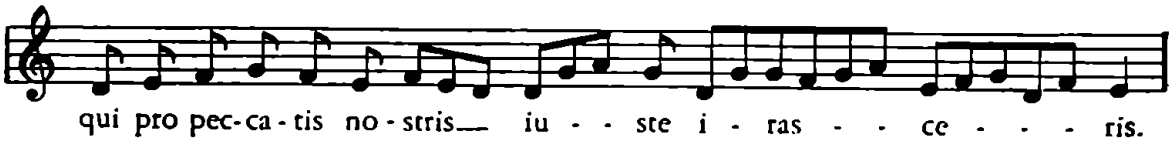

Primus versus super sancte deus, quem una persona cantet.

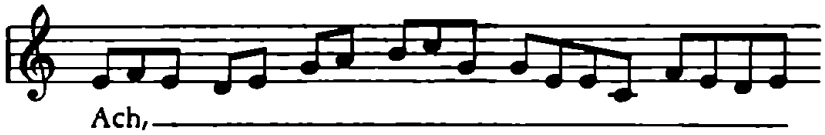

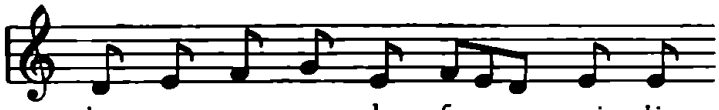

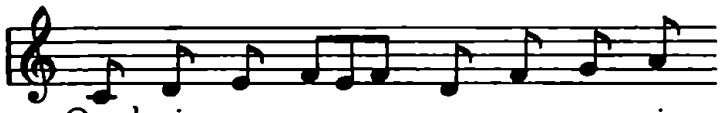

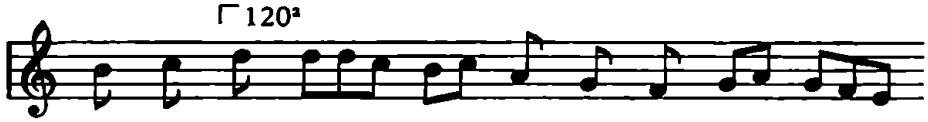

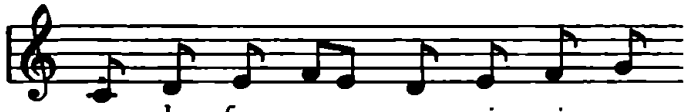

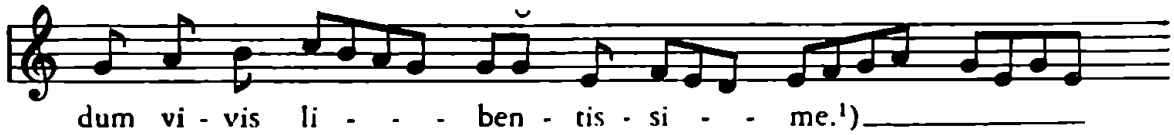

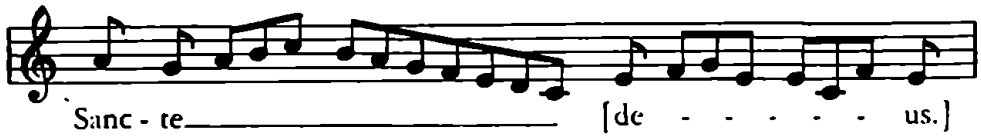

1) Též v olomouckém sborníku sign. 406 z 15./16. stol., l. 23b, not. černou chorální Ach, homo, perpende.

Ani není žádného spojení mezi melodií SV a mensurální melodií k české písni, upravené podle latinské antifony Media vita: Od pólu životem naším v smrti jsme postaveni, pro hříchy naše přetěžké od pokání vzdáleni... (Stanislava Kantora Chvály božské z r. 1580, l. 519[b], Tábor, Městské museum).

Tyto úvahy o nápěvu SV jsou založeny na *chorální* notaci z r. 1473 a na notaci chorální, smíšené s mensurální, z r. 1530.

b) *Druhý nápěv* její se zachoval v sborníku studijní knih. olomoucké 15./16. st., sign. 406, ll. 351[b], 352[a]. Zapsán jest bílou notací mensurální, nikoliv však přesně. Neplatí tu mensurální pravidla o přímých ligaturách. Konečná brevis v klesající ligatuře přímé platí zde jako brevis, ač by měla platiti jako longa. Poloha not v ligaturách nemá tedy vlivu na jejich kvantitu, vyjma ligaturu cum opposita proprietate, v níž každá z obou not se rovná semibrevis. Písař zapomněl předepsati celé skladbě ♭-molle, nač již upozornil Nejedlý I, 248. Píseň jest i v olomouckém sborníku v tónině dorské, ale transponované do svrchní kvarty. Slabika *ze* v 4. taktu se zpívá o tón výše než podle zápisu z r. 1473.

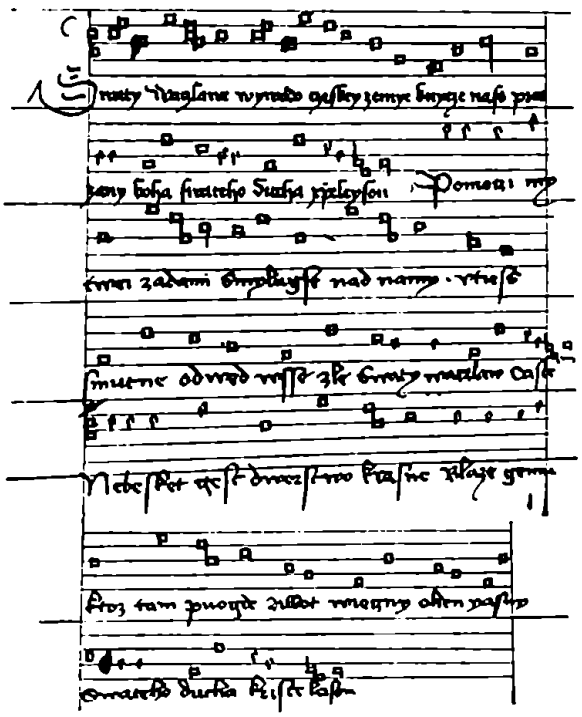

Obr. 4. Swaty Waclawe. (Sborník stud. knih. olom. 15./16. stol., sign. 406, ll. 351[b], 352[a].)

Graduál XII A 1 z r. 1473 podává chorální notaci pouze ke sloze prvé, olomoucký sborník má mensurální notu pro slohy tři. Tím určuje podložení nadpočetných slabik k recitantě a terminaci v rozšířených slohách druhé a třetí. Slova Svatý Václave v druhé sloze před koncem jsou však v olomouckém sborníku č. 406 podložena nesprávně a proti pravidlům o akcentu. Písař olomouckého sborníku použil v notaci třetí slohy pomlček, aby vyrovnal nerovnoměrnost textu s danou melodií. Každá sloha má totiž po 8 taktech.

Sborník olomucké studijní knihovny z 15./16. stol., sign. 406, ll. 351ᵇ, 352ᵃ.

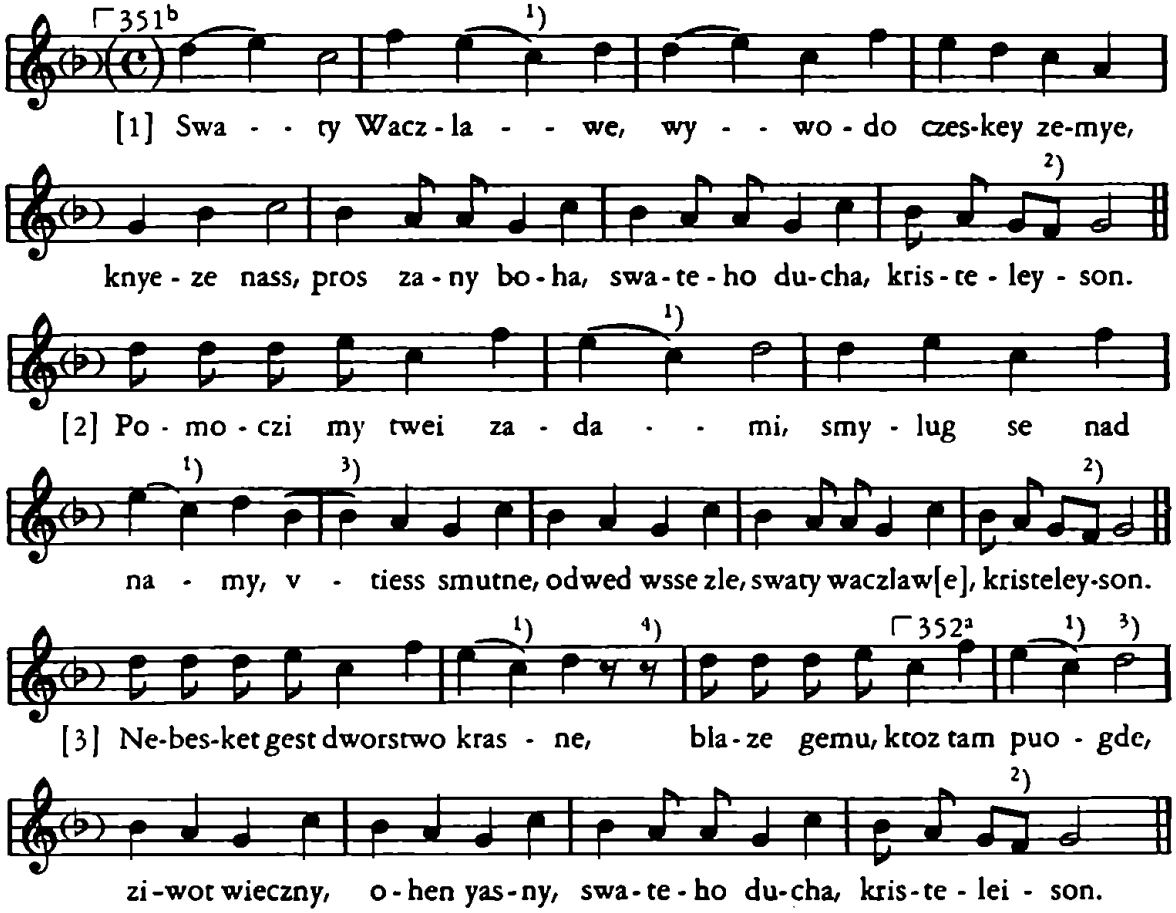

[1]) V sestupné ligatuře přímé platí proti pravidlu poslední □ jen brevis, nikoliv longu. — [2]) Ligatura cum opposita proprietate má pravidelnou platnost jako 2 ◇. — [3]) Není jisto, zda je brevis či longa. — [4]) V originálu jsou 2 semipausy

c) Třetí nápěv SV se vyskytuje v královéhradeckém Speciálníku jako tenor tříhlasé polyfonní skladby. Královéhradecký Speciálník podává bohatý repertoár vokálních skladeb cizích i domácích autorů 15. stol.

Má pět tříhlasých motet na staročeské duchovní písně.

Moteta jsou komponována v polyfonním slohu nizozemské školy druhé poloviny 15. stol., vykazují dokonalou techniku kontrapunkční vedlejších hlasů při jejich svěžím rytmu, srozumitelnosti textu a výrazném tlumočení nálady zpívaného slova. Pregnantní c. f. jim dodává plastiku v stavbě a český ráz. Jsou nejstarší ukázkou české vokální polyfonie. Dějiny české hudby jsou obohaceny o jméno skladatele *Gontráška,* autora tříhlasu Buď buohu chvála. Je možno, že složil i ostatní, tedy i svatováclavské moteto, které skvělou technikou odpovídá nizozemské škole a předpokládá zralého mistra, dokonale ovládajícího současné umění kontrapunktické.

Zvláštních zvukových, přímo instrumentálních efektů dociluje v tříhlasém zpracování SV koloraturním vedením vedlejších hlasů, někde ovinujících tenor v paralelních terciích, jinde samostatně kráčejících ve zvratných rytmech. Počátek písně jest připraven imitací v diskantu a kontratenoru. V druhé části vystřídají polyfonii pevné akordy homofonní (vévodo), po nichž v diskantu a tenoru nastupují za sebou terminace (kněže náš), podporované do výše se pnoucími pasážemi basovými. Refrén Kristeleison jest v basu podepřen vzestupujícími triolami. Svou barvitostí ve spleti vedlejších hlasů, plastikou tenoru a uměleckou stavbou je svatováclavské moteto nejlepší skladbou českého vícehlasu v 15. věku.

Jestliže skladatel 15. věku si zvolil pro své moteto za cantus firmus SV, zajisté učinil tak z důvodů, že píseň byla oblíbena a že poskytovala vděčný tonický materiál pro skladbu imitačního slohu.

Tři notované zápisy SV pocházejí až z 15. stol. První v chorální notaci z r. 1473, a ve smíšené chorální notě s mensurální z r. 1530, druhý jako mensurální jednohlasá píseň v olomouckém sborníku z konce 15. stol. a třetí v úpravě tříhlasého moteta v královéhradeckém Speciálníku, dopsaném na počátku 16. stol. (Obr. 5.)

Náš milý, svatý Václave.

Speciálník královéhradecký, l. o. 9ª.

DISCANTUS
1. Náš mi - lý, sva - tý
2. S po - mo - ci my tvé
3. Ma - ri - a, mat - ka
4. Ne - bes - kéť jest dvor - stvo

TENOR

CONTRATENOR
1. Náš mi - lý, sva - tý
2. S po - mo - ci my tvé
3. Ma - ri - a, mat - ka
4. Ne - bes - kéť jest dvor-

1. Vác - - - - - - - - - - - -
2. žá - - - - - - - - - - - -
3. žá - - - - - - - - - - - -
4. krás - - - - - - - - - - - -

1. Náš mi - - lý, sva - tý Vác - - la - - - - - - - -
2. S po - mo - - ci my tvé žá - - dá - - - - - - - -
3. Ma - ri - - - a, mat - ka žá - - dú - - - - - - - -
4. Ne - bes - kéť jest dvor - stvo krás - - - - - - - -

1. Vác - - - - - - - - - - - -
2. žá - - - - - - - - - - - -
3. žá - - - - - - - - - - - -
4. stvo krás - - - - - - - - - - - -

1. la - - - - - - - - - - - - - - - - ve, vé - vo - do——
2. dá - - - - - - - - - - - - - - - - me, smi - - luj——
3. dú - - - - - - - - - - - - - - - - cí, tys krá - lov - na
4. né,——————————————————— bla - ze je - mu,

1. ve, vé - vo - do——
2. me, smi - luj——
3. cí, tys krá - lov - na
4. né, bla - ze je - mu,

1. la - - - - - - - - - - - - - - - - ve, ve - vo - do———
2. dá - - - - - - - - - - - - - - - - me, smi - luj——
3. dú - - - - - - - - - - - - - - - - cí, tys krá - lov - na——
4. né,——————————————————— bla - ze je - mu,

1. čes - ké——————————————— ze - mě,
2. se—— nad——————————————— ná - mi,
3. vše - mo - - - - - - - - - - - - - - hú - cí,
4. ktož—— tam——————————————— duo - jde,

1. čes - ké ze - - - - - - - - mě,
2. se nad ná - - - - - - - - mi,
3. vše mo - - - - hú - - - - - - - - cí,
4. ktož tam duo - - - - - - - - jde,

1. ——— čes - - - ké——————————— ze - - - mě,
2. se—— nad - - - - - - - - - - - - - - ná - - - mi,
3. ——— vše - - - mo - - - - - - - - - hú - - - cí,
4. ktož—— tam——————————————— duo - - - jde,

1. kně - - - že náš, pros za ny
2. u - - - - těš smut - - - né, za - žeň vše
3. pros za ny Bo - - - ha, své - ho Sy-
4. ži - - - vot věč - - - ný, o - heň jas-

1. kně - - - - že náš, pros
2. u - - - - těš smut - né,
3. pros za ny Bo - ha,
4. ži - - - - vot věč - ný,

1. kně - - - že náš,
2. u - - - - těš smut - - - né,
3. pros za ny Bo - - - - ha,
4. ži - - - - vot věč - - - ný,

1. Bo - - - - - - - - - ha, sva - té - - - - - - - ho
2. zlé, sva - tý Vác-
3. na, sva - té - - - - - - - ho
4. ný, sva - té - - - - - - - ho

1. za ny Bo - ha, sva - - té - - ho
2. za - - - žen vše zlé, Sva - - ty Vác-
3. své - - - ho Sy - na, sva - - té - - ho
4. o - - - heň jas - ný, sva - - té - - ho

1. pros za ny Bo - ha, svaté - - - - - - - ho
2. za - - - žen vše zlé, svatý
3. své - - - ho Sy - na, svaté - - - - - - - ho
4. o - - - heň jas - ný, svaté - - - - - - - ho

1. Du - - cha.
2. la - - ve.
3. Du - - cha.
4. Du - - cha.

Kris - te - le - - - - - - i son.

1. Du - - cha.
2. la - - ve.
3. Du - - cha.
4. Du - - cha.

Kris - te - le - - - - - - - - i - son.

1. Du - - cha.
2. Vác - la - ve.
3. Du - - cha.
4. Du - - cha.

Kris-te - - - - - - le i - son.

Nápěvy písně Hospodine, pomiluj ny a jejich rozbor.

Nápěvy písně HPN jsou v rukopisech: 1.) III D 17 z r. 1397, 2.) VI A 4 ze 14. stol., 3.) X E 2 z konce 15. stol., 4.) XII A 1 z r. 1473, 5.) v graduálu chrudimském (1530—1545), 6.) v Písničkách křesťanských z r. 1596, jež upravil Paminondas Horský.

Následují přepisy podle těchto rukopisů a k přepisu v rkp. XII A 1 jest připojen fotografický snímek. V přepisech jest hranatou ligaturou označen z orace převzatý melodický úryvek c'—h—a—c' (v transposici f—e—d—f), opakující se k různému textu.

Přespočetné slabiky se připojují v závěru melodického úryvku na recitantu. V 4. verši spasiž ny i uslyš jest zachován nejstarší způsob orace:[4]

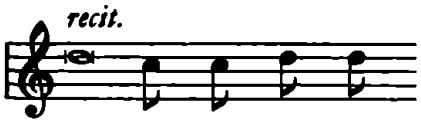

[4] *P. Dom. Iohner,* Cantus Ecclesiastici, Řezno, Pustet 1909, s. 16.

[5] Citací *Nejedlého I.* se rozumějí Dějiny předhusitského zpěvu; *Nejedlý II.* znamená

Hospodine, pomiluj ny.

1. Rkp. univ. knih. praž. III D 17 z r. 1397, l. 15[b]. Viz Konrad I., příl. 5 (faksimile); Nejedlý I.,[5] s. 241; Nejedlý I., s. 315 (Jana z Holešova traktát o písni Hospodine, pomiluj ny z r. 1397); Nejedlý II., s. 453. ◆ = ♪

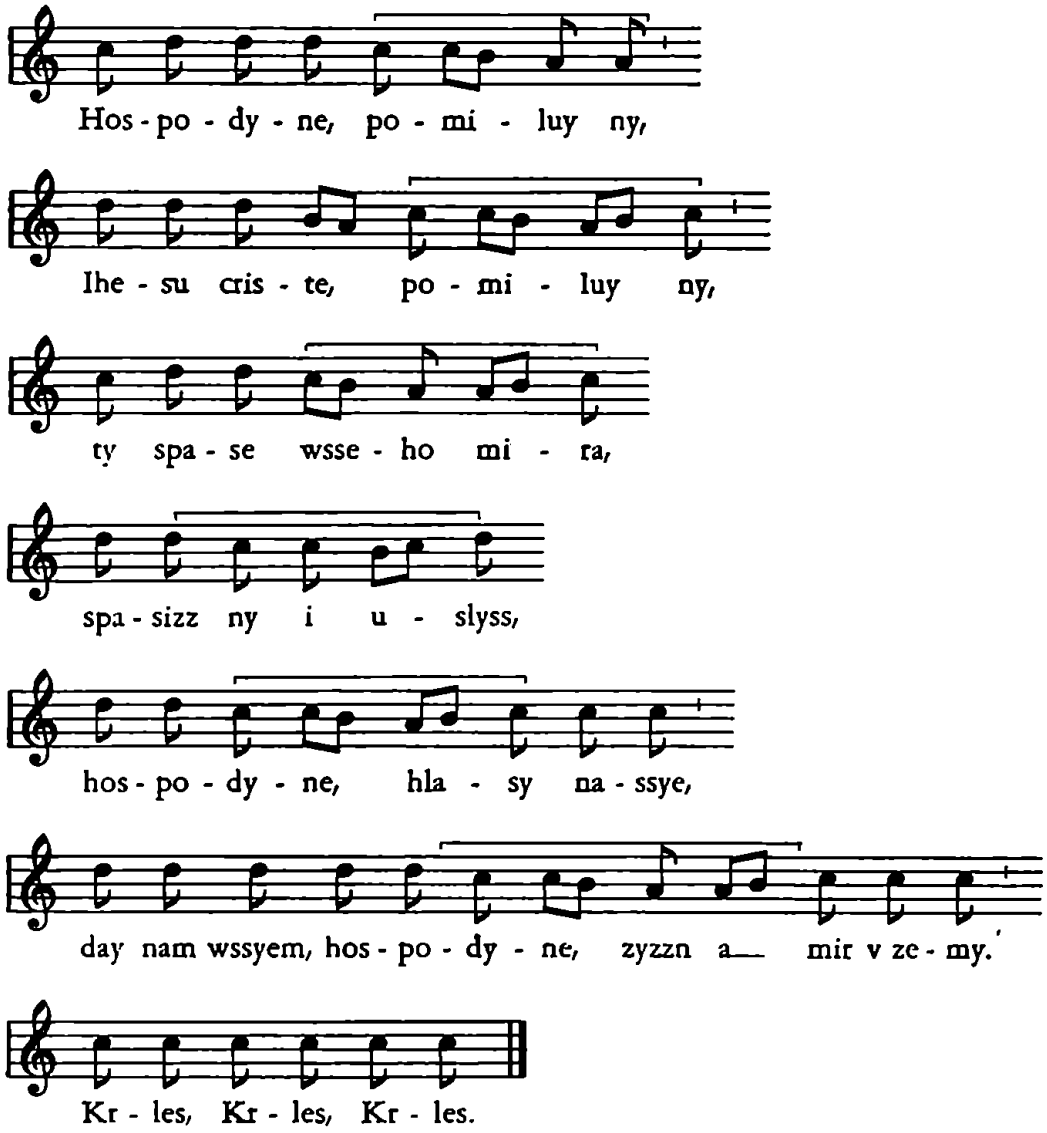

Počátky husitského zpěvu; *Nejedlý III.* jsou jeho Dějiny husitského zpěvu za válek husitských.

Nejstarší text bez not je v rkp. univ. knih. praž. XVII F 30 asi z r. 1380, l. 96[a]. Pro úplnost jej také uvádím:

Hospodyne, pomyluy ny, /
yezu cryste, pomyluy ny, /
ty spase wsseho myra, /
spasyz ny /
y vslyssiz, /
hospodyne, hlasy nassye, /
Day nam wssyem, hospodyne, zyzzn a myr w zemy /,
krless, krless.

2. Rkp. univ. knih. praž. VI A 4 z 2. pol. 14. stol. (na deskách); Nejedlý II., s. 453. ◆=♪

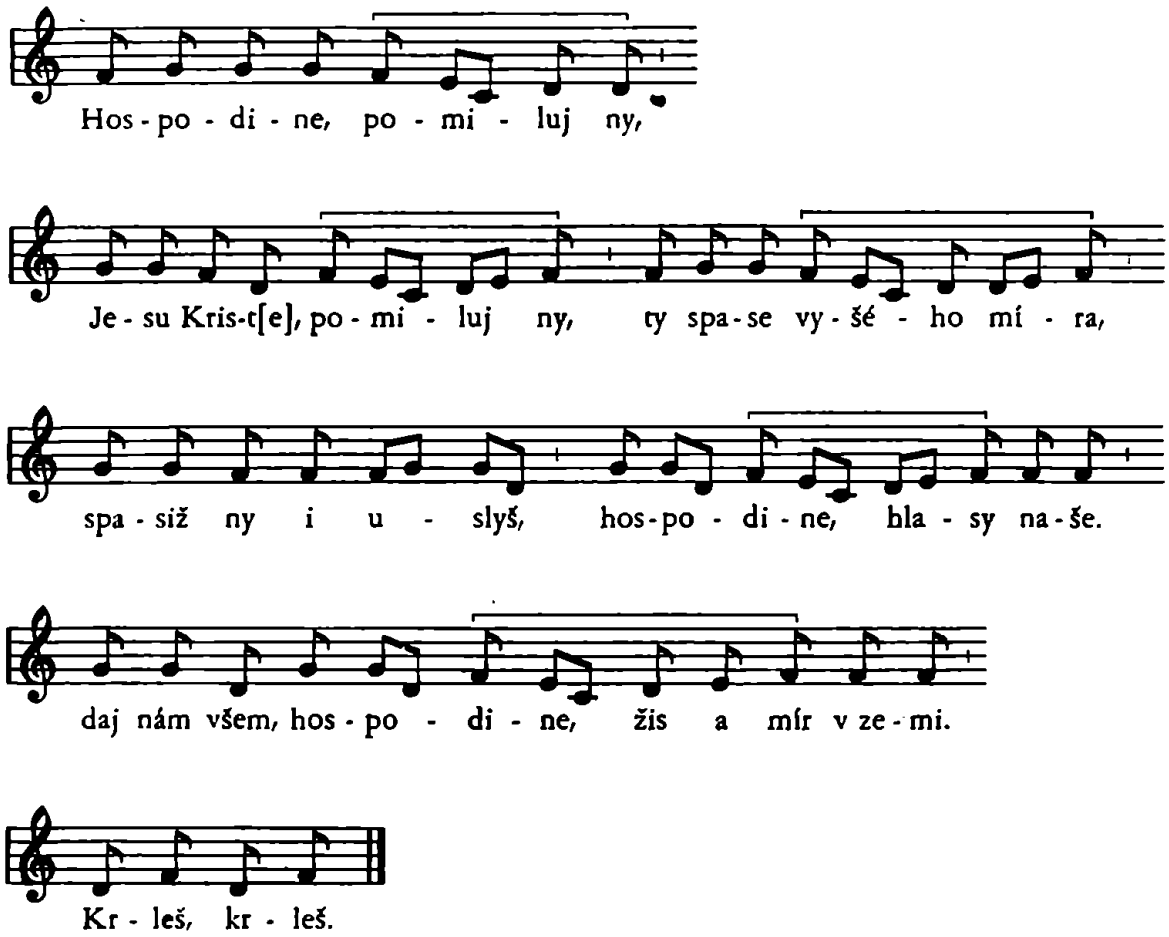

3. Rkp. univ. knih. praž. X E 2 z konce XV. stol., l. 20ª. Viz Nejedlý II., s. 454. ◆=♪; ◆♭=♩

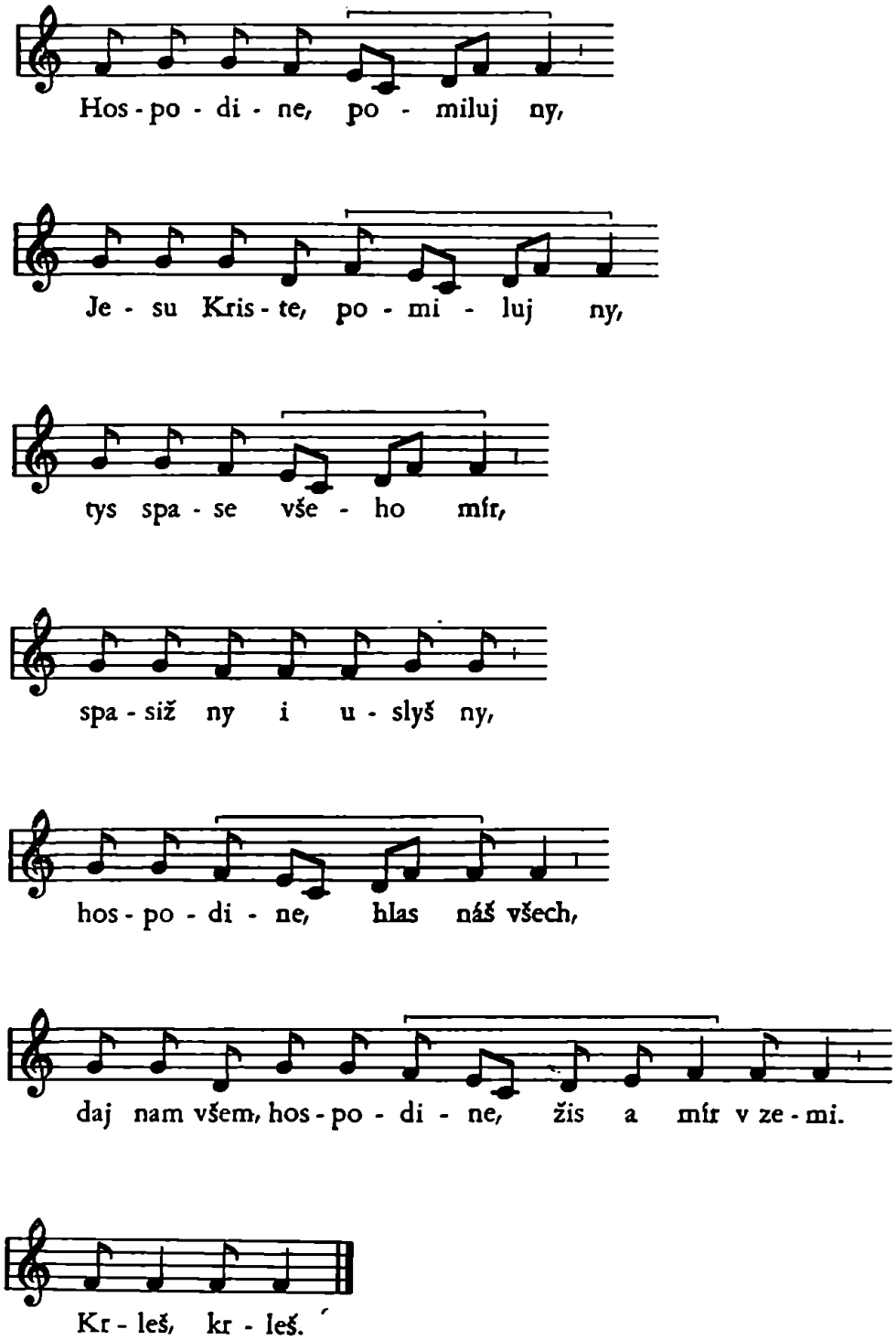

4. Graduál Nár. mus. praž. z r. 1473, XII A 1, ll. 219[b], 220[a].

Et cantantes cantilenas has merentur XL dies indulgencias per Ecclesias fundatas et pragenses.

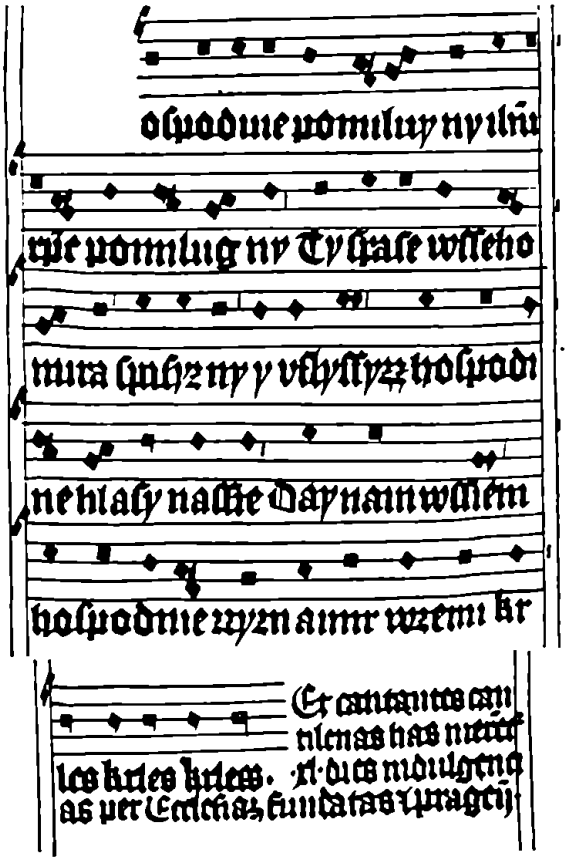

Obr. 6. Hospodine, pomiluj ny. (Graduál Nár. mus. praž. z r. 1473, XII A 1, l. 219[b].)

Rkp. Nár. mus. praž. XII A 1, z r. 1473, l. 219[b], 220[a]. Viz Nejedlý II., s. 454. ◆ = ♪; ■, ◆ = ♩; ¶ = 𝅗𝅥

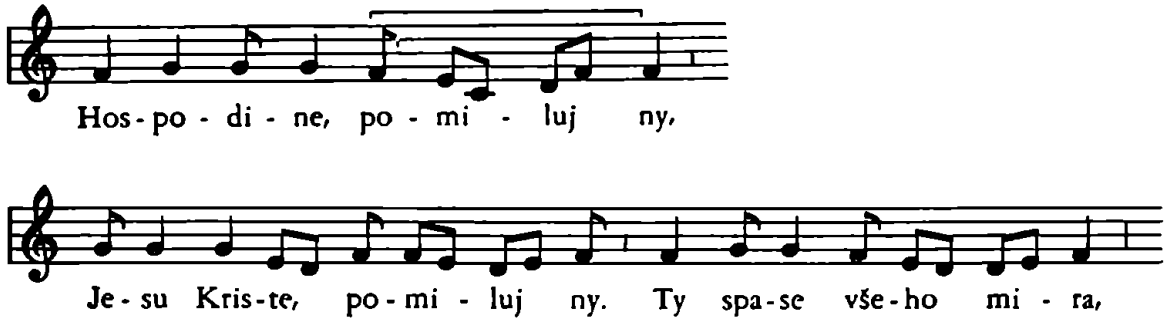

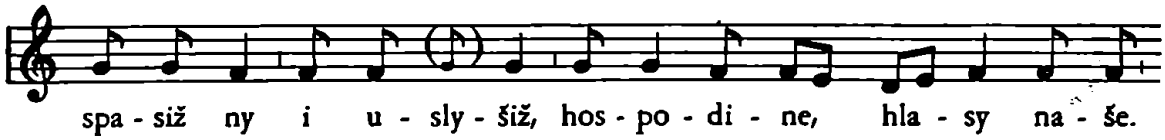

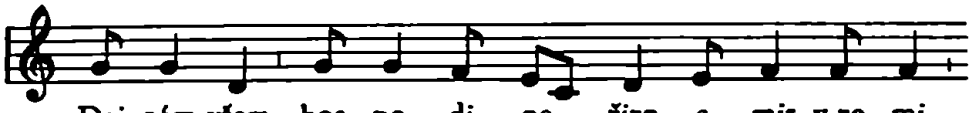

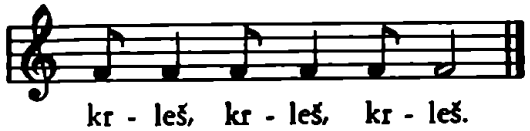

5. Chrudimský graduál z l. 1530—1545, l. 292[b]. ◆=♪; ■=♩

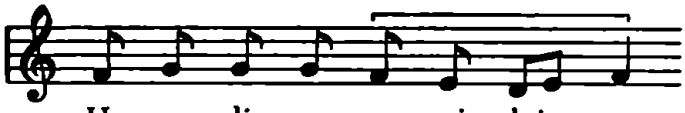

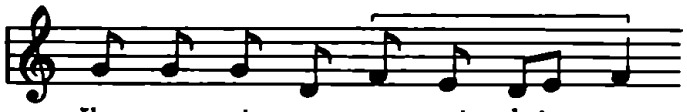

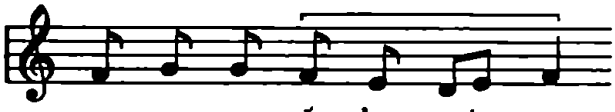

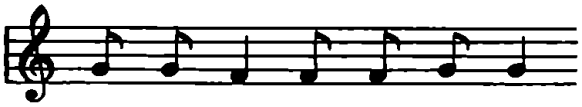

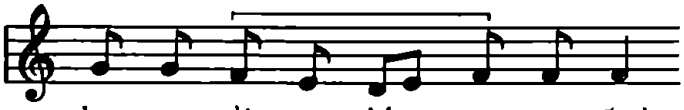

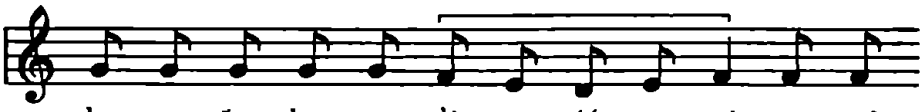

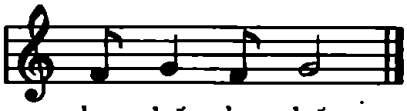

6. Paminondas Horský, Písničky křesťanské z r. 1596 (Konrád II. Doplňky k s. 44).

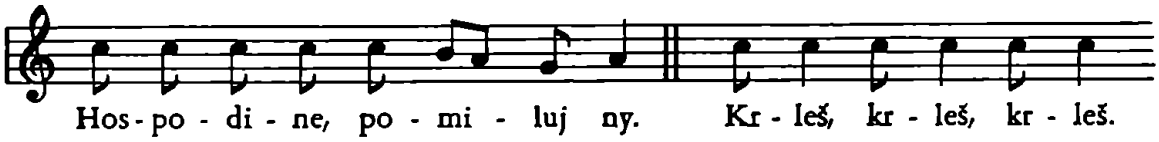

(Pro všecky verše.)

Píseň HPN jest označena rhombickou notou v traktátu břevnovského mnicha Jana z Holešova r. 1397 (rkp. univ. knih. praž. III D 17, l. 15[a]), Má 2 recitanty, tón *c* a tón *d*. Tónem *c* začínají 2 periody a končí 4 periody, nepočítaje v to refrén trojího krleš, který se recituje také na tónu *c*, výjimečně v chrudimském kancionálu na tónu *d*. Na recitantu *d* se recituje většina textu uprostřed period. Číselný poměr mezi oběma recitantami jest asi rovný.

Poněvadž píseň HPN jest jenom kvartového (v některých zápisech kvintového) rozsahu, těžko jest určiti její tóninu, zvláště když při svém litanickém nebo psalmodickém rázu končí jednou *z recitant* a nikoliv tonikou čili finálou stupnice.

Recitanta čili tenor *c* se vyskytuje v III. modu (frygickém) jako sexta toniky (E—*c*—e), v V. modu (lydickém) jako kvinta toniky (F—*c*—f), v VIII. modu (hypomixolydickém) jako kvarta toniky místo tercie *h* (D—*c*—d). Přeložení recitanty *h* na *c* v III. modu se stalo v 11. stol., ale ne všude stejně. Trogirský lekcionář z 12./13. stol. uvádí lekci k prvé mši na Boží hod vánoční, v níž převládá recitanta *h*.

Recitanta *d* je v VII. modu (mixolydickém). Jest však zvláště podotknouti, že v VII. modu vedle recitanty *d* byl také recitantou tón *c*, na němž a kolem něhož se pohybovala delší část melodie starých chorálů, na př. v introitu Ne derelinquas me nebo v introitu Populus Sion: (Dr. Peter Wagner, Elemente des gregorianischen Gesanges, 1909, s. 135.)

Z tohoto výkladu jest patrno, že písni *HPN* nejlépe odpovídá tónorod *mixolydický*, v jehož autentické formě, t. j. v VII. modu, byly reci-

[6] *Zaninović O. Antonin O. P.*, Prophetia cum versibus ili Epistola farcita za prvu misu na Božić iz dvaju trogirskih rukopisa. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. I., 1928 i 1929. Organ arheoložkoga muzeja u Splitu. Split, Štamparsko

tanty *d, c,* a v jehož plagálním tvaru, t. j. v modu VIII. byl tenorem tón *c.* Při neustálenosti autentické a plagální formy v téže tónině jest pochopitelné, že se střídala recitanta mixolydická s recitantou hypomixolydickou, zvláště když staré chorály podávají příklady, u nichž i v autentické formě mixolydické se seskupovaly melodické kadence buď kolem tónu *d* nebo kolem tónu *c.*

Kdyby se vyskytovala v písni HPN jen recitanta *c,* mohl by se za její základ přijati III. nebo V. modus. Ale pro druhou recitantu *d* chybělo by pak vysvětlení.

Vedle dvou recitant, v písni HPN naprosto zřetelných a SV z obou jedné latentní, jest v obou písních tatáž melodická základní kadence:

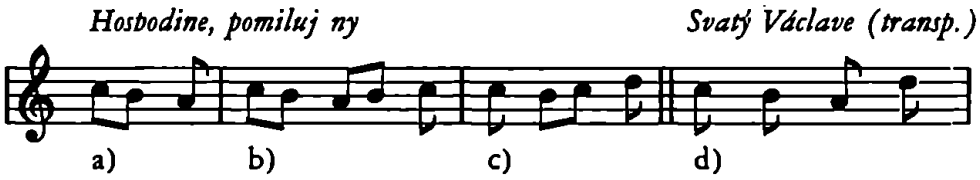

Bylo již řečeno, že tento, v různých obměnách stále se opakující, melodický úryvek není nic jiného, než punctus elevatus ʎ v oracích, který při interpunkci označoval diatonické klesání předposledních slabik a návrat poslední slabiky k recitantě 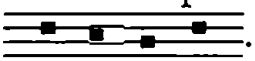 . Kadence se přizpůsobuje syntaktickému rozčlenění textu a odtud plyne její modifikace. Objevuje se nejen v kolektách, nýbrž i v jiných liturgických recitativech bez ohledu na tóninu, na př. v starém evangeliu.

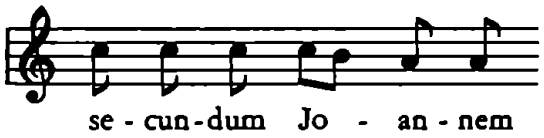

(Pothier-Kienle, Der greg. Choral, s. 225.)

Zajímavý důkaz o příbuznosti hudebních prvků svatováclavské písně s liturgickými zpěvy z Jugoslavie podává lekcionář 12.—13. stol.[6] kolegiátního kostela v Trogiru[7] u Splitu v Dalmacii, v němž jest zapsána

Poduzeće »Novo Doba« 1932. Tabla IX—XIII i prilozi str. 365—375. Add. et corr. 439.

[7] Benediktini měli v Trogiru klášter s kostelem sv. Mikuláše již v 11. stol.

frygická melodie k lekci pro prvou mši na Boží hod vánoční (In galli cantu). Lekce v trogirském lekcionáři jest interpolována tropy a opatřena úvodem ve formě písně. Totéž znění lekce se vyskytuje také v trogirském misálu z r. 1394. Jinou hudební versi přináší lekcionář 13. stol. Nár. mus. praž. XIV A 9, 11. 9ab, 10ab, kde tónina jest pomíchána.

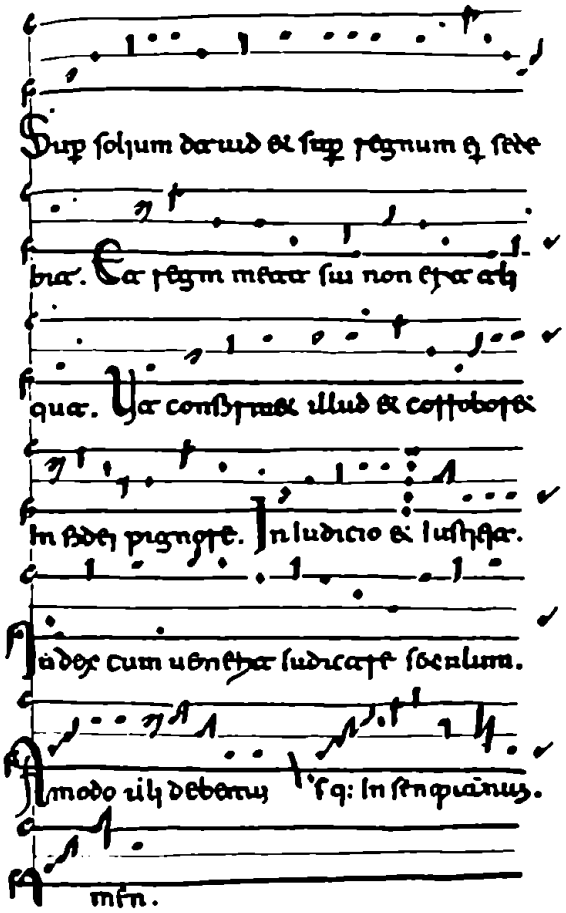

Obr. 7. Epištola z trogirského lekcionáře.

V trogirském lekcionáři[8] z 12./13. stol. jsou při závěrech obdobné kadence jako při písni HPN a SV.

[8] Trogirský lekcionář má longobardsko-beneventskou notaci, která ukazuje na původ jihoitalský a provenienci benediktinskou. Obdobnou notaci vykazuje záhřebský sakramentář z 12. stol. v univ. knih. záhřebské MR 160, l. 222. Tatáž notace se objevuje též v antifonáři, ze kterého ve 13. stol. zpívali papežští pěvci (*Peter Wagner,* Neumenkunde, 1912, s. 305).

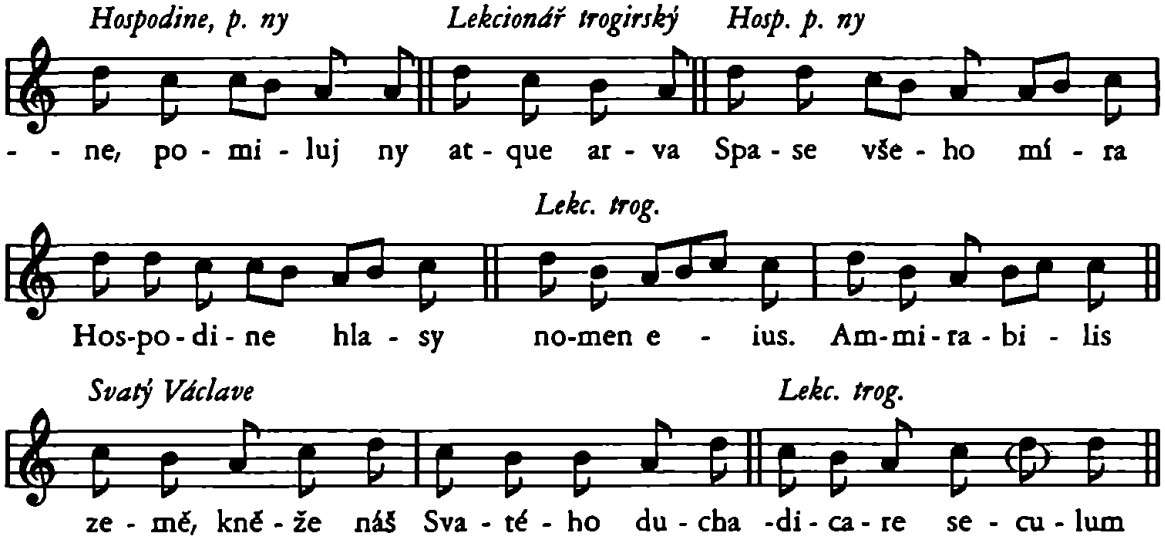

Hudební úryvky při interpunkci v lekcích byly ustáleny neumovými značkami před 10. stol., jsou všeobecným majetkem primitivního zpěvu liturgických recitativů latinské církve a odlišují se od recitativních kadencí řecké liturgie, zachycených ekfonetickým písmem.

Melodické kadence v obou nejstarších duchovních písních českých se opírají o melodické závěry recitativů církve latinské, tedy západní, nikoliv východní.

V písni HPN jsou ozdobeny likvenscentními, vedlejšími tóny. V dalším vývoji mají při SV formu zjednodušenou.

Punctus elevatus měl základní tvar v oraci:

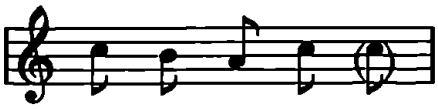

V písni HPN jest ozdoben vedlejšími, likvescentními tóny (×):

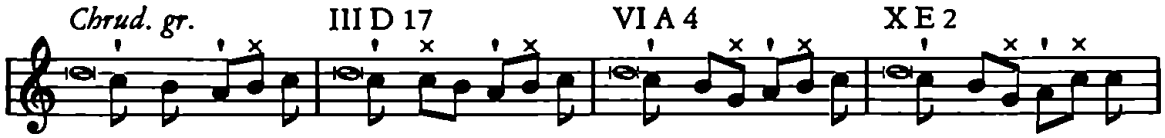

V písni SV se vrací melodie k základnímu tvaru:

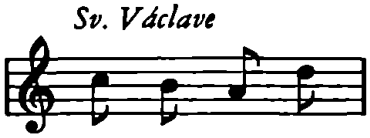

V závěrečném Krleš jsou varianty:

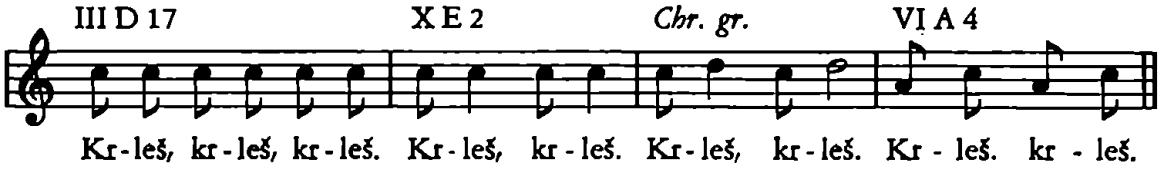

V oracích jsou dva melodické úryvky, metrum c'—h—a—c' a flexa c'—h (c'—a). V písni HPN jest jen první kadence. Skladba opouští oblast recitativní orace nebo litanie, stává se písní, jejíž verše jsou ohraničeny tímto *melodickým,* nikoliv slovným rýmem.

Teoretické úvahy o dvojí recitantě a o melodických závěrech po způsobu zpěvu v oracích při HPN jsou podepřeny praksí dneška v Jugoslavii. Ve dnech 14. a 15. srpna 1935 se slavil eucharistický kongres v městě Aleksandrovu na ostrově Krku za veliké účasti lidu z celé oblasti. V předvečer slavnosti a druhý den odpoledne zpíval lid v mohutném a spořádaném průvodu střídavě litanie a Zdrávas vedle jiných zpěvů i s českými nápěvy. Přednes byl rytmicky svěží a melodicky jednotný, ač byl přednášen muži, ženami i dětmi, kteří došli z různých, daleko od sebe vzdálených a nesnadno přístupných osad. Jednotlivé skupiny lidu se dělily o zpěv litanií a Zdrávas podle schematu:

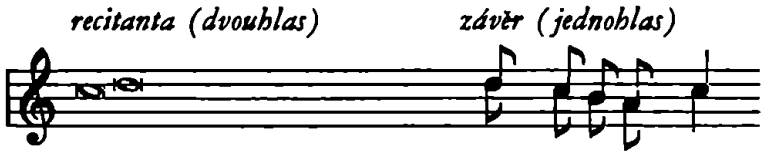

Hlavní část textu pěvci recitovali dvouhlasně v intervalu velké sekundy na tónech *c, d,* které jsou též recitantami v HPN. Na konci period připojili v jednohlasu kadenci, kterou končí verše HPN. Někdy vynechali poslední tón c. Současné znění dvou recitant bylo pravidelné a čisté. Nebylo tedy způsobeno falešnou intonací některých zpěváků. Kadence c', h, a, c' zaznívala též o kongresu v kostele při oracích v pontifikální mešní bohoslužbě s obřadem římským v jazyku staroslovanském.

Tím se zachoval liturgický způsob mešních recitativů do dneška v du-

chovní písni chorvatského lidu i se zbytky dvojí recitanty, která zní nikoliv časově za sebou, jako v HPN, nýbrž současně jako heterofonní dvouhlas se závěrem v jednozvuku.

Česká píseň HPN a chorvatský zpěv lidu má společný základ v liturgickém recitativu orace. Jestliže se tato starobylá tradice zachovala v chorvatských krajích, nedotčených cizí kulturou, jest na snadě, že dala základ duchovní písni lidové i v Čechách v počátcích křesťanství.

Hudební rytmus a hudební přízvuk písně Svatý Václave.

Je-li podle Weingarta (Byzantinoslavica, roč. II., sv. 2, 1930, s. 453) rytmickým základem metrického schematu písně HPN přízvuk, a to nikoliv přízvuk systému praslovanského, nýbrž přízvuk český s hlavním přízvukem na první slabice slova, tím více platí toto pravidlo při mladší písni svatováclavské.

Jest však další otázka, jaký je v SV rytmus a přízvuk hudební a v jakém je vztahu k textu.

Nejstarší fixace nápěvu SV je v notaci *chorální.* O rytmu a přízvuku chorálních melodií je několik teorií a škol.

Škola chorálního *mensuralismu* tvrdí, že tonický rytmus chorálu nutno odvoditi z různých grafických tvarů neum a k nim připojených Romanových značek, zvaných litterae significativae, nikoliv však slovního přízvuku. Neumové značky do 11. stol. odměřovaly podle této teorie relativní trvání tónů, určovaly pravidelné střídání these a arse a tím udávaly přesný, uzákoněný rytmus, který předpokládá pravidelný takt a mensuru. Zástupci mensuralistické teorie o tonickém rytmu jsou z jesuitského řádu, Lambillote, po něm hlavně Ant. Decheverens (1840 až 1912) se svou školou (Fleury, Gietmann, Bonvin). Decheverens přepisuje staré neumové písmo do moderní notace v taktu a předepisuje tempus perfectum nebo imperfectum. Kde se mu nedostává not do předem stanoveného taktu, vkládá pomlčky nebo noty prodlužuje korunami. Základním tvarům neum a Romanovým značkám přiděluje platnost podle potřeby.

Mensuralistickou teorií nelze vyluštiti hudební rytmus SV již z toho důvodu, že její nejstarší zachovaná notace z r. 1473 vykazuje jenom

jediný grafický tvar noty, totiž rhombu a není tedy možno určovati její relativní poměr k trvání not jiných, kterých tu není.

Žák Massenetův a profesor Sorbonny *Georges Houdard* (1860 až 1913) považuje každou neumu, jednoduchou i složenou, za rytmickou jednotku, jakou jest v poesii stopa. Tolik jest časových stejně trvajících jednotek, kolik jest značek neumových. Jednoduchá neuma o 1 tónu platí tolik jako více tónů ve skupině složené. Jsou tedy rytmicky ekvivalentní všecky neumy, ať mají jakýkoliv počet not. Litterae significativae jsou podle Houdarda dynamická znaménka přednesu a nemají vlivu na trvání tónu, jak mínil Decheverens.

Následuje přepis SV podle Houdardovy metody. Dvoutónová skupina platí jako tón o sobě; proto noty v skupinách jsou osminové, noty o sobě čtvrtinové. Tím vznikl $^5/_4$ takt.

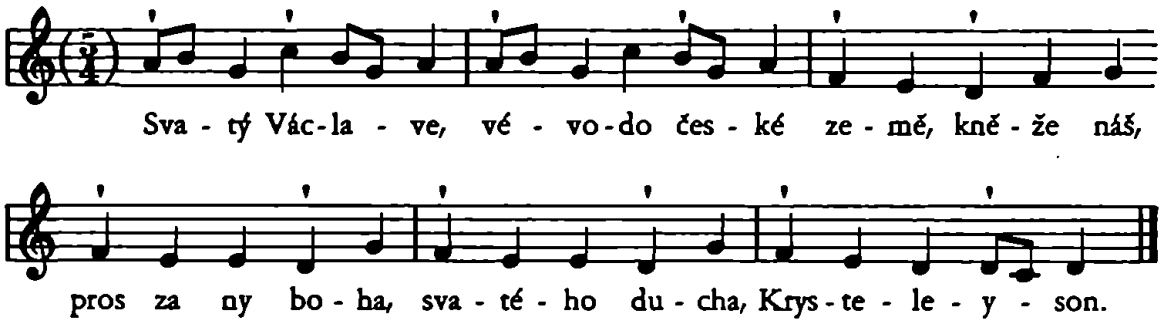

Proti Decheverensově metodě o tonickém rytmu, odvozeném z tvarů neum, zastává *Dom Mocquereau* (1849—18. I. 1930) a s ním členové benediktinského řádu (Pothier) v chorální melodii rytmus *oratorní,* odvozený z rytmu a přízvuku řeči. Chorální značky jakéhokoliv tvaru jsou Mocquereauovi rytmicky úplně rovny a Pothierovi zcela indiferentní. Různé grafické formy not nemají tedy na tonický ani verbální rytmus žádného vlivu. Každá ze tří základních jednotek (virga, punctum quadratum a inclinatum) platí jediný ráz. Mocquereau každou jednotku přepisuje jako osminovou notu, ať je sama o sobě nebo ve skupinách. Osminy tyto nelze přednášeti metronomicky, nýbrž ve *volném rytmu řečnickém.* Poněvadž tonický přízvuk je založen na verbálním, mají oba splynouti. Jako v jazycích románských, tak i v chorální melodii následují za přízvučnou notou nepřízvučná nota jedna, nejvíce dvě. Ve sku-

pinách dvoutónových jest přízvuk na prvém tónu. Ve skupinách složených jest vedle hlavního přízvuku na první notě vedlejší přízvuk na třetí nebo čtvrté notě.

Označí-li se v SV osminové noty číslicemi 1, 2, 3, znamená číslice 1 přízvuk, číslice 2, 3 noty bez přízvuku. Nota čtvrťová (birhomba) obsahuje dvě osminy, z nichž první má přízvuk jako v dvoutónové skupině (♪♪=♩).

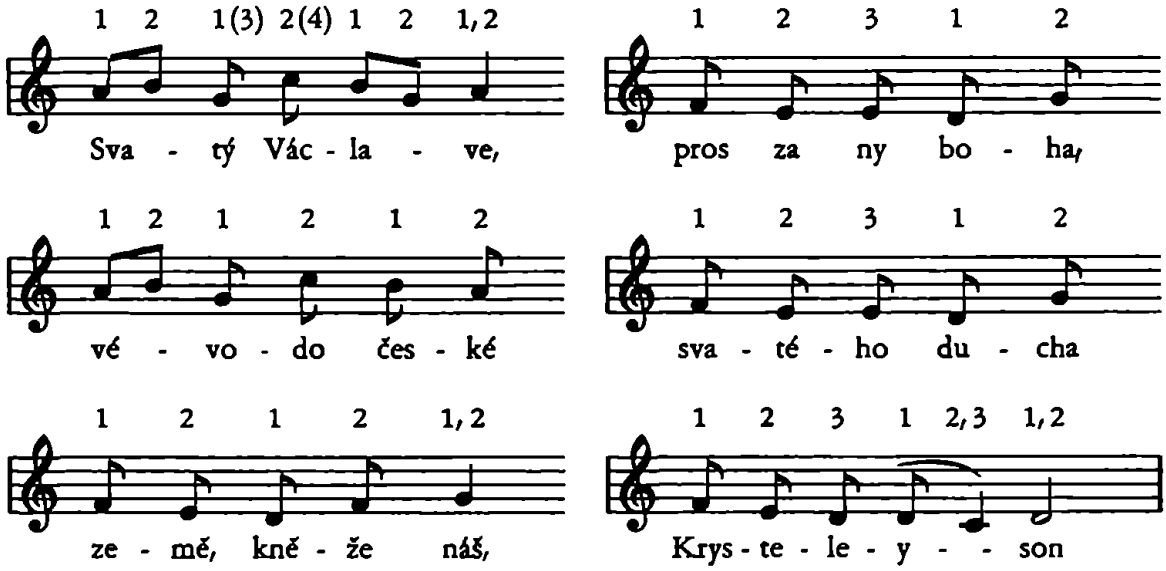

Přepis podle zásady benediktinské školy odpovídá nejlépe přirozenému a praktickému provedení. Neshoduje se však verbální přízvuk s tonickým v prvých dvou verších prvé slohy.

O vzniku písní Hospodine, pomiluj ny a Svatý Václave.

a) Vznik písně Hospodine, pomiluj ny.

Nejstarší české písně duchovní HPN a SV vyrůstají z příbuzného motivického materiálu a jsou si hudebně blízké recitantami i melodickými závěry.

Píseň HPN má základ v liturgickém recitativu Kyrieleison a Cristeleison, jež náležejí k nejstarším liturgickým textům a jsou společné všem západním liturgiím.

Střídavý zpěv Kyrieleison, Cristeleison se uplatňoval především *v mešní* liturgii a nazýval se letania.[9] Následoval po introitu.[10] Počet těchto proseb nebyl ustálen a určoval jej od případu k případu ceremonář nebo sám biskup. Citací slova Kyrieleison se rozuměl celý zpěv, který na biskupův pokyn se začínal a končil.[11] Ve zpěvu KL—CL se střídal v západní církvi klerus s lidem. Účast lidu při něm byla proto možná, že spadal do přípravné části mešní, mše katechumenů, při níž byli přítomni též pohané a veřejní kajícníci. Constitutiones Apostolicae svědčí o užívání letanie při mešní oběti (Cabrol, Le livre de la Prière Antique, s. 70).

Prosby KL—CL se dostaly i do liturgie *mimomešní,* staly se součástí oficia, t. j. matutina a nešpor. Lid zpíval KL o nedělích a v sobotu, když se společně ubíral do chrámu k nešporům, k matutinu a ke mši, aby při ní obětoval dary; též, když se vracel domů.[12] Od 6. stol. doprovází zpěv litanie podle regule sv. Benedikta při všech oficiích modlitbu Pater noster. Objevuje se též při absoluci za mrtvé. (Cabrol, cap. V., s. 70.)

Lid je zpíval i při pohřbech.[13] R. 858 byl zakázán pohanský způsob obřadů při pohřbech a bylo určeno, aby se při nich zpívaly žalmy. Kdo by jich neuměl zpívati, nechť za duši zemřelého zpívá Kyrieleison, Cristeleison. Muži začnou a ženy jim odpovídají. Zpěv žalmů při pohřbech byl tedy vyhrazen kleru a zpěvu Kyrie, Criste se účastnili laikové. Zpěvem KL—CL byly nahrazeny pohanské lidové písně.

Lid se též účastnil zpěvem Kyrieleison při slavnosti konsekrace

[9] Nec ad rem facit id quod objicitur ex epist. Gregorii Neocaesariensis episcopi litanias in Ecclesia fuisse usitatas. Quod admitto quidem; sed hoc loco litaniae sunt quaedam preces, nempe Kyrie eleison etc., quales habentur in regula s. Benedicti. *Migne,* Patrologia 78, s. 405. Notae in s. Gregorii librum sacramentorum.

[10] Schola imponit litaniam *Kyrieleyson, Christeleyson et reliqua* (Ordo Romanus II., *Migne,* Patrologia 78, s. 968). Peracto igitur Introitu innuente episcopo, cantandum est *Kyrieleison* (Ordo Romanus VII., *Migne,* Patrologia 78, s. 991).

[11] Schola vero, finita Antiphona, imponit *Kyrieleison;* sed prior scholae debet ad pontificem custodire, quando precipiat mutare numerum litaniae. Quae cum finita fuerit, pontifex incipit *Gloria in excelsis Deo* (Ordo Romanus III., Migne 78, s. 979). Ipse vero pontifex cantori annuat, quando e celsiori voce *Kyrieleison* sive *Christeleison* dici debeat. Ipsa autem expleta, dicitur a pontifice *Gloria in excelsis Deo* (Ordo Romanus V. *Migne* 78, s. 987).

[12] Et illo die [dominico] seu sabbato ad vesperas et ad matutinas sive ad missam

chrámů. Podle nynějšího pontifikálu biskup posvětí v novém kostele oltář, vyjde s duchovenstvem pro ostatky svatých, které byly uloženy zatím mimo kostel. V slavnostním průvodu se s nimi vrací a obchází zevně kostel. Lid jej provází a volá Kyrie eleison.[14] Tento obřad jest starý. V biskupském ceremoniálu záhřebské katedrály z 13./14. stol. výslovně se poznamenává, že při svěcení kostela provází biskupa všechen lid (populus) i s ženami a mládeží a že všichni zpívají Kyrieleison.[15]

Hlavním aktem při konsekraci kostela bylo vložení ostatků do oltáře, čili pohřeb ostatků a mešní oběť.[16] V 8. stol. se ubíral světitel v průvodu s ostatky svatých k novému kostelu za zpěvu litanie a responsorií. Zpěv litanie byl však rozšířením invokací Kyrie-Cristeleison. Konsekrace kostela biskupem byla význačná událost v celém národu, zevnější dokument jeho křesťanství. Slavnosti se účastnil vedle biskupa a kleru kníže, šlechta a lid, který volal a zpíval KL, protože nedovedl zpívati žalmy.

Podle solnohradských statutů (MGLeg. I., s. 80, Statuta Salisburgensia, Karoli Magni Capitularia) z r. 799 se ubíral lid v postní dny bez drahocenných šatů, bez světského zpěvu v průvodu za zpěvu litanií (cum litaniis). Kyrie měl volati lid ne tak neuměle (rustice), jako dosud.

Zpěv KL byl lidovým zpěvem latinské církve západní, který rozšířili v Čechách němečtí misionáři z církevní provincie salcpurské. I misie cyrilometodějská se podřídila římskému papeži a převzala obřady zá-

cum eorum ablationibus, si fieri potest, omnes canendo kirie eleison veniant et eundo et redeundo kirie eleison decantent. (MG, Leg. II/2, s. 83: Benedicti capitularium II.)

[13] Monumenta Germaniae, Leges II/2, s. 83, Benedicti capitularium liber II: Ne in mortuorum funeribus iuxta paganorum ritum agatur. Et illi, qui psalmos non tenent, excelsa voce Kirie eleison, Christe eleison viris incoantibus mulieribusque respondentibus alta voce canere studeant pro eius anima (197).

[14] Pontifex... circuit ecclesiam cum ipsis reliquiis populo sequente et clamante Kyrieleyson (Pontificale Romanum).

[15] Populus vero sequens cum mulieribus et parvulis cantent Kyrieleyson. His peractis cum episcopus redierit ad hostium ecclesie... (Ceremoniale Zagrabiense, universitní knihovna v Záhřebu, rkp. sign. MR 37).

[16] *Josef Cibulka,* Václavova rotunda sv. Víta, Praha 1933, s. 50. Rozšířený zvláštní otisk ze Svatováclavského sborníku.

padní církve. Místo latiny užívala slovanského jazyka, jak svědčí staroslovanský sakramentář, jehož základem jest gregoriánský sakramentář římské tradice 6.—7. stol.[17]

Misie kněze Kaicha v Čechách byla rovněž slovanská a její kostel na [Levém] Hradci byl západního obřadu se slovanským jazykem. Také byl zaveden slovanský jazyk v Bořivojově kostele P. Marie na Pražském hradě z konce 9. stol.[18]

Střediskem latinské kultury byl kostel sv. Petra na Budči z r. 895[19] za Spytihněva, který se přiklonil z politických důvodů k bavorské moci církevní. V Budči se učil sv. Václav zpěvu latinských žalmů. Obě liturgické řeči, latinská a slovanská, se udržovaly vedle sebe.

Vratislav uvedl před r. 920[20] latinské kněze na Pražský hrad, kde jim postavil kostel sv. Jiří. Latinská liturgie byla na postupu i za Vratislavova nástupce Václava.

Do Čech přišla tedy s latinskou misií liturgie římská, která nahradila v říši Pippinově a Karla Velikého liturgii gallskou.

Ordo romanus odtud se přestěhoval do Čech a s ním synodální ustanovení franské říše, zákazy o pohanských zvycích i zpěvech a dekrety, jež byly obnovovány ještě za prvních arcibiskupů pražských Arnošta, Očka, Jenštejna a na počátku husitského hnutí.

Z toho plyne, že již před zřízením pražského biskupství latinští kněží cvičili lid ve zpěvu KL k těm úkonům, k jakým jich užívala západní církev a že slovanští kněží, kteří byli téhož obřadu, Kyrieleison poslovanštili na Krleš.

---

[17] *Cibulka,* Václavova rotunda sv. Víta, s. 65. *J. Vajs,* Kyjevské listy a jejich latinský (římský) originál stol. VI.—VII. Časopis Bratislava IV. (1930), s. 521.

[18] *Pekař,* WLL, text Kristianův, s. 93. Srv. *Cibulka,* tamtéž, s. 74.

[19] Podle starosl. legendy o sv. Václavu (*J. Vais,* Sborník starosl. liter. památek o sv. Václavu a sv. Lidmile, Praha 1929, s. 15). Srv. *Cibulka,* tamtéž, s. 83.

[20] Srv. *Cibulka,* tamtéž, s. 87. Také Kristian (WLL 96).

[21] FRB II, s. 37. Totéž *Bretholz,* MGH, nova series II, s. 45: Postea autem die, ut duci placuit, favorabili acclamatione ab omnibus in episcopum Diethmarus eligitur.

[22] FRB II, s. 45, 46: ... ubi peractis omnibus, quae agenda erant, per ordinem, sicut fieri solet, post examinationem episcopalem choro *letaniam* modulante, dum procumbit ... (*Kosmas,* Letopis český k r. 995). Litanii zpíval sbor (choro litaniam modulante) i při svěcení Strachkvasa na biskupa mohučským arcibiskupem.

[23] Tunc presul mitra redimitus novus novam redit letus tocius Boemie in parochiam

Na základě tohoto historického úvodu lze přistoupiti k vylíčení slavnostního nastolení prvního pražského biskupa Dětmara.

Podle římského obřadu, přijatého v říši franské, sestávalo svěcení biskupa nebo knížete ze tří částí, z aklamace (volby), konsekrace (posvěcení) a intronisace (nastolení).

Kněz Dětmar byl v Praze zvolen, povolán klerem, panstvem i lidem za pražského biskupa z podnětu knížete Boleslava II. (acclamatione ab omnibus in episcopum Diethmarus eligitur).[21]

Po zvolení byl Dětmar poslán Boleslavem k císaři Ottovi II. do Mohuče, aby zde byl vysvěcen za biskupa a přijal investituru. Císař kázal po úradě s biskupy a knížaty arcibiskupu Rupertovi, aby kněze Dětmara vysvětil. Nastupuje druhá část liturgických úkolů, konsekrace, při níž se zpívala litanie s počátečními a konečnými prosbami KL—CL střídavě od precentorů a kleru nebo lidu. Při litanii ležel svěcenec na rozprostřeném koberci před oltářem mezi světiteli. Po skončení litanie následovalo posvěcení a pomazání nového biskupa.[22]

Dětmar se vrátil do Prahy jako biskup a byl ode všech nastolen vedle oltáře sv. Víta. Při intronisaci zpíval klerus Te deum laudamus, kníže a šlechta: Christe keinado, Kyrieleison und die halicgen alle helfuent unse, Kyrie eleison *et cetera.* Prostější a neznalí (simpliciores et idiotae) volali kerlessu a tak podle svého způsobu celý onen den ztrávili ve veselí.[23]

Tak popisuje Kosmas závěrečný, třetí akt uvedení prvého biskupa na pražský stolec. Líčení Kosmovo odpovídá správně liturgickým

atque ut ventum est metropolim Pragam, iuxta altare sancti Viti intronizatur ab omnibus clero modulante: »Te deum laudamus«. Dux autem et primates resonabant: »Christus keinado, et cetera«; simpliores autem et idiote clamabant »Krlessu« et sic secundum morem suum totam illam diem hylarem sumunt. (*Bretholz,* Cosmae Pragensis Chronica Boemorum lib. I., cap. XXIII, ss. 45, 46.) *Bretholz* a FRB II., s. 38, doplňují v poznámkách německý text varianty podle různých rukopisů. Podle nejstaršího rukopisu: Dux autem et primates resonabant Christus keinando kirieł und die gallihcen alle helfuent unse kyrieł. Podle rkp. knih. Fürstenberské v Donaueschingen z konce 15. stol.: Christe keynado et cetera; v rkp. knihovny v Drážďanech z konce 12. stol.: Christe keynado, Christe kreynat et cetera; v rkp. knihovny kláštera v Břevnově z 2. pol. 16. stol.: Xpe ..... et cetera.

V textu má vydavatel Kosmovy Kroniky (FRB II, s. 38): Christe keinado, Kirie eleison und die halicgen alle helfuent unse, Kyrie eleyson et cetera; simpliciores autem et idiotae clamabant Kerlessu ...

předpisům, podle nichž se dálo v 10. století svěcení biskupů a knížat v Římě a v Německu. Obřad byl pro církevní i světské panovníky obdobný.

Po volbě Dětmarově *v Praze* následovalo jeho posvěcení *v Mohuči* a pak uvedení v úřad *v Praze,* při čemž podle obvyklého řádu klerus zpíval Te deum laudamus.

Kníže Boleslav a páni vzdávali novému biskupu hold zkrácenou litanií ke Všem svatým v jazyku německém. Nezpívali s klerem latinské Te deum, které bylo jako součást liturgického úkonu vyhrazeno kněžím, znalým umělého latinského chorálu. Zpívali německy. Dětmar byl Němec, ale uměl česky. Čechy byly součástí mohučské církevní provincie jako *parochia* řezenského biskupství. Řezno bylo vzorem po stránce liturgické nejen Čechám, nýbrž i Uhrám. Řezenské vlivy byly povahy církevní, nikoliv národnostní. Při církevních slavnostech v Německu se zpívala německá litanie a z ní odvozené zpěvy, na př. v 9. stol. zkrácená litanie k sv. Petru: Kyrieleison, helfo sancte Petre s konečným Kyrieleison, Christeleison, určená patrně ke svěcení kostela ve Frisinkách (Freising v Bavorsku). Snad tyto cizí příklady, osobní a politické důvody pohnuly knížete a panstvo ke zpěvu zkrácené litanie v jazyku německém, jímž vzdali hold svému biskupovi.

Text této německé litanie jest v rukopisech Kosmovy Kroniky různý. Společný jest jen začátek Kristeleison a konečné Kyrieleison se slovy *et cetera.* Slova »et cetera« se vztahují k předchozímu Kyrieleison, které se na konci litanie několikrát, pravidelně třikrát, opakovalo. Též ke Kyrieleison při opakování se přidávalo Cristeleison. Při starých zápisech litanie se nevypisuje její konec, nýbrž se prostě připojuje et cetera. Jako byl ustálen začátek litanie, tak i konec její byl stereotypní a *každému zpěváku známý.* Letopisec Kosmas nemusel tedy vypisovati známý závěr litanie, protože nešlo o další nový text proseb k svatým, nýbrž o opakování posledního slova Kyrieleison. To je přirozený a historicky zdůvodněný význam slov *et cetera.*[24]

V *německém* zpěvu knížete a pánů není zvláště vzpomenuto knížete Václava, translací r. 932 oficielně uznaného světce, ani sv. Víta, jako

[24] Srov. *A. Kraus,* Christe ginâdô a Hospodine, pomiluj ny. Věstník král. Čes. Společnosti Náuk 1897, č. XIII. (Sitzungsber. der k. böhm. Gesellschaft der Wiss., Jahrg.

chrámového patrona, nýbrž jen všeobecně »všichni svatí« (alle Heiligen) jsou vzýváni o pomoc.

Jako třetí zpěv při Dětmarově nastolení uvádí Kosmas volání *Krleš*. Účastnili se ho simpliciores et idiotae. Zkomolenina Krleš jest zapsána v opisech Kosmovy Kroniky různě. Uvádím je podle Bretholze M G H, nova series II., 46, a FRB II.: Krilessu, Krleyssu, Krlesu, Krlesn, Kyrlessu, Krilesu ter krless; též se vyskytuje původní znění Kyrieleyson, Kyrie eleyson. Je velmi pravděpodobno, že vskutku jedni volali česky Krleš a druzí Kyrieleyson. Slavnost nastolení prvého biskupa přivábila zajisté svým významem a nevídaným divadlem nejširší vrstvy českého národa, ať se hlásily k obřadu s jazykem latinským nebo národním. Latiníci volali Kyrieleyson, příslušníci slovanského obřadu zpívali Krleš.

Tak všichni, od knížete a kleru až po prostý lid, vzdávali prvnímu biskupovi hold latinsky (Te deum), řecky (Kyrieleyson), německy a česky.

V Kosmově zprávě o zpěvu při Dětmarově nastolení jest tedy přesně rozlišovati trojí způsob. O kleru dí Kosmas, že zpívali Te deum laudamus. Těmito třemi slovy cituje celý zpěv hymnu, v 10. stol. ustáleného textově i melodicky. Jest vyloučeno, že by klerus zpíval jen tato tři slova, Kosmou citovaná. Hymnus Te deum se zpíval při veřejném díkůvzdání, na př. při korunovaci Karla Holého (Carolus Calvus), při přijetí papeže Štěpána králem Ludvíkem v Remeši, tamtéž, když nastolen byl biskup Ebbo (. . . vociferante omni Ecclesia Te deum laudamus ductus est Ebbo ep. in vestiarium. Migne, Patrologia 78, s. 570).

Německá verse zkrácené litanie pro zpěv knížete a panstva jest uvedena ve většině rukopisů v plném znění. Bylo již vysvětleno, že *et cetera* značí repetici, opakování závěrečného Kyrieleyson.

Pro český zpěv zná Kosmas jediné slovo *Krleš*. Není jasno, zdali Kosmas tímto slovem citoval delší zpěv s počátečním Krleš podle způsobu citace Te deum, či zdali tím uvedl celé znění českého zpěvu, jak to učinil při zápisu znění německého. Kosmas dí tedy krátce: *clamabant Krleš*. Slovo clamare, resonare bylo obvyklým výrazem v liturgické terminologii pro aklamaci, jednoduchý zpěv, recitativ, kterého se účast-

1897 (Prag 1898). Srov. *Bretholz*, MGH, nova series II, 45. Srov. *Josef Pachta*, čas. Cyrill 1882, s. 27.

nil lid. Značil volání, nikoliv křik. Řecký výraz Kyrieleyson, Cristeleyson je střídavý zpěv těchto proseb a zval se letania. Laetaniae autem graeco nomine appellantur, quae latine dicuntur rogationes, též deprecationes.[25]

České znění Krleš řecké aklamace Kyrieleyson se objevuje tedy po prvé při nastolení prvého pražského biskupa Dětmara.

Kosmas vypsal podle znění některých opisů jeho Kroniky celý text německého zpěvu, protože z citace jen prvého slova Christe nemohl čtenář souditi, že se jednalo o zpěv německý. Bylo tedy třeba ke Christe připojiti další německý text. Při českém zpěvu mohl jen citovati začáteční slovo Krleš, z něhož bylo ihned jasno, že i další text je český. Z této teorie však ještě nevyplývá, že Krleš bylo skutečně začátkem dalšího zpěvu. Naopak imperfektum clamabant dává najevo, že lid provolával, opakoval jen Krleš a nic jiného. Byl nevědomý, neznalý jiného zpěvu (idiota). Ani jinde nezpíval lid při holdu duchovním a světským panovníkům nic jiného než Kyrieleyson.

Potvrzují to následující příklady:

Papež vyšel ve slavnostním průvodu po mešní oběti, při níž byl konsekrován, k bráně kostela, kde mu první kardinál-jáhen sňal s hlavy mitru a vstavil korunu. Při tom lid provolával Kyrieleyson (toto populum clamante Kyrie eleison).[26]

Při korunovaci Jindřicha IV. r. 1084 lid přidal k volání Kyrieleyson prosbu helfo sancte Petre; kněží zpívali Iam bone pastor.

Když byl v Miláně 6. ledna 1311 konsekrován král Jindřich VII. s královnou Kateřinou, vyzvali dva biskupové v kostele lid, aby poděkoval Bohu zpěvem Kyrieleyson na důkaz, že jest jedné mysli při konsekraci, jako byl při volbě (omnis plebs cantet Kyrieleyson). Po zpěvu lidu se

---

[25] MG, Leg. II/2, s. 145: Benedicti capitularium, Additio III, č. 120. Quid sint laetaniae.

[26] [Papa] sic [ornatus] cum omnibus venit vel ad portam, vel ad gradus ecclesie; et ubi prior diaconorum cardinalium extrahit sibi mitram; et ponit coronam, que vocatur regnum, in capite toto populum *clamante Kyrie eleison* (Ordo Romanus XIV vel Ordinarium S. Romanae Ecclesiae, jehož autorem jest pravděpodobně kardinál Jacobus Caietanus z 13.—14. stol., kde podává výklad a doplněk staré tradice řehořské. *Migne*, Patrologia 78, s. 1130, D.

[27] Deinde alloquantur duo episcopi populum in ecclesia inquirentes eorum voluntatem, si tali principi ac rectori se subicere ipsiusque regnum firma fide stabilire atque iussioni-

položil král s biskupy na zem a kněží nad ním zpívali litanie (presbyteris desuper choro litanias agentibus). Po zpěvu litanií následovala konsekrace.[27]

O slavnostním odevzdání pallia prvnímu arcibiskupu pražskému Arnoštu z Pardubic 1344 ve svatovítském chrámu líbezně zpíval klerus Te deum, lid však Kyrie eleyson.[28] O zpěvu písně HPN není tu řeči, ačkoliv byla ve 14. stol. již všeobecně rozšířena.

Při korunovaci císaře Karla IV. s Annou v Římě 1355 český lid (gens) jásal, když viděl svého krále na trůnu s císařskou korunou. Všichni volali Kyrieleyson (cuncti clamabant) a znělo (resonabat) Te deum.[29]

Z těchto analogických příkladů se dá souditi, že při nastolení Dětmarově lid volal jen Kyrieleyson nebo Krleš. A jestliže k tomu něco přidal, jak tomu bylo při korunovaci Jindřicha IV. r. 1084, mohla to býti jen krátká prosba k některému světci, na př. k sv. Václavu. O tom však Kosmas mlčí, ba ani nedefinuje druh tohoto zpěvu, neříká, že to byla *kantiléna* nebo něco podobného, prostě dí: *clamabant Krleš.* Liturgický úkon uvedení biskupa na český stolec se dál podle vžitých ustanovení západní církve za volání lidu Kyrieleyson, Krleš. Lidu byla při liturgických úkonech povolena aktivní účast jen tímto jednoduchým zpěvem, a to od dob nejstarších. Obdobný případ podává t. zv. Ludwigslied z 10. stol., prosebný to leis, v němž jednotlivé slohy předzpěvuje král, vedoucí své voje do bitvy. Vojíni sborem na konci sloh zpívají *Kyrie eleison.* (H. Paul, Grundriß der germanischen Philologie II/1, s. 124.)

Řešením tohoto nesnadného problému na podkladě liturgickém o způsobu zpěvu při Dětmarově intronisaci zůstává však bez žádoucího

---

bus obtemperare velint et si concordes taliter sunt in consecratione qualiter fuerint in electione ac si concordes invenerint, agant gratias deo et omnis plebs cantet Kyrie eleison. Post hec ante altare rex totus in cruce prostratus cum episcopis iaceat et presbyteris desuper choro litanias agentibus... Finitis letaniis erigant se episcopi, unus eorum dicat... (Forma qua Heinricus et Catharina regina in Coronatione Mediolanensi usi sunt 1311, 6. Jan. MG, Leg. II/1, s. 505, Heinrici VII. Imp. Constitutiones).

[28] FRB IV, s. 495, Kronika Beneše Krabice z V. k r. 1344: Clerus Te deum laudamus, populus autem Kyrie eleison iocunditer resonabant.

[29] FRB IV, s. 523, Kronika Beneše Krabice z Veitmile.

vysvětlení, proč byl vzdán Dětmarovi hold zkrácenou německou litanií s počátečním Kyrieleyson a proč Češi jen volali podle všeobecné tradice Krleš, eventuálně Kyrieleyson. Tradici německé zkrácené litanie vnesly do intronisačního řádu prostřednictvím Řezna asi vlivy karolinské renesance, v níž splynul Ordo romanus s liturgií franskou.

Při nastolení biskupa Dětmara nezněla tedy *píseň* HPN. Nebylo pro ni místa ani důvodu při tomto liturgickém úkonu, i kdyby již byla existovala. Bylo již velikou výjimkou, že lid směl zpívati česky Krleš. Bylo to zdůvodněno slovanským jazykem obřadním, udržujícím se vedle latinského. Z téhož důvodu ji nezpíval lid ani při korunovaci Karla IV. na císaře v Římě, ani při oficiálním uvedení arcibiskupa Arnošta z Pardubic v úřad odevzdáním pallia v Praze. Lid směl volati jen Kyrieleison.

Z provolávání lidu prosby Kyrie eleison s připojenou litanií ke Všem svatým vyvinula se duchovní *píseň lidová.* Vznikly typy duchovní písně v řeči národní, které obdržely jméno podle svého původu. V Německu se zvaly Chirleis, později zkráceně Leis, ve Francii Kyriole, Quirielle, též Lais (jež není totožné s významem leich), v Čechách Krleš.[30]

U nás patří do této oblasti píseň HPN, protože jejím základem je rovněž litanie ke Všem svatým. Je volným překladem začátečních, všeobecných proseb litanie s připojením pravidelného závěru Kyrieleison.

Litanie při korunovaci Jindřicha VII. v Miláně 6./I. 1311.	*Píseň Hospodine, pomiluj ny.*
Domine, miserere (3krát)	Hospodine, pomiluj ny!
Christe, libera nos (3krát)	Jesu Kriste, pomiluj ny!
Salvator, libera nos (3krát)	Ty, spase všeho míra, spasiž ny!

Následují invokace k svatým s odpovědmi. Na konec:

Exaudi, Christe, voces nostras	I uslyšiž, Hospodine, hlasy našě!
Exaudi Deus et misere nobis	Daj nám všěm, Hospodine,
Kyrie eleison, Kyrie eleison, Kyrie eleison	žizn a mír v zemi! Krleš, Krleš, Krleš.

[30] *Dr. Otto Ursprung,* Handbuch der Musikwissenschaft, Lieferung 63, Katholische Kirchenmusik. Heft IV, s. 99. — *H. Paul,* Grundriß der germanischen Philologie, s. 124. — *Wackernagel* I, 98. — *Kelle* I, 197.

Ke konfrontaci obou textů jest zde užito latinského znění litanie při korunovaci Jindřicha VII. v Miláně r. 1311 (MG, Leg. II/1, s. 505) a českého znění HPN z r. 1397 (rkp. univ. knih. praž. z r. 1397, sign. III D 17, l. 15[b]).

Uvedená litanie při korunovaci r. 1311 je parafrází velmi starých litanií, které vznikly před 10. stol., tedy před vznikem HPN a možno je na ně se odvolati. Počáteční a konečná řecká slova KL—CL bývala totiž překládána do latiny již od 7. stol. Irský misál asi z r. 630 (Bäumer, Geschichte des Breviers, s. 610, Deprecatio pro populo des Stowe-Missales) má krátkou litanii se začátkem Dicamus omnes ex toto corde et ex tota mente. *Domine, exaudi et miserere, Domine, miserere.* K dalším prosbám odpovídá lid *Oramus te, Domine, exaudi et miserere nobis,* nebo *Presta, Domine, presta.*

V milánské litanii z 9. stol. (Bäumer, tamtéž s. 611) odpovídal lid k prosbám *Precamur te, Domine, miserere* a na konci všichni zpívali *Domine, miserere, Kyrie eleison, Kyrie eleison, Kyrie eleison.* Slova Kyrie eleison, Domine misere znějí v slovanské liturgii Hospodine, pomiluj ny.

Úvodní slova litanie byla ustálena, jen prosby k svatým se měnily. Ale ty zde nepřicházejí v úvahu. Rovněž konec litanie byl stereotypní, trojnásobné volání Kyrieleison, spojené někdy s trojnásobným voláním Christeleison. Původní litanie byla velmi krátká. Haec litania olim erat breviuscula (Migne, 78, s. 485: In s. Gregorii librum sacramentorum notae). Začínala: Kyrie eleison. Kyrie eleison. Christe audi nos. Migne, 78, s. 530 v Ordo ad ungendum infirmum uvádí začátek litanie: Kyrie eleison, *ter.* Christe eleison, *ter.* Litanie končí: Kyrie el., *ter.* Christe el., *ter.* Kyrie el., *ter.* (In s. Gregorii librum sacramentorum notae.)

Při konsekraci krále franského se užilo téže skoro formule jako při korunovaci Jindřicha VII. (MG, Leg. II/1, 505, pozn.).

Höfler uvádí obdobnou formu litanie, které se užilo při konsekraci císaře Karla IV. v Římě r. 1355. Představený podjáhnů zpíval s ostatními podjáhny 3krát Exaudi, Christe. Po trojnásobné odpovědi následovala trojí invokace Salvator mundi, tu illam adiuva. Po prosbách k svatým (S. Michael, S. Gabriel atd.) následovalo obvyklé zakončení

litanie. Quibus finitis bis dicant *Kyrieleison.* Et illi vicissim respondeant Christeleison; ac deinde simul omnes Kyrieleison. Následovalo evangelium.[31]

Deprecatio pro populo (litania) v Stowe-misálu z poč. 7. stol. začíná Dicamus omnes ex toto corde et ex tota mente. *Domine, exaudi et miserere; Domine miserere.* K dalším prosbám je odpověď *Oramus te, Domine, exaudi et miserere.* (P. Suitbert Bäumer, Geschichte des Breviers 1896, s. 610).

Volání prosebných slov Kyrie eleison, Criste eleison se ozývalo tedy v Čechách hned v počátcích křesťanství a litanie jsou parafrází těchto invokací.

Z uvedených ukázek vysvitá veliké stáří litanie, společný zpěv začátku a závěru litanie, proseb to, které jsou i v písni Hospodine, pomiluj ny.

Stavba české písně HPN jest textově totožnou se stavbou latinské litanie. Prosby, které se v litanii několikrát opakují, v české versi se objevují jen jednou. Z latinské litanie se stává píseň v řeči národní.

Počáteční invokace litanie jsou rázu všeobecného, právě tak jako verše české písně. Vzájemně si odpovídají. Výjimku činí jen verš poslední Daj nám všem, Hospodine, žizn a mír v zemi, která blíže určuje a vykládá latinskou, jí odpovídající prosbu v litanii. Prosí Hospodina o pokoj a mír v české zemi, a to patrně v dobách, kdy ho nebylo.

Vznik celé písně HPN jest podmíněn *znalostí textu* litanie ke Všem svatým v Čechách. Tím dána jest také doba, terminus a quo možnosti jejího vzniku.

O znalosti litanie ke Všem svatým v Čechách udává bezpečnou a nejstarší zprávu první česko-církevněslovanská legenda o sv. Václavu z poloviny 10. stol., kterou uveřejnil Miloš Weingart[32] v rekonstruovaném textu a latinském překladu s výkladem filologickým a historickým. Ve Weingartově latinské rekonstrukci ve verši 87. se čtou slova: »Boleslaus

[31] *K. Höfler,* Beiträge zur Geschichte Böhmens. Abt. I, Bd. II: Die Krönung Karls IV. nach Johannes dictus Porta de Avonniaco. C. 14. Copia commissionis Papae supra coronationem Imperatoris formam ipsius coronationis continentis an. 1355, s. 14. — *Josef Cibulka,* Korunovační řády středověké a Karla IV. Korunovační řád králů českých (Časopis katolického duchovenstva 1934, s. 390); v kapitole Ordo ad coronandum Regem Boemorum se uvádí počátek litanie: Kyrie eleyson. Christe, audi nos. Salvator

... precatus est ad Deum et *omnes sanctos* eius et transtulit corpus fratris sui, iusti viri Venceslai, Pragam...« V českém překladě Weingartově zní příslušná část: »A Boleslav, rozpomněv se, jak veliký hřích spáchal, pomodlil se k Bohu a *všem svatým jeho,* a přenesl tělo bratra svého, spravedlivého muže Václava do Prahy, řka...« Při přenesení ostatků sv. Václava z Boleslavě na hrad pražský do kostela sv. Víta r. 932 vysílal Boleslav prosby k Bohu a Všem svatým, modlil se tedy litanii ke Všem svatým. Jako sám nenesl tělo svého bratra, tak ani sám se nemodlil. Obojího se účastnili klerus, velmoži a lid.

Přenesení (translace) ostatků sv. Václava byl liturgický úkon, slavný pohřeb, jímž se prohlašoval kníže Václav za mučedníka a světce. K tomu obřadu patřil i liturgický zpěv, t. j. zpěv žalmů, a kdo jich neuměl zpívati, volal střídavě Kyrieleison, Cristeleison (Statuta z roku 858). Líčení translace sv. Václava podle první české církevněslovanské legendy odpovídá liturgickým předpisům o zpěvu laiků při pohřbech. O zpěvu kleru v latině legenda ovšem se nezmiňuje, protože není rituálem, ale zdůrazňuje obrat Boleslavův v jeho smýšlení, který se jevil jeho prosbami k Bohu a Všem svatým, čili zpěvem litanie.

Zpráva církevněslovanské legendy z pol. 10. stol. podává tedy důkaz o znalosti litanie ke Všem svatým za této rané doby v Čechách. Jestliže kníže Boleslav se modlil litanii při translaci sv. Václava r. 932, byla zajisté již známa za doby sv. Václava, který uměl zpaměti žaltář, t. j. žalmy v církevních hodinkách, v nichž se zpívalo též Kyrieleison s příslušnými prosbami. Litanii mohli do Čech přinésti misionáři z Německa, kde znalost litanie se šířila z kláštera svatohavelského, jehož opat Hartmann († 924) byl mezi prvními jejími pěstiteli. Od nich se naučil lid zpívati Kyrieleison, jež znělo již při nastolení prvého biskupa pražského.

Litanii přinesli s sebou benediktini do břevnovského kláštera r. 993. Byla součástí kanonických hodinek, jak o tom svědčí regule sv. Benedikta v hlavě IX.:[33] ... et supplicatio litaniae, id est Kyrie eleison; et

mundi, adiuva nos.

[32] *Miloš Weingart,* První česko-církevněslovanská legenda o svatém Václavu. Rozbor filologický. Zvláštní otisk ze Svatováclavského sborníku. Praha 1934, od s. 114.

[33] *D. Cuthbertus Butler,* Sancti Benedicti regula monasteriorum. Ed. II., Freiburg i. B., Herder 1927. Caput IX: Quanti psalmi dicendi sunt nocturnis horis, ss. 42, 43. Caput XVII: Quot psalmi per easdem horas canendi sunt, s. 50.

sic finiantur Vigiliae nocturnae. Rovněž tak se končily laudy, nešpory, prima, tercie, sexta a nona. Litanie čili Kyrie eleison sestávala z počátečních několika proseb, k nimž se přidalo Pater noster. Sázavští mniši se modlili nešpory s litanií a kompletář, když umíral r. 1053 jejich opat Prokop.[34] Na Sázavě se slavila o prosebních dnech (Dies rogationum) po 3 dny letania, kteréžto slovo znamená nejenom zpěv litanie, nýbrž také prosebné dny v ten týden před Nanebevstoupením Páně (inter Pascha et Penthecosthen). Tak svědčí původní a nejstarší legenda o sv. Prokopu, sepsaná v l. 1061—1067.[35] V sázavském klášteře byl obřad západní s jazykem slovanským; zpívala se tedy i litanie v jazyku církevněslovanském, kterou lid slyšel v chrámu sázavském několikrát denně při kanonických hodinkách a mimoto o prosebních dnech a jiných příležitostech.

Tato litanie v jazyku církevněslovanském při církevních hodinkách je v základě písní Hospodine pomiluj ny. Lid mohl osamostniti závěr kanonických hodinek, které v sedmi denních dobách slyšel v jazyku církevně slovanském zpívati na Levém Hradci, v kostele P. Marie na hradě pražském a na Sázavě.

Církevní hodinky byly každodenním duchovním chlebem kleru i lidu. Každá část z nich končila prosbou za smilování: Kyrie eleison, domine pater, miserere. Christe eleison, miserere, qui nos redemisti sanguine suo. Et ideo dicant cantores Kyrie eleison, domine spiritus sancte, miserere. Tak zpívali při oběti mešní a podobně na závěr círk. hodinek, jak v 9. stol. potvrzuje Amalarius Metensis, De ecclesiasticis officiis (Migne PL 105, s. 1113 v kapitole De Kyrie eleison): Ac ideo *in omnibus* peractis officiis sequitur Kyrie eleison ante orationem dominicam [Pater noster], ut est in matutinali (v laudech) et vesperali synaxi (v nešporech). Nam quod nos Galli finitis psalmis nocturnalibus (v matutinu) solemus cantare orationem dominicam, Romana Ecclesia praetermittit.

---

[34] ... dum finita canonice vespertinali sintaxi et completorio resideret in lectulo infirmitate vehementi correptus est... *Bretholz*, MGH nova series II., s. 246. FRB II., s. 245.

[35] *Václav Chaloupecký*, Svatý Vojtěch a slovanská liturgie. Časopis Bratislava 1934, č. 1—2, roč. VIII., s. 41, s pozn. 17. — Tamtéž na s. 44 pozn. 27: Tempore igitur, quo ex romana consuetudine inter Pascha et Penthecosten auctorizabili ritu letania triduano ieiunio celebratur...

Vlivy liturgie gallorománské, o níž píše Amalarius, jsou zjevny na struktuře církevních hodinek i v Čechách a snad přešly i do církevněslovanského překladu.

Je tedy možno, že předlohou k písni HPN byla litanie jako součást církevních hodinek v jazyku slovanském a nikoliv latinském.

Litanie ke Všem svatým byla v Čechách tak rozšířena, že ke konci 11. stol. mohl pražský biskup, snad Heřman (1099—1122), podati věřícím výklad o ní v homilii na Bílou sobotu[36] (In die Laetaniae, Hecht, s. 16). A v jiném kázání (alia praedicatio) rozebral biskup jednotlivé prosby litanie. Nabádal bratří, aby volali a zpívali Kyrie eleison za blaho církve, rozmnožení křesťanského lidu, za papeže, císaře, svého biskupa a panovníka, za blaho všech, kteří jsou doporučeni jejich modlitbám, za spásu duší; dále prosili, aby je Bůh zbavil moru, hladu a války. Tyto prosby jsou však součástí litanie.

Pražský biskup začíná svou homilii: Modo fratres cum timore dei et humilitate, clamante et cantante Kyrie eleison, primo pro statu sanctae ecclesiae dei... Výzva ke zpěvu Kyrie eleison znamenala podle starého výkladu tolik jako výzva ke zpěvu celé litanie, kterouž biskup ve svém kázání vykládá.

Z uvedených příkladů vysvítá, že první zmínka o zpěvu litanie v Čechách jest už z poloviny 10. století a že její znalost se rozšířila v 11. stol., kdy se zpívala i v jazyku církevněslovanském.

Tím dán jest předpoklad pro existenci písně v 11. stol., která vznikla z litanie. Jest to píseň HPN, o níž za nejstarší historickou zmínku lze považovati zápis letopisce Kosmy k r. 1055, kde líčí volbu Spytihněva II. po smrti Břetislava I. Kosmas[37] dí: Post cuius obitum filium eius primogenitum nomine Zpitignev omnes Boemice gentis, magni et parvi, communi consilio et voluntate pari eligunt sibi in ducem *cantantes Kyrieleyson, cantilenam dulcem.* (Všichni, velcí i malí českého národa z obecného usnesení a jednosvorné vůle zvolili si za knížete jeho

[36] *Dr. Ferdinand Hecht,* Beiträge zur Geschichte Böhmens, Abt. I, Bd. I. Das Homiliar des Bischofs von Prag, saec. XII. Prag 1863. In die Laetaniae, s. 16. Alia praedicatio: Modo fratres..., s. 32. — *Konstantin Miklik* (Čas. katolického duchovenstva, 1931) uznává ve své studii »Opatovský homiliář« na str. 981 autorem pražského biskupa *Heřmana,* kaplana knížete Vratislava II, později děkana a probošta staroboleslavského.

[37] *Bretholz,* MGH, nova series II., s. 103.

prvorozeného syna, jménem Spytihněva, *zpívajíce Kyrieleison, sladkou píseň.*)

Tak zpívali při panovníkově volbě, při státním, nikoliv církevním aktu, při němž nebyl předepsán žádný liturgický zpěv, jako na př. při panovníkově intronisaci v kostele. Zástupci celého národa zpívali sladkou píseň, kterou nazval Kosmas Kyrieleison. *Píseň,* k tomu *sladká,* není jen pouhá aklamace slov Kyrieleison.

V 10. a 11. stol. byl výrazem Kyrieleison označován také *typ,* druh lidové duchovní písně v jazyku mateřském, vzniklé ze zpěvu Kyrie eleison a z připojené k němu litanie. Příklad o tom podávají toho druhu písně u Němců, zvané chirleis, zkráceně leis. Do tohoto komplexu litanických písní patří píseň o sv. Petru (Freisinger Petruslied) o 3 slohách se závěry Kyrie eleyson, Christe eleyson. (St. knihovna, Mnichov, Cod. lat. 6260 z 10. stol.):[38]

Náš pán propůjčil svatému Petru moc,
že smí zachrániti muže v něj věřícího.
Kirie eleison, Criste eleison.

On má také výslovně nebes brány:
do nich smí vřadit, jejž chce zachránit.
Kirie eleison, Criste eleison.

Prosme důvěrníka božího všichni spolu velmi hlasitě,
aby nám ztraceným ráčil býti milostiv.
Kirie eleison, Criste eleison.

Nad textem je cheironomická, valně porušená notace, většinou punctum, virga, clivis a podatus. (Faksimile uveřejnil O. Ursprung, Hdb. der Musik-Wissenschaft. Lief. 63, s. 99.)

Mezi litanické písně patří i polská *Bogarodzica,* kterou Józef Birkenmajer vročuje do 10. nebo počátku 11. stol. a ji připisuje sv. Vojtěchovi nebo některému z jeho pokračovatelů. (Ruch literacki 1934, s. 163.)

Není námitek, že i v Čechách, v 10. stol. závislých na Německu, značil výraz Kyrieleison celou píseň, a to v případech, kdy nebylo

[38] *Wilhelm Braune,* Althochdeutsches Lesebuch, XXXIII., s. 144: Unsar Trohtîn hât farsalt... česky *Jos. Kalda,* prof. univ. Komenského v Bratislavě. Srv. *Jan Stanislav,*

přímo zvykem nebo předpisem užívati při liturgických úkonech jen aklamace slov Kyrie, Christe eleyson.

Píseň Kyrieleyson byla básnický produkt v řeči lidu, jehož předlohou byla latinská nebo církevněslovanská litanie.

Tak jest vysvětliti i Kosmova slova *dulcis cantilena Kyrieleyson.* Kosmas necituje písně ani podle jejího začátku, ani podle jejího konce, ač má závěrem trojí Kyrieleyson. Ostatně není vyloučeno, že píseň HPN měla při svém vzniku na začátku Kyrieleyson jako zbytek ze své předlohy, který v dalším vývoji se stal zbytečným, když v písni bylo na jejím konci trojnásobné Krleš. Podobný vývoj prodělávaly tropy v mešních kyriaminech, které se také osvobodily od svého původního rámce Kyrie a staly se samostatnými písněmi.

Kosmas slovem Kyrieleyson uvádí tedy jenom druh písně, aniž by označil její text. Tím ovšem neodpovídá k otázce, v jaké řeči ta píseň byla, zda v jazyku latinském, německém či českém.

Nebyla německá. Český národ nezpíval při volbě svého knížete německy již z toho důvodu, že Spytihněv II. byl Čech. Vyhnal sice slovanské mnichy ze Sázavy, ale také hned po svém nastoupení poslal za hranice všechny Němce, bohaté i chudé, třeba že k tomu měl důvody spíše osobní než národnostní. Vyobcoval i svou matku, dceru Ottovu, vyhnal abatyši z kláštera sv. Jiří, dceru Brunona, prve než vstoupil do klášterního chrámu. Vzkázal jí posměšně, že by ji měl klerus doprovoditi na zemské hranice zpěvem ód (odae) a vyzváněním. Kostel sv. Jiří měl obřad latinský, abatyše byla rodem Němka. Klerus jí měl zpívati na cestu za hranice hymny a ódy. Latinský klerus zajisté zpíval latinsky.

Kosmas odlišuje ódu od kantilény a tím nejenom formu zpěvu, nýbrž i pravděpodobně její řeč. Jestliže při Spytihněvově volbě zpívali laici voliči sladkou píseň Kyrieleyson a nikoliv latinské ódy ani hymny, lze z toho souditi, že zpívali česky, nikoliv německy. Zpívali velcí i malí, velmoži i prostí voliči, zástupci lidu. Ti všichni nebyli znalí latiny. Pro latinskou píseň nebylo ani místa při volbě panovníkově, která se nekonala v kostele.

Zbývá tedy píseň česká, a tou mohla býti jenom píseň HPN, protože

---

Doterajšie výskumy o Frizinských pamiatkach. Byzantinoslavica IV/2, 1932, ss. 303 až 334.

jiné nebylo. Celá literatura písňová v řeči mateřské v 11. stol. patří do oblasti písní litanických, a tou je i česká píseň HPN. Nelze se diviti, že jí Kosmas výslovně neuvádí jako nepřítel slovanské liturgie.

V Mohuči korunovaný král český Přemysl Otakar I. 15. srpna 1198 (Palacký I./II., s. 108) byl před Prahou uvítán biskupem Danielem a uveden v krásné zbroji a se zlatou korunou na hlavě do kostela sv. Dědicův, kde mu zpívali kněží a žáci Te deum laudamus, lid obecný *Hospodine, pomiluj ny.* Tak líčí Hájek v Kronice české k r. 1200 pod názvem: Kníže Přemysl králem učiněn. Má-li Hájek z Libočan pravdu, byla by první přímá zmínka o písni HPN k r. 1200. Ale o tom neví nic Pulkava, z něhož Hájek čerpal. Hájek měl zajisté i jiné předlohy, dnes neznámé.

Pokračovatel Kosmův zná tuto píseň bez počátečního Kyrieleyson a cituje ji *Hospodin, pomiluj ny.* Zpívala se při uvedení krále Václava I. do Prahy 1248. Preláti a duchovní kostela Většího přijali krále Václava I. při hradní bráně a vedli ho ke kostelu (ad ecclesiam) v slavném průvodu za zpěvu hymnů a laud (cum hymnis et laudibus). Laici, velmoži a lid zpívali česky *Hospodin, pomiluj ny.* Kronikář dí ad ecclesiam, nikoliv in ecclesiam. Česká píseň tedy zněla z úst laiků při průvodu, při procesí mimo kostel, venku, což odpovídá církevním předpisům o českém zpěvu při průvodech.

Kronikář nic nevypravuje o zpěvu v kostele. Nebyl ani na místě, protože král Václav nebyl liturgicky nastolen. Potvrdil jen různá privilegia. Podle liturgických předpisů mohla by to býti jen aklamace lidu Kyrieleyson, jako souhlas s volbou.

Píseň HPN byla určena pro zpěv lidu při průvodech právě tak jako latinská litanie ke Všem svatým. Potvrzuje to Kosmův pokračovatel k r. 1260 (Příběhy krále Přemysla Otakara II., FRB II, 319), podle něhož lid zpíval každou neděli a ve svátky tuto píseň při průvodech.

Hymnus sv. Vojtěcha zpívali vojíni i při útoku v bitvě u Kresenbrunu

---

[39] *Weingart,* První česko-církevněsl. legenda, s. 114 a násl.:

(6) Cum autem crevisset adeo, ut tonderetur, advocavit Vratislaus, pater eius, ad tonsionem episcopum quendam, nomine Notarium, cum clericis suis.

(7) Cum autem *cantavissent ei missam* ⟨in ecclesia sanctae Mariae⟩, episcopus

1260. Jako v míru náboženské průvody, tak v bitvě útok bývaly provázeny písní HPN, která měla tehdy svatovojtěšskou tradici. Teprve ve 14. stol. se stala částí korunovačního řádu králů českých Karla IV. Při uvedení českého krále na trůn ve svatovítském chrámu zpíval klerus (cunctus clericorum cetus sonantibus ympnis alta voce concinat) Te deum laudamus a lid (vulgus) pěl Hospodyn, pomyluy ny (Josef Cibulka, Korunovační řády středověké a Karla IV. korunovační řád králů českých, Čas. katolického duchovenstva, roč. 75., seš. 7., 1934, str. 402). Tím byla píseň zařaděna do liturgického úkonu, který se konal při mešní oběti, ale nestala se tím součástí mešní liturgie. Při nastolení prvního biskupa Dětmara zpíval v 10. stol. lid Kyrieleison, při nastolení českých králů v 14. stol. už píseň Hospodin, pomiluj ny.

Po stránce slovesné je píseň HPN českou, básnickou versí latinské litanie, podobně jako písně německé téhož typu.

Není bohužel možno zjistiti původní hudební, ba ani slovesné znění latinské litanie, která byla improvisovaným a neustáleným výkladem řeckých slov Kyrie — Christe eleison. Melodie však nemohla býti jiná, než byla u současných recitativů římské liturgie, zpěvů mešních a církevních hodinek. Z tohoto důvodu nelze tedy odvoditi melodii písně HPN přímo z nápěvu litanie. Ale není toho ani třeba. Melodické prvky této písně souhlasily se zpěvem mešních orací a lekcí v církevních hodinkách.

Mešní liturgie byla známa v Čechách již v 10. stol. První českocírkevněslovanská legenda z poloviny 10. stol.[39] zná zpívanou slavnou mešní obět při postřižinách sv. Václava »coram episcopo«, v přítomnosti biskupa Notaria na pražském hradě v chrámu Panny Marie, kde byl ritus v jazyku slovanském. Sv. Ludmila před svou násilnou smrtí zavolala kněze Pavla, aby jí četl mši svatou. Posílila se přijetím těla a krve Páně, načež se jala zpívati žalmy (Pekař, Nejstarší kronika česká, str. 175, FRB I, 195).

[nomine Notarius] puero sublato statuit eum [Venceslaum] in sinu gradus ante altare, et benedixit ei dicens: Domine deus...

(35) Ingressus est igitur Boleslav civitatem die dominica, in festo Cosmae et Damiani.

(36) *Audita missa,* paravit se domum ire Pragam.

Zpěv orací (collecta, postcommunio) byl tehdy již ustálen. V nich byly dvě flexe při interpunkci v recitativech. Z nich bohatší se objevuje v písni HPN jako základní motiv. Tytéž kadence jsou také v prefaci. Mohl je znáti a jich tedy užíti od 10. stol. i skladatel HPN.

Další vzory měl autor ve zpěvu *matutina,* jež se zpívalo v Budči a ve Staré Boleslavi za doby sv. Václava.[40] Lekce v matutinu, do nichž rozčleněny byly legendy o svatých, měly tytéž kadence při interpunkci jako orace, profecie a litanie.

Hudební a liturgický rozbor písně HPN souhlasí s novými filologickými názory Jakobsona[41] a Weingarta,[42] i s hitorickými důkazy Chaloupeckého,[43] podle nichž patří píseň HPN do údobí církevněslovanských památek jako nejpřednější produkt slovanské liturgie, jejíž příznivcem byl i sv. Vojtěch.

Na základě této souhlasné analysy jest tedy vročiti píseň HPN do 11. stol.

Její terminus ad quem lze určiti k r. 1055, kdy ji český národ jako sladkou píseň Kyrieleyson zpíval při volbě Spytihněva II.

Dosavadní rozbor písně HPN a její vročení se opíraly dosud jen o stanovisko historické a filologické. Opomíjena byla stránka liturgická a při její hudební analyse jen se poukazovalo na její recitační, žalmový ráz.

O jejím přímém vzniku *z litanie* dosud nikdo nebadal. Ani nebylo známo, že její ustálený nápěv souhlasí se způsobem zpěvu v oracích a že se také vyskytuje ve zpěvu legend, pokud jsou matutinálními lekcemi, kde jejich způsob zpěvu jest naznačen neumami v rukopisech do 13. stol. V rukopisech mladších jsou neumy nahrazeny textovou interpunkcí.

Ve světle liturgického pojetí objevují se sice nové poznatky, ale také nové problémy.

---

[40] *Weingart,* tamtéž, s. 118:

(44) Dixerunt: Cum ad *officium matutinum ibit,* tum comprehendemus eum.

(45) Ubi illuxit, campanam pulsaverunt ad *officium matutinum.*

(48) Et surrexit et iit ad *officium matutinum.*

[41] *Roman Jakobson,* Nejstarší české písně duchovní. Praha 1929. *Týž,* Český verš před tisíci lety (Slovo a slovesnost, r. I, č. 1, od s. 50). Tu autor zdůrazňuje vliv řecký vedle latinského na českocírkevněslovanskou bohoslužbu.

Je nesporné, že předlohou písně bylo Kyrie-Criste eleyson. Předem však jest vyloučiti, že jím bylo Kyrie eleyson z mešní liturgie. Píseň nevznikla ve formě tropu z mešních kyriamin, které byly melodicky bohaté a mnohotvárné. Mešní trop byl textovou vložkou do existujícího chorálního nápěvu mezi slova Kyrie-eleyson. Trop převzal tedy melodickou stavbu kyriamin a jejich bohaté jubilace podložil novým textem. Ale HPN je prostý, jednoduchý zpěv na recitantě a je vyloučeno, aby v této hudební formě byl zasazen do mešního Kyrie. Odpadá tedy možnost vzniku této nejstarší duchovní písně české z *mešních* kyriamin. HPN není žádný mešní trop.

Zbývalo tedy zjistiti jiné možnosti a způsoby zpěvu Kyrie eleyson či litanie. Tu nastala nová obtíž, protože citace slov Kyrie eleyson má trojí význam. Znamenala především aklamaci, zvolání těchto slov. Zpíval je nikoliv klerus, nýbrž lid při průvodech, k nimž dlužno počítati i průvod pohřební, při nastolení světských a duchovních knížat, tedy při funkcích sice náboženských, ale nikoliv přísně liturgických.

Slovem Kyrie eleyson čili letania byl označen též zpěv nejenom těchto dvou řeckých slov, nýbrž i jejich výklad a rozšíření o prosby ke Všem svatým, ať již in cumulo, ať výslovným jmenováním světců, jak se na příklad dálo při konsekraci biskupů a panovníků.

Konečně byl tu třetí druh zpěvu, označovaný slovy Kyrie eleyson. Jest jím cantilena, píseň, tedy nikoliv jen pouhá aklamace ani letania v obvyklém smyslu. Označuje typ písní, jejichž slohy měly v závěru Kyrie-Criste eleyson. Litanické písně byly i jinde, zvláště v Německu od 10. stol.

Po prvé se objevuje slovo *cantilena* ve spojení s Kyrie eleyson u Kosmy, když líčí volbu Spytihněva II. r. 1055. Kosmas znal dobře hudební a liturgickou terminologii. Rozlišuje přesně hymnus od ódy a kantilény. Kde je zřejmo, že se zpívala letania, neužívá pro ni jména

---

[42] *M. Weingart,* Byzantinoslavica II., 1930, ss. 447—453. *Týž,* První česko-církevněslovanská leg., 1934, s. 169. *Týž,* 5. résumé pour le IIème Congrès des philologues slaves à Varsovie, en 1934. A. Pour la section linguistique: 4. Le type tchèque de la langue slave ecclésiastique. Ses monuments et son importance. Prague, en septembre 1934. Litogr.

[43] *V. Chaloupecký,* Bratislava, Čas. USŠ 1934, č. 1—2, roč. VIII., s. 43: »Píseň přičítaná starou národní tradicí sv. Vojtěchovi, vznikla tudíž bezpečně v literárním prostředí česko-církevněslovanském, nikoliv v prostředí latinském.«

»cantilena« Odlišuje officium, t. j. zpěv církevních hodinek od missa, mešní oběti. Specifikuje matutinum, laudes, synaxis vespertina, určuje podle liturgických pravidel, co zpívá klerus a co lid. Kleru přiděluje zpěvy liturgické, hymny (Te deum), ódy, žalmy. Laici mohou při liturgických úkonech zpívati jenom Kyrie eleyson. Užívá tu slov clamabant, resonabant, cantabant Kyrie eleyson. Je tedy přesný v terminologii. Jestliže píše, že při volbě Spytihněva II. všichni *cantabant Kyrie eleison, cantilenam dulcem,* není důvodu, aby jeho zápis se bral jen obrazně a slovo cantilena se nepovažovalo doslovně za to, čím vskutku jest, totiž za píseň, za zpěv, nikoliv recitatio. V témže významu užívá slova cantilena už Kristian: *responsoriorum cantilenam cum antifonis* (WLL, 89), kde píše o nápěvu responsorií a antifon. Responsoria byly umělecké útvary písňové s bohatou melismatikou, antifony byly sylabické písně hymnické formy, tedy žádné recitativy, ani volání několika slov.

Má tedy v tomto případě Kyrie eleyson význam písně, jejíž předlohou bylo Kyrie eleyson, t. j. letania; ale jest více než litanií, jest samostatnou kantilenou, písní. Nemůže býti sporu, že jest jí píseň HPN, která svým vznikem spadá do česko-církevněslovanské oblasti našich dějin.

V poslední době se obírá filologie problémem řeckých vlivů na vznik písně HPN a písně Bogarodzica, složené původně rovněž v církevní slovanštině a zakotvené v tradici polské.[44]

Je nesporné, že se uplatňovaly hlavně v prvních stoletích v západní liturgii prvky východní. Svědčí o tom hymny, velkopáteční improperie, letanie a tropy. Ještě v 13. stol. byly komponovány antifony rýmovaných oficií o sv. Trojici, Františku Ass., Antonínu Pad., Božím těle, sv. Kláře podle schematu řeckých tropů v numerickém postupu osmi církevních tónin.[45] Nejstarší oficium o sv. Václavu má rovněž antifony v nešporech a laudách podle tohoto schematického pořadí, shodného s postupem církevních stupnic. Toto svatováclavské oficium patří do oblasti benediktinské. Řecké vlivy přešly tedy do Čech nepřímou cestou pro-

[44] *Roman Jakobson,* Úvahy o básnictví v době husitské. Slovo a slovesnost, II., 1936. Též zvláštní otisk s. 7. — *Józef Birkenmajer,* »Bogarodzica« wobec hymnografii łacińskiej, Warszawa 1935.

střednictvím a podle předloh západní liturgie benediktinské a římské. Nejsou vyloučeny ani vlivy gallorománské.

Píseň HPN vznikla *z letanie,* která se zpívala v Čechách buď latinsky nebo v církevní slovanštině, nikoliv řecky. Nemůže býti tedy HPN parafrází řeckého originálu litanie. Co má píseň z řečtiny, to *nalezla* a *přejala ze západu.* Přímé vlivy řecké musely by se jeviti nejen po stránce slovesné, nýbrž též v nápěvu a notaci. K rozluštění tohoto problému jest však třeba napřed zjistiti poměr byzantské notace k cheironomickým značkám českých nejstarších hudebních rukopisů. Filologický rozbor nestačí. Je třeba přihlédnouti ke stránce liturgické a hlavně hudební při obou písních.

b) Vznik písně Svatý Václave.

Doba vzniku svatováclavské písně jest ve spojení s vročením písně Hospodine, pomiluj ny, poněvadž má řadu znaků s ní společných, ale také odlišných, jež ukazují na její mladší původ.

Obě písně patří do oblasti písní, vzniklých na základě řeckých invokací Kyrie-Christe eleyson.

HPN jako píseň o jedné sloze končí trojnásobným Krleš (Kyrie eleyson). V písni SV jest toto trojí Kyrie eleyson rozloženo jako refrén mezi tři původní slohy. Jest tedy pravděpodobno, že tyto počáteční 3 slohy vznikly současně.

Obsahově jest HPN interpretací litanie, SV tlumočí v básnické formě mešní svatováclavskou kolektu; neváže se tedy na určitou dobu domácích nepokojů.

Obdoba jest i v textu. Slovo *ny* se vyskytuje v HPN podle chrudimského zápisu třikrát, ve SV jednou.

Po formální stránce je HPN recitativ s verši o nestejném počtu slabik, SV má umělou stavbu s pětislabičnými verši.

Melodicky jsou obě písně velmi příbuzné, poněvadž vyrůstají ze zpěvu liturgických recitativů, zvláště z orace. Mají společné nápěvy na

---

[45] *Dr. Peter Wagner,* Zur mittelalterlichen Offiziumskomposition. Kirchenmusikalisches Jahrbuch, 21 Jhrg. Freiburg ve Šv. 1908, 13—32. — *Cabrol,* Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie, I. Antiphone.

konci veršů, které jsou u SV zjednodušeny a oproštěny od likvescentních tónů, pokud lze souditi ze zachovaných mladších zápisů.

Tónina HPN jest ještě neustálená, ve SV vyhráněná, dorická.

Proti dvěma zřejmým recitantám v HPN jest u SV zřejmá recitanta jedna.

Rozsah kvarty, event. kvinty v HPN jest ve SV rozšířen na oktávu, tedy na interval, jehož dosáhly nejstarší chorální zpěvy ve svém rozkvětu.

Obě písně jsou v nejstarších záznamech notovány chorálně; vznikly tedy v době, kdy autoři skládali zpěvy chorální, nikoliv mensurální. Avšak ohraničiti tuto dobu je nesnadno, poněvadž ještě mistr Záviš ze Zap na konci 14. věku koncipoval své skladby chorálně, ač už byla v Čechách známa mensura a v ní dvouhlasé písně, jejichž zbytky jsou vynotovány v kancionálu vyšebrodském z r. 1410. Ale SV nepatří do jeho školy, která si libovala v chorální melodii o rozsahu až dvou oktáv, pěstovala zpěv výhradně liturgický a bohatý na jubilace. SV patří do oblasti zpěvu sylabického a je hymnického rázu.

Pro vznik HPN stačila hudební znalost liturgických recitativů a litanie. SV předpokládá mimo to znalost pravidel o psalmodii.

Čechy byly bohaty na zpěv kanonických hodinek, jež byly důležitým projevem pěveckého umění kněží i laiků. Jeho latinské prvotiny spadají v jedno se začátky křesťanské kultury v Čechách. Latinská psalmodie se pěstovala v Budči (sv. Václav), v Libici (sv. Vojtěch), v Praze (Kosmas), v Břevnově, v Želivě (Gotschalk), na Milevsku (Jaroch), v Chotěšově, Teplé, Plasích, Mnichovu Hradišti, v ženském klášteře sv. Jiří a j. Benediktini, premonstráti, cisterciové, později kartuziáni a křižovníci pěli v Čechách církevní hodinky za dne i noci. Zpívaly se též po venkově. Podle homiliáře pražského biskupa z konce 11. stol. měl každý kněz míti své liturgické knihy, mezi nimi antifonář a žaltář.[46] Není však jisto, zdali tento kus homiliáře je české provenience, neboť jsou v něm části původu franského a saského (K. Miklík Č. K. D. 1931).

---

[46] *Hecht*, Das Homilar des Bischofs von Prag, Prag 1863, s. 21: De sacerdotibus. Srv. *Nejedlý*, Dějiny zpěvu předhusitského, ss. 15—20.

[47] Kronika mnicha Sázavského, FRB II, s. 252. *Bretholz*, MGH, nova series II., s. 247 a násl.

V jazyku církevněslovanském pěstovali zpěv žalmů mniši na Sázavě až do doby, kdy Spytihněv je vyhnal z kláštera a slovanské knihy byly většinou rozmetány. Když Vratislav povolal mnichy zpět, nový opat Děthart nalezl jen několik slovanských knih a doplnil latinskými.[47]

Zpěv církevních hodinek byl tedy od konce 11. stol. již rozšířen a kvetl ve 12. a 13. stol. Svědčí o tom zachované latinské breviáře a žaltáře s notami i bez nich z kláštera sv. Jiří v universitní knih. pražské z 12./13. stol.: VI E 4 c, VI E 13, VII G 5, XII F 5, Lobk. 264; z 13. stol.: XII G 8, XIII E 14 b; dále z 13. stol. antifonář kláštera Zl. Koruny XII C 11, notovaný antifonář XII F 20, sedlecký antifonář XIII A 6, hymnář se žaltářem VII F 11 a další ze 14. a 15. stol. v téže knihovně.[48]

Autor SV měl tedy od konce 11. stol. hojnou příležitost poznati pravidla o psalmodii, hlavně o podkládání textu pod terminanty a mohl se seznámiti s praxí, jak se umisťují na danou melodii v závěru žalmových vzorců nadpočetné slabiky. Těchto vědomostí také náležitě využil a správně si počínal při podložení textů pod noty v SV.

Poněvadž SV vyrostla s HPN po hudební stránce ze společného kořene, vznikla pravděpodobně v její časové blízkosti. Jest však mladší, jsouc formálně a hudebně vyspělejší.

Přesnějšího vročení by mohla poskytnouti tehdy se šířící vlna národního uvědomení, jehož jest nesporným projevem a ohlasem jako píseň národní, vlastenecká, nikoliv liturgická. Patří tedy době, v níž se ve větší míře uplatňoval v Čechách nacionalismus, úcta k vlasti a k zemským patronům.

Za Kristiana v 10. stol. toho ještě nebylo. V prologu své legendy si Kristian[49] stěžuje, že Češi si neváží svých národních světců a trpce připomíná, že v zemi Lotharovců a Karlovců by zdobili zlatým písmem a zpěvem ostatky znamenitých světců, kdyby je měli jako Češi.

Na rozhraní 11. a 12. stol. se situace mění. Byla sice zrušena slovanská liturgie Řehořem VII. r. 1080, ale nebylo tím dotčeno národní

---

[48] *J. Truhlář,* Catalogus Codicum manu scriptorum latinorum. Pragae I 1905, II 1906. Flora Kleinschnitzová — Rukopisy svato-václavské v Nár. a Univ. Knih. v Praze, 1936.

[49] *J. Pekař,* Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians. Prag 1905, s. 89.

uvědomení; snad právě také z odporu proti zákazu slovanské liturgie bylo v 12. stol. zesíleno a dalo podnět k obnově velkomoravské tradice v 13. a 14. stol. Změna liturgického jazyka neměla ostatně vlivu na změnu národního smýšlení.

Potvrzuje to autor legendy o sv. Ludmile z konce 11. stol., která začíná slovy Factum est.[50] V ní spisovatel nadšeně velebí českou světici a ke konci dí (v parafrázi V. Chaloupeckého):

> Ó, země česká, kdyby sis uvědomila, jak drahocenným darem jsi byla obmyšlena, jak jasného paprsky světla jsi ozařována, jak mocnou zastánkyni a přímluvkyni máš v nebesích, tu jásala bys radostí!
>
> Ó, šťastná země česká, pod záštitou tak mocné ochrany! Kolik je zemí a národů, kterým se nedostalo tvrze tak šťastné ochrany! A kdyby ji měly, radostí by nad ní plesaly!

Tento krásný a vlastenecký projev neznámého legendisty o šťastné zemi české byl ohlasem smýšlení celého národa.

Obdobně oslovuje autor svatého Václava jako vévodu a knížete české země, jejího utěšitele a ochránce. Prohlašuje českou zemi za oblast, které vévodí sv. Václav i po smrti jako přímluvce u Boha. To jest apotheosa nejenom sv. Václava, nýbrž i české země. Jen v takovém ovzduší a uvědomení mohl se zroditi a ujati svatováclavský hymnus. Tím by bylo dáno 12. stol. jako jeho terminus a quo, jestliže neodporují důvody filologické. Avšak nejnovější badání ukazuje jejich souhlas (Jakobson, Weingart).[51]

Poslední léta 12. stol. dala české zemi *rytmisovaná* oficia o národním světci, která v 13. stol. byla doplňována a šířena. I mešní zpěvy pro

---

[50] Legenda (Homilie) Factum est byla dosud považována za součást legendy Diffundente sole. (Tak ještě *Pekař*, Nejstarší kronika česká, s. 34, týž, WLL s. 71.) Ale *V. Chaloupecký* v poznámce článku Svatý Vojtěch a slovanská liturgie (»Bratislava« VIII, 1934, str. 41) již naznačil a v studii dosud nevydané a k tisku připravené dokazuje, že její část, počínající slovy Factum est, je samostatná homilie z roku asi 1100, a že patří k nejvýznamnějším výtvorům latinské literatury českého středověku. Profesor Chaloupecký mi dovolil tento objev sděliti s veřejností *před* jeho publikováním a otisknouti příslušný pasus latinského textu homilie podle jeho úpravy na základě četných i některých dosud neznámých rukopisů: Agant in te solemnia tanti festi ecclesie cuncte, resonet os ordine consorcie, non sileat vox a cantus officio, organa canant tecta

svatováclavské liturgické slavnosti byly v 12. stol. připraveny. Patron české země byl uctíván duchovenstvem latinskými, velebnými chorály. Benediktinská tradice byla tu nejsilnější. Jest na snadě, že i lidu byla dána příležitost českým hymnem velebiti ochránce vlasti. Svatováclavský kult kvetl i v 12. stol. A v tomto prostředí byla dána možnost vzniku písně »*Svatý Václave, vévodo české země*«.

SV představuje s písní HPN umění *románské*. Nelze je zařaditi do další doby *gotické* mezi chorály české školy, které mají bohatou melismatiku a veliký tónový rozsah.

Jako při písni HPN, tak i při svatováclavském hymnu jest autor textu i nápěvu týž, protože obě složky splývají v jedno.

České písně *Hospodine, pomiluj ny* a *Svatý Václave* jako plody umění *románského* mají prostou a hlubokou velebnost hudebních motivů ve vedení horizontálním.

V *středověké gotice* latinského křesťanství od 13. stol. nestačil už k poctě sv. Václava hudební projev českou písní. Český světec se stal ochráncem široké obce křesťanské; jeho hudební profil, bohatší a rozmanitější, je tlumočen latinou, sekvencemi a responsoriemi chorálních linií vertikálních.

Století 15. odívá vážně kráčející cantus firmus svatováclavské písně ve skvělý háv tříhlasého moteta se vzletnými vedlejšími hlasy. K české písni Svatý Václave připojuje humanismus latinské písně *Gaude, felix boemia* a *Wenceslao, duci claro.*

---

cum tripudio, iubilet cor plenum sancto gaudio, clerus et populus, senes cum iunioribus, matrone cum virginibus simul in unum dives et pauper exultent huius festi celebritate. Propagatrix vere fidei et mater inclita interventrix grata in celo pro cunctis pie interpellat, quos devote viderit sue interesse festivitati.

O felix Bohemia, felici munita presidio, o quante iam terre sunt, que tanto carent fulcimento, que si haberent ipsum utique leticia tripudiarent. Resonent ora predicancium in laudem et gloriam tante festivitatis, quam celitus diva miracula non tacuerunt.

[51] *Weingartův* posudek *R. Jakobsona:* Nejstarší české písně duchovní. Byzantinoslavica, roč. II., sv. 2, ss. 447—453.

GAUDE, FELIX BOEMIA.

Cantio de s. Wenceslao.

Mensurální píseň (cantio) nebo hymnus *Gaude, felix Boemia* k poctě sv. Václava se vyskytuje rukopisně v 15. a 16. stol. buď bez not v různých textových variantech, nebo s počáteční citací intonace, nebo s celým nápěvem v černé notaci mensurální.

Text její jest zapsán v latinském kancionálu jistebnickém (Nár. museum praž. XII F 14, l. 214[a]) z 2. pol. 15. stol., kde je poznámka De sancto wenceslao canitur sicut *Novis canamus;* ve vyšehradském sborníku (V Ccn, ll. 24[a, b]) z pol. 15. stol., bez not a v rukopise univ. knih. praž. X E 2 z 15.—16. stol. s intonací *h—c—a—c.* (Dreves, Cantiones bohemicae otiskuje text podle XII F 14 a X E 2.) Černou notou mensurální opatřena jest píseň v Nár. mus. praž. XIII A 2, l. 206[b], z r. 1512.

Na tutéž melodii se zpívala také píseň *Novis canamus mentibus apostolorum cetibus.* Objevuje se ve XII F 14, l. 202[a], kde jest podána mensurální notace celkem sice správná, ale v klíčích nedostatečně poznamenaných. Proto lze píseň tuto odnotovati jenom na základě srovnávací metody s notací při Gaude, felix Boemia v XIII A 2.

Také na týž cantus firmus se zpívala velikonoční píseň *Resurgenti colletemur.* Text její je bez not ve vyšehradském sborníku, l. 27[b]; melodie ve Franusovi, l. 275[b] z r. 1505, v XII F 14, v XIII A 2, l. 188[b], a v chrudimském sborníku z l. 1530—1545, l. 278[a]. (Dreves, C. b. s. 133; Orel, Franus, s. 99, kde je též notace.)

Obdobnou písní se oslavoval i český patron sv. Vít: Gaude, felix bohemia, laudes tibi per agmina — sanctus Vitus proposuit, cuius virtus emicuit —cuius vite non ebuit. Text její s notací jest poznamenán ve XII F 14, l. 213[b] a X E 2, bez noty, odkudž jej otiskuje Dreves, C. b., s. 156.

Cantus firmus těchto čtyř písní je ve frygické tónině a počíná ana-

krusí. Vysvítá to z pomlčky, která jest napsaná ve XIII A 2 před počátkem notace. Těžko jest rozhodnouti, na který text z uvedených 4 písní tento cantus byl původně komponován. Poznámka Canitur sicut Novis canamus mentibus by svědčila, že melodie původně byla zpívána k tomuto textu. Z toho vyplývá, že texty k českým patronům sv. Vítu a Václavu byly přibásněny dodatečně v metru a k nápěvu odjinud přejatému, ač texty ke všem těmto čtyřem písním se objevují současně u nás v pol. 15. stol., a to jednak ve XII F 14 a jednak ve sborníku vyšehradském.

Zápis *nápěvu* existuje několikerý, ve XII F 14 při Novis canamus mentibus a při Gaude, felix o sv. Vítu, dále k textu Resurgenti colletemur ve Franusovi.

Nejlépe jest zapsán cantus firmus v husitském kancionálu Mus. XIII A 2 z r. 1512 a to přímo při písni svatováclavské Gaude, felix Boemia a při Resurgenti colletemur. O tyto dva zápisy jest možno spolehlivě se opříti po stránce melodické.

Gaude, felix Boemia.

Cantio de s. Wenceslao.

Mus. XIII A 2, l. 206[b] z r. 1512, nota černá mensurální. Varianty podle XII F 14 pod čarou.

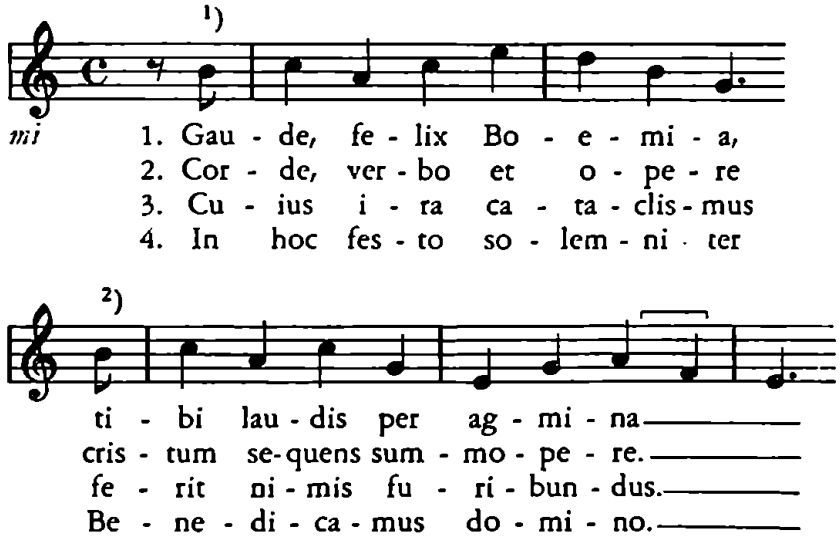

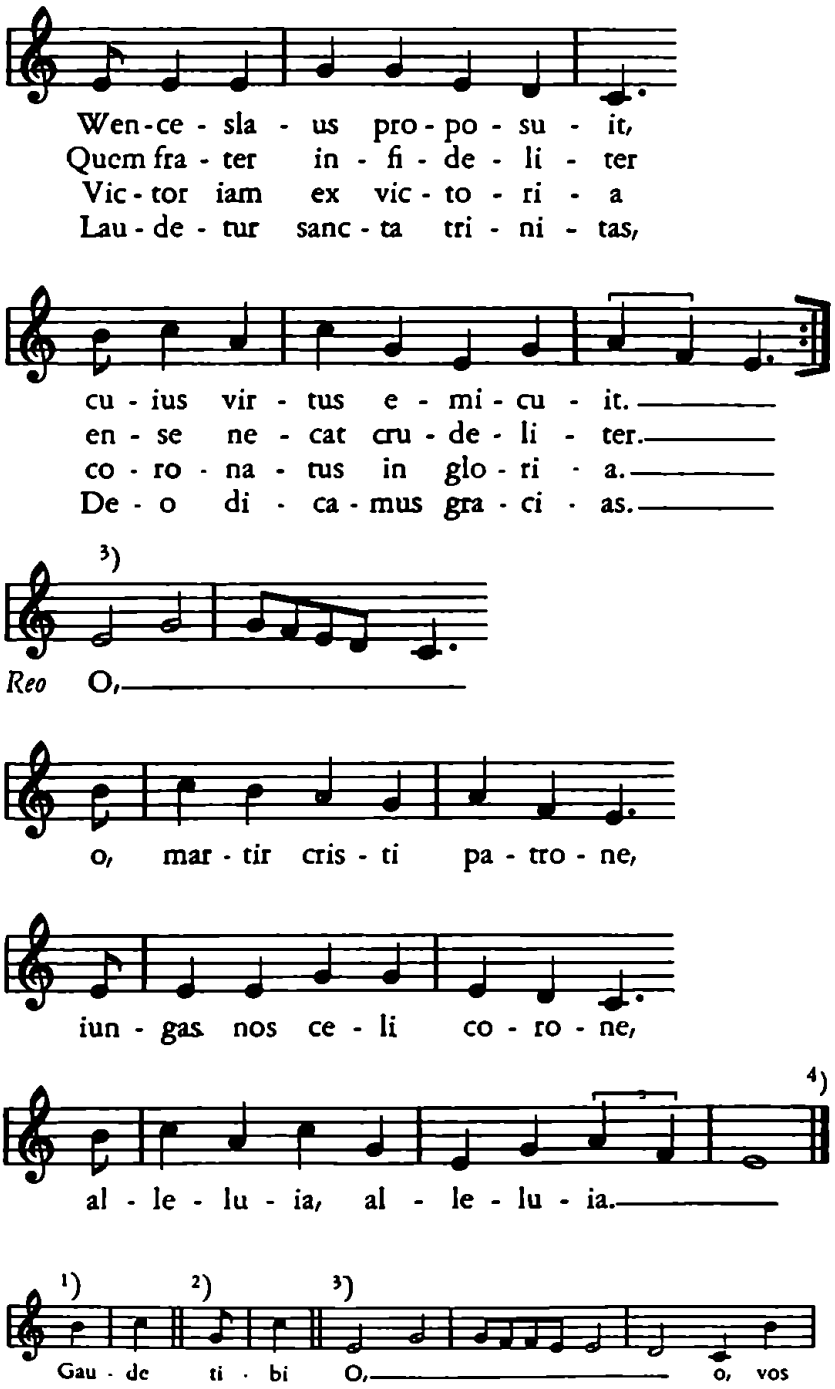

4) *Notace* černá mensurální: XIII A 2, l. 206b při Gaude felix o sv. Václavu. XII F 14, l. 202a při Novis canamus. XII F 14, l. 213b při Gaude felix o sv. Vítu. Franus, l. 275b při Resurgenti colletemur. — Poznámka *mi* neznačí tóninu frygickou, nýbrž upozorňuje zpěváka, že má začíti mi-fa, malou sekundou. Text 3. a 4. slohy je podle XII F 14.

Dreves bohužel nemohl označiti v těchto písních, které slohy jest považovati za versus a které za repetitio. Jemu známé rukopisy byly po stránce notové tak pochybné ceny, že mu to nemohly ani říci. Teprve podle Kancionálu Franusova z r. 1505 a podle kolínského graduálu XIII A 2 z r. 1512 lze u těchto písní nalézti repetitio, což jest pro posouzení básnické stavby textu důležité.

Repetitio v písni Gaude, felix Boemia a Resurgenti colletemur má podobnou stavbu textovou.

Gaude, felix.	*Resurgenti.*
O.....,	O.....,
o victor mortis strenue,	o martir cristi patrone,
ab hostibus nos erue,	iungas nos celi corone,
alleluia, alleluia.	alleluia, alleluia.

Závislost textová se jeví nejenom v rýmu, nýbrž i v závěrečném velikonočním alleluia, které při písni o sv. Václavu nemá náležitého zdůvodnění, jaké je při písni Resurgenti, která jest pro dobu velikonoční.

Na počátku refrénu se zpívá vokál *O* dvakráte, po prvé na jubilaci a po druhé na osminovou notu, k níž se hned připojí text dalšího zpěvu. Po prvé patrně intonoval refrén na jubilaci precentor, k němuž se pak přidružil sbor, začínaje touž slabikou *O*, kterou na melisma přednášel předzpěvák. Precentor tedy začíná úvodní ligaturu na slabiku, kterouž opakoval sbor, aby refrén dokončil.

Způsob notace by nasvědčoval, že precentor se provázel na strunný nástroj a že také hrál i při sborovém zpěvu ostatních. Za instrumentální dohry by se ostatně také mohly považovati skupiny tónů na konci jednotlivých veršů.

Instrumentální prvky jsou patrny nejenom v úvodu k refrénu, nýbrž i v septimových nástupech jednotlivých veršů.

Píseň Gaude, felix jest interpolací *Benedicamus Domino.* Prozrazuje to repetitio O martir cristi a struktura melodie, upomínající na intervalové postupy Benedicamus sollemne.

Všecky 4 uvedené písně vyskytují se jen v rukopisech českého původu. Jinde jich není, pokud smíme věřiti Chevalierově obsáhlému

katalogu Repertorium Hymnologicum, Tome II, jenž tu jediné se opírá o Drevesovy Cantiones Bohemicae. Právem můžeme říci, že jsou domácí provenience. Ale písně o sv. Václavu a o sv. Vítu, počínající Gaude, felix, opírají se formou básnickou a přímo počátečními slovy o cizí předlohy.

Chevalier v Repertorium Hymnologicum, Tome III, uvádí celou řadu zpěvů, které obdobně počínají:

Gaude, felix Alexandria — Anania — Britannia — Colonia — Hybernia — Italia — Sabaudia atd. Jejich zápisy objevují se ve 14. a 15. stol. Uherská patronka sv. Alžběta byla opěvována hymnem Gaude, felix Hungaria. (J. Dankó, Vetus hymnarium ecclesiasticum Hungariae, 1893.)

Cantio Gaude, felix Boemia se liší od chorální antifony Ad magnificat ad II. vesperam: Gaude, felix boemia de duce laudabili (XII C 11, 13. stol., l. 204[b]).

WENCESLAO, DUCI CLARO.

Cantio de s. Wenceslao.

Píseň tuto jest vročiti do prvé poloviny století 15. Její text podávají vyšehradský sborník z pol. 15. stol. l. 27[b], a rkp. univ. knih. X E 2, l. 29[b], kde jest v notách připojena intonace.

Její melodii v notaci černé mensurální zapisuje částečně Franusův kancionál z r. 1505, l. 287[a], a úplně husitský graduál XIII A2 z r. 1512, l. 207[a], s nadpisem Alia [cantio] de sancto Wenceslao. Před počátkem nápěvu upozorňuje solminační slabika *mi* pěvce, že melodie počíná půltónem mi-fa.

Při této písni svatováclavské, jejíž text je samozřejmě domácího původu, jest použito nápěvu, na který se zpívala mariánská adventní píseň *Ad honorem et decorem regi omnium (matris domini) iubilemus* s různými textovými varianty. Text písně Ad honorem jest patrně starší, než text písně svatováclavské Wenceslao, duci claro, pokud jest směrodatným zápis písně Ad honorem ve vyšebrodském sborníku H 42 z r. 1410, l. G[a], kde při každé ze tří sloh jest výslovně poznamenáno repetitio. Mimo to jest obsažena v rukopise Mus. praž. XII A 1, l. 210[b], v sedlčanském graduálu l. 116[a], v univ. rukopisech VI C 20[a], str. α 1, a VI B 24, l. 22[a]. Cantus firmus jest vynotován ve Franusově kancionále, l. 243[a], a v XIII A 2, l. 143[b], kde jest předepsáno ♭. Dreves, C. boh., s. 147, uvádí sice text podle H 42, ale nepoznamenává, která sloha jest repetitio. (Orel, Kancionál Franusův otiskuje Ad honorem s nápěvem s. 61 a Wenceslao, duci claro s notou s. 115).

K téže notě se zpívá *česká* verse písně Ad honorem *Na čest panně, cožť zpievame,* jak svědčí Český kancionál jistebnický asi z r. 1420, Museum praž. II C 7, s. 82 (Nejedlý, Počátky husitského zpěvu, s. 649).

Wenceslao, duci claro.

Mus. XIII A 2, l. 207ᵃ z r. 1512. Alia (cancio) de s. Wenceslao, nota černá mensurální — mi.

mi Wen - ce - sla - o, du - ci cla - ro, nos, bo - e - mi - e
Ad su - per - na, qui e - ter - na ten - dens gau - di - a,

per - so - ne - mus, car - men de - mus dul - cis me - lo - di - e.
sper - nit ri - te, hu - ius vi - te fas - tus et glo - ri - a.

Reo Ce - le - bris pa - ter is pre - sen - tis pa - tri - e,

pro - fu - ga - tor, ex - stir - pa - tor y - do - la - tri - e,

nos ad re - gnum sem - pi - ter num du - cat dux la - tri - e.

Franus, s. 243ᵃ (při písni Ad honorem).

1) - mus

Ve Franusovi je c. f. při Venceslao, duci claro (l. 287ᵃ) zapsán až k personemus, při Ad honorem (243ᵃ) celý jako v XIII A 2; v XIII A 2 je vynotována píseň celá.

II. ČÁST

MEŠNÍ FORMULÁŘ SVATOVÁCLAVSKÝ DO KONCE 16. STOLETÍ

Mezníkem pro vývoj mešního formuláře svatováclavského byl stanoven konec 16. stol., jako závěr *chorálních* prvků svatováclavských. Od 17. stol. jde vývoj svatováclavského zpěvu jiným směrem; týká se mensurální formy písňové, figurálních skladeb mešních, oratoria a děl instrumentálních.

Do obsáhlé kapitoly o *mešním formuláři svatováclavském do 16. stol.* jsou zařaděna pojednání Ad aspersionem et processionem de s. Wenceslao, o m. formuláři na den 28. září (in festo), pro dny v oktávě a na oktávu tohoto zasvěceného svátku, dále o Přenesení (Translaci) těla sv. Václava 4. března, Posvěcení (Dedikaci) kaple sv. Václava a Sebrání (Rekolekci) ostatků sv. Václava.

V mešním formuláři na svátek 28. září jest vylíčen vývoj jednotlivých mešních částí do konce 16. století, a to v liturgii latinské i české.

Ve formulářích pro ostatní svatováclavské slavnosti bylo možno na jejich hudební rozbor už jen navázati.

Výčet sekvencí z oblasti našeho státu umožňuje aspoň náhled do bohaté literatury slovesné a hudební v tomto důležitém úseku.

Zjištěn byl autor dvou sekvencí, o Božím těle De superna iearchia a o sv. Václavu Dulce melos. Jest jím *český dominikán Domaslav.*

K některým přepisům chorálních melodií jsou v V. části připojena faksimilia příslušných originálů.

Ad aspersionem et processionem.

O nedělích před kantátou celebrant v dnešní katolické liturgii intonuje u stupňů oltáře antifonu v mixolydické tonině Asperges, kterou sbor dokončí. Za zpěvu antifony kněz prochází kostelem a kropí lid.

Po návratu k oltáři následují veršíky, responsoria a příslušná orace, po níž je kantáta.

V době velikonoční místo antifony Asperges zpívá se antifona Vidi aquam.

Tento obřad, zvaný prostě Asperges, byl po celé věky spojen s průvodem v kostele nebo kolem kostela nebo na hřbitově. Podle rukopisu knih. metr. kap. praž. z pol. XV. stol., sign. G XVII, l. 82[a], se konal průvod po skončení primy kostelem sv. Víta do kaple sv. Václava (Ordo processionis, quae post primam fiebat per totam ecclesiam s. Viti pragensis ad capellam s. Wenceslai, in fine de indulgentiis ab Arnesto archiepiscopo concessis). Pražská synoda r. 1603 uvažuje, aby průvod se nekonal mimo kostel a zvláště, aby odpadl kolem svatovítského chrámu. Rudolf II. prý se nemohl dočkati konce toho procesí (Z. Winter, Život církevní v Čechách, 852).

Podle záznamů pražských misálů z poč. 15. stol. v knih. metr. kap. pražské P IV a P V lze nastíniti přesný obraz chorálních zpěvů při průvodu o *svátku sv. Václava,* jestliže připadl na neděli.

1. *U stupňů oltářních* celebrant intonoval Asperges, v němž pěvecký sbor pokračoval a je dokončil, připojiv verš žalmový Miserere, malou doxologií a oraci Presta nobis, domine.

Tímto způsobem totiž začínal každý průvod před kantátou o nedělích po sv. Trojici (podle dnešní terminologie po sv. Duchu) až do adventu, tedy také o neděli, jestliže připadla na 28. září.

2. *In exitu ecclesie.* Průvod vycházel z kostela. Pěvecký sbor přednášel responsorium *Castus mente, corpore . . .,* které převzal z matutina na den 28. září, kde jest umístěno po lekci IX. Tím vyhověno předpisu, podle kterého při vycházení z kostela a při návratu do něj bylo zpívati responsoře de historiis sanctorum, jestliže na neděli připadl veliký svátek mariánský, sv. Václava nebo jiných patronů zemských (P V, l. 125[a]). Slovo *historia* značilo tolik, jako oficium, specielně matutinum církevních hodinek.

3. *In stacione.* Průvod se zastavil. Pěvecký sbor zpíval antifonu ad Magnificat z nešporů in Translacione sancti wenceslai, 4. března, jejíž text zní:

Gloriosum et memoriter agendum wenceslai eximii tanta celebrare

solemnia, et ex ipso colligere, quantum sit premium puritatis: magnus hic vir, qui corporis passiones generaliter devicit et anime. (VI B 10, 104ª.) Viz s. 335.

K antifoně připojil celebrant veršíky a oraci o sv. Václavu *Deus, qui*...

4. *In reditu.* Poněvadž v neděli byl mešní formulář o sv. Václavu a nikoliv de dominica, zvolili pěvci responsorium ze svatováclavského matutina *Mors abelis figuravit,* které se zpívá po lekci VI.

Průvod by se měl ještě zastaviti uprostřed kostela, kde by měl vzpomenouti oracemi zemských patronů Víta, Václava, Vojtěcha. Není však toho třeba, poněvadž nebyla jenom jejich komemorace, nýbrž byl přímo svátek svatého Václava, o němž již se zpívala orace při zastavení mimo kostel. Et stacio in medio ecclesie cum oracione obmittitur (P V, l. 125ª).

5. *Ad chorum.* Celebrant s pěveckým sborem se vrátil do choru v presbytáři, kde se zpíval hymnus Trinitati sit gloria per cuius beneficia wenceslaus in populis tantis fulget miraculis. Jest to závěrečná sloha hymnu *Dies venit victorie* k prvním nešporům o sv. Václavu.

Tím se končil ordo processionis na sv. Václava před kantátou o nedělích.

Tento průvod byl *mimořádný,* poněvadž málo kdy připadl svátek sv. Václava na neděli.

Podle rokycanského breviáře, tištěného r. 1492, dá se však souditi, že u sv. Víta se konal každoročně *řádný průvod* svatováclavský, a to v předvečer svátku mezi slavnými nešpory. Vysvítá to z poznámky breviáře, uvedené po antifonách k nešporům a před kapitulem. Et fit prepulsacio maior. Et faciunt processionem cum Responsorio Castus mente ad sepolcrum eius. Et ibi missa in crastino solenniter peragitur. Horae (malé círk. hodinky) vero diei in choro cantantur. Et est officium domini archiepiscopi. Utitur solenni apparatu rubeo. Capitulum Beatus vir, qui. — R. Castus mente. Hymnus Dies venit...

Po absolvování pěti žalmů nešporních s příslušnými antifonami odebrali se svatovítští kanovníci průvodem do svatováclavské kaple z presbytáře k hrobu světcovu. Za průvodu kostelem znělo responsorium Castus mente, které jest jednak po kapitulu v nešporech a jednak po

IX. lekci v matutinu. Za průvodu slavnostně hlaholily zvony. Po průvodu pokračovali svatovítští kanovníci v nešporech. Následovalo capitulum Beatus vir, opět responsorium Castus mente a další zpěvy podle pořádku nešporního. Na druhý den v kapli svatováclavské obětoval arcibiskup 28. září pontifikální mši.

Při tomto průvodu *v předvečer* slavnosti se zpívalo tedy jediné responsorium Castus mente, jež při průvodu o svátku, připadajícím na neděli, bylo na pořadí při východu z kostela. Průvod kostelem se konal tedy v chrámu svatovítském na svátek Kosmy a Damiana. Těmto světcům byl zasvěcen kostel v Staré Boleslavi, kde světec Václav získal mučednické koruny.

Asperges festivale.

Lat. graduál královéhradecký 15. stol., sign. B 4, l. 1[b].

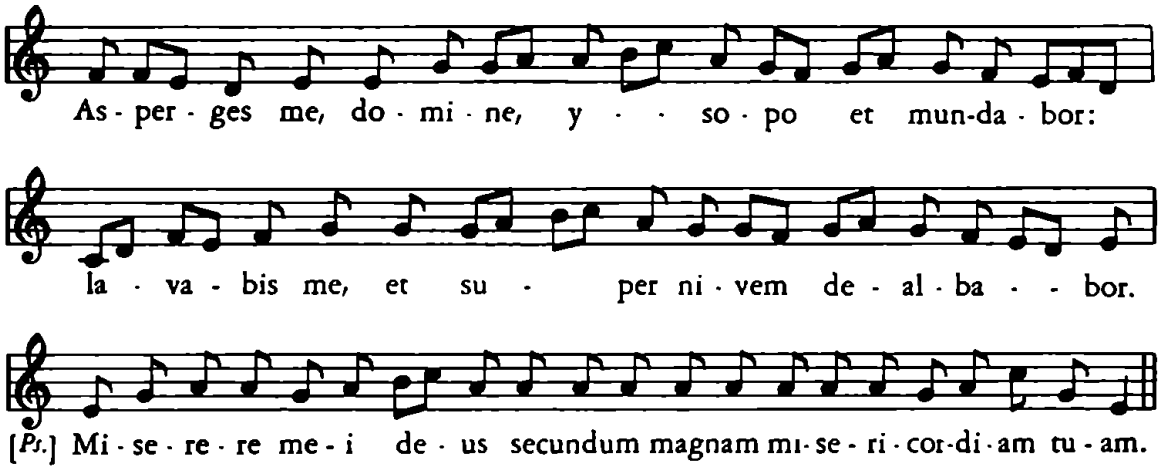

Mešní formulář svatováclavský na den 28. září z 12. stol.

Bezpečným důkazem úcty k sv. Václavu jako světci a mučedníku jsou texty a zpěvy k projevům liturgickým. K nim patří mešní formulář a církevní hodinky svatováclavské se svými hudebními prvky.

Mešní formulář svatováclavský obsahuje soubor textů, jež se vztahují ke knížeti Václavu přímo nebo nepřímo. Přímého vztahu jsou texty, pokud světce oslovují a líčí jeho život i zásluhy. Jsou to orace (collecta, secreta, complenda), alleluia s ℣. Consolator miserorum, alleluia s ℣. Beatus es dei martir wenceslae, dále sekvence Criste tui preclari militis,

Dulce melos, Festa mente iocundemur, Salve pater optime, Letabundus psallat mundus a jejich české překlady.

Ostatní proměnlivé části, introit, offertorium, communio, lekce a evangelium jsou převzaty z commune sanctorum a mají tedy obsahově ke světci vztah jen nepřímý.

Stálé částky kyrie, gloria, credo, sanctus, benedictus, agnus jsou v každém formuláři textově tytéž a nemají tedy po této stránce ve formuláři svatováclavském zvláštního významu.

Avšak *hudební prvky* chorálních částí poskytují pestrý a umělecký obraz. Liturgický recitativ s melodickými vzorci při interpunkci v oracích, lekci, evangeliu, prefaci a Pater noster jest vystřídán sylabickým chorálem sekvencí a bohatou melismatikou graduale s alleluia a ofertoria. Některé z těchto chorálních nápěvů vykazují rysy české komposiční školy, již představuje dominikán Domaslav a Mistr Záviš ze Zap. Jubilační bohatost v rozpětí dvou oktáv a vyspělost struktury řadí svatováclavský mešní chorál k předním produktům domácím i cizím. Tím dokazuje i mimořádnou úctu k českému knížeti Václavu.

Kalendářní zápisy svátku sv. Václava spadají již do doby sv. Wolfganga, jak svědčí sakramentář ve veronské knihovně z konce 10. stol., č. 87 (Stejskal, 143). Svátek sv. Václava se slavil v době vraždy Slavníkovců na Libici 995. Nevíme však, zdali a jak se dála tato oslava mešní bohoslužbou. Mešní formulář svatováclavský mohl býti tehdy sestaven z modliteb a zpěvů všeobecné části misálové, z commune unius martyris. Od smrti sv. Václava (929) a jeho kanonisace, provedené přenesením ostatků (translací) do svatovítského kostela pražského r. 932, chybějí však přímé důkazy po další dvě století o liturgickém projevu úcty k němu v mešním formuláři. Možno jej sestaviti podle řádového misálu z konce 12. stol. klášterní knihovny ve Vyšším Brodě, sign. LXXII, v němž je mešní formulář o svátku 28. září, a z pražského misálu s cheironomickou notací z poč. 13. st. Hud. arch. Zemského musea moravského v Brně, který má mešní formulář de Translatione s. Wenceslai.

Následuje podle vyšebrodského misálu m. formulář o sv. Václavu 28. září z 12. stol.

Missale antiquum in membrana z konce 12. stol., klášterní knihovna

ve Vyšším Brodě, sign. LXXII, ll. 117[b], 137[b], 138[ab], 139[ab], 140[ab], 141[a], 222[a]. Varianty v kanonu jsou pod čarou z praž. misálu 13./14. stol., Nár. mus. praž., sign. XVI A 16 od l. 179[a]. Interpunkce jest ponechána podle misálu LXXII. (Obraz 8.)

[*Introitus*], l. 117[b]:

In virtute tua domine letabitur iustus et super salutare tuum exultabit vehementer desiderium anime eius tribuiti ei. Psalmus. Quoniam prevenisti [eum in benedictionibus dulcedinis posuisti in capite eius coronam de lapide precioso. Gloria patri . . .]

[*Collecta*], l. 222[a]:

Adesto domine supplicationibus nostris ·/ et intercessione beati WENZEZLAI martiris tui . perpetuam nobis misericordiam benignus impende. Per

Leccio, l. 117[b]:

Iustum deduxit.

[*Graduale s alleluia*], l. 117[b]:

℟. Domine prevenisti eum in benedictionibus dulcedinis posuisti in capite eius coronam de lapide precioso. ℣. Vitam petiit et tribuisti ei longitudinem dierum in seculum seculi.

Alleluia. Letabitur iustus in domino et sperabit in eo et laudabuntur omnes recti corde.

Evangelium, l. 117[b]:

Nisi granum.

[*Credo dicitur.*]

Offertorium, l. 117[b]:

Posuisti domine in capite eius coronam de lapide pretioso vitam petiit a te tribuisti ei alleluia.

Secreta, l. 222[a]:

Hostias domine quas tibi offerimus . propicius suscipe . et intercedente beato wenzezlao martire tuo vincula peccatorum nostrorum absolve. Per . . .

[*Prefatio*], l. 137[b]:

Per omnia secula seculorum. Amen. Dominus vobiscum. Et cum

[1] Text preface souhlasí se zněním textu v sakramentáři Řehoře Vel. (*Migne*, Patrologia, 78, s. 24).

Spiritu tuo. Sursum corda habemus ad dominum. Gratias agamus domino deo nostro. Dignum et iustum est.

Vere [dignum] et iustum est equum et salutare. Nos tibi semper et ubique gratias agere. Domine sancte pater omnipotens eterne deus per cristum dominum nostrum. Per quem maiestatem tuam laudant angeli ⁊ adorant dominationes ⁊ tremunt potestates. Celi celorumque virtutes ac beata saraphim ⁊ socia exultatione concelebrant. Cum quibus et nostras voces ut admitti iubeas deprecamur ⁊ supplici confessione dicentes.[1]

[*Sanctus*]:

Sanctus sanctus sanctus dominus deus sabaoth.

[*Canon*], l. 138[a]:

Te igitur clementissime pater per ihesum cristum filium tuum dominum nostrum supplices rogamus ac petimus . uti accepta habeas . et benedicas Hęc + dona hęc + munera . hęc + sancta sacrificia illibata. Inprimis que tibi offerimus . pro ecclesia tua sancta . catholica . quam pacificare . custodire . adunare et regere digneris toto orbe terrarum . unacum famulo tuo papa nostro Ill. et antiste nostro Ill. et rege nostro Ill. et omnibus orthodoxis . atque catholice et apostolice fidei cultoribus.

Memento domine famulorum famularumque tuarum .[2] et omnium circumstantium quorum tibi fides cognita est . et nota devotio .[3] qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis . pro se suisque omnibus . pro re- (138[b]) demptione animarum suarum . pro spe salutis et incolumitatis suę tibi reddunt vota sua eterno deo vivo et vero.

Communicantes et memoriam venerantes inprimis gloriosę semper[4] virginis MARIE genitricis dei et domini nostri ihesu cristi. Sed et beatorum apostolorum ac martyrum tuorum . Petri . Pauli . Andree . Jacobi . Johannis . Thome . Iacobi . Philippi . Bartholomei Mathei Symonis et Thadei . Lini . Cleti. Clementis . Xixti . Cornelii . Cipriani . Laurentii Chrisogoni . Iohannis et Pauli . Cosme et Damiani . et omnium sanctorum tuorum quorum meritis precibusque

[2] XVI A 16, 179[a] vloženo: N-hic recitantur nomina vivorum.
[3] vlož.: pro quibus tibi offerimus vel. — [4] semperque

concedas . ut in omnibus protectionis[5] tuę[6] muniamur auxilio. Per eundem cristum dominum nostrum.[7]

Hanc igitur oblationem servitutis nostrę sed et cuncte familię tuę quesumus domine ut placatus accipias . diesque nostros in tua pace disponas . atque ab eterna dampnatione nos eripi et in electorum tuorum iubeas grege numerari. Per cristum dominum nostrum.[8]

[l. 139ᵃ]:

Quam oblationem tu deus in omnibus quesumus . Benedictam + . Asscriptam + . Ratam rationabilem . acceptabilemque facere digneris ut nobis corpus + et sanguis + fiat dilectissimi filii tui domini nostri ihesu cristi.

Qui pridie quam pateretur .[9] accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas . elevatis oculis in celum . ad te deum patrem suum omnipotentem tibi gratias agens . Benedixit + . fregit . dedit discipulis suis dicens.

Accipite et manducate . ex hoc omnes.

Hoc est enim corpus meum.[10]

Simili modo postea[11] quam cenatum est accipiens et hunc preclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas . item tibi gratias agens . Benedixit + . dedit discipulis suis dicens.

Accipite et bibite ex eo omnes. Hic est enim calix sanguinis mei novi et eterni testamenti . mysterium fidei . qui pro vobis et pro multis effundetur . in remissionem peccatorum. Hec quocienscunque feceritis . in mei memoriam facietis.[12]

[l. 139ᵇ]:

Unde et memores domine nos tui servi sed et plebs tua sancta . cristi filii tui domini dei nostri . beatę passionis nec non et ab inferis resurrectionis . sed et in celos gloriose ascensionis offerimus preclare maiestati tue de tuis donis . ac datis Hostiam + puram . Hostiam

---

[5] protec + cionis
[6] tue semper
[7] Inclinans se dicat sic
[8] Hic erigat se et discooperiat calicem.
[9] vlož. Hic accipiat hostiam
[10] vlož. hic elevet hostiam supra se et deposita accipiat calicem et dicat. — [11] post
[12] hic elevet calicem supra se et deposito calice extendat se in modum crucis dicens.

+ sanctam . Hostiam + inmaculatam . Panem + sanctum vite eterne . et calicem salutis perpetue.[13]

Supra que propicio ac sereno vultu respicere digneris . et accepta habere . sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti abel . et sacrificium patriarche nostri abrahe et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus melchisedech sanctum sacrificium . inmaculatam hostiam.[14]

Supplices te rogamus omnipotens deus . iube hęc perferri . per manus sancti angeli tui . in sublime altare tuum . in conspectu divinę maiestatis tuę[15] ut quodquod ex hac altaris participatione . sacro sanctum filii tui . corpus + et sanguinem + sumpserimus . omni Benedictione celesti et gratia re- (140[a]) pleamur. Per eundem cristum dominum nostrum.

Memento etiam domine famulorum famularumque tuarum. Ill. et Ill. qui nos precesserunt cum signo fidei et dormiunt in somno pacis.[16] Ipsis et omnibus in cristo quiescentibus locum refrigerii lucis et pacis ut indulgeas deprecamur. Per eundem cristum dominum nostrum.[17]

Hic tunde pectus et modicum exalta vocem.

Nobis quoque peccatoribus famulis tuis . de multitudine miserationum tuarum sperantibus partem aliquam et societatem donare digneris cum tuis sanctis apostolis et martyribus cum Johanne Stephano . Mathia Barnaba . Ignatio . Alexandro Marcelino[18] Petro Felicitate Perpetua . Agatha . Lucia . Agna . Cecilia . Anastasia . et cum omnibus sanctis tuis. Intra quorum nos consortium non estimator meriti . sed venię quesumus largitor admitte. Per cristum dominum nostrum.[19]

Per quem hec omnia domine semper bona (l. 140[b]) creas sanctificas + vivificas + . Benedicis + et prestas nobis per ipsum + et

---

[13] hic cooperit calicem et sursum manus levet
[14] hic percuciat pectus inclinans se
[15] vl. hic osculetur altare
[16] vl. hic recitet nomina mortuorum
[17] hic elevet vocem paulo alcius.
[18] Marcellino
[19] hic discooperiat calicem

cum ipso + et in ipso + est + tibi . deo patri omnipotenti[20] in unitate spiritus sancti omnis honor et gloria.[21]

Per omnia secula seculorum Amen. Oremus

Preceptis salutaribus moniti et divina institutione formati . audemus dicere .

Pater noster qui es in celis . sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua . sicut in celo et in terra. Panem nostrum cottidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra . sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in temptationem. Sed libera nos a malo Amen.

Libera nos quesumus domine . ab omnibus malis . preteritis . presentibus . et futuris . et intercedente beata et gloriosa semper virgine dei genitrice MARIA . ac beatis apostolis tuis Petro et Paulo atque

---

[20] omnipo + tenti.

[21] emissa voce dicat. In sumi festivitatibus (následuje zpěv). In ferialibus diebus (následuje zpěv).

[22] sanctis tuis. Hic accipiat patenam et benedicat se cum ea et osculetur eam dicens.

[23] in unitate spiritus sancti deus. Hic frangat oblatam in tres partes, deinde dicat (následuje text s chorálními notami pro dva způsoby; druhý způsob jest mediocris nota).

[24] conmiscendo corpus cum sanguine hic mittat terciam particulam in calice sic dicendo. Tak má musejní misál XVI A 16. *Svatovítský pontifikál* v N. m. p. XIV B 9 z 13./14. stol., l. 64a, uvádí po »Pax domini sit semper vobiscum«: Dimittatque prefatam porciunculam in calicem suaviter et multum caute. Sin vero sollempnis et publica missa fuerit, omnibus porciunculis in patena positis et coopertis, accipiat mitram et baculum et vertat se ad populum, diacono interim proclamante: Humiliate vos ad benedictionem in choro respondente Deo gratias. Ipse vero det episcopalem benedictionem tempori et diei congruentem. Qua completa vertens se ad altare et prefatam porciunculam accipiens faciat simili modo crucem super calicem dicens Et pax + eius sit + semper vobiscum +. Et cooperiat utrumque dicens: fiat commixcio et consecracio corporis et sanguinis domini nostri ihesu cristi nobis et omnibus accipientibus in vitam eternam. Amen. Podle toho bylo pontifikální žehnání lidu po Pax domini a nikoli po Ite.

[25] Až sem souhlasí kanon vyšebrodského misálu s kanonem sakramentáře Řehoře Vel., kde sakramentář končí. (Migne, Patrologia latina 78, ss. 26—28.)

[20] ad eternam vitam capescendam preparacio salutaris. Agnus dei. Hic osculetur altare et crucifixum dicendo.

Domine ihesu criste qui dixisti apostolis tuis pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis, ne respicias peccata mea, sed fidem ecclesie tue eamque secundum tuam voluntatem pacificare adunare digneris.

Pacem dans dicat. Habete vinculum pacis et caritatis, ut apti sitis sacrosanctis misteriis cristi.

Andrea . cum omnibus sanctis ℣.[22] Da propicius pacem in diebus nostris ut (l. 141[a]) ope misericordie tue adiuti . et a peccato simus semper liberi . et ab omni perturbatione securi. Per eundem dominum nostrum ihesum cristum filium tuum. Qui tecum vivit et regnat[23] deus in unitate spiritus sancti. Per omnia secula seculorum AMEN.

Pax + domini sit + semper vobiscum + . Et cum spiritu tuo.[24]

Agnus dei qui tollis peccata mundi miserere nobis.[25] Agnus dei qui tollis peccata mundi dona nobis pacem. (Obraz 9.)

Hec sacro sancta commixtio corporis et sanguinis domini nostri ihesu cristi fiat michi et omnibus summentibus salus mentis et corporis et ad[26] vitam eternam promerendam et capessendam preparatio salutaris. Per eundem

Domine ihesu criste fili dei vivi . qui ex voluntate patris coope-

---

Et ipsi ad vicem dantes pacem dicant. Pax cristi ecclesie semper habundet in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.

Ante percepcionem corporis domini dicat. Domine sancte pater omnipotens eterne deus, da michi hoc corpus et sanguinem cristi filii tui domini nostri ita sumere, ut merear per hec remissionem peccatorum meorum accipere et tuo sancto spiritu repleri, quia tu es alius, cuius gloriosum nomen permanet in secula (183[a]) seculorum amen.

Accipiens corpus domini dicat. Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo et sanabor. Domine, si vis, potes me mundare. Deus spiritus esto michi peccatori. Domine, noveris me, noverim te. In nomine patris et filii et spiritus sancti panem celestem accipiam et nomen domini invocabo.

Hic sumit post preparacionem corpus domini, dicat. Percepcio corporis tui domine ihesu criste, quod indignus sumere presumo, non michi in iudicium proveniat et condempnacionem, sed pro tua pietate prosit michi ad tutamentum corporis et anime. Qui vivis

Accipiens calicem in manus dicat. Quid retribuam domino pro omnibus, que retribuit michi? Calicem salutaris accipiam et nomen domini invocabo. Laudans invocabo dominum et ab inimicis meis salvus ero.

Sumendo sanguinem domini dicat. Corpus et sanguis domini nostri ihesu cristi custodiat animam meam et conservet me in vitam eternam amen. Communicatio et confirmacio sancti sanguinis tui, domine ihesu criste, prosit michi in remissionem omnium peccatorum meorum et conservet me ad vitam perpetuam amen.

Communicans alios dicat. Percepcio corporis domini nostri ihesu cristi prosit anime tue et corpori in vitam eternam amen. Pax tibi. Et cum spiritu tuo. Sanguis domini nostri ihesu cristi prosit tibi in remissi(183[b]onem omnium peccatorum in vitam eternam amen.

Post percepcionem corporis et sanguinis. Corpus tuum, domine ihesu criste, quod ego miser accepi et sanguis quem indignus sumere presumsi, adhereat anime mee et corpori

rante spiritu sancto mundum per mortem tuam vivificasti . libera me queso per hoc corpus et sanguinem tuum . ab omnibus iniquitatibus meis . et universis malis meis[27] . et fac me tuis obedire preceptis . et a te numquam in perpetuum superari permittas. Qui cum deo patre vivis et regnas in unitate eiusdem spiritus sancti deus per omnia secula seculorum Amen.

Corpus et sanguis domini nostri ihesu cristi prosit tibi / michi in vitam eternam Amen. (Konec kanonu v misálu LXXII, l. 141[a]).

Communio, l. 117[b]:

Qui michi ministrat me sequatur et ubi ego sum illic et minister meus erit.

Postcommunio, l. 222[a]:

Da quesumus domine deus noster ·/ ut sicut beati wenzezlai martiris tui sollempnitate temporali gratulamur officio ·/ ita perpetuo letemur aspectu. Per

Pod čarou byly později v misálu připsány na l. 222[a] orace:

[*Collecta*]:

Deus, qui wenceslay nobilitatem in meliorem mutasti dignitatem et eum per martirii palmam ad celestem perduxisti gloriam, eius nos quesumus precibus ab omni adversitate libera et eterne beatitudinis concede perfruit gloria.

Secreta:

Suscipe, domine, munera propicius oblata que maiestati tue beati wenceslay martiris tui commendet oracio.

Complenda:

Purificent nos, domine, sacramenta que sumpsimus et intercedente

---

meo ad indulgenciam delictorum meorum et presta, omnipotens deus, ut ibi non sit macula peccati, ubi intraverunt tua sacramenta. Qui vivis

Domine ihesu criste, fili dei vivi, qui ex voluntate patris et cooperante spiritu sancto per mortem tuam mundum vivificasti, libera me per hoc sacrum corpus et sanguinem tuum ab omnibus iniquitatibus meis et ab universis malis et fac me semper tuis mandatis obedire et a te nunquam separari. Qui vivis

Quod ore sumpsimus, pura mente capiamus et de munere temporari fiat nobis remedium sempiternum. Per cristum

Post completa missa inclinando se dicat. Placeat tibi, sancta trinitas, obsequium servi-

beato wenceslao martire tuo a cunctis nos efficiant vinculis absolutos. Per

Mezi kanonem řeholního misálu 12. stol., sign. LXXII, ll. 138ᵃ—141ᵃ, a kanonem praž. misálu z 13./14. stol., sign. XVI A 16, ll. 179ᵃ—184ᵇ, jsou v závěrečné části patrné rozdíly; řeholní kanon jest kratší než pražský.

Agnus dei s neumovou notací — Hec sacrosancta — Domine ihesu criste fili dei vivi — přijímání těla a krve Páně, toť jest postup konečných modliteb ve vyšebrodském misálu, kde chybí Domine, non sum dignus.

Misál XVI A 16 má napřed Hec sacrosancta, pak Agnus; orace Domine, ihesu criste fili dei vivi jest nahrazena orací Domine, ihesu criste, qui dixisti apostolis tuis. (V dnešních misálech jsou obě orace kromě další, třetí.) Následuje políbení míru (pax), Domine, non sum dignus, přijímání těla a krve Páně, pak Domine, ihesu criste fili dei vivi, Placeat.

Od obou se odlišuje svatovítský pontifikál z 13./14. stol. N. m. p. XIV B 9 tím, že mezi Pater noster a Agnus vkládá biskupské požehnání lidu.

Introitus In virtute tua — V moci (síle) tvé. . . .

Introitus, vstupní modlitba i zpěv mešní bohoslužby, udává volbu i ráz dalších proměnlivých částí. Jsou jimi vedle introitu graduale s alleluia nebo místo graduale tractus, případně sekvence, offertorium a communio. Počáteční slova introitu se stávají heslem, podle něhož celebrant i pěvci vyhledají v misálu, graduálu nebo v sekvenciáři předepsaný mešní formulář. Hesla ta zobecňují a stávají se i majetkem

---

tutis mee et presta, ut hoc sacrificium, quod oculis tue maiestatis indignus obtuli, sit tibi acceptabile, michique et omnibus, pro quibus illud obtuli te miserante propiciabile. Qui vivis

Altare salutando. Meritis et intercessionibus istorum et omnium sanctorum suorum misereatur nostri et protegat nos omnipotens et misericors dominus amen.

Quando ab altari recedit et sacras vestes deponit, cantat in graciarum accionem antiphonam Trium puerorum. Ps. Benedicite . . . (Konec mešního kanonu v XVI A 16 ll. 179ᵃ—184ᵇ.) Srov. s. 293.

[27] meis škrtnuto.

širokých vrstev. Původní slovo Rorate mariánského introitu pro advent se přenáší na rorátní zpěvy XV. a XVI. věku, v němž chorální melodie promísena jest mensurálními písněmi. Laetare udává mešní formulář pro 4. neděli postní a Iudica pro Smrtnou neděli (Dominica passionis). Zvláště v commune sanctorum je začátek introitu důležitou pomůckou pro určení proměnlivých částek mešních.

Mešní formulář o svátku sv. Václava jest určen introitem *In virtute.* Jest přejat ze všeobecného formuláře o mučedníku, jenž nebyl biskupem (commune unius martyris, non pontificis).

Volba tohoto mešního formuláře pro den 28. září jest ve starých misálech (na př. v misálu svatovítském z 14. stol., Nár. mus. praž. XVI A 17, l. 191[a], a v plzeňském z r. 1494, N. m. p. XII C 9, l. G 13) a v graduálech všeobecná. Jen mimořádně jest určen introit *Letabitur iustus in domino* v cisterckém misálu Zlaté Koruny z r. 1299, univ. knih. praž. XII B 6, l. 45[a], a v misálu z XIII. stol. téhož kláštera v univ. knih. praž. VII B 17, l. 228[a], dále introit *Gaudeamus* in die sancti Wenceslai v graduálu Jana Táborského z Klokotské Hory, knih. metr. kapit. praž. P X, l. 265.

Introity In virtute a Gaudeamus přecházejí s českým textem 16. století do liturgie husitské a utrakvistické.

Kostra introitů jest vždy táž. K biblickému úryvku je připojen žalmový verš a Gloria patri až k sancto, po kterémž se opakuje začátek až k verši výlučně.

Celý text latinského introitu In virtute jest převzat ze žalmu 20. Jeho stabilitu textovou možno sledovati v rukopisech české a moravské provenience již od století XII. V útvaru melodickém má však dvojí versi, bohatší na jubilace, a prostší, jež je rázu sylabického. Základní linie zůstává společnou oběma typům.

Oba melodické způsoby vynotoval písař Jan Táborský z Klokotské Hory[28] (zemř. 1570) v latinském graduálu knih. metr. kap. praž. z r. 1551—2, sign. P X, ll. 214[b], 215[a].

Táborský měl pro tento graduál k disposici dvojí znění melodického útvaru introitu In virtute. Původně zvolil variant bohatší na jubilace,

[28] *Orel,* Jana Táborského proza o mistru Janovi z Husince. Časopis Bratislava, roč. VI., č. 3, 1932, ss. 196—237. Též zvl. otisk.

vynotoval a podložil latinským textem. Členové pražské kapituly nebyli však asi spokojeni se zápisem těchto nápěvů a Táborský dal ve své písařské dílně provésti korekturu. Jubilace pokryty bělobou a místo nich bylo vepsáno znění zjednodušené. Ale původní zápis není tak zcela zahlazen, aby neprolínal mezi dodatečnými korekturami. Dá se rekonstruovati pomocí jiných rukopisů, na př. Krolmusova husitského kancionálu z r. 1556/57 Nár. musea praž. IV B 9. Ostatně usvědčuje Táborského z těchto změn i původní zápis textu, který po úpravě není přesně podložen notám.

Pěvci svatovítského kostela v Praze užívali tedy v 16. věku melodického typu, zbaveného bohatších jubilací. Zůstaly jen jednoduché skupiny po dvou a třech tónech.

Ale i ty byly rozvázány překladatelem textu pro bohoslužbu podobojí. Introit *V moci tvé a ne lidské* byl tak přesunut do oblasti sylabického zpěvu, poněvadž skoro každé notě odpovídala slabika českého textu, jenž je delší a rozvláčnější latinského originálu.

Tímto sylabickým způsobem zpívali introit *V moci tvé* členové kůru podobojí na Novém městě pražském z graduálu, na nějž věnovali r. 1567 potřebný peníz novoměstští řezníci. Z nich pak Václav Batkovic dal namalovati podle svatováclavské legendy na l. 219[a] k počátku introitu pohřební vůz s příkrovem, v němž spřežení volů převáží ostatky sv. Václava. Oslavil tak dotátor svého křestního patrona, sebe i řeznický cech (Český graduál z r. 1567 v univ. knih. praž. XVII A 31, ll. 219[a]—223[b]). (Obraz 12.)

Též členové literátského bratrstva v Čáslavi si zvolili v pol. XVI. věku prostou formu českého introitu »o jednom mučeníkovi« bez přílišného okorování, poněvadž jej i pro ně tím způsobem notoval Jan Táborský (Český graduál čáslavský z r. 1557, Nationalbibl., Vídeň, 15503).

Rovněž slavnému kdys kůru u sv. Ducha v Hradci Král. postačila tato prostší forma, jak ukazuje Český graduál v museu královéhradeckém z XVI. stol., sign. B XIII, do něhož Georgius Richnowinus uložil své čtyřhlasé moteto Decantabat populus.

Katolická Plzeň se přidržela v XV. věku latinského textu *In virtute* a ozdobnějšího znění v melodii. Choralisté při chrámu sv. Bartoloměje

nejen zpestřili prvou část introitu skupinami o více tónech, nýbrž i čelili rytmické monotonii četnými bistrofami větší měrou, než Táborský v původním zápise svatovítského graduálu P X. Měli bezpečnou předlohu v graduálu, který jim r. 1491 pořídil plzeňský měšťan Martin Stupník (Graduál Martina Stupníka z r. 1491, Nár. mus. praž., sign. XII A 20, l. Aa 1).

Plzeň následovali husité. Melismatický nápěv introitu podložili českým textem *V síle tvé nesmírné,* který ve srozumitelnosti sice nedostihuje překladu v graduálu novoměstském, čáslavském a královéhradeckém, ale vystihuje latinský originál svou koncisností. Jejich introit je zapsán v husitském českém kancionále Krolmusově z 1556/7 (Nár. mus. praž., sign. IV B 9), který mimo jiné obsahuje chorální oficium na den upálení Jana Husa vedle českých a latinských motet o 3 hlasech »sociorum«, t. j. pro členy literátského bratrstva.

Se stanoviska *literárního* je zajímavo přirovnati oba české překlady k latinskému originálu:

a) Text latinský, shodný i s nynějším textem graduálu Ed. Vat. jest převzat z graduálu Martina Stupníka 1491 a ze svatovítského graduálu Jana Táborského 1551/2.

b) Text český je z graduálu řezníků novoměstských z r. 1567, českého graduálu čáslavského Jana Táborského 1557 a českého graduálu královéhradeckého z XVI. věku.

c) Text český z husitského kancionálu Krolmusova z r. 1556/57.

a) In virtute tua, domine, letabitur iustus
b) V moci tvé a ne lidské, pane všemohúcí Bože, veselitiť se bude tvůj spravedlivý
c) V síle tvé nesmírné, hospodine, veseliti se bude spravedlivý

a) et super salutare tuum exsultabit vehementer:
b) A nad Spasením tvým i naším panem Ježíšem veselitiť se bude vnitř i zevnitř náramně.
c) A nad spasením tvým zradujeť se náramně.

a) Desiderium anime eius tribuisti ei:
b) Žádost duše jeho, jenž žádá tebe, Boha svého, ne časně, ale z milosti své dal si mu věčně.
c) Žádost taková(!) duše jeho ráčils dáti jemu.

Psalmus.

a) Magna est gloria eius in salutari tuo,
b) Velikáť jest v spasení tvém sláva jeho,
c) Velikáť jest sláva jeho v spasení tvém,

a) Gloriam et magnum decorem impones super eum.
b) Slávu a velikau čest vložíš na ně.
c) Slávu a velikú čest vložíš ty na něho.

a) Gloria patri et filio
b) Sláva Otci i Synu
b) Chvála Otci i Synu

a) Et spiritui sancto.
b)
c) I Duchu svatému, jakož byla věky věkův. Amen.

Chorální melodie ztrnulou nebyla. Zdobila se a vyvíjela, jsouc do XVI. věku živou řečí umělého pěvce. Stává se subjektivním jeho majetkem. Do její struktury vniká osobitá nota, jež strohou kostru základních intervalů oživuje náplní ve sterých variantech. V dílně tvůrčího ducha českého se přibrušuje a zpracovává internacionální poklad chorální melodie tak pružně, jako nápěv lidové písně.

Pokud zůstal posvátným a nedotknutelným liturgický, latinský text, byl zachován kontakt se světovou kulturou. In textu puritas, in melodia varietas.

Český text však uvolnil i základní strukturu melodickou.

Nejstarší nápěv jest zaznamenán v pražském misálu z poč. 13. st. Hud. archivu Zem. musea mor. v Brně. (Obr. 10.)

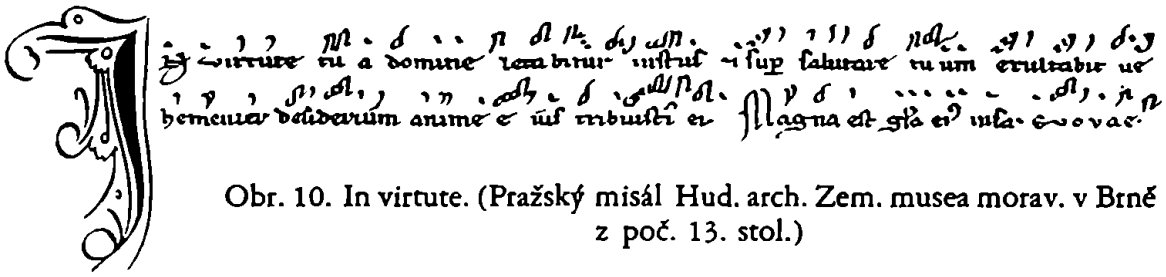

Obr. 10. In virtute. (Pražský misál Hud. arch. Zem. musea morav. v Brně z poč. 13. stol.)

Zjednodušený způsob latinského introitu *In virtute* jest podán z P X, ll. 214[b], 215[8] (obr. 11.a, 11.b a přepis). Jemu odpovídá český introit *V moci tvé* z XVII A 31, ll. 219[a]—220[a] (obraz 12. a přepis s varianty z českého graduálu čáslavského Nár. knih. vídeňské 15503, l. 247[a]).

Bohatší typ melodický s latinským textem jest vynotován podle XII A 20 z r. 1491, l. Aa 1, a s českým textem podle IV B 9 z r. 1556/7.

Introitus de uno martire. In virtute.

Zjednodušený nápěv.

P X, 155½, l. 214[b].

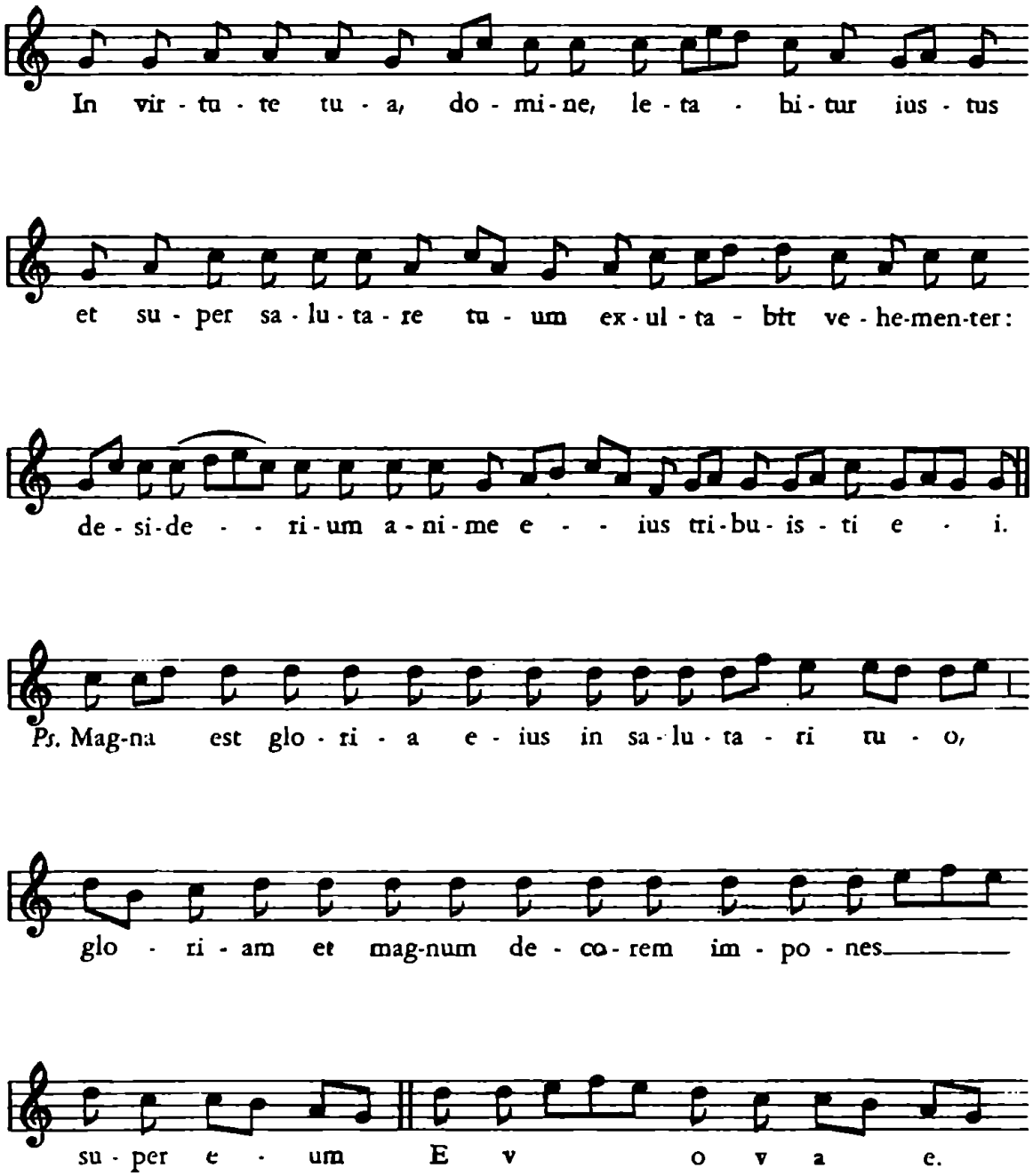

Introit o jednom mučedníku. V moci tvé.

XVII A 31 z r. 1567, ll. 219ᵃ, 220ᵃ.

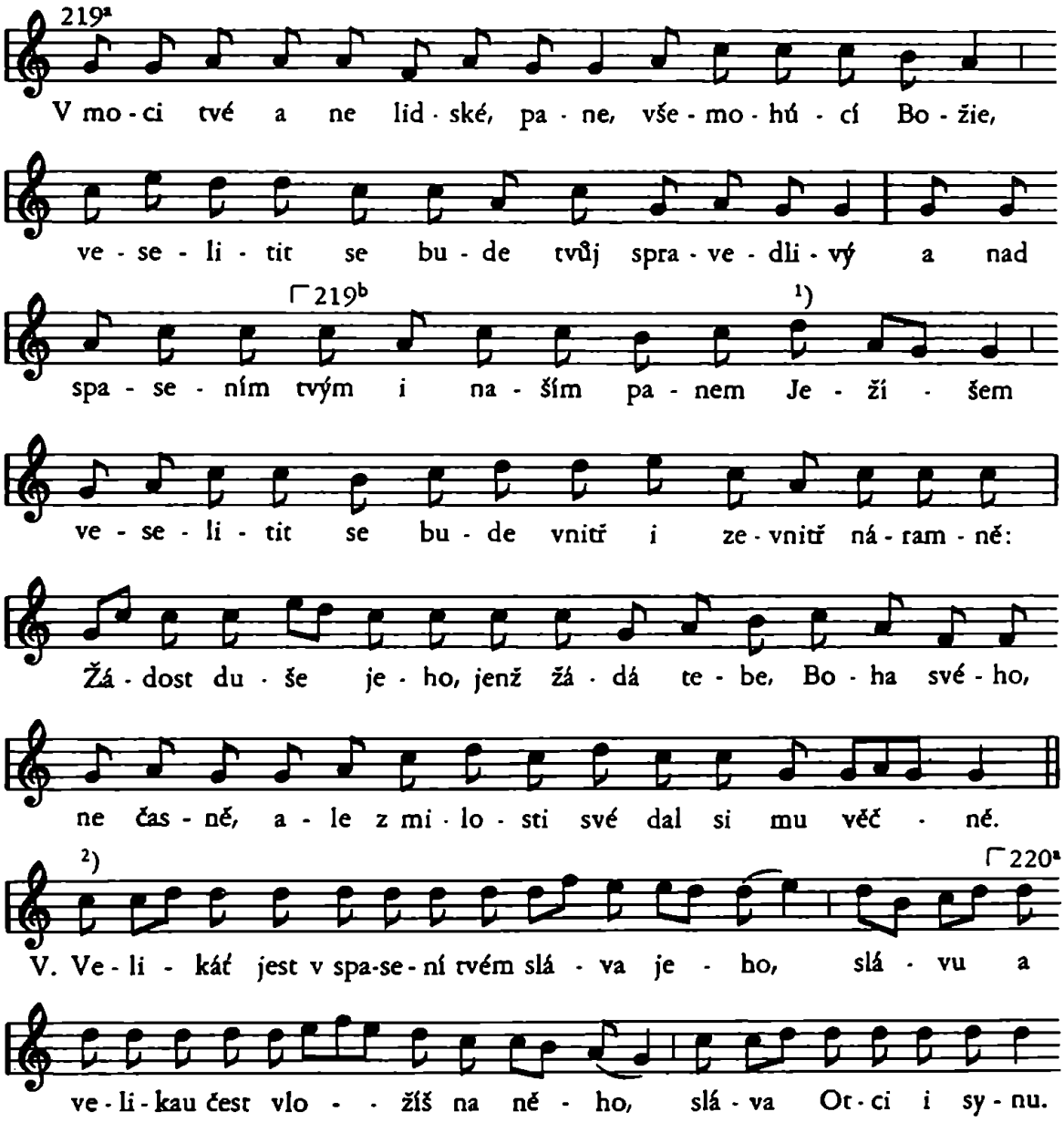

Varianty z čes. grad. čáslavského, Nationalbibliothek, Vídeň, 15503, l. 247ᵃ:

1) 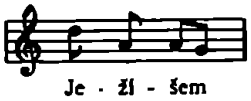

2) Velikáť jest sláva jeho v spasení tvém. Od »sláva —« chybí.

Introitus de uno martire. In virtute.

Graduál Martina Stupníka z r. 1491, Nár. mus. praž. XII A 20, l. A a 1. Též ve Franusově kancionálu, Hradec Král. B 1, l. 90[b]. Nápěv s jubilacemi.

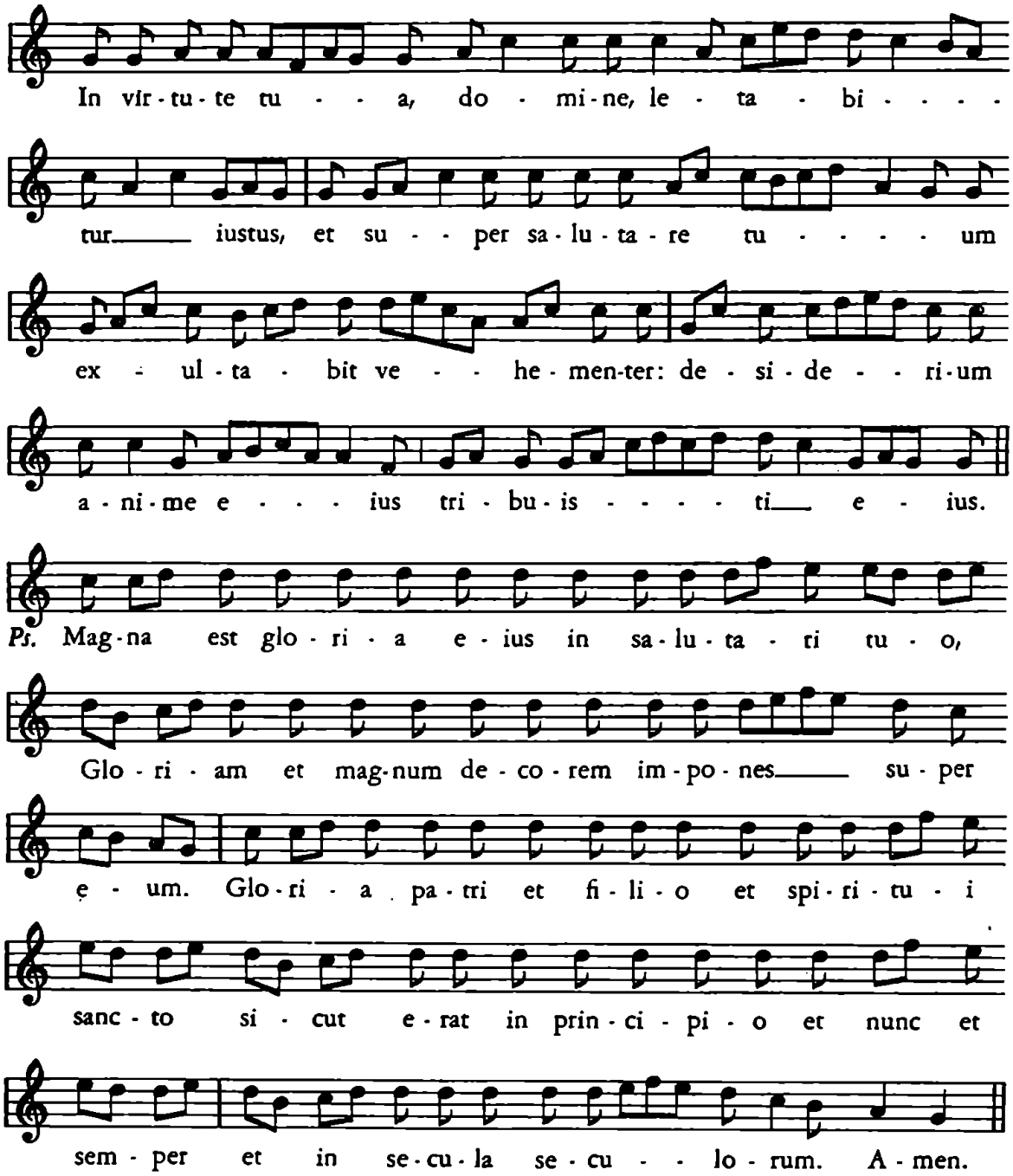

Introit o vyznavačích. V síle tvé.

Krolmusův husitský graduál z r. 1556/7, Nár. mus. praž. sign. IV B 9. Nápěv s jubilacemi.

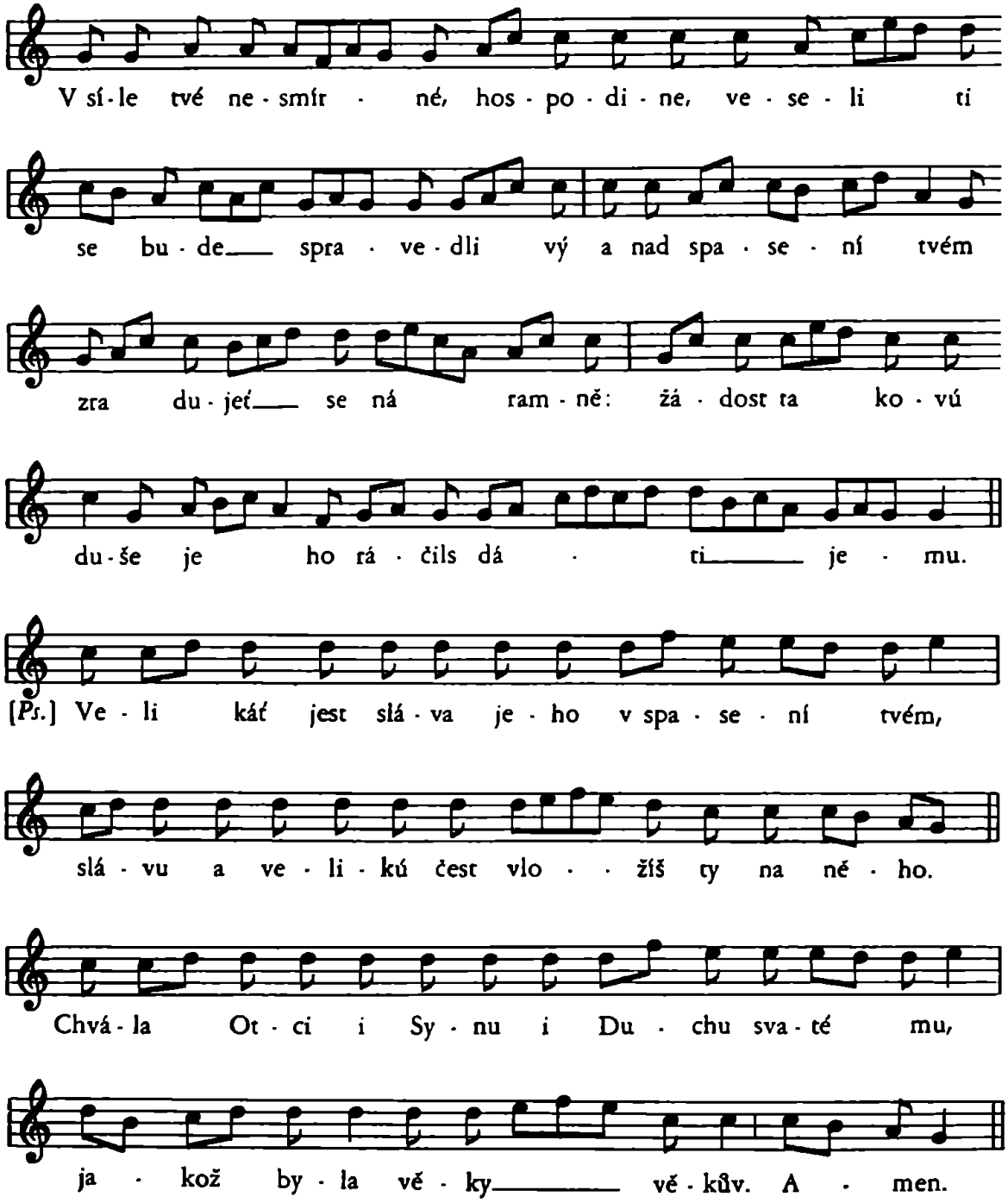

Kyrie, fons bonitatis cum trophis suis. Pane Bože, studnice dobroty.

> Kyrieleyson, cristeleyson, quae sunt greca, reliqua sunt latina, ter propter patrem et filium et spiritum sanctum. Dicitur eciam novies propter novem ordines angelorum, quibus associari petimus. In quibusdam ecclesiis additur ymas, quod interpretatur nobis. (Joh. Beleth, Summa de officio ecclesiastico, rkp. metr. kap. knih. praž. z r. 1380, C 48, l. 7[b].)

Píše se rok 1364. Den 28. září. Praha a celý národ slaví dědice české země. Hradčany plny ruchu, sv. Vít v záplavě světel. Officium archiepiscopi. Není celebrantem již Arnošt z Pardubic. V červnu slavně pochován. Ale v srdci pěvcův vděčnost i památka trvalá, vždyť na ozdobných pultech před oltářem odpočívají pergamenové folianty, jež byly notovány a iluminovány r. 1363 v písařské dílně prvého pražského arcibiskupa.

Právě z jeho graduálu doznívá introit *In virtute tua,* V moci tvé a síle veseliti se bude spravedlivý, jako hymnus o spravedlivém knížeti Čechů.

Otevře se kniha druhá, Arnoštovo Ordinarium na foliu šestém.

O sloupoví velechrámu odráží se mocný proud perlících se jubilací kyrie. Ale nestačí jen slova kyrieleyson, cristeleyson, kyrieleyson. Je slavnost jako o Božím hodu, třeba zvýšiti lesk liturgie. Ku vzletným jubilacím se připojuje trophus *fons bonitatis.* Má svou stavbu. První jeho tři verše přednášejí pěvci po hlavním, melismatickém nápěvu kyrieleyson. Druhou trojici veršů připnou za cristeleyson a poslední tři verše navazují na opětné kyrieleyson. Každý z devíti veršů uzavrou prosbou eleyson, smiluj se. (Obr. 15.)

Tři hlavní melodie, melismatikou zdobené, a devět veršů hlaholí pod klenbou svatovítského chrámu v způsobu, jaký vynotoval r. 1363 písař v Arnoštově Ordinariu P IX, ll. 6[a]:

I. *Kyrieleyson* (melodie s jubilací):

1. Kyrie, fons bonitatis . . . . . eleyson.
2. Kyrie, qui paterne . . . . . eleyson.
3. Kyrie, qui septiformis . . . . . eleyson.

II. *Cristeleyson* (mel. s jubilací):

4. Criste, aye celi . . . . . eleyson.
5. Criste, celitus . . . . . eleyson.
6. Criste, unice . . . . . eleyson.

III. *Kyrieleyson* (s jubilací):

7. Kyrie, spiritus alme coherens . . . . . eleyson.
8. Kyrie, qui babtisato . . . . . eleyson.
9. Kyrie, ignis divine . . . . . eleyson.

Prahou řídila se ještě po 100 letech katolická Plzeň, v níž 1479 vytištěno Missale ecclesie Pragensis a pro kterouž Martin Stupník pořídil 1491 graduál s latinským chorálem starobylých forem (Nár. mus. praž. XII A 20). Z něho zpívali plzeňští podle vzoru svatovítského v den sv. Václava Kyrie, fons bonitatis s jubilacemi a úplným tropem. S nimi závodili v XV. věku i pěvci v Slavětíně, kteří si nalezli ve svém graduálu totéž kyrie, jež předepsáno zpívati in Epiphania domini, de s. Adalberto, s. Johanne bapt., s. Wenceslao et de omnibus sanctis (Graduál slavětínský).

Ale nebylo tak v Kolíně nad Labem, jehož pěvcům bakalář Martin z Vyskytné dokončil r. 1512 latinský, husitský graduál (Nár. mus. praž. XIII A 2). V něm vynechal při Kyrie, fons bonitatis tři hlavní útvary melodické s jubilacemi a zapsal jen devět tropů s citací počátečních tónů kyrie a criste. Jubilace zmizely, upouští se od původní struktury kyriamin, jejich spojitost s liturgií udržují jen slova kyrie a criste. Tropům se dostává samostatnější formy:

1. *Kyrie,* fons bonitatis . . . . . eleyson.
2. Kyrie, qui paterne . . . . . eleyson.
3. Kyrie, qui septiformis . . . . . eleyson.

4. *Criste,* aye celi . . . . . eleyson.
5. Criste, celitus . . . . . eleyson.
6. Criste, unice . . . . . eleyson.

7. *Kyrie,* spiritus alme coherens . . . . . eleyson.
8. Kyrie, qui babtisato . . . . . eleyson.
9. Kyrie, ignis divine . . . . . eleyson.

Latinské Kyrie, fons bonitatis se vyskytuje však ještě v další, třetí formě. Z devítidílného tropu zůstane pouze verš 7., *spiritus alme coherens,* a jím se interpoluje kyrie eleyson, kteréž následuje po criste eleyson. Melodie bez interpolací se třikráte opakují. Kyrie, spiritus alme jako zkratku kyrie, fons bonitatis zpívali františkáni u Panny Marie Sněžné o sv. Václavu, Všech svatých a Zjevení Páně týmž způsobem, jak jej uvádí tropář z r. 1235, l. 36ᵃ (obraz 13.), a jak jest pro ně zapsán ve františkánském graduálu Nár. mus. praž. XII A 1, l. 6ᵃ (obraz 14.). Ale o Božím těle, sv. Vojtěchu a Janu Křtiteli zaznívala v kostele františkánském melodie tohoto kyrie bez tropů.

1. Kyrie — eleyson.	Třikrát (melodie a).
2. Criste — eleyson.	Třikrát (melodie b).
3. Kyrie — spiritus alme — eleyson.	(melodie c).
4. Kyrie — eleyson.	Třikrát (melodie c).

Misály doby lucemburské a jagelonské podávaly celebrantu a jeho družině při oltáři z mešního formuláře o sv. Václavu celý latinský text proměnlivých částí. Ale pro částky stálé mají jen citaci.

Kyrie, fons bonitatis citují misál Nár. mus. praž. XVI A 16 z 13. až 14. stol., l. 306; misál biskupa Jana IV. z Dražic z r. 1333 v Nár. museu XIII B 9, l. 292; Missale ad usum ecclesie Pragensis z poč. XV. věku v knih. metr. kap. praž. P IV, l. 215ᵇ; plzeňský misál vdovy po měšťanu Janu z Berbet, Nár. mus. praž. XVI A 9 z 15. stol.; prvotisk pražského misálu z r. 1479.

Notováno jest latinské Kyrie, fons bonitatis v četných graduálech a sbornících katolických i husitských, na př. v Arnoštově Ordinariu z r. 1363, P IX, l. 6ᵃ (obr. 15.); v katolickém graduálu plzeňském XII A 20

[29] Toto jsau voltářní knihy s kanonem, s prefacími, s Venite ctihodného kněze Adama rodiče Táborskýho jednomu každému knězi ku potřebnosti duchovní přepsané

z r. 1491, l. 23[a]; v husitském graduálu XIII A 2, z r. 1512, l. 36[b]; v graduálu slavětínském a mladoboleslavském z 15. stol., též ve vyšebrodském sborníku H 42, z r. 1410, l. 61[b], jako Kyrie aliud summum. V Graduale Romanum Ed. Vat. II (In festis solemnibus, 10. stol.) zůstalo jen v podtitulu jméno fons bonitatis, ale tropus zmizel ve smyslu usnesení tridentského sněmu.

Když se nahradila na základě usnesení českých stavů z r. 1524 v polovině XVI. věku latina jazykem přirozeným a rozumným, český trop se stal samostatným činitelem hudebním a slovesným. Jan Táborský z Klokotské Hory vynotoval české *Kyrie, fons bonitatis* v graduálu čáslavském z r. 1557 (Nationalbibl., Vídeň, 15503, l. 11[b]) a v graduálu lounském z r. 1563 (obraz 16.), v obou rukopisech skoro beze změny s počátečními slovy *Pane Bože, studnice dobroty.* Melodii přejal z latinského Kyrie, fons bonitatis a upravil ji sylabicky k českému textu, delšímu, než jest latinský. Rorátník královéhradecký z r. 1586, ll. 146[a] až 151[a], používá k téže melodii textu *Hospodine, jenž's tak svět miloval, že's syna pro něj dal.* Knihy graduální řezníků novoměstských (univ. knih. praž. XVII A 31 z r. 1567, l. 220[a]) citují pro svátek sv. Václava Kyrie o mučednících.

Jiný, chudší jest obraz *v kališném chrámu* r. 1588, který podávají Oltářní knihy Adama Táborského,[29] přepsané Václavem Čáslavským r. 1588:

Již čti Introit obyčejný.

V tom slože ruce na oltář, říkati se má kyrieleyson (3×), christe eleyson (3×), kyrieleyson (3×).

A česky pak takto:

Bože otče nebeský, smiluj se (3×) nad námi!
Pane Ježíši Kriste, smiluj se (3×) nad námi!
Duše svatý, smiluj se (3×) nad námi hříšnými a račiž nás všecky lidi spraviti a přivésti k věčnému spasení. (Nár. mus. praž. III F 17, l. 2[b].)

---

ode mne, Václava Čáslavskýho, souseda z Města Písku na faře ve vsi Bubovicích a t. č. faráře v městě Březnici. L. P. 1588. N. mus. praž., III F 17. Not. chorál. a mensurální.

Pane Bože, studnice dobroty.

Jana Táborského Český graduál čáslavský z r. 1557. Nár. knih. víd. 15503, ll. 11[b], 12[ab]. Varianty z Čes. graduálu Jana Táborského v Lounech z r. 1563, ll. 13[a]—14[b].

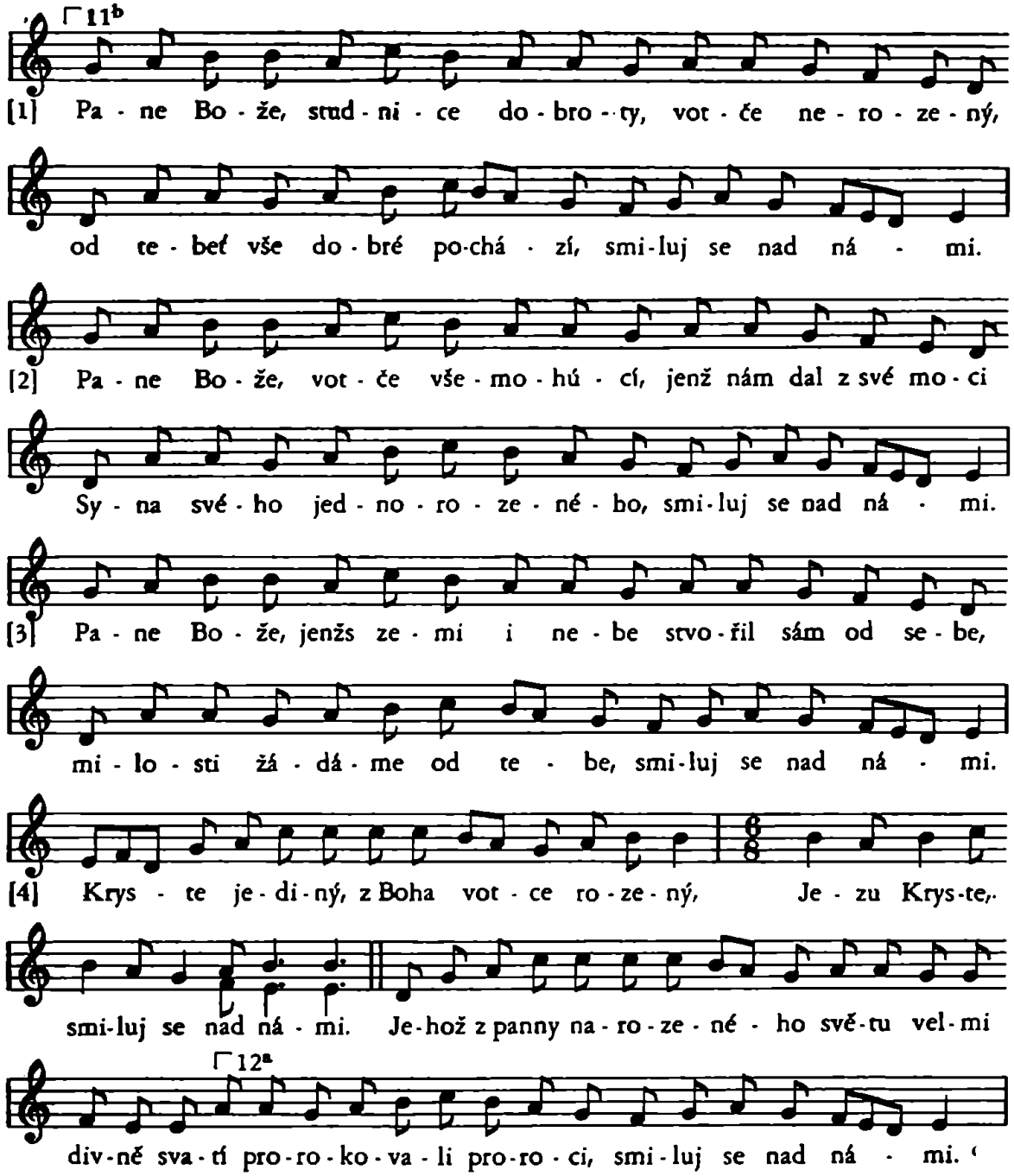

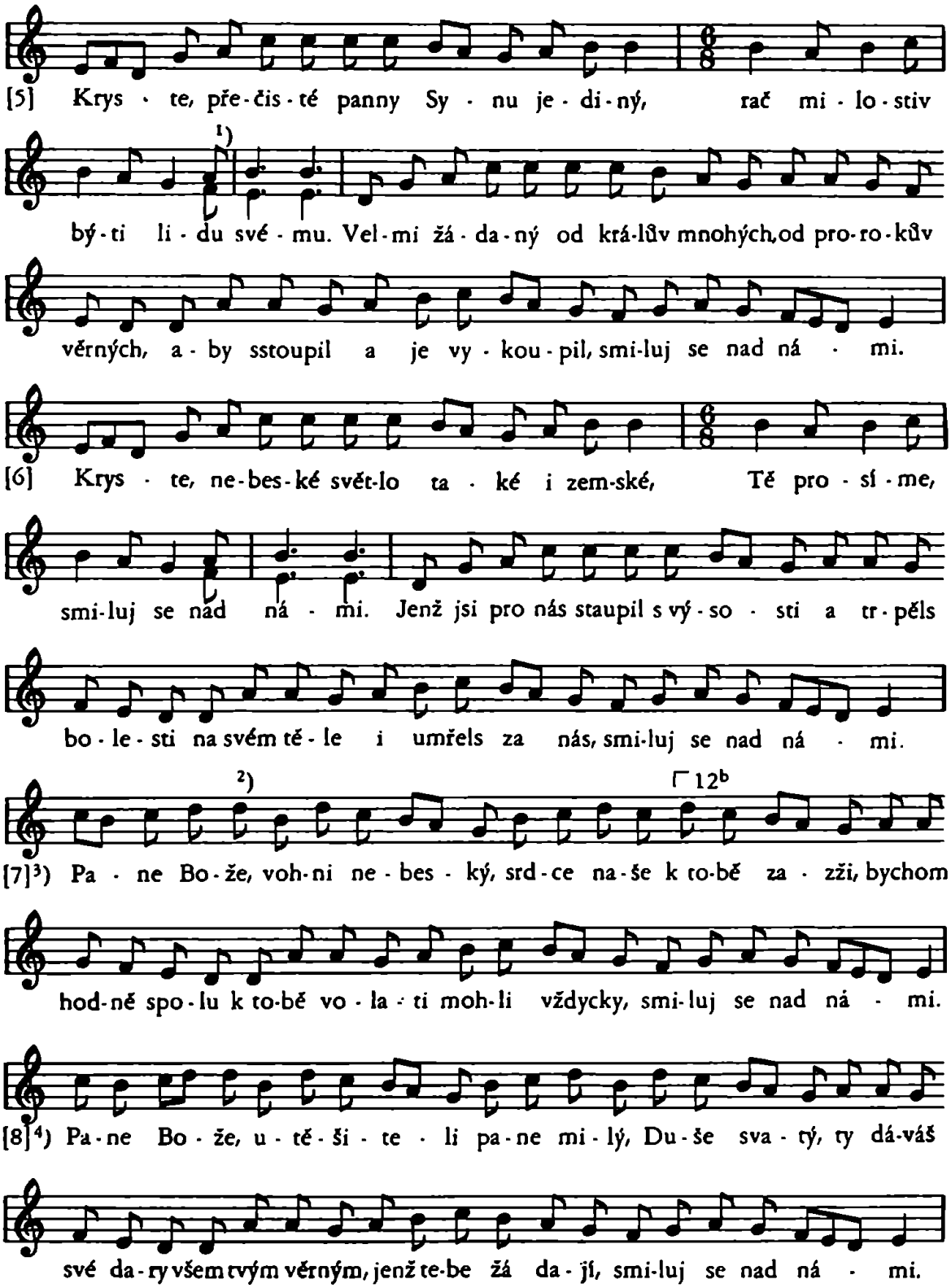
[5] Krys - te, pře-čis-té panny Sy - nu je - di-ný, rač mi - lo-stiv
1)
bý-ti li - du své - mu. Vel-mi žá - da-ný od krá-lův mnohých, od pro-ro-kův
věrných, a - by sstoupil a je vy - kou - pil, smi-luj se nad ná - mi.
[6] Krys - te, ne-bes-ké svět-lo ta - ké i zem-ské, Tě pro - sí - me,
smi-luj se nad ná - mi. Jenž jsi pro nás staupil s vý - so - sti a tr - pěls
bo - le - sti na svém tě - le i umřels za nás, smi-luj se nad ná - mi.
2)
12b
[7]3) Pa - ne Bo - že, voh-ni ne - bes - ký, srd - ce na - še k to-bě za - zži, bychom
hod-ně spo - lu k to-bě vo - la - ti moh-li vždycky, smi-luj se nad ná - mi.
[8]4) Pa - ne Bo - že, u - tě - ši - te - li pa - ne mi - lý, Du - še sva - tý, ty dá-váš
své da - ry všem tvým věrným, jenž te-be žá da - jí, smi-luj se nad ná - mi.

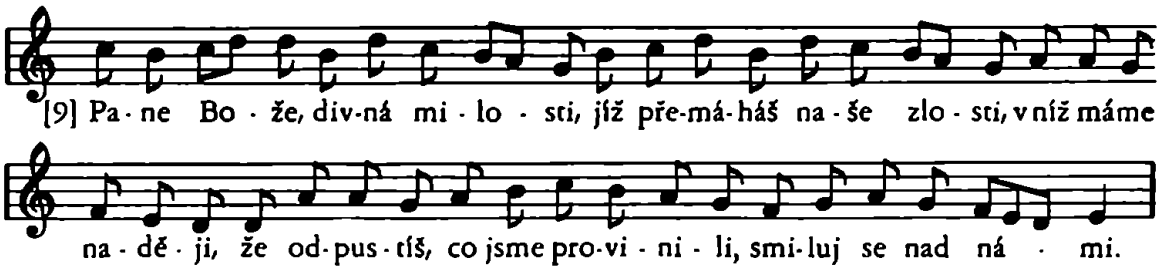

Č. graduál lounský:

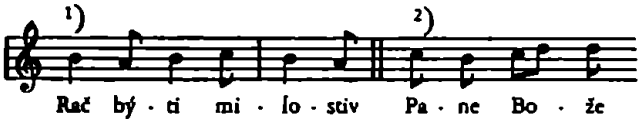

[3]) Je překlad slohy 9. Kyrie, ignis divine z P IX.
[4]) Je překlad sl. 7 z P IX.

Slavnostní Kyrie, fons bonitatis zaznívalo o svátku sv. Václava na den 28. září ve dvojím chorálním znění, bohatém na jubilace a zjednodušeném. Utrakvisté, pokud slavili národního světce, měli k disposici dvojí český text, který podložili sylabickým způsobem chorálnímu nápěvu.

Gloria summum latinské a české.

Misálové rubriky mlčí o volbě chorálu gloria pro svátek sv. Václava. Právem, poněvadž jeho volba vysvítá z grafické a hudební souvislosti s *kyrie, fons bonitatis.*

Po jednotlivých kyriaminech v P IX z r. 1363 je totiž vždy vynotován způsob intonace gloria. Tím dána hudební forma celého gloria, jež patří k předchozímu kyrie. Na jiném místě v P IX jsou gloriamina zapsána pohromadě. Volbu jednoho z nich určí citace gloria po kyrie. Rubrika v čele kyrie platí tedy i pro gloria, s ním souvisící toninou a slohem. Po kyrie, cunctipotens genitor na l. 5[b], po kyrie, fons bonitatis l. 9[a] a po kyrie bez tropu l. 32[b] jest notována intonace gloria, jež celé jest notováno v P IX, ll. 32[b]—34[a], s úplným textem a jediným tropem *et sancte spiritus.* Nazývá se *summum.* (Obraz 17.)

Zpívá se s kyrie, fons bonitatis o Božích hodech, Zjevení páně, o Duchu sv., Všech svatých, Janu Křtiteli, o patronech českých Vítu, Václavu, Vojtěchu, Zikmundu. Jest tedy určeno pro největší svátky, což vyplývá i z toho, že jest také ve spojení s kyrie, cunctipotens genitor

z X. stol., které podle slavětínského graduálu se zpívá o veliké mši na Boží hod vánoční a na Boží hod svatodušní.

Pro dobu vánoční jest interpolováno písní Dies est leticie,[30] jejíž vznik spadá do konce XIV. věku. Způsob interpolace vysvítá ze zápisu ve vyšebrodském sborníku H 42 z r. 1410, ll. 53ᵇ—58ᵇ.

České gloria *Sláva na výsostech Bohu* navazuje chorálním nápěvem na versi, která se objevuje s latinským textem v graduálu Martina Stupníka z r. 1491 a v latinském graduálu čáslavském z XV. věku (Nationalbibl., Vídeň, sign. 15501). Jest tedy melodická příbuznost latinského gloria XV. stol. s českým. Český text se snaží docela uchovati v nápěvu původní skupiny a jen mimořádně je rozvazuje.

Tento melodický typ latinského a českého gloria se uchyluje však od způsobu, kterým jest zapsán do oficielních knih A. z Pardubic r. 1363.

Rytmisované Graduale Romanum Ed. Vat. toto gloria summum v rozsahu půldruhé oktávy zařazuje na prvé místo mezi cantus ad libitum a vznik jeho dává do XI. stol.

Husitští kněží jednou intonovali gloria latinsky, jindy česky.

Oltářní knihy Adama Táborského, N. m. praž. III F 17 z r. 1588, l. 14ᵃ, poznamenávají: Když dospívají kyrie, roztáhna ruce v prostřed voltáře, takto začne:

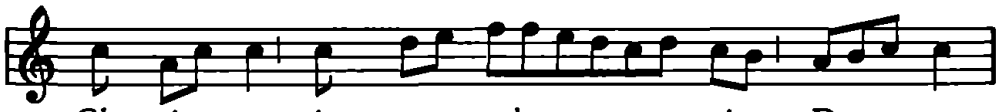

Hned čti ze mšálu latinský text Et in terra. Když dospívají žáci, obrátě se kněz vod voltáře k lidu, takto latině začne (l. 15ᵃ): Dominus vobiscum. Žáci Et cum spritu tuo. Oraci takto...

Ale v téže agendě se nařizuje na l. 2ᵇ: Již rozložiti korporál a vyložiti kalich z pytlíka a potom, když dospívají kyrie, máš začíti takto hlasem:

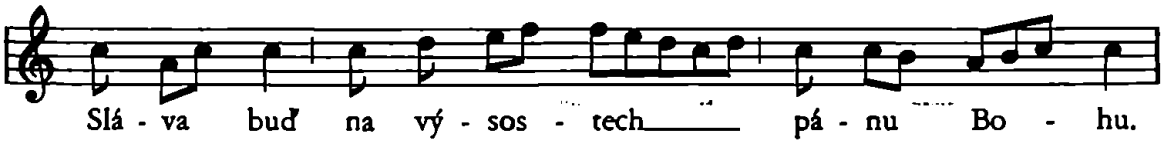

Říkej tiše (l. 3ᵃ): A na zemi pokoj...

[30] *Orel,* Nastal nám den veselý. Dies est laetitiae. Nobis est natus hodie. Otisk z čas. Cyril, Praha, 1910.

Gloria summum.

P IX z r. 1363, ll. 32ᵇ—33ᵃ. ◆ = ♪ Intonace po Kyrie, fons bonitatis P IX l. 9ᵃ. Varianty z XII A 20, ll. 6ᵃ—7ᵇ=A; z 15501, ll. 7ᵇ—8ᵃ=B. Oddechy podle Graduale Ed. Vat., Cantus ad libitum.

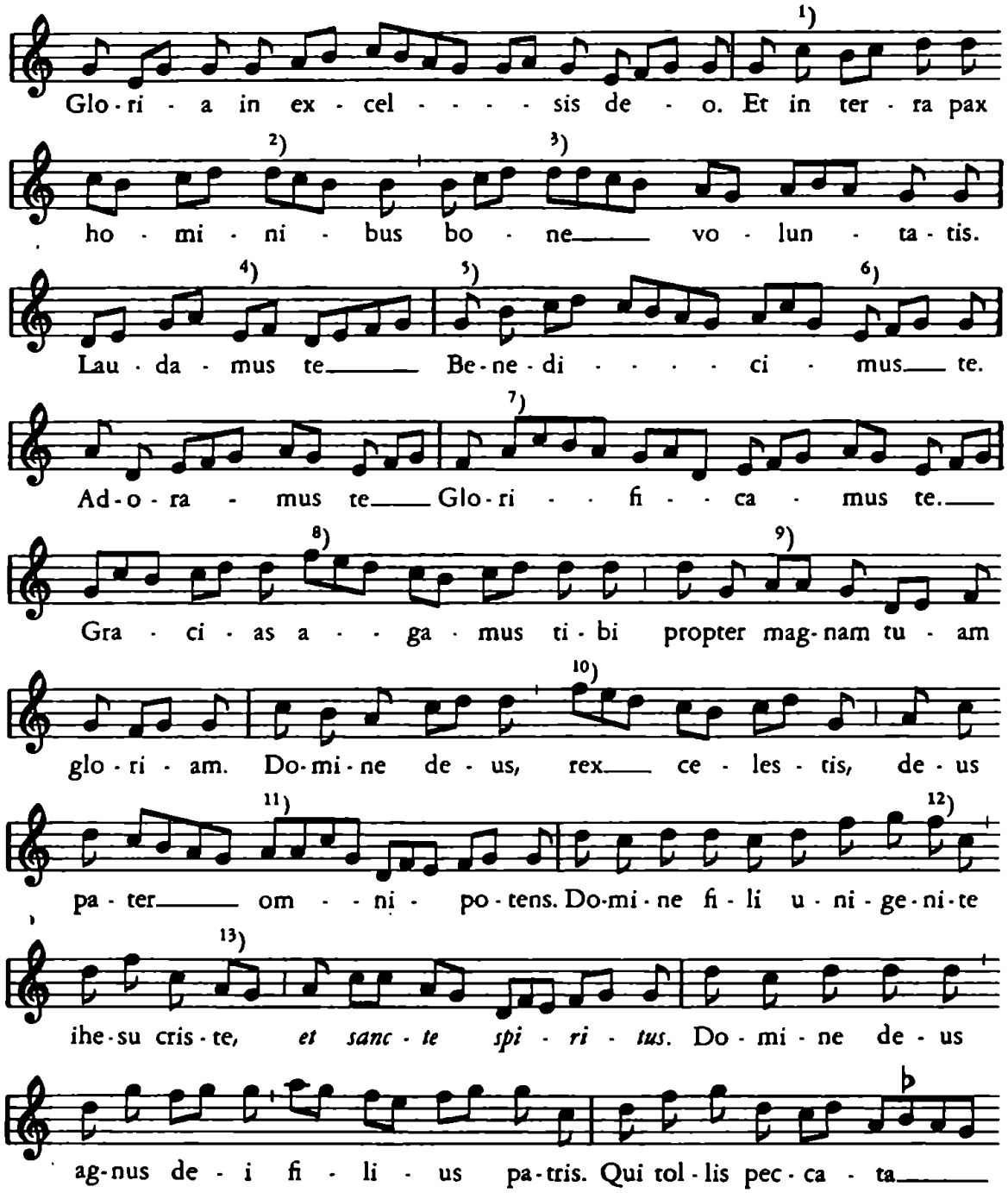

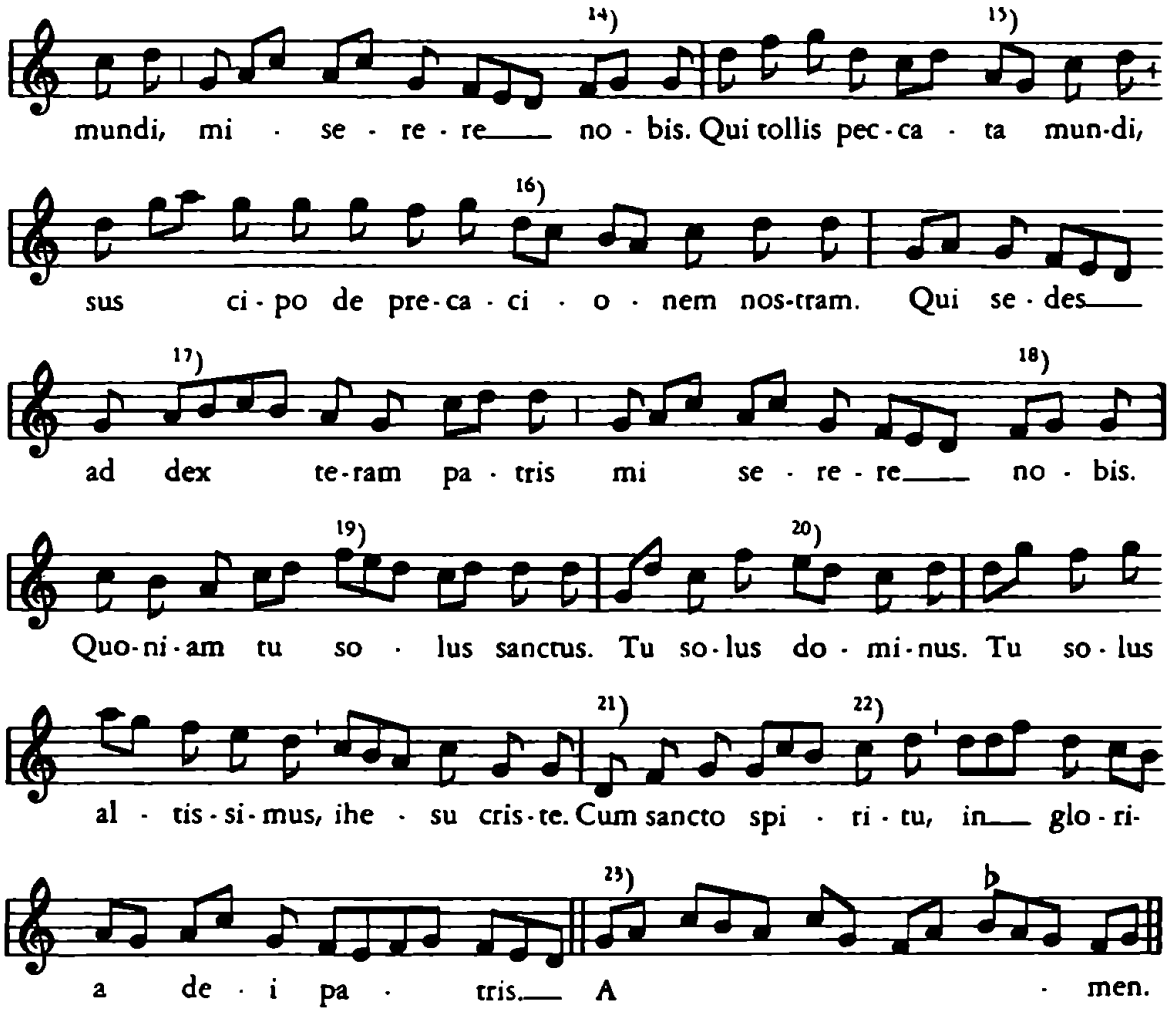
14)
15)
mundi, mi · se · re · re no · bis. Qui tollis pec · ca · ta mun · di,
16)
sus ci · po de pre · ca · ci · o · nem nos · tram. Qui se · des
17)
18)
ad dex te · ram pa · tris mi se · re · re no · bis.
19)
20)
Quo · ni · am tu so · lus sanctus. Tu so · lus do · mi · nus. Tu so · lus
21)
22)
al · tis · si · mus, ihe · su cris · te. Cum sancto spi · ri · tu, in glo · ri-
23)
a de · i pa · tris. A · men.

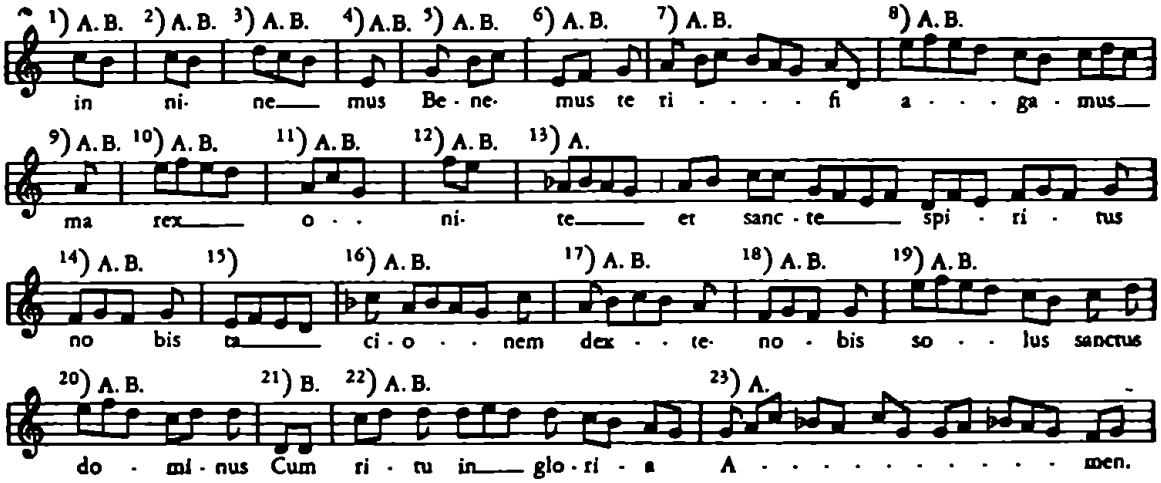
1) A. B. 2) A. B. 3) A. B. 4) A. B. 5) A. B. 6) A. B. 7) A. B. 8) A. B.
in ni · ne mus Be · ne · mus te ri · · · · fi a · · · ga · mus
9) A. B. 10) A. B. 11) A. B. 12) A. B. 13) A.
ma rex o · · ni · te et sanc · te spi · ri · tus
14) A. B. 15) 16) A. B. 17) A. B. 18) A. B. 19) A. B.
no bis ta ci · o · · nem dex · · te · no · bis so · · lus sanctus
20) A. B. 21) B. 22) A. B. 23) A.
do · mi · nus Cum ri · tu in glo · ri · a A · · · · · · · · · · men.

České gloria summum.

Český graduál čáslavský, Nationalbibl., Vídeň, 15503, l. 16ª. ◆ = ♪

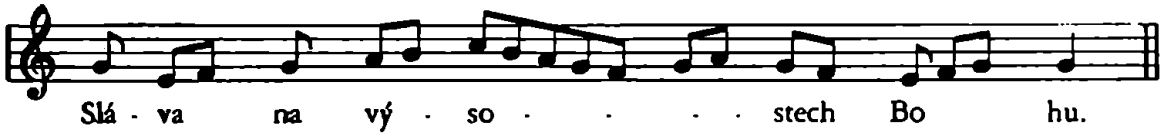

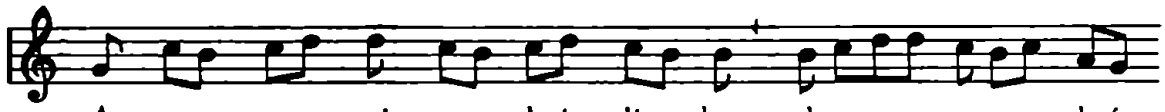

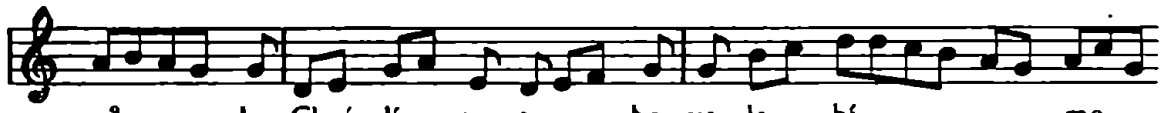

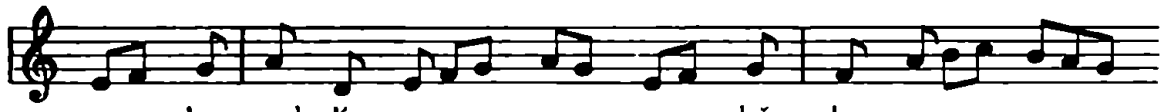

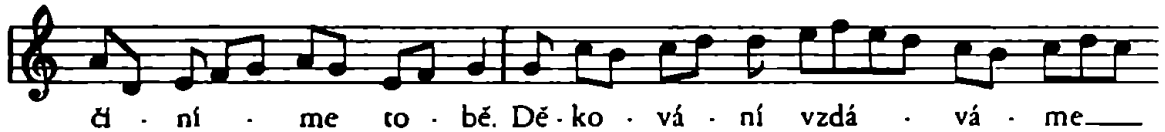

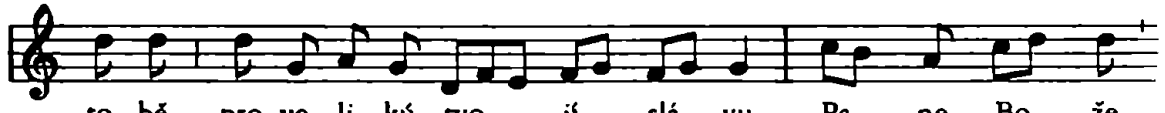

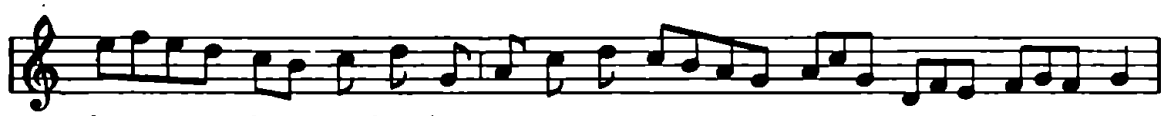

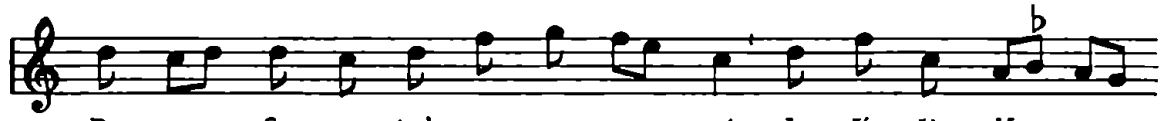

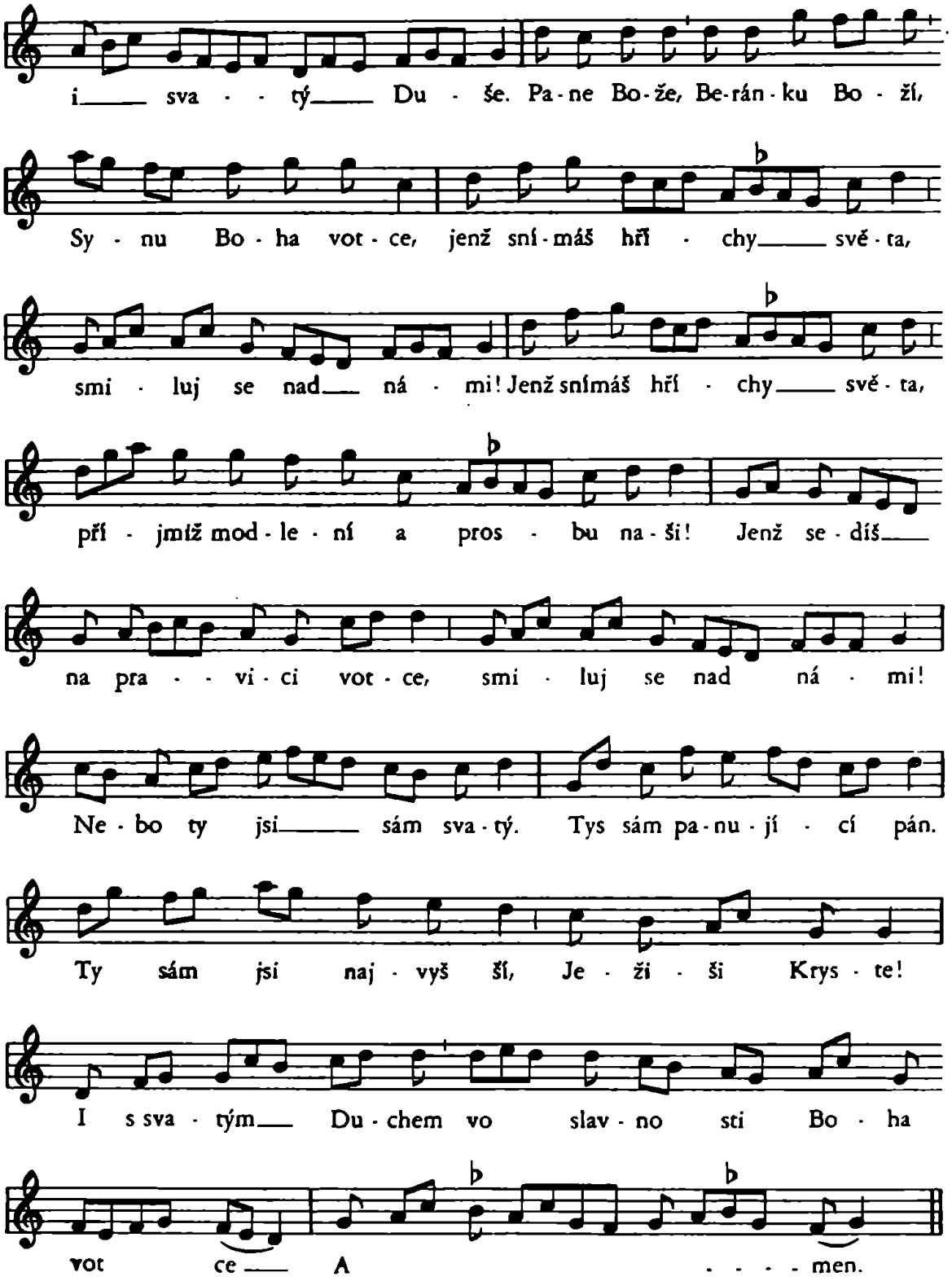
i sva - tý Du - še. Pa - ne Bo - že, Be - rán - ku Bo - ží,
Sy - nu Bo - ha vot - ce, jenž sní - máš hří - chy svě - ta,
smi - luj se nad ná - mi! Jenž sní máš hří - chy svě - ta,
pří - jmiž mod - le - ní a pros - bu na - ši! Jenž se - díš
na pra - vi - ci vot - ce, smi - luj se nad ná - mi!
Ne - bo ty jsi sám sva - tý. Tys sám pa - nu - jí - cí pán.
Ty sám jsi naj - vyš ší, Je - ži - ši Krys - te!
I s sva - tým Du - chem vo slav - no sti Bo - ha
vot ce A - - - - men.

Collecta, secreta, complenda.

Collecta, secreta a complenda (postcommunio) tvoří specifickou součást mešního formuláře a vztahují se přímo k svátku, jehož se slaví památka. Tyto tři krátké orace bývají v misálech vypsány úplně, i když ostatní mešní částky jsou uvedeny jen počátky textů jako odkazy do všeobecného oddílu misálu (commune sanctorum). Kolekta a komplenda jsou určeny pro zpěv celebrantův. Sekretu, čili podle některých misálů secretum, kněz pouze recituje až na závěr per omnia secula seculorum, jenž tvoří současně úvod k zpívané prefaci.

Kolekta, jinak též širším názvem oracio, má totéž znění pro mši, laudy a nešpory. Proto se vyskytuje i v misálech i v brevíři.

Celebrant sbírá v ní (colligit) prosby věřících, žádaje o přímluvu a prostřednictví světcovo.

Po stránce hudební byla kolekta i komplenda liturgický recitativ na témže tónu s dvěma melodickými úryvky, jež text rozdělují na tři části. Na konci prvé části byl ve formě podatu ·' *punctus elevatus.* Odpovídala mu řada diatonicky sestupujících tónů s posledním vracejícím se do výše recitanty.

Druhým melodickým vzorcem na konci druhé části textové byl *punctus circumflexus* nebo *p. versus* ·̀ , jež představují snížení posledních slabik. Místo punctus circumflexus bývá často jenom bod. Třetí část textu vyzněla na recitantě bez modulace. Těmito pravidly se řídila též komplenda. K oběma se připojila veliká klausule *Per dominum nostrum ihesum cristum filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate spiritus sancti deus, per omnia secula seculorum. Amen.* V klausuli byly tytéž melodické úryvky jako v oraci, ale v opačném pořádku. Na slovo *tuum* připadal punctus circumflexus nebo flexa, na slova *sancti deus* se zpíval punctus elevatus. Při krátkém textu orací se mohl vynechati buď punctus elevatus nebo punctus versus. Obě neumové značky se vyskytují na př. ve vyšebrodském misálu 12. st., sign. LXXII. V mladších rukopisech nastupují místo nich při subdistinctio a media distinctio prosté body.

Týmž způsobem jako kolekta a komplenda de die zpívají se vedlejší

orace (commemoratio), jež připomínají jiné svátky, připadající se svátkem hlavním na týž den.

Pro *den 28. září* v mešním formuláři svatováclavském je známo několik znění těchto tří orací.

Nejstarší znění pro 28. září jest ve vyšebrodském misálu LXXII, l. 222[a].

Collecta, l. 222[a] (též I E 10, 121):

Adesto domine, supplicationibus nostris ·/ et intercessione beati WENZEZLAI martiris tui. perpetuam nobis misericordiam benignus impende. Per

Secreta, l. 222[a]:

Hostias domine quas tibi offerimus. propicius suscipe. et intercedente beato wenzezlao martire tuo vincula peccatorum nostrorum absolve. Per

Postcommunio, l. 222[a]:

Da quesumus domine deus noster ·/ ut sancti beati wenzeslai martiris tui sollempnitate temporali gratulamur officio . ita perpetuo letemur aspectu. Per

Jsou též v cisterckém misálu 13./14. stol. z kláštera Zlaté Koruny v univ. knih. praž., sign. I E 10, l.121[b]. V breviáři 12./13. stol. univ. knih. praž. VII G 5, l. 246[b] jest jen kolekta jako orace pro církevní hodinky.

V 13. stol. znějí svatováclavské orace podle cisterckých misálů:

Collecta, (VII B 17, 228[a]):

Adesto domine supplicacionibus nostris ut qui ex iniquitate nostra reos nos esse cognoscimus. beati wenceslai martiris tui intercessione liberemur. Per

Secreta, (VII B 17, 228[a]):

Muneribus nostris quesumus domine precibusque susceptis et celestibus nos munda misteriis et clementer exaudi. Per

Complenda, (VII B 17, 228[a]):

Quesumus omnipotens deus ut qui celestia alimenta percepimus intercedente beato wencezlao martire tuo per hec contra adversa omnia muniamur. Per

Třetí znění kolekty podává v pol. 14. stol. žaltář svatojirský Nár. mus. praž. XVI A 18, l. 77ᵃ:

Oracio:

Adesto domine, populo tuo, ut beati wencezlai martiris tui merita preclara suscipientes ad impetrandam misericordiam tuam semper eius patrociniis adiuvemur. Per

Nejčastěji se vyskytuje text dražického misálu XIII B 9, l. 292ᵃ a misálu 13./14. stol. XVI A 16, l. 305ᵃ, obou v Nár. m. praž.:

Collecta:

Deus qui beati wenceslai nobilitatem. in meliorem mutasti dignitatem. et eum per[31] martirii palmam ad celestem perduxisti gloriam eius precibus[32] nos quesumus. ab omni adversitate libera. et eterne beatitudinis concede perfrui gloria. Per

Secreta:

Hanc ecclesie tue oblacionem. altari tuo omnipotens deus superpositam. beati wencezlai martiris tui intercessio tibi reddat acceptam. et ex ea nobis eterne salutis obtineat conferri medicinam. Per

Complenda:

Sumpta mense celestis sacramenta. quesumus omnipotens deus. intercedente beato wencezlao martire tuo nos ab omni peccati macula mundos. et tue maiestati faciant semper[33] esse[34] devotos. Per

Jejich zápis i v misálu ecclesie Seccoviensis z r. 1325 dokazuje rozšíření mešního formuláře o našem světci i v arcidiecesi solnohradské, k níž patřilo biskupství sekovské, založené arcibiskupem Eberhardem II. r. 1219. Klášter řeholních kanovníků sv. Augustina, vzniklý v Sekově 1142, byl připojen k novému biskupství, klášterní kostel proměněn v katedrálu a řeholníci se stali biskupskými kanovníky. Jeden z nich, Nycolaus de Prucca jako canonicus ecclesie Seccoviensis, pořídil r. 1325 svým nákladem misál, jehož písař Hainricus de Luntze vepsal do misálu i mešní formulář o sv. Václavu s oracemi naposled uvedenými, jež se vyskytují od 12./13. stol. hojně v misálech a brevířích české provenience.

---

[31] Univ. knih. v Štýr. Hradci, misál 197 z r. 1325: Per palmam martirii ... eius nos quesumus precibus ...

[32] Univ. knih. praž., misál XII C 6 z r. 1498, l. 221ᵃ: meritis et precibus ab omni

V přehledu je uvádíme:

Breviář svatojirský z 12./13. stol., univ. knih. praž. VI E 13, s. 414, jen kolekta.
Praž. misál z 13./14. stol., Nár. mus. praž. XVI A 16, l. 305[a].
Dražický misál z r. 1333, N. m. praž. XIII B 9, l. 292[a].
Žaltář s notovanými antifonami z poč. 14. stol. Nationalbibliothek, Vídeň, sign. 1913, l. 1[a], jen kolekta.
Sadský misál ze 14. stol., Nár. mus. praž. XVI B 8 s pozn. Hec sola při kolektě.
Svatovítský misál ze 14. stol., Nár. mus. praž. XVI A 17, l. 191[a].
Cisterský misál z 12. stol. vyšebrodské knihovny, LXXII, l. 222[a], zápis orací mladší rukou in margine z 15. st.
Svatojirský breviář ze 14. stol., univ. knih. praž. XII E 1, jen kolekta.
Misál ze 14./15. stol., N. m. praž. XVI C 7, l. 95[a]. Hec sola.
Praž. misál z poč. 15. stol. knihovny metr. kap. praž. P IV, l. 215[b].
Praž. misál domini de Radecz z poč. 15. stol., knih. metr. kap. praž. P V, l. 218[a].
Sborník admontský z 15. stol. knihovny v Admontě 703, l. 62[b].
Misál řeholních kanovníků sv. Augustina v Rokycanech, archiv děkanský v Rokycanech, A V 46, l. 43[a].
Rokycanský breviář z 15. stol. Nár. mus. praž. XVI A 2, l. 187[a], jen kolekta.
Rokycanský breviář, tisk z r. 1492, archiv děkanství v Rokycanech A V 29, l. 420[b], jen kolekta.
Prvotisk pražského misálu z r. 1479, vydal Zdeněk V. Tobolka, Praha 1931.

V dalších versích se setkáváme s odlišným textem buď sekrety nebo komplendy k obvyklé kolektě *Deus, qui beati Wenceslai.*

V starokališném misálu z 15. stol. Nár. mus. praž. IV B 6, l. 104[b], do jehož latinských formulářů jsou vetkány české epištoly a česká evangelia, jest sice pro svátek sv. Václava táž kolekta a sekreta, jako na př. v misálu Jana z Dražic (Deus, qui beati wenceslai — Hanc ecclesie tue oblacionem), ale komplenda má text:

Benediccionis tue, domine, graciam intercedente beato wenceslao martire tue consequamur, ut cuius gloriam venerando predicamus, eius in omnibus necessitatibus nostris senciamus. Per

V misálu Petra Klepaře z r. 1493, N. m. XIII E 4, l. c-VIIII, se opakuje kolekta Deus, qui beati wenceslai, ale sekreta zní: Suscipe propicius, domine oracionem nostram cum oblacionibus hostiarum super impositis...

Rovněž komplenda má jinou stylisaci: Sacro munere saciati quesumus.

---

adversitate nos libera.

[33] XII C 6, l. 221[a]: chybí semper.

[34] Prvotisk praž. misálu z r. 1479: chybí esse.

Oslavy svatováclavské se konaly ve 14. stol. také v biskupském kostele sv. Štěpána v Záhřebu. Orace ve mši a v církevních hodinkách se však lišily od těch, kterých se užívalo v Čechách. Svědčí o tom misály a breviáře 14. stol. záhřebského dómu, uložené nyní v univ. knihovně záhřebské.

Znění mešních orací v misálech MR 13, MR 63, MR 73 *In festo beati Wencezlai martiris regis bohemie.* Introitus In virtute tua. Cum ceteris in suo ordine.

[*Collecta*]:

Deus qui hodierna die beatum wencezlaum martirem tuum gloria et honore coronasti. concede nobis famulis tuis. eius precibus et meritis consequi veniam omnium delictorum. et perfrui gaudiis beatorum. Per

[*Secreta*]:

Suscipe domine munera que in eius tibi sollempnitate deferimus. cuius nos confidimus patrocinio liberari. Per

[*Postcommunio*]:

Protegat quesumus domine populum tuum. et participacio indulta convivii. et deprecacio collata sanctorum. Per

Kolekta Deus qui hodierna die souhlasí se svatováclavskou orací záhřebského breviáře MR 67.

Misál záhřebské univ. knihovny z r. 1394, sign. R 3015, l. 157, který asi nepatřil biskupskému dómu, má opět jiné znění:

[*Secreta*]:

Muneribus nostris quesumus domine suffragante beato Wenczeslao martire tuo graciam tue benediccionis infunde (?), ut eisdem participantes et a peccatis omnibus expurgemur et ad celestia regna perducamur. Per

[*Postcommunio*]:

Omnipotens sempiterne deus. qui beatum wenczeslaum martirem tuum in teris nobis principem et in celis protectorem fecisti. da quesumus ut omnes qui ad eius conveniunt sollempnitatem. illius continua intercessione ab omnibus liberentur adversis. et secura mente tibi soli domino deservient. Per

Pro církevní hodinky svatováclavské (de s. Wencezlao duce bohemie martire) byla v Záhřebu vžita orace:

Presta quesumus omnipotens deus. ut qui beati Wenceslai martiris tui natalicia colimus. intercessione eius. in tui nominis amore roboremur. Per

Jest zapsána v četných breviářích 14. stol. záhřebské kapituly, na př. v rukopisech záhřebské univ. knihovny MR 29, MR 46, MR 65, MR 80, MR 103.

V *budínském* tisku římského misálu z r. 1498 je *kolekta* táž jako v záhřebských misálech.

Secreta:

Gratanter domine deus suscipe hoc sacramentum: Quod in honore sancti Wenceslai martiris tui immolamus: et ipsius precibus dona nobis indulgentiam et requiem sempiternam. Per

Complenda:

Sumpta domine sacramenta intercedente beato Wenceslao martire tuo proficiant nobis ad salutem: et eterna gaudia perducant. Per

Orace různého textu o slavnosti svatováclavské podávají důkaz, že v rámci mešního formuláře *In virtute tua* odlišně se dovolávali přímluvy svatého Václava členové řádu cisterckého, řeholní kanovníci sv. Augustina, kanovníci u sv. Víta a světský klerus. Oslava sv. Václava se konala slavnou liturgií nejen na území českých zemí, nýbrž i mimo ně, zvláště v Záhřebu.

Leccio. Epistola latinsky a česky.

Deinde legitur epistola, quae est sermo absentis missus absentem, a Graeco verbo ἐπιστέλλειν (epistéllein), quod mittere significat, sic appellata. (Migne, Patr. lat., Beleth, Rationale divinorum officiorum, c. 38, s. 46.)

V sakramentáři Řehoře Vel. se nazývá lekce Apostolus. (Migne, Patrologia 78, s. 25.)

Dum leccio et graduale et alleluia vel tractus et sequencia canuntur, ipse episcopus sedens... tak stanoví svatovítský pontifikál a benedikcionál 13./14. stol., rkp. Nár. mus. praž. XIV B 9, l. 64[a].

Při pontifikální bohoslužbě sedí biskup na trůně za zpěvu lekce, graduale s alleluia, nebo traktu a sekvence.

Lekci přednášel podjáhen nebo lektor. Nezačínal hned misálovým textem Leccio libri, nýbrž předeslal krátký úvod, na př. o Posvěcení chrámu:

Ad decus ecclesie
recitatur hodie:
Leccio libri . . .

Při ranní vánoční bohoslužbě in galli cantu, o kuropění, zpíval lektor k epištole delší úvod:

Laudem deo dicam per secula,
qui nos plasmavit in manu dextera
et reformavit cruce purpurea.
Sanguine nati, qui cunctos redemit,
ab ortu solis orbis per climata
usque ad mundi partes occiduas
in laude eius clamores excito:

Leccio Ysaie . . . (Lekcionář 13. stol. Nár. mus. praž. XIV A 9, l. 9ª, obraz 18.).

Epištola byl liturgický recitativ s dvěma melodickými závěry, jež současně jsou interpunkcí. V rukopisech do 13. stol. jsou označeny neumovými zkratkami jako v oracích. První jest punctus elevatus ⁚, při němž předchozí slabiky textu se diatonicky snižovaly o 3 stupně a poslední slabika před touto značkou se vrátila do recitanty. Druhý jest punctus versus ⁚ nebo jednoduchý bod ., před nímž konečné slabiky se zpívaly sestupně. Těchto dvou neumových značek jest použito podle originálu i při přepisu svatováclavských epištol.

Epištolu a tím i evangelium pro 28. září citují nebo úplně vypisují domácí a cizí lekcionáře i misály, počínajíc 12. stol.

Epištol jest několik a byly voleny především z commune sanctorum de uno martyre. Jiná epištola se zvolila ad minorem missam, opět jiná ad maiorem missam. Rovněž řádové misály vzájemně se liší ve volbě svatováclavské epištoly a evangelia.

Z těchto hledisek jest tedy třeba si vysvětliti různost volby epištoly svatováclavské v 12./15. stol.

V stol. 12./13. znaly cisterckć knihy liturgické dvě svatováclavské epištoly:

Ad minorem missam. (XIV A 9, l. 153[b].)

Leccio [libri sapiencie]. [ecclesiasticus 39, 6]

Iustus cor suum tradet ad vigilandum diluculo. ad dominum qui fecit illum ·/ et in conspectu altissimi deprecabitur. Aperiet os suum in oratione ·/ et pro delictis suis deprecabitur. Si enim dominus magnus voluerit ·/ spiritu intelligentie replebit eum. Et ipse tamquam imbres mittet eloquià sapientie sue ·/ et in oratione confitebitur domino. Et ipse diriget consilium eius et disciplinam ·/ et in absconditis suis consiliabitur. Ipse palam faciet disciplinam doctrine sue ·/ et in lege testamenti domini gloriabitur. Collaudabunt multi sapientiam eius ·/ et usque in seculum non delebitur. Non recedet memoria eius ·/ et nomen eius requiretur a generatione in generationem.

Tato epištola *Iustus cor suum* jest citována v cisterckém lekcionáři plasském z 12./13 stol. univ. knih. praž. I E 11, l. 79[b]. Celý její text jest přejat z lekcionáře Nár. mus. praž. XIV A 9, l. 153[b], in vigilia unius martiris.

Ad maiorem missam. (XIV A 9, l. 154[a].)

(Leccio libri sapiencie 4, 7).

Iustus si morte preocupatus fuerit ·/ [anima eius] in refrigerio erit. Senectus enim venerabilis est non diuturna ·/ neque numero annorum computata. Cani sunt enim sensus hominis ·/ et etas senectutis vita inmaculata. Placens deo factus est dilectus ·/ et vivens inter peccatores translatus est. Raptus est ne malicia mutaret intellectum illius ·/ aut fictio deciperet animam illius. Consumatus iustus in brevi ·/ explevit tempora multa. Placita enim deo erat anima illius. Propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum ·/ quaniam gracia dei et misericordia [est] in sanctos illius. et respectus. in electos illius.

Text její jest přejat z lekcionáře Nár. mus. praž. XIV A 9, l. 154[a]. Ji pouze cituje pro svátek sv. Václava cistercký misál 12./13. stol. univ. knih. praž. VII B 17, l. 228[a],

jehož se užívalo v klášteře Zlaté Koruny a zmíněný již lekcionář I E 11 z téže doby, l. 79b s poznámkou ad maiorem missam. Tato lekce *Iustus si morte preocupatus* se zpívala nejen 28. září, nýbrž také *In translacione sancti Wencezlay* martiris, jak svědčí citace v lekcionáři Nár. mus. praž. XIV A 9, l. 129b a v pražském misálu Hud. archivu Zemského musea v Brně z poč. 13. stol.

Třetí verse svatováclavské lekce je z benediktinského misálu z r. 1336 univ. knih. v Štýrském Hradci, sign. 395.

Leccio libri sapiencie. (Misál z r. 1336.) [ecclesiasticus 34, 14—17.]

Spiritus timencium deum queretur.[35] et in respectu illius benedicetur. Spes enim illius[36] in salvantem illum.[37] et oculi dei diligentes se. Qui timet deum nichil trepidabit. et non expavebit[38] quia ipse est spes eius. Timentis deum.[39] beata es anima.[40]

Benediktinský misál s touto epištolou Spiritus timencium patřil klášternímu kostelu sv. Lambrechta ve Falci, kde benediktini působili již od 10. stol. Text lekce jest v misálu celý vypsán pod titulem Wencezlai regis bohemorum.

Čtvrté znění svatováclavské epištoly jest zapsáno v epištoláři Nár. mus. praž. XIV A 9, l. 149b ve všeobecné části de communi martirum. Odkazuje k němu poznámka na l. 144a: Sancti Wencezlay martiris leccio *Beatus vir qui inventus*. Require de martiribus.

Leccio libri sapiencie. (XIV A 9, l. 149b.) [ecclesiasticus 31, 8—11.]

Beatus vir qui inventus est sine macula ·' et qui post aurum non abiit . nec speravit in pecunie thesauris. Quis est hic et laudabimus eum ·? Fecit enim mirabilia in vita sua. Quis probatus est in illo et perfectus est ·? Et erit illi gloria eterna. Qui potuit transgredi et non est transgressus ·' facere mala et non fecit. Ideo stabilita sunt bona illius in domino ·' et eleemosinas illius enarabit omnis ecclesia sanctorum.

Epištola *Beatus vir qui inventus* jest v misálech 14. a 15. stol. spojena pro svatováclavské oslavy s evangeliem Si quis vult. Příklad podává dražický misál z r. 1333 Nár.

Biblia sacra vulgatae Editioni iuxta 1592 et 1593, caput XXXIV, 14—17:

[35] quaeritur.

[36] illorum.

[37] illos.

[38] pavebit quoniam.

[39] dominum.

[40] anima eius.

[41] Sekovský misál 417 jest cizího původu. Na posledním listu 245b čteme: qui me scripsit, Nycolaus nomen habebat. Vlastnictví rukopisu ověřuje poznámka na l. 3: Hic

mus. praž. XIII B 9, l. 292; misál olomouckého biskupa z pol. 14. stol., knih. metr. kap. praž. Cim. 6; pražský misál z poč. 15. stol., knih. metr. kap. praž. P V; misál z 15. stol. řeholních kanovníků sv. Augustina v Rokycanech v archivu děkanství rokycanského A V 46, l. 43b; dále tištěný brevíř z r. 1492 v témže archivu.

Páté znění epištoly svatováclavské *Iustum deduxit* bývalo nejčastější. Celý text epištoly Iustum deduxit jest uveden s hudební interpunkcí podle epištoláře 13. stol. Nár. mus. praž. XIV A 9, l. 154b. V XIV A 9 a ve vyšebrodském misálu L XXII z 12. stol. jest lekce Iustum deduxit spojena pro svátek sv. Václava s evangeliem Nisi granum frumenti.

Leccio libri sapiencie. (XIV A 9, l. 154b.) [Sap. 10. b.]

Iustum deduxit dominus per vias rectas . et ostendit illi regnum dei ⁝ et dedit illi scientiam sanctorum. Honestavit illum in laboribus ·/ et complevit labores illius. In fraude circumvenientium illum affuit ·/ et honestum fecit illum. Custodivit illum ab inimicis ⁝ et a seductoribus tutavit eum. Et certamen forte dedit illi ut vinceret ·/ et sciret quoniam omnium potentior est sapiencia. Hec venditum iustum non dereliquit ·/ sed a peccatoribus liberavit illum. Descenditque cum illo in foveam ⁝ et in vinculis non dereliquit eum. donec afferet illi sceptrum regni ·/ et potentiam adversus eos qui eum deprimebant. Et mendaces ostendit ⁝ qui maculaverunt illum. Et dedit illi claritatem eternam . dominus deus noster.

Lekci Iustum deduxit citují k svátku sv. Václava:

cisterckým misál z 12. stol. vyšebrodské knihovny LXXII, l. 117b s evangeliem Nisi granum;

sekovský misál[41] řeholních kanovníků sv. Augustina z 12. stol. s přídavky ze 14. stol. univ. knih. v Štýrském Hradci, sign. 417, l. 243a, s evangeliem Nolite arbitrari pod titulem *Wenzezlai* martiris;

lekcionář 12. stol. univ. knih. praž. XII E 3, l. 139a s evangeliem Nolite arbitrari pod titulem *Venezlai*[*!*] martiris.

---

liber est sancte marie et fratrum in *seccoe* quem dominus Wernherus sacerdos de Linte tradidit super altare in basilica sancti Jacobi apostoli ad hospitale pauperum (*J. Köck*, Handschriftliche Missalien in Steyermark, 1916, s. 15). Tento misál cizí provenience uvádí jméno Wenzezlai martiris správně, ale komolí je lekcionář univ. knih. praž. XII E 3, v němž na l. 139a jsou citovány epištola a evangelium pro formulář ad maiorem missam Emmerrami martiris, kdežto pro sv. Václava, Kosmu a Damiana i sv. Michala se cituje epištola pouze ad priorem missam, t. j. pro ranní mši.

Kdyby lekcionář XII E 3 byl napsán, jako soudí *Truhlář*, pro český kostel secundum ordinem Pragensem, poznámka maior missa by nutně byla i při sv. Václavu, nejenom při

Šesté znění epištoly je v budínském tisku římského misálu z r. 1498 de s. Wenceslao 28. Septembris *Iustus non conturbabitur.* Střídá se s epištolou *Iustus si morte preocupatus.*

Uvedené prameny praví, že sekovští augustiniáni zpívali o sv. Václavu ve 12. stol. epištolu *Iustum deduxit* s evangeliem Nolite arbitrari; ale v Roudnici a v Rokycanech měli členové téhož řádu epištolu *Beatus vir,* qui inventus a evangelium Si quis vult.

Hojně rozšířený řád cisterckým měl pro formulář In virtute k svátku sv. Václava evangelium Nisi granum frumenti, jemuž předeslal ad minorem missam epištolu *Iustus cor suum* a ad maiorem missam *Iustus si morte preocupatus fuerit* při klášterních bohoslužbách v Plasích (I E 11), ale v Zlaté Koruně (VII B 17) a mimo Čechy zvolil k témuž evangeliu lekci *Iustum deduxit,* kterou v Sekově augustiniáni zpívali k evangeliu Nolite arbitrari. (Sekovský misál 12. stol. v Štýrském Hradci, univ. knih. sign. 417.)

Benediktini u sv. Lamprechta oslavovali českého knížete v 14. stol. epištolou *Spiritus timencium.*

Pražští kanovníci na Hradě přidržovali se v 14. a 15. stol. verse roudnické. Zpívali epištolu *Beatus vir* a evangelium Si quis vult.

Když vnikala *čeština* u nás do mešní liturgie, zpívala se epištola s evangeliem česky, ale ostatní částky mešního formuláře zůstaly latinské. V misálu Nár. mus. praž. z 15. stol. IV B 6 jest od l. 104[b] pro svátek sv. Václava mešní formulář In virtute tua s překladem epištoly Beatus vir do češtiny:

Epistola Ecclesiastici.[42]

Blahoslaweny muz, genz geſt nalezen bez poſſkvrny | a genz neodſſel po zlatu ani geſt miel nadiege wpeniezitych pokladiech | kto geſt ten a pochwalime (105[a]) geho. Neb geſt ten vczinil diwnu wiecz zaſweho zivota, genz geſt zkuſſen wniem a nalezen geſt ſwrchowany y bude gemu slawa wieczna |, genz moha przestupiti y neprzestupil

sv. Jimramu (Emeram). Je sice pravda, že kníže Václav měl v úctě sv. Emerama a že jeho jméno se vyskytuje hojně v našich misálových kalendářích, ale tím by se nemohlo zdůvodniti, že by domácí rukopis z 12. stol. vyzvedoval dvojí bohoslužbou svátek sv. Emerama nad svátek sv. Václava, kterémuž současně přiděluje pouze mši jednu.

Proti domácímu původu pražského lekcionáře XII E 3 mluví také okolnost, že uvádí

geſt |, moha vcziniti zle y nevzcinil geſt | i proto geho dobre wieczy vſtanoweny gſu w bohu | a geho almuzny wyprawowati bude weſſken zbor ſwatych.

Kališný kněz začínal zpěv epištoly (III F 17 z r. 1588):

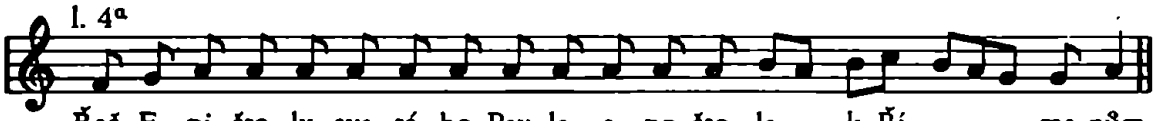

Kněz epištolu takto začne:

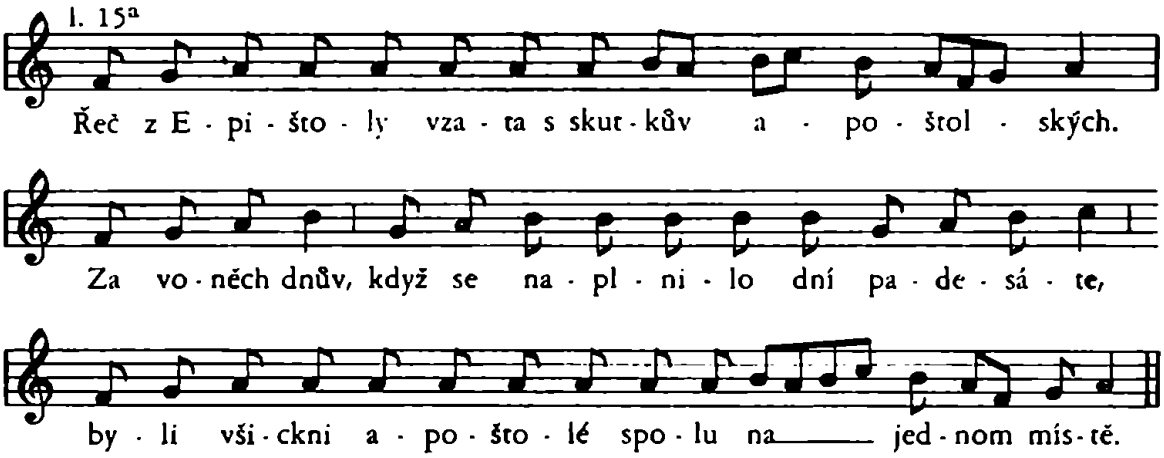

Epištola se zpívala pravidelně jako liturgický recitativ s dvěma flexemi při interpunkci. Avšak býval pro ni vynotován i způsob ozdobnější, jak dokazuje příklad z lekcionáře z 13. stol. Nár. mus. praž. XIV A 9, 11. 9a, 9b, 10a, 10b: Leccio in galli cantu, interpolovaná tropy. Slova Leccio Ysaie propheta zpívali dva klerici. Text lekce přednášel jeden klerik, druhý vkládal interpolace. (De antiquis Ecclesiae ritibus, Antverpiae, Tomus III, s. 35.). (Obraz 18.)

Nelze zjistiti, zdali tímto ozdobným způsobem se zpívala epištola též o sv. Václavu 28. září.

---

pro svatováclavský mešní formulář totéž znění evangelia Nolite arbitrari, jako sekovský misál augustiniánský sign. 417. Evangelium Nolite arbitrari není pro 28. září uváděno v rukopisech české provenience. Jest tedy lekcionář XII E 3 pravděpodobně původu cizího.

[42] *Orel,* Kancionál Franusův z r. 1505.

Graduale s alleluia latinsky a česky.

Starobylostí, vznikem, hudebním vývojem i významem liturgickým jest graduale nejdůležitější část proměnlivá, vtiskujíc i stálým mešním zpěvům osobitý ráz. Jest součástí mešní liturgie již v sakramentáři Řehoře Velikého.

Pro mešní formulář o světcích v propriu sanctorum se volí pravidelně graduale z commune sanctorum, jak svědčí i graduale se svým veršem ke svátku sv. Václava, které podle Kancionálu Franusova z r. 1505, l. 84[a], platilo též pro svátek sv. Prokopa. Jest převzato z formuláře Os iusti z commune abbatum, jako část žalmu 20.

Grad. Domine, prevenisti eum in benediccionibus dulcedinis, posuisti in capite eius coronam de lapide precioso.
Versus. Vitam peciit a te, tribuisti longitudinem dierum in seculum seculi. (Obrazy 19. a 20.)

Jeho text citují nebo plně vypisují naše misály velmi hojně. Aspoň z několika jest patrno, že svatováclavské graduale Domine, prevenisti je součástí mešního formuláře pro 28. září již od konce XII. věku.

LXXII, l. 171[b], XII. stol., cisterckým misál ve Vyšším Brodě.
VII B 17, l. 225[a], XII./XIII. stol., cisterckým misál, Univ. knih. praž.
Pražský misál Hud. archivu Zemského musea v Brně, poč. XIII. stol.
I E 10, l. 118[b] XIII./XIV. stol., cisterckým misál secundum rubricam Pragensem, univ. knih. praž.
XVI A 16, l. 306[a], XIII./XIV. stol. z doby krále Václava, N. m. praž.
XIV A 1, l. 200[b], XIV. stol., Nár. mus. praž.
XIII B 9, l. 292[a], z r. 1333, Mis. praž. biskupa Jana z Dražic, N. m. praž.
XVI B 8, l. 217[b], XIV. stol., m. řehol. kanovníků v Sadské, N. m. praž.
XVI A 17, l. 191[b], XIV. stol., Svatovítský misál Nár. mus. praž.
XVI C 7, l. 95[a], XIV./XV. stol. s prefacemi secundum ordinem Prag., N. m. praž.
XVI A 9, l. 192[b], XV. stol., Plzeňský misál vdovy po měšťanu Berbetovi, N. m. p.
P V, l. 218[a], poč. XV. stol., Mis. domini de Radecz. Knih. metrop. kap. praž.
A V 46, l. 43[b], XV. stol., Augustiniánský misál v archivu děkanství v Rokycanech.

Ke graduale *Domine prevenisti* se připojilo trojí *alleluia s veršem.* Pro toto alleluia byla vynotována pouze jedna melodie, která se třikráte opakovala i se svou jubilací na vokál *a.* Dvakráte bylo předneseno alleluia před veršem a po třetí po něm. Ve zpěvu alleluia a verše se střídali precentoři se sborem. V jeho volbě k svátku sv. Václava

i misály i graduály se však rozcházejí. Není ustálena tradice jako při předchozím graduale.

Prvý způsob alleluia s veršem tlumočí část žalmu 63. a je v dnešním misálu introitem formuláře unius martyris non pontificis.

Alleluia. Letabitur iustus in domino et sperabit in eo et laudabuntur omnes recti corde.

Ve spojení se svatováclavským graduale uvádějí Alleluia ℣. Letabitur iustus ať citací nebo plným textem misál 12. stol. ve Vyšším Brodě LXXII, l. 117b; cistercký misál 13./14. stol. I E 10, l. 118b univ. knih. praž.; dražický misál z r. 1333 Nár. mus. praž. XIII B 9; misály téže knihovny XVI A 17, l. 191b a XVI B 8 ze 14. stol.; dále misál olomouckého biskupa (ad usum episcopi) z pol. 14. stol. v knih. metr. kap. praž. Cim 6, l. 169a; téže knihovny Missale ad usum ecclesie Pragensis P IV, l. 215b; sborník kl. knih. v Admontu 703 a tišť. brevíř z r. 1492, l. 422b v děkanském archivu rakovnickém.

Druhé znění svatováclavského verše po alleluia vztahuje se obsahem přímo na světce a koresponduje s antifonami oficia o sv. Václavu.

Alleluia. Consolator miserorum,
palma fulgens victorie,
nos ad (regnum) culmen duc celorum,
Wenceslae, martir pie. (Obrazy 21. a, 21. b, 22. a 23.)

Jest celé připsáno mladší rukou na okraj listu 143a misálu kláštera Zlaté Koruny XII B 6 z r. 1299 k svátku Wenceslay Ducis et martiris. V XV. st. zapisuje tento rýmovaný verš k alleluia missale domini de Radecz, knih. metr. kap. praž. P V.

Uvedli jsme příkladem dva zápisy textu. Důležitějším jest jeho *notace* v graduálu Jana Táborského z r. 1551/2, P X, l. 268 v knih. metr. kap. praž.; v graduálu královéhradeckém B 4, 106a z poč. XVI. stol.; v kolínském graduálu Martina z Vyskytné z r. 1512 Nár. mus. praž. XIII A 2, l. 338a a v plzeňském graduálu Martina Stupníka z r. 1491 XII A 20, l. 221b. Dále jest notováno v kancionálu Franusově z r. 1505, l. 90b, ve vyšebrodském sborníku z r. 1410 H 42, l. 95b, v graduálu z druhé poloviny XIV. stol. Nár. mus. praž. XIII B 2 s. 193a, kde je také mariánská sekvence arcibiskupa Jana z Jenštejna Ave verbi dei parens na s. 264. Rukopis univ. knih. praž. VIII G 29, l. 127 z XIV. věku zapisuje jeho melodii jen zběžně.

Třetí text alleluia s veršem se vyskytuje ojediněle v řádovém, na pergamenu psaném misálu rokycanských augustiniánů sign. A V 46, ll. 43b, 44a v archivu děkanství rokycanského. Je připsán jako alternativa k ℣. Letabitur při graduale Domine, prevenisti a zní:

Allleluia. Beatus es dei martir wenceslae, quia cum sanctis gaudebis in eternum.

Husité ponechali jeho skupiny »svázané« a podložili jej českým, skoro doslovným překladem: *Blahoslavený jsi Boží mučedlníče, svatý Václave, s svatými radovati se budeš.* (Husitský graduál Krolmusův, Nár. mus. praž. IV B 9.)

Verš Letabitur (I. způsob) zachován jest textově v misálech. Není tedy se stanoviska hudebního, ba ani ideového toho významu, jako versus *Consolator miserorum* v básnické úpravě a s melodií, častěji vynotovanou v graduálech české provenience.

Tedy o něm několik slov.

Měkkou jeho melodií se vlní mosaika tónů v hýřivých barvách. Jásavé, vzletné hallelujah hlaholí, jako kdysi v nádvoří jerusalémského chrámu před svatostanem Hospodinovým, jako znělo z úst jáhnových se stupňů ambony v římské basilice. Je perutí orlice v erbu svatováclavském, jež v milosrdenství se sklání se světcem nad bědami utlačených, palmovou ratolestí mučedníka a vítěze. Consolator miserorum, palma fulgens victorie...

Nic tak nesymbolisuje vznešenost liturgie o sv. Václavu, jako bohaté, opět se vracející shluky tónů v alleluia, z nichž pěvec čerpá prvky k verši Consolator a spřádá témata k sekvenci Criste, tui preclari militis.

Volba alleluia s veršem jako součást graduale není tedy ustálena pro oslavy svatováclavské. Jest dosud známo *trojí* znění verše alleluia a tím i trojí jeho cantus firmus.

Při úpravě českého textu pro cantus firmus prius factus jsou patrny ve zpěvech graduale vývojové fáze.

V počátečním vývoji zůstává melodický útvar alleluia s veršem i při podložení českého textu bez patrných změn. Intervalové postupy jsou zachovány a skupiny tónové v jubilacích se zpívají v původní své formě bez rozvázání. I počtem slabik a zvláště periodisací i cesurami odpovídá tedy český překlad latinskému textu. Ve svatováclavském graduale třetího znění jest ještě zachycen tento způsob počeštění liturgického zpěvu až na invokaci sv. Václave, která jest nadpočetná.

Beatus es dei martir wenceslae,
Blahoslavený jsi Boží mučedlníče,
quia cum sanctis gaudebis in eternum.
svatý Václave, nebo s svatými radovati se budeš.

Při dalším počeštění se zachovala sice původní melodická linie chorálu, ale její tónové skupiny jsou rozvázány a každému tónu jest podloženo po slabice. Perioda tónová i slovní se vzájemně kryjí. Na finálu jednotlivých úryvků melodických připadne rým, nebo aspoň interpunkce v textu. Melodický rým převládá. Překlad jest rozvláčný, ale obsahově navazuje na originál.

Objevují se však i případy, že bez ohledu na stavbu melodie končí úryvek textový jinde, než u dominanty nebo subdominanty, tedy jinde, než byl jeho přirozený závěr u cesury latinského textu. Dříve melodie vyrůstala z textu, nyní hotový její útvar se přizpůsobuje překladu. Převládá text nad stavbou nápěvu.

Původní cantus firmus znetvořen, že těžko jest se dopátrati jeho původní podoby. Podává o tom důkaz svatováclavské *Alleluia, prozpěvujmež vesele* z českého graduálu řezníků novoměstských z r. 1567, rukopisu univ. knih. praž. XVII A 31, 220[ab]). Noty označené křížkem u latinského textu jsou též v nápěvu s českým textem.

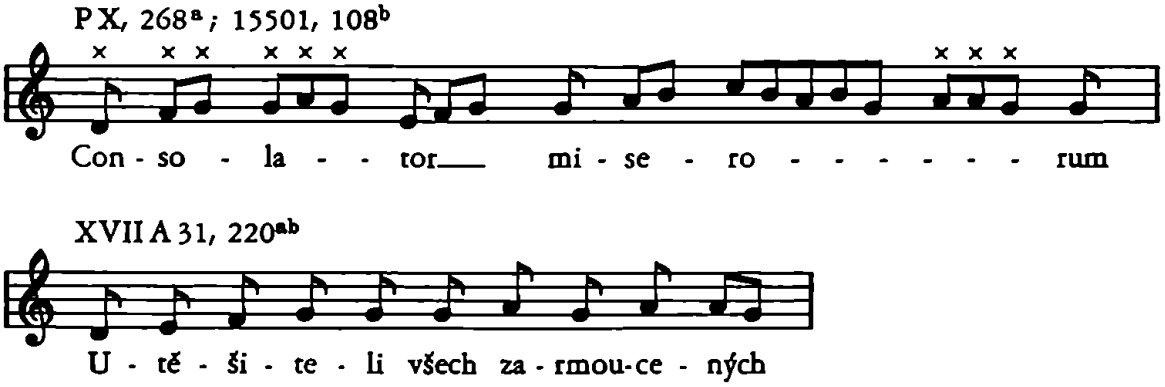

Nedostatky hudební periodicity se snaží překladatel nahraditi řemeslným rýmováním v textu:

..... Václava svatého
..... našeho českého
..... bratra vlastního
zamordovaného
přijal si jeho
do království nebeského
..... národu českého.

Hudební úpadek chorálu, zaviněný mimo jiné libovůlí v překladech textů, je ve spojení s neutěšenými poměry náboženskými, vnitřním bojem mezi staroutrakvismem a novoutrakvismem, do kterého vnikají evangelické zásady o přežitku liturgie a liturgického zpěvu.[43]

Na obr. 19. jest fot. snímek gr. *Domine prevenisti* z praž. misálu z poč. 13. stol. Hud. archivu Zem. musea moravského v Brně; obraz 20. podává totéž graduale Domine prevenisti z latinského graduálu Jana Táborského z r. 1551/2.

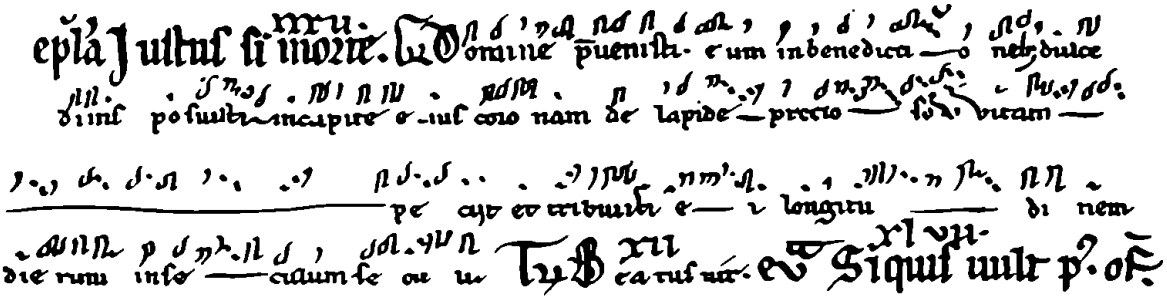

Obr. 19. Domine prevenisti. (Praž. misál z poč. 13. stol. Hud. arch. Zem. mus. v Brně.)

Obr. 21. a, b má *Alleluia. Consolator miserorum* z téhož rukopisu Jana Táborského. Melodie má základem tóninu hypomixolydickou, transponovanou na C s b-molle v rozsahu půldruhé oktávy.

Z obrazu 22., na němž jest toto Alleluia faksimilováno z vyšebrodského sborníku H 42 z r. 1410, a z obrazu 23. z graduálu kutnohorského 15501 jest patrna tónina C-dur. Nemá totiž předznamenání.

Následující přepisy Alleluia Consolator miserorum z graduálu Martina Stupníka 1491 a z graduálu bakaláře Martina z Vyskytné 1512 ukazují různé varianty bohatých jubilací a odlišné spojování jednoduchých skupin ve složené. Avšak ve všech zněních jest týž melodický základ, opřený o počáteční nápěv alleluia.

Od melodie latinského Alleluia Consolator se odlišuje nápěv českého *Alleluia. Prozpěvujme vesele,* který jest uveden z českého graduálu řezníků novoměstských 1567. Jest samostatnou skladbou ve formě sylabického chorálu, vytvořenou z prvků latinského verše Consolator miserorum.

[43] Srov. *V. Chaloupecký,* Pře kněžská z r. 1562, s. 17.

Alleluia. ℣. Consolator miserorum.

Nár. mus. praž. XII A 20 z r. 1491, l. Y². Graduál M. Stupníka.

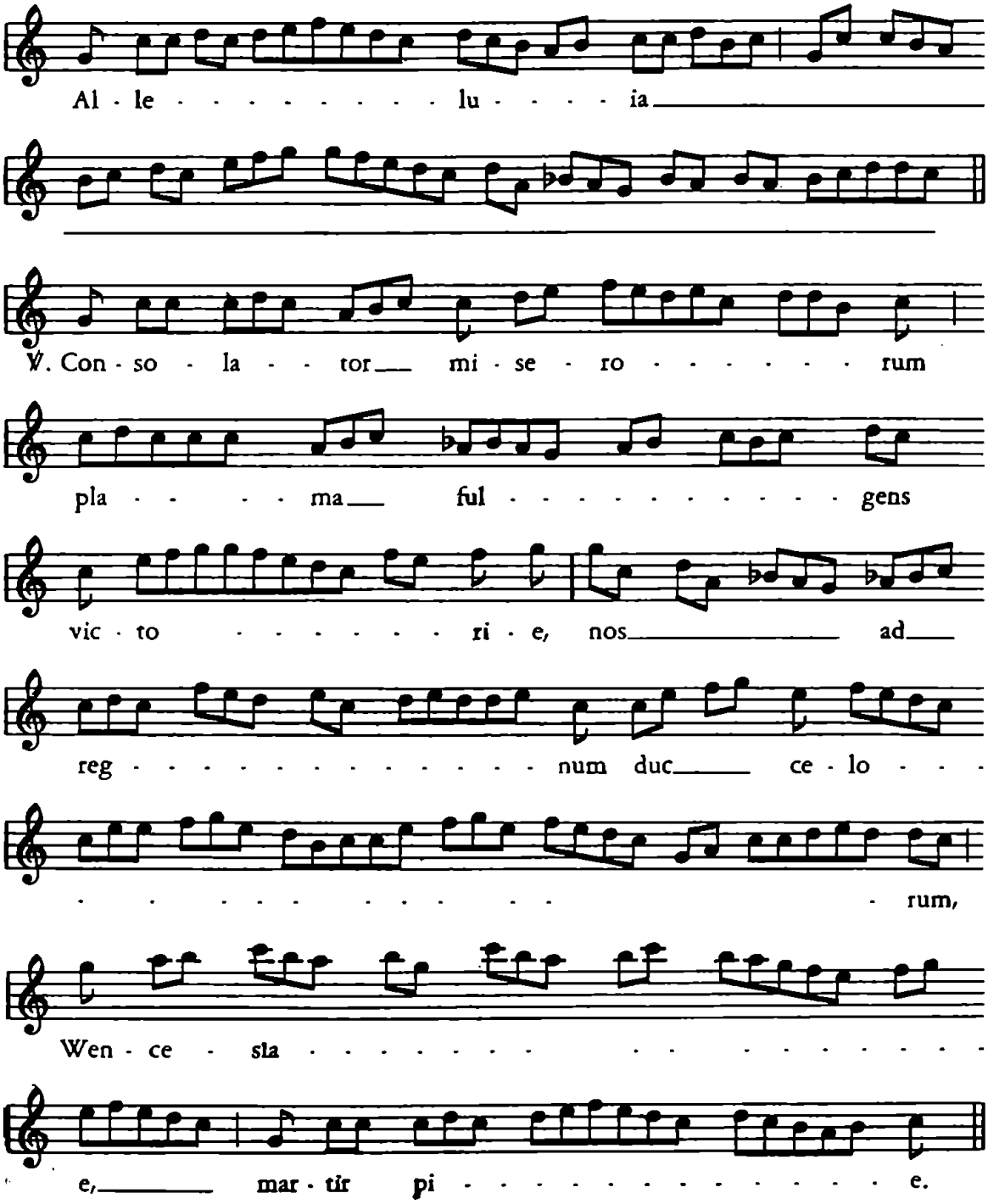

Nár. mus. praž. XIII A 2, l. 338a. Graduál bakaláře Martina z Vyskytné z r. 1512.

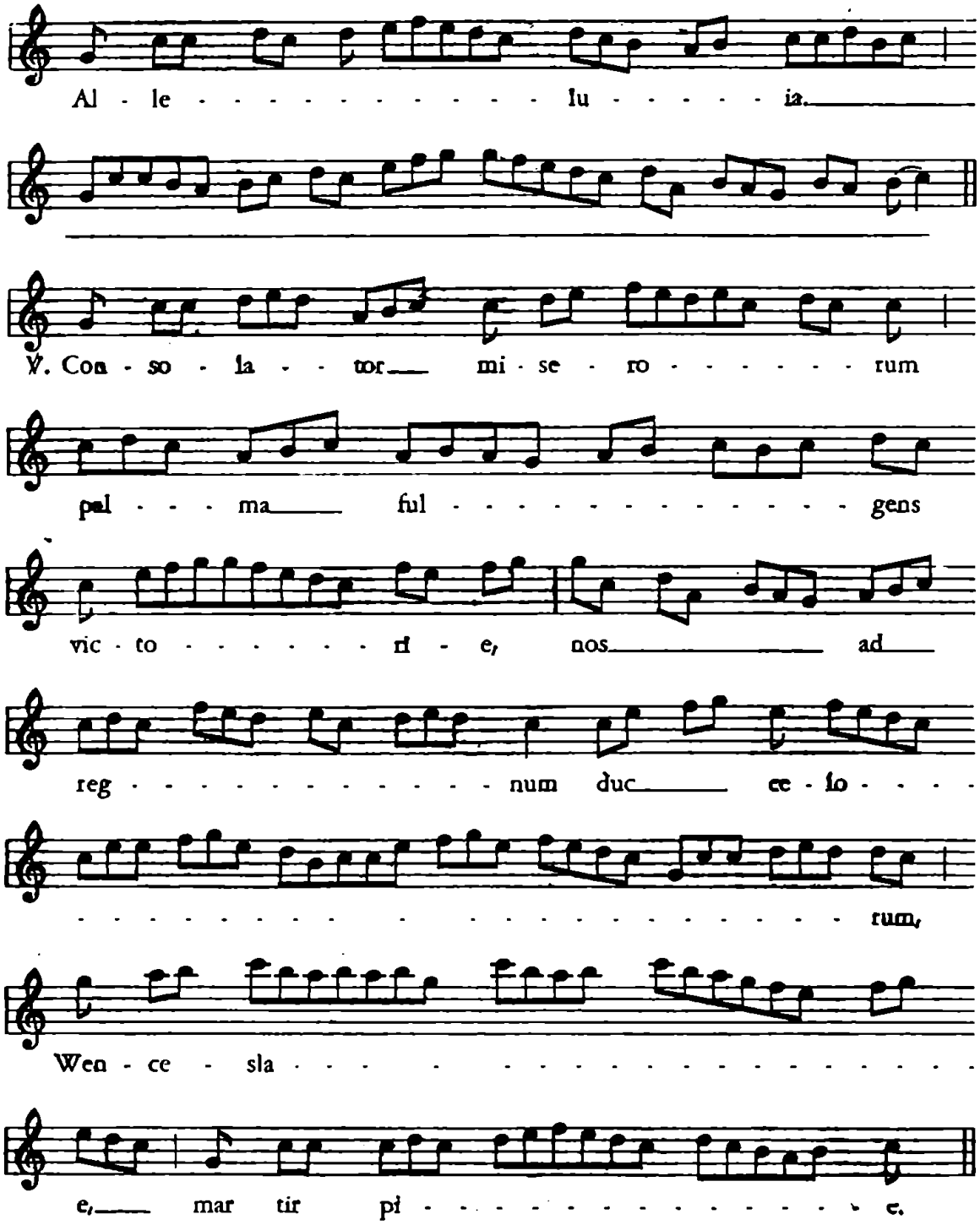

Alleluia, prozpěvujme vesele.

O sv. Václavu. Český graduál řezníků novoměstských z r. 1567. Univ. knih. praž. XVII A 31, ll. 219[a]—223[b]. — Varianty z čes. graduálu čáslavského z r. 1557. Nationalbibl., Vídeň, 15503, ll. 225[ab].

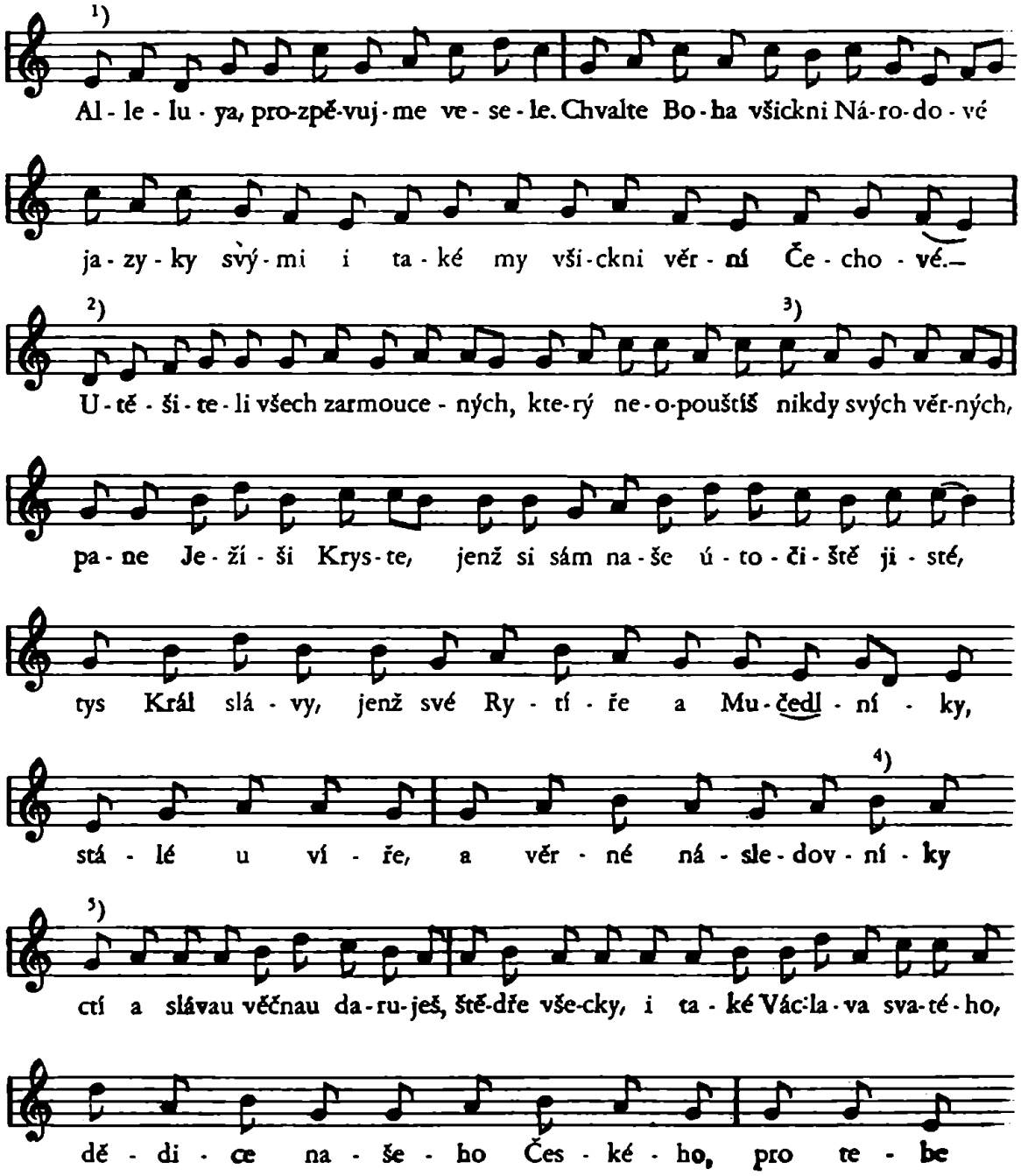

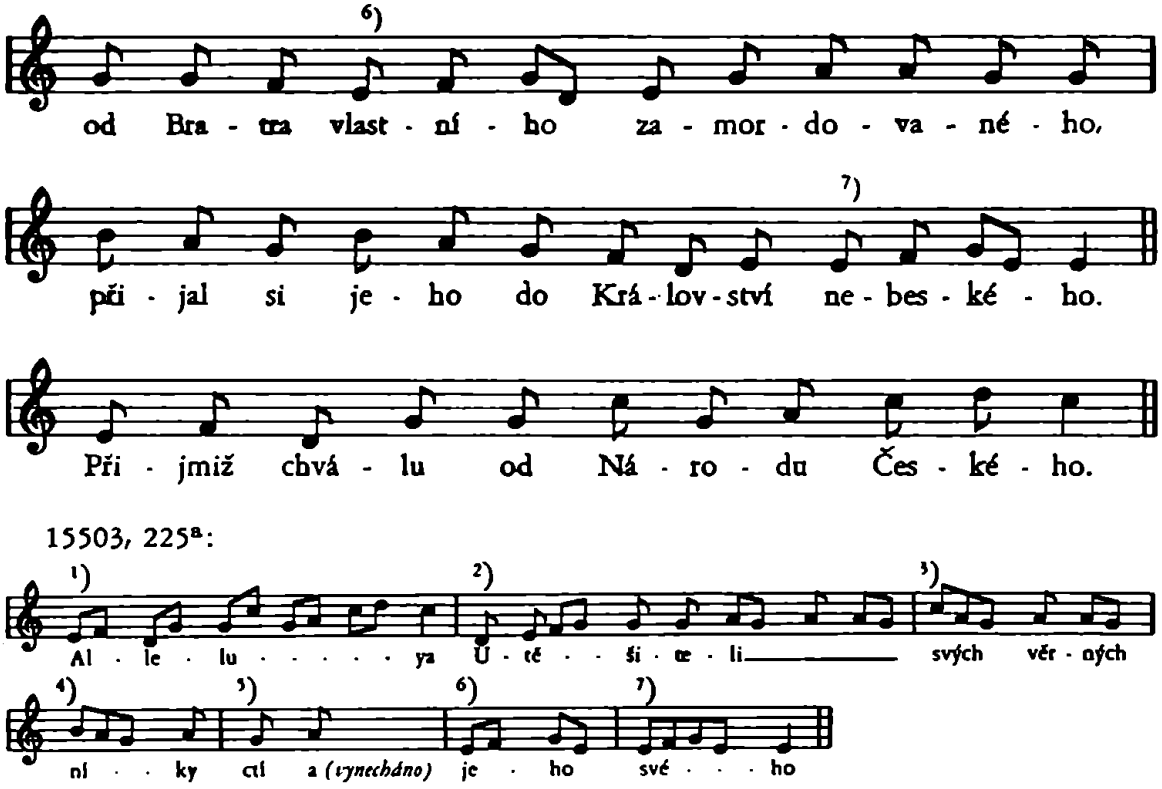

Vznik sekvencí.

Sekvence vznikly po stránce hudební z jubilací, kterými končilo alleluia po graduale. Jubilace se zpívaly na vokál *a,* kterým alleluia končilo. Melismatický postup tónů v jubilacích byl rozdělen oddechy na menší části, kteréž byly pěvci opakovány. Melodický úryvek, oddechy od druhého oddělený, slul sequentia. Všechny melodické fráze v jubilaci se nazývaly společným jménem sequentiae.

Některým frázím byl podložen arytmický text, jenž pomohl pěvcům vrýti v paměť melodii, jež do 9. stol. postrádala not a pak byla označována notací cheironomickou nebo primitivní diastematií. Tak vznikaly ve Francii aliqui versus ad sequentias. Částem alleluiatických jubilací byl tedy podložen text v prose, čímž vznikl poslední vývojový prvek před sekvencemi.

---

[44] *Cl. Blume* a *H. Bannister,* Liturgische Prosen erster Epoche aus den Sequenzenschulen des Abendlandes, insbesonders die dem Notkerus Balbulus zugeschriebenen

Konečně se podložil všem úryvkům jubilací text, čím vznikly sequentiae cum prosa. Slovo sequentia značilo melodii, prosa označovala podložený text. Obojích slov sequentia nebo prosa se užívalo také samostatně a záměnou pro týž hudební a textový útvar.

Na vznik sekvencí z alleluia a z alleluiatických veršů poukazuje nejstarší hudební a textová forma sekvencí. Melodický počátek alleluia byl převzat pro počátek verše alleluiatického. Potvrzuje to Nikolaus de Moravia, Tractatus de officio misse z r. 1426: ... sequencia a sequendo, quia sequitur neuma iubili, id est alleluia et secundum doctores olim melodia sequencie conformis erat melodie alleluia, quamvis nunc non servatur (Nejedlý, Dějiny zpěvu předhusitského, s. 28). Později se sekvence od alleluia osamostatnily i melodicky i textově. Nezačínaly již počátečními tóny alleluia, ani nekončilo poslední slovo první slohy vokálem *a*.

Vznik sekvencí nutno dáti do 8. stol. Není tedy jejich tvůrcem Notker Koktavý sám. Jejich kolébkou jest říše franská a šiřitelem Německo.

Na půdě Francie vznikla totiž myšlenka podkládati úryvky alleluiatických jubilací, pak i celé jubilace prosaickým textem. Myšlenky této se uchopilo pak Německo, které převedlo melodické typy francouzské v pevná schemata a vytvářilo nová. Klášter svatohavelský, Notker Koktavý a jeho škola zastupují první epochu liturgických sekvencí.

Od 12. stol. se přesunuje v dalším vývoji sekvencí z Německa středisko do Francie, a to hlavně do augustiniánského kláštera St. Victor v Paříži, kde jejich formu dokonal člen řádu Adam de St. Victor (asi 1192) se svou školou. (E. Misset, Les proses d'Adam de Saint-Victor, Paris 1900). Francouzské sekvence slohu přechodného a druhé periody mají pravidelně název prose.

K prvé epoše[44] patří sekvence, ve kterýchž první a poslední sloha mají vlastní melodii. Ostatní slohy vždy po dvou se zpívají na své nápěvy. Paralelní slohy jsou téže osnovy a o témž počtu veršů, od ostatních se lišíce počtem slabik. Rým bývá nahrazen asonancí a jejich rytmus není plně vyvinut.

---

nebst Skizze über den Ursprung der Sequenz. Auf Grund der Melodie aus den Quellen des 10.—16. Jh., Leipzig 1911. Analecta Hymnica medii aevi LIII.

Doba přechodní[45] není vázána časově. Počíná na rozhraní 10./11. stol. a končí stol. 16.

Prosy 2. epochy lze již stopovati od 12. stol. před hlavním jejich zástupcem Adamem de St. Victor. Prosy tyto nemají již zvláštní úvodní a závěrečné melodie. Paralelismus jest důsledně proveden a sudé slohy se zpívají na nápěv sloh lichých.[46]

Rým jest aspoň dvouslabičný. Cesura uvnitř veršů jest provedena všude na témž místě a souhlasí s koncem slova. Verše jsou trochejské na rozdíl od jambických veršů v hymnech.

Sekvence druhého typu nabývají pro koncisní formu a sylabičnost převahy nad ostatními mešními zpěvy, koncipovanými často v bohaté melismatice. Stávají se středem liturgického zpěvu proti graduale, jsouce nositeli vyhraněné nálady i rázu jednotlivých svátků. Sylabičností se přibližují hymnům[47] a lidové písni chrámové, které však mají týž nápěv pro všechny slohy.

Sekvence se odlišují *od antifon* středověkých oficií rýmovaných.[48] Antifony pro církevní hodinky bývaly koncipovány rytmicky a opatřeny rýmem. Pro každou antifonu byl vytvořen samostatný nápěv v tónině, ve které se zpíval na ni navazující žalm. Ačkoliv obsahově jsou pojaty antifony v jednotlivých hodinkách církevních jako celek, přece se odlišují navzájem jak tóninou, tak básnickou i hudební stavbou. Není v nich paralelismu jako v sekvencích.

Také se liší sekvence od *rýmovaných žaltářů čili psalterií,*[49] určených pro soukromou pobožnost a obsahujících 150 sloh podle analogie 150 žalmů. Původně navazovala každá sloha na odpovídající verš žalmový ... quilibet quaternarius rhytmicus aliquid continet ad imitationem psalmorum Davidis in ordine, ita ut primus quaternarius versuum aliquid primi psalmi redoleat... Z této souvislosti se žaltářem zbyl později jen počet 150 sloh, které se dělily na kvinkvageny čili rosaria

[45] *Cl. Blume* a *H. Bannister,* Liturgische Prosen des Übergangstiles und der zweiten Epoche, insbesonders die dem Adam Sanct Victor zugeschriebenen aus Handschriften und Frühdrucken. Leipzig 1914. Analecta Hymnica LIV.– Cl. Blume, Liturgische Prosen zweiter Epoche auf Feste der Heiligen. Leipzig 1922 Analecta Hymnica LV.

[46] Considerandum est quod versus sequentiarum bini et bini sub eodem cantu dicuntur, quod contigit qua (utplurimum) bini et bini per rithmos sub paribus syllabis componuntur (Durandus, Rationale).

po 50 slohách. Tím vznikly 3 rosaria čili růžence. Nezpívaly se, byly jen modlitbami. Mariánská psalteria o 3 rosariích obsahuje Orationale, zvané Scala celi z 15. stol. v univ. knih. praž., sign. XIII E 3. L. 87[a]: Incipit prima Quinquagena psalterii beate virginis Ave vita lignum, secunda Ave mitis oliva, tercia Ave cuius corpore. L. 91[a]: Psalterium secundum, opět o 3 kvinkvagenách.

Výklad jmen sequentia — prosa.

V rukopisech české provenience se vyskytuje obojí název, sequentia i prosa. Jméno sekvence bylo přejato z pramenů německých a prosa z pramenů francouzských. Nelze však z nich usuzovati na příslušnost sekvencí, poněvadž písaři užívají důsledně buď jednoho nebo druhého názvu pro celou knihu.

Názvu prosa se užívá v latinských misálech a graduálech Nár. mus. praž. XV A 8, XIV A 1, XVI A 16, XIII B 9, XVI C 7, XIII E 4, dále ve vyšebrodském sborníku H 42 z r. 1410, v graduálu slavětínském z 15. stol., v latinském graduálu královéhradeckém B 4 z 15. stol. V jiných rukopisech 14./15. stol. se uplatňuje v liturgických knihách s latinským textem název sequentia. Ale v graduálech s českým textem 16. stol. jest výhradně jméno prosa, jak to dosvědčují notované české graduály písařské školy Jana Táborského z Klokotské Hory, Jana Kantora Staršího a písaře Matěje Litoměřického.

Výrazy sequentia a prosa byly ve 14. stol. vykládány nejenom v cizině, nýbrž i v Čechách. Výklady tyto podávají sekvenciáře s latinskými komentáři a českými glosami, a to: Sekvenciář klementinský z r. 1381 univ. knih. praž. IV D 19; sekvenciář svatovítský z r. 1379—1385 knih. metr. kap. praž. O LIX; sekvenciář opavský z r. 1418; sekvenciář universitní 14./15. stol. univ. knih. praž. X G 18 a sekvenciář 15. stol. univ. knih. praž. XIII F 30 na ll. 1[a]—24[b].

---

[47] *Cl. Blume,* Die Hymnen des Thesaurus Hymnologicus H. A. Daniels und anderer Hymnen-Ausgaben. Leipzig 1908. Analecta Hymnica LI.

[48] *Dreves,* Liturgische Reimofficien des Mittelalters. Erste Folge Anal. Hymn. V. Zweite Folge Anal. Hymn. XIII. Rytmisované církevní hodinky s chorálními nápěvy kvetou od pol. stol. 12. do 14. stol., ale udržují se až do 16. stol.

[49] *Dreves,* Gereimte Psalterien des Mittelalters. Erste Folge Anal. Hymn. XXXV, 1900. Zweite Folge XXXVI, 1901.

Podle úvodů k těmto glosovaným sekvenciářům jest slovo sequentia buď podstatné jméno ženského rodu v nominativu jednotného čísla nebo jest participium středního rodu v nominativu množného čísla.

V důsledku prvého výkladu se nazývá kniha se sekvencemi Liber sequentiarum. Obsahuje zpěvy čili cantica, které následují v mešní liturgii po graduale.

Nebo se zove sequentia, protože v tomto zpěvu následuje životopis světcův, o němž není řeči ani v evangeliu, ani v epištole. Je tedy sequentia tolik jako sermo sequens, jiným výrazem prosa, t. j. prosa longa, obšírnější výklad toho, co jest krátce řečeno v kolektě čili oraci. Jest prosa rozšířenou kolektou.

Jestliže se považuje slovo sequentia podle druhého výkladu za plurální participium, značí tolik jako illa quae sequuntur. Výklad tento vyplývá z pozdravu lidu knězem slovy Dominus vobiscum, ke kterým připojuje Sequentia sancti evangelii atd.

Sekvenciář z r. 1418 cituje názor, který podává *Johannes Velud* ve spise De ordine officii. Jest míněn Johannes Beleth, středověký liturgik,

---

[50] Část úvodu opavského sekvenciáře z r. 1418, l. 2ª a předmluva k druhému universitnímu sekvenciáři ze 14./15. stol., XG18, l. 142ª.

Nota: Dubitatur circa istum terminum sequencia, cum dicitur sequencia sancti evangelii et cetera, utrum sit nomen vel participium.

Volunt quidam, quod sit nomen feminini generis et glosant sic: Sequencia sancti ewangelii secundum matheum, i. tenor huius ewangelii scribitur per beatum matheum. Sed iohannes velud (Beleth) in ordine officii in glosa canonis dicit quod sequencia debet esse participium neutrius generis et pluris(!) numeri, quod patet per salutacionem, que premittitur. Cum enim sacerdos dicit ad populum dicens: Dominus vobiscum, statim subiungit: Sequencia sancti ewangelii etcetera, i. illa, que secuntur in sancto ewangelio conscripta sunt vobiscum in cordibus vestris.

Předmluva ke klementinskému sekvenciáři z r. 1381, IV D 19, l. 1ª a k svatovítskému O LIX.

jehož Summa de officio ecclesiastico jest zapsána v rkp. kapitulní knih. praž. z r. 1380, C 48, na ll. 1ª—38ª. V kapitole De officio misse vykládá J. Beleth o jednotlivých mešních částkách. O sekvencích dí na l. 8ª: Deinde subditur sequencia, quam nos prosam appellamus et debet dici sequencia, quia monet nos ad hoc quod sequitur, scilicet ad evangelium et dicitur quod Neggerus abbas de terra theutonicorum primo sequencias composuit, Nicolaus papa eas in ecclesia cantari approbavit, postquam Neggerus hermanus, inventor astrolabii fecit. Rex Omnipotens die hodierna et Sancti spiritus assit nobis gracia... Finita sequencia cantatur evangelium.[50] (Migne, Patr. lat. sv. 202, s. 46 má Notgerus abbas místo zde uvedeného Neggerus abbas.)

Prameny latinských sekvencí.

Rukopisnými prameny sekvencí jsou misály, graduály, sekvenciáře a sborníky. Pouze jejich text jest v misálech a v sekvenciářích s latinskými komentáři a českými glosami. Notace je k textu připojena v gra-

---

Ad propositum: Iste liber dicitur sequenciarum, prout sequencia sit nomen prime declinacionis impositum ad s[eque]ndum istam laudem et dicitur a sequor etcetera, quia sequitur in missa post graduali, inde sequencionarius liber continens hec cantica.

Vel dicitur sequencia, quod sequitur de vita alicuius sancti, quod nec in ewangelio nec in epistola continetur.

Vel dicitur sermo sequens actus et vitam sanctorum, qui alio nomine dicitur prosa quasi longa, quia longius petractat quod in collecta brevius continetur.

Ut ergo eas intelligeremus, necessarium est eas memorie commendare. Sed quid prodest eas memorie commendare, si eas quis non potest intelligere? Et quo potest eas quis intelligere sine exposicione ydeomatis wulgaris, proprie et naturalis?

Memoriale tuum in generationem et generacionem transibunt celum et terra transibunt quia verba domini non transibunt. Et quia libri sunt vasa memorie, ideo in ipsis memoriale retinetur sicut in hoc libro, qui dicitur sequenciarius, quasi sequencias ennarans.

Sequencia autem dicitur, quod sequitur de vita alicuius sancti, quod nec in ewangelio nec in epistola continetur.

Que alio nomine dicitur prosa i. e. longa, quia longius pertractat quod in collecta brevius continetur.

Ut ergo memoriale dei in nobis retinetur, has prosas necessarium est menti commendare. Et quid prodest menti commendare, si eas non potest intelligere? Et quo potest eas intelligere sine exposicione ydiomatis wlgaris, proprii et naturalis? Ideo boemice exponantur et modica glosa anteponatur, quod melius intelligatur, quid dicatur.

duálech, sekvenciářích nekomentovaných a ve sbornících. Sekvence se zapisovaly v misálech a notovaly v graduálech buď pohromadě a souborně na konci knihy nebo byly zařaděny jednotlivě do mešních formulářů po graduale s alleluia.

V *domácích* rukopisech jest jim zvláštní oddíl vyhrazen v latinských misálech Nár. mus. praž.: dražickém z r. 1333 sign. XIII B 9, v misálu 14. stol. XIV A 1, vodňanském ze 14. stol. sign. XIV A 8, sadském ze 14. stol. XVI B 8, misálu pražském 13./14. stol. sign. XVI A 16, univ. knih. praž. misálu secundum rubricam Pragensem z r. 1498 sign. XII C 6; v latinských graduálech Nár. mus. praž.: husitském kolínského písaře Martina Bakaláře z Vyskytné z r. 1512 sign. XIII A 2, v graduálu z konce 14. stol.

[51] Texty sekvencí otiskovali v sbírce Analecta Hymnica *G. M. Dreves*, po jeho smrti *Cl. Blume* a *H. Bannister*, po smrti Bannisterově *Cl. Blume*. K sekvencím se vztahují svazky 1, 7, 10, 34, 37, 39, 40, 42, 44, 47, 49 a hlavně 53, 54, 55.

Na základě švédských pramenů vydal *Carl Allan Moberg* dvousvazkové dílo Über die schwedischen Sequenzen. Upsala und Stockholm 1927 (Veröffentlichungen der Gregorianischen Akademie zu Freiburg i. d. Sch.), v němž mimo jiné uvádí, že přinesli s sebou z Čech do své vlasti české sekvence švédští posluchači, kteří studovali na Karlově universitě v Praze.

Otto Drinkwelder přepsal sbírku sekvencí z německého rukopisu 12. stol. berlínské knihovny č. 78 pod názvem Ein deutsches Sequentiar aus dem Ende des 12. Jahrhunderts, 1914. Sbírka začíná sekvencemi vánočními, vynechávajíc adventní. Týž postup zachovávají i naše rukopisy. Notace sekvence o Všech svatých Omnes sancti seraphim se shoduje se zápisem téže melodie k české sekvenci svatováclavské v Krolmusově graduálu. I řada jiných sekvencí se shoduje v našich rukopisech s tímto německým sekvenciářem, obsahujícím sekvence z 10. a 11. stol.

Prosy franc. původu, jež se přičítají Adamu de St. Victor, vydali *L. abbé E. Misset et Pierre Aubry* pod názvem Les proses d'Adam de Saint-Victor, Paris 1900, podle graduálu z r. 1239, sign. 14452 f. lat. Bibl. Nat., Paris. Některé z nich jsou též v našich rukopisech.

Pro přirovnání sekvencí v rukopisech české provenience se sekvencemi francouzského původu jest důležitý rouenský graduál č. 904 z 13. stol., který fototypicky vydali *H. Loriquet, Dom Joseph Potier* a *Amand Collette* pod názvem Le Graduel de l'Église cathédrale de Rouen au XIIIe siècle, Rouen 1907, I, II. Sekvence jsou zařaděny do mešních officií. I adventní neděle mají své sekvence. Tím liší se rouenský graduál od našich, v nichž adventní sekvence chybějí. Z ostatních sekvencí rouenského graduálu jsou některé obsaženy v misálu Nár. mus. XVI A 16 z 13./14. stol., v dražickém misálu z r. 1333, v sekvenciáři Arnošta z Pardubic z r. 1363 a j. Způsob notace rouenského graduálu se shoduje s notací žaltáře královny Rejčky, psaného pro roudnický klášter na poč. 14. stol., Nationalbibliothek Vídeň, sign. 1813. V obou rukopisech jest základní notou punctum quadratum.

Abecední seznam latinských sekvencí, vytištěný v různých sbírkách, vydal *Ulysse Chevalier* v Repertorium Hymnologicum, Catalogue des Chants, Hymnes, Proses, Séquences, Tropes en usage dans l'église latine depuis les origines jusqu'à nos jours. Louvain, 4 sv. V původních dvou svazcích (1892, 1897) v abecedním pořádku uvádí Chevalier začátky písní, hymnů, pros, sekvencí a tropů. K nim vydal ve 3. (1904) a

N. m. p. sign. XIII B 2, též v graduálu 15. stol. kapituly ve Spišském Podhradie na Slovensku, dále v královéhradeckém kancionálu Franusově z r. 1505 a v českých graduálech 2. pol. 16. stol. Rovněž v sekvenciářích a notovaných sbornících, na př. ve vyšebrodském H 42 z r. 1410 jsou sekvence uvedeny pohromadě.

Přímo do mešních formulářů jsou vepsány sekvence v misálech Nár. mus. praž.: plzeňském Marina Mertlíka z r. asi 1400 sign. XII B 17, plzeňském pana Jana Strniště v Jablonné z r. asi 1440 sig. XV A 8, plzeňském vdovy po měšťanovi Janovi zv. Berbet z 15. stol. sign. XVI A 9 a v praž. misálu 15. stol. v knih. metr. kap. praž. sign. P IV.

Cizí prameny rukopisné jsou velmi četné a nás se dotýkají hlavně ty, které mají sekvence o českých patronech.

O pramenech cizích jest četná literatura.[51]

---

4. (1912) sv. 2 doplňky, v nichž opět postupuje způsobem abecedním. V Chevalierově díle jsou obsaženy i začátky sekvencí našich, které nalezl Chevalier v Analecta Hymnica.

K tomuto obsáhlému dílu vydal *Cl. Blume* Repertorium Repertorii. Kritischer Wegweiser durch U. Chevalier's Repertorium Hymnologicum. Alphabetischer Register falscher, mangelhafter oder irreleitender Hymnenanfänge. Leipzig 1901.

Při další literatuře uvádím jen jména autorů a děl.

Wolf Ferdinand, Über die Lais, Sequenzen und Leiche. Heidelberg 1841.

Daniel, Thesaurus hymnologicus sive hymnorum, canticorum, sequentiarum circa annum MD usitatorum cellectio amplissima, 5 vol. Halis et Lipsiae 1841—1856. Tom. II. Sequentiae, cantica, antiphonae, Lipsiae 1844.

Neale Joannes, Sequentiae ex Missalibus germanicis, anglicis, gallicis aliisque medii aevi collectae. Londini 1852.

Mone F. J., Lateinische Hymnen des Mittelalters aus Handschriften herausgegeben und erklärt, 3 sv., 1853—1855. Ve 3. svazku sekvence o sv. Václavu Criste tui preclari, Dulce melos.

Schubiger P. Anselm, O. S. B., Die Sängerschule St. Gallens vom 8. bis 12. Jahrhundert. Einsiedeln und New York, 1858. Sekvence v moderní notaci.

Wackernagel Phillipp, Das deutsche Kirchenlied von der ältesten Zeit bis zu Anfang des 17. Jahrhundert. 5 Bände. Leipzig 1864—1877. V prvním svazku jsou sekvence.

Bartsch K., Die lateinischen Sequenzen des Mittelalters in musikalischer und rhythmischer Beziehung. Rostock 1868.

Kehrein Jos., Lateinische Sequenzen des Mittelalters aus Drucken herausgegeben, Mainz 1873.

Reiners Adolph, Die Tropen, Prosen und Präphationsgesänge des feierlichen Hochamtes im Mittelalter. Luxemburg 1884.

Milschsack Gustav, Hymni et Sequentiae cum compluribus aliis et Latinis et Gallicis necnom Theotiscis carminibus medio aevo compositis. Halis 1886.

Klemming G. E., Hymni et Sequentiae in regno Sueciae, 4 svazky. Stockholm 1885—1887.

Gihr Nicolaus, Die Sequenzen des römischen Meßbuches. Freiburg i. B. 1887.

Misset et Weale, Analecta liturgica: Thesaurus hymnologicus. Prosae, quae apud Daniel, Mone, Neale, Gautier, Schubiger, Wackernagel, Morel et Kehrein non reperiuntur. Insulis et Brugis 1888.

Dankó Josef, Vetus Humnarium ecclesiasticum Hungariae. Budapest 1893, ss. 598.

Užité prameny latinských sekvencí.

I. Misály:
- A. Lat. misál XVI a 16, 13./14. stol.
- B. Lat. misál Jana z Dražic XIII B 9 z r. 1333.
- C. Missale canonicorum regularium ad s. Apolinarem in Sacka XVI B 8, z druhé pol. 14. stol.
- D. Missale ad usum episcopi Cim. 6, 14. stol.
- E. Missale ad usum ecclesie Pragensis Wenceslai de Radecz P V, poč. 15. stol.
- F. Missale secundum rubricam Pragensem d. Andree de Berneschaw XII C 6 z r. 1498.
- G. Missale Pragense, 1479, tisk.
- H. Lat. misál bratislavský z r. 1478.

II. Graduály:
- J. Lat. graduál XIII B 2 z konce 14. stol.
- K. Lat. graduál královéhradecký Jana Mikusa B 8 z r. 1467.
- L. Lat. graduál kutnohorský sign. 15501 asi z r. 1490, ll. 150b—251b.
- M. Plzeňský lat. graduál Martina Stupníka XII A 20, 1491.
- N. Lat. graduál královéhradecký B 4, 15. stol.
- O. Lat. graduál husitský Martina Bakaláře z Vyskytné, XIII A 2 z r. 1512.
- P. Lat. graduál XIII E 8 z 15./16. stol.
- Q. Lat. graduál nitranský, sign. 67, z 15. stol.

III. Sekvenciáře notované:
- R. Sequentionarius Arnesti de Pardubicz P VIII, z r. 1363.
- S. Lat. sekvenciář rokycanský A V 26b, 16. stol.
- T. Lat. sekvenciář premonstrátského kláštera v Teplé VI C 5, 16. stol.

IV. Komentované a glosované sekvenciáře bez not:
- U. Sekvenciář klementinský IV D 19, z r. 1381.
- V. Sekvenciář opavský z r. 1418.

V. Sborníky s lat. sekvencemi:
- Admontský sborník 717, 14. stol.
- Vyšebrodský sborník H 42, z r. 1410.
- Lat. kancionál jistebnický XII F 14, 2. pol. 15. stol.
- Olomoucký sborník 406, z 15./16. stol.
- Y. Kancionál Franusův B 1, z r. 1505.

Gautier Léon, Ouvres poétiques d'Adam de St.-Victor, 2 vol. 1858—1859. Paris 1894.

Dreves Guido Maria, Godescalcus Lintpurgensis, Gottschalk, Mönch von Limburg an der Hardt und Probst von Aachen. Fünf ungedruckte Opuscula mit historischer Einleitung und einem Anhang von Sequenzen. I. Bd. Hymnologische Beiträge in Anschluss an die Analecta hymnica herausgegeben. Leipzig, bei Reisland 1897.

Chevalier Ulysse, Poésie liturgique au moyen âge. Rhytme et Historie. Paris-Lyon 1898.

Bernoulli Eduard, Die Choralnotenschrift bei Hymnen und Sequenzen. Sammlung musikwissenschaftlicher Arbeiten von deutschen Hochschulen. I. Bd. Leipzig 1898.

Užité prameny českých pros.

Graduál čáslavský z r. 1557. Nationalbibl., Vídeň, 15503.
Český graduál A. Kazybaby (J. Táborského) z r. 1568. Nationalbibl. Vídeň 15509.
Český graduál malostranský Jana Kantora Starého, sign. 181, z r. 1573.

Popis těchto rukopisů, jichž bylo užito pro mešní formulář a hlavně pro stať o sekvencích, jest podán v části IV. pod názvem *Prameny*, s. 531 n.

Rukopisy s latinskými a českými prosami jsou velmi četné; jsou to misály, graduály, notované sekvenciáře, komentované a glosované sekvenciáře bez not a sborníky. Bylo použito hlavně rukopisů českého původu, které obsahují svatováclavské sekvence. K nim byly přibrány lat. misál bratislavský a nitranský graduál, které podávají sekvence nynějšího Slovenska z bývalé oblasti Uher.

Na základě těchto pramenů byla sestavena *tabulka,* v níž latinské sekvence jsou abecedně seřaděny a u nich označeno *křížkem,* v kterých rukopisech se vyskytují. Tak jest podán obraz sekvencí, zpívaných do 16. stol. na území Československé republiky.

I když nejsou vyčerpány veškeré prameny se sekvencemi a tím není podán obraz úplný, přece jest z následující tabulky zjevno, že české země slynuly bohatstvím sekvencí, z nichž velký počet byl domácího původu. Na tu činnost českých básníků a skladatelů jest zvláště upozorniti. V jiných zemích, zvláště ve Francii, v Německu a Švédsku byly a jsou sekvence předmětem četných a bedlivých studií hudebních, liturgických a literárních. O naše se zajímal Guido Maria Dreves se svými spolupracovníky v Analecta hymnica a Carl Allan Moberg (Uppsala).

Kodifikace sekvencí pro pražskou arcidiecési byla provedena v sekvenciáři z r. 1363, který dal poříditi arcibiskup Arnošt z Pardubic. Sekvenciář vyniká nad ostatní zápisy sekvencí nejen stářím, nýbrž i úplností a hudební stránkou.

Werner J., Notkers Sequenzen. Beiträge zur Geschichte der lateinischen Sequenzendichtung. Aus Handschriften gesammelt. Aarau 1901.

Hymn-Melodies and Sequences. Hymn-Melodies for the whole Year from the Sacrum Service-Books and other ancient England sources together with Sequences for the principal seasons & festivals. Printed for the Plaisongs & Medieval Music Soc., London, 1903.

Blume C. Vom Alleluia zur Sequenz. Kirchenmusikalisches Jahrbuch 1911, ss. 1—20.

Marxer O., Zur spätmittelalterlichen Choralgeschichte St. Gallens. Veröffentlichungen der gregorianischen Akademie zu Freiburg i. d. Sch., herausgegeben von Prof. Dr. Peter Wagner, Heft 3.

Výčet latinských sekvencí

Velká písmena A, B, C atd. značí rukopisy a tisky,

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14. st.	Praž. P V poč. 15. st.	XII C 6 1498	
Ab arce siderea	— Maria	+						1
Ad auram post mer.	— Affra							2
Ad celebres? rex celice laudes	— Michaelis arch. .							3
Adest dies iubileus	— Dedicacio							4
Adest dies olivarum	— Joh. et P.					+	+	5
Ad honorem superni	— Katherina		+	+			+	6
Ad Ioseph mittitur	— Ioseph							7
Ad laudes salvat.	— Conf. pont. . . .	+		+		+	+	8
A preclara festa	— Sigizmundi . . .					+	+	9
Affluens deliciis	— Assumpcio . . .							10
Agni paschalis	— Pascha							11
Agone triumphali	— Martires	+		+		+		12
Alle celeste necnon	— Nativitas M. . . .	+		+			+	13
Alma chorus domini	— Trinitas							14
Almi gracia assit	— Matthei							15
Altissima providente cuncta	— Presentacio M. .						+	16
Aquilone pulso	— Pascha	+						17
A rea virga	— Assumpcio M. . .	+		+		+	+	18
Arma splendent celestia	— Resurrecc.							19
?Audi, maria, nos templum	— Presentacio M. . .							20
		A	B	C	D	E	F	

v oblasti Československé republiky.

uvedené pod týmiž písmeny v IV. oddílu »*Prameny*.

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		
	Tisk 1479	Bratisl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	XII A 20 1491	Hr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	Sborník Franus 1505
1					+											
2											+					
3													+			
4					+	+		+				+		+	+	
5																
6											+	+				
7																
8					+						+				+	
9	+											+				
10																+
11											+					+
12	+										+	+		+	+	
13											+	+	+			
14											+					
15											+			+	+	
16																
17																
18	+				+	+		+			+	+	+			+
19												+				
20																
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14. st.	Praž. P V poč. 15. stol.	XII C 6 1498	
Augustine, pater cleri	— Augustini	+						1
Ave, caro cristi	— Corpus cr.	+				+	+	2
Ave, cella nove	— Maria	+						3
Ave, clara stella	— Maria	+						4
Ave, dei genitrix	— Maria							5
?Ave, frater domini	— Ioh. ev.							6
Ave, gemma confessorum	— Confessor							7
Ave, ihesu criste qui pro humana	— Passio d.						+	8
Ave, maria gr. pl. d. t. virgo serena	— Maria	+		+		+	+	9
Ave, martha gloriosa	— Martha	+	+	+		+	+	10
Ave, mater cristi pia orphanorum	— B. V. Salutacionis							11
Ave, mater genitoris	— Maria							12
Ave, mitis virgula	— Concepcio m. . .							13
Ave, mundi spes	— Maria	+				+		14
Ave, plena gracia	— Maria							15
Ave, plena singulari	— Maria							16
Ave, preclara maris	— Maria	+		+		+	+	17
Ave, salus peccatorum	— Maria	+						18
Ave, speciosissima virgo	— Maria							19
Ave, sydus lux	— Maria					+		20
Ave, verbi dei parens	— Visit. m.					+	+	21
Ave, virgo gloriosa celli	— Maria	+				+	+	22
		A	B	C	D	E	F	

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		
	Tisk 1479	Bratisl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	XII A 20 1491	Hr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	Sborníky Franus 1505
1																
2	+		+		+	+	+	+				+				+
3									+							
4												+				
5											+					
6																
7									+			+		+	+	
8																+
9											+	+		+		
10	+											+				
11														+		
12																
13																
14											+					
15											+					
16											+					
17		+			+	+	+	+			+	+	+	+	+	+
18																
19											+					
20																
21		+	+		+	+	+	+				+				+
22																
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14. st.	Praž. P V poč. 15. stol.	XII C 6 1498	
Ave, virgo gloriosa virgo	— Maria					+		1
Ave, virgo mater cristi	— Maria	+						2
Ave, virgo virginum ave, lumen	— Maria					+		3
Benediccio trine unitati	— Trinitas	+					+	4
Benedicta es celorum	— Maria							5
Benedicta semper sancta sit	— Trinitas	+		+			+	6
Caput draconis ultimum	— Francisci							7
Catervatim augmentatur	— Achacii							8
?Celi cives in colono	— Francisci							9
Celi enarrant	— Divisio ap. . . .	+		+			+	10
Celi solem imitantes in occ.	— De apost.							11
Celsa pueri concrepent	— Innoc.							12
Clara chorus dulce pangat	— Dedicacione eccl.							13
Clara voce ex affectu	— Maria	+						14
Clare sanctorum senatus	— Apostolorum (Phil. et Jac., Petri vinc., Barthol.) . . .	+		+		+	+	15
Clemens et benigna	— Maria							16
Concentu parili	— Purificacio	+		+			+	17
Concepcio marie virginis	— Concepcio					+	+	18
Concinamus in hac die	— Ioachim							19
Confessor cristi laudare qui	— Confes. non pontifex							20
		A	B	C	D	E	F	

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		
	Tisk 1479	Bratisl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	XII A 20 1491	Hr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	Sborníky Franus 1505
1																
2																
3																
4							+	+			+	+				+
5																
6	+	+	+		+	+		+		+	+	+		+	+	+
7																
8																
9																
10	+	+	+		+	+	+	+			+	+		+	+	+
11											+					
12													+			
13													+			
14																
15	+	+				+					+	+	(+)	+	+	+
16											+					
17	+				+					+	+	+		+	+	
18												+				
19																
20														+		
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14. st.	Praž. P V poč. 15. stol.	XII C 6 1498	
Congaudent angelorum chori	— Assumpcio	+		+			+	1
Congaudentes exult. voc. conc.	— Nicolai	+		+			+	2
Consurge iubilans	— Hedwigis	+						3
Corde leto iubilemus	— Alexius							4
Corde voce mente pura	— Steph. regis . . .							5
Corona sanctitatis et inmortalit.	— Adalberti							6
Criste tui preclari	— Wenceslai	+	+	+	+	+	+	7
Cristo laudes decantet	— Johanne							8
Cristum supplici	— Viti			+		+	+	9
Cum (dum) suprema melodia	— Apost. et ev. . . .	+						10
Decet huius cunctis horis	— Visitacio					+	+	11
De profundis tenebrarum	— Augustini						+	12
De superna ierarchia	— Corporis cristi . .	+				+	+	13
Deus fidelis iocundetur	— Dorothea	+					+	14
Deus, in tua virtute	— Andree	+		+		+	+	15
Diem festum barth.	— Bartholomei . . .	+		+		+	+	16
Dies est veneranda	— Cristini							17
Dies illa, dies ire	— Pro defunctis . .							18
Digna preconia	— Transfiguracio . .							19
Dilecte deo, galle	— Galli	+				+	+	20
Dilectus deo et hominibus	— Confessor	+					+	21
		A	B	C	D	E	F	

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		
	Tisk 1479	Bratisl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	XII A 20 1491	Hr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	Sborníky Franus 1505
1	+	+			+	+	+	+		+	+	+		+	+	+
2	+										+	+	+	+	+	
3																
4																
5					+											
6		+														
7	+	+		+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+
8													+			
9											+	+				
10												+		+		
11										+						
12	+											+				
13												+				
14																
15		+				+		+			+	+		+	+	+
16	+				+		+	+			+	+		+	+	+
17																
18										+						
19												+				
20	+										+	+		+	+	
21		+													+	
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14 st.	Praž. P V poč. 15. stol.	XII C 6 1498	
Dixit dominus ex basan	— Conversio p. . .	+		+		+	+	1
Dulce melos	— Wenceslai	+	+	+		+	+	2
Dum suprema melodia	— Apost. et ev. . . .	+						3
Eburnea, nivea, lactea	— Maria nives . . .							4
Ecce iam votiva festa	— Circumcisio . . .							5
Egregia sponsa cristi	— Barbare							6
Est mihi gracia	— Mathei							7
Ex lumine fit radius	— Erasmi							8
?Extollemus in hac die	— Katherine							9
Exultemus in hac die	— XI millia virg. . .							10
Exultemus pari voto	— Stephani							11
Exultent filie syon	— Virgines	+		+		+	+	12
?Eya, leta cantica	— Corpus cr.							13
Eya, recolamus laudibus piis	— Nativitas	+		+		+	+	14
Felici peccatrici	— Maria Magd. . .						+	15
Festa cristi omnis	— Epiphanie	+		+		+	+	16
Festa nunc apolinaris	— Apolinaris					+		17
Festa mente iocundetur	— Wenceslai							18
Festum marie venerantes	— Concepcio							19
Festum paracliti omnis	— Spiritus							20
Florem mundus protulit	— Elizabeth H. . . .							21
Flos de spina proceatrur et flos	— Maria							22
		A	B	C	D	E	F	

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		Sborníky
	Tisk 1479	Bratisl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	XII A 20 1491	Hr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	Franus 1505
1	+	+	+			+	+	+				+		+	+	+
2	+					+			+		+	+	+			+
3	+													+	+	
4																
5													+			
6														+	+	
7																+
8														+	+	
9											+					
10													+			
11												+				
12		+				+					+	+		+		+
13																
14	+	+			+	+		+			+	+	+	+	+	+
15																
16		+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+
17																
18											+	+				
19																
20												+				
21												+				
22																+
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14. st.	Praž. P V poč. 15. stol.	XII C 6 1498	
Formam mortalitatis	— Transfiguracio . .							1
Fulgens precl. rutilat per orbem	— Pascha							2
Gaude, cristi sponsa virgo mater	— Jacobi et cristofori	+		+		+	+	3
Gaude, felix magdalena	— Magdalene . . .							4
Gaude, felix sponsa cristi	— Antonii p.							5
Gaude, maria mater eterni	— Gaudia m.	+						6
Gaude, maria templum	— Maria	+		+		+		7
Gaude, martha et letare	— Marthe							8
Gaude, mater ecclesia, psalle	— Thomas ap. . . .							9
Gaude, mater luminis	— Maria	+				+		10
Gaude, nova ierusalem	— Barbara							11
Gaude prole grecia	— Dionisii et c. . .							12
Gaude, roma caput	— Petri							13
Gaude, syon quod egressus	— Elizabeth	+		+		+	+	14
Gaude, virgo dulcissima	— Maria	+						15
Gaude, virgo mater cristi que p. a. c. gabriele nunccio	— Gaudia						+	16
Gaudent angelorum chori	— Assumpcio							17
Gens fidelis iocundetur	— Dorothea							18
Gloriare, grecia	— Egidii							19
Gloriosa fulget dies exultat ecclesia	— Nicolai							20
Grates nunc omnes	— Nativitas d. . . .	+		+		+	+	21
		A	B	C	D	E	F	

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		
	Tisk 1479	Bratisl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	XII A 20 1491	Hr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	Sborníky Franus 1505
1					+											+
2													+			
3	+				+	+		+			+			+	+	+
4																
5																
6											+					
7					+							+				
8																
9																
10					+									+		+
11																
12													+			
13								+								
14	+	+			+							+		+	+	
15																
16							+					+		+	+	+
17														+		
18	+											+				+
19															+	
20												+				
21	+	+	+		+	+		+			+	+		+	+	+
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14. st.	Praž. P V poč. 15. stol.	XII C 6 1498	
Gratuletur cives celi	— Iacobi ap.							1
Gratuletur noster chorus	— Procopii					+	+	2
Gratuletur orbis totus	— Margarethe . . .							3
Hanc concordi famulatu	— Stephani diac. . .	+		+		+		4
Hanc dieculam	— Clemens p. . . .	+					+	5
Hec est sancta sollempnitas laudetur sancta	— Gothardi					+		6
Hec est sancta sollempnitas sollempnitatum insignita	— Pascha	+				+	+	7
Heri mundus exultavit	— Stephani							8
Hic sanctus cuius hodie	— De quocunque sancto						+	9
Hoc in natalicio	— Georgii					+	+	10
Hodierne festum lucis	— Lancea d.	+				+		11
Hodierne lux diei celebris in matris	— Maria	+		+				12
Hodierne lux diei celebris martiris	— Adalberti	+		+		+	+	13
Honor matri castitatis	— Maria	+						14
Ihesu criste rex supreme	— Stanislai	+						15
Illibata mente	— Visitacio	+				+	+	16
Imperator supernorum ihesu	— X milia militum .	+						17
Imperatrix angelorum	— Maria	+				+	+	18
Imperatrix gloriosa potens	— Maria	+		+		+		19
		A	B	C	D	E	F	

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		Sborníky Franus 1505
	Tisk 1479	Bratisl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	XII A 20 1491	Hr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	
1												+				
2												+				
3																
4	+	+	+			+		+			+			+	+	+
5											+	+		+	+	
6																
7						+	+				+	+				+
8													+			
9														+		
10																
11			+									+		+	+	
12						+	+	+			+	+	+	+		+
13	+				+		+				+	+		+	+	+
14																
15																
16			+		+	+		+				+				+
17																
18					+	+	+	+				+		+		+
19											+			+	+	
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14. st.	Praž. P V poč. 15. stol.	XII C 6 1498	
In conspectu angelorum	— Michael							1
Inter natos mulierum ut test.	— Iohan bapt. . . .	+				+		2
Interni festi gaudia	— Augustini (Ambrosii) (Jeronimo) . .	+	+	+		+	+	3
Iocundate plebo fidelis	— Marco et luca . .							4
Iohannes ihesu criste	— Ioh. ev.	+		+		+	+	5
Iubilemus in hac die quam regine	— Maria	+						6
Iubilemus regi celi	— Una electa							7
Katherine semper infundas	— S. Katherina . . .							8
Lauda syon	— Corpus cr.	+				+	+	9
Laude celeberrima	— Spiritus s.	+	+			+	+	10
Laude cristo debita	— Nicolai							11
Laude cristo decantemus	— Maria	+						12
Laudes cristo redempti	— Pascha	+				+	+	13
Laudes crucis adtolamus	— Exaltacio et inv. cr.	+		+		+	+	14
Laudes deo debitas	— Katherine							15
Laudes dicat omnis	— Adalberti							16
Laudes salvatori voce	— Pascha	+					+	17
Laurenti david	— Laurencii	+		+		+		18
Laurenti militum david	— Laurencii						+	19
Laus sit regi glorie cuius formam gracie	— Agnetis					+	+	20
		A	B	C	D	E	F	

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		
	Tisk 1479	Bratisl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	XII A 20 1491	Hr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	Sborníky Franus 1505
1					+											
2							+					+				+
3											+		(+)	+	+	
4													+			
5	+	+	+								+	+		+	+	
6																
7																
8										+						
9	+	+	+		+	+	+	+		+	+	+		+	+	+
10							+				+	+				+
11		+									+					
12																
13					+		+	+			+	+		+	+	+
14	+	+	+								+	+	+	+	+	+
15													+			
16																
17	+					+		+			+	+		+		+
18	+	+			+		+	+		+	+			+	+	+
19															+	
20																
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14. st.	Praž. P V poč. 15. stol.	XII C 6 1498	
Laus tibi, criste, patris	— Innocentes	+				+	+	1
Laus tibi, crsite, qui es	— M. magdalena . .	+		+			+	2
Laus tibi, virgo maria	— Maria	+						3
Letabundus et canorus regi	— Emerici							4
Letabundus exultet fidelis	— Circumcisio . . .	+		+		+	+	5
Letabundus plaudat mundus, plaudat	— Stanislai					+	+	6
Letabundus psallat mundus, ut sit	— Stanislai et wenceslai							7
Letetur ecclesia fundendo preconia	— Achacii							8
Lux iocunda lux insignis qua	— Pascha	+						9
Maiestati sacrosancte militans	— Trium regum . .							10
Mane prima sabbati	— Pascha	+		+		+	+	11
Margaritam preciosam	— Margarite	+				+	+	12
Maria? expers protulit	— Maria	+						13
Maria, virgo nobilis	— Maria					+		14
Maria, yesse virgula	— Maria					+		15
Missus gabriel de	— Maria	+		+				16
Mittit ad virginem	— Annunciacio m. .	+		+		+		17
Mundi renovacio	— Resurreccio . . .	+						18
Nativitas marie virginis que nos	— Nativitas m. . . .	+						19
Natus ante secula	— Nativitas cristi . .	+		+		+	+	20
		A	B	C	D	E	F	

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		Sborníky
	Tisk 1479	Bratisl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	XII A 20 1491	Hr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	Franus 1505
1	+	+	+								+	+		+	+	
2	+	+			+	+	+	+			+	+		+	+	+
3																
4		+														
5	+	+	+			+		+			+	+		+	+	+
6														+	+	
7																
8																
9																
10																+
11	+	+	+		+	+		+			+	+	+		+	+
12	+	+	+			+	+					+		+	+	+
13																
14																
15																
16					+	+		+			+	+				+
17		+			+	+	+	+		+	+	+		+	+	+
18		+			+		+	+				+		+	+	+
19	+									+						+
20	+	+			+	+		+			+	+		+	+	+
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14. st.	Praž. P V poč. 15. stol.	XII C 6 1498	
Nitet carnis mundicia	— Nicolai							1
Nove laudis attolamus regem	— Ladislao							2
Nunc nobis succure	— Georgii	+						3
O augusta generosa	— Maria							4
O beata beatorum martirum	— Martires	+		+		+	+	5
O beata et immensa	— Trinitas							6
O beata orbe toto	— Trinitas					+		7
O felicem genitricem	— Visitacio m. . . .					+	+	8
O fons summe lumine? pietatis	— Sigizmundi	+					+	9
Omnes gentes plaudite	— Maria							10
Omnes una celebremus	— Dominica							11
Omnes sancti seraphin	— Omnium sanct. .	+		+		+		12
Omnes sunt administratorii	— Angeli							13
O crux lignum triumph.	— S. cruce							14
O panis dulcissime	— Corpus cristi . . .							15
O preclara Adalberti presulis	— Adalberti							16
Orbis totus gratuetur, cristianis preletetur	— Maria							17
Orta stirpe nobili	— Margaretha . . .							18
Pangamus creatori	— Pascha	+				+	+	19
Pange festa gaudiosa	— Barbara							20
Paraclitus increatus	— Trinitas	+				+	+	21
		A	B	C	D	E	F	

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		
	Tisk 1479	Bratisl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	XII A 20 1491	Hr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	Sborníky Franus 1505
1																
2		+														
3	+															
4																
5	+	+			+	+		+		+		+		+	+	+
6					+							+				
7								+				+				+
8																+
9																
10											+					
11										+		+				
12	+	+			+	+	+	+		+	+	+		+	+	+
13					+							+				
14										+						
15					+		+	+				+				+
16																
17														+	+	
18																
19	+					+	+	+			+	+				+
20																
21					+		+				+	+				+
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14. st.	Praž. P V poč. 15. stol.	XII C 6 1498	
Paulo tuo gaude, Roma	— Thomas cant. . .							1
Petre summe	— Petri et p.	+		+		+	+	2
Plaudant chori	— Procopii	+	+			+	+	3
Plausu chorus letabundo	— Evangeliste . . .	+					+	4
Pleni gracia assit nobis	— Mathei							5
Pleno cantu	— Ludmila	+	+	+		+	+	6
Post partum virgo marie	— Purificacio							7
Potens rector pie (verax) deus	— Quinque fr. . . .							8
Profitentes trinitatem	— Trinitas							9
Promissa mundo	— Nativitas d. . . .	+				+		10
Prompta mente	— Trinitas							11
Psallat concors symphonia	— Dorothea						+	12
Psallat ecclesia cantica dulcia	— Vincencii							13
Psallat ecclesia mater illibata	— Dedicacio	+		+		+		14
Psallat laude competenti	— Egidii	+				+	+	15
Psallat omnis regio	— XI milia militum							16
Psallat poli ierarchia	— Stanislai							17
Psallite regi (deo) nostro	— Decollacio	+		+		+	+	18
Quadriforme crucis	— Exaltacio	+				+	+	19
Quem invisibiliter seq.	— Confessor.							20
Quam dilecte tabernacula	— Dedic.							21
		A	B	C	D	E	F	

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		
	Tisk 1479	Bratisl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	XII A 20 1491	Hr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	Sborníky Franus 1505
1																
2	+		+		+	+	+	+			+	+		+	+	+
3	+				+							+		+	+	+
4												+		+	+	
5														+		
6	+				+				+		+	+		+	+	
7																+
8												+		+	+	
9					+	+	+	+				+				+
10							+	+			+	+		+	+	+
11					+						+	+				
12												+		+	+	
13																
14		+			+	+		+			+	+		+	+	+
15											+	+				
16														+	+	
17																
18	+				+						+	+		+	+	
19	+				+						+	+				
20										+						
21																+
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14. st.	Praž. P V poč. 15. stol.	XII C 6 1498	
Qui sunt isti qui volant	— Evangeliste . . .			+		+	+	1
Recordare, virgo mater	— Maria							2
Redeundo per gyrum	— Mauricii	+						3
Regnum tuum, regnum	— Evangeliste . . .					+	+	4
Regum genus triumph.	— S. rex. Ladislaus .							5
Resultet tellus et alta	— Omn. sanct. . . .							6
Rex celi et terre volens	— Annunciacio . . .							7
Rex celi et terre nolens ultra	— Marie							8
Rex omnipotens die hodierna	— Ascensio	+				+		9
Rex pertotum caritatis	— Clara							10
Rex regum dominus cuius nomen	— Maria							11
Rex regum ihesu cr.	— Mag. ioh. hus . .							12
Sacerdotem cristi	— Martini	+		+		+	+	13
Sacra nunc margareta	— Margarite	+						14
Sacrosancta hodierne	— Andree	+				+		15
Salutis auctori benigno ac redemptori	— Annunciacio . . .							16
Salvatori iubiletur	— Decollacio							17
Salve crux laudabilis	— Invencio							18
Salve, crux, sancta arbor	— Exaltacio	+						19
Salve, doctor veritatis mundo	— Bernardi							20
Salve, mater salvatoris, vas	— Maria	+		+			+	21
		A	B	C	D	E	F	

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		
	Tisk 1479	Bratisl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	XII A 20 1491	Hr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	Sborníky Franus 1505
1	+										+	+		+	+	
2									+							
3											+	+		+	+	
4											+					
5										+						
6													+			
7												+				
8					+			+								+
9					+	+	+	+		+	+	+	+			+
10																
11												+				
12														+		
13	+	+			+	+	+	+		+	+		+		+	+
14					+						+	+				
15											+		+			
16																
17													+			
18												+				
19												+				
20																
21		+			+	+	+	+						+	+	+
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14. st.	Praž. P V poč. 15. stol.	XII C 6 1498	
Salve pater optime	— Wenceslao							1
Salve, nobilis regina	— Katherine							2
Salve, sanctarum sanctissima	— Maria							3
Salve, templum maternale	— Annunciacio . . .	+						4
Salve, tibi sacra parens	— Domina			+				5
Salve, virga styrpis yesse	— Maria in adv. . .	+						6
Salve, virgo generosa, sponsa	— Dorothee							7
Sancte anne devotus decantet	— Anna	+		+		+		8
Sancte anne sonorus decantet chorus	— Anna						+	9
Sancte dei pontifex	— Nicolaus							10
Sancti baptiste cristi	— Ioh. bapt.	+		+			+	11
Sancti martiris viti	— S. Viti							12
Sancti merita benedicti	— Benedicti							13
Sancti spiritus assit	— Spiritus	+		+		+	+	14
Sanctissime virginis	— Katherine	+		+		+	+	15
Sicut passer solitarius	— Egidii							16
Sit iucundus totus mundus	— Stanislai							17
Speciosus forma pre natis	— Transfiguracio . .							18
Spe mercedis et corone stetit	— Unius mart. . . .	+		+		+	+	19
Stabat mater	— Compassio m. . .	+					+	20
Stirpe maria	— Nativitas	+		+		+	+	21
		A	B	C	D	E	F	

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		
	Tisk 1479	Bratisl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	XII A 20 1491	Gr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	Sborníky Franus 1505
1									+							
2												+				
3											+					
4																
5																
6					+	+		+								+
7																
8						+			+			+	+	+	+	+
9	+											+				
10										+						
11	+	+	+		+	+	+	+		+	+	+		+	+	+
12													+			
13											+					
14	+	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+
15	+	+			+	+						+		+	+	+
16											+					
17																
18												+				+
19		+									+	+		+	+	
20						+		+				+			+	+
21	+	+				+	+	+			+	+	+	+	+	+
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14. st.	Praž. P V poč. 15. stol.	XII C 6 1498	
Stola iocunditatis	— Laurencii	+		+		+	+	1
Summi regis	— Michaelis	+		+		+		2
Summi triumphum regis	— Ascensio	+		+			+	3
Superne matris gaudia	— Georg. et Adalb.							4
Surrexit (surgit) cristus cum tropeo	— Resurreccio . . .							5
Surgit mundi vergente vesp.	— Brigida						+	6
Tibi cordis in altari	— Maria (assumpcio)	+						7
Tonitrui vox in rota	— Iacobi							8
Tu beatus es bariona	— Petri et p.							9
Tu es petrus	— Petri ad vincula .	+		+		+	+	10
Urbs aquensis	— Caroli c.							11
Urbs beata syon gaude	— Margarite							12
Uterus virgineus thronus	— Maria	+						13
Veni mater deica	— Maria	+						14
Veni s. spiritus et emitte celitus	— Spiritu	+		+		+	+	15
Veni spiritus consolator	— Spiritu	+	+	+				16
Veni spiritus eternorum	— Spiritu					+	+	17
Veni virgo virginum	— Maria	+		+		+	+	18
Verbum bonum et suave personemus	— Maria	+	+	+		+	+	19
Verbum dei deo natum	— Ioh. ev.	+		+		+	+	20
		A	B	C	D	E	F	

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		
	Tisk 1479	Bratisl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	X I A 20 1491	Hr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	Sborníky Franus 1505
1											+		+			+
2	+	+			+	+	+	+		+	+	+		+	+	+
3	+	+	+		+	+	+	+			+	+		+	+	+
4													+			
5							+	+				+		+	+	+
6																
7																
8																
9																
10	+					+					+	+				+
11												+				
12											+					
13						+										+
14												+?				
15	+	+	+		+	+		+			+	+		+	+	+
16			+			+	+				+	+				+
17											+					
18					+						+	+				
19		+			+	+	+	+				+		+	+	+
20	+	+	+						+			+		+	+	
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Jména sekvencí		Misály						
		XVI A 16 13./14. st.	XIII B 9 1333	XVI B 8 2. pol. 14. st.	Olom. Cim. 6. 2. pol. 14. st.	Praž. P V poč. 15. stol.	XII C 6 1498	
Verbum panis (patris) incarnatum	— Corpus cr.						+	1
Victime paschali	— Pascha	+		+		+	+	2
Virginalis turma sexus	— XI milia virginum	+		+		+	+	3
Virginis marie laudes intonent (concinant)	— Maria T. P. . . .	+				+		4
Virginis venerande de numero	— Agnetis (Virginum)	+						5
Virgo mitis matr. pia	— Virginum							6
Vito plaudat omnis etas	— Viti	+	+	+	+	+	+	7
		A	B	C	D	E	F	

Do následujícího seznamu je pojato 22 sekvencí, které nejsou obsaženy v rukopisech, uvedených v tabulkách. U některých těchto textů není jisto, zda patří do oblasti sekvencí, tropů či hymnů. Chybí k nim melodie, jež by zjistila paralelismus jako znak sekvencí.

Uvádíme prameny k těmto 22 sekvencím podle Analecta hymnica IX., X. a podle Drevesa, Hymnen des Johannes v. Jenstein.

Audi, maria, nos templum deitatis; Vyšehradský sborník z pol. 15. stol. . . . A. h. IX.
Ave, frater domini . . . . . Dreves, Hymnen des Johannes v. Jenstein.
Ave, mater genitoris, via vite, vas decoris, Olomoucký misál kapit. č. 50 . . . A. h. X.
Ave, mitis virgula, quam in matris clausula, Vyšehr. sb., univ. knih. praž. VI C 20, A. h. X.
Celi cives in colono, totus orbis in patrono, graduál univ. knih. praž. I E 12 . A. h. IX.
Concinamus in hoc die; patri virginis marie, graduál strahovský . . . . . A. h. IX.
Corde leto iubilemus, plena voce consonemus, univ. knih. praž. XIII E 3 . . . A. h. IX.
Dies est veneranda, pandit nobis celebranda, graduale s. Jacobi Brunensis . . A. h. IX.

	Misály		Graduály								Sekvenc. not.			Sekvenc. kom.		
	Tisk 1479	Bratsl. 1478	XIII B 2 konec 14. st.	Hr. Kr. B 8 1467	Kut. H. 15501 1490	XII A 20 1491	Hr. Kr. B 4 15. st.	XIII A 2 1512	XIII E 8 16. st.	Nitra 15. st.	Arn. z Pard. 1363	Rokycanský 16. st.	Tepelský 16. st.	Klementinský 1381	Opavský 1418	Sborníky Franus 1505
1					+			+				+				
2	+	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+
3	+	+			+	+	+	+			+	+		+	+	+
4		+				+	+	+			+	+		+		+
5										+						
6										+						
7	+		+			+	+	+	+		+	+		+	+	+
	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	Y

Eburnea, nivea, lactea . . . . . Dreves, Hymnen des Joh. von Jenstein.
Eya, leta cantica . . . . . Dreves, Hymnen des Joh. von Jenstein.
Festum marie venerantes, univ. k. p. XII A 17, XII B 13 . . . . . A. h. X.
Gaude, martha et letare, iocundare, Missale s. Jacobi Brunensis . . . . . A. h. X.
Gaude, mater ecclesia, Vyšehr. sb. . . . . A. h. X.
Jubilemus regiceli, Strahovský grad. . . . . A. h. IX.
Letabundus psallat mundus, ut sit, olom. misály č. 45, 131, 138 . . . . . A. h. IX.
Letetur ecclesia fundendo, Vyšehr. sb. . . . . A. h. IX.
Pange festa gaudiosa, univ. k. p. XII B 13.
Paulo tuo gaude, Roma, misál olom. kap. 45 . . . . . A. h. IX.
Salve, doctor veritatis, univ. k. p. XIII A 5 c, Vyšehr. sb. . . . . A. h. IX.
Salve, virgo generosa, univ. k. p. X G 23 . . . . . A. h. IX.
Sit iucundus totus mundus, misál olom. kap. č. 50 . . . . . A. h. IX.
Tonitrui vox rota, Jabobus, misál olom. kap. č. 50 . . . . . A. h. IX.

Latinské a české sekvence svatováclavské.

V domácích i cizích rukopisech 13.—16. stol. jest sedm latinských sekvencí svatováclavských:

1. *Criste, tui preclari militis* — Kriste, tvého (stálého) rytíře.
2. *Dulce melos cum concentu.*
3. *Festa mente iocundemur.*
4. *Salve, pater optime* — Zdráv buď, otče dobrotivý.
5. *Psallat ecclesia.*
6. *Letabundus psallat mundus.*
7. *Spe mercedis.*

První dvě sekvence se zpívaly střídavě o svátku sv. Václava 28. září (in festo s. wenceslai, festum fori) a ve dnech jeho oktávy, dále o svátku Přenesení těla sv. Václava 4. března (Translacio s. wenceslai) a o Sebrání ostatků sv. Václava 2. června (Recolleccio ossium s. w.).

Byly součástí mešního formuláře *In virtute tua,* který byl určen pro svátky svatováclavské. Patrně byly také zařaděny i do formuláře *Gaudeamus* (latinský graduál Nár. mus. praž. XIII B 2 ze 14. stol., s. 207—208), kterého se užívalo při bohoslužbě o sv. Václavu jen mimořádně. O ostatních sekvencích není zvláštních liturgických pravidel. Psallat ecclesia byla určena pro Dedicatio capellae s. Venceslai.

1. Criste, tui preclari militis.

Text zaznamenávají:

Latinské misály rukopisné 13.—15. stol.:

Nár. musea praž.: XIII B 9 dražický, l. 388b; XIV A 8 vodňanský; XVI B 8 sadský, l. 266a; XIII B 8 sestry Anežky, l. 315a; XIV A 1; XIII B 14; XIII E 4 Petra Klepaře, l. c-8; XVI A 9 vdovy Berbetové, l. 192a; IV B 6 s čes. epištolou a evangeliem, l. 104b; XVI A 10; XVI C 7, l. 95a; XV A 8 Jana Strniště, l. 183a. — Univ. knihovny praž.: XIV C 3 chotěšovský; VII G 24 kláštera v Jindř. Hradci; XII C 6 pražský Ondřeje de Berneschaw, l. 321b. — Knihovny metr. kap. praž.: Cim. 6, l. 169b; P V Václava z Radče, l. 218a; P IV pražský, l. 215b. — Městského archivu v Bratislavě, sign. 4632, z r. 1478, l. 272b. — Měst. archivu v Brně olomoucký misál 14. stol. č. 9, l. 215b

Z tištěných misálů *prvotisky:*

pražský z r. 1479 v Plzni (vydal Zd. V. Tobolka 1931); 1498 v Lipsku; olomoucké 1488 v Bamberku a 1499 v Norimberku; vratislavský 1483 a 1489 v Mohuči; poznaňský 1524 v Krakově; krakovský 1545 v Krakově.

Podle citací knih Analecta hymnica, sv. 54, s. 118, Mone, Lateinische Hymnen des Mittelalters III, s. 557, Chevalier, Repertorium hymnologicum č. 3034 rukopisné misály: pražský z r. 1363 (Liber Golzonis ze Šoproně, v Nár. mus. v Pešti, 91); pražský 14./15. stol. v Nár. mus. v Pešti, 93; pražský 14. stol. v knihovně solnohradské 2 E 51; pražský 15. stol. ve vídeňské Nationalbibliothek, 1892; misál z r. 1379 musea v Košicích; Missale Posoniense z 15. stol., Nár. mus. v Pešti, 218; olomoucký misál 14. stol., knihovna u sv. Jakuba v Brně (dnes v městském archivu brněnském).

Komentované a glosované sekvenciáře rukopisné:

IV D 19 klementinský z r. 1381, univ. knih. praž., l. 37[a]; opavský z roku 1418 v gymnasijní knihovně opavské, l. 142[b].
Též v admontském sborníku sign. 703, l. 62[b].

Nápěv notují:

Latinské graduály rukopisné 14.—16. stol.:

Nár. musea praž.: XII A 20 Martina Stupníka, l. 338[b]; XIII A 2 Martina Bakaláře z Vyskytné, l. 338[b]; XIII E 8 dvoudílný, l. 104[b]; XII A 1 řeholní. — Univ. knihovny praž. VI B 24 graduale latino-bohemicum; městského musea v Hradci Král. B 4 z 2. pol. 15. stol., l. 134[a]; B 8 Jana Mikusa z r. 1467, l. 166[a]; nitranský z 15. stol. v kapitulském archivu bratislavském; slavětínský 15. stol., s. 641, farního archivu v Slavětíně; lounský z r. 1530, l. 252[b], městského musea v Lounech; kapitulní z 15. stol., l. 53[b] ve Spišské kapitule; kutnohorský podobojí z r. 1490, l. 209[a] ve vídeňské Nationalbibliothek, sign. 15501, l. 209[a].

Sekvenciáře notované bez komentářů:

Arnošta z Pardubic z r. 1363, knihovna metr. kap. praž., l. 166[a]; rokycanský 16. stol., v děkanském archivu rokycanském A V 26[b], l. p-IX; tepelský 16. stol., univ. knih. praž. VI C 15, l. 36[b].

Sborníky notované:

Latinský kancionál jistebnický z 2. pol. 15. stol. Nár. mus. praž. XII F 14, l. 139[a]; Franusův kancionál z r. 1505, městské mus. v Hradci Král. B 1, l. 207[a]; vyšebrodský z r. 1410 v klášterní knih. Vyššího Brodu, sign. H 42, l. 99[a].

Před rozborem sekvence Criste, tui preclari militis, jest třeba podati její nápěv i text na základě faksimilií z nejstarších rukopisů a ji v přepise do nynější notace zpřístupniti širší veřejnosti. (Obr. 24., 25. a a 25. b.)

Básník svatováclavské sekvence Criste tui vytvořil text na melodii, která se zpívala již v 10. stol. Zaznívala při sekvenci o mučednících Agone triumphali; o svátku Všech svatých měla text Omnes sancti seraphin, o sv. Havlu Hoc loco venerando a o sv. Januariovi Inmenso angelorum adque hominum.

Criste, tui preclari.

Nápěv a latinský text podle Arnoštova sekvenciáře z r. 1363, ll. 166ᵃ až 168ᵃ. — Varianty podle rukopisů A=XII A 2; B=XIV A 3; C=XII A 20; D=IV D 19; E=H 42; F=XII F 14; G=Kutnoh. graduál 15501.

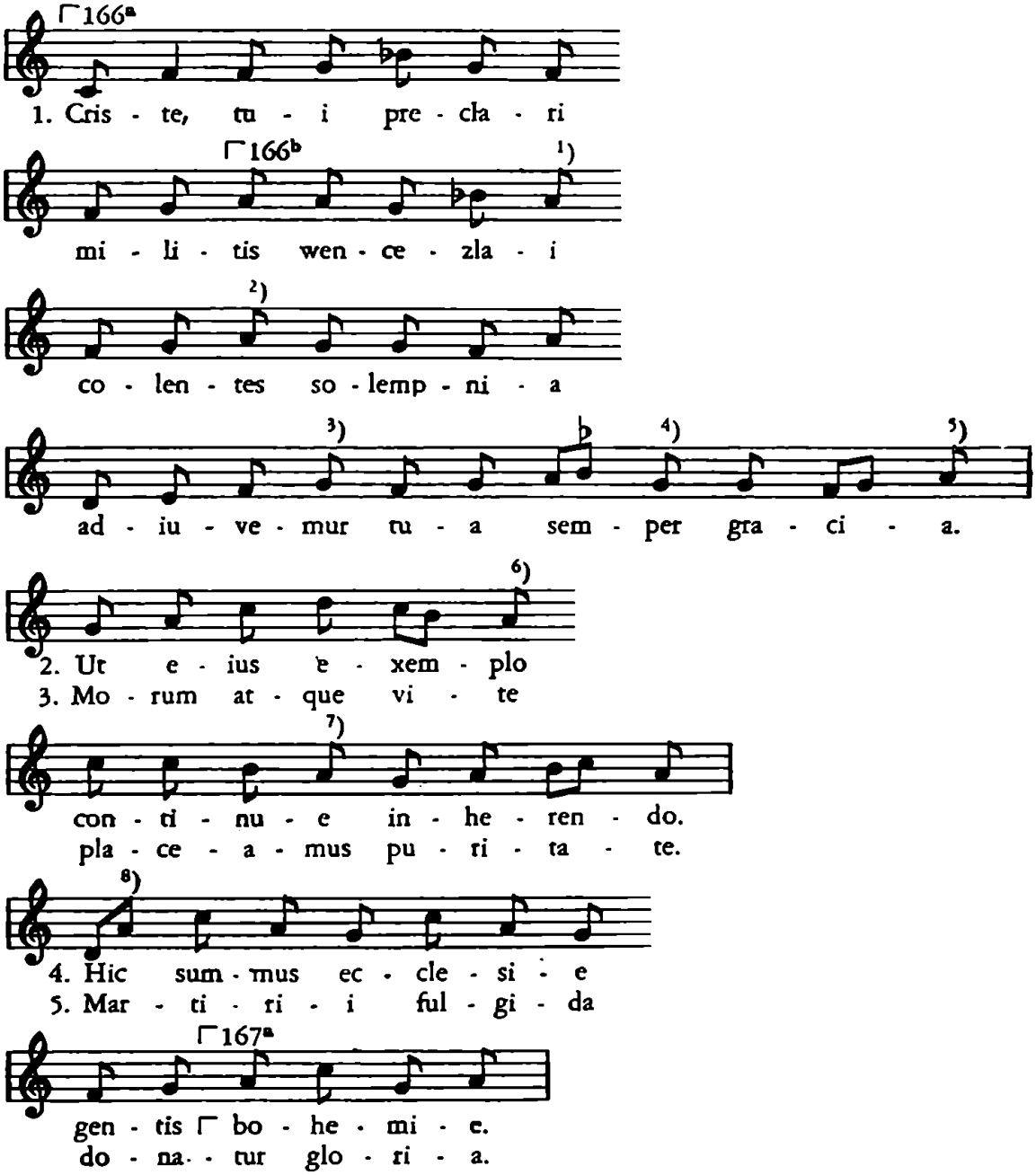

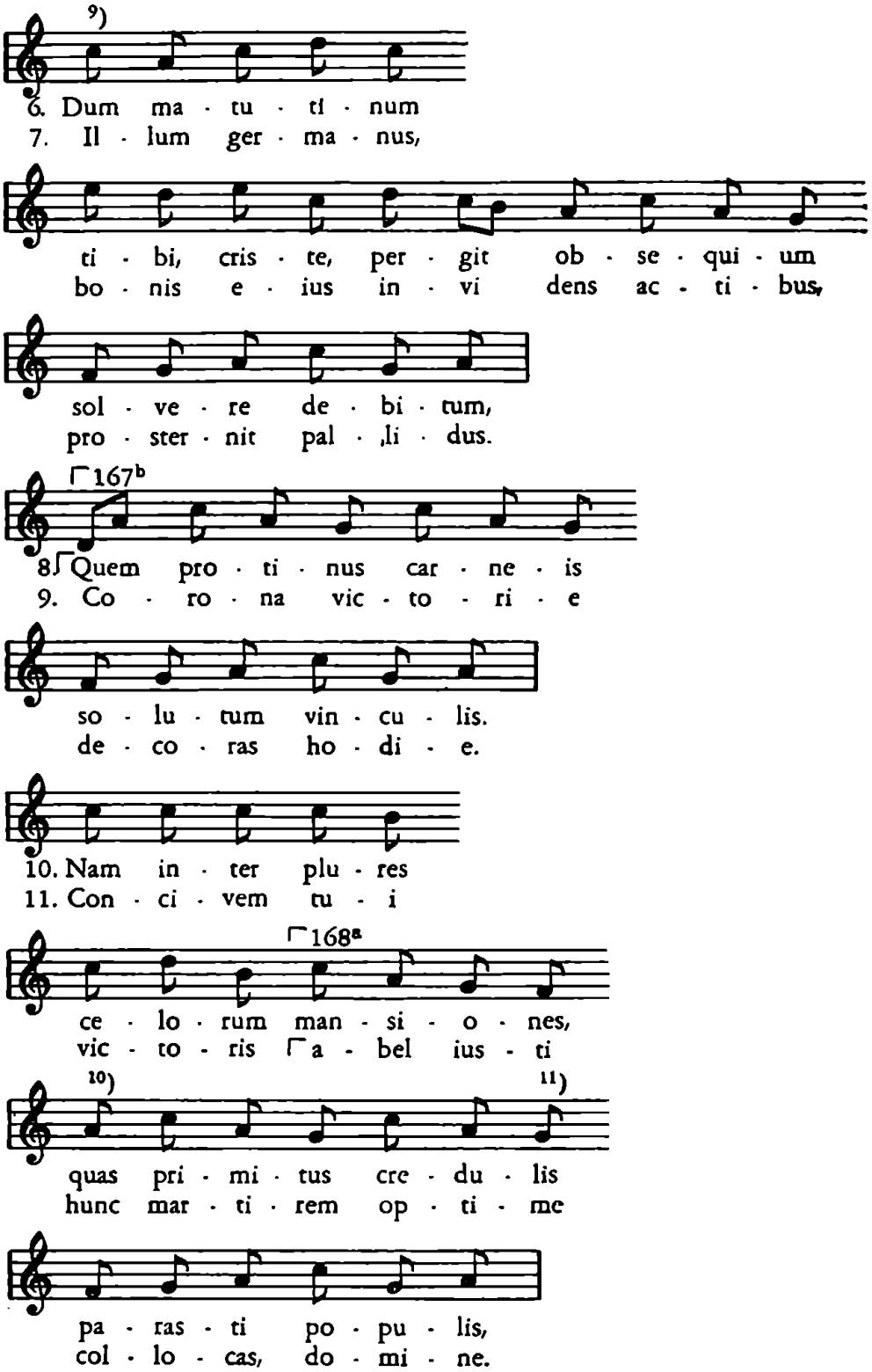
9)
6. Dum ma · tu · ti · num
7. Il · lum ger · ma · nus,
ti · bi, cris · te, per · git ob · se · qui · um
bo · nis e · ius in · vi dens ac · ti · bus,
sol · ve · re de · bi · tum,
pro · ster · nit pal · li · dus.
167b
8. Quem pro · ti · nus car · ne · is
9. Co · ro · na vic · to · ri · e
so · lu · tum vin · cu · lis.
de · co · ras ho · di · e.
10. Nam in · ter plu · res
11. Con · ci · vem tu · i
168a
ce · lo · rum man · si · o · nes,
vic · to · ris a · bel ius · ti
10)
11)
quas pri · mi · tus cre · du · lis
hunc mar · ti · rem op · ti · me
pa · ras · ti po · pu · lis,
col · lo · cas, do · mi · ne.

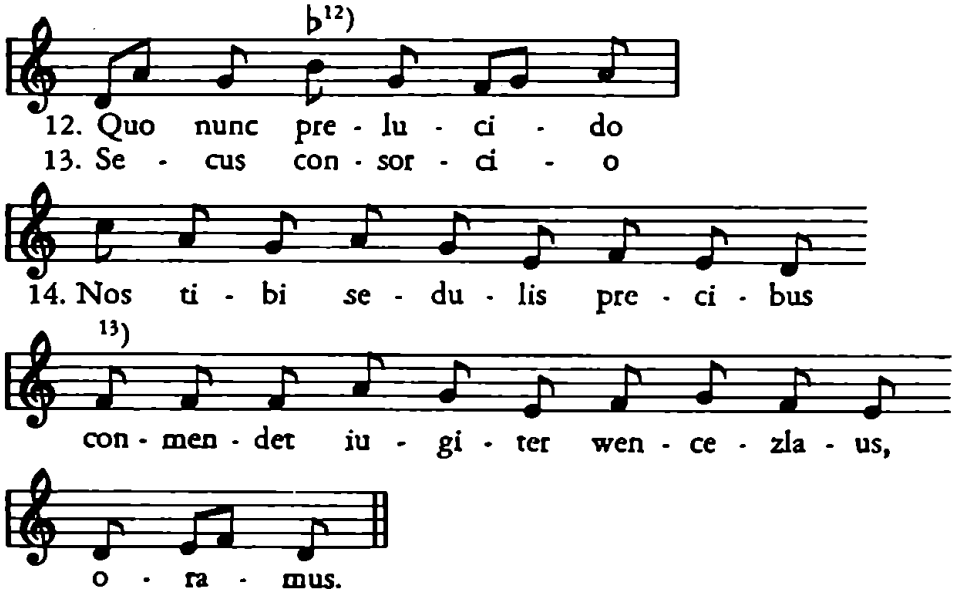

Varianty.

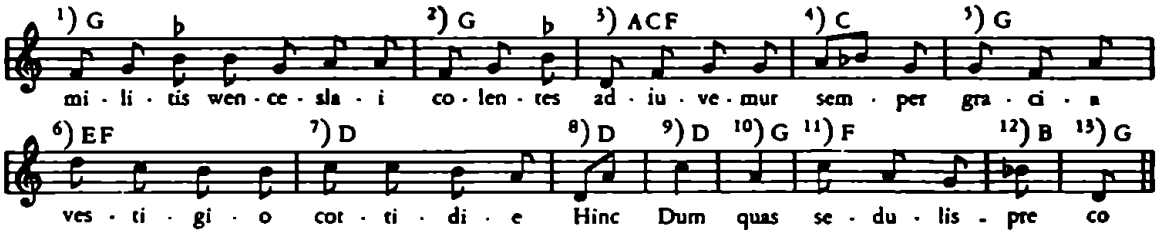

U nás zdomácněly jen *Omnes sancti seraphin,* jejíž nejstarší zápis má troparium mohučské 967—972, Codex londiniensis Add. 19.768 (Analecta hymnica LIII č. 112), a *Agone triumphali,* jež se vyskytuje v cizích rukopisech od 11. stol. (A. h. LIII č. 229). Třeba sice se vzdáti staré, nesprávné tradice, která obě sekvence připisovala Notkeru Koktavému, ale nelze zapříti jejich německého původu. Patří melodickou stavbou do prvé periody, ve kteréž první a poslední sloha měly vlastní nápěv a v níž slohy mezi první a poslední tvořily paralelismus liché k sudé. Počátek prvé slohy odvozen byl od melodického útvaru předchozího alleluia a jeho verše.

Sekvence Agone triumphali a Omnes sancti seraphin založeny jsou totiž na počátečním motivu alleluiatického verše *Vox exultacionis et salutis.* Odtud se jejich melodické schema zove Vox exultacionis. Podle

toho i nápěv svatováclavské sekvence Criste tui vyvěrá z tohoto melodického schematu.

Podává o tom důkaz vyšebrodský sborník z r. 1410, sign. H 42, l. 92[b], kde jest notováno chorální rhombou Alleluia. Vox exultacionis pod titulem In dedicacione ecclesie ad missam alleluia sequitur cum tropho.

Začátek nápěvu k alleluia a k alleluiatickému verši Vox exultacionis odpovídá zcela melodickému útvaru svatováclavské sekvence Criste tui. I některé další melodické prvky jsou obsaženy z tohoto alleluia ve svatováclavské sekvenci, jejíž první sloka jest v cizích i v našich rukopisech pravidelně transponována o tón níže s b-molle. Předpokládáme-li v melodii alleluia mixolydický ráz v původním tvaru netransponovaném, měla by transponovaná prvá sloka naší sekvence míti předepsáno vedle b-molle ještě snížení tónu e v es. Ale tomuto tónu se sekvence vyhnula a další její sloky jsou charakteru dorického.

Česká úprava svatováclavské prosy *Kriste, tvého rytíře* v kancionálu řezníků novoměstských z r. 1567 má celou první sloku netransponovanou a tím více odpovídá melodickému svému původnímu schematu, než mnohem starší zápisy latinské sekvence *Criste tui.* Tento český zápis, který provedl Jan Kantor Starší, dává podnět k domněnce, že překladatel českého textu použil původního, netransponovaného tvaru melodie k této sekvenci. Pramen k ní ovšem jest zatajen. Podobně si počínal i překladatel druhého znění české úpravy v husitském kancionálu Krolmusově z r. 1556/7, Nár. mus. praž. IV B 9, ale jen částečně, ponechav prvou část prvé slohy v tonině netransponované a teprve konec snížil o sekundu, aby přizpůsobil melodický závěr prvé slohy k dominantnímu závěru dorickému sloh ostatních. Tím dosáhl, že i prvá sloha končí též tónem *a*, a nikoliv tónem *h*. V ostatních zápisech jest o sekundu snížena celá sloha první, čímž se jí dostalo charakteru moderní tóniny F dur se závěrem na tónu *a*, který jako dominanta odpovídá závěrečnému tónu *d* v sloze poslední, charakterisující netransponovanou tóninu dorickou.

Skladatel nápěvu k sekvenci *Agone triumphali* přejal tedy melodické prvky ze schematu alleluiatického verše Vox exultacionis k první sloze, ale další melodické útvary k ostatním slokám vytvořil zcela samostatně, a to ve vyhraněné tonině dorické, ač původní melodické

schema alleluia postrádá dorického rázu. Na tomto příkladu jest tedy patrný tvůrčí proces hudebních skladatelů z prvé periody sekvencí.

Melodická závislost svatováclavské sekvence Criste tui na Alleluia, Vox exultacionis vysvítá z následujícího přepisu, kterým jest uveden v moderní notaci chorální nápěv alleluia podle vyšebrodského sborníku H 42, ll. 92ᵇ—95ᵇ. K němu jest připojena melodická struktura prvé slohy Criste tui z Arnoštova sekvenciáře z r. 1363, l. 166ᵃ a česká verse podle kancionálu řezníků novoměstských z r. 1567, univ. knih. praž. XVII A 31.

H 42, 92ᵇ. Alleluia. Vox exultacionis.

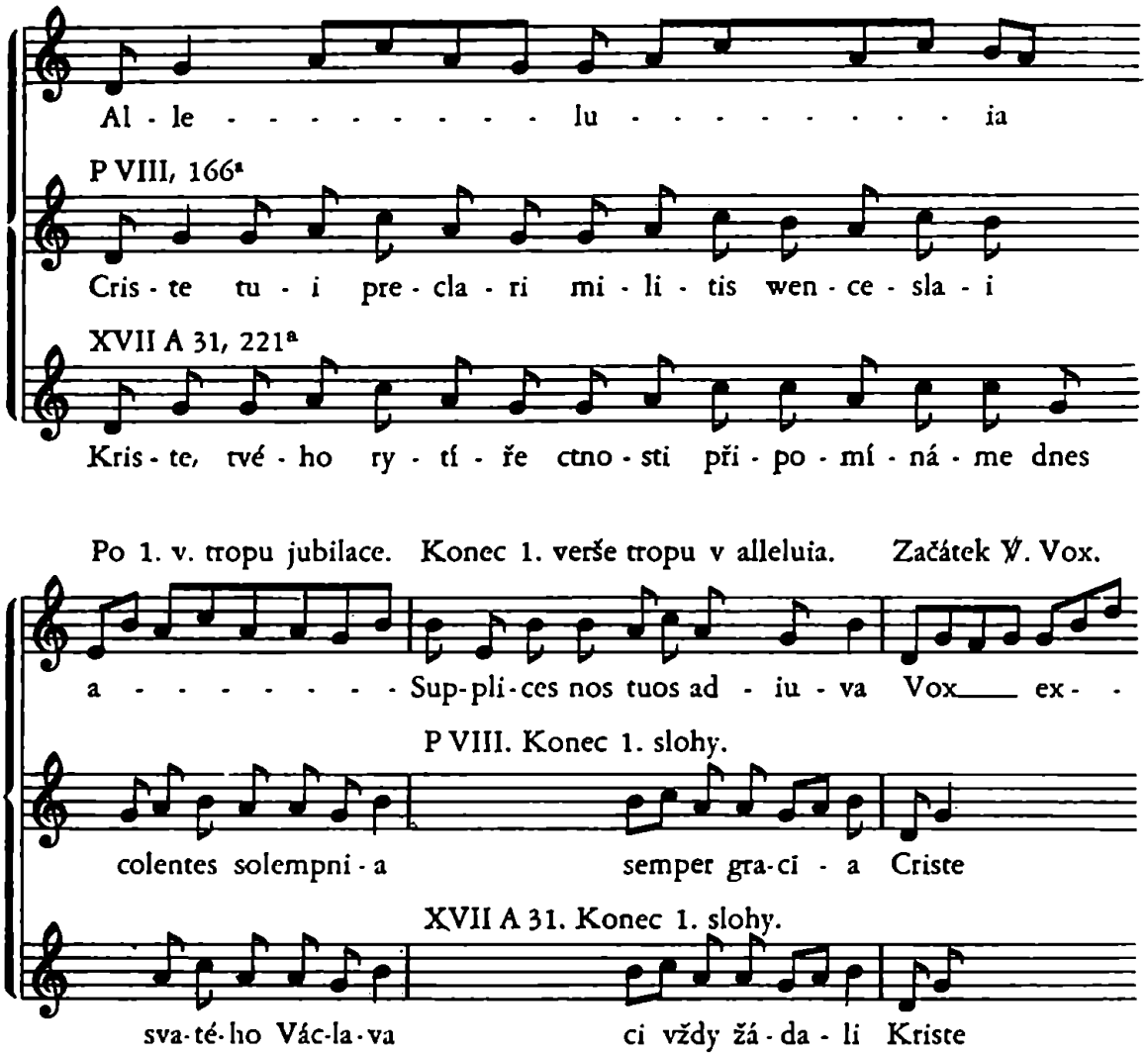

Blume, Analecta hymnica LIII, se domnívá, že původní melodická struktura naší svatováclavské sekvence Criste tui vznikla k textu Agone triumphali, podle níž byla vytvořena Omnes sancti seraphin. Pro vznik svatováclavské sekvence jest lhostejno, která z těchto sekvencí jest původní. Jest však třeba zjistiti, zdali a kdy obě sekvence se u nás vyskytují.

Sekvence de pluribus martiribus *Agone triumphali militum* jest německého původu a vyskytuje se u nás již na rozhraní 13. a 14. stol. v misálu Nár. mus. XVI A 16, l. 387[b], v misálu 14. stol. Nár. mus. XVI B 8, l. 267[b], v praž. misálu P IV knih. metr. kap. praž., l. 265[b], v notovaných sekvenciářích Arnošta z Pardubic z r. 1363, l. 223[a] a v rokycanském z 16. stol., l. U VII a dále v komentovaných sekvenciářích bez not, v klementinském z r. 1381, l. 44[b] a opavském z r. 1418, l. 182[b] vedle dalších zápisů misálových a graduálových 15. a 16. stol.

Sekvence o Všech svatých *Omnes sancti seraphin* jest rovněž německé provenience a jen ojediněle se vyskytuje v misálu rouenském Y LIII, l. 390[b] z 13. stol. (Le graduel de l'église cathédrale de Rouen au XIII[e] siècle, Rouen 1907). Z českých rukopisů ji uvádějí musejní misály XVI A 16 z 13./14. stol., l. 385[a], VI B 8 ze 14. stol., l. 266[b], komentované sekvenciáře bez not, klementinský z r. 1381, l. 39[b] a opavský z r. 1418, l. 146[b]. Notována jest chorální rhombou v sekvenciáři Arnoštově z r. 1363, l. 190[a], v musejních graduálech XII A 1 z r. 1473, l. 196[a], XII A 20 z r. 1491, l. 343[b] a XIII A 2 z r. 1512, l. 345[a], v král. hradeckém graduálu B 4 z 15. stol., l. 137[a] a Franusově kancionálu B 1 z r. 1505, l. 213[a]. Také ji notuje graduál kutnohorský z 15. stol., l. 217[a] a rakovnický sekvenciář 16. věku, list Q 9.

Ve finských pramenech jest uvedena jenom dvakráte, několikráte ve Skandinavii a v Belgii. Ve Švédsku ji otiskuje výjimečně Missale Lundense z r. 1514 (Carl Alan Moberg, Über die schwedischen Sequenzen, I, Upsala 1927). V 15. a 16. stol. ji přinášejí tištěné misály olomoucký 1499, ostřihomský 1512 a poznaňský 1524. Do Polska a Uher přišla patrně přes Čechy, poněvadž jest u nás notována již 1363 v Arnoštově Sekvenciáři a před tím zapsána v misálu XVI A 16.

Z uvedených zápisů obou sekvencí jest patrno, že byly v Čechách známy v druhé pol. 13. stol. Současně v těchže rukopisech se vyskytuje

též svatováclavská sekvence Criste tui. Na základě těchto vnějších dokladů lze svatováclavskou sekvenci vročiti do poloviny 13. stol. Její *textová* struktura jest slohu přechodného. Paralelismus sloh netýká se ani první ani poslední, jak tomu jest v periodě druhé. Jeví se sice již dvojslabičný rým u řady veršů, ale jinde básník se spokojil pouhou asonancí. Ani cesury se neshodují uvnitř veršů paralelních sloh. Básnicky nedosahuje sekvence svatováclavská umělecké výše sekvence svatovítské *Vito plaudat*. Obě jsou provenience české a možno jejich původ lokalisovati na diecesi pražskou nebo přímo do Prahy.

S úctou svatováclavskou rostla obliba sekvence *Criste, tui,* která byla nejenom součástí slavné liturgie, nýbrž i předmětem školských výkladů a překladů.

Criste, tui preclari v latinských komentářích a českých glosách.

Její jednotlivé slohy byly komentovány i glosovány v sekvenciářích 14. a 15. stol. a opatřeny historickými výklady na způsob legend v lekcích matutina.

Mimo to byla jednotlivá slova překládána do češtiny a překlady tyto byly zapisovány interlineárním způsobem mezi latinský, původní text, jak svědčí sekvenciář klementinský z r. 1381. Nebo byla vykládána jednotlivá latinská slova jinými latinskými synonymy a básnická vazba osvětlena. Tohoto druhého způsobu použito v opavském komentáři z r. 1418.

Český překlad i s latinským originálem sekvencí vydal z komentovaného sekvenciáře opavského V. Hauer v Listech filologických 1895/96. V této studii jest otištěn i český překlad sekvence Criste tui, ale vynechán jest latinský výklad o životě svatého Václava. Komentář této sekvence ze sekvenciáře klementinského z r. 1381 dosud uveřejněn nebyl.

Aby bylo možno přirovnati glosy a komentáře svatováclavské sekvence obou sekvenciářů, uvádíme k jednotlivým oddílům latinské sekvence syntaktický výklad a české glosy podle klementinského i opavského sekvenciáře. K nim připojujeme z českého graduálu třebechovického z r. 1559 český překlad, určený pro zpěv.

Latinský originál jest otištěn podle notovaného sekvenciáře Arnoštova P VIII z r. 1363, podle komentovaného sekvenciáře klementinského bez not IV D 19 z r. 1381 a podle komentovaného sekvenciáře opavského z r. 1418.

V těchto třech rukopisech se shoduje latinské znění sekvence až na nepatrné výjimky, které jsou také poznamenány.

Rkp. P VIII z r. 1363, l. 166ᵃ, rkp. IV D 19 z r. 1381, l. 37ᵃ, rkp. z r. 1418, l. 142ᵇ.

Criste, tui preclari militis wencesslai colentes solempnia, adiuvemur tua semper gracia, ut eius exemplo continue inherendo morum atque vite placeamus puritate.

Rkp. IV D 19 z r. 1381, l. 37ᵃ.

Hec est prosa de sancto wencesslao martire et patrono bohemie, qui fuerat filius wratisslay ducis et mortuo patre ducatum obtinuit bohemie. Frater vero eius odio habebat eum et invitans eum super convivium ad boleslawiam et occidit eum circa ecclesiam orantem in vigilia michaelis archangeli et vixit boleslaus post hoc tempus XLV. annis ducatum fratris habens, in qua primo invocat cristum, ut dignetur nos salvare per preces sancti wencesslai. Dicit o criste, O iesu

Criste, nos collentes	my czticzy
sollempnia	slawnosti
tui preclari militis	tweho prziekrasneho rytierze
wencesslai,	swateho waczlawa,
adiuvemur	spomozeni budmy
tua gracia,	twu milosti,
ut	aby
inherendo	przidrziecze ssie
continuo	vstawnie
eius exemplo	geho przikladem,
placeamus	libili bichomssie tobie
puritate	czistotu
morum	mrawouw
atque vite	y zivota.

Rkp. z r. 1418, l. 142ᵇ.

Consequenter auctor describit aliud canticum, quod in honore sancti wencesslai ducis boemie decantatur. Et dividitur in tres partes principales, quia primo invocat cristum, ut dignetur nos salvare per preces sancti wencesslai. Secundo tangit eius passionem et tercio ponit eius sancticatem- secundum ibi: *Dum matutinum,* tercium ibi: *Nam inter plures.*

Dicit primo sic: O criste, nos boemi venerantes festivitates sancti wencesslai, tui dilecti militis, adiuvemur tua pietate, ut eius exempla sequentes possimus tibi placere

(143a) in vite castitate et morum venusta conversacione. Et tunc ostendit eius progeniem dicens: Iste enim sanctus wencesslaus est supremus dux bohemorum, qui hodie coronatur et dotatur prefulgida gracia sui martirii, hoc est passionis.

Nota primo: Wencesslaus sanctus post obitum sui patris wratisslay, ducis bohemie, ducatum et hereditatem regni bohemie obtinuit, quia a regni baronibus ellectus fuit. Quia (sic) in vite sanctitate et in dei voluntate regnum gubernavit fidem cristianam dilatando, sicut plenius in passionali continetur et in eius legenda. Sed breviter, quantum ad presens: Germanus eius boleslaus eius bonis actibus invidens, de morte ipsius sepius pertractavit, ut hereditatem regni solus haberet, sicut patebit.

Dicit prima litera: *Collentes solempnia.*

De quo bernardus dicit: Tria sunt, que in festivitatibus sanctorum vigilanter considerare debemus: Auxilium sancti, exemplum eius, confessionem nostram. Et hoc est, quod litera dicit, ut eius exemplo. Item bernardus dicit ibidem: In sanctorum festivitatibus et gaudere et confundi debemus: Gaudere, quia patronos premisimus. Confundi, quia eos sequi non possumus. Et subdit: Confusionem nostram aspicimus, quia homo ille similis nobis fuit passibilis, ex eodem luto formatus, ex quo et nos. Quid est ergo, quod non solum difficile sed impossibile credimus, ut faci[a]mus opera que fecit. Et sequamur vestigia eius. Et hoc est, quod auctor alloquitur nos dicens, ut eius exemplo et cetera.

Item dicit: *Summus ecclesie,* quasi dicat:

Ipse est dux et supremus dominus regni bohemie, ex quo principaliter bohemi gaudere debent, eo quod patronum et ducem ac beatitudinem premiserunt.

Et utrum de deliciis ad delicias pervenit? Sequitur quod donatur martirii gracia i. quod per passionem beatitudinem est adeptus, ut testatur verbum martiris: Non igitur de deliciis ad delicias oportet tormentis tormenta sequi sicut patet hoc in sancto wencesslao.

Nota: *Donatur* idem est quod remuneratur, et est passivum. *Bohemus* interpretatur quasi bene facundus, nam dicitur quasi bonus hemus i. sermo et cetera.

Construe:

O criste, adiuvemur	i.	perfruamur
semper	i.	continue
tua gracia	i.	pietate
colentes	i.	venerantes
solempnia	i.	festivitates
tui preclari militis,	i.	prefulgidi athlete wencesslai sic dicti,
ut	i.	quod
placeamus	i.	libeamus tibi
continue	i.	semper
puritate	i.	castitate
morum	i.	conversacionum
atque	i.	et
vite	i.	corporis
inherendo	i.	adherendo
exemplo	i.	moribus eius.

Rkp. z r. 1418, l. 142a (nad lat. textem):

o boze, tweho przyeyasneho rytyerzýe waczlawa cztyecze slawnostý, spomozeno nam bud twu wzdy mylostý, aby gyeho przykladu ustawnýe przydrzyecze ssye, mrawow zywota lybyly bychom sye [y] czystotu.

Kancionál třebechovický z r. 1559:

Kryste, tweho rytiře ctnosti připominame dnes Swateho Waclawa, Z twe milosti pomocy wzdy žadame, Bychom geho příkladem srownali se na každy den cnostmi take žiwotem slibili se tobě, Bože.

Rkp. z r. 1363, rkp. z r. 1381 a opavský sekvenciář z r. 1418.

Hic summus ecclesie gentis bohemie martirii fulgida donatur gloria (Rkp. 1418: gracia).

Rkp. IV D 19 z r. 1381, l. 37a.

Hic ostendit eius progeniem, quod de moribus bonis repletus pervenit ad regnum celorum. Dicit:

Hic	tento
summus	naywissy pan neb wiwoda
ecclesie	kostela totiz krziestanstwa
gentis	lida
bohemie	czeske zemie
donatur	obdarzen gest
fulgida gloria	stkwuczi slawu
martirij	muczenie

Rkp. 1418, l. 143a.

Hic	i.	iste, scilicet est
summus	i.	supremus dux
ecclesie	i.	congregacionis
bohemie gentis	i.	bohemorum populi
donatur	i.	dotatur
fulgida gracia	i.	splendido premio
martirii	i.	passionis

Quia hoc est premium, quod deus suis dilectis conservat, ut per palmam martirii, sicut ipse passus est, et ipsi pacientes, ipsum sequantur iuxta illud apostoli: Cristus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia eius. Ulterius.

Rkp. 1418, l. 142b (nad latinským textem):

Tento naywyssý kostela lide czeskeho muczedlnyczstwa skwuczý obdarzen gest mylostý.

Kancionál třebechovický z r. 1559.

Tentoť gest dědic rozeny w teto česke zemi, Mučedlnictwem witěžstwi obdařen z Paně slawy (Kancionál malostranský má »z wysosti« místo »z Paně slawy«).

Rukopisy z r. 1363, 1381, 1418.

Dum matutinum tibi criste pergit obsequium solvere debitum, Illum germanus bonis eius invidens actibus prostravit pallidus, Quem protinus carneis solutum vinc[u]lis, Corona victorie decoras hodie.

Rkp. 1381, l. 37a.

Hic ponit martirium sancti wencesslai conquerens super boleslaum, qui dolose eum invitavit, ut eum occideret, et dum sanctus wencesslaus post mediam noctem surgens sicut consveverat et dum ad ecclesiam properavit, ut cristum laudaret, tunc iniquus frater eius boleslaus venit, armata manu irruit super eum, cui pre timore gladius cecidit, quem sanctus wencesslaus tollens, dedit ei et sic eum occidit et angeli animam eius in regnum celorum deduxerunt et propter duas causas hoc factum est. Primo, quia sanctus wencesslaus cristianos fovebat, secundo, propter invidiam et sic sanctus wencesslaus est cum patre salvatus, boleslaus vero cum matre est dampnatus. Dicit:

O criste,	
Dum	kdyz
sanctus wencesslaus pergit	sel gest
solvere	wzdaty
tibi	tobie
debitum obsequium	dluznu sluzbu
matutinum,	gitrzny,
tunc	tehdi
germanus	bratr geho
palidus,	zlostny,
invidens	zawidie
eius bonis,	geho dobrym skutkom,
prostravit	zabil gest
illum,	gey,
quem	kterehoz
protinus	yhned
solutum	zbaweneho
carneis vinclis,	tielestnych okow, totiz kdyz vmrzel,
	Tu ty, kriste boze,
decoras	okrassligess
eum	gey
corona	korunu
victorie	witiestwie

Rkp. 1418, l. 143a.

Hic tangit passionem sancti wencesslai ostendens, per quem modum passus est et palmam martirii suscepit. Et dicit: Dum sanctus wencesslaus consueto modo matutinas (143b) oraciones deo solvere voluisset, mox boleslaus ipsius germanus, invidens eius prosperis successibus et devotis ritibus ipsum ante ianuam templi prostravit, quem mox cristus exutum corpore corona martirii decoravit.

Ubi sciendum circa literam, quod ipsius passio sic contingit: Boleslaus eius frater, sicut litera dicit, invidens eius bonis actibus, scilicet quia cristum in moribus sequebatur, dolose convivium preparavit, ut ibi licite ipsum occidere posset. Tandem frater ad fratrem venire non renuit. Et postquam ad boleslaum pervenit, boleslaus eius frater ipsum amicabiliter suscepit et tractavit more iude scariotis, qui per pacis osculum tradidit cristum, dei filium.

Tandem matutino tempore sanctus wencesslaus, sicut consueverat, templum adire non tardavit, ut adoraciones debitas deo solveret. Sed frater eius venenosa cogitacione repletus, diabolicum officium perficere studuit. Deinde festinanter manu armata ad postes templi currit et fratrem orantem immisericorditer gladio transfodit. Cui tamen gladius de manu evanuit, ut recognosceret, quod eciam, si vellet, deus pro suis pugnare posset. Sed sanctus wencesslaus ne palmam martirii perderet, fratrem pie allocutus est, ut inceptum opus perficeret. Sed frater veneno invidie et malicia inebriatus rabide cum suis sathelitibus ipsum usque ad expirationem saciare non cessavit.

Cuius sanguis nullo studio de hostio abstergi poterat, ut scellus illius manifestum esset et ad celum continue pro vindicta ad dominum clamitaret, quia

Clamitat in celis vox sanguinis, vox sodomorum,
vox oppressorum, merces detenta laborum.

Et hoc visum est in sanguine sancti wencesslay. Et sicut sanctus wencesslaus cum patre wratislao est salvatus, sic impius boleslaus cum matre dragomyr est condemnatus. Et hoc propter invidiam unde secundum augustinum: Invidia est odium aliene felicitatis respectum inferioris, ne sibi coequentur respectu parvi, quia sibi equantur. Unde cayn invidit abel prosperitati, rachel lye fecunditati, saul david felicitati per invidiam procuratus est lapsus mundi et mors cristi. Unde seneca: Utinam invidi oculos haberent in omnibus civitatibus, ut de omnium felicitatibus torquerentur. Nam quanta felicium sunt gaudia, tanti invidorum sunt gemitus. Et hoc confirmat alanus in probleumatibus dicens: Nil aliud valet[52] et cetera.

O boleslae, dic nobis quantum acquisivisti, dum per invidiam fratrem occidisti? Respondet: Me ipsum consumpsi eternaliter cruciandum.

Nota: Palidus idem est quod maliciosus, nam omnis qui irascitur ut (sic!) frequenter, palidus efficitur.

Construe:

O criste, dum	i.	quando scilicet wecesslaus
pergit	i.	transit
solvere	i.	impendere
tibi matutinum obsequium	i.	nocturnale officium
debitum	i.	dignum
illum		scilicet wencesslaum
quem		scilicet wencesslaum
germanus	i.	uterinus scilicet frater
palidus	i.	maliciosus
prosternit	i.	occidit

[52] *Migne,* Patrologia latina 210 col. 581: Nil aliud nisi se valet ardens Ethna cremare: Sic se, non alios, invidus igne coquit.

invidens bonis actibus	i.	iustis vel sanctis moribus
eius,		scilicet wencesslay
quem		scilicet wencesslaum
solutum	i.	exutum
carneis vinculis	i.	corporeis nexibus
protinus	i.	mox
decoras	i.	exornas scilicet eum
hodie	i.	nuc
corona	i.	diademate
victorie	i.	martirii

et cetera

Rkp. 1418, l. 143[a] (nad latinským textem):

kdyz gytrzsnye tobye boze berze sye sluzbe naplnytý dluznu (hodnu), toho wlastny dobrym gyeho zawydýe skutkom prorazyl (zabyl) bledý, ktereho brzczýe tyelesnych zbaweneho okow, korunu wytyezstwýe okraslugess dnes.

Kancionál třebechovický z r. 1559.

Když času gitřniho ssel, by se modlil, Kryste tobě, a dluh swuy wyplnil, Tehdy bratr geho wlastni, ale proti němu zlostny, naň se gest obořil. Gehož zprostiw žalaře těla smrtedlneho, Pomohl gemu do bydla raye nebeskeho.

Rukopisy z r. 1363, 1381 a 1418.

Nam inter plures (1418: pleras) celorum mansiones, quas primitus credulis parasti populis, Concivem tui victoris abel iusti hunc martirem optime collocas domine. Quo nunc prelucido letus consorcio. Nos tibi sedulis precibus comenda iugiter wencezlaus oramus (1381 a 1418: comendet iugiter supplices wenceslaus oramus).

Rkp. z r. 1381, l. 37[b].

Hic ponit eius sanctitatem. Dicit, quod sanctus wencesslaus positus est in regno celorum et factus concivis abel iusti, quem frater cayn propter invidiam occidit et similiter propter martirium suum coronatus est sanctus wencesslaus, ut pro nobis deum oraret, et dicit:

Nam	nebo
inter plures mansiones	mezi mnohimy prziebitky
celorum,	nebeskymy,
quas	ktere
primitus	prwe
parasti	uczinil ssy
credulis populis,	wierziczim lidem
concivem	sussieda
tuis(!) victoris	tweho witiessie

iusti abel	sprawedlneho abele, sina adamowa,
hunc martirem	toho muczedlnika
collocas	possadil ssy
optime domine.	naylepszy pane, totiz hospodine,
Quo	kterimz
letus	wesel
nunc	nenie
prelucido consorcio	przieswietlym towarzistwim
nos supplices	my modliczie
oramus,	prosymi,
ut	aby
wenceslaus	swati waczlaw
comendet nos	poruczil, by nass
sedulis precibus	snaznymy modlybamy(!) nebo prosbamy k tobie hospodine

Rkp. z r. 1418, l. 144ª.

(144ª) Hic ponit sanctitatem eius ex iustis meritis provenientem.

Et primo facit hoc, et secundo dirigit peticionem ad deum, ut per merita sancti wencesslai dignetur nos exaudire; ibi *Quo nunc.*

Dicit primo sic: O criste, oportune domine, istum sanctum martirem fecisti consortem primi victoris tui iusti abel ipsum collocando inter mansiones celorum, quas ab inicio mundi tuis fidelibus preordinasti, quorum consorcio sanctus wencesslaus gaudens, nos supplices ipsius servulos suis precibus dignetur tibi comendare.

Nota circa literam pro intellectum, ubi dicitur: *Inter plures mansiones:* Iste mansiones aliud non sunt, nisi diversa merita sanctorum. Nam sicut quilibet meretur, sic pocietur. Si quis plus diligit deum, plus gaudebit et si quis plus patitur pro cristo, in celesti mansione plus gaudebit. Et hoc est, quod cristus dixit in ewangelio iohannis: In domo patris mei mansiones multe sunt. Sed hec mansiones solum credulis populis disponuntur.

Sed diceres: Ego credo, ideo hanc mansionem possidebo. Dico tibi, quod magis est, sicut iacobus dicit in sua canonica: Demones credunt et contremiscunt, et ideo, qui fidem habuerit formata caritate, hanc mansionem habebit.

Item dicit: *Concivem tui victoris* et cetera. Ubi sciendum, sicut in genesi habetur, quod cayn ob invidiam fratrem occidit eius piis actibus invidendo, sic iniqus(!) boleslaus more cayn fratrem occidit.

Et dicit litera: *Iusti.* Unde iusticia secundum ambrosium, que nil alienum vendicat, que cuilibet dat, quod suum est, que negligit propriam utilitatem, ut servet communem equitatem. Et secundum ipsum prima iusticia in deum, secunda in patriam, tercia in parentes, quarta in omnes.

Item dicit: *Martirem.* Diceret aliquis: Numquid temporibus istis possunt esse martires, cum tamen nemo occiditur pro cristo? Dicit bernardus, quod martirium gravius est inter epulas esurire, inter vestes multas et preciosas algere, paupertate premi inter divicias, quas offert mundus, quas ostendit, quas noster desiderat appe-

titus. Propterea pauperibus pariter et martiribus regnum celorum promittitur, quia paupertate quidem emitur (?), sed in passione pro cristo absque dilacione percipitur.

Item dicit: *Optime domine,* quia nullus bonus nisi solus deus.

Nota: *Concivis* dicitur consessor aliquis alicuius in civitate.

Construe:

Nam	i.	quia,
optime domine,	i.	benignissime criste,
collocas	i.	ordinas
hunc martirem	i.	istum athletam
concivem	i.	sodalem
tui victoris	i.	tui servi
martirem iusti abel	scilicet quem cayn frater occidit	
inter plures mansiones	i.	inter plura habitacula
celorum,	i.	polorum,
quas	scilicet mansiones	
parasti	i.	disposuisti
primitus	i.	ab inicio mundi
credulis	i.	fidelibus,
populis, quo	i.	ubi
nunc	i.	iam
letus	i.	gaudens
prelucido consorcio	i.	clara societate
nos supplices devoti oramus	i.	petimus scilicet ut wencesslaus
commendat	i.	reconciliet
nos tibi sedulis precibus	i.	continuis oracionibus

et cetera

Rkp. z r. 1418, l. 143[b].

nebo mezy mnohymý nebeskymý przyebytký, kterez nayprw wyerzycym zposobyl sý lidem, spolu myestanyna tweho wytyezýe abele sprawedlyweho tohoto muczedlnyka naylepsy posazugess, pane, kterymz nynýe przyeswyetlym wesel (144[a]) towarzystwem, nas tobýe vstawnymý prosbamý porucz modlyczýe waczslaw, prossymý.

Kancionál třebechovický z r. 1559.

Neb mezy swymi přibytky nebeskymi, kterežto sy připravil wěřicym w tě, Pane, Tohotos mučedlnika take posadil a rovnehos učinil w slawě Abelowi, Kdež nyni přeyasně Raduje se wěčně. My take prosyme pokorně, Hospodyne, dey nam dogiti te radosti.

S uvedeným českým textem podle kancionálu třebechovického z r. 1559 a přizpůsobeným k notaci latinské sekvence se shoduje v celku zápis v českém graduálu malostranském.

Od této verse se liší druhá, kterou představuje zápis v kancionálu

Krolmusově z r. 1556/7, N. m. praž. IV B 9. Obě verse se zpívaly v kostelích pod obojí. Vysvítá to z provenience rukopisů, v nichž jsou obsaženy. Graduálu malostranského z r. 1573 se užívalo v kostele sv. Mikuláše, jenž byl až do r. 1625 pod správou farářů pod obojí. Ráz graduálu jest určen prosou o Večeři páně, l. 105, prosou o sv. Mistru Janu z Husince svaté paměti, na jeho vlastní píseň udělanou od Jana Táborského, dále dvouhlasými a tříhlasými českými skladbami mešními pro český kůr literátský. Graduál třebechovický jest téže tendence, rovněž musejní kancionál Krolmusův z r. 1556/7, v němž jest oficium na den upálení Jana Husa, české i latinské tříhlasy Sociorum v notaci bílé mensurální pro české literáty.

Zásadou obou českých versí v překladu *Kriste, tvého (stálého) rytíře* jest soulad mezi počtem not a počtem slabik, notám podložených. Metrum a rým jest celkem věcí vedlejší, ač i tu český překlad snaží se zachovati rým nebo aspoň aliteraci originálu. Na př. verše Quoniam prelucido — letus inherendo překládá prvá verse Kdež nyní přejasně — raduje se věčně, a druhá verse Kdežto se raduje — za ty oroduje. Melodické fráze jsou při českém textu porušeny. Skladateli jest lhostejno, kde skončí verš a kde začne druhý. Nezachovává ani tehdy původních cesur latinského originálu, když dva verše se mají zpívati na tutéž melodii.

Upravovatelé českého textu pro zpěv znali patrně české glosy i latinské exegese XIV. věku, které pro zpěv určeny nebyly. Glosátor v rkpse z r. 1381 přeloží sice slovo ecclesie doslovně kostela, ale ihned přidá výklad, to jest z křesťanstva; a podle tohoto výkladu překládá Krolmusův kancionál »tento jest církve svaté dědic«, nikoliv »tento jest kostela dědic«.

Přirovnáme-li české glosy XIV. stol. se zpěvní českou úpravou XVI. stol., nalezneme dosti příkladů, jak stačilo přemístiti slova, aby se dostalo patřičného počtu slabik pod cantus firmus prius factus. Zpěvní úprava překladu jest uhlazenější než glosy XIV. stol., ale básnické ceny latinského originálu nedosahuje. Toho druhu jsou i ostatní české prosy XVI. stol., kterých jsou plny české graduály. Odpočítávání slabik podle not jest často na újmu přesnosti dikce, kterou se honosí glosy XIV. věku.

Kriste, tvého (stálého) rytíře.

Česká prosa o sv. Václavu, dědici České země.

Rukopisné prameny.

Třebechovice, městské museum:
Český graduál z r. 1559, l. 376[a].
Louny, městské museum:
Český graduál Jana Táborského z Klokotské Hory, iluminovaný Fab. Pulerem, z r. 1563, l. 392[b].
Praha, univ. knihovna:
XVII A 40, český graduál obce staroměstské, psaný Matějem Peckou v písařské škole Jana Táborského v r. 1561—1567, l. r 19[a].
XVII A 31, Kniha chval Božských Jana Kantora Staršího. Kancionál řezníků novoměstských, I. díl z r. 1567, l. 221[a].
XVII B 19, český graduál utrakvistický literátů u sv. Havla na Starém městě pražském, 2. pol. 16. stol.
Praha, Národní museum:
IV B 9, husitský kancionál Krolmusův z r. 1556/7.
Praha, Městské museum:
Český graduál malostranský z r. 1573, s. 312.
Hradec Král., městské museum:
B 13, český graduál z kůru kostela sv. Ducha v Hradci Král., 16. stol., l. 194[a].
Kancionál z kůru kostela v Lochenicích z r. 1597, l. 402[b].

Kriste, tvého rytíře ctnosti.

Znění A. Text a notace podle českého graduálu v Lounech z r. 1563, ll. 392[b]—393[b]. — Varianty podle čes. graduálu v Třebechovicích z r. 1559, ll. 376[a]—378[a]; čes. graduálu literátů u sv. Havla v Starém městě pražském z 16. stol., XVII B 19; kancionálu řezníků novoměstských Jana Kantora Staršího z r. 1567, XVII A 31; čes. graduálu malostranského z r. 1573 v museu města Prahy.

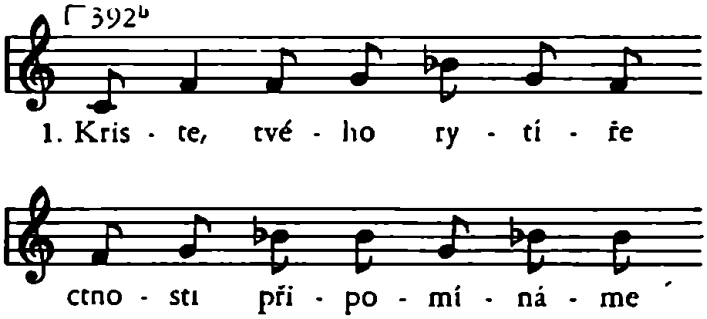

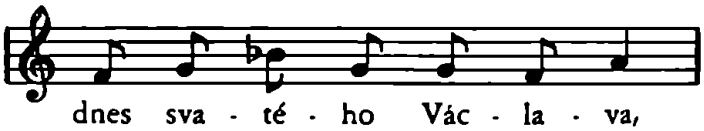
dnes sva - té - ho Vác - la - va,

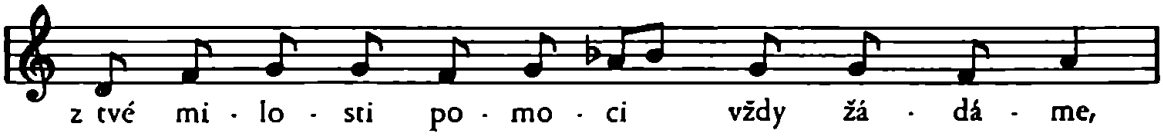
z tvé mi - lo - sti po - mo - ci vždy žá - dá - me,

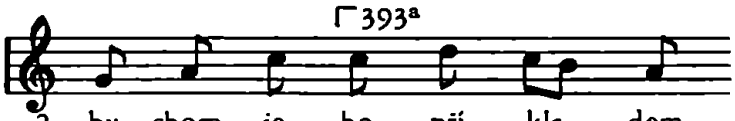
⌈393a
2. by - chom je - ho pří - kla - dem
3. Ctno - stí ⌈i ži - vo - tem

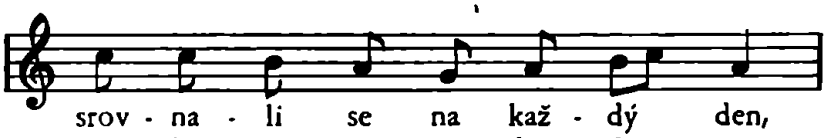
srov - na - li se na kaž - dý den,
slí - bi - li se to - bě Bo - že.

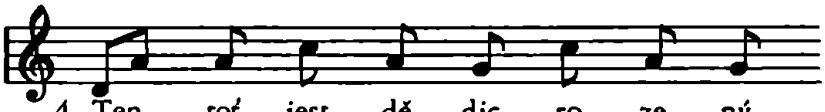
4. Ten - toť jest dě - dic ro - ze - ný,
5. Mu - - - čedl - ni - ctva ví - těz - stvím

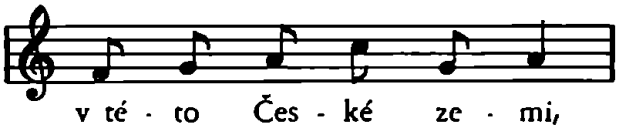
v té - to Čes - ké ze - mi,
ob - da - řen s vý - so - sti.

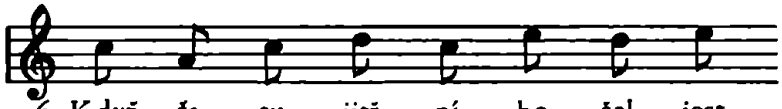
6. Když ča - su jitř - ní - ho šel jest,
7. Teh - dy bratr je - ho vlast - ní, —

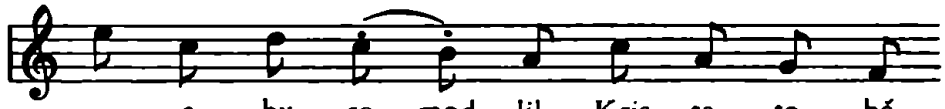
— a - by se mod - lil, Kris - te, to - bě
a - le pro - ti ně - mu zlost - ný —

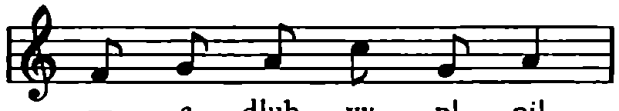
— a dluh vy - pl - nil.
naň se jest o - bo - řil.

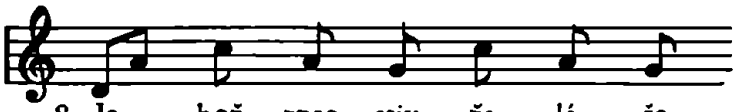

8. Je - hož zpro - stiv ža - lá - ře
9. Po - mohl je - mu do by - dla

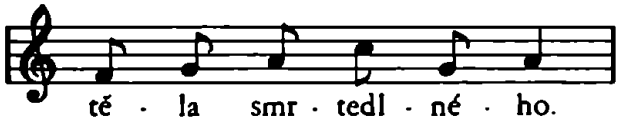

tě - la smr - tedl - né - ho.
rá - je ne - bes - ké - ho.

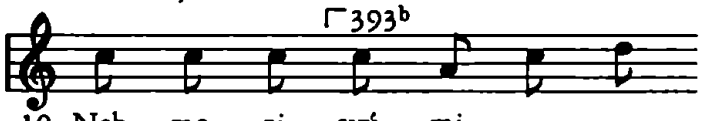

10. Neb me - zi svý - mi — —
11. To - ho - tos mu - čedl - ní - ka

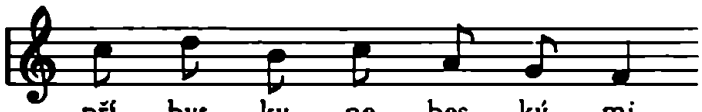

pří - byt - ky ne - bes - ký - mi,
— — ta - ké po - sa - dil

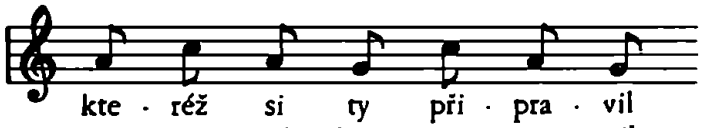

kte - réž si ty při - pra - vil
a rov - né - hos u - či - nil

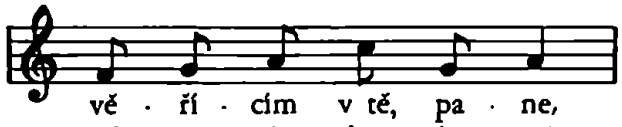

vě - ří - cím v tě, pa - ne,
v slá - vě A - be - lo vě

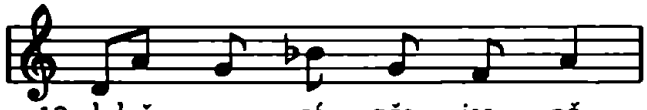

12. kdež ny - ní pře - jas - ně
13. ra - du - je se věč - ně.

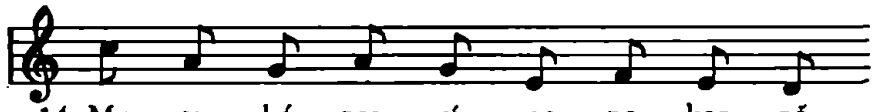

14. My ta - ké pro - sí - me po - kor - ně,

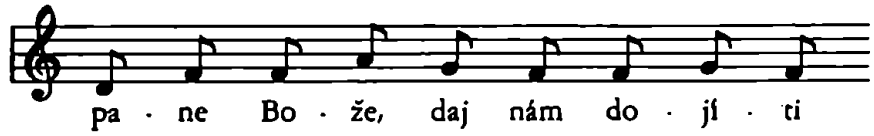

pa - ne Bo - že, daj nám do - jí - ti

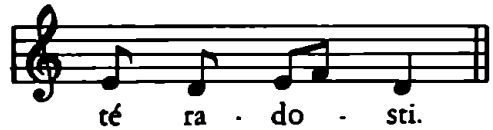

té ra - do - sti.

Varianty v čes. graduálu třebechovickém z r. 1559, ll. 376b—378a. Třebechovice, Městské museum.

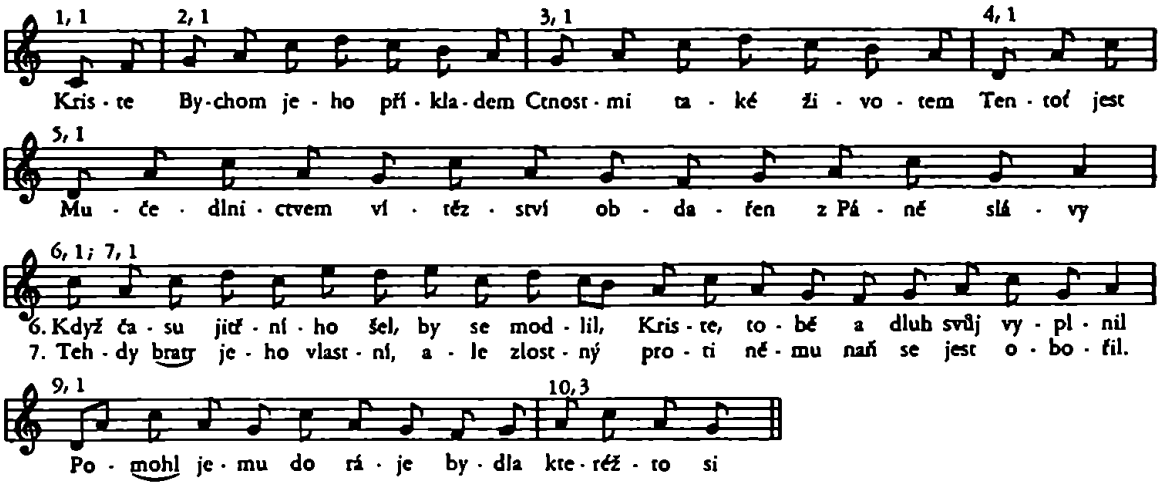

Varianty v čes. graduálu literátů u sv. Havla ve Starém Městě Pražském. Univ. knih. praž., sign. XVII B 19. O swatem Waczlawu.

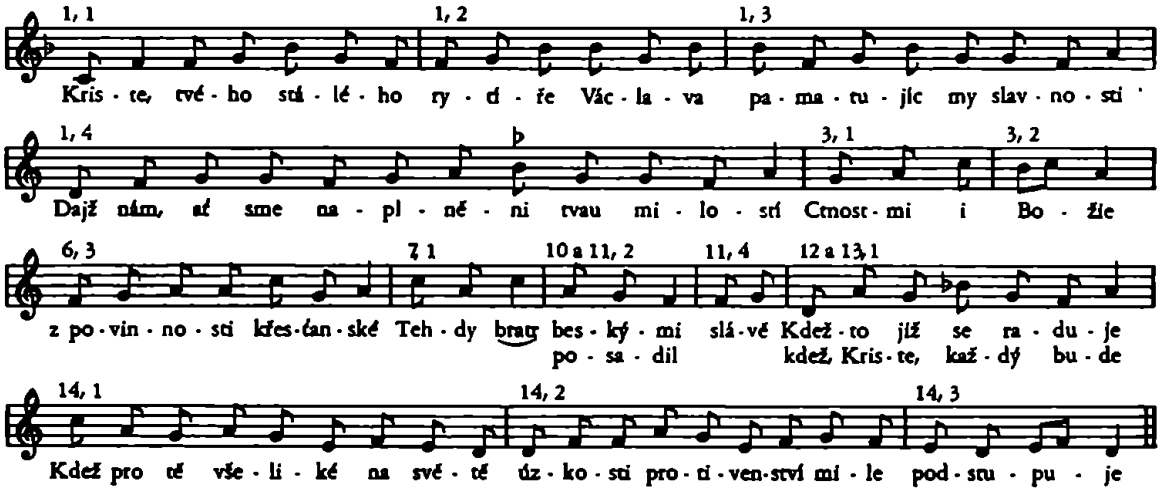

Varianty z Kancionálu řezníků novoměstských z r. 1567 Jana Kantora Staršího. Univ. knih. praž. XVII A 31, I. díl.

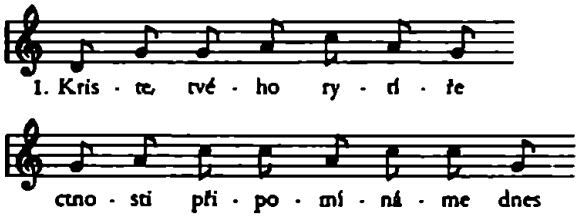

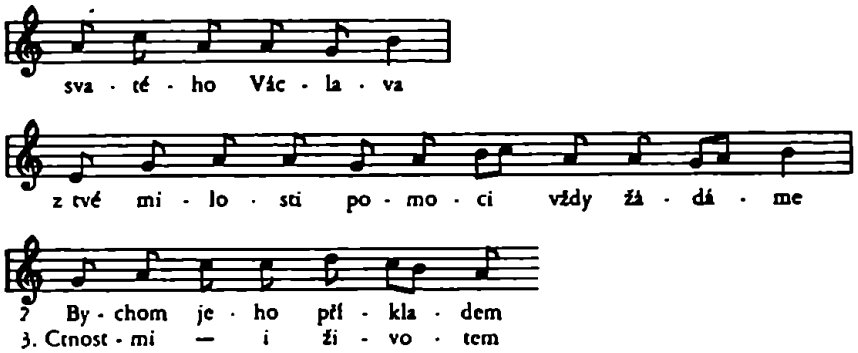

Ostatní po stránce textové i melodické jako v Graduálu lounském z r. 1563.

Prvá sloha jest v XVII A 31 v netransponované tónině dorské jako slohy ostatní. V latinských graduálech 14. stol. jest latinská sekvence v prvé sloze transponována o tón níže s předepsaným ♭-molle. Tato transposice prvé slohy se jeví u české prosy v Čes. graduálu univ. knih. praž. XVII A 40 z r. 1561—1567, v lounském gr. z r. 1563, v Čes. grad. univ. knih. XVII B 19.

Varianty z Čes. graduálu malostranského z r. 1573, l. 312. Museum města Prahy.

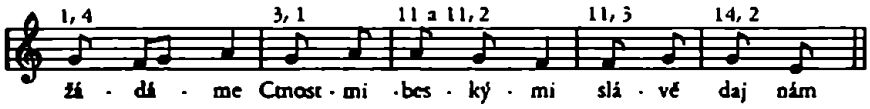

Kriste, tvého stálého rytíře:

Znění B. Text a notace z husitského kancionálu Krolmusova z r. 1556/7. Nár. mus. praž. IV B 9.

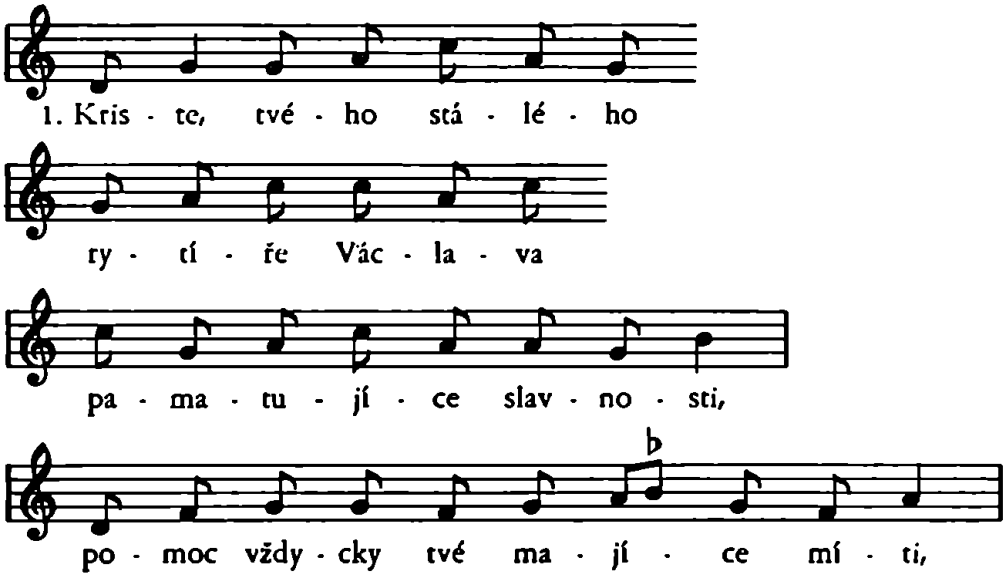

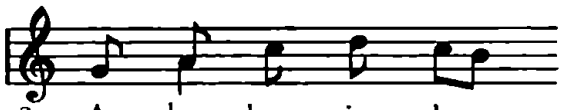

2. A - by - chom je ho
3. V mrav-ném ži - vo - tě

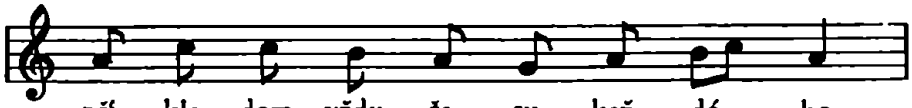

pří - kla - dem vždy ča - su kaž - dé - ho
to - bě se lí - bi - li v čis - to - tě.

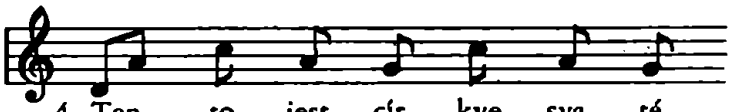

4. Ten - to jest cír - kve sva - té
5. Mu - čedl - ni - ctvem skvě - lo - sti

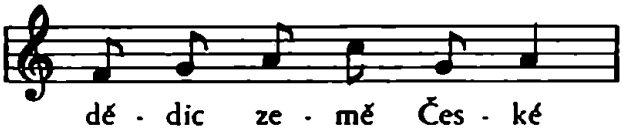

dě - dic ze - mě Čes - ké
da - ro - ván z mi - lo - sti

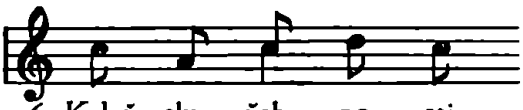

6. Když slu - žeb - no - sti
7 Vlast - ní bratr je - ho,

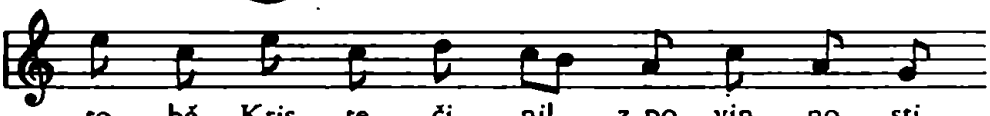

to - bě, Kris - te, či - nil z po - vin - no - sti
zá - vi - dě je - mu ži - vo - ta sva - té - ho,

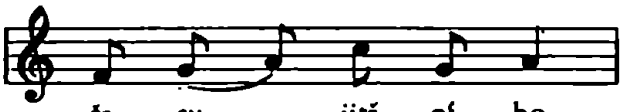

ča - su jitř - ní - ho,
za - bil pře - u - krut - ně

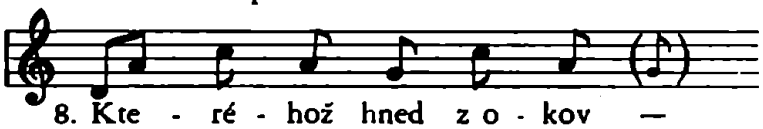

8. Kte - ré - hož hned z o - kov —
9. Ko - ru - nu — ješ pře - slav - ně
10. jenž si od po - čát - ku —

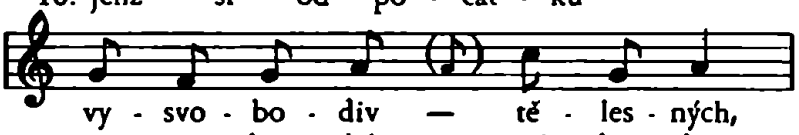

vy - svo - bo - div — tě - les - ných,
— v ne - bes - ké — pří - byt - ky,
ví - ry při - pra - vil li - dem svým.

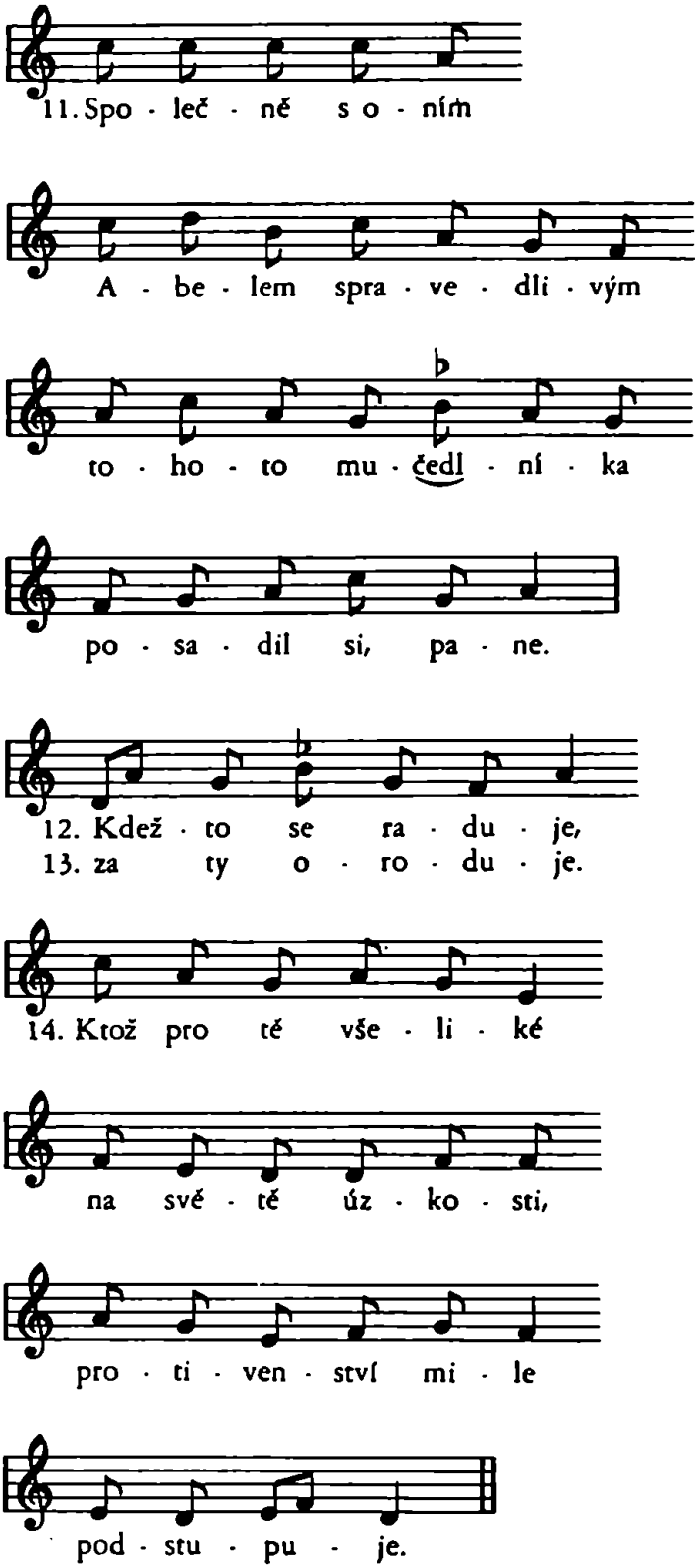
11. Spo - leč - ně s o - ním
A - be - lem spra - ve - dli - vým
to - ho - to mu - čedl - ní - ka
po - sa - dil si, pa - ne.
12. Kdež - to se ra - du - je,
13. za ty o - ro - du - je.
14. Ktož pro té vše - li - ké
na své - té úz - ko - sti,
pro - ti - ven - ství mi - le
pod - stu - pu - je.

2. Dulce melos cum concentu.

Prameny.

Text Dulce melos.

Latinské misály rukopisné:

Nár. mus. praž.:
XVI A 16, 13./14. stol., l. 383b in octava s. W.
XIII B 9, Dražický z 1. pol. 14. stol., l. 388a.
XVI B 8, řeholních kanovníků v Sadské, 2. pol. 14. stol., l. 271a.
XIV A 1, 14. stol., in festo s. W.
XII B 17, plzeňský Martina Mertlíka, asi z r. 1400.
XV A 8, plzeňský Jana Strniště, asi z r. 1440, l. 183a.

Univ. knih. praž.:
XII B 13, Kremsense secundum rubricam Pragensem, 15. stol.

Knih. metr. kap. praž.:
P IV, ad usum eccl. Prag. z poč. 15. stol., l. 215b.
P V, ad usum eccl. Prag. de Radecz, z poč. 15. stol.

Měst. archiv v Brně:
olomoucký misál č. 7 z r. 1423, l. 248a.
olomoucký misál č. 9 ze 14. stol., l. 215a.

Rokycany, děkanský archiv:
A V 46, 15. stol., l. 43b.

Z tištěných misálů pražský z r. 1498 v Lipsku, olomoucký 1499 v Norimberku, míšeňský 1510 v Lipsku.

Srov. Analecta hymnica, sv. 55, ss. 386, 387; Mone, Lateinische Hymnen des Mittelalters III, s. 558; Chevalier, Repertorium Hymnologicum I, 4874.

Nápěv Dulce melos.

Nár. mus. praž.:
XII A 20, plzeňský graduál Martina Stupníka z r. 1491.
XIII E 8, graduál z 15./16. stol., l. 164b.

Univ. knih. praž.:
VIII G 29, 14. stol., l. 127b.
XIII A 5c, Graduale Sedlicense, 16. stol.
VI C 15, Liber prosarum, 16. stol.

Knih. metr. kap. praž.:
P VIII, sekvenciář Arnošta z Pardubic z r. 1363, l. 303b.

Hradec Král., městské museum:
B 1, Franusův kancionál z r. 1505, l. 208a.

Admont, klášterní knihovna:
sign. 717, sborník ze 14. stol., l. 43a.

Rokycany, archiv děkanství:
A V 26b, sekvenciář z 16. stol., l. P V.

Dulcemelos.

Přepis z Arnoštova sekvenciáře, Knih. metrop. kap. praž. P VIII. — Varianty z dražického misálu XIII B 9 (A) z r. 1333; Arnoštova sekvenciáře P VIII (B) při nápěvech sudých sloh; z rkp. univ. knih. praž. VIII G 29 (C) ze 14. stol.,; plzeňského misálu Jana Strniště, Nár. mus. XV A 8(D) a rokycanského sekvenciáře 16. stol. (E), v němž je důsledně na všech linkových osnovách předznamenáno b-molle.

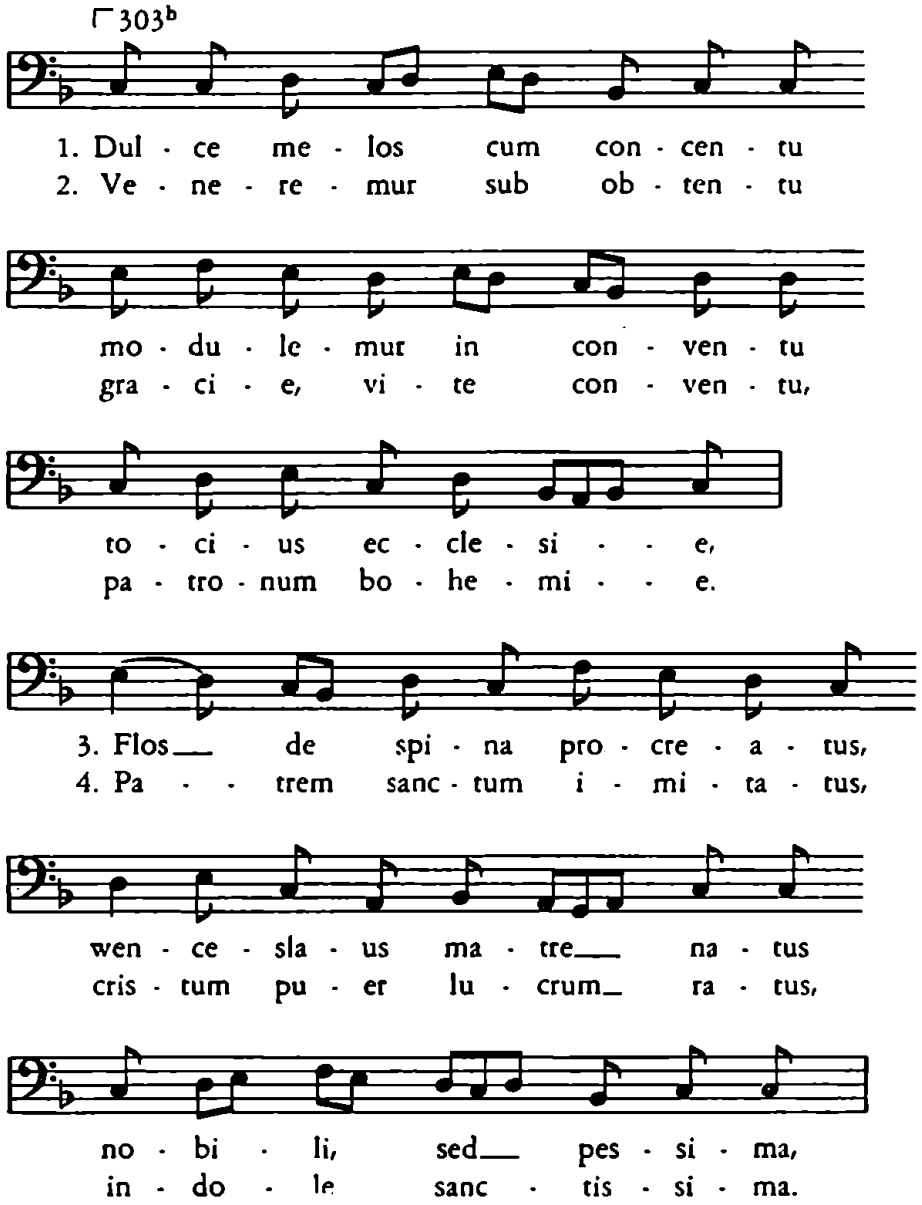

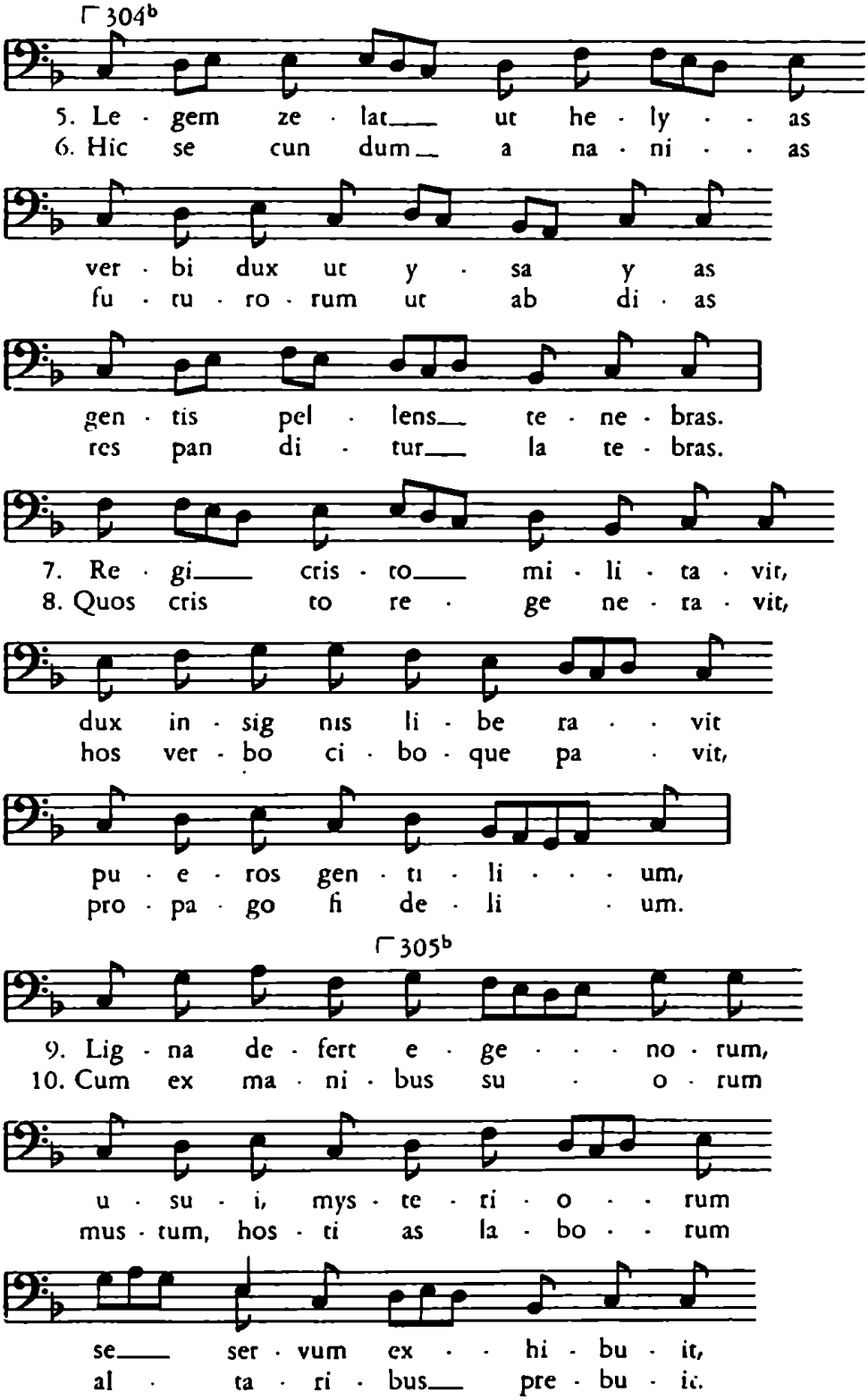
304b
5. Le · gem ze · lat ut he · ly · · as
6. Hic se cun dum a na · ni · · as
ver · bi dux ut y · sa y as
fu · tu · ro · rum ut ab di · as
gen · tis pel · lens te · ne · bras.
res pan di · tur la te · bras.
7. Re · gi cris · to mi · li · ta · vit,
8. Quos cris to re · ge ne · ra · vit,
dux in · sig nis li · be ra · · vit
hos ver · bo ci · bo · que pa · vit,
pu · e · ros gen · ti · li · · · um,
pro · pa · go fi de · li · um.
305b
9. Lig · na de · fert e · ge · · · no · rum,
10. Cum ex ma · ni · bus su · o · rum
u · su · i, mys · te · ri · o · · rum
mus · tum, hos · ti as la · bo · · rum
se ser · vum ex · · hi · bu · it,
al · ta · ri · bus pre · bu · it.

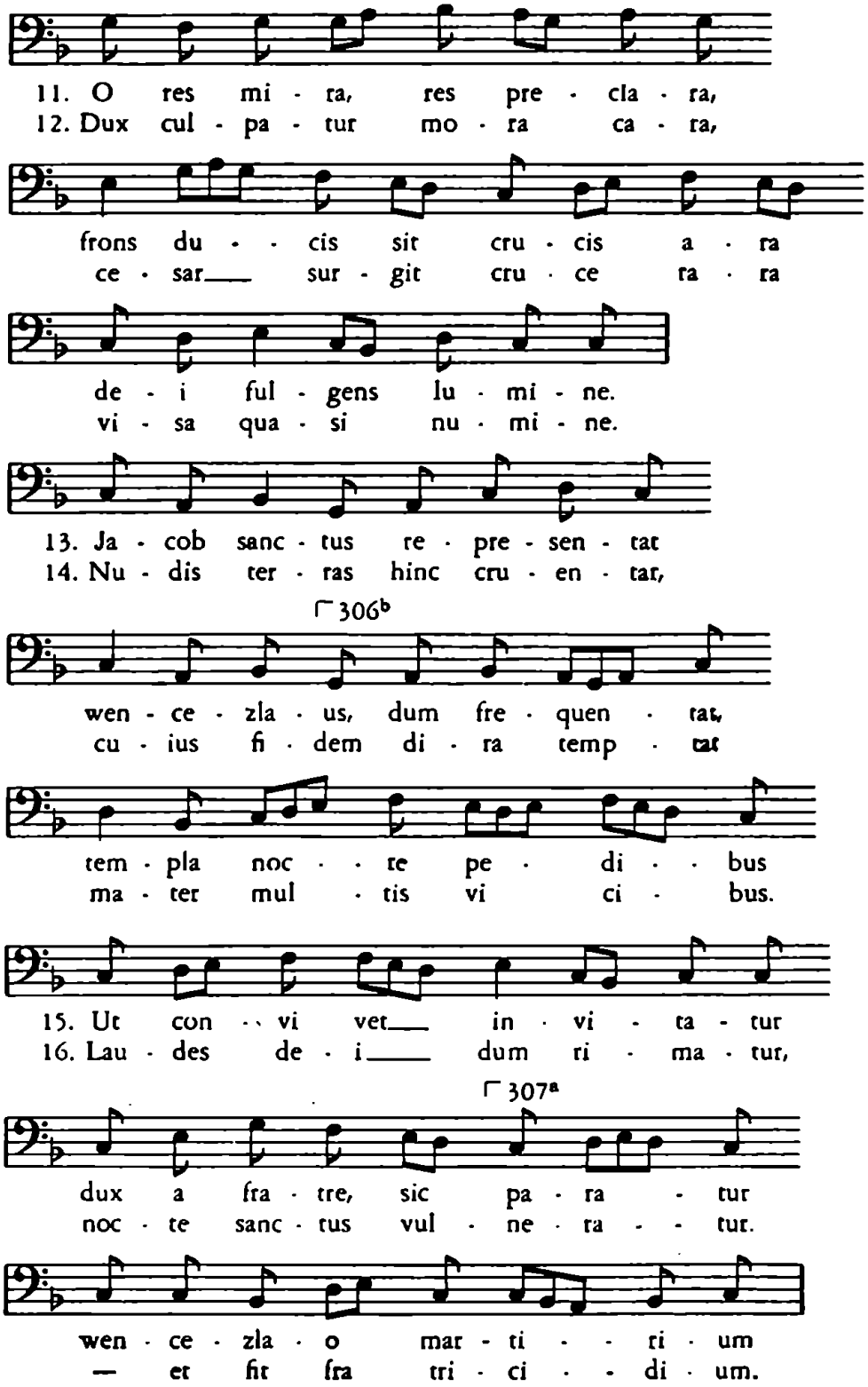
11. O res mi - ra, res pre - cla - ra,
12. Dux cul - pa - tur mo - ra ca - ra,
frons du - - cis sit cru - cis a - ra
ce - sar___ sur - git cru - ce ra - ra
de - i ful - gens lu - mi - ne.
vi - sa qua - si nu - mi - ne.
13. Ja - cob sanc - tus re - pre - sen - tat
14. Nu - dis ter - ras hinc cru - en - tat,
306b
wen - ce - zla - us, dum fre - quen - tat,
cu - ius fi - dem di - ra temp - tat
tem - pla noc - - te pe - di - - bus
ma - ter mul - tis vi ci - bus.
15. Ut con - - vi vet___ in - vi - ta - tur
16. Lau - des de - i___ dum ri - ma - tur,
307a
dux a fra - tre, sic pa - ra - tur
noc - te sanc - tus vul - ne - ra - - tur.
wen - ce - zla - o mar - ti - - ri - um
— et fit fra tri - ci - - di - um.

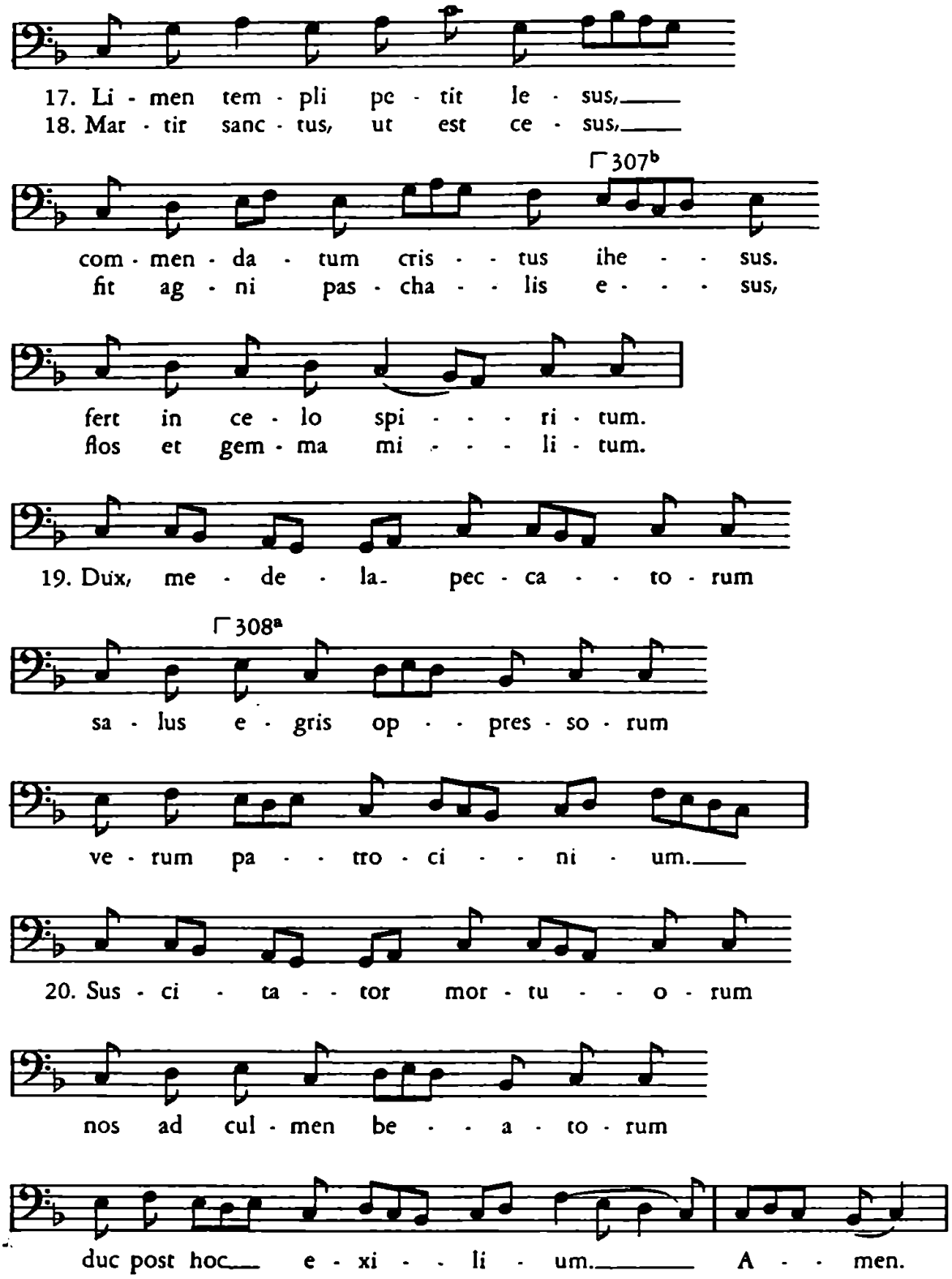
17. Li - men tem - pli pe - tit le - sus,
18. Mar - tir sanc - tus, ut est ce - sus,
307b
com - men - da - tum cris - - tus ihe - - sus.
fit ag - ni pas - cha - - lis e - - - sus,
fert in ce - lo spi - - - ri - tum.
flos et gem - ma mi - - - li - tum.
19. Dux, me - de - la- pec - ca - - to - rum
308a
sa - lus e - gris op - - pres - so - rum
ve - rum pa - - tro - ci - - ni - um.
20. Sus - ci - ta - - tor mor - tu - - o - rum
nos ad cul - men be - - a - to - rum
duc post hoc e - xi - - li - um. A - - men.

Varianty z rukopisů XIII B 9 = A, P VIII = B, VIII G 29 = C, XV A 8 = D, rokyc. sekvenciáře = E.

1, 4 E 1, 4 C 1, 4 A 3, 2 A 3, 2 E 3, 3 E 5, 2 E 6, 2 AD

Flos de de spi - na de spi - na wen - ce- wen - ce- -li dux -ra - rum
Pa - trem -le

5, 3 E 6, 3 DE 7, 2 E 7, 3 E 7, 2 C 7, 2 E

pel - lens re - rum pan - dit li - be- li - - um *(odtud špatně klíč)* li-

7, 3 9, 1 E 9, 2 E 9, 2 E 9, 3 E 9, 3 D 10, 3 B

-li - um -fert i -ri- ser- ser - - vo - rum al - - - - ta - ri
-li - um -ni- ho- la- -ta-

11, 1 C 12, 1 C 11, 2 E 11, 2 D 11, 2 C 11, 3 E 12, 3 B

pre - cla - ra mo - ra frons cru - cis a - ra qua - dri - ful - gens qua - si

14, 1 B 14, 2 E 14, 2 E 14, 3 B 15, 1 E 16, 2 B 17, 1 E

ter - ras wen- re ma - ter -vet in sanc - tus tem - pli pe - tit le - sus
cui- sanc - tus ut es ce - sus

17, 2 E 17, 2 E 17, 3 E

-tum Je - - - - sus fert in ce - los spi - - - ri - - tum
pas- e - - - - sus

18, 3 E 19, 1 E 19, 2 E 19, 3 E

ho - nor et gem - ma mi - - li - tum Lux e - gris ci - - ni - um

19, 4 E 19, 4 E 20, 3 C

cul - men ex - i - - li - um A - - - - - - - - - - - - - men

Každá sloha sekvence Dulce melos má v notovaných rukopisech svou notaci, jako jest tomu při všech sekvencích. V přepise jsou však spojeny paralelní slohy pod nápěv, který v P VIII jest u lichých sloh. Melodické úchylky při slohách sudých jsou uvedeny ve variantech. Poslední dvě slohy jsou zvláště vynotovány, poněvadž se liší v závěrečné melodické frázi. V P VIII jsou při shluku konsonantů notovány dvourhomby (bistrofy) jako zbytky likvescentních not, na př. při flos, patrem, wenceslaus, servum, altaribus, frons, fulgens, sanctus, cuius, templi. Ale toto pravidlo není provedeno zásadně. Jsou tu patrny zbytky starší předlohy. (Obraz 26.)

V univ. rukopise VIII G 29 bistrof není.

P VIII užívá klíče *c* a výjimečně při stoupající melodii klíče *g*. V rukopise VIII G 29 jest předepsán vzestupnému nápěvu podle starého způsobu obojí klíč $\frac{g}{c}$. Rokycanský sekvenciář má výhradně *c* klíč, jehož poloha se mění podle potřeby. Za klíčem na každé osnově linkové jest předepsáno b-molle. V druhých rukopisech se vyskytuje b-molle přímo před notovou skupinou, obsahující tón *h*. Jest tedy v sekvenci Dulce melos všude snížiti tón *h* v *hes*, čímž jest sekvence mixolydické tóniny transponována pro svůj veliký rozsah na *c* s b-molle. V přepisu ponechána je tato transposice a použito z praktických důvodů basového klíče *F*. Be-molle jest v přepisu uvedeno na počátku každé osnovy linkové podle rokycanského sekvenciáře.

Prosa *Dulce melos* jest svatováclavskou legendou lapidární formy básnické a zhuštěného obsahu. Po obvyklé výzvě ke společnému zpěvu o životě a zásluhách českého patrona sv. Václava následuje líčení jeho života, základních rysů povahy, setkání s Jindřichem I. Ptáčníkem, mučednické smrti i zázraků, jež se připínají k jeho hrobu na hradě pražském. Synthesou sekvence jest důkaz svatosti Václavovy na základě křesťanského života a mučednické smrti.

Obsahem navazuje na svatováclavské mladší legendy *Oriente iam sole* z 13. stol.

Vznik prosy Dulce melos je tedy vročiti do doby po vzniku legendy Oriente iam sole. Tomuto časovému rozpětí odpovídají i dosud

známé její zápisy. Text její jest totiž uveden v latinském pergamenovém misálu z březnické knihovny N. m. XVI A 16 z 13./14. stol. a v misálu Jana z Dražic z r. 1333. Notace se objevuje ovšem až v Arnoštově sekvenciáři 1363.

Její text i nápěv jest považovati za domácí produkt 13./14. stol. Této době odpovídá i její básnická forma mladšího, francouzského typu. Nápěv není společný s jinou sekvencí Arnoštova sekvenciáře. Text i nápěv splývají navzájem metricky i přízvučně. Básník a hudební skladatel byla táž osoba. Jeho jméno je poznamenáno u legendy o sv. Ludmile v univ. rukopise praž. z 14. stol. IV C 17, l. 140^{b} (Jacobi de Voragine Legenda aurea). Příslušnou poznámku uvádí F. M. Bartoš, Předvečer husitské revoluce v osvětlení pražského duchovního (Jihočeský sborník historický 1935, r. VIII., č. 2, s. 44): Frater *Domaslaus,* nacione Bohemus, has fecit historias de ... s. Wenceslao et Ludmilla cum sequencia, que incipit »*Dulce melos cum concentu*«. Domaslav složil také sekvenci o Božím těle *De superna iearchia,* která má kryptogram *Domazlaus predicator* a je zapsána také v XVI A 16. Byl tedy D. frater predicator, t. j. *dominikán Čech,* spolubratr a snad i vrstevník sv. Tomáše Akvinského, z jehož sekvence Lauda Sion a hymnu Pange lingua přijal slovní obraty. Oba skládali sekvence pro svátek Božího těla, zavedený r. 1264. Domaslav je i autorem nápěvů Dulce melos a De superna iearchia, které se nikde jinde nevyskytují. Je představitelem české školy skladatelské z posledních let vlády Přemyslovců.

Sekvence Dulce melos vystupuje ke svrchní oktávě finály a sestupuje pod ni do spodní kvarty. Při přechodu do sekundy pod finálu tvoří s předchozími tóny v sestupu melodický útvar tritonový e'-d'-c'-hes. Rozsahem připomíná leich mistra Záviše ze Zap *O maria, mater cristi.*

3. Festa mente iocundetur (iocundemur).

Sekvence *Criste tui* a *Dulce melos* byly oficielními zpěvy při svatováclavském formuláři mešním *In virtute.* Mimo ně se zpívala další, třetí sekvence *Festa mente iocundemur* (podle P VIII iocundetur), jejíž text i nápěv jest zapsán v Arnoštově sekvenciáři knih. metr. kap.

praž. z r. 1363, ll. 168[a]—174[b], a v sekvenciáři archivu děkanství v Rokycanech ze XVI. věku, sign. A V 26b na ll. PXI—QIII. Jiných pramenů pro tuto sekvenci jsem dosud nenalezl.

Text podle sekvenciáře Arnoštova otiskl Dreves v Analecta hymnica IX s. 269 a na některých místech jej retušoval, aby získal naprosté shody v paralelních slohách. Opravy tyto však nejsou správné. Sekvence je slohu přechodního a textem českého původu. Patří k humanistické literatuře XIV. věku. Nedosahuje koncisnosti a hluboké prostoty uvedených již sekvencí svatováclavských a na historii svatováclavskou jest dosti chudá. Zmiňuje se o tom, jak sv. Václav uzdravoval slepé a chromé, jak se staral o vdovy, připravoval hostie a přisluhoval kněžím. Líčí pozvání sv. Václava Boleslavem, hostinu před osudným jitrem a bratrovraždu. Retorika převládá nad historickými fakty.

Její *melodie* není původní. Melodické schema se objevuje již při sekvenci o sv. kříži *Salve crux sancta arbor* v 10./11. stol. (Analecta hymnica LIII, č. 82). Melodický typus její byl přejat k řadě sekvencí internacionálních i českých. K této melodii zpívala se v Čechách sekvence o Povýšení sv. kříže *Laudes crucis adtolamus* (P VIII, 154[a]), sekvence o sv. Jiljí *Psallat laude competenti* (P VIII, 141[b]), o sv. Lidmile *Pleno cantu* (P VIII, 210[b]), o Božím těle *Lauda syon* (P VIII, 309[a]) a *Verbum carnis incarnatum* (Kutnohorský graduál, 183[a]). Téže melodie bylo též použito k českým prosám v 2. polovině XVI. věku o apoštolích *Křesťané, chvalmež Boha, kterýž moha* (Malostranský graduál z r. 1573, 349), o Těle a krvi Páně *Pána Krista chvalte* (Malostranský gr. 1573, 164) a *Pochval duše spasitele* (Malostranský gr. 1573, 174). Obě poslední prosy jsou parafrází latinské Lauda syon.

Prosa *Laudes crucis* se připisovala Adamu ze sv. Victora, ale mylně, poněvadž již na začátku 12. stol. byla rozšířena po křesťanském světě. Vznikla již ke konci 11. stol. a záhy byla známa v Čechách, jak svědčí musejní misál XVI A 16 z 13./14. stol., dražický misál XIII B 9 a další misály a graduály XIV. věku. Její melodie byla velmi oblíbena, zpívala se k sekvencím o sv. Václavu, Ludmile, Jiljí a přešla i do české liturgie podobojí pro svátky o Těle a krvi Páně.

Básník svatováclavského textu *Festa mente* jen nepatrně změnil její

melodická schemata, pokud je přejal pro své slohy. Vynechal melodický útvar pro dvojici sloh, které v Laudes crucis adtolamus následují po naší sloze 13. a přikomponoval nápěvy k paralelním slohám 10, 11—14, 15—16, 17—20, 21, použiv tonického materiálu ostatních sloh.

Mimo to se jeví melodické varianty mezi notací sekvence Festa mente v Arnoštově sekvenciáři a rokycanském. Nápěv její v Arnoštově sekvenciáři odpovídá melodii Laudes crucis adtolamus téhož rukopisu. Podobně koresponduje notace Festa mente s Laudes crucis adtolamus v sekvenciáři rokycanském. Z toho nutno souditi, že značně se odchylovaly předlohy obou sekvenciářů v časovém rozpětí 200 let.

Melodie vznikla patrně z alleluiatického verše *Dulce lignum* pro svátek Nalezení sv. Kříže a jest románského původu. Má dvojí úpravu, delší a kratší. Na delší versi se zpívaly uvedené sekvence. Kratší formy bylo použito pro sekvence Adest dies, qua —, Iubilantes celi —, Gaude mater ecclesia —, Laus erumpat —, Lux advenit (Moberg, Über die schwedischen Sequenzen, I, 248). Je složena v mixolydickém modu o rozsahu půldruhé oktávy (tonus plusquamperfectus).

Podle P VIII se zpívá sloha 4. od slov *Ducem istum* až ke slovům *ista dies filio*. Po ní následuje sloha pátá. Rokycanský sekvenciář rozděluje slohy 4. a 5. na dvě. Podle něho se zpívá 4. sloha Ducem istum — passio a ihned se k téže melodii opakuje sloha 5. Vitam — ocium. Pak následují paralelní slohy (4a), (5a).

Sekvenciář P VIII napodobí tu přesně sekvenci Laudes crucis adtolamus, v níž jsou spojeny v celek slohy 4 + (4a), dále 5 + (5a). I nestejný počet slabik v (4a) a v (5a) jest napodoben ve svatováclavské sekvenci podle Laudes crucis.

Dreves (Analecta hymnica IX, 269) porušil paralelismus sloh. Ke sloze Ducem istum připojil jako paralelní slohu Illud iunxit, mylně předpokládaje, že se zpívají na tutéž melodii. Podobně spojil ve dvojici na týž nápěv naši slohu 5. Vitam se slohou (5a) Et precordialibus. Připojen jest nápěv s textem podle P VIII z r. 1363. Varianty uvedeny jsou ze sekvenciáře rokycanského. Mimo to jsou podány melodické a pořadové úchylky sekvence Laudes crucis adtolamus od sekvence Festa mente v Arnoštově sekvenciáři. Strana podobojí ji zařadila do svého reportoiru.

Festa mente iocundetur (iocundemur).

P VIII. Arnoštův sekvenciář z r. 1363, ll. 168ᵃ—174ᵇ.

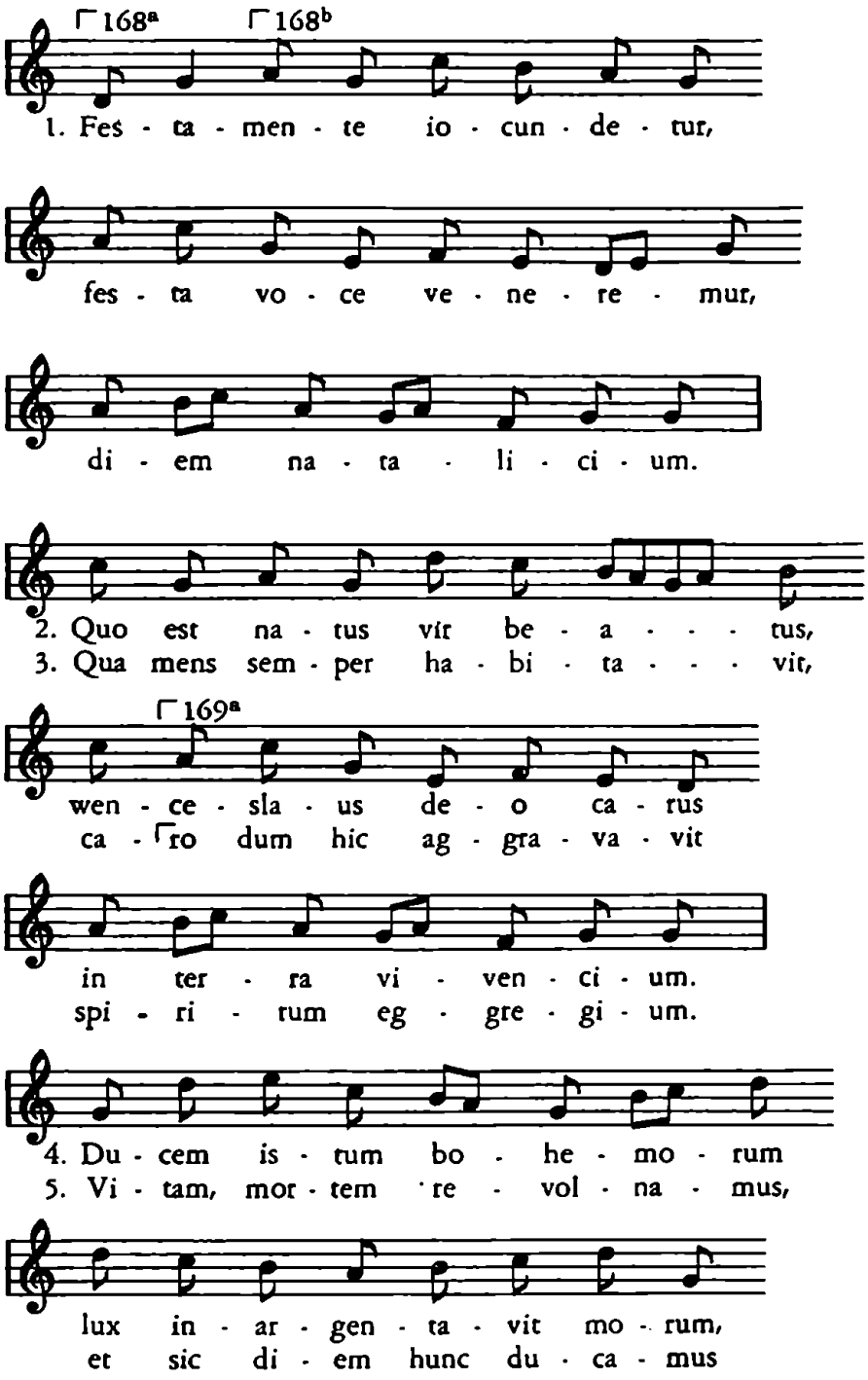

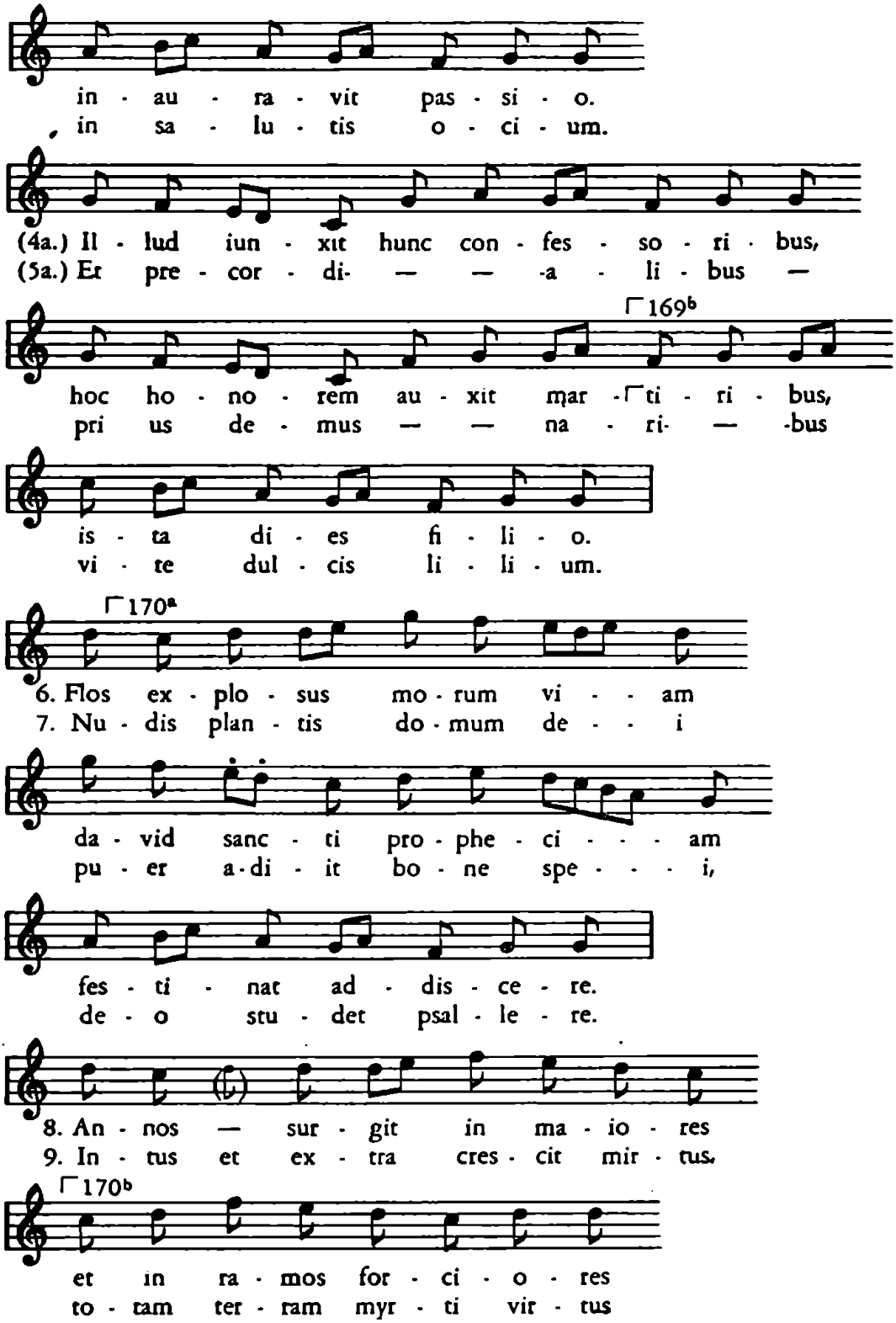
in - au - ra - vit pas - si - o.
in sa - lu - tis o - ci - um.
(4a.) Il - lud iun - xit hunc con - fes - so - ri - bus,
(5a.) Et pre - cor - di- — — -a - li - bus —
169b
hoc ho - no - rem au - xit mar - ti - ri - bus,
pri us de - mus — — na - ri- — -bus
is - ta di - es fi - li - o.
vi - te dul - cis li - li - um.
170a
6. Flos ex - plo - sus mo - rum vi - - am
7. Nu - dis plan - tis do - mum de - - i
da - vid sanc - ti pro - phe - ci - - - am
pu - er a - di - it bo - ne spe - - - i,
fes - ti - nat ad - dis - ce - re.
de - o stu - det psal - le - re.
8. An - nos — sur - git in ma - io - res
9. In - tus et ex - tra cres - cit mir - tus,
170b
et in ra - mos for - ci - o - res
to - tam ter - ram myr - ti vir - tus

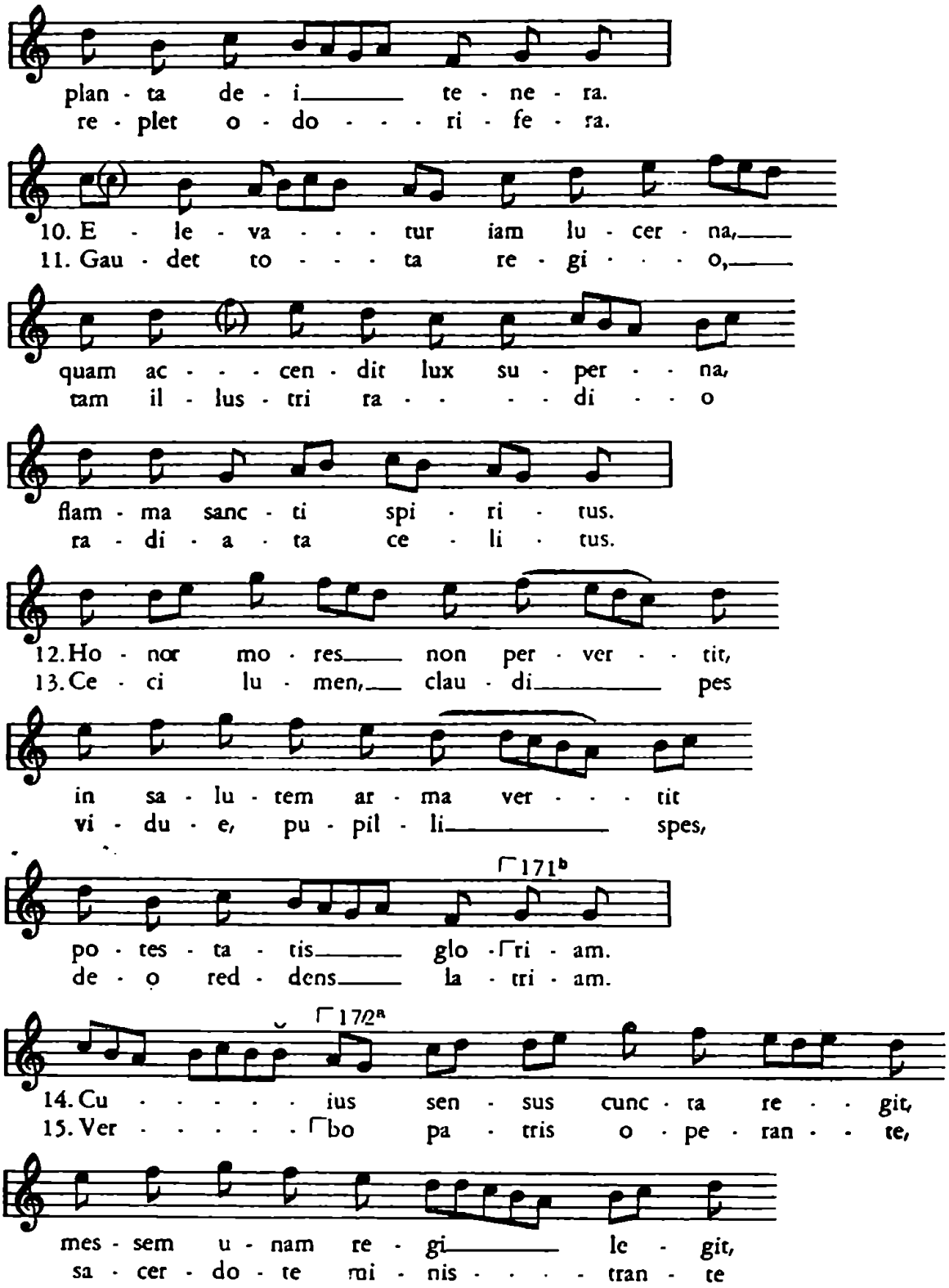
plan - ta de - i te - ne - ra.
re - plet o - do - - - ri - fe - ra.
10. E - le - va - - - tur iam lu - cer - na,
11. Gau - det to - - - ta re - gi - - - o,
quam ac - - - cen - dit lux su - per - - na,
tam il - lus - tri ra - - - di - - o
flam - ma sanc - ti spi - ri - tus.
ra - di - a - ta ce - li - tus.
12. Ho - nor mo - res non per - ver - - tit,
13. Ce - ci lu - men, clau - di pes
in sa - lu - tem ar - ma ver - - - tit
vi - du - e, pu - pil - li spes,
171b
po - tes - ta - tis glo - ri - am.
de - o red - dens la - tri - am.
172a
14. Cu - - - - - ius sen - sus cunc - ta re - - - git,
15. Ver - - - - - bo pa - tris o - pe - ran - - te,
mes - sem u - nam re - gi le - git,
sa - cer - do - te mi - nis - - - - tran - te

ut que sunt car - - - na - li - a.
fi - ant spi - ri - - - ta - li - a.

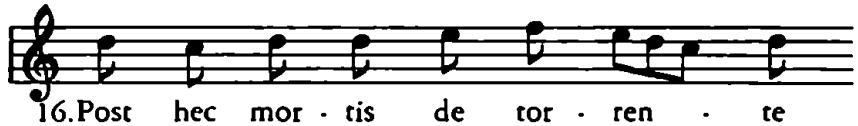
16. Post hec mor - tis de tor - ren - te
17. De - o ius - tum ex - al - tan - te,

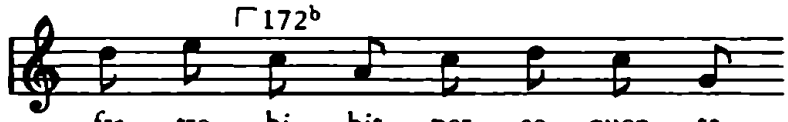
⌈172b
fra - tre bi - bit per - se - quen - te,
ro - sam ⌈ro - sis ag - gre - gan - te

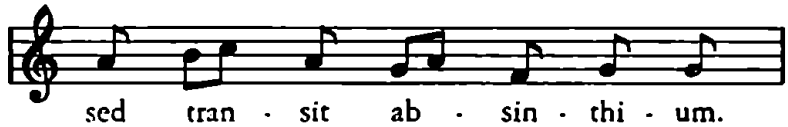
sed tran - sit ab - sin - thi - um.
dul - co - rem in ni - mi - um.

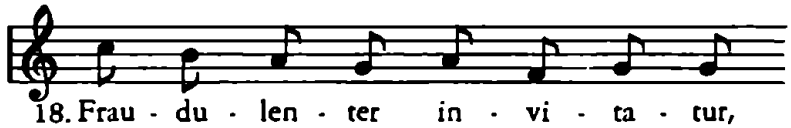
18. Frau - du - len - ter in - vi - ta - tur,
19. Temp - tis noc - tis dux se - quen - tis

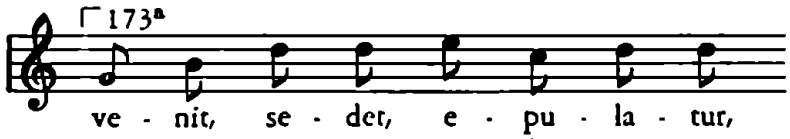
⌈173a
ve - nit, se - det, e - pu - la - tur,
⌈pi - is tran - sit in la - men - tis,

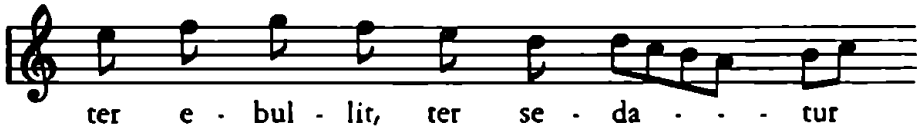
ter e - bul - lit, ter se - da - - - tur
pi - e men - tis a - li - men - - - tis,

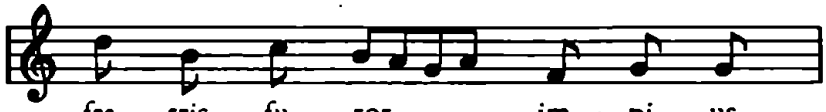
fra - tris fu - ror im - pi - us.
pi - e mor - tis pre - sci - us.

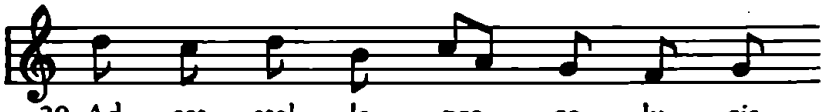
20. Ad - est stel - la, pre - co lu - cis,
21. Ti - met quip - pe vul - ne - ra - re

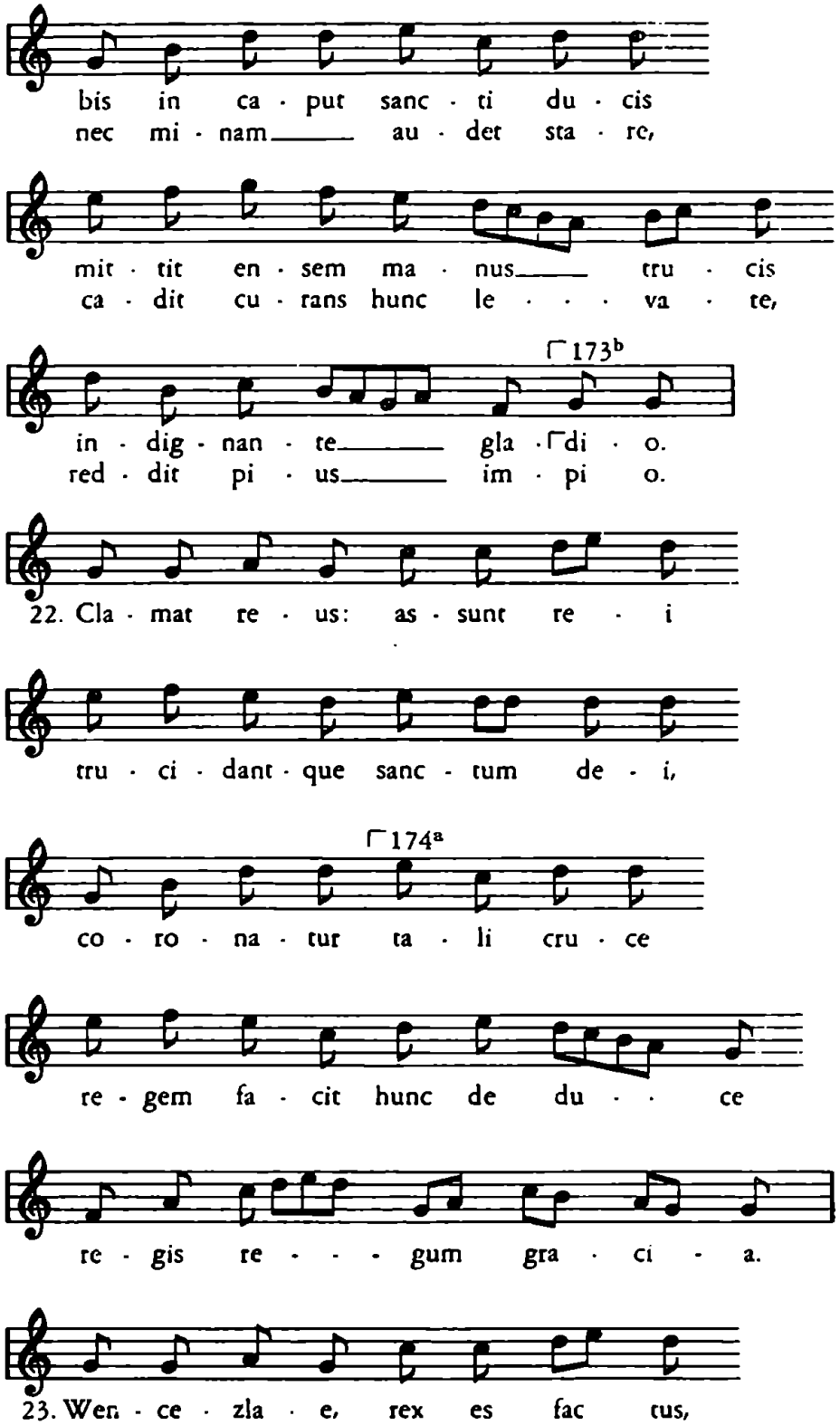
bis in ca · put sanc · ti du · cis
nec mi · nam au · det sta · re,
mit · tit en · sem ma · nus tru · cis
ca · dit cu · rans hunc le · · · va · te,
173b
in · dig · nan · te gla · di · o.
red · dit pi · us im · pi o.
22. Cla · mat re · us: as · sunt re · i
tru · ci · dant · que sanc · tum de · i,
174a
co · ro · na · tur ta · li cru · ce
re · gem fa · cit hunc de du · · ce
re · gis re · · · gum gra · ci · a.
23. Wen · ce · zla · e, rex es fac tus,

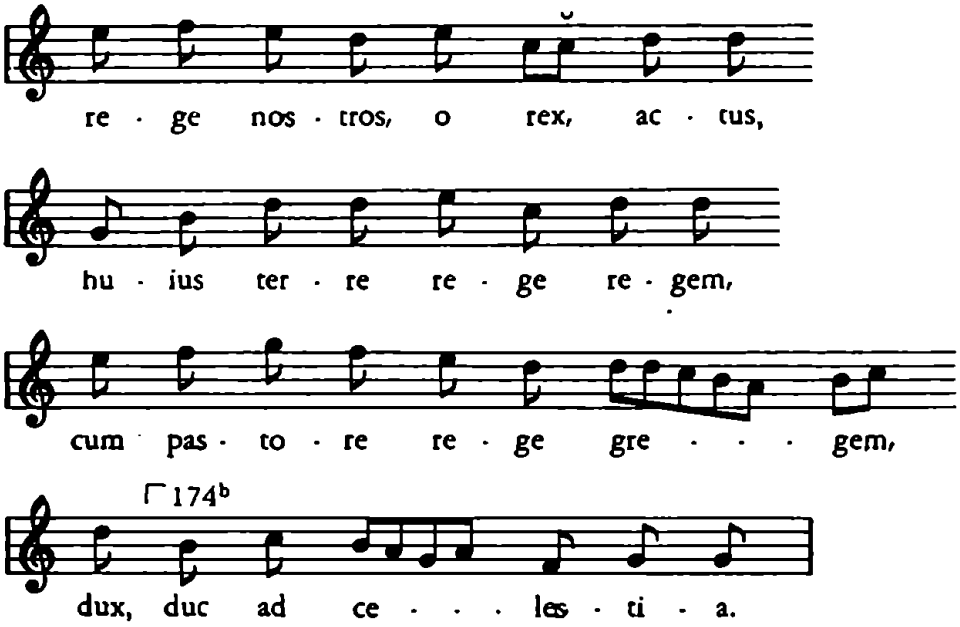

V a r i a n t y. Rokycanský sekvenciář, l. P XI—Q III.

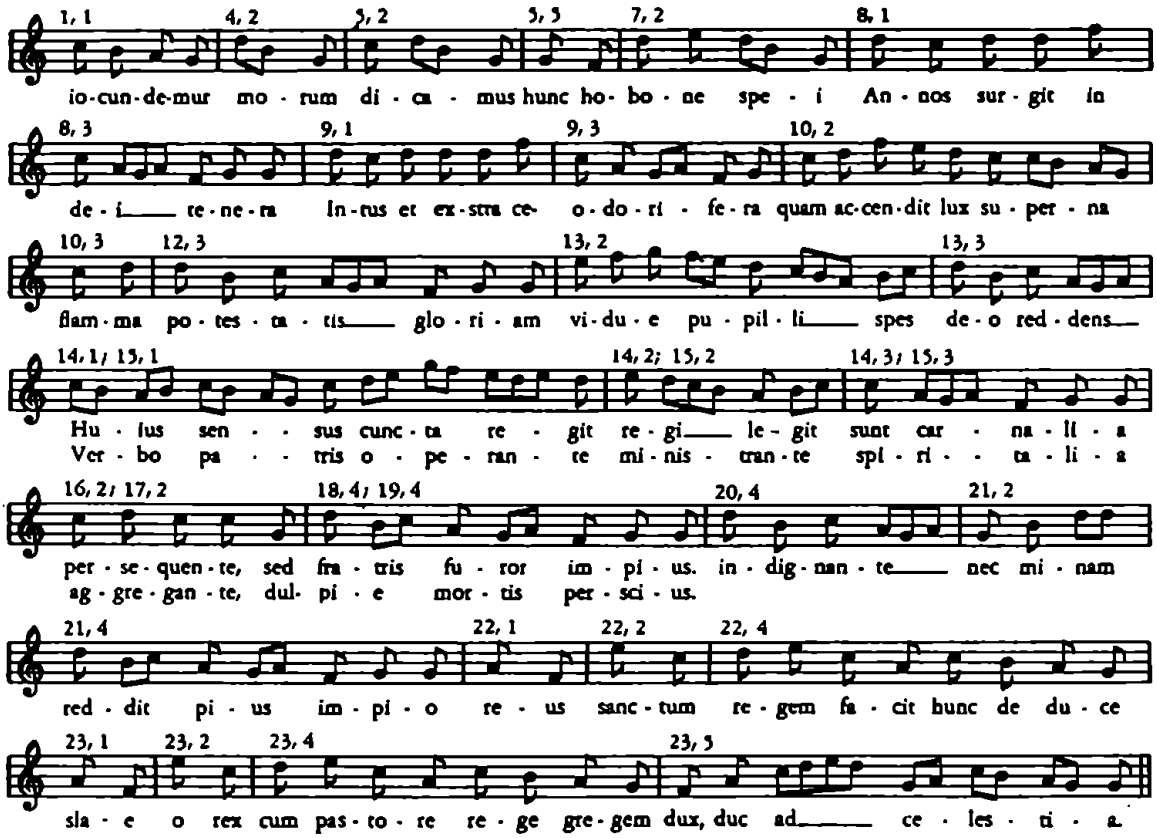

Melodické a pořadové úchylky prosy Laudes crucis attolamus od sekvence Festa mente jsou podle Arnoštova sekvenciáře P VIII, ll. 154ᵃ—160ᵃ. Postup melodických útvarů sloh jest číslován podle sekvence Festa mente. Varianty jsou připojeny ze sekvence Laudes crucis attolamus podle P VIII.

Sloha 1. se shoduje. Sl. 2, 3: 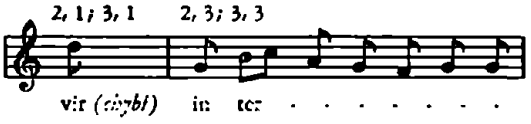

Sl. 4, 5: 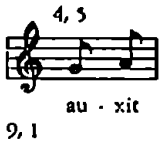

Sl. 5 se shoduje s příslušnou slohou Laudes crucis. Sl. 6, 7: se shodují. Sl. 8, 9: 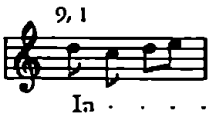

Sl. 10, 11: celé chybí; její melodie jest po sloze 19. Sl. 12, 13: 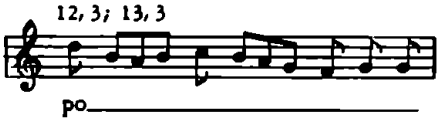

Po sl. 13 následuje dvojice sloh: 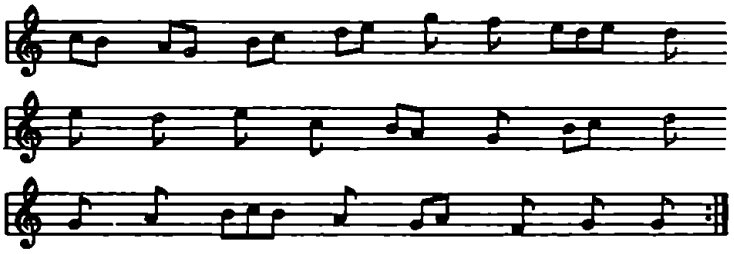

Chybějí slohy: 14, 15, 16, 17. Sl. 18, 19 se shodují. Po sloze 19 se zpívá nápěv slohy 10 a 11.

Sl. 20, 21 chybějí. Sl. 22: 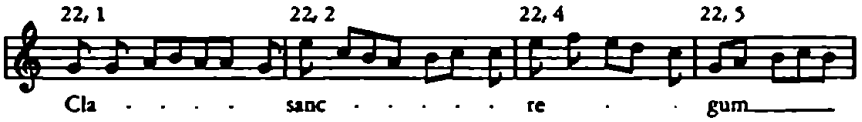

Sl. 23: jest melodicky jako sl. 22.

4. Salve, pater optime.
Zdráv buď, otče dobrotivý.

Latinský text *Salve, pater optime* s nápěvem, notovaným chorální rhombou, jest zapsán ve vyšebrodském sborníku H 42 z r. 1410, list 97ᵇ—99ᵃ, a v latinském graduálu Nár. musea XIII E 8 z 15./16. stol., ll. 165ᵃᵇ, rovněž chorální rhombou. (Obraz 27.)

Text podle H 42 otiskl Dreves, Analecta hymnica VIII, 225. Chevalier, Repertorium hymnologicum cituje počátek textu při č. 18.109. Nápěv dosud uveřejněn nebyl.

Český překlad *Zdráv buď, otče dobrotivý* i s nápěvem v chorální no-

taci rhombické jest zapsán v českém kancionálu jistebnickém, Nár. mus. praž. II C 7, asi z r. 1420, s. 36, 37.

Latinská sekvence *Salve, pater optime* se zpívala o slavnostech svatováclavských. Vyšebrodský sborník uvádí při ní poznámku Prosa de sancto wenceslao. Rovněž musejní graduál XIII E 8 připojuje k ní poznámku Item de sancto wenceslao.

Podařilo se dosud zjistiti pro ni dva rukopisné prameny, v nichž text však nevykazuje žádných variantů.

Svou koncisní stavbou, většinou dvouslabičným rýmem a přesným umístěním cesur patří k druhé periodě sekvencí.

I po stránce melodické jest ji zařaditi k vyspělé formě druhé periody, poněvadž paralelismus sloh je důsledně proveden, první dvojicí počínajíc. Základem jejím melodickým jest moderní tónina dur a nikoliv tónina církevní. Rozsah oktávy přestupuje jen o jediný tón.

Hudební ortografie při sekvenci Salve pater ve sborníku vyšebrodském se značně odlišuje od notové formy v graduálu musejním.

V zápise vyšebrodském jest použito důsledně bistrofy (bipunctum) při shluku dvou nebo tří konsonantů, na př. *salve — in bo — sancti — in valle — clamant — audi — comenda — in so — wence —.*

V notaci musejního graduálu XIII E 8 z 15./16. věku zmizely tyto likvescentní zbytky a místo bistrof (bipunctum) jsou všude jednoduché rhomby, ať psané samostatně, ať ve skupinách.

V druhé pol. 14. stol. až do vzniku vyšebrodského sborníku z r. 1410 se udržují ještě likvescentní formy.

Zvláštnost tato se jeví při nejstarším dosud známém zápise sekvence Salve, pater, která chybí mezi stem sekvencí Arnoštova sekvenciáře z r. 1363. Možno tedy její terminus ad quem dáti do posledních desítiletí 14. stol.

Latinská sekvence *Salve, pater optime* byla volně přeložena do češtiny a podložena nápěvu sekvence latinské. Poněvadž český text jest delší latinského, byly původní skupiny o více tónech rozloženy ve své prvky, čímž česká prosa se stala zpěvem sylabickým. Původní stavba a periodicita byly tím porušeny, poněvadž do hudební kostry jednoho verše byly přeneseny tonické prvky verše následujícího a leckdes přidány tóny, kterých není v původní melodické struktuře. Počet slabik

v české prose jest při jednotlivých verších nerovný, ač latinský originál je přesně odpočítává. Rovněž porušeny rýmy a plynulost metrická. Místo latinské básně humanistické nastupuje lidová parafráze.

Tato latinská i česká prosa svatováclavská se liší od ostatních *refrénem,* který jako dopěvek jest připojen ke každé sloze. Hlavně tento formální rozdíl vedl Nejedlého (II, 466) k přesvědčení, že česká prosa *Zdráv buď, otče dobrotivý* byla prý »přímo skládána česky a že nebyla teprve překládána z latiny, snad ani potom nepřešla do latiny. Vznikla zvláště pro husitskou mši a v ní můžeme viděti ukázku pravého, nového husitského zpěvu.«

Srovnáním objevené sekvence latinské s českou jest však jasno, že česká vznikla z latinské, ale že autor české sekvence si vedl celkem samostatně.

Její refrén přesvědčuje, že napodobila základní formu písně Sv. Václave a že je tedy českého původu jak nápěvem, tak textem latinským i českým.

Salve, pater optime.
Prosa de s. Wenceslao.

H 42. Vyšebrodský sborník z r. 1410, ll. 97ᵇ—99ᵃ. Obraz 27.

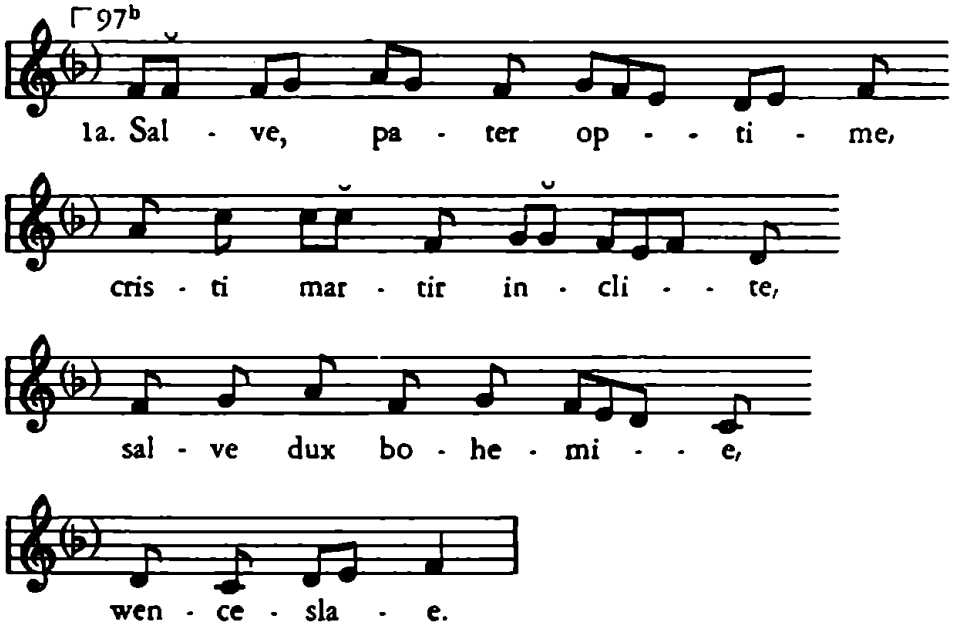

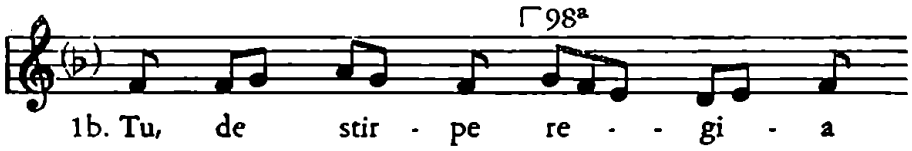
98a
1b. Tu, de stir - pe re - - gi - a

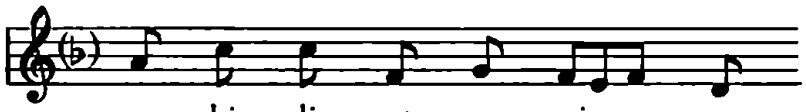
no - bi - li pro - sa - pi - - a,

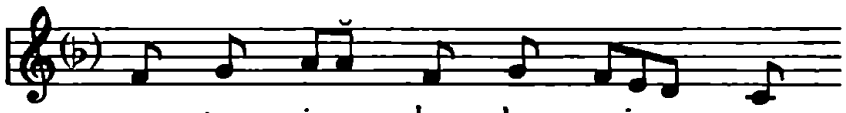
na - tus in bo - he - mi - - a,

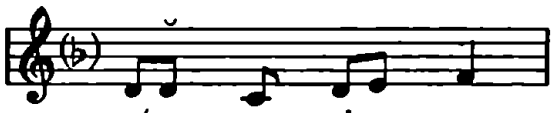
wen - ce - sla - e.

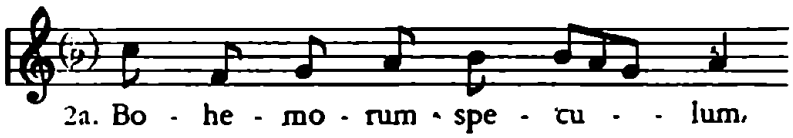
2a. Bo - he - mo - rum - spe - cu - - lum,

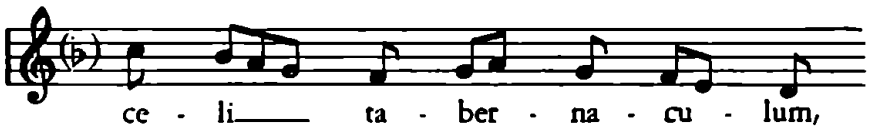
ce - li ta - ber - na - cu - lum,

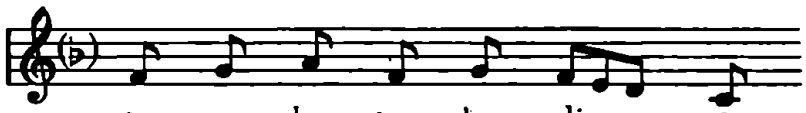
tu per - lus - tras ho - di - - e,

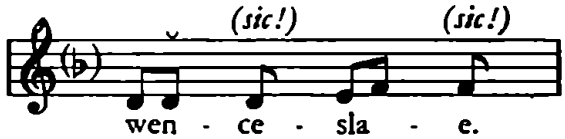
(sic!)
(sic!)
wen - ce - sla - e.

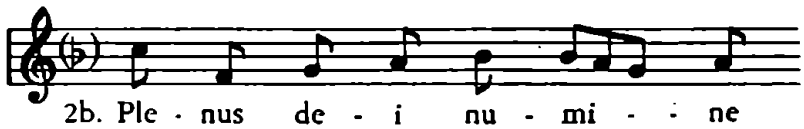
2b. Ple - nus de - i nu - mi - - ne

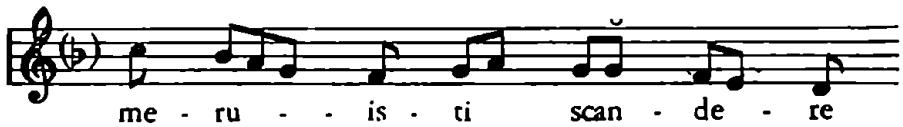
me - ru - - is - ti scan - de - re

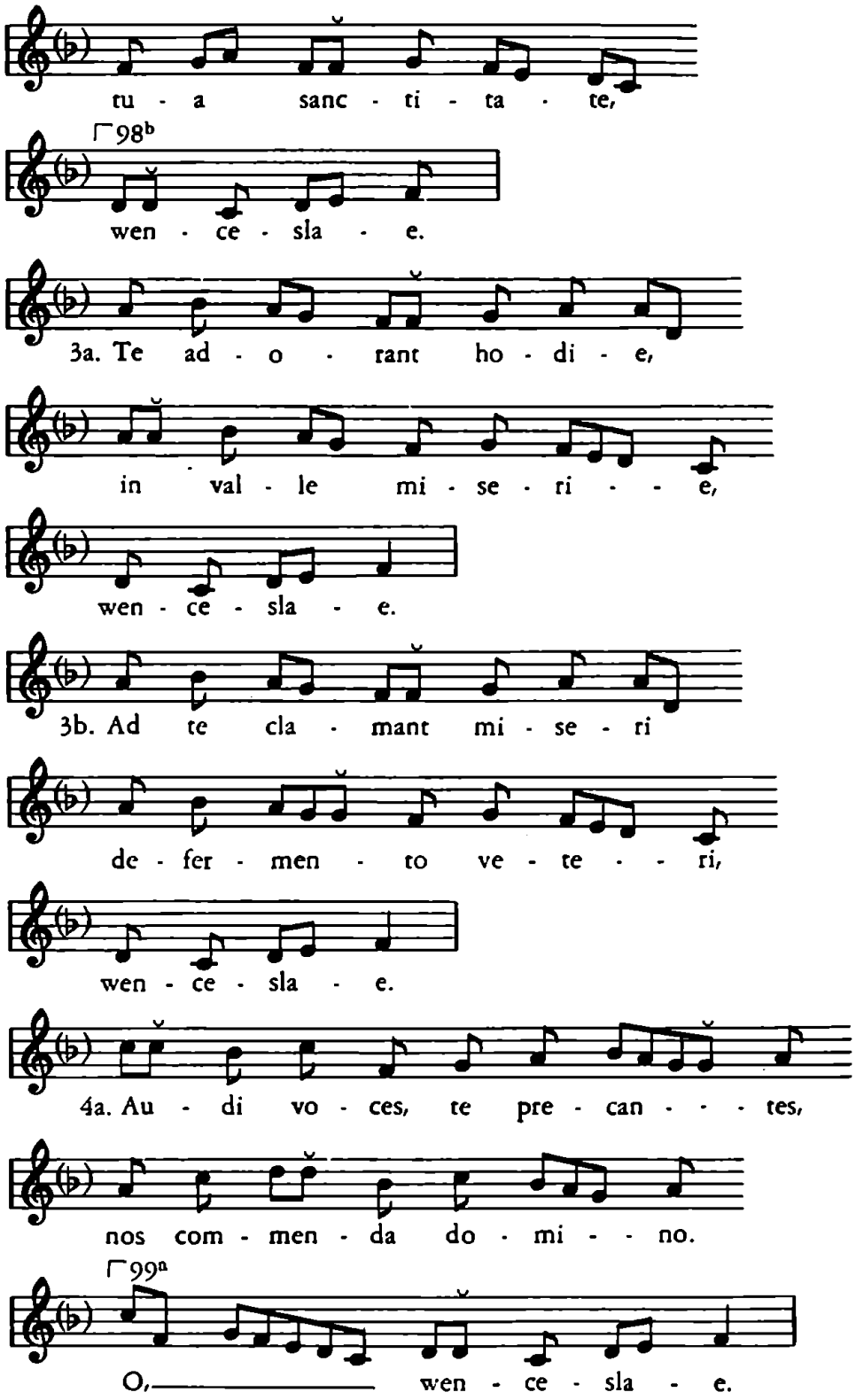
tu - a sanc - ti - ta - te,
⌐98b
wen - ce - sla - e.
3a. Te ad - o - rant ho - di - e,
in val - le mi - se - ri - - e,
wen - ce - sla - e.
3b. Ad te cla - mant mi - se - ri
de - fer - men - to ve - te - - ri,
wen - ce - sla - e.
4a. Au - di vo - ces, te pre - can - - - tes,
nos com - men - da do - mi - - no.
⌐99a
O, wen - ce - sla - e.

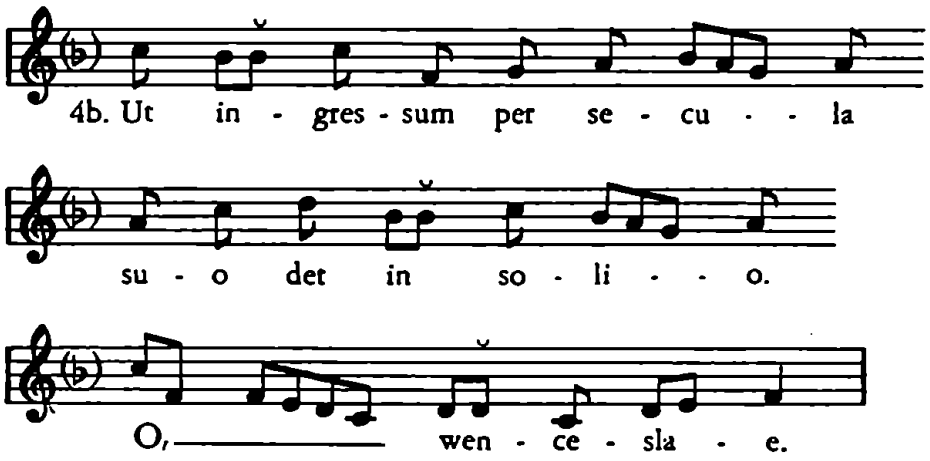

Salve, pater optime.

Varianty. N. m. XIII E 8, Graduale, část I., stol. 15./16., ll. 165ab. Místo bistrof vyšebrodského sborníku jsou v XIII E 8 jednoduché rhomby.

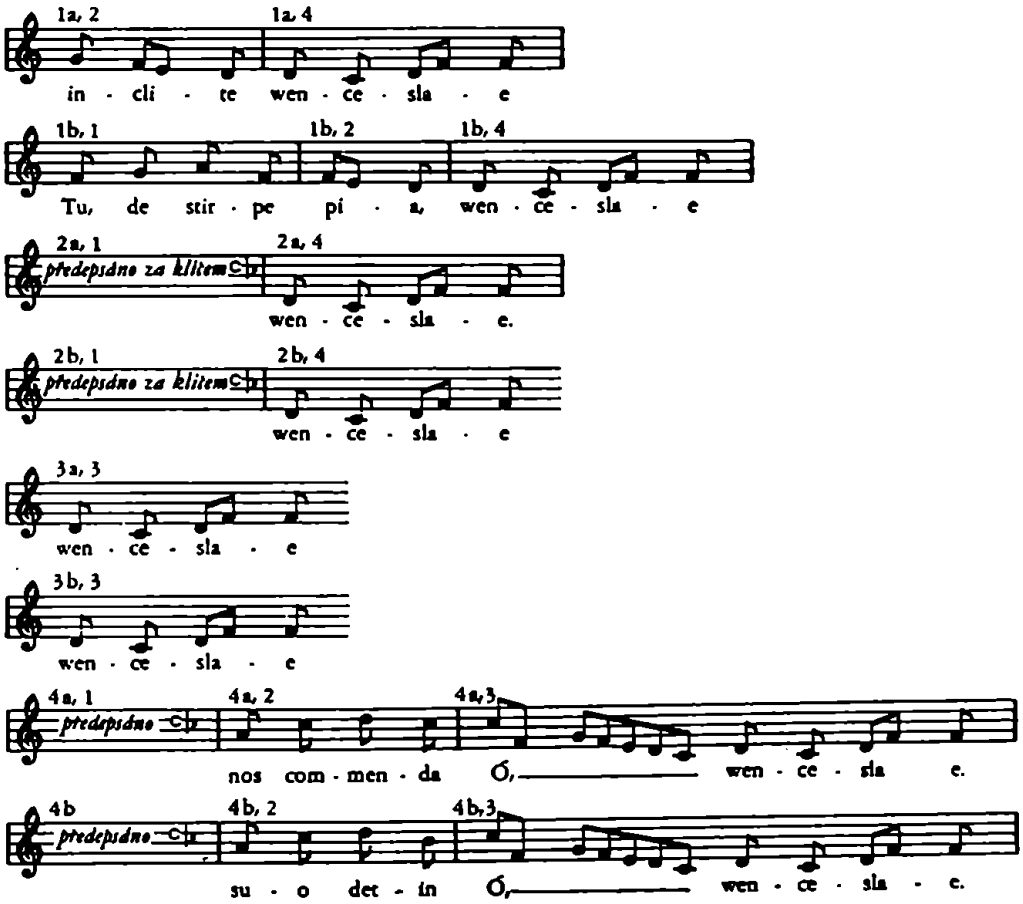

Zdráv buď, otče dobrotivý.

N. m. II C 7, Český kancionál jistebnický asi z r. 1420, s. 36, 37. Nejedlý II, 713, 714.

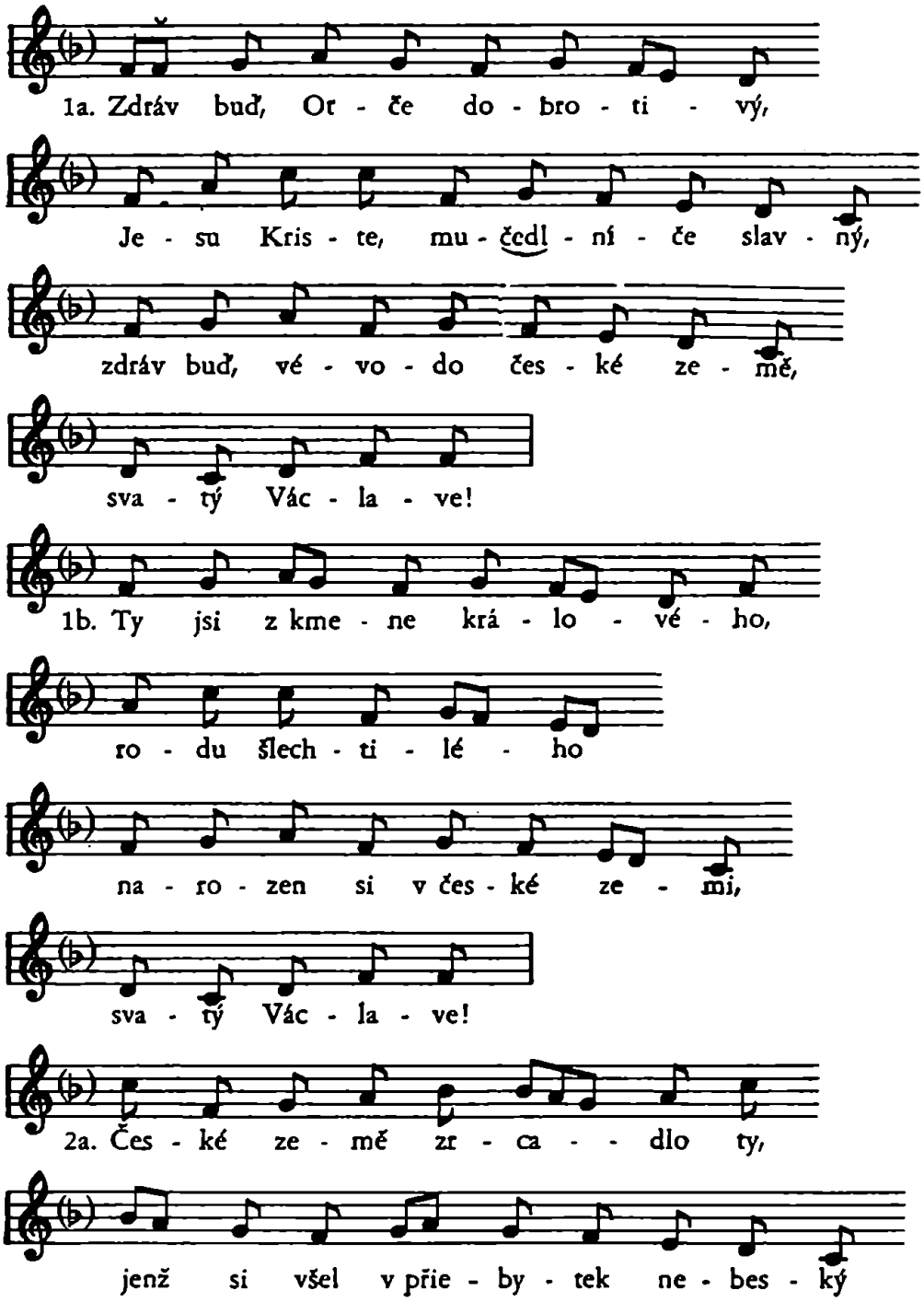

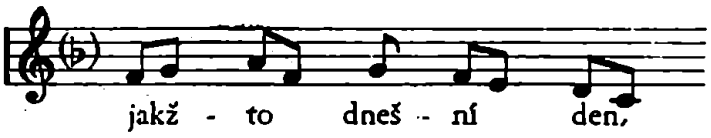
jakž - to dneš - ní den,

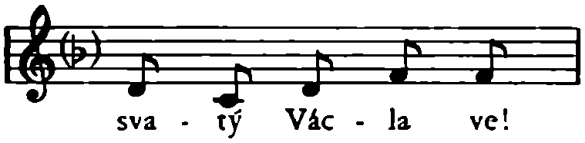
sva - tý Vác - la ve!

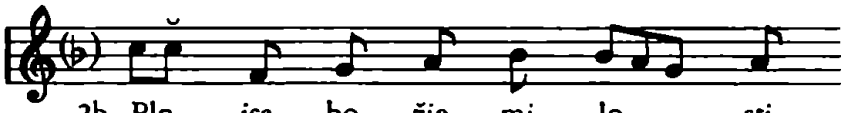
2b. Pln jsa bo - žie mi - lo - - sti,

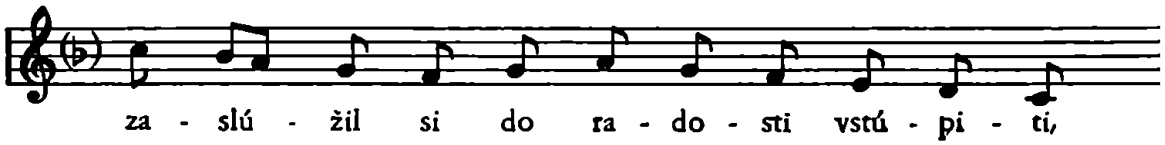
za - slú - žil si do ra - do - sti vstú - pi - tí,

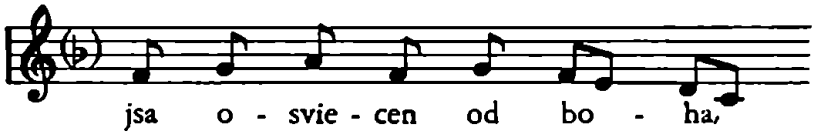
jsa o - svie - cen od bo - ha,

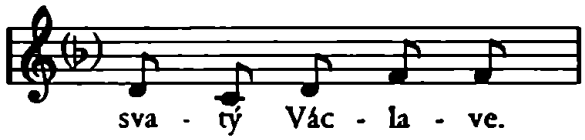
sva - tý Vác - la - ve.

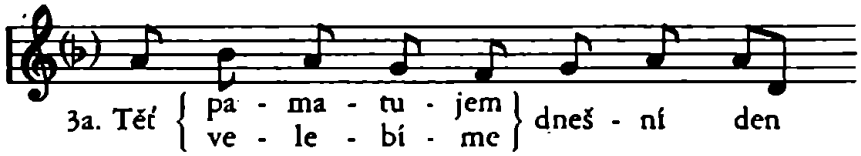
3a. Těť { pa - ma - tu - jem / ve - le - bí - me } dneš - ní den

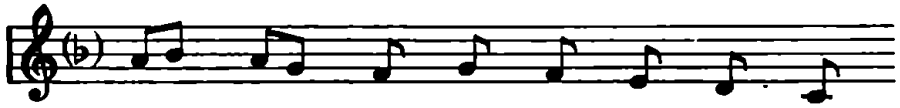
v tom - to sl - za - vém ú - do - lí,

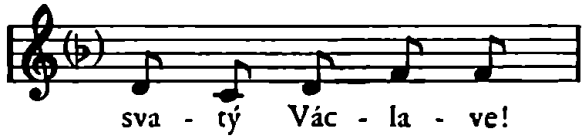
sva - tý Vác - la - ve!

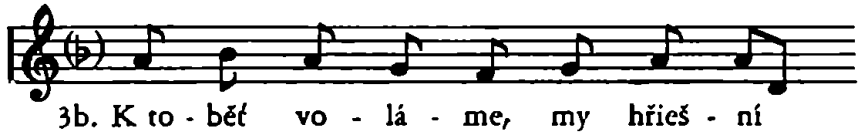
3b. K to - běť vo - lá - me, my hřieš - ní

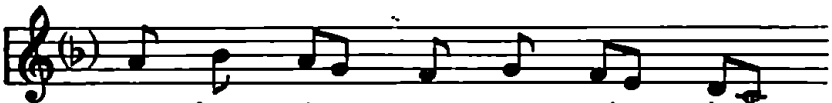
z na - kva - še - nie sta - ré - ho,

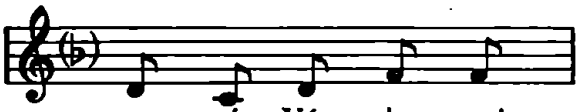
sva - tý Vác - la - ve!

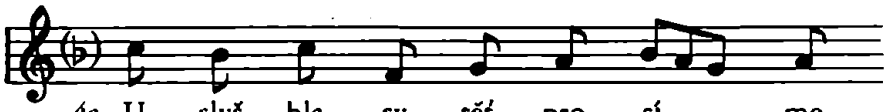
4a. U - slyš hla - sy, těť pro - sí - - me,

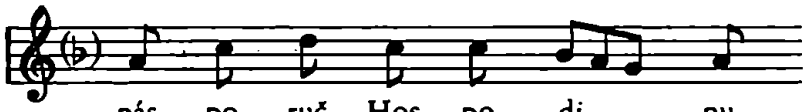
nás po - ruč Hos - po - di - - nu,

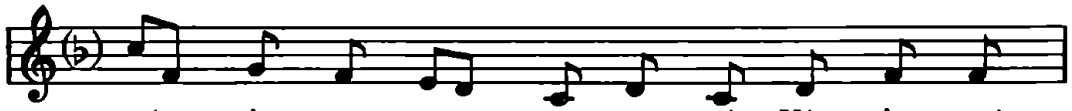
při - mluv se za ny, sva - tý Vác - la - ve!

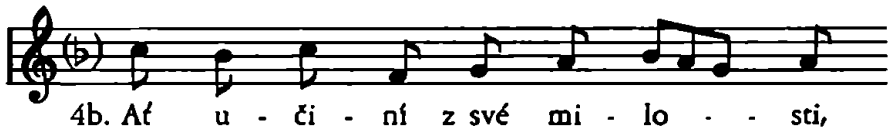
4b. Ať u - či - ní z své mi - lo - - sti,

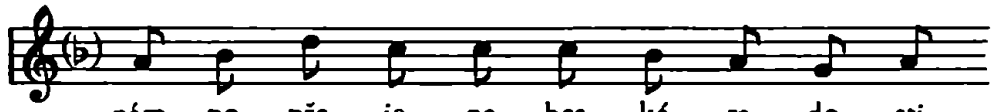
nám po - pře - je ne - bes - ké ra - do - sti,

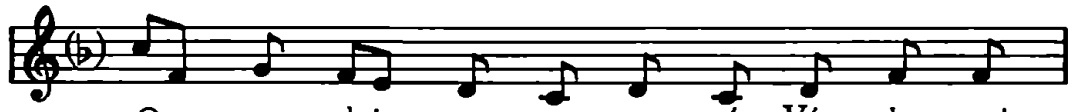
O - ro - duj za ny, sva - tý Vác - la - ve!

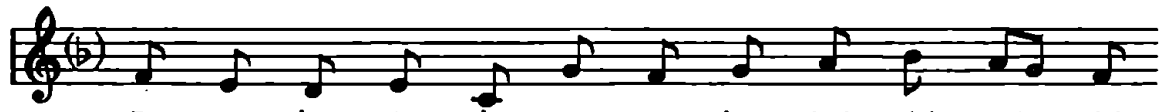
5. Pa - ne bo - že, skr - ze proz - bu všech tvých věr - ných

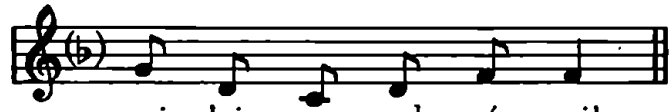
smi - luj se nad ná - - mi!

5. Psallat ecclesia mater illibata.
Chválíž církev svatá matka.

Text Psallat ecclesia.

Latinské misály rukopisné:

Praha, Nár. museum:
XVI A 16, 13./14. stol., l. 388a.
XIII B 9, dražický z 1. pol. 14. stol., l. 400b.
XVI B 8, řeholních kanovníků v Sadské, 2. pol. 14. stol., l. 268a.
XII B 17, plzeňský Martina Mertlíka, ca 1400.
XII A 20, plzeňský Martina Stupníka, z r. 1491, l. 360b.

Praha, knihovna metropol. kap.:
Cim. 6, ad usum episcopi, 14. stol., l. 92a.
P V, ad usum eccl. Prag., Wenceslai de Radecz, z poč. 15. stol., l. 155b.

Praha, Univ. knih.:
XIV D 19, Liber sequentiarum z r. 1381, l. 10a.

Brno, Měst. archiv:
olomoucký misál č. 7 z r. 1423, l. 250b.

Štýrský Hradec, univ. knihovna, sign. 417.

Opava, gymnasijní knihovna:
Liber sequentiarum z r. 1418, l. 47a.

Srov. Analecta hymnica, sv. 53, s. 398; Chevalier, Repertorium hymnologicum 15.712; Moberg, Über die schwedischen Sequenzen I, 95, 229, II, Nr. 57.

Nápěv Psallat ecclesia.

Praha, Nár. museum:
XII A 1, Graduál z r. 1473, l. 198b.
XIII E 8, část I., 15./16. stol.
XIII A 2, kolínský graduál Martina z Vyskytné z r. 1512, l. 352a.

Praha, knihovna metrop. kap.:
P VIII, sekvenciář Arnošta z Pardubic z r. 1363, ll. 237a—239a.

Hradec Král., Městské museum:
B 1, Franusův kancionál z r. 1505, l. 217b (všude za klíčem jest předepsáno b-molle).

Rokycany, archiv děkanství:
A V 26 b, z 16. stol., l. S XII.

Kromě prosy Psallat ecclesia jest na listu S X druhá prosa de Dedicacione Adest dies iubileus.

Vyšší Brod, klášterní knihovna:
H 42, sborník z r. 1410, l. 139a, má pouze prosu Adest dies iubileus.

Vídeň, Nationalbibliothek:
15501, kutnohorský graduál z konce 15. stol., l. 224b.

Olomouc, Studijní knihovna:
406, sborník z 15./16. stol., l. 372b.

Text a nápěv Chválíž církev svatá.

Louny, městské museum:
Český graduál Jana Táborského z r. 1563, l. 389b—390b.
Vídeň, Nationalbibl.:
15503, Český graduál čáslavský Jana Táborského z r. 1557, ll. 377b—378b.
15509, Český graduál Adama Kazybaby (J. Táborského) z r. 1568, ll. 345a—346a.
Praha, Městské museum:
Malostranský graduál z r. 1573, s. 337, (jiná na s. 339 Nastal nám den milosti plný, překlad Adest dies iubileus).

Psallat ecclesia.
In dedicacione ecclesie.

Mešní formulář o Posvěcení chrámu (Dedicatio ecclesiae) obsahoval ve středověku introit Terribilis, graduale Locus iste, alleluia s veršem Adorabo ad templum sanctum tuum, sekvenci Psallat ecclesia, offertorium Domine deus in simplicitate, communio Domus mea, domus orationis.

Formulář je uveden ve všeobecné části misalové (commune) pro posvěcení chrámů, kaplí, oltářů a pro výroční dni, v nichž se konala památka tohoto posvěcení. Svěcení kostela bylo vláště v prvých dobách křesťanství v Čechách důležitým aktem, jehož se vedle biskupa světitele účastnil národ se svým panovníkem. Význam dedikace je zdůrazněn i tím, že svěcení chrámů je vyhrazeno biskupovi. Později vznikaly četné kostely i kaple. Za doby Karla IV. měl kostel sv. Víta v Praze přes třicet kaplí, mezi nimi i kapli sv. Václava, jejíž dedicatio se vzpomínalo každým rokem. K tomu účelu byl zvolen mešní formulář se sekvencí Psallat ecclesia, která byla přeložena v 16. stol. do češtiny.

Sekvence *Psallat ecclesia* se připisuje svatohavelskému mnichu Notkeru Koktavému (zemř. 912). Byla prý druhou jeho sekvencí a jeho učitel Iso mu ji pochválil.

Vznikla z melodického schematu alleluiatického verše Letatus sum in his, que dicta sunt mihi, in domum domini ibimus.

Slova in domum domini ibimus dala snad autoru podnět, že k tomuto schematu složil sekvenci In Dedicacione ecclesie, ač melodické schema

Letatus sum bylo původně při alleluiatickém verši téhož počátku pro druhou neděli adventní.

K téže melodii složena byla také sekvence k poctě sv. Mikuláše *Perpes laus.*

Melodické schema *Letatus sum* jest původu francouzského a z něho vzniklá sekvence Psallat ecclesia složena na půdě německé. Ale i Francie použila tohoto schematu k sekvenci *Regnantem sempiterna per secla susceptura,* a to přímo pro druhou neděli adventní, pro niž koncipován byl alleluiatický verš Letatus sum in his. Ve Francii totiž byly také skládány sekvence i pro dobu adventní, v Německu však nikoliv. Z fototypického vydání rouenského graduálu z 13. stol. jest patrno, že francouzská sekvence Regnantem sempiterna jest připojena přímo na alleluia a na versus Letatus sum. Jest však poměrně kratší než sekvence Psallat ecclesia a jest přizpůsobena předchozímu alleluia i graficky transposicí dorické tóniny do svrchní kvarty s b-molle.

Sekvence Psallat ecclesia se vyskytuje od 10. stol. hlavně v rukopisech provenience německé. Od 11. stol. jest zapsána v několika rukopisech románských, ve Francii až v 13./14. věku, též sporadicky v Anglii.

Hojně byla rozšířena i v zemích našich, odkud přešla do Švédska prostřednictvím švédských studentů, kteří studovali již za doby Karlovy na pražské universitě. Z nich zvláštní zmínky zasluhuje Laurentius Odo (zemř. 1417), pozdější probošt v Linköpingu, který napsal Legendarium se sekvencemi a hymnami. Ze švédských rukopisů, které mají tuto sekvenci, sluší jmenovati kodex *A 96a Liber cantus ze 16. stol. ve Stockholmu a tištěné Graduale Arosiense z r. 1493 pro diecesi Västerås. Dále ji obsahují Codex Bohn z 12./13. stol. v Trevíru, Codex Parisiensis 1235, Sequentiarius Iachimi Cunz z r. 1507, sign. 546, ve Sv. Havlu, Sequentiarius et hymnarius v Einsiedeln, kodex 366 z 11./12. stol. a tamtéž Graduale 609 z 15. stol. (Moberg, Über die schwedischen Sequenzen, I. 229).

Sekvence Psallat ecclesia patří do prvé epochy. Verše prvé slohy končí na vokál *a* jako zbytek konečné samohlásky alleluia. Vznikem patří do kláštera svatohavelského, ale její melodické prvky jsou francouzské. Základem jejím jest tónina dorská. V našich latinských rukopisech jest transponována do svrchní kvarty s b-molle. Podobně ji zapisují podle sdělení Mobergova graduál basilejský a einsiedelnský. Prvních 9 sloh transponuje do svrchní kvarty berlínský kodex Z 78 z konce XII. stol., který patřil gymnasijní knihovně v Quedlinburku (Drinkwelder, Ein deutsches Sequentiar aus dem Ende des 12. Jh.).

V rukopisech české provenience jest notována na začátku sekvence dvojitá rhomba při shluku dvou konsonantů. V berlínském rukopise Z 78 jest na témž místě likvescentní cephalicus. Tento zjev potvrzuje úsudek, že naše bistrofy nebo birhomby vznikly z likvescentních skupin.

Většina našich zápisů snižuje správně *h* v hes. Graduál kutnohorský asi z r. 1490 postrádá však předznamenání b-molle v celé sekvenci. Absolutní výše notace jest však táž jako v sekvenciáři Arnoštově z roku 1363. Není-li toto předznamenání zapomenuto omylem písařovým, byla by sekvence v tónině mixolydické. (Obraz 28.)

Rokycanský sekvenciář ji má o tón výše než Arnoštův, čili ve svrchní kvintě netransponované její tóniny, ale bez jakéhokoliv předznamenání. Tím přechází sekvence Psallat z tóniny dorské do tóniny aeolské. Převedena na absolutní výši zápisu Arnoštova, měla by předznamenáním *hes, es*. Tato přeměna naší sekvence do tóniny aeolské v rukopisu rokycanském jest zjev zcela ojedinělý. *Česká* prosa *Chváliž církev svatá matka* jest v rukopisech druhé pol. 16. stol. v transponované stupnici dorské do svrchní kvarty s b-molle, jako její latinský originál v Arnoštově sekvenciáři. Český překlad se věrně přidržuje původního latinského textu. I verše prvé slohy končí na vokál *a* jako v latině. V cesurách však a v tonickém akcentu není již té přesnosti. Celkem jest český text zdařilý a žádá jen spoře nadpočetných tónů.

Varianty se omezují v graduálu lounském a čáslavském jen na slovo rozhojnění — rozmnožení.

Na obrazu 29. je česká prosa Chváliž církev z graduálu čáslavského z r. 1557 a na obrazu 30. táž prosa z gr. českého Adama Kazybaby z r. 1568, kde před tónem *f* je b-molle. Jinak oba zápisy se srovnávají navzájem s notací v Arnoštově sekvenciáři.

Sekvence Psallat ecclesia jest součástí mešního formuláře *Terribillis* pro svátek Posvěcení chrámu. Užívalo se ho při slavnostech Posvěcení kaple sv. Václava (Dedicacio capelle sancti wenceslai). Vztahuje se tedy sekvence Psallat ecclesia k svatováclavskému kultu jen nepřímo.

Jako řada jiných sekvencí jest opatřena latinským komentářem a českými glosami v universitním sekvenciáři IV D 19 z r. 1381 a v opavském z r. 1418. Sekvence byla tedy předmětem školních výkladů.

Psallat ecclesia.

Sekvenciář Arnošta z Pardubic z r. 1363. Knih. metr. kap. praž. P VIII, ll. 237ᵃ—239ᵃ. — Rakovnický sekvenciář na l. S XIIᵃ má nápěv bez b, o tón výše g c′ d′ c′ . . . V přepise jsou varianty v transposici do spodní sekundy, tedy *hes, es.* — Srv. text v Analecta Hymnica LIII, s. 398.

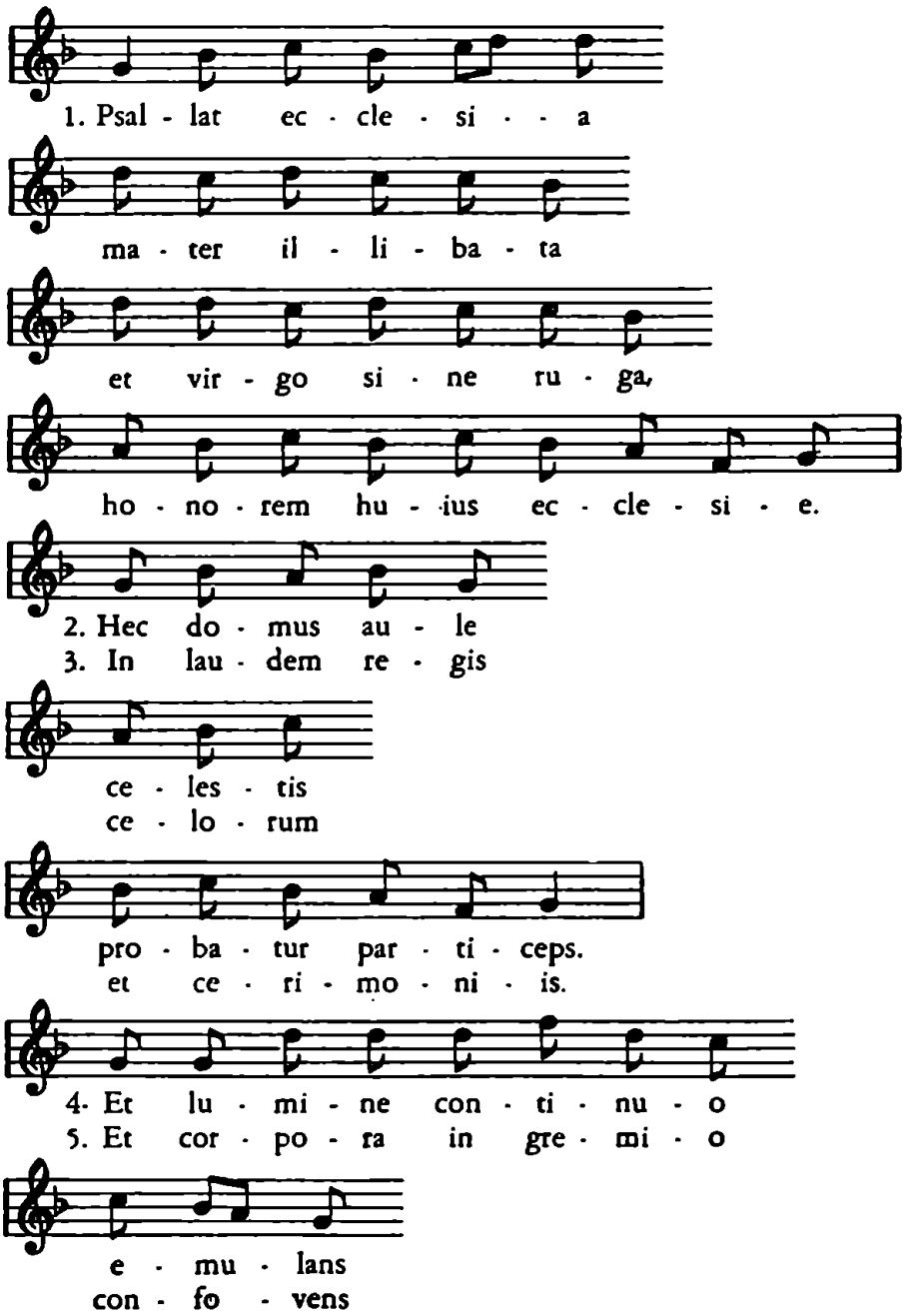

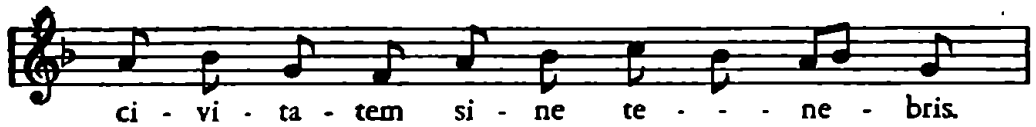

ci - vi - ta - tem si - ne te - - - ne - bris.
a - ni - ma - rum, que in ce - lo vi - vunt.

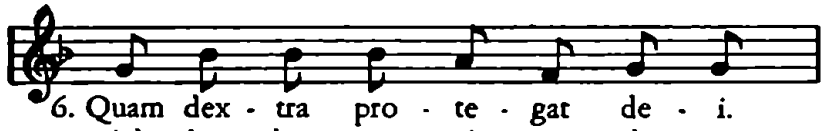

6. Quam dex - tra pro - te - gat de - i.
7. Ad lau - dem ip - si - us di - u.

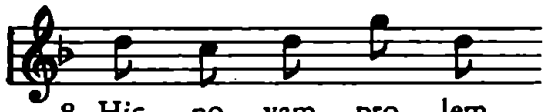

8. Hic no - vam pro - lem
9. An - ge - li ci - ves

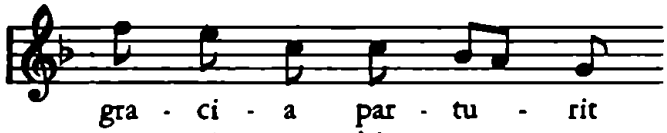

gra - ci - a par - tu - rit
vi - si - tant hic su - os

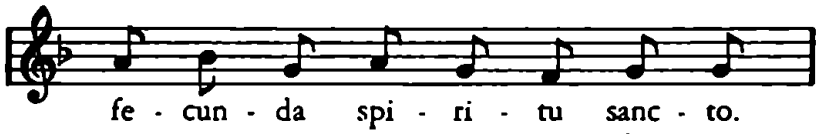

fe - cun - da spi - ri - tu sanc - to.
et cor - pus sum - mi - tur ihe - su.

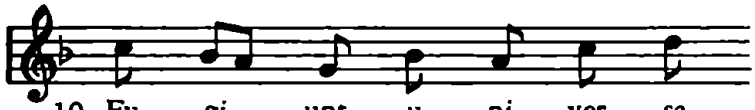

10. Fu - gi - unt u - ni - ver - sa
11. Per - e - unt pec - ca - tri - cis

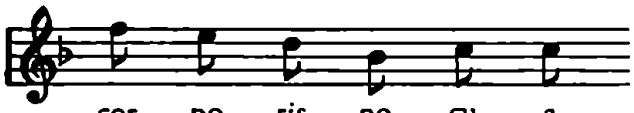

cor - po - ris no - cu - a.
a - ni - me cri - mi - na.

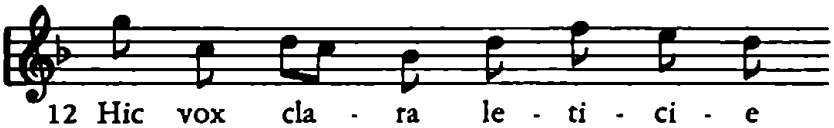

12 Hic vox cla - ra le - ti - ci - e
13. Hic pax sa - lus et gra - ci - a

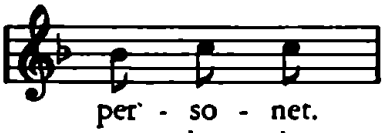

per - so - net.
re - dun - dat.

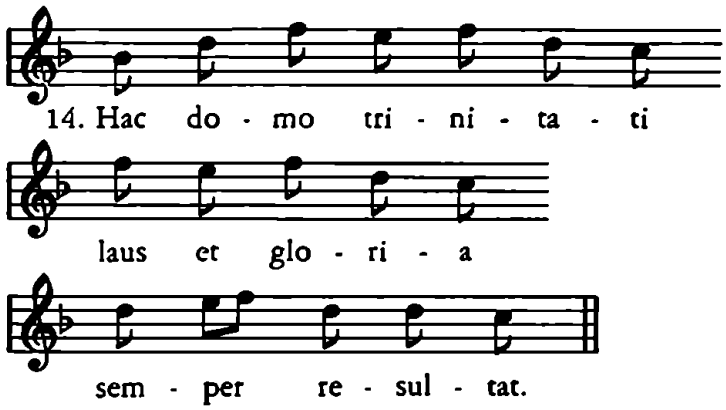

Psallat ecclesia.

Varianty. A V 26b. Rokycanský sekvenciář ze 16. stol., ll. S XII. — Sekvence Psallat ecclesia jest v rokycanském sekvenciáři transponována o tón výše než v sekvenciáři Arnoštově a nemá žádného předznamenání. Jest tedy v tónu aeolském. Varianty jsou pro lepší srovnání uvedeny ve výši zápisu Arnoštova sekvenciáře, tedy o tón níže, se dvěma b-molle (hes, es), aby se zachoval aeolský charakter rokycanského zápisu. Arnoštův sekvenciář má tuto sekvenci v tonině dorské, přeložené do svrchní kvarty s ♭.

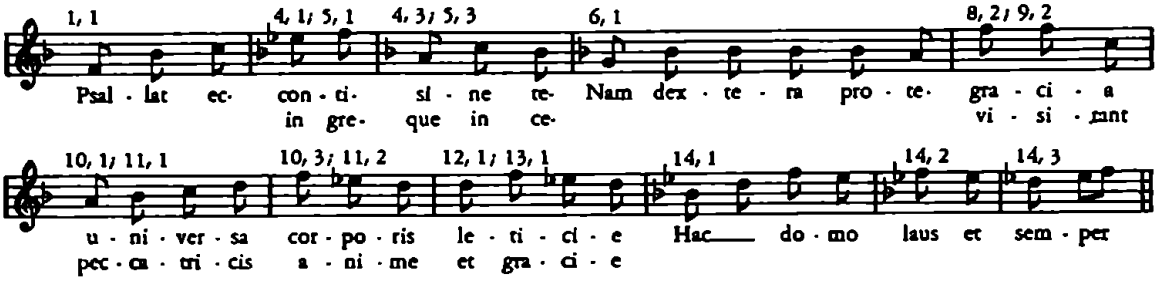

Varianty. 15501, kutnohorský graduál z konce 15. stol., ll. 224b—225b, bez předznamenání ♭-molle.

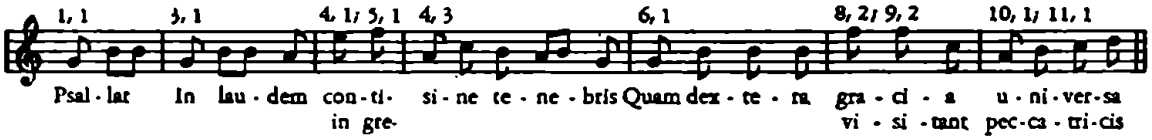

Varianty. N. m. XIII A 2 Graduál Martina z Vyskytné z r. 1512, ll. 352a—353a. V celé sekvenci chybí přednaznamení ♭-molle.

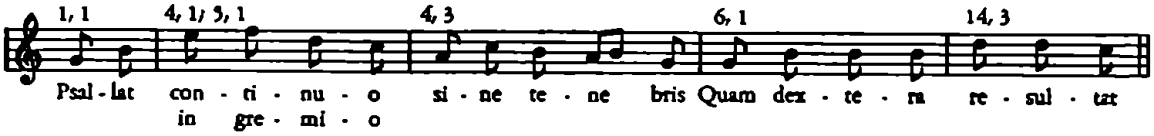

417, Štýrský Hradec, univ. knihovna, missale bez not.

3, 1: In laude

Chválíž církev svatá matka.

Louny, český graduál Jana Táborského z r. 1563, ll. 389ᵇ—390ᵇ.

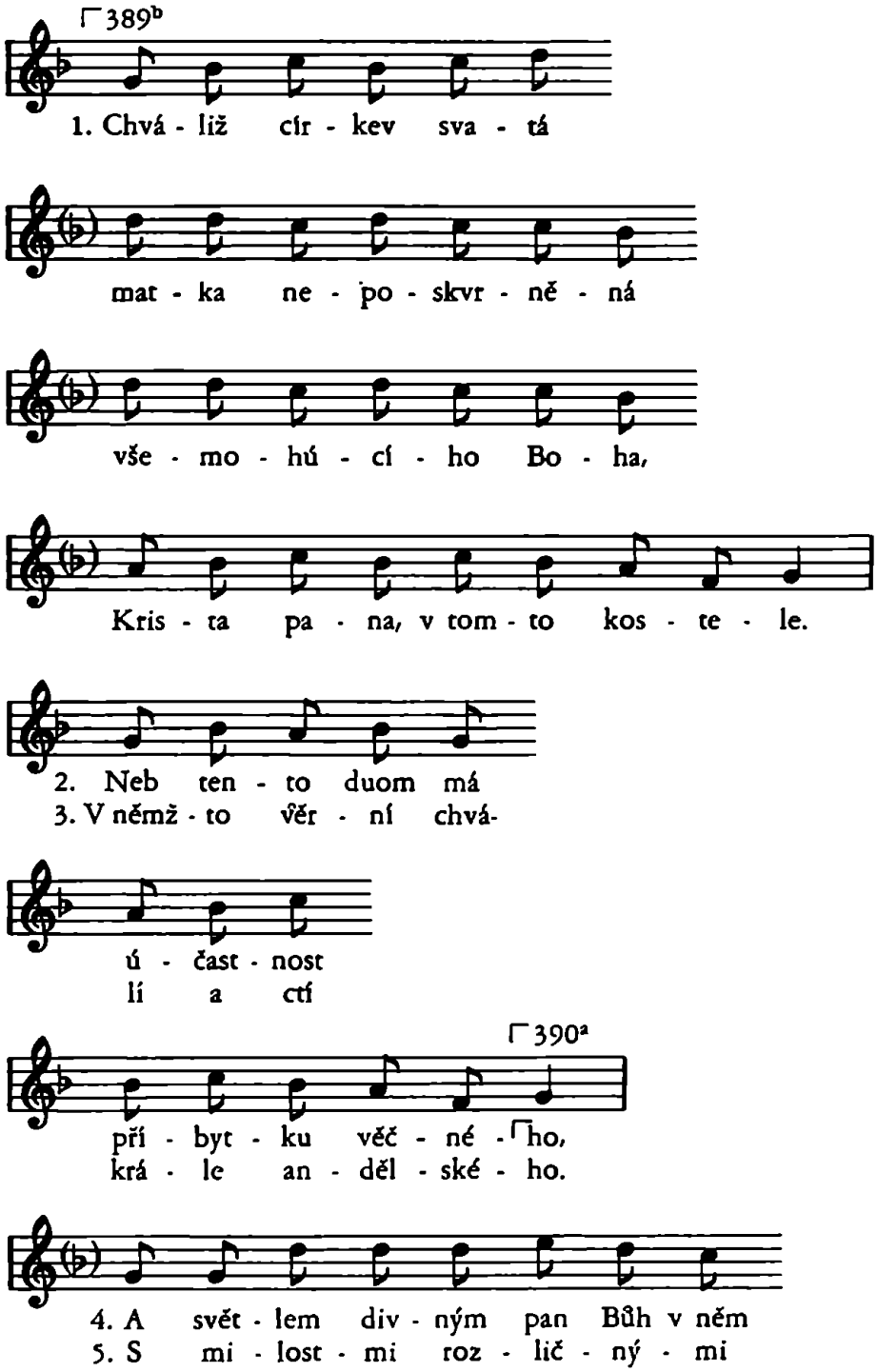

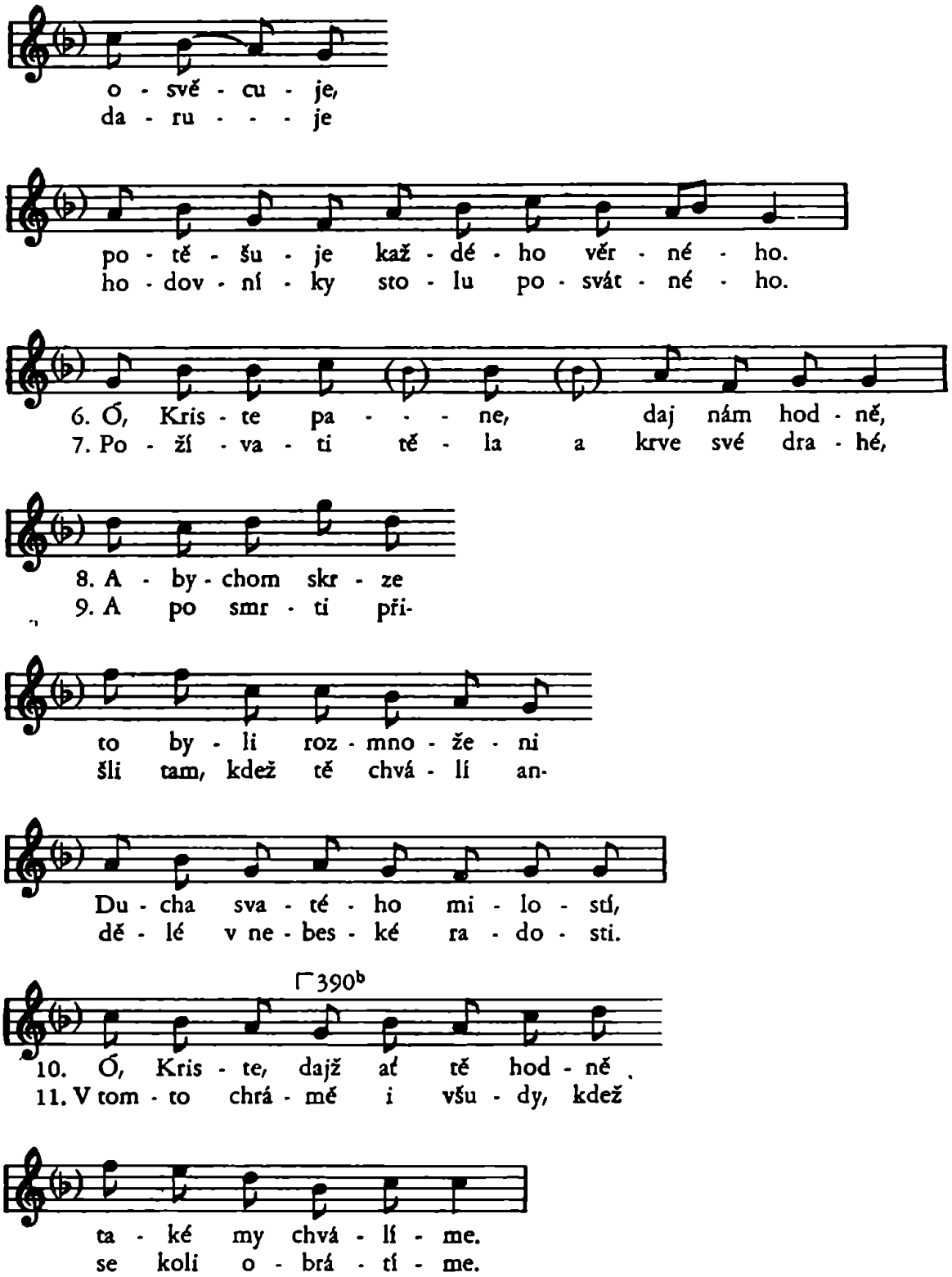
o - svě - cu - je,
da - ru - - - je
po - tě - šu - je kaž - dé - ho věr - né - ho.
ho - dov - ní - ky sto - lu po - svát - né - ho.
6. Ó, Kris - te pa - - - ne, daj nám hod - ně,
7. Po - ží - va - ti tě - la a krve své dra - hé,
8. A - by - chom skr - ze
9. A po smr - ti při-
to by - li roz - mno - že - ni
šli tam, kdež tě chvá - lí an-
Du - cha sva - té - ho mi - lo - stí,
dě - lé v ne - bes - ké ra - do - sti.
390b
10. Ó, Kris - te, dajž ať tě hod - ně
11. V tom - to chrá - mě i všu - dy, kdež
ta - ké my chvá - lí - me.
se koli o - brá - tí - me.

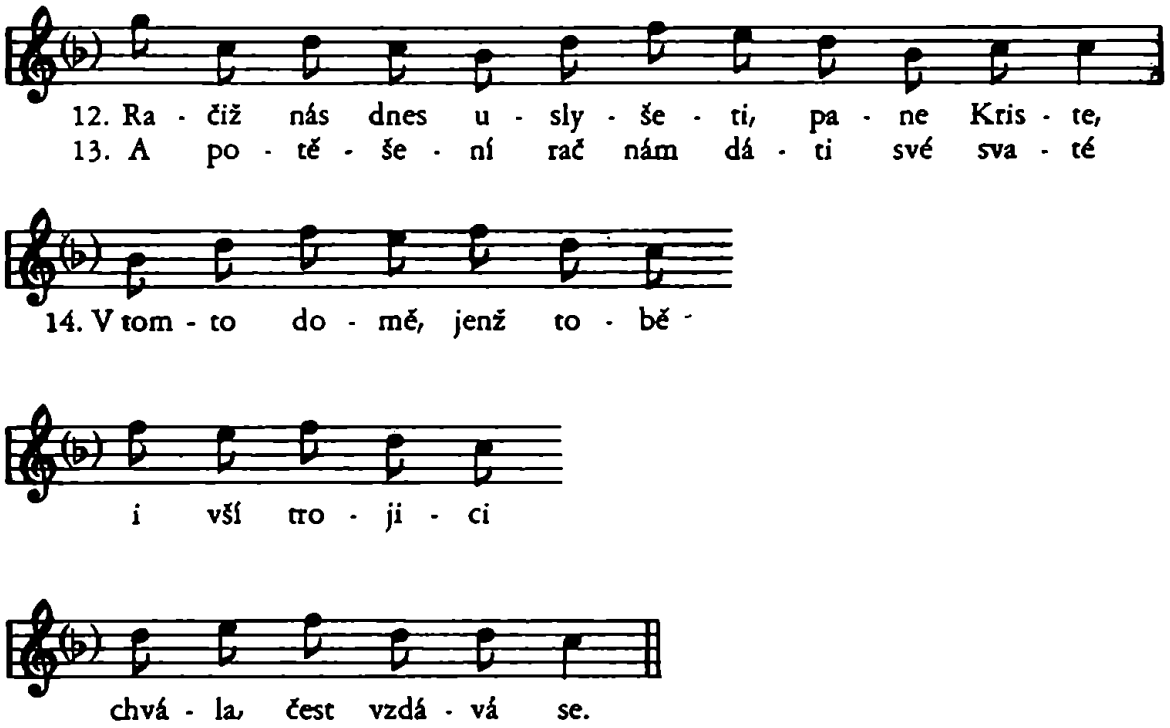

Varianty. 15503. Český graduál čáslavský z r. 1567, ll. 377b—378b:

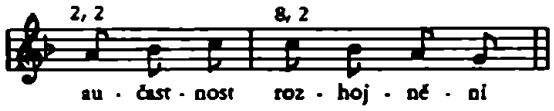

15509. Český graduál Jana Táborského, r. 1568, ll. 345a—346a. Všude předepsáno ♭-molle.

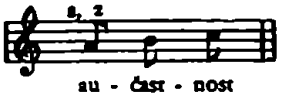

6. Letabundus psallat mundus.
De ss. Stanislao et Wenceslao.

Sekvence *Letabundus psallat mundus, ut sit mundus* oslavuje dva světce, českého Václava a polského Stanislava. Životy obou zničeny zločinem panovníků. Polský král Boleslav II. zavraždil krakovského biskupa Stanislava, sv. Václav získal koruny mučednické z rukou svého bratra, knížete Boleslava.

Biskup Stanislav se nazývá v komentáři opavského sekvenciáře z r. 1418 patronus polonorum... boemorum. Tato sekvence podává důkaz o stycích mezi Moravou a Polskem i po stránce bohoslužebné. Její text jest zapsán v misálech, které jsou majetkem arcibiskupské kapitulní knihovny v Olomouci (Missale č. 45 z 15. stol., Missale č. 131 ze 14. stol. a č. 138 ze 14. stol.). Nápěv k ní je patrně převzat z melodického schematu *Letabundus.*

Její analogií jest sekvence *Letabundus plaudat mundus, psallat deo* v komentovaných sekvenciářích z r. 1381, l. 21[a] a 1418, l. 70[a], v pražských misálech P V, l. 179[b], a XII C 6. K ní se řadí další sekvence o sv. Stanislavovi *Ihesu criste, rex supreme,* kterou zná Dreves IX, 249, jen z rukopisů polské provenience, ale která též je zapsána v misále českého původu XIV A 16, l. 401[b] z 13./14. stol. Avšak tyto poslední dvě sekvence oslavují jen sv. Stanislava a nikoliv též sv. Václava.

Obou světců se týká *Letabundus psallat mundus, ut sit mundus,* jejíž melodie bohužel není mi známa. Budiž proto uveden jen text z Analecta hymnica IX, s. 252:

De ss. Stanislao et Wenceslao.

1a. Letabundus
psallat mundus,
ut sit mundus
laude digna.

1b. Stanislao
cum beato
wenceslao,
cogunt signa.

2a. Sociantur nomine
et nominum omine
testes digni.

2b. A sancto spiramine
mysticorum lumine
sunt insigni.

3a. Alter maior gloria,
fidei constancia
alter dictus.

3b. Immarcessibilia
carpunt vite premia,
passi ictus.

4a. Prior auxit gloriam
fidei constanciam
docens, sequens.

4b. Exclusit iniusticiam,
heresis per graciam
virus sequens.

5a. Hinc dei fundamentum
invisis argumentum
stat habens firmamentum
veri ritus.

5b. Nam scelestis manibus
cesus membris omnibus
integratur, avibus
custoditus.

6a. Soli fastigio
polonici concio
iam concinat cum
tripudio.

6b. Ut dignus bravio
dei dignacio
nos reddat decur —
so stadio.

7. Spe mercedis.

Svátek sv. Václava byl dne 28. září slaven v 15. a 16. stol. i v Uhrách, tedy i na území dnešního Slovenska. Svědčí o tom Missale Romanum tištěné v Budíně r. 1498 (exemplář v Kremnici). Obsahuje mešní formulář De s. wenceslao se zvláštními oracemi a citacemi ostatních částí, mezi nimi i sekvence Spe mercedis. Misál předepisuje kromě svatováclavských orací ještě další dvě, z čehož vyplývá, že svátek sv. Václava nebyl zasvěcený.

Sekvence *Spe mercedis* jest převzata ze všeobecné části o jednom mučedníku (unius martyris). Její text jeví rysy druhé epochy sekvencí stejným počtem slabik ve všech slohách na způsob hymnů. Znění textu jest totéž, jako v Arnoštově sekvenciáři z r. 1363, kde jest opatřeno nápěvem. Slohy sudé se zpívají na nápěvy sloh lichých. Základem výrazných melodií je tónina dorská do slohy čtvrté. V dalších slohách je předepsáno b-molle.

V následujícím přepisu jest použito nápěvu z Arnoštova sekvenciáře; text jest přejat z budínského misálu a z téhož sekvenciáře.

Text vystihuje mučednictví a svatost Václavovu, ač jest sekvence stylisována všeobecně pro slavnosti o mučedníkovi (unius martyris), jak svědčí zápis jejího textu v misálech A 16 z 13./14. stol., XVI B 8 z 2. pol. 14. stol. a XII C 6 z r. 1498, v komentovaném sekvenciáři klementinském a opavském a notace jejího nápěvu v sekvenciáři rokycanském vedle Arnošta.

Spe mercedis.

Unius martiris. Nápěv a text ze sekvenciáře Arnošta z Pardubic z r. 1363. Metr. kap. praž. P VIII, l. 228[a]. Text z Missale Romanum, Buda, tisk z r. 1498. V budínském misálu jsou přehozeny slohy 7. a 8.; jinak text týž jako v Arnoštově sekvenciáři.

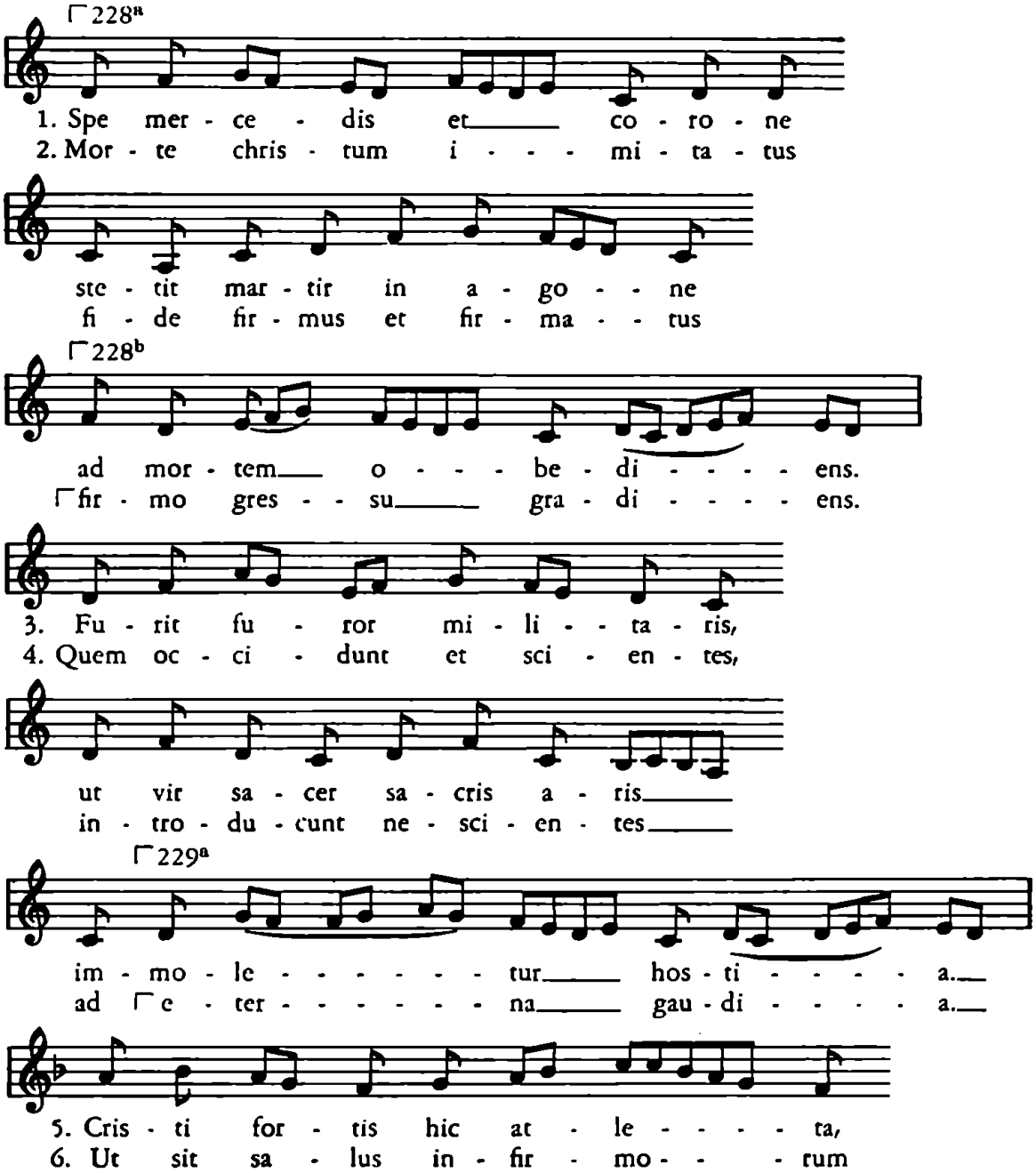

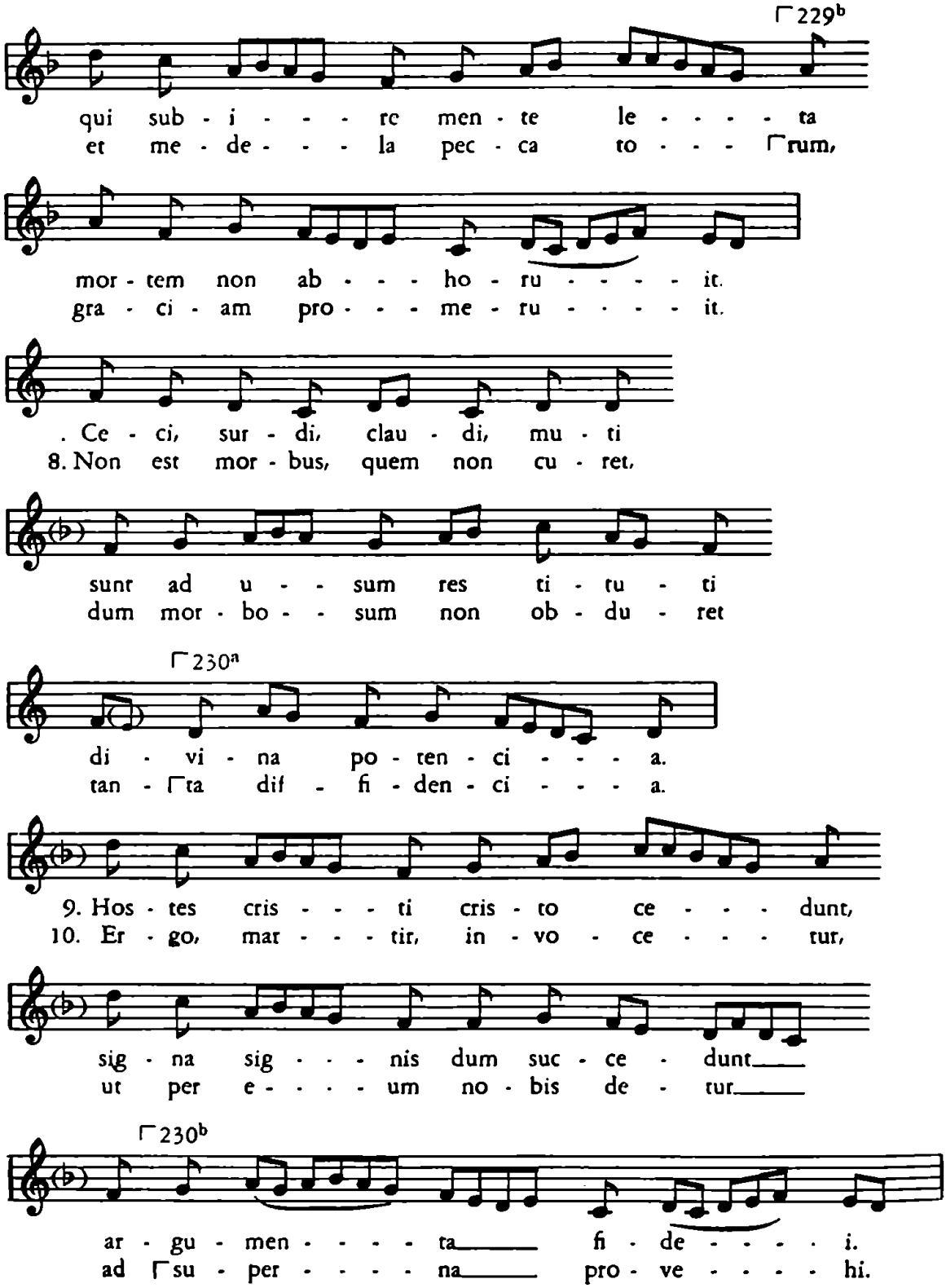
⌈229b
qui sub - i - - - re men - te le - - - - ta
et me - de - - - la pec - ca to - - - ⌈rum,
mor - tem non ab - - - ho - ru - - - - - it.
gra - ci - am pro - - - me - ru - - - - - it.
. Ce - ci, sur - di, clau - di, mu - ti
8. Non est mor - bus, quem non cu - ret,
sunt ad u - - sum res ti - tu - ti
dum mor - bo - - sum non ob - du - ret
⌈230a
di - vi - na po - ten - ci - - - a.
tan - ⌈ta dif - fi - den - ci - - - a.
9. Hos - tes cris - - - ti cris - to ce - - - dunt,
10. Er - go, mar - - - tir, in - vo - ce - - - tur,
sig - na sig - - - nis dum suc - ce - dunt
ut per e - - - - um no - bis de - tur
⌈230b
ar - gu - men - - - - ta fi - de - - - - i.
ad ⌈su - per - - - - na pro - ve - - - - hi.

Evangelium latinské a české.

Pro mešní formulář o sv. Václavu se vyskytují v rozpětí 12. až 15. stol. tři texty evangelií.

Řád cisterckým zpíval o sv. Václavu evangelium *Nisi granum frumenti.*

Podle lekcionáře z 12./13. stol. univ. knih. praž. I E 11 předeslali mu řeholníci v Plasích při matuře epištolu Iustus cor suum a při hrubé mši Iustus si morte preocupatus. V cisterckém misálu z 12./13. stol. univ. knih. praž. VII B 17 jest ve spojení jen s epištolou Iustus si morte bez bližšího udání druhu mešní bohoslužby. V jiných klášterech cisterckých předcházela toto evangelium epištola Iustum deduxit, jak ukazují záznamy v cisterckém misálu z 12. stol. vyšebrodské knihovny LXXII a cistercký misál 13./14. stol. univ. knih. praž. I E 10.

Evangelium *Nisi granum frumenti* tedy se neměnilo v cisterckých domech, i když volba epištol byla rozdílná. Bylo součástí i třetího nokturnu matutina v ženském klášteře téhož řádu Aula s. Mariae na Starém Brně, o čemž podává zprávu lekcionář k nokturnům matutina, napsaný z rozkazu královny Rejčky r. 1316 (Nationalbibl., Vídeň, sign. 1772, l. 228[b]). Pravidelně jest jen v rukopisech uvedena jeho citace při mešním formuláři svatováclavském, někde s odkazem na svátek sv. Vavřince, o němž se také zpívalo.

V misálu vyšebrodském 12. stol., sign. LXXII, 131[b], jest uvedeno celé evangelium s cheironomickými značkami při interpunkcích. Odtud je otiskuji.

[Sequencia sancti evangelii secundum Iohannem] (LXXII, l. 131[b]).

In illo tempore ℣. Dixit ihesus discipulis suis: Amen amen dico vobis ℣ nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit ℣ multum fructum affert. Qui amat animam suam ℣ perdet eam. Et qui odit animam suam in hoc mundo ℣ in vitam eternam custodit eam. Si quis michi ministrat ℣ me sequatur. Et ubi sum ego ℣ illic et minister meus erit. Si quis michi ministraverit ℣ honorificabit eum pater meus.

Jestliže cisterckým řád měl pro svatováclavské bohoslužby ve 12. a 13. věku evangelium Nisi granum, zpívali v téže době *augustiniáni* evangelium Nolite arbitrari a spojovali je s epištolou Iustum deduxit (lekcionář v 12. stol. univ. knih. praž. X E 3; augustiniánský misál sekovský z 12. stol. v Štýrském Hradci 417).

Následuje otisk z vyšebrodského misálu LXXII, l. 131[b].

[Sequencia sancti evangelii secundum matheum] (LXXII, l. 131[b]).

In illo tempore ℣. Dixit ihesus discipulis suis. Nolite arbitrari ℣ quia venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere ℣ sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum. et filiam adversus matrem suam. et nurum adversus socrum suam ℣ et inimici hominis domestici eius. Qui amat patrem aut matrem plus quam me ℣ non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam super me ℣ non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam et sequitur me ℣ non est me dignus. Qui invenit animam suam ℣ perdet illam. Et qui perdiderit animam suam propter me ℣ inveniet illam. Et qui perdiderit animam suam propter me ℣ inveniet eam. Qui recipit vos ℣ me recipit. Et qui me recipit ℣ recipit eum qui me misit. Qui recipit prophetam in nomine prophete ℣ mercedem prophetę accipiet. Et qui recipit iustum in nomine iusti ℣ mercedem iusti accipiet. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquę frigidę tantum in nomine discipuli ℣ amen dico vobis non perdet mercedem suam.

Nejčastěji však znělo o sv. Václavu evangelium Si quis vult s epištolou Beatus vir. Jest uvedeno v evangeliáři 12. stol. univ. knih. praž. XII E 16, l. 212[b] (obr. 31.), evangeliáři s neumovými značkami knih. metr. kap. praž. z 13. stol. B VII, l. 78[b] (citace), též v evangeliáři 13. stol. Nár. mus. praž. XIV A 10; odpovídá epištole Beatus vir v lekcionáři N. m. XIV A 9 a v lekcionáři metr. kap. praž. B VIII/2, l. 60[a] (citace) z téže doby. Oba texty se vyskytují při svátku sv. Václava v misálech české provenience 14. a 15. věku pravidelně. Stačí nahlédnouti do dražického misálu XIII B 9, do biskupského misálu v knihovně metr. kap. praž. Cim. 6 nebo otevříti pražské misály 15. stol. P IV a P V téže knihovny. Souhlasně je uvádějí i augustiniánské

misály na děkanství v Rokycanech, misály z bývalé knihovny březnické i plzeňských kostelů a budínský tištěný misál z r. 1498.

Podáváme text podle lekcionáře 12. stol. univ. knih. praž. XII E 16, l. 212[b] (obraz 31.). Punctus elevatus má formu podatu ⁄ a punctus versus jest mimořádně označován jako středník; Punctus interrogationis má značku ⁄?

[Sequencia sancti evangelii] secundum Lucam. 9, 23—27.

In illo ⁄ tempore Dixit ihesus discipulis suis. Si quis vult post me venire ⁄ abneget se ipsum . et tollat crucem suam cottidie et sequatur me; Qui enim voluerit animam suam salvam facere ⁄ perdet illam; Nam qui perdiderit aninam suam propter me ⁄ salvam faciet illam; Quid enim proficit homo si lucretur universum mundum . se autem ipsum perdat . et detrimentum sui faciat ⁄? Nam qui me erubuerit et meos sermones ⁄ hunc filius hominis erubescet ⁄ cum venerit in maiestate sua et patris ⁄ et sanctorum angelorum; Dico autem vobis; Vere sunt aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem ⁄ donec videant regnum dei. To jsou příklady liturgického recitativu.

Způsob *zpěvu* evangelia nebyl ustálen. Jeho pěvecké vzorce při polovičním závěru a při plném závěru se odlišovaly ve stol. 13. až 15. podle výše slavnosti a podle tradic jednotlivých řádů a diecesí.

Evangeliář 13. stol. Nár. mus. praž. XIV A 10, ll. 9[ab], (obraz 32. s přepisem) ukazuje zpěv evangelia v modu frygickém. Druhý způsob v tónině dorské s b-molle má františkánský graduál, I. část z r. 1396, N. m. praž. XII A 1, l. 108[a] (obraz 33.) a vyšebrodský sborník H 42 z r. 1410, ll. 40[b], 41[a] (přepis). Třetí tonus evangelií opouští starou tóninu církevní a přijímá F-dur (přepis z misálu Petra Klepaře z r. 1423 N. m. praž. XIII E 4, l. 137[b]).

V kališné mešní liturgii svatováclavské se zpívalo evangelium s epištolou česky, i když ostatní částky byly latinské. Jeho text jest připojen z misálu Nár. mus. praž. IV B 6, l. 104[b]. Způsob zpěvu českého evangelia v tónině dorské se zjednodušenými melodickými vzorci při interpunkci vysvítá z Voltářních knih Adama Tháborského z r. 1588, l. 18[a]. Čeští literáti odpovídali kališnému knězi při slavnostním evangeliu i ve vícehlasu, jak ukazuje universitní rorátník XVII A 38, l. 6[a]. Odpověď *I také s duchem tvým* začali v d-moll a skončili v D-dur (s. 240).

Tonus evangelii.

Evangeliář XIII. stol. Nár. mus. praž. XIV A 10, ll. 9ab.

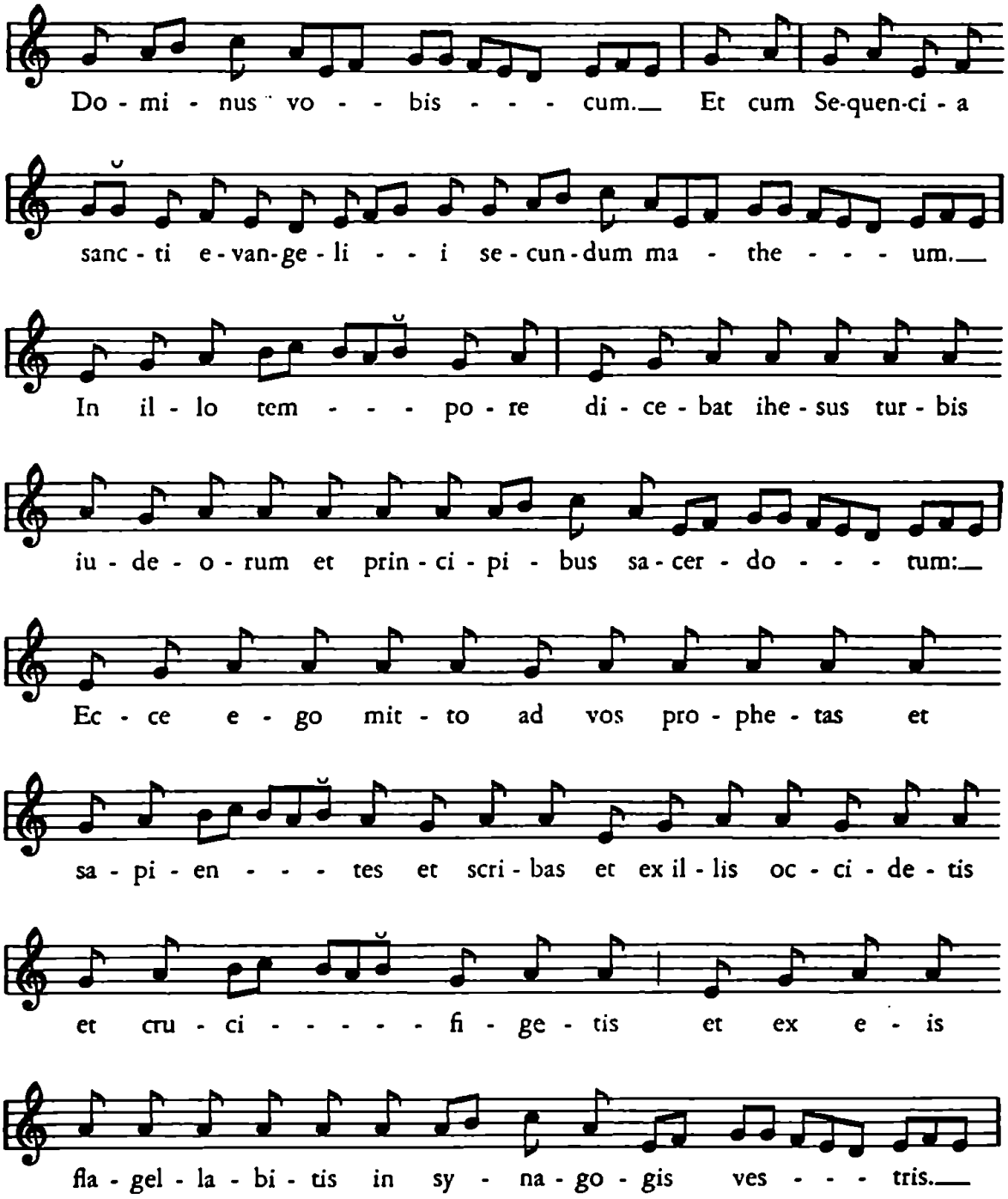

Tonus evangelii.

Sborník vyšebrodský z r. 1410 knih. vyšebrodské H 42, ll. 40[b], 41[a]

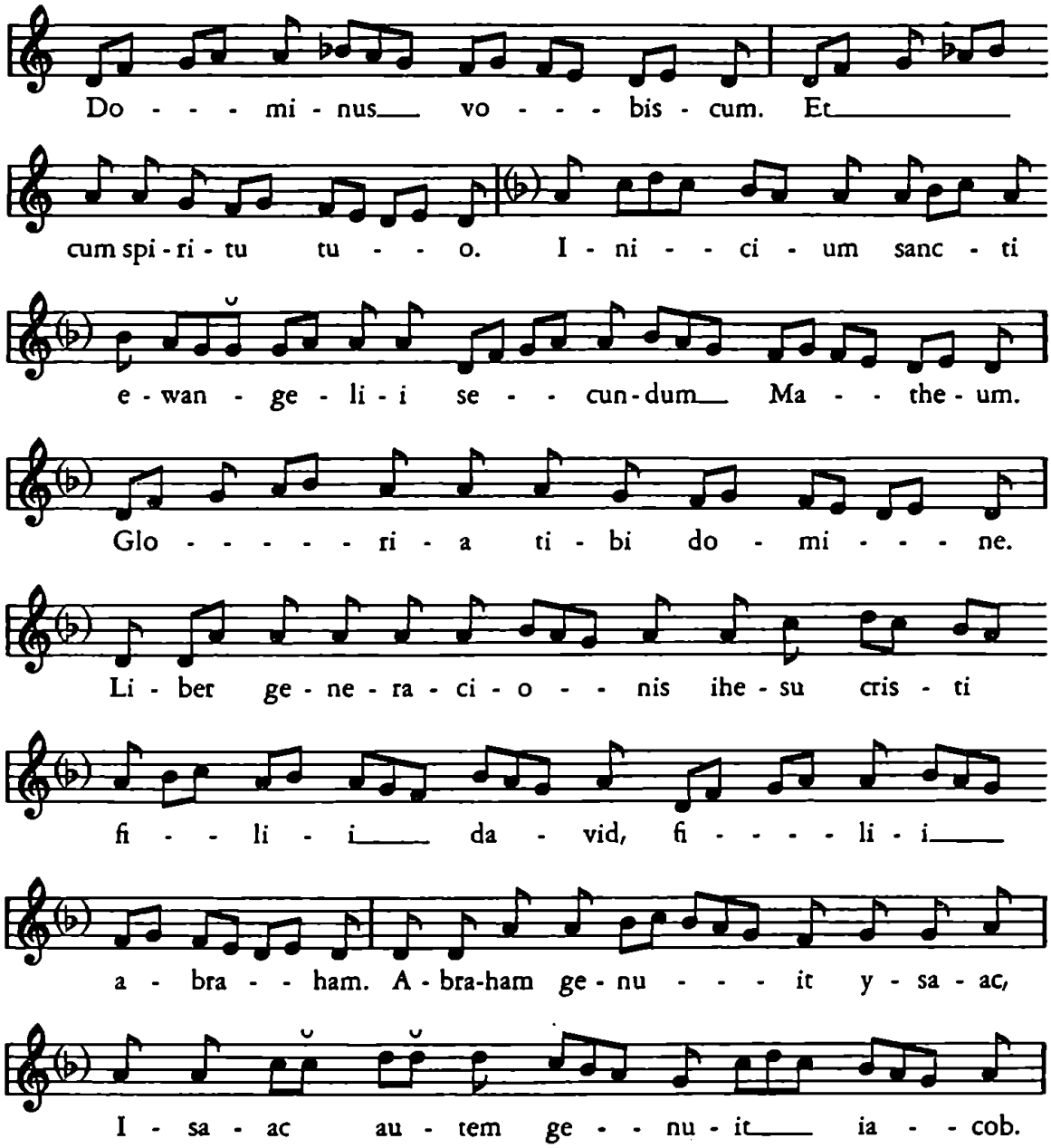

Podložení textu v obou rukopisech jest provedeno jen zběžně. Nelze tedy přesně zjistiti, jak se zpíval k melodii.

Tonus evangelii.

Misál Petra Klepaře z r. 1423. Nár. mus. praž. XIII E 4, l. 137[a].

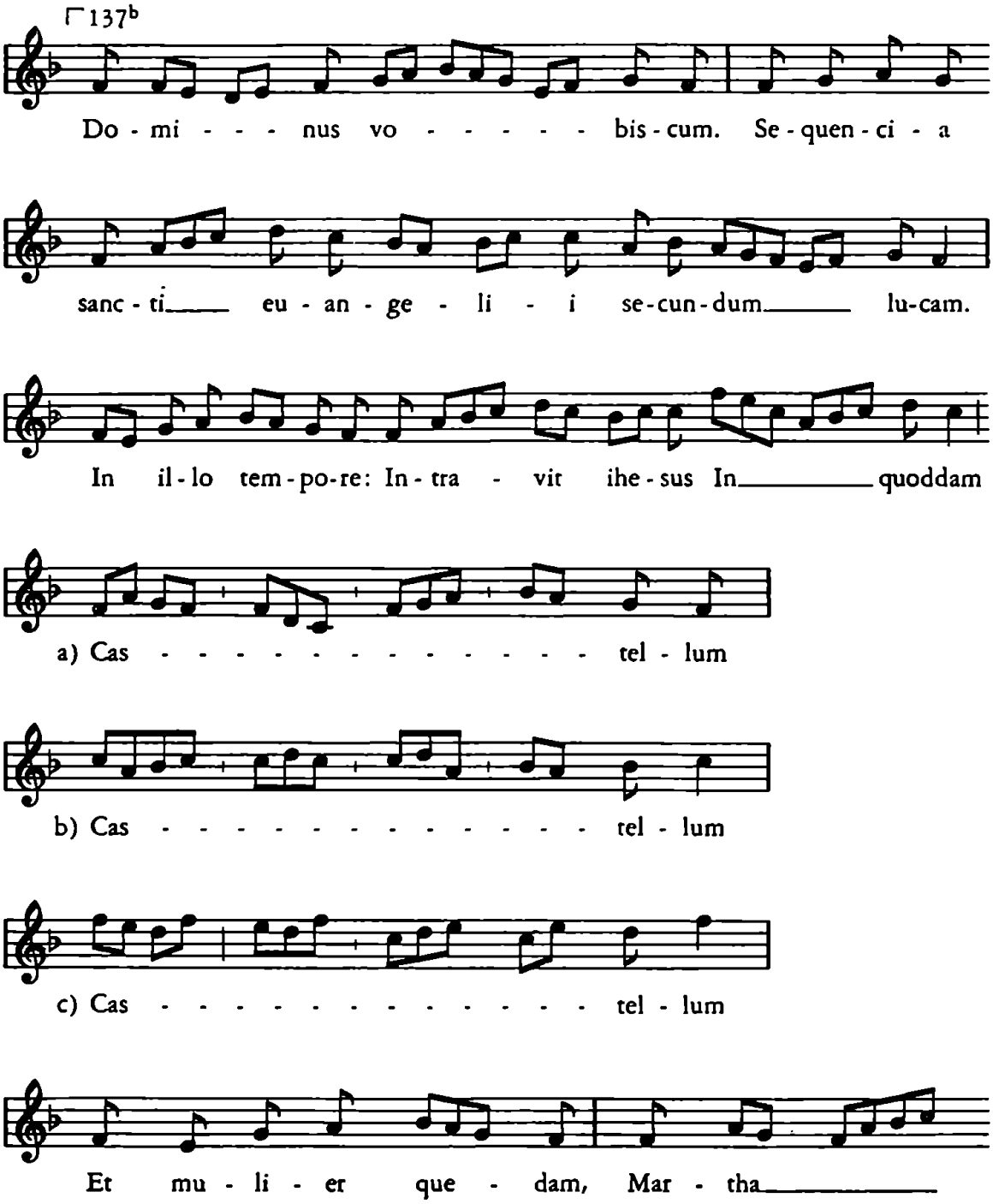

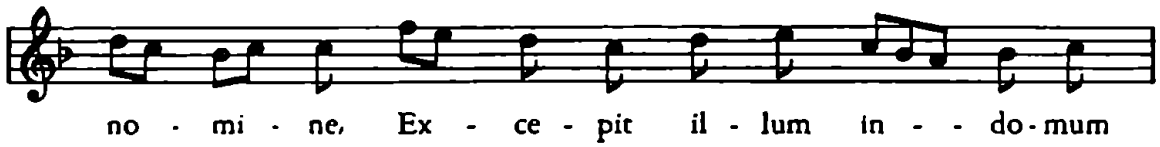
no - mi - ne, Ex - ce - pit il - lum in - - do - mum

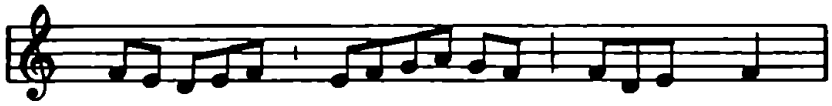
a) Su - - - - - - - - - - - - - - - am

b) Su - - - - - - - - - - - - - - - am

c) Su - - - - - - - - - - - - - - - am

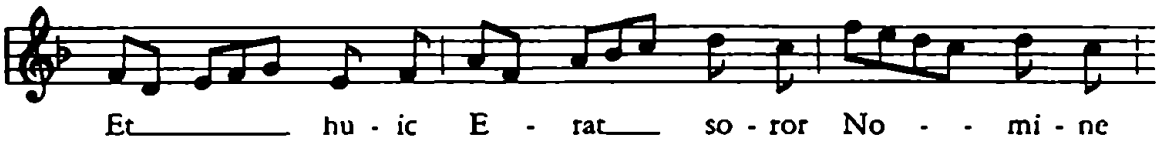
Et hu - ic E - rat so - ror No - - mi - ne

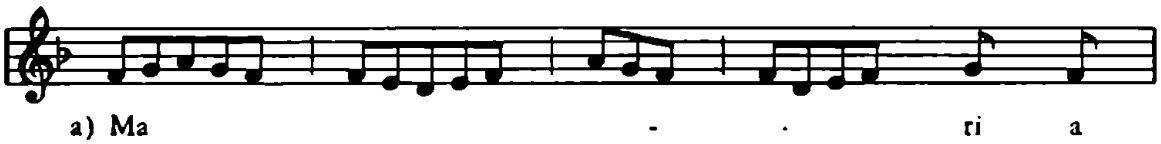
a) Ma - - ri a

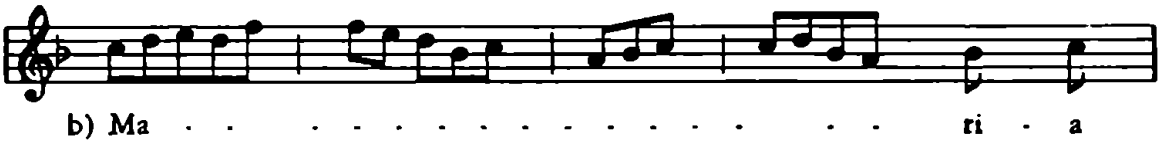
b) Ma - - - - - - - - - - - - - - - - - - ri - a

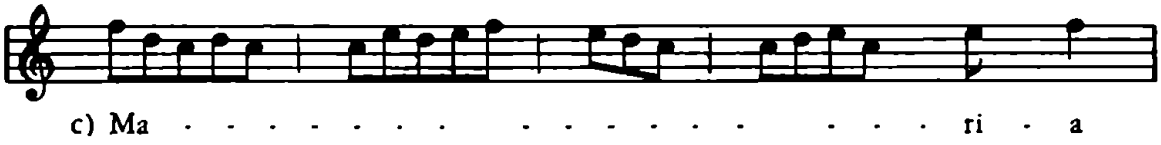
c) Ma - - - - - - - - - - - - - - - - - - ri - a

Kališný misál Nár. musea praž. IV B 6, l. 104[b]:

Evangelium secundum Matheum.

W ten czas wecze pan geziſs vczedlnikuom ſvym: Chczeli kto po mnie przigiti, zaprzi ſam ſebe a wezmi krziz ſwoy a pod po mnie. Nebo budeli kto chtieti duſſi ſwu ſpaſenu vcziniti, ztratit gi. Ale kto ztrati duſſi ſwu promie, naleznet gi. Nebo czo platno geſt czlowieku, by wſſecken ſviet zyſkal a ſve duſſi vſſkodil |, kteru da odmienu czlowiek zaduſſi ſwu? Nebo ſyn czlowieka prziſſti geſt w ſlawie otcze ſweho s angely ſvymi. A tehdy odplati kazdemu podle ſkutkuow gich |, wieru prawin wam zegſu niekterzi zde z ſtogiczych, geſſtot neokuſy smrti, az vzrizie ſyna czlowiecziho, przichazegicziho wſlawie ſve.[53]

Ukázka českého evangelia pro kališnou mši. Voltářní kniha Adama Táborského z r. 1588.

18[a]. Když žáci neb literáti přestanú, spívej, takto začna:

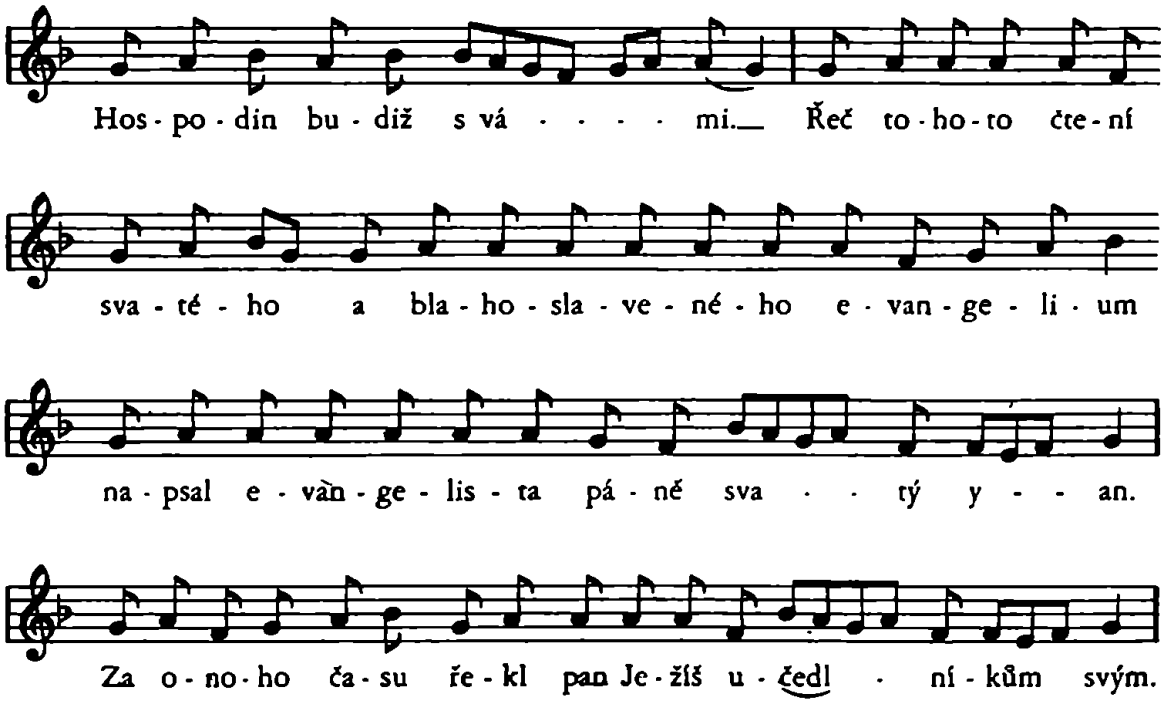

[53] *Orel*, Kancionál Franusův z r. 1505, 52.

Ewangelium v Rorate na trzi hlasy Sociorum in eadem [voce], pro mužský sbor, nota bílá mensurální. Univ. knih. praž. XVII A 38, l. 6ª, XVI. stol. (Viz s. 234.)

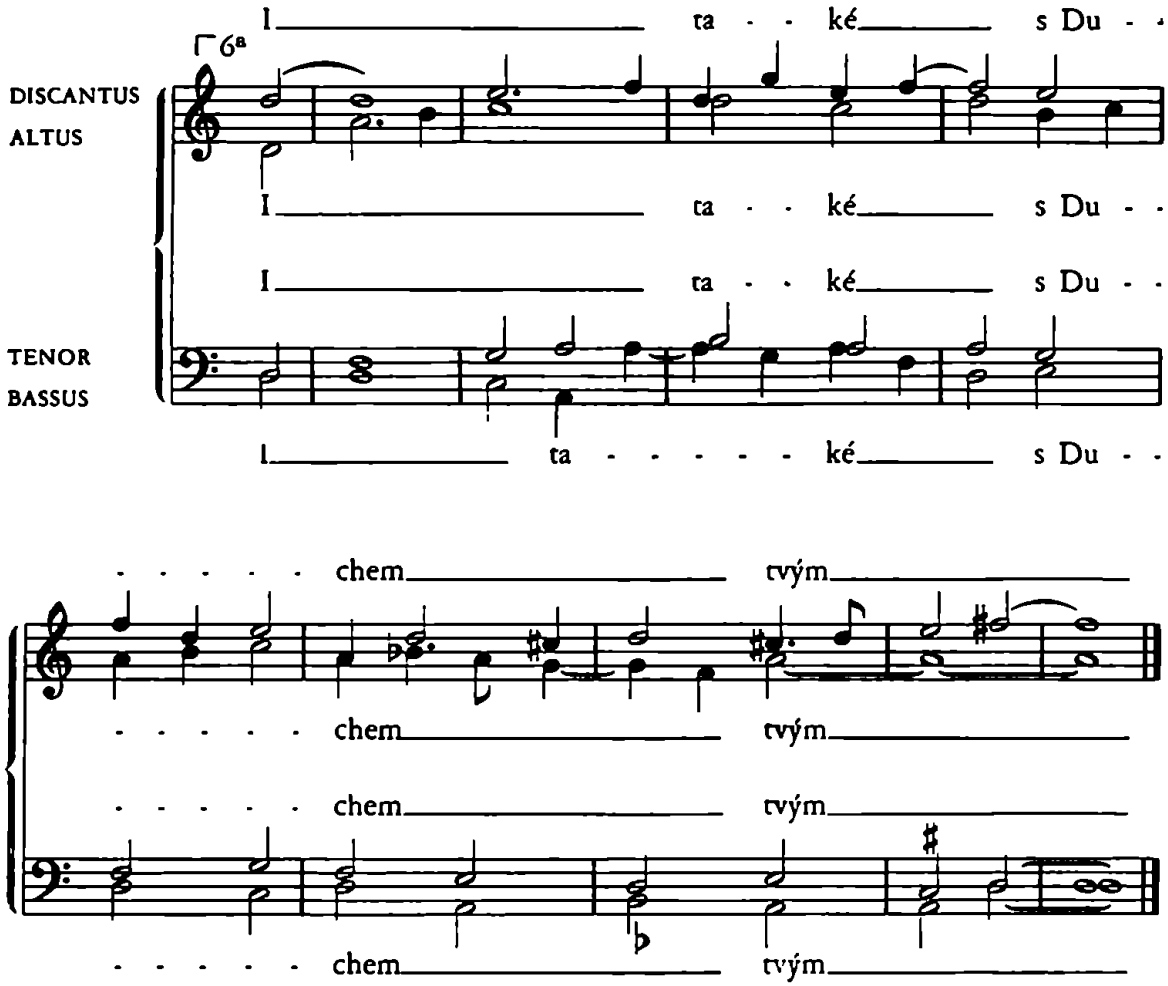

Quartam (discantum) vocem adiecit Pau[lus] Mni: Anno 1595.

Credo latinské a české.

V misálech 14. a 15. věku je pro mešní formulář na 28. září prostý a určitý předpis: *Credo dicitur ipso die.* (M. Petra Klepaře z r. 1423, Nár. mus. praž. XIII E 4, lCq.) Není opakem canitur, nýbrž kladem proti non dicitur. Kdyby se slavil sv. Václav jen jako mučedník, kredo

by se nezpívalo. Poněvadž je však i zemským patronem, apoštolské vyznání víry se recituje a zpívá. Do římské liturgie zavedeno na poč. 11. stol. V našich misálech není textových úchylek od autentického znění kreda. V graduálech jest většinou notami opatřen text úplný, ale někdy též zkrácený až k slovu finis. Český překlad v kališné liturgii bývá doslovný a dogmaticky správný, zvláště ve sporném bodu *filioque* mezi církví západní a východní.

Kredo pravidelně se cituje slovem patrem, kterým zahajují pěvci přednes kreda po kněžské intonaci. Souborně se nazývají melodie k němu patriamina. Zápisy latinských i českých patriamin vykazují velkou rozmanitost i bohatství. Pěvecký sbor měl volnost ve volbě patrem k jednotlivým slavnostem. Se stanoviska hudebního bylo však nutno, aby sbor pokračoval touž melodií, k níž kněz intonoval Credo in unum deum, pokud ovšem sbor zpíval chorálně.

Vedle chorálních patriamin byly v oblibě za 15. a 16. stol. též *jednohlasé mensurální* nápěvy, které buď vznikly přeměnou chorálních melodií v mensurální nebo jsou samostatným dílem skladatelovým. Jednohlasá, mensurální patriamina byla oblíbena i na Slovensku. V Trnavě se zpívalo patrem Bohemicum a Italicum. Bratislavští františkáni měli jednohlasé mensurální patrem Pruskense (z kláštera Pruské) a Brunense (brněnské). Mensurovaná patriamina se vyskytují již ve vyšebrodském sborníku z r. 1410, sign. H 42.

K vůdčímu hlasu, ať již chorálnímu nebo mensurálnímu se připínal někdy discantus. Vznikala dvouhlasá patriamina ve slohu ars antiqua. Jsou slavnostního rázu, zpívají se v 15. věku o nedělích, zvláště při latinských roráminech (Vyšehradský sborník z pol. 15. stol.). Počet vedlejších hlasů pak vzrůstal a vícehlasá schemata se opakovala stereotypně k textu patrem.

Socii čili literáti měli v 16. věku svá oblíbená patrem, na př. Kotlářovo, mostské, malostranské, berúnské, Plihalovo, řehtavé, Jirkovo, evošlycké (Speciálník královéhrad.). Prostinké tyto vícehlasé skladby byly na přechodu umění starého do ars nova. Zvláštní ukázkou jest Patrem-Credamus, které se jeví jako dvouhlas v českém kancionálu jistebnickém, N. m. praž. II C 7, s. 240, v kutnohorském graduálu

Národní knihovny vídeňské 15501 a v graduálu N. m. p. XIII A 2, l. 19[b], z r. 1512. K těmto dvěma hlasům připojil skladatel jako třetí hlas kontratenor, přizpůsobiv diskant oběma spodním hlasům podle zákonů pravidelného kontrapunktu. Tak zcela mechanicky dvouhlasé patrem převedeno připojením třetího hlasu do umění nového. Ale po stránce textu jsou na něm patrny stopy starého moteta. Současně zaznívaly dva různé texty, v diskantu liturgický text patrem až k finis a v tenoru jeho parafráze. (Speciálník královéhradecký.)

Česká patriamina probíhala v druhé polovině 16. věku týmž vývojem jako latinská české provenience. Jejich dvouhlasy i tříhlasy navazují v syrrytmii i v prostinském harmonickém rouchu na latinské. Původním skladbám latinským podloženy byly prostě texty české.

Avšak ve vícehlasých patriaminech českých se jevil další ještě vývoj, ústící v umělou polyfonii.

Zvláště jsou pozoruhodna tříhlasá a čtyřhlasá patriamina s českým textem ve sborníku Jana Kantora Starého z r. 1572 v městském museu Mladé Boleslavi. Jsou notovány již bílou notou mensurální až na tenor, jestliže jest přejat jako cantus firmus z latinského jednohlasého patrem chorálního nebo mensurálního.

Z této bohaté literatury mohli si tedy pěvci o svatováclavské slavnosti zvoliti patrem podle libosti a své schopnosti. Jestliže pro kyrie, gloria, a sanctus zpívali melodii chorální, jež nadpisem *summum* určena byla pro největší svátky, zajisté z velké řady patriamin zvolili si jednohlasý nápěv, který také byl určen jako *patrem summum* pro velké svátky. Jest bez tropů, ač jiná latinská patriamina jsou interpolo-

---

[54] Ostrov Košljn v zátoce města Aleksandrova (ostrov Krk) ukrývá ve staletých stromech starobylý klášter, který převzali od benediktinů ve XIV. stol. františkáni, nositelé jugoslávské kultury. Vedle jiných památek má košljnský archiv rukopisný sborník patriamin s titulem:

D. O. M. // Questo Libro de Credi con // la Messa & jl Vespero di // San Diego // E ad' Vso del Conuento della//Madoña di Cassio di Veglia//E' fú Sritto dá mé//D. Giuseppe d'Andri di Capo // Ad'jstanza del R. P. Giouanni di Veg'lia // Gia Custode // E Guardiano actuale dello // stesso Conuento // L'Anno di nostra salute 1709 //. VI. Settembre // jn Venetia //.

Obsahuje na 125 stranách 20 patriamin mensurálních bez jakýchkoliv pomlček. Z nich

vána tropy. O častém jeho použití svědčí četné zápisy a notace v 15. a 16. stol.

Uvádíme z nich jen Franusův kancionál z r. 1505, l. 120[b]; slavětínský graduál, s. 69; sedlčanský graduál, ll. 71[b]—74[a]; katolický graduál N. m. p. XII A 1, ll. 226[b], 227[a]; rkp. univ. knih. praž. VI B 24, l. 28[b]; vyšehradský sborník z pol. 15. věku (rejstřík latinských rorámin na čtvrtek) a z r. 1512 graduál kolínský XIII A 2, l. 2[a].

Latinské *patrem summum* v těchto rukopisech je zapsáno černou notací mensurální. Není tedy chorální.

Tutéž melodii má i *české* patrem summum v rukopise čís. IV městského musea v Rakovníku 16. věku, ll. 289[b], 290[a], kde je dvouhlasně. Rovněž s touž melodií je poznamenáno v graduálu třebechovickém z r. 1559, v kutnohorském graduálu latinském z konce 15. věku, sign. 15503, ll. 420[a]—421.

Jeho cantus firmus jest v tonině mixolydické a vykazuje trojí melodické schema; opakuje se v pořadí: a, b, c, — a, c, — a, b, — a, b, c, — b, — Amen. Tempus imperfectum zůstává v celé skladbě.

Mensurální latinská patriamina tvoří velmi zajímavou část liturgického repertoáru a to nejen v Čechách, nýbrž i při bohoslužbách otců františkánů v Jugoslavii a na Slovensku. Černá notace mensurální přejímá na rozhraní 15. a 16. věku platnost bílé noty mensurální. Užívá se docela i černé chorální rhomby k zápisům vícehlasých patrem a sanctus. Nota chorální tedy přebírá ze současného vývoje notace nový význam, kterého původně neměla. Tento zpětný vliv jest právě patrný na zápisech mensurálních patriamin, z nichž některé původně byly jednohlasé a chorální.

Důkaz o tom podávají vedle graduálů české provenience tímto způsobem notované rukopisy u františkánů v Bratislavě, na ostrově *Košljnu a Rabu* ve františkánských klášterech.[54]

---

některá se objevují v podobné formě v českých sbornících 15. a 16. věku. U františkánů v Jugoslavii se udržela ještě na počátku 18. stol.

Podobného rázu jest Ordinarium missae čili kyriale v knižnici františkánského samostana (kláštera) sv. Eufemije na ostrově *Rabu* v Jugoslavii. Rkp. je z r. 1731 a obsahuje pro mešní formuláře řadu stylově k sobě patřících a černou notou mensurální psaných nápěvů pro kyrie, gloria, kredo, sanctus a agnus na 107 stranách. Mezi nimi jest též mensurované kyrie de angelis (Grad. Rom. Ed. Vat. VIII) a patrem III., kteréžto částky chorální jsou převedeny do mensury i v našich českých rukopisech. Palaeografická a obsahová příbuznost notovaných rukopisů františkánských klášterů v Jugoslavii s rukopisy původu slovenského je velmi nápadna. Její zhodnocení však se vymyká z rámce této studie.

Vedle těchto zbytků vícehlasých patriamin z doby starší existovala na sklonku 15. stol. v bílé mensuře tříhlasá a čtyřhlasá patriamina imitačního slohu, většinou durového charakteru a plných harmonií. Za cantus firmus měla začátek chorálního patrem nebo mensurálního moteta (Patrem O admirabile commercium, Spec. královéhrad., f 20[a]).

Tříhlasé patrem sociorum (tamtéž, a 4[b]) spočívá na dvou motivech z různých patrem.

Jestliže v těchto skladbách ad voces aequales sociorum jsou patrny vlivy nizozemské školy, Jiří Rychnovský se svými vrstevníky v 2. pol. 16. stol. z nich se vyprošťuje a vnáší do hudebních forem národní prvky.

Následuje ukázka kněžské intonace kreda podle vyšebrodského sborníku z r. 1410 a české parafráze z Voltářních knih Adama Táborského z r. 1588.

Incepcio (H 42, l. 52[b]).

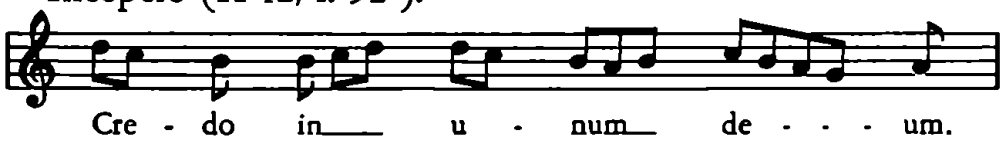

Voltářní knihy A. Táborského z r. 1588. Nár. mus. praž. III F 17, l. 9[a].

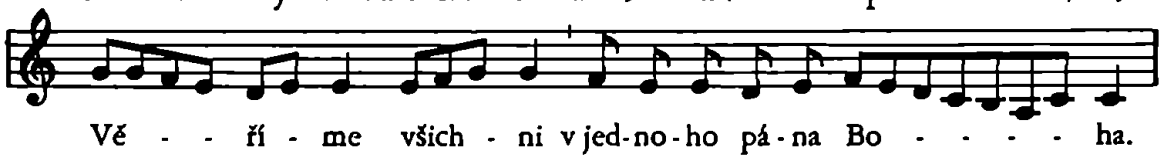

Jak již bylo řečeno, nastupoval při patriaminech a také při sanktus od 14. věku místo volně plynoucího chorálu cantus fractus, v němž se při přednesu uplatňovaly mensurální hodnoty.

Tato novota zasáhla především slavnostní *patrem summum,* určené také pro svatováclavskou bohoslužbu. Připojena jsou faksimilia latinského patrem summum z katolického graduálu N. m. praž. XII A 1 (obr. 34.), z husitského graduálu kolínského bakaláře Martina z Vyskytné z r. 1512 Nár. musea praž. (obr. 35.), a českého patrem summum z graduálu čáslavského z r. 1557 Nár. knih. vídeňské 15503 (obr. 36.). Z přepisů těchto tří faksimilií vysvítá, jak zpívali latinské patrem summum o svatováclavských slavnostech katolíci, jak husité a jak se přednášelo latinsky a česky.

Patrem.

Přepis z katol. graduálu z r. 1473, Nár. mus. praž. XII A 1, ll. 226ᵇ, 227ᵃ.

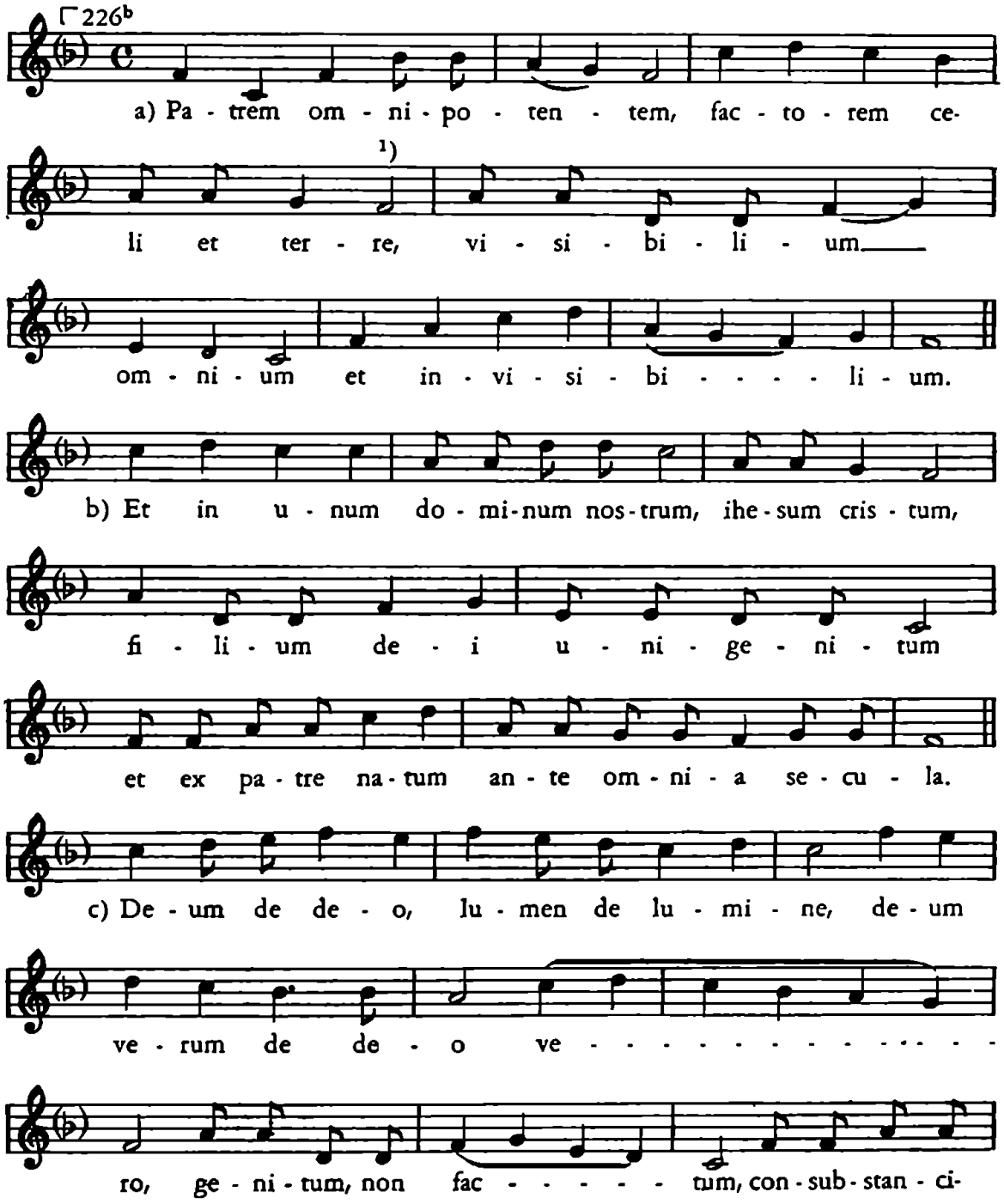

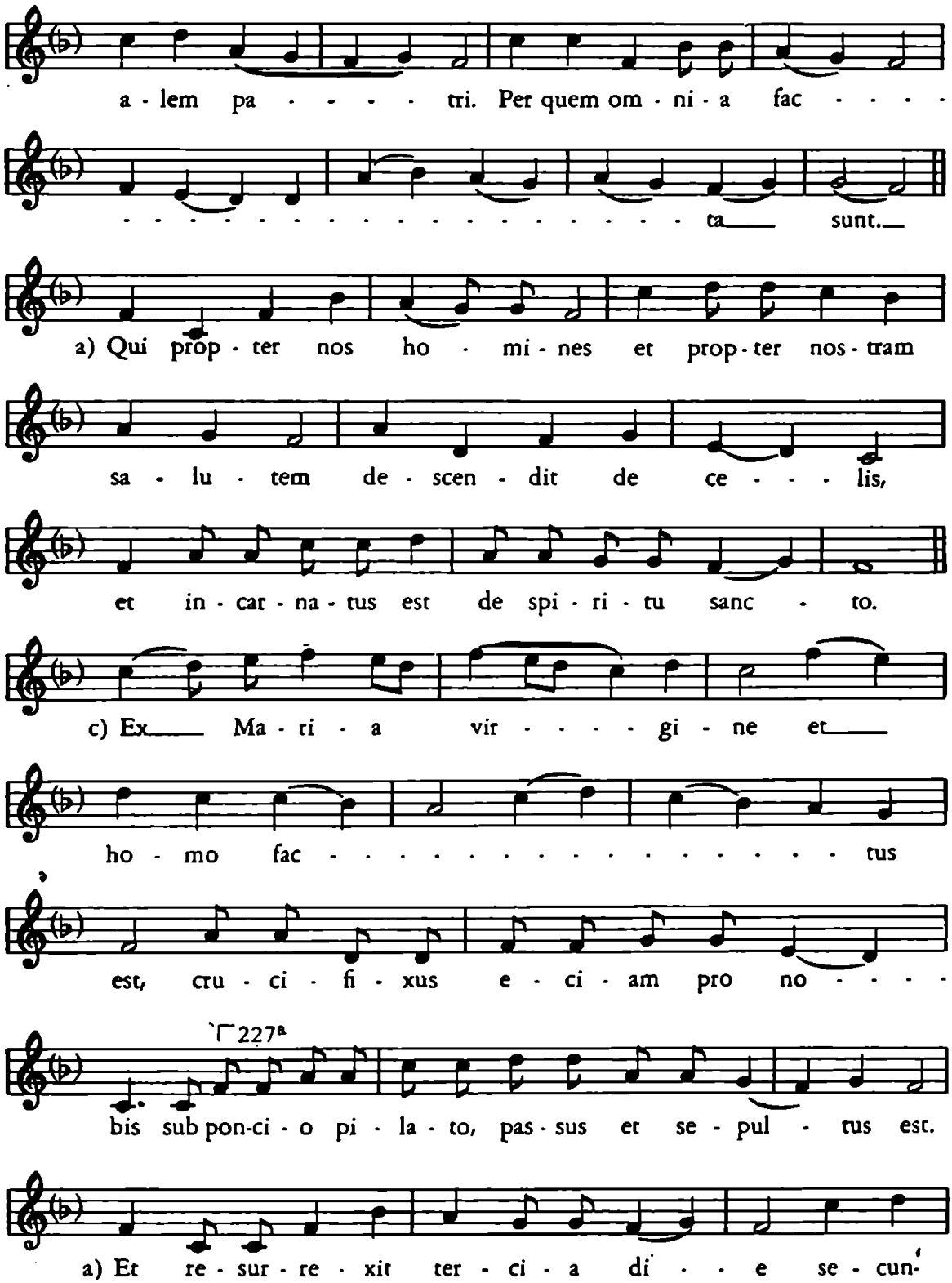
a - lem pa - - - - tri. Per quem om - ni - a fac - - - -
- ta sunt.
a) Qui prop - ter nos ho - mi - nes et prop - ter nos - tram
sa - lu - tem de - scen - dit de ce - - - lis,
et in - car - na - tus est de spi - ri - tu sanc - to.
c) Ex Ma - ri - a vir - - - - gi - ne et
ho - mo fac - - - - - - - - - - - - - - - - tus
est, cru - ci - fi - xus e - ci - am pro no - - - -
227a
bis sub pon-ci - o pi - la - to, pas - sus et se - pul - tus est.
a) Et re - sur - re - xit ter - ci - a di - - e se - cun-

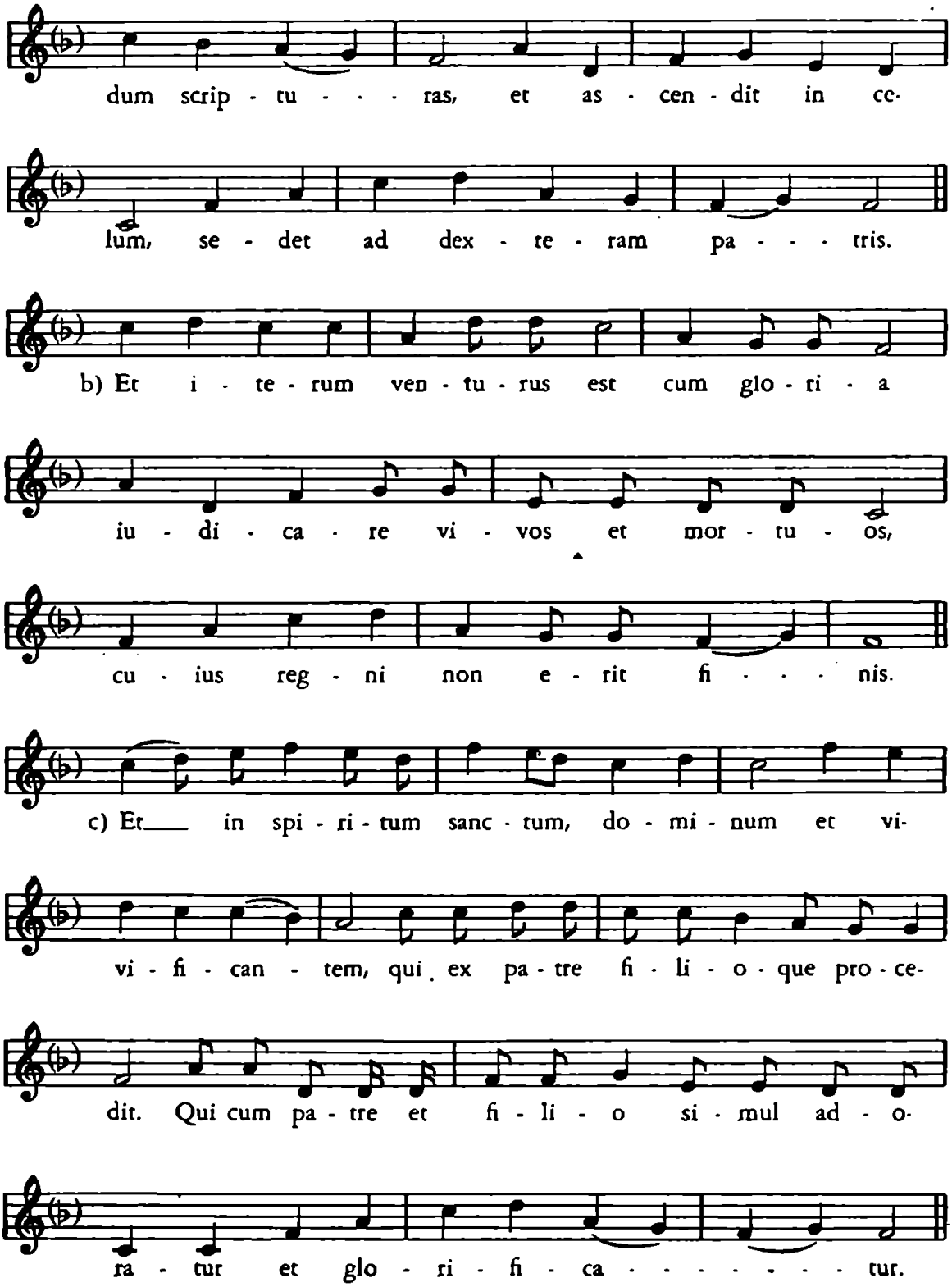
dum scrip - tu - - - ras, et as - cen - dit in ce-
lum, se - det ad dex - te - ram pa - - - tris.
b) Et i - te - rum ven - tu - rus est cum glo - ri - a
iu - di - ca - re vi - vos et mor - tu - os,
cu - ius reg - ni non e - rit fi - - - nis.
c) Et in spi - ri - tum sanc - tum, do - mi - num et vi-
vi - fi - can - tem, qui ex pa - tre fi - li - o - que pro - ce-
dit. Qui cum pa - tre et fi - li - o si - mul ad - o-
ra - tur et glo - ri - fi - ca - - - - - - - tur.

a) Qui lo - cu - tus est per pro - phe - - tas, et u - nam

sanc - tam ka - tho - li - cam et a - po - sto - li - cam ec - cle - si - am.

a) Con - - - - - - - fi - - te - or u - - - num___

bap - tis - ma in re - mis - si - o - - nem pec - ca - to - - -

- - - - - - - - - rum. Et___ ex - - - pec - - to

re - sur - rec - ci - o - nem mor - tu - o - rum et vi - tam ven-

tu - ri se - cu - li.___ A - - - - - - - - - - - - men.

V originálu chybějí klíče i předznamenání. Při ligaturách cum opposita proprietate není leckdes nožky při prvé notě. Notace černá mensurální je v platnosti bílé noty mensurální.

Variant z Franusova kancionálu z r. 1505, l. 121[b].

[1]) Pa - trem om - ni - po - ten - - tem fac - to - rem ce - li et___ ter - re

Patrem.

Přepis. Husitský graduál kolínský z r. 1512 v Nár. mus. praž. XIII A 2, ll. 1ab, 2a.

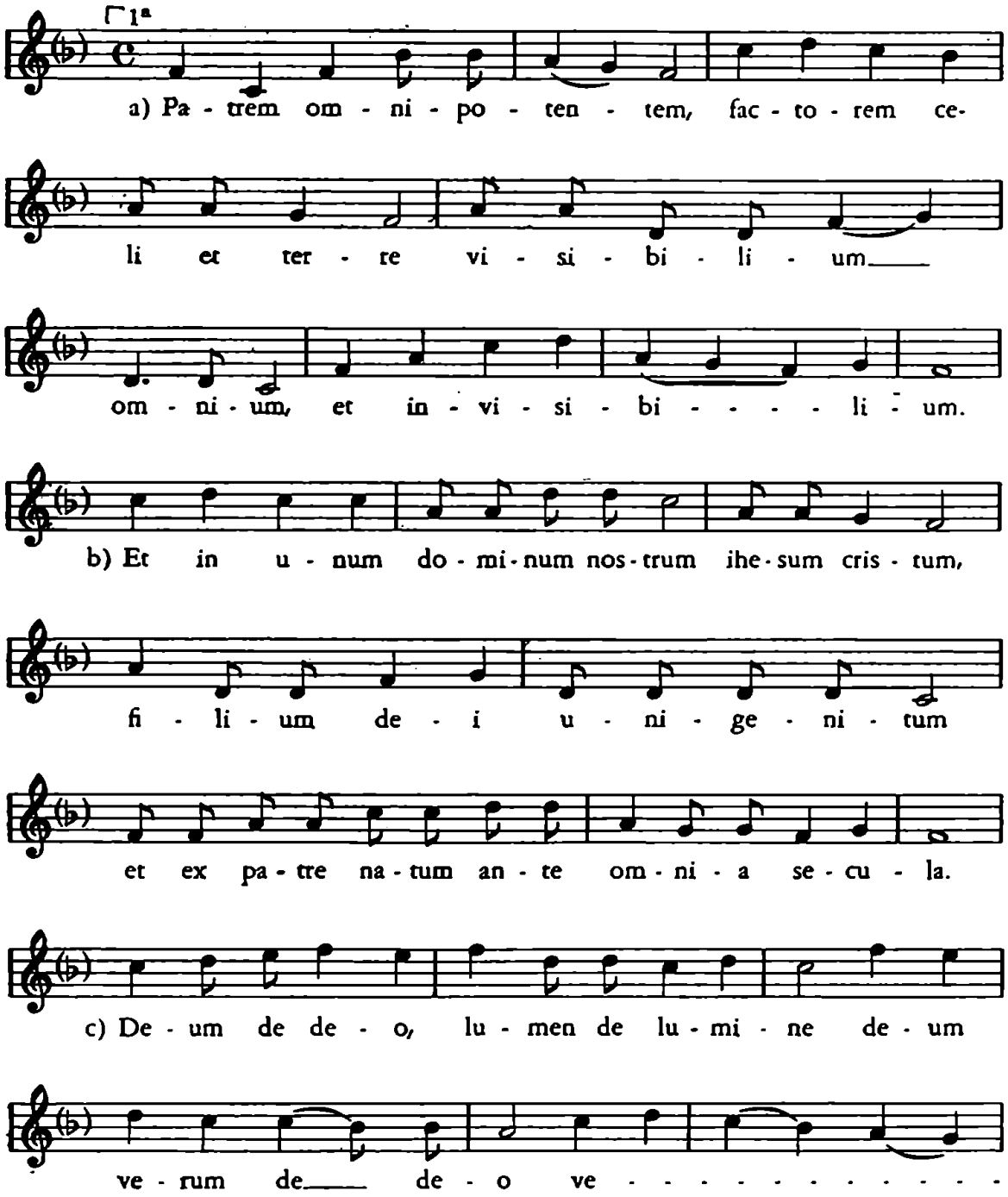

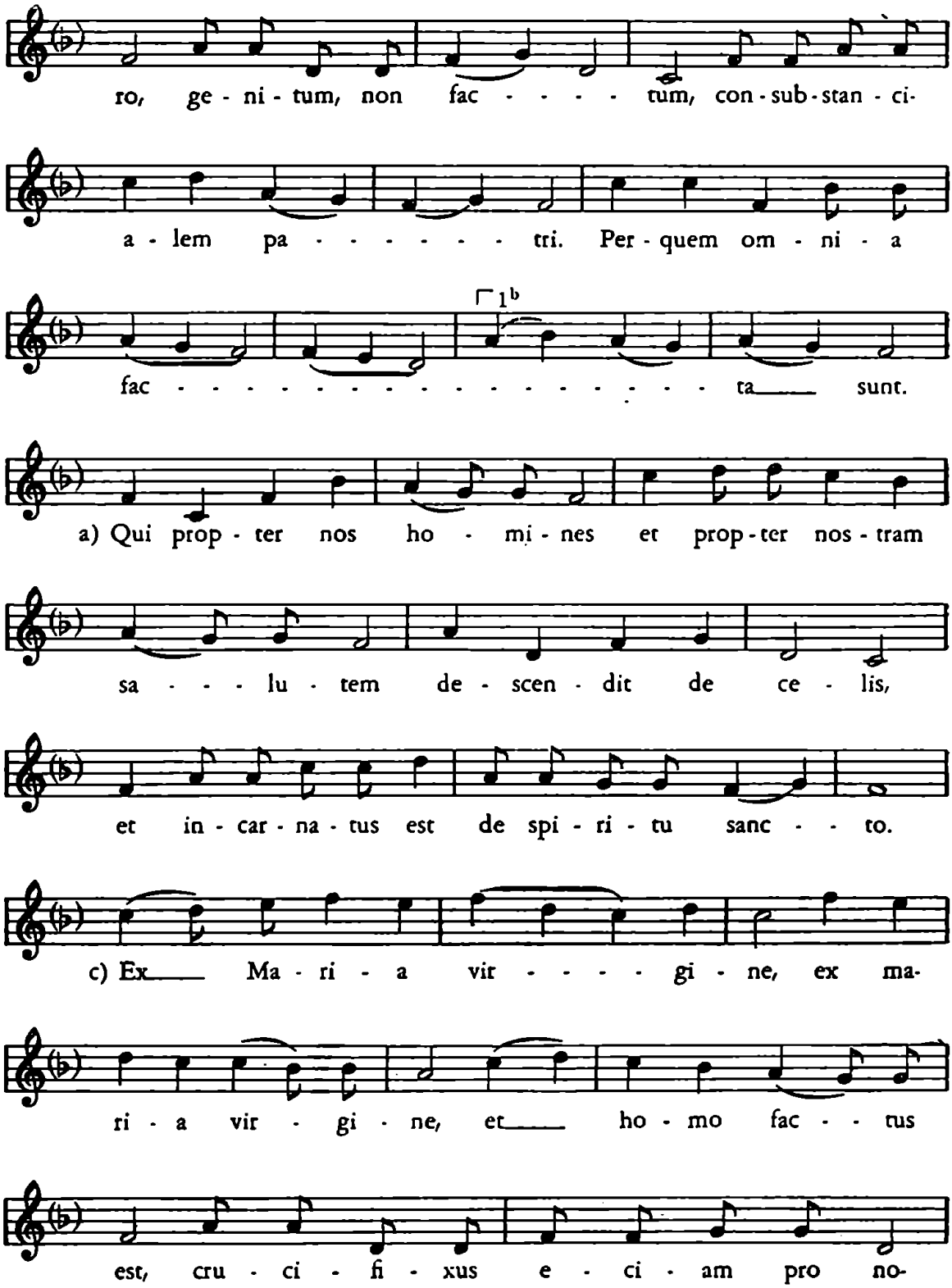
ro, ge - ni - tum, non fac - - - - tum, con - sub - stan - ci-
a - lem pa - - - - - - tri. Per - quem om - ni - a
1b
fac - - - - - - - - - - - - - - - - - - ta sunt.
a) Qui prop - ter nos ho - mi - nes et prop - ter nos - tram
sa - - - lu - tem de - scen - dit de ce - lis,
et in - car - na - tus est de spi - ri - tu sanc - - to.
c) Ex Ma - ri - a vir - - - - gi - ne, ex ma-
ri - a vir - gi - ne, et ho - mo fac - - tus
est, cru - ci - fi - xus e - ci - am pro no-

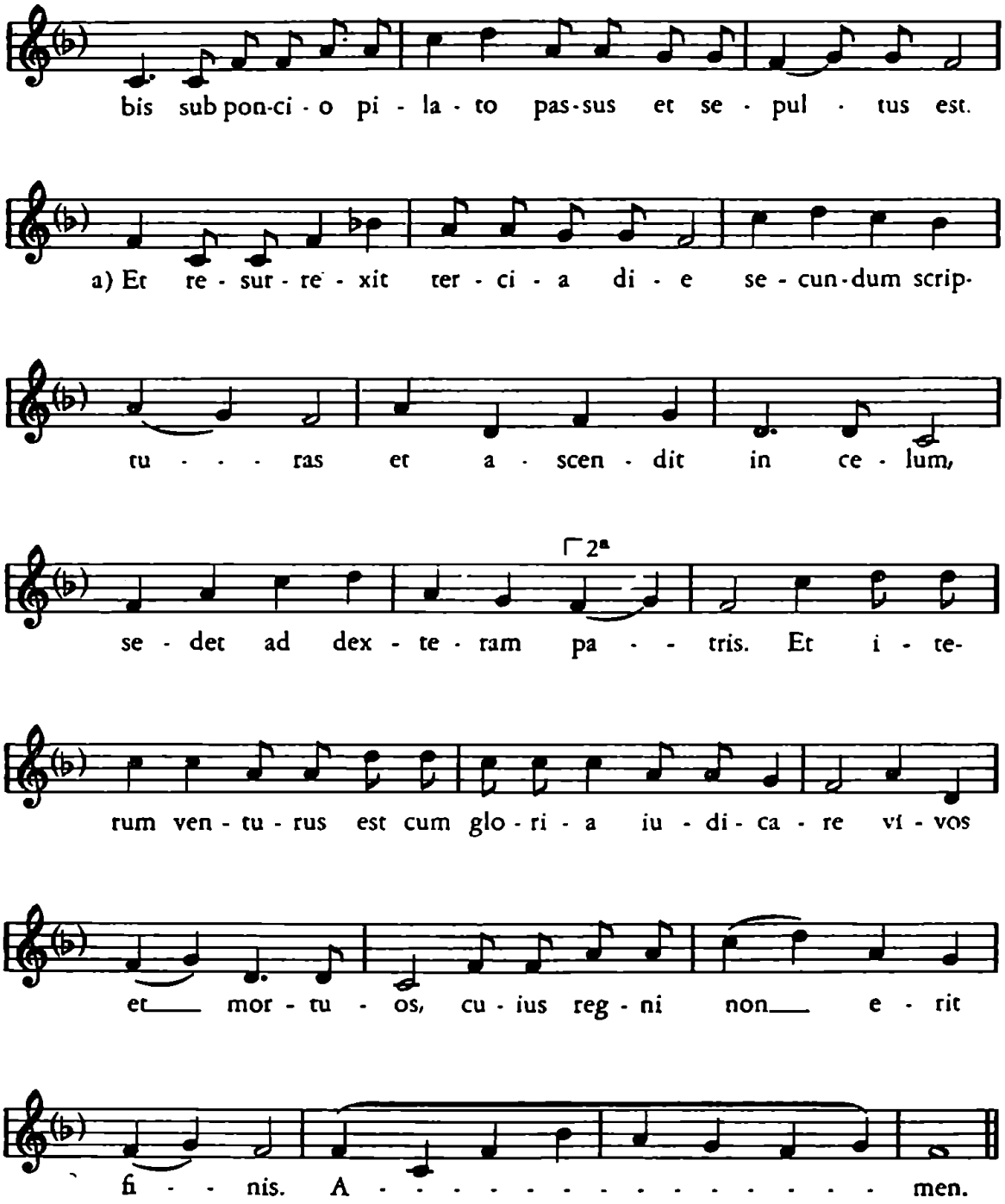

Předznamenání ♭ chybí. Klíče jsou sice uvedeny na počátku linkových osnov, ale na několika místech chybně.

Patrem summum.

Český graduál čáslavský z r. 1557. — Nationalbibl., Vídeň, 15503, ll. 420ab—421a.

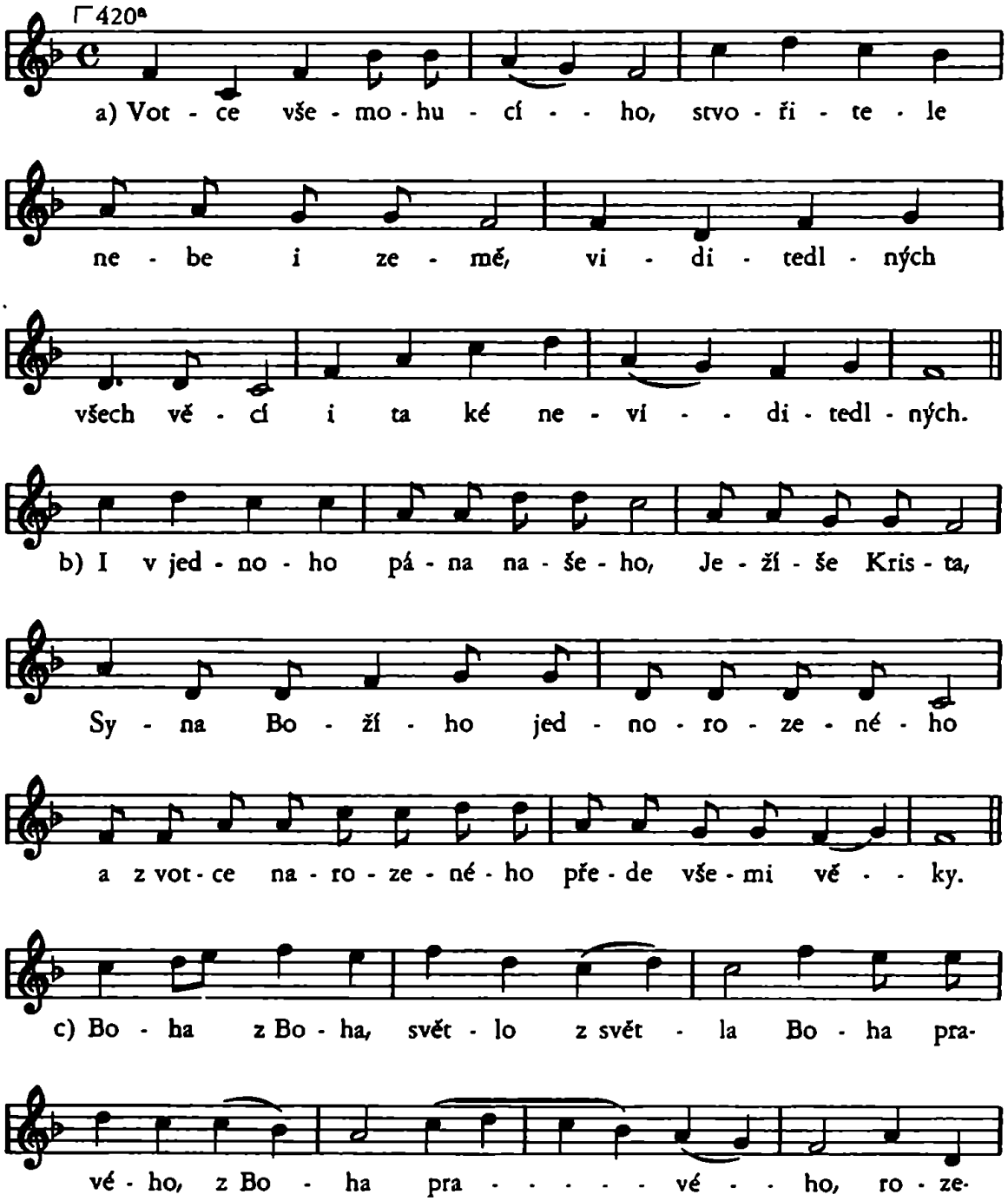

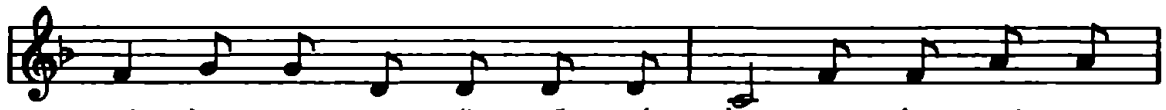
né - ho, ne - u - či - ně - né - ho, spo - lu pod - stat-

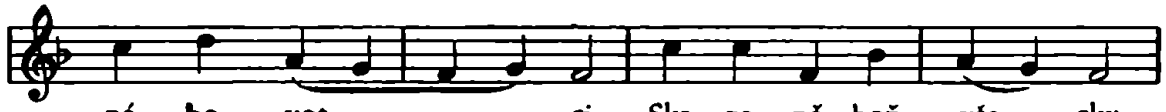
né - ho vot - - - - - ci. Skr - ze ně - hož vše - cky

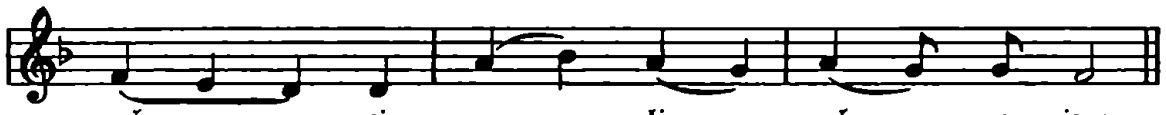
vě - - - - - ci u - - - či - - - ně - - ny jsau.

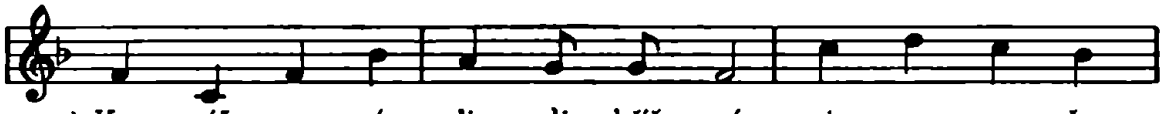
a) Kte - rýž pro nás li - di hříš - né i pro na - še

spa - - - se - ní stau - pil je - sti s ne - be

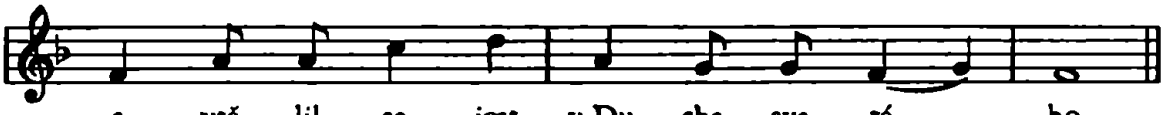
a vtě - lil se jest v Du - cha sva - té - - - ho.

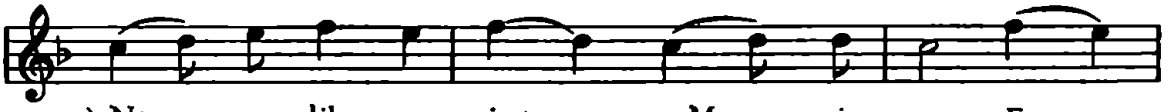
c) Na - ro - dil se jest z Ma - ri - e čis - - -

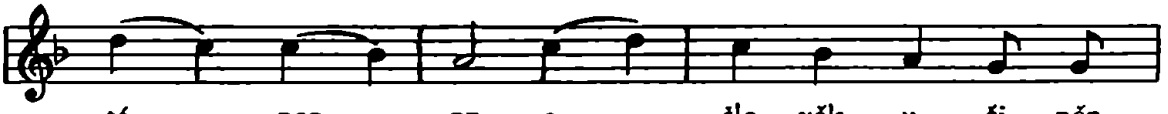
té pan - - ny a člo - věk u - či - něn

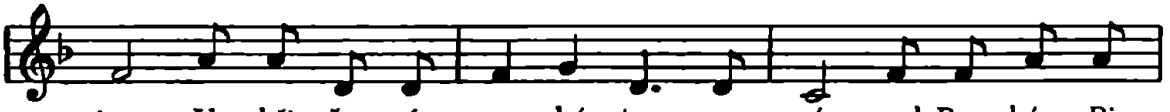
jest. U - kři - žo - ván ta - ké jest pro nás pod Pontským Pi-

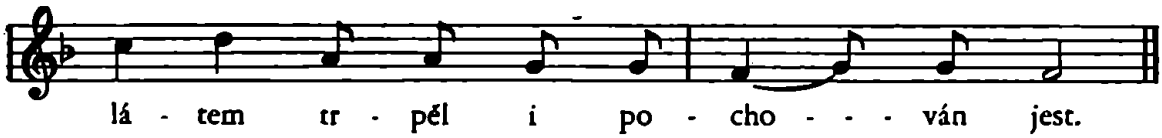
lá - tem tr - pěl i po - cho - - - ván jest.

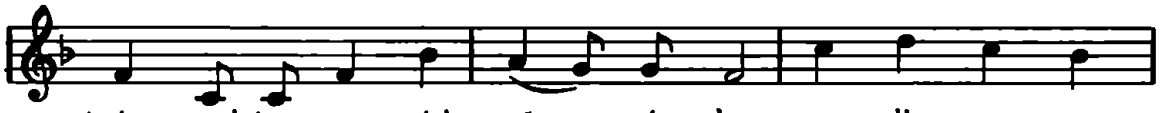
a) A vstal jest z mr - tvých tře - tí den ve - dle pro - ro-

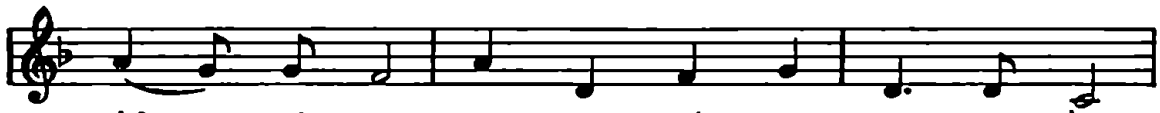
ků pí - sem a vstau - pil jest na ne - be,

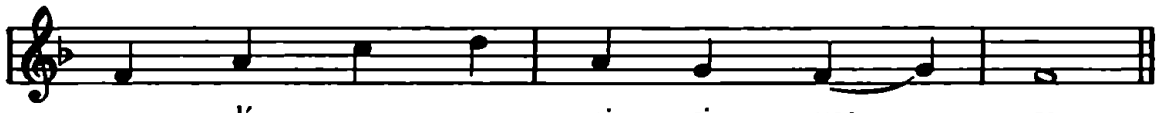
se dí na pra - vi - ci vot - - - ce.

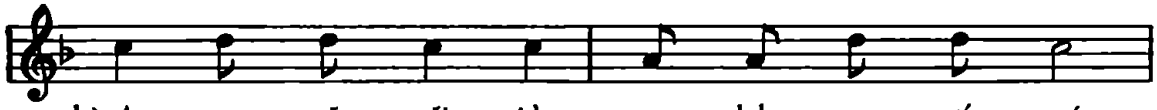
b) A o - pět při - jde s ve - leb - no - stí svú,

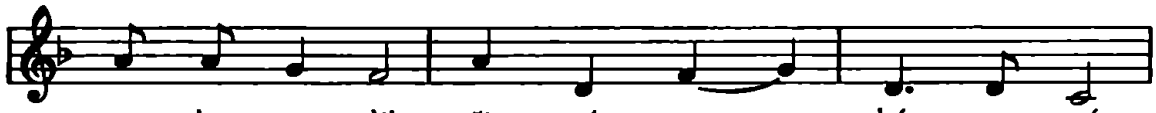
a - by sau - dil ži - vé ta - - - ké mr - tvé,

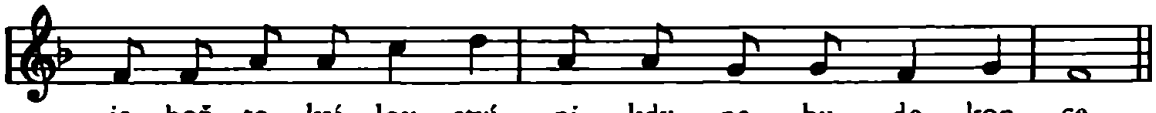
je - hož - to krá - lov - ství ni - kdy ne - bu - de kon - ce.

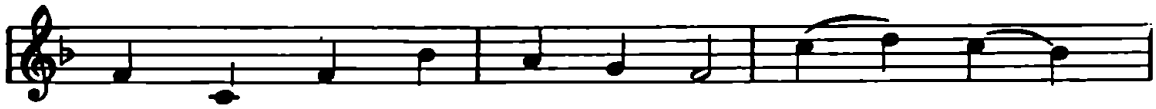
a) Vě - řím v Du - cha sva - té - ho, pá - - na

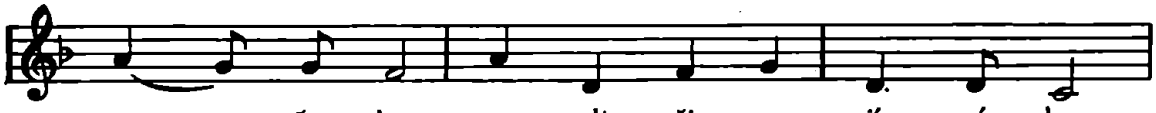
na - - - še - ho a ob - ži - vu - jí cí - ho,

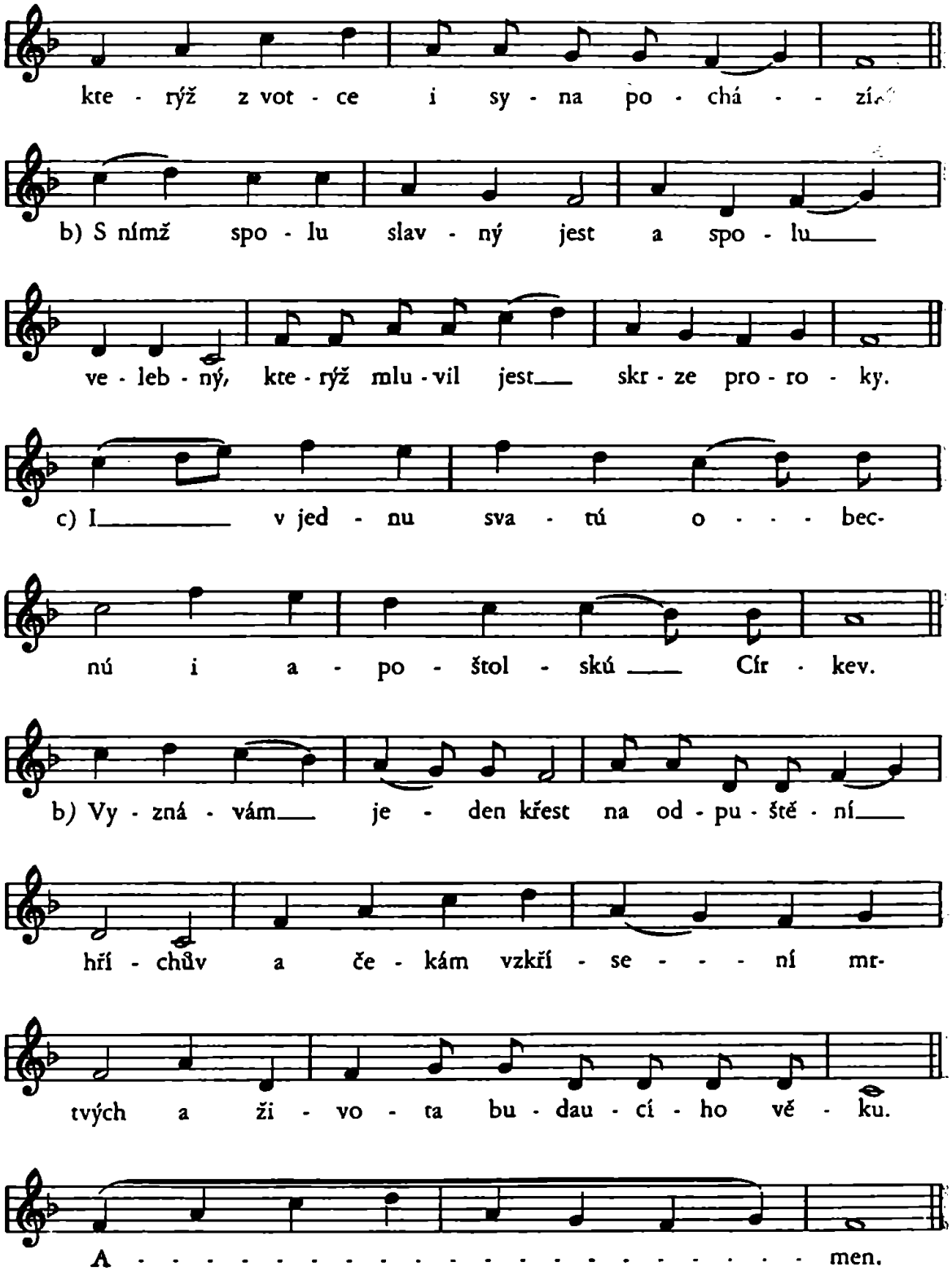
kte - rýž z vot - ce i sy - na po - chá - - zí
b) S nímž spo - lu slav - ný jest a spo - lu
ve - leb - ný, kte - rýž mlu - vil jest skr - ze pro - ro - ky.
c) I v jed - nu sva - tú o - - - bec-
nú i a - po - štol - skú Cír - kev.
b) Vy - zná - vám je - den křest na od - pu - ště - ní
hří - chův a če - kám vzkří - se - - - ní mr-
tvých a ži - vo - ta bu - dau - cí - ho vě - ku.
A - - - - - - - - - - - - - - - - - - men.

Ofertorium latinské a české.

Postmodum legitur Evangelium, deinde Offertorium et dicitur oratio super oblata. (S. Gregorii Magni, R. pontificis, Liber sacramentorum. Migne, P L 78, s. 25.)

Melismatický zpěv ofertoria náleží vedle alleluiatických melodií mezi umělecké produkty staré, křesťanské kultury. Pro umělou stavbu, složené skupiny, četné bistrofy a pressus vyžadoval kultivovaných hlasů a byl přidělován precentorům pěveckého sboru v presbytáři.

Proto překvapuje rubrika svatovítského pontifikátu z 13./14. stol. (Nár. mus. praž. XIV B 9), podle které má zpívati ofertorium sám *celebrující biskup pražský.* Příslušná část rubriky zní:

[46ᵃ] Salutet (episcopus) populum ita dicens: Dominus vobiscum — Et cum spiritu tuo. Oremus. Et *decantans* offertorium, deponat cyrothecas (rukavice) et lavet manus... *dicat* secretas iuxta numerum...

Svatovítský pontifikál ukládal tedy biskupovi, aby po pozdravu Dominus vobiscum a Oremus zpíval ofertorium. Po zpěvu svléká pak rukavice, umývá ruce, obětuje chléb a víno, modlí se potichu (dicat) sekrety podle předepsaného počtu.

Svatovítský pontifikál se liší ve svých rubrikách od Caeromoniale episcoporum, které v knize II. kap. VIII nařizuje:

Circa finem Symboli surgunt omnes ministri, eo vero prorsus a *choro cantato,* surgit Episcopus, depositis gremiali (přikrývka na kolena) et mitra; et stans in sua sede *cantat* versus populum *Dominus vobiscum,* et *Oremus,* manibus prius parumper extensis, et mox statim iunctis, ut supra de oratione dictum est...

... *legit* mox Offertorium, submissa, sed intelligibili voce, ex libro, quem tenet Capellanus, de eo serviens.

Quo *lecto,* sedet, et accipit mitram pretiosam, deponitque annulum, et chirothecas, quae omnia extrahuntur ab assistentibus Diaconis; et ... *lavat manus*...

Caeremoniale ponechává *zpěv* ofertoria pěveckému sboru a ukládá biskupovi, aby současně týž text ofertoria četl (legit) polohlasně, ale při tom zřetelně. Obdobně uvádějí Táborského Voltářní knihy, že kněz ofertorium říká a nezpívá: »Potom když dospívají patrem, jestli

náležitý čas, kněz ještě může toto ofertorium, spívají-li latinsky nebo česky, takto začíti, obrátě se k lidu: Dominus vobiscum. Žáci Et cum spiritu tuo. Oremus... *Vyříkajíc* ofertorium, nakloně k voltáři ještě tento kanon říkej.«

Svatovítský pontifikál však určuje zcela jasně, že zpívající osobou pro ofertorium je biskup (decantans offertorium).

Na základě předpisu svatovítského pontifikálu ze st. 13./14. přechází ofertorium a s ním i částečně agnus dei z oblasti zpěvu sborového (concentus) mezi zpěvy celebrantovy (accentus), čímž nabývá rovnoprávnosti s oracemi, prefací a Pater noster. Jest pravděpodobné, že s celebrantem zpívali ofertorium a agnus dei přisluhující u oltáře jáhen a podjáhen. Ofertorium předpokládá dokonale vycvičený hlas pro smělost melodické linie, bohaté na jubilace.

Dále jest ještě uvážiti, že melodie pro ofertoria nejsou *typisována,* jako pro alleluia a gradualia. Jen zcela mimořádně a ojediněle platí melodický typus svatováclavského ofertoria *Posuisti domine* z formuláře Commune unius martyris non pontificis také pro ofertorium na pondělí velikonoční k textu Angelus domini a o Nanebevzetí Panny Marie na text Assumpta est maria.

Ofertorium Posuisti domine jest určeno pro svátek sv. Václava v pramenech od 12. stol. Není třeba jich zvláště uváděti, poněvadž z nich čerpán jest celý formulář svatováclavský s introitem In virtute tua. (V budínském tisku římského misálu z r. 1498 je Posuisti domine předepsáno pro graduale; k ofertoriu je určen zpěv Gloria et honore.)

Cantus firmus jest v tónině hypomixolydické a v zásadě má tutéž stavbu, v jaké jest otištěn v Graduale Romanum Ed. Vat., Commune unius martyris non pontificis pro formulář Laetabitur.

Český graduál čáslavský Jana Táborského r. 1557, l. 249[b], uvádí české jeho znění *Postavil jsi, Pane Bože...*

Z melismatického původního nápěvu se stal sylabický zpěv, z obsažného textu latinského rozbředlý výklad, jehož jedinou zásluhou jest, že počet rozvázaných not se kryje s počtem slabik.

K témuž úsudku dojde, kdo přirovná následující přepis českého ofertoria z graduálu Jana Táborského s latinským originálem podle plzeňského graduálu Martina Stupníka z r. 1491, l. Aa 7.

Offertorium de s. Wenceslao Posuisti, domine.

Latinský graduál z r. 1491 Nár. musea praž. XII A 20, l. A a 7.

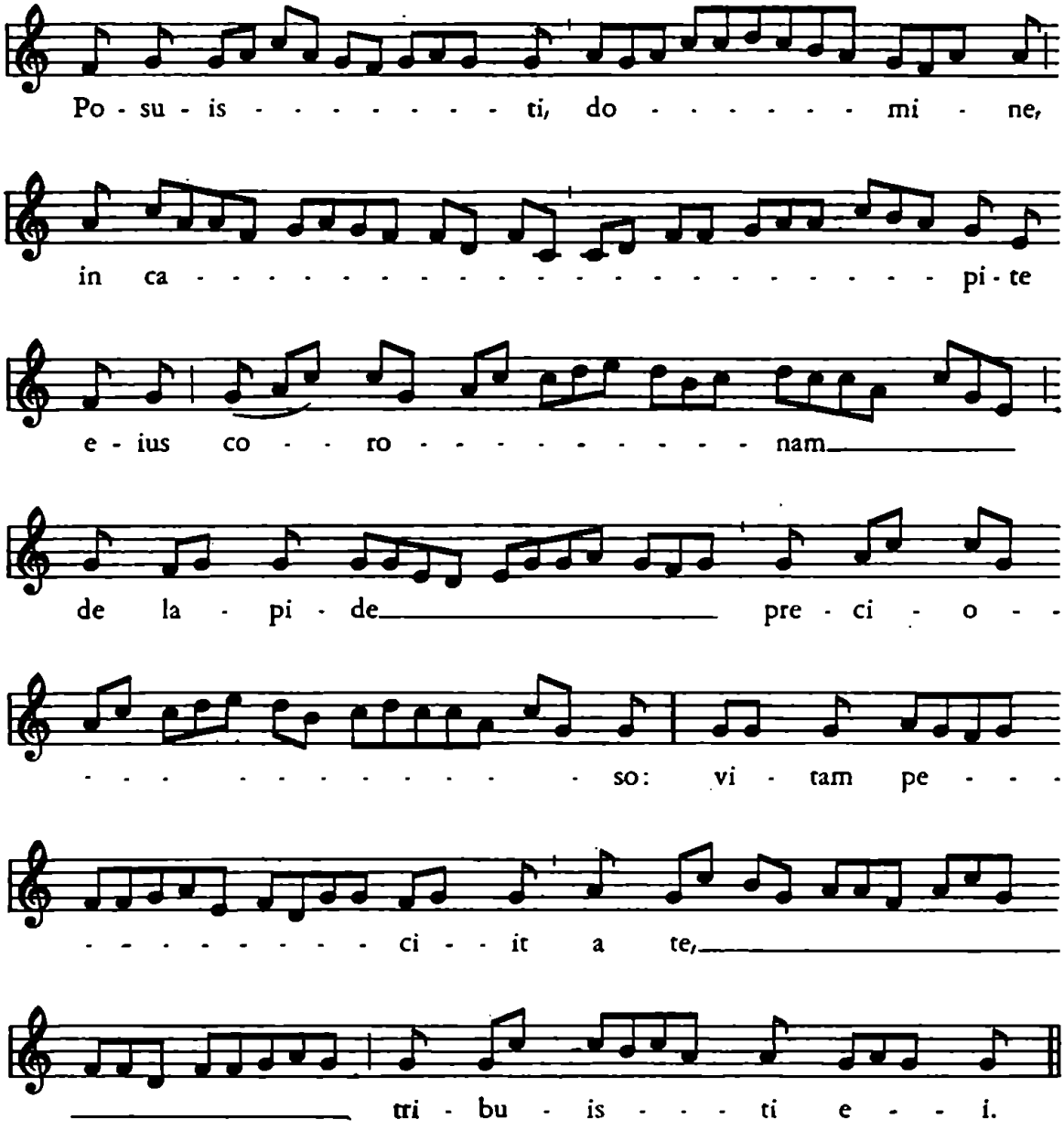

Cf. Graduale Romanum Ed.Vat., Commune unius martyris non pontificis. Ad missam II.

Ofertorium o sv. Václavu Postavil jsi, pane.

Český graduál čáslavský Jana Táborského z r. 1557. — Nationalbibl., Vídeň, 15503, l. 249[b].

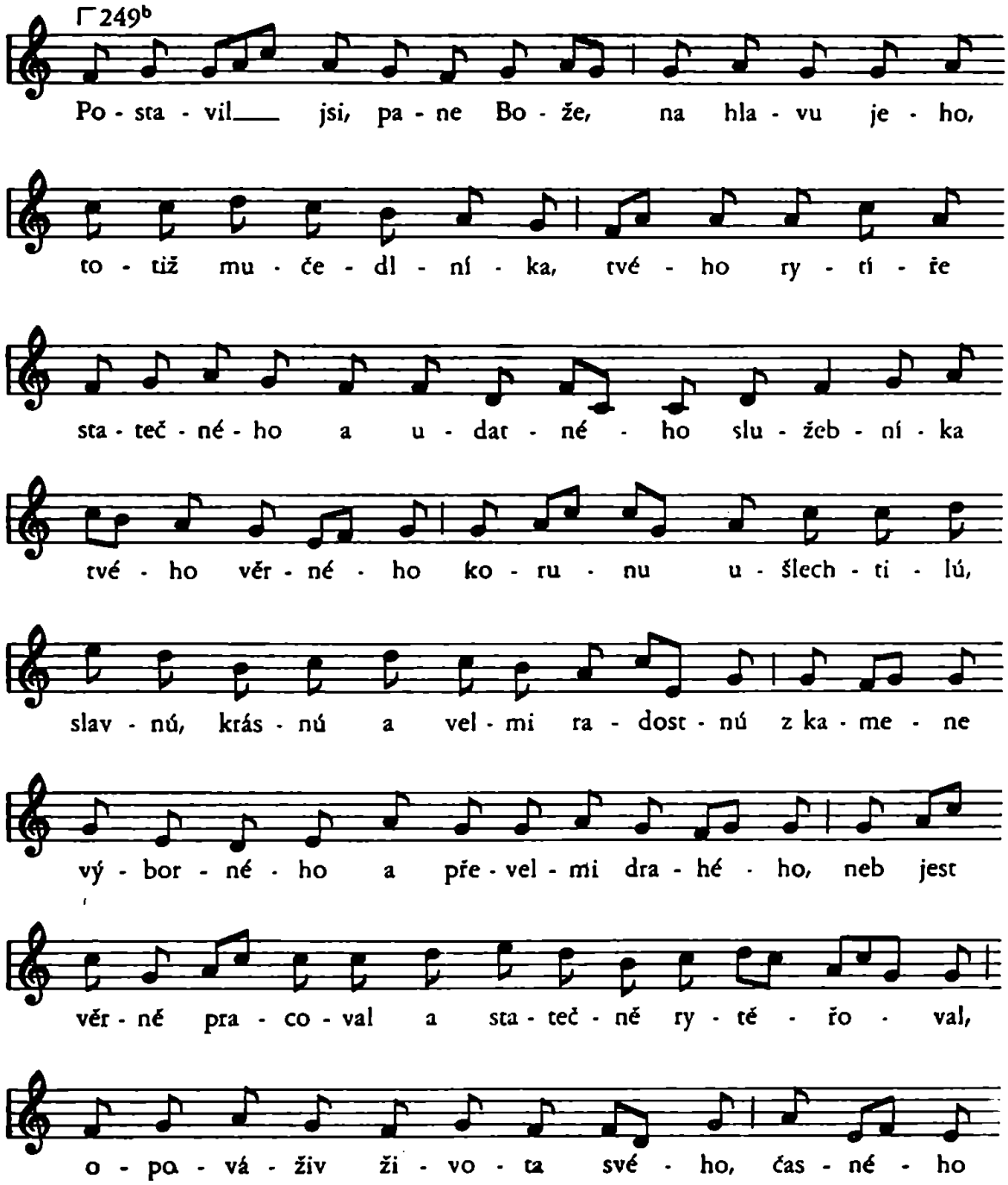

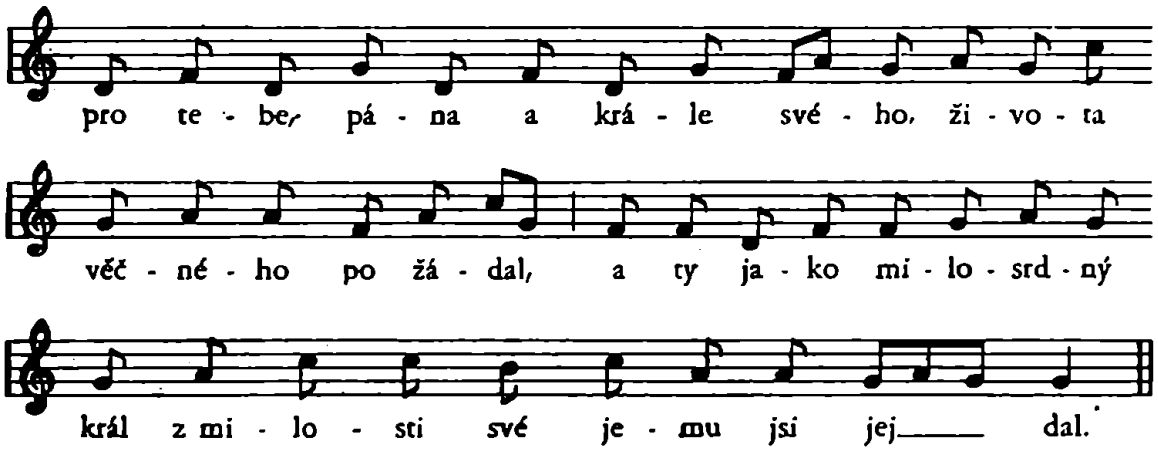

Preface latinská a česká.

Praefatio dicitur quasi praelocutio, quae est ad ministerium praeparatio (Beleth).

Po stránce melodické jest ve stol. 13.—15. trojí druh preface.

Bohatou melismatikou zdobeny jsou preface pro svátky nejvyššího řádu. Nazývají se *summa* prephacio in Nativitate domini, summa prephacio in Epiphania domini, s. p. in Ascensione, de s. Spiritu, de Trinitate, de beata virgine, de apostolis. Zvláštní z nich jest summa prephacio specialis pro summis festivitatibus et in Dedicatione Ecclesiae.

Prephacio *mediocris,* střední, pro svátky menšího stupně upouští od melismatického rázu a prephacio *infima* se spokojuje psalmodickým recitativem s nepatrnými flexemi při interpunkci.

Textově se připínají preface na jednotlivá období církevního roku a na svátky s kulminačními body Božích hodů.

Beleth v 12. stol. (Migne, P. L. 202, 53) uvádí 11 prefací: de Trinitate, de Natali, Epiphania, de Quadragesima sive ieiunio, de Cruce domini, Resurrectione, Ascensione, Adventu, Spiritus s., de Apostolis, de Beata Maria V. Dvanáctou může býti communis illa de S. Trinitate.

Melodická rozmanitost a textová různost poskytují tedy bohatý výběr prefací, jež bývají notovány chorální rhombou na pergamenu a vloženy do papírových misálů.

Notované preface obsahuje na př. svatovítský pontifikál z 13./14. stol. N. m. praž. XIV A 9, l. 140ᵃ, misál N. mus. p. XVI A 16 ze stol. 13./14.; dražický misál N. m. p.

XIII B 9 z r. 1333; misál N. m. p. XVI A 10 z r. 1373; Vodňanský misál ze 14. stol. N. m. p. XIV A 8, ll. 9—19; dále misály Nár. musea p. ze 14. stol. XVI B 8, XVI A 12, XVI A 14; misál N. m. p. XVI B 10 z r. 1469; plzeňský misál Martina Mertlíka N. m. p. XII B 17 ca 1400; též vyšebrodský sborník H 42 z r. 1410 na ll. 45ᵃ—49ᵇ.

Pro *svátek sv. Václava* na den 28. září jest předepsána *prephacio communis,* nisi die dominica occurat, tunc de s. trinitate. Padne-li tedy svátek sv. Václava na neděli, jest zpívati prefaci o sv. Trojici, jinak zvolí se pr. communis. Tak uvádějí rubriky misálů XV A 8, XVI A 16, XII B 17 při mešním formuláři In virtute tua k svátku sv. Václava. Poznámka »prephacio communis« neurčuje však přesně, kterou ze tří melodických útvarů prefaci communis jest voliti. První způsob totiž jest určen pro svátky, o nichž má matutinum v breviáři devět lekcí. Způsob druhý je stanoven pro slavnosti s matutinem o třech lekcích a třetí se zpívá ferialibus diebus. Tak totiž rozlišuje misál XVI B 8, ale v misálu XII B 17 má jméno communis jen preface pro svátky se třemi lekcemi a preface pro svátky o devíti lekcích se jmenuje mediocris.

Matutinum pro svátek sv. Václava má pravidelně devět lekcí, mělo by se tedy užíti při mešním formuláři preface *communis in festis IX lectionum.* Ale oslava sv. Václava jakožto patrona a dědice země české, je volbou ostatních chorálních částí, zvláště kyrie, gloria, sanctus a agnus rovnocenná s největšími slavnostmi v roce, tedy i s Božími hody. Na základě toho jest souditi, že slovo communis se týká volby textu, předepsaného pro největší svátky (in summis festivitatibus). Pro svátek sv. Václava, který patřil k největším, se zvolil tedy text preface communis a se zpíval k melodii, ozdobené bohatou jubilací. Na den 28. září se zpívala tedy *summa prephacio specialis pro summis festivitatibus,* která má týž text jako prephacio communis.

Následuje její notace v moderním přepise podle dražického misálu z poč. XIV. stol., N. m. praž. XIII B 9, ll. 10ᵇ—12ᵇ, a podle misálu XVI A 16, l. 165ᵃ z 13./14. stol., kterou uvedený misál zařaďuje mezi preface secundum ordinem Pragensis ecclesie. Tentýž nápěv jest uveden jako preface in summis festivitatibus i v misálu XVI B 8 s některými varianty. Mimo to je přepsána táž preface z vyšebrodského sborníku H 42 z r. 1410, l. 49ᵇ a s ní korespondující česká úprava z tištěné protestantské Agendy české r. 1581. Přepisy tyto lze přirovnati k faksimile preface ze svatovítského pontifikálu 13./14. stol. (obr. 37.).

Prephacio communis [in summis festivitatibus].

Dražický misál z r. 1333. Nár. mus. praž. XIII B 9, ll. 10ᵇ—12ᵇ.

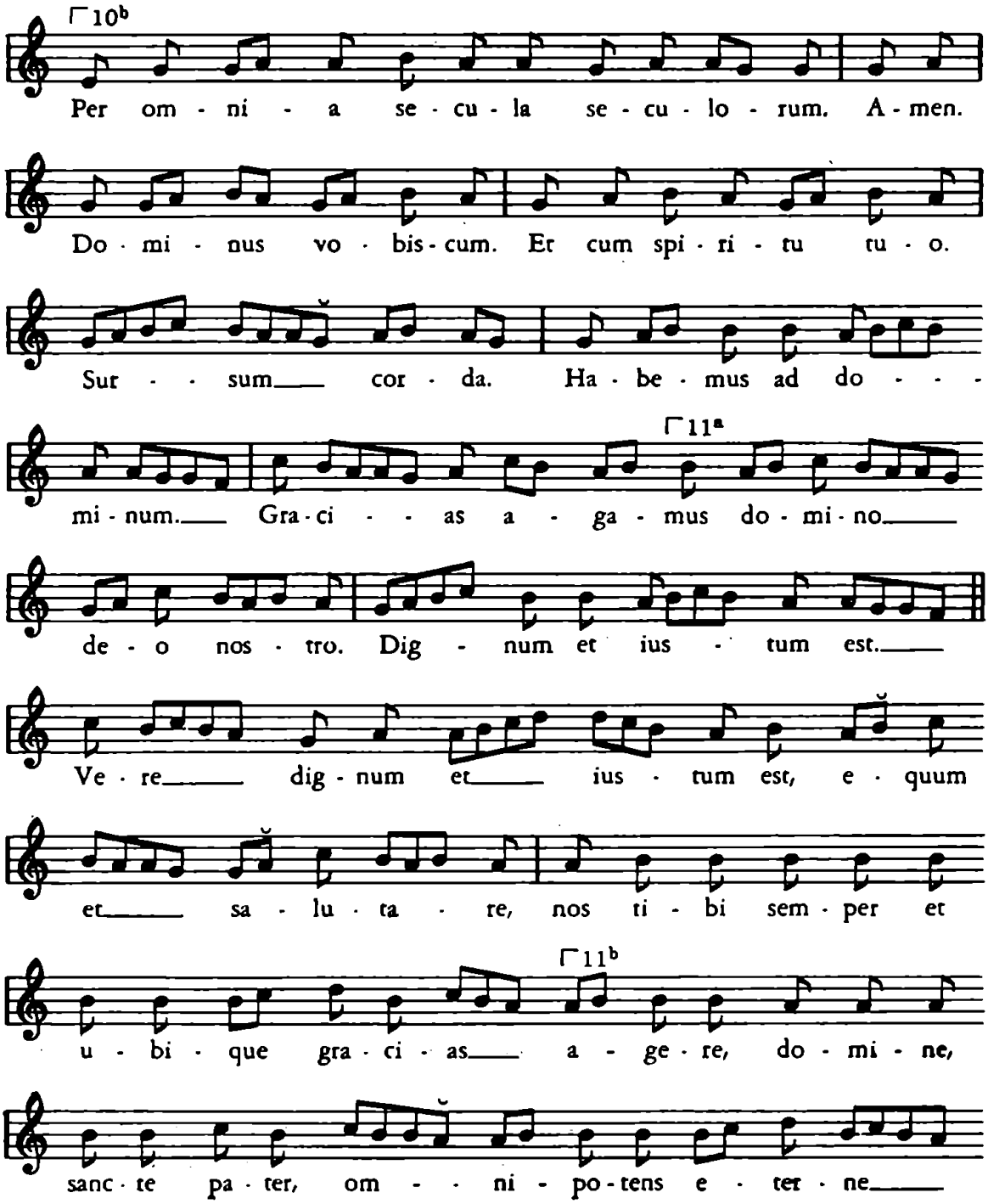

de - us per cris - tum do - - mi - num nos - trum.

Per quem ma - ies - ta - tem - tu - am lau - dant___ an - ge - li,

12a

ad - o - rant do - mi - na - ci - o - nes, tre - munt___

po - tes - ta - - tes. Ce - li ce - lo - rum - que

vir - tu - tes ac be - a - ta se - ra - phyn so - - -

ci - a ex - ul - ta - ci - o - - ne con - ce - le - brant.

12b

Cum qui - bus et nos - tras___ vo - ces ut ad - mit - ti

iu - be - as de - pre - ca - mur, sup - - pli - ci con-

fes - si - o - - ne di - cen - tes. *Aliter* di - - cen - tes.

Prephacio in summis festivitatibus secundum ordinem Pragensem.

Misál 13./14. stol. Nár. musea praž. XVI A 16, l. 165[a]. Táž v misálu 14./15. stol. Nár. mus. praž. XVI C 7, ale bez bistrof. Varianty z misálu 14. stol. Nár. mus. praž. XVI B 8 (Prephacio in summis festivitatibus).

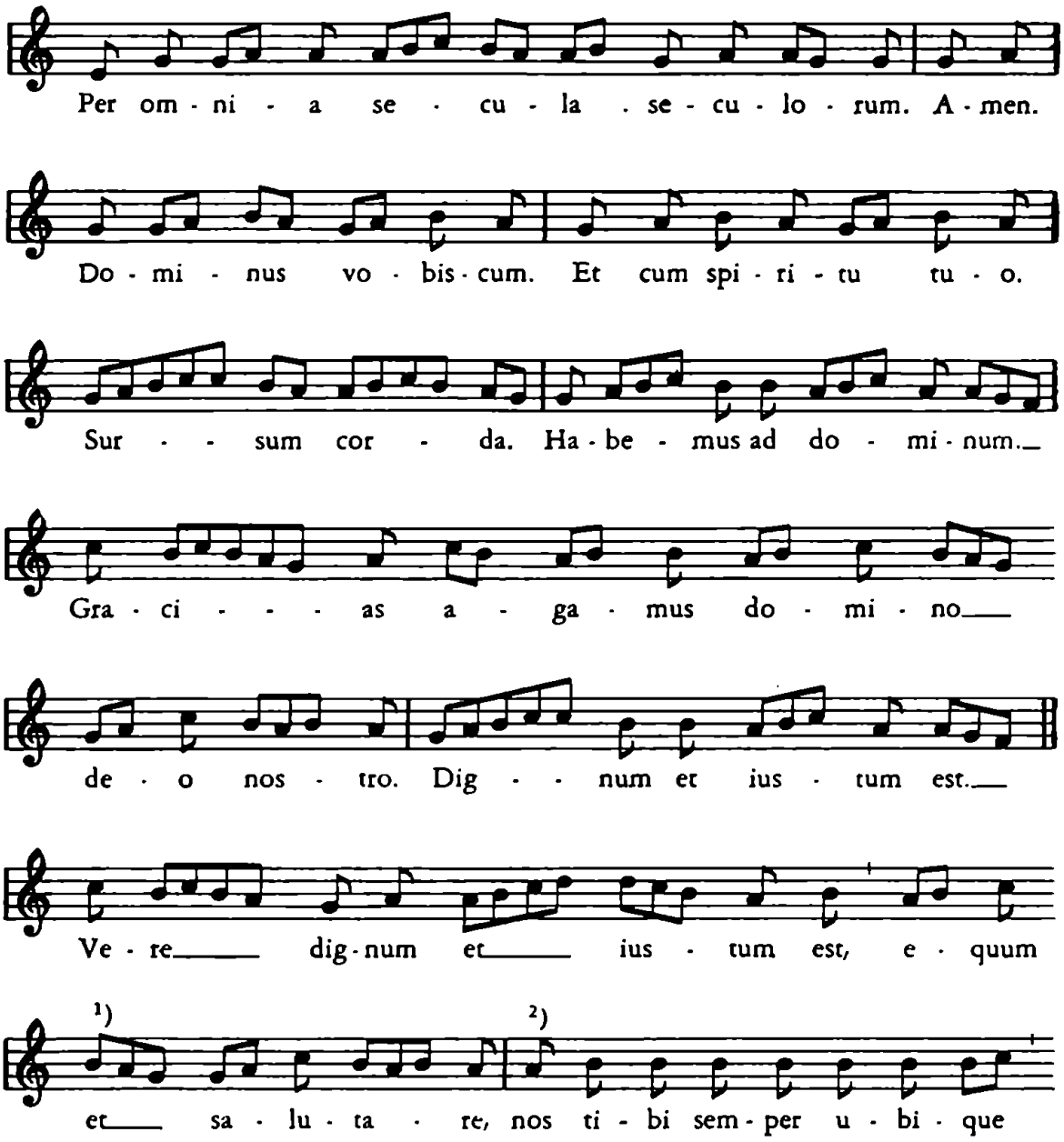

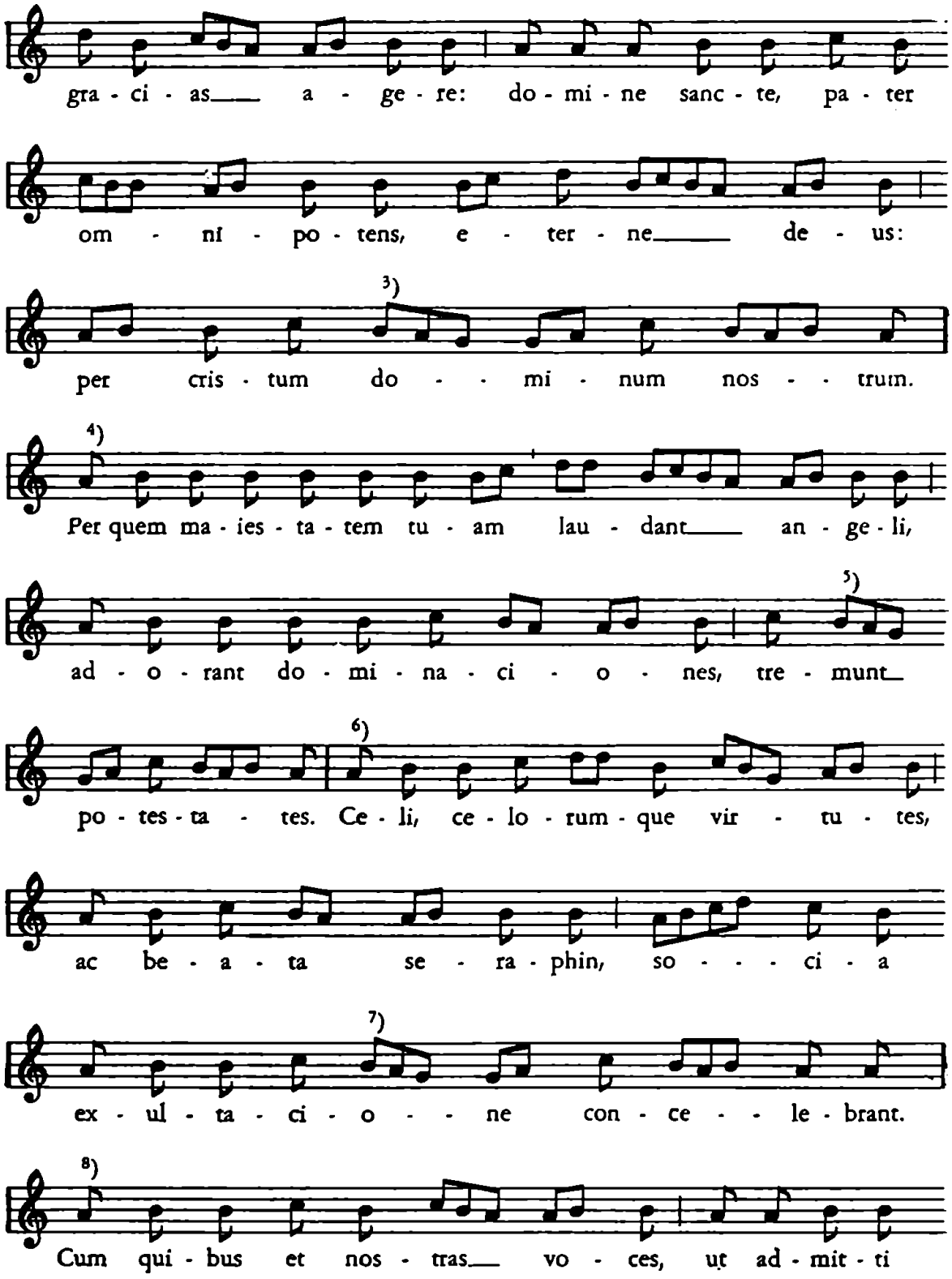
gra - ci - as a - ge - re: do - mi - ne sanc - te, pa - ter
om - ni - po - tens, e - ter - ne de - us:
3)
per cris - tum do - mi - num nos - trum.
4)
Per quem ma - ies - ta - tem tu - am lau - dant an - ge - li,
5)
ad - o - rant do - mi - na - ci - o - nes, tre - munt
po - tes - ta - tes. Ce - li, ce - lo - rum - que vir - tu - tes,
6)
ac be - a - ta se - ra - phin, so - - - ci - a
7)
ex - ul - ta - ci - o - - ne con - ce - - le - brant.
8)
Cum qui - bus et nos - tras vo - ces, ut ad - mit - ti

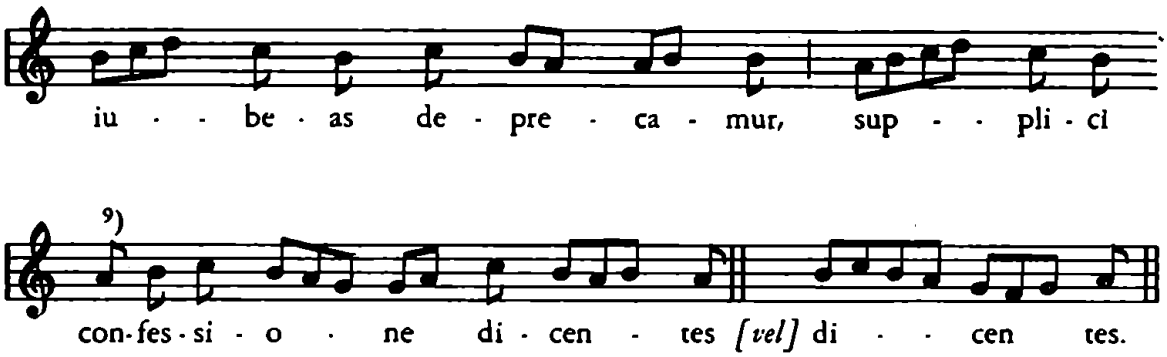

M i s á l XVI B 8, 14. stol., preface č. 1. In summis festivitatibus.

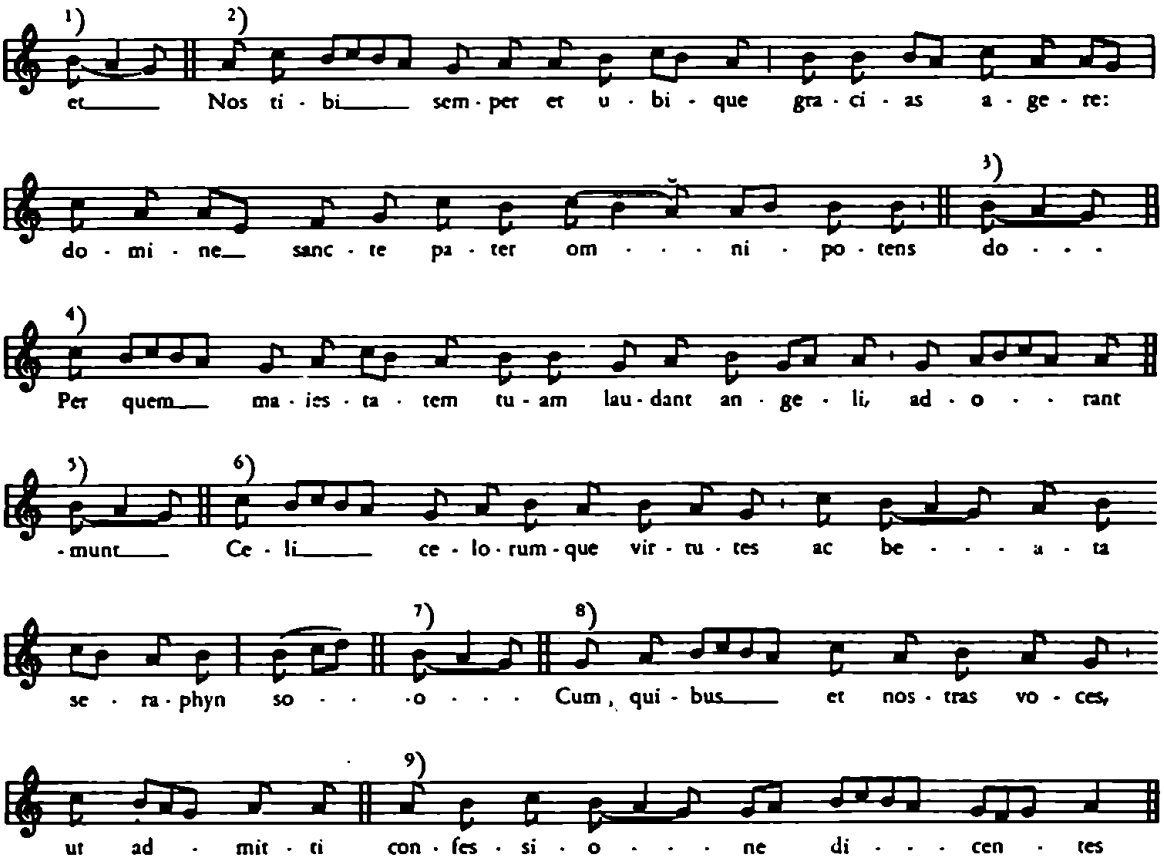

Ve skupině climacus je prostřední nota v XVI B 8 bistrofa (v přepisu čtvrtinová). Poslední nota v climacus snad je povahy likvescentní. Recitativ v rkpe XVI A 16 při 2) nos tibi, 4) per quem, 6) celi celorumque jest v rkpe XVI B 8 nahrazen melodií.

Prephacio cottidiana.

Vyšebrodský sborník H 42 z r. 1410, l. 49[b].

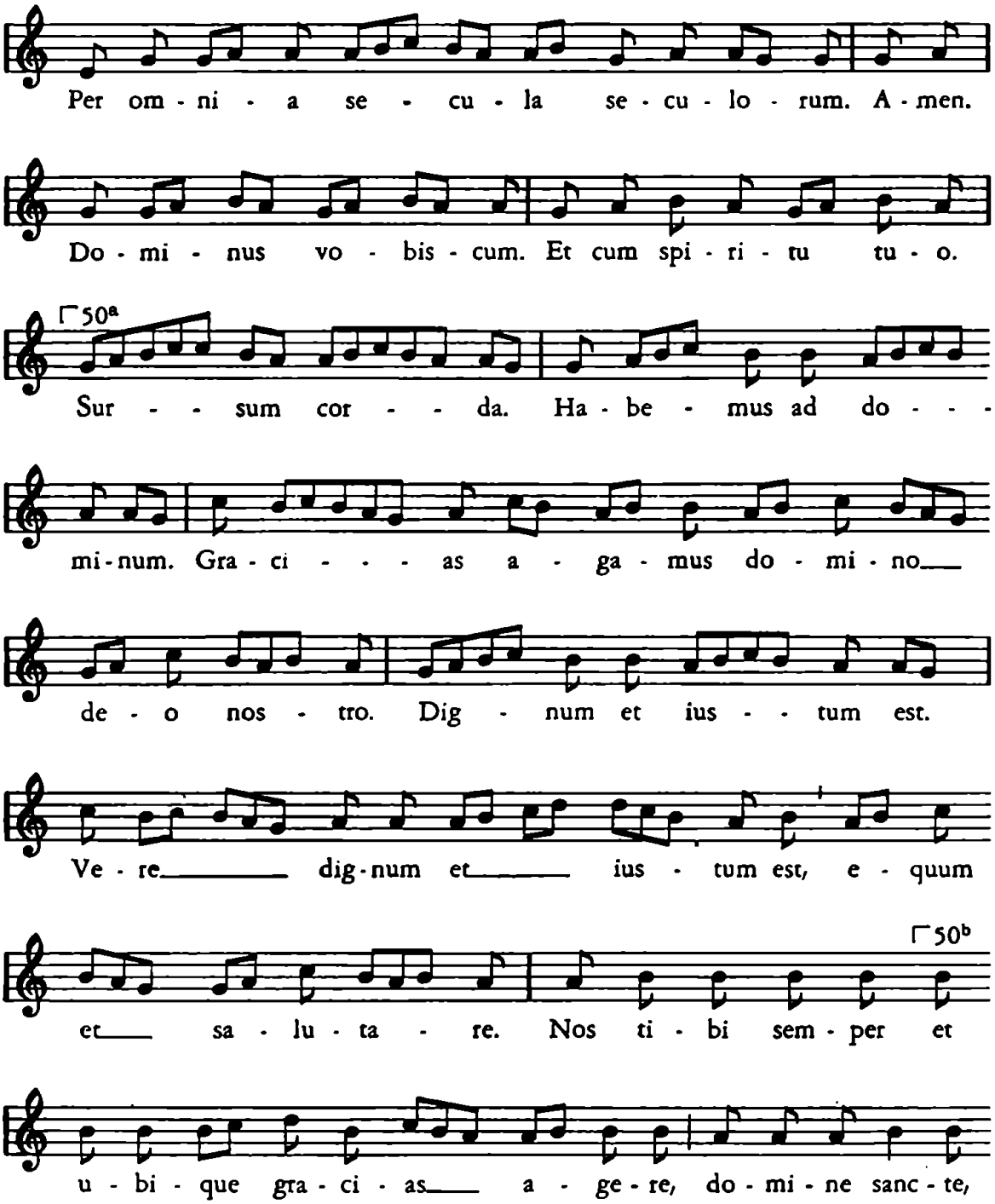

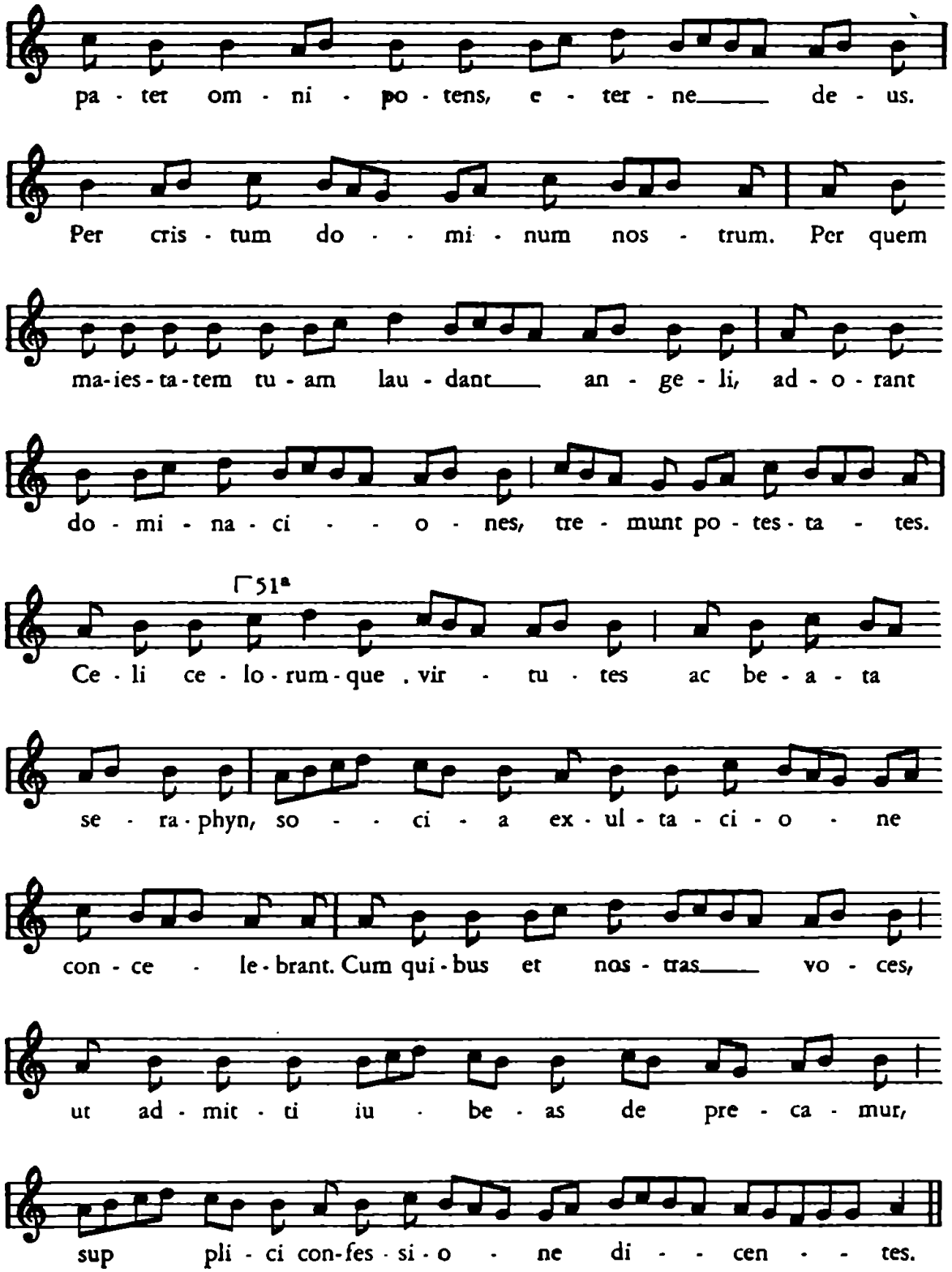
pa - ter om - ni - po - tens, e - ter - ne de - us.
Per cris - tum do - mi - num nos - trum. Per quem
ma-ies-ta-tem tu - am lau - dant an - ge - li, ad - o - rant
do - mi - na - ci - o - nes, tre - munt po - tes - ta - tes.
51a
Ce - li ce - lo - rum - que vir - tu - tes ac be - a - ta
se - ra - phyn, so - ci - a ex - ul - ta - ci - o - ne
con - ce - le - brant. Cum qui - bus et nos - tras vo - ces,
ut ad - mit - ti iu - be - as de pre - ca - mur,
sup pli - ci con-fes - si - o - ne di - cen - tes.

Česká preface.

Agenda Czeská, to gest Spis o Ceremonijch a pořádcých Cýrkewnijch r. 1581. Vytiſſtěno w Lipſſtě skrze Giřijka Deffnera, s. 40. Nota černá chorální v závěrech s bistrofami.

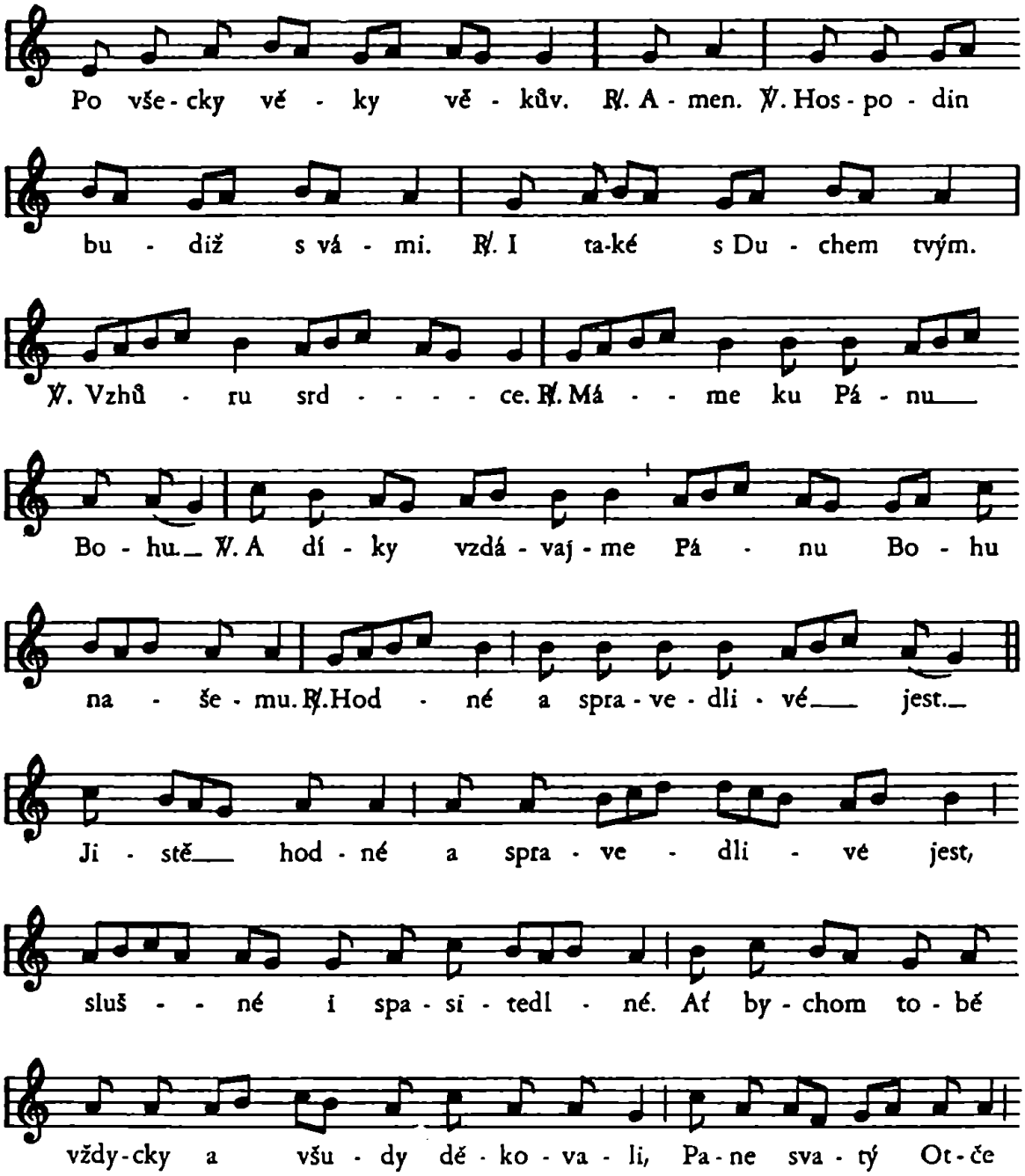

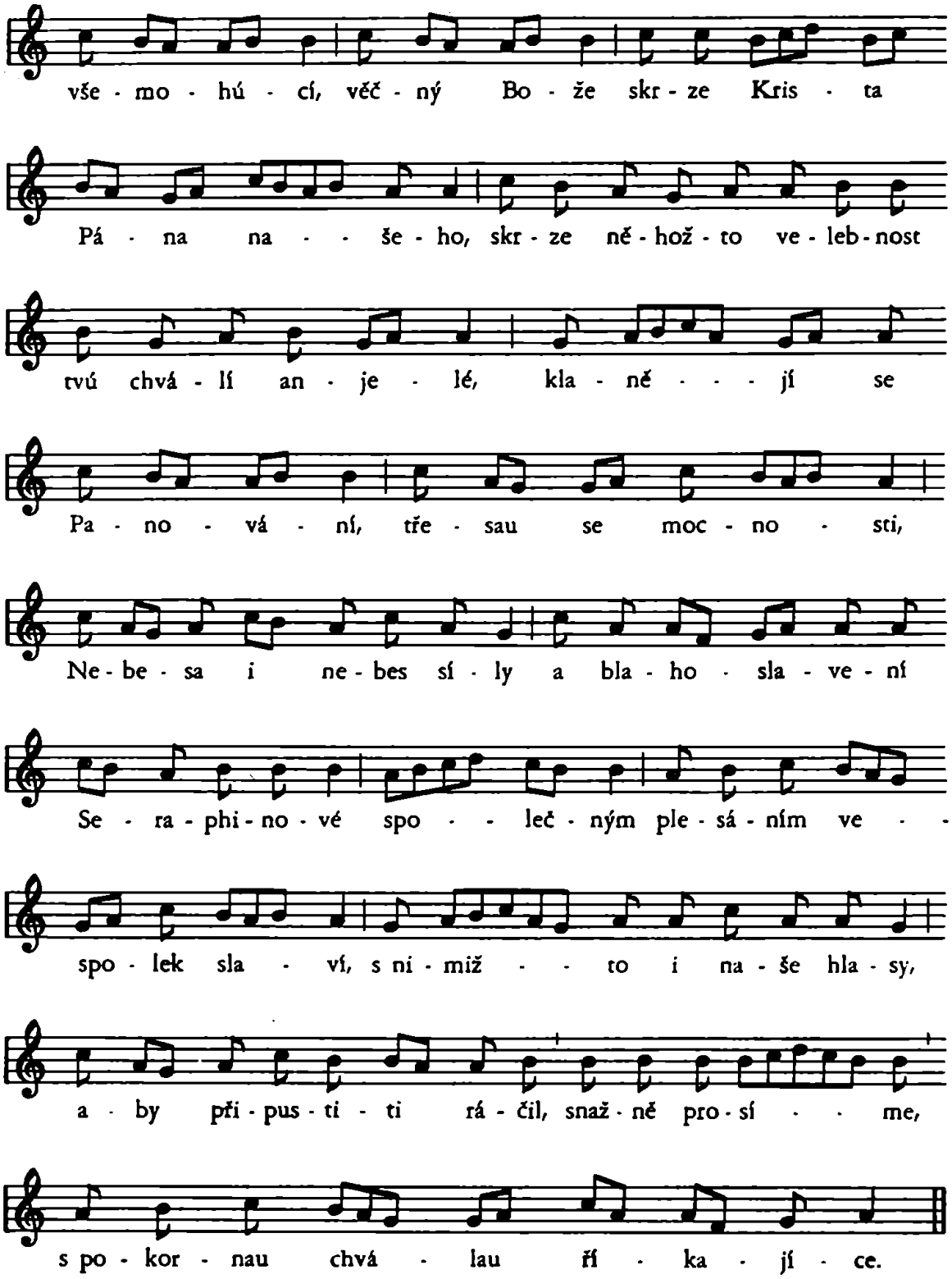
vše - mo - hú - cí, věč - ný Bo - že skr - ze Kris - ta
Pá - na na - - še - ho, skr - ze ně - hož - to ve - leb - nost
tvú chvá - lí an - je - lé, kla - ně - - - jí se
Pa - no - vá - ní, tře - sau se moc - no - sti,
Ne - be - sa i ne - bes sí - ly a bla - ho - sla - ve - ní
Se - ra - phi - no - vé spo - - leč - ným ple - sá - ním ve - -
spo - lek sla - ví, s ni - miž - - to i na - še hla - sy,
a - by při - pus - ti - ti rá - čil, snaž - ně pro - sí - - me,
s po - kor - nau chvá - lau ří - ka - jí - ce.

Sanctus a benedictus s tropy a bez nich. Všemohúcí stvořiteli.

Hymnum glorie tue canimus, sine fine dicentes:
Sanctus, sanctus, sanctus...

Sanctus je vpravdě hymnus gloriae, hymnus cherubicus, starobylé trishagion.

Navazujíc na poslední tóny preface, připoutává k sobě prorocká slova Benedictus, qui venit in nomine domini, hosanna in excelsis.

V dnešní liturgii jest zpěv benedictus odloučen od sanctus a umístěn až po elevaci. Ale nebylo tak v starých dobách, kdy benedictus bezprostředně se připojovalo k sanctus. Teprve vokální polyfonie rozdělila je na dva samostatné celky, dala jim rozměrnost a šíři, jež nedovolila časově uplatniti i benedictus před elevací.

Několik našich rukopisných misálů XIII.—XV. věku (pražský misál 13./14. stol. N. m. p. XVI A 16, l. 306; dražický m. z r. 1333 N. m. p. XIII B 9, l. 92; missale ad usum ecclesie Pragensis z poč. 15. stol., knih. metr. kap. praž. P IV, l. 215; plzeňský misál Jana Strniště z Jablonné z r. asi 1440, N. m. p. XV A 8, l. 183) určují pro svatováclavský formulář sanctus et agnus *solempne*. Nazývá se *summum*.

Význam světcův naznačen tedy i volbou slavného sanctus. Jeho melodickou stavbu podávají notované graduály české provenience v trojí formě:

a) *bez tropu, jako sanctus summum,*
b) *s tropem Deus, pater iudex in festis solemnibus,* nebo jinými tropy, na př. Fortis, a quo procedunt omnia (N. m. p. XIII A 2, l. 63[a] z r. 1512) nebo Cernere cupientes (Hr. Král. B 1, l. 39[a]), které však nejsou určeny pro svátek sv. Václava,
c) *s tropem Deus rerum principium in summis festivitatibus.*

a) *Sanctus summum bez tropu* jest notováno v H 42, l. 70[b] z r. 1410, v XII A 20, l. 24[b] z r. 1491, v sedlčanském graduálu z XV. stol., l. 107[a]. Odpovídá melodii, která jest vytištěna v Graduale Ed. Vat. II. — In festis solemnibus I, stol. XII.—XIII. (Obraz 38.)

Jeho příslušnost k formulářům o zemských patronech a tím také o sv. Václavu, Vítu, Vojtěchu a Zikmundu potvrzuje rubrika u jeho nápěvu v plzeňském graduálu XII A 20, l. 24[a]: Subsequens sanctus canitur in Nativitate domini in summa missa, in die Pasce, Ascensionis, Penthecostes, de patronis ecclesie, de omnibus sanctis.

Sanctus summum sine tropho.

De patronis ecclesiae.

Graduál Martina Stupníka z r. 1491 Nár. mus. praž. XII A 20, l. 24[b] a graduál sedlčanský z 15. stol., l. 107[a].

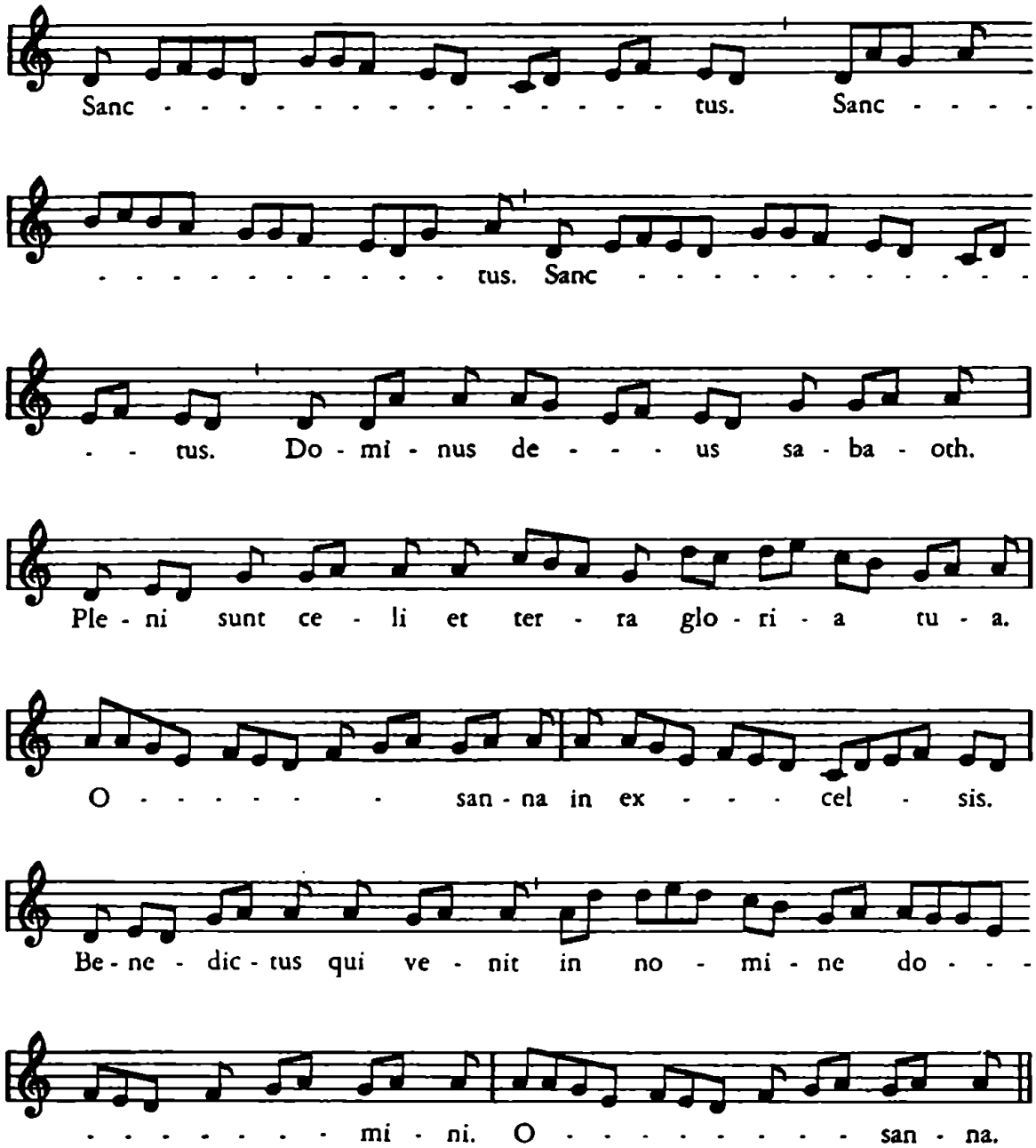

b) *Sanctus cum tropho Deus, pater iudex.*

Notují rukopisy: P IX, l. 118ᵃ, z r. 1363; XII A 1, l. 12ᵇ, z r. 1473; H 42, l.69ᵃ, z r. 1410 (in summis festivitatibus canitur); slavětínský graduál z XV. stol., s. 42; Franusův kancionál z r. 1505, l. 28ᵃ; XIII A 2, l. 63ᵃ, z r. 1512; kutnohorský graduál 15. stol., 15501, ll. 33ᵃ—34ᵇ; latinský graduál v Lounech z r. 1530, ll. 47ᵇ—49ᵃ.

Canitur in summis festivitatibus, in nativitate domini summa missa, in epiphania domini, in die pasce, ascensione d., penthekosten, ipso die corporis cristi, dedicacione ecclesie, assumpcione, nativitate, purificacione s. marie, omnium sanctorum, patronorum viti, *wenceslai,* adalberti, sigismundi (XII A 1, l. 12ᵃ, z r. 1473).

Text z XII A 1, l. 12ᵇ:

Sanctus, Deus, pater iudex iusticie,
nos illustra celitus hodie,
Deus homo, sed sine carie,
nostre purga fecem miserie.
Sanctus, Fortis, a quo procedunt omnia,
nobis confer optata gaudia,
ut cum sanctis tuis in gloria
nos celesti collocet[55] curia.
Sanctus, Inmortalis est, cuius dextera,
cui mare, tellus et ethera
parent sede sedenti supera
laxa, quibus gravamur, onera. *Dominus deus sabbaoth.*
Pleni sunt celi et terra gloria tua. Osanna in excelsis.
Benedictus qui venit in nomine domini,
Quem pium benedixit turma
in terris fidelium una,
gemens ne peccati premamur sarcina
dicens cum supernis choreis carmina.
Nunc chorus dicat *osanna in excelsis.*

Stavba melodií a její varianty jsou patrny z H 42 (obr. 39.), z XII A 1 (obr. 40.), z 15501 (obr. 41.) a graduálu lounského (obr. 42.). V H 42 jest *h* sníženo v b-molle, čímž se zjemňuje tvrdý charakter dorské stupnice. Ostatní varianty si nalezne čtenář sám.

[55] Collocet celesti (Franus).

c) *Třetí forma* sanctus summum se vyskytuje v kapitulním tropáři z r. 1235, s. 41, a v Arnoštově mešním ordinariu P IX z 1363, l. 125ᵃ, s tropem *Deus, rerum principium.* V tropáři jest určeno in festivitatibus. Ojediněle jsouc zapsáno v stol. XIII. a XIV., mizí ve stol. XV. Jest tedy na snadě, že se mnoho neužívalo pro mešní oficium o sv. Václavu. (Obrazy 43. a 44.)

Vzájemný rozdíl zápisů sanctus Deus, rerum principium v tropáři a Arnoštově ordinariu potvrzuje, že tropář nebyl předlohou písařům knih Arnošta z Pardubic. Tím se také zvyšuje pochybnost, zda kapitulní tropář je domácího původu.

Důkaz podává přepis podle obou rukopisů.

Sanctus. Deus, rerum principium, in festivitatibus.

Ordinarium Arnošta z Pardubic P IX z r. 1363 a tropář z r. 1235.

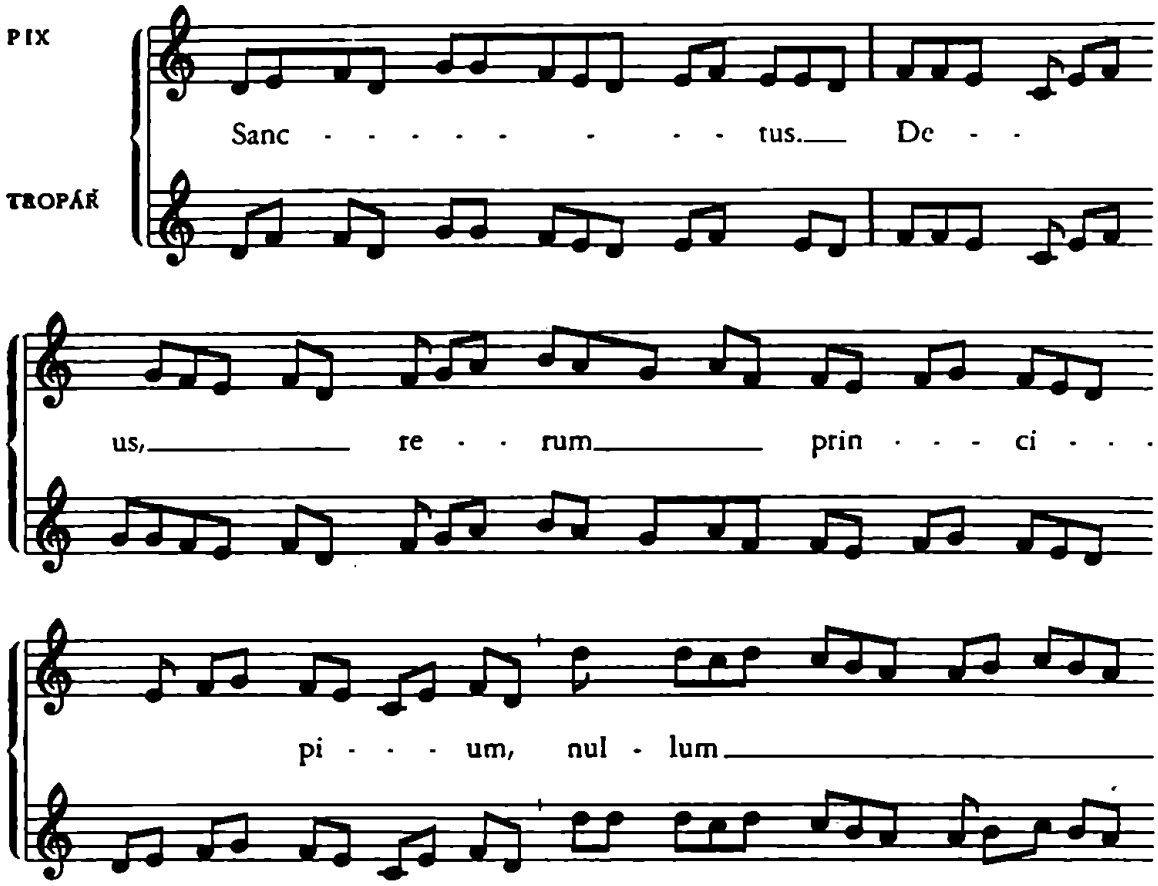

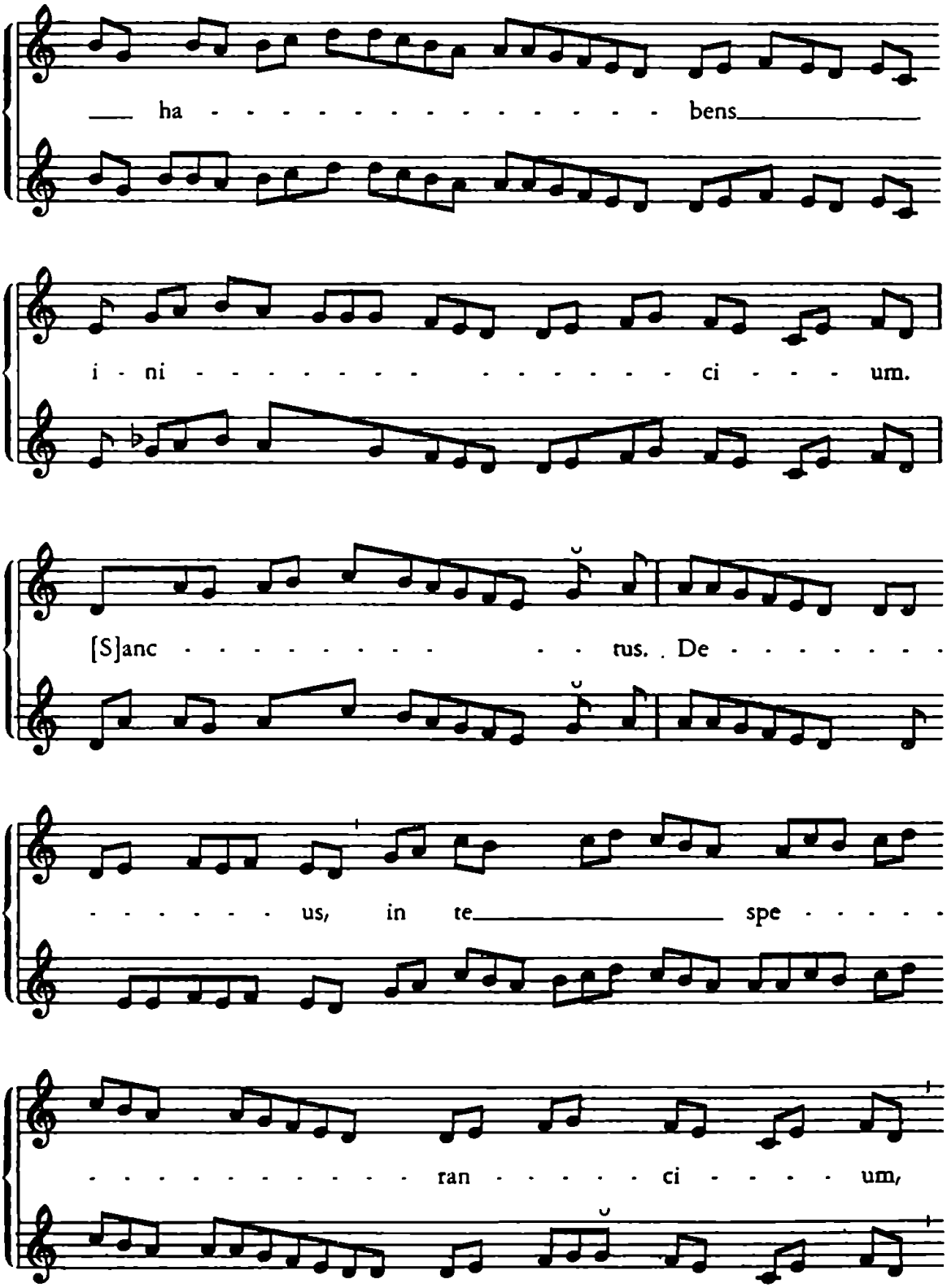
ha - - - - - - - - - - - - - - bens
i - ni - - - - - - - - - - - - - - - - ci - - - um.
[S]anc - - - - - - - - - - - - rus. De - - - - - - - -
- - - - - - us, in te spe - - - - -
- - - - - - - - - - - - ran - - - - - ci - - - - um,

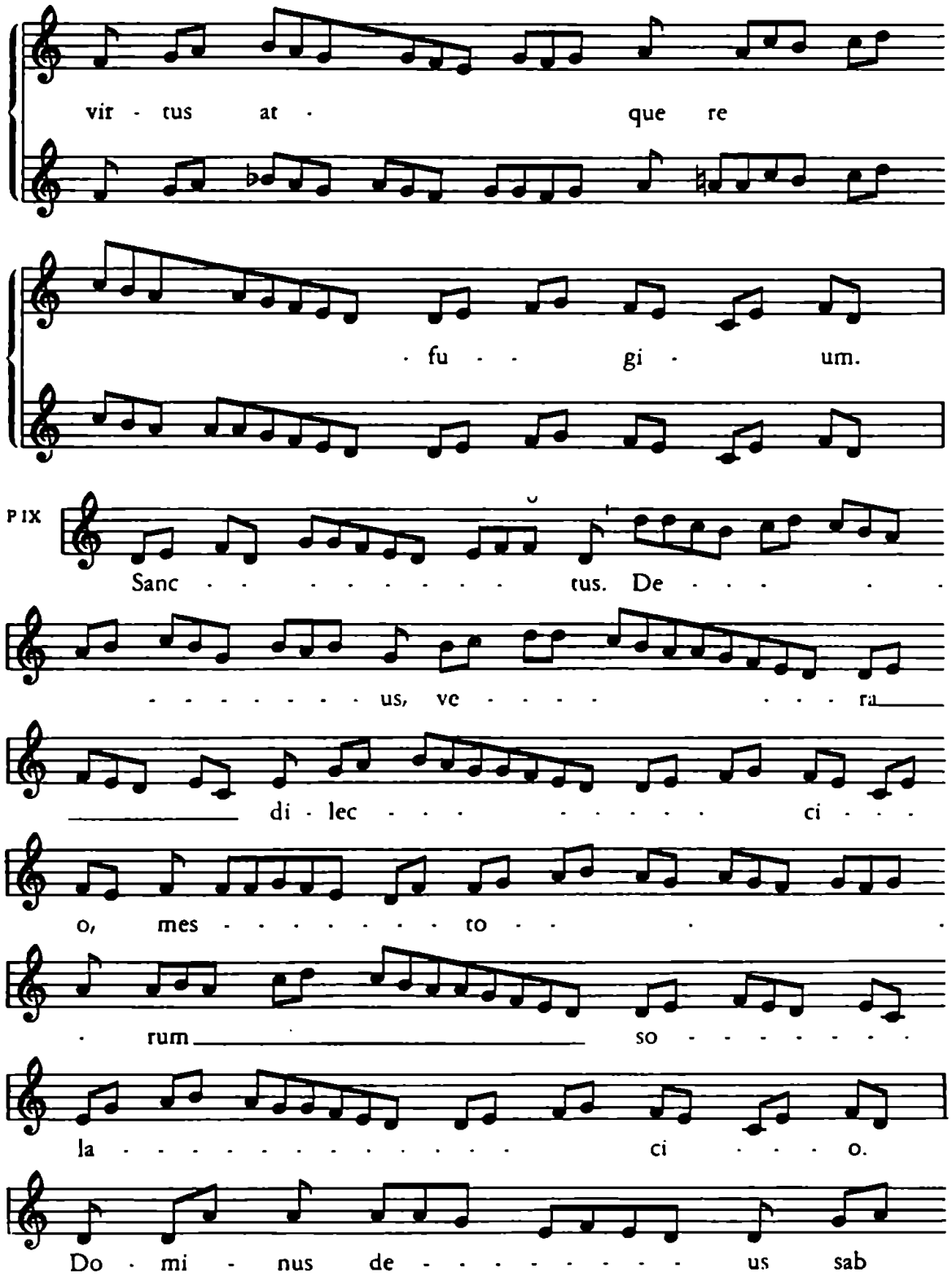
vir - tus at - que re
- fu - gi - um.
P IX
Sanc - - - - - - - - - tus. De - - - - -
- - - - - - - - us, ve - - - - - - - ra
di - lec - - - - - - - - ci - - -
o, mes - - - - - - - - to - - - -
- rum so - - - - - - - -
la - - - - - - - - - - - - - - ci - - - o.
Do - mi - nus de - - - - - - - - - us sab

d) Závěrem k trojímu druhu sanctus summum in festivitatibus jest připojeno *české sanctus summum,* které volně překládá tropus Deus, pater iudex a do tohoto tropu chorálního vkládá ještě další tropus mensurální v tempus perfectum. Mísí se tu chorální notace černá s mensurální notou černou, do sylabického chorálu se vkládá mensurální píseň podle způsobu rorátních zpěvů českých v druhé pol. XVI. věku. Melismatické skupiny původního nápěvu jsou v českém znění rozloženy.

České sanctus summum.

Český graduál čáslavský Jana Táborského. Nationalbibl., Vídeň, 15503, ll. 57ᵃ—58ᵇ.

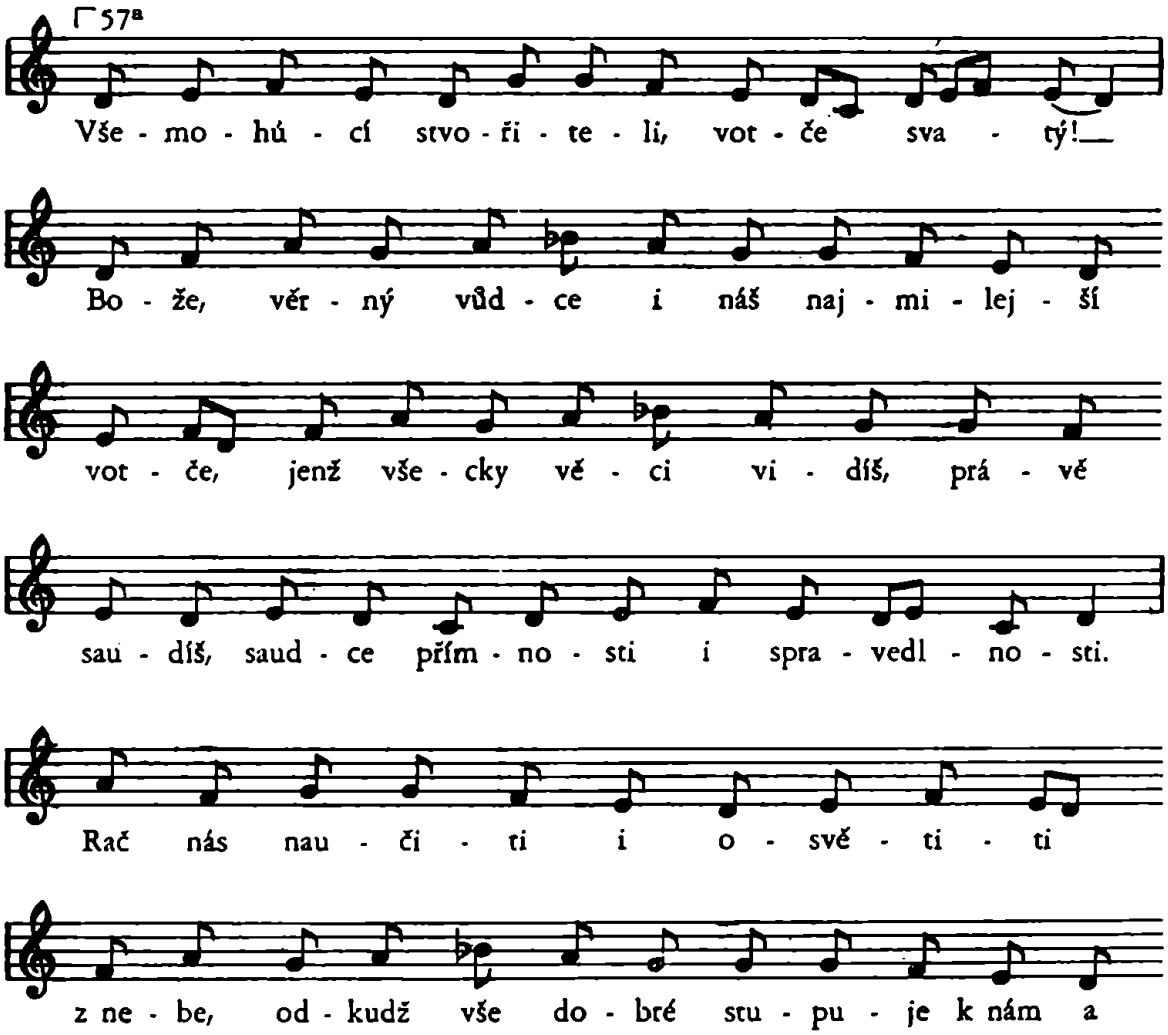

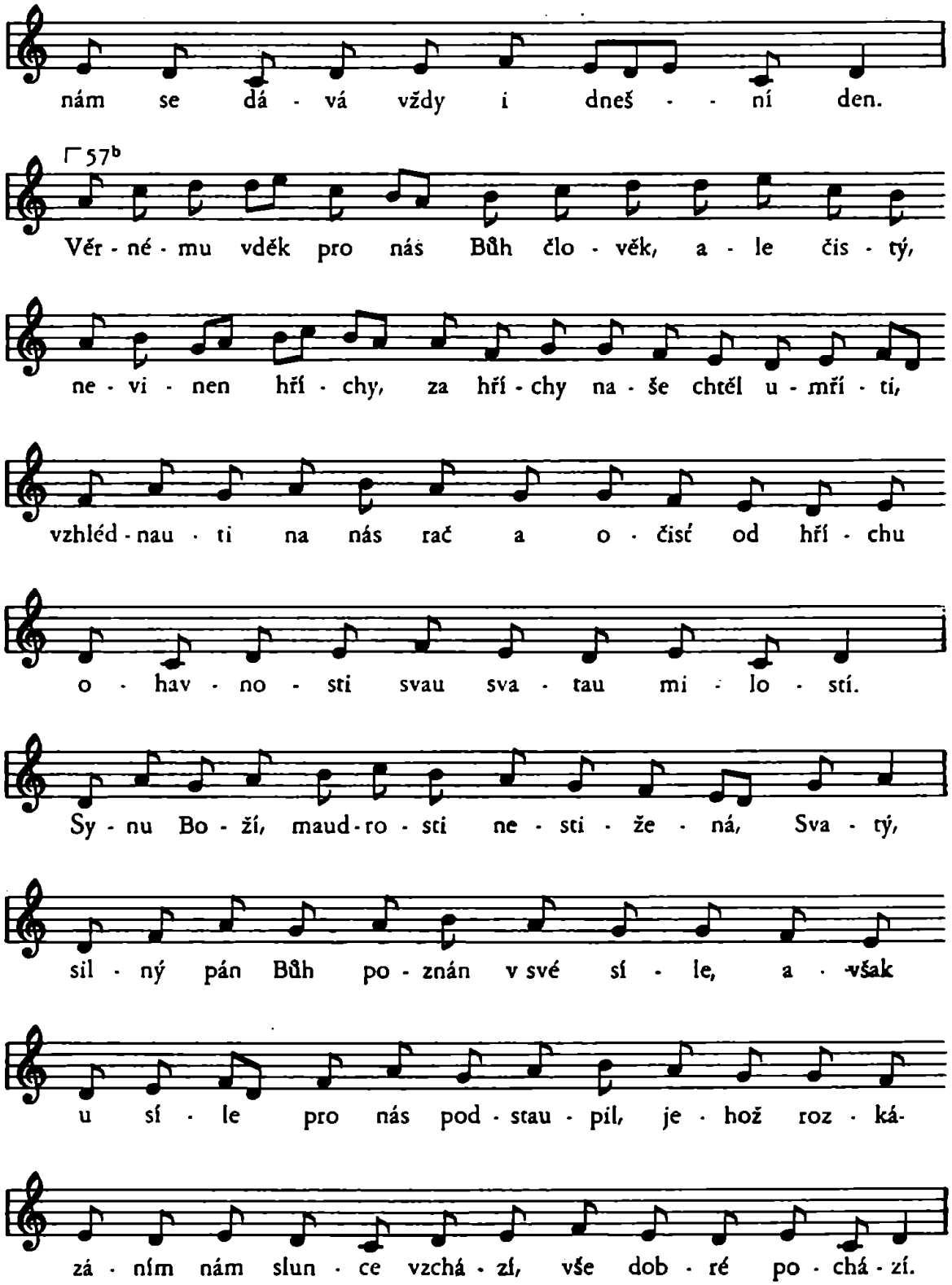
nám se dá - vá vždy i dneš - - ní den.
57b
Věr - né - mu vděk pro nás Bůh člo - věk, a - le čis - tý,
ne - vi - nen hří - chy, za hří - chy na - še chtěl u - mří - ti,
vzhléd - nau - ti na nás rač a o - čisť od hří - chu
o - hav - no - sti svau sva - tau mi - lo - stí.
Sy - nu Bo - ží, maud - ro - sti ne - sti - že - ná, Sva - tý,
sil - ný pán Bůh po - znán v své sí - le, a - však
u sí - le pro nás pod - stau - pil, je - hož roz - ká-
zá - ním nám slun - ce vzchá - zí, vše dob - ré po - chá - zí.

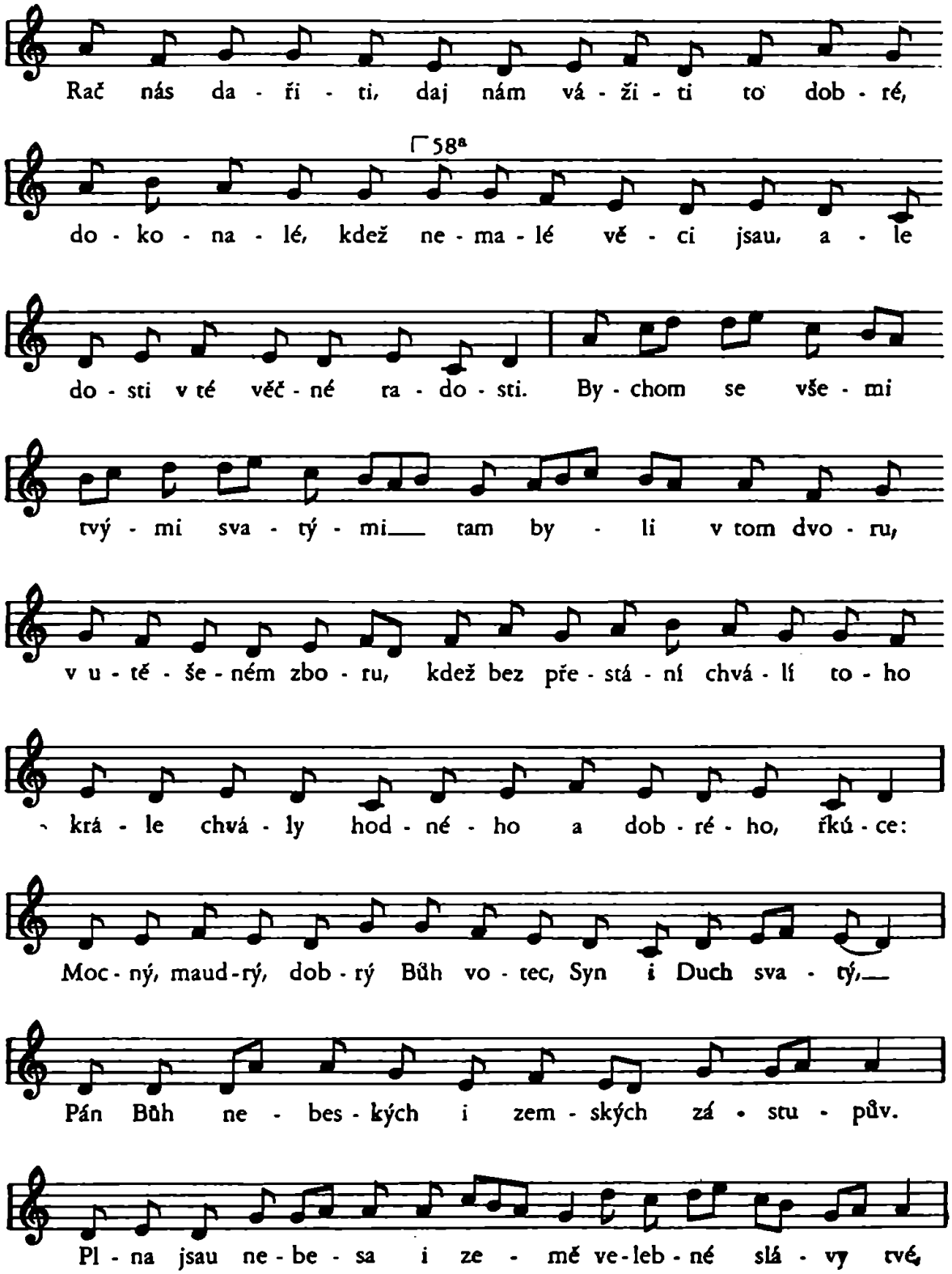
Rač nás da - ři - ti, daj nám vá - ži - ti to dob - ré,
58a
do - ko - na - lé, kdež ne - ma - lé vě - ci jsau, a - le
do - sti v té věč - né ra - do - sti. By - chom se vše - mi
tvý - mi sva - tý - mi tam by - li v tom dvo - ru,
v u - tě - še - ném zbo - ru, kdež bez pře - stá - ní chvá - lí to - ho
krá - le chvá - ly hod - né - ho a dob - ré - ho, říkú - ce:
Moc - ný, maud - rý, dob - rý Bůh vo - tec, Syn i Duch sva - tý,
Pán Bůh ne - bes - kých i zem - ských zá - stu - pův.
Pl - na jsau ne - be - sa i ze - mě ve - leb - né slá - vy tvé,

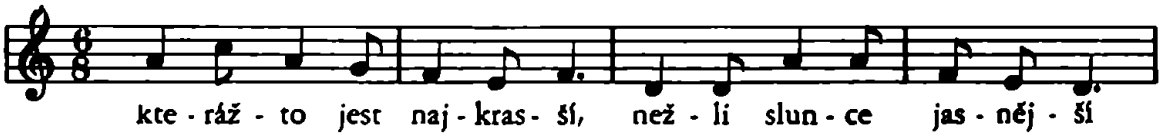
kte - ráž - to jest naj - kras - ší, než - li slun - ce jas - něj - ší

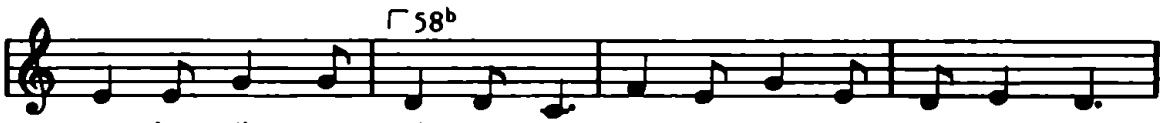
58b
roz - ko - ší na - pl - ně - ná, ni - kdy ne - pro - mě - ně - ná.

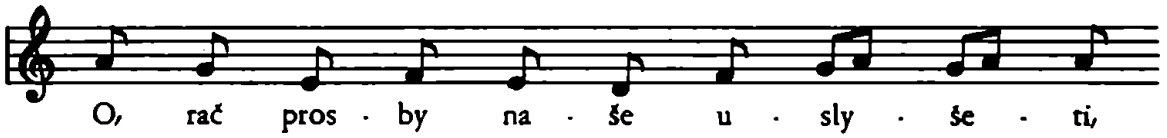
O, rač pros - by na - še u - sly - še - ti,

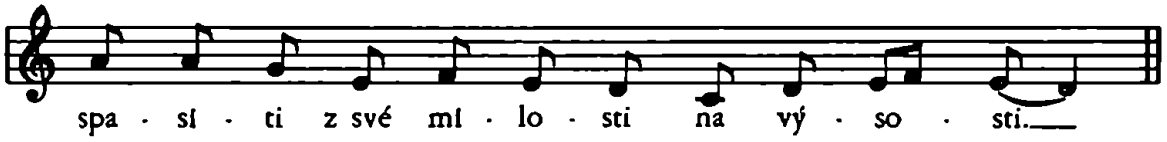
spa - si - ti z své mi - lo - sti na vý - so - sti.

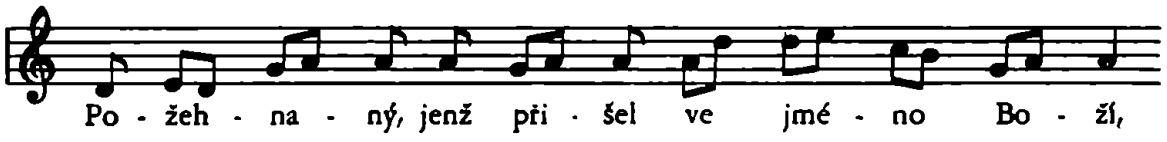
Po - žeh - na - ný, jenž při - šel ve jmé - no Bo - ží,

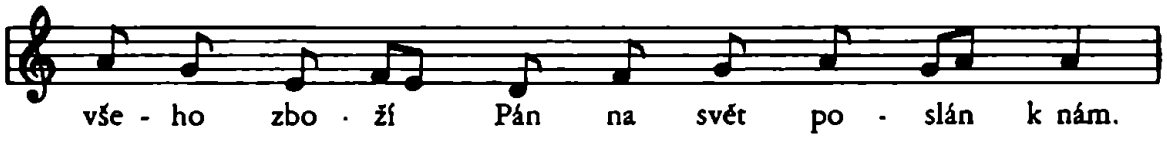
vše - ho zbo - ží Pán na svět po - slán k nám.

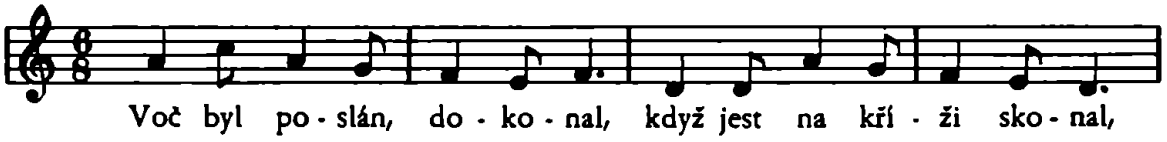
Voč byl po - slán, do - ko - nal, když jest na kří - ži sko - nal,

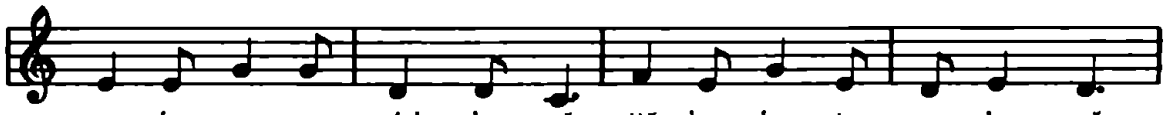
a - le vstav z mr - tvých slav - ně, již kra - lu - je o - slav - ně.

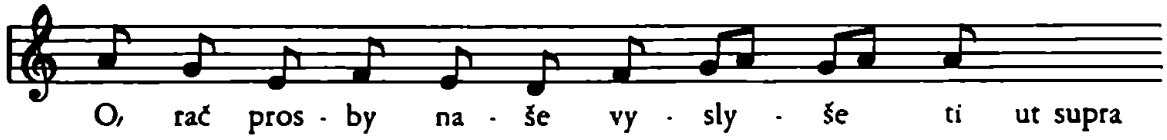
O, rač pros - by na - še vy - sly - še ti ut supra

Pater noster. Benedictio pontificalis.

Po pozdvihování jest prvým pěveckým projevem celebrujícího biskupa nebo kněze přednes modlitby páně Pater noster, která patří s prefací mezi accentus. Jeho cantus firmus jest notován v mešním kanonu, psaném pravidelně na pergamenu, nebo v obřadní knize, jíž se užívalo vedle misálu při bohoslužbě.

Jako při prefacích, podobně i při Pater noster jsou v stol. 13. až 15. různé melodické typy, *nota sollemnis, mediocris, seculariter* (H 42, l. 51[b]).

O svátku sv. Václava zpíval celebrant slavné Pater noster (sollemne).

Fotografické ukázky a přepisy nápěvů Pater noster jsou podány ze svatovítského pontifikálu 13./14. stol., Nár. mus. praž. XIV B 9 (obr. 45.); z pergamenového misálu 13./14. stol., Nár. mus. praž. XVI A 16; a z dražického misálu z r. 1333, Nár. mus. praž. XIII B 9 (obr. 46.).

K přepisu Pater noster ze svatovítského pontifikálu jsou připojeny varianty podle vyšebrodského sborníku z r. 1410, H 42, ll. 51[b], 52[ab].

Při latinsko-české kališné mši hrubé čili při velkém kázání včlenil kněz Pater noster do stupňových modliteb za konfiteor. Jeho ustálený text na závěr rozšířil o slova: *Quia tuum est regnum et potencia et gloria in secula seculorum. Amen.* (Voltářní knihy Adama Táborského z r. 1588, N. m. p. III F 17, l. 13[a].)

Pater noster sollemne.

Svatovítský pontifikál 13./14. stol. Nár. musea praž. XIV B 9, l. 141[a]. Varianty z vyšebrodského sborníku H 42 z r. 1410, ll. 51[b], 52[ab].

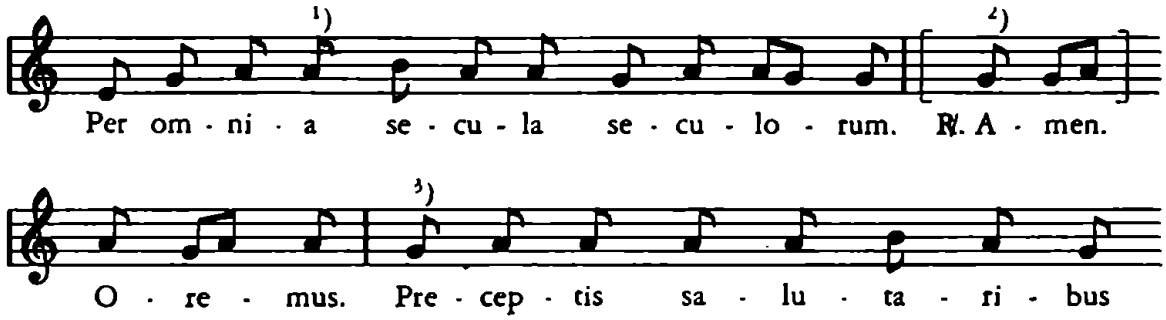

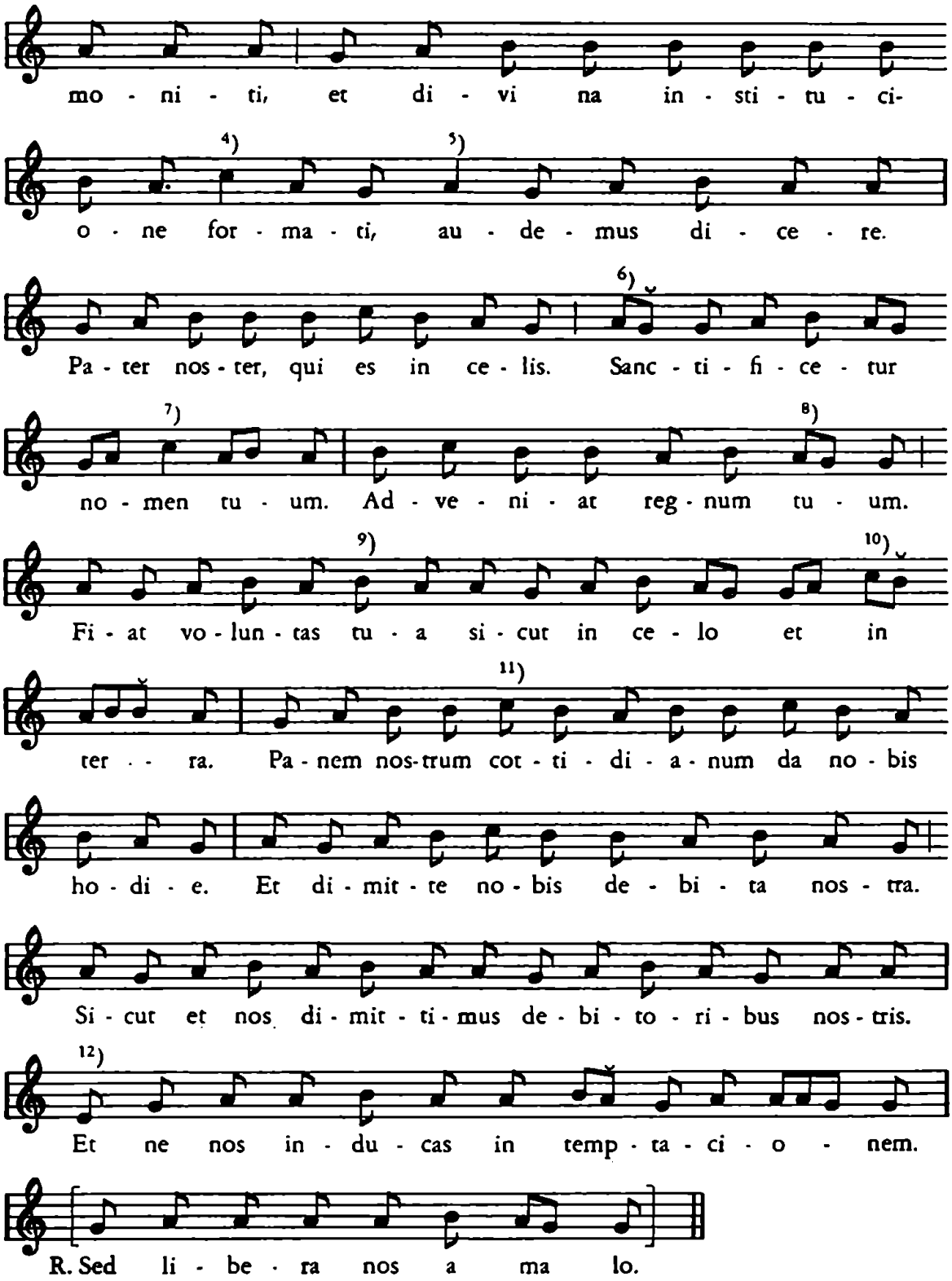
mo - ni - ti, et di - vi na in - sti - tu - ci-
4) 5)
o - ne for - ma - ti, au - de - mus di - ce - re.
6)
Pa - ter nos - ter, qui es in ce - lis. Sanc - ti - fi - ce - tur
7) 8)
no - men tu - um. Ad - ve - ni - at reg - num tu - um.
9) 10)
Fi - at vo - lun - tas tu - a si - cut in ce - lo et in
11)
ter - - ra. Pa - nem nos-trum cot - ti - di - a - num da no - bis
ho - di - e. Et di - mit - te no - bis de - bi - ta nos - tra.
Si - cut et nos di - mit - ti - mus de - bi - to - ri - bus nos - tris.
12)
Et ne nos in - du - cas in temp - ta - ci - o - nem.
R. Sed li - be - ra nos a ma lo.

Varianty z H 42.

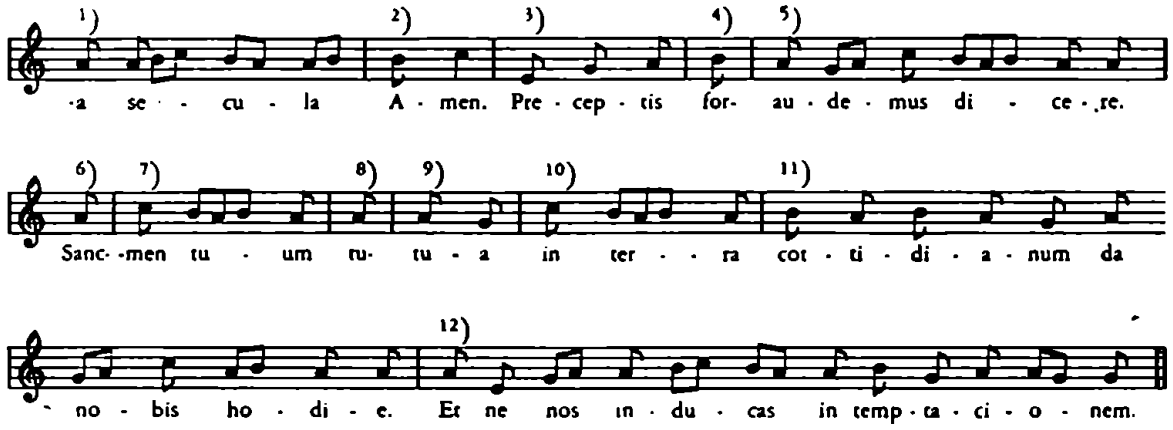

Pater noster sollemne.

Misál 13./14. stol. Nár. musea praž. XVI A 16, 180[b], 181[a].

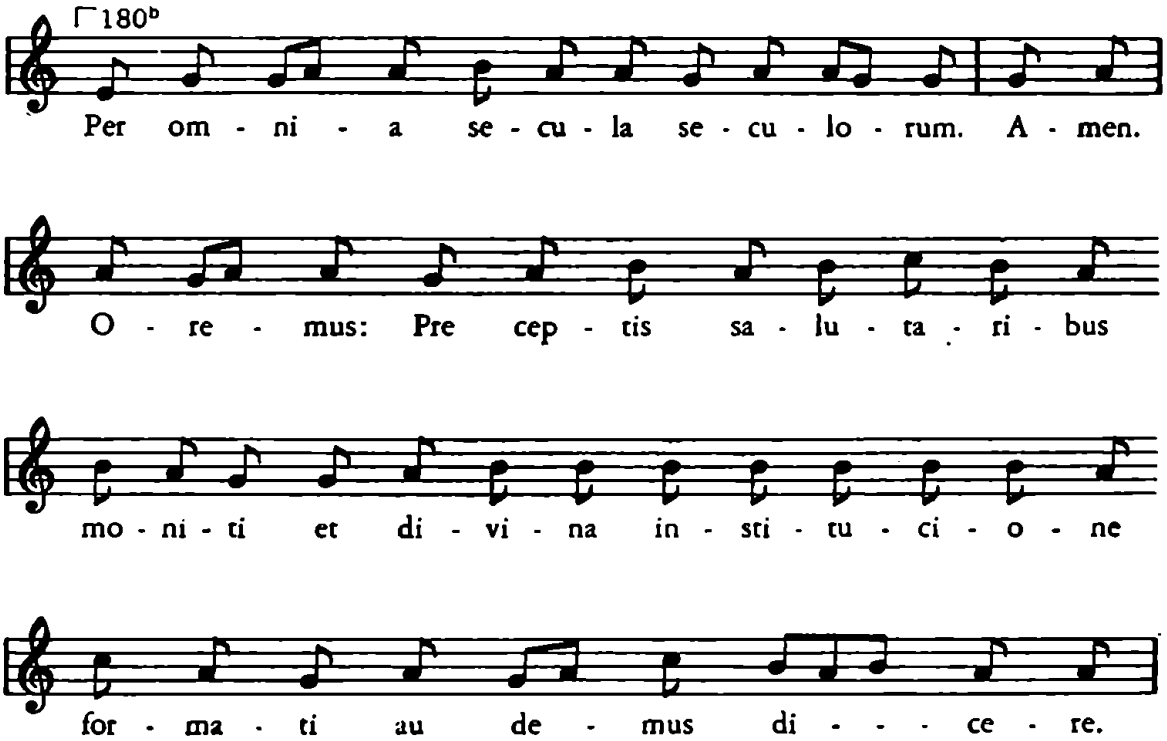

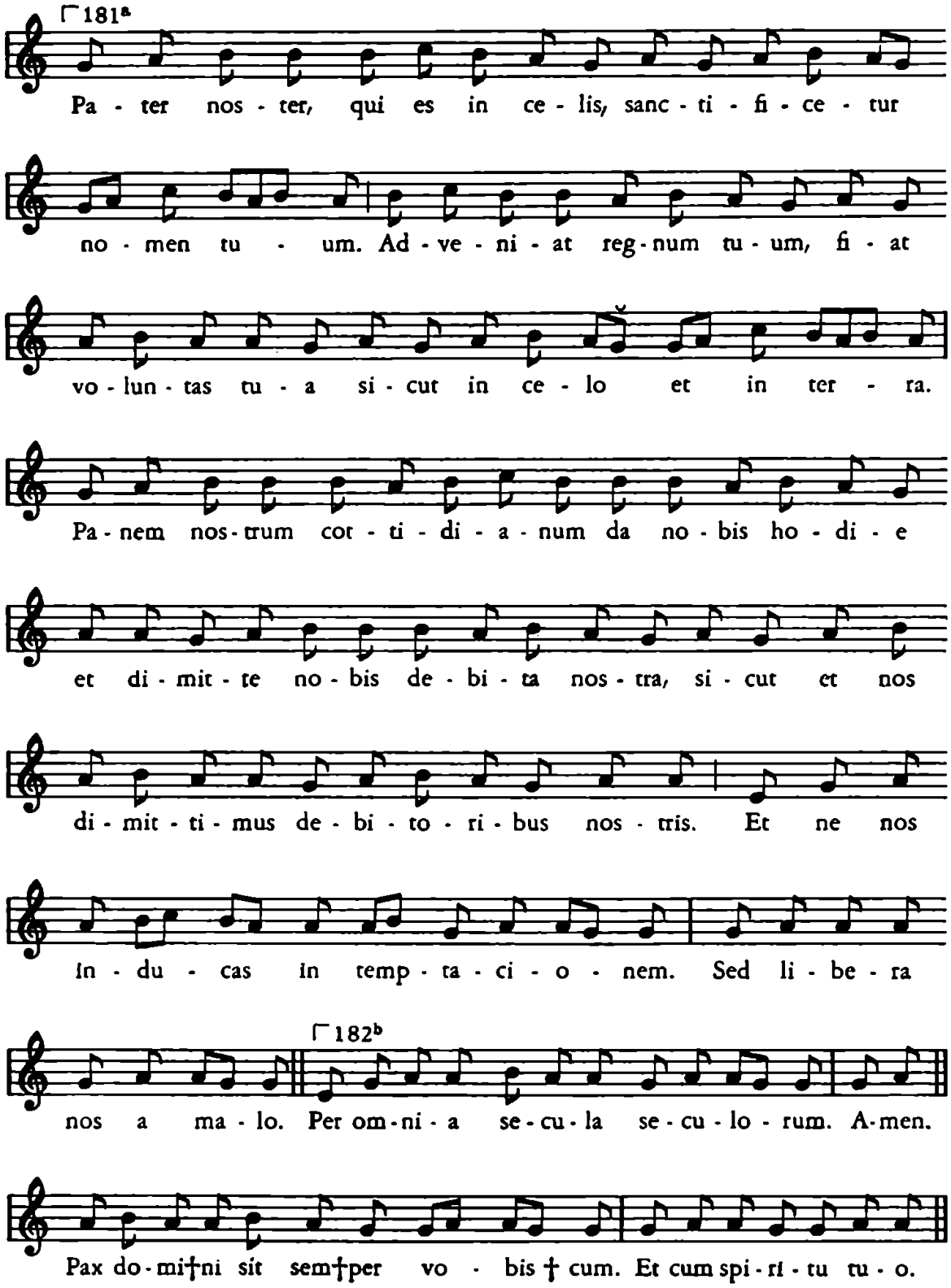
⌈181a
Pa - ter nos - ter, qui es in ce - lis, sanc - ti - fi - ce - tur
no - men tu - um. Ad - ve - ni - at reg - num tu - um, fi - at
vo - lun - tas tu - a si - cut in ce - lo et in ter - ra.
Pa - nem nos - trum cot - ti - di - a - num da no - bis ho - di - e
et di - mit - te no - bis de - bi - ta nos - tra, si - cut et nos
di - mit - ti - mus de - bi - to - ri - bus nos - tris. Et ne nos
in - du - cas in temp - ta - ci - o - nem. Sed li - be - ra
⌈182b
nos a ma - lo. Per om - ni - a se - cu - la se - cu - lo - rum. A - men.
Pax do - mi†ni sit sem†per vo - bis † cum. Et cum spi - ri - tu tu - o.

Po Pater noster biskup v mitře a s berlou se obrátil od oltáře k lidu, aby mu udělil požehnání. (Viz II. část, pozn. 24, s. 84, kde je otištěna příslušná část kanonu z pontifikálu svatovítského v N. m. p. XIV B 9, l. 64[a].)

Mezi tím jáhen vyzývá věřící, aby poklekli. Učiní tak zpěvem, k němuž nápěv jest zaznamenán v H 42, l. 144[b]:

Dyaconus cum baculo pastorali vertens se ad chorum, cantet ad benediccionem:

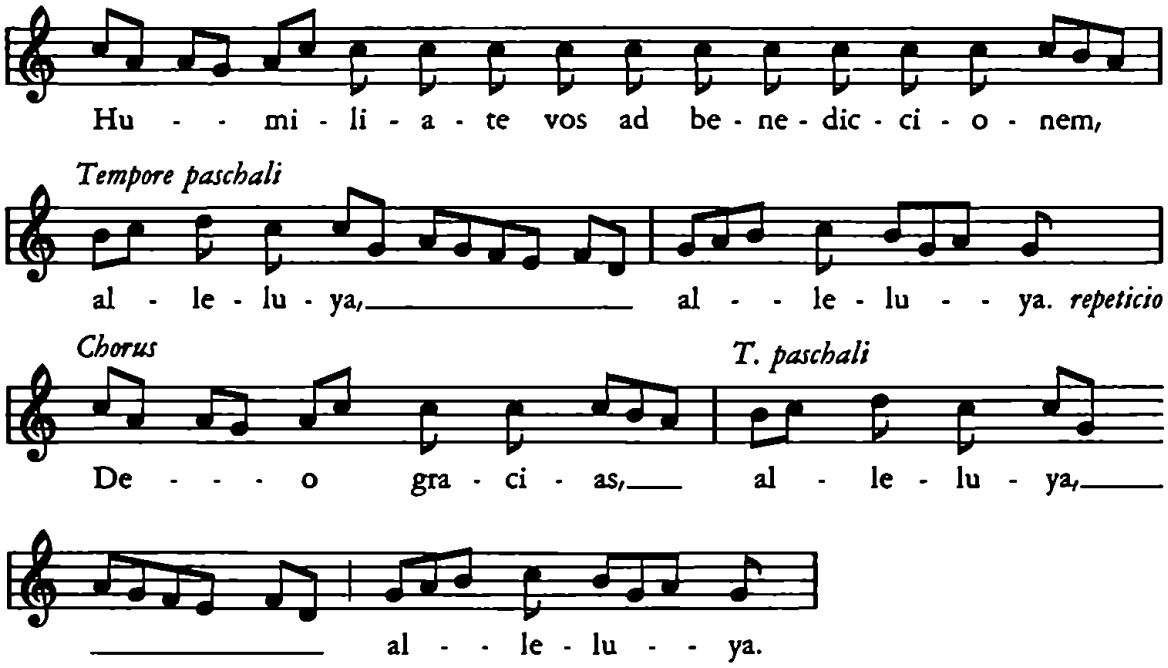

Biskup pak dává pontifikální požehnání slovy, odpovídající době církevního roku a slavnosti (dat episcopalem benediccionem tempori et diei congruentem. N. m. p. XIV B 9, l. 64[a]).

O svátku sv. Václava zpívá biskup, žehnající lid (Biskupský misál z 2. pol. 14. stol. v knih. metr. kap. praž. Cim 6, l. 169[a]):

Nobilis boemie principis, sacratissimi martiris sancti wenzceslai, proteccio vos ab omni adversitate custodiat et divino auxiliante presidio a cuntis animarum, corporum periculis tueatur. Amen.

Tu, qui immanissimi dampnata premit servicia ipse corda nostra a scelerum odiosa contagione custodiat et reddat ydoneos leticiis sempiternis. Amen.

Ut, quemadmodum sancer (!) illius sanguis fratris rabie trutulenter effusus nulla potuit arte detergi, sic et suis precibus eternaliter ascribi mereamini libro vite. Amen.[56]

K tomuto žehnání lidu, prosícímu zároveň svatého Václava o přímluvu za český lid, připojil zpěvem pražský biskup všeobecnou klausuli benedikční, jež jest vynotována černou rhombou v rituálu 13. stol. univ. knih. praž. IV F 16 mladší rukou na posledním listu 198[b] a jejíž text jest poznamenán v biskupském misálu sekovském v pol. 15. stol. (archiv biskup. ordinariátu v Štýrském Hradci, bez signatury).

IV F 16, l. 198[b]:

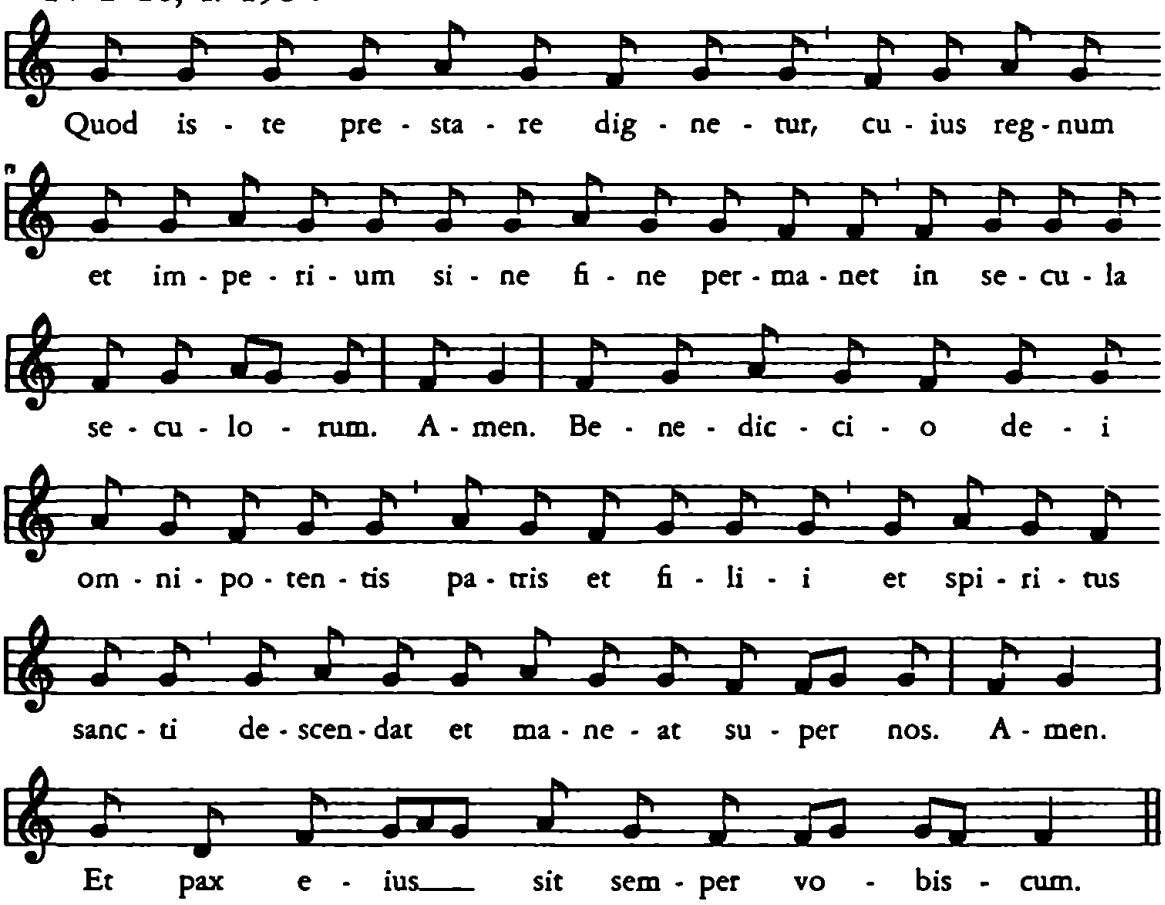

Biskup žehnal lid jen při slavné a veřejné mešní bohoslužbě (sin vero sollempnis et publica missa fuerit. N. m. p. XIV B 9, l. 64[a]).

[56] Sakramentář Řehoře Vel. uvádí různá žehnání s trojím Amen pro jednotlivá období círk. roku a pro některé svátky. Nejbližší byla by benedictio in natali unius martyris, ale

Agnus dei.

Po Pater noster, případně po pontifikálním žehnání lidu, následoval zpěv Agnus dei.

Zpíval je při pontifikální mši u sv. Víta nikoliv pěvecký sbor v choru, nýbrž pražský biskup s přisluhujícími kněžími.

Zprávu o tom podává svatovítský pontifikál 13./14. stol. Nár. mus. praž. XIV B 9 na l. 65[a]:

Deinde (episcopus) cum ministris ter decantet Agnus dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis. Agnus dei, qui ..... Agnus dei, qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem.

Et deosculato altari et evangelio (65[b]) porrigens osculum ministro ecclesie, dicat:

Habete vinculum caritatis et pacis, ut apti sitis sacrosanctis misteriis. Item. Pax cristi et ecclesie abundet in cordibus vestris semper.

Deinde comitens se ad altare, quantum potest, spiritu humilitatis et corde contrito dicat: Domine sancte pater...

Povinnost biskupova zpívati s přisluhujícími kněžími agnus, jež pravidelně zpíval pěvecký sbor, jest analogická s předpisem, podle kteréhož biskup měl zpívati ofertorium.

Tento pěvecký úkol pontifikujícího biskupa jest ještě z dávných dob. Nasvědčoval by tomu cisterckÝ misál 12. stol. vyšebrodské knihovny LXXII, v jehož kanonu jsou cheironomické neumy nad textem trojího agnus, ač preface v kanonu jsou bez not pro jednotlivé svátky a jen s cheironomickými značkami při interpunkci. Z toho nutno souditi, že notace při agnus v misále platila pro celebrujícího kněze a případně pro jáhna a podjáhna, kteří mu přisluhovali. Pěvecký sbor, umístěný v presbytáři, přednášel své zpěvy nikoliv z misálu, nýbrž z graduálu.

Sekovský misál ukazuje, že povinnost biskupova zpívati agnus dei nebyla zvláštností pražského biskupství, nýbrž že byla v středověku též jinde a že Praha si přivlastnila i v tomto směru západní, křesťanskou kulturu.

V jednotlivých mešních formulářích navazovalo agnus melodií nebo aspoň tóninou na sanctus a benedictus.

---

se odlišuje od žehnání na sv. Václava podle misálu Nár. musea praž. XIV B 9. (*Migne*, Patrologia 78, s. 164.)

Proto ve většině rukopisů XIV. a XV. věku jsou melodie pro agnus připojeny k chorálům pro sanctus a benedictus. Sanctus, benediktus, agnus mají tedy pro sebe *zvláštní* oddíl ve vyšebrodském H 42 z r. 1410, v katolickém graduálu XII A 1 z r. 1473, v katolickém plzeňském graduálu Martina Stupníka z r. 1491, v husitském graduálu mladoboleslavském z r. 1509, v graduálu slavětínském, lobkovickém, sedlčanském, vesměs z XV. stol.

V jiných ordinariech jsou všem agnus vykázány společně zvláštní listy, odděleně od sanctus a benedictus, jako na př. v Arnoštově ordinariu P IX z r. 1363, kde za sebou následuje devět interpolovaných agnus.

Konečně jsou graduály, v nichž agnus vůbec chybějí, na př. v kališném kancionálu Franusově a husitském graduálu XIII A 2 Martina Bakaláře z Vyskytné z r. 1512. Proč chybějí, lze vysvětliti dvojím způsobem. Buď zpěváci improvisovali agnus, stopujíce při tom cantus firmus předchozího sanctus, nebo agnus vůbec vynechali při liturgii nekatolické, ale latinské.

Pro zjištění nápěvu a tropu k svatováclavskému agnus jsou rozhodující graduály, které mají sanctus a agnus pohromadě ve zvláštním oddílu (H 42, XII A 1, husitský graduál XII A 20). Tu jednotlivým skupinám sanctus a agnus jest v záhlaví rubrikou vytčen jejich účel.

Proto úvodní rubrika XII A 1, l. 12[a] Canitur in summis festivitatibus ... Wenceslai ... se vztahuje nejen na sanctus Deus, pater iudex, nýbrž i na agnus Sine peccati, k němu bezprostředně připojené.

Obdobně i ve vyšebrodském sborníku H 42 jsou do rubriky In summis festivitatibus canuntur zahrnuty zpěvy:

l. 69[a] sanctus Deus, pater iudex,
l. 70[b] táž melodie sanctus bez tropu,
l. 71[a] agnus dei bez tropu, ale s týmž nápěvem jako agnus s tropem Sine peccati (obr. 47.).

Z toho jasně vysvítá, že pro svátek sv. Václava, který patří mezi summas festivitates, jest určeno *agnus s tropem Sine peccati* (obr. 48.) nebo též jeho melodie *bez tropu.*

Tím vyloučeny jsou pro formulář svatováclavský další interpolace téhož agnus, a to Qui sedes ad dexteram (P IX, 157[b]) a Deus deorum creator (P IX, 161[b]).

Agnus dei. Sine peccati.

Graduál z r. 1473. Nár. mus. praž. XII A 1, l 12[b].

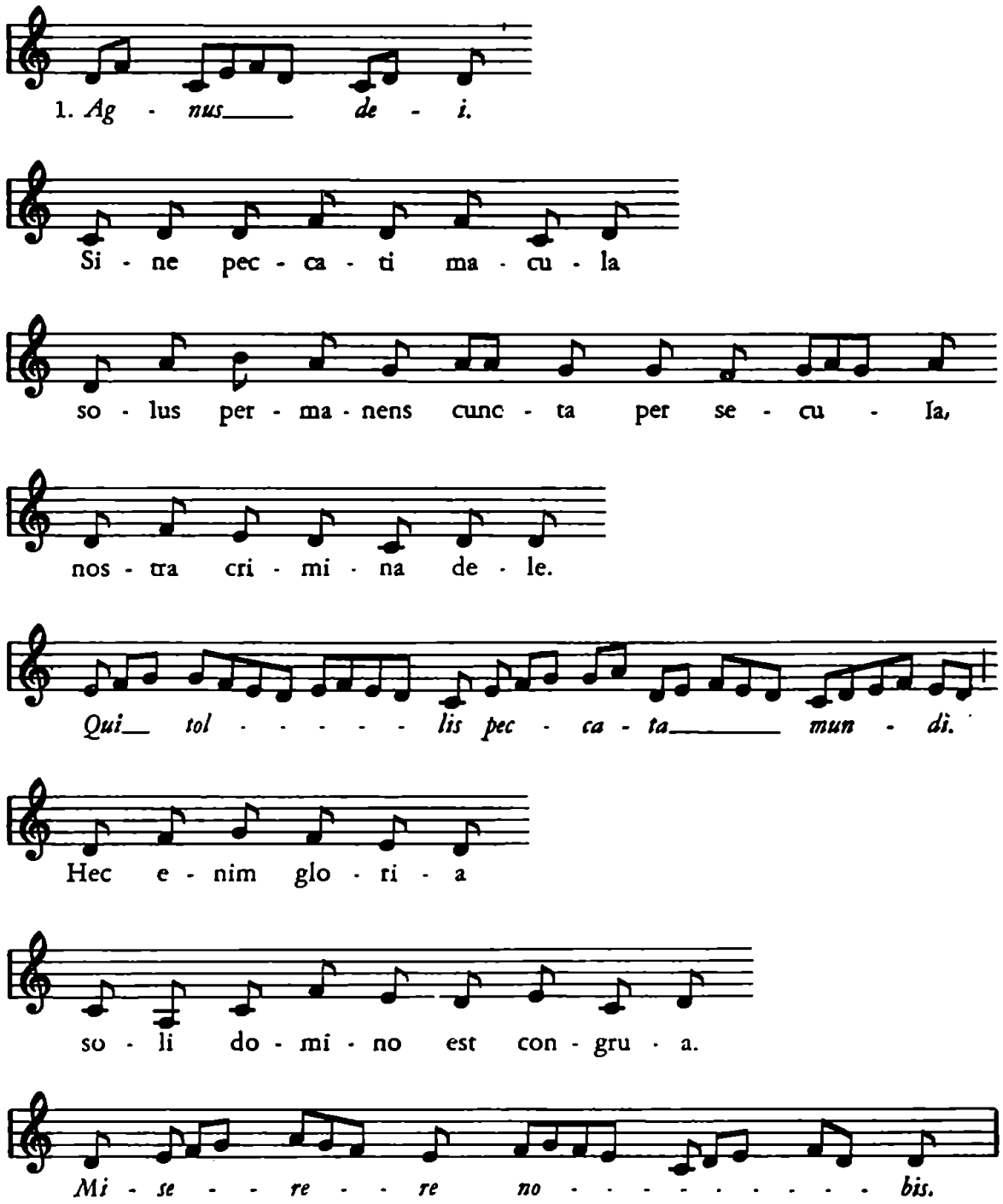

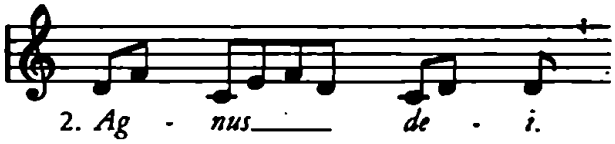
2. Ag - nus de - i.

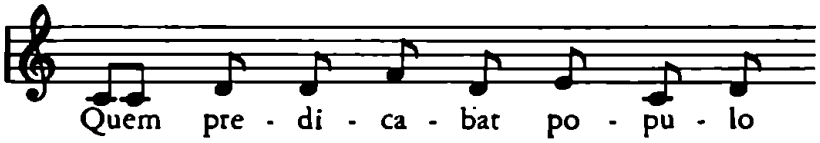
Quem pre - di - ca - bat po - pu - lo

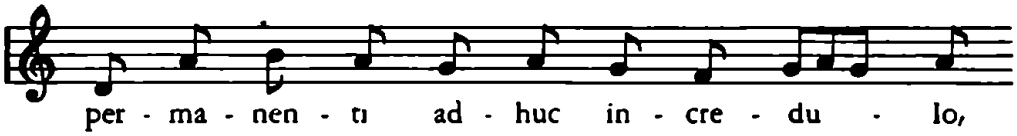
per - ma - nen - ti ad - huc in - cre - du - lo,

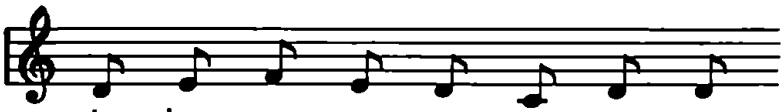
io - han - nes ven - tu - rum es - se.

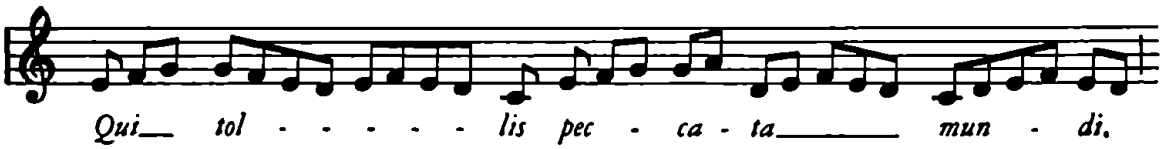
Qui tol - - - - - lis pec - ca - ta mun - di.

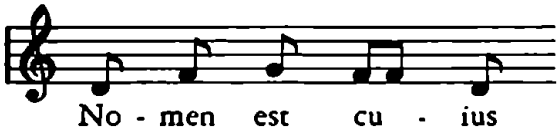
No - men est cu - ius

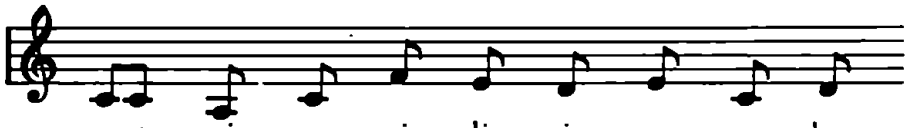
mag - ni con - si - li - i an - ge - lus.

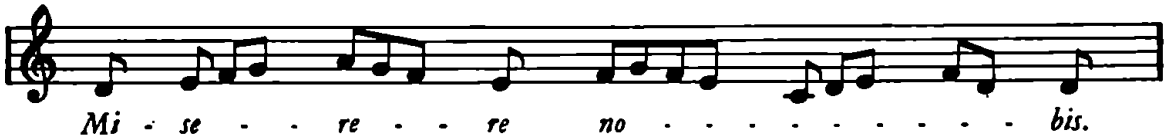
Mi - se - - re - - re no - - - - - - - - - - bis.

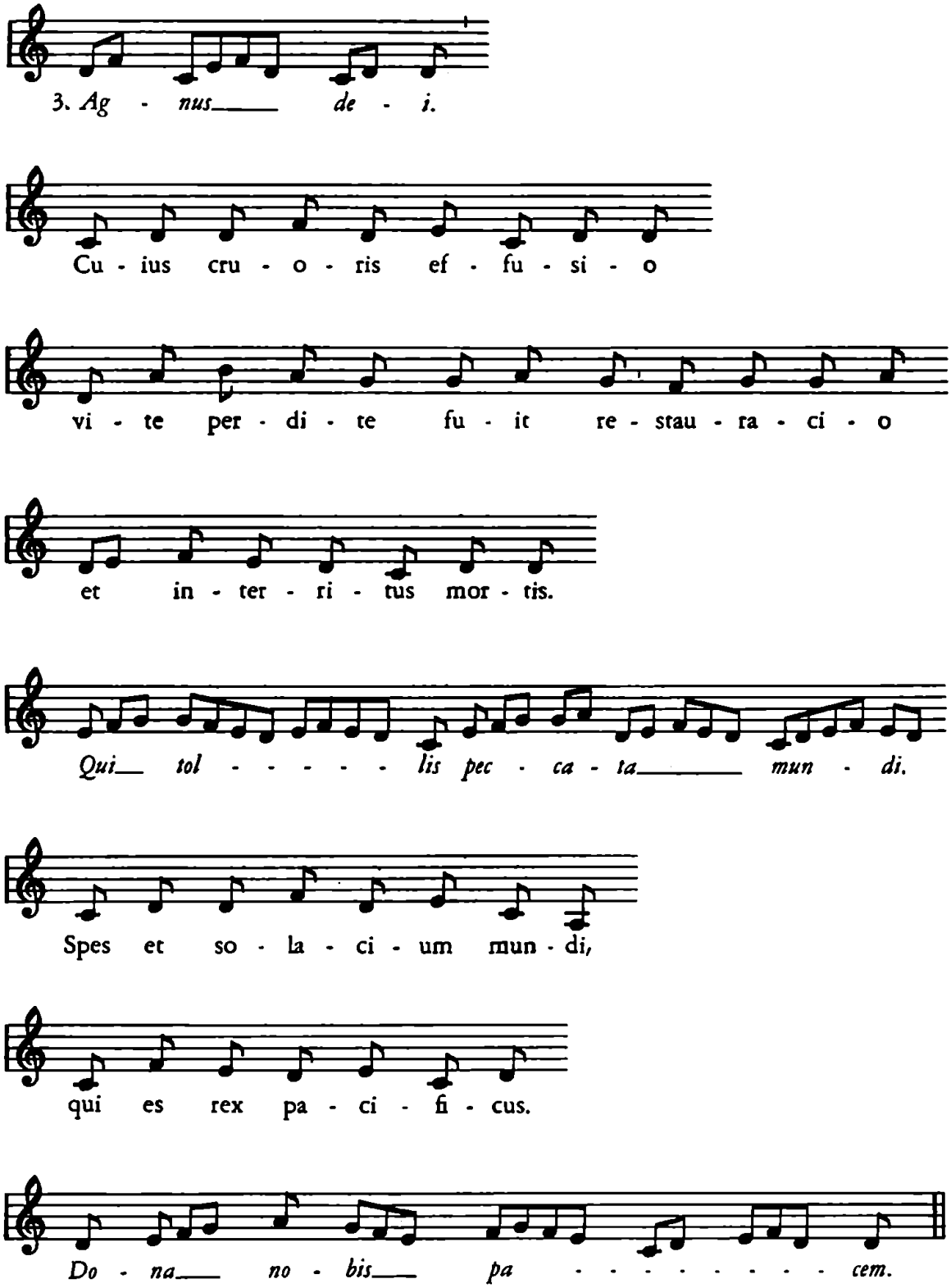
3. Ag - nus de - i.
Cu - ius cru - o - ris ef - fu - si - o
vi - te per - di - te fu - it re - stau - ra - ci - o
et in - ter - ri - tus mor - tis.
Qui tol - - - - - lis pec - ca - ta mun - di.
Spes et so - la - ci - um mun - di,
qui es rex pa - ci - fi - cus.
Do - na no - bis pa - - - - - - - - cem.

Communio Magna est gloria.

Na agnus dei naváže pěvecký sbor communio, jehož text se mění podle doby církevního roku nebo podle slavnosti, o níž jest mešní formulář.

Do svatováclavského formuláře *In virtute* zařaděno jest pro oba svátky v misálech od stol. XII. communio *Magna est gloria.*

Jeho nápěv je podán v originálu z Pražského misálu z poč. 13. stol.

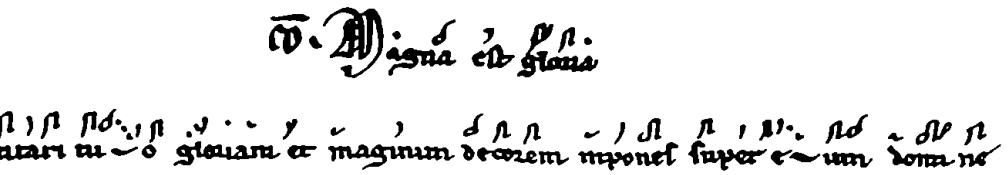

Obr. 49. Magna est gloria. (Praž. misál z poč. 13. stol. Hud. archiv Zem. mus. mor., Brno.)

Zemského musea moravského v Brně (obr. 49.), z graduálu Kutnohorského sign. 15501 (obr. 50.) a svatovítského graduálu J. Táborského P X (obr. 51.).

Ite, missa est.

Ad dimissionem.

> [Episcopus] lotisque manibus rediens ad altare extergat calicem, patenam et calamum, hisque compositis tribuat ministro et vertens se salutansque populum dicat *Dominus vobiscum* et completis orationibus, dictoque a diacono *Ite, missa est* vel, si tempus expetierit, *Benedicamus domino* (XIV B 9, ll. 68[b], 69[a]).

Kruh mešních zpěvů uzavírá *Ite, missa est.* Při slavné bohoslužbě je zpívá jáhen. Svatovítský pontifikál to potvrzuje poznámkou *dictoque a diacono Ite, missa est.* Melodie Ite se řídí podle stupně slavnosti a rázu bohoslužby mešní. Musejní misál z r. 1498 uvádí 20 způsobů melodií pro Ite, jak poznamenává Zikmund Winter (Život v církevních Čechách 1895, 853). Posměšně o nich uvádí Chelčický, že mají noty sladké a prolamované, v postě smutné (Winter, tamtéž). Ale právě toto prolamování čili jubilace jsou odleskem radosti z důležitého významu svátku, jehož památka se slaví.

Melodická forma Ite navazuje na introit a proto právem bylo řečeno, že jím se uzavírá kruh liturgických zpěvů, který začíná introitem.

O sv. Václavu, pokud bylo předepsáno gloria, se zpívalo Ite nejslavnější (solemne). Jestliže ve dnech oktávy a v oktávě samé svátku sv. Václava liturgické předpisy zakazovaly zpívati gloria, místo Ite, missa est zpíval jáhen *Benedicamus domino.* Obojí bývalo interpolováno jak v katolické liturgii latinské, tak při kališné bohoslužbě české, o čemž podává důkaz Český kancionál jistebnický asi z r. 1420.

Různé způsoby zpěvu Ite podáváme ve faksimile z cisterckého misálu Zlaté Koruny z 13./14. stol. univ. knih. praž. VI D 18, l. 21[b] (obr. 52.).

Po Ite, missa est a Deo gratias biskup se modlil oraci *Placeat tibi sancta trinitas* a ukončil mešní obřad políbením oltáře, kříže (eventuelně relikviáře) a tichou modlitbou:

Meritis et intercessionibus istorum et omnium sanctorum suorum salvare, benedicere, et custodire me dignetur omnipotens et misericors dominus. Amen.

Biskup opustil oltář, modle se canticum Trium puerorum (XIV B 9, 69[ab]; v XVI A 16, l. 184[b], je poněkud odlišné znění orace »Meritis«. Srv. s. 87, pozn.).

Missa infra octavam et in octava festi s. Wenceslai.

Památka sv. Václava (28. září) se slaví

a) po celou oktávu, infra octavam a

b) končí se v den osmý, in octava.

O způsobu liturgické oslavy uvádějí misály i graduály předpisy všeobecné a zvláštní.

Předpisy všeobecné:

N. m. p. XIII B 9, misál Jana z Dražic z r. 1333:

l. 292[a]. Ab hac die (28. Spt.) usque in octavam nullum festum eius commemoracionem impedit et die vacante nec non in octava eius officium ut in die primo per totum, excepto quod Credo non dicitur.

N. m. p. XV A 8, Plzeňský misál Jana Strniště ca 1440:

l. 153[a]. Ab hac die usque in octavam nullum festum eius commemoracionem impedit et die vacante nec non in octava eius officium ut in die ipsius per totum, preter quod Credo non dicitur. Prose Dulce melos, Criste tui mixtim cantentur.

N. m. p. XVI A 16, misál 13./14. stol.:

l. 306[a]. Ab hac die usque in octavam eius nullum festum eius commemoracionem impedit et die vacante non in octava eius officium ut in die ipsius per totum excepto,

quod Credo non dicitur. Iste prose Dulce melos et Criste tui preclari mixtim cantentur.

Knih. metr. kap. praž., P IV, Missale Pragense z poč. 15. stol.:

l. 216a. Ab hac die usque in octavam eius nullum festum eius, quod impedit in die vacante nec non in octava eius officium ut in die ipsius per totum, excepto quod Credo non dicitur. Iste prose Dulce melos, Criste tui preclari mixtim cantentur.

Podle uvedených a celkem shodných rubrik misálu 13.—15. věku je mešní formulář *infra octavam* buď o svátku jiném než o sv. Václavu, nebo ve volný den (die vacante) o sv. Václavu z 28. září. Alternování mešních formulářů podřízeno jest zvláštním liturgickým pravidlům.

Jestliže jest zvoliti mešní formulář nikoliv o sv. Václavu, nýbrž o svátku jiném, učiní se aspoň svatého Václava komemorace, vzpomínka. Připojí se totiž k hlavní kolektě, sekretě a komplendě komemorace o sv. Václavu, případně ještě třetí orace.

Případ tento mají na mysli misály XVI A 16 a XVI C 7. Podle nich se komemoruje památka sv. Václava v mešním formuláři o sv. Michalu archandělu 29. září, o sv. Jeronýmu 30. září a sv. Františku 4. října. Svátky tyto spadají totiž infra octavam s. Wenceslai. Mimo komemoraci o sv. Václavu připojí se další, třetí kolekta, sekreta a komplenda.

Přichází tedy v platnost všeobecná rubrika, že žádný svátek infra octavam s. w. *nezabraňuje (impedit) komemoraci o sv. Václavu.*

a) Ve volný den (die vacante) mezi oktávou se koná bohoslužba podle mešního formuláře svatováclavského ze dne 28. září.

Poučuje o tom rubrika *speciální* misálu:

N. m. p. XVI A 16, l. 306.

Infra octavam s. wenceslai die apto, pro dominica reservato, hoc modo summantur ad missam omnia ut in die festo cum commemoracione competenti. Alleluia ℣. Domine, in virtute tua letabitur rex et super salutare tuum exultabit vehementer. Prosa Criste tui preclari.

N. m. p. XVI C 7, latinský misál 14./15. věku, ještě určitěji praví:

Infra octavas s. wenceslai ad missam preter Credo cum commemoracione debita omnia ut in die festo.

Nastává tedy případ obrácený. Mešní formulář je o sv. Václavu de festo, do kteréhož se vloží případné komemorace jiného svátku. Při prvním způsobu se komemoroval svátek sv. Václava v mešním formuláři o jiném svátku.

Pro volbu chorální části zaslouží zmínky ještě rubrika v rukopise Nár. mus. praž. XII A 20.

XII A 20, l. 30b, z r. 1491:

Canitur omnibus diebus dominicis per circulum anni, quando agitur preter adventum, septuagesimam et tempus paschale. Et canitur infra octavas Adalberti, Viti, Wenceslai sanctus, agnus.

Na základě těchto zvláštních misálových rubrik lze podati přesný obraz textů a chorálních nápěvů mešního formuláře svatováclavského *die vacante infra octavam.*

Introit. In virtute tua. Jako 28. září.

Kyrie, fons bonitatis cum trophis suis z 28. září.

Gloria summum s tropem Et sancte spiritus z 28. září.

Collecta. Deus, qui beati wenceslai... z 28. září. Commemoracio competens.

Epistola. Beatus vir, qui inventus est sine macula... z 28. září.

Graduale. Domine, prevenisti eum... Vitam peciit... z 28. září.

Alleluia. ℣. Domine, in virtute tua letabitur rex et super salutare tuum exultabit vehementer.

Prosa. Dulce melos nebo Criste, tui.

Evangelium. Si quis vult post me venire... z 28. září.

Credo non dicitur.

Offertorium. Posuisti, Domine, in capite eius... z 28. září.

Secretum. Hanc ecclesie tue oblacionem... z 28. září.

Prephacio communis... z 28. září.

Sanctus et benedictus.

XII A 20, l. 30b. Plzeňský graduál Martina Stupníka z r. 1941. — Canitur infra octavas Adalberti, Viti, Wenceslai:

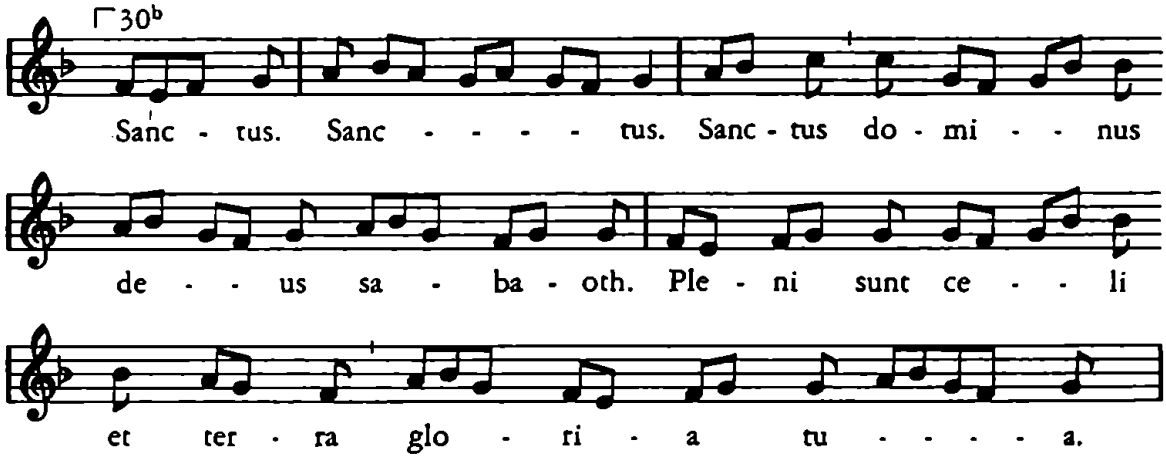

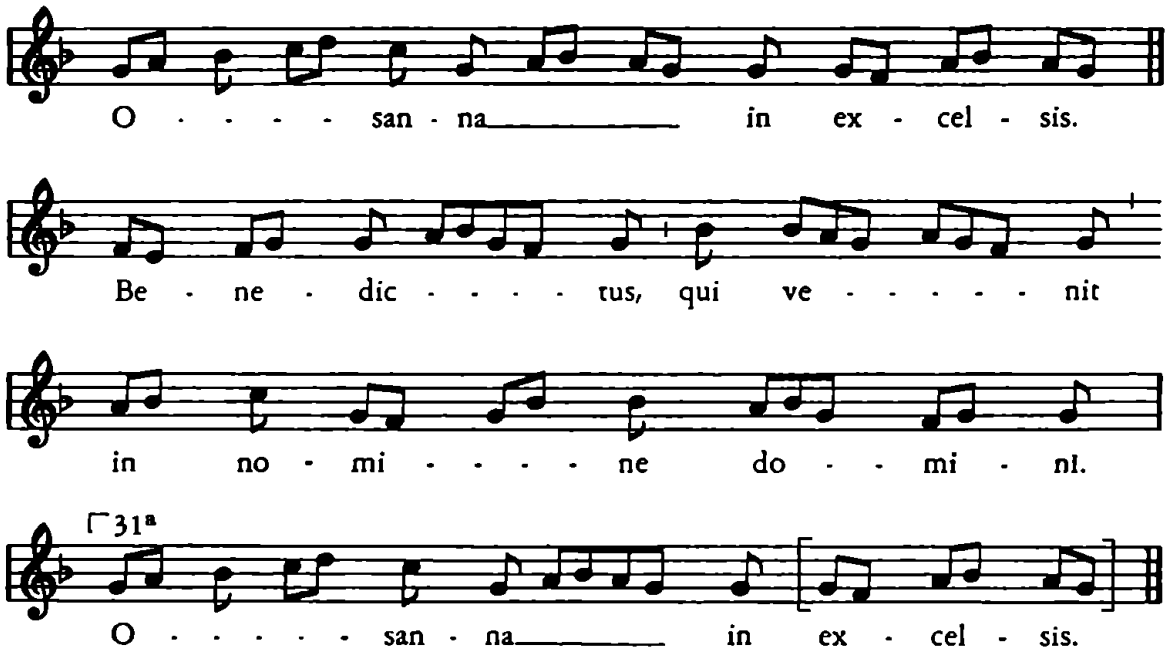

Pater noster. Sollemne z 28. září.
Agnus.

XII A 20, l. 31ª. Plzeňský graduál Martina Stupníka z r. 1491. Et canitur infra octavas Adalberti, Viti, Wenceslai:

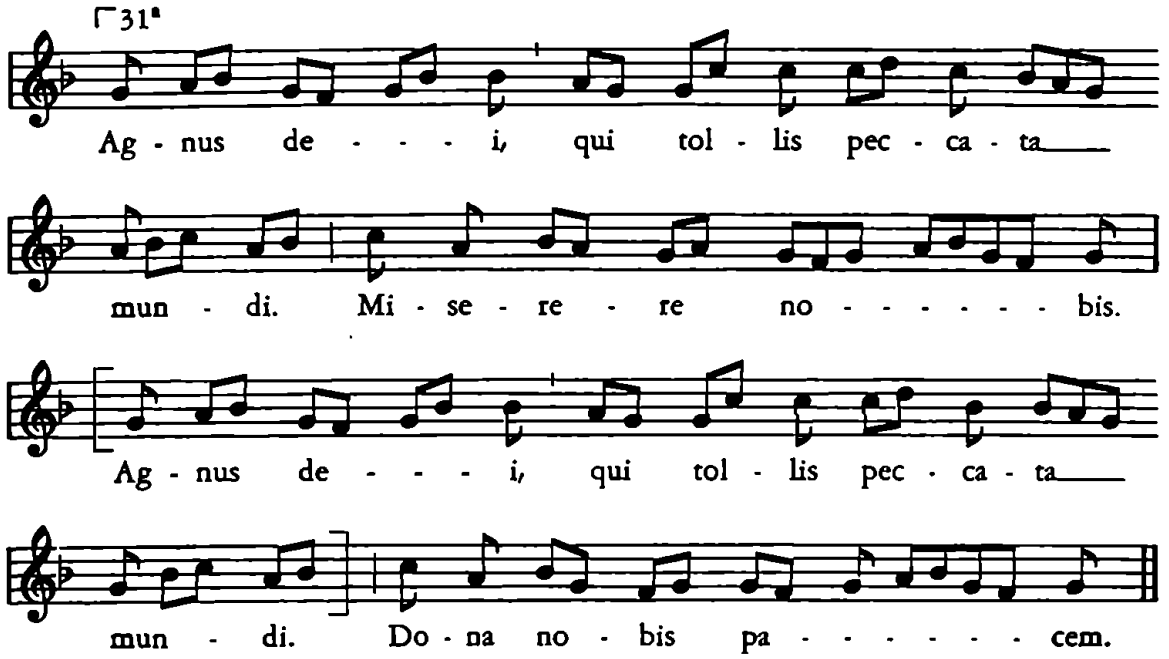

Communio. Magna est gloria eius... z 28. září.

Complenda. Sumpta mense celestis sacramenta... z 28. září. Commemoracio competens.

b) V den osmý, *in octava s. wenceslai,* 5. října jest mešní formulář jako infra octavam.

Svědčí o tom povšechné rubriky.

N. m. p. XVI C 7:

In octava s. wenceslai omnia ut infra octavam eius.

Specifikaci tohoto předpisu podávají:

N. m. p. XIII B 9, l. 292ᵃ:

In octava s. wenceslai ad missam omnia, ut in die festo. Alleluia. ℣. Domine in virtute, ut supra.

N. m. XVI A 16, l. 306:

In octava s. wenceslai ad missam omnia, ut in die ipsius. Alleluia. ℣. Domine, in virtute tua letabitur rex et super salutare tuum exultabit vehementer. Prosa Dulce melos.

N. m. XII A 20, l. 26ᵃ:

Sanctus, agnus in octava s. wenceslai.

Podle těchto rubrik má mešní formulář in octava s. wenceslai tytéž části jako formulář infra octavam, v němž jest jiné alleluia s veršem po graduale, než dne 28. září.

Mimo to se zpívá jiné sanctus a agnus než in die festo a infra octavam. Jeho melodie je přepsána z plzeňského graduálu Martina Stupníka z r. 1491.

XII A 20, l. 26ᵇ. Plzeňský graduál Martina Stupníka z r. 1491. — Canitur in festis martirum, in Invencione et Exaltacione s. crucis, *in octava s. Wenceslai* et feria quarta post Pasca et Pentecostes:

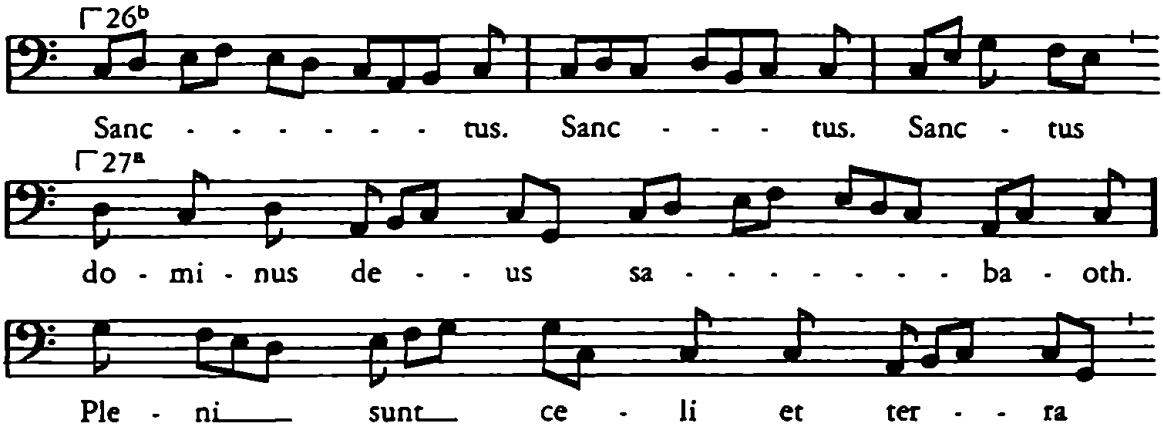

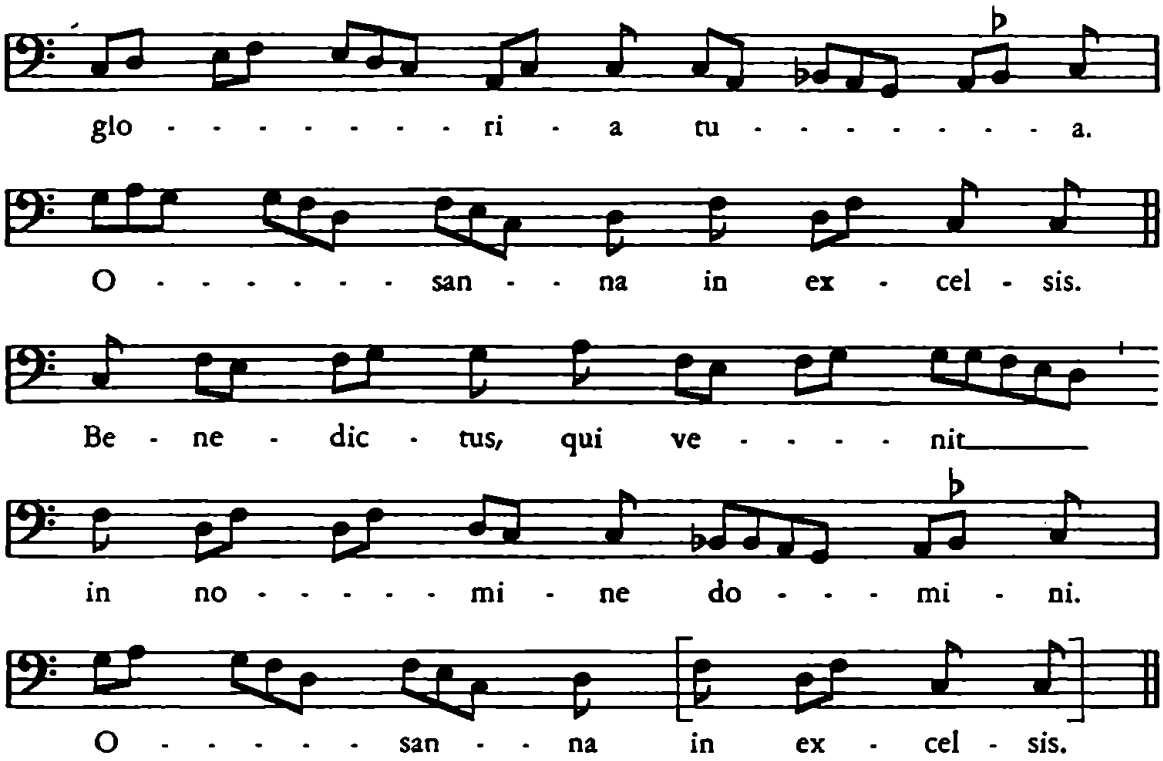

XII A 20, l. 27[b]. Plzeňský graduál Martina Stupníka z r. 1491. — Canitur in festis martirum, in Invencione et Exaltacione s. crucis, *in octava s. Wenceslai* et feria quarta post Pasca et Pentecostes:

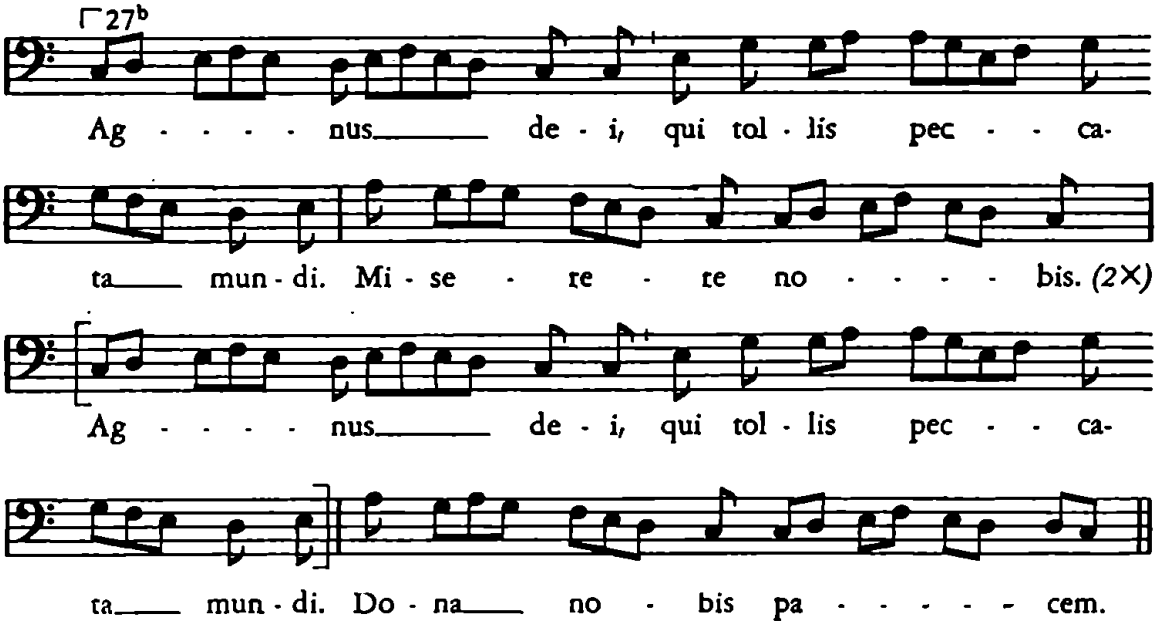

Translatio s. Wenceslai.

Přenesení ostatků sv. Václava 4. března r. 932.

Mešní formulář in Translacione sancti Wencezlay z poč. 13. stol.

Hudební archiv Zemského musea moravského v Brně získal v poslední době *pražský misál* z poč. 13. stol., který jest současně graduálem; jeho proměnlivé částky, introit, graduale, traktus, ofertorium a komunio jsou opatřeny chorální notací cheironomickou nad textem. Podle připojeného kalendaria měl by misál míti mešní formulář nejenom pro slavnost Přenesení ostatků sv. Václava (in Translacione), nýbrž také na svátek sv. Václava 28. září, ten však chybí.

Podává tedy pražský misál v Brně nejstarší dosud známé a *vynotované* znění formuláře in Translacione, čímž doplňuje vyšebrodský misál z konce 12. stol., obsahující formulář pro 28. září.

Následují z pražského misálu texty proměnlivých částí. Na obr. 53. je připojena cheironomická notace k ofertoriu *Desiderium* (s. 300).

In translacione s. Wencezlay.

Introitus.

In virtute tua domine letabitur iustus et super salutare tuum exultabit vehementer desiderium anime eius tribuisti ei (odkaz na l. X. Valentini m.).

Collecta.

Concede quesumus domine beatum martirem tuum [Wencezlaum] interveniere pro nobis. cuius diem celebramus translacionis. quia tunc nos posse salvari confidimus si eius precibus tua gubernetur ecclesia. cuius letamur te donante festivitate gloriosa. Per

Epistola.

Iustus si morte (odkaz na l. XXXII).

Graduale.

Domine prevenisti eum in benediccionibus dulcedinis posuisti in capite eius coronam de lapide precioso. ℣. Vitam peciit et tribuisti ei longitudinem dierum in seculum seculi.

Tractus.

Beatus vir qui timet dominum in mandatis tuis cupit minis. Potens in terra erit semen eius generacio rectorum benedicetur. (Odkaz na l. XII k formuláři s. Gregorii.)

Evangelium.

Si quis vult post. (Odkaz na l. XLVII.)

Offertorium.

Desiderium anime eius tribuisti ei domine et voluntate labiorum eius

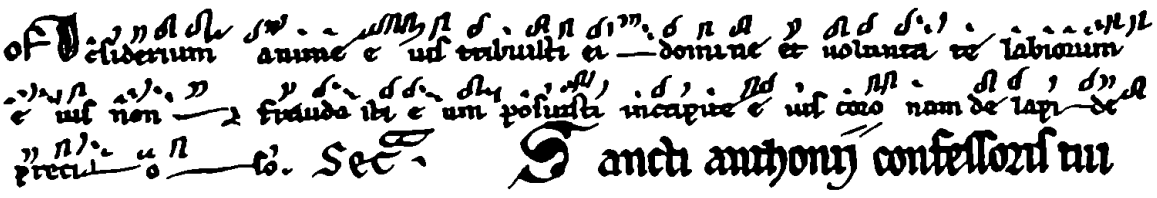

Obr. 53. Desiderium. (Praž. misál z poč. 13. stol. Hud. archiv Zem. mus. mor., Brno.)

non fraudasti eum posuisti in capite eius coronam de lapide precioso. (Obraz 53.)

Secreta.

Martiris tui wencezlay precibus domine plebis tue dona sanctifica. ut que tibi tuo sunt grata instituto. graciora tibi fiant patrocinio supplicantis. Per

Communio.

Magna est gloria eius in salutari tuo gloriam et magnum decorem imponit super eum domine. (Odkaz na l. IV. Valentini martiris.)

[*Postcommunio*].

Sumptis domine remediis sempiternis tuorum mundentur corda fidelium. ut martiris tui wencezlay translacionis insignia. que corporalibus officiis exequuntur. pia cordis intelligencia comprehendant. Per

Vyšebrodský misál poskytuje text mešního formuláře o sv. Václavu na den 28. září a pražský misál v Brně podává nejen text, nýbrž i notaci formuláře in die Translacionis na den 4. března. Oba misály ukazují, jak ve 12. stol. se slavil pěvecky a liturgicky zemský patron sv. Václav. Jest litovati, že v neúplném brněnském misálu jest vytržen mešní formulář na den 28. září s cheironomickou notací, který mohl ukázati i hu-

dební obraz mešní liturgie na tento význačný svátek. Stačí však jeho svědectví, že oba mešní formuláře byly ke konci 12. stol. již hudebně ustáleny. Lze z toho důvodně souditi na jejich existenci už v letech předešlých a na rozvoj latinského zpěvu chorálního v Čechách po zákazu slovanské liturgie.

Mešní formulář *In virtute* zůstal o svátku Přenesení těla sv. Václava v dalších stoletích skoro v původním znění z 12. stol. Jen epištola Iustus si morte byla vystřídána epištolou *Beatus vir, qui inventus est sine macula;* ofertorium Desiderium se zpívalo jako tractus a při ofertoriu nastoupil zpěv:

Gloria et honore coronasti eum et constituisti eum super opera manuum tuarum domine. (Commune unius martyris non pontificis.)

Orace podržely totéž znění z 12. stol. až na některé varianty, jak patrno z následujících textů:

Collecta.

Concede quesumus omnipotens deus beatum wenceslaum martirem tuum intervenire pro nobis. cuius diem translacionis celebramus. quia tunc nos salvari posse confidimus. si eius precibus tua gubernetur ecclesia. cuius letamur te donante festivitate gloriosa. Per (Rokycanský misál A V 46; tečky označují místa pro metrum a flexu).

Secretum.

Martiris tui domine Wenceslay precibus plebis tue dona sanctifica ut que tibi tue grata sunt instituto graciora tibi fiant patrocinio supplicantis. Per

Tak zapisuje Rokycanský misál A V 46. Dražický misál má: Martiris tui sancti wenceslai precibus domine dona plebis tue santifica. V plzeňském misále Jana Strniště asi z r. 1440 je variant Martiris... domine plebis tue dona sanctifica. ut que tibi tuo sunt grata instituto. graciora tibi fiant...

Complenda.

Sumptis domine remediis sempiternis tuorum mundentur corda fidelium. ut beati martiris tui wenceslai translacionis insignia. que corporalibus officiis exsecuntur. pia cordis intelligencia comprehendant. Per (XV A 8, l. 153[a]; XIII B 9, l. 226[b]; P V. — V A 46, l. 1[a], má: beati wenceslai martiris tui... pia mentis, nikoliv cordis).

Pražský misál v Brně stálých částek nepředpisuje. Rukopisy 14. až 16. stol. je však pro Translaci sv. Václava uvádějí. Podle nich je tedy třeba doplniti hudební obraz mešního formuláře latinského a českého.

Kyrie cum tropho *Magne deus potencie.*

Prameny.

15501, l. 7ª: Subscriptum kyrie canitur in die stephani, circumcisione domini, in translacione s. wenceslai, sigismundi, trinitatis, corporis cristi, procopii, ludmille, michaelis. Cum tropho.

XII A 1, l. 7ª: Canitur in die s. stephani, circumcisione domini si placet, in translacione s. wenceslai... procopii, ludmile in utroque festo et in nova missa (de novo sacerdote). Sine tropho

B 4, l. 4ª: Canitur in epiphania, de s. spiritu, adalberti martiris, ioannis bapt., wenczeslai et omnibus sanctis. Sine tropho

H 42, l. 53ª: Summum kyrie. Cum tropho.

Kyrie Magne deus má dvojí formu jako Kyrie, fons bonitatis, jež se zpívá 28. září.

Při prvním způsobu zůstávají melismatické nápěvy k textu kyrieleison, cristeleison, kyrieleison v původním tvaru a po nich se opakuje tatáž melodie, ale rozložená. Jejím jednotlivým tónům jest po slabikách podložen tropus (15501).

V druhém typu jsou původní melismatické melodie vynechány a je uveden jen rozložený nápěv k veršům tropu (H 42).

První způsob (15501, l. 7ª):

Kyrie, magne deus.

Kutnohorský graduál z 15. stol. Nationalbibl., Vídeň, 15501 l. 7ª.

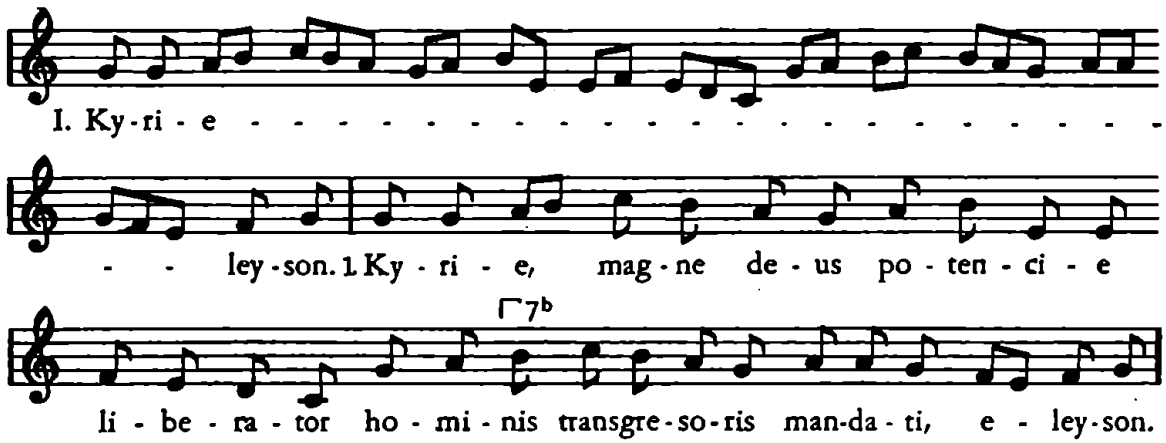

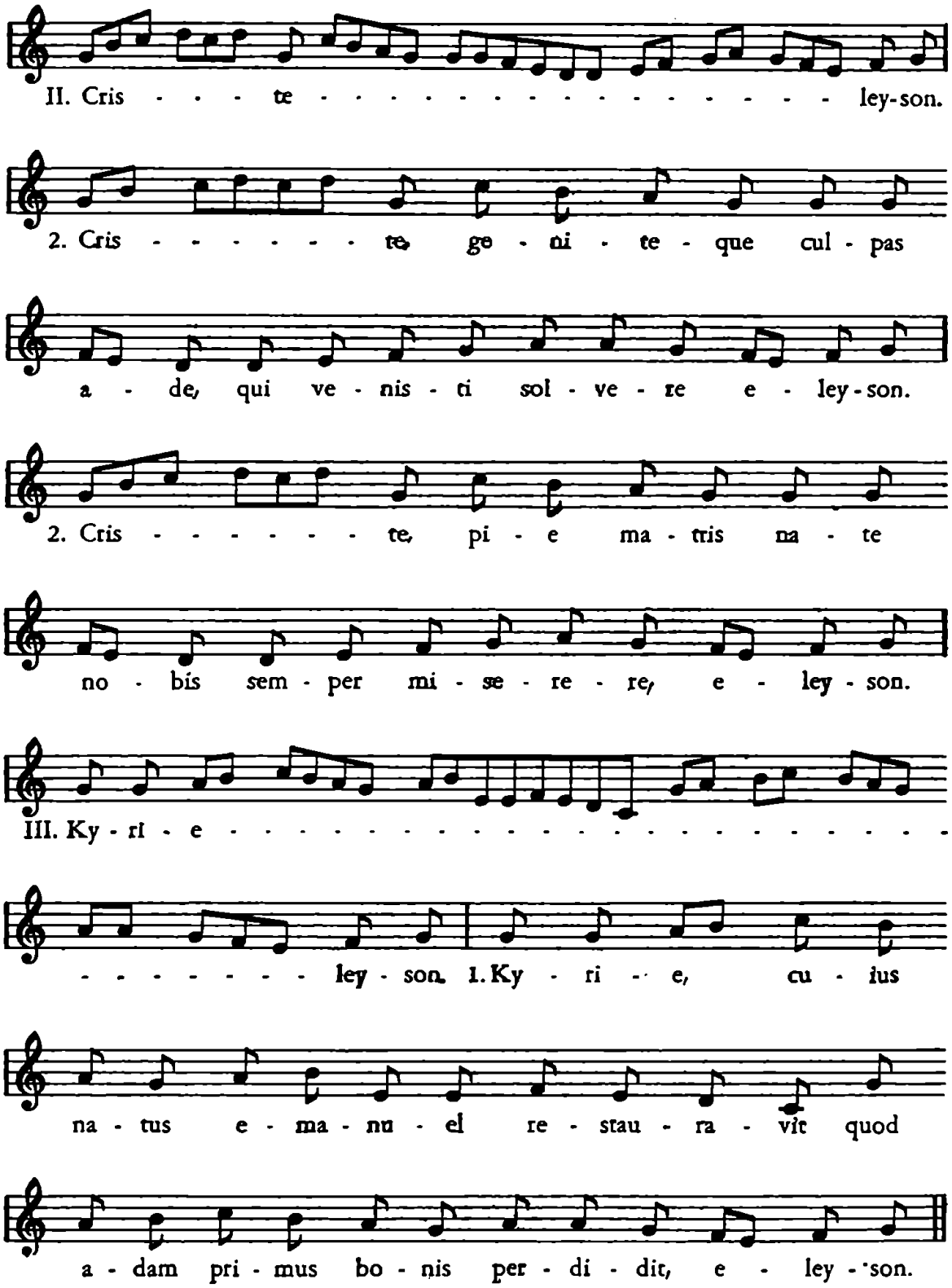
II. Cris - - - te - - - - - - - - - - - - - - - - - - ley-son.
2. Cris - - - - - - - te, ge - ni - te - que cul - pas
a - de, qui ve - nis - ti sol - ve - re e - ley - son.
2. Cris - - - - - - - te, pi - e ma - tris na - te
no - bis sem - per mi - se - re - re, e - ley - son.
III. Ky - ri - e -
- - - - - - - - ley - son. 1. Ky - ri - e, cu - ius
na - tus e - ma - nu - el re - stau - ra - vit quod
a - dam pri - mus bo - nis per - di - dit, e - ley - son.

Kališníci neslavili zvláště svátku *Přenesení těla sv. Václava,* ale pro oficium 28. září o sv. Václavu, dědici a knížeti českém, měli vedle českého kyrie, fons bonitatis (Hospodine, studnice dobroty) též české *kyrie Magne deus, Hospodine všemohúcí* (Rakovnický graduál z r. 1597, l. 253[a]).

Melodie tohoto kyrie byla velmi oblíbená při *českých* bohoslužbách katolických i kališných a zpívala se k různým textům. I v graduálech Jana Táborského navzájem se odlišují, na př. v graduále žlutickém od čáslavského z r. 1557, z něhož jest přepsán úryvek.

Hospodine všemohúcí.

Čáslavský graduál z r. 1557. Nationalbibl., Vídeň, 15503, l. 6[b]. — Nota bez vázání, též v Šamotulském Kanc. LXI. Viz Čes. kancionál 1921, s. 333.

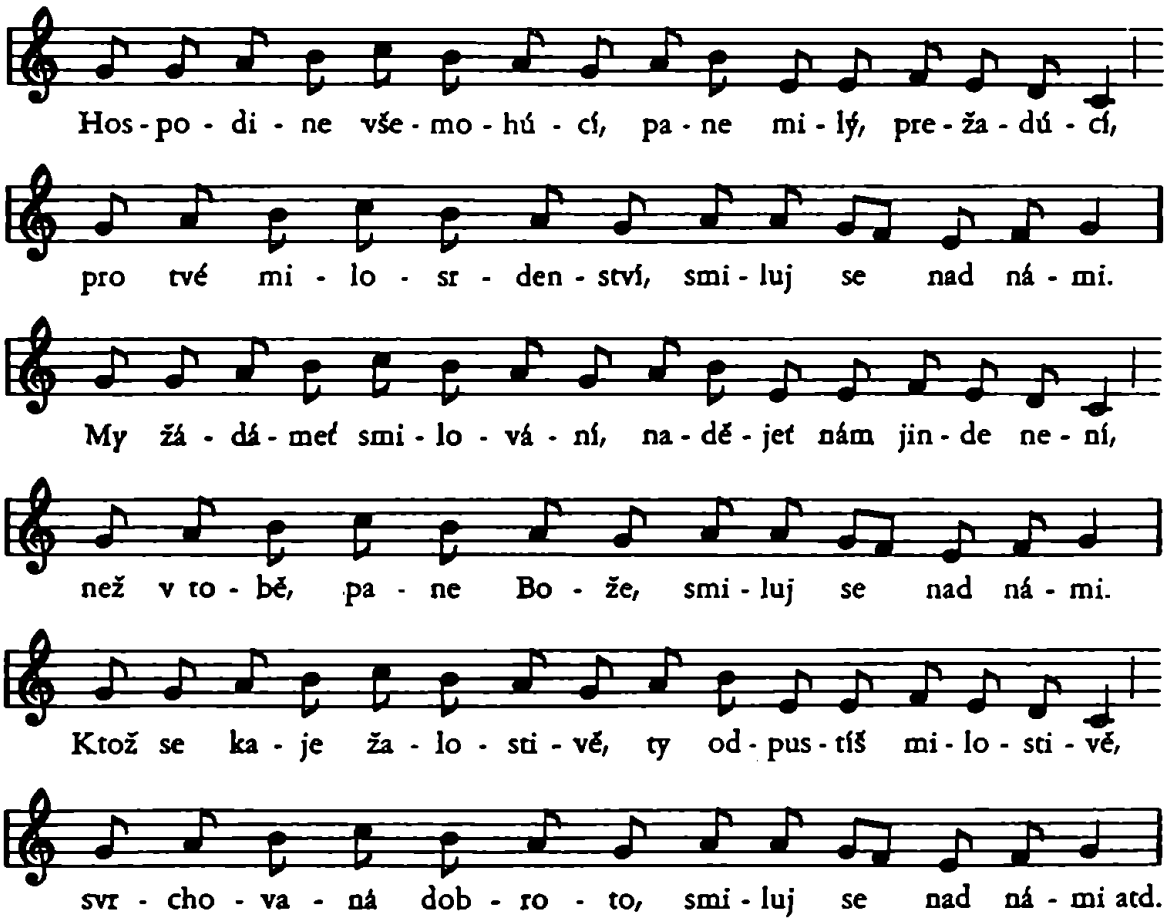

Gloria in excelsis. Credo. Ite, missa est *dicuntur*. Tak zaznamenává misál Jana z Dražic a pražský misál P V při svátku in Translacione s. Wenceslai. Ale proti tomu rokycanský misál A V 46, l. f XV[b] má rubriku: In translacione s. Wenceslay In virtute tua domine. Gloria in excelsis, Credo, Ite, missa est *non dicuntur*.

Melodie pro gloria o svátku Přenesení jest táž, jako na 28. září. V H 42 souvisí s kyrie, magne deus, předepsaném pro Translaci sv. Václava. I mixolydickou tóninou na sebe navazují. Ostatní části jako 28. září (XV A 8).[57]

Dedicatio capelle s. Wenceslai.

Posvěcení kaple sv. Václava, 10. září.

Tělo sv. Václava bylo ze Staré Boleslavi přeneseno do rotundy sv. Víta v Praze a pohřbeno v jižní apsidě r. 932. Rotunda sv. Víta byla posvěcena na den sv. Jimrama 22. září 930.[58] Spytihněv r. 1060 zbořil svatovítskou rotundu a stavěl románskou basiliku; tehdy byla jižní apsida rotundy částečně zachována a proměněna za biskupa Šebíře († 1067) v svatováclavskou kapli.[59] Když Karel IV. začal stavěti svatovítskou kathedrálu, byly ostatky sv. Václava uloženy r. 1348 v novém oltáři Matyáše z Arrasu.[60] Petrem Parléřem byla svatováclavská kaple na místo zbořené znovu postavena r. 1367 a Karlem IV. vyzdobena. O tom svědčí neznámý dosud zápis ve svatovítském martyrologiu knih. metr. kap. praž. G XVII z 15. stol.:

Cuius sancti viri ossa Karolus Imperator, bohemie rex, recolligens, eius tumbam decoravit auro et gemmis ultra humanam estimacionem sanxivitque et statuit, ut successores sui Reges Bohemie cum corona eiusdem sancti viri debeant perpetuis temporibus coronari. Capellam eciam, in qua corpus prefati beati martiris quiescit, decoravit auro et argento.

Památka posvěcení kaple sv. Václava nemůže se však vztahovati na novostavbu kaple Petrem Parléřem za Karla r. 1367, poněvadž ve statutech Arnošta z Pardubic z r. 1350 jest slavnost *Dedicacionis capelle*

---

[57] Srov. *Fr. Stejskal*, Svatý Václav, jeho život a úcta, Praha 1925, s. 232.
[58] *J. Cibulka*, Václavova rotunda sv. Víta, s. 128.
[59] ib. s. 162. — [60] ib. s. 164.

s. wenceslai zařaděna mezi svátky, o nichž se dálo *starodávné vyzvánění, antique prepulsaciones ecclesie:*[61]

Sunt autem antique prepulsaciones ecclesie hec, que sequntur: In festo Resurreccionis domini..., item in festis patronorum Viti, Wenceslai, Adalberti, Ludmille, Quinque fratrum et beati Procopii... Marie Magdalene, *Dedicacionis capelle s. Wenceslai,* Translacionis sanctorum Wenceslai et Adalberti..., in octava sancti Wenceslai et sancti Grisogoni festis.

Mimo tyto staré svátky připomíná Arnošt z Pardubic v Statutech ještě svátky nově zavedené, o nichž také se mělo vyzváněti. Mezi nimi jest na př. Concepcio sancte marie, Corporis cristi, avšak nikoliv Dedicacio capelle sancti Wenceslai, kterýž svátek patřil mezi starodávné. Zvoníci za svůj výkon obdrželi v uvedené dny od kapitulního probošta oběd a večeři s okovem piva. Snad se dálo starobylé vyzvánění na památku úpravy a posvěcení svatováclavské kaple při románské basilice Spytihněvově-Vratislavově za biskupa Šebíře před rokem jeho smrti 1067, nebo se vztahovalo na rok 1245, kdy znovu byl posvěcen oltář sv. Václava.

Slavnost Dedicacionis capelle s. w. se konala 10. září okolo r. 1360 (Liber viaticus Jana ze Středy). Památka posvěcení svatováclavské kaple liší se však od slavnosti posvěcení kostela pražského (Dedicacio ecclesie Pragensis), která se konala podle plzeňského misálu vdovy Berbetové N. m. p. XVI A 9 dne 1. října v oktávě sv. Václava.

Mešní formulář na 10. září byl převzat ze všeobecné části misálové de Dedicacione ecclesie a určen rubrikou *Terribilis est locus — per totum* (N. m. p. XV A 8 asi z r. 1440; N. m. p. XII B 17, l. 182[a], asi z r. 1400). Podle této rubriky lze tedy stanoviti jednotlivé části mešního formuláře in Dedicacione capelle sancti wenceslai.

Tento všeobecný formulář nemá sice přímého vztahu k sv. Václavu, ale hudebně je velmi hodnotný. Proto následují jeho jednotlivé části s textem latinským i českým podle rukopisných pramenů domácí provenience.

Introit Terribilis.

Graduál cisterckého kláštera Zlaté Koruny 13./14. stol., univ. knih. praž. VI D 18, l. 104[b]; Lat. kancionál jistebnický z 2. pol. 15. stol., Nár. mus. praž. XII F 14, l. 61[a]; Kutnohorský graduál z 15. stol., Nationalbibl. Vídeň, sign. 15501; Nár. mus. praž. XII A 1, l. 198[a]; Nár. mus. XIII A 2, l. 351[b]; Nár. mus. XIII A 20, l. 191[b].

[61] *Dr. Antonius Podlaha,* Statuta Metropolitanae Ecclesiae Pragensis anno 1350 constipta. Pragae 1905, 11.

Introit Terribilis, jak se zpíval v cisterckém klášteře Zlaté Koruny o slavnosti Dedicacionis ecclesie (VI D 18, l. 104[b]), viz obr. 54.

Jan Táborský z Klokotské Hory pořídil ve své pražské dílně řadu českých graduálů, z nichž po jednom pro Čáslav r. 1557 (Nationalbibl., Vídeň, sign. 15503), pro Žlutice r. 1558 a pro Louny 1563. Do nich dal vepsati též oficium o Posvěcení chrámu božího, ale nikoliv stejně, nýbrž s různými textovými a melodickými odchylkami.

Kališníci v Lounech zpívali buď introit *Ó, kterak velmi hrozné jest místo toto, řekl Jakob* (l. 233[a]) nebo si zvolili jiný introit *Chrám židovský.* V prvém introitu rozložil Táborský původní skupiny latinského chorálu a podložil je po slabice českým textem. V Čáslavi (l. 222[ab]) a v Žluticích (l. o-XI[a]) se zpívaly rovněž střídavě dva introity, ale v prvém *Ó, kterak velmi hrozné jest místo toto nebo tuto duom* jsou ponechány neumy v původním skoro tvaru a podloženy jsou českým textem, kratším než jest v graduálu lounském. (Obr. 55., 56., 57.)

Kyrie a Gloria.

Podle rubriky královéhradeckého graduálu B 4, l. 4[a], se zpívalo Kyrie bez tropu, určené pro svátky Narození páně, Nanebevzetí P. M., Nanebevstoupení páně, sv. Víta a *Posvěcení chrámu.* Volba Gloria vysvitá z předešlého Kyrie.

Collecta.

Jest stanovena misály 14. a 15. stol., na př. Nár. mus. praž. XII B 17 asi z r. 1400 a Nár. mus. praž. XV A 8 asi z r. 1440. Kromě hlavní orace jsou ještě dvě komemorace.

Oracio. Deus qui nobis per singulos annos huius sancti templi tui consecracionis reparas diem et sacris semper mysteriis representas incolumes: exaudi preces populi tui et presta, ut quisquis hoc templum beneficia petiturus ingreditur, cuncta se impetrasse letetur. Per

Alia s. Marie.

Tercia que placet.

Epistola.

Lectio libri Apokalypsis b. Ioannis apostoli. In diebus illis: Vidi civitatem Ierusalem novam descendentem de celo a Deo . . .

Ve františkánském graduálu jest k této epištole tropus Ad decus ecclesie recitatur hodie (Nár. mus. praž. XII A 1, I. díl, l. 105[a]). (Obr. 58.)

Graduale s alleluia.

Podle B 1, l. 93[b], XIII A 20, l. 191[b], a jiných graduálů jest předepsáno graduale:

Locus iste a Deo factus est, in estimabile sacramentum, irreprehensibilis est.

℣. Deus qui astat Angelorum corus, exaudi preces servorum tuorum.

K melodii alleluia jest pro Posvěcení chrámu připojen ve vyšebrodském sborníku H 42, l. 92[b]—93[b] tropus *Vox exultacionis* z 12. stol., původem z kláštera St. Gallen (sv. Havla), jak dosvědčuje Chevalierovo Repetitorium hymnologicum II, 1897.

Ve vyšebrodském zápise jest po jednotlivých verších tropu připojeno slovo pausa, za kterýmž následují jubilace bez textu. Zpívaly se patrně na vokál *a,* kterým končí poslední slova veršů. Viz s. 174.

Český text v žlutickém graduálu *Alleluia. Hlas utěšený* jest překladem Alleluia, vox exultacionis. V lounském graduálu z r. 1563 je k chorální melodii připojen text *Alleluia. Nyní vždycky ve dne i v noci.*

Alleluia. Vox exultacionis.

H 42 l. 92[b]—93[b]. In dedicacione Ecclesie ad missam alleluia sequitur cum tropho. Oddělovací čárky provedeny podle originálu, kde připsáno *pausa.*

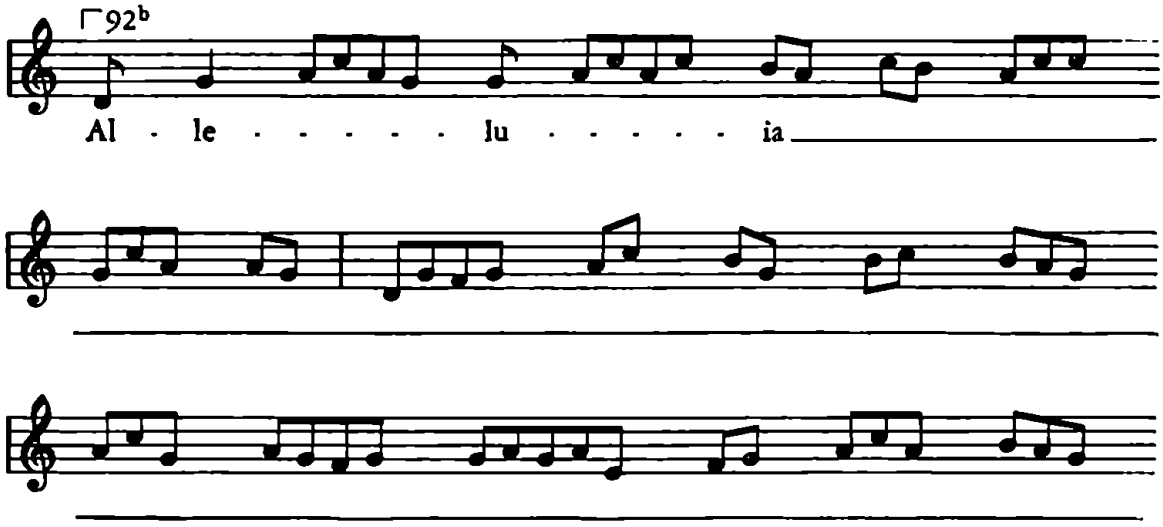

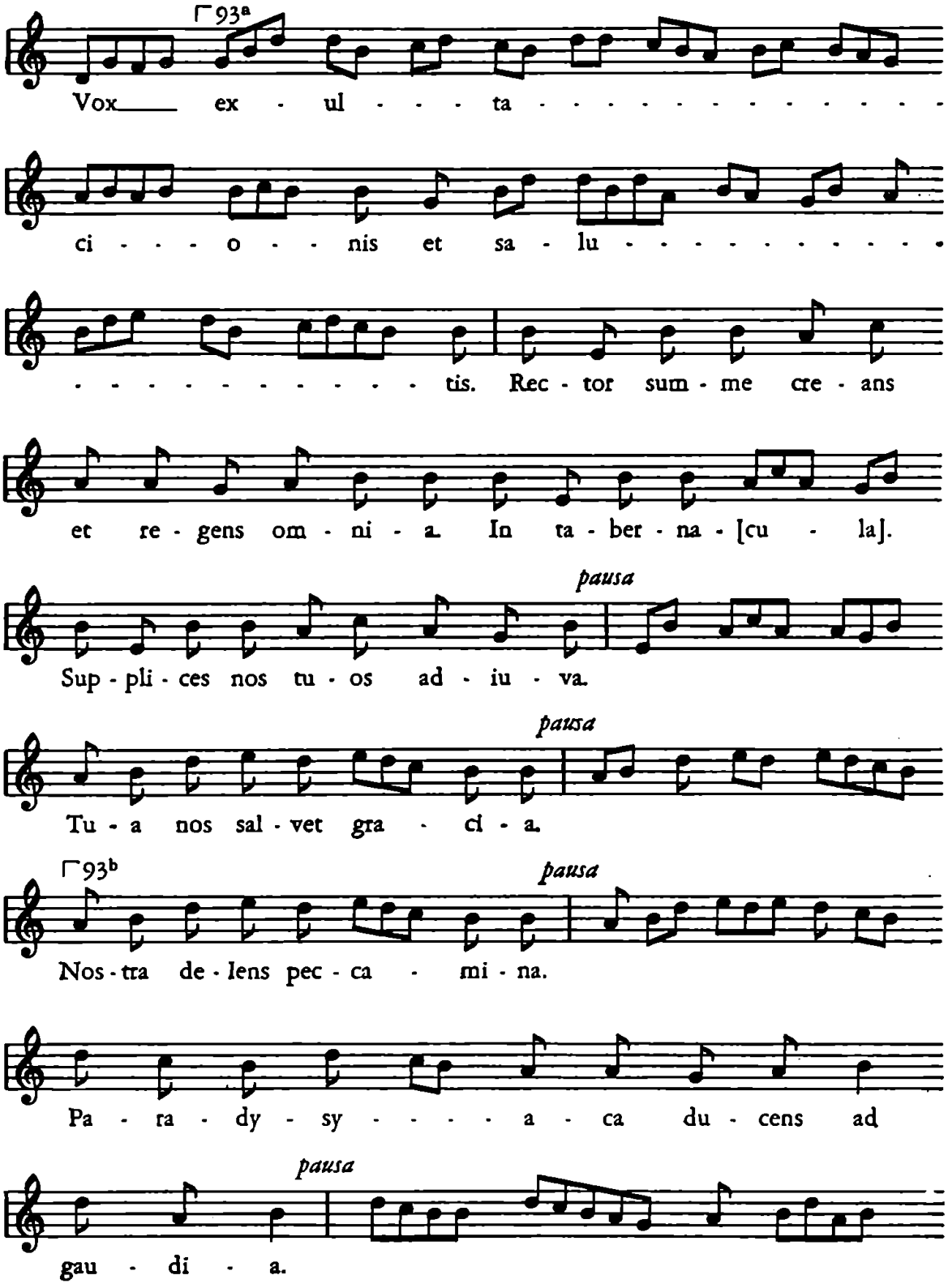
⌐93a
Vox ex - ul - - - ta - - - - - - - - - - - - -
ci - - - o - - nis et sa - lu - - - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - - - tis. Rec - tor sum - me cre - ans
et re - gens om - ni - a. In ta - ber - na - [cu - la].
pausa
Sup - pli - ces nos tu - os ad - iu - va.
pausa
Tu - a nos sal - vet gra - ci - a.
⌐93b
pausa
Nos - tra de - lens pec - ca - mi - na.
Pa - ra - dy - sy - - - - a - ca du - cens ad
pausa
gau - di - a.

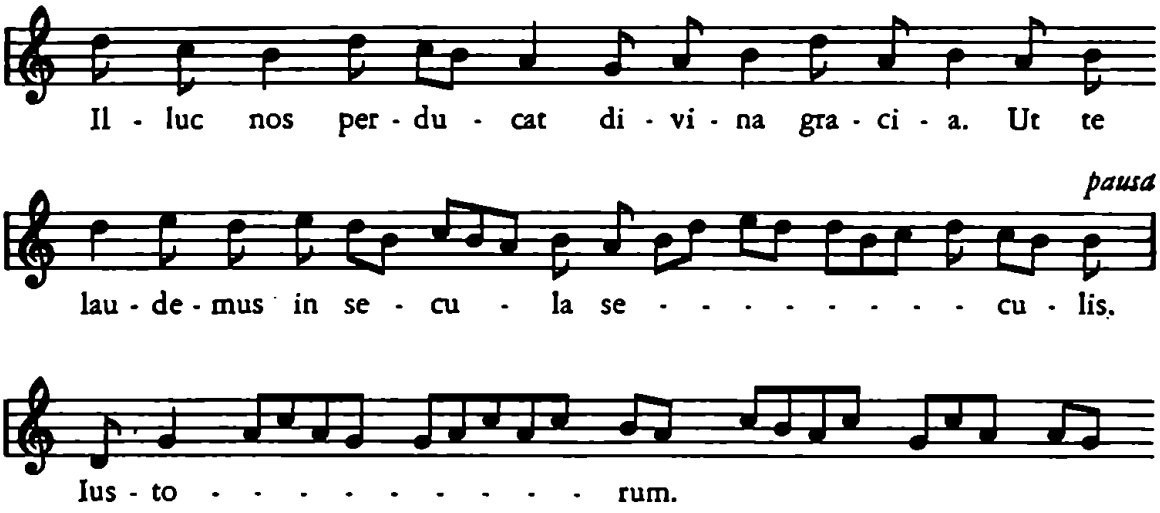

Sekvence Psallat ecclesia a prosa Chválíž církev jsou uvedeny mezi prosami svatováclavskými. (Viz s. 219, 225.)

Evangelium.

V misálech Nár. mus. XII B 17 a XV A 8 jest citováno evangelium *Non est enim arbor bona, que facit fructus malos.*

Text jest přejat z evangelia sv. Lukáše 6, 43 a násl.

Credo dicitur. (XII B 17, XV A 8.)

Offertorium.

Domine deus, in simplicitate cordis mei letus obtuli universa: et populum tuum, qui repertus est, vidi cum ingenti gaudio: deus Israel, custodi hanc voluntatem domine deus.

Notace v graduálech XII A 1, l. 198[a]; XIII A 2, l. 351[b]; XIII A 20, l. 191[b]; v královéhradeckém graduálu B 1, l. 93[b].

Kališníci zpívali ofertorium k chorální melodii česky: *Pane Bože, v sprostnosti srdce mého vesele jsem činil...* (graduál čáslavský z r. 1557, obr. 57.).

Secretum.

Annue, quesumus domine, precibus nostris: ut quicumque intra templi huius, cuius anniversarium dedicacionis diem celebramus, ambitum continemur, plena tibi atque perfecta corporis et anime devocione placeamus; ut dum hec vota presencia reddimus, ad eterna premia, te adiuvante, pervenire mereamur. Per

Aliud de s. Maria
Tercium quod placet.
Prephacio communis.
Et si dominico die evenerit, prephacio de s. trinitate (Nár. mus. XV A 8; Nár. mus. XII B 17).
Sanctus a benedictus cum tropho Deus, pater iudex. Jako 28. září.
Agnus s tropem Sine peccati macula. Jako 28. září. (Viz s. 289.)
Communio.
Domus mea, domus oracionis vocabitur, dicit dominus: in ea omnis, qui petit, accipit: et qui querit, inevenit et pulsanti aperietur.
Postcommunio.
Deus, qui de vivis et electis lapidibus eternum maiestati tue preparas habitaculum: auxiliare populo tuo supplicanti; ut quod ecclesie tue corporalibus preficit spatiis spiritualibus amplificetur augmentis. Per
Et officium require post dominicas (Nár. mus. XII B 17, l. 183ᵃ).

Recolleccio ossium s. Wenceslai.

Sebrání kostí sv. Václava, 27. června.

Staroslovanská legenda[62] líčí prostým způsobem, jak »uslyševši pak matka jeho, že je zabit syn její, přišedši hledala ho. A uzřevši, padla na srdce jeho plačíc, a sebravši údy těla jeho, neodvážila se nésti ho do svého domu, ale v jizbě knězově jej oblékla, umyvši jej, a nesouc položila jej v kostele«.

Puzena mateřskou láskou, sbírá po bratrovraždě Drahomíř údy těla svého syna u chrámových dveří v Staré Boleslavi.

Uplynulo mnoho let...

V chrámu svatovítském sejdou se k důležitému aktu slavné paměti Karel IV., arcibiskup Arnošt z Pardubic, kapitulní děkan a jiní kanovníci a preláti chrámu sv. Víta. Píše se r. 1348, dne 27. června.

---

[62] *Josef Vajs:* Chorvátskohlaholská redakce původní legendy o sv. Václavu. Úvod a texty. (Sborník staroslovanských památek o sv. Václavu a sv. Lidmile, Praha 1929, s. 42.)

Arnošt z Pardubic k rozkazu svého panovníka vybírá[63] ze starého hrobu sv. Václava prsť, posvěcenou dotekem těla světcova, a ukládá do olověné veliké truhly. Do ní již před tím uloženy byly ostatky světcovy, vyzdvižené z hrobu, jehož změnu polohy vynucovala novostavba svatováclavské kaple. Po dostavění kaple byla tumba s ostatky sv. Václava i s prstí z původního hrobu opět do země zapuštěna, nová kaple Parléřova nádherně ozdobena polodrahokamy, nad hrobem vystavěn oltář a kaple posvěcena 30. listopadu r. 1367.

O sebrání ostatků sv. Václava a uložení do nové tumby učiněn rydlem zápis do olověné desky, přiložené k tumbě.

K tomuto aktu vztahuje se i Památka sebrání ostatků sv. Václava, která se koná 27. června, t. j. v den po svátku sv. Jana a Pavla.

Mešní formulář je *týž* jako 28. září *in passione s. Wenceslai,* do něhož se vkládají komemorace o Panně Marii a Janu Křtiteli.

Tak svědčí misál tištěný v Norimberku r. 1508 a v něm *Memoria recolleccionis ossium s. Wenceslai* ke dni 27. června.

Mešní formulář svatováclavský vykazuje podle uvedené stati bohatost chorálních melodií pro jednotlivé slavnosti. Pro ně byly zvoleny nápěvy k nejvýznamnějším slavnostem, kyrie, sanctus, benedictus a agnus s četnými tropy, alleluja a ofertorium se vzletnými jubilacemi, řada sekvencí cizího i domácího původu s autorem Domaslavem při prose Dulce melos.

Řada nápěvů mezinárodního významu a původu svědčí i o mezinárodní úctě českého světce. Zdomácnily pak a daly podnět k tvorbě českého původu, ať už v řeči latinské, či české. Hudební prvky svatováclavské v mešním formuláři jsou skvělými ukázkami pevné stavby melodií, jejich vzorné souměrnosti, pružné invence a mnohotvárné podoby v rámci prosté diatoniky a mnohdy i nepatrného rozsahu. Ukazují umělce, kteří dovedli vytvořit geniální dílo i z prostředků nepatrných. Píseň Svatý Václav, sekvence Dulce melos to potvrzují právě tak, jako hudební prameny k mešnímu formuláři ostatních patronů zemských, hlavně k sv. Ludmile.

---

[63] *Podlaha,* Svatého Václava hrob a ostatky, 1911, 37.

III. ČÁST

RÝMOVANÉ OFICIUM O SV. VÁCLAVU

Historia de s. Wenceslao

Vývoj rýmovaného oficia.

Rýmovaná oficia, církevní to latinské hodinky v básnické formě, jsou produktem středověku a nazývala se *historia.* Svědčí o tom admontský sborník 703 z poč. 15. stol., ve kterém Historia sancti wenczeslay má v čele výklad slova historia: Et quia in antiphonis et responsoriis et ympnis quasi tota vita et passio beati martiris wenczeslay succincte et compendiose continetur, idcirco ea iussimus hic annotari. Název historie se vyskytuje pro rýmovaná oficia i v starších rukopisech českého původu.

Specificky historickou částí byly v oficiu legendy, rozložené do matutinálních nokturnů jako lekce. V rýmovaných oficiích jsou však životopisného rázu též hymny, antifony a responsoria s verši po matutinálních lekcích. Je tedy oficium v básnické formě celé rázu historického, dotýkajíc se světcova života, k jehož poctě bylo složeno. Odtud tedy právem jeho název historia.

Počátek poetických historií lze umístiti do karolinské renaissance, v níž se jeví snaha, odívati v básnické roucho bohoslužebné texty, které nejsou přejaty z bible. Jako do mešních formulářů se vkládaly tropy, tak v církevních hodinkách staršího typu se prokládaly prosaické texty básnickými antifonami, hymny a responsoriemi. Tak vznikala oficia buď jenom částečně rytmisovaná nebo v dalším vývoji oficia rýmovaná.

K prvotinám rytmisovaného oficia z doby teoretika Hucbalda patří veršované oficium o nejsv. Trojici (de Ss. Trinitate), jehož autorem je biskup Štěpán z Lutichu († 920). Oficium je v nešporech a laudách o 6 žalmových antifonách podle benediktinského způsobu.

Belgii a Francii lze považovati za země vzniku básnických historií. Příkladem veršovaného oficia jsou historie o sv. Františku z Assisi a o sv. Antonínu Pad., jejichž autorem je kapelník při francouzském dvoře,

františkán Julian ze Špýru v prvé pol. 13. stol.[1] Ve Švédsku zbásnil N. Hermanson rýmované oficium o sv. Ansgarovi. Sv. Eriku oslavil rýmovaným oficiem uppsalský arcibiskup Jacob Israelson v 13. stol. a Helenu z Västergötlandu biskup Brynolf 1288. Z českých autorů byl znám dosud arcibiskup Jan z Jenšteina, tvůrce oficia o Navštívení P. M. K němu přistupuje řeholní bratr české národnosti Domaslav jako autor historií o sv. Ludmile a sv. Václavu se sekvencí Dulce melos cum concentu.

Od konce 12. stol. jsou nová oficia výhradně rýmována. Zatlačila oficia v prose, dostala se v 13. stol. do římských breviářů a ovládla po celá 3 století liturgii. Na jejich rozšíření měli hlavní vliv františkáni. Byla komponována dále k novým svátkům až do 16. stol., ale jejich hudební a textová forma jeví později úpadek. Reformou papeže Pia V. byla 1568 odstraněna z římského breviáře, platného pro celou církev, až na výjimky zdůvodněné starou tradicí, jakou měla na př. svatovítská kapitula v Praze.

Jsou původu regionálního a většinou řádového. Jednotlivé země, diecése a řády vyzvedly v určitých dobách význam některých světců a svátků. Bylo třeba komponovati k jejich poctě zvláštní formuláře mešní a církevní hodinky. V mešním formuláři byly to hlavně sekvence, jež dodávaly zvláštního rázu světcově úctě. V církevních hodinkách poskytovaly básníkům i hudebníkům vhodnou příležitost k jejich tvůrčí činnosti básnické formy hymnů, antifon, responsorií, veršů a případně též legend v matutinálních lekcích.

Veršovaná oficia jsou tedy produktem všeobecné kultury křesťanské, se kterou se dostala do Čech jako i jiné básnické a hudební prvky. Umožnily to politické a církevní styky Čech s cizinou, někdy i přímá závislost na ní.

Každý světec měl své zvláštní oficium, i když některé jeho části byly převzaty ze společných textů a nápěvů téhož souboru, na př. de communi unius martyris nebo de communi confessoris. Příkladem jsou

---

[1] *Dr. J. E. Weis,* Die Choräle Julians von Speyer zu den Reimoffizien des Franciscus- und Antoniusfestes. Mit einer Einleitung, München 1901; *Týž,* Julian von Speyer, 1900; *P. Hilarius Felder, O. M. Cap.,* S. Francisci Assisiensis et S. Antonii Patavini officia rhytmica auctore Fr. Juliano a Spira († asi 1250).

historie o sv. Václavu, sv. Ludmile, sv. Prokopu, Vítu a jiných význačných světcích a zemských patronech českých.

Zachované historie *o sv. Václavu* mají vyspělou formu veršovaného oficia. V rýmu jsou antifony, hymny, antifona ad Magnificat a Benedictus, invitatorium, responsoria s verši po matutinálních lekcích a tropus v matutinu. Mimořádně jest v některých oficiích antifona ad Magnificat a ad Benedictus rytmisovanou prosou. Též v některých legendách, jichž jest použito jako matutinálních lekcí, jest patrný hudební rytmus, na př. v legendě *Oportet nos, fratres* nebo v sermonu *Licet plura*. Legendy byly totiž určeny k pěvecké reprodukci jako liturgický recitativ. Ostatně i kazatelé si libovali tehdy ve vázané řeči.

Jest především zjistiti dobu, od které možno sledovati svatováclavské hodinky *v básnické formě*. Při tom jest rozlišovati jejich textovou a hudební formulaci *českou* a *moravskou*.

Před 12. stol. byly v Čechách latinské kanonické hodinky *v prose*. Sv. Václav se jich účastnil a zpíval je s klerem, jak vysvítá ze zachovaných svatováclavských legend, z nichž *Crescente fide* je podle Pekaře z let 60.—70. desátého stol., *Gumpoldova* asi z r. 980, *Kristiánova* z let 992—994, mnicha *Vavřince* z konce 10. stol. a sermo *Licet plura* z druhé pol. 10. stol. *Legenda Oportet nos* v rýmované prose spadá do prvé pol. 11. stol.[2] Úryvky legend byly součástí matutinálních nokturnů jako lekce až později a vztahovaly se přímo k životu světcovu. Ostatní zpěvy hodinek, jako hymnus, antifony, responsoria s verši k lekcím byly převzaty ze všeobecné části de communi unius martyris, které však tehdy neměly básnické formy. Hlavní část hodinek tvořily žalmy, čtení ze St. a N. Zákona a církevních Otců.

Za života sv. Vojtěcha a Kristiána neexistovaly ještě speciální antifony a zvláště komponovaná responsoria pro svátek sv. Václava. Vyplývá to z prologu Kristiánovy legendy,[3] v níž si autor stěžuje sv. Vojtěchu: »Kdyby ostatky takových a tak znamenitých a hodných svědků Kristových, slynoucích mocí znamenitých zázraků, byly uloženy v ze-

---

[2] *J. Pekař*, Svatý Václav, Svatováclavský sborník I., 1934, s. 83 a násl.

[3] Život a umučení svatého Václava a báby jeho svaté Ludmily dle sepsání Křišťanova. Z latiny přeložil Ant. L. Stříž, předmluvu a poznámky napsal Josef Pekař. Praha 1921. Též *Pekař*, Die Wenzels- und Ludmilalegenden, Praha 1906 ss. 88—89.

mích Lotharovců nebo Karlovců a jiných křesťanských národů, dávno by děje tyto byly vymalovány písmem, abych tak řekl zlatým, a ozdobeny byly zpěvem (cantilenam) responsorií a antifon s připojenými povzbuzujícími výklady (sermonum).« Kristián jako vysoce vzdělaný muž znal soudobé kulturní prostředí okolních zemí a navázal na ně ve své legendě.

Nebylo tedy antifon, responsorií ani sermonů, které by ilustrovaly zásluhy českých světců podle příkladu v jiných zemích. Avšak antifony, responsoria i sermony byly součástí matutina (officium nocturnale) v rámci církevních hodinek.

Z prologu Kristiánova lze usuzovati, že buď vůbec nebylo za jeho doby církevních hodinek o sv. Václavu, nebo že k nim antifony, responsoria a lekce se přejímaly podle platných zásad 9. stol. ze všeobecného formuláře a z bible, jak se dálo také při zpěvech v mešní bohoslužbě.

Svátek sv. Václava se slavil již v 10. stol., jak potvrzuje kalendářní záznam tohoto svátku ve veronském sakramentáři č. 87 z doby benediktina sv. Wolfganga († 994) a císaře Otty III. (Stejskal, 143.) A po 66 letech bratrovraždy v Staré Boleslavi se slavil svátek sv. Václava 28. září r. 955 na Libici, v krvavý to den vyvraždění Slavníkovců (Pekař, Sv. Václav, Svatováclavský sborník I., 91). K liturgické oslavě svátků bylo třeba mešního formuláře a kanonických hodinek. Svěcení svátku sv. Václava na konci 10. stol. předpokládá tedy liturgické hodinky a tím existenci antifon, responsorií a sermonů jako součásti oficia »nocturnale«. A poněvadž podle stížnosti v té době žijícího Kristiána nebylo těchto specielně komponovaných antifon, ani responsorií pro svatováclavské officium nocturnale, byly antifony s responsoriemi přejaty z commune unius martyris non pontificis. K nim se připojilo 12 lekcí ze Starého Z. de prophetis a Nového Z. de apostolis. O životě světcově nebylo v nich zmínky.

Z výtky Kristiánovy nepřímo vysvítá, že za jeho doby pro matutinální lekce nebylo použito legend už existujících, *Crescente fide* ani *Gumpoldovy,* ani sermonu *Licet plura,* jestliže byl sepsán před legendou Kristiánovou. Teprve Vavřincova legenda svatováclavská byla zařaděna do 12 lekcí mešního oficia, jak dokazuje její rozdělení na 12

částí a jejich přímého očíslování. Buď Vavřincova legenda vznikla až po legendě Kristiánově nebo byla koncipována jen pro montecassinský klášter a Kristián jí neznal. Jinak by uvedená stížnost Kristiánova neměla oprávnění.

Byly tedy v 10. a 11. stol. dány možnosti zpěvu církevních hodinek o svátku sv. Václava. Nebyly ještě rytmisované.

Veršované historie svatováclavské jsou zapsány a notovány v zachovaných breviářích od konce 12. stol., jak podotýká také Pekař (WLL, 78). Lze je stopovati od konce 12. stol. ze zachovaných breviářů, hymnářů, antifonárií, žaltářů a legendárií. Uvedené rukopisy se týkají textů a zpěvů *latinských.*

Církevní hodinky se konaly za doby sv. Cyrila a Methoda také v jazyku *slovanském.* Potvrzuje to Kristián (FRB I, 201; Pekař, Nejstarší kronika česká, 133), který praví, že papež dal Cyrilovi právo v uvedeném jazyku (slovanském) obětovati slavné mše a zpívati kanonické hodinky (canonicorum horas ymnizari). Kanonické hodinky v jazyku slovanském se zpívaly na Sázavě a v kostelích s obřadem v slovanském jazyku.

Kanonických hodinek, určených pro denní dobu, bylo 7 podle slov žalmisty: Septies in die laudem dixi tibi. Byly to matutina laus (nyní laudes), prima, tertia, sexta, nona, vespera a completorium. Je předcházelo za noci officium nocturnale čili vigilia (nynější matutinum). Uplatnila se tu slova: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Svatováclavské legendy i breviáře navazují na toto rozvrstvení a původní názvy církevních hodinek, odlišujíce matutinum od laud.

Nynější matutinum se nazývalo vigiliae (Kristián), cantus nocturnalis (Gumpold), officium nocturnale, officium divinum in noctibus, nocturna laus. Nynější laudy měly názvy matutinarum laus (Kristián), laudes matutinales (Gumpold), cantus matutinalis (záhřebská legenda Beatissimus martir, s. 383), in gallicinio (záhřebská leg. Gloriosus wenceslaus ex christianissimo patre, s. 381), matutinum (Crescente fide).

Svatováclavské legendy používají pro matutinum a laudy uvedených různých názvů a odlišují obě kanonické hodinky od sebe zvláště tehdy, když líčí události před mučednickou smrtí sv. Václava.

Gumpold (FRB I, 159; Česká kratší verse Gumpoldovy kroniky) spojuje v celek cantum nocturnalem a laudes matutinales. Podle něho pospíšil sv. Václav do chrámu, zpíval tam *matutinum i laudy* a po mnohých modlitbách se vracel domů. Na cestě z kostela byl zavražděn. Tomuto spojení obou hodinek neodpovídá však začátek Gumpoldovy věty Redeunte officio matutinalis horae post gallicinia. Tu zná Gumpold jen matutinalem horam (laudy) post gallicinia (po kuropění). Sv. Václav šel tedy na laudy, které se konaly po kuropění, ale zpíval nejen laudy, nýbrž i officium nocturnale, čili naše matutinum, které bylo před laudami a před kuropěním. Podle římského způsobu se spojovaly matutinum a laudy v celek. Laudy se začínaly na úsvitě a po nich byla mešní bohoslužba. Gumpold, působící v Mantově, znal zajisté římský způsob kanonických hodinek, uvedený v »Ordo romanus«, a aplikoval jej na české poměry. (Srv. J. Vašica, Druhá staroslověnská legenda o sv. Václavu ve Vajsově Sborníku staroslov. liter. památek o sv. Václavu a Lidmile 1929, 110.)

Podle *Kristiána* (Pekař, Nejstarší kronika česká, 155; FRB I, 217) se účastnil sv. Václav v noci vigilií (vigiliae, t. j. matutinum), při nichž se modlili historii St. Z. Před laudami (ante matutinarum laudes) spěchal do kostela, aby je slyšel nebo spoluzpíval. Kristián se nezmiňuje, že Václav po vigiliích se vrátil z kostela domů, ale třikrát opakuje v různých variantech, že vstal a spěchal před počátkem laud do chrámu, aby je slyšel nebo zpíval (ut *diximus,* matutinam laudem deo rediturus — ante matutinarum laudem ecclesiam properante ante popularem strepitum — priusquam popularis adventasset conventus matutinarum laudes vel audire vel percantare cupiens). Václav byl tedy přítomen vigiliím, které byly před laudami. Vstal a spěchal na laudy do kostela. Z toho plyne, že po vigiliích šel domů, užil času mezi vigiliemi a laudami ke krátkému odpočinku a vstal, aby se účastnil laud. Jest nápadné, že Kristián slovům matutinam laudem deo rediturus předeslal *ut diximus,* ač předtím mluvil nikoliv o laudách, nýbrž o vigiliích a přítomnosti Václavově při nich. Sv. Václav šel tedy dvakrát do chrámu, po prvé k matutinu a po druhé k laudám, na něž se už nedostal. Kněz zavřel kostel a sv. Václav na této druhé cestě do chrámu byl přepaden. Tak jest rozuměti výkladu Kristiánovu.

Crescente fide (FRB I, 187) vypravuje, že sv. Václav podle svého zvyku před úsvitem (ante auroram) šel do kostela na matutinum, t. j. na laudy. Na cestě do kostela byl zavražděn. Crescente fide vynechává první návštěvu noční, o které vypravuje Kristián.

Benediktinský mnich *Vavřinec z Montecassina* (FRB I, 177, Lectio decima) praví, že král Václav šel do kostela z bratrova obydlí, kde byla připravována hostina s královskou nádherou, a uvádí text modlitby, kterou se v kostele sv. Václav modlil. Není tu řečeno nic ani o matutinu, ani o laudách, které byly příští noci. Když však nastala noc a všichni spoluhodovníci byli opilí, odebral se do kostela v obvyklou hodinu, aby Pánu vzdal *gratiarum laudemque solemniter*. Ze slova laus se dá souditi, že se účastnil laud, nikoliv matutina. Benediktinský mnich Vavřinec líčí tuto událost se svého řádového stanoviska, podle něhož matutinum a laudy byly odděleny v době a Pascha usque ad Novembres, tedy také v září. Rovněž v Gallii bylo zvykem benediktinů zpívati laudy až po uplynutí menší doby od skončení vigilií. (Matutina solemnitas expletis nocturnis post modicum temporis intervallum solet in Galliae monasteriis celebrari. Butler, Sancti Benedicti regula monasteriorum, cap. VIII, s. 41.)

Záhřebská legenda *Gloriosus W. ex christianissimo patre* dí: Když sv. Václav za kuropění (in gallicinio) se odebral do kostela, aby se modlil (causa orandi), a po skončení se vracel do paláce, aby si odpočinul, byl na cestě z kostela zavražděn. Slova in gallicinio naznačují, že byl na laudách. Mešní bohoslužba byla spojena s tercií nebo nonou (Migne, PL 202, 39: Beleth, De officio diurno).

Potvrzuje to druhá legenda záhřebská *Beatissimus martir W.*, podle v níž v následující noci sv. Václav vyslechl zpěv laud (audito matutinali cantu) a na zpáteční cestě z chrámu do ložnice byl zavražděn.

Slovanské legendy vykládají, že sv. Václav byl zavražděn na cestě do chrámu, když šel na jitřní (FRB I, 125; FRB I, 131). Slovo jitřní má význam jako matutina laus, nynější laudy.

Opavský sekvenciář z r. 1418, l. 143[ab], v komentáři sekvence Criste, tui militis praví, že Boleslav zavraždil sv. Václava, dum consueto modo matutinas orationes (laudy) deo solvere voluisset . . . manu armata ad postes templi currit et fratrem orantem gladio transfodit.

Nelze se tu zabývati problémem, zdali byl sv. Václav zabit na cestě

do chrámu nebo z chrámu.[4] Bylo však třeba poukázati, že ve spojení s bratrovraždou se jedná při jejím vylíčení o dvě různé kanonické hodinky. Prvá (vigilia) byla za noci, druhá (matutina laus) začínala při východu slunce. Proto laudy se počítaly k hodinkám denním, nikoliv nočním.

Někteří legendisté při líčení bratrovraždy mluví skutečně o dvou různých hodinkách, jiní jenom o laudách. Někteří z nich vypravují, že Václav byl zavražděn na cestě do kostela k laudám, k nimž se tedy už nedostal; druzí jsou názoru, že se laud ještě účastnil a teprve při návratu po nich z kostela byl přepaden. Gumpold spojuje matutinum a laudy v jedno a zná tedy jenom jednu cestu sv. Václava do chrámu. Kristián obě hodinky časově od sebe odděluje. Ostatní životopisci se nezmiňují o Václavově návštěvě k nočnímu oficiu (officium divinum in nocturnis), poněvadž toho nepotřebují k vylíčení bratrovraždy, jež byla ve spojení s Václavovou návštěvou kostela k laudám.

Bylo by také uvážiti, jakými pravidly se řídili staroboleslavští kněží, zda řádem římským či benediktinským či gallským, zdali mezi oběma hodinkami použili krátké doby k odpočinku, či zpívali v officium nocturnale tolik žalmů a modliteb, až mohli ihned pokračovati v laudách. Podle Beletha (Migne, PL 202, 33) vstávali kněží třikrát, a to k vigiliím (ad canticinium), k laudám (ad galli cantum) a k ostatním denním hodinkám (donec iam dies est).

Jest dále připomenouti rozdíl zimního a letního oficia, jejichž mezníkem byly velikonoce a podzimní rovnodennost 24. (!) září, podle benediktinského řádu a Kalendis Novembribus usque in Pascha doba zimní, ostatní čas a Pascha ad Novembres (Butler, cap. VIII). V zimní době bylo of. nocturnale delší než v letní.

Rozdělení oficia na 7 denních samostatných částí a 1 noční platí pro starší znění kanonických hodinek v prose. Rytmisované hodinky mají dvojí nešpory, vespera I a vespera II.

V dalších speciálních kapitolách o jednotlivých hodinkách jest použito nynějšího běžného pojmenování a pořadu: *vespera I, matutinum, laudes, prima, tertia, sexta, nona, vespera II, completorium.*

---

[4] Srv. *Jan Slavík*, Sv. Václav a počátky křesťanství u Slovanů, Slovanský přehled 1929. *J. Pekař*, Český časopis historický 1930, 189. *Slavík*, Mladší slovanská legenda o sv. Václavu, Svatováclavský sborník I, 1934, 854. *J. Pekař*, tamtéž, s. 58, pozn. 68.

Vespera (prima).

Vesperae, vespera, vespertina synaxis, in vespera matutina laus, vespera prima, vespera secunda, nešpory, nešpor.

Organismus nešporů.

Organismus nešporů podle regule sv. Benedikta (C. Butler, Sancti Benedicti regula monasteriorum, caput XVII, XVIII) je částečně odlišný od římského postupu, jak jej v polovině 12. stol. uvádí Joannes Beleth (rkp. knih. metr. kap. praž. C 48 z r. 1380, l. 9b pod názvem Summa de officio ecclesiactico; Migne, PL 202, s. 58: J. Beleth, Rationale divinorum officiorum).

A. Regule sv. Benedikta.[5]	B. Joannes Beleth.
Deus, in auditorium meum intende. Domine, ad adiuvandum me festina.	totéž.
4 psalmi cum antiphonis.	5 psalmi cum antiphonis.
Lectio (capitulum).	Lectio parva (capitulum) sine Iube, domne et sine Tu autem, domine.
Responsorium (responsum).	Responsorium,
Hymnus čili ambrosianum. Versus.	vel eius loco versus cum hymnis,
Canticum in »Evangelia« s antifonou in Evangelio.	et antiphona, ac deinceps Magnificat sequitur.
Litania (Kyrie eleyson).	Collecta, quam orationem dicimus.
Oratio dominica (Paternoster... et ne nos inducas in tentationem. Amen.)	[Benedicamus domino. Deo gratias (pueri)].
	Post vesperas collecta de Sanctis, cuius est festum sequens.
	[Benedicamus domino. Deo gratias].

[5] Regula s. Benedicti: Vespertina autem sinaxis 4 psalmis cum antiphonis terminetur, post quos psalmos lectio recitanda est; inde responsorium, ambrosianum, versus, canticum de Evangelia, litania et oratione dominica fiant missae (et completum est).

V benediktinských nešporech jsou jen *4 žalmy* se 4 antifonami, v římských je *5 žalmů* s jejich antifonami. Řeholníci jsou dokonalejší než světský klerus. Stačí jim tedy 4 žalmy; světští kněží hřeší 5 tělesnými smysly, nechť žádají za odpuštění 5 žalmy. Tak dí Beleth v 12. stol. Rovněž cisterciové v Zlaté Koruně zpívali o nešporech podle benediktinské regule 4 žalmy s antifonami, jak svědčí notovaný jejich antifonář univ. knih. praž. XII C 7a z 13./14. stol., l. 204[a]. Mladší brevíře a antifonáře se řídily římskou liturgií a v svatováclavských nešporech měly 5 žalmů s 5 antifonami.

Po posledním žalmu s opakovanou antifonou následovalo v řádových i římských nešporech *capitulum* čili lectio parva, ale bez lektorovy prosby o požehnání Iube, domne, benedicere, bez benedikce a bez konečných slov Tu autem, domine, miserere nobis, což vše bylo při matutinálních lekcích.

Společnou částí je též následující *responsorium* čili responsum, zkráceně ℟.

V benediktinských nešporech se zpíval po responsoriu *hymnus* čili ambrosianum, ale podle římského způsobu mohl býti místo responsoria versus cum hymnis. Odpadl verš s hymny, jestliže bylo responsorium. Svatováclavské nešpory v Zlaté Koruně neměly podle antifonáře II C 7a, l. 204[a] hymnu Dies venit a naopak u sv. Jiří v 12./13. stol. zpívaly jeptišky o svatováclavských nešporech z breviáře XII F 5, l. 339[a] hymnus Dies venit a vynechaly ℟. Castus mente.

V 14. stol. se uplatňovala v Čechách římská liturgie a tím i jednota v oficiu. Nejen v biskupských a kapitulních chrámech, ale též u sv. Jiří byly zařaděny do svatováclavských nešporů ℟. Castus mente a hymnus Dies venit. Obojí mají svatojirské breviáře 14. stol. v univ. knih. praž. XII E 1, l. 161[a]; XII E 15b, l. 49[a]; XII D 9, l. 358[b]; XIII B 9, l. 159[b]; XIII E 4e, s. 793; dále antifonáře XIV G 46 z 14. stol. a VIII C 15 z 15. stol., l. 129[a]; téže knihovny breviář XVI G 17, l. 453[a]; Nár. mus. praž. Liber viaticus Jana ze Středy asi z r. 1360, XIII A 12, l. 268[b] a jinde.

Po hymnu s veršem následovala podle obojího řádu *antiphona ad Magnificat* a mariánský chvalozpěv *Magnificat* anima mea dominum,

jenž se nazýval původně canticum in »Evangelia« a antifona k němu slula ant. in Evangelio.[6]

Canticum in Evangelia je snad zkratkou Canticum in [libris Novi Testamenti, qui vocantur] Evangelia. Slov těch se užívalo v dobách nejstarších, později se objevuje v breviářích řádových i světského kleru obojí pojmenování, antiphona in Evangelio i ant. ad Magnificat.

Po zopakované antifoně ad Magnificat (in Evangelio) je v benediktinských nešporech *supplicatio litaniae,* id est *Kyrie eleison* a *Pater noster,* čímž končí všechny hodinky benediktinské.

V římských nešporech je *kolekta* čili orace, jíž předchází Dominus vobiscum s odpovědí Et cum spiritu tuo a Oremus. Po oraci s velikou klausulí opakoval kněz Dominus vobiscum, lid odpověděl Et cum spiritu tuo. Chlapci zanotovali (tum pueri cantent) *Benedicamus domino,* sbor odpověděl *Deo gratias.*

Po Benedicamus domino, zazpívané chlapeckým sborem, následovala *suffragia sanctorum* čili collecta (commemoratio) de sanctis, cuius est festum sequens. Obsahovala antifonu a oraci. Při svatováclavských nešporech 28. září se vzpomínal svátek sv. Michala antifonou Gaudent in celis anime sanctorum. Oratio ut supra (svatojirský brevíř VI E 13 z 12./13. stol., s. 414). V nešporech o Translaci sv. Václava 4. března platila vzpomínka sv. Gunegundě antifonou Veni sponsa cristi a orací Omnipotens misericors deus, qui ... beate Gunegundi ... (XIII B 9, 152[b]; XIII E 1, l. 216[a]; VI B 10, l. 104[b], bez not).

Na závěr nešpor po komemoraci zaznělo z úst kněze, nikoliv chlapeckého sboru, znovu *Benedicamus domino,* k čemuž sbor odpověděl *Deo gratias.* Tak se končily i kompletář a oficia o velkých slavnostech v některých větších chrámech (Beleth, Migne, PL 202, 42).

Rýmované antifony k nešporním žalmům.

Po obvyklém úvodu Deus, in adiutorium ... následovaly žalmové antifony, které patřily vedle hymnu, responsoria a antifony in Evangelia

[6] Sic designantur antiphonae, quae dicuntur ante Benedictus, quod istud canticum ex Evangelio sit sumptum. Idem dicendum de antiphona, quae praetermittitur cantico Magnificat. (Liber responsalis s. Gregorii Magni; *Migne,* PL 78, 728 pozn.).

(ad Magnificat) k nejstarším veršovaným částem svatováclavských nešporů. Ostatní texty byly v prose, jsouce přejímány z commune unius martyris a ze žaltáře.

Rýmované antifony k nešporním žalmům vykazují trojí znění, a) benediktinské, b) svatovítské, c) olomoucké. Antifony v nešporech pro svátek sv. Václava 28. září (in festo) lišily se od antifon k nešporům o Přenesení těla sv. Václava 4. března (in Translatione).

a) Benediktinské nešpory na 28. září měly 4 rýmované antifony k žalmům. Je notuje na př. antifonář univ. knih. praž. XII C 7a z 13./14. stol., l. 204[a], cisterckého kláštera Zl. Koruny s regulí sv. Benedikta a benediktinský antifonář VIII C 15 z 15. stol., l. 129[a] z téže knihovny.

Tyto 4 antifony řádových nešporů odpovídají prvním 4 z pěti antifon svatovítských nešporů podle římského znění:

1. Adest dies leticie — e v o v a e.
2. Peremptoris pena — e v o v a e.
3. Gressus redit prepeditus — e v o v a e.
4. Carcer nocte claruit — e v o v a e.

Jenom první z nich *Adest dies leticie* notují rukopisy univ. knih. praž. ze 14. stol., svatojirský breviář XII E 15b, l. 49[a], pod titulem In prima vespera super psalmos antiphona, a benediktinský antifonář VII H 1, list 1[a], Truhlářem mylně nazvaný Hymnarium. Její text bez not zapisuje svatojirský breviář XII E 1 ze 14. stol., l. 161[a], super psalmos feriales ad vesperas (28. září). Zápis první a jediné antifony lze vysvětliti dvojím způsobem. Buď se zpívaly všechny feriální žalmy in directum s touto jednou antifonou nebo její zápis naznačoval precentorům volbu dalších antifon, pokud oficium bylo de festo a nikoliv de feria.

Pro Translaci 4. března byla k benediktinským nešporům určena pouze jedna antifona Ave, beate wenceslae, unica spes gentis tue ve svatojirských breviářích XII F 5, l. 339[a] (bez not); VI B 10, 104[a]; XIII B 9, l. 152[b] (ze 14. stol.); XIII E 1, l. 215[b] (bez not ze 14. stol.); XII E 15b, l. 62[a] (bez not ze 14. stol.). V XIII B 9 jest tato antifona předepsána in Translacione super psalmos feriales, které se odlišovaly od žalmů pro oficium de dominica a de festo.

b) Druhé znění lze nazvati svatovítské, poněvadž bylo podle římského způsobu kodifikováno pražským arcibiskupem Arnoštem z Par-

dubic pro svatovítský chrám a pro světské duchovenstvo české. Nešpory svatovítského znění měly 5 nešporních antifon:

1. Adest dies leticie.
2. Peremptoris pena.
3. Gressus redit prepeditus.
4. Carcer nocte claruit.
5. Per trimatum hoc humatum.

K 4 řádovým antifonám přibyla pátá Per trimatum, která jest ojediněle uvedena v universitním breviáři ze 14. stol. VI G 17, l. 453[a], jako doplněk k předešlým. Svatováclavské nešpory s 5 žalmovými antifonami se staly v 14. stol. všeobecnými a jejich zápisy vykazují jenom varianty hudební.

Prameny.

Nár. mus. praž.:
XIII A 12, l. 313[a], Liber viaticus Jana ze Středy asi z r. 1360.
XVI A 2, Rokycanský breviář z 15. stol.
Univ. knih. praž.:
XIV B 6, l. 74[b], not. antifonář ze 14./15. stol.
Lobk. 593, l. 233[b], not. graduál kutnohorský z 2. pol. 15. stol.
Metr. kap. praž.:
P VI/3, l. 57[a], not. antifonář Arnošta z Pardubic z r. 1363.
Knih. Admont.:
717, l. 47[a], not. sborník ze 14. stol.
703, l. 53[b], not. sborník z poč. 15. stol.
Metr. kap. olom.:
CO 44, not. antifonář z poč. 14. stol., II. oficium o sv. Václavu.

Prvé dvě antifony jsou obsahu oslavného. Antifona třetí připomíná uzdravení slepých a hluchých, v 4. jest vylíčen zázrak, jak na přímluvu sv. Václava bylo ozářeno a otevřeno vězení, 5. se dotýká nálezu neporušeného těla světcova v hrobě 3 léta po jeho smrti. Textově tvoří všech 5 antifon uzavřený celek ve formě rýmované legendy.

Se stanoviska hudebního je sylabický ráz melodií jejich zpestřen skupinami až čtyřtónovými. Antifona první jest v I. modu, druhá v II. modu, třetí v III. modu, čtvrtá v IV. modu, pátá v V. s b-molle, čili v naší tónině F-dur. Číselný souhlas antifon s tóninami byl schematický. Objevuje se na př. i při nešporních antifonách v historii o sv. Františku od Juliana Špýrského z I. pol. 13. stol. Při svatováclavském oficiu je použito pro 5. antifonu nikoliv původního modu ly-

dického jako v Julianově oficiu, nýbrž zvětšená kvarta f—h jest nahrazena zpěvnějším postupem f—hes. Přechod lydické tóniny do F-dur čili do transponované tóniny ionské jest obvyklým zjevem v chorálních knihách Arnošta z Pardubic z r. 1363 a vyskytuje se sporadicky i před tím. Zvláštní jsou též vedlejší závěry na konci jednotlivých veršů. Dorská tónina původní i plagální má vedlejšími závěry nejen dominantu, nýbrž i svrchní tercii toniky a její septimu. Rovněž ve frygickém modu se objevuje na konci veršů vedle dominanty svrchní septima a spodní tercie toniky. Lydický modus s b-molle navazuje v polovičních závěrech dominantou a svrchní tercií na mladší způsob melodické stavby. Dvojice rhomb (birhomby) oživují rytmus a likvescentní tóny vyplňují odlehlejší intervaly.

c) Třetí znění, t. zv. olomoucké, se vyskytuje ojediněle jako I. svatováclavské oficium v notovaném antifonáři v kapitulní knihovně olomoucké CO 44 z poč. 14. stol. od l. 252[a].

Nešporních antifon je pět:

1. Ex hoc nunc et usque in seculum.
2. Deum verum confitentes.
3. Iste est qui custodivit.
4. In hoc sacro sollempnio.
5. Quoniam portarum syon.

Tyto nešporní antifony se nedotýkají přímo historických momentů antifon benediktinského a svatovítského znění. Antifona 1. navazuje na žalm 112. Laudate pueri dominum, antifona 2. cituje 116. žalm Laudate Dominum omnes gentes, přebírajíc žalmové prvky, aby jimi zdůraznila světcovu spravedlnost. Antifona 3. přebírá ze žalmu 145. Lauda, anima mea 5. verš Qui custodit veritatem in seculum, facit iudicium iniuriam patientibus: dat escam esurientibus. Antifona 4. je rázu hymnického, antifona 5. připomíná starozákonními obrazy mučednickou smrt sv. Václava a cituje ze ž. 147. Lauda Jerusalem 2. verš Quoniam confortavit seras portarum tuarum v rytmisované úpravě. Poněvadž sv. Václav upevňoval bránu Syonu a sebe dal za základ israelského chrámu, hoden byl mučednictví u chrámových dveří. Antifony jsou tedy parafrází žalmů Lauda, Laudate.

I po hudební stránce se liší nešporní antifony olomouckého oficia od

antifon svatovítského znění. Volba tónin je libovolná, nezávislá na postupu antifon. Antifona I. je v modu aeolském s vedlejšími závěry na tónu e, antifona 2. v tónině dorské s vedlejšími závěry c, antifona 3. je frygická se závěry a—c, antifona 4. v tónině hypofrygické, v níž jeden závěr je f, ostatní e; antifona 5. je v modu lydickém s b-molle a vedlejšími závěry na c. Rozsah antifon nepřesahuje oktávy.

Olomoucké oficium bylo patrně složeno pro biskupský kostel v Olomouci, zasvěcený sv. Václavu, a jest vynotováno v antifonáři CO 44 na prvním místě. Na 2. místě jest zapsáno oficium všeobecně známé, t. zv. svatovítské. Notace vykazuje virgy a rhomby.

Nešporní žalmy.

Nešporní žalmy byly pravidelně zakončeny malou doxologií Gloria patri. Úvodem k žalmu byla antifona, která se po jeho skončení opakovala. Žalmy se zpívaly podle vzorců, složených v 8 církevních tóninách. Vedle nich byl pro zpěv žalmů tonus peregrinus, který se lišil od předchozích dvěma různými recitantami.

Každý vzorec měl 2 části, na něž se rozdělil text žalmových veršů. V prvé části se připojily na recitantu čili dominantu tóniny na počátku initium čili inceptio, uprostřed flexa a na konci mediatio, medianta. Druhá část měla touž recitantu jako prvá a končila melodickým úryvkem, zvaným differentia čili finalis. Některé vzorce měly v druhé části několik diferencí, čímž se docilovalo větší rozmanitosti v rámci téhož vzorce. Initium se zpívalo v žalmech jen při prvém verši. Chvalozpěvy Magnificat v nešporech a Benedictus dominus v laudách měly initium u všech veršů. Při kratších verších flexa v prvé části vzorce se mohla vynechati.

Žalmové vzorce v 8 tónech byly vynotovány v antifonářích pod titulem Toni communes společně s nápěvy pro doxologie k introitu, pro alleluia na dobu velikonoční, pro Magnificat, Benedictus dominus, Venite exultemus a pro jiné ustálené formy melodické. Následující příklady žalmového vzorce VI. tónu jsou přepsány z antifonáře 13. stol. Zlaté Koruny v univ. knih. praž. XII C 7a, l. 160^{b}, a z antifonáře 14. stol. městského archivu v Brně, sign. FM 3.

XII C 7a:

I. č. *Initium.* *Recitanta.* *Flexa.* *Mediatio.*

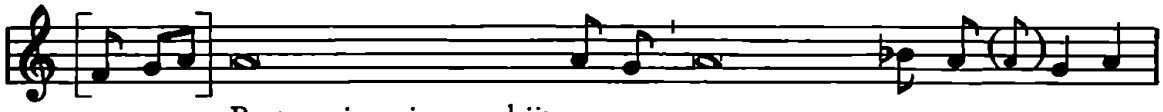

Beatus vir qui non abiit
in consilio impi-o-rum et in via pecca-to-rum non ste-tit *

II. č. *Recitanta.* *Differentia.*

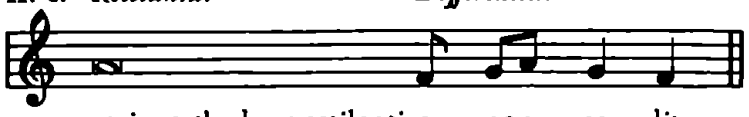

et in cathedra pestilenti-e non se - dit.

FM 3:

I. č. *Recitanta.* *Flexa.* *Mediatio.*

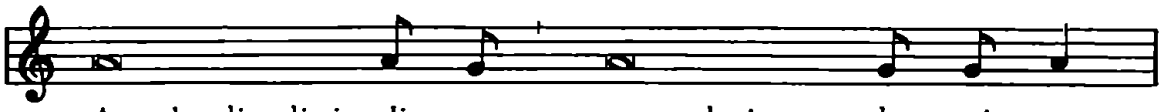

Apprehendite disci - pli - nam, nequando irascatur do - mi - nus *

II. č. *Recitanta.* *Differentia.*

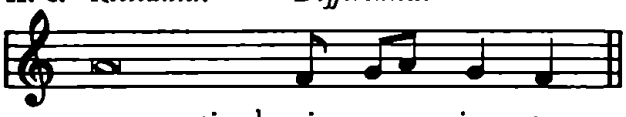

ne pereatis de vi - a ius - ta.

V uvedených případech se odlišuje vzájemně medianta.

Pro žalmové vzorce se užívalo též zkrácenějšího způsobu notace v oddílu Toni communes. V antifonáři XII C 7a jest pro VI. tonus zkratka:

Initium. *Recitanta.* *Differentia.*

XII C 7a:

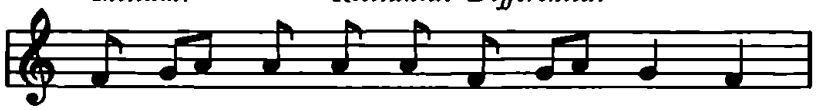

Glo - ri - a e v o v a e

Ve zkratce jest označeno initium (gloria) a diference e v o v a e, t. j. seculorum amen. Žákům se vštěpovaly žalmové vzorce různými mnemotechnickými pomůckami, na př. pro I. tonus Primum querite regnum dei, pro II. tonus Secundum autem simile est huic, atd. (XII C 7a, l. 157[a]). Pro pěvce v choru stačilo, když na konci antifony písař připojil ze žalmového vzorce v notaci diferenci a ji podložil zkratkou e v o v a e.

Podle žalmových vzorců se zpívaly střídavě verše žalmů. Podkládání

textu vyžadovalo značné pohotovosti, aby při mediantě a diferenci přízvučné slabiky konečných slov byly podloženy přízvučnému tónu. Často zbylo více nepřízvučných slabik než bylo not. V tomto případě se vložily do melodií medianty nebo diference nadpočetné noty (notae supervenientes) podle vžitých pravidel. V prvém příkladu je v mediantě nadpočetnou notou *a*.

Žalm a k němu náležející antifona byly vždy v téže tónině.

Pěvci v choru přednášeli žalmy ze žaltářů (psalterium), později též z breviářů. Žaltáře obsahovaly 150 starozákonních žalmů, uspořádaných pro jednotlivé dny, počínajíc nedělí, a to pro matutinum, laudy, primu, tercii, sextu a nonu. Zvláštní oddíl byl vyhrazen žalmům k nešporům a kompletáři na jednotlivé dny. Rovněž pohromadě byly zapsány hymny de tempore a de sanctis. Tímto způsobem jest uspořádán tištěný žaltář olomoucký bez not z r. 1499, vydaný Z. Tobolkou 1932. V roudnickém žaltáři ze 14. stol. v knih. metr. kap. praž. Cim. 7 jsou v záhlaví žalmů vynotovány antifony, ale uspořádání žalmů pro jednotlivé dny a hodinky není označeno.

Výběr žalmů k nešporům se řídil podle předepsaného oficia de dominica, de festo nebo de feria. Nešpory řádové měly jiné žalmy než nešpory podle římského obřadu. I v různých dobách měly tytéž nešpory odlišné žalmy.

Regule sv. Benedikta v kap. XVIII určovala k 4 nešporním antifonám výběr ze žalmů 109—147, ale vylučuje z nich žalmy 117—127 a 133 až 142, určené pro ostatní hodinky. Mohlo se tedy v nešporech použíti žalmů 109—116, 128—132, 143—147.

Jest nesnadno říci, kterých žalmů se použilo v svatováclavských nešporech benediktinských a římských. V Arnoštově antifonáři P VI/3 z r. 1363, v XIII F 14 ze 14. stol. a v admontském sborníku 703 připojil písař při prvé antifoně k žalmové diferenci: Psalmus laudate — per totum. Liber viaticus XIII A 12 asi z r. 1360 a norimberský tištěný breviář z r. 1492 uvádějí při prvé antifoně: Psalmus Laudate — per omnia. Podobně nařizuje tištěný žaltář olomoucký z r. 1499 v úvodu: In solemni aut celebri festo ad vesperas psalmus Omnia laudate ut in psalterio. Toto pravidlo se vztahuje tedy na svatováclavské nešpory 28. září in solemni festo. Ale citovaným slovem Laudate počínají žalmy

148. Laudate dominum de celis, 150. Laudate dominum in sanctis eius, 116. Laudate dominum omnes gentes, 146. Laudate dominum quoniam bonus, 134. Laudate nomen domini, 112. Laudate pueri dominum. Počet žalmů, počínajících Laudate, poněkud omezuje pro jejich výběr k svatováclavským nešporům olomoucký antifonář kap. knihovny CO 44, kde k prvé svatováclavské antifoně je citován ž. Laudate *pueri* cum ceteris [psalmis]. Ale i tu těžko zjistiti, které jsou vedle Ž. 112. Laudate pueri ceteri psalmi, ostatní žalmy pro svatováclavské nešpory.

Pro nešpory o neděli (de dominica) byly již od 13. stol. určeny žalmy:

1. Dixit dominus.
2. Confitebor.
3. Beatus vir.
4. Laudate pueri.
5. Laudate dominum omnes gentes.

Těchto nešporních žalmů de dominica se používalo též k nešporům v oficiu de sancto, na př. v rýmovaných nešporech o sv. Františku a sv. Antonínu od Juliana Špýrského v prvé pol. 13. st. Jest pravděpodobné, že byly přijaty i do nešporů svatováclavských, protože v roudnickém žaltáři Cim. 7, ll. 79[a], 81[b], a v olomouckém tištěném žaltáři, l. g2, jsou pro nedělní nešpory uvedeny tytéž žalmy, vyjma poslední, kterýž je nahrazen ž. 113. In exitu israel de egypto.

Capitulum.

Po zopakované čtvrté, ev. páté antifoně následuje recitativ kapitula.

Pro svatováclavské první nešpory známo je z 12. až 16. stol. pět znění kapitula, jehož text vždy je přejat z bible.

1. Iustus cor suum tradidit ad vigilandum diluculo ad dominum, qui fecit illum, et in conspectu altissimi deprecabitur. (Eccli. 39, 6.)

   (Nyní commune conf. non pont. ad Sextam.)

2. Iustum deduxit dominus per vias rectas et ostendit illi regnum dei, et dedit illi scientiam sanctorum: honestavit illum in laboribus et complevit labores illius. (Sap. 10, 10.)

   (V nynějším breviáři capitulum de communi confessorum non pontificum ad Nonam.)

3. Amplificatus est beatus Wenceslaus quasi stella matutina in medio nebule et quasi sol refulgens, sic ille efulsit in templo dei domini. (Eccli. 48, 4: Amplificatus est Elias...)
4. Beatus vir qui inventus est sine macula: et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia et thesauris. Quis est hic et laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua. (Eccli. 31, 8—9.)
5. Iustus autem, si morte preocupatus fuerit, in refrigerio erit et senectus enim venerabilis est non diuturna neque annorum numero computata. (Sapientia 4, 7—8.)

(Nyní v commune conf. non pont.)

1. Capitulum Iustus cor suum jest citováno v XII F 5 z 12./13. stol. k nešporům Translacionis sancti wenceslai. Jest při něm poznámka Ut de s. Blasio. Též v VI B 10, 104[a].
2. Iustus deduxit de sancto wenceslao jest citováno v XII E 1 ze 14. stol.
3. Amplificatus est wenceslaus jest celé vypsáno mladší rukou v XII E 1 ze 14. stol., celý text existuje v XII A 2 z 15. stol. v musejním breviáři ze 14. stol., l. 278[b].
4. Beatus vir, qui jest citováno v 703 z 15. stol. a v tištěném breviáři z r. 1492.
5. Iustus autem, si morte se vyskytuje v Capitulare Elišky Rejčky z poč. 14. stol. (Vídeň, sign. 1835, l. 106[a]).

Ve znění kapitula není již takové jednoty textové jako při antifonách. Jeho volba nebyla vázána na autora rýmovaných částí, poněvadž jeho text se přejímal přímo z bible. Proto tedy se shledáváme s několikerým textem kapitula v rukopisech. Autorem kapitula není tedy básník svatováclavské poetické historie. Kapitulum byl recitativ na jednom tónu s flexou a metrem při interpunkci, která se označovala v textu bodem.

Responsorium.

Po kapitulu následovalo o svátku 28. září responsorium *Castus mente, corpore,* jež je shodné s responsoriem po IX. lekci v třetím nokturnu. Proto jest v nešporech pouze citováno (XII C 7a z 13./14. stol.; XII E 1 ze 14. stol.; XII E 15b ze 14. stol.; P VI/3 z r. 1363; 717 ze 14. stol.; XVI A 2 z 15. stol.; 703 z 15. stol.).

Při zpěvu Castus mente se konal průvod, jak svědčí norimb. tišt. brevíř z r. 1492: Et faciunt processionem cum responsorio Castus mente.

Pro svátek Přenesení těla sv. Václava bylo určeno v 12./13. stol. ℟. *Iustus germinabit* (XII C 7a).

Hymnus.

Ve všech známých rukopisech je pro svatováclavské nešpory k 28. září určen hymnus *Dies venit victorie.* In Translacione sancti Wenceslai jest předepsán v XII F 5 z 12./13. stol. hymnus *Deus tuorum militum,* který není hymnem specificky svatováclavským, nýbrž je přejat z commune unius martyris. Též byl výběr jednoho z obou volný.

K fixování textu i melodie hymnu Dies venit victorie bylo použito rukopisů: XVI E 1 ze 14. stol., XII E 15b ze 14. stol., XIII F 14 ze 14. stol., Cim. 7 ze 14. stol., P VI/3 z r. 1363, XVI A 2 z 15. stol., 703 z 15. stol., VI B 10, l. 104ᵃ.

Hymnus Dies venit připomíná některé zázraky, které líčí Oriente iam sole v prvé pol. 13. stol. (WLL, 428) a Licet plura (WLL, 387, 10). Text viz při notaci, s. 342.

Hymnus Dies venit victorie byl v 14. stol. opatřen *latinským výkladem* a *českými glosami.* Komentář k němu podává Cod. 4733 Nár. knih. vídeňské ze 14. stol., ll. 112ᵃ—113ᵃ.

(112ᵃ) Iste ympnus de sancto wenczeslao, duce bohemie, qui fuit filius wratyslay, nepos sancte ludmille. Et mortuo patre obtinuit in bohemia duccatum. Frater vero eius boleslaus hodio [odio] habebat eum et invitans eum ad boleslaviam super convivium, occidit eum circa ecclesiam orantem in vigilia sancti michaelis.

In quo ostendit victoriam sancti wenczeslai, quod non tantum pro fide cristi cum paganis, sed eciam cum fratre et cum matre sua certavit usque mortem sicud bonus miles pro regno suo (sloha 1.).

Secundo comparat eum ad lumen, quod accensum cuncta pericula fugat et bona demonstrat (sloha 2.).

Tercio ponit V. miracula que facta sunt in morte eius, scilicet claudis gressus reparatur, mortui suscitantur, infirmi sanantur, ceci illuminati sunt, surdi ad auditum reparati fiunt, ut abpareat: Quod mortuus est mundo, victurus postea cristo et cetera. (V 3. sloze se vykládají tedy zázraky, které prý se staly in morte, při smrti. Ale Oriente iam sole, specifikujíc tyto zázraky, je umísťuje do Prahy k hrobu sv. Václava.)

Annis tribus in tumulo eius clauso corpusculo et cetera: Hic ostendit miracula, que facta sunt in translacione eius. Cum tribus annis sanctus venczeslaus iacuisset in sepulchro, audiens boleslaus multa mira-

cula de ipso iusit (!) canonicis, ut eum oculte transferrent pragam. Mox congregati de nocte efoderunt corpus eius et invenerunt omnes plagas in eo sanatas sine omni fetore et sine turpitudine, nisi unam plagam habebat in capite, quam fecerat boleslaus et aurem in muro invenientes capiti apposuerunt et integratum est... quam nobis graciam eius largiatur (sloha 4.).

Et dicit: Tribus annis, trzy leta; in tumulo, w hrobye; clauso corpusculo, zawrzenym tyelczem; eius (113[a]), geho; sanitas, zdrawye; adest, przyslo gest etc. Sloha 5. jest obvyklou doxologií.

Hymnus je asi z doby legendy Oriente iam sole.

Vedle hymnu Dies venit victorie byl pro svatováclavské oficium určen hymnus *Deus tuorum militum.* Zpíval se též o sv. Vavřinci, o Stětí Jana Křtitele a je z obecného formuláře commune unius martyris. Nevztahuje se přímo na sv. Václava a vyskytuje se ve starších rukopisech než hymnus Dies venit.

Jest citován v breviářích z 12./13. stol., XII F 5, VI E 13, též v II. svatováclavském oficiu olomouckého antifonáře, sign. CO 44. Celý text i s notací jest poznamenán v roudnickém žaltáři 14. stol. (Knih. metr. kap. praž., Cim. 7, ll. 151[ab].)

1. Deus, tuorum militum
sors et corona, premium,
laudes canentes martiris
absolve nexu criminis.

2. Hic nempe mundi gaudia
et blandimenta noxia,
caduca rite deputans,
pervenit ad celestia.

3. Penas cucurit fortiter
et sustulit viriliter,
pro te effundens sangwinem
eterna dona possidet.

4. Ob hoc precatu supplici
te poscimus, piissime,
in hoc triumpho martiris
dimitte noxam servulis.

5. Laus et perhennis gloria,
deo patri cum filio,
sancto simul paraclito
in sempiterna secula.

(V nynějším breviáři je text poněkud pozměněn, zvláště v druhé sloze.)

Do prvních nešporů svatováclavských byl asi původně pojat všeobecný hymnus o mučedníku Deus tuorum militum, později byl konci-

pován speciální hymnus Dies venit victorie, vztahující se k životu a zázrakům sv. Václava. Domněnku tuto potvrzuje veliké stáří hymnu Deus tuorum militum, jehož text jest zapsán v mnichovském rukopise z 10. stol., Cim. 17027, l. 129 (Mone, Lateinische Hymnen des Mittelalters III, 1855, s. 150).

Na 5. slohu hymnu navazuje

℣. *Gloria et honore coronasti eum, domine.*

℟. *Et constituisti eum super opera manuum tuarum.*

Versus a Responsorium jsou recitativy s jubilací na závěrečné slabiky. Bohatost jubilací se řídí stupněm slavnosti. Bohužel nebývá v rukopisech jubilace vynotována, poněvadž precentoři ji zpívali z paměti. Příklad zpěvu verše a responsoria lze uvésti z antifonáře Elišky Rejčky z poč. 14. stol. Nationalbibl., Vídeň 1813, l. 111[b].

Antiphona ad Magnificat a Magnificat.

K prvním nešporům pro svátek sv. Václava na 28. září byla volba mezi dvěma antifonami ad Magnificat: *Laus alme sit trinitati* a *Gaude, felix bohemia,* jež se liší od svatováclavské písně s týmž začátkem. In festo Translacionis bylo zvoliti jako antifonu ad Magnificat *Gloriosum et memoriter* nebo *Laus alme.*

Starší zápisy prvních nešporů svatováclavských mají antifonu ad Magnificat (in »Evangelia«): *Laus alme sit trinitati,* která patří k nejstarším rýmovaným částem svatováclavského oficia.

VI E 13 z 12./13. stol.; XII C 3 z 13. stol.; XII C 11 z 13. stol.; XIII C 4 z 13./14. stol.; XII C 7a z 13./14. stol.; XII E 1 ze 14. stol.; XIV C 20 ze 14. stol.; XII E 15b ze 14. stol.; P VI/3 z r. 1363; XVI A 2 z 15. stol.; 703 z 15. stol.; CO 44 z poč. 14. stol., l. 253[b].

Od 14. stol. se střídala antifona *Laus alme* s antifonou *Gaude, felix bohemia,* která je vynotována vedle první v Arnoštově antifonáři z r. 1363, v rokycanském breviáři XVI A 2 z 15. stol. a v admontském sborníku 717 ze 14. stol.

Benediktinky u sv. Jiří na Hradčanech zpívaly *Laus alme.* U sv. Víta za doby Arnoštovy byly v oblibě obě antifony ad Magnificat. Zpívaly se střídavě, buď prvá nebo druhá. Obě antifony jsou složeny v dorském

modu. Tím dán též žalmový vzorec v tónině dorské pro Magnificat, v němž initium se zpívalo u všech veršů. Po posledním verši hymnu Magnificat antifona se zopakovala. Text antifon ad Magnificat je při notaci, str. 343 n.

Antifony ad Magnificat *Laus alme* a *Gaude, felix bohemia* nepřinášejí po stránce historické proti pěti nešporním antifonám a hymnu nic nového.

Antifona *Gaude, felix* jest se stanoviska formálního dokonalejší než *Laus alme,* která místo rýmů má většinou jen asonance, a v níž počet slabik v jednotlivých verších je nestejný.

Pro svátek Přenesení těla sv. Václava 4. března byla stanovena antifona ad Magnificat:

Gloriosum et memoriter agendum wenceslai eximii tanta celebrare solemnia, et ex ipso colligere, quantum sit premium puritatis; magnus hic vir, qui sui corporis passiones generaliter devicit et anime.

XII E 15b ze 14. stol., l. 62b, též XIII F 14 ze 14. stol., bez not. V VI B 10, 104a, je jiná verse ke konci: qui corporis passiones generaliter devicit et anime. Viz Ad aspersionem, s. 77.

Je složena v rytmisované prose a má za základ tóninu jonskou, odpovídající naší C-dur.

Orace.

Orace má dvojí znění, odpovídající oracím mešního formuláře:

a) Deus qui beati Wenceszlai nobilitatem in meliorem mutasti dignitatem . et eum per martirii palmam ad celstem perduxisti gloriam ·/ eius[7] precibus nos quesumus ab omni adversitate libera ·/ et eterne beatitudinis concede perfrui gloria . Per (VI E 13, s. 414).

VI E 13 z 12./13. stol.; 1835, l. 152a z poč. 14. stol.; CO 44 z poč. 14. stol.; XII E 1 ze 14. stol.; XVI A 2 z 15. stol.; 703 z 15. stol., d. 54b tištěný breviář z r. 1492, l. 420b.

b) Deus qui nos beati wenceslai martiris tui meritis ·/ intercessione letificas concede propicius . ut qui eius beneficia posidemus . dono tue gracie consequamur . Per

XII F 5 z 12./13. stol., l. 181a.

[7] 1835, l. 152a; CO 44, l. 253a: eius quesumus precibus nos ab omni . . .

Et fit *commemoracio ss. Cozme et Damiani.*

XVI A 2 ze 14. stol.; XIII F 14 ze 14. stol.; tištěný breviář z r. 1492; XII E 1 ze 14. stol.

Komemorace se skládá z antifony ad Magnificat, verše, responsoria a orace. Pro antifonu se vyskytuje v komemoraci o sv. Kozmu a Damianovi dvoje znění. Orace jest z 27. září de festo.

a) Antiphona. Gaudent in celis anime sanctorum, qui cristi vestigia sunt secuti et quia pro eius amore sanguinem suum fuderunt, ideo cum cristo exultant sine fine. Oracio ut supra.

VI E 13, s. 414; XII E 1 ze 14. stol., l. 163[a].

b) Sive antiphona. Beatorum martirum. Citace v tištěném breviáři 1492, kde připojeno: Sequitur versus et oracio ut supra, non plus.

Závěrečné *Benedicamus domino* bylo kolem r. 1400 interpolováno. Je notováno z vyšehradského sborníku H 42 z r. 1410, l. 176[a], na konci nešporů, s. 348.

Ad completorium omnia consueta dicuntur. Ymno completorii et quatuor diurnis horis additur versus Huius corpore meritis (VI E 13, s. 414).

Z uvedeného rozboru jest patrno, že v zásadě jest týž organismus svatováclavských nešpor podle regule benediktinské, podle kodifikace svatovítské a olomoucké. Ale v textu i melodii jsou odchylky. Mimo to třeba míti na paměti nešpory pro 28. září a pro 4. března.

a) *Nápěv svatojirský.*

Melodie k částem svatojirských nešpor jsou vynotovány v benediktinských breviářích sv. Jiří a antifonářích Zlaté Koruny z 12./13. stol. (XII C 3, XII C 7a, XII F 5, VI E 13, XII C 11, XIII C 4.) Jsou však též současně v nešporech svatovítských a v pramenech k nim. Proto stačí jen uvésti postup těchto zpěvů svatojirských nešporů a po hudební stránce odkázati na následující b) nápěv svatovítský od s. 337.

K 4 antifonám Adest dies leticie, Peremptoris pena, Gressus redit prepeditus, Carcer nocte claruit, patří čtyři žalmy, k nimž vzorce jsou XII C 7a. Následují capitulum Justus cor suum (Translatio), event. responsorium Castus mente, corpore, ℟. Justus germinabit, hymnus Deus tuorum militum, antifona in Evangelio Laus alme.

b) *Nápěv svatovítský.*

Podle antifonáře Arnošta z Pardubic z r. 1363, sign. P VI 3. Doplňky a varianty podle rukopisů admontských sign. 703, 53ab = A a 717, 47a = B; podle svatojirského breviáře 14. stol. univ. knih. praž. XII E 15b, 49ab = C; podle žaltáře knih. metrop. kap. praž. Cim 7, 144ab = D; z antifonáře 13. stol. univ. knih. praž. XII C 3 = E; tišt. breviáře z r. 1492 archivu děk. v Rokycanech = F; sborníku vyšebrodského z r. 1410 sign. H 42 = G; rokyc. breviáře XVI A 2 = H.

De sancto Wenceslao ad vesperas super psalmos.

Antiphona 1.

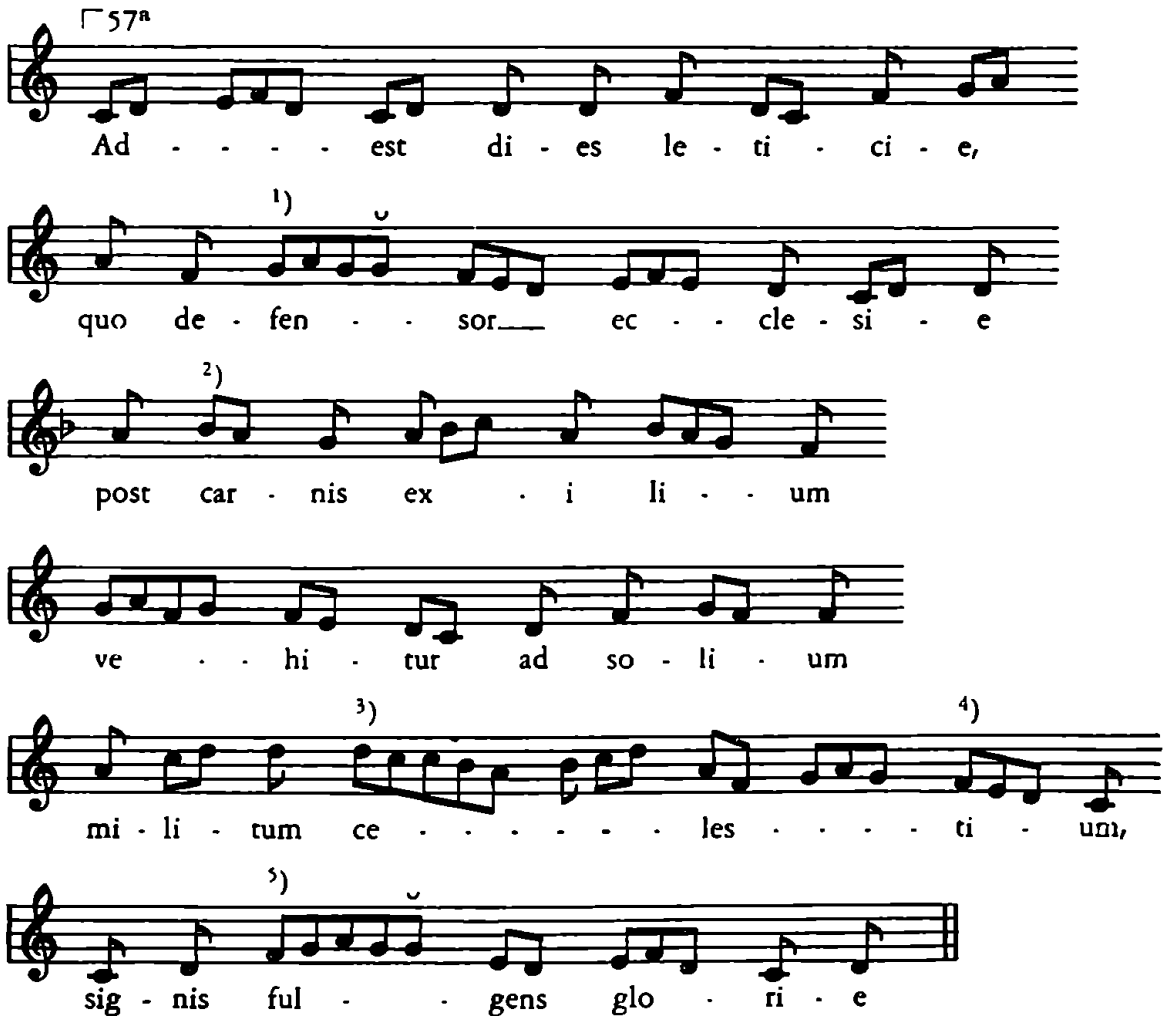

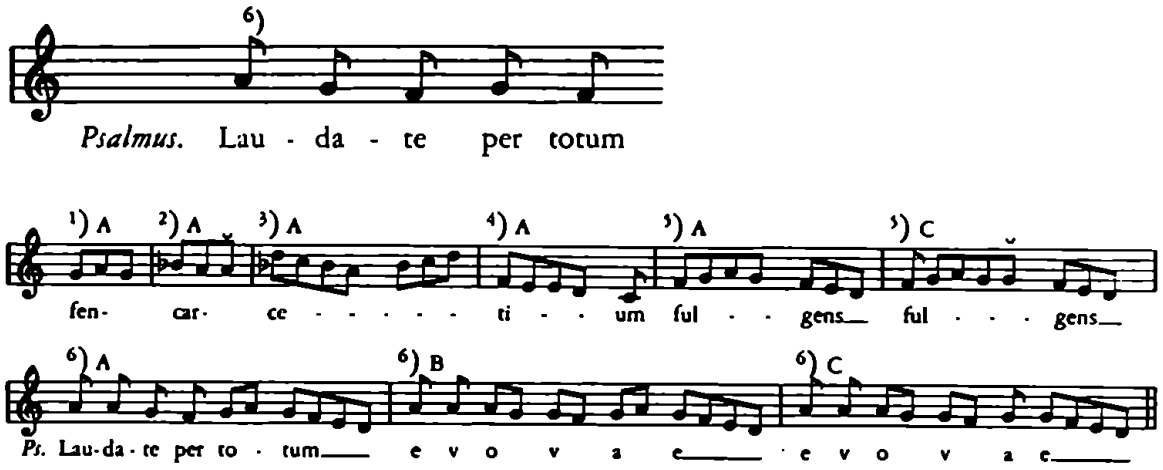

Antiphona 2.[1])

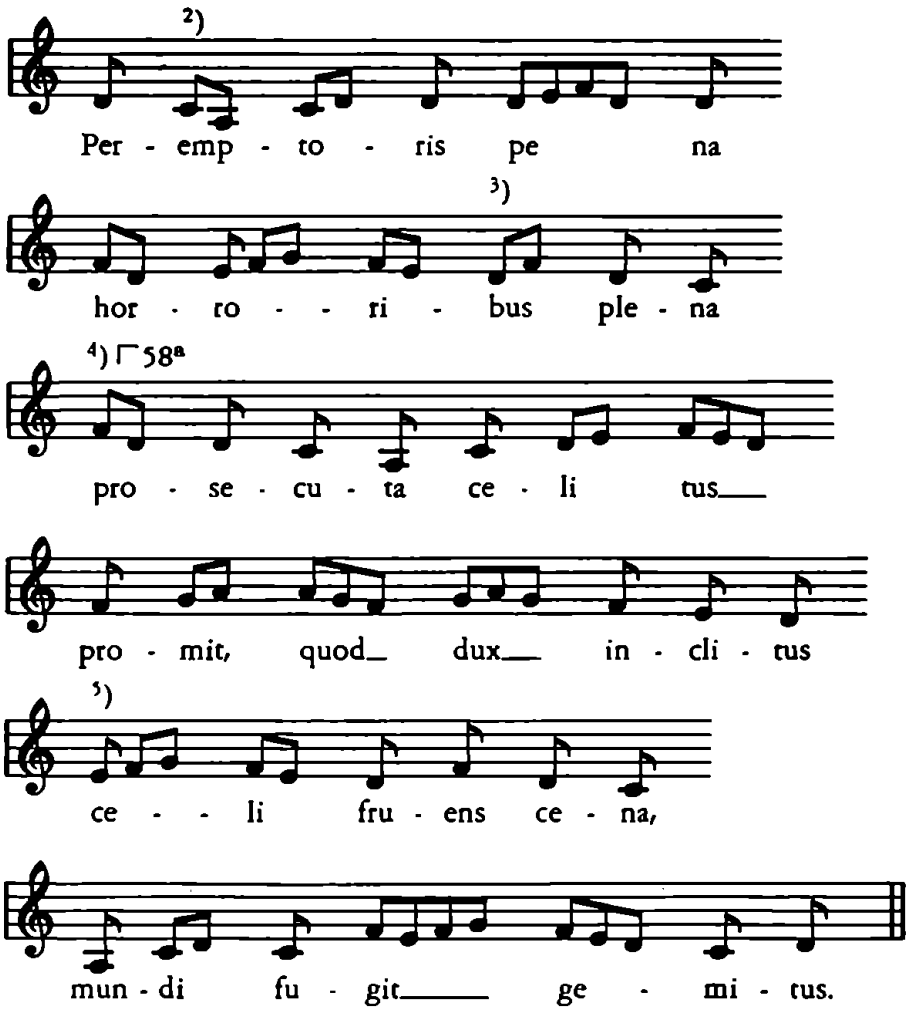

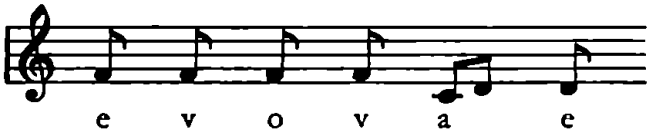

[1]) C. Po 1. antifoně je citováno ℟. Castus. Ostatní antifony chybějí a následuje notovaný hymnus Dies venit.

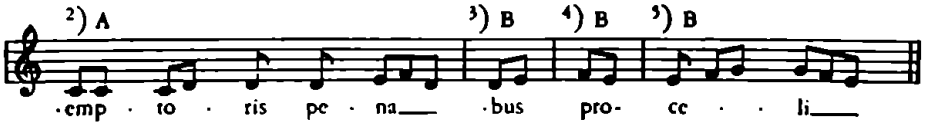

Antiphona 3.

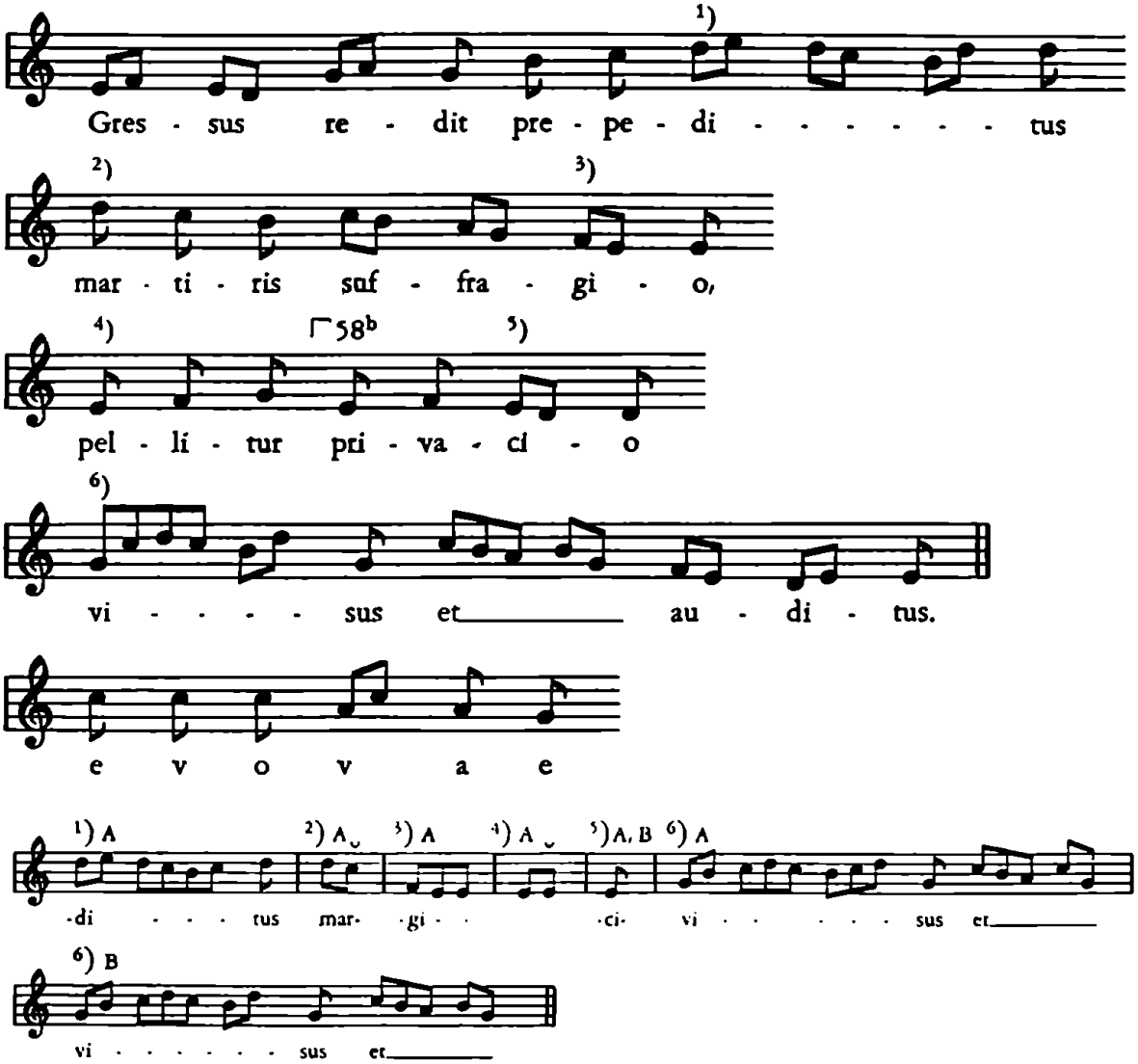

Antiphona 4.

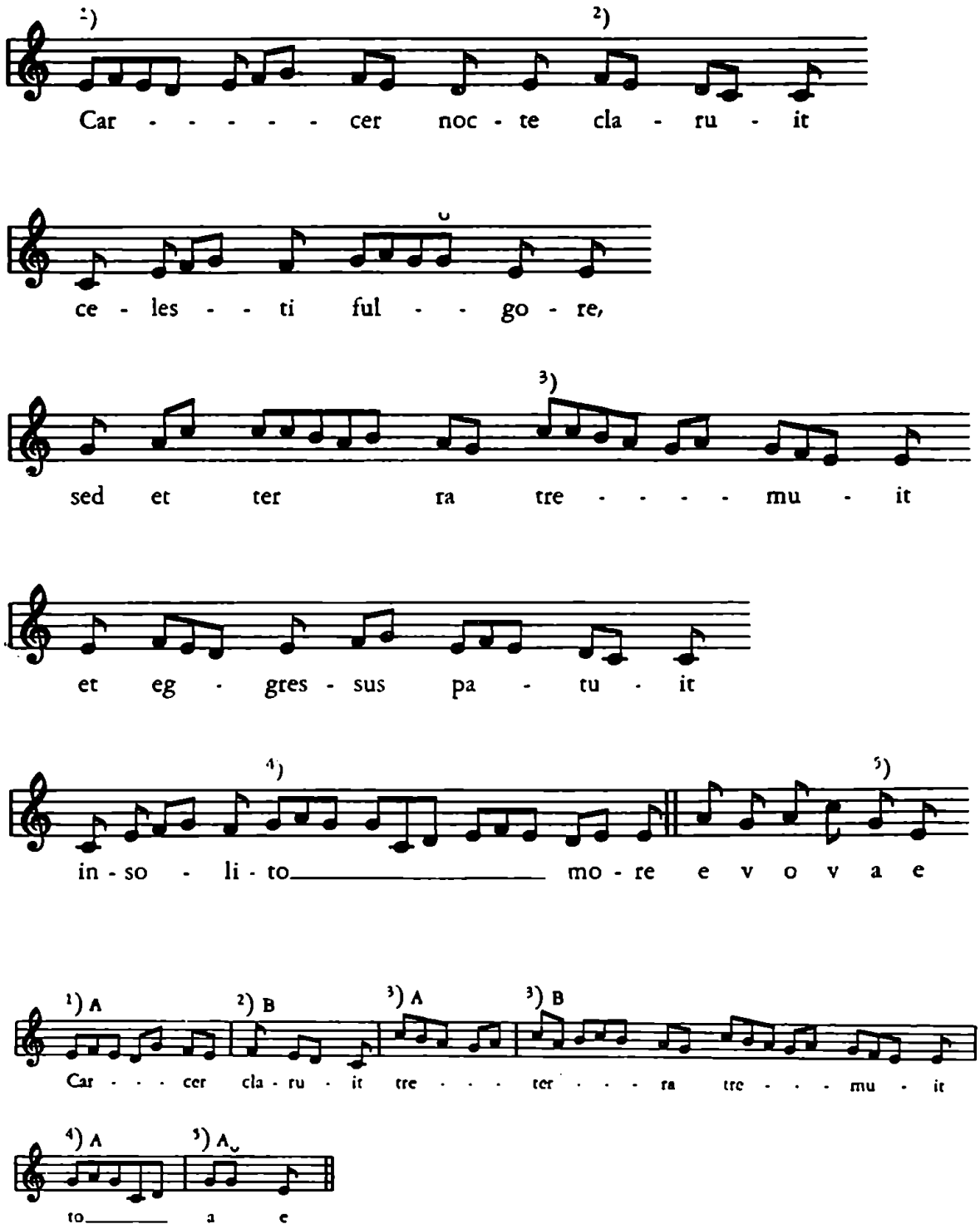
Car - - - - - cer noc - te cla - ru - it
ce - les - - ti ful - - go - re,
sed et ter ra tre - - - - mu - it
et eg - gres - sus pa - tu - it
in - so - li - to mo - re e v o v a e
Car - - - cer cla - ru - it tre - - - ter - - - ra tre - - - mu - it
to a e

Antiphona 5.

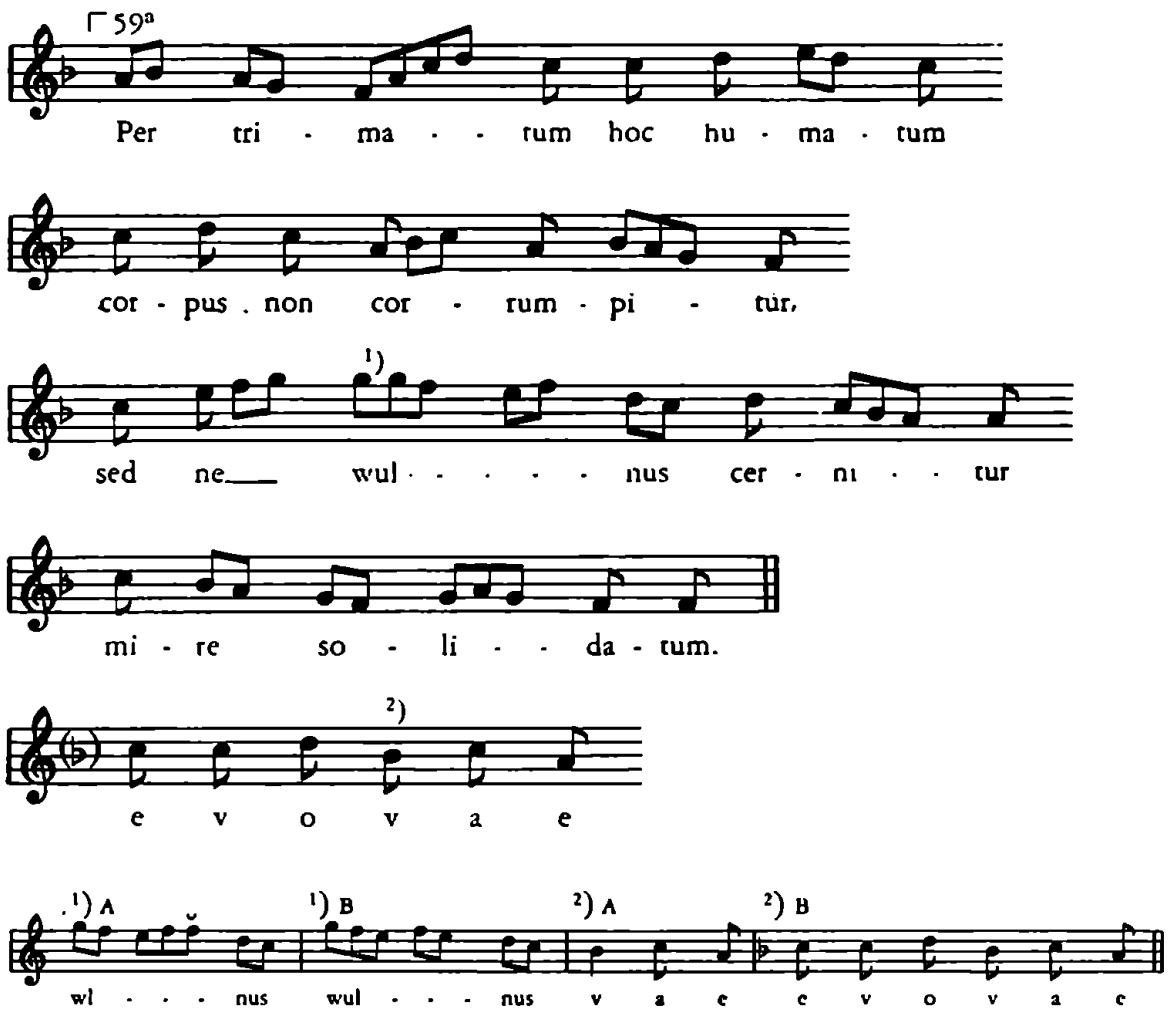

Capitulum. Je několikeré: Iustus cor suum — Iustum deduxit — Amplificatus est — Beatus vir — Iustus autem, si mortem. Antifonář P VI 3 neuvádí kapitula, protože nemá zvláštní melodie.

Responsorium. Castus mente. K průvodu. Rovná se responsoriu po IX. lekci v matutinu. P VI 3 ℟. jen cituje. Text s notací s. 480.

Responsorium. Po antifoně 5. připojuje F: Cappis in utraque vespera utuntur. Et fit pulsatio maior. Et faciunt processionem cum Responsorio Castus mente ad sepulchrum eius. Et ibi missa in crastino solenniter peragitur. Hore vero diei in choro cantantur. Et est officium domini archiepiscopi. Utitur solenni apparatu rubeo. Capitulum Beatus vir.

Hymnus. Mel. Cim. 7, 144[ab]. Var. 703, l. 54[a], transp. do C s ♭ = A. P VI 3 jen cituje Dies venit.

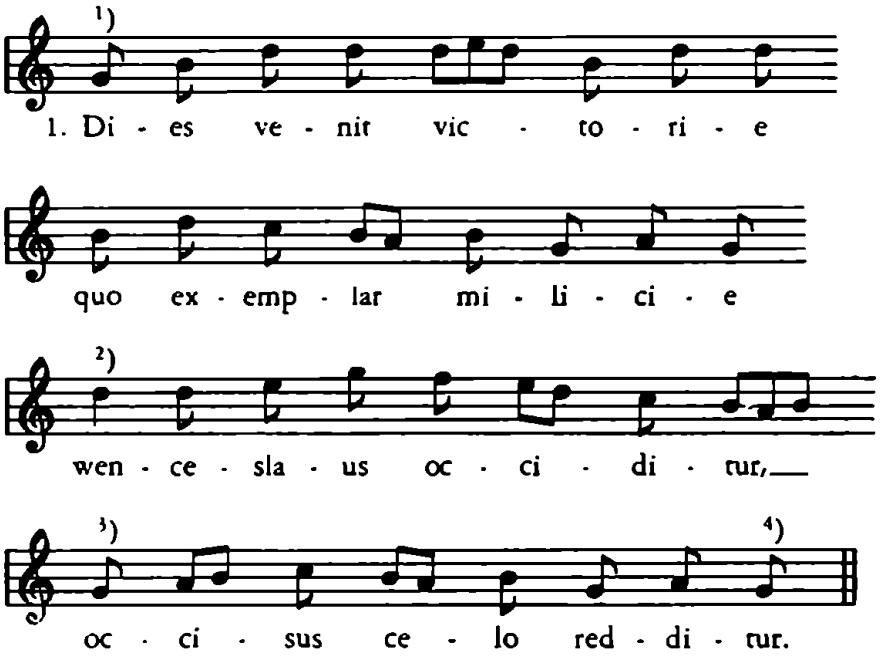

2. Qui dum pro fide moritur,
ut iubar signis oritur,
nam per eum pericula
procul fiunt et vincula.

3. Claudo gressus conceditur,
defuncto vita redditur,
cedit langvor et cecitas
et removetur surgitas.

4. Annis tribus in tumulo
eius clausu corpusculo
sanitas adest vulnerum
et fetor abest funerum.

5. Trinitati sit gloria,
per cuius beneficia
wenceslaus in populis
tantis fulget miraculis. Amen.

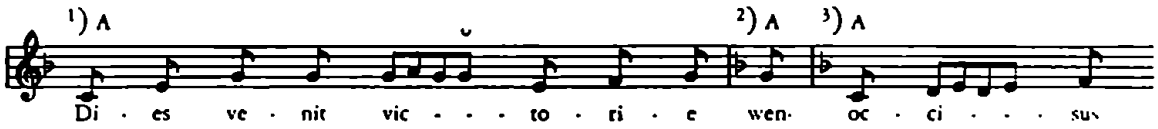

4) A, 54[a] notuje jen 1. slohu a c. firmus transponuje do C s ♭.

Ad Magnificat antiphona [in II. vesperis]. Mel. P VI 3, 59ab. Var. XII E 15b, 50b = C.

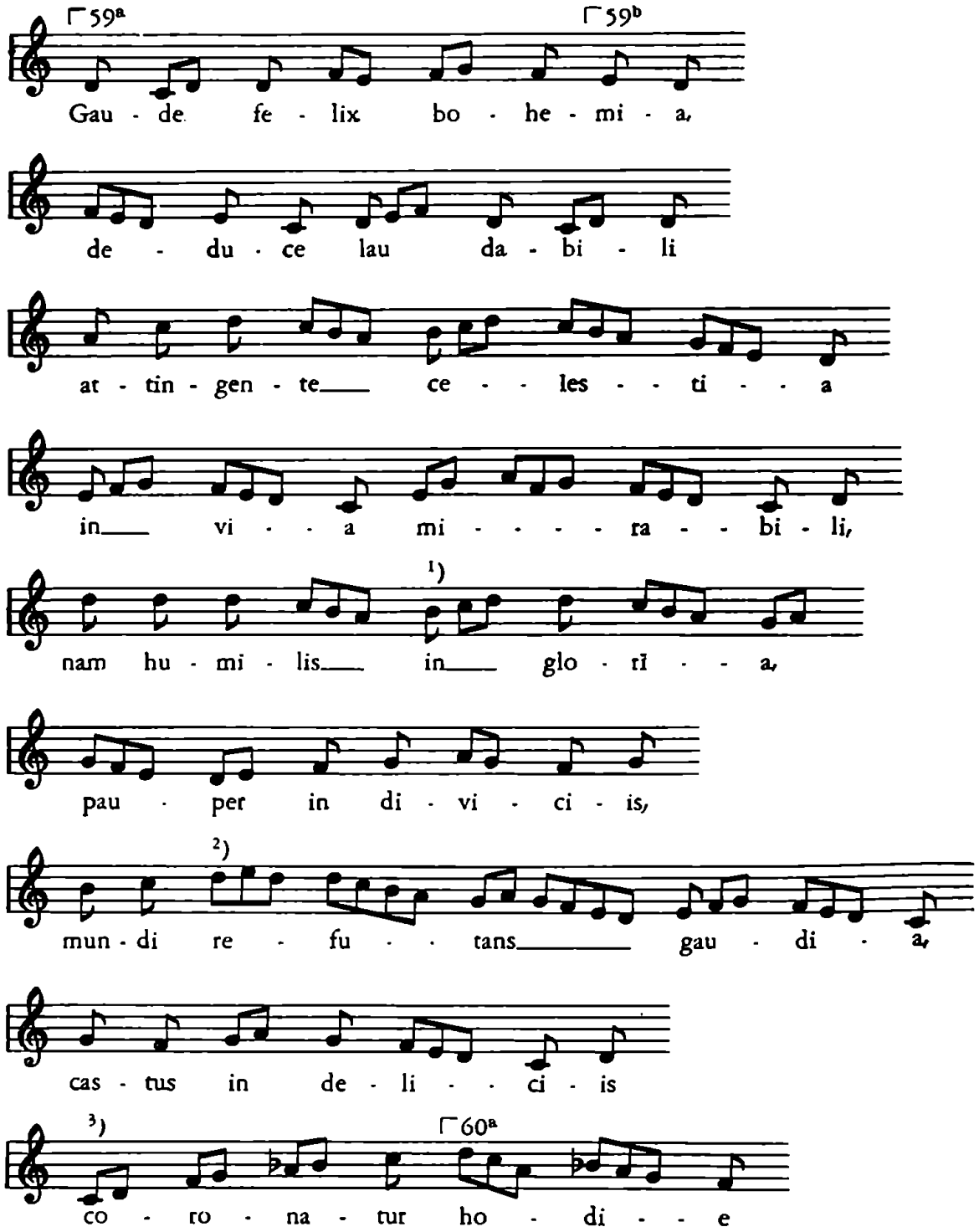

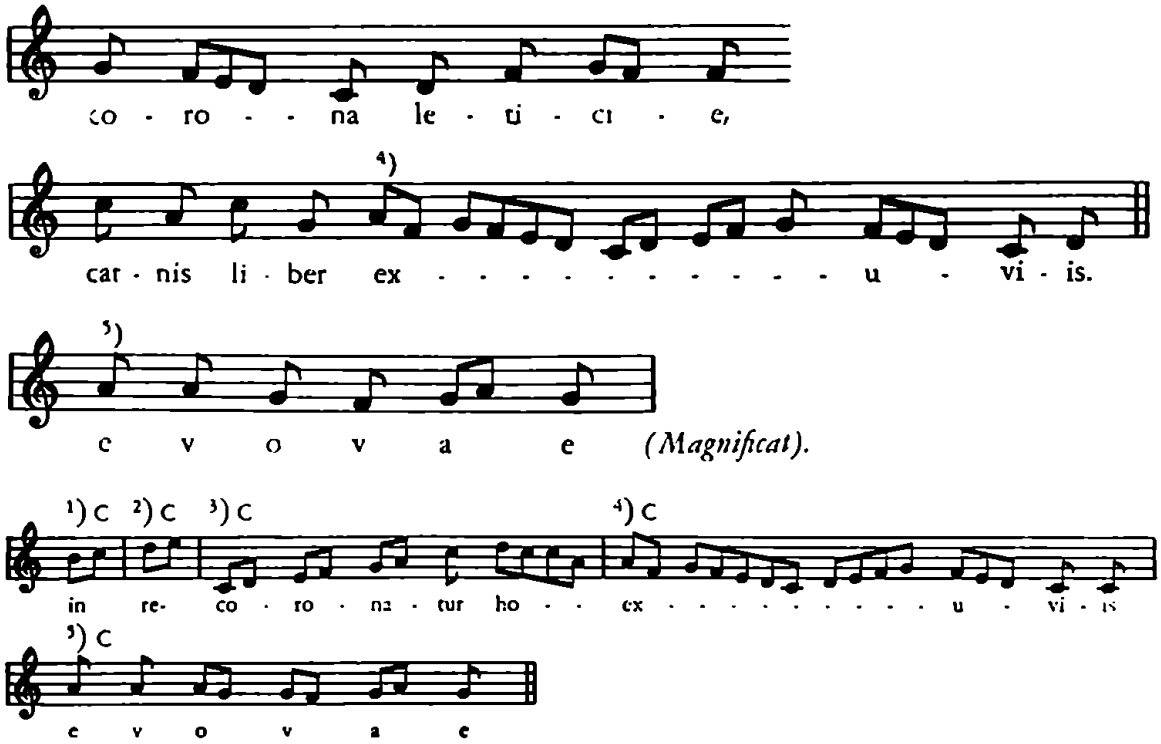

Sive *ista antiphona* [ad magnificat]. Mel. P VI 3, 60ab. Varianty: 703, 54a = A; CO 44, 252b, 253a = B; XII E 15b, 49b = C; XII C 3, 7b = E.

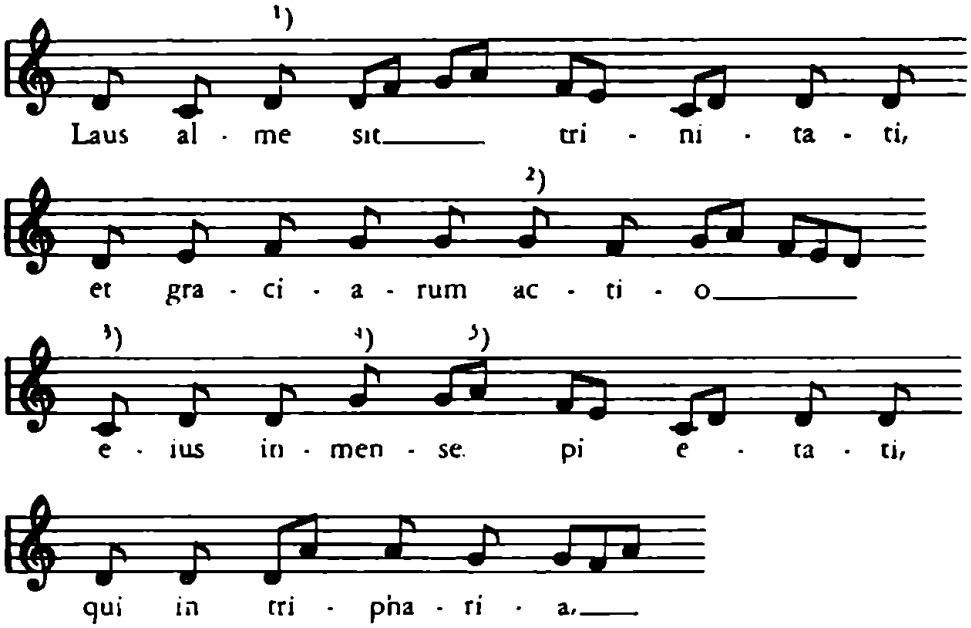

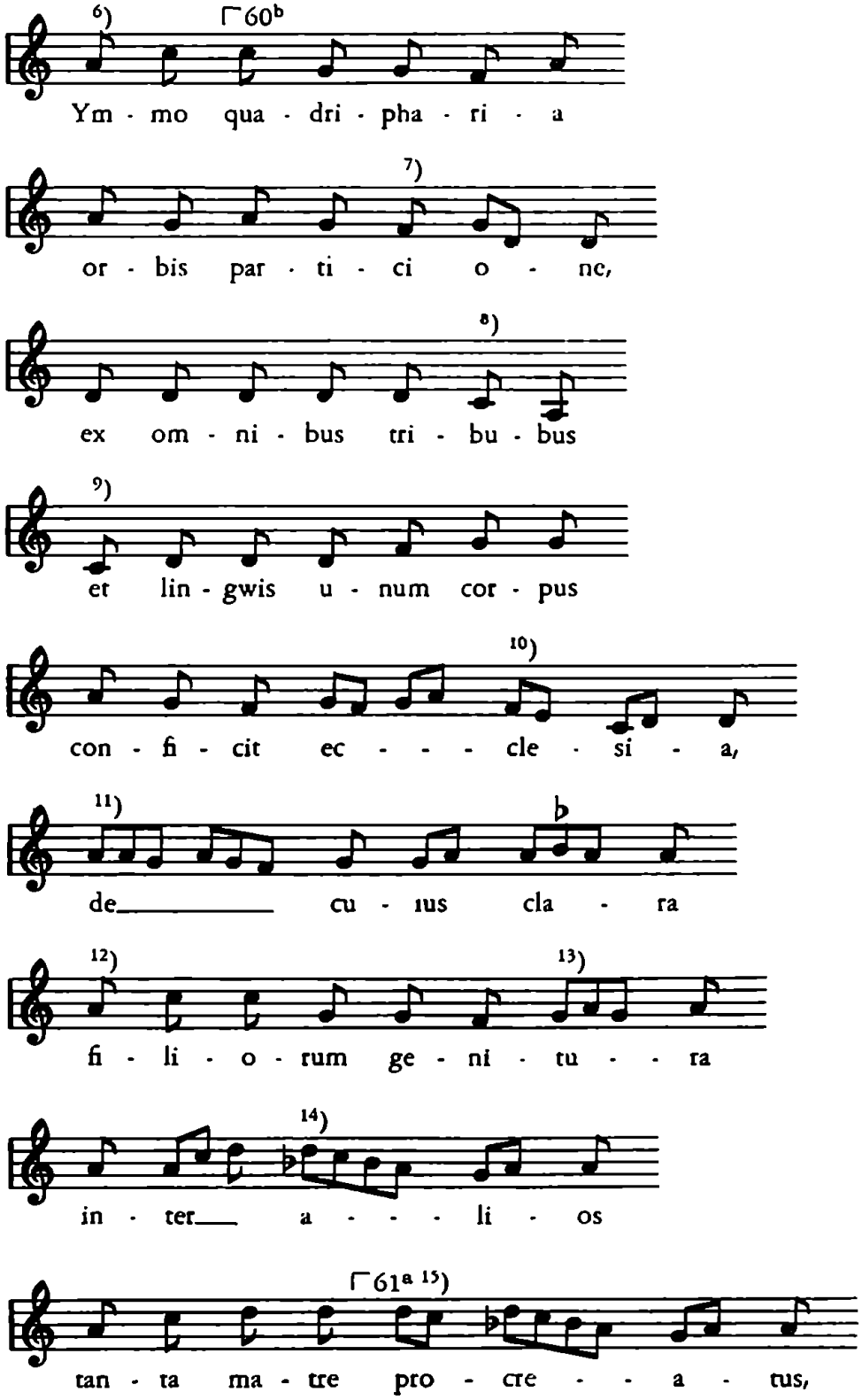
6) ⌈60b
Ym - mo qua - dri - pha - ri - a
7)
or - bis par - ti - ci o - ne,
8)
ex om - ni - bus tri - bu - bus
9)
et lin - gwis u - num cor - pus
10)
con - fi - cit ec - - - cle - si - a,
11)
de cu - ius cla - ra
12) 13)
fi - li - o - rum ge - ni - tu - - ra
14)
in - ter a - - - li - os
⌈61a 15)
tan - ta ma - tre pro - cre - - a - tus,

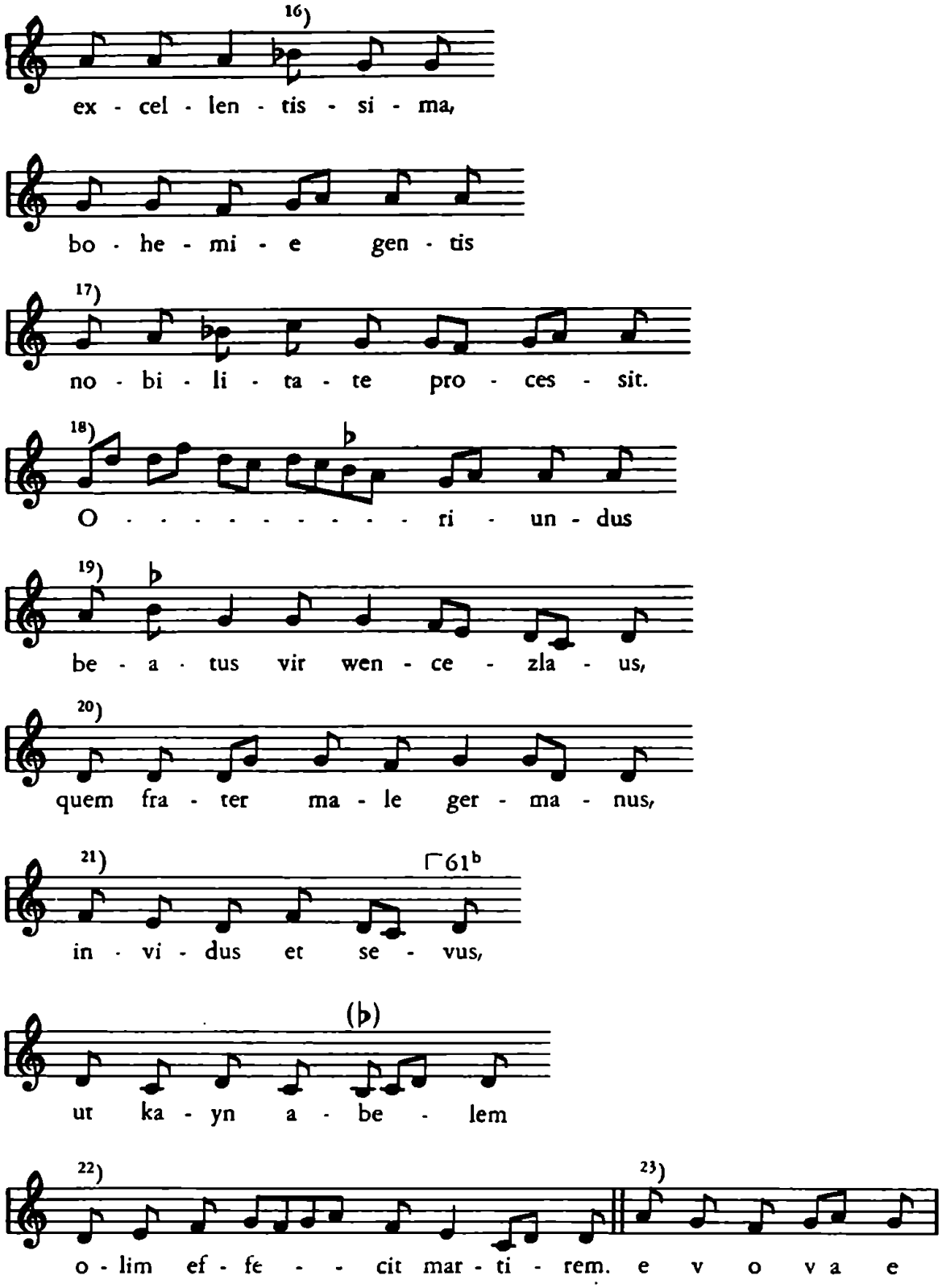
16)
ex - cel - len - tis - si - ma,
bo - he - mi - e gen - tis
17)
no - bi - li - ta - te pro - ces - sit.
18)
O - - - - - - - - - - ri - un - dus
19)
be - a - tus vir wen - ce - zla - us,
20)
quem fra - ter ma - le ger - ma - nus,
21)
61b
in - vi - dus et se - vus,
(b)
ut ka - yn a - be - lem
22)
o - lim ef - fe - - cit mar - ti - rem.
23)
e v o v a e

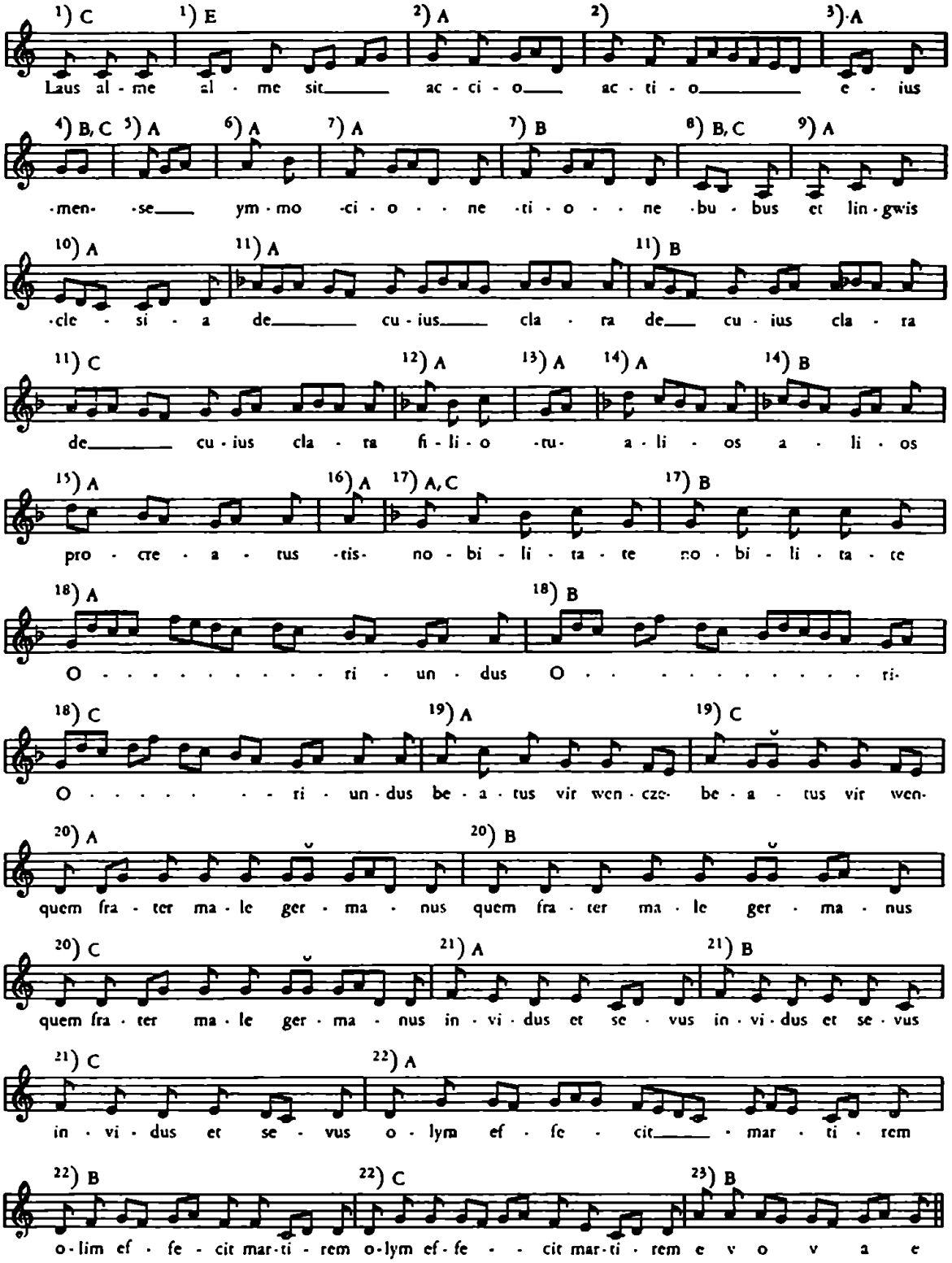
1) C 1) E 2) A 2) 3) A
Laus al - me al - me sit ac - ci - o ac - ti - o e - ius
4) B, C 5) A 6) A 7) A 7) B 8) B, C 9) A
-men- -se ym - mo -ci - o - - ne -ti - o - - ne -bu - bus et lin - gwis
10) A 11) A 11) B
-cle - si - a de cu - ius cla - ra de cu - ius cla - ra
11) C 12) A 13) A 14) A 14) B
de cu - ius cla - ra fi - li - o -tu- a - li - os a - li - os
15) A 16) A 17) A, C 17) B
pro - cre - a - tus -tis- no - bi - li - ta - te no - bi - li - ta - te
18) A 18) B
O - - - - - - - - - - ri - un - dus O - - - - - - - - - - - ri-
18) C 19) A 19) C
O - - - - - - - - ri - un - dus be - a - tus vir wen - cze- be - a - tus vir wen-
20) A 20) B
quem fra - ter ma - le ger - ma - nus quem fra - ter ma - le ger - ma - nus
20) C 21) A 21) B
quem fra - ter ma - le ger - ma - nus in - vi - dus et se - vus in - vi - dus et se - vus
21) C 22) A
in - vi - dus et se - vus o - lym ef - fe - cit - mar - ti - rem
22) B 22) C 23) B
o - lim ef - fe - cit mar - ti - rem o - lym ef - fe - - cit mar - ti - rem e v o v a e

Magnificat. Tonus I., finalis g.

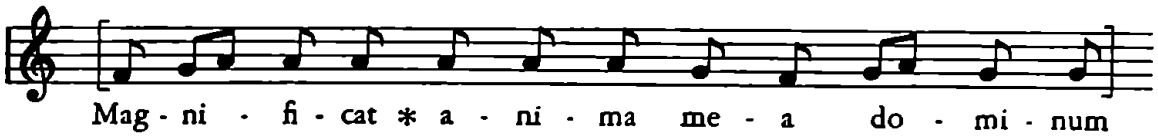

℣. Dominus vobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. G = H 42, 176ᵃ.

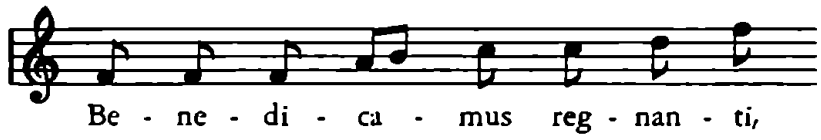

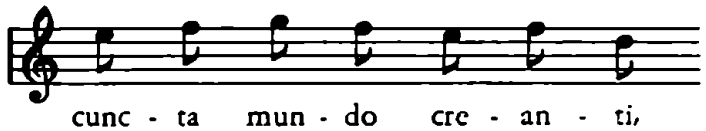

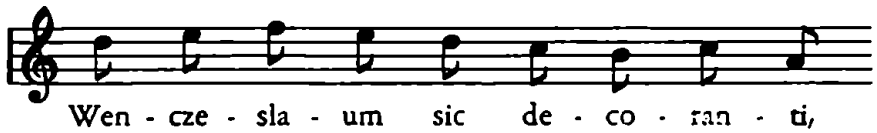

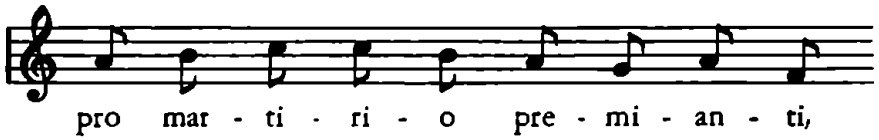

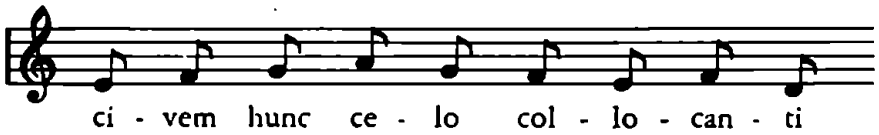

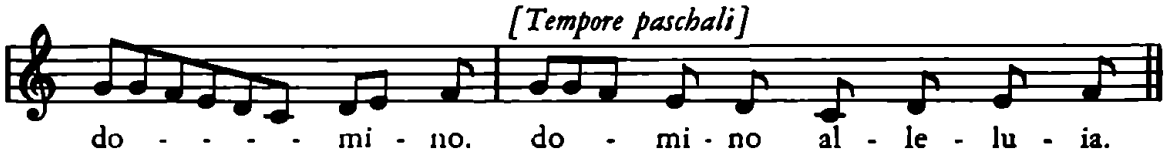

Nápěv olomoucký.

Z antifonáře olomouckého kapitulního archivu CO 44, ll. 252ᵃ až 253ᵃ. In festivitate sancti Wencezlai super psalmos antiphone ad vesperas.

Antiphona [1.].

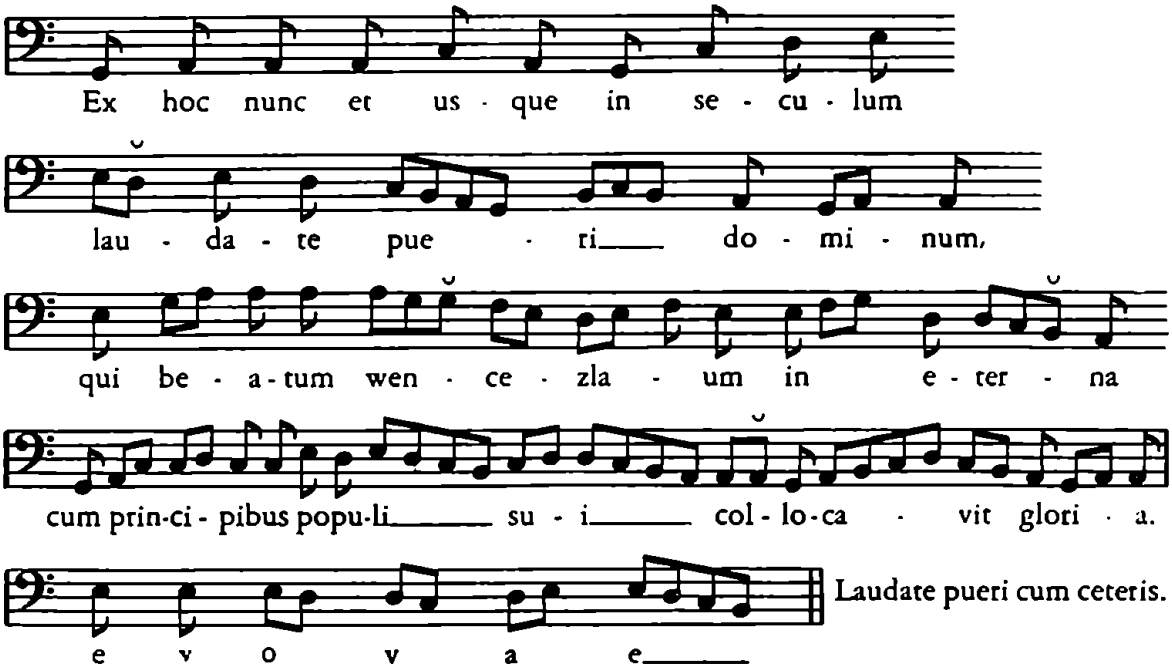

Antiphona [2.].

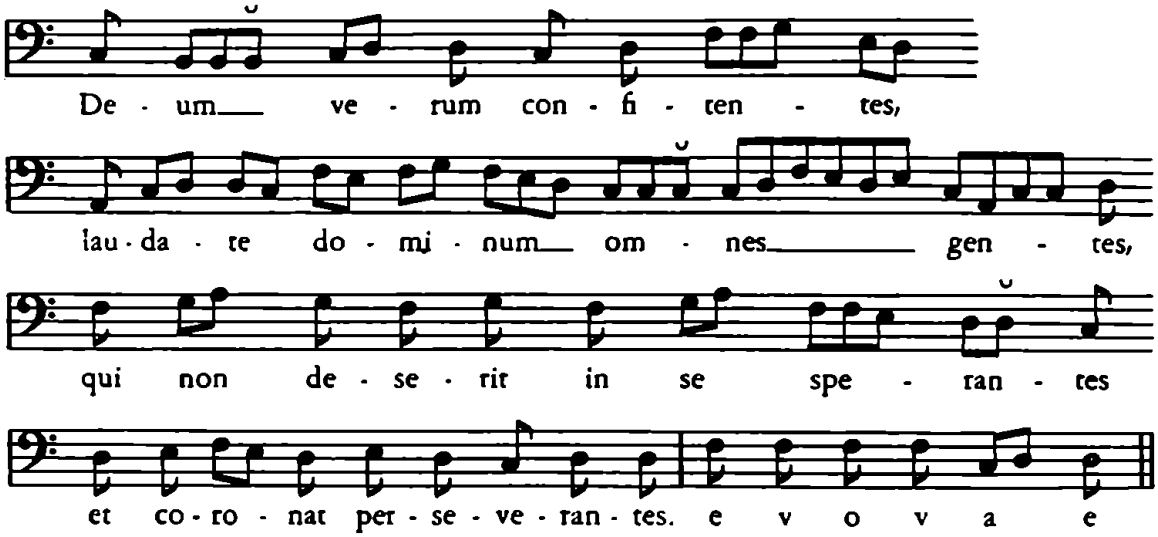

Antiphona [3.].

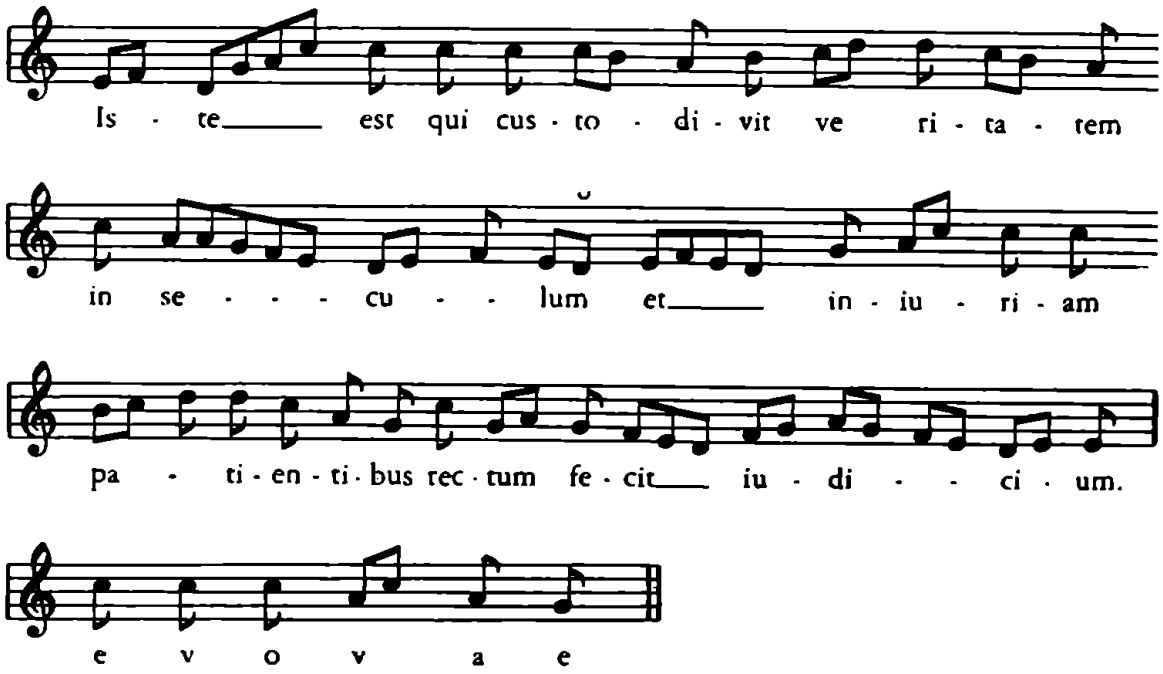

Antiphona [4.].

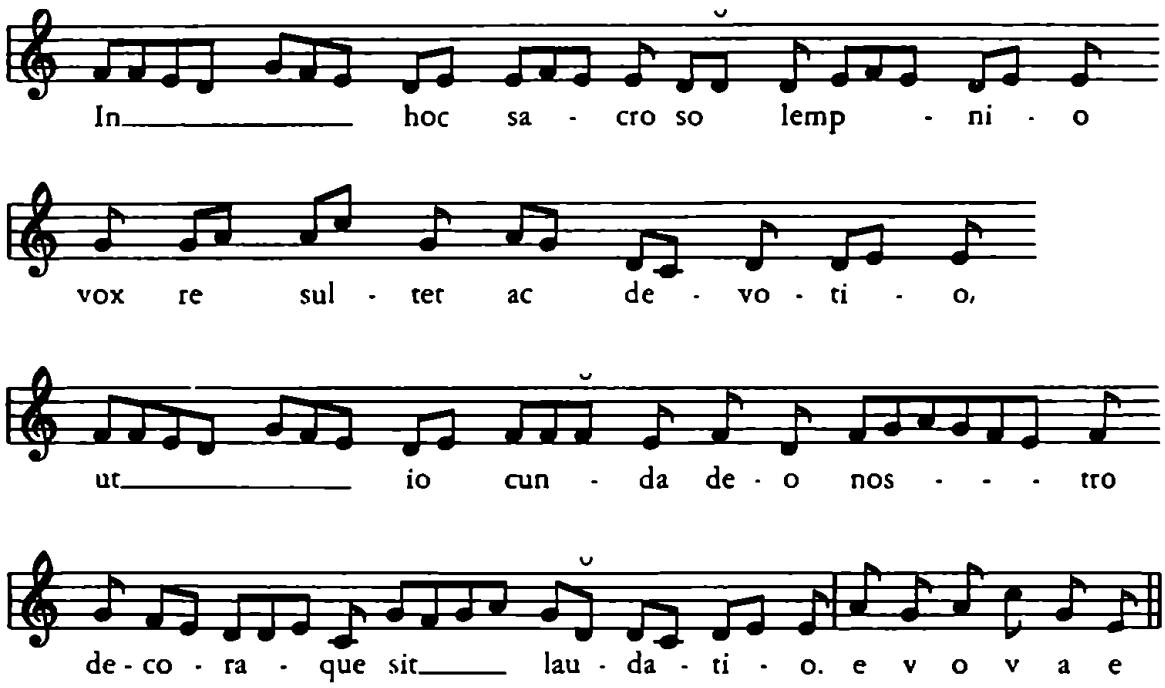

Antiphona [5.].

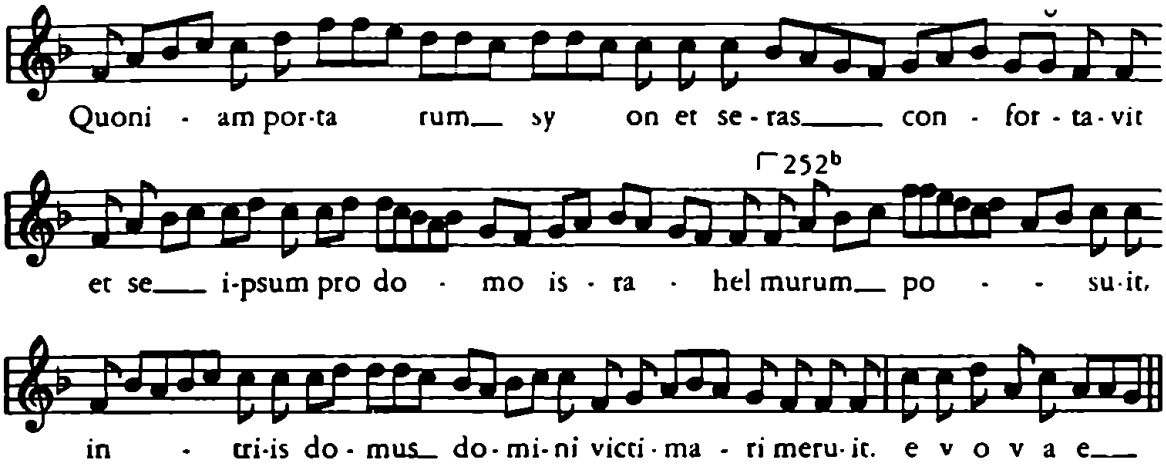

Capitulum de uno martire. *Ymnus* Deus tuorum militum. ℣. Gloria et honore.

Responsorium.

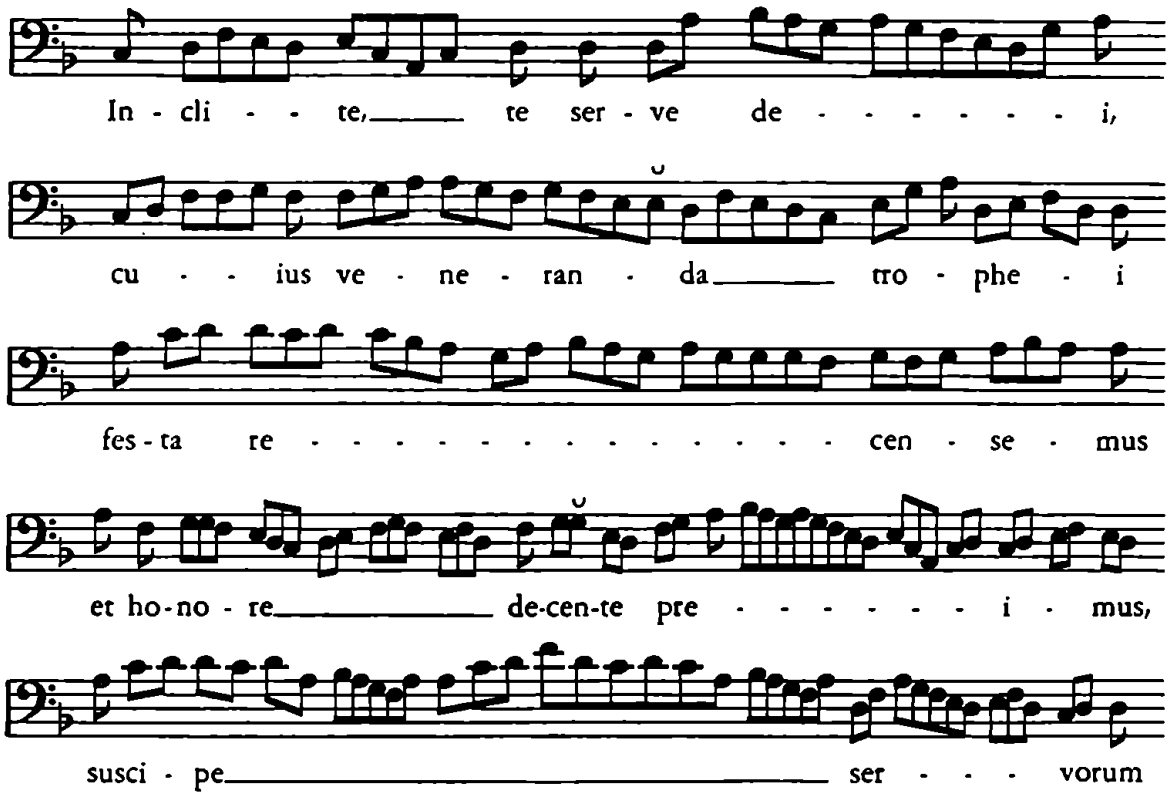

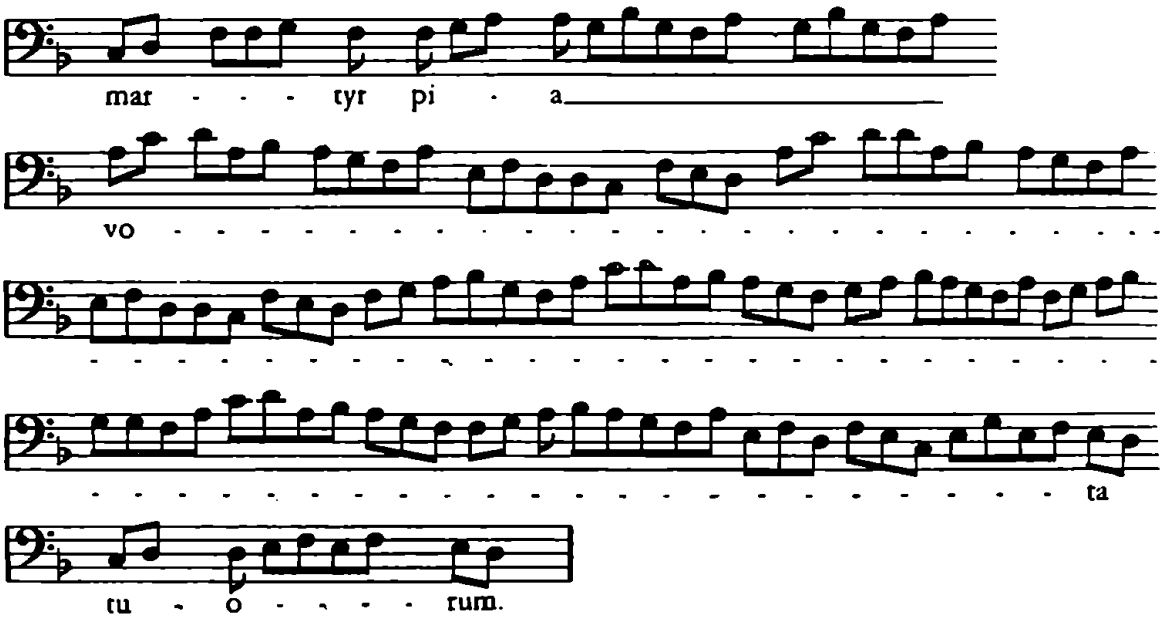

Versus.

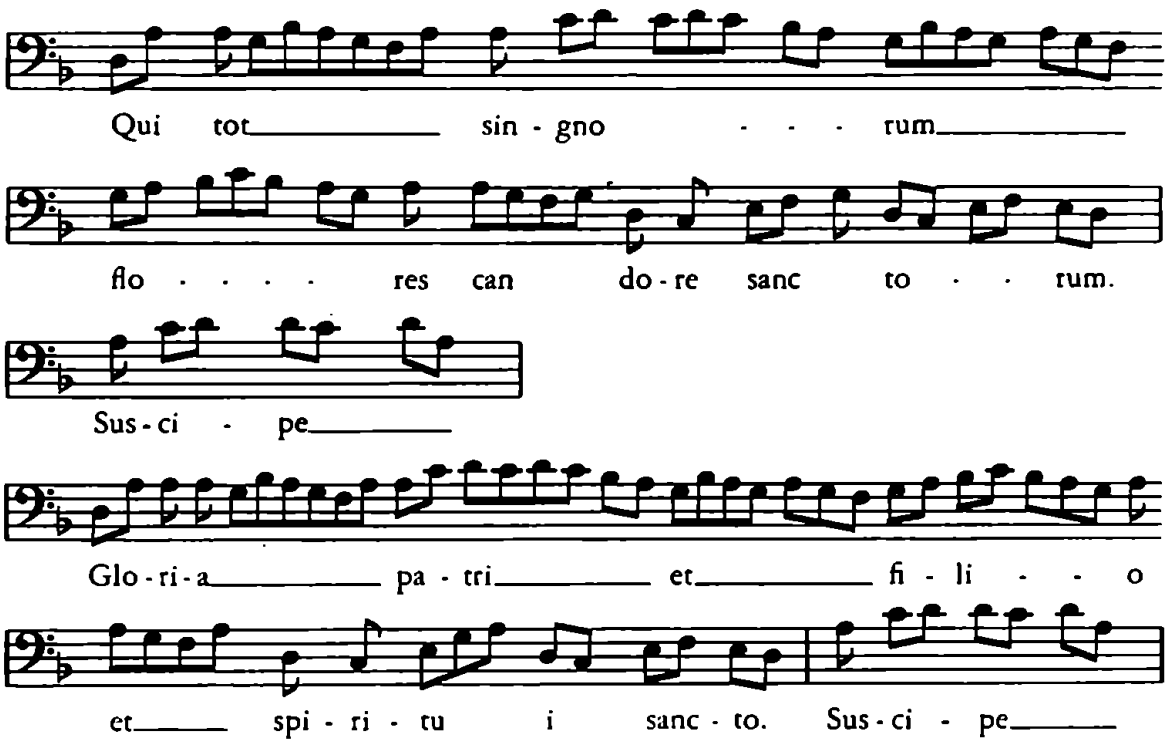

K responsoriu Inclite se připojil versus Qui tot; po něm se opakovalo z responsoria od Suscipe, následovalo Gloria Patri a opět Suscipe.

In ewangelio antiphona [ad Magnificat], 252[b].

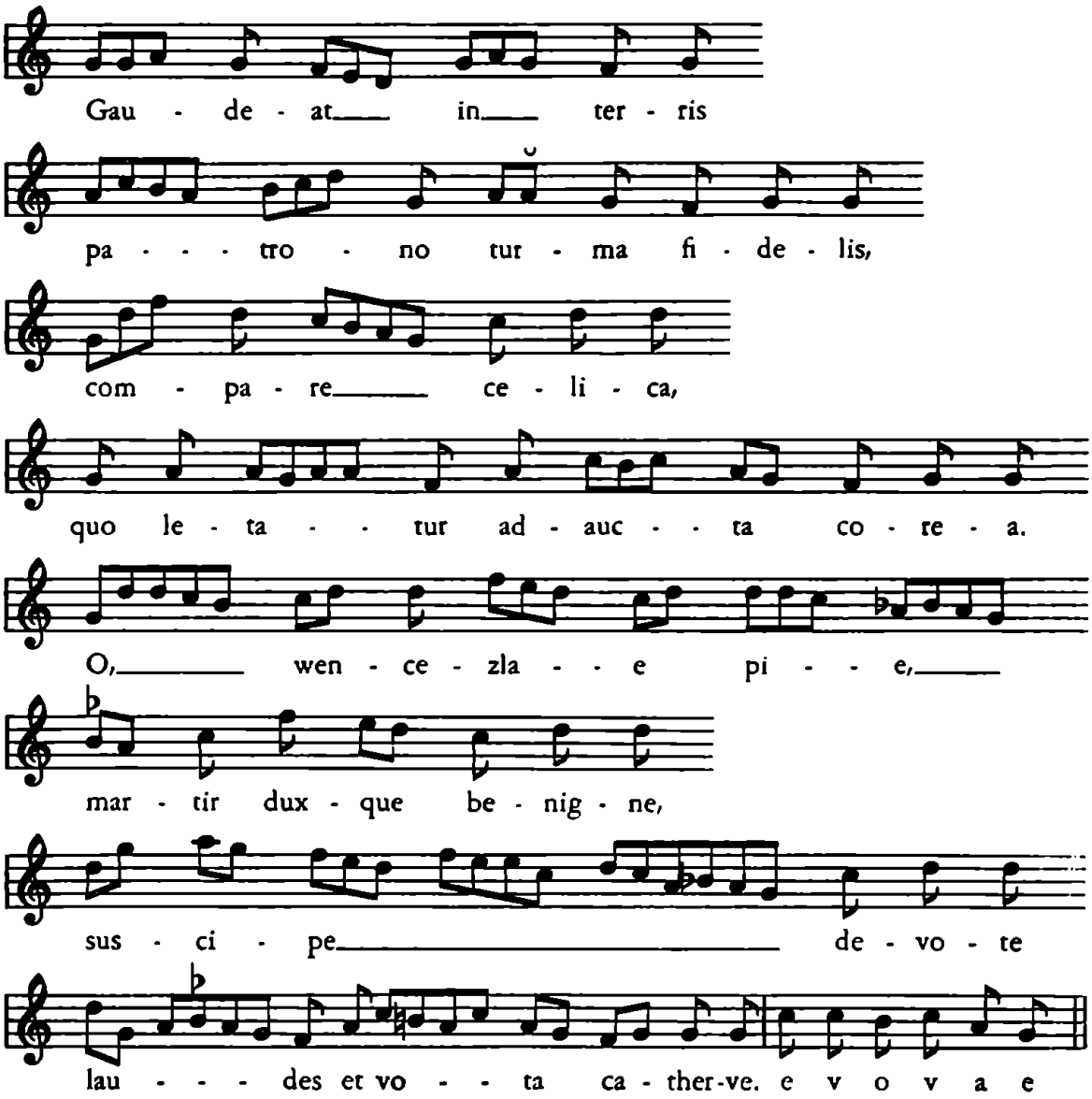

Antiphona [ad Magnificat], l. 252[b].

Laus alme sit trinitati, text a notace jako na s. 344 s varianty B.

253[a] *Collecta.* Deus qui beati wencezlai nobilitatem in meliorem mutasti dignitatem . et eum per martirii palmam ad celestem perduxisti gloriam . eius quesumus nos precibus ab omni adversitate libera . et eterne beatitudinis concede perfrui gloria. Per.

[*Matutinum*]. Invitatorium.

Matutinum.

Matutinum se zvalo Officium nocturnale, Nocturnae horae, Officium divinum in noctibus, Officium noctis, Officium nocturnum, protože členové řádů se scházeli k jeho zpěvu kolem 2. hod. za noci o svátku, pro který bylo určeno. Odtud byl zvláště jeho název Vigiliae. V staroslověnských legendách je pojmenováno noční pění (Vašica, Druhá staroslov. legenda, Vajsův sborník, 110. Později se vžilo pro officium nocturnale pojmenování matutinum.

Organismus matutina.

Organismus matutina i ostatních denních hodinek byl stanoven jednak a) regulí sv. Benedikta († 543), b) jednak římskými zásadami, k nimž nutno vzíti v úvahu c) liturgii gallo-románskou.

a) Podle regule sv. Benedikta platila v matutinu o svatých (In nataliciis sanctorum), tedy také o sv. Václavu, pravidla, která byla určena pro nedělní oficium v kap. XI. Qualiter diebus dominicis vigiliae agantur.[8]

Matutinum se zahájilo úvodem *Domine, labia mea aperies et os meum adnuntiabit laudem tuam* (Ž. 50, v. 17). Původně se zpíval tento verš Domine, labia mea ve spojení s celým ž. 69 *Deus, in adiutorium meum intende* při průvodu mnichů z klášterních cel do kostela a připojil se ž. 3. *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me* s malou doxologií Gloria. Následoval ž. 94. *Venite, exultemus domino* s antifonou a ambrosianus. Tím končil úvod k matutinu. Při ostatních kanonických hodinkách se zpíval podle nařízení sv. Benedikta a Řehoře Velkého jen prvý verš Deus, in adiutorium s Gloria. V dalším vývoji byl matutinální úvod zkrácen. Odpadl ž. 3. Domine, quid. Byl připojen hymnus, připadající na předepsanou slavnost, ale nebyl nezbytnou částí oficia.[9]

V tomto složení zná zkrácený úvod středověký znalec liturgie, pařížský doktor Joannes Beleth z 12. stol. v díle, jež pod názvem Ratio-

---

[8] *D. Cuthbertus Butler,* Sancti Benedicti regula monasteriorum, Freiburg i. B., Herder 1927, Caput XII, XI, IX.

[9] *P. Suitber Bäumer,* Geschichte des Breviers, Freiburg i. B. 1895, s. 256.

nale divinorum officiorum (s. 35 a násl.) jest vytištěno u Migne, Patrologia lat., Tom. 202, a jež s názvem Summa de officio jest zachováno v rukopisu metr. kap. praž. z r. 1380, sign. C XLVIII (l. 5[ab]). Tento zkrácený úvod podle pravidel benediktinských se srovnává s matutinálním úvodem podle římského způsobu a začíná jím svatováclavské matutinum.

Po úvodu se zpívalo podle benediktinského způsobu v prvém nokturnu v oficiu *o nedělích a svátcích,* tedy také o sv. Václavu 28. září, 6 žalmů s antifonami, verš a opatova benedikce. Mezitím, co bratří seděli v choru, zpívali precentoři z knihy na pultu 4 lekce; ke každé lekci přednášeli pěvci responsorium s veršem, a to 3 responsoria bez gloria a 4. responsorium s touto malou doxologií. Při ní všichni povstali na znamení úcty k sv. Trojici. Lekce byly pravidelně ze St. Zákona.

Po těchto 4 lekcích s responsoriemi následovalo v II. nokturnu dalších 6 žalmů s antifonami, versus, 4 lekce a 4 responsoria s verši, vše jako v prvém nokturnu. Lekce II. nokturna obyčejně se převzaly z homilií církevních Otců.

Po nich byla v III. nokturnu tria cantica de Prophetarum, podle Beletha tria cantica in laude Trinitatis, která určil opat a která byla zakončena Alleluia. Po verši a opatově benedikci se zpívaly 4 lectiones apostoli, podle Beletha evangelicae lectiones se 4 responsoriemi. Lekce III. nokturna byly výňatky z listů sv. apoštolů. Po 4. responsoriu intonoval opat *Tedeum* a po jeho skončení zpíval de »*evangelia*«, podle Beletha evangelium. Při tom všichni stáli a odpověděli amen. Opat připojil doxologii »*Te decet laus*« a dal požehnání.

V prvých 2 nokturnech bylo tedy po 6 žalmech s antifonami, celkem 12 žalmů. V III. nokturnu místo žalmů byla tria cantica. Celkem ve všech 3 nokturnech bylo umístěno 12 lekcí s 12 responsoriemi, na závěr celého matutina evangelium, Tedeum a Te decet laus.

Že benediktinské matutinum mělo 12 lekcí, rozdělených souměrně do 3 nokturnů, vysvítá i ze svatováclavské legendy Dominus ac redemptor noster benediktinského mnicha Vavřince z Montecassina, který legendu po úvodě rozdělil do 12 lekcí. Z toho by se dalo souditi, že *existovalo ke konci 10. stol. benediktinské oficium o sv. Václavu v Montecassinu, kde dlel sv. Vojtěch.*

Příklad benediktinského oficia o sv. Václavu podávají svatojirské breviáře a antifonáře Zl. Koruny 12./14. stol., v nichž je 12 lekcí s 12 responsoriemi a antifona ad cantica pro III. nokturnum. Podobně i v lekcionáři Elišky Rejčky z poč. 14. stol. má matutinum o sv. Václavu 12 lekcí.

b) Podle římského způsobu mělo matutinum o *nedělích* a *svátcích* (de festo) po celý rok 3 nokturna po 3 žalmech s antifonami a po 3 lekcích s responsoriemi a verši, tedy celkem 9 žalmů, 9 antifon, 9 lekcí s 9 responsoriemi. Tím se lišilo od benediktinského matutina.

Po poslední lekci následovalo více responsorií, jak svědčí S. Gregorii Magni liber responsalis (Migne, Patrologia lat., 78). Jimi se vyplňovala doba od skončení matutina do počátku laud, které se zpívaly až po východu slunce. Týž účel měl také hymnus Tedeum, který se přidal po posledním responsoriu.

Ještě v 12. stol. bylo podle Beletha pravidlem zpívati po 9. lekci responsorium a připojiti Tedeum. Římská církev vynechávala po 9. lekci responsorium, když následovalo Tedeum. V 13. stol. bylo z podnětu reformy breviáře generálem františkánů Haymonem stanoveno, že nelze současně zpívati poslední responsorium a Tedeum. Jedno vylučovalo druhé. Ale ještě ke konci 14. stol. se tak dělo.

Biskupové před nastoupením úřadu mezi jiným přísahali: Dominicis autem omni tempore 9 lectiones cum antiphonis et responsoriis suis persolvere deo profitemur (Liber diurnus romanorum pontificum, cap. III; Migne, PL 105, 71). Joh. Beleth (Migne, PL 202, 34) v 12. stol. navazuje na římské předpisy pro oficium s 3 nokturny o nedělích, slavnostech sv. Trojice a svátcích svatých slovy: Diebus enim festis usurpamus 9 psalmos, 9 lectiones, 9 responsiones cum 9 versibus. In uno quoque nocturno 3 sunt psalmi, 3 lectiones, 3 responsiones, 3 versus.

Většina oficií o sv. Václavu na 28. září a některá též pro Translaci 4. března mají matutinum podle uvedeného římského řádu.

Pro matutinum nocturnale, jež se nekonalo de dominica ani de festo, byla benediktinským i římským řádem stanovena pravidla jiná. Rozlišovala se tu oficia v době od Velikonoc do podzimní rovnodennosti 24. září od hodinek, jež připadly do delší doby od této rovnodennosti do Velikonoc (Migne, PL 105, 71). Pro období delších zimních nocí

předepisovala benediktinská řehole vigilie s větším počtem žalmů a lekcí. O římském oficiu mimo neděle a svátky dí Beleth (Migne, PL 202, 34): In noctibus vero istorum, qui solemnes non sunt, psalmi 12, quos vulgus dietam vocat, cum 6 antiphonis canuntur et 3 lectiones totidemque responsiones recitantur ea ratione, quod horae 12 diei ascribantur et totidem nocti . . . Ob idem hic duos psalmos coniungimus . . . Verum duos psalmos ita connexos propterea una absolvimus Gloria. Totéž potvrzuje Amalarius z Met v kap. XI. De nocturnali officio per quotidianas noctes ve spise De ecclesiasticis officiis, lib. IV (Migne, PL 105, 1192).

c) Vlivy gallo-románské nejsou v rytmisovaném oficiu o sv. Václavu celkem patrny. Už za doby karolinské renaissance zvítězila v hlavních rysech liturgie římská nad franskou a zůstaly jen její zbytky, na př. v tom, že Gallové v 9. stol. po skončení nokturnálních žalmů připojili Pater noster, čehož v římské liturgii nebylo (Amalarius z Met, De ecclesiasticis officiis; Migne, PL 105, 1114). Nelze zjistiti, zdali tento obyčej přešel do rytmisovaného oficia v Čechách, poněvadž stereotypní začátek a konec oficií v rukopisech českého původu není uváděn. Pěvci jej zpívali zpaměti na základě staré tradice.

Úvod svatováclavského matutina.

Úvod podle žaltáře Elišky Rejčky (Nationalbibl. Vídeň, sign. 1813, l. 188[b]):

℣. Domine, labia mea aperies.
℟. Et os meum adnuciabit laudem tuam.
℣. Deus, in adiutorium meum intende.
℟. Domine, ad adiuvandum me festina.

Invitatorium a Venite exultemus.

Je trojího znění.

a) Iubilemus regi celi,
qui servo suo fideli,
Wenceslao, dat hodie
sertum celestis glorie.

Svatojirský breviář XII F 5 z 12./13. stol., l. 339[a]; not. antifonář Zl. Koruny XII C 11 z 13. stol.; not. antif. Zl. Koruny XII C 7a z 13./14. stol.; svatojirský notovaný breviář XII E 15b ze 14. stol. ll. 50[b], 51[a]; olomoucký antifonář C O 44 z poč. 14. stol.; P VI/3 z 1363; 717 ze 14. stol.; 703 z 15. stol.; XVI A 2 z 15. stol.; Liber invitatorius z 1552; tištěný breviář z 1492.

b) Regni celestis principem deum adoremus dominum, qui martirem suum Wenceslaum hodie perhenni coronavit gloria.

Svatojirský breviář univ. knih. praž. VI E 13 z 12./13. stol.; notovaný antifonář tamtéž XII C 3 z 13. stol.; svatojirský antifonář not. tamtéž XIV C 20 ze 14. stol.

c) Gloriosum regem christum adoremus martyrum immortali qui beatum gloria et honore coronavit wencezlaum.

Olomoucký antifonář C O 44 z poč. 14. stol. kapitulní knih. olomoucké, I. formulář oficia o sv. Václavu.

Tato invitatoria jsou speciálně složena pro svatováclavské matutinum a nejsou tedy přejata z de communi martyris.

Invitatoriem byly později prokládány jednotlivé verše ž. 94. *Venite exultemus* tím způsobem, že polovina invitatoria se střídala s celým invitatoriem.

Počátek textu i not. ž. 94. uvádějí: VI E 13 z 13./14. stol.; XII C 11 z 13. stol.; olomoucký rukopis CO 44 z poč. 14. stol.; P VI 3 z 1363; XII E 15b ze 14. stol.; 717 ze 14. stol. Celý žalm Venite exultemus je předepsán pro svátek sv. Václava a vynotován chorálně v Liber invitatorius Jana Táborského z r. 1552 v Městském museu pražském, sign. 178. V bohatší versi je též v brněnském archivu F M 3 ze 14. stol. mezi ostatními tóny invitatoria, ale bez udání, na který svátek se zpívá.

Invitatorium i žalm. 94. mají ve svatováclavském matutinu frygickou tóninu. (Text je při notaci, s. 460.)

Hymnus.

Invitatorium sequitur laus ipsa, id est ympnus (Beleth, l. 5[b]).

Pro svatováclavské matutinum uvádějí rukopisy trojí hymnus: a) Dies venit, b) Dum matutinis, c) Martir dei.

a) *Dies venit victorie* (text při notaci, s. 342).

Text hymnu je citován bez not v breviáři A V 29 z r. 1492 a v pražském breviáři 14. stol. v Městském archivu brněnském č. 34, l. 359[a]. Jeho notaci podávají antifonář Arnošta z Pardubic z r. 1363, l. 57[a]; žaltář roudnický Cim. 7, l. 144[a] ze 14. stol.; XII E 15b, l. 49[a]; admontský sborník 703, l. 54[b].

Jeho jásavá melodie, dosahující svrchní oktávy, má za základ stupnici mixolydickou a zpívala se též v prvních nešporech svatováclavských.

Oslavuje sv. Václava jako mučedníka, který konal mnoho zázraků a jehož tělo bylo po tři léta v hrobě uchováno bez porušení.

b) *Dum matutinis laudibus* (text při notaci, s. 510).

Tento hymnus jest přejat z laud XII F 5, 342[b], a líčí, jak rukou bratrovražednou získal sv. Václav koruny mučednické.

Jest zapsán s notou v XII E 15b, l. 60[a]; Cim. 7, l. 144[b] ad Laudes; XVI A 2 bez not; citován v 703, l. 61[a] a v A V 29 z r. 1492.

Jeho nápěv vystupuje do svrchní sexty toniky mixolydické stupnice.

c) *Martir dei, qui vincitur* (text při notaci, s. 463).

Celá melodie, dost bohatá na skupiny o dvou tónech v tónině frygické, vyskytuje se v roudnickém antifonáři Cim. 7 ze 14. stol., l. 151[b] a VI E 13 z 12./13. stol. V dalších rukopisech XII E 1 ze 14. stol.; 703 z 15. stol. a v tištěném breviáři A V 29 z r. 1492 jest citován pouze text.

Hymnus nemá přímého vztahu k sv. Václavu a může se zpívati o kterémkoli mučedníku; je de communi unius martiris.

Z použitých rukopisů jest patrno, že nebylo jednoty ve výběru matutinálního hymnu k sv. Václavu. Nejstarší rukopisy vykazují hymnus *Martir dei* z obecného formuláře. Pravděpodobně nebylo v prvních počátcích oficia zvláštního hymnu pro svatováclavské matutinum, nebo nebylo vůbec hymnu, protože nebyl nezbytnou částí oficia. Jak nešpory, tak i matutinum a ostatní částky oficia se ustalovaly vývojově postupem doby.

Nokturna a jejich části.

Nokturna jsou hlavními složkami matutina. Buď byla v matutinu nokturna tři nebo jedno, jak svědčí svatojirský breviář VI E 4c z 12. stol. Každé nokturno obsahuje antifony se žalmy a lekce s responsoriemi.

Matutinum *o třech nokturnech* mělo podle počtu antifon a lekcí 3 typy.

1. Benediktinský typ měl po 6 žalmech v prvých dvou nokturnech. Těmto 12 žalmům odpovídalo 8 lekcí s 8 responsoriemi, po 4 v každém nokturnu. Tyto lekce tvořily ve svém celku životopis světcův, jehož pa-

mátka se oficiem oslavovala. Základem životopisu byly legendy nebo sermones. V III. nokturnu, jak už bylo řečeno, následovaly po třech chvalozpěvech (tria cantica) s antifonou ad cantica 4 lectiones evangelicae s 4 responsoriemi. Oficium, kteréž mělo ve 3 nokturnech 12 lekcí, bylo označováno v kalendáři starých misálů a breviářů jako oficium dvanácti lekcí, zkráceně XII l.

V kalendariu prvního dílu svatojirského breviáře z 12. stol. VI E 4c s cheironomickými neumami jest k jednotlivým svátkům připsáno buď *XII lectionum* neb *III lectionum*. Rozlišuje tedy brevíř svátky s 12 lekcemi od svátků s 3 lekcemi.

Chorální knihy, napsané munificencí královny Elišky Rejčky v 2. desítiletí 14. věku asi pro ženský klášter Aula S. Mariae na St. Brně, a to Antiphonarium (Vídeň, sign. 1813) a Capitularium (Vídeň, sign. 1835) mají v kalendariích při jednotlivých svátcích poznámky *XII l., II misse* nebo *XII l., I missa*. Dvě mše jsou předepsány pro zasvěcené svátky Páně a P. Marie, zemských patronů Víta, Vojtěcha a Václava. Pro menší svátky stačila jedna mše, ale matutinum o nich mělo rovněž 12 lekcí. Byly to na př. svátky svatých Ambrože, Klimenta, Martina, Řehoře, svátky světic Anežky, Cecilie, Lucie. Označení 2 mší nebo jedné asi stanovilo, kolika mší se měly účastniti v choru shromážděné řeholnice. Vedle slavných, zpívaných mší se konaly v klášteře starobrněnském i mše tiché. Vysvítá to z poznámky kodexu sign. 1813 z r. asi 1323: De spiritu sancto in Conventu et *privatim* ab omnibus celebratur. Zásadně jest 12 lekcí též uvedeno ve dvoudílném lekcionáři Elišky Rejčky (Vídeň, sign. 1772 z r. 1316 a sign. 1773 z r. 1315).

Svatováclavské matutinum s 12 lekcemi a s tolikéž responsoriemi zpívali o slavných svátcích členové cisterckého řádu v klášteře Zlaté Koruny od r. 1263 z breviářů univ. knih. praž. XII C 11 z 13. stol. a XII C 7a z 13./14. stol., dále jeptišky u sv. Jiří na Hradčanech, jak svědčí jejich zachované breviáře VI E 4c z 12. stol. (I. díl breviáře s oficiem Translacio s. Wencezlai po 4 lekcích v I. a II. nokturnu na l. 310[a]), XII E 1 ze 14. stol. a od r. 1323 jeptišky starobrněnského kláštera Aula S. Mariae (Vídeň, signatury 1813, 1835, 1772, 1773).

2. Kromě matutina s 12 lekcemi byla v Čechách podle římského řádu

matutina o *3 antifonách a žalmech s 3 lekcemi* v každém ze 3 nokturnů, tedy o 9 žalmech s antifonami, s 9 lekcemi a s 9 responsoriemi.

Matutina toho druhu se objevují v rukopisech až od 14. věku, a to v olomouckém antifonáři CO 44 z poč. 14. stol., v Liber viaticus Jana ze Středy XIII A 12 asi z r. 1360 bez not, v breviáři Městského archivu brněnského sign. 34 ze 14. stol. bez not, v notovaném antifonáři Arnošta z Pardubic P VI/3 z r. 1363, v admontských notovaných sbornících sign. 717 ze 14. stol. a sign. 703 z poč. 15. stol., v rokycanském breviáři XVI A 2 z 15. stol. bez not a v tištěném breviáři archivu rokycanského děkanství A V 29 z r. 1492 bez not.

Svatováclavská matutina o 9 lekcích byla tedy zavedena v olomoucké kapitule (Ol. antif. ze 14. stol.), v pražské kapitule u sv. Víta (P VI/3 z r. 1363), dále u řeholních kanovníků sv. Augustina v Roudnici a Rokycanech (A V 29 z r. 1492, XVI A 2 z 15. stol.).

Podle stáří dosud známých pramenů se dá souditi, že starší forma rýmovaného matutina byla v Čechách *benediktinská* a měla 12 lekcí. Poněvadž byla zavedena hlavně v klášteře sv. Jiří na Hradě, nazveme ji *svatojirskou.* Mladší forma s 9 lekcemi byla domovem v kostelích biskupských a kapitulních v čele s kapitulou svatovítskou. V této formě, již nazveme *svatovítskou,* se neopakují v matutinu antifony, které současně byly buď v nešporech nebo v laudách. Rovněž verse *olomoucká* má jen 9 lekcí.

3. Ojediněle se vyskytuje v svatojirském breviáři 13. stol. VI E 13 matutinum s 12 lekcemi jen *po jedné antifoně* v nokturnu I. a II.

Mimo matutinum o 3 nokturnech byla matutina *o 1 nokturnu* s 3 lekcemi. Svědčí o tom zmíněný již breviář svatojirský z 12. stol. VI E 4c, v jehož kalendariu jsou svátky nejen o 12 lekcích, nýbrž též o 3 lekcích. Olomoucký žaltář z r. 1499 vykazuje trojí druh svátků IX lectionum, a to solenne, celebre a simplex; mimo to zná svátky 3 lectionum. Tři lekce předpokládají jen jedno nokturno. Matutinum toho druhu bylo určeno pro dny, které nebyly slavné; mělo 12 žalmů s 6 antifonami. Pod jednu antifonu se spojily vždy dva žalmy s jednou doxologií Gloria. K nim se připojily 3 lekce a 3 responsoria s verši. Odtud název svátku III. lectionum na rozdíl od matutina XII. lectionum o 3 nokturnech. Svatováclavské oficium o 3 lekcích jest uvedeno v záhřebském breviáři MR 67 ze 14. stol. (Univ. knih. v Záhřebu.)

Rýmované antifony svatováclavského matutina.

Antyphona que sequitur eciam modulando cantatur. Antyphona primo incipitur et finito psalmo tota cantatur (Beleth, Summa de divinis officiis, l. 5b). Antiphonae sunt quasi quedam cantilene ad animorum recreacionem.

V benediktinském matutinu s 12 lekcemi je po 6 antifonách v nokturnu I. a II. Nokturno III. má jednu antifonu ad cantica.

XII C 11 z 13. stol.; XII C 7a z 13./14. stol.; XII E 1 ze 14. stol.; XII E 15b ze 14. stol.

Postup i text prvních osmi antifon jest ustálen a všude týž. V antifonách 9—12 lze stopovati *dvojí versi.* První a) se vyskytuje v breviářích kláštera sv. Jiří XII E 1; XII F 5; XII E 15b; XIII B 9, VI B 10; druhá b) je z antifonářů Zlaté Koruny XII C 7a, XII C 11. Benediktinky u sv. Jiří na Hradě i cisterciové v klášteře Zlaté Koruny se řídili benediktinskými regulemi. Proto mají svatováclavské matutinum skoro totéž. c) V svatovítském oficiu s 9 lekcemi je rozděleno 9 antifon rovnoměrně do 3 nokturnů. Všechny se vztahují k životu světcovu a souhlasí postupem, textem i nápěvem navzájem v rukopisech 14. a 15. stol. (Olom. CO 44 ze 14. stol., II. oficium; P VI/3 z r. 1363; 717 ze 14. stol.; 703 z 15. stol.; XVI A 2 z 15. stol.; A V 29 z r. 1492.) Těchto 9 antifon matutina s 9 lekcemi rovná se prvním 9 antifonám matutina o 12 lekcích z XII E 1, XII F 5, a XII E 15b. Bližší vysvětlení podává násl. tabulka:

Antifony.

a), b) *matutina benediktinského o 12 lekcích.*		c) *matutina svatovítského o 9 lekcích.*
a) breviáře svatojirské: XII E 1; XII E 15b; XII F 5; XIII B 9; VI B 10.	b) antifonáře Zlaté Koruny: XII C 7a; XII C 11.	c) CO 44; XIII A 12; P VI/3; 717; 34;[10] 703; XVI A 2; A V 29.
a) I. nokturnum.	b) I. nokturnum.	c) I. nokturnum.
1. Iubar alte	tytéž jako v a)	1. Iubar alte
2. Vivens ab		2. Vivens ab
3. Dum gentiles		3. Dum gentiles
4. Carnem terens		
5. Signo crucis		
6. Spiritu prophetico		

[10] Breviarium Pragense v brněnském Městském archivu č. 34, ll. 360ab ze 14. stol.

II. nokturnum.	II. nokturnum.	II. nokturnum.
7. Cursu tandem	7. } jako v a)	4. Carnem terens
8. Ad occursum	8. } jako v a)	5. Signo crucis
9. Hinc prostratus	9. Laude motus	6. Spiritu prophetico
10. Peremptoris	10. Cruor fusus	
11. Gressus redit	11. Ex gestato	
12. Carcer nocte	12. Morbidis refugium	
III. nokturnum.	III. nokturnum.	III. nokturnum.
Antifona ad Cantica nebo antifony de communi.	Antifona ad Cantica nebo antifony de communi.	7. Cursu tandem 8. Ad occursum 9. Hinc prostratus

d) Matutinum svatováclavské o 12 lekcích má v VI E 13 z 12./13. st. v I. nokturnu jedinou antifonu *In lege domini* a v II. nokturnu také jedinou *Iustus dominus*. V rukopise jsou uvedeny pouze jejich citace bez not (s. 414, s. 416).

V uvedeném schematu jsou podány začátky antifon, a to v prvním a) a druhém b) odstavci z matutina o 12 lekcích. Z odstavců a), b) jest patrno, že antifony 9.—12. navzájem se od sebe liší.

Podle odstavce c) jest 9 antifon rozloženo po 3 do 3 nokturnů. Antifony tyto odpovídají prvním 9 antifonám z matutina o 12 lekcích.

e) Zcela odlišné znění antifon od předešlých je v I. svatováclavském oficiu o 9 lekcích *olomouckého* antifonáře CO 44:

I. nokturnum.	II. nokturnum.
1. Dux illustris Wencezlaus	4. Hic a pueritia
2. Cuius dispar	5. Tandem factus iuvenis
3. Ex fideli quidem	6. Cui quamvis gratia

III. nokturnum.

7. Juditio iustus
8. Valde fuit patiens
9. Crescens in latum

Žalmy.

V matutinu o sv. Václavu 28. září a o svátku Přenesení těla sv. Václava 4. března byly předepsány tytéž antifony a žalmy. Kolik bylo v jednotlivých nokturnech antifon, tolik se zpívalo i žalmů.

Benediktinské matutinum o sv. Václavu s 12 lekcemi mělo po 6 žalmech v I. a II. nokturnu. V matutinu svatovítském o 9 lekcích se zpívaly v každém ze tří nokturnů 3 žalmy de uno martyre.

Žalmy v svatováclavském matutinu o 12 lekcích.

I. nokturnum.

1. Beatus vir, qui non abiit . . . . . Ž. 1.
2. Quare fremuerunt gentes . . . . . Ž. 2.
3. Domine, quid multiplicati sunt . . . . . Ž. 3.
4. Cum invocarem, exaudivit me . . . . . Ž. 4.
5. Verba mea auribus percipe . . . . . Ž. 5.
6. Domine, dominus noster . . . . . Ž. 8.

℣. Gloria et honore coronasti eum, domine.

II. nokturnum.

7. In domino confido, quomodo . . . . . Ž. 10.
8. Domine, quis habitabit in tabernaculo . . Ž. 14.
9. Domine, in virtute tua letabitur . . . . Ž. 20.
10. Benedicam dominum in omni tempore . . Ž. 33.
11. Te decet hymnus, deus, in syon . . . . . Ž. 64.
12. Bonum est confiteri domino . . . . . Ž. 91.

℣. Posuisti, domine, super caput eius.

III. nokturnum.

Tria cantica nebo žalmy de uno martyre.

Rukopisy univ. knih. pražské:

XII E 15b, notovaný antifonář 14. stol. z kláštera sv. Jiří na Hradčanech. Historia de s. wenceslao, ll. 50b—57b.

XII F 5, breviář bez not z 12./13. stol. z kláštera sv. Jiří. De s. wenceslao, II. 339a—342b.

XII E 1, breviář bez not 14. stol. z kláštera sv. Jiří. In translacione s. wenceslai, 215b—219a. De s. wenzeslao, ll. 161a—162a, kde při ant. 1. poznamenáno: Ps. et ℣. ut de uno martire.

XIII B 9, breviář bez not 14. stol. z kláštera sv. Jiří. In translacione s. wenceslai, ll. 152b—155a.

VI B 10, breviář bez not 14. stol. z kláštera sv. Jiří. In translacione s. Wenceslai, ll. 104a—106a, kde jediné jsou citovány žalmy také k ant. 10., 11. a 12. pro druhé nokturnum.

VI G 17, breviář bez not 14. stol., českého původu. In translacione s. Wencezlay, ll. 453a—454b, kde sice není citací žalmů, ale analogicky vyplývají ze 6 antifon v každém nokturnu, totožných v předchozích rukopisech.

Žalmy ve svatováclavském matutinu o 9 lekcích.

Jsou tytéž, které ke třem nokturnům předepisuje Liber responsalis sancti Gregorii Magni (Migne, Patrologia lat. 78, 823) in vigilia unius martyris. Verš je jiný: Voce mea.

I. nokturnum.

1. Beatus vir, qui non abiit . . . . . Ž. 1.
2. Quare fremuerunt gentes . . . . . Ž. 2.
3. Domine, quid multiplicati . . . . . Ž. 3.

℣. Gloria et honore.

II. nokturnum.

Tytéž jako Migne 78, 825, in vigilia unius mart. ℣. Gloria et honore.

4. Cum invocarem, exaudivit . . . . . Ž. 4.
5. Verba mea auribus percipe . . . . . Ž. 5.
6. Domine, dominus noster . . . . . Ž. 8.

℣. Posuisti, domine.

III. nokturnum.

Tytéž jako Migne 78, 825, in vigilia unius martyris. ℣. Posuisti, domine.

7. In domino confido . . . . . Ž. 10.
8. Domine, quis habitabit . . . . . Ž. 14.
9. Domine, in virtute tua . . . . . Ž. 20.

℣. Magna est gloria.

Rukopisy:

XIII A 12, Liber viaticus Jana ze Středy z r. asi 1360 bez not. In festo s. wenceslai, ll. 268a—269b s citovanými počátky žalmů. Nár. mus. praž.;

P VI/3, notovaný antifonář Arnošta z Pardubic z 1363, ll. 62a—71b. Knih. metr. kap. praž.;

717, notovaný sborník admontský ze 14. stol. Incipit hystoria de s. wencezlao, ll. 47ᵃ—50ᵇ, kde pod notované diference jsou připojena počáteční slova žalmů. Klášt. knih. v Admontu;
703, notovaný sborník admontský z poč. 15. stol. De s. wenczeslao, ll. 53ᵇ—60ᵃ, s citovanými žalmy i diferencemi. Klášt. knih. v Admontu;
34, Breviarium Pragense, bez not, 14. stol. In festo s. wenczeslai, ll. 359ᵃ až 360ᵃ, s citovanými žalmy po antifonách. Městský archiv v Brně;
A V 29, tištěný breviář v Norimberku r. 1492, bez not. De s. Wenceslao, l. 421ᵃ, s počátky žalmů.

Šest žalmů I. nokturna a prvé tři žalmy II. nokturna v matutinu o 12 lekcích se shodují s devíti žalmy matutina o 9 lekcích. Žalmy k antifonám 10., 11. a 12. jsou citovány v VI B 10.

Text žalmů jest zapsán v roudnickém antifonáři knih. metr. kap. praž. Cim. 7 ze 14. stol., vytištěn v olomouckém žaltáři z r. 1499 (vyd. Tobolka) a jinde.

Pater noster.

Po zpěvu žalmů s příslušnými antifonami a *veršíku,* který zazpívali podle Beletha žáci, následoval v jednotlivých nokturnech zpěv *Pater noster.* Řídil se způsobem zpěvu orací a byl tedy odlišný od přednesu Pater noster v mešním kanonu. Vysvítá to z notace v žaltáři Elišky Rejčky asi z r. 1323 (Nationalbibl., Vídeň, sign. 1813, ll. 203ᵃᵇ). Solistický zpěv Pater noster ukončen sborově *sed libera nos a malo. amen.* Beleth (Migne 202, cap. 25) určuje však jinak. Ultima pars Orationis [Dominicae] aperta voce recitatur, scilicet: Et ne nos inducas in tentationem. Z toho vidno, že Pater noster až k těmto slovům se modlil kněz v 12. stol. po tichu. Na počátku 14. stol. se zpíval Otčenáš celý s dvěma modulacemi:

Nationalbibl., Vídeň, 1813, ll. 203ᵃᵇ:

Recitanta.

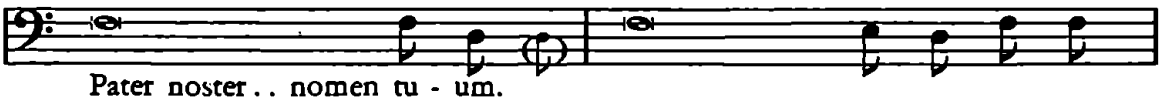

Pater noster.. nomen tu - um.
Adveniat regnum..... tu - um. Fiat voluntas.... et in ter - ra.
Panem nostrum.....ho - di - e. Et dimitte ..... ri - bus nos - tris.
Et ne nos inducas.. ci-o - nem.

Konec.

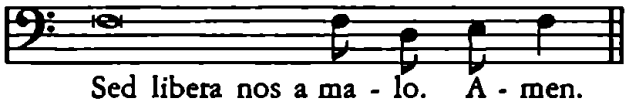

Sed libera nos a ma - lo. A - men.

Benedictiones.

Po zpěvu Pater noster následovaly matutinální lekce. Zpíval je lektor. Před každou z nich vyžádal si od oficianta požehnání čili benedikci slovy *Domine, iube benedicere.* Při mariánských oficiích zpíval *Domina, iube benedicere* (žaltář Elišky Rejčky, l. 188[b]). Podle Beletha (cap. 25) žádal lektor opata o benedikci slovy Iube, *domne,* benedicere, a nikoliv Iube, *domine,* poněvadž žádal o požehnání člověka, který byl oslovován domnus, a nikoliv Boha, jenž je nazýván dominus. Z téhož důvodu lektor končil lekce Tu autem, *Domine,* miserere nobis, neboť žádal Boha za prominutí chyb, kterých se dopustil při zpěvu lekce. Benedikce před jednotlivými lekcemi byly recitativem se zvláštní modulací uprostřed a na konci. Ke všem sbor odpovídal amen. Rozlišují se *benedictiones dominicales* a *feriales.* V matutinu svatováclavském se zpívaly benedictiones dominicales nebo zvláštní benedikce o sv. Václavu, jak jsou na př. uvedeny v žaltáři a hymnáři 14. stol. Nár. mus. praž. XIV D 13, l. 235[b].

Benedictiones dominicales.

Žaltář Elišky Rejčky asi z r. 1323, Nationalbibl., Vídeň, sign. 1813, l. 203[b]. Cheironomické značky ℣ udávají modulaci uprostřed a na konci benedikcí. Odpovídají modulacím v písni Hospodine, pomiluj ny, v oracích, legendách a v uvedeném Pater noster pro matutinum.

203[b]. In primo nocturno.

[I.] Benedictione perpetua ℣ benedicat nos pater eternus ℣ amen.

[II.] Unigenitus dei filius ℣ nos benedicere et adiuvare dignetur ℣ [amen].

[III.] Spiritus sancti gracia ℣ illuminare dignetur corda nostra ℣ [amen].

[IV.] In unitate sancti spiritus ℣ benedicat nos pater et filius ℣ amen.

In secundo nocturno.

[V.] Deus misereatur nostri ℣ et benedicat nobis ℣ amen.
[VI.] Illuminet dominus vultum suum super nos ℣ et miseratur nostri ℣ [amen].
[VII.] Benedicat nos deus deus noster ℣ benedicat nos deus ℣ amen.
[VIII.] Inmensa dei pietas ℣ nos sine fine custodiat ℣ amen.

In tercio nocturno.

[IX.] Sancti evangelii leccio ℣ sit nobis salus et proteccio ℣ amen.
[X.] Ille nos benedicat ℣ qui sine fine vivit et regnat ℣ [amen].
[XI.] Splendor lucis eterne ℣ illuminet nos sine fine ℣ [amen].
[XII.] Ad societatem civium supernorum ℣ perducat nos rex angelorum ℣ [amen].

Lekce ze svatováclavských legend.

V benediktinském matutinu k šesti žalmům v jednotlivých nokturnech byly 4 lekce a ve svatovítském po 3 antifonách se třemi žalmy v každém nokturnu následovaly 3 lekce s příslušnými responsoriemi. Po stránce historické jsou nejdůležitější lekce nokturna prvního a druhého, poněvadž jsou do nich rozvrženy úryvky legend nebo sermones, kratší to životopisné črty o svatých. Do nokturna třetího byl pojat úryvek evangelia s připojením slov Et reliqua a jeho výklad, zvaný omelia, homilie.

Lekce byly zapsány samostatně do pergamenových velikých lekcionářů nebo legendarií, jak dokazuje na př. leccionarium Elišky Rejčky (Vídeň, I. díl, sign. 1773 z r. 1315 a II. díl, sign. 1772 z r. 1316). V breviářích menšího formátu, určených pro jednotlivce, jsou však legendy ve formě lekcí zařazeny mezi ostatní části matutina (VI E 13 z 12./13. stol., ss. 414—419; XII E 1 ze 14. stol., ll. 161ᵃ—163ᵃ; 703 z 15. stol., ll. 55ᵃ—60ᵃ; XVI A 2 z 15. stol., ll. 187ᵃᵇ; tišt. breviář z r. 1492, l. 421ᵃ a jinde).

Volba legend a sermonů byla určována biskupy a představenými klášterů. Lektor z nich zpíval části v jednotlivých nokturnech a přestal na oficiantův pokyn: *Tu autem cessa,* k čemuž precentor přidal Domine, miserere nobis a celý sbor odpověděl Deo gratias.

Matutinální lekce byly předmětem pěveckého výkonu jako invitatorium, hymnus, antifony se žalmy a responsoria. Přednášel je lektor na způsob profecií. Byly to recitativy na jednom tónu s melodickými útvary při interpunkci. Recitanta se nazývala tuba. Melodické útvary na konci textových úryvků měly ustálenou hudební formu. V textu bylo určeno cheironomickými neumovými značkami místo, kde jich měl lektor použíti. Při lekci jen čtené v privátní modlitbě zastupovaly tyto značky úkol interpunkce, označující oddech.

Ve svatojirských breviářích 12. a 13. věku se vyskytuje při lekcích trojí druh cheironomických značek:

a) *Punctus versus* má podobu tečky na konci věty nebo delšího, obsahem samostatného úryvku větného. V některých breviářích 12./13. stol. bývá místo tečky pod bodem apostrofa ve formě našeho středníku (;) nebo dvojtečky ⁝.

Punctus versus představuje flexu, při níž text klesá o jeden nebo dva stupně.

b) *Punctus elevatus* ⁄ má při lekcích domácí provenience formu podatu, jak se ho užívalo ve francouzských rukopisech. Byl na konci menších oddílů větných, které předpokládají pokračování. Lektor před touto značkou snížil v diatonickém postupu hlas, aby se skočmo vrátil na recitantu.

c) *Punctus interrogativus:* ⸮ nebo ⸮ značil otázku. Text klesá diatonicky k malé tercii a týmž postupem se vrací k recitantě.

Lze tedy stopovati nejen různý výběr legend pro totéž oficium, nýbrž i odlišné rozvržení jejich do lekcí. Jestliže se světil svátek po celou oktávu, jako na př. sv. Václava, byla prvá část legendy umístěna do prvních dvou nokturnů oficia de festo, další části do oficia infra octavam a in die octava. Kratší forma životopisu, sermo, byla pravidelně rozvržena jen do jednoho oficia.

Do lekcí svatováclavského matutina byly rozvrženy části legendy:

1. a) *Beatus Wencezlaus mire caritatis ac amande indolis puer.* (Úprava Gumpoldovy legendy.)
   b) *Avulsa igitur ob inseccabilis sacramentum trinitatis.* (Výtah z Gumpoldovy legendy.)

2. a) *Gloriosus (beatus) Wenceslaus ex cristianissimo patre Bohemorum genitus.* (Záhřebská verse.)
   b) *Beatissimus martir Wenceslaus* (Záhřebská verse.)
3. a) *Licet plura.* (Znění kratší.)
   b) *Licet plura.* (Znění delší.)
4. *Corpus sacratissimi martiris.* (Část druhé redakce legendy Oriente iam sole.)
5. *Crescente fide.*
6. *Inclitam et gloriosam.*
7. *Oportet nos.*
8. *Legenda císaře Karla IV.*

Tímto výčtem není vyčerpáno použití svatováclavských legend k matutinálním lekcím. V následujících kapitolách jest uveden jejich text hlavně po stránce liturgické a hudební. Proto jest otištěn s původní cheironomickou notací.

1. a) Beatus wencezlaus mire caritatis ac amande indolis puer.

Svatováclavská legenda *Beatus wencezlaus mire caritatis ac amande indolis puer* jest v lekcionáři Elišky Rejčky rozvržena do 8 lekcí a zapsána na posledních listech knihy ll. 299[b] až 302[a] jako adligát k druhému dílu lekcionáře.

Na l. 299[b] v 2. kolumně jest první lekce uvedena nadpisem *Incipit vita sancti wencezlai martiris leccio* [I]. Očíslování lekce I. chybí, jako tomu jest pravidelně i v jiných rukopisech při prvé matutinální lekci. Ostatní lekce jsou řádně očíslovány. Po VIII. lekci na l. 302[a] poznámka *Cetera de uno martire perficiantur* naznačuje, že evangelium s omelií jest vyhledati v části commune sanctorum, a to de uno martyre. Tuto všeobecnou poznámku blíže vysvětluje citace v témže lekcionáři na l. 228[b], týkající se mešního formuláře o sv. Václavu: *Wenzezlai martiris. Lecciones Si quis vult venire post me. evangelium Nisi granum. R[equire] Laurencii. Collecta. Adesto domine supplicacionibus nostris.* Z toho plyne, že i v matutinu, a to v lekcích IX.—XII., jest zpívati evangelium *Nisi granum* s příslušnou homilií unius martyris.

Legenda *Beatus wencezlaus, mire caritatis ac amande indolis puer* je úpravou z obsáhlé legendy Gumpoldovy, vzniklé asi r. 980, z níž autor excerpuje pro liturgické účely jen některé partie. Zkracuje věty, vynechává celé kapitoly, leckde si upravuje text sám a v poslední lekci VIII. jen letmo se zmiňuje o některých zázracích, které z široka popisuje Gumpold. Některých zázraků nezná, na př. uzdravení ženy zraku zbavené, uzdravení chromého ze země Franků. Rovněž mlčí o utracení sluhy Podivena knížetem Boleslavem.

Gumpoldova legenda jest podle Pekaře bezcenným zpracováním legendy *Crescente fide.* Upravený její text z lekcionáře Elišky Rejčky nebyl dosud zhodnocen. Chybí v něm celý prologus Gumpoldi Mantuani episcopi (Fontes I, 146). Ze životopisu (Incipit vita sancti wencezlai martiris) jsou vynechány prvé 3 kapitoly, otištěné ve Fontes I, 147, 148.

Lekce I. v lekcionáři Elišky Rejčky začíná kapitolou 4. se změnou prvních dvou slov. Místo *Qui vero* začíná písař první lekci *Beatus wencezlaus* a připojuje podle původního znění mire claritatis ac amande indolis. Vybíraje obratně slova z jednotlivých vět kapitoly 4., vynechá další kapitoly 5., 6., 7.; z 8. kapitoly přidá, co se mu hodí až ke slovům *notasset vestigia.*

V lekci II., počínající slovy *Messis itaque tempore tuto noctis silencio,* jest citováno několik zkrácených vět z druhé části 8. kapitoly o přípravě hostií a vína pro mešní potřeby. Výklad o světcově péči, týkající se vdov, pocestných a nemocných, jest upraven volně. Vynechány jsou z původního textu kapitoly 9.—14. o knězi Paulovi a světcových předpovědech.

Lekce III. přebírá začátek kapitoly 15. až ke slovům *rapiendi cupidus;* ostatní vynechává a hned připojí až z kapitoly 18. další text ve vhodném výběru ke slovům *viri necem accendit.*

Lekce IV. začíná samostatným úvodem, k němuž od slova *mucronibus* z kapitoly 18. jest připojen další text téže kapitoly ve výtahu a přidán beze změny počátek 19. kapitoly.

Lekce V. pokračuje od slov *Redeunte* z kapitoly 19. s malými jenom změnami ke slovům *territi militis excidit.*

Lekce VI. doslova přebírá text pokračování kapitoly 19. od slov *Wen-*

cezlaus per capulum, kterýmž předesílá *Beatus* a končí téže kapitoly 19. slovy *a canibus laceratur.*

Lekce VII. pokračuje v dalším textu kapitoly 19. *Anima sacratissima,* připojujíc úvodem *Beati wencezlai.* Vyčerpá až do konce tuto kapitolu k slovům *ingreditur consorcia.* V dalším textu lekce VII. je volné zpracování kapitol 20., 21., 22. o utracení kněží a křesťanů Boleslavem po zavraždění sv. Václava, o nesmazatelných skvrnách krve světcovy na místě vraždy a trestech, seslaných na vrahy.

Lekce VIII. navazuje na kapitolu 23. ve volné improvisaci o přenesení ostatků sv. Václava a o zázracích, o nichž je řeč v dalších kapitolách původního znění Gumpoldovy legendy. Autor zkrácené recense se nepřidržuje v lekci 8. rozbředlého textu Gumpoldova, nýbrž samostatně a jen přehledem líčí neporušenost těla sv. Václava, převezení jeho ostatků přes rozvodněnou řeku, osvobození vězňů a slib pohana, oproštěného z pout vězeňských na přímluvu světcovu, přijati se synem křest. Nevšímá si ostatních zázraků z kapitol 26.—30. Velmi opatrně z dlouhých vět činí krátké eliminací zbytečných slov, čímž i celý sloh jest jasnější. Kde toho zapotřebí, doplňuje opět svými úvody.

Byl patrně i dobrým historikem, poněvadž hned z počátku vynechává nesprávné Gumpoldovo tvrzení, že sv. Václav se stal knížetem *sub regis serenissimi Ottonis fulgente potencia.* Místo toho krátce připomíná, že byl zvolen in paterni ducatus successionem *communi principum* a pokračuje podle Gumpolda *ac populorum assensu.* Tím se také vyhnul korektuře jména císaře Otty na krále Jindřicha I.

Legenda *Beatus wencezlaus mire caritatis ac amande indolis puer* není tedy samostatnou prací, nýbrž zdařilou úpravou rozvleklé legendy biskupa Gumpolda z Mantovy. Byla pravděpodobně koncipována pro lekcionář Elišky Rejčky. Z toho důvodu ji lze považovati za *českou redakci italské legendy.*

V následujícím textu této legendy jsou místo moderní interpunkce uvedeny podle originálu cheironomické značky punctus versus a p. elevatus. Punctus versus má podobu tečky (.) nebo dvojtečky (:). Mimo to pod čarou jest označeno, ze kterých kapitol podle vydání Gumpoldovy legendy ve Fontes čerpal autor české redakce.

Lekcionář Elišky Rejčky[11] z r. 1316, ll 299[b]—302[a], Nationalbibl., Vídeň, sign. 1772.

Leccio [I]. (299[b]) *Incipit vita sancti wencezlai martiris.*

Beatus wencezlaus mire[a]) caritatis ac amande indolis puer . dum floridam iuventutis etatem primum attigisset ⁊ patre adhuc vivo ad literarum disponi exercicia non parum anhelans: paternum crebro flagitans auxilium . et deflectens animum eius transmissus in civitatem budech ⁊ (300)[a] litteris addiscendis est dispositus. Patre interim eius viam universe carnis ingresso ⁊ iuvenis ipse exempla senum . actibus declarans: in paterni ducatus successionem communi principum ac populorum assensu electus est. Elevatus igitur in sedem dignitatis ⁊ quamvis[b]) ob regimen negociis haut raro fuit interceptus: indefessis tamen oracionibus larga inter inopes dispensacione . singulos quam veneranter produxit dies. Noctibus autem nudipes sigillatim ecclesias queritando perlustrabat . intantum carnis sufferens afflicionem . ut cissis teneris plantis . cruor defluus sparsim notaret vestigia.

[a]) Srovn. FRB, I., 149, kap. 4. za počátečními dvěma slovy; srovn. Vašica, Druhá staroslověnská legenda, s. 90, IV., kde je týž obsah jako zde v lekci I. — [b]) Srovn. FRB, I., 152, kap. 8., řádek 10.

(300[a]) *Leccio II.*

Messis[a]) itaque tempore tuto noctis silencio . beatus wencezlaus manipulos tritici succidens propriis inpositos humeris in secreciori domus angulo ab(col. 2)scondit . trituravit ⁊ et inter saxa confregit . diligenterque cribravit: atque cum invocacione sancte trinitatis signavit ⁊ et ad conficiendum sacrosanctum corpus cristi inter sacerdotes dispensavit. Simili modo vindemie tempore nocturno silencio solo comite puerulo vineas circuibat ⁊ et vinum sanguinem domini post futurum: cum eadem diligencia conficiebat. Orphanorum viduarum omniumque tribulancium: curam non minus quam sui ipsius agebat. Esurientes alebat . hospites et peregrinos ut proprios proximos libenter recipiebat ⁊ infirmos visitabat . mortuos sepeliebat: presbiteris et clericis honorabiliter ministrabat. Tu autem

[a]) Srovn. FRB, I., 152, kap. 8., 14. řádek zdola.

[11] Srv. *Dr. Jan Květ,* Illuminované rukopisy královny Rejčky. Příspěvek k dějinám české knižní malby ve století XIV. Praha, nákladem České akademie věd a umění, 1931.

(300[a], col. 2) *Leccio III.*

Igitur fraudulenta[a]) hostis inpurissimi machinacione . huiusmodi operum affectibus invidente . frater beati wencezlai bolezlaus etate minor . mentis perversitate . et actuum qualitate execrandus ⁊ diabolico instinc(300[b])tus tactu furoris nequicia contra virum dei sevienter armatus ⁊ regni fraterna manu rapiendi cupidus ⁊ sub[b]) cuiusdam festive diei exultabili ortu . domum propriam omni ornamentorum copia . que huic genti umquam moris erant habenda . quam studiose flugidam fecit. Convivium solito plus parandum indixit ⁊ amicos sub hilaritatis specie invitavit ⁊ ipsiusque principis supplex ingressus palacium: convivis eum interesse fraternis . primo omnium quo dignaretur rogavit. Cuius mansuetudini quamvis false . deo dignus wencezlaus multum congaudens: atque consertis manibus inter se domum cum gaudio introeunt. Epulis discumbunt ⁊ vinoque post longum quisdam ferocium convivarum saturatis fraus conflata . diu latere nesciens ⁊ eos quasi unanimiter in sancti viri necem accendit.

[a]) Srovn. FRB, I., 157, kap. 15., začátek. — [b]) srovn. tamtéž, 158, kap. 18., začátek.

(300[b], col. 2) [*Leccio*] *IV.*

Funesti itaque principes consilii de quibus supra diximus mucronibus[a]) veste iam tectis ter surgentes ⁊ terque iterum quasi quodammodo lassi residentes ⁊ viribus et audacia omnino emolliti eo quod nondum divinitus iussa venit hora passionis illesum eum dimiserunt. Huius rei ipse haut inscius periculo non pavidus . divini tutaminis securitate animatus ⁊ fratrem ceterosque considentes . exhilarari quasi hospitis grata vice amabiliter rogavit ⁊ et paulo post amota mensa surgit ⁊ ac modeste salutacionis dicto . omnes dulciter allocutus ⁊ hospicium intrepidus revisit. Noctis[b]) autem frequenti cursu . oracionum ac elemosinarum curiossima desudans instancia ⁊ future conscius mortis . pro cristo iura pati devotus pernoctavit.

[a]) Srovn. FRB, I., 159, kap. 18., 12. řádek shora. — [b]) srovn. tamtéž, kap. 19., začátek.

(300[b], 2. col.) [*Leccio*] *V.*

Redeunte[a]) post gallici(301[a])nia matutinalis hore officio ⁊ pulso signo non segnis thoro sanctus wencezlaus ut iam est solitus prosiliens . ecclesiam properando ingressus ⁊ nocturnalem cantum laudesque modesta intentans matutinales auscultacione ⁊ post plurimas oraciones . domum lassis membris aliquantum sompno reficiendis divertit. Rubente autem primum aurora . execrabili memoria scribendus bolezlaus viri sancti germanus . perversitatis auctor ⁊ que prius arma contra innocentem commoverit latenter non inmemor specu quo latuit more lupino . cum ex adverso agnum furtive lacerandum irruit ⁊ ipse cum aliquod sequacibus huic sceleri comparibus furibunde progressus . et mucrone succinctus ⁝ viro simplici more sibi solito ecclesiam repenti . media via obvius stetit. Quem sanctus ipse mitis(col. 2)sima benignitate alloquitur. Ave frater dilecte. Grates inmense dileccioni tue a nobis sint relate quia honorifice disposito heri convivio ⁝ bene nobis et satis iocunde ministrasti. Tam dulci ille pessimus non respondens allocucioni: set extracto cicius ense . in sancti capitis verticem ut forcius valet percuciens ait. Melius hodie tibi preparo convivium. Set ferro resiliente . et nec vulneris signum annotante ⁝ geminatur ictus. Quo nichilo magis ledente tercio ferire cum vellet: una cum extento ictu ensis manu territi militis excidit.

[a]) Srovn. FRB, I., 159, od kap. 19., z níž převzat text lekce 5. od Redeunte na 4. ř. shora až ke slovu excidit doslovně až na několik slov. V olomouckém matutinu C O 44 jest z celé kap. 19. Gumpoldovy převzata lekce VIII. od slova Noctis. V lekci V. jest vylíčena smrt sv. Václava týmž způsobem jako v staroslovanské legendě Nikolského, kap. XIX. (J. Vašica, Druhá staroslovanská legenda o sv. Václavu ve Vajsově Sborníku staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Ludmile, 1929, s. 110).

(301[b], 2. col.) [*Leccio*] *VI.*

Beatus wencezlaus[a]) per capulum glaudium subripiens . et supra scelerosum fratris iam inermis verticem manu vibrans ⁊ videsne inquit o funeste ⁊ vertine in te posset . tue crudelitatis exicium. En unde prohibeor (301[b]) fraterni sanguinis fieri effusor. Set nolo de manu mea ultimo examine tuus o frater sanguis queratur in me. Recipe glaudum ⁊

matura supplicium ⁝ que sunt agenda ne differas in longum. Resumpto iterum frater impius ferro ⁚ ac cum quasi vinci timens ⁝ et a fratris impetu prius exactum repugnare set[b]) simulat. Mox socii magno clamore vocati accurrunt ⁚ causam sceleris quasi inscii de tumultu querunt ⁝ domini sui fervidam senciunt iram . eoque iam sceleris auctore quarta vice sacrum caput per ictum saltim confringente ⁚ omnes simul armis irruerunt . certatim membra lanceis gladiisque perfodiunt ⁝ corpus sauciatum humi prosternitur semivivum. Crebrescunt iterum iterumque seve gladiorum percussiones . sanguis innocuus effunditur ⁝ corpus labe vacuum (col. 2) minutatim quasi a canibus laceratur.

[a]) Lekce VI. od druhého slova *wencezlaus* až do posledního *laceratur* jest převzata úplně z 19. kapitoly Gumpoldovy legendy (Fontes I, 160, uprostřed stránky). V olom. matutinu C O 44 jest Gumpoldova kap. 19. od slov Resumpto pojata do lekce IX. — [b]) Má býti *se*.

(301[b], 2. col.) [*Leccio*] *VII.*

Beati wencezlai anima[a]) sacratissima a carnei clausura domicilii sub tot vulnerum exuta tormentis ⁚ nobili triumpho angelicis subvecta manibus: summi remuneratoris aspectum cum gaudio visura . et inter gloriosos martirum ordines per evum consessura ⁝ sub quarto kalendarum octobrium perpetuo letancia regni celestis ingreditur consorcia. Postquam[b]) martirii est corona laureatus . illi infelices homicide non timentes suum scelus augere ⁚ occidebant quosque religiosos sacerdotes et omnes doctrinam eius imitantes. Perniciosos itaque presumptus ⁝ non dimisit deus inultos. Nam alii demonibus exagitati disparuerunt ⁚ alii ut canes latrantes ⁝ quidam surdi et amentes effecti sunt. Quisque ergo pro sue (302[a]) malicie tumulto ⁝ multatus est supplicii rependio. Sanguis itaque beati wencezlai . lapidibus et tabulis aspersus sepius lotus et abrasus non est deletus ⁝ ut omnibus pateat . quia cum abel ad dominum clamat.

[a]) Po prvních dvou autorových slovech *beati wencezlai* pokračuje písař od slova *anima* až *ingreditur consorcia* doslovně z konce kapitoly 19. (Fontes I, 161). V olom. matutinu C O 44 až ke slovu consorcia je text připojen do lekce IX. — [b]) Odtud upravuje autor další text VII. lekce volně podle 20., 21., 22. kapitoly Gumpoldovy legendy.

(302[a]) *Leccio VIII.*[a])

Cum beatus wencezlaus in monumento tres annos quievisset ⁄ revelatum est quibusdam religiosis ⁄ ut eum transferre deberent . ad ecclesiam quam ipse construxerat . in honore beati viti martiris cristi. Cumque de monumento ablatus fuisset . angelicus eius vultus enituit omni flore speciosior ⁄ et cuncta eius vulnera inventa sunt sanata ⁄ excepto illo solo quod suscepit a fratre suo bolezlao. Venientes autem cum sancto illo corpore . ad quoddam flumen procellosum . ymbrium inundacione . dum ligna ad pontem faciendum querunt ⁄ e(col. 2)ius meritis ultra flumen subito inventi sunt. Dum autem pervenirent ad civitatem: personuit celum . et terra in martiris laude. Nam ut inferni claustra in cristi adventu dirupta sunt . ita isto adveniente carceres et vincula divinitus sunt soluta. Quidam paganus in carcere audiens de eius santitate ⁄ promisit se deo crediturum . et filium eius dei servicio mancipaturum ⁄ si per merita sancti wencezlai de vinculis liberaretur ⁄ qui exauditus votum persolvebat. O martir gloriose sancte wencezlae ⁄ adesto clemens precibus te querencium in veritate.

Cetera de uno martire perficiantur.

[a]) V lekci VIII. jsou vylíčeny zázraky, o kterých jest řeč v Gumpoldově legendě v kapitole 23., 24., 25. (Fontes I, 161, 162, 163). Není zmínky v zkrácené české versi o zázracích, které jsou uvedeny v kapitolách 26.—30.

V této zjednodušené dikci je Gumpoldova legenda sympatičtější, než jak je známa z dosavadních pramenů. Její zápis v lekcionáři Elišky Rejčky je patrně opisem staršího originálu, z něhož písař převzal i cheironomickou notaci, ve 14. stol. mizející. Bylo by tedy také možno, že Gumpold užil této zkrácené verse jako předlohy, kterou opatřil úvodem a rozšířil doplňky. Jest však pravděpodobnější, že z delší legendy Gumpoldovy byla v Čechách pro liturgické účely upravena kratší recense.

Od této úpravy se liší různé výtahy v breviářích a antifonářích 14. stol.

Olomoucký antifonář C O 44 připojil v lekcích k částem Gumpoldovy legendy kapitoly z Crescente fide.

1. b) Avulsa igitur ob inseccabilis sacramentum trinitatis.

Breviář Nár. mus. praž. ze 14. stol. XV F 12 bez not má na ll. 278[b] až 283[a] celé oficium o sv. Václavu. Pro 6 lekcí I. a II. nokturna je použito z Gumpoldovy legendy výtahu jen v malém rozsahu od slov *Avulsa igitur ob inseccabilis sacramentum trinitatis.*

I. nokturnum.

1. Avulsa igitur — divinitus serenavit. Prvních 6 řádek z Incipit passio, FRB I, 147.
2. Plaga aquilionalis — baptismo mundatus. Konec odst. 1. a větší část v odst. 2., FRB I, 148.
3. Huius igitur — ardentiorem reliquit. Celý odstavec 3., s. 148.

II. nokturnum.

4. Qui vero mire — memorie connexuit. Odst. 4., 1. polovina, s. 149.
5. Patre interim — est elevatus. Odst. 4., 2. pol., s. 149.
6. Sed hoc ambiguum — cuidam promptus. Odst. 5., uprostřed, s. 149.

Text v XV F 12 má někde odlišné a srozumitelnější znění než FRB. V 2. lekci je uveden jako současník Spytihněvův král Meinfrid, kdežto v FRB I. je jmenován král Jindřich.

Ostatní částky matutina jsou tytéž, jako jinde v matutinech o 9 lekcích v 3 nokturnech.

2. a) Gloriosus (beatus) Wenceslaus ex cristanissimo patre bohemorum genitus.

Svatý Václav se těšil ve 14. a 15. stol. mimořádné úctě i v Záhřebu. Značný počet rukopisných breviářů katedrálního kostela, uložených dnes v univ. knihovně záhřebské, má officium de sancto Wenceslao. Z nich příkladem buďtež uvedeny breviáře MR 29, MR 46, MR 65, MR 67, MR 80, všechny ze 14. stol. a MR 103 z 15. stol. V nich je použito pro lekce volně zpracovaných úryvků z legend *Oportet nos* a *Crescente fide.*

Úpravy tyto jsou rozděleny v MR 67 do lekcí tří, v ostatních oficiích svatováclavských do lekcí šesti. Breviář MR 43 má zpracování legendy od uvedených breviářů zcela odlišné a nezávislé na Oportet nos. Začíná Beatissimus martir Wenceslaus (2. b).

Rozdělení textu do 6 lekcí v breviářích MR 29, MR 65, MR 80:

L. I.	Gloriosus (Beatus) Wenceslaus —	principatum elegerunt.
L. II.	Confortatus autem —	singularisque elargitor.
L. III.	Cumque virtuosis —	cepit se armare.
L. IV.	Deo autem sanctum —	expectare cepit.
L. V.	Cum autem tempore boleslaus —	quod optabat.
L. VI.	Quid plura? Vir sanctus —	martirium consummavit.

Rozdělení textu do 6 lekcí v MR 46:

L. I.	Beatus wenceslaus —	erat humilior.
L. II.	Cuius pater —	regnare cepit.
L. III.	Erat autem statura —	singularisque elargitor.
L. IV.	Cumque virtuosis —	reedificabantur decenter.
L. V.	Interea frater beati	ditari redditibus.
L. VI.	Cumque in gallicinio —	cum armis expectare cepit.

Rozdělení textu do 6 lekcí v MR 103:

L. I.	Beatus wenceslaus —	erat humilior.
L. II.	Huius pater —	principatum elegerunt.
L. III.	Confortatus ergo in cristo —	in omni tempore strennuus.
L. IV.	In legibus vero dinoscendis —	singularisque elargitor.
L. V.	Cumque virtuosis intentus —	catholica religio.
L. VI.	Revocabantur ab exilio clerici —	cepit se armare.

Rozdělení textu do 3 lekcí v MR 67:

L. I.	Beatus wenceslaus —	sapiencia fuit repletus.
L. II.	Cum autem exellentissimus —	principatum maluerunt.
L. III.	Beatus wenceslaus in cuius corde —	laudabiliter regnare cepit.

Text z breviáře universitní knihovny záhřebské MR 29 ze 14. stol. Varianty pod čarou z breviářů univ. knih. záhřebské ze 14. stol. MR 65 = A, MR 80 = B, MR 46 = C, MR 67 = E a breviáře z 15. stol. MR 103 = D.

MR 29, *Leccio I.*

Gloriosus[a]) Wenceslaus ex cristianissimo patre bohemorum genitus . in etate sue iuventutis doctoribus[b]) ad erudiendum traditus[c]) . divina sapiencia fuit repletus. Cum autem ceteris sue etatis[d]) virtutibus sacris esset sublimior . tamen in suis oculis cunctis erat humilior. Cuius pater cum ex hac vita migrasset primates[e]) illius patrie scientes eum sapiencia plenum et nulli pietate secundum et quia suo fratre maior natu erat . ipsum[f]) ad regendum sui patris principatum elegerunt.[g]) Tu

[a]) Beatus A, B, C, E. — [b]) sapientibus doctoribus E. — [c]) traditus per spiritus sancti graciam divinam . . . E. — [d]) Cum autem excellentissimus iuvenis ceteris sue etatis E. — [e]) illius patrie primates E. — [f]) Eum E. — [g]) maluerunt E.

MR 29, *Leccio II.*

Confortatus[a]) autem[b]) in cristo et amore iusticie ornatus paterne virtutis exemplo laudabiliter regnare cepit. Erat autem statura preclarus . facie . venustus . corde . letus . ore iucundus . moribus compositus . et in omni[c]) opere bono strennuus. In legibus vero dinoscendis . [d]) et in iudiciis iustis discernendis[e]) non erat sibi similis. Pupillorum quoque et viduarum erat piissimus consolator . et egenis de suis substanciis largissimus dispensator singularisque elargitor. Tu

[a]) L. III. Beatus wencezlaus in cuius corde divina gracia iam huius mundus contemptum inspiraverat . cum huius modi principatum suscipere maxime rennueret . populo in sua peticione multo magis insistente tandem per sentenciam romani imperatoris ad ducatus potenciam est provectus. Confortatus ergo . . . regnare cepit. Tu. E. Srovn. Pekař, WLL, s. 392, ř. 10., 11. Legenda Oportet nos, fratres. — [b]) ergo A. — [c]) omni tempore strennuus D. — [d]) agnoscendis. Pekař, WLL, s. 393, ř. 4. — [e]) decernendis D. Pekař, WLL, s. 393, ř. 5.

MR 29, *Leccio III.*

Cumque virtuosis intentus operibus ad virilem iam pervenisset etatem . parentum et civium suorum . prava cepit abhorrere consilia minas et

blandimenta dolosa despicere . sicque crescebat catholica religio . revocabantur ab exilio clerici et paterna bona quibus privati fuerant restituebantur eisdem . ecclesieque ab infidelibus destructe reedificabantur decenter. Interea frater beati viri boleslaus[a]) nomine . ambiens ipsius principatum in eius necem velut alter cayn fraudulenter[b]) cepit se armare. Tu

[a]) Bolezlaus A. — [b]) fraudulanter B.

MR 29, *Leccio IV.*

Deo autem sanctum suum custodiente et eius martirium differente[a]) . vir dei in honore sancti Viti martiris[b]) fecit basilicam parare[c]) et eam auro et argento decenter adornari . ac ditari redditibus. Cumque in gallicinio intrasset ecclesiam causa orandi . fudissetque humiles preces pro suis persequtoribus inter cetera . et interim causa quiscendi ad palacium remearet . ecce boleslaus[d]) sceleratus adest cum suis coniuratoribus in necem sancti viri . ipsumque fratrem suum furtive cum armis expectare cepit. Tu

[a]) differente tandem A. — [b]) Chybí C. — [c]) parari A. — [d]) Bolezlaus B.

MR 29, *Leccio V.*

Cum autem ipse boleslaus[a]) sanctum virum de ecclesia tunc egredientem videret . more lupino exilivit[b]) . et impie gladio succinctus[c]) in occursum eius solus cuccurit.[d]) Sed cum eum vir dei salutaret ille impius inter ipsa salutacionis verba evaginato gladio caput eius semel ac bis percussit . sed sacrum verticem nequaquam ledere valuit. Ut autem impius carnifex tercio caput innoxium ferire voluit . pre timore gladius de manu eius cecidit . et sic illa vice non valuit perficere quod optabat. Tu

[a]) bolizlaus B. — [b]) exiliunt A. — [c]) succutus (?) A. — [d]) occurit A.

MR 29, *Leccio VI.*

Quid plura? Vir sanctus miles dei eundem gladium arripuit . et super caput boleslai vibrans . hiis verbis eum affari cepit. Unde nunc prohibeor o sceleris auctor fieri tui sanguinis effusor? En merito posset verti in te exicium . qui semper inmerito desiderasti meum. Sed quia volo quod

in die iudicii meus sanguis pocius a te requiratur . accipe[a]) gladium et que sunt agenda non differas. Continuo igitur impius frater sumpto gladio sancti viri caput vulnerando confregit et alii eum lanceis transfixerunt et sic martirium consummavit.[b]) Tu

[a]) recipe A, B. — [b]) srovn. text lekce VI. s textem legendy *Oportet me* (z prvé pol. 11. stol.) u Pekaře, WLL, s. 407, řádky 18.—41. Mimo to navazuje lekce VI. na konec lekce VIII. olomouckého antifonáře C O 44 z poč. 14. stol., přejaté z legendy *Crescente fide* (z r. 960—970).

2. b) Beatissimus martir Wenceslaus.

Text z brevíře univ. knihovny záhřebské MR 43 ze 14. stol.

Wencezlai martiris.

Antiphona. Laus alme sit . . . (celý text).

Oracio. Beati martiris tui Wenceslai quesumus domine patrocinium consolando non deserat . qui fragilitatem nostram et precibus tueatur et meritis. Per

MR 43, *Leccio I.*

Beatissimus martir Wenceslaus eximia nobilissimorum sclavorum ortus prosapia quamvis satis magna . et memorie commendari digna . suorum in parentum meritis clarescere videret . virtutum exemplaria . non se tamen eisdem haud fore passus est inferiorem . verum eciam [ut] sue adhuc felicis ossa commemoracionis declarant honestate vite multo prestitit superiorem. Tu

MR 43, *Leccio II.*

Accionis itaque bone vir beatus wencezlaus iam per famam in tantum circumquaque positarum provinciarum insonuit incolis . ut clericis . orphanis viduis . una foret omnibus intencio per eius venerabile patrocinium vitam assumere peregrinacionis. [Tu]

MR 43, *Leccio III.*

Quibus cunctis benivole ab eo susceptis misericorditer non alio nomine quam egenorum dictus est pater. Oracionibus semper vacabat et ieiuniis in quibus oleo misericordie perunctis (!) indigentes fovendo deo quam plurimum extitit acceptabilis. Tu

MR 43, *Leccio IV.*

Hiis et aliis eius innumeris virtutibus frater eius minor natu bolezlaus multum invidens omnes pie parti contrarios . ad interficiendum fratrem sibi fecit auxiliarios . ut post mortem eius ipse securius regnum possideret. Sed ad pessimum scelus perpetrandum artes assunt mille sceleratorum. Tu

MR 43, *Leccio V.*

Ex hiis quippe omnibus uno consilio electo . sanctum virum frater impius invitavit ad convivium . et eius rei conscios sub veste sycas fecit portare . ut inter epulas sanguinem sanctissimum non timerent effundere. At per dilatam passionis horam hec pessima prohibetur presumpcio hostes confusi discedunt a convivio. Tu

MR 43, *Leccio VI.*

Sequenti ergo nocte dum beatus vir audito matutinali cantu . iam cubiculum suum causa quietis vellet reperire. .inimicus innocencie perversus bolezlaus . magna stipatus caterva fratrem insiluit . et martirem fecit. Qui carnis solutus vinculis intravit gloriam regni celestis. Tu

Cetera de uno martire.

Biskupská kapitula v Záhřebu pěstovala ve 14. a 15. stol. svatováclavský kult oficiem s dvěma versemi legendy v lekcích a mešním formulářem In virtute se zvláštní orací (Univ. knih. záhřebská MR 63).

3. Licet plura.

Sermo de Translacione s. Wenceslai.

Druhá polovina 10. stol.

Poměrně krátká tato legenda o svátku Přenesení těla sv. Václava 4. března vznikla podle Pekaře v 2. pol. 10. stol. (WLL, 38, poznámka 1. a s. 380.) Patří k nejstarším památkám toho druhu latinsko-české literatury. Snad ji napsal sv. Vojtěch nebo některý z jeho přátel, Radla, Radim.

Mimo breviáře, které uvádí jako prameny Pekař, jest ještě přihlédnouti k svatojirskému breviáři univ. knih. praž. XII F 5 z 12./13. stol.,

ve kterémž jest nejenom Pekařem citovaná legenda svatováclavská *Corpus sacratissimum* (ll. 339[b]—342[b]), nýbrž i sermo *Licet plura* (ll. 181[b]—182[a]). Zde jest umístěním v lekce a rozsahem shodna se zápisy v universitních breviářích VI E 4c z 12./13. stol. a VI B 10 ze 14. stol. Jiné rozdělení v lekce o větším rozsahu se jeví shodně v univ. breviářích bez not XIII B 9 a XIII E 1 ze 14. stol. Ale ani v těchto nevyužitkoval písař celého znění sermonu.

a) Znění kratší.

Následuje paralelně vytištěný text celého matutina s lekcemi z Licet plura s původní interpunkcí podle breviářů VI E 4c a XII F 5. Pod čarou jsou připojeny interpunkční odchylky podle VI B 10. Tento rukopis má pouze jedinou interpunkci, totiž bod. Rukopisy VI E 4c a XII F 5 mají dvě hudební značky, punctus elevatus ⁄, ·⁄ a punctus versus . Text celé legendy *Licet plura* vydal Pekař (WLL, 385—388).

Text: VI E 4c asi z r. 1200.	Text: XII F 5 asi z r. 1200.
Interpunkční odchylky z VI B 10 v poznámkách.	
(s. 310) In translacione sancti Wencezlai.	(181[a]) In translacione sancti Wencezlai.
[In prima vespera.]	[In prima vespera.]
Capitulum. Iustus cor suum.	Capitulum. Iustus cor suum. Ut de S. Blasio.
℟. Iustus germinabit.	℟. Iustus germinabit.
Ymnus. Deus tuorum militum.	Ymnus. Deus tuorum.
In evangelio antiphona. Iustum deduxit dominus (nad tím přípisek Laus alme).	In evangelio antiphona. Iustum deduxit dominus.
Oracio. Deus qui nos beati Wencezlai martiris tui meritis et intercessione	[Oracio.] Deus qui nos beati Wencezlai martiris tui meritis et intercessione letificas concede propicius . ut qui eius beneficia poscimus . dono tuę gracię consequamur. Per
Ut de s. Georgio.	

[Matutinum.]

Invitatorium. Regem martirum

Cetera sicut invenitur in naliciis unius martiris

[In primo nocturno.]

(s. 310) [*I. leccio.*]

Licet plura nobis in hac veneranda translatione sacratissimi corporis beatissimi nostri patroni[a]) Wencezlai fratres amantissimi laudanda atque memoranda resplendeant [b]) quedam tamen nichil certius inter ceu quoddam ius privilegíí sibi vendicantia limpidius contemplantibus occurrunt.
[Tu autem]

[a]) patroni. — [b]) resplendeant.

[*II. leccio.*]

Nam quod huius fortissimi athletę cristi tam évidens meritum quodque nostrę fidei ac spei certitudo[a]) in hoc memoriali facto . singulari quadam nobilitate eniteant [b]) et nostris hec gaudiis interesse lętamur . et ulterius sui quantitate tendentia vix intima mentis speculatione prosequimur.
[Tu autem]

[a]) certitudo. — [b]) eniteant.

[Matutinum.]

(181[b]) Invitatorium. Regem martirum

Cetera sicut invenitur de s. Vincencio.

[In primo nocturno.]

(181[b]) [*I. leccio.*]

Licet plura nobis in hac veneranda translacione sacratissimi corporis beatissimi nostri patroni Wencezlai fratres amantissimi laudanda atque memoranda resplendeant quedam tamen nichil cércius inter ceu quoddam ius privilegíí sibi vendicancia limpídius contemplantibus occurrunt.
[Tu autem]

[*II. leccio.*]

Nam quod huius fortissimi athletę cristi tam évidens meritum quodque nostrę fidei ac spei certitudo in hoc memoriali facto . singulari quadam nobilitate eníteant . et nostris hęc gaudíís interesse lętamur . et ulterius sui quantitate tendencia vix íntima mentis speculacione proséquimur.
[Tu autem]

(s. 310) [*III. leccio.*]

Quid enim mirabilius quam corpus sub terra positum[a]) quasi sub aromatum condimento per aliquot curricula annorum incorruptum[b]) conservari ⁊ nec solum ut plures[c]) adhuc visi miraculi superstites referunt[d]) testes incorruptum . [e]) sed quod magis est mirandum sanatis vulneribus apparuit.
[Tu autem]

181[b] [*III. leccio.*]

Quid enim mirabilius quam corpus sub terra positum quasi sub arómatum condimento per aliquot curricula annorum incorruptum conservari ⁊ nec solum ut plures adhuc visi miraculi supérstites réferunt testes incorruptum . sed quod magis est mirandum sanatis vulneribus apparuit.
[Tu autem]

[a]) positum. — [b]) conservari. — [c]) ut plures chybí. — [d]) referunt. — [e]) incorruptum bez bodu.

(s. 310) [*IV. leccio.*]

O laudabile viri dei[a]) meritum ·/ et o iure stupendum preconium idem meruisse beatum Wenczlaum[b]) quod quondam ionas propheta inmensi cęti conclusus alvo promeruit. Quem ionam uti more insolito sed nec aliás[c]) audito absorptum enormis piscis[d]) sanum evomuit ·/ ita huius corpus incorruptum et obductis cicatricibus iussu divino terra restituit.
[Tu autem]

(181[b]) [*IV. leccio.*]

O laudabile viri dei meritum et ó iure stupendum preconium idem meruisse beatum Wencezlaum quod quondam ionás propheta inmensi cęti conclusus alvo promeruit. Quem ionam uti more insólito sed nec aliás audito absorptum enormis piscis sanum evomuit ·/ ita huius corpus incorruptum et obductis cicatricibus iussu divino terra restituit.
[Tu autem]

[a]) meritum bez interpunkce. — [b]) wenceslaum. — [c]) alio. — [d]) piscis chybí.

[In secundo nocturno.]

(s. 310) [*V. leccio.*]

Illum inquam ionam precepta domini detractantem e classi pro-

[In secundo nocturno.]

(181[b]) [*V. leccio.*]

Illum inquam ionam precepta (182[a]) domini detractantem e

iectum horrendus cetus absorbuit promptus ⁄ sed post aliquot dies humili tonantem . iam prece pulsantem (s. 311) . gentem ut factis sceleratam monitis devotam suis efficeret beatam ·⁄ predo prefatus reducemque letumque stomacho tunc suo refudit inami.
[Tu autem]

classi proiectum horrendus cętus absorbuit promptus . sed post aliquot dies humili tonantem . iam prece pulsantem . gentem ut factis sceleratam mónitis devotam suis efficeret beatam . predo prefatus reducemque letumque stómacho tunc suo refudit inani.
[Tu autem]

(s. 311) [*VI. leccio.*].

Nostri vero huius sancti pro cristo perempti terra fovendum susceperat[a]) corpus ·⁄ sed spiritu beato altum ęthera petente ibique cum cristo regno felici perpetuo fruente nostrę incredulę genti mirandum putrefierique nescium sibi commissum representavit . ut et frontes adversariorum rubor[b]) notaret ⁄ et amicorum tripudium dilataret.
[Tu autem]

[a]) corpus. — [b]) notaret.

(182[a]) [*VI. leccio.*]

Nostri vero huius sancti pro cristo perempti terra fovendum susceperat corpus . sed spiritu beato altum ęthra petente ibique cum cristo regno felici perpetuo fruente nostrę incrédule genti mirandum putrefierique nescium sibi commissum representavit . ut et frontes adversariorum rubor notaret ·⁄ et amicorum tripudium dilataret.
[Tu autem]

(s. 311) [*VII. leccio.*]

Mira hęc et valde stupenda . sed unde tamen orta esse videantur . paulo lacius indagare libet . nec enim sine causa est aut fuit[a]) aliquando ·⁄ ut res exanimis[b]) naturam suam tam potenter exuperare[c]) quiret ⁄ nisi et eam prius presens dum afforet flatus domino in se operante habitaculum dei[d])

(182[a]) [*VII. leccio.*]

Mira hęc et valde stupenda . sed unde tamen orta esse videantur . pauló lácius indigáre libet. Nec enim sine causa est aut fuit aliquando ·⁄ ut res exanimis naturam suam tam potenter exsuperare quiret nisi et eam prius presens dum áfforet flatus domino in se operante habitaculum dei efficeret .

efficeret ⁄ ideoque et mortuam in virtute altissimi tam visibiliter illustraret. [Tu autem]

ideoque et mortuam in virtute altissimi tam visibiliter illustraret. [Tu autem]

a) aliquando bez interpunkce. — b) exanimis. — c) quiret. — d) efficeret.

(s. 311) [*VIII. leccio.*]

Sed dicit michi aliquis. Et quidnam pertinet inde famulum honorari . quo dominus debeat predicari[a]) .′ aut ob hoc corpus venerarier[b]) in terris . unde spiritus coronatur in celis .⁄ dum non aliter servus hero[c]) quam caro spiritui[d]) . sive ad bonum aut forsitan ad malum quadam naturali lege astricta suppeditare videatur. .⁄
[Tu autem]

(182[a]) [*VIII. leccio.*]

Sed dicit michi aliquis. Et quidnam pértinet inde famulum honorari . quo dominus debeat predicari ⁄ aut ob hoc corpus venerarier in terris . unde spiritus coronatur in celis .′ dum non aliter servus heró quam caro spiritui . sive ad bonum aut forsitan ad malum quadam naturali lege astricta suppeditare videantur. ⁄
[Tu autem]

a) predicari. — b) venerari. — c) hero. — d) spiritui bez tečky.

(s. 311)

Evangelium. Si quis vult post me venire.

Matutina laus antiphona. Qui me confessus fuerit. Cum reliqua.

In evangelio antiphona. Iste cognovit.

Ad horas. Matutina laus.

In II. vespera antiphona. Iocundus homo. Cum reliqua.

(182[a])

Evangelium. Si quis vult post me venire.
℟. Ut de S. Blasio.

(182[b])

Matutina laus antiphona. Qui me confessus. Cum reliqua. Ut de S. Marcello.

In evangelio antiphona. Iste cognovit. Ut de S. Valentino.

Ad horas. Matutina laus.

In II. vespera antiphona. Iocundus homo. Cum reliqua. Ut de S. Stephano.

In evangelio antiphona. O quam venerandus [es egregie martyr cristi qui terrena contempsisti et celi ianuam exultans petisti modo victor fulges in virtute cęlesti ideoque te supplices exoramus ut intercedas pro nobis ad dominum ihesum cristum]. (XII F 5, 145[b].)

In evangelio antiphona. O quam venerandus. Ut de S. Mauro. *Oracio.* Ut supra.

Responsorií po lekcích není ani v VI E 4c ani v XII F 5.

b) Znění delší.

Vedle kratšího znění lekcí z legendy *Licet plura,* uvedeného sub a) podle VI E 4c a XII F 5, existovalo ve 14. stol. její rozvrstvení do lekcí prvního a druhého nokturna po delších částech. Toto delší znění podávají shodně ve 14. stol. svatojirské breviáře bez not univ. knih. praž. XIII B 9, ll. 152[b]—154[b], a XIII E 1, ll. 216[a]—218[b]. Stačí tedy otisknouti text podle XIII B 9 a pod čarou uvésti textové varianty z XIII E 1.

Jestliže se shoduje v obou rukopisech stránka textová, odlišuje se v nich značně interpunkce hudební.

V XIII B 9 označují interpunkci jednotlivé body, zbytky to původního punctus versus. Při nich učinil lektor oddech, když předčítal na tónu téže výše text lekce. V přepise jsou označeny jako body bez závorek.

Brevíř XIII E 1 má v lekcích dvojí způsob interpunkce. Jsou to punctus versus a punctus elevatus, jehož forma se blíží naší dvojtečce. V přepise jsou tyto značky dány do závorek jako bod (.) pro punctus versus a pro punctus elevatus (⁝)

Univ. knih. praž. XII B 9 ze 14./15. stol., breviář bez not z kláštera jeptišek sv. Jiří na Hradčanech:

(152[b]) In translacione s. wenceslai. Antifony, s. 362.

[Matutinum.]

In I. nocturno.

(153[a]) [*I. leccio.*]

Licet plura nobis in hac veneranda translacione . sacratissimi corporis beatissimi nostri patroni . wenceslai fratres amantissimi . laudanda atque memoranda resplendeant (⁝) quedam tamen nichil certius inter cetera . quodam ius privilegii . sibi vendicancia . limpidius contemplantibus occurrunt. Nam quod huius fortissimi athlete cristi . tam evidens meritum . quodque nostre fidei ac spei certitudo . in hoc memoriali facto . singulari quadam nobilitate eniteat . et nostris hec gladiis inter esse letamur (.) et ulterius sui quantitate tendencia . iuxta intima mentis speculacione prosequimur (.) [Tu autem]

℟. Wenceslaus, dux gracie,
virtutum stans in acie,
decoratur victoria.
Cuius finis est gloria
in celesti milicia.

℣. Vitans puerilia,
tendens ad utilia,
mundi calcat gaudia.

(153[a]) [*II. leccio.*]

Quid enim mirabilius . quam corpus sub terra positum . quasi sub aromatum condimento (⁝) per aliquot curricula annorum incorruptum conservari. (.) Nec solum ut plures adhuc visi miraculi . superstites referunt testes incorruptum . (⁝) sed quod magis est mirandum . sanatis vulneribus apparuit. (.) O laudabile viri dei meritum . et o iure stupendum preconium . (.) idem meruisse beatum wenceslaum . quod quondam propheta (153[b]) yonas . inmensi ceti conclusus alvo promeruit . quem uti more insolito . sed nec alias audito absorptum enormis piscis sanum evomuit . ita huius corpus et incorruptum . et obductis cycatricibus . iussu divino terra restituit. [Tu autem]

℟. Sacra frequentavit limina,
nocte surgens media.
Callis, ferens[a]) gravamina,
cruentat vestigia.

℣. Vir plenus sacro flamine
de pedum suorum sanguine.
Callis

[a]) frequens *rks.*

(153[b]) [*III. leccio.*]

Illum inquam yonam (.) precepta domini detractantem . e classi proiectum . horrendus cetus absorbuit promptus . ser post aliquot dies . humili tonantem iam prece pulsantem (.) gentem ut factis sceleratam (.) monitis devotam suis . efficeretque beatam (.) predo prefatus reducem letumque . stomacho tunc suo refudit inani. Nostri vero huius sancti pro cristo perempti . terra fovendum susceperat corpus . sed spiritu beato . altum ethera petente (.) ibique cum cristo regno felici perpetuo fruente . nostre incredule genti mirandum . (.) putrefierique nescium . sibi comissum representavit . ut et frontes adversariorum . rubor nataret . [a]) et amicorum tripudium dilataret. [Tu autem]

[a]) Pekař WLL 386 a XIII E 1: notaret.

℟. Nocte surgens agrum petit,
cum cliente spicas metit,
terit, molit et hostias
coquens dat per ecclesias.
Ut agantur misteria
per missarum sollempnia.

℣. Hinc de ortis uvas demit
et in vase mundo premit.
Ut agantur . . .

(153[b] [*IV. leccio.*]

Mira hec et valde stupenda . sed tamen unde orta esse videantur . paulo lacius indagare libet. Nec enim sine causa est . aut fuit aliquando . ut res exanimis . naturam suam tam potenter exsuperare quiret . nisi eam prius presens dum afforet flatus domino in se operante . habitaculum dei efficeret . (⁝) ideoque et mortuam in virtute altissimi . tam invisibiliter illustraret. (.) Sed dicit michi aliquis. Et quid nam pertinet . inde famulum honorari (.) quo dominus debeat predicari . aut ob hoc corpus venerari in terris . unde spiritus coronatur in celis . (⁝) dum non aliter servus hero (.) quam caro spiritui sive ad bonum . (.) aut forsitan ad malum quadam naturali lege astricta subpeditare videatur. [Tu autem]

℟. Vir insignis glorie,
eo florebat tempore.
Dum amore martirii
triumphabant plurimi, alleluia.

℣. Quibus vivere
cristus erat
et mori lucrum.
Dum . . .

In II. nocturno.

(154[a]) [*V. leccio.*]

Bona quidem ac satis iusta (⁝) istis imperitis videtur esse questiuncula . sed michimet crede . quicunque talia[a]) reris . (⁝) quod notam (.) falsi (.) haut[b]) quamquam evadere potes . nisi testes adducere habeas . tamen si enim dicere nolo . tocius pagine sacre auctoritate victus . mentitus esse revera probaris (.) Nam sacro dum legitur sanctum. cur segnius domini evangelium audis (.) Ibi enim dicitur . quod dominus noster ad iudicium veniens ut pastor gregem . sic hominum cetum distribuet omnem . (⁝) ad premiaque iustos invitans eterna (.) simul noxa depressos ultorem in ignem heu male tractandos . propellet in evum (.) [Tu autem]

℟. Infantes emit gentiles,
servituti genitos,
Et eos facit heriles,
fide cristi preditos.

℣. Sancte dat se largitati,
servos emit[c]) libertati.
Et eos . . .

[a]) XIII E 1, l. 217[b]: geris. — [b]) hanc *rkps.* — [c]) XIII E 1, f. 217[b]: emens.

(154[a]) [*VI. leccio.*]

Si enim corpora nostra ad gloriam simul animabus cum certe suis . non resurrectura forent . cur ad iudicandum dominus probos malosque veniret (.) An falso deceptus errore . (?) solos extra corpora flatus . illum iudicare putas . et modo illam diem ante horrendam . et pena absque malos . et magna sine gloria (.) vel audes dicere sanctos. Quod si iam tandem . monitis nostris salutaribus acquiescere velis . non tibi heus tu noster (.) calumpniator . iniuriosum dicas esse . (?) si corpora sacra suadeam venerari in terris . quorum in celis (.) nitescunt anime clare . quia quorum communes coniuncta erant . labor et erumpna fuere (.) horum et meritum inter haut magna differencia erit. Igitur ut diximus . illud nostri patroni sacratissimum corpus incorruptum . et esse dignum fas est dicere. [Tu autem]

℟. Crucis cultor progreditur,
crucis ornatus (154[b]) iubare,
Qui turbis celi cingitur,
celesti plenus nectare.

℣. Cesar stupore rapitur,
furoris nexu solvitur,
throni gaudens compare.
Qui turbis[a]) celi cingitur . . .

[a]) tribus (!) *rkps.*

(154[b]) [*VII. leccio.*]

Nec enim tam lepidum . viri caput . mordaci debuit scatere de verme . (.) quod non nisi in laudem domini . propriam laxaverat laxaverat[a]) linguam . qua ut sacra scriptura dicit . (.) inter principes sapienciam loquebatur. Qua propter . nonnisi iustissime . hec nobis sollempnitas . superiori illi festivitati . qua natalicius eiusdem martiris celebratur dies . est equiparanda . quia sicut in illa celebritate . anima future beatitudinis inicium sumpsit . (⁝) ita in hac corpus . future incorrupcionis premonstravit effigiem. [Tu].

[a]) XIII E 1 laxaverat *jen jednou.*

℟. Mors abelis figuravit,
quod sanctus dux triumphavit,
ictus fratris gladio.
Cuius cruor proclamavit
scelus facti, dum negavit
quovis tergi studio.

℣. Frater fratrem nece stravit,
sed occisum coronavit
cristus mox in gaudio.
Cuius . . .

(154[b]) [*VIII.*] *leccio.*

In illa inquam festivitate beata . (.) magisque beanda anima ab hac lacrimarum convalle translata palmas premiorum captat in celestibus. (.) in hac vero corpus venerandum . (.) tali incorrupcionis honore decoratum ymnis celestibus diversarum professionum . a fidelibus honoratur. (.) Sed nec nobis tocies unius eiusdem sancti ob memoriam repetita gaudia sui quodammodo gignant fastidium . dum ne caris quidem parentibus . interitum sue prolis lugentibus (.) luctus aliquod tedium . sed pocius illius inrevocabilis mortis . quoddam afferat dolendo solacium. Quociens etenim huius nostri patroni . frequentamus celebritates . tociens nostri cordis oculis . eius ammirande vite . precipua

exempla ante ponimus . per quem[a]) inoffenso pede . ceu per publicum iter gradientes . celestia gaudia intrare (.) eorumque peroptando contubernio admisceri valeamus. Tu

[a]) que XIII E 1, fol. 218[b].

℟. Beatus wenceslaus iam triumpho potitus novit suis famulis prebere celestia commoda, qui toto corde poscunt eius peticiones.
Illi nimirum tota nos devocione oportet committere.
℣. Ut aput cristum eius patrociniis adiuvemur semper.
Illi....

[In tercio nocturno.]

(154[b]) Canticum . Beatus vir, qui

Ad cantica antiphona.

Per trimatum hoc humatum
corpus non corrumpitur,
sed nec vulnus cernitur
mire solidatum.

℣. Magna est gloria

Evangelium. Si quis vult venire.

Následují responsoria s verši:

[IX]. ℟. Wenceslaus, dux virtutis. ℣. Hoc a viro...
[X]. ℟. Christus regi dacie. ℣. Sic pro culparum...
[XI]. ℟. Victor victori conregnans. ℣. Te qui vincentem...
[XII]. ℟. Castus mente. ℣. Melle fluens... (Viz s. 406.)
Trophus. Preclaris his meritis. (Viz s. 454.)

Text sermonu *Licet plura* končí v VI E 4c a XII F 5 při 8. lekci slovy *naturali lege asstricta supeditare videantur.* Delší text v XIII B 9 a v XIII E 1 jde až ke slovům *contubernio admisceri valeamus.* Pekař má (WLLL, ss. 387, 388) další pokračování textu, kterého již není mnoho.

Legenda *Licet plura* je rytmisovaná prosa básnické formy, vhodná pro pěvecký výkon.

Z celého postupu matutinálních částí vyplývá, že v breviáři XIII B 9 jest zachována benediktinská regule, jíž se řídily jeptišky u sv. Jiří, a to v prvních dvou nokturnech po 4 lekcích s responsoriemi, v III. nokturnu místo žalmů cantica s antifonou Per trimatum, evangelium s homilií, rozloženou do dalších lekcí a 4 responsoria, na konec tropus Preclaris his meritis. Benediktinská tradice se uplatňovala v klášteře sv. Jiří částečně ještě ve 14. stol.

4. Corpus sacratissimi martiris.
In translacione sancti Wenceslai.

O svátku Přenesení těla sv. Václava bylo ve 14. stol. použito pro matutinální lekce vedle jiných legend též částí druhé redakce legendy *Oriente iam sole*. Počíná v breviářích slovy *Corpus sacratissimi martiris* (Viz F. M. Bartoš, Památky svatov. kultu v rukopisech Nár. musea).

a) V breviáři Nár. mus. XIII F 14 jest v matutinu o třech antifonách se žalmy v jednotlivých nokturnech rozložena nepatrná část této legendy po třech lekcích do prvého a druhého nokturna. Odtud ji otiskl František Stejskal (Svatý Václav, jeho život a úcta, s. 228).

XIII F 14: Im primo nocturno.

I. Corpus sacratissimi — multa beneficia.
II. Revelatum quoque — in civitate pragensi.
III. Quod cum sevissimo — omnes capitali plectentur sentencia.

In secundo nocturno.

IV. Cupientes ergo milites — sepulchrum aperiunt.
V. Corpus sanctum reverende — versus pragam iter arripiunt.
VI. Venerunt itaque ad — in hac angustia constitutos.

b) Delší text lekcí má breviář univ. knih. praž. VI G 17 ze 14. stol., ll. 453[b]—454[a]. Jest rozdělen do šesti lekcí prvých dvou nokturnů.

VI G 17: [In primo nocturno]:

[I.] Corpus sacratissimi — in civitate pragensi.
[II.] Quod cum sevissimo — plecterentur sentencia.
[III.] Cupientes ergo milites — iter arripiunt.

[In secundo nocturno]:

[IV.] Venerunt itaque ad quendam — liberare digneris.
[V.] Surgentes tandem ab oracione — ignorantes quid faciant.
[VI.] Accedentes quoque ad corpus — nos digneris eripere.

c) Svatojirský breviář univ. knih. praž. XII F 5, ll. 339[b]—342[b], má svatováclavské matutinum po 6 antifonách v jednotlivých nokturnech. V nokturnu prvém jest umístěna část této legendy do 4 lekcí, které jsou přesně očíslovány. Následuje *in secundo nocturno* nových 6 antifon a za nimi 5 lekcí, které již očíslovány nejsou. Po lekci IX. jsou uvedena responsoria se svými verši, které patří již do třetího nokturna, jež zvláště označeno není.

Z toho lze souditi, že poslední IX. lekce patří již do třetího nokturna, ačkoliv pravidelně na tomto místě bývá evangelium s homilií.

Rozvrstvení legendy do jednotlivých lekcí v breviáři XII F 5 jest patrno z následujícího přehledu:

XII F 5: In primo nocturno.

339[b] I. Corpus sacratissimi — capitali plecterentur sentencia.
339[b] II. Cupientes vero milites — illesi trans vad averunt.
340[a] III. Gracias itaque deo — sancti martiris beneficio.
340[a] IV. Cum igitur sic gaudentes — usque in hodiernum diem.

In secundo nocturno.

340[b] [V.] Factis mirabilibus facta — perpetuitatem.
341[a] [VI.] Conservando namque beati — tanto tempore conceditur.
341[a] [VII.] Ad premium pigra mens — per infinita secula seculorum amen.
341[b] [VIII.] Post translacionem sancti — per merita sancti Wenceszlay.

[In tercio nocturno?]

342[a] [IX.] Eodem tempore quidam paganus — ihesu cristo requievit.

Z uvedeného přehledu jest patrno, že universitní breviář XII F 5 obsahuje mnohem delší část legendy než musejní breviář XIII F 14, ve kterémž text první lekce z XII F 5 jest rozdělen do 3 lekcí prvního nokturna a text druhé lekce z XII F 5 nevyplňuje ani další 3 lekce druhého nokturna XIII F 14.

Svatojirský breviář XII F 5 obsahuje celé oficium *In translacione sancti Wenceszlay martyris* (339[b]—343[a]). Po prvních nešporech, počínajících na l. 339[a] *Ave, beate Wenceszlae,* následuje matutinum, a to invitatorium Iubilemus regi celi, prvního nokturnu 6 antifon se 4 lekcemi a k nim příslušnými responsoriemi s verši, dále pod titulem In secundo nocturno (340[b]) dalších 5 lekcí, k nimž připojena jsou responsoria. Po responsoriu 9., které patří k IX. lekci, jsou ještě zapsána responsoria 10., 12., 11., u nichž homilie chybí. Matutinum končí antifonou ad canticum *Per trimatum.* Po něm za l. 342[b] následují laudes s příslušnými pěti antifonami, antifonou ad benedictus *Hic dives in apice,* responsoriem *Nos invitat martir,* jak jest též uvedeno v notovaném breviáři svatojirském XII E 15b ze 14. stol.

Z tohoto oficia uvádíme podle XII F 5 nejen legendu Corpus sacratissimi martiris, rozdělenou do 9 lekcí, nýbrž i matutinální responsoria s příslušnými verši, aby tím byl současně podán celkový obraz svatojirského matutina.

339[b] In translacione sancti Wenceszlay martiris.

Breviář XII F 5 bez not kláštera sv. Jiří z konce 12. stol., ll. 339[b]—343[b] mladší rukou kolem r. 1300. Varianty z XIII F 14 = F, z VI G 17 = G.

[Matutinum]

In primo nocturno.

339[b] Leccio prima.

Corpus sacratissimi martiris sepultum in ecclesia sanctorum Cosme et Dampmiani[a]) triennio bolezlay[b]) requievit. Ubi per gloriosa beati ducis merita divina largitas prestitit debilibus et infirmis multa beneficia [c]) Revelatum quoque fuit pluries infra cursum predicti temporis quibus-

dam deo dignis viris ac mulieribus et corpus sanctissimum transferre procurarent[d]) in ecclesiam sancti Viti ab eodem beato[e]) principe quondam fabricatam in civitate pragensi.[f]) Quod cum sevissimo ex relacione plurimorum[g]) innotuisset bolezlao[h]) iam duci bohemorum vehementer obstupuit et sine mora quibusdam ad se vocatis mandavit quantocius transferri corpus fraternum . una[i]) noccium absque populari frequencia et sciencia . addens in preceptis quod si non fuerit delatum corpus beatissimi[j]) martiris Wencezlay ad locum prenominatum ante matutinum crepusculum omnes capitali plecterentur sentencia.[k]) Tu . . .

G, l. 453[b]: [a]) damiani. — [b]) bolezlaw in oppido. — [d]) procurent. — [e]) principe beato quondam. — [g]) ex relacione plurimorum chybí a místo toho plurimo. — [h]) bolezalo. — [i]) chybí una noccium absque populari frequencia et sciencia. — [j]) chybí beatissimi martiris Wencezlay a místo toho sacratissimum.

[c]) Konec l. I. v F. — [f]) Konec l. II. v F a konec l. I. v G. — [k]) Konec l. III. v F a konec l. II. v G.

℟. Venceszlaus, dux gracie,
virtutum stans in acie,
decoratur victoria.
Cuius finis est gloria
in celesti milicia.

℣. Vitans puerilia,
tendens ad utilia,
mundi calcat gaudia.
Cuius finis

339[b] Leccio secunda.

Cupientes vero[a]) milites ad effectum producere mandata sui ducis Castellum bolezlau cicius adeunt . ecclesiam intrant cum sacerdotibus et paucis religiosis sepulchrum apperiunt[b]) corpus sanctum reverenter levant de thumulo[c]) mira flagrancia perfunduntur et ut prius linteis[d]) involutum fuerat nec disco[o]pertum nec consideratum Veiculo[e]) corpus inponunt . et statim eadem nocte versus pragam iter arripiunt.[f]) Venerunt itaque ad quendam rivulum Rokytnicye[g]) dictum cuius fluenta ex nimia exundacione ripas suas preter fluxerat . (340[a]) et

campos propinquos longe lateque ocupaverant. Quapropter illum transire non valentes . remocius astiterunt . et oracioni incubuerunt gementes atque dicentes. O beate Wenzeszlae miserorum exauditor pie exaudi nos miseros in hac angustia constitutos . [h]) et a periculo mortis inminentis[i]) clementer liberare digneris.[j]) Surgentes tandem ab eodem[k]) Viderunt corpus sanctum cum vehiculo et cabbalis in aliam partem rivuli angelico ministerio translatum ⁝ unde et cristi fiducia concepta illesi transvadaverunt. Tu

G, l. 453[b]: [a]) ergo. — [c]) tumullo. — [d]) lintheis. — [e]) vehiculo corpus. — [g]) rokytniczie. — [i]) inminentis nos. — [k]) oracione.
[b]) Konec l. IV. v F. — [f]) Konec l. V. v F a konec l. III. v G. — [h]) Konec l. VI. v F. — [j]) Konec l. IV. v G.

℟. Sacra frequentat limina,
nocte surgens media.
Callis ferens gravamina,
cruentat vestigia.

℣. Vir plenus sacro flamine,
de pedum suorum sanguine.
Callis ferens

340[a] Leccio tercia.

Gracias itaque deo[a]) agentes et benedicentes nomen sanctum[b]) pro beneficiis beati Wenceszlay martiris procedunt ulterius . et veniunt celerius ad pontem multauue[c]) fluminis quem collapsum ex inundacione aquarum reperientes steterunt nimio perterriti timore velut amentes ac ignorantes quid faciant ⁝[d]) Accedentes quoque ad corpus beati martiris volebant illud de loco movere . sed nequaquam valuerunt. Tunc plures equuos vehiculo adiungentes laborabant[e]) illud aliquantulum movere sed penitus nichil profecerunt. Procidunt igitur[f]) in facies suas cum gemitu et lacrimis inplorantes dei misericordiam et sanctum Wenceszlaum in auxilium suum invocantes . voce omnes[g]) dicunt una. O gloriose pater et patrone noster exaudi nos miseros tue gracie consolacionem flebiliter petentes . et a presenti angustia seu[h]) dire mortis instan-

cia pietate solita nos digneris eripere[i]). Finita oracione . accedunt cum fiducia vehiculum cum precioso thezauro sustollunt pontem illesum transseunt divinam videntes atque laudantes misericordiam in tam cito sancti martiris beneficio. Tu

G: [a]) agentes deo. — [b]) sanctum eius. — [c]) wlitauee 454[b] Omelia. Siquivultve. — [e]) laborant. — [f]) chybí. — [g]) dicunt omnes. — [h]) seu dire mortis instancia chybí.
[d]) Konec I. V. v G. — [i]) Konec I. VI. v G a konec legendy. Následuje v G: Te deum laudamus dicitur, sed secundum ordinem pragensem non dicitur. In secundis vesperis psalmos de uno martire. Imnus Dies venit. ℣. Gloria et honore. In ewangelio Gloriosum. Oracio ut supra.

℟. Nocte surgens agrum petit,
cum cliente spicas metit,
terit, molit et hostias,
coquens dat per ecclesias,
ut agantur misteria
per missarum sollempnia

℣. Hinc de ortis uvas demit
et in vase mundo premit.
Ut agantur . . .

340[a] *Leccio quarta.*

Cum igitur sic gaudentes et deum laudantes (340[b]) iter facerent prope carcerem tenebrosum in quo multitudo hominum in vinculis detinebantur magnus factus est terre motus et carcer mirabili luce resplenduit omnesque nimio terrore perterruit . omniumque captivorum pedes ac manus illico absollvuntur . acsi eis viva voce diceretur surgite velocius et properate ab hiis sedibus tenebrosis in ocursum nostri liberatoris beati Wenceszlay. Exeuntes ergo de custodia cum leticia magna predicabant coram universo populo qualiter et quando liberasset eos dominus de carcere ceco et de compedibus per merita piissimi martiris sancti Wenceszlay . propter hoc in eodem loco carceris fundata est ecclesia in honore sancti Wenceszlay gloriosi martiris ob recordacionem tam mirifici facti sub ipso vertice montis qui permanet usque in hodiernum diem. Tu

℟. Vir insignis glorie,
eo florebat corpore,[a])
dum amore martirii
triumphabant plurimi.

℣. Quibus vivere
cristus erat
et mori lucrum.
Dum amore

[a]) Škrtnuto a opraveno in margine: *tempore.*

In II. nocturno.

340[b] *Leccio* [*quinta.*]

Factis mirabilibus facta succedunt multo mirabiliora pervenerunt tandem felices portitores cum felicissima sarcina ad locum quem servo suo olym disposuerat summi regis providencia intrant ecclesie limina. Accendunt plura lumina . corpus sanctum solventes discoperiunt. Videntque omnes artus corporis integros omnia vulnera sanitati pristine restituta et cicatribus obducta ⁝ O laudabile viri dei meritum . raro vel numquam auditum inter homines simile prodigium. Ecce medicus celestis singulis quibusque (341[a]) rebus contraria celitus adhibet medicamenta. Quoniam carni sub terra posito triennio largitur incorrupcionem membris singulis concedit sanitatem sive integritatem Vulneribus velut ungentis optimis delibutis impendit sanitatem ⁝ cicatricum tantum solam reservavit apparenciam. Non hoc fratres karissimi aliquo casu ingenio actum est . sed magna domini dei providencia dispensatum ⁝ Voluit enim bonitas summi largitoris genti bohemorum ad fidem noviter converse in beatissimo martire wenceszlao gloriam vere resurrexcionis exhibere fidem tenellam corroborare . spem erigere ad appetitum celestium corda hominum torpencium excitare dotes future beatitudinis aliquas premonstrare ⁝ Videlicet inmortalitatem inpassibilitatem ⁝ perpetuitatem. Tu

℟. Infantes emit gentiles,
servituti genitos
Et eos facit heriles,
fide cristi preditos.

℣. Sancte dat se largitati,
servos emens libertati.
Et eos

341ª *Leccio* [*sexta.*]

Conservando namque beati martiris carnem tribus annis incorruptam . et a fetore prorsus liberatam invitavit nos hoc miraculo ad veram anime et corporis immortalitatem que dabitur sanctis in futura vita per sancte trinitatis bonitatem prebendo vulneribus sanitatem ostendit corpora electorum ˙ post hanc vitam habitura inpassibilitatem et omni carere deformitate . singulis membris indulgendo firmam et integram firmitatem innotescit corpora militum suorum . secum regnatura infirma eternitate et eterna integritate. Quapropter fides katholica adeo conformatur .ª) dum corpori sine spiritu incorrupcio tanto tempore conceditur. Tu

ª) Čti a deo confirmatur.

℟. Crucis cultor progreditur,
crucis ornatus iubare.
Qui turbis celi cingitur,
celesti plenus nectare.

℣. Cesar stupore rapitur,
furoris nexu solvitur,
throni gaudens conpare.
Qui turbis

341ª *Leccio* [*septima.*]

Ad premium pigra mens excitatur quando vulnera priori sanitati mirifice restituuntur eternitas homini futura intimatur dum carni mortue in

omnibus membris firma integritas prestatur. Sic sic decuit . decuit a domino militem honorare quia strenuus miles tantum pro rege suo studuit humiliari. Convenientes ergo sacerdotes cum clericis et aliis fidelibus reverenter sepelierunt corpus cum ymnis (341[b]) et canticis spiritualibus in ecclesia beati viti martiris prope altare ubi modo requiescit in pace. In qua ecclesia dei magna patris et filii et spiritus sancti clemencia operatur clara et innumera miraculorum insignia. Per merita sanctissimi martiris et patroni nostri beati Wenceszlay ad laudem et gloriam nominis sui et condignam servvorum suorum fidelium honorificenciam qui solus in trinitate perfecta vivit et gloriatur deus per infinita secula seculorum amen. Tu

℟. Mors abelis figuravit,
quod sanctus dux triumphavit,
ictus fratris gladio.
Cuius cruor proclamavit
facti scelus, dum negavit
quovis tergi studio.

℣. Frater fratrem nece stravit,
set occisum coronavit
cristus mox in gaudio.
Cuius cruor

341[b] *Leccio* [*octava.*]

Post translacionem sancti Wenceszlay martiris cristi venerabilem dei annuente clemencia hoc primum signorum eius seculis memorabile patuit prodigium. Cum[a]) plurimi culpis suis exigentibus in publica tenebrosi carceris detinerentur custodia conpedibus et manicis ferreis duriter astricti ⁝ quorum quidem[b]) in cippo per pedes firmissime conclusi nichil aliud preter extremam mortis sentenciam expectabant. Inter ipsas igitur angustias positi mutuis ad invicem verborum consolacionibus aliquantulum sese refovebant. Preterea quadam nocte in tenebris et in vinculis cum suspiriis et singultibus sanctum ceperunt invocare Wenceszlaum omnes pariter una voce dicentes. O benignissime pater et miles eterni regis inclite nobis miseris in magna angustia constitutis auxilium tue subvencionis digneris inpendere et ab hiis stridoribus et fetidi car-

ceris squalore nos velis eripere. Credimus verissime enim tuis precibus et meritis sanctis nos posse liberari.

Nocte igitur sequente hominibus placita quiete sompnii pausantibus verum solis incarceratis quid sit quies nescientibus divine virtutis potencia misericorditer affuit per intercessionem sanctissimi martiris Wenceszlay ⁝ auribus enim illorum inprimis quasi cuiusdam sonus thintinabuli dulciter insonuit. Deinde lux mire claritatis omnia carceris illius interiora illuminavit. Postea lignum in quo pedes captivorum arcius inclusi ligabantur velut arcus flexi- (342[a]) -bilis incurvatur quod videntes pedes vinculati liberos extrahunt de laqueo ⁝ cathene autem sive manice ferree ceciderunt confracte. Custodes ergo videntes virtutem domini adesse captivatis per intervencionem sancti Wenceszlay nullam vim inferre eis presummebant. Incarcerati vero iam absoluti clara voce benedicebant nomen sanctum domini ⁝ et predicabant coram omni populo qualiter fuissent exempti de carcere per merita sancti Wenceszlay. Tu

℟.[c]) Salve martir cristi,
qui deum fontem
vite sitisti.
Dum calicem salutaris
calicem passionis
letus hausisti.
℣. Mortem mortis
amore vicisti.
Dum calicem.[d])

[a]) Srv. WLL, 422, 15, Oriente iam sole, 1. recense. — [b]) čti: quidam. — [c]) Totéž ℟. je v XII E 15[b], l. 55[a], kde však po slovech letus hausisti je připojeno alleluia. — [d]) V XIII B 9 je po 8. lekci ℟. Beatus wenceslaus iam trimpho s ℣. Ut aput cristum.

[In III. nocturno?]

342[a] *Leccio* [*nona*].

Eodem tempore quidam paganus[a]) culpa exigente captivatur et in arcani carceris custodiam proicitur duris vinculis colligatus. Audiens ergo ex relacione sociorum beatum Wenceszlaum multis captivis prestare beneficia liberacionis ingemuit ex intimo corde trahens suspiria votum vovit dicens. Si dominus deus voluerit me misericorditer educere de isto

carcere et misericordius liberare ab hoc rigore cathenarum per merita sancti martiris sui Wenceszlay . uti plurimos absolutos audio credam in iesum filium patris omnipotentis et lavacro baptismi sine mora regenerabor. Filium quoque meum eidem glorioso martiri eterno servicio tradam offerendo ⁝ Vix verba promissionis sue compleverat et subito omnia vincula eius ceciderunt nimio frago confracta. Quapropter ipse magno gaudio perfusus exiliens de profundo carceris procedit securus ad sua ⁝ Quem custodes carceris cicius insequentes iterato comprehenderunt et multo durius ferreis vinculis constrictum in eadem custodia detruserunt ⁝ Verum quia nullum est ingenium ⁝ nullum consilium contra dominum ⁝ ab hac iniuria similiter sicut prius idem gentilis liberatur ⁝ Tercia quoque vice detentus . et in carcerem redactus simili modo per beatum Wenceszlaum fuit absolutus. Quod domini carceris . qui magnam ab eodem gentili pecuniam se recepturos sperabant videntes et magno perterriti stupore sancto martiri debitam reverenciam exhibentes eundem abire liberum permi(342[b])serunt. Memor autem idem gentilis voti sui quod fecerat in carcere . sine mora ad ecclesiam confugit se fidem sanctam instrui et baptismi lavacro ablui humiliter postulavit. Qui baptisatus illico et fide sancta plenus instructus pluribus annis supervixit et postea cum domino iesu cristo requievit.

[a]) Srv. WLL, 422, 39 až 423, 13, kde je obdobně vylíčen týž zázrak.

[*Responsoria ad lecciones.*] (342[b]). Jsou tytéž jako v XIII B 9 v III. nokturnu. Viz s. 395.

[9.] ℟. Wenceszlaus,
dux virtutis,
iam potus marthirio.
In pressuris constitutis
pio fit presidio.
℣. Hoc a viro pietatis,
ut a rivo largitatis
grata manans fluxio.
In pressuris.

[10.] ℟. Cristus regi dacie
apparens in cruce,
munus redit gracie
pro tam sancto duce.
Ut quante sit glorie,
notum illi patrie
tali fiat luce.
℣. Sic pro culparum maculis
martiris memorie
templum fit sub titulis.
Ut quante.

[11.] ℟. Victor victori conregnans,
alme Wenceszlae,
qui patriam celi
preda[a]) ditavit averni.
Nosque tuis donis rapiat
a fauce leonis.

℣. Te qui vincentem
super ethera
vexit ovantem.
Nosque.

[12.] ℟. Castus mente, corpore,
docens verbis, opere,
venit ad marthirium.
Quare mortis tempore,
quod sitit summo opere
triplex tollit premium.

℣. Melle fluens,
candens, rubens,
Wenceszlaus
fit preclarus.
Quare mortis.

Ad canticum antiphona.

Per trimatum hoc humatum
corpus non corrumpitur,
sed nec vulnus cernitur
mire solidatur.[b])

℣. Magna est gloria.

[a]) *Rkp. má* predam. — [b]) na s. 325 je 5. nešp. antifonou.

5. Crescente fide.

Pekař (WLL, 31) považuje Crescente fide za nejstarší latinskou legendu o sv. Václavu a vročuje ji nejpozději do let sedmdesátých 10. stol. Zná dvojí recensi, bavorskou a českou.

Bavorskou recensi vydal r. 1855 Dr. B. Dudík O. S. B. v Iter Romanum I., ss. 319 až 326 s titulem Passio s. Uendazlavi Martyris z pergamenového rukopisu 12. stol. vatikánské knihovny sign. 498, který kdysi náležel švédské královně Kristině. Odtud je text otištěn ve Fontes I., 183—190.

Českou versi vydal r. 1811 Dobrovský ve Vorstellungen aus dem Leben des hl. Wenzel. Část této české verse otiskl Dr. Antonín Kubíček podle opavského breviáře s rokem 1467 z gymnasiální knihovny opavské (Sborník historického kroužku II 218, III 18, 86). V opavském breviáři jest text Crescente fide rozložen do kratinkých lekcí prvních a druhých nokturnů pro svátek sv. Václava 28. září, pro dni infra octavam, per

Ebdomadam a in octava sancti wencezlai, kde text ve IV. lekci končí ut resipisceret a doctrina. Lekce V. a VI. obsahují text z Gumpoldovy legendy.

Pro českou recensi cituje Pekař ještě další prameny, a to Sborník knihovny metr. kap. praž. G 5, breviář univ. knih. praž. VI G 17 ze 14. stol., breviáře knihovny olomoucké kapitoly č. 3, 44, 112 z 13./14. stol. a č. 155, 227 z 15. stol. Č. 227 je Passionale ecclesie sancti Mauricii in Cremsyr, kde však není svátku sv. Václava mezi svátkem Kosmy a archanděla Michala, jak to pravidelně bývá.

Ke své práci jsem užil z knihovny kapituly olomoucké breviáře č. 3. z poč. 14. stol. s chorální notací, antifonáře č. CO 44 z poč. 14. stol. s gotickou notací chorální, breviáře č. 112 z 13./14. stol. bez not, breviáře č. 155 z 15. stol. bez not a breviáře č. 182 z 15. stol. bez not. Mimo to jsem prohlédl řadu breviářů městského archivu v Brně, které byly majetkem kostela sv. Jakuba, hlavně č. 28 papírového breviáře bez not z r. 1498, č. 26 (25) perg. breviáře bez not ze 14. stol. a č. 25 (28) breviáře ze 14./15. stol. bez not, I. díl perg., II. díl papír.

Pergamenový antifonář olomoucký CO 44 podává dvojí notovanou historii svatováclavskou, t. j. dvojí oficium, v němž jsou nešpory, matutinum, laudes, horae. Druhé oficium, alia Historia de sancto wencezlao, má obvyklé antifony a responsoria s notací, jak se objevují v celé řadě jiných breviářů, ale *první* oficium čili prvá historie svatováclavská jest zjevem naprosto ojedinělým. Pokud mi známo, nevyskytuje se v jiných rukopisech.

V matutinu prvého oficia jsou v každém ze 3 nokturnů tři antifony a 3 lekce. Do těchto tří lekcí z každého ze tří nokturnů, tedy do 9 lekcí jest rozložen text legendy, a to do lekcí I.—V. Crescente fide podle české recense a do lekcí VI. až IX. legendy Gumpoldovy. Ale po IX. lekci následuje teprve evangelium Si quis vult post me venire a po citaci tohoto evangelia jsou připojena dvě responsoria se svými verši.

Následuje text *první* Historie svatováclavské podle olomouckého antifonáře CO 44, z něhož patrno jest rozložení legendy Crescente fide do prvních pěti lekcí. V poznámkách pod čarou uvedeny jsou varianty legendy Crescente fide podle fotografie vatikánského rkp. 498, otištěného Dudíkem v Iter romanum a Fontes I, 183—190. Varianty k legendě Gumpoldově v lekcích VI.—IX. jsou uvedeny podle Fontes I, s. 158 od kap. 18.

CO 44, 253[a]

Invitatorium. [Matutinum.]

Gloriosum regem christum adoremus martyrum inmortali qui beatum gloria et honore coronavit wencezlaum. Venite.

In primo nocturno.

antiphona [1]. Dux illustris wencezlaus,
christi martir eximius
fide, vita et moribus
velut sol ceteris syderibus,
ita claris clarior fulsit parentibus . e v o v a e.
Beatus vir. Cum ceteris.

antiphona [2]. Cuius dispar parentum conditio
disponente divino consilio
nil sinistrum admittere
potuit in filio . e v o v a e.

antiphona [3]. Ex fideli quidem patre,
sed gentili natus matre,
fide patris redimitus
execravit matris ritus . e v o v a e,
Gloria et honore. (253[b])

Leccio [I].

Crescente fide christiana . in diebus illis . [a]) dei nutu sponte[b]) dux bohemorum[c]) nomine boriwoy .[d]) una cum exercitu nec non [násl. vydřené slovo, asi *et*] omni[e]) populo suo . sordes ydolorum abiciens baptizatus est . eiusque[f]) filius zpitigneus condidit ecclesiam sancte dei genitricis marie . aliam[g]) quoque in honore sancti petri principis apostolorum . in quibus dei gracia largiente . plurima operantur[h]) beneficia. Cumque prefatus uir uenerabilis transisset de hoc seculo . omnes populi qui eius fuerant congregantes se elegerunt fratrem eius iuniorem nomine vratizlaum . et principem sedere fecerunt pro eo. T[u autem]

[a]) in illis diebus. — [b]) et ammonitione. — [c]) pęnorum. — [d]) Zputigneus. — [e]) et omni. — [f]) Isque męnibus condidit. — [g]) et aliam. — [h]) operata sunt prodigia.

℟. Inclitus miles christi wencezlaus,
genere ac morum honestate clarus,
ab ipsa pueritia dei perfusus gracia,
sacris desiderabat informari litteris,
quo amplius divinis aptus esset officiis.

℣. Suadet pater petenti filio,
ut se totum conferat studio.
Quo.

[*Leccio*] II.

Qui[a]) in religione christiana magnopere perseverabat . qui etiam[b]) construxit ecclesiam in nomine sancti[c]) georgii martiris christi. Cuius filius maior beatus wencezlaus[d]) dei instinctu ab ineunte etate semper desiderabat discere litteras et optans pater eius desiderium animi ipsius perficere . misit eum in urbem[e]) nuncupatam budec . [f]) ut ibi disceret psalterium . a quodam prespitero[g]) reverenti . nomine uceno.[h]) Tunc beatus wencezlaus capaci mente gratanter cepit discere de die in diem melius meliusque.[i]) Postea autem obiit[j]) pater eius nomine vratizlaus.[k]) interea convenerunt omnes populi regionis illius et elegerunt beatum wencezlaum ducem pro patre suo . et sedere eum fecerunt in throno ipsius. Tu.

FRB I, 183, 14. ř. shora: [a]) Qui eciam. — [b]) quique. — [c]) beati. — [d]) Vendezlauus (vždy tak). — [e]) civitatem. — [f]) Budceam. — [g]) presbitero; reverendi chybí. — [h]) Venno. — [i]) meliusque proficiens. — [j]) migravit. — [k]) nomine wratizlaus chybí; místo toho de hoc mundo.

℟. Traditus autem cuidam
reverenti prespitero,
nomine ucheno,
illustris puerulus miro
animi (254[a]) florere
cepit ingenio.

℣. Cuius vitam simul
imitatus et mores.
Illustris.

[*Leccio*] III.

Tunc predictus illustris puerulus permanens in principatu minime[l] discessit a disciplina. Fidelis namque erat et sapiens et verax in sermone . et iustus in iudicio. Dum autem[a]) iudices illius aliquem condempnare voluissent[b]) ad mortem statim[c]) occasionem aliquam[d]) faciens exibat foras. Memorans illud[e]) quod minatus est dominus[f]) in evangelio. Nolite condempnare et non condempnabimini. Carceres quoque destruxit . et omnia patibula succidit. Orphanorum[g]) fuit misericors[h]) pater gemencium et viduarum[i]) mittissimus consolator . esurientes alens . hospites[j]) et peregrinos ut proprios . proximos libenter recipiebat.[j]) Sicientibus[k]) potum subministrans . [l]) et de vestimentis suis nudos tegens . infirmos visitans ⁊ mortuos sepeliens . [m]) prespiteris et clericis honorabiliter ministrans . errantibus viam veritatis ostendens . [n]) insuper eciam humilitatem . pacienciam . mansuetudinem . potissimamque[o]) caritatem observabat. Per vim atque per fraudem nulli hominum aliquid abstulit exercitumque suum non solum armis[p]) sed eciam optimis operimentis adornauit. Hec autem et his similia faciens[q]) ab ipso tyrocinio spiritaliter contemplativam[r]) ecclesie vitam[s]) sequebatur. T[u].

℟. Postquam decessit bohemorum dux vratizlaus,
filius ipsius maior natu wencezlaus,
nutu divino, clero populoque petente
sceptra patris nactus,
fuit omnibus omnia factus.

℣. Ad bona dispositus.
Fuit.

℣. Gloria patri et filio et spiritui sancto.
Fuit.

FRB I, 183: [a] Et cum. — [b]) voluerunt. — [c]) statim ille. — [d]) aliquam chybí. — [e]) hoc. — [f]) dicitur místo minatus est dominus. — [g]) Orphanorumque. — [h]) násl. ut vymazáno. — [i]) viduarum sauciatorumque consolator. — [j]) Hospites — recipiebat chybí. — [k]) sicientibusque. — [l]) ministrans. — [m]) Zde vložena věta shora Hospites — recipiebat. — [n]) ostendebat. — [o]) potissimumque. — [p]) armis induebat, sed eciam optimis vestimentis (adornavit chybí). — [q]) faciens chybí. — [r]) activam. — [s]) vitam imitans observabat.

In secundo nocturno.

antiphona [1].

Hic a pueritia
dei perfusus gratia
talem se exhibuit, (254[b])
ut ab omnibus placido
diligeretur affectu . e v o v a e.

antiphona [2].

Tandem factus iuvenis,
divinis studuit officiis
et quod vouerat animo,
hoc effectu conplevit optato . e v o v a e.

antiphona [3].

Cui quamvis gratia nobilitatis extrinsecus
in cunctis blandiretur, meliora tamen intrinsecus
fides esse loquebatur . e v o v a e.

[Leccio] *IV*.

In[a]) quadragesimali vero[b]) tempore . per[c]) gelidum et aridum callem discalciatus pergebat de civitate in civitatem ad ecclesias . tandem quousque in eius vestigiis emanans cruor apparebat.[c]) Cilicio aspero subtus indutus . desuper vestibus regalibus amictus[d]) non cessabat[e]) gracias inmensas agere deo. Tempore itaque[f]) messis in nocte consurgens[g]) beatus wencezlaus ibat latenter in agrum et triticum metebat . et portabat in humeris suis[h]) quod et triturabat . et in molis ponebat . atque molebat et cribrabat farinam. Similiter sumens ydriam cum uno cliente intempesta nocte[i]) pergebat ad aquam . quam hauriens[j]) dixit. In nomine patris et filii et spiritus sancti. Quamque domum afferens[k]) et miscens cum predicta farina oblatas coquebat. Simili modo nocturno silentio properabat in vineam suam cum ministro fideli . et accipiens[l]) botros terebat[m]) in chorum et portabat[n]) in cellam[o]) suam occulte . ibique calcabat[p]) illos in torculari . et fundebat in urceum. Idcirco hoc

faciebat nullo sciente[q]) ut sacrifitium per hoc sacerdotes offerent domino.[r]) Sed[s]) hoc quoque quod a fidelium relacione compertum[t]) est . tacendo preterire incongruum constat, quia iam dei inspiramine[u]) presagus erat futurorum. Sed et[v]) in aliis eius plurimis[x]) vaticiniis unum[y]) innotesco. Tu.

℟. Tempore brumoso
celebs hic poblite (!) nudo
tam vigili cura
sanctorum limina plura
omni nocte frequentabat,
quod sanguis ab eius plantis
decur(255[a])-rens, gressus signaret euntis.

℣. Laudibus invigilans.
Sanctorum.

FRB I, 184: [a]) Sed et in. — [b]) chybí. — [c]) per arduum callem pergebat de civitate in civitatem ad ecclesias pedester discalciatus, ita ut radicitus in eius vestigiis cruor apparebat. — [d]) circumamictus. — [e]) cessavit gracias soli agere deo. — [f]) Itaque in tempore. — [g]) surgens ibat (b. Wenc. chybí). — [h]) suis ad domum suam et tractabat et in molis molebat et cribrabrat farinam. Similiterque. — [i]) intempeste noctis. — [j]) hawirens sic. — [k]) afferens ex ea cum predicta oblatas coquebat. — [l]) accipientes. — [m]) intriverunt. — [n]) portabant. — [o]) cellulam. — [p]) calcabant illud in torculario et funderunt in urceum. — [q]) nullo sciente chybí. — [r]) ut per hoc socerdotes salutis hostiam offerent deo. — [s]) Sed et hoc quod. — [t]) inventum. — [u]) inspiracione. — [v]) et chybí. — [x]) multis. — [y]) unam rem.

[Leccio] *V.*

Quadam[a]) die anno circulum suum volvente . conscendens superius palatium . suspitiensque per fenestram uni discipulo narravit dicens. Videtur michi hoc atrium maioris pauli presbiteri[b]) desertum esse. Interea vero mater eius[c]) que erat ex genere gentilium ignorantium deum cum perfidissimis viris inito consilio dixerunt. Quid facimus quia qui princeps debebat esse perversus est a clericis . et est ut[d]) monachus. Misitque infelices[e]) et funestos viros ad socrum suam beatissimam matronam nomine ludmilam[f]) ut eam iugularent.[g]) Qui et fecerunt sicut et[h]) illis iussum fuerat. Cuius eciam anima exuta corpore et[i]) mundi huius assumpta casibus cum palma martirii[j]) procul dubio perrexit ad

sublimem dominum. Et prespiteros multos cum clericis[k]) privantes substantia eiecerunt de terra. Tunc impleta est[l]) prophecia quam nuper predixerat. Ab[m]) illo ergo die increpabant nimis beatissimum wencezlaum optantes ut resipisceret a doctrina.

℟. Floridus etate,
canus morum gravitate,
corpore castus,
erat iustus
amansque deum.

℣. Nec fuit inventus
eius in ore dolus.
Corpore

FRB I, 184, 185: [a]) quod quadam die anni circuli volventis conscendens superiorem palacium. — [b]) presbyteri quasi. — [c]) eius ipsa, que incredula dei cum crudelissimis viris. — [d]) ut chybí. — [e]) infelices viros per invidiam ad socrum. — [f]) Liudmilam. — [g]) interficerent. — [h]) et chybí. — [i]) et — casibus chybí. — [j]) martirii perrexit ad dominum. — [k]) clero. — [l]) est eius. — [m]) Et ab illa die nimiis increpabant minis beatissimo Vendezlauo optantes, ut resipisceretur a doctrina et custodiebant eum. Další text legendy Crescente fide je nahrazen v lekcích VI. do IX. z Gumpoldovy legendy kapitola 18., 19. (Fontes I, 158; kap. 18.; Dobrovský, Kritische Versuche III. Wenzel und Boleslaw, 1819, s. 87, kap. 18.)

[Leccio] VI.

Sub[a]) cuiusdam vero festive diei exultabili ortu . infelix bolezlaus[b]) fraudis amicus domum propriam omni ornamentorum copia que huic genti umquam moris erant habenda . quam studiose fulgidam fecit convivium plus solito parandum ministris instituit[c]) amicos sub hylaritatis spetie invitatit . ipsiusque principis supplex ingressus palatium . conviviis eum interesse fraternis primo omnium quo dignaretur erogavit.[d]) Cuius mansuetudini quamvis false . deo dignus wencezlaus multum congaudens non rennuit[e]) . atque contextis[f]) manibus inter se domum cum gaudio introeunt . epulis discumbunt . vinoque post longum quibusdam ferocium convivarum (255[b]) saturatis . fraus conflata diu latere nesciens . eos quasi unanimiter in sancti viri necem accendit. Qui malivoli mucronibus veste iam tectis ter surgentes . terque iterum quasi

quodammodo lassi . sedibus se acclinantes . viribus[g]) et audatia omnino emolliti . eo quod nondum divinitus iussa venerat[h]) hora passionis . illesum eum dimiserunt. Tu.

℟. Hec est dies veneranda
et devote celebranda,
in qua martir wencezlaus,
bohemorum dux preclarus,
ob amorem veritatis
et decorem castitatis
manu fratris trucidatus,
celos penetravit laureatus.

℣. Et quia pro christo
contempsit vivere mundo.
Celos

℣. Gloria patri et filio et spiritui sancto.

[a]) Odtud jsou uvedeny varianty textu z Gumpoldovy legendy podle Fontes I, 158, od kap. 18. — [b]) ille místo bolezlaus. — [c]) indixit. — [d]) corrogavit. — [e]) non rennuit chybí. — [f]) consertis invicem manibus domum gaudio. — [g]) viribus saltim. — [h]) venerit passionis hora.

In tercio nocturno.

antiphona [1]
Iuditio iustus,
prudens, pius atque pudicus,
moribus ornatus,
castus fuit ac moderatus . e v o v a e.

antiphona [2]
Valde fuit patiens,
mira bonitate redundans
et super afflictos
pietatis viscera gestans . e v o v a e

antiphona [3]
Crescens in latum
virtutum fama suarum
esse dei famulum
notum facit omnibus illum . e v o v a e

[Leccio] *VII.*

Cuius[a]) rei ipse haud inscius . periculo non pavidus divini tutaminis securitate animatus . quamvis cuiusdam clienti[b]) in aurem susurantis cautela quomodo contra eum moliti fuerint prestrueretur . sed eo tamen non motus fratrem ceterosque considentes exhilarari . quasi hospitis grata (256[a]) vice amabiliter rogavit . et paulo post amota mensa surgit . inpletaque vino patera . modeste salutacionis dicto . omnes dulciter huiusmodi alloquitur. Salutet vos salus omnium christus. Calicem quem manu teneo in sancti michaelis[c]) archangeli amorem ebibere unumquequeque vestrum ne pigeat hoc amore spiritalitatis eius altitudinem pro posse venerantes . ut quacunque hora lex nature ad extrema nos deduxerit . animarum nostrarum paratus susceptor clemensque in paradisi voluptates dignetur fieri subvector . cordium ymis[d]) precemur. Statimque post verbum letus ebibit . et[e]) singillatim omnibus eodem amore singulos ciphos[f]) ebibendos blandissimo propinat osculo. Intrepidus autem sumptis tam honeste epulis . uti divino iussu res differtur . domum illesus revisit.[g]) Tu

℟. Martiris[h]) expleto
certamine fine beato,
iudicis arbitrio
vincti [i])quidam perimendi
eius salvari
meritis cepere precari.
Res veneranda nimis,
attletha petentibus illis
astitit et sanos
eduxit carcere vinctos.

℣. Ex his salvatus gentilis credidit unus.
Res veneranda.

FRB I, 159 (Gumpold), kap. 18., řádek 17. shora. [a]) Huius. — [b]) clientuli. — [c]) archangeli Michaelis. — [d]) imis. — [e]) chybí. — [f]) scyphos. — [g]) Zde končí též v Gumpoldovi kap. 18. — [h]) Rýmované zpracování zázraku, jímž byli vysvobozeni vězňové. Fontes I, 162, 163, kap. 24., 25. — [i]) cuncti *rks.*

[Leccio] *VIII.*

Noctis[a]) autem sequentis cursum oracionum ac elemosinarum curiosissima desudans instancia . future[b]) conscius mortis . pro christo iura dura[c]) pati devotus pernoctavit. Redeunte autem post gallicinia matutinalis hore offitio . pulso signaculo non segnis thoro ut iam solitus prosiliens . ecclesiam[d]) properando ingressus . cantum nocturnalem laudesque[e]) modesta intentans matutinales auscultatione post plurimas oraciones domum lassis membris aliquantulum somno reficiendis divertit. Rubente autem[f]) primum aurora execrabili memoria scribendus bolezlaus viri sancti germanus perviersitatis auctor que prius arma contra innocentem commoverat[g]) latenter non inmemor specu quo latuit more lupino est[h]) ex adverso in agnum[i]) furtive lacerandum irruit . ipse cum aliquod se(256[b])-quacibus huic sceleri comparibus furibunde progressus et mucrone precinctus .[j]) viro simplici media via obvius restitit. Quem sanctus ipse mittissima inter salutandum[k]) benignitate ita alloquitur. Ave frater dilecte. Grates inmense dileccioni tue a nobis sint relate . quia honorifice disposito heri convivio bene nobis et satis iocunde[l]) ministrasti. Tam dulci pessimus ille non respondens allocutioni . sed extracto cicius ense in sancti capitis verticem ut fortius valuit[m]) percutiens ait. Melius hodie tibi preparo[n]) convivium. Sed ferro resiliente . et nec vulneris tandem signo[o]) annotante geminatur ictus. Quo nichilo magis ledente tercio ferire cum vellet[p]) una cum extenso ictu ensis manu territi militis excidit. Quem[q]) sanctus wencezlaus per capulum[r]) statim subripiens et supra scelerosum fratris iam inermis verticem manu vibrans .[s]) videsne inquit o funeste . verti in te posse[t]) tue crudelitatis exitium? En unde prohibeor fraterni sanguinis fieri effusor? Sed nolo de manu mea ultimo examine[u]) tuus o frater sanguis queratur in me. Recipe gladium matura supplicium . que sunt agenda ne differas in longum. Tu

℟. Quidam[v]) ex francorum provintia,
ab ipsa contractus infantia
in visu nocturno monitur,
sedulo pragam deducitur,
quantovis dato pretio,
certus de pollicito
martiris benefitio.

℣. Cuius curatus presidio,
laudes ferens wencezlao,
domum redit cum gaudio.
Martiris

[a]) Odtud Fontes I, 159, začátek kap. 19. (Gumpold). — [b]) futuri. — [c]) chybí. — [d]) ecclesiamque. — [e]) laudesque matutinales. — [f]) iam. — [g]) latenter commoverat. — [h]) cum. — [i]) agnum. — [j]) succinctus. — [k]) salutando. — [l]) iucunde. — [m]) valet. — n) preparavero. — [o]) signum. — [p]) velit. — [q]) Quem statim. — [r]) capulum surripiens. — [s]) librans: Vidisne. — [t]) posset. — [u]) examine sanguis, o frater, tuus queratur in me. — [v]) Rýmované zpracování zázračného uzdravení muže ze země Franků u hrobu sv. Václava, podle Gumpoldovy legendy (Fontes I, 165, kap. 30.).

[Leccio] *IX.*

Ressumpto iterum frater impius ferro . altum quasi vinci metuens cepit[a]) clamare . et in auxilium sui suos[b]) nobiles convocat . et a fratris impetu prius lesum et se[c]) repugnare simulat. Mox socii magno clamore vocati accurunt . causam sceleris[d]) quasi inscii de tumultu querunt . domini sui fervidam senciunt iram. Eoque iam[e]) sceleris auctore . quarta vice sacrum caput per ictum[f]) graviter confringente . omnes simul cum[g]) armis irruunt . certatim membra lanceis gladiisque per(257[a])-fodiunt . corpus sauciatum humi prosternitur semivivum. Crebrescunt iterum iterumque seve gladiorum percussiones . sanguis innocuus perfunditur . corpus labefactum[h]) minutatim quasi a canibus laceratur . anima sacratissima a carnei clausura domicilii sub tot vulnerum exuta tormentis nobili triumpho angelicis subvecta manibus summi remuneratoris aspectum cum[i]) gaudio visura . et inter gloriosos martirum ordines per evum consessura sub quarta kalendarum octobrium perpetuo letancia regni celestis ingreditur consortia . regnante[j]) domino nostro iesu christo cui est honor et gloria cum patre et spiritu sancto . per infinita seculorum secula amen. Tu autem

FRB I, s. 160, pokračování kap. 19. [a]) clamat, in auxilium. — [b]) socios vocat, se quasi coactum et a fratris . . . — [c]) et se chybí. — [d]) quasi sceleris. — [e]) iam tunc. — [f]) ictum saltim confringente. — [g]) cum chybí. — [h]) vacuum. — [i]) cum chybí. — [j]) regnante — amen chybí. U Dobrovského s. 96 a ve Fontes I končí kap. 19., s. 161 ingreditur consorcia. V našem rukopise chybějí tedy z Gumpolda kapitoly 20.—30. Místo nich jsou některé zázraky zpracovány poeticky v responsoriích.

Evangelium. Si quis vult post me venire, abneget.

℟. [IX]. Anno[a]) quodam in die natalis martiris
orba quedam contractis brachiis
ad sepulchrum perducta militis ,
salvari postulat ipsius meritis.

℣. Mox divina voluntate
dempta videns orbitate
plena gaudet sanitate.
Ipsius

℣. Gloria patri et filio
Sit et spiritui sancto
semper, ut in principio.

℟. [X]. Eya invicte miles cristi,
eya dux inclite wencezlae,
tue compotes glorie
fac nos sancta intercessione.

℣. Oppressorum miserator
et relevator optime,
cleri defensor
et tocius plebis tutor
et auctor optime.
Tue

℣. Gloria patri et filio
et spiritui sancto,
sicut erat in principio
et nunc et semper.
Tue

[a]) Rýmované zpracování zázračně uzdravené ženy, zraku zbavené a od narození ochromené, podle Gumpoldovy legendy (FRB I, 164, kap. 28).

Autor olomouckého matutina (CO 44) spojil legendu Crescente fide s Gumpoldovou. Do prvních 5 lekcí rozložil text z Crescente fide od začátku do slov *ut respiceret a doctrina* (FRB I, 183—185). Lekce

VI.—IX. vyplnil textem legendy Gumpoldovy, obsaženým v kapitole 18., 19. v FRB I, 158—161.

Z legendy Crescente přejal doslovné vylíčení mládí sv. Václava, jeho návštěv kostelů, přípravy obětních darů a zardousení sv. Lidmily. Další partie vypustil.

Z Gumpoldovy legendy vypsal věrně mučednickou smrt a některé zázraky. Další zázraky připojil v matutinálních responsoriích, které oděl do básnické formy.

V lekcionáři Elišky Rejčky se však objevují matutinální lekce ze zkrácené české verse Gumpoldovy legendy na rozdíl od její delší recense italské. Olomoucké matutinum naproti tomu excerpuje části G. legendy věrně a spojuje je s výpisem partií legendy Crescente fide.

Olomoucký antifonář CO 44 má poměrně nejdelší text z legendy Crescente fide. V breviářích notovaných i bez not různým způsobem písaři použili větších nebo menších částí textových pro svatováclavské lekce.

Z následujících tabulek lze tyto rozdíly stopovati.

Opavský breviář z 15. stol.

I. nokturnum.

I.	Crescente fide cristiana —	baptisatus est.
II.	Eiusque filius nomine Spitigneus —	operantur beneficia.
III.	Cumque prefatus vir —	nomine Wratislaum.

II. nokturnum.

IV.	Et principem fecerunt sedere —	sancti Georgii martiris.
V.	Cuius filius maior —	animi ipsius perficere.
VI.	Misit eum in urbem —	melius meliusque proficere.

Prvé tři lekce v opavském breviáři mají dohromady tolik textu, kolik má první lekce v olomouckém antifonáři CO 44. Posledními slovy I. lekce CO 44 Et principem fecerunt počíná IV. lekce opavského breviáře. V lekcích IV., V., VI. není ani vyčerpán text druhé lekce CO 44. Dalšího textu legendy jest v opavském breviáři použito pro oficia infra octavam a in die octava.

Brněnský breviář č. 25 ze 14. stol.

I. nokturnum.

I. Crescente fide — et principem pro eo.
II. Qui eciam in religione — in throno suo.
III. Tunc predictus illustris — libenter recipiebat.

II. nokturnum.

IV. Sicientibus potum — cruor apparebat.
V. Cilicio aspero — offerent domino.
VI. Sed et hoc quod — ut resipisceretur a domino (et custodiebant illum).

První dvě lekce brněnského breviáře č. 25 jsou jako v olomouckém antifonáři CO 44. Lekce VI. v č. 25 končí tam, kde lekce V. v CO 44.

Brněnský breviář č. 28 z r. 1498.

I. nokturnum.

I. Crescente fide — et principem pro eo.
II. Qui eciam in religione — meliusque proficiens.
III. Postea autem migravit — et non condempnamini.

II. nokturnum.

IV. Carceres quoque destruxit — nam veritatis ostendebat.
V. Insuper eciam humilitatem — vestimentis ad ornabat.
VI. Hec autem — vestigiis cruor apparet.

Lekce první č. 28 se rovná první lekci CO 44. Lekce třetí č. 28 počíná koncem lekce druhé CO 44. Lekce šestá č. 28 začíná poslední větou lekce třetí CO 44 a končí druhou větou lekce čtvrté CO 44.

Olomoucký breviář CO 3 z 13./14. stol.

I. nokturnum.

I. Crescente fide — sedere pro eo.
II. Qui in religione — fecerunt in throno ipsius.
III. Tunc predictus illustris puerullus — optimis operimentis adornavit.

II. nokturnum.

IV. Hec autem et his similia — oblatas coquebat.
V. Simili modo nocturno — perrexit ad sublimem dominum.
VI. Et presbiteros — illesum eum dimiserunt.

První tři lekce v CO 3 jsou jako v CO 44 až na poslední větu v III. lekci, kterou v CO 3 začíná IV. lekce Hec autem. Konec V. lekce Et prespiteros v CO 44 je začátkem VI. lekce v CO 3. Konec VI. lekce illesum eum dimiserunt se shoduje v CO 3 a v CO 44.

Olomoucký breviář CO 112 z 13./14. stol.

I. nokturnum.

I. Crescente fide — plurima operantur beneficia.
II. Cumque prefatus — Gregorii martiris cristi.
III. Cuius filius maior — meliusque proficiens.

II. nokturnum.

IV. Postea autem obiit — discessit a disciplina.
V. Fidelis namque erat — omnia patibula succidit.
VI. Orphanorum fuit misericors — potissimamque caritatem observabat.

Prvé tři lekce v CO 112 nemají ani tolik textu, co dvě lekce první v CO 44. Konec druhé lekce v CO 44 je začátkem IV. lekce CO 112 (slova Postea autem). Lekce VI. v CO 112 končí caritatem observabat ze III. lekce CO 44.

Olomoucký breviář CO 155 z 15. stol.

I. nokturnum.

I. Crescente fide — genitricis dei marie.
II. Aliam quoque in honore — sedere fecerunt pro eo.
III. Qui in religione cristiana — desiderabat desciere litteras.

II. nokturnum.

IV. Et optans pater eius — melius meliusque.
V. Postea autem obiit — fecerunt in throno suo.
VI. Tunc predictus illustris — omnia patibula succidit.

Lekce III. v CO 155 začíná, kde je počátek lekce II. v CO 44. Lekce V. v CO 155 a lekce II. v CO 44 končí týmiž slovy. Lekce VI. v CO 155 začíná jako lekce III. v CO 44 a po několika řádcích končí slovy omnia patibula succidit. Text v CO 155 jest kratší než v CO 112.

Z uvedených přehledů plyne, že nebylo jednoty ve využití legendárního textu. Pořadatelé oficií svatováclavských přejali tolik, kolik uznali za vhodné. Volné využití textu legend do lekcí spočívá na původní praxi, podle které biskup při zpěvu matutina dával pokyn lektorovi, aby lekci skončil. Avšak antifony a responsoria nepodléhaly subjektivní volbě pořadatelů.

6. Legenda Inclitam et gloriosam.

Byla složena v prvé polovině 14. věku a zpracována na základě prvé recense legendy *Ut annuncietur*. Tak svědčí Pekař a uvádí řadu rukopisů, ve kterých jest obsažena (WLL, 64), na př. v rkp. Nár. musea XIV C 2 z r. 1436, knih. metr. kap. praž. G XXXIII, kap. knih. olomoucké č. 12, Nár. musea praž. XVI D 11 z r. 1402, univ. knih. praž. XIV A 7, ll. 223[b]—228[a], Víd. Nationalbibl. č. 4400.

Celý text legendy otiskl František Stejskal ve spise *Svatý Václav, jeho život a úcta,* s. 217 z breviáře Nár. musea XIII F 14 a z tištěného breviáře v Norimberku r. 1509. Zbytek textu doplnil z pasionálu XIV A 7.

V breviáři XIII F 14 jest text legendy rozdělen do lekcí I. a II. nokturnu v matutinu pro 28. září, infra octavam a in die octava sancti Wenceslai. Legendy bylo užito pro matutinum se třemi a nikoliv čtyřmi lekcemi v jednotlivých nokturnech.

Rozvržení textu této legendy v oficiu na 28. září jest v našich breviářích velmi různé.

Nejkratší text má breviář Nár. musea XIII F 14, pokud jest vzato v úvahu jediné matutinum z 28. září bez ohledu na pokračování textu v lekcích infra octavam a in die octava. Text končí v šesté lekci na den 28. září slovy *humilia te in omnibus.*

V druhém rozvrstvení přibrána jest do textu matutinálních lekcí pro 28. září ještě I. lekce z oficia infra octavam ke slovům *eis ministrabat administrans.* Prvé 4 lekce až na malou změnu v závěru I. zůstávají

v témž rozsahu jako v XIII F 14, ale lekce V. a VI. jsou rozměrnější. Tento druhý způsob lze sledovati v důležitém sborníku Liber viaticus Jana ze Středy asi z r. 1360 (N. m. p. XIII A 12), v pergamenovém breviáři 14. věku s chorální notací gotickou městského archivu v Brně č. 23 a v pergamenovém breviáři bez not 15. věku v děkanském archivu rokycanském XVI A 12.

V admontském sborníku 703 z poč. 15. stol. jest do lekcí na 28. září pojat ještě text 4 lekcí matutina infra octavam podle XIII F 14. Tento delší text jest ovšem rozdělen poměrně do všech 6 lekcí.

Největší části textu legendy využil perg. breviář 14. stol. městského archivu brněnského č. 34. Přibral totiž pro svátek 28. září nejenom text šesti lekcí z matutina infra octavam, nýbrž ještě další 2 lekce de die octava až ke slovům *devocione distribuebat.* Ačkoliv tímto způsobem se zpívala o hlavním svátku značná část legendy, přece ještě jí nebylo využito zcela.

V brněnském breviáři tamějšího městského archivu č. 22 končí 6. lekce slovy *et non iudicabimini,* t. j. tam, kde končí v XIII F 14 lekce 6. infra octavam.

Odlišné je též rozdělení této legendy do lekcí svatováclavského oficia v pražských breviářích z konce 14. stol., kterých získal v poslední době prelát dr. Čihák pro knihovnu metrop. kapitoly pražské a je zařadil pod č. 703 a 1704.

Stačí uvésti matutinum pražského breviáře z kláštera sv. Jakuba v Brně č. 34, kde text legendy je nejdelší.

Breviarium pragense, rukopis 14. stol. z kláštera sv. Jakuba v Brně, Městský archiv brněnský č. 34, ll. 359ᵃ—360ᵇ. Varianty z XIII A 12, ll. 268ᵇ—269ᵇ.

[Matutinum.]

Invitatorium, ymnus, antiphona [1], [2], [3], ℣. Gloria et honore jako v P VI/3. Viz text při notaci, s. 459.

359ᵃ *Leccio* [I].

Inclitam et gloriosam festivitatem summi et egregii principis bohemice gentis beatissimi wenczeslai[a]) martiris cuius hodierna die roseus cruor effusus celeberrimum cunctis contulit festum solempniter cele-

bremus fratres karissimi et dignum ei honorem[b]) impendere studeamus. Magno namque[c]) exultacionis preconio eius martyrium predicemus . [d]) ac digna laude, subsequamur. Eius namque vita miraculis claruit et miro sanctitatis[e]) nitore profulsit. Hic enim ex illustri[g]) prosapia bohemice[f]) gentis progenitus . nobilitatem suam in meliorem mutavit dignitatem.

℟. ℣. jako v P VI/3. Viz při notaci, s. 466.

[a]) martyris chybí. — [b]) honorem ei. — [c]) que. — [d]) predicemus martirium. — [e]) nitore castitatis. — [f]) regali styrpe bohemice.

359[b] *Leccio* [II].

Nam cum esset puerulus cristi se famulatui ab ipsis cunabulis mancipavit . multoque mentis conamine ad litterarum erudicionem studuit anhelare. Quamobrem crebris precibus aures patris pulsat ut ad scolas instruendus mitteretur expostulat. In quibus ergo positus tanto celerius[a]) memorie liberalium fluenta arcium epotavit quanto ardencius in amore dei totum se olym transfudit. Nec celantur eum[b]) quecunque obscura videntur . vel geruntur . quoniam ad discendum nulla mora est . [c]) ubi spiritus sanctus doctor adest.

℟. ℣. jako v P VI/3. Viz při notaci, s. 467.

[a]) celeriori memoria. — [b]) ei. — [c]) nulla mora ad discendum fit.

359[b] *Leccio* [*III*].

Igitur patre[a]) duce videlicet wratyslao viam universe carnis ingresso venerabilis puer wenczeslaus a principibus cunctis et populo universo in ducem eligitur de studio scolari tollitur . in thronum[b]) patris regnaturus sublimatur. Ac demum gloriosissimo romanorum imperatori ostenditur. Sicque ab augustali potencia et republica ei sceptrum boemici[c]) regni traditur. Suscipiens autem deo dignus puer gubernanda iura regalia[d]) totus deo devotus extitit . ut armis precinctus vir in bellicis rebus strenuus virtute nobilis sed fide et opere multo nobilior.

℟. ℣. jako v P VI/3. Viz při notaci, s. 468.

[a]) patre eius videlicet duce bohemie. — [b]) throno. — [c]) bohemice gentis. — [d]) regia.

In secundo nocturno.

antiphona [1], [2], [3] jako v P VI/3. Viz při notaci, s. 470.

359[b] *Leccio* [IV].

Erga imperatorem fortitudinis[a]) milicia . erga cristum devocionis certabat innocencia . et evangelici precepti sub armis non immemor reddebat deo que dei sunt et que cesaris cesari restituebat. Talis ergo ac tanta humilitas paciencieque in eo virtus emicuit . [b]) ut iam non miles sed monachus putaretur . iuxta quod scriptum est. Quanto magnus es humilia te in omnibus. Exercicia quoque litterarum non statim deseruit . quin pocius cleri numerum ex cunctis mundi partibus adventantis amplificabat . cuncta que humane necessitatis sunt[c]) eis amministrans.[d]) Erat namque erga indigentes valde conpaciens cleri decus solacium miserorum . gaudium pauperum orphanorum defensor viduarum liberator captivorum et omnium merencium pius consolator.

℟. ℣. jako v P VI/3. Viz při notaci, s. 472.

[a]) fortissimus. — [b]) enituit. — [c]) erant. — [d]) Tu končí XIII A 12.

359[b] *Leccio* [V].

Flagrabat namque in beati viri corde gloriosus dileccionis ardor . ac intolerabilis compassionis amor . et ne quis male puniretur carceres destruxit . vincula fregit et patibula succidit . Nam cum in criminali vicio tentus aliquis adducebatur . a sancto wenczeslao ut penitencie satisfaccionem agat iussus dimitebatur nisi ob nimii sceleris culpam . iusque terre sancti iussio minime prodesset quin miser a principibus unanimiter condempnaretur . motus piissimus dux con(360[a])-punccione lacrimarum surgit de solio . exit de pretorio . ne sanguinem proximi videret in mortem condempnari. Ac tamen ad iudices mittens ut reo inducie darentur iubet.

℟. ℣. jako v P VI/3. Viz při notaci, s. 473.

360[a] *Leccio* [VI].

Quem intempeste noctis silencio aggrediens blandis verbis pecuniaque ut seipsum redimeret data consolatur. Semper enim mente revol-

vebat sentenciam domini dicentis. Estote misericordes et nolite iudicare . ut non iudicemini. Tempore quoque vernali . silencio nocturnali surgens de stratu regali cum uno servo comite agrum adiit humumque fodit . triticum seminat . metit . triturat . ac per cuncta operis officia usque ad farinam producit . quam cum aqua miscens mundissimis manibus oblatas coquens cum musti liquore . quod ipsemet propriis manibus elaborans excoluerat per circumquaque regionis partes ecclesiis summa cum devocione distribuebat.

℟. ℣. jako v P VI/3. Viz text při notaci, s. *474.

360ᵃ. In tercio nocturno.

antiphona [1], [2], [3] jako v P VI/3. Viz text při notaci, s. 476.

℣. Magna est gloria.

Omelia. *Si quis vult post me venire.*

℟. [VII]. Wenczeslaus, dux virtutis,
iam potus martirio.
In pressuris constitutis
pio fit presidio.

℣. Hoc a viro pietatis,
ut a rivo largitatis
grata manans fluxio.

℟. [VIII]. Cristus regi dacie
apparens in cruce,
munus reddit gracie
pro tam sancto duce.

℣. Ut quante sit glorie
notum illi patrie
tali fiat luce.

℣. Sic pro culparum maculis
martiris memorie
templum fit sub titulis.

℟. [IX]. Castus mente, corpore,
docens verbis, opere,
venit ad martyrium.
Quare mortis tempore,
quod sitit sumopere,
triplex tollit premium.

℣. Melle fluens,
candens, rubens,
wenczeslaus
fit preclarus.

℣. Corona aurea.

7. Oportet nos, fratres.

Vznikla na konci 10. nebo v prvé pol. 11. stol. Tak ji vročil Jos. Pekař, její vydavatel, na základě mnichovského sborníku č. 22.243 z 12. stol. (WLL, 389—408).

Ať už je původu italského či jiného, nalezla vlídného přijetí u benediktinek kláštera sv. Jiří na hradě pražském. Její části se objevují ve svatojirských breviářích o svátku sv. Václava 28. září, ve dnech infra octavam tohoto svátku a in die octava. Ovšem není v lekcích vyčerpán celý text legendy.

Svatojirskou její tradici lze podle zachovaných breviářů stopovati mezi stoletím 12. a 14. Univ. knih. pražská má jich celou řadu, z konce 12. věku VI E 13, ze 14. stol. XII A 22, XII E 1, XIII C 1a, XIII C 1b, XIII C 5, XIII E 4f. Uvádí je též Pekař v WLL, 44 a varianty k mnichovskému textu (WLL, 389—408) poznamenává pod čarou podle VI E 13.

Po stránce liturgické a pěvecké zajímá nás zápis z konce 12. stol. VI E 13 a ze 14. stol. XII E 1.

V obou rukopisech v časovém rozdílu asi 200 let jest pro matutinum o sv. Václavu rozdělen text o témže rozsahu do 4 lekcí prvního nokturna a 4 lekcí druhého nokturna s nepatrnými sice varianty textovými, ale s odlišnými značkami interpunkčními.

Ve čteních čili matutinálních lekcích breviáře VI E 13 jest při interpunkci trojí druh pěveckých značek punctus elevatus ·′ s vlasovým pro-

vedením virgy, prostý bod jako punctus versus a punctus interrogativus ve formě šikmého otazníku.

K otázce, zdali lekce z tohoto breviáře svatojirského lektorka opravdu zpívala, lze bezpečně odpověděti kladně, poněvadž se zpívaly i veršíky, opatřené v závěrech textu cheironomickými neumami (℣. Iustus ut palma florebit s. 413 a 419). Zpívaly se a nejen recitovaly též orace, poněvadž v nich punctus versus a elevatus označuje zpěvnou interpunkci (orace o sv. Václavu, s. 414). Avšak responsoria s verši po jednotlivých lekcích v nokturnech jsou bez neum. Buď je recitoval v choru na tónu téže výše sbor jeptišek střídavě s procentorkou, nebo byl pověřen jejich zpěvem zvláštní sbor pěvkyň, které je přednášely ze speciální knihy, z responsoriálu. Podával by tedy breviář VI E 13 v prvém případu obraz smíšeného způsobu provedení svatováclavského oficia v 12. stol.; část se zpívala, část se recitovala.

Breviáře svatojirské věku 14. mají pouze body jako interpunkci; mizí v nich punctus elevatus, jak ukazuje svatováclavské oficium v breviáři XII E 1 a řada jiných ze 14. věku. Není v nich rozdílu v interpunkčních značkách. Na místo pěveckého výkonu nastupuje čtení matutinálních lekcí s oddechy při bodech.

Následující text podává obraz benediktinského matutina na den 28. září z konce 12. stol. podle breviáře VI E 13. Pod čarou jsou uvedeny varianty ze svatojirského breviáře 14. stol. XII E 1 = E.

[Officium de s. Wencezlao].

[Matutinum].

s. 414. *Invitatorium:* Regni celestis principem deum adoremus dominum, qui martyrem suum Wencezlaum hodie perhenni coronavit gloria. Ven[ite exultemus domino].

Y[mnus]: Martir dei.

In I° nocturno.

A[ntiphona]: In lege domini. Cum reliqua.

s. 414. [Lectio I].

Oportet nos fratres carissimi[a]) vitam et passionem sancti Wencezlai[b]) martiris cristi ·′ fideliter considerare consideratamque memoriis nostris

studiose commendare·/[c]) et eius laudabile meritum digne colentes in laudibus cristi nos continuare.[d]) ut per illius intercessionem[e]) ianuam celestis (s. 415) regni mereamur intrare. Convenienter enim beati patris nostri Wencezlai[f]) natalem sollempniter celebramus . meritoque cęli regem pro ipsius victoria, qua vicit mundum magnifice glorificamus . ut quod nostris meritis obtinere non possumus .[g]) cum ipsius adiutorio .[h]) semper in cristo gaudentes obtineamus.[i])

℟. Iste sanctus.

E, 161[a]: [a]) Karissimi. — [b]) wenczeslai. — [c]) commendare. — [d]) bez bodu. — [e]) intercessionem. — [f]) wenczeslai. — [g]) bez bodu. — [h]) adiutorio — [i]) obtineamus. Tu autem. ℟. Wenczeslaus dux glorie. — — ℣. Vitans — — Cuius ——

s. 415. [Lectio II].

Sub regno gloriosissimo romanorum quandam regionem scimus esse boemiam .[a])·/ eamque slavonicis incolis scilicet strennuis et bellicis viris inhabitatam . et gracia dei fundamento cristiane religionis[b]) nunc temporis fuisse perfecte solidatam. Illius enim regionis incole[c]) usque ad tempora romani cesaris heinrici[d]) sine lege vivebant . celi regem quasi ratione carentes nesciebant . seque facturam tanti factoris esse negligentes . surdis et mutis idolis serviebant ·/[e]) a veritate longe deviantes.[f])

℟. Iustus germinabit.

E, 161[b]: [a]) bohemiam. — [b]) religionis. — [c]) incole. — [d]) henrici. — [e]) ydolis serviebant. — [f]) deviantes. Tu ℟. Sacra frequentat . . . ℣. Vir plenus . . . Callis ferens.

s. 415. [Lectio III].

Eo tempore prenominate nationes[a]) quendam nobilem et illustrem virum, cui nomen erat Zpitigneus[b]) in principem elegerunt[c] et eum[d]) romano imperatore heinrico consentiente[e]) vel iubente ducem sibi constituerunt. Postquam autem ille preclarus vir Zpitigneus pervenit ad ducatus principatum . et eiusdem regni solium sibi subiecit[f]) bene subiugatum[g]) ·/ statim deo predestinante cristiane cultum[h]) religionis studiose cepit amare ·/[i]) legem deo[j]) observare . sectatores autem (s. 416) idolorum odio habere . et omnes in unum verum[k]) dominum credentes quasi filios uterinos diligere.[l])

℟. Desiderium anime.

E, 161b: a) naciones. — b) zpitigneus. — c) elegerunt. — d) chybí. — e) consenciente. — f) subiecit. — g) subiungatum. — h) religionis cultum. — i) amare. — j) dei devotus observare . fautores autem ydolorum. — k) dominum verum credentes. — l) diligere. Tu autem ℟. Nocte surgens... — ℣. (162a) Hinc de ortis... — Ut...

s. 416. [Lectio IV].

Igitur sine mora Zpitigneus sacri baptismatis misterio regeneratus . in fide sancte trinitatis sapienter edificatus . plurima idolorum[a]) templa destruxit .[b]) regi regum eiusque sanctis[c]) perplures domos et oratoria[d]) cum summa veneratione construxit ·/[e]) in quibus sacerdotes et religiosi laici[f]) placabiles hostias et preces domino deo presentarent . et eum pro sui et tocius populi ignorancia[g]) continuis orationibus invocarent. Hoc autem laudabili duce mortuo[h]) et in pace sepulto ·/[i]) frater eius nomine Wratizlaus[j]) minor ętate[k]) per romanum imperatorem heinricum[l]) de quo supra memoravimus[m]) ad principatum est electus . quo[n]) omnibus in palatio degentibus[o]) causa pietatis suę familiaris erat et dilectus.[p])

℟. Servus meus.

E, 162a: a) ydolorum. — b) destruxit — c) sanctis. — d) oratoria. — e) construxit. — f) laici. — g) ignorancia. — h) mortuo. — i) sepulto. — j) wratislaus nomine. — k) etate. — l) henricum. — m) memoravimus. — n) quonam? — o) degentibus. — p) dilectus. Tu. ℟. Vir insignis... ℣. Quibus vivere... Dum amore...

In II° nocturno.

A[ntiphona]:[a]) Iustus dominus. Cum reliqua.

s. 416. [Lectio V].

Wratizlaus[b]) bone indolis adolescens[c]) licet fratri suo Zpitigneo minor esset ętate ·/[d]) tamen sibi similis aut superior extitit[e]) omni virtutis dignitate. Quicquid enim ipse frater eius adhuc vivens[f]) in ecclesiarum ędificiis . et in ceteris dei serviciis devotus incipiebat . et obitu suo inprovise veniente inperfectum relinquebat ·/[g]) illud totum iste servus dei Wratizlaus[h]) cum summa mentis devotione perficiebat.[i])

R. Iste cognovit.

E, 162a: a) antiphone: [1] Cursu tandem . . . [2] Ad occursum . . . [3] Hinc prostratus... [4] Peremptoris pena... [5] Gressus redit... [6] Carcer nocte... b) Vratislaus. — c) adolescens. — d) etate. — e) extitit. — f) vivens. — g) relinquebat. — h) wratislaus. — i) perficiebat. Tu. ℟. Infantes . . . ℣. Sancte dat . . . Et eos . . .

s. 416. [Lectio VI].

Ne quicquam inperfectum Wratizlaus ex eo reliquisset .[a]) (s. 417) quod in laudem dei facere potuisset . beatissimo martiri Georgio venerandam basilicam[b]) in civitate que praga nuncupatur erexit . et die nocteque fideliter deo servientes[c]) illuc direxit ·/[d]) de suis presidiis constituens illis victum et vestimentum[e]) et cetera quę necessaria sunt ad nature supplementum. Sicque vir dei Wratizlaus[f]) fidei sanctę trinitatis semper adherens[g]) anchora tenace . tandem cęlo spiritum et animam reddidit in pace. Iam vero fratres ad vitam et passionem beati patris nostri Wencezlai[h]) redeamus ·/ ne vestrum auditum et intellectum[i]) circumlocutionibus nostris ingravatum quicquam plus impediamus.[j])

℟. Stolam iocunditatis.

E, 162[a]: [a]) Igitur venerabilis dux wratislaus, ne quitquam imperfectum ex eo reliquisset. — [b]) basilicam. — [c]) servientes. — [d]) direxit. — [e]) et vestimentum. — [f]) wratislaus. — [g]) adherens. — [h]) wenczeslai redeamus. — [i]) intellectum. — [j]) impediamus. Tu. ℟. Crucis cultor . . . ℣. Cesar stupore . . . Qui . . .

s. 417. [Lectio VII].

Igitur beatę memorię viro Wratizlao[a]) ergastulo carnis exuto[b]) sanctęque inmortalitatis corona perhenniter induto . duos filios sibi superstites reliquerat ·/[c]) quibus a parentibus suis tale nomen impositum fuerat . scilicet uni vocabulum erat wencezlaus ·/[d]) et alteri bolezlaus. Wencezlaus autem predestinationis dei paratu . fratri suo bolezlao[e]) prior erat natu ·/ sed[f]) longe sibi superior et nobilior extitit tocius pietatis ornatu. De bolezlao vero censeo nunc tacendum ·/ quia de eo convenientius nobis est in suo loco dicendum.[g])

℟. Coronam auream.

E, 162[b]: [a]) wratizlao. — [b]) exuto. — [c]) relinquerat. — [d]) wenczeslaus. — [e]) boleslav. — [f]) natu. Sed quid dicimus. Ergo non solummodo fratri suo prior erat natu . sed longe sibi superior . et nobilior extitit . tocius pietati ornatu. De boleslao censeo nunc tacendum . quia — — [g]) dicendum. Tu. ℟. Mors abelis . . . ℣. Frater fratrem . . .

[Lectio VIII].

Vuencezlaus[a]) itaque summe dulcedinis et bone indolis puer[b]) dum floridam iuventutis attigisset ętatem .[c]) et pervenisset ad (s. 418) lauda-

bilem sensus et intellectus qualitatem ·/[d]) patre adhuc vivente liberalium litterarum studiis accensus[e]) maxime cepit estuare ·/[f]) patremque suum summis precibus sepissime rogare[g]) quatenus librorum et magistrorum sibi quantocius fructuosam exhiberet affluentiam ·/[h]) ut puerilem et secularem sic declinaret insipienciam. Venerandus autem eius pater[i]) satisfaciens iuxta concupiscentis pueri[j]) voluntati . deoque gracias agens tantam fidei regulam inesse tam tenere ętati ·/[k]) misit eum ad erudiendum in civitatem quę vocatur budec[l]) sub omni celeritate committens eum sapientissimis eiusdem civitatis[m]) in vera cristi caritate.[n])

℟. Iustum deduxit.

Ad canticum a[ntiphona]: Nisi granum.[o])

Omelia: Nisi granum frumenti. Require in nativitate s. Laurentii.

[IX.] ℟. Vir inclitus wencezlaus,
martir diu preciosus,
succensus igne divini amoris
constanter sustinuit passionum
et per inmanitatem tormentorum
pervenit ad societatem angelorum.

℣. Cuius intercessio
nobis obtineat veniam,
qui per tormenta passionis
eternam meruit palmam,
et sempiternam coronam.
Et per inmanitatem . . .

℣. Propter nomen domini
terrena contempsit,
ideo celestia
coronatus accepit.

[X.] ℟. Beatus vir wencezlaus.

[XI.] ℟. Laudemus dominum.

[XII.] ℟. Beatus wencezlaus,
iam triumpho potitus,
novit suis famulis
prebere celestia commoda,
qui toto corde poscunt
eius patrociniis.
Illi nimirum
tota nos devotione
oportet committere.
℣. Ut apud cristum
eius patro (s. 419)-ciniis
adiuvemur semper.

E, 162b: a) Uenczeslaus — b) puer. — c) etatem. — d) qualitatem. — e) accensus. — f) estuare. — g) rogare. — h) affluenciam. — i) pater. — j) pium voluntatem. — k) etati. — l. 162b: l) budec. — m) civitatis. — n) caritate. Tu. ℟. Beatus wenczeslaus . . . ℣. Ut aput cristum . . . Illi. . . . o) Ad cantica ant. Per trimatum hoc humatum.

8. Svatováclavská legenda císaře Karla IV.

První její část *Crescente religione* vyplňuje po třech lekcích první dvě nokturna matutina pro 28. září, druhá část *Translacio autem gloriosi martiris* je podobně rozdělena do matutina o Přenesení těla sv. Václava 4. března. Umístění toto předpokládá matutinum o 3 antifonách, 3 lekcích a 3 responsoriích s verši v každém ze tří nokturnů, jež bylo tradiční v kostele sv. Víta. Karel IV. jest však jen autorem legendy, nikoliv ostatních částí matutina. Nejstarší zápis jejího textu je v Liber viaticus Jana ze Středy, Nár. mus. praž. XIII A 12 z r. 1358—1364, ll. 313b—317b. Pekař (WLL, 65, 432) ji vročuje do let čtyřicátých 14. stol., A. Blaschka do r. 1358. Oficium Karla IV. je zapsáno bez not. Ani po stránce liturgické nevykazuje žádných zvláštností. Proto odkazuji na edici, kterou pořídil s kritickými poznámkami a náležitým zhodnocením *Dr. Anton Blaschka* v díle Die St. Wenzelslegende Kaiser Karls IV. Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte. Herausgegeben von der Historischen Kommission der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik. Praha 1934. Viz F. M. Bartoš, Památky svatováclavského kultu.

Responsoria s verši po lekcích v nokturnech.

Po matutinálních lekcích následují responsoria s verši. Po posledním responsoriu v třetím nokturnu jest za určitých pravidel Tedeum. Responsoria jsou buď přejata z commune sanctorum anebo jsou speciálně složena pro jednotlivé svátky a slavnosti. Patří tedy do commune sanctorum nebo do proprium de sanctis nebo de tempore.

Ve svatováclavském matutinu jsou rýmovaná responsoria z propria sanctorum a podávají úseky z života a činnosti sv. Václava. Pokud byla přejata z commune unius martyris, postrádají formy básnické a mají k životu světcově vztah jenom nepřímý. Počet responsorií v jednotlivých nokturnech odpovídá pravidelně počtu lekcí. Matutinum o 12 lekcích má tedy 12 responsorií s verši, matutinum o 9 lekcích má 9 responsorií. Ale v některých rukopisech chybí v III. nokturnu poslední ℟ (12., ev. 9.), které bylo nahrazeno zpěvem Tedeum.

A. Responsoria k 12 lekcím:

a)

Nocturnum primum.

I. ℟. Wenceslaus, dux gracie. ℣. Vitans puerilia.
II. ℟. Sacra frequentat. ℣. Vir plenus.
III. ℟. Nocte surgens. ℣. Hinc de ortis.
IV. ℟. Vir insignis glorie. ℣. Quibus vivere.

Nocturnum secundum.

V. ℟. Infantes emit. ℣. Sancte dat.
VI. ℟. Crucis cultor. ℣. Cesar stupore.
VII. ℟. Mors abelis. ℣. Frater fratrem.
VIII. ℟. Beatus wenceslaus iam triumpho. ℣. Ut aput cristum.

Vyskytují se při svatováclavském oficiu buď jen citací nebo s plným textem v breviářích: XIII B 9, XIII E 1, XII E 1, VI B 10, dále v XII F 5 a XII E 15b, kde však osmé responsorium zní Salve martir cristi s veršem Mortem mortis místo ℟. Beatus wenceslaus iam triumpho s ℣. Ut aput cristum.

Nocturnum tercium.

IX. ℟. Wenceslaus, dux virtutis. ℣. Hoc a viro.
X. ℟. Cristus regi dacie. ℣. Sic pro culparum.
XI. ℟. Victor victori congregans. ℣. Te qui vincentem.
XII. ℟. Castus mente. ℣. Melle fluens.

Jsou zapsána v breviářích: XII F 5, XII E 1, XIII B 9, ll. 154b, 155a; v breviáři XII E 15b jsou přemístěna poslední 2 responsoria s verši; v breviáři XII C 11 chybí ℟. XI. Victor victori.

b)

Breviáře XII C 11 z 13. stol. a XII C 7a z 13./14. stol. uvádějí pro I. a II. nokturnum responsoria:

Nocturnum primum.

I. ℟. Iste sanctus (de communi unius martiris).
II. ℟. Wenceslaus, dux gracie. ℣. Vitans puerilia.
III. ℟. Sacra frequentat. ℣. Vir plenus.
IV. ℟. Nocte surgens. ℣. Hinc de ortis.

Nocturnum secundum.

V. ℟. Beatus vir, qui suffert (de commune unius martiris).
VI. ℟. Infantes emit. ℣. Sancte dat.
VII. ℟. Crucis cultor. ℣. Cesar stupore.
VIII. ℟. Mors abelis. ℣. Frater fratrem.

První responsoria v obou nokturnech jsou přejata de communi unius martyris. Po nich následují responsoria s verši v témže postupu jako v případě předešlém; poslední responsoria (IV. a VIII.) samozřejmě odpadají.

c)

Svatojirský breviář VI E 13 z 12./13. stol. cituje pro první a druhé nokturnum svatováclavské responsoria z *commune unius martyris*. Celý jejich text podávají pro matutinum o 9 lekcích olomoucké breviáře CO 112 a CO 182, vyjma responsorium IV. a VIII. Viz B, c.

Nocturnum primum.

I. ℟. Iste sanctus.
II. ℟. Iustus germinabit.
III. ℟. Desiderium anime.
IV. ℟. Servus meus.

Nocturnum secundum.

V. ℟. Iste cognovit.
VI. ℟. Stolam iocunditatis.
VII. ℟. Coronam auream.
VIII. ℟. Iustum deduxit.

Nocturnum tertium.

IX. ℟. Vir inclitus wencezlaus. ℣. Cuius intercessio.
X. ℟. Beatus vir wencezlaus.
XI. ℟. Laudemus dominum.
XII. ℟. Beatus wencezlaus. ℣. Ut apud cristum.

B. Responsoria k 9 lekcím:

a)

Nocturnum primum.

I. ℟. Wenceslaus, dux gracie. ℣. Vitans puerilia.
II. ℟. Sacra frequentat. ℣. Vir plenus.
III. ℟. Nocte surgens. ℣. Hinc de ortis.

Nocturnum secundum.

IV. ℟. Infantes emit. ℣. Sancte dat.
V. ℟. Crucis cultor. ℣. Cesar stupore.
VI. ℟. Mors abelis. ℣. Frater fratrem.

Nocturnum tercium.

VII. ℟. Wenceslaus, dux virtutis. ℣. Hoc a viro.
VIII. ℟. Cristus regi dacie. ℣. Sic pro culparum.
IX. ℟. Castus mente. ℣. Melle fluens.

Toto seřadění devíti lekcí s 9 responsoriemi do tří nokturnů jest ve svatováclavském oficiu nejčastější. Jest zapsáno v Liber viaticus Jana ze Středy z 1358—1364, Nár. m. praž. XIII A 12, ll. 268b—269b; v antifonáři Arnošta z Pardubic P VI/3 z 1363, ll. 61b—72b; v olomouckých breviářích CO 155, CO 182, CO 16 (Tedeum místo IX. responsoria); v admontských sbornících 717 ze 14. stol., ll. 47b—50b a 703 z 15. stol., 55a až 60a; v druhém svatováclavském oficiu olomouckém antifonáře notovaného CO 44; v tištěném breviáři z r. 1492 děkanského archivu v Rokycanech A V 29; v rukopisném breviáři rokycanském Nár. mus. praž. XVI A 2 z 15. stol. a v breviáři Nár. mus. praž. XIII F 14.

Všechna tato responsoria se vztahují přímo k svátku sv. Václava a nejsou tedy de communi unius martyris.

b)

V olomouckém breviáři CO 3 ze 14. stol. jsou při svátku sv. Václava naznačeny citacemi prvních slov responsoria, z nichž některá jest vyhledati v commune unius martyris.

Nocturnum primum.

I. ℟. Iste sanctus.
II. ℟. Iustus germinabit.
III. ℟. Vere israhelita.

Nocturnum secundum.

IV. ℟. Iste cognovit.
V. ℟. Stolam iocunditatis.
VI. ℟. Beatus vir wenceslaus.

Nocturnum tercium.

VII. ℟. Beatus wenceslaus.
VIII. ℟. Vir iste in populo.
IX. ℟. Iustum deduxit. (℟. VIII. v VI E 13).

c)

V olomouckém breviáři CO 182 jsou pro svatováclavská nokturna určena všechna responsoria z commune unius martyris. Obdobný případ k matutinu o 12 lekcích má svatojirský breviář VI E 13. Viz A, c.

Olomoucký breviář CO 182.

Nocturnum primum.

I. ℟. Iste sanctus. ℣. Iste est qui contempsit.
II. ℟. Iustus germinabit. ℣. Plantatus in domo domini.
III. ℟. Desiderium anime eius. ℣. Quoniam prevenisti.

Nocturnum secundum.

IV. ℟. Iste cognovit iusticiam. ℣. Iste est qui contempsit.
V. ℟. Stolam iocunditatis induit. ℣. Induit eum dominus.
VI. ℟. Coronam auream super. ℣. Quoniam prevenisti eum.

Nocturnum tercium.

VII. ℟. Posuit coronam capiti. ℣. Iudica domine nocentes me.
VIII. ℟. Hic est vere martir. ℣. Iustum deduxit dominus.
IX. ℟. Hic est vir qui non est derelictus. ℣. Iste est qui contempsit.

d)

První oficium o sv. Václavu v olom. antifonáři CO 44 má 10 responsorií, která se odlišují i textem i nápěvem od všech ostatních. Jsou komponována speciálně pro svatováclavské matutinum olomoucké.

Olomoucký antifonář CO 44.

Nocturnum primum.

I. ℟. Inclitus miles cristi. ℣. Suadet pater petenti.
II. ℟. Traditus autem cuidam reverenti. ℣. Cuius vitam.
III. ℟. Postquam decessit bohemorum. ℣. Ad bona dispositus.

Nocturnum secundum.

IV. ℟. Tempore brumoso celebs. ℣. Laudibus vigilans.
V. ℟. Floridus etate. ℣. Hec fuit iuventus.
VI. ℟. Hec est dies veneranda. ℣. Et quia pro cristo contempsit.

Nocturnum tercium.

VII. ℟. Martiris expleto certamine. ℣. Ex his salvatus.
VIII. ℟. Quidam ex francorum provintia. ℣. Cuius curatus.
[IX.] ℟. Anno quodam in die natalis. ℣. Vox divina.
[X.] ℟. Eya invicte miles cristi. ℣. Oppressorum miserator.

Po osmém responsoriu Quidam ex francorum provincia následuje lekce IX. Ressumpto iterum frater, po ní je citace evangelia Si quis vult post me venire a po evangeliu jsou zapsána další responsoria bez očíslování, [IX.], [X.]. Poté jsou uvedeny laudy.

Z uvedených přehledů jest patrno, že v zásadě jest po stránce obsahové trojí druh responsorií s verši. Dva druhy zpracovávají básnickou formou život a zázraky sv. Václava, třetí druh jest přejat z commune unius martyris. Se stanoviska formálního jsou rozdělena responsoria do třech nokturnů buď po 4 nebo po 3, podle toho, zdali je oficium o 12 nebo o 9 lekcích. Souhrn responsorií a veršů po lekcích představuje v jednotlivém oficiu básnické zpracování svatováclavské legendy. Tím vznikly z matutinálních responsorií *dvě rýmované legendy,* první *Wenceslaus dux,* druhá *Inclitus miles cristi.* Obě se vztahují přímo k životu sv. Václava. Za třetí legendu bylo by možno považovati souhrn responsorií, převzatých z commune unius martyris, ta však lze vztahovati na kteréhokoliv mučedníka a nejsou domácího původu. Není tedy třeba tuto legendu zvláště vypisovati.

Svatojirská legenda rýmovaná Wenceslaus, dux gracie.

Matutinální responsoria k lekcím svatojirského breviáře VI B 10 ze 14. stol., ll. 104[b]—106[b]. Varianty z XII F 5, 12./13. stol., ll. 339[b]—343[a] = F; z XII E 1, 14. stol., ll. 161[b]—163[a] = E.

I. ℟. Wenceslaus,[a]) dux gracie,
virtutum stans in acie,
decoratur victoria.
Cuius finis est gloria
in celesti milicia.

℣. Vitans puerilia,
tendens ad utilia,
mundi calcans gaudia.
Cuius finis.

II. ℟. Sacra frequentat limina,
nocte surgens[b]) media.
Callis ferens gravamina,
cruentat vestigia.

℣. Vir plenus sacro flamine
de pedum suorum sanguine.
Callis ferens.

III. ℟. Nocte surgens agrum petit,
cum cliente spicas metit,
terit, molit et hostias
coquens dat per ecclesias.
Ut agantur misteria
per missarum sollempnia.

℣. Hinc de ortis uvas demit,
et in vase mundo premit.
Ut agantur.

IV. ℟. Vir insignis glorie,
eo florebat tempore
Dum amore martirii
triumphabant plurimi, alleluia.[c])

℣. Quibus vivere cristus erat
et mori lucrum.
Dum amore.

V. ℟. Infantes emit gentiles,
servituti genitos.
Et eos facit heriles,
fide cristi preditos.

℣. Sancte dat se largitati,
servos emens[d]) libertati.
Et eos.

VI. ℟. Crucis cultor progreditur,
crucis ornatus iubare.
Qui turbis celi cingitur,
celesti plenus nectare.

℣. Cesar stupore rapitur,
furoris nexu solvitur,
throni gaudens compare.
[Qui turbis.]

VII. ℟. Mors abelis figuravit,
quod sanctus dux triumphavit,
ictus fratris gladio.
Cuius cruor proclamavit
scelus facti, dum negavit
quovis tergi studio.

℣. Frater fratrem nece stravit,
sed occisum coronavit
cristus mox in gaudio.
[Cuius cruor.]

VIII. a.°) ℟. Beatus wenceslaus
iam triumpho potitus,
novit suis famulis
prebere celestia commoda,
qui toto corde poscunt
eius peticiones.
Illi nimirum
tota nos devocione
oportet committere.

℣. Ut aput cristum
eius patrociniis
adiuvemur semper.

VIII. b.[1]) ℟. Salve martir cristi,
qui deum fontem
vite sitisti,
dum calicem salutaris,
calicem passionis
letus hausisti.

℣. Mortem mortis
amore vicisti.
Dum calicem.

IX. ℟. Wenceslaus dux virtutis
iam potus martirio.
In pressuris constitutis
pio fit presidio.

℣. Hoc a viro pietatis,
ut a rivo largitatis
grata manans fluxio.
In pressuris.

X. ℟. Cristus regi dacie
apparens in cruce,
munus reddit gracie
pro tam sancto duce.
Ut quante sit glorie
notum illi patrie
tali fiat luce.

℣. Sic pro culparum maculis
martiris memorie
templum fit sub tytulis.
Ut quante.

XI. ℟.[g]) Victor victori conregnans,[h])
alme[i]) wenceslae,
qui patriam celi
preda ditavit averni.
Nosque tuis donis
rapiat de fauce leonis.

℣. Te qui vincentem
super ethera
vexit ovantem.
Nosque.

XII. ℟. Castus mente, corpore,
docens verbis[j]), opere,
venit ad martirium.
Quare mortis tempore,
quod sitit summopere[k])
triplex tollit premium.

℣. Melle fluens,
candens, rubens,
wenceslaus
fit preclarus.
Quare mortis.

Responsorium VIII. a) jest citováno v breviáři VI B 10 a celé obsaženo v breviáři XIII B 9, 154[b]. ℟. VIIIb) Salve martir chybí v VI B 10. Oficia o 9 lekcích mají responsoria, která jsou též uvedena v oficiu o 12 lekcích, není jich tedy třeba zvláště vypisovati.

[a]) Wenczeslaus F, E. — [b]) surgit E. — [c]) chybí F. — [d]) emens F, E. — [e]) ℟. VIIIa chybí v F. — [f]) ℟. VIIIb chybí v E. — [g]) ℟. XI přehozeno s ℟. XII v F. — [h]) regnans VI B 10. — [i]) sancte E. — [j]) verbo E. — [k]) summopere E. —

Olomoucká legenda rýmovaná Inclitus miles.

Matutinální responsoria k lekcím I. oficia svatov. z olomouckého antifonáře CO 44 z poč. 14. stol., l. 253[a]. Viz též s. 439.

I. ℟. Inclitus miles cristi wencezlaus,
genere ac morum honestate clarus,
ab ipsa pueritia dei perfusus gracia,
sacris desiderabat informari litteris,
quo amplius divinis aptus esset officiis.

℣. Suadet pater petenti filio,
ut se totum conferat studio.
Quo [amplius]

II. ℟. Traditus autem cuidam
reverenti prespittero,
nomine ucheno,
illustris puerulus miro
animi florere
cepit ingenio.

℣. Cuius vitam simul
imitatus et mores.
Illustris

III. ℟. Postquam decessit bohemorum dux vratizlaus,
filius ipsius maior natu wencezlaus
nutu divino, clero populoque petente
sceptra patris nactus,
fuit omnibus omnia factus.

℣. Ad bona dispositus.
Fuit

℣. Gloria patri et filio et spiritui sancto
Fuit

IV. ℟. Tempore brumoso
celebs hic poblite nudo
tam vigili cura
sanctorum limina plura
omni nocte frequentabat,
quod sanguis ab eius plantis
decurrens gressus signaret euntis.

℣. Laudibus invigilans.
Sanctorum

V. ℟. Floridus etate,
canus morum gravitate,
corpore castus,
erat iustus
amansque deum.

℣. Nec fuit inventus
eius in ore dolus.
Corpore

VI. ℟. Hec est dies veneranda
et devote celebranda,
in qua martir wencezlaus,
bohemorum dux preclarus,
ob amorem veritatis
et decorem castitatis
manu fratris trucidatus,
celos penetravit laureatus.

℣. Et quia pro cristo
contempsit vivere mundo.
Celos

℣. Gloria patri et filio et spiritui sancto.

VII. ℟. Martiris expleto
certamine fine beato,
iudicis arbitrio,
vincti quidam perimendi
eius salvari
meritis cepere precari.
Res veneranda nimis,
atthletha petentibus illis
astitit et sanos
eduxit carcere vinctos.

℣. Ex his salvatus
gentilis credidit unus.
Res veneranda

VIII. ℟. Quidam ex francorum provintia,
ab ipsa contractus infantia
in visu nocturno monitur,
sedulo pragam deducitur,
quantovis dato pretio,
certus de pollicito
martiris beneficio.

℣. Cuius curatus presidio,
laudes ferrens wencezlao,
domum redit cum gaudio.
Martiris

[IX.] ℟. Anno quodam, in die natalis martiris,
orba quedam contractis brachiis
ad sepulchrum perducta militis,
salvari postulat ipsius meritis.

℣. Mox divina voluntate
dempta videns orbitate
plena gaudet sanitate.
Ipsius.

℣. Gloria patri et filio
sit et spiritui sancto
semper, ut in principio.

[X.] ℟. Eya invicte miles cristi,
eya dux inclite wencezlae,
tue compotes glorie
fac nos sancta intercessione.

℣. Oppressorum miserator
et relevator optime,
cleri defensor
et tocius plebis tutor
et auctor optime.
Tue compotes

℣. Gloria patri et filio
et spiritui sancto,
sicut erat in principio
et nunc et semper.
Tue

Uvedená responsoria prvního svatováclavského oficia z CO 44 jsou připojena k lekcím legendy *Crescente fide,* kterou po stránce obsahové jednak ilustrují, jednak doplňují zázraky z Gumpoldovy legendy. Responsoria I. a II. vykládají básnicky obsah lekce druhé, jak otec rád vyhovuje žádosti svého syna a posílá ho do budečské školy, kde ho vyučuje kněz Uceno, zvaný v responsoriu Ucheno (Ueheno?).

V třetím responsoriu jest detail o volbě Václavově na český trůn. Stalo se tak nutu divino, clero populoque petente. V druhé lekci Crescente fide jest všeobecně řečeno, že se k volbě sešli omnes populi regionis. Básnická úprava responsoria tak zdůrazňuje, že Václav nastoupil na trůn k žádosti kleru a lidu.

Responsorium čtvrté básnicky zpracovává ze 4. lekce jenom Václavovy návštěvy kostelů za doby zimní a vyzvedá, jak bosýma nohama za-

nechává světec ve šlépějích stopy krve. Další obsah 4. lekce o přípravě obětních darů jest vynechán.

Responsorium páté vzpomíná všeobecně čistoty a spravedlnosti světcovy v útlém věku, nepřidržujíc se obsahu 5. lekce, líčící zardousení sv. Ludmily.

Responsorium šesté oslavuje mučednickou smrt světcovu.

V sedmém responsoriu jest rýmované zpracování zázraku, jímž vysvobozeni byli na přímluvu světcovu vězňové ze žaláře. Z nich jeden pohan uvěřil v Krista. Toto responsorium nevztahuje se k lekci sedmé, nýbrž navazuje obsahem na Gumpoldovu legendu, Fontes I, 162 ,163, kap. 24, 25.

Rovněž následující responsorium osmé ponechává stranou líčení bratrovraždy v lekci osmé a zabývá se uzdravením muže ze země franské u hrobu sv. Václava v svatovítském kostele. Jest tu podán básnickou formou výsek z Gumpoldovy legendy, Fontes I, 165, kap. 30.

Responsorium deváté podává podle Gumpoldovy legendy (Fontes I, 164, kap. 28) uzdravení vdovy, zbavené zraku a od narození chromé, u hrobu světcova. Gumpold mluví povšechně o ženě, žijící v městě, v němž odpočívá svaté tělo. Responsorium deváté označuje tuto ženu jako vdovu (orba).

Responsorium desáté líčí úsečně, jak sv. Václav se smilovával nad utlačenými, hájil kněžstva a chránil všeho lidu.

Responsoria nepodávají sice věcně nic nového proti známým legendám, ale jsou zajímavá postupem a výběrem zázraků na přímluvu sv. Václava.

Po stránce hudební a formální jest připomenouti, že se opakuje po verši druhá část responsoria. V posledním responsoriu se vkládá po verši malá doxologie Gloria patri. Při úpravě responsoria v legendu se vynechá samozřejmě opakování druhé části responsoria a malá doxologie.

Rýmované legendy, svatojirská a svatovítská ve formě matutinálních responsorií, mají v poesii svatováclavské za protějšek legendy, vzniklé z antifon v nešporech a laudách. Nešporní legendu lze pojmenovati podle 1. antifony *Adest dies leticie.*

Legenda *Laude motus matutina,* sestavená z antifon v laudách, líčí poeticky, jak sv. Václav vstává k laudám a jest umučen.

Omelia svatováclavská.

Do lekcí třetího nokturna jest umístěno evangelium s homilií čili omelií, výkladem to na evangelium podle některého církevního učitele. Text evangelia není uveden celý jako v mešním formuláři, nýbrž zkrácený. Zbytek evangelního tekstu jest nahrazen slovy Et reliqua, po nichž následuje homilie.

Pro svatováclavské matutinum bývá v rukopisech pravidelně citováno evangelium Si quis vult, ojediněle Nisi granum. Příslušnou homilii jest vyhledati v commune unius martiris nebo v oficiu o sv. Vavřinci nebo o sv. Blažeji. K tomu poukazují poznámky Quere inter communes omelias, Cetera de uno martire perficiantur, Require sancti Laurencii, Require s. Blasii.

Evangelium Si quis vult post me venire jest pro svatováclavské oficium na př. citováno v breviářích:

z 12./13. stol. univ. knih. pražské VI E 4c, XII F 5;

ze 14. stol. v kapit. knih. olomoucké CO 3, CO 16, CO 44, CO 112, CO 155, CO 182; v brněnském archivu městském č. 34; v univ. knih. praž. VI B 10; Nár. knih. vídeňské č. 1772 z r. 1316;

z 15. stol. v admontském sborníku č. 703; v rokycanském breviáři Nár. musea praž. XVI A 2.

Citaci evangelia Nisi granum pro svatováclavské oficium má svatojirský breviář univ. knih. pražské VI E 13 z 12./13. stol. Celý text je při svátku sv. Vavřince téhož rukopisu, s. 317.

Pro výklad evangelia Si quis vult jsou zvoleny partie z 32. homilie papeže Řehoře, a to jedna, počínající slovy Quia dominus ac redemptor noster, druhá od slov Duobus modis crux tollitur. Konec homilie Quia dominus, pokud jest obsažena v poslední lekci, má dvojí znění. Prvé jest zapsáno v olomouckém breviáři ze 14. stol. CO 112, druhé v VI E 4c z 12./13. stol. a v olomouckém breviáři 14. stol. CO 182.

Toto druhé znění homilie Quia dominus bylo ve svatojirském breviáři VI E 4c z 12./13. stol. určeno pro oficium nikoliv o 9 lekcích, nýbrž o 12 lekcích. Z toho důvodu jest rozděleno do 4 a nikoliv 3 lekcí třetího nokturna. Vyskytuje se též při svatováclavském oficiu až k slovům vestimenta abiciat ne succumbat, které jest též vytištěno v propriu Provinciae Pragensis z r. 1915, kde však je v lekci IX. slova ad fidei agonem opraviti na slova ad fidei agnicionem.

Homilie druhá, počínající slovy Duobus modis crux tollitur, je v tištěném breviáři z r. 1492 děkanského archivu v Rokycanech.

Následuje tedy:

a) evangelium Si quis vult s homilií Quia dominus podle olomouckého breviáře CO 112 s varianty z VI E 4c = A a z CO 182 ze 14. stol. = B.

b) Evangelium Si quis vult s druhým zněním homilie Quia dominus podle olomouckého breviáře CO 182.

c) Evangelium Si quis vult s homilií Duobus modis crux tollitur z tištěného breviáře z r. 1492.

d) Evangelium Nisi granum s homilií podle svatojirského breviáře VI E 4c a VI E 13, s. 317.

a) Olomoucký breviář ze 14. stol. CO 112.

Sancti wencezlai martiris.

[In III. nocturno.]

[Leccio sancti evangelii] secundum Lucam. In Illo tempore. Dixit Iesus discipulis suis.

Si quis vult post me venire abneget semetipsum . et tollat crucem suam et sequatur me. Et Reliqua.

Omelia beati Gregorii pape.

Quia dominus ac redemptor noster . novus homo venit in mundum nova precepta edidit mundo. Vite enim nostre veteri in viciis enutrite . contrarietatem opposuit novitatis sue. Quid enim vetus[a]) homo quid carnalis noverat . nisi sua retinere aliena rapere si posset concupiscere si non posset ? Sed celestis medicus singulis quibusque vitiis obviantia adhibet medicamenta. Nam sicut arte medicinali[b]) calida frigidis frigida calidis curantur . ita dominus noster contraria opposuit medicamenta peccatis[c]) ut lubricis continentiam . tenacibus largitatem iracundis mansuetudinem . elatis preciperet humilitatem.

[a]) vetus quid carnalis homo noverat A, B. — [b]) medicine A. — [c]) scilicet ut A.

℟. Posuit coronam capiti meo et circumdedit me vestimento salutis. Ad expugnandas omnes gentes et omnes inimicos.

℣. Iudica domine nocentes me,
expugna inpugnantes me,
apprehende arma et scutum.
Ad ex [pugnandas].

[Leccio VII.]

Certe cum se[a]) sequentibus nova mandata[b]) proponeret dixit. Nisi quis renuntiaverit omnibus que possidet . non potest meus esse discipulus. Ac si aperte dicat. Qui per vitam veterem aliena concupiscitis per nove conversationis studium et vestra largimini. Quid vero in hac lectione dicat audiamus. Qui vult post me venire[c]) abneget semetipsum.[d]) Ibi dicitur ut abnegemus nostra. Hic dicitur ut abnegemus nos. Et fortasse non est[e]) laboriosum homini relinquere sua . sed valde laboriosum est relinquere semetipsum. Minus quippe est abnegare quod habet . valde[f]) enim multum est abnegare quod est.

℟. Hic est vere martyr qui pro cristi nomine suguinem suum fudit. Qui minas iudicum non timuit nec terrene dignitatis gloriam quesivit, sed ad celestia regna pervenit.

℣. Iustum deduxit dominus per vias rectas et ostendit illi regnum dei
Qui minas.

[a]) sequentibus se A. — [b]) mandata dominus A. — [c]) Qui vult venire post me A, B. — [d]) et tollat crucem suam A. — [e]) laboriosum est A, B. — [f]) multum autem est A.

[Leccio IX.]

Ad se autem venientibus[a]) nobis dominus precepit . ut renunciemus nostris quia quicunque ad fidei agnitionem venimus luctamen contra malignos spiritus sumimus.[b]) Dicat ergo veritas dicat. Si quis vult post me venire abneget semetipsum . quia nisi quis a semetipso deficiat . ad eum qui super ipsum est non appropinquat . nec valet apprehendere quod ultra ipsum est si nescierit mactare quod est. Sic olerum plante transponuntur ut proficiant atque ut ita dixerim eradicantur ut crescant. Sic rurum semina in terre mixtione deficiunt ut in reparatione sui gene-

ris uberius assurgant. Sed iam qui se a viciis abnegat . exquirende eius virtutes sunt in quibus crescat. Nam cum dictum est qui vult post me venire abneget semetipsum . protinus additur. Tollat crucem suam cottidie et sequatur me. Duobus enim modis crux tollitur cum aut per abstinentiam afficitur corpus aut per conpassionem proximi affligitur animus.

℟. Iustum deduxit dominus per vias rectas et ostendit illi regnum dei et dedit illi scienciam sanctorum, honestavit illum in laboribus. Et complevit labores illius.

℣. Inmortalis est enim memoria illius, quia et aput deum nota est et aput homines.
Et complevit [labores illius].
Gloria patri.

[a]) nobis venientibus A, B. — [b]) Odtud je v VI E 4c. a v CO 182 text, který je otištěn sub b) od slov Nichil autem maligni, s. 453.

V druhé versi užité homilie sv. Řehoře Quia dominus na evangelium Si quis vult jest odchylný text až v lekci 9., jak patrno z olomouckého breviáře 14. stol. CO 182, a to od slov Nichil autem.

Stačí tedy, když je uveden tento odlišný text lekce 9., poněvadž text homilie v lekci 7. a 8. je společný až na nepatrné varianty v CO 112 a v CO 182.

b) Olomoucký breviář CO 182.

Varianty z VI E 4c.

Omelia sancti Gregorii pape Quia dominus.

Leccio IX.

Ad se autem nobis venientibus dominus precepit ut renunciemus nostris . quia quicunque ad fidei agnicionem venimus . luctamen contra malignos spiritus sumimus. Nichil autem maligni spiritus in hoc mundo proprium possident. Nudi ergo cum nudo luctari debemus. Nam si vestitus quisque cum nudo luctatur . cicius ad terram deicitur quia habet unde teneatur. Quid enim sunt terrena omnia nisi quedam corporis indumenta. Qui ergo contra dyabolum properat[a]) ad certamen . vestimenta

abiciat ne succumbat.[b]) Nichil[c]) in hoc mundo amando possideat . nullas rerum labencium delectaciones requirat. Ne unde ad votum tenditur . ad casum inde teneatur. Nec tamen sufficit nostra relinquere nisi relinquamus et nos. Si enim nos ipsos relinquimus. Quo ibimus extra nos ? Vel quis est qui vadit[d]) . si se deserit ? Sed aliud sumus per peccatum lapsi . aliud per naturam conditi. Aliud quod fecimus . aliud quod facti sumus. Reliquamur nosmetipsos quales peccando nos fecimus . et maneamus in nobismetipsis quales per graciam facti summus. Tu

[a]) ad certamen properat. — [b]) Až sem v propriu Bohemiae, lekce IX. v oficiu o sv. Václavu. — [c]) Nichil ergo amando in hoc mundo possideat. — [d]) vadat.

℟. Hic est vir qui non est derelictus a domino in die certaminis sui . et ipse conculcavit caput serpentis antiqui.
Modo coronatur, quia feliciter vixit in mandatis domini.

℣. Iste est qui contempsit vicia mundi et pervenit ad celestia regna.
Modo coronatur, quia feliciter vixit in mandatis domini.

c) Tištěný breviář z r. 1492.
(Archiv děkanství v Rokycanech A V 29.)

420[b] In festo sancti wenczeslai.

[In III. nocturno omelia.]

[Leccio VII.] 422[a]

[Leccio sancti evangelii] secundum Matheum.

In illo tempore dixit Iesus discipulis suis. *Si quis vult* venire post me abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me. Et reliqua.

[Omelia s.] Gregorii. *Duobus modis crux tollitur.* Aut cum per abstinenciam afficitur corpus: aut per conpassionem affligitur animus. Pensemus qualiter utroque modo paulus crucem suam tulerat qui dicebat. Castigo corpus meum et in servitutem redigo . ne forte predicans aliis: ipse reprobus efficiar.

℟. Wenczeslaus, dux virtutis,[a])
iam potitus martyrio,
In pressuris constitutis[b])
pio fit presidio.

℣. Hoc a viro pietatis
ut a rivo largitatis
grata manans fluxio
In (Viz s. 443.)

[a]) Tisk: virtutum. — [b]) Tisk: constitutus.

Leccio VIII.

Ecce in afflictione corporis audivimus crucem carnis: audiamus nunc in conpassione proximi crucem mentis . ait. Quis infirmatur: et ego non infirmor? Quis scandalizatur: et ego non uror. Perfectus quippe predicator ut exemplum daret abstinencie crucem portabat in corpore: et quia in se trahebat damna iniquitatis aliene: crucem portabat in corde.

℟. Cristus regi dacie
apparens in cruce,
munus reddit gracie
pro tam sancto duce.
Ut quante sit glorie
notum illi patrie,
tali fiat luce.

℣. Sic pro culparum maculis
martiris memorie
templum[a]) fit sub titulis. (Viz s. 443.)

[a]) Tisk: templi.

Leccio IX.

Sed quia ipsis virtutibus quedam vicia mixta sunt: dicendum nobis quod vicium abstinenciam carnis et quod obsideat conpassionem mentis. E vicino namque abstinenciam carnis nonnunquam vana gloria obsidet quia dum tenuitas in corpore dum pallor in vultu respicitur: virtus patefacta laudatur.

℟. Castus mente, corpore,
docens verbis, opere,
venit ad martyrium.
Quare mortis tempore,
quod sitit summopere
triplex tollit premium.

℣. Melle fluens,
candens, rubens,
wenceslaus
fit preclarus.

d) Svatojirský breviář z 12./13. stol. univ. knih. pražské VI E 4c, ss. 15—16.

Commune unius martiris.

[Leccio IX.] In III. nocturno.

[Leccio sancti evangelii] secundum Johannem.

In illo tempore. Dixit dominus iesus discipulis suis. Amen amen dico vobis . *nisi granum frumenti* cadens in terram mortuum fuerit . ipsum solum manet. Et reliqua.

Omelia. Verbis sancti evangelii que dominus et salvator noster de grano mortificando et multiplicando protulit . semet ipsum designavit. Sicut enim granum quodlibet in terram pro semine iactatum mortificatur ut multiplicetur . ita et ipse ideo passus et mortuus est . ut per eius mortem seges fructifera fidelium et recte vivencium multiplicata proveniret.

[Leccio X.]

Deinde exhortans omnes ad passionis sue sectanda vestigia dicit. Qui odit animam suam in hoc mundo . in vitam eternam custodit eam. Magna et mira sentencia quemadmodum sit hominis amor in animam suam ut perdat eam . odium ne pereat.

[Leccio XI.]

Sed attendendum est quia duobus modis et amare et odisse possumus. Vicia enim vel virtutes solent omnes amare. Sed qui vicia vel in se vel in alio amat . animam suam odit . qui autem virtutes . animam suam diligit.

[Leccio XII.]

Ideoque dictum est . qui amat animam suam subaudis male perdet eam . quia viciis consenciens in hac vita . in futura nil felicitatis eterne promerebitur. Qui autem odit animam suam in hoc mundo . carnem suam crucifigens cum viciis et concupiscenciis . in vitam eternam custodit eam.

Trophus Preclaris his meritis.

Třetí nokturnum svatováclavského oficia a tím celé matutinum končí podle některých rukopisů responsoriem *Castus mente,* podle jiných tropem Preclaris his meritis nebo hymnem *Te deum laudamus.*

Trophus *Preclaris his meritis* jest uveden na konci oficia o 12 lekcích ve svatojirském notovaném breviáři univ. knih. praž. XII E 15b ze 14. stol., ll. 57b—59b a ve svatojirském breviáři bez not univ. knih. praž. XII E 1 ze 14. stol., l. 163a.

K matutinu o 9 lekcích jest připojena jeho notace s textem na závěr oficia v antifonáři Arnošta z Pardubic P VI/3 z r. 1363, ll. 71b—72b, v admontském sborníku 14. stol. č. 717, l. 50b; jeho citace notová se vyskytuje v olomouckém antifonáři CO 44 z poč. 14. stol. při druhém oficiu svatováclavském. Dále jest tento trop notován v invitatoriu Jana Táborského z Klokotské Hory z r. 1552 v museu města Prahy, č. 178. Pouze text jest vytištěn při oficiu o 9 lekcích v breviáři z r. 1492, l. 421b, v děkanském archivu rokycanském; rovněž jest zapsán celý text bez not po 9. responsoriu ve svatojirském breviáři univ. knih. praž. XIII E 1 ze 14. stol., l. 218b. V rukopise univ. knih. praž. VIII G 29 ze 14. stol., ll. 127a—131a, je uveden mezi svatováclavskými hymnami. Antifonář lobkovický z 2. pol. 15. stol. univ. knih. praž. Lobk. 593 má notaci i text. Text zapisuje dále pražský breviář z konce 14. stol. na l. 416b v knih. metr. kap. praž. sign. 1704.

V celé řadě breviářů trop chybí, na př. v VI E 4c, XII F 5, XIII B 9, VI B 10, XIII A 12, VI E 13, XII C 7a, XII C 11, CO 3, CO 16, CO 112, CO 155, CO 182, v admontském sborníku 703, sborníku Elišky Rejčky 1772, XVI A 12, VI G 17.

Trop je o třech slohách, z nichž sloha 2. a 3. jest označena jako V. ve svatojirském breviáři XIII B 9. Každá sloha má vlastní melodii durového charakteru v rozpětí půldruhé oktávy. Je samostatnou parafrází nápěvu slavného způsobu *Benedicamus domino.* Není tedy tropem původního tvaru, vloženého jako versus intercalaris mezi slova *Benedicamus — domino,* jakým je trop k *Benedicamus* při svatováclavských nešporech. Tropus zpívali dva klerikové s povýšeného stupně (duo clerici de superiori gradu in superpelliceis cantent simul).

Text a notaci viz s. 483.

Te deum.

Absolutis nocturnis alta voce dicitur *Te deum laudamus* (Beleth, cap. 26, s. 38).

O zpěvu hymnu *Te deum* na konci matutina podává liturgické předpisy rukopisný breviář z r. 1467 gymnasiální knihovny musea v Opavě. Tyto předpisy otiskl A. Kubíček v pojednání Dva staré brevíře olomoucké, Sborník historického kroužku II, 1901, s. 222.

Podle nich se vynechávalo Te deum na konci matutina, jestliže v laudách se recitoval žalm Miserere. Kdykoliv se vynechalo v matutinu o 9 lekcích Te deum, opakovalo se 9. responsorium, t. j. druhá část responsoria od hvězdičky se recitovala dvakrát a mezi ni se vložilo Gloria patri. V době adventní a čtyřicetidenního postu (Quadragesima) bylo dovoleno recitovati Te deum jen o svátcích sv. Ondřeje, Mikuláše, Početí P. Marie, Pavla, Zvěstování P. Marie, Doroty, Matěje, Přenesení sv. Václava, Cyrila a Metoděje, Řehoře, Zvěstování P. Marie, Ambrože. Na ostatní dny v těchto dvou dobách církevního roku Te deum odpadlo.

Z toho by vyplývalo, že svatováclavské matutinum končilo hymnem Te deum i 4. března o Přenesení sv. Václava v době postní a o svátku 28. září v oficiu o 9 lekcích. O tom by svědčila i citace hymnu Te deum v závěru matutina svatováclavského v olomouckém breviáři CO 16 ze 14. stol. a v Liber viaticus biskupa Jana Středy asi z r. 1360 Nár. mus. XIII A 12. Oba rukopisy citují hymnus Te deum po poslední lekci. Breviář univ. knih. pražské VI G 17 ze 14. stol. na l. 454[b] obmezuje však tato všeobecná pravidla o hymnu Te deum a poznamenává, že podle pražského řádu se nerecituje. Výslovně praví: *Omelia Si quis vult. Te deum laudamus dicitur, sed secundum ordinem pragensem non dicitur.*

V arcidicési pražské postrádalo tedy svatováclavské matutinum ve svém závěru Te deum, jak také ostatně svědčí velká většina zápisů svatováclavského oficia 13./15. stol., k nimž patří i zápisy v breviářích svatojirských. Te deum v nich chybí, ačkoliv regule sv. Benedikta výslovně dí: Post quartum autem responsorium (v III. nokturnu) incipiat abbas hymnum »Te Deum laudamus«. (Cap. XI.) Pražská prakse zpívati matutinum bez hymnu Te deum se stala skoro všeobecnou a byla kodifikována antifonářem Arnošta z Pardubic z r. 1363. Končilo tedy pravidelně svatováclavské matutinum dvanáctým, příp. devátým responsoriem po poslední lekci III. nokturna.

Nápěv svatovítský z antifonáře Arnošta z Pardubic P VI/3.

Invitatorium, antifony k žalmům, responsoria po lekcích a tropus z antifonáře Arnošta z Pardubic z r. 1363, knih. metrop. kapituly praž. P VI/$_3$. Venite exultemus z rukopisu Liber invitatorius z r. 1551/2 Jana Táborského z Klokotské Hory a brněnského antifonáře F M 3 ze 14. stol. Žalmy a hymnus Martir dei z psalteria 14. stol. knih. metrop. kap. praž. Cim 7. Pro srovnání použito svatojirského not. breviáře univ. knih. praž. XII E 15b, admontských sborníků sign. 703, sign. 717 a pro tropus rkpsu univ. knih. praž. VIII G 29 ze 14. stol. Lekce jako části legend byly uvedeny ve zvláštní kapitole.

V a r i a n t y: 703 = A; 717 = B; XII E 15b = C; Liber invitatorius = D; H 42 = E; VIII G 29 = F.

Invitatorium. P VI/3, 61^b. Var.: 703, 55^a = A; XII E 15b, 50^b = C; Lib. inv. = D.

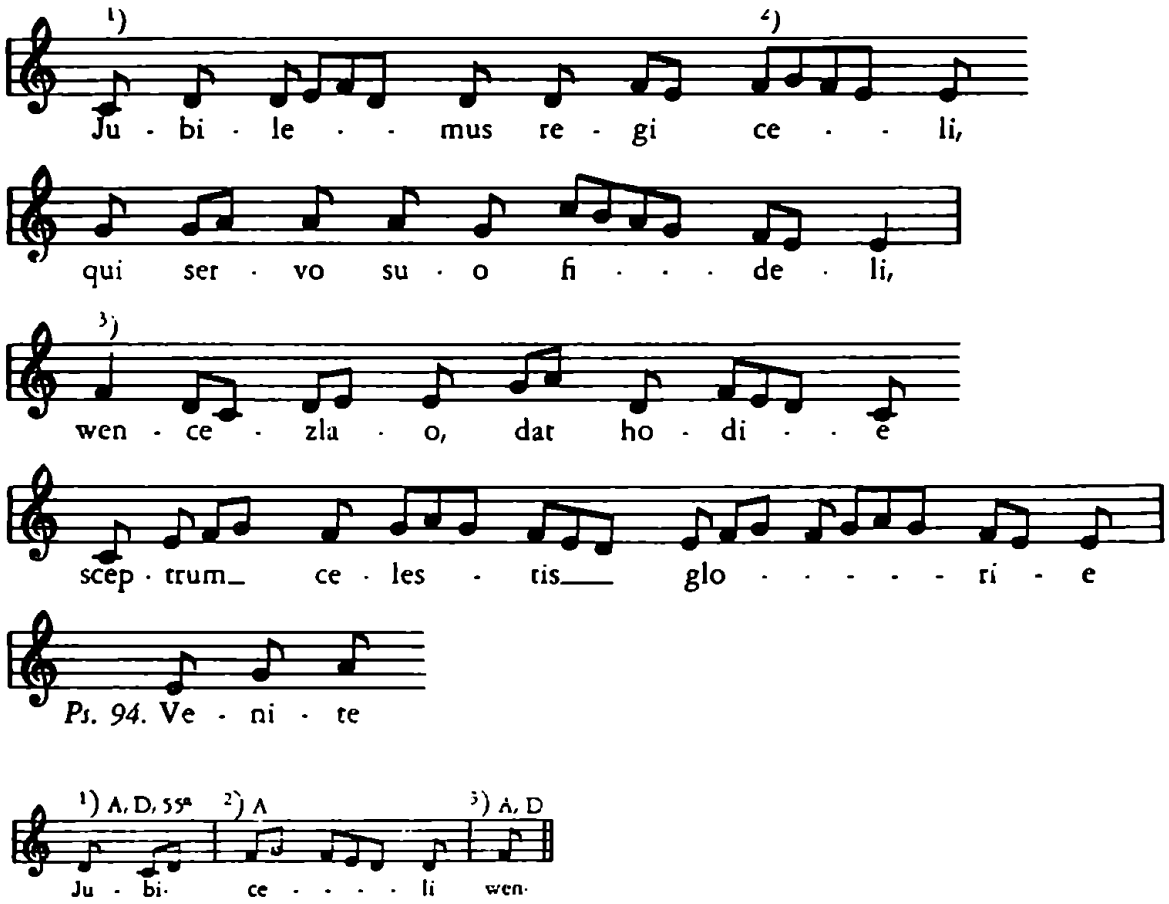

Liber invitatorius 1551/2.

Corporis Christi. Assumptionis beate virginis. Nativitatis Marie. Wenceslai.

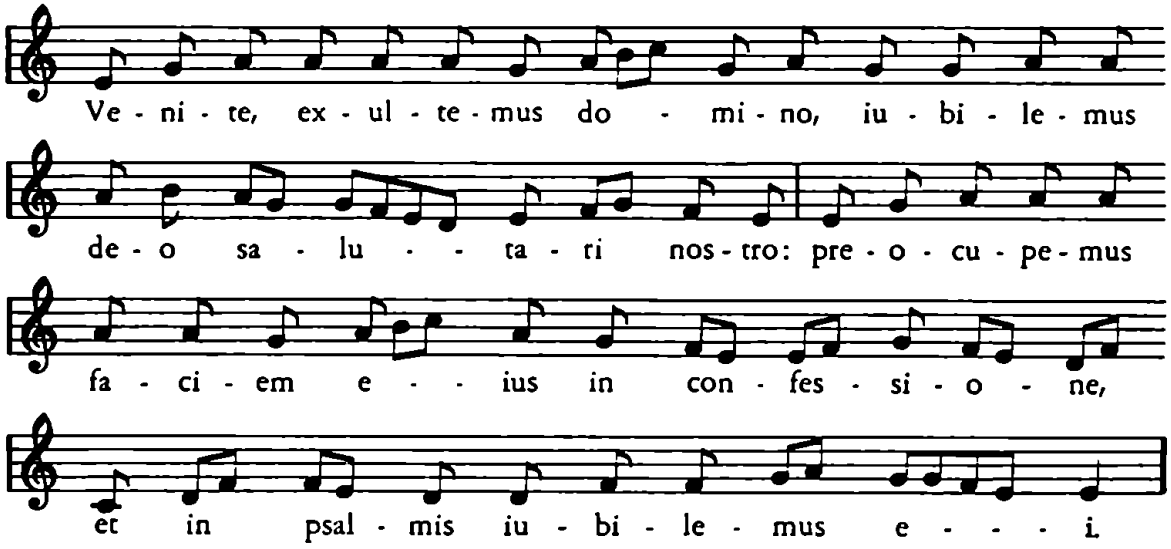

[Repetitur integrum invitatorium.]

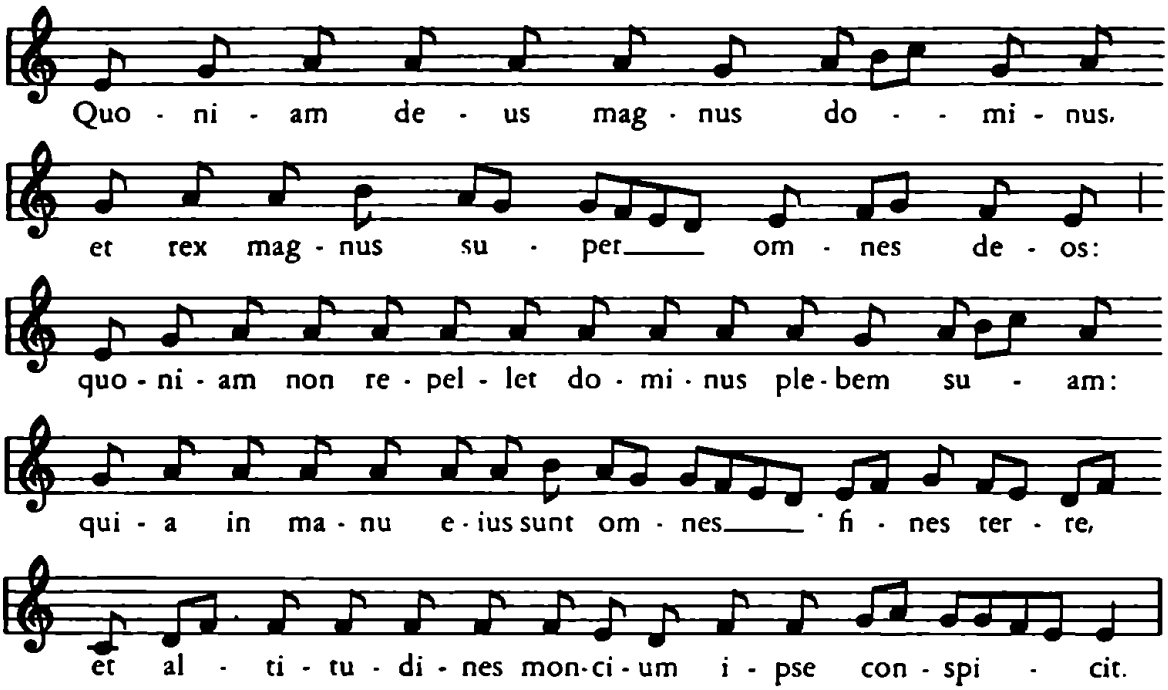

[Repetitur altera pars invitatorii.]

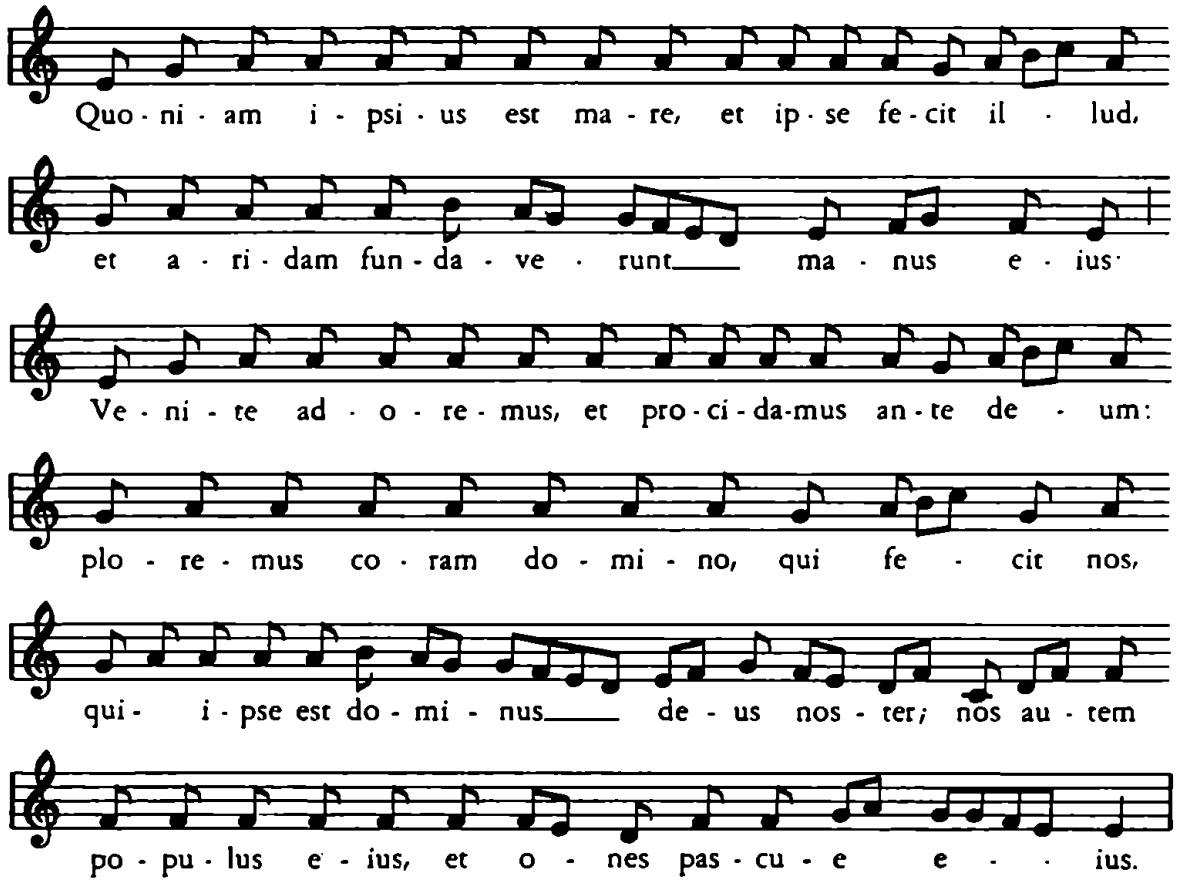

[Repetitur integrum invitatorium.]

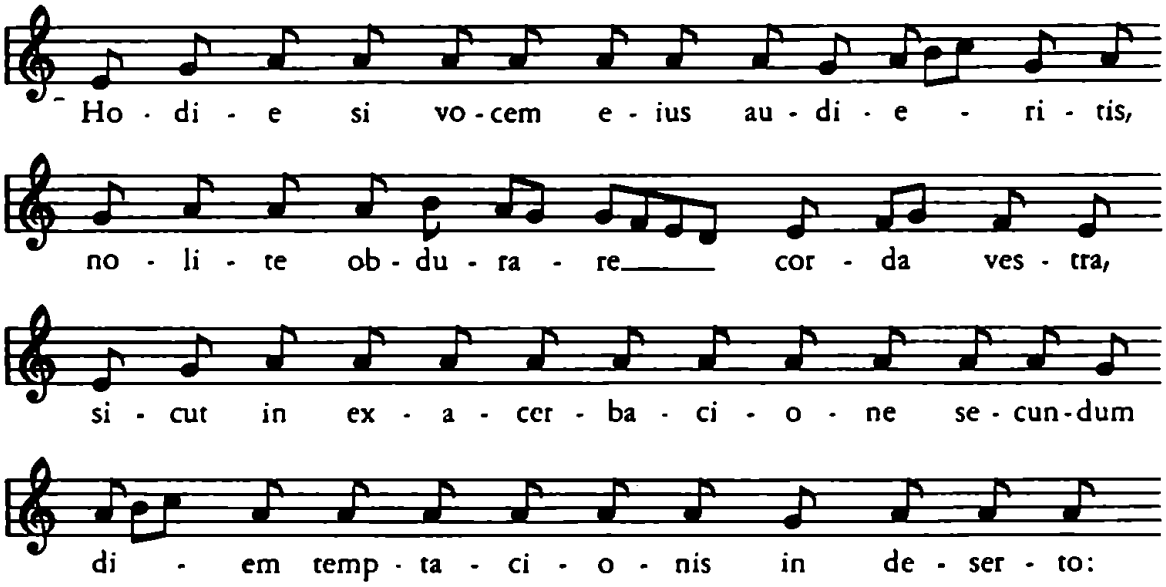

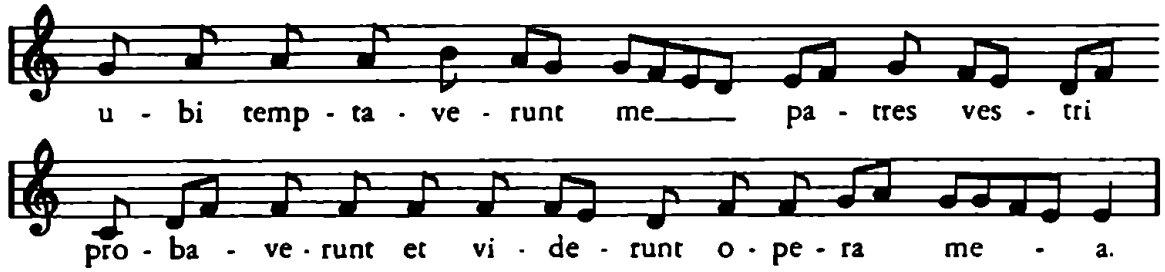

[Repetitur altera pars invitatorii.]

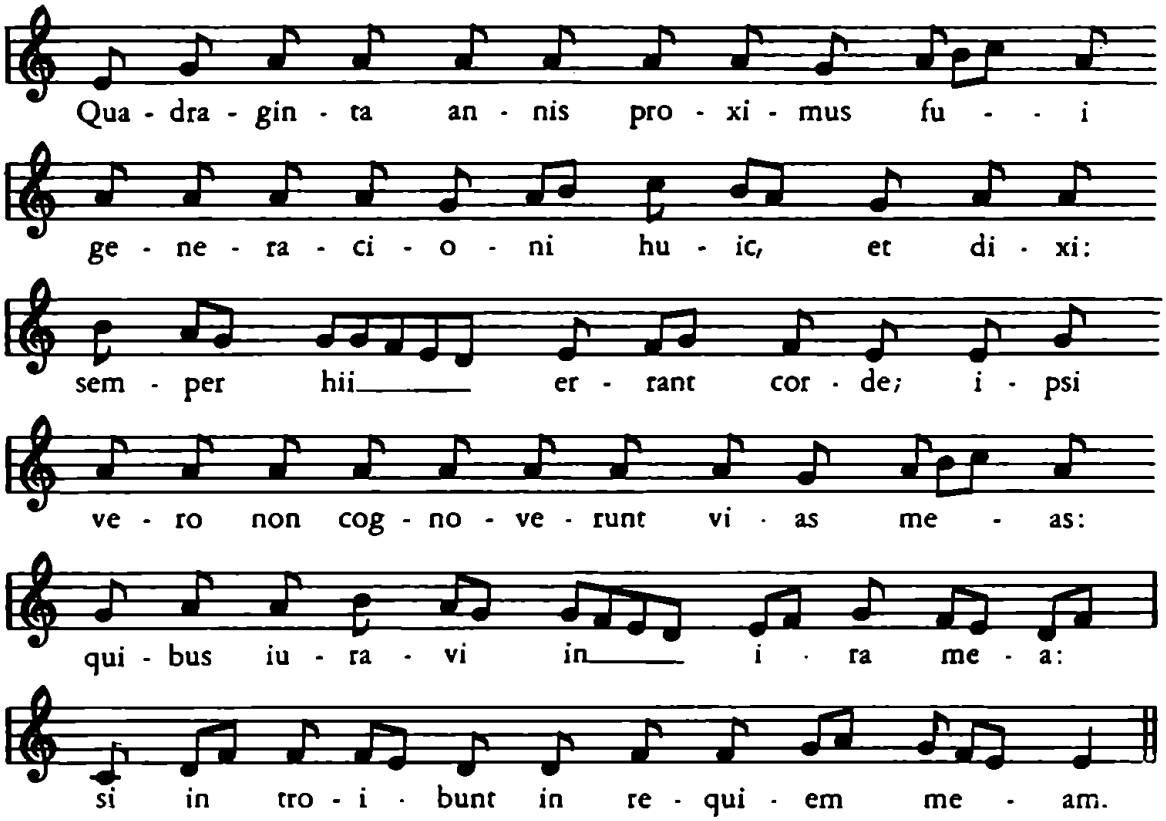

[Repetitur integrum invitatorium.]

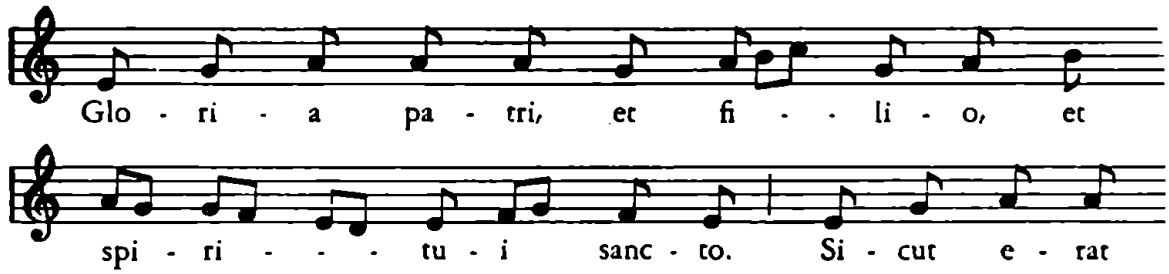

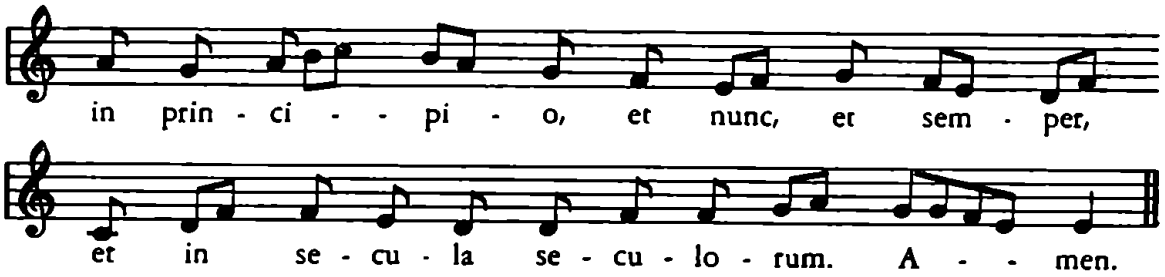

[Repetitur altera pars invitatorii.
Deinde repetitur integrum invitatorium.]

703, 55[a]: Ymnus. *Dies venit* vel *Martir dei, qui.*
Tišt. breviář z r. 1492: Hymnus *Martyr dei* sive *Dies venit.*
L. invit.: Impnus ut supra.

Hymnus *Dies venit* vide in primis vesperis, s. 342.
Cim 7, 151[b]. De communi martirum *Martir dei.*

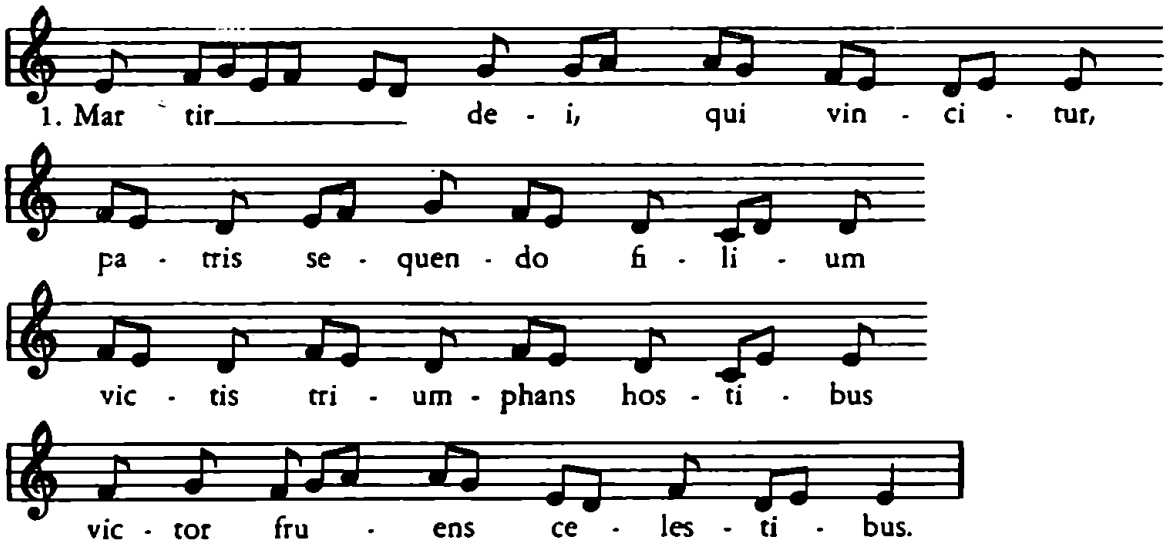

2. Cui precatus munere
nostrum reatum dilue,
arcens mali contagium
in te removens tedium.

3. Soluta sunt iam vincula
tui sacrati corporis,
nos solve vinclis seculi
amore filii dei.

4. Deo patri sit gloria — — —.

In I. nocturno.

Antiphona [1.] P VI/3, 62ª. Var.: 703, 55ª = A; XII E 15b, 51ª = C.

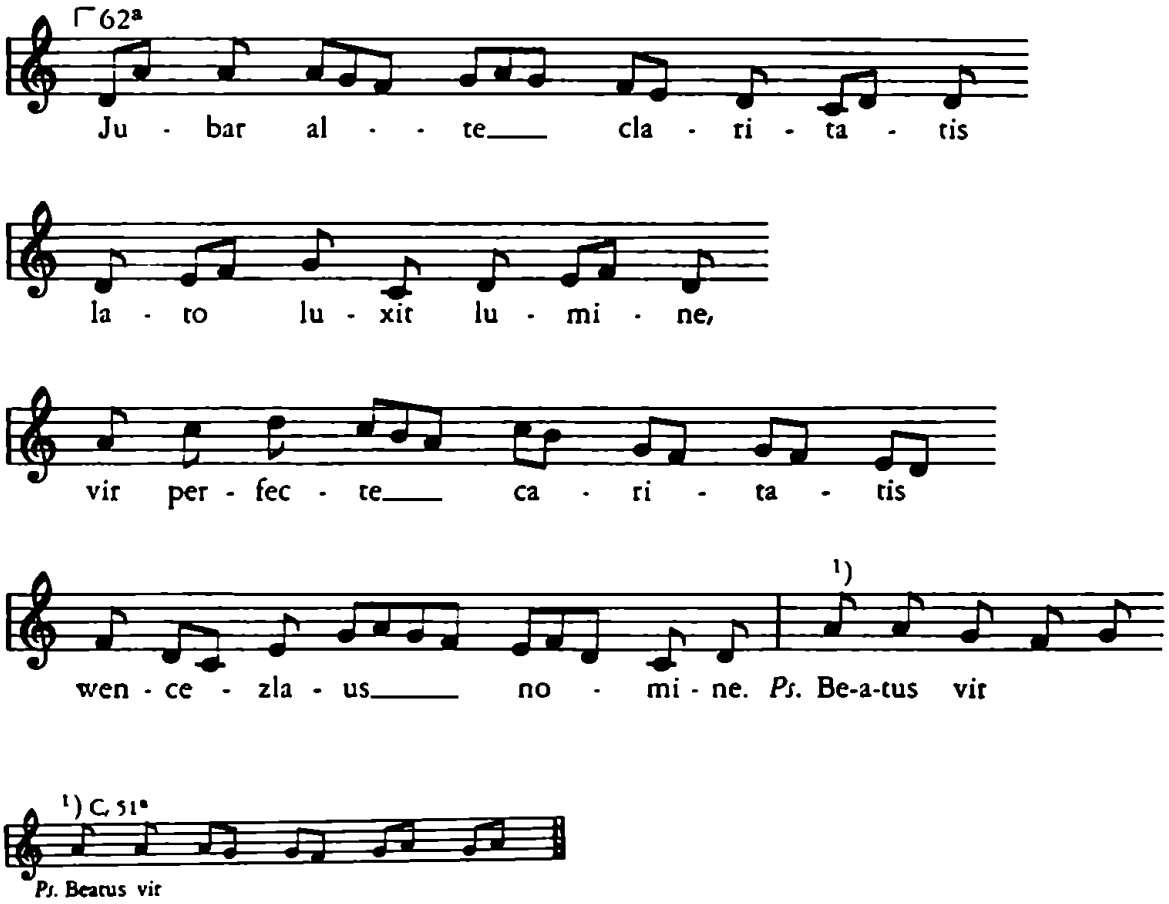

Antiphona [2.].

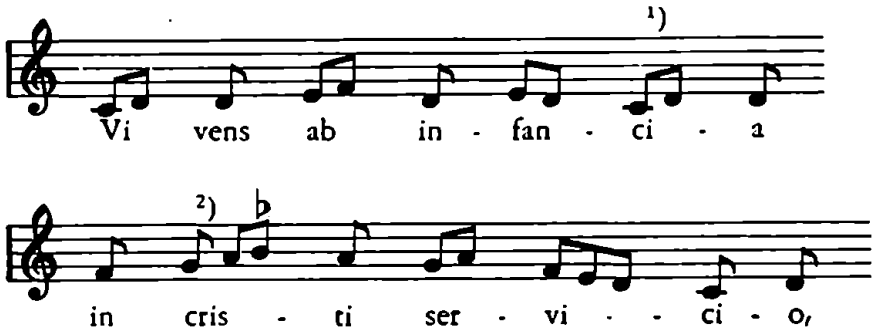

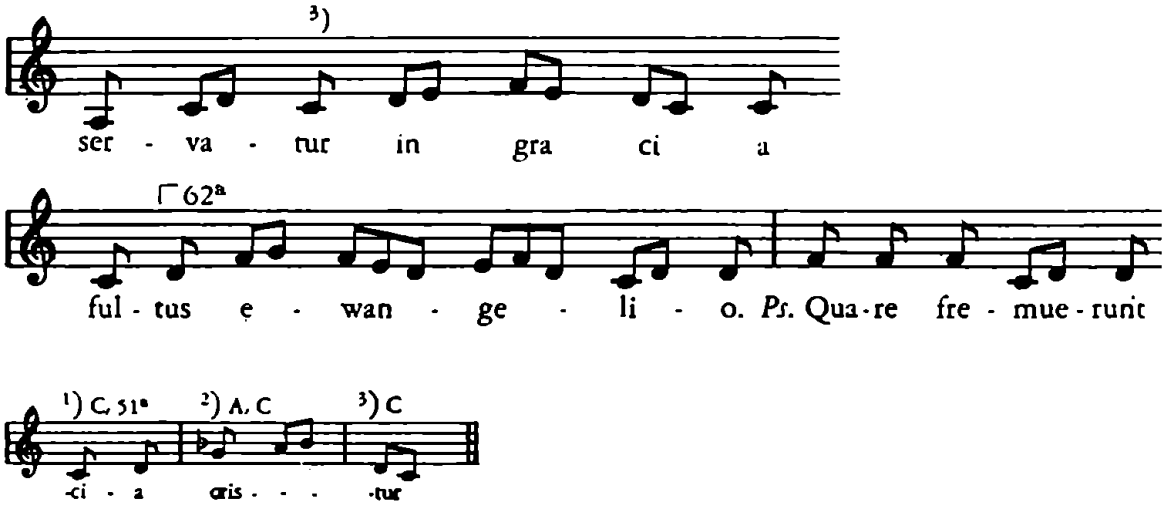

Antiphona [3.].

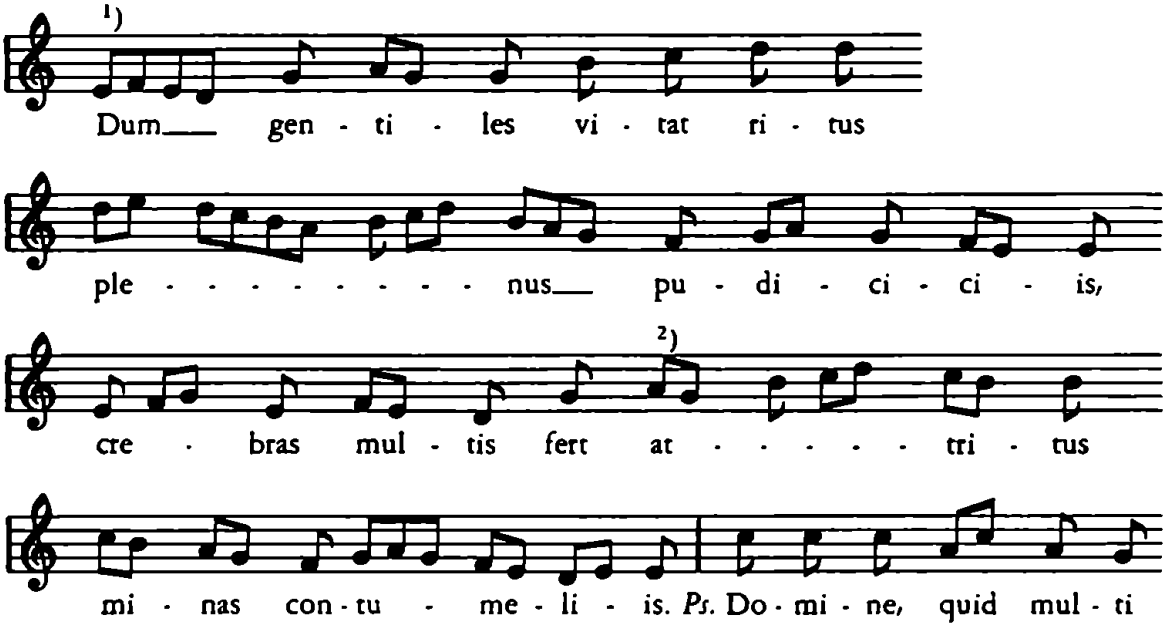

℣. Gloria et honore coronasti eum, domine.
℟. Et constituisti eum super opera manuum tuarum.

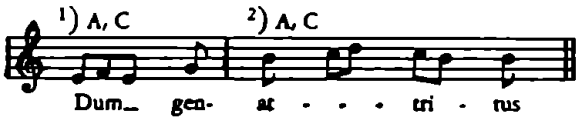

Responsorium I. P VI/3, 62[b], 63[a]. V a r.: 703, 56[b] = A; 717, 48[a] = B.

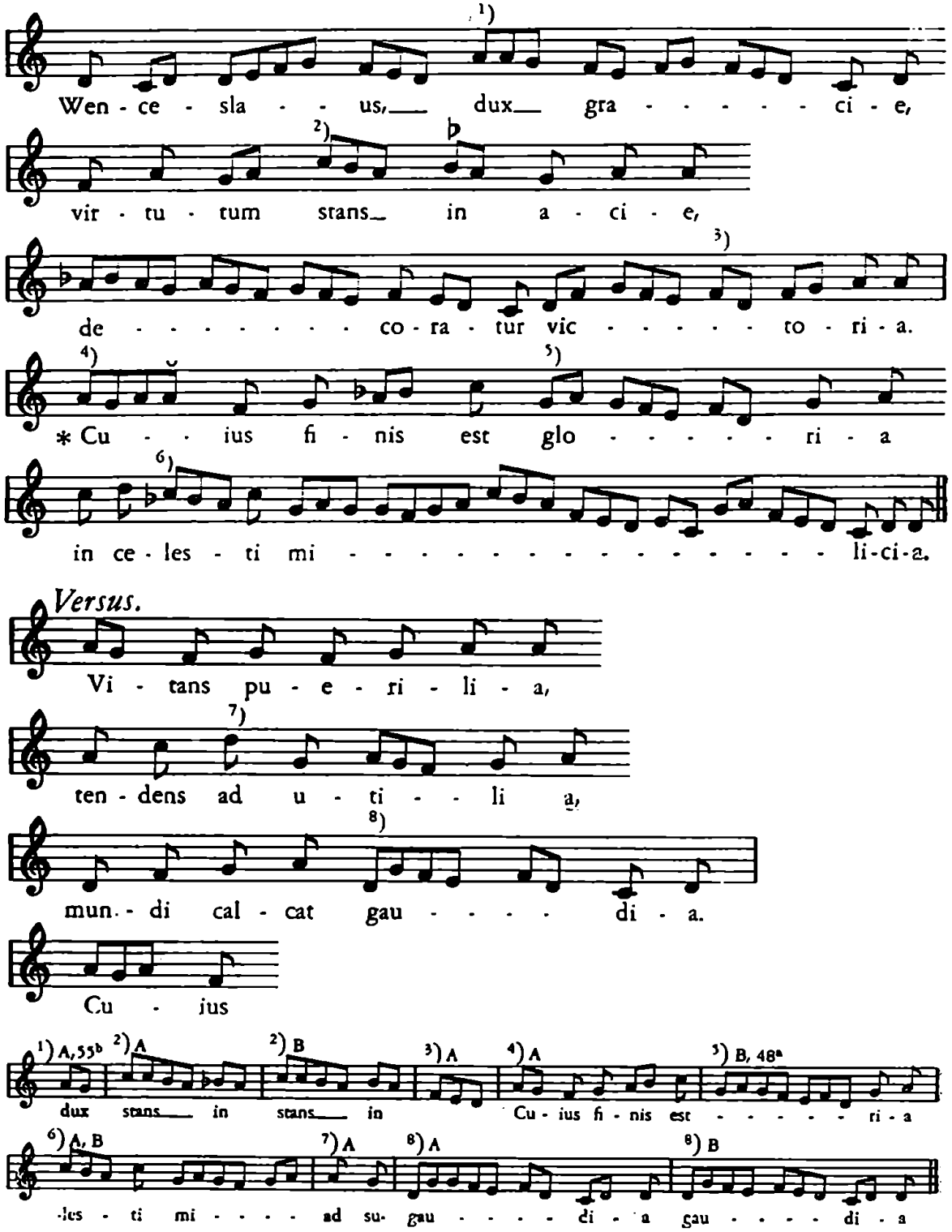

Responsorium II. P VI/3, 63[b], 64[a]. V a r.: 703, 56[a] = A; 717, 48[a] = B.

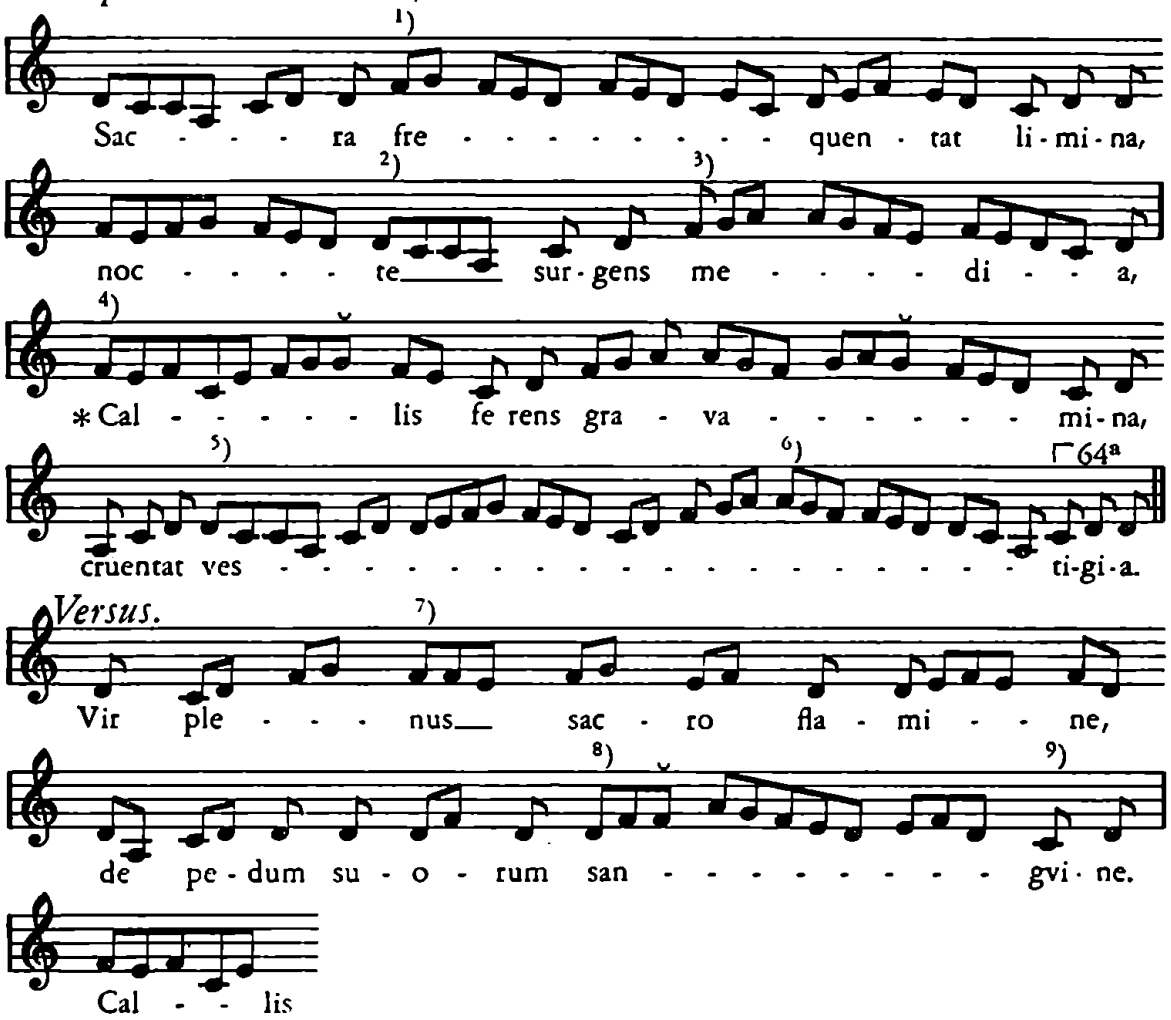

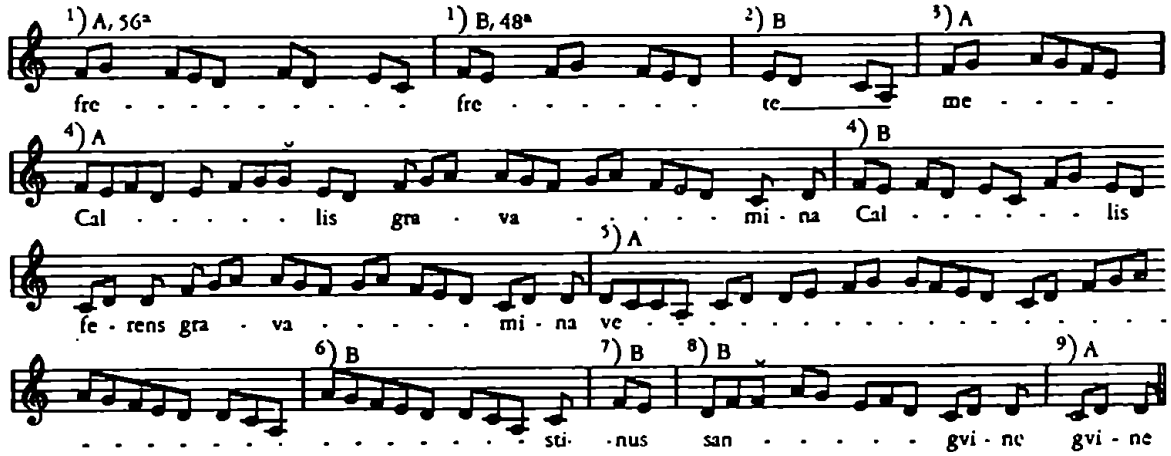

Responsorium III.

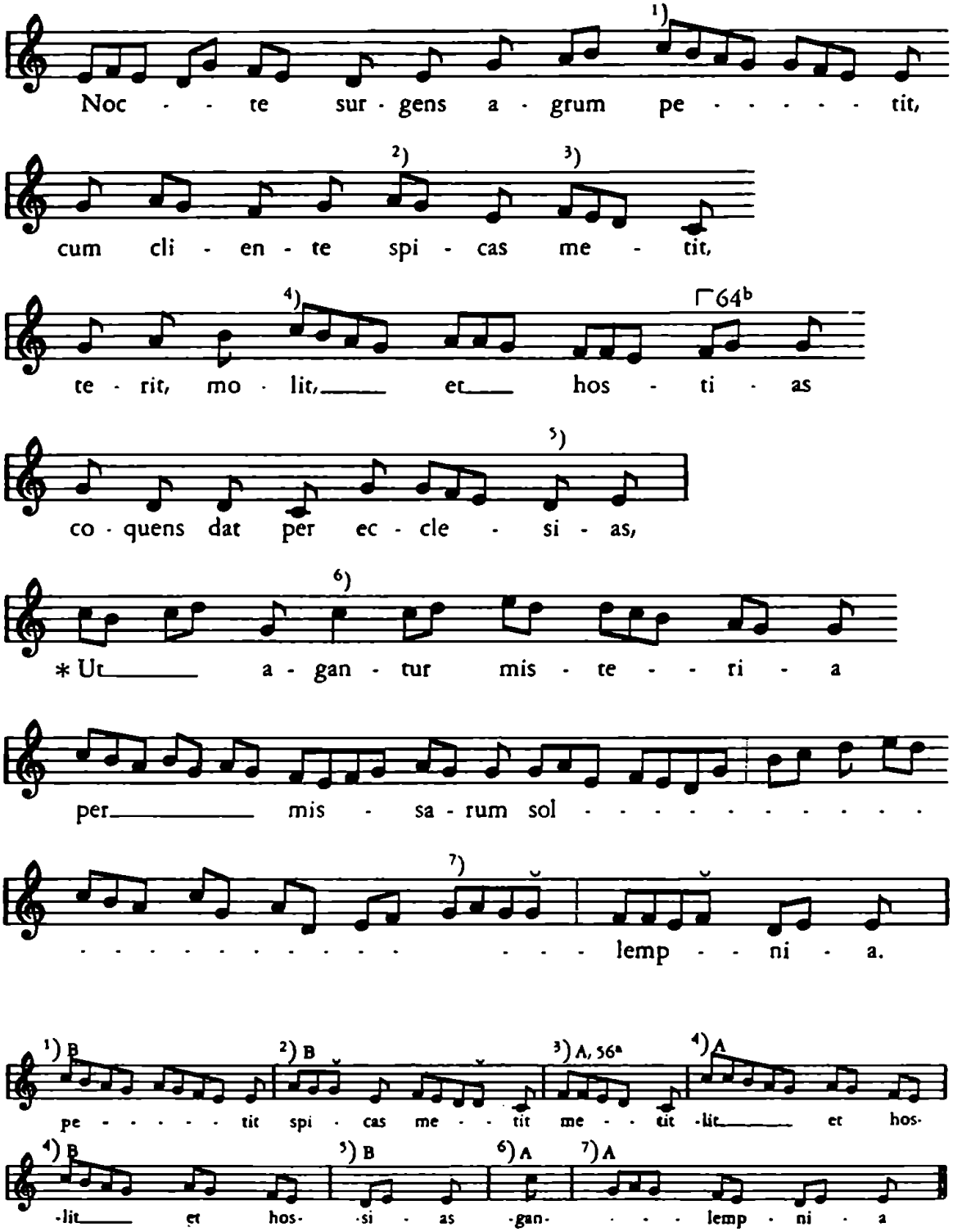

Versus.

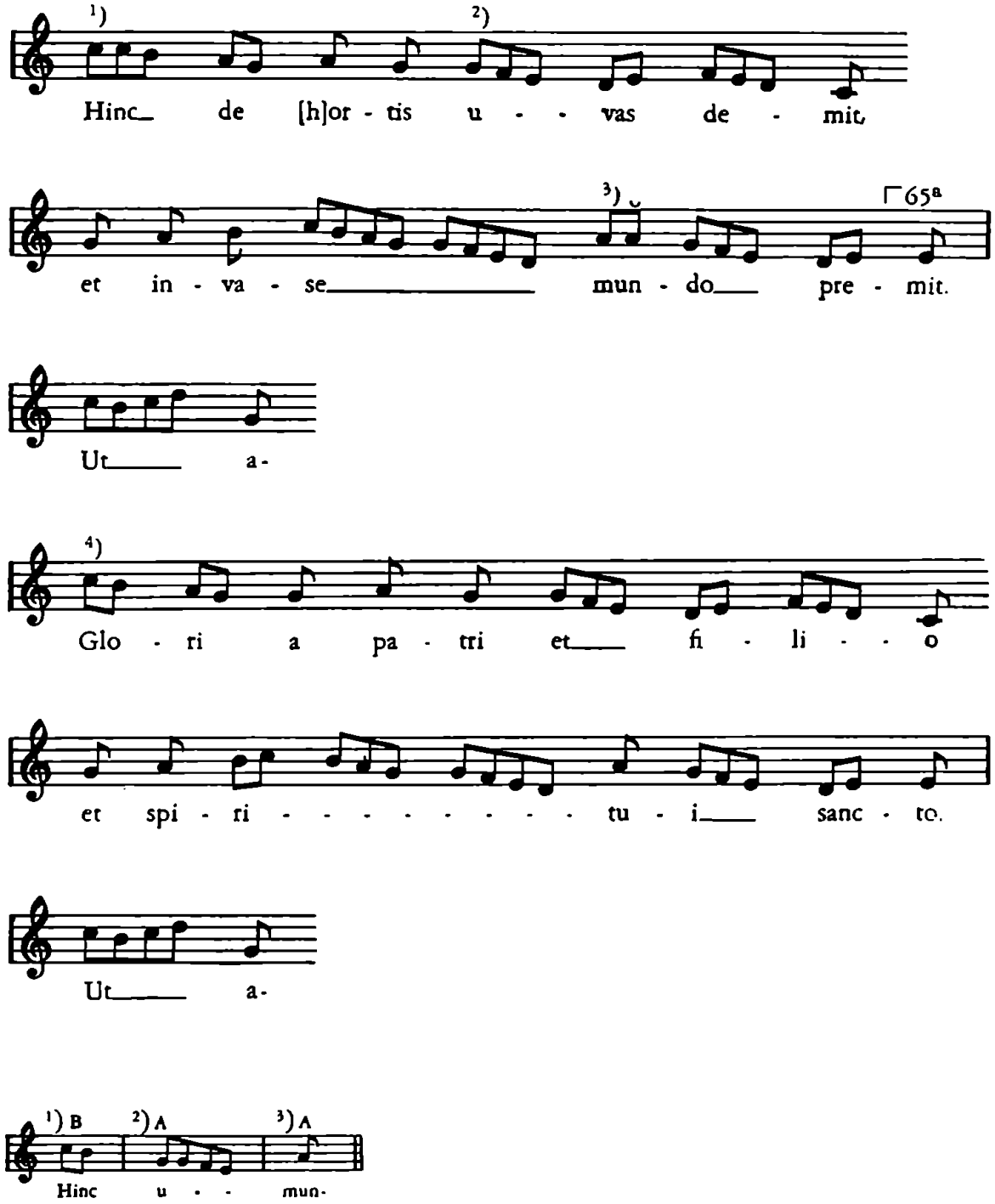

4) V A chybí Gloria patri et filio — sancto.

In II. nocturno

Antiphona [1.].

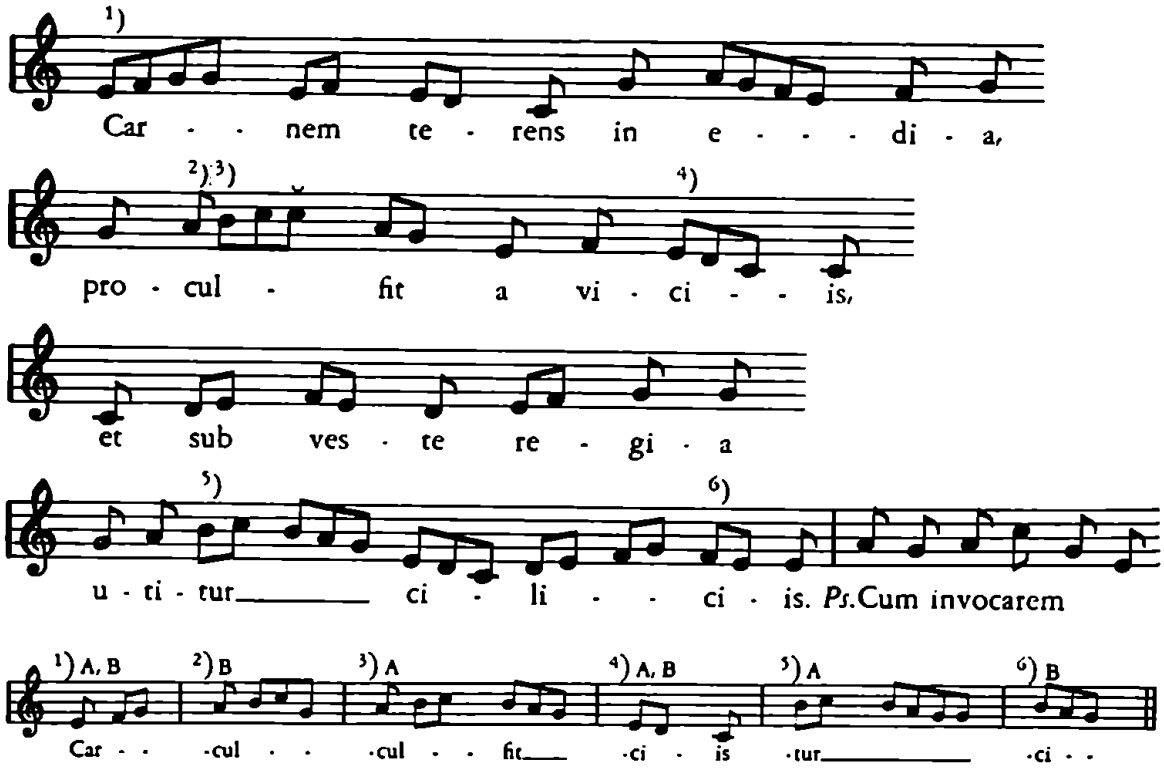

Antiphona [2.].

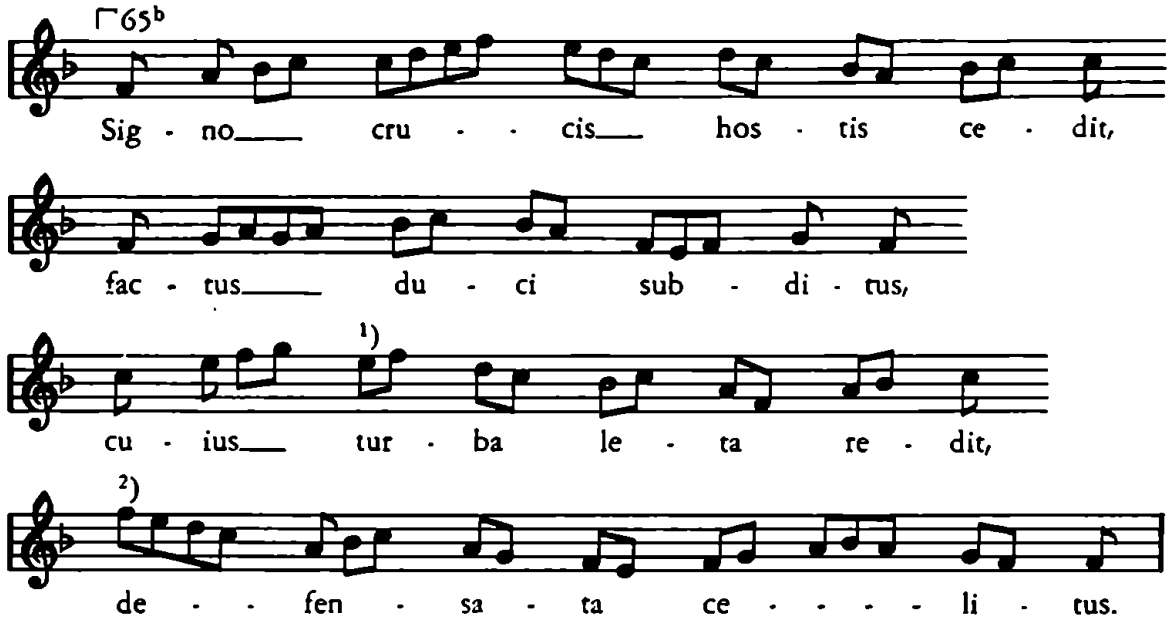

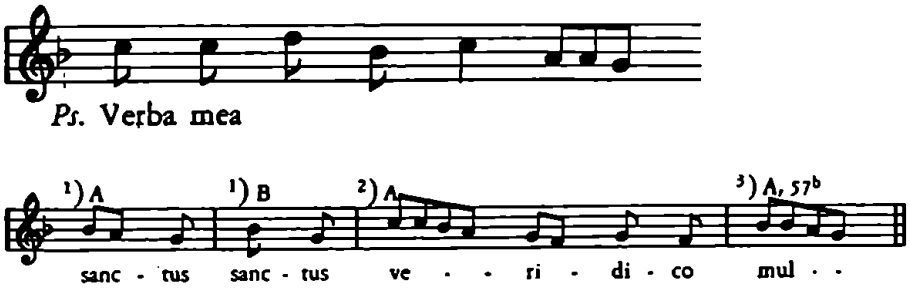
Ps. Verba mea
1) A
1) B
2) A
3) A, 57b
sanc - tus sanc - tus ve - - ri - di - co mul - -

Antiphona [3.].

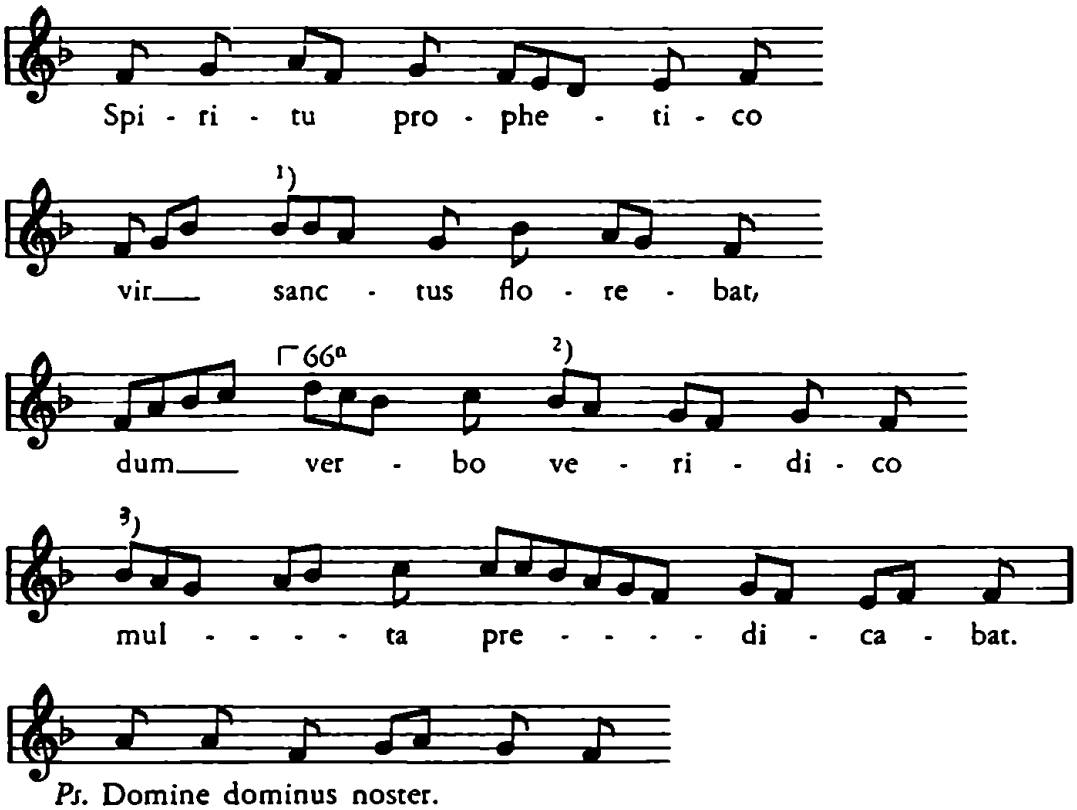
Spi - ri - tu pro - phe - ti - co
1)
vir___ sanc - tus flo - re - bat,
66a
2)
dum___ ver - bo ve - ri - di - co
3)
mul - - - - ta pre - - - - di - ca - bat.
Ps. Domine dominus noster.
V. Posuisti, domine, super caput e - - - - - - - - - ius.
R. Coronam de lapide preci - o - - - - - - - - - so.
1) B
2) A
tur - - ba le - ta re - dit de - - - - fen - - -

Responsorium IV. P VI/3, 66ª. V a r.: 703, 57ª = A; 717, 49ª = B.

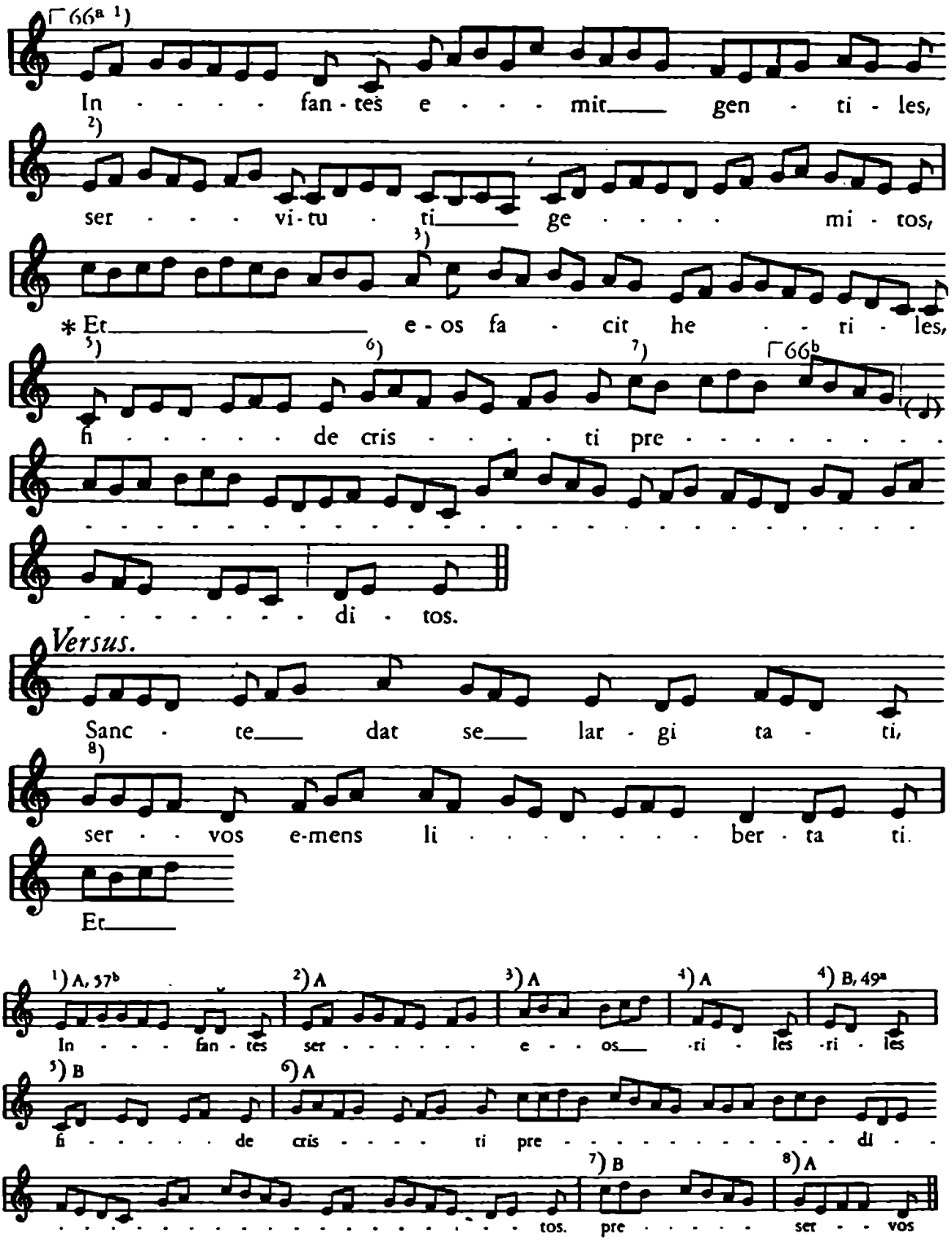
66ª 1)
In - - - - - fan - tes e - - - - mit gen - ti - les,
2)
ser - - - - vi - tu - ti ge - - - - - mi - tos,
3)
* Et e - os fa - cit he - - ri - les,
5) 6) 7) 66b
fi - - - - - - de cris - - - - - ti pre - - - - - -

Responsorium V. P VI/3, 66[b]. V a r.: 703, 58[b] = A; 717, 49[a] = B; XII E 15b, 55[a] = C.

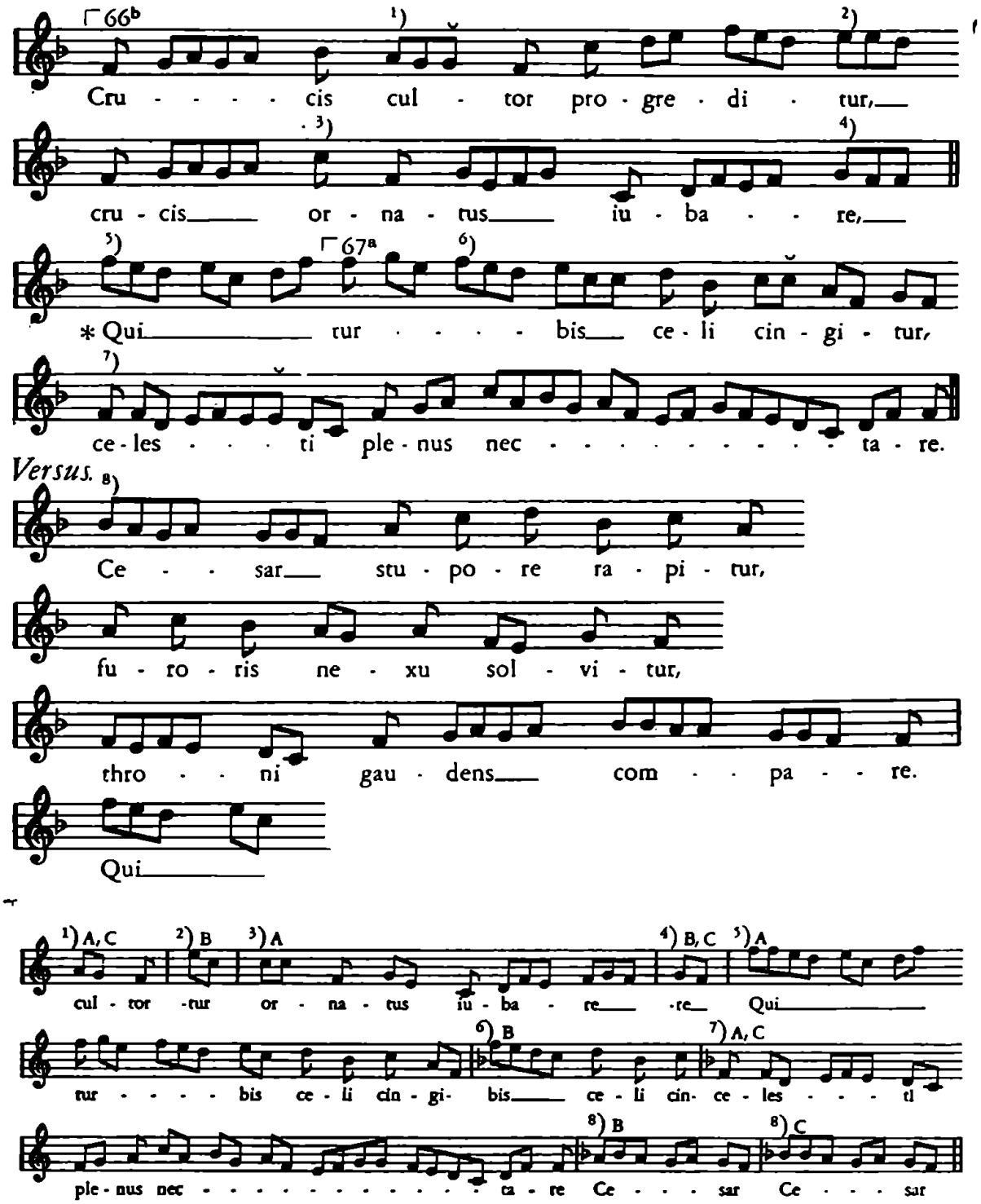

Responsorium VI. P VI/3, 67ª. V a r.: 717, 49ª = B; XII E 15b, 56ª = C.

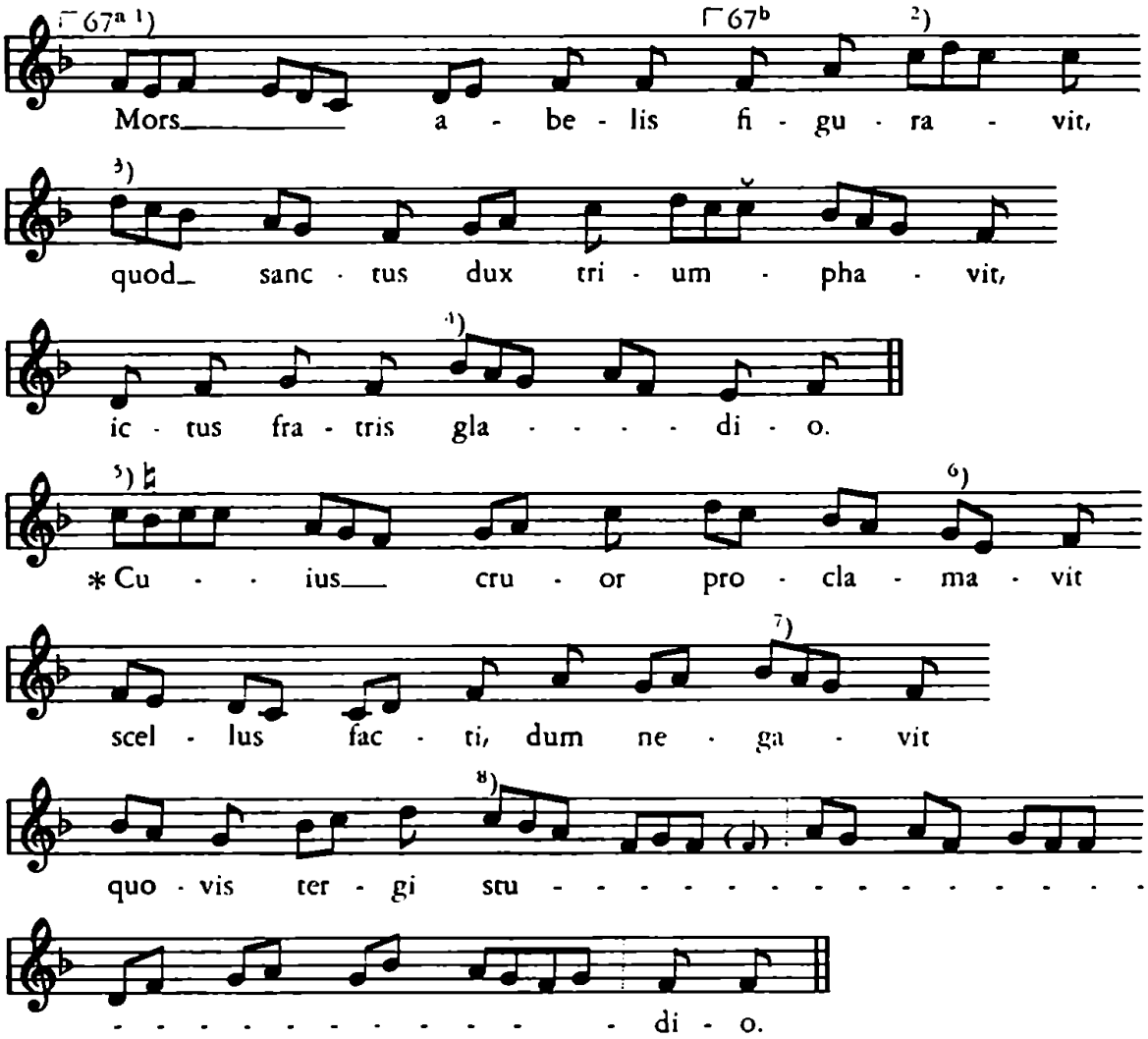
67ª 1)
67ᵇ
2)
Mors a - be - lis fi - gu - ra - vit,
3)
quod sanc - tus dux tri - um - pha - vit,
4)
ic - tus fra - tris gla - - - - di - o.
5)
6)
* Cu - - ius cru - or pro - cla - ma - vit
7)
scel - lus fac - ti, dum ne - ga - vit
8)
quo - vis ter - gi stu - - - -

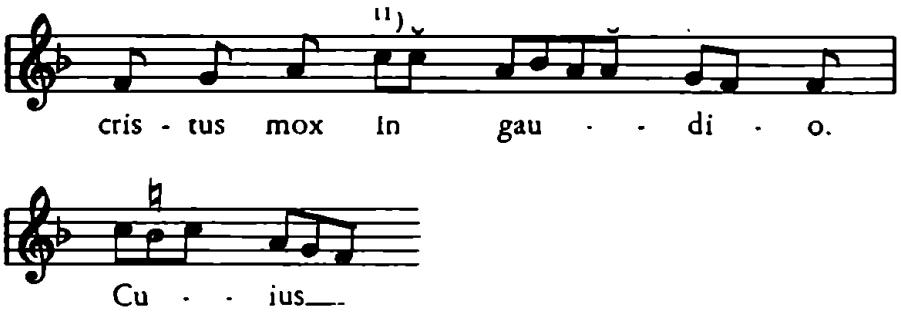

P VI/3, 68ᵃ. V a r.: 717, 49ᵇ = B.

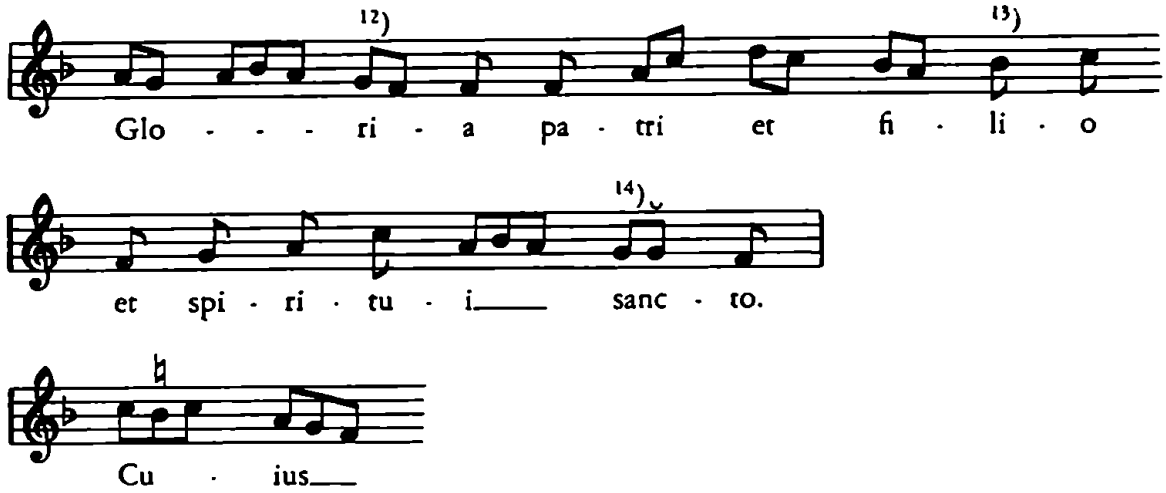

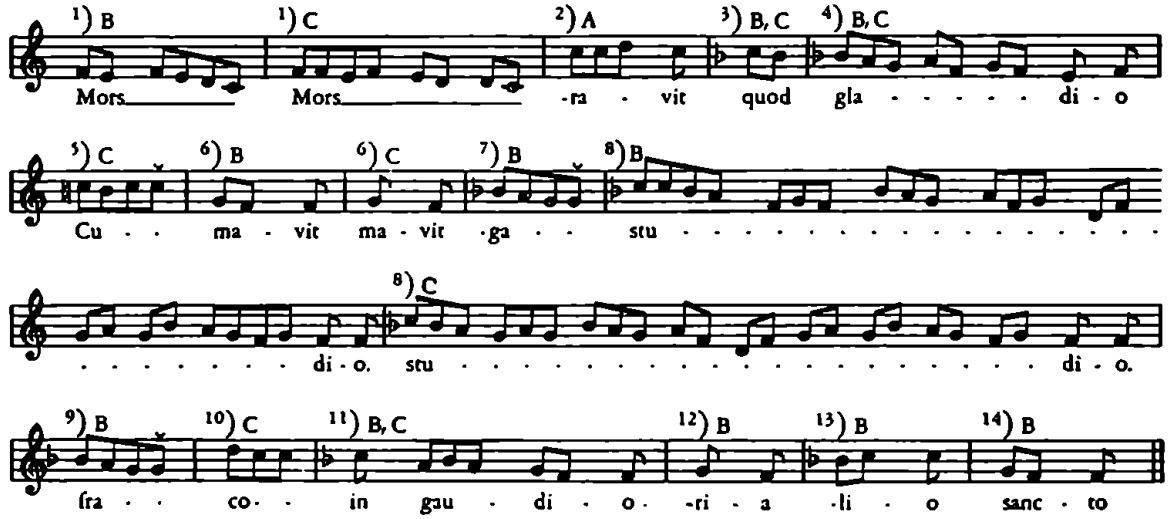
1) B
1) C
2) A
3) B, C
4) B, C
Mors
Mors
-ra - vit quod gla - - - - - di - o
5) C
6) B
6) C
7) B
8) B
Cu - - ma - vit ma - vit -ga - - stu - - - - -

In III. nocturno.

Antiphona [1.] P VI/3, 68ᵃ. V a r.: 717 = B.

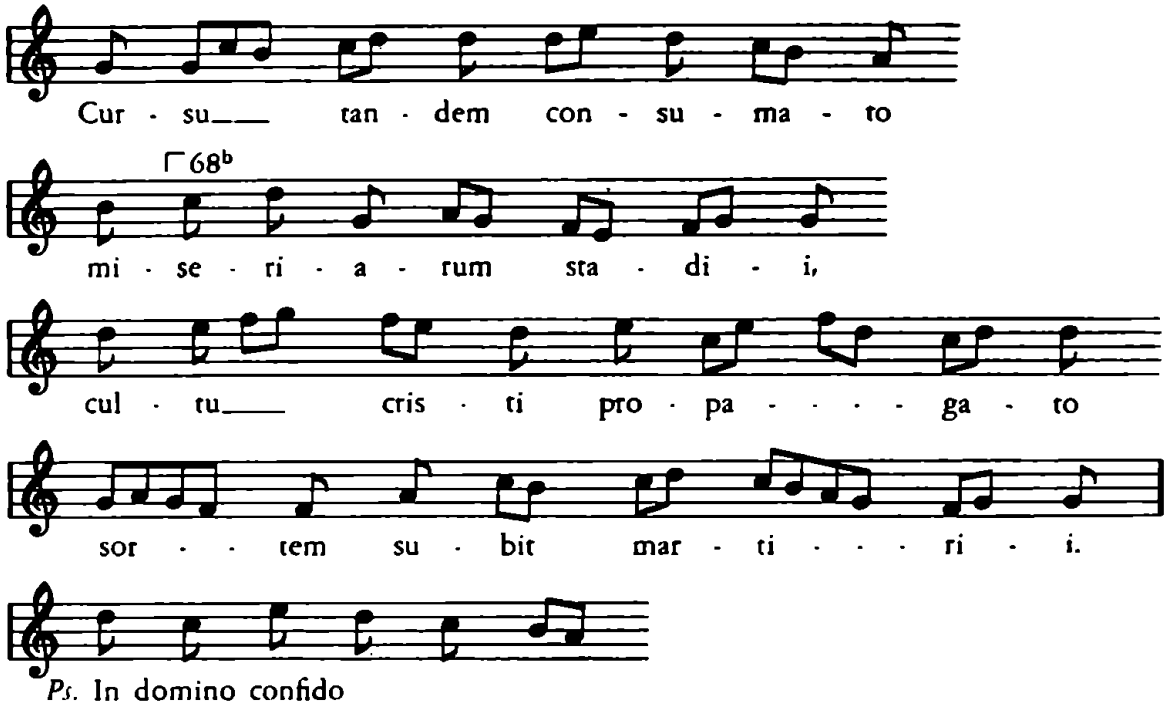

Antiphona [2.] VI P/3, 68ᵇ. V a r.: 717, 49ᵇ = B.

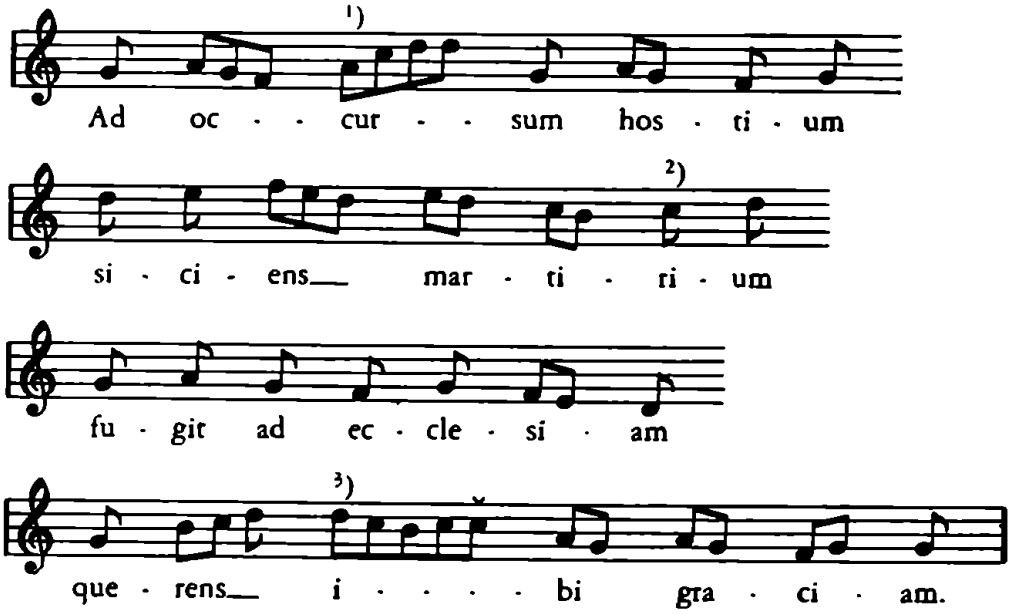

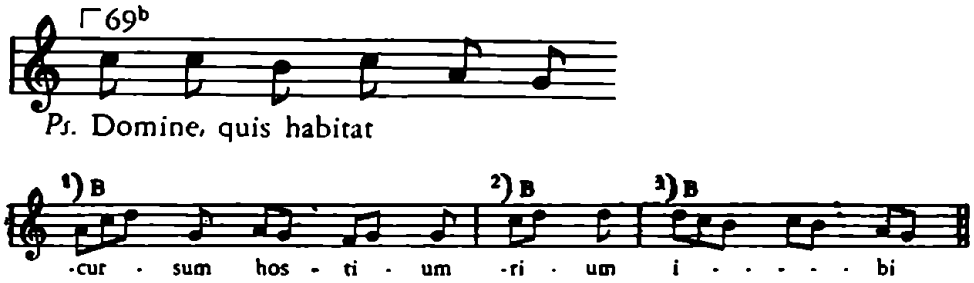

Antiphona [3.] P VI/3, 69ᵃ. V a r.: 703, 59ᵃ = A; 717, 49ᵇ = B.

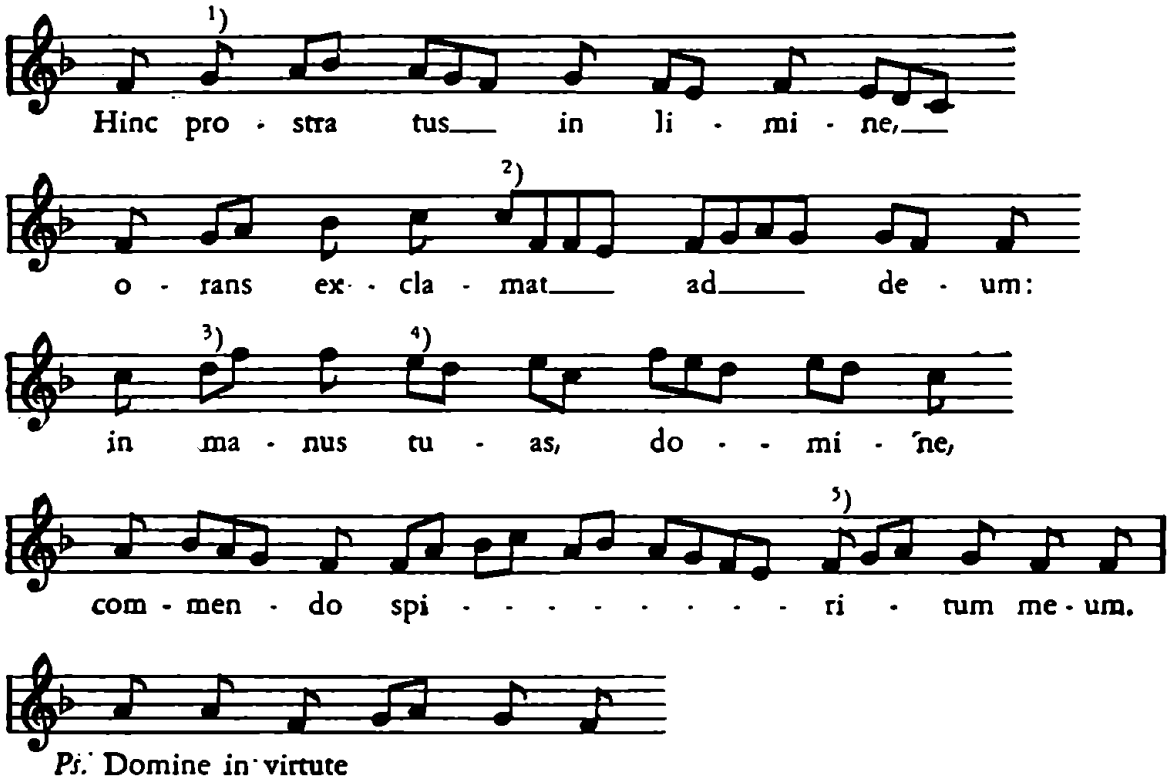

703, 59ᵃ: ℣. Magna est gloria in salutari tuo.
℟. Gloriam et magnum decorem impones super eum.

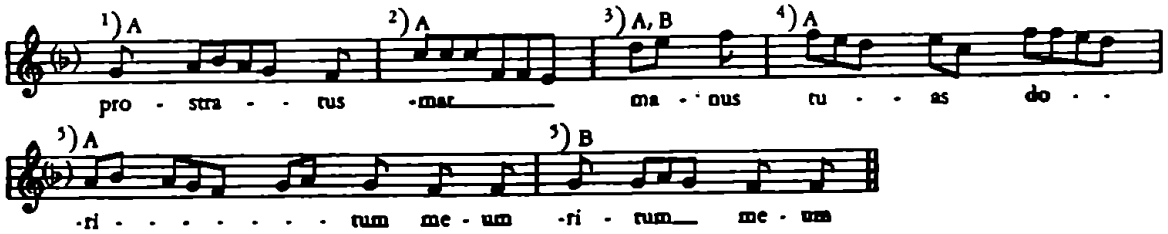

Responsorium VII. P VI/3, 69ᵃ. V a r.: 703, 59ᵃ = A; 717, 49ᵇ = B; XII E 15b, 57ᵇ = C.

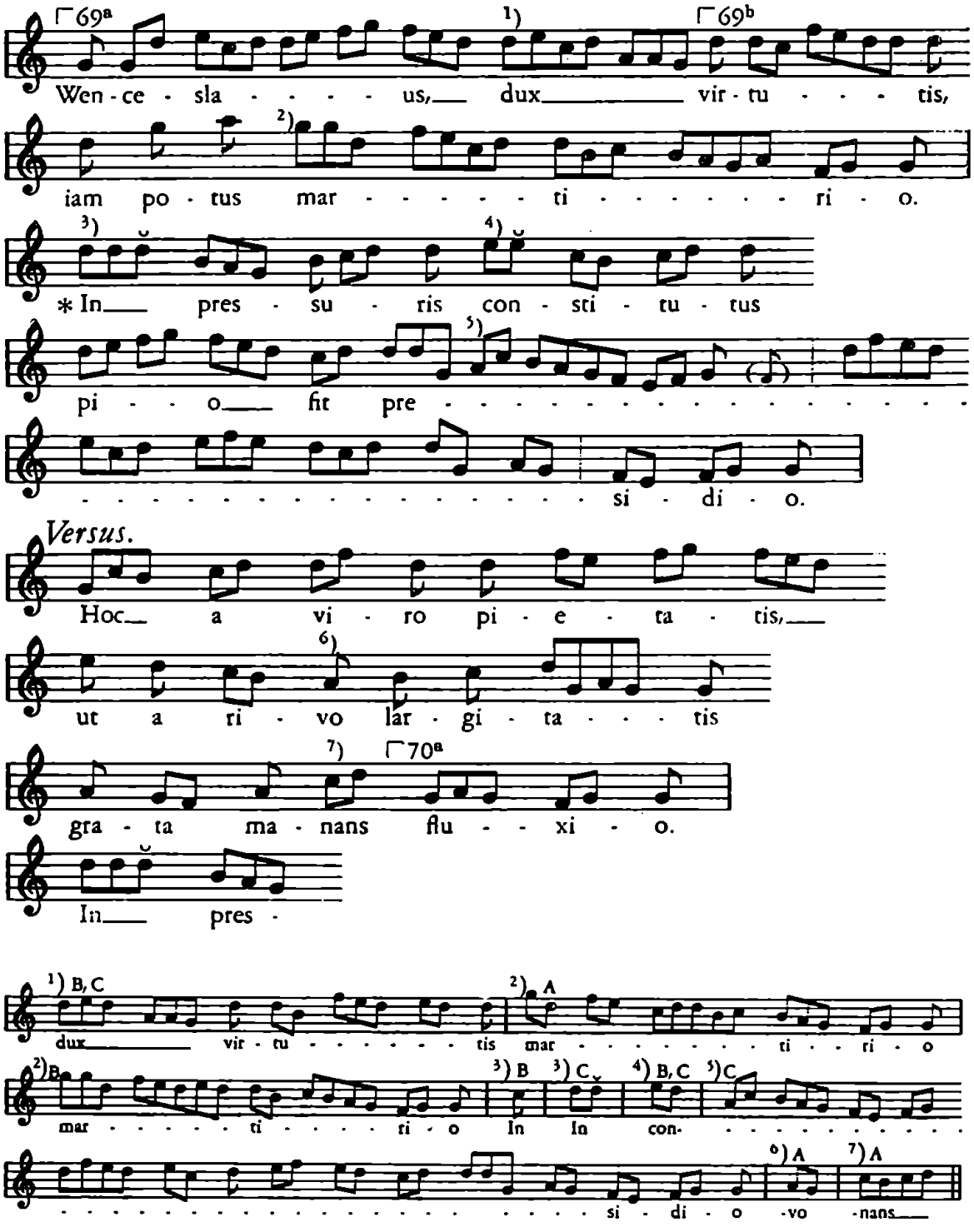
69ᵃ
1)
69ᵇ
Wen - ce - sla - - - - - us, dux vir - tu - - - - tis,
2)
iam po - tus mar - - - - - - ti - - - - - - - - ri - o.
3)
4)
* In pres - su - ris con - sti - tu - tus
5)
pi - - - o fit pre - - - - - - - -

Responsorium VIII. P VI/3, 70ᵃ. V a r.: 717, 50ᵃ = B.

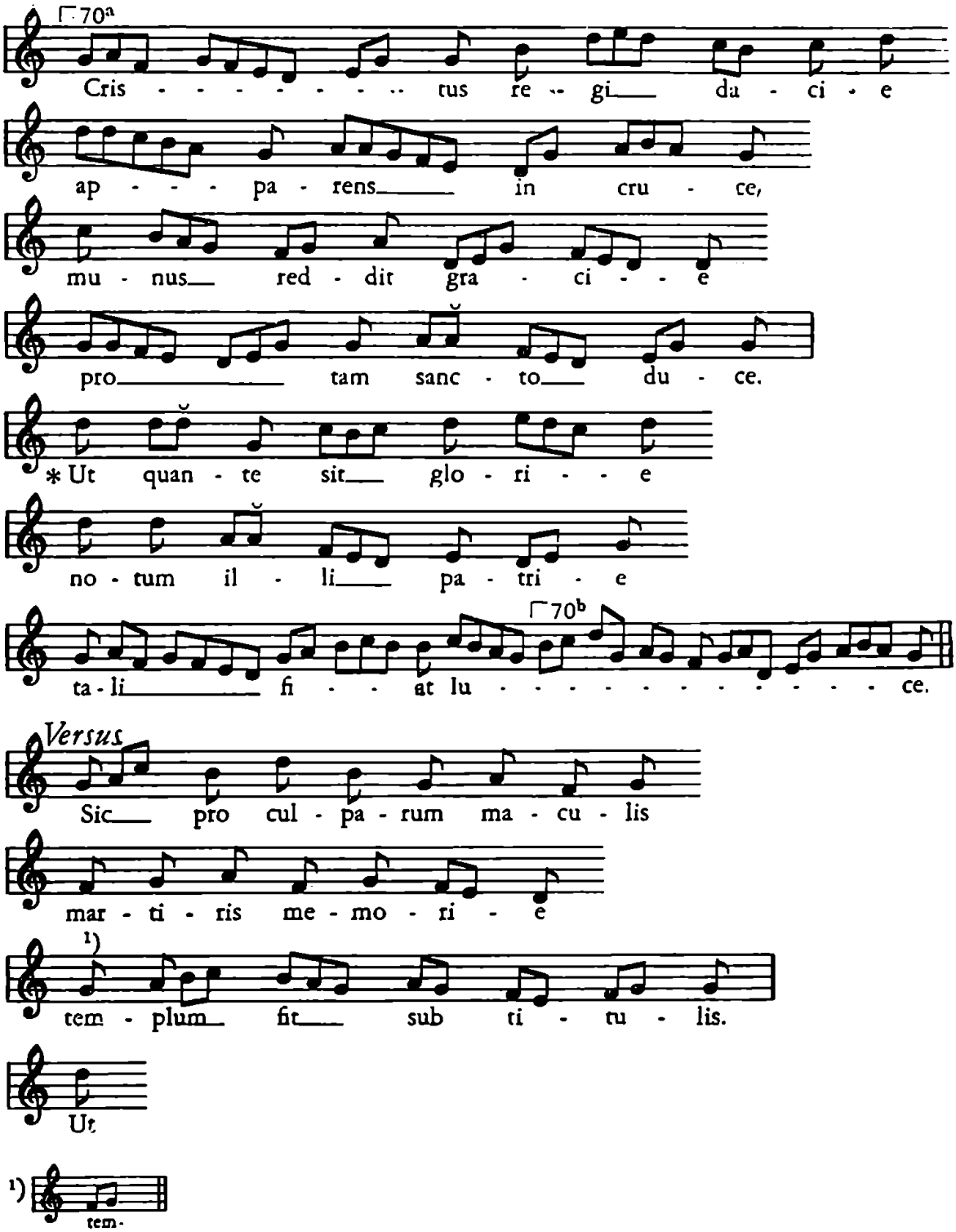

Responsorium IX. **P** VI/3, 70[b]. V a r.: 703, 59[b] = A; 717, 50[a] = B; XII E 15b, 57[b] = C; Lib. inv. = D; H 42, 96[ab] = E.

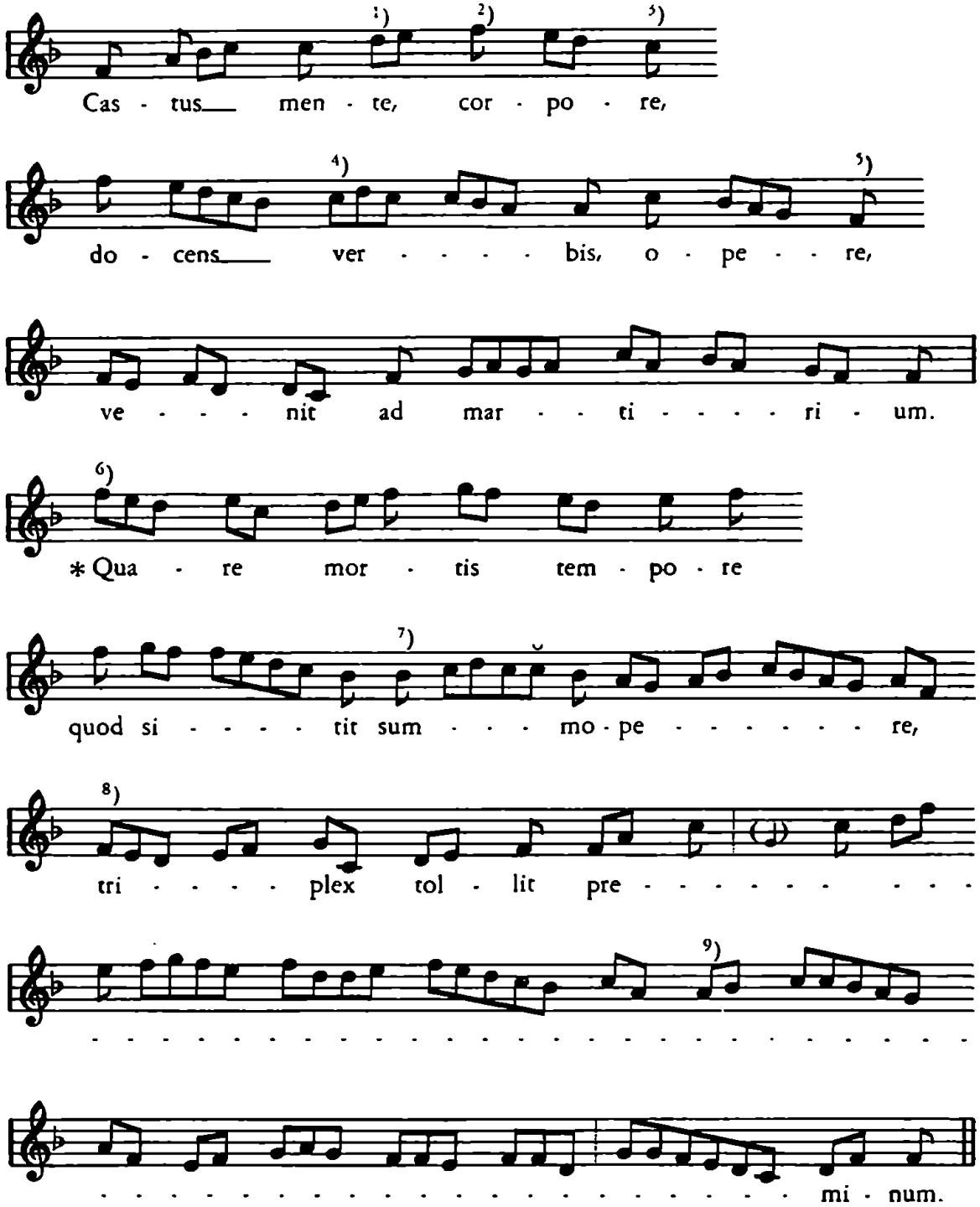

Versus.

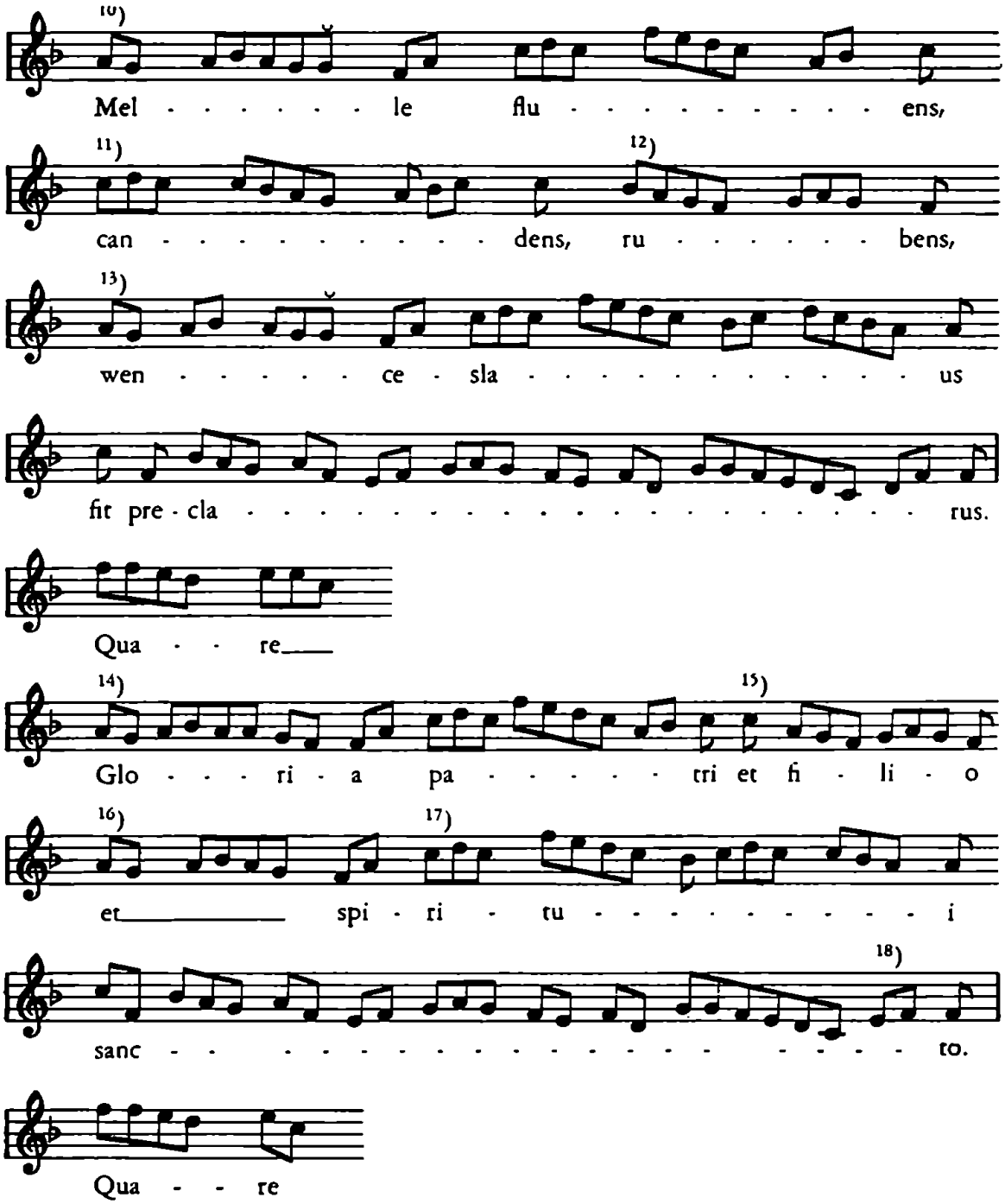

V. Corona aurea.

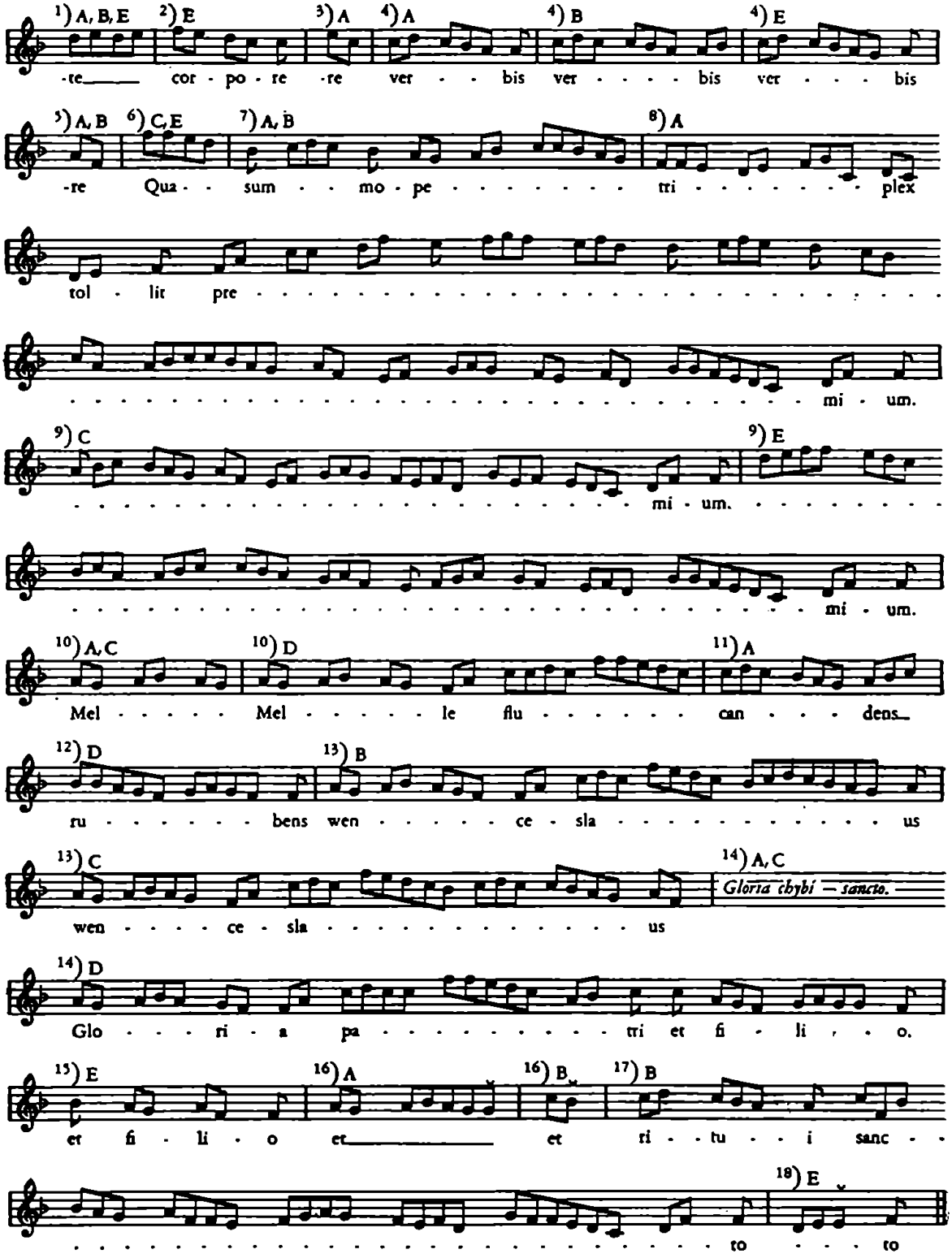
1) A, B, E 2) E 3) A 4) A 4) B 4) E
-te cor - po - re -re ver - - bis ver - - - - bis ver - - - bis
5) A, B 6) C, E 7) A, B 8) A
-re Qua - - sum - - mo - pe - - - - - - - - tri - - - - - - - plex
tol - lit pre - - - - - - - -

Tropus. P VI/3, 71[b]. V a r.: 717, 50[b] = B; XII E 15b, 59[a] = C; L. inv. a. 1551/2 = D; VIII G 29, 131[a] = F.

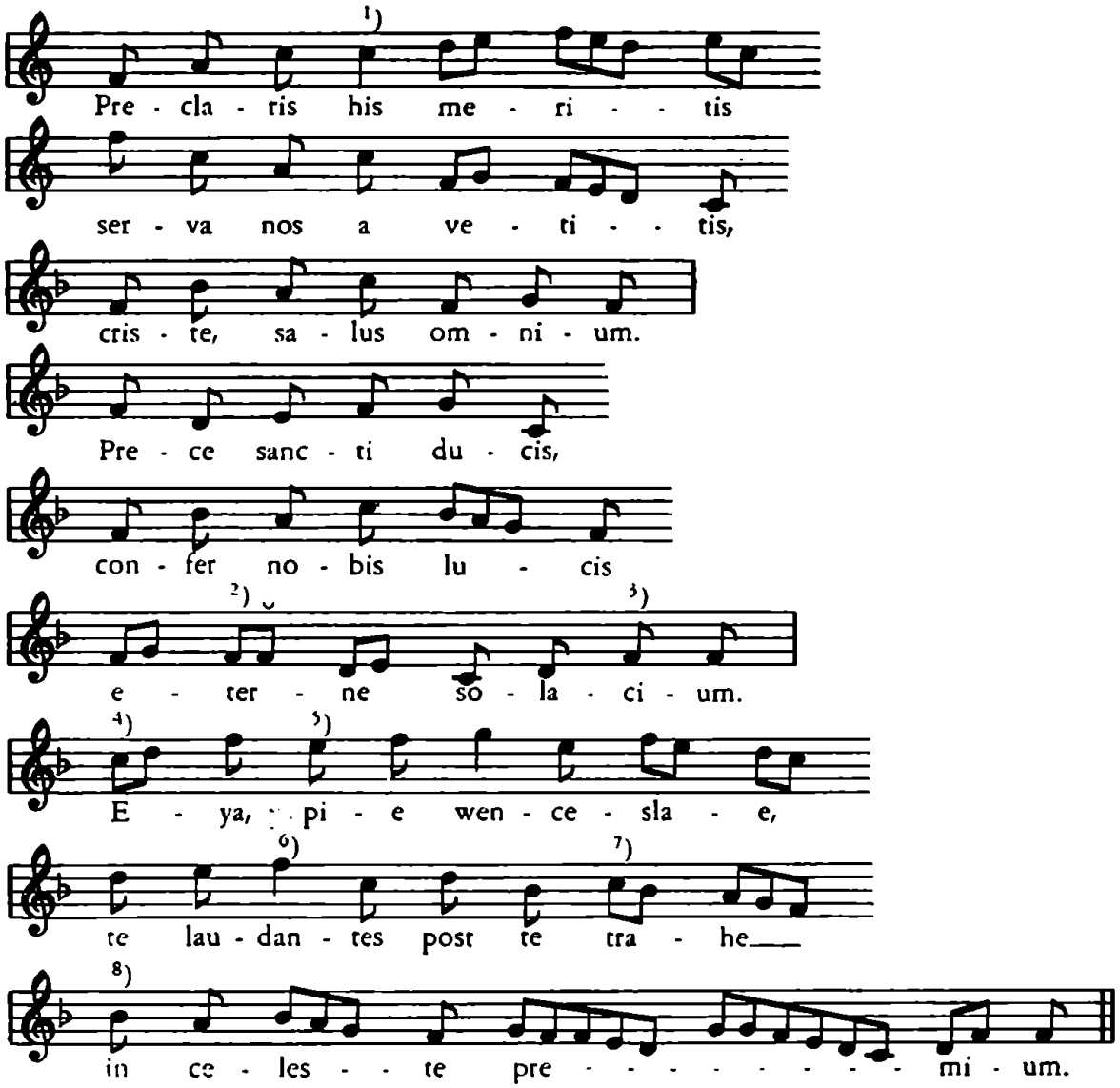

V. Corona aurea.

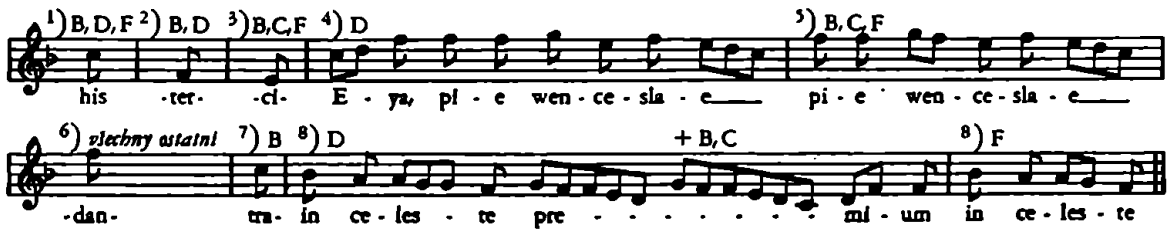

c) *Nápěv olomoucký.*

Matutinum olomoucké má podle C O 44 týž postup zpěvů jako matutinum svatovítské jen v prvním a druhém nokturnu. V nokturnu třetím se od něho liší, navazujíc na benediktinský ritus.

Osvětlí to následující schema.

Matutinum svatovítské a olomoucké.

Nokturnum I.

3 antifony se žalmy
lectio I., ℟., ℣.
lectio II., ℟., ℣.
lectio III., ℟., ℣., 2. část ℟., Gloria patri, 2. část ℟.

Tři lekce prvního nokturna mají část legendy svatováclavské jak v matutinu olomouckém, tak svatovítském.

Nokturnum II.

3 antifony se žalmy
lectio V., ℟., ℣.
lectio IV., ℟., ℣.
lectio VI., ℟., ℣., 2. část ℟., Gloria patri, 2. část ℟.

Lekce IV., V. a VI. druhého nokturna pokračují ve svatováclavské legendě v olomouckém i svatovítském matutinu.

M. svatovítské	*M. olomoucké*
Nokturnum III. (Evangelium s homilií)	*Nokturnum III.* (Svatov. legenda)
3 antifony se žalmy	3 antifony se žalmy
lectio VII., ℟., ℣.	lectio VII., ℟., ℣.
lectio VIII., ℟., ℣., 2. část ℟. Gloria patri, 2. část ℟.	lectio VIII., ℟., ℣.
lectio IX., Tedeum.	lectio IX., bez ℟. a ℣. Evangelium (citace) 9. ℟., ℣., 2. část ℟., Gloria patri. 10. ℟., ℣., 2. část ℟., Gloria patri, 2. část ℟.

V svatovítském matutinu je podle římského ritu svatováclavská legenda v prvním a druhém nokturnu, tedy v prvních šesti lekcích; v lekci 7., 8. a 9. třetího nokturna je umístěno evangelium s příslušnou homilií. Olomoucké matutinum má svatováclavskou legendu rozloženu ještě v třetím nokturnu do lekce 7., 8. a 9.; teprve po 9. lekci, po kteréž není responsoria s veršem, následuje citace evangelia *Si quis vult* a pak teprve 9. a 10. responsorium s veršem. Tu jsou právě stopy benediktinského řádu.

Responsoria 3., 6., 9. a 10. mají po verši a zopakované druhé části responsoria připojeno Gloria patri, po němž se opět zpívá druhá část responsoria. Tím dále se liší olomoucké matutinum od svatovítského, ve kterémž při responsoriích je vloženo Gloria patri po 3., a 6. a 8. lekci.

Hudebně vykazuje olomoucké matutinum zvláště v responsoriích melodie, bohaté na jubilace, modulující z dorské tóniny do d-mol nebo F-dur a dosahující rozsahu půldruhé oktávy.

Text antifon a responsorií je většinou v rýmu a podává vedle legendy Crescente fide životopisná data o sv. Václavu. Lze tedy považovati antifony a responsoria s verši v jejich celku za rýmovanou legendu svatováclavskou.

Veliká osobnost knížete Václava svatého poutala básníky a skladatele latinského křesťanství nejen v Čechách, nýbrž i na Moravě, jak právě svědčí olomoucké matutinum s ostatními částkami rýmovaného oficia. Olomouc zasvětila rymované církevní hodinky patronu svého hlavního kostela. Jejich antifony, ale hlavně matutinální responsoria hýří jubilacemi, vykazují smělé modulace, intervalové skoky a značné rozpětí hlasové.

Textem se zásadně odlišují od pražského znění; spíše navazují na starší versi benediktinskou. Odtud také by se dalo souditi na jejich vznik a stáří. Patrně byly komponovány na rozhraní 13./14. stol., jak už by nasvědčoval jejich notovaný zápis v antifonáři CO 44, který podle způsobu notace mohl býti napsán v prvních desítiletích 14. stol. Ovšem je to vročení přibližné a jen letmé, poněvadž nebylo možno antifonář probádati systematicky po všech stránkách. Samozřejmě i hudebně je olomoucké matutinum naprosto jiného rázu než svatovítské, jak ukazuje následující přepis do nynějšího notopisu.

Olomoucké matutinum.

Antifonář olomouckého kapitolního archivu CO 44 (prvé oficium svatováclavské).

Invitatorium.

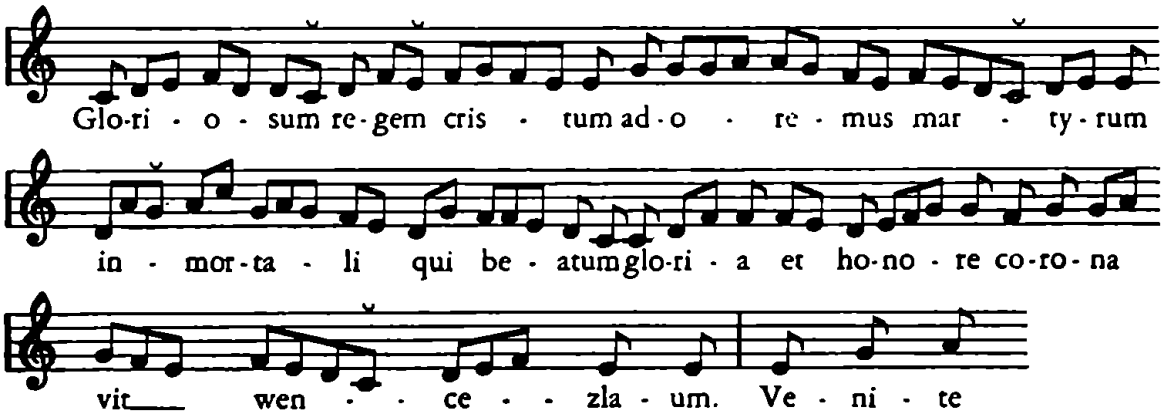

Antiphona [1]. In I. nocturno.

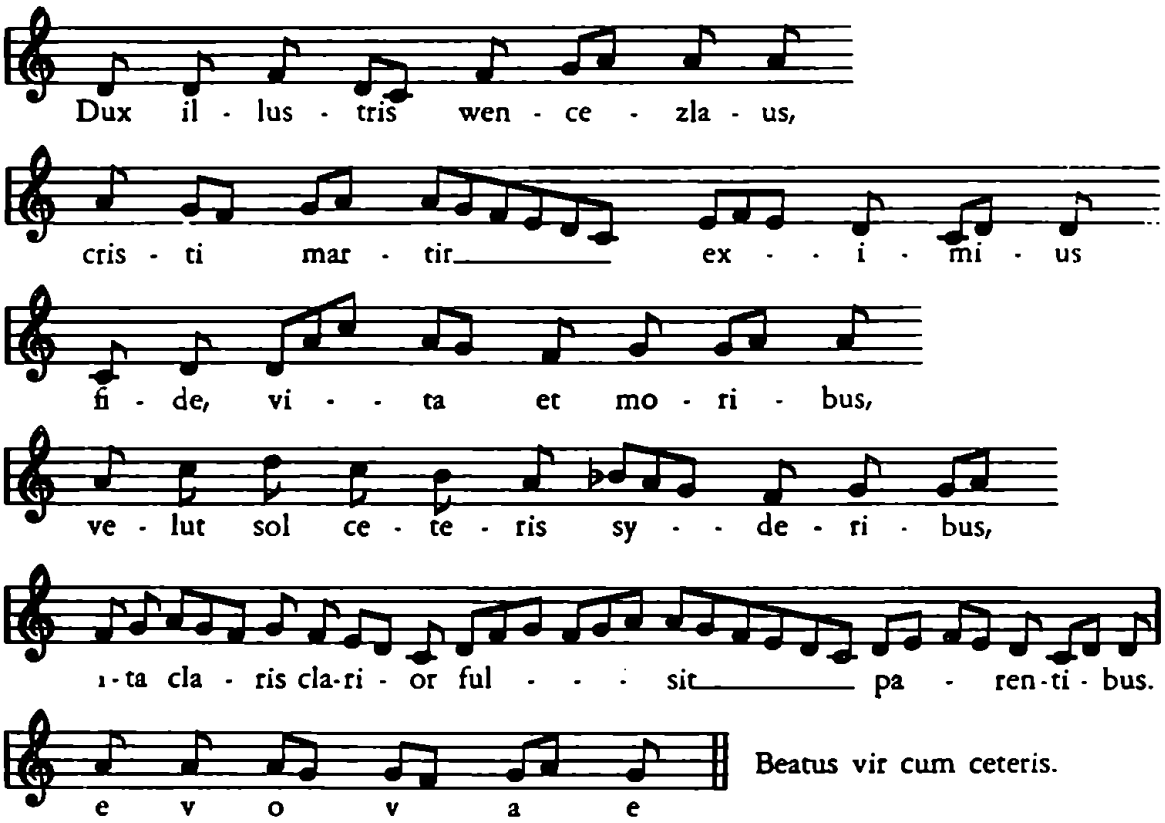

Beatus vir cum ceteris.

Antiphona [2].

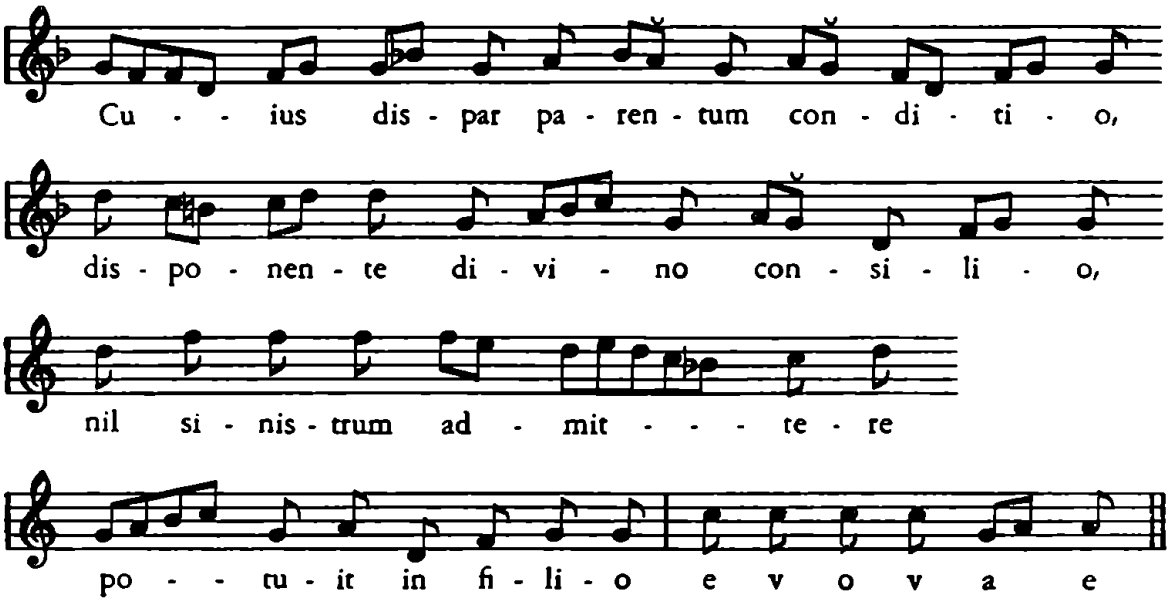

Antiphona [3].

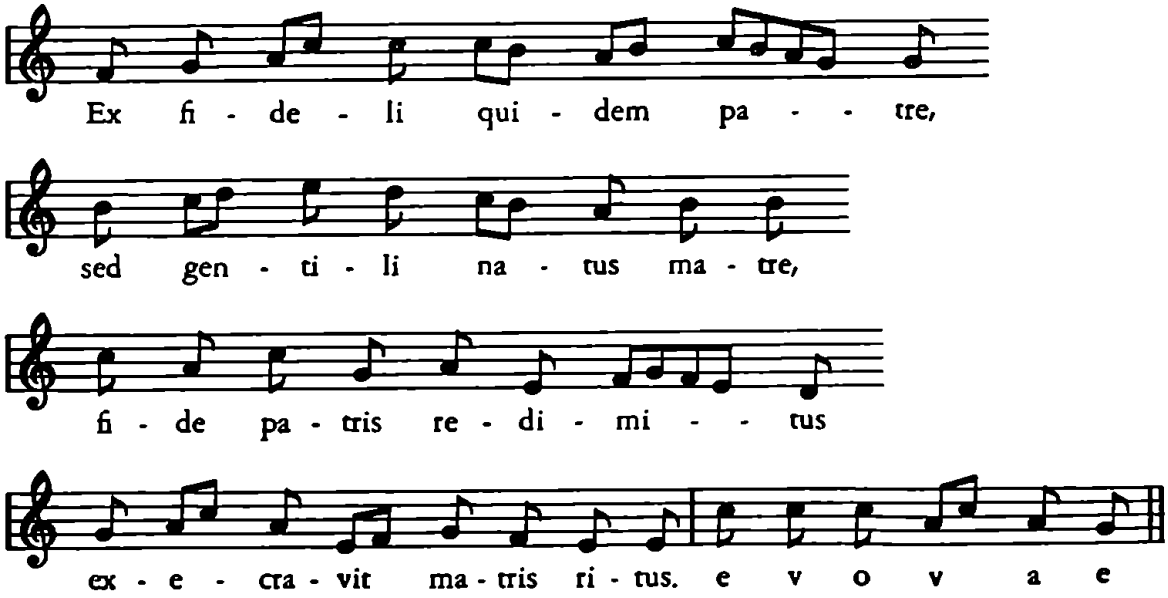

Versus. Gloria et honore.

Leccio [*I.*]. Crescente fide — et principem sedere fecerunt pro eo.

Responsorium I.

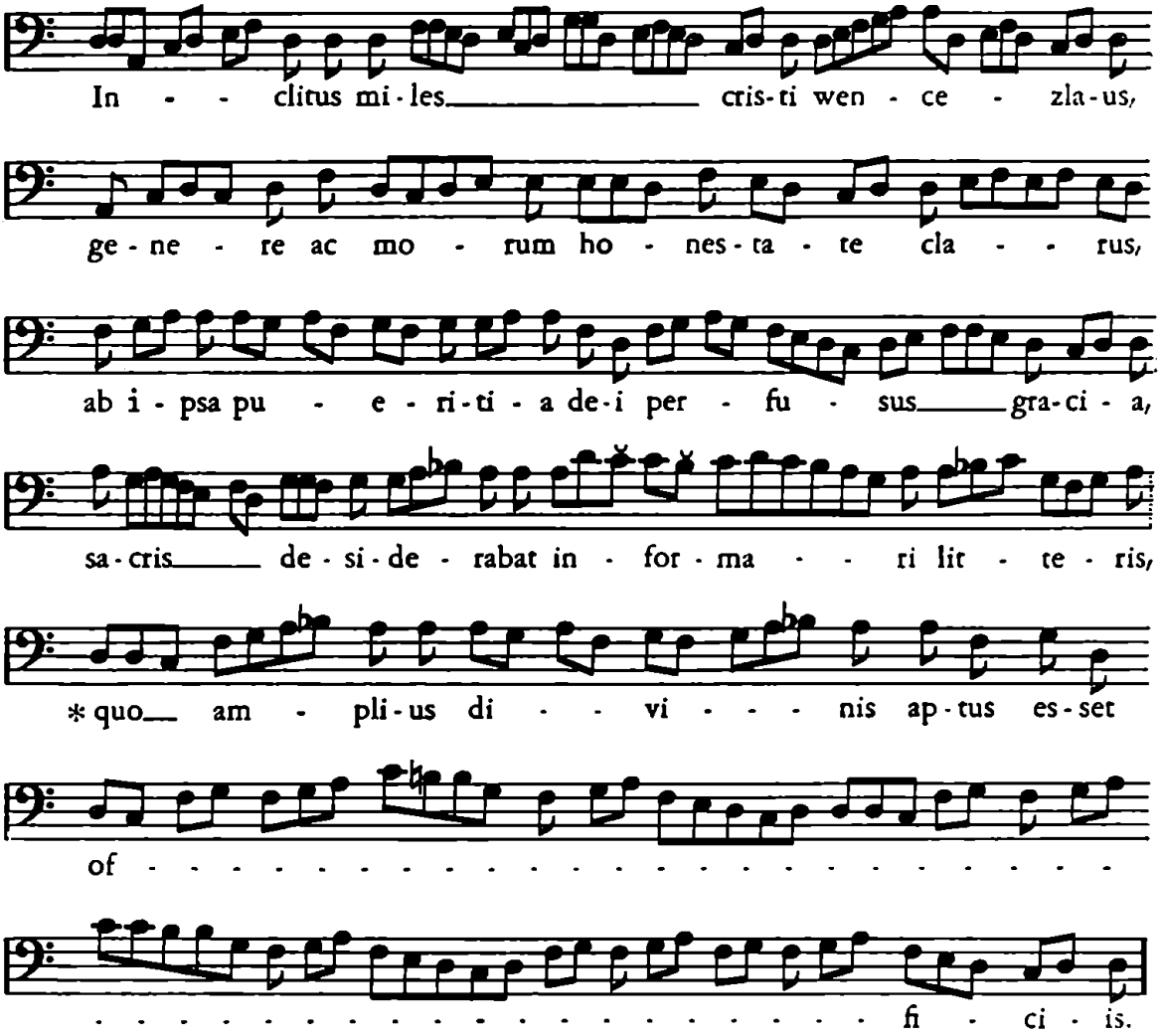

Versus.

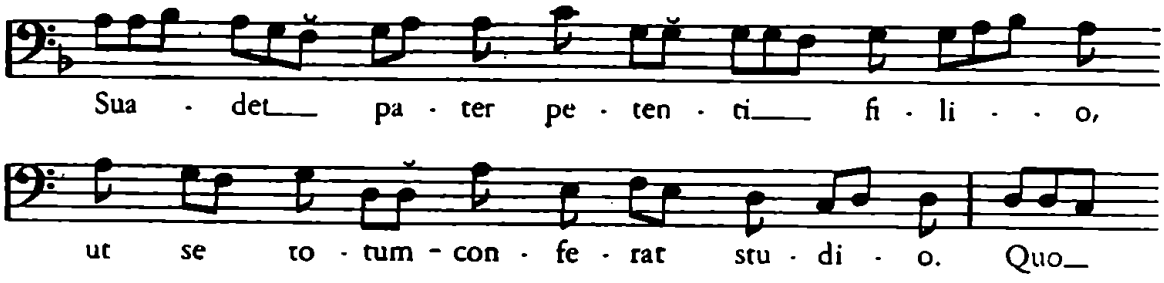

Lectio [*II.*]. Qui — in throno ipsius. Tu

Responsorium II.

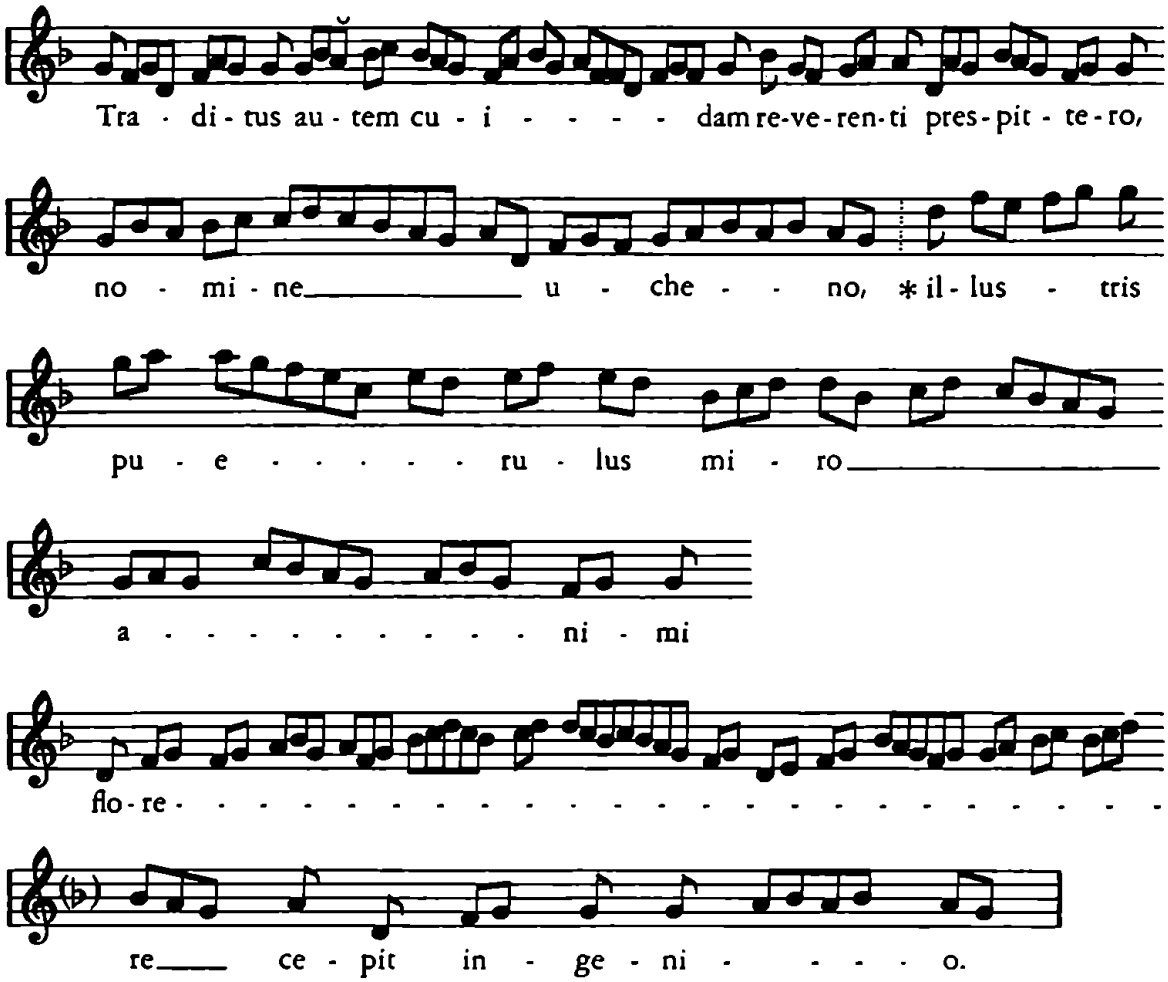

Versus.

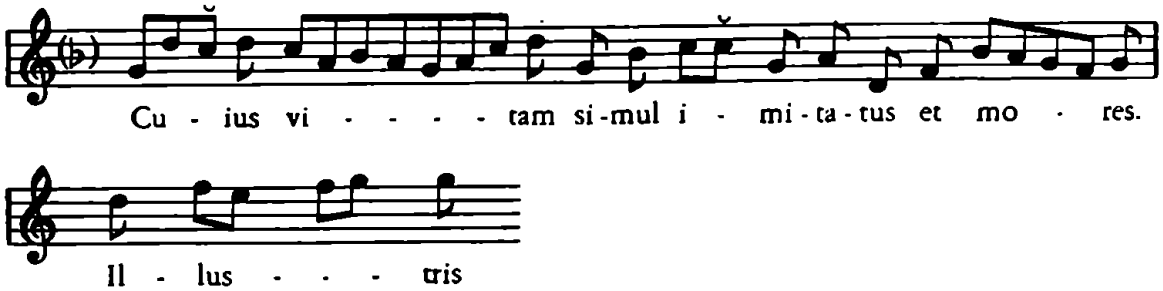

Lectio [*III.*]. Tunc predictus illustris — vitam sequebatur. Tu

Responsorium III.

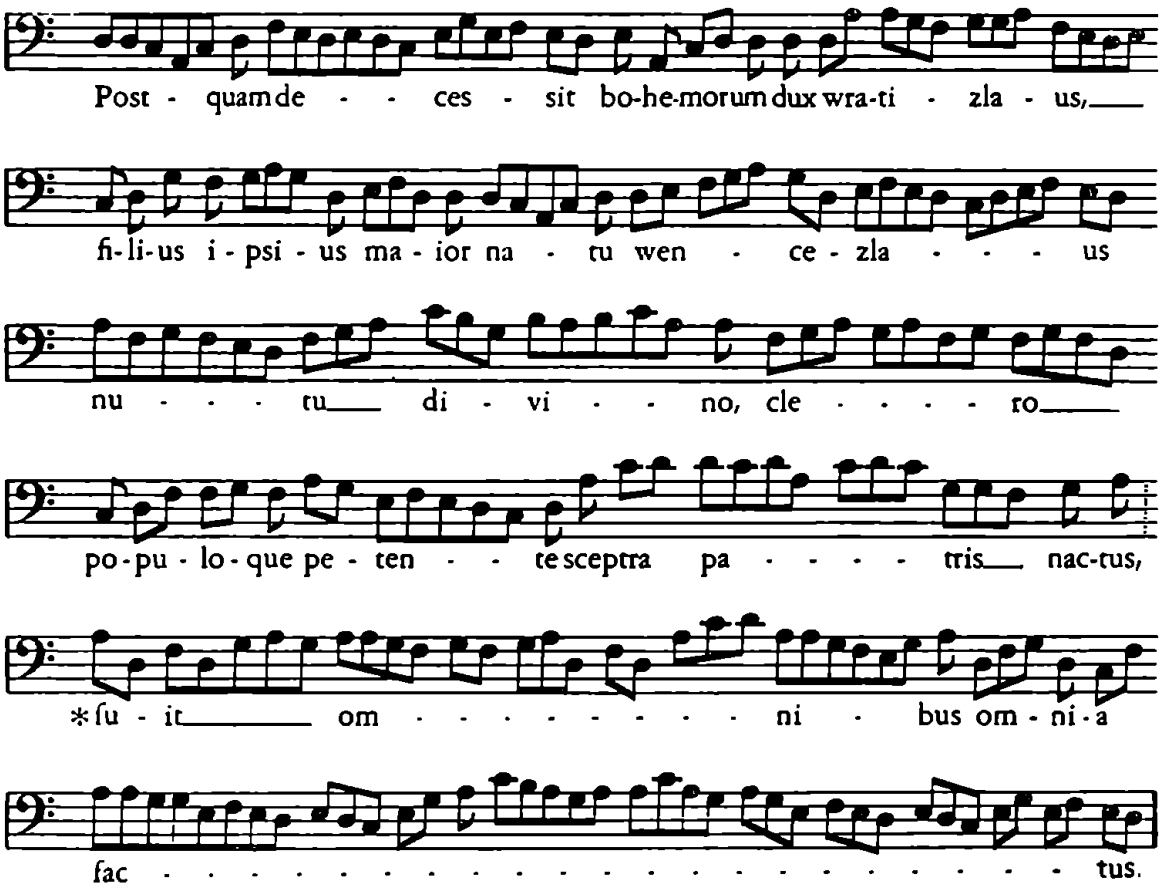

Versus.

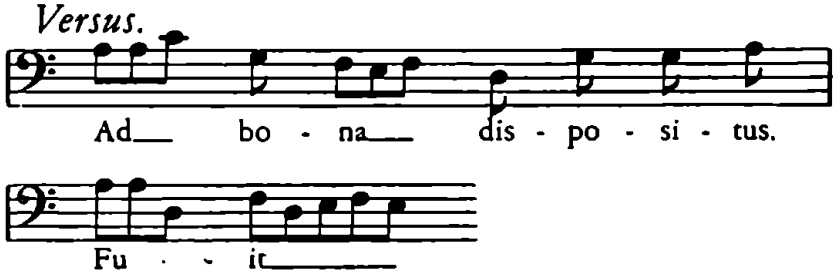

Versus.

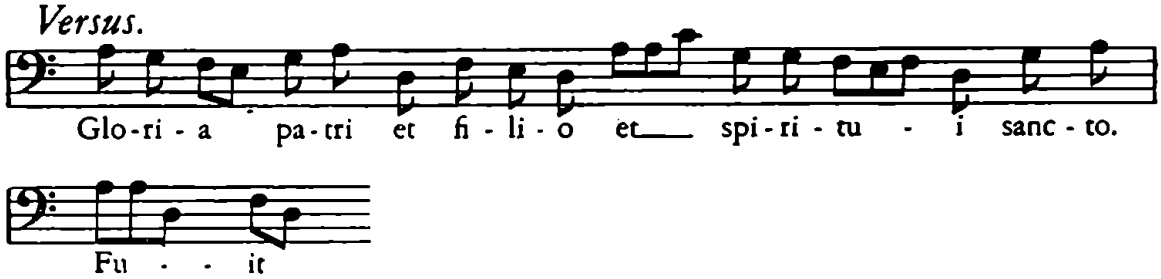

In II. nocturno.

Antiphona [1].

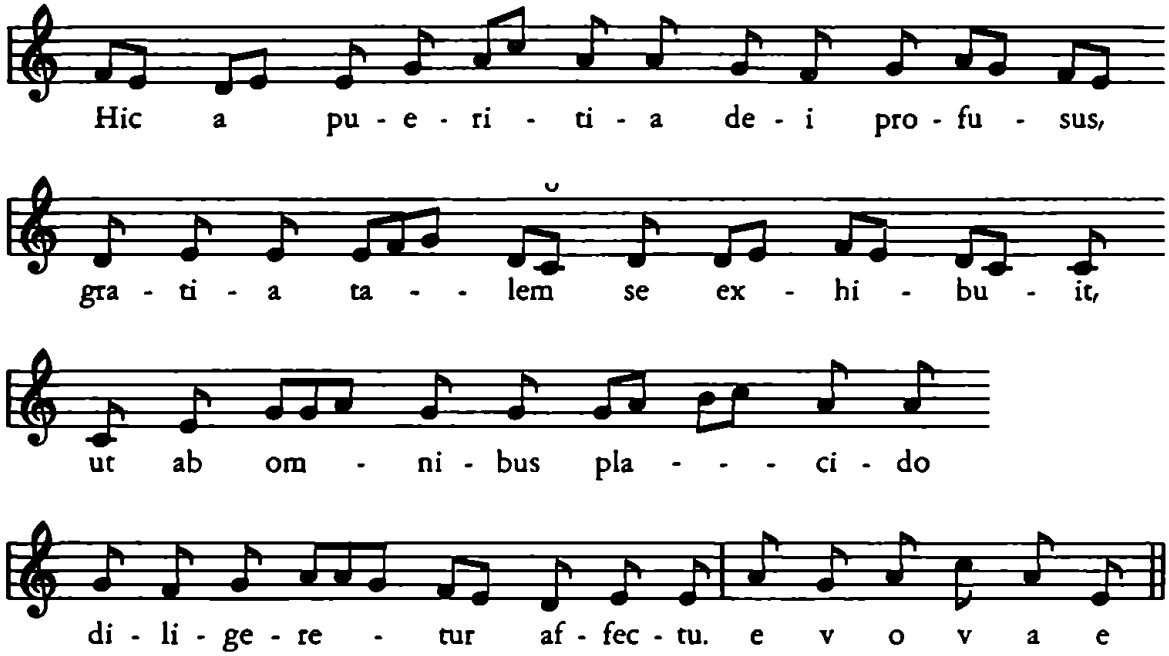

Antiphona [2].

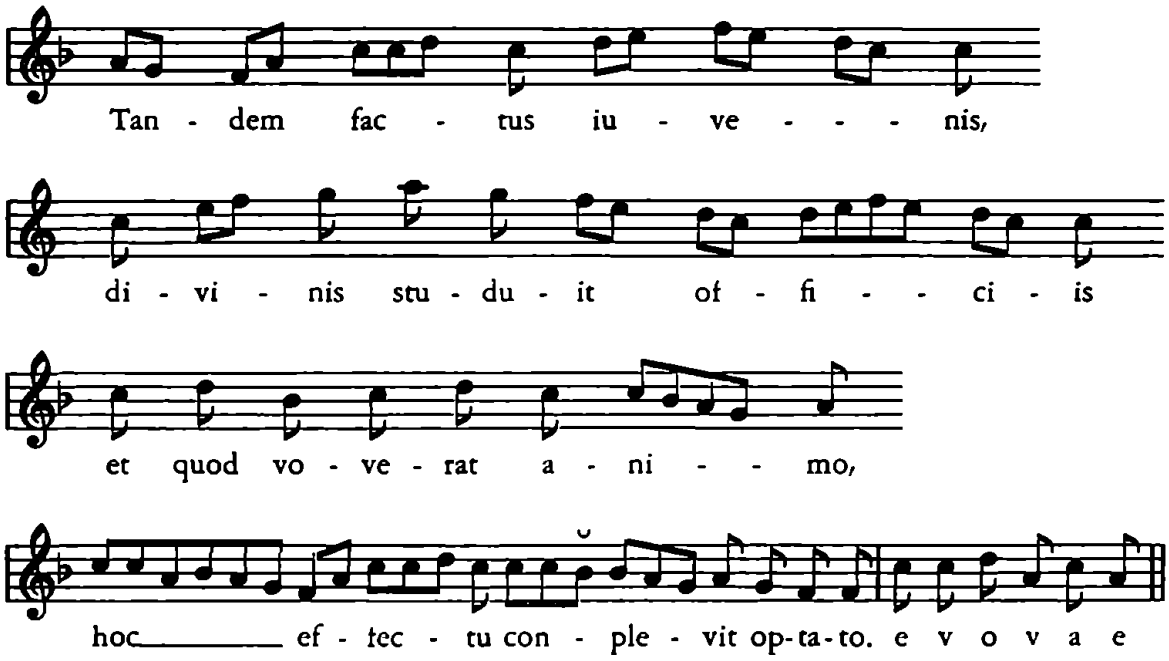

Antiphona [3].

Cu-i quam-vis gra - ti - a no - bi - li - ta - tis ex-trin - secus,

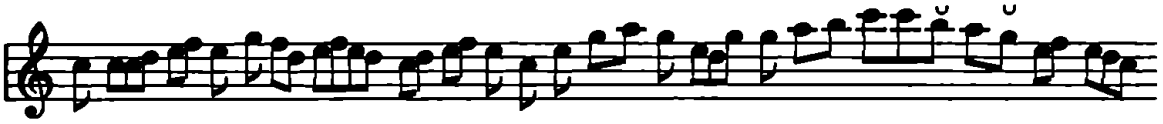

in cunc - tis blan-di - re - tur meli-o - ra ta-men in - trin - se - cus____

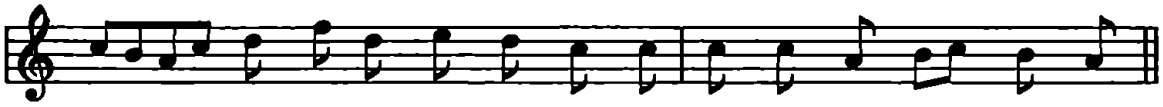

fi - - des es-se lo-que-ba-tur. e v o v a e

[*Leccio*] *IV*. In quadragesimali vero tempore — unum innotesco. Tu

Responsorium [*IV*.]

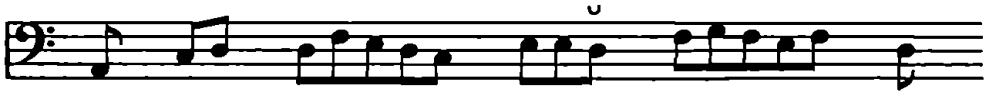

Tem - po - re_____ bru - mo - - - so

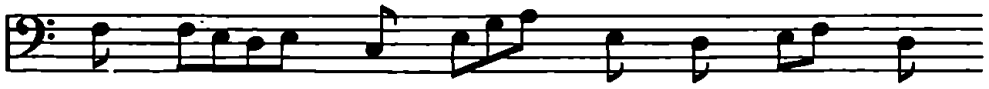

ce - lebs____ hic po - bli - te nu - do

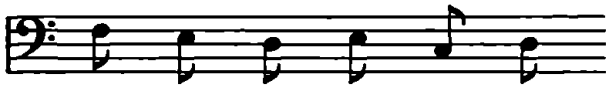

tam vi - gi - li cu - ra

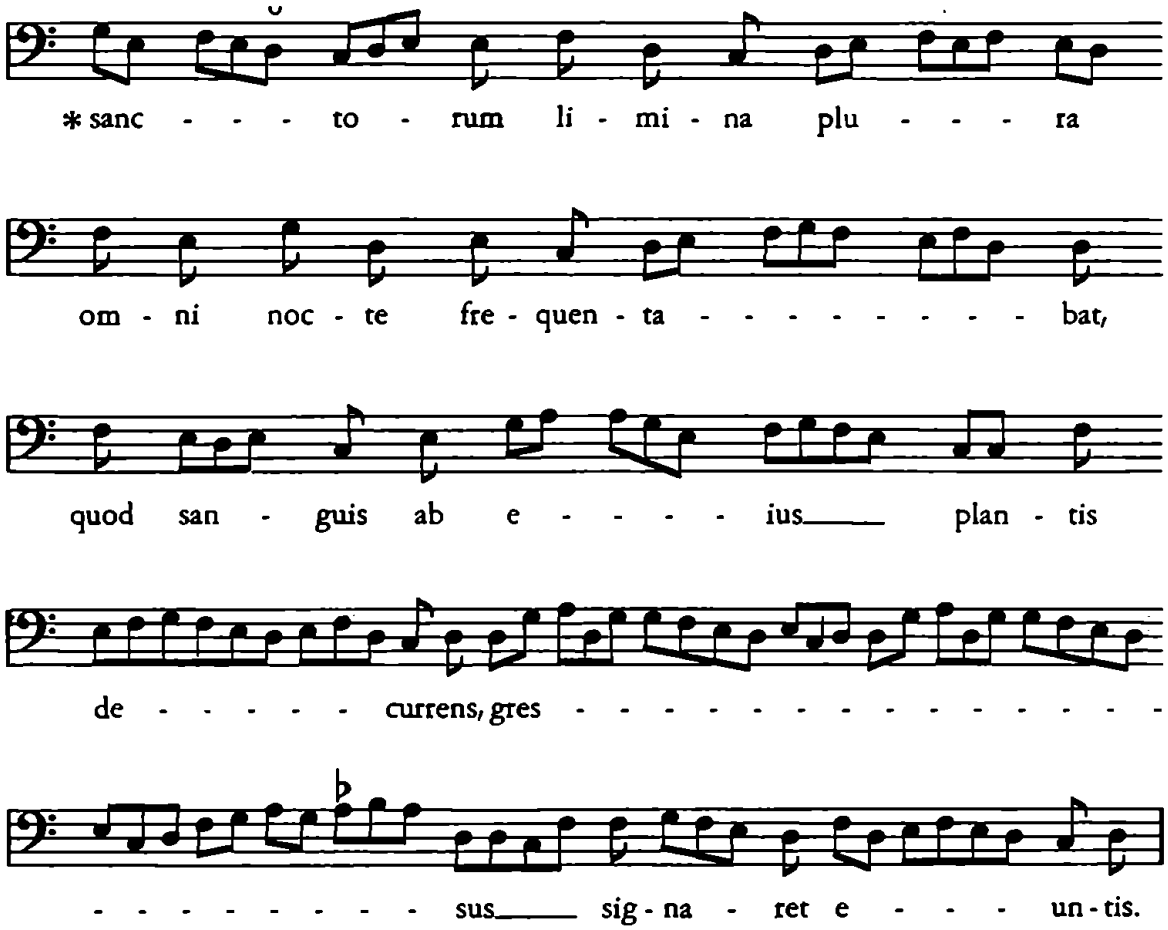

Versus.

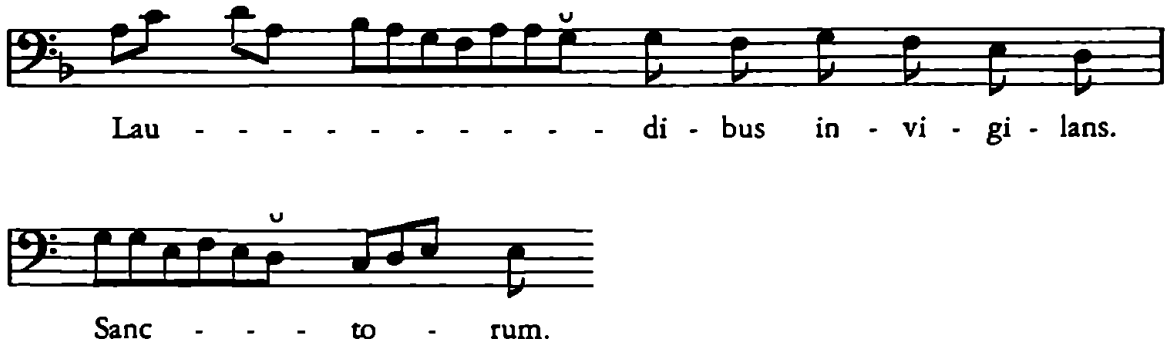

[*Leccio*] *V*. Quadam die anno — resipisceret a doctrina. Tu

Responsorium [*V.*]

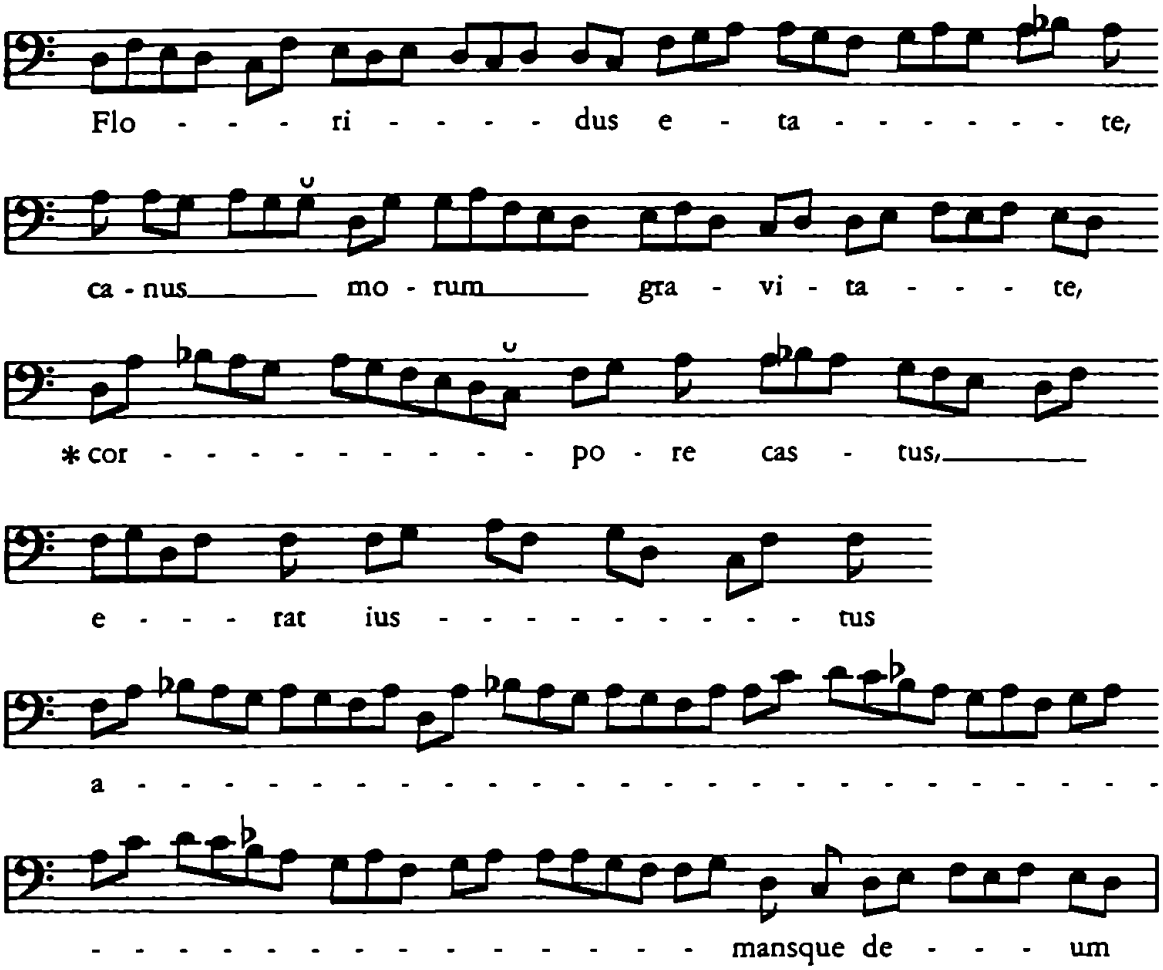

Versus.

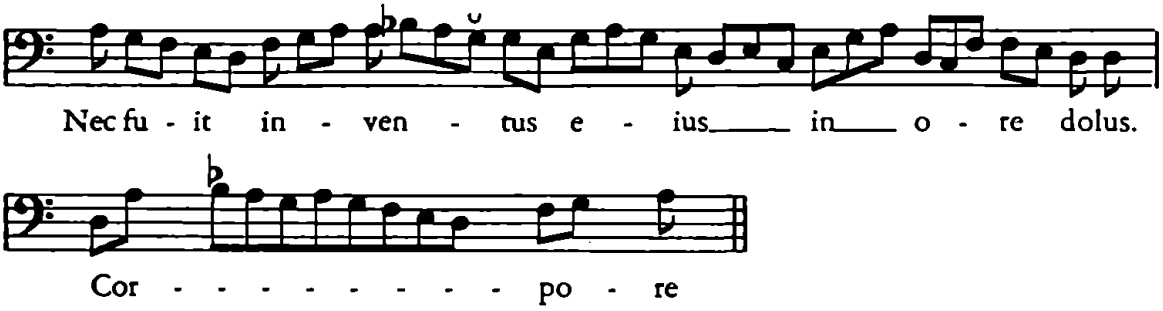

[*Leccio*] *VI.* Sub cuiusdam vero — eum dimiserunt. Tu

Responsorium [*VI.*]

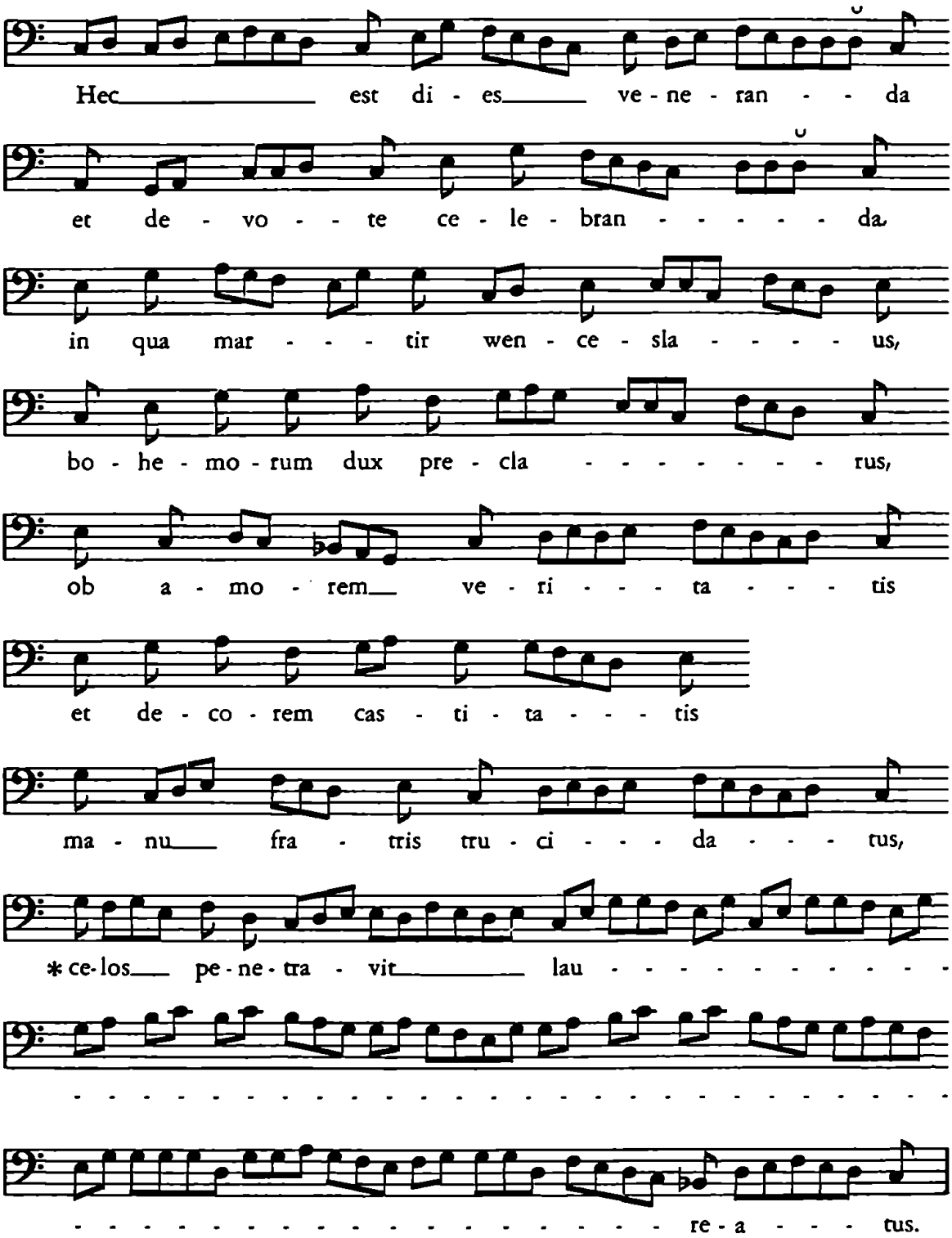

Versus.

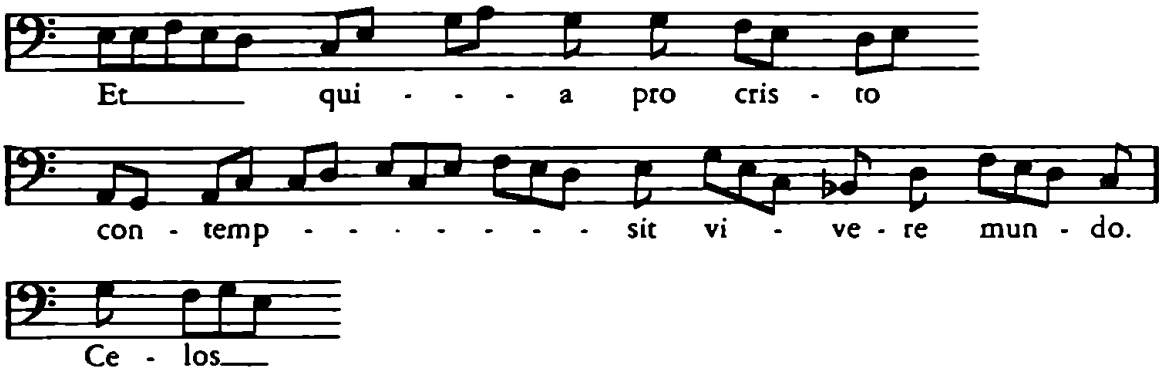

Versus.

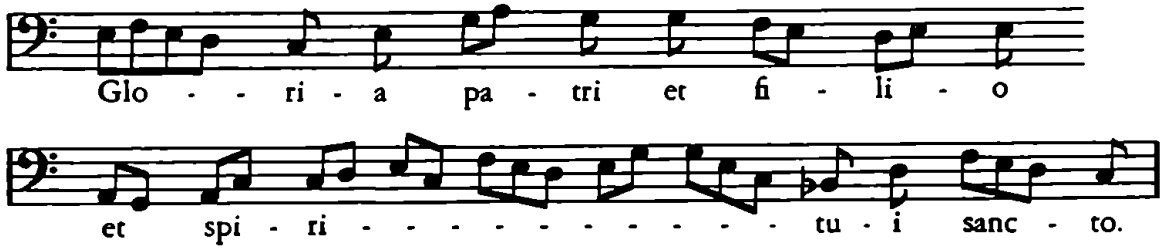

In III. nocturno.

Antiphona [1].

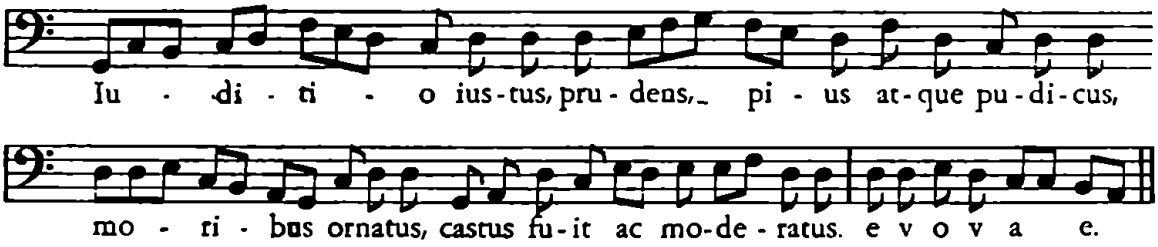

Antiphona [2].

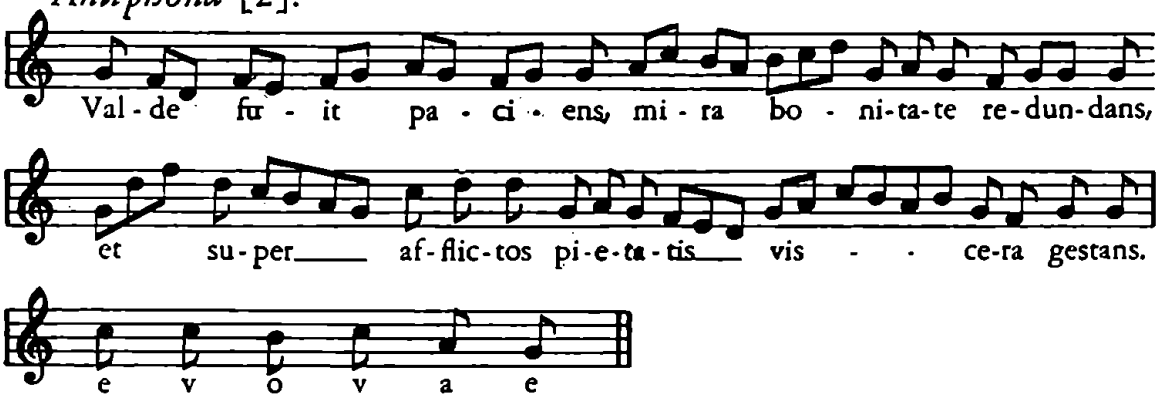

Antiphona [3].

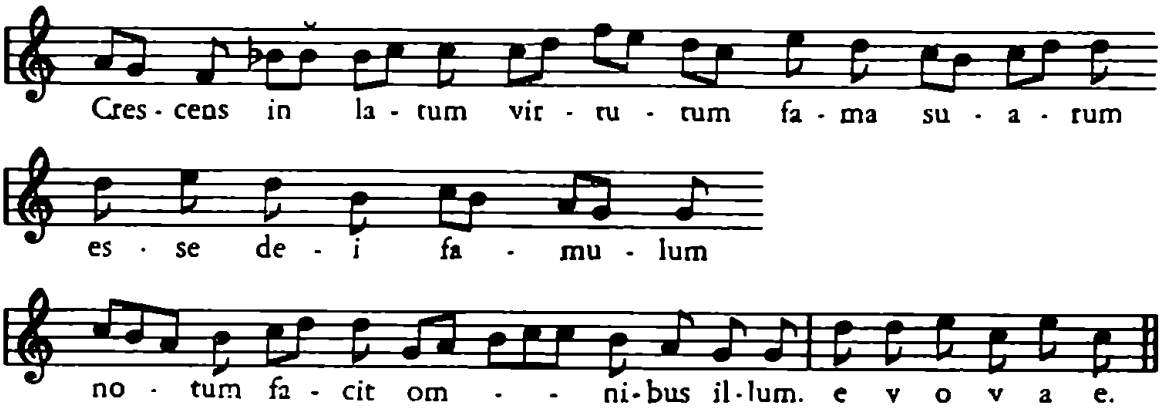

[*Leccio*] *VII.* Cuius rei ipse — illesus revisit. Tu

Responsorium VII.

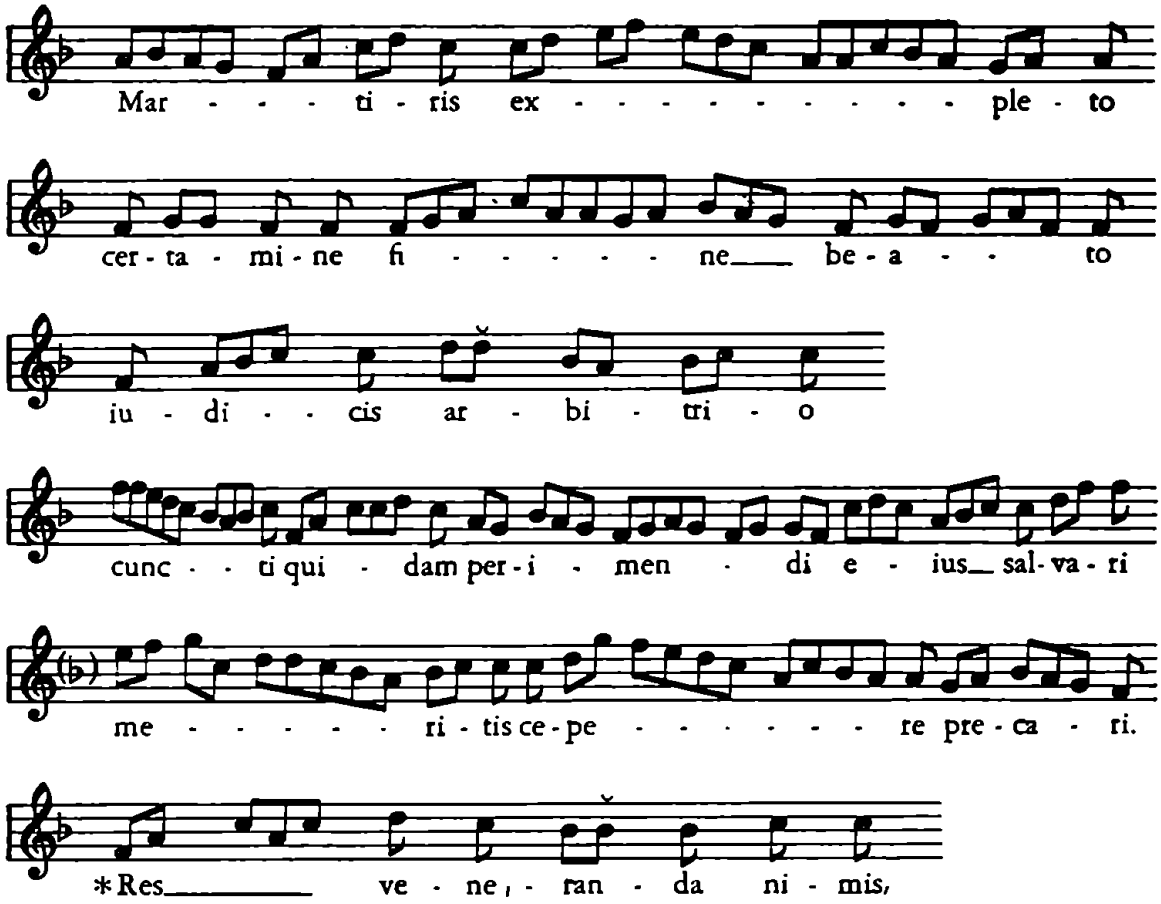

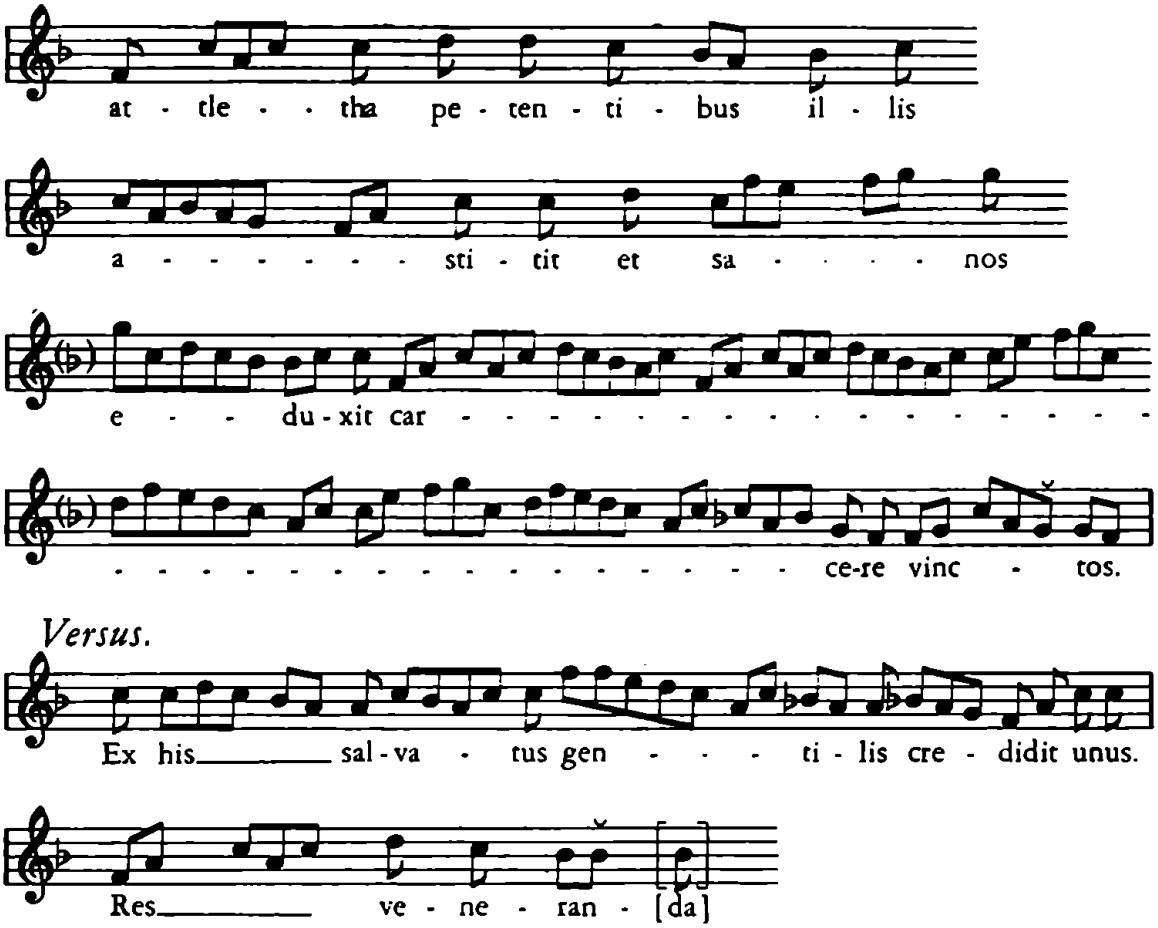

[*Leccio*] *VIII.* Noctis autem sequentis — ne differas in longum. Tu

Responsorium [*VIII.*].

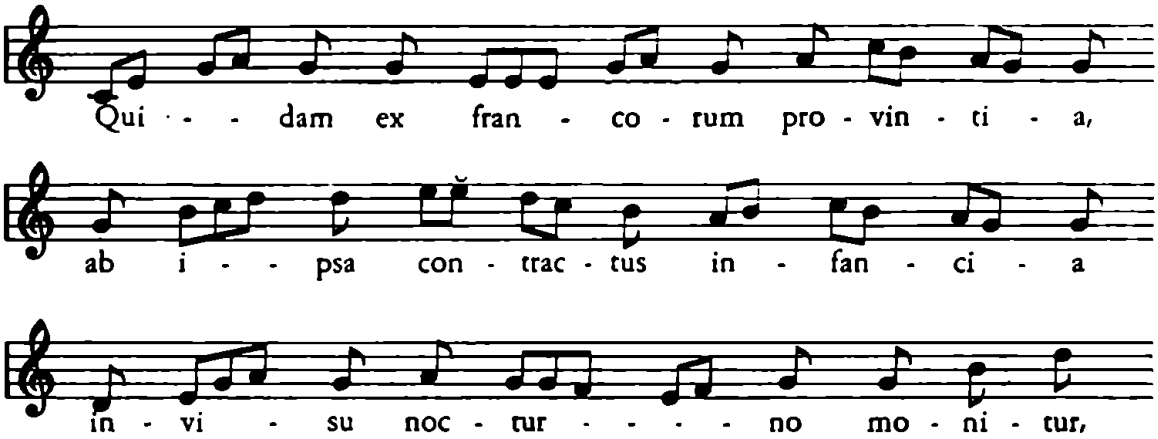

se - du - lo pra - gam de - du - ci - tur,

quan - to - - vis da - - to pre - ci - - - - - - - - o

cer - tus de___ po - - li - ci - to

* mar -

- - - - - - - - - - - - - - - - ti - ris be - ne - fi - ti - - o.

Versus.

Cu - - - ius cu - ra - - - tus pre - si - di - o,

lau - des fe - rens wen - ce - zla - - - o,

do - mum_ re - dit cum gau - di - - - - - - - - o.

Martiris

[*Leccio*] *IX.* Resumpto iterum — per infinita secula seculorum amen. Tu autem.

Evangelium. Si quis vult post me venire, abneget.

Responsorium [*IX.*].

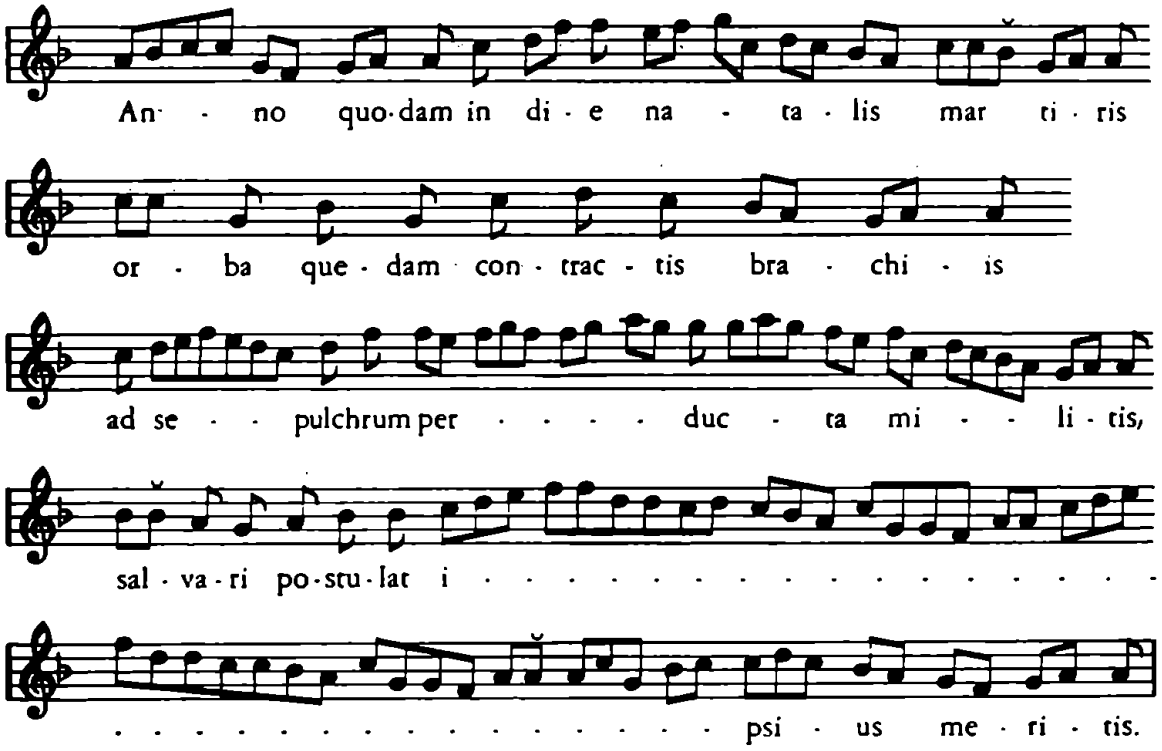

Versus.

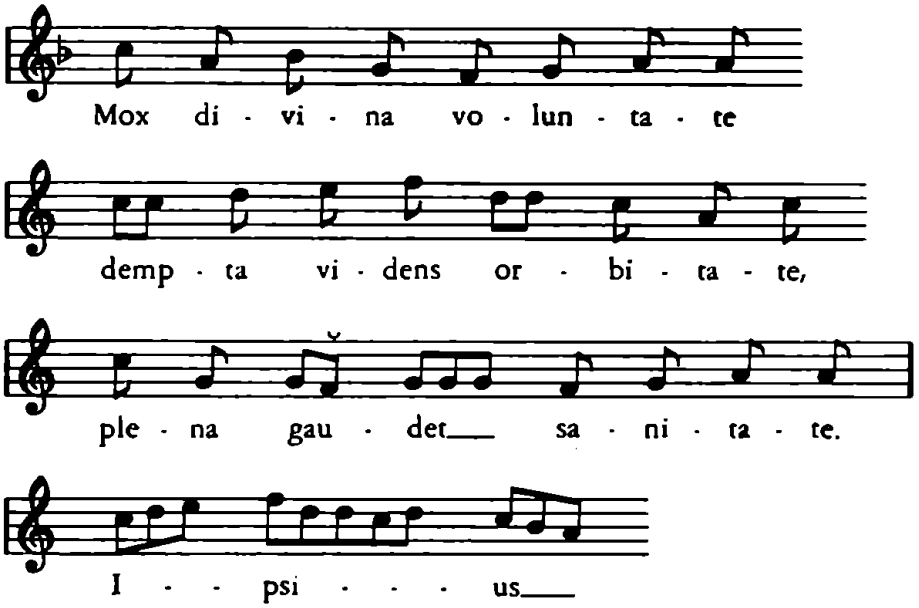

Versus.

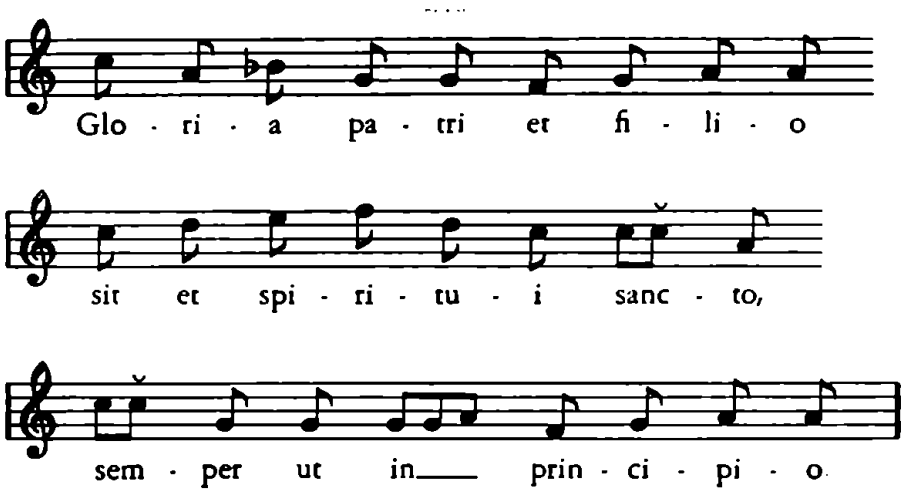

Responsorium [X.].

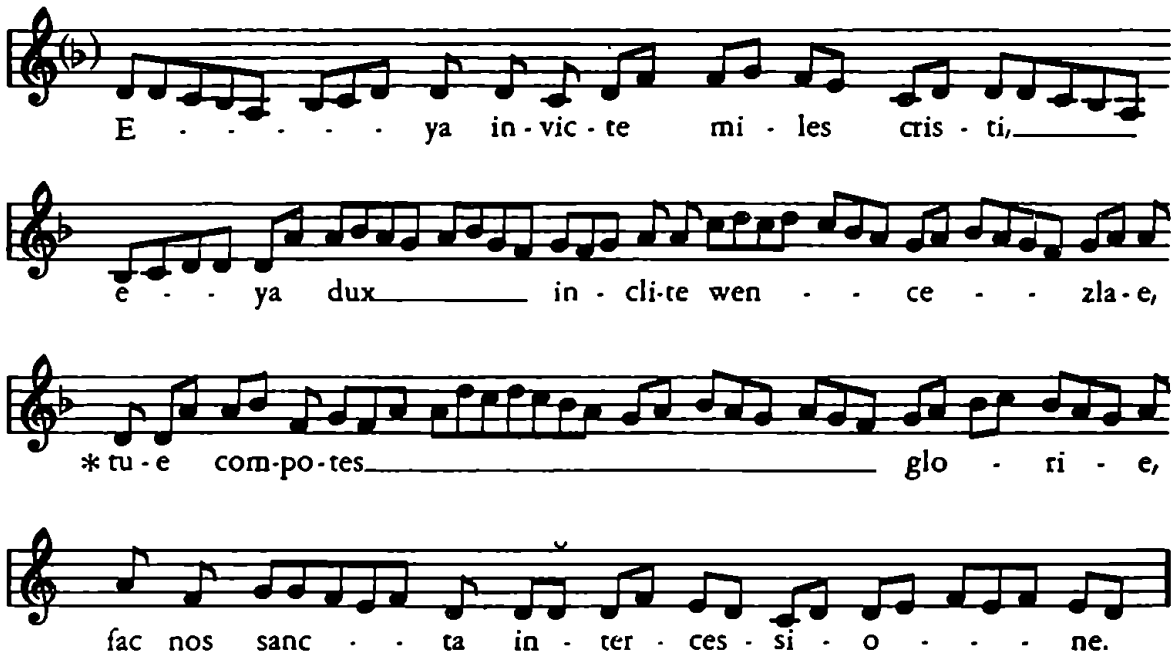

Versus.

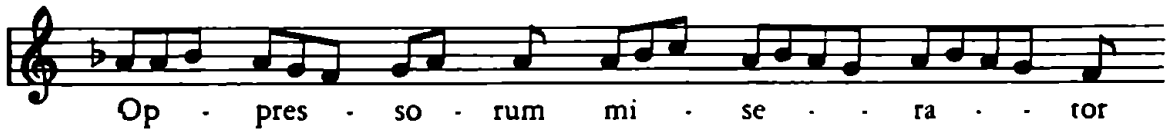

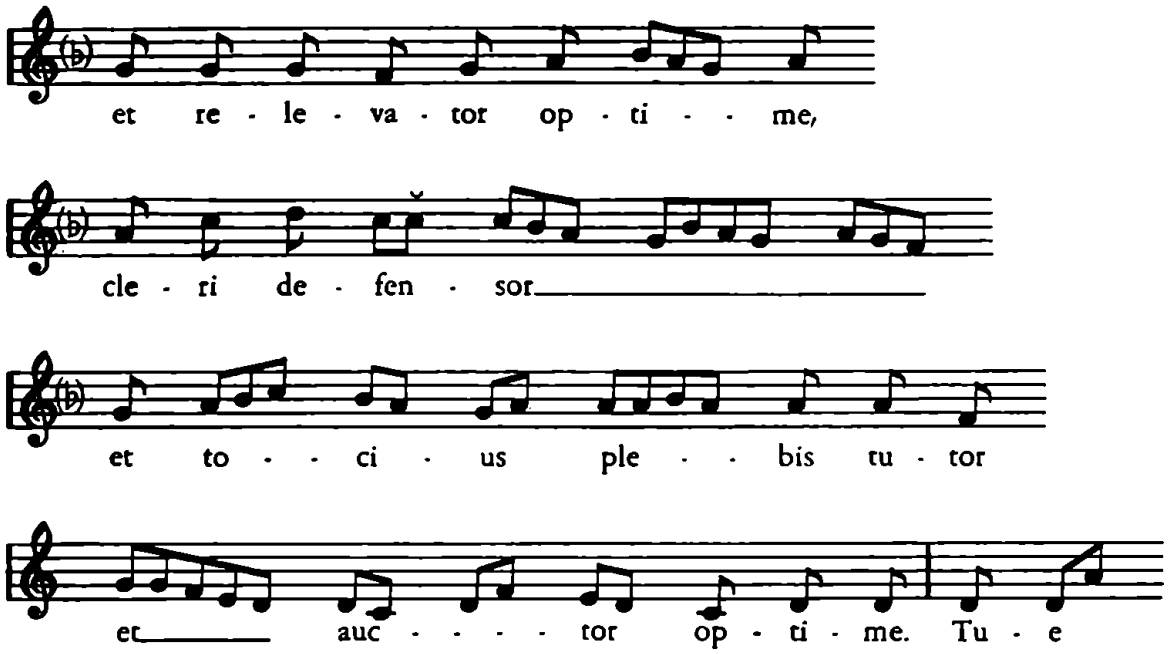

Versus.

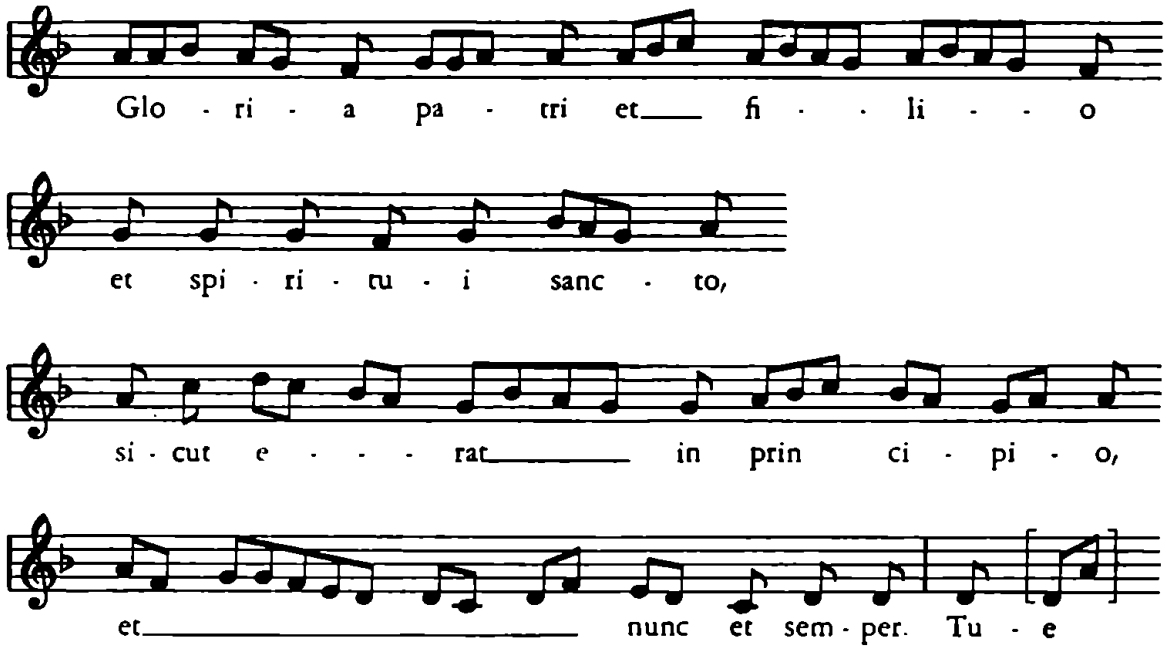

Laudes.

Matutina laus.

Matutinarum laus, laudes matutinales, cantus matutinalis, sollemnitas matutinorum, in matutinis laudibus, zkráceně in matutinis, nyní laudes, laudy.

Jako v nešporech a ve vigiliích (nynějším matutinu), jest v laudách rozlišovati znění a) benediktinské (svatojirské), b) svatovítské a c) olomoucké.

a) *Benediktinské laudy* následovaly po krátkém přerušení, kdy se skončilo matutinum. A Pascha autem usque ad Novembres sic temperetur hora, ut Vigiliarum agenda (officium) parvissimo intervallo, quo fratres ad necessaria naturae exeant, mox matutini, qui incipiente luce agendi sunt, subsequantur (Butler, Cap. VIII, 41).

Po obvyklém úvodu Deus in adiutorium... se zpívaly o nedělích a tím i v oficiu de sancto ž. 66 Deus misereatur nostri bez antifony in directum, ž. 50 Miserere mei deus secundum magnam misericordiam s alleluia, ž. 117 Confitemini domino a ž. 62 Deus, deus meus ad te de luce vigilo. Privatis diebus se zaměňovaly žalmy 117 a 62 za jiné, stanovené pro ferialní dny.

Byly tedy v benediktinských laudách 4 žalmy jako v benediktinských nešporech.

Po žalmech následovaly lectio, responsorium, ambrosianum (hymnus), versus, canticum de evangelia (ad Benedictus), litania (Kyrie eleison) a též oratio.

Benediktinská verse svatováclavských laud se zachovala ve svatojirských breviářích, které svým vznikem spadají asi do r. 1200. Nazveme ji svatojirskou. Jejími prameny jsou z univ. knih. praž. svatojirský breviář VI E 13 s cheironomickou notací, ss. 418, 419; breviář VI E 4c, s. 311, a svatojirský breviář XII E 5, l. 182[b].

V nich se cituje pro svátek sv. Václava antifona *Qui me confessus fuerit* z commune unius martyris, podle níž jest vyhledati další antifony v oficiu o sv. Marcellovi. Antifona in evangelio čili ad Benedictus začíná v VI E 13 *O per omnia* a jest zapsána celá. Breviáře VI E 4c a XII F 5 citují jako antifonu in evangelio *Iste cognovit* z commune unius martyris, kterou jest vyhledati v oficiu o sv. Valentinovi. Orace *Omnipotens*

sempiterne deus je mimo citované rukopisy celá uvedena též v breviáři svatojirském XII E 1 ze 14. stol. na l. 163[a].

Znění benediktinské:

Matutina laus.
(VI E 13, ss. 418, 419.)

Antiphona. Qui me confessus fuerit. Cum reliqua [ut de s. Marcello]
℟. Letabitur iustus.
Ymnus. O martir cristi.
℣. Iustus ut palma florebit (s neumami nad florebit).
In evangelio antiphona. (Ad Benedictus) O per omnia laudabilem virum, cuius meritis ab omni slade liberantur, qui ex toto corde querunt illum.
Oracio. Omnipotens sempiterne deus fortitudo certantium et martirum palma sollempnitatem hodierne diei propicius intuere [1] et ecclesiam tuam continua fac celebritate letari [1] et intercessione beati Wencezlai martiris tui omnium in te credentium vota perficias. Per

Z uvedeného textu částí laud podle breviáře VI E 13 kláštera sv. Jiří vysvítá, že jen antifona ad Benedictus (in evangelio) jest rýmována; ostatní části jsou přejaty z obecného formuláře de communi unius martyris. Antifona *Qui me confessus fuerit* je první antifona laud z téhož commune a tudíž poukazem (cum reliqua) pro další antifony. I orace je všeobecného rázu s vložkou o sv. Václavu.

Od benediktinských čili svatojirských laud se odlišují laudy, jak je stanovil *řád římský.* V nich bylo původně 6 žalmů, a to ž. 62, 66, 50, 117, 148, 149, 150. Žalmy 62 a 66 se spojily v jeden pod jednou malou doxologií Gloria patri, čímž ze sedmi žalmů touto kontrakcí vzniklo 6 žalmů.

Po žalmech s jejich antifonami četl kněz lekci čili capitulum, jehož

[12] Antifonář Zlaté Koruny XII C 11 má notaci gotickou, antifonář XII C 7a z téhož cisterckého pramene je psán notou rhombickou, ve které se jeví zbytek virgy na počátku

text se přejal ze začátku (ex capite) epištoly, předepsané na týž den v mešním formuláři. Capitulum nemělo ani předchozí benedikce ani závěru Tu autem. Následovaly hymnus, canticum Benedictus dominus deus Israhel s antifonou, zvanou de evangelio čili ad Benedictus, poté Dominus vobiscum, Et cum spiritu tuo, Oremus s orací, velkou doxologii, končící amen. Na to chlapci zazpívali Benedicamus domino, sbor Deo gratias. Podle potřeby se připojila suffagia sanctorum, t. j. komemorace svátku, připadajícího na týž den. Po oraci, eventuálně po komemoraci zazpíval kněz, nikoliv chlapci, Benedicamus domino, sbor odpověděl Deo gratias.

Tak bylo v 12. stol. Později, asi v 13./14. stol. měly laudy pět žalmů místo šesti. Tím jejich počet se vyrovnal žalmům nešporním. Každý žalm byl v laudách de dominica a de festo opatřen antifonou.

Svatováclavské laudy podle římského způsobu mají pět žalmů s antifonami a další části, jak byly uvedeny na základě Beletha (Migne, PL 202, s. 140). Tento římský způsob svatováclavských laud vykazuje dvoje další znění, b) *svatovítské,* c) *olomoucké.* O benediktinské versi a) byla již řeč.

b) *Svatovítská verse* svatováclavských laud jest nejúplnější a nejčastější. Vykazuje především text, případně i nápěv pěti antifon. Capitulum jest jen citováno s odkazem na nešpory slovy ut sero nebo ut supra (Iustum deduxit). Ve většině rukopisů se uvádí hymnus Dum matutinis. Hymnus Dies venit jest pro laudy citován v rokycanském breviáři z 15. stol. Nár. mus. praž. XVI A 2, l. 187[b]. ℟. Iustus ut palma a ℣. Sicut cedrus jsou ve všech rukopisech ustáleny, rovněž antifona ad Benedictus Hic dives. Oratio ut sero et hec sola. Není tedy o svátku sv. Václava komemorace.

Z prohlédnutých rukopisů pro tuto versi b) lze uvésti: olomoucký antifonář C O 44 z poč. 14. stol., II. historie; antifonář Arnošta z Pardubic z r. 1363 z knihovny metr. kap. praž. P VI/3, ll. 72[b]—74[a]; pergamenový breviář bez not 14. stol. univ. knih. praž. XII E 1, l. 163[a]; notovaný breviář kláštera sv. Jiří 14. stol. univ. knih. praž. XII E 15b, ll. 49[b]—63[a]; svatojirský breviář téže knih. XIII E 14/e ze 14./15. stol., s. 800; admontské sborníky notované sign. 717 ze 14. stol., l. 50[b] a sign. 703 z 15. stol., ll. 60[a]—61[a]; breviář Nár. mus. praž. XIII F 14 ze 14. stol.; rokycanský breviář z 15. stol. Nár. mus. praž. XVI A 2, l. 187[b] a tištěný breviář z r. 1492, ll. 422[ab]. V antifonářích[12] univ. skupin. Při žalmových diferencích se vyskytuje však v obou rukopisech jen hřebová virga, která budí domněnku, že oba rukopisy měly společnou předlohu.

knih. praž. XII C 11 z 13. stol. a XII C 7a z 13./14. stol. jest uvedena pouze pátá antifona Laudant dominum de celis a antifona ad Benedictus Hic dives in apice. Mimo to je v XII C 7a vynotován hymnus Dum matutinis (209b—210a).

Antifony tvoří dohromady poetickou legendu svatováclavskou, navazujíce na legendy prosaické.

Sv. Václav po laudách vstává o půlnoci a jest po té záhy umučen. Jeho krve nelze smýti, aby nebyl zahlazen zločin. Při převážení jest vůz s jeho ostatky přemístěn na protější břeh řeky. Blažený vojín svatý Václav jest útočištěm nemocných a přemožených. Andělští duchové chválí Pána v nebesích, sestupujíce s nebes k hrobu světce. Tyto antifony nevykazují nic nového. Básnickou formou jsou však všechny pozoruhodné a krásné. První dvě antifony jsou v modu dorském, třetí a čtvrtá ve frygickém, pátá antifona v F-dur, hymnus Dum matutinis v mixolydickém, antifona ad Benedictus Hic dives v F-dur. Je pozoruhodné, že v polovině 14. stol. se objevuje v laudách už tónina duálního systému F-dur. Melodie vykazují značnou melismatiku.

c) *Olomoucké znění* svatováclavských laud je uvedeno ojediněle v první historii olomouckého antifonáře z počátku 14. stol. CO 44 odl. 257b v kapitulní knihovně v Olomouci. Obsahuje pět antifon a antifonu in evangelio s notací, jež jsou odlišny od laud svatovítských. Ostatních částí laud tu není. Patrně se převzaly z druhé historie svatováclavské téhož antifonáře, běžné i v jiných rukopisech, nebo de communi unius martyris.

Ve čtvrté antifoně vykládá básník, jak Pán se zjevil sv. Václavu před smrtí a posiloval ho ve vytrvalosti. Ostatní antifony se dotýkají známých životopisných dat.

Ani v laudách svatovítských ani olomouckých nejsou k antifonám uvedeny žalmy. Byly přejaty z commune unius martyris, jež jsou tytéž jako de dominica. Uvádí je tištěný olomoucký žaltář z r. 1499 v tomto pořadí: ž. 92. Dominus regnavit, ž. 99. Iubilate deo omnis terra, ž. 62. Deus, deus meus, ad te de luce vigilo, ž. 4. Canticum trium puerorum Benedicite omnia opera domini (Dan. III.), ž. 5. Laudate dominum de celis.

b) *Nápěv svatovítský.*

Notace z antifonáře Arnošta z Pardubic z r. 1363, sign. P VI/3. Varianty a doplňky: XII E 156 A; 703 = B; 717 = C; XVI A 2 = D; Cim. 7 = E.

P VI/3 72[b], 73[a].

Antiphona 1.

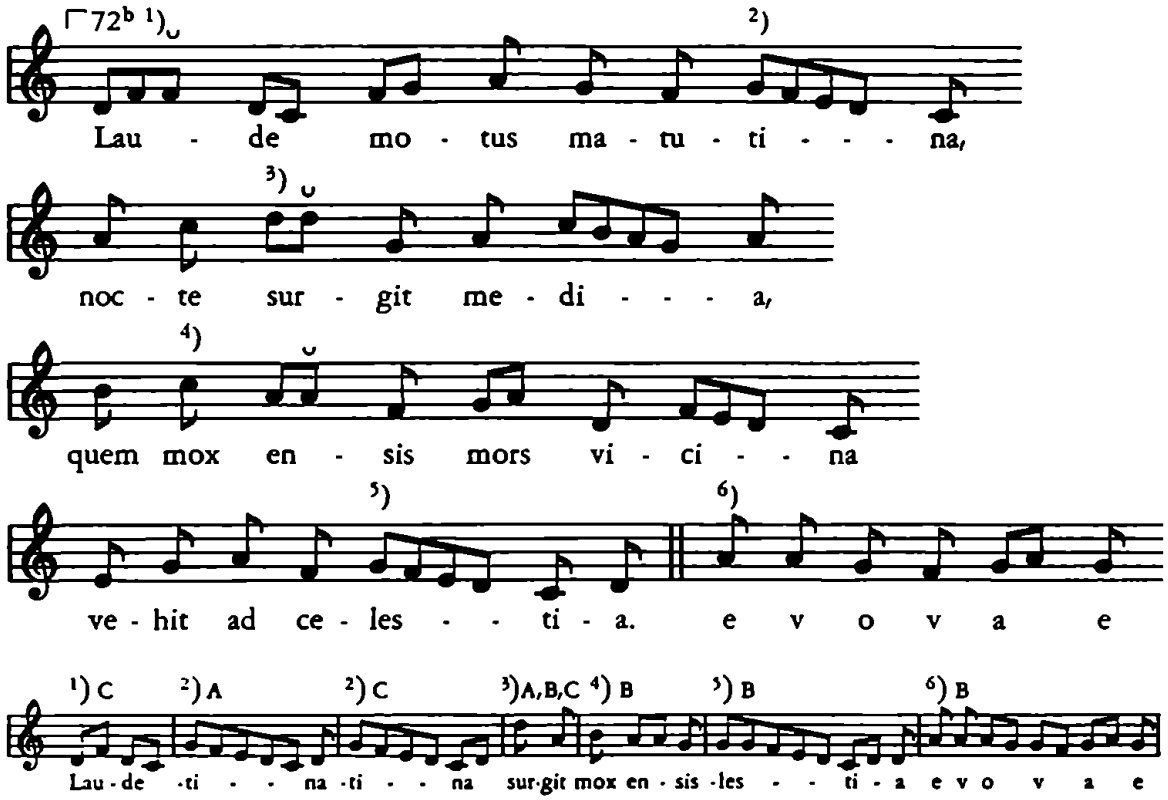

Antiphona 2.

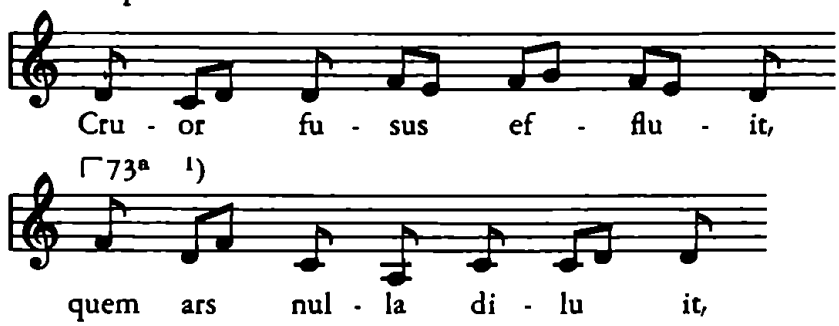

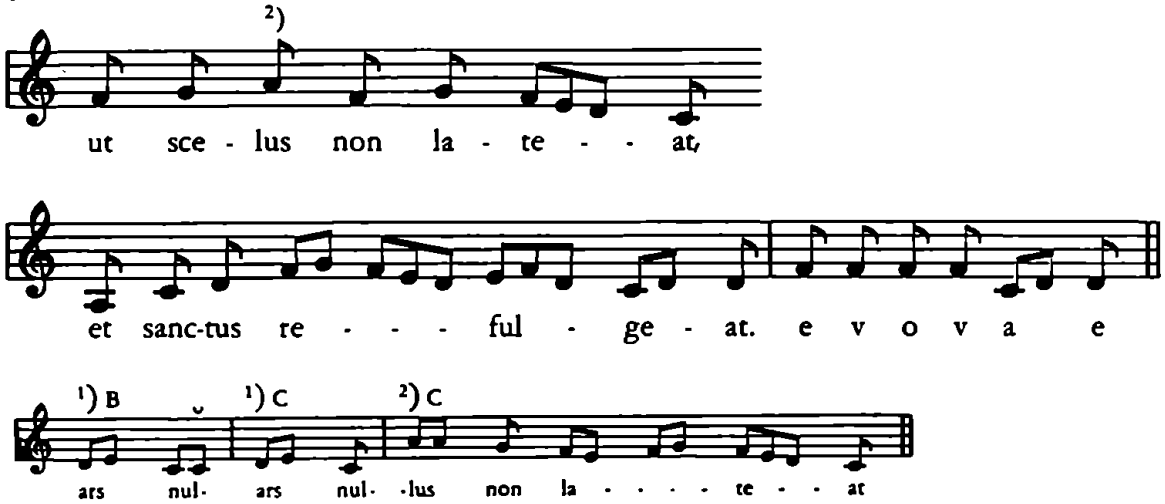
2)
ut sce - lus non la - te - - at,
et sanc-tus re - - - ful - ge - at. e v o v a e
1) B
1) C
2) C
ars nul- ars nul- -lus non la - - - - - te - - at

Antiphona 3.

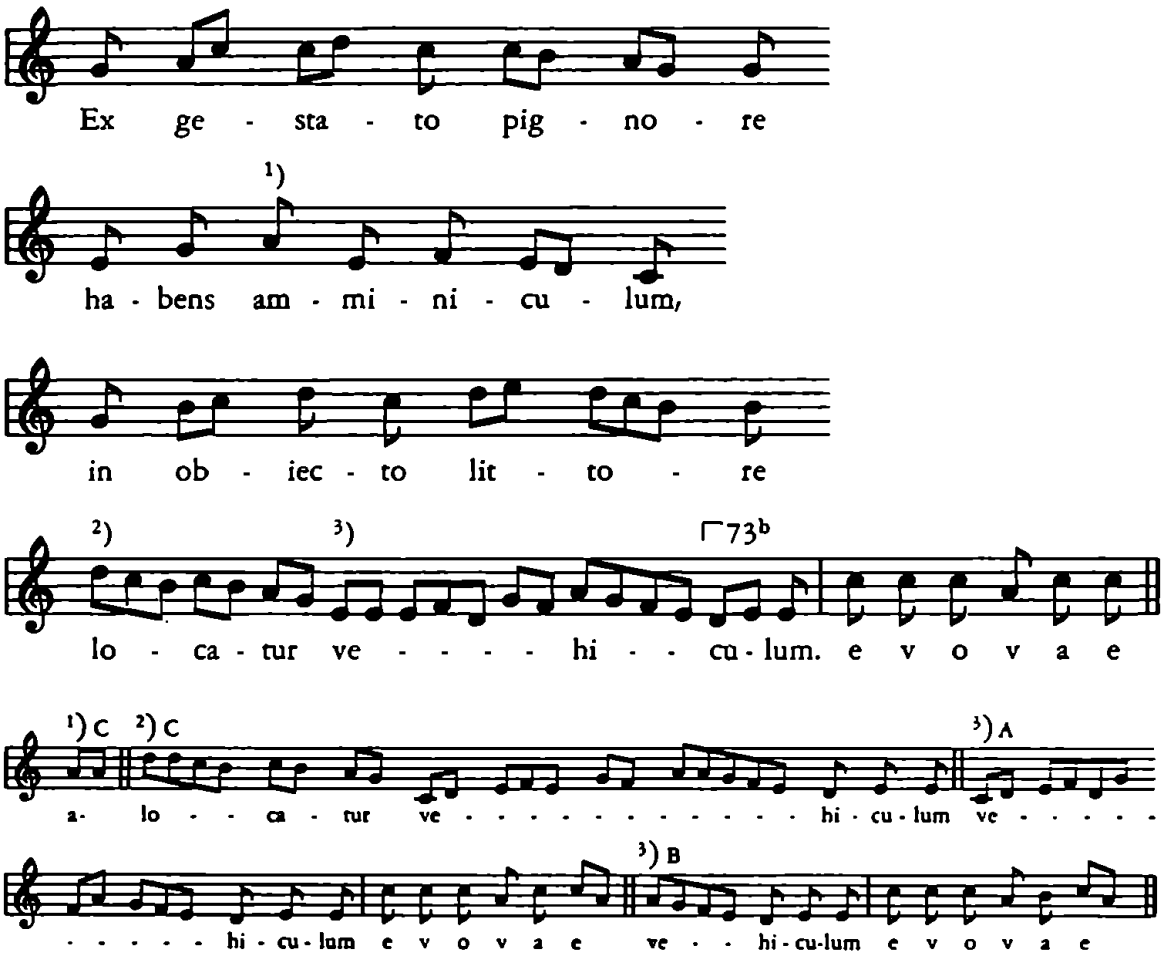
Ex ge - sta - to pig - no - re
1)
ha - bens am - mi - ni - cu - lum,
in ob - iec - to lit - to - re
2)
3)
73b
lo - ca - tur ve - - - - - hi - - cu - lum. e v o v a e
1) C
2) C
3) A
a- lo - - ca - tur ve - - - - - - - - - - - - hi - cu - lum ve - - - - -
3) B
- - - - - hi - cu - lum e v o v a e ve - - hi - cu-lum e v o v a e

Antiphona 4.

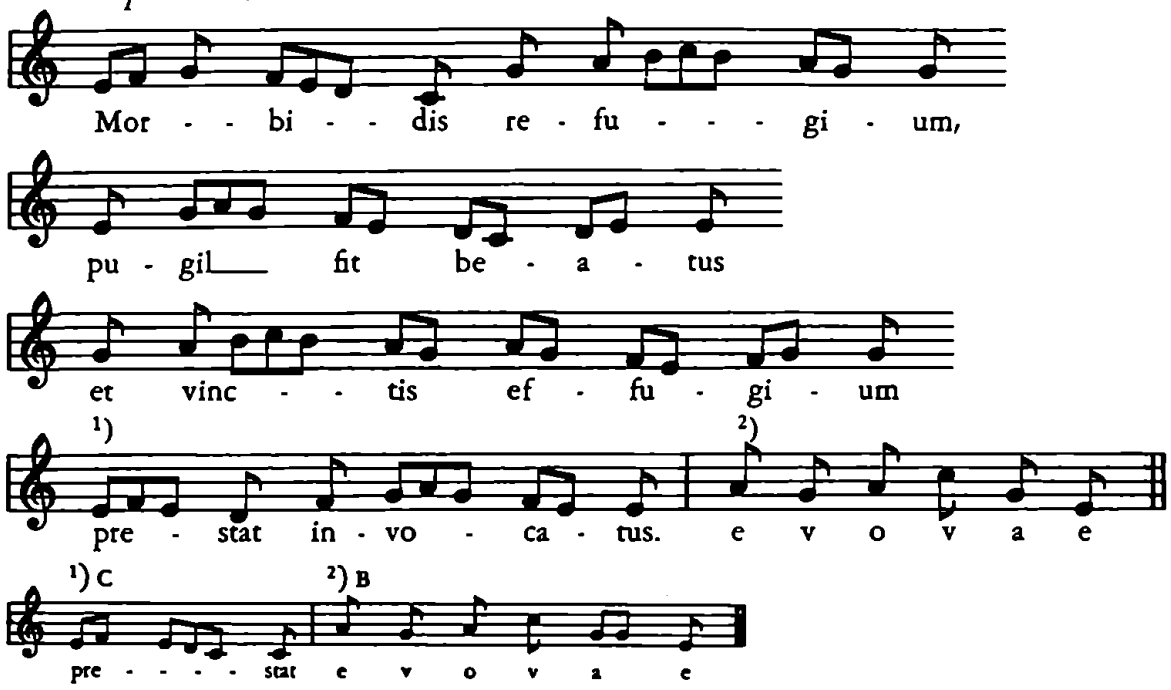

Antiphona 5.

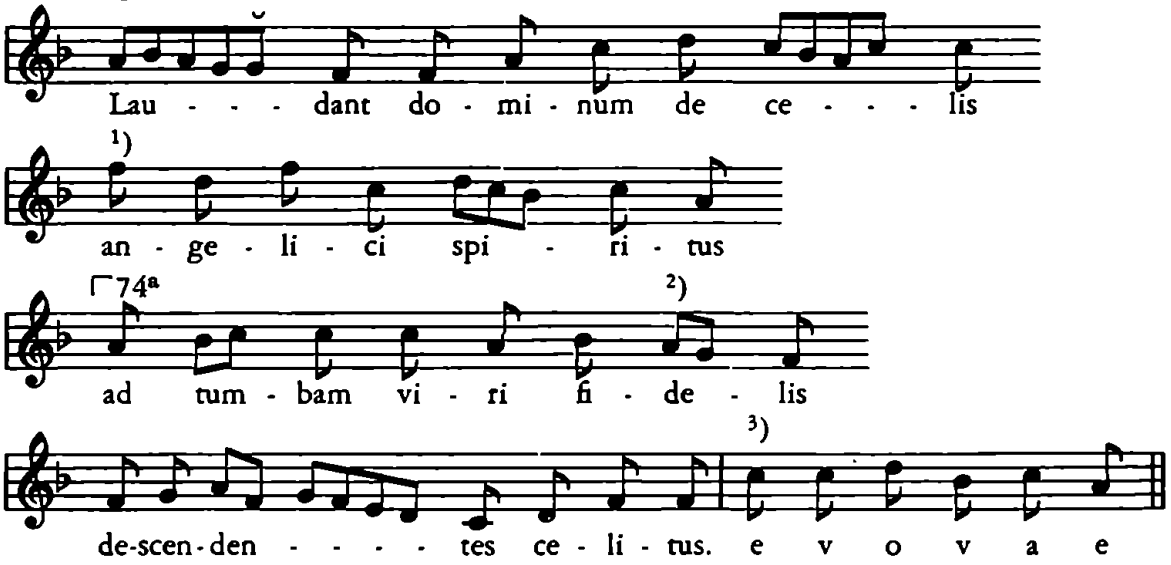

Capitulum ut sero. B D.

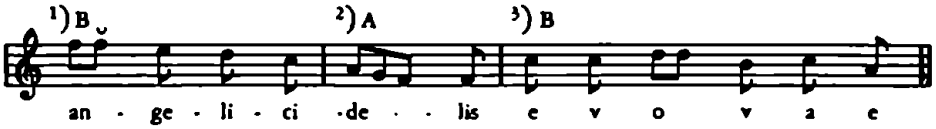

Hymnus. A, 60[ab]; E, 144[b].

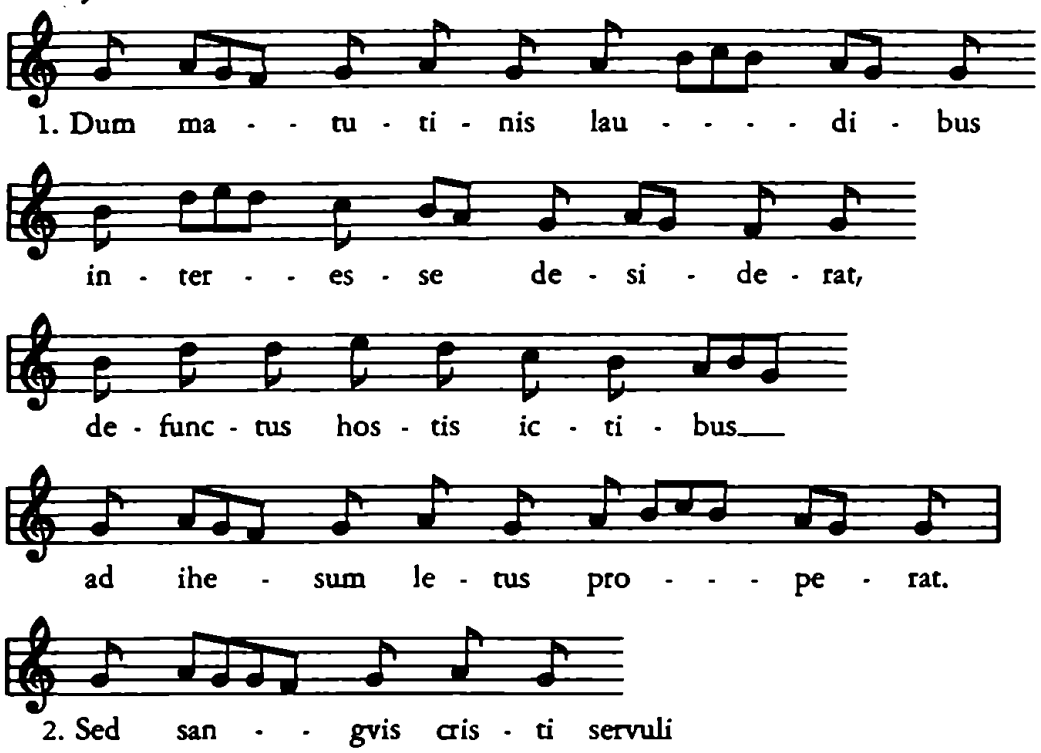

2. Sed sangvis cristi servuli
effusus per invidiam,
clamat in aures populi
fratris eius perfidiam.

3. Qui arte nulla tergitur,
dum die floret postera
et a cunctis conspicitur
facti designans scelera.

4. Trinitati sit gloria,
per cuius beneficia
[wenceslaus in populis
tantis fulget miraculis].

Versus. Iustus ut palma florebit.
Responsorium. Sicut cedrus libani [multiplicabitur]. A, 60[b]; B, 61[a].

Ad *Benedictus antiphona.* P VI/3, 74[a].

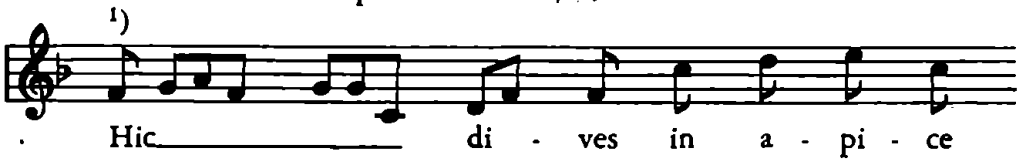

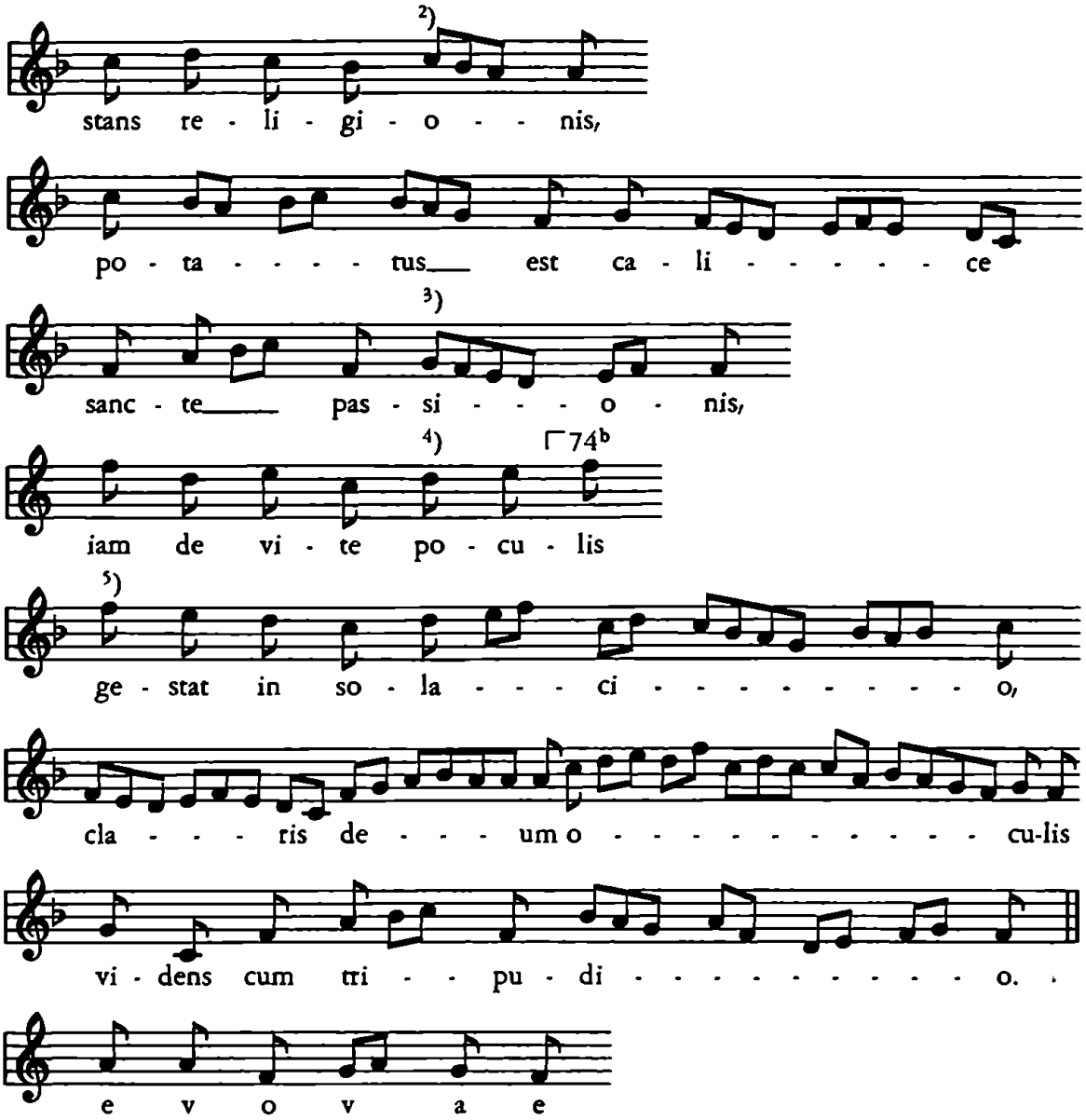

Oracio ut sero et hec sola. D, 187b.

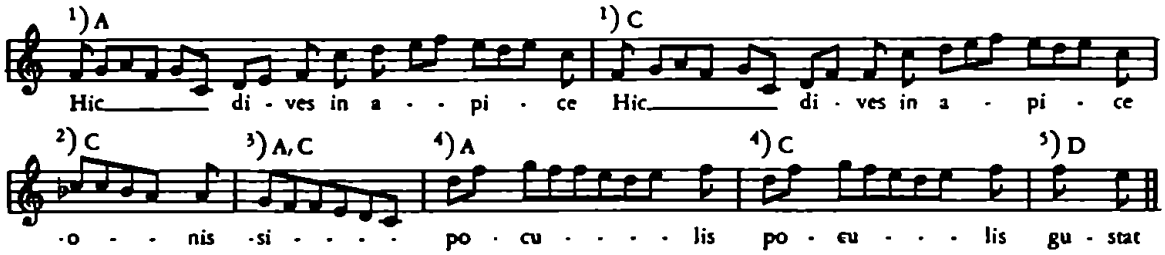

c) *Nápěv olomoucký.*

Antifonář olomoucký CO 44 z poč. 14. stol. od l. 257[b]. Prvé oficium o sv. Václavu.

Antiphona 1.

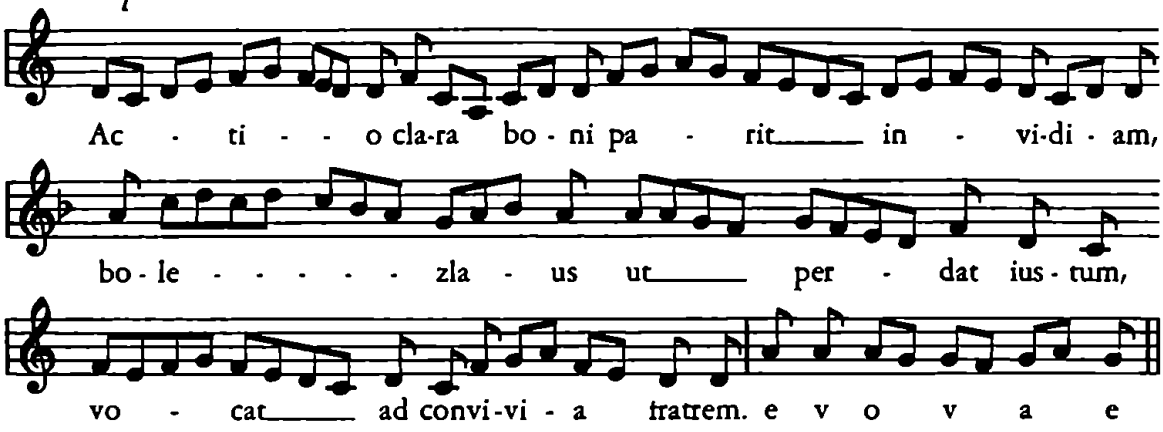

Antiphona 2.

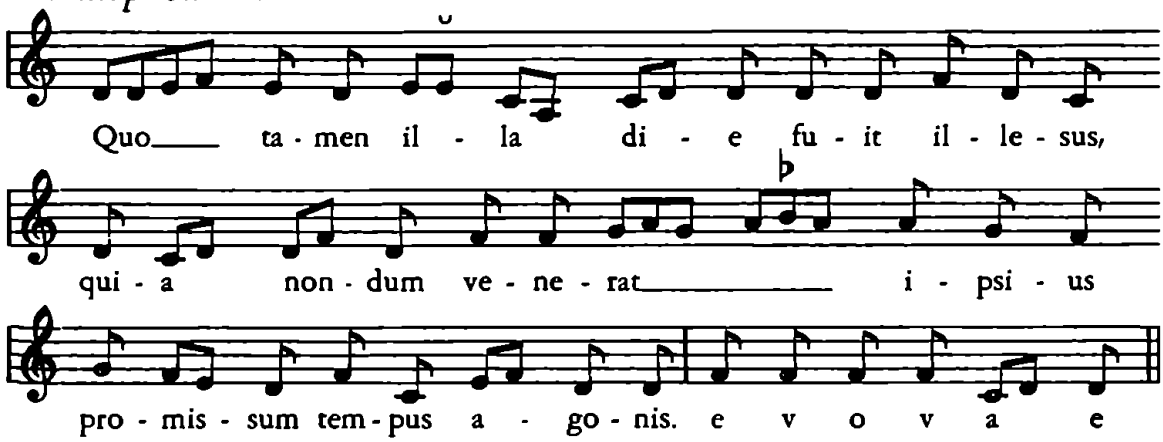

Antiphona 3.

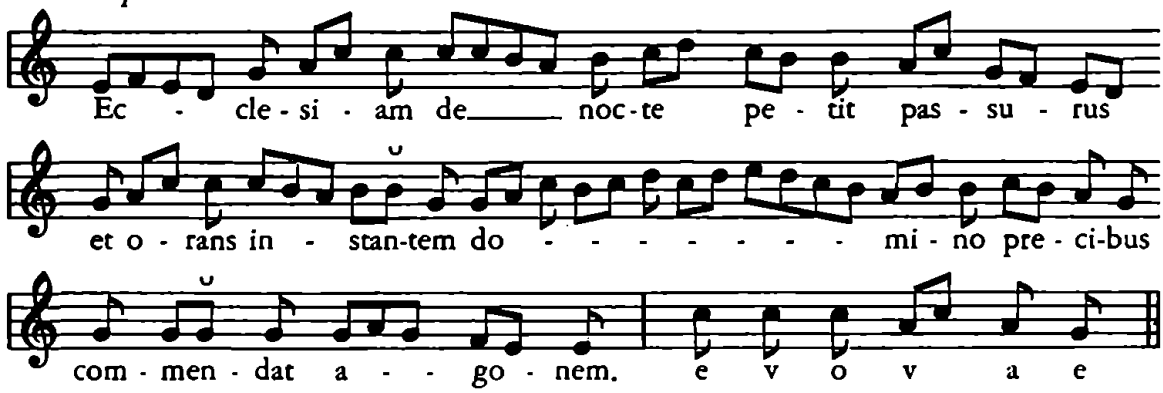

Antiphona 4.

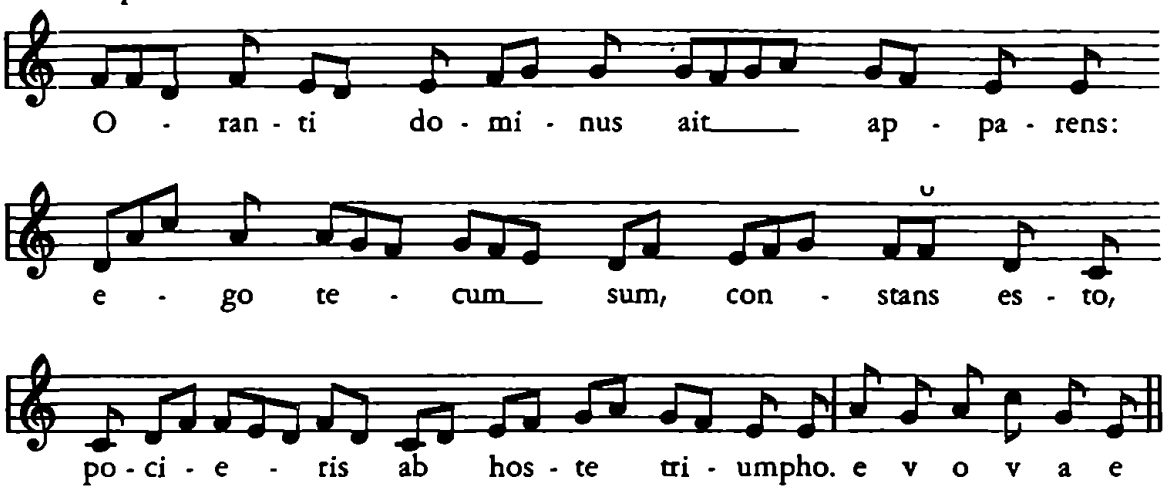

Antiphona 5.

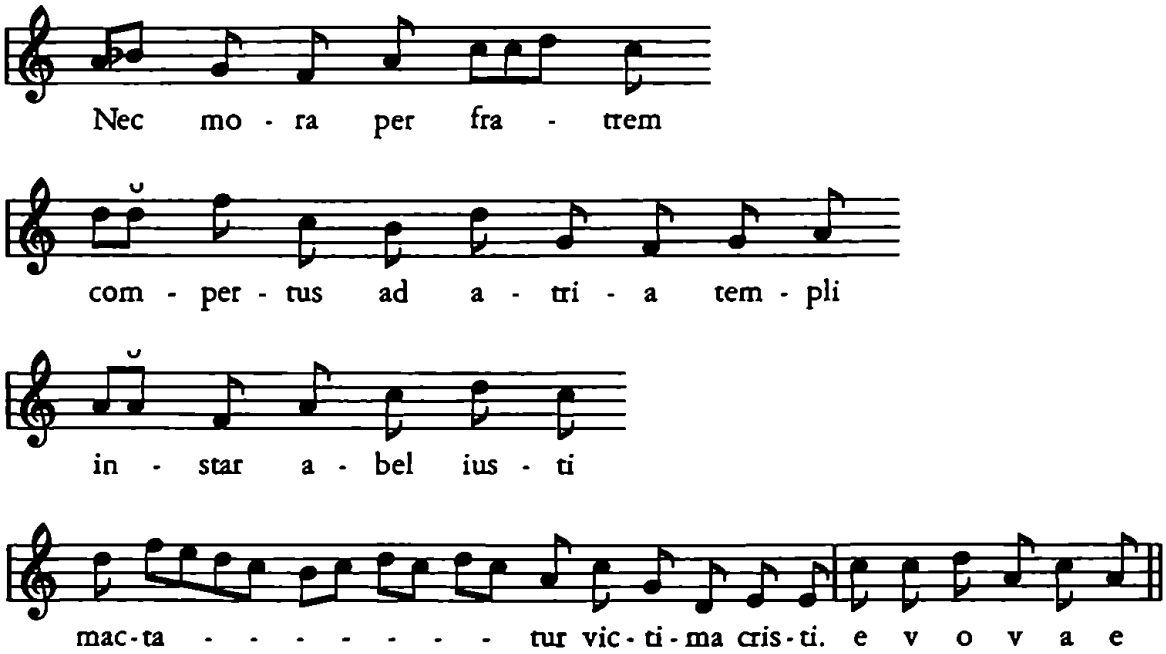

In evangelio antiphona.

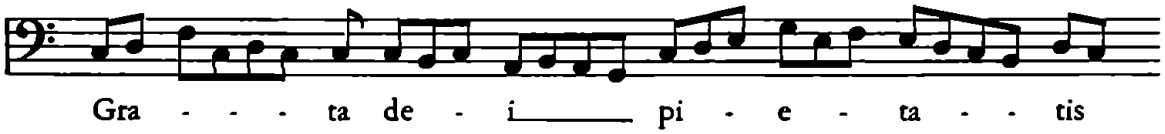

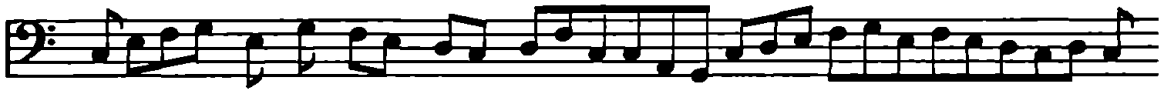
ius-to - rum pre-mi - a li - - - - - - - brans,

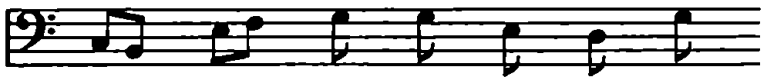
mar - ty - ris ob me - ri - tum

fe - - - - - cit ve-ne - ra - bi - le sig - - - - - - num,

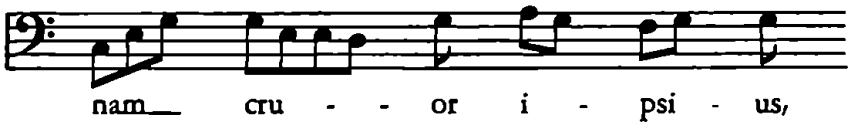
nam cru - - or i - psi - us,

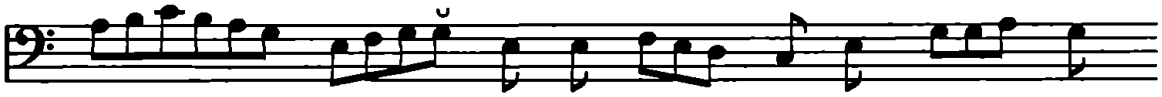
tem - - - - - - - pli per li - mi - na spar - sus,

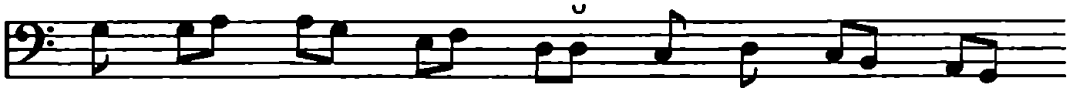
ab - ra - di nul - la po - tu - it

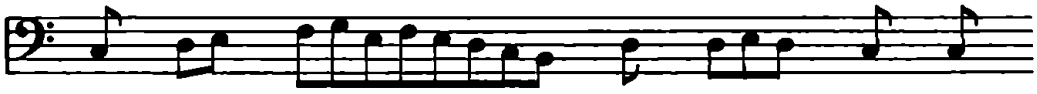
ra - ci - o - - - - - - nis ha - - be - na,

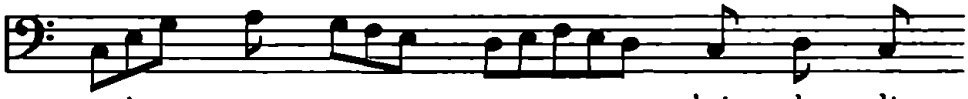
qui tac - tus mem - - bris de - dit

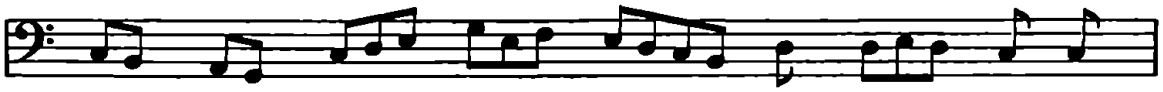
e - gris do - - - - - - - - na sa - lu - tis.

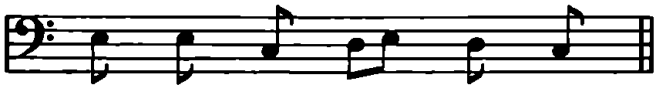
e v o v a e.

Ad horas matutina laus.

Prima, tertia, sexta, nona.

Prameny:

XII C 11, l. 204[b], not. antifonář univ. knih. praž. z 13. stol.
VIII C 15, l. 134[b], breviář univ. knih. praž. ze 14. stol.
C O 155, breviář kap. knih. olom. ze 14. stol.
XV F 12, ll. 278[b]—283[a], breviář Nár. mus. praž. ze 14. stol.
XVI A 2, rokycanský breviář Nár. mus. praž. z 15. stol.
XVII CD 29, l. 91[a], Rationale divinorum officiorum, editum per Guillermum durandi, presulem Mimart., Lugduni 1516, tisk univ. knih. v Bratislavě XVII CD 29.
A V 29, l. 422[b], tišt. breviář z r. 1492.
Psalt. olom., Psalterium Olomucense z r. 1499, vydal Tobolka.
Butler, Sancti Benedicti regula monasteriorum, c. XV, XVI 1—15, XVIII 1—33. Tisk.

Horae diurnae, denní hodinky prima, tercie, seksta a nona začínaly jako ostatní části oficia ℣. Deus, in adiutorium meum intende. ℟. Domine, ad adiuvandum me festina. Gloria patri.

Podle *benediktinské* regule měly všechny týž postup. Po Deus, in adiutorium následoval hymnus, tři žalmy, lectio una, versus, Kyrie eleison čili letania. (Butler.) O nedělích a svátcích byl do těchto denních hodinek rozložen text dlouhého ž. 118.

Podle *římského* způsobu byla prima rozšířena po Kyrie eleison o další verše, responsoria a orace asi v té podobě, jakou má dnes (Psalt. olom.; Rationale div. officiorum).

Podle toho lze přibližně uvésti hory o sv. Václavu.

Prima.

℣. Deus, in adiutorium . . .

Hymnus. Jam lucis orto sidere. Ps. Confitemini in Prima non dicitur (A V 29; XV F 12). Capitulum et responsoria de uno martyre. Hac die processio non agitur. Quod si hoc festum de dominico evenerit, ad processionem ℟. Castus mente. In statione Gloriosum et memoriter sine psalmo . Sequitur ℣. Corona aurea. In reditu ℟. Mors abelis. (A V 29, l. 422[b].)

Antiphona pro tři žalmy Cruor fusus (VIII C 15, 134[b]); Hinc prostratus in limine. (XII C 11, 204[a].)

Psalmi de uno martyre (CO 115).
1. Ž. 53. Deus in nomine tuo.
2. Ž. 118. Beati immaculati in via.
3. Ž. 118. Retribue servo tuo (Rationale div. officiorum, 91[a]).
Capitulum (lectio) de uno martyre.
Responsorium breve. Christe, fili dei vivi... V některých breviářích je vynecháno capitulum, v jiných ℟. breve.
Preces.
Oratio.

Tertia.

℣. Deus, in adiutorium.
Hymnus. Nunc sancte nobis spiritus (Rat. div. off.).
Antiphona. Ex gestato (VIII C 15).
O, pugil egregie (XII C 11).
Psalmi de dominica. Ž. 118, III. Legem pone.
Ž. 118, IV. Memor esto verbi tui.
Ž. 118, V. Bonitatem fecisti (Psalt. olom.).
Capitulum de uno martyre.
Responsorium de uno martyre (XVI A 2).
℣., ℟. *Oratio* de s. wenceslao.

Sexta.

℣. Deus, in adiutorium.
Hymnus. Rector potens, verax deus.
Antiphona. Morbidis (VIII C 15).
Corde et lingua (XII C 11).
Psalmi de dominica. Ž. 118, VI. Defecit in salutare tuum.
Ž. 118, VIII. Iniquos habui (Psalt. olom.).
Ž. 118, VII. Quomodo dilexi legem.
Capitulum et cetera de uno martyre (XVI A 2).
℣., ℟. *Oratio* de s. wenceslao.

Nona.

℣. Deus, in adiutorium.
Hymnus. Rerum, deus.

Antiphona. Laudant dominum (VIII C 15).
Gloriosum et memoriter (XII C 11).
Psalmi de dominica. Ž. 118, IX. Mirabilia testimonia tua.
Ž. 118, X. Clamavi toto corde meo.
Ž. 118, XI. Principes persecuti sunt me (Psalt. olom.).
Capitulum et cetera de uno martyre (XVI A 2).
℣., ℟. *Oratio* de s. wenceslao.

Vespera secunda in festo s. W. 28. září.

In secundis vesperis matutina laus. Druhé nešpory.

Nejstaršími prameny pro druhé nešpory o svátku sv. Václava 28. září jsou notované antifonáře Zlaté Koruny XII C 11 a XII C 7a z konce 13. stol. a pro druhé nešpory o Přenesení ostatků (Translacio) sv. Václava 4. března je svatojirský breviář XII F 5 z 12./13. stol. Podle provenience těchto rukopisů dá se souditi, že benediktini zpívali při obou svatováclavských slavnostech vedle ostatních hodinek také druhé nešpory, ač benediktinská regule se o nich nezmiňuje. V dalších stoletích se uplatňují podle římského řádu druhé nešpory *pražské* (svatovítské) a *olomoucké,* a to pro oba svátky, 28. září a 4. března. V polovině 12. stol. nebyly však ještě asi známy, protože Beleth v té době druhých nešporů vůbec neznal.

Druhé nešpory svatovítské 28. září.

Druhé nešpory byly na základě všeobecných pravidel trojího druhu, a) *de precedenti festo,* b) *de sequenti festo,* c) *a capitulo de sequenti (festo).*

Tímto trojím způsobem byly sestaveny i druhé nešpory pro svátek sv. Václava 28. září, po němž následoval 29. září svátek Michala archanděla (s. Michaelis archangeli). Oba byly slaveny jako festa sollennia. Jestliže převládal sv. Václav jako zemský patron nad svátkem následujícím, byly druhé nešpory de festo precedenti, tedy o sv. Václavu s komemorací o sv. Michalu. V opačném případu se konaly nešpory

o sv. Michalu de festo sequenti s komemorací o sv. Václavu. Při rovnosti obou slavností se spojily druhé nešpory svatováclavské s prvními nešpory o sv. Michalu »a capitulo de festo sequenti«.

Druhé nešpory de precedenti a de sequenti mají tentýž organismus jako nešpory první.

a) *De festo precedenti* 28. září.

Prameny:

XII C 11, l. 204[b], perg. not. antifonář Zlaté Koruny z konce 13. stol., univ. knih. praž.
XII C 7a, l. 209[a], perg. not. antifonář Zlaté Koruny z konce 13. stol., univ. knih. praž.
XII F 14, brev. bez not ze 14. stol., Nár. mus. praž. Viz Fr. Stejskal, Sv. Václav; Elsa Promnitz, Das Reimoffizium.
P VI/3, l. 74[b], perg. not. antifonář Arnošta z Pardubic z r. 1363, metr. kap. praž.
703, ll. 61[a]—62[a], not. sborník z poč. 15. stol., klášt. knih. v Admontu.
XIII E 14e, s. 800, svatojirský breviář ze 14. stol. s osmi lekcemi legendy Licet plura, univ. knih. praž.
C O 44, alia historia de sancto Wenceslao, perg. not. antifonář z poč. 14. stol., kap. knih. olom.
C O 182, breviář bez not ze 14. stol., kap. knih. olom.
XII E 15b, l. 52[a], perg. not. svatojirský breviář ze 14. stol., univ. knih. praž.
Lobk. 593, l. 238[a], perg. not. antifonář kutnohorský z 2. pol. 15. stol., univ. knih. praž. z Lobkovické knihovny.
Psalt. Olom., Psalterium Olomucense, tisk z r. 1499. Vydal Dr. Zd. V. Tobolka, Praha 1932.

Podle těchto uvedených pramenů lze podati postup součástí druhých nešporů de precedenti o sv. Václavu 28. září.

Psalmi de uno martyre. XII C 11, XII C 7a, XII F 14, P VI/3, 703, CO 182.

1. ž. 109. Dixit dominus domino meo. — 2. ž. 110. Confitebor tibi, domine. — 3. ž. 111. Beatus vir qui timet dominum. — 4. ž. 112. Laudate pueri dominum. — 5. ž. 116. Laudate dominum omnes gentes. — Psalt. Olom.

Antifony z prvních nešporů.

1. Adest dies leticie. — 2. Peremptoris pena. — 3. Gressus redit prepeditus. — 4. Carcer nocte claruit. — 5. Per trimatum hoc humatum. — V XII C 7a je in secunda vespera vynotována antifona Iubar alte claritatis (1. ant. z I. nokturna). V VI E 4c, s. 311, je ant. Iocundus homo. Cum reliqua.

Capitulum.

Consumatus iustus in brevi tempore explevit tempora multa, placita etenim deo erat anima illius. Deo gratias. XII F 14.

Responsorium.

Mors abelis figuravit. Nápěv s. 474.

Hymnus.

Dies venit victorie. Z prvních nešporů. Hymnus, versiculus ut heri. XII C 7a, XII F 14. Nápěv s. 342.

XII E 15b, 52[a]:

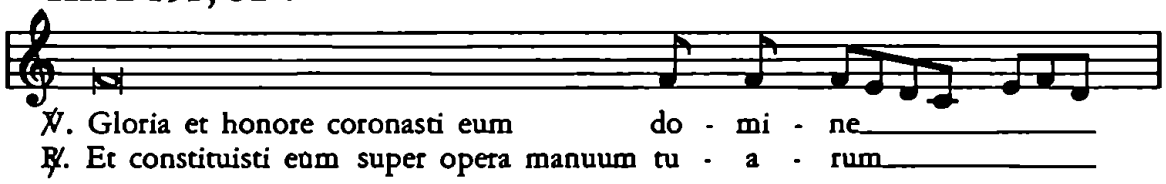

In evangelio (ad Magnificat) antiphona.

Pro antifonu k Magnificat v druhých nešporech byl bohatý výběr antifon z ostatních kanonických hodinek, a to:

1. Gaude, felix bohemia XII C 11, XII C 7a, XII F 14, 703, CO 182, Lobk. 593.
2. O, pugil egregie XII F 14, P VI/3, CO 44, Lobk. 593.
3. Gloriosum et memoriter agendum XII F 14.
4. Corde et lingua rogamus te 703, CO 44, Lobk. 593.
5. Laus alme sit trinitati Lobk. 593, l. 238[a].

Uvedené antifony ad Magnificat se střídaly o druhých nešporech in festo a infra octavam s. Wenceslai 28. září. Breviář XII F 14 uvádí pro 28. září ant. Gloriosum et memoriter, pro oficia infra octavam buď O, pugil egregie nebo Gaude, felix. Podle admontského sborníku 703 lze zvoliti pro 28. září Gaude, felix nebo Corde et lingua. Rokycanský rukopisný breviář XVI A 2 podává k volbě O, pugil egregie sive Corde et lingua, a to pro nešpory a capitulo de sequenti. Pro tytéž nešpory má tištěný breviář z r. 1492 ant. Gloriosum et memoriter. Aliae canuntur infra octavam: O, pugil; Gaude, felix; Corde et lingua. Lobk. 593, l. 238[a], nařizuje pro druhé nešpory Laus et alme. Agenda pražského biskupa Tobiáše z r. 1294 (knih. metr. kap. praž. P 3) uvádí na posl. l. 329[a] bez not antifonu Corde et lingua, která svědčí, že za doby tohoto vynikajícího biskupa a politika se konalo v kostele svatovítském oficium o sv. Václavu. Jinak ani v Tobiášově evangeliáři z r. 1293, ani v uvedené agendě není zmínky o svatováclavských liturgických zpěvech, tedy ani o sekvencích. (Srv. Nejedlý, Dějiny zpěvu předhusitského, s. 30.)

1. Gaude, felix bohemia. Nápěv v I. nešporech, s 343.
2. O, pugil egregie. Lobk. 593, l. 238[a].

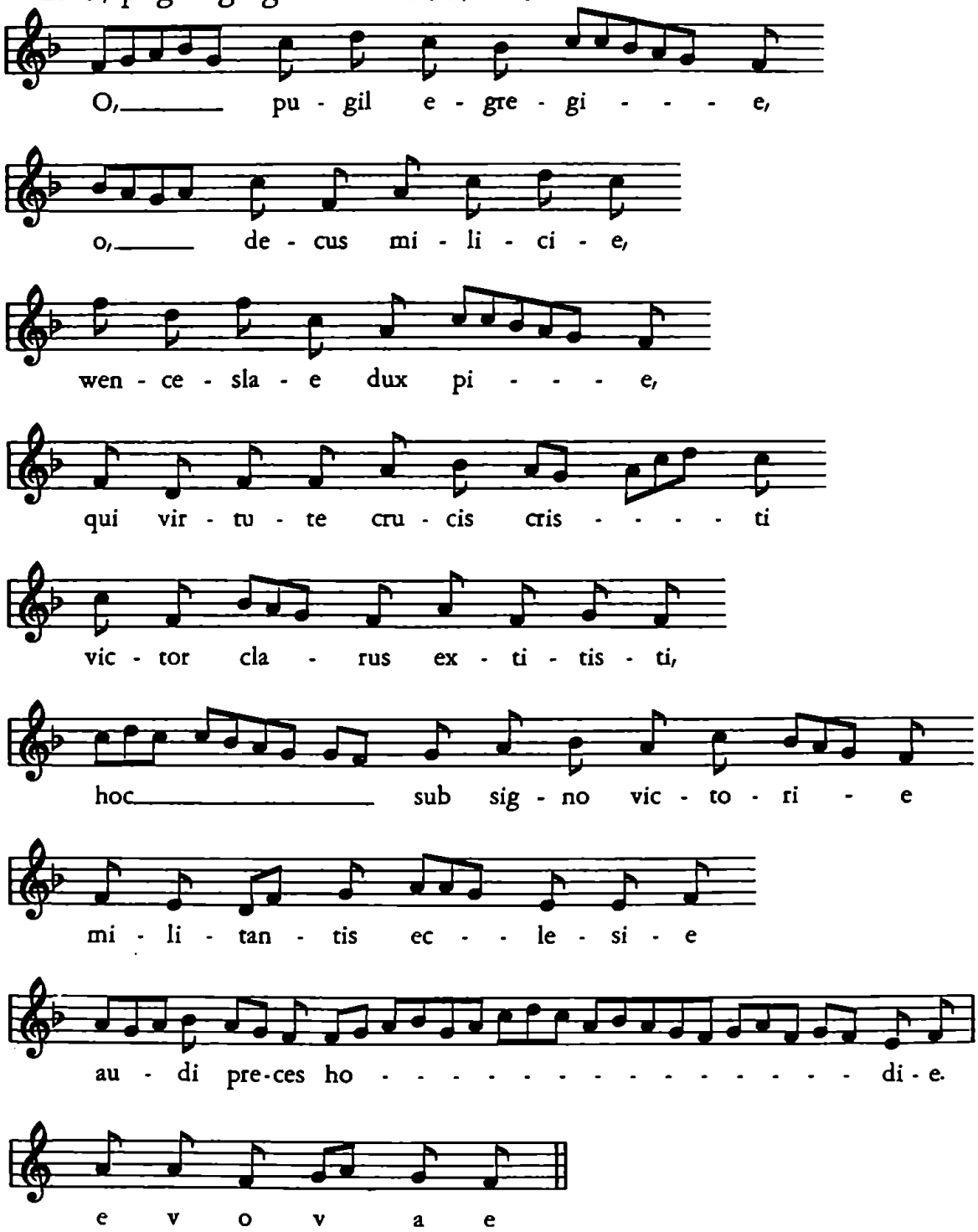

3. Gloriosum et memoriter (XII F 14).

4. Corde et lingua rogamus te. Lobk. 593, l. 238[b].

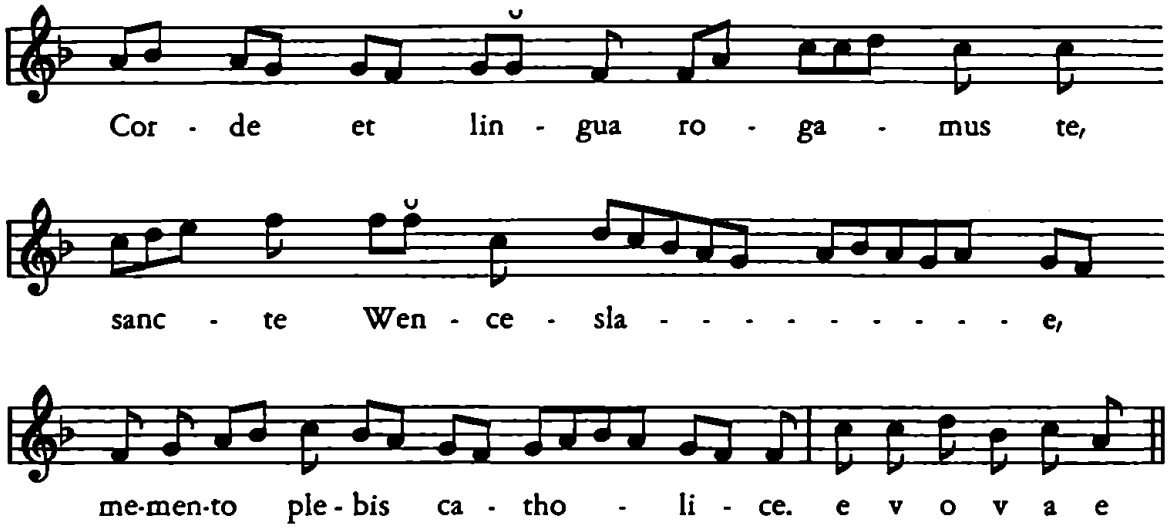

Původní latinská antifona s bohatou jubilací se stala v českém znění zpěvem sylabickým:

Český graduál lounský z r. 1563. O sv. Václavu antifona, l. 237[a].

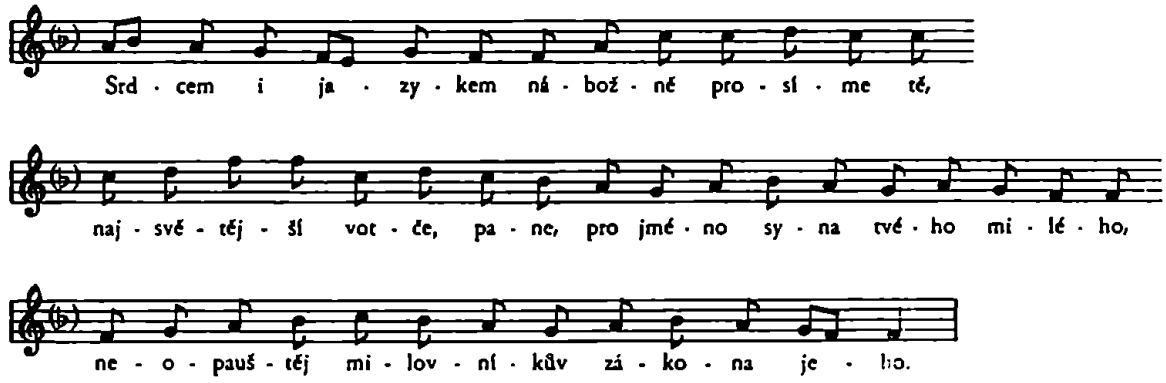

5. Laus et alme. Nápěv při I. nešporech s. 344.

Po chvalozpěvu Magnificat a zopakované antifoně: Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. Oracio ut supra (z prvních nešporů). Benedicamus domino. Deo gracias. Komemorace o sv. Michalu archandělu z prvních nešporů 29. září.

b) *De festo sequenti. In vesperis matutina laus de s. Michaele.*

Prameny:

VI E 13, s. 419, svatojirský perg. breviář z 12./13. stol., bez not, univ. knih. praž.
XII E 1, l. 163[b], svatojirský perg. breviář ze 14. stol., bez not, univ. knih. praž.
MR 29, MR 43, MR 46, MR 65, MR 67, MR 80, breviáře ze 14./15. stol., bez not, univ. knih. v Záhřebu.
Psalt. olom., Psalterium olomucense z r. 1499, tisk. Vydal Z. V. Tobolka.

Druhými nešpory 28. září de festo sequenti jsou první nešpory o *sv. Michalu* z 29. září s komemorací o sv. Václavu. Oslava sv. Michala převýšila v tomto případě svátek sv. Václava. Dálo se tak v kostele sv. Jiří v Praze a v metropolitním kostele v Záhřebu.

Druhé nešpory de sequenti se týkají tedy svátku následujícího. Uvádím je podle nejstaršího pramene, svatojirského breviáře VI E 13 z 12./13. stol., s. 419.

Matutina laus in secundis vesperis. De s. Michaele arch.

Antiphona. Iocundus homo. Cum reliqua.

Capitulum.

Factum et silentium[a]) magnum in celo ⁄ michael et angeli eius preliabantur[b]) . cum dracone et draco pugnabat et angeli eius . et non valuerunt. neque locus inventus[c]) est eorum amplius in celo.

℟. Te sanctum dominum.

Ymnus. Criste sanctorum decus.

℣. In conspectu angelorum psallam tibi (s neumami na konci).

℟. adorabo ad templum sanctum tuum et confitebor nomini tuo.

In evangelio antiphona.

Dum sacrum mysterium cerneret iohannes archangelus michael tuba cecinit dignus es domine deus noster[d]) accipere librum et aperire signacula eius alleluia.

Oracio.

Deus qui miro ordine angelorum ministeria . hominumque[e]) dispensas concede propicius ⁄ ut quibus tibi ministrantibus in celo semper assistitur . ab hiis in terra vita nostra muniatur. Per

XVI A 2: [a]) prelium; [b]) pugnabant; [c]) eorum inventus est; [d]) meus;
XII E 1: [e]) ministeria hominumque.

Post Benedicamus antiphona. O, quam venerandus. (Podle XII E 1: O, pugil egregie.)
Oracio ut supra (de s. Wenceslao).
Ad processionem. Te sanctum dominum.

V záhřebských breviářích 14. a 15. stol. jsou uvedeny k žalmům *antifony:* 1. Excelsi regis filium, 2. Cui sol et luna, 3. Prepositus paradisi, 4. Summa laus dulcis melodia, 5. Domine, deus sabaoth.

c) *A capitulo de sequenti festo, de s. Michaele archangelo.*

Prameny:

Č. 34, 360[a], breviář bez not ze 14. stol., městský archiv v Brně.
XV F 12, l. 282[b], breviář bez not ze 14. stol., Nár. mus. praž.
XVI A 2, l. 187[b], rokycanský breviář z 15. stol. bez not, Nár. mus. praž.
CO 155, breviář z 15. stol., kap. knih. v Olomouci.
CO 182, breviář ze 14. stol., kap. knih. v Olomouci.
Lobk. 593, l. 238[a], perg. not. graduál kutnohorský z konce 15. stol., univ. knih. praž. z Lobkovické knihovny.
A V 29, l. 422[b], tištěný breviář bez not z r. 1492, archiv děkanství v Rokycanech.
Č. 1704, breviář bez not z konce 14. stol., knih. metr. kap. praž.

V nešporech a capitulo de sequenti jsou dvě části, z nichž prvá obsahuje celé nešpory o sv. Václavu z 28. září a druhou část tvoří nešpory z 29. září o sv. Michalu od capitula do konce. Antifony se žalmy jsou tedy jen z 28. září, ostatní části jsou dvojmo, a to z 28. a 29. září. K celým nešporům o sv. Václavu byly připojeny od capitula nešpory o sv. Michalu. Tím se liší nynější druhé nešpory a capitulo de sequenti od nešporů toho druhu v 14. stol. Dnes se spojuje totiž prvá část druhých nešporů z 28. září ke capitulu výlučně s prvními nešpory z 29. září od capitula do konce a připojí se komemorace svátku sv. Václava.

Prvá část druhých nešporů na 28. září obsahuje tedy celé nešpory o sv. Václavu:

[Antiphonae ut in I. vesperis].

Psalmi de uno martire (de martiribus). Č. 34, XVI A 2, CO 155, Lobk. 593, A V 29. Per totum psalmi, capitulum de uno martire. XV F 12.

Capitulum ut supra. Consumatus. Č. 34, XVI A 2, A V 29.

Responsorium. Mors abelis. Č. 34, XV F 12, XVI A 2, Lobk. 593, A V 29.

Hymnus et versus ut supra. Dies venit. Č. 34, XV F 12, CO 155, Lobk. 593, A V 29.

Versus. Gloria et honore. XV F 12.

Antiphona ad Magnificat (podle volby).

Gloriosum et memoriter. Č. 34, XV F 12, A V 29.

O, pugil egregie. Č. 34, XVI A 2, CO 155, Lobk. 593, A V 29.

Corde et lingua. XVI A 2, A V 29.

Gaude, felix. Č. 34, A V 29.

Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo.

Oracio ut supra. Č. 34, XV F 12, A V 29. Quam sequitur:

Benedicamus domino. Deo gracias.

Následuje druhá část z prvních nešporů o sv. Michalu. Dicto Benedicamus sequitur de s. Michaele archangelo

capitulum. Factum est prelium magnum. XV F 12, XVI A 2, A V 29.

℟. Te sanctum dominum in excelsis.

℣. Cherubin quoque et seraphin.

Quod cantantes faciunt processionem ad chorum beate virginis marie et ibi accenduntur cerei. Capis utuntur in utraque vespera. Et fit prepulsatio maior. Et est officium prelati senioris. Utitur apparatu albo. A V 29, l. 422[b].

Hymnus. Criste sanctorum. XV F 12, XVI A 2, A V 29.

℣. In conspectu angelorum.

Ad Magnificat antiphona. Dum sacrum mysterium cerneret iohannes . archangelus meus michael tuba cecinit . dignus es domine deus accipere librum et aperire signacula eius alleluia. Č. 34, XV F 12, XVI A 2, A V 29.

Oracio. Deus qui miro ordine angelorum ministeria hominumque dispensas . concede propicius ut quibus tibi ministrantibus in celo semper assistitur . ab hiis in terra vita nostra muniatur. Per. XVI A 2.

Non plus dicitur.

Completorium consuetum dicitur.

Druhé nešpory olomoucké 28. září.

Druhé nešpory prvního oficia v olomouckém antifonáři CO 44, l. 257[b] mají pouze dvě antifony, *Salve dies* festa a *Inclite patrone.* Po skončené druhé antifoně začíná druhé svatováclavské oficium.

Tyto dvě antifony patří asi k chvalozpěvu Magnificat, nikoliv k 5 žalmům. Použilo se jich střídavě, buď prvé nebo druhé. Nasvědčuje tomu společná tónina (dorská) a táž finála v žalmovém vzorci pro Magnificat při obou antifonách.

Antiphona. In secundis vesperis.

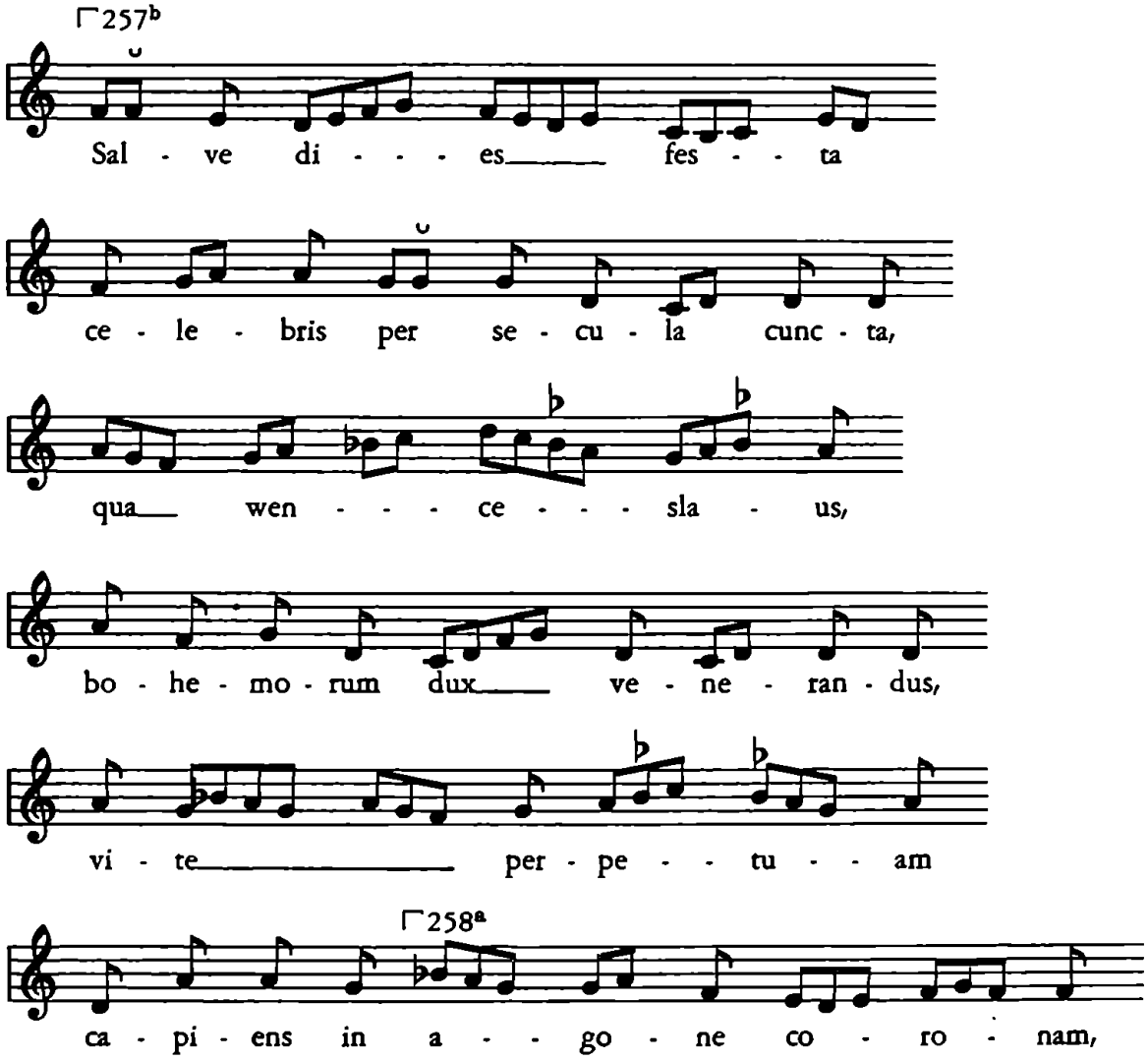

mar - ty - - - - - - - ri - bus iunc - tus

ful - get su - per e - the - ra vec - tus,

e - ius nos pre - ci - - bus

sal - va - ri,

cris - - te, ro - ga - mus. e v o v a e

Antiphona.

In - cli - te pa - tro - ne,

bo - he - mo - rum dux pre - cla - re,

pi - - - a nos cris - to pre - ce

con - ci - li a, mar - tyr wen-ce - zla - e. e v o v a e

[Sequitur] alia historia de sancto wencezlao. Ant. *Adest dies.*

Vespera secunda de Translatione s. W. 4. března.

In secundis vesperis matutina laus. Officium IX. lectionum celebre.

Prameny:

Univ. knih. praž.:
VI E 4c, kalendarium, svatojirský breviář 12./13. stol.
XII F 5, l. 343a, svatojirský breviář 12./13. stol.
XIII B 9, l. 155b, svatojirský breviář 14./15. stol.
VI B 10, l. 106a, svatojirský breviář 15. stol.
VI G 17, l. 454b, svatojirský breviář 14. stol.
XIII E 1, l. 219a, svatojirský breviář 14. stol.
Kap. knih. olom. CO 182, breviář 14./15. stol.
Psalterium olomucense, tisk z r. 1499.

Dosud uvedené druhé nešpory v znění svatovítském a olomouckém byly pro svátek 28. září. O svátku Přenesení ostatků sv. V. 4. března se zpívaly druhé nešpory od 12. stol. v kostele sv. Jiří na Hradě a byly de festo precedenti s komemorací Genecundis virginis, jejíž svátek připadal podle kalendáře VI E 4c na 5. března, tedy po Translaci sv. V. Jejich organismus jest jako při nešporech 28. září.

Psalmi de uno martyre. XIII B 9, VI G 17, VI B 10.
Capitulum ut supra XIII B 9.
Responsorium. Letabitur iustus. XIII B 9.
Ymnus. Dies venit XIII B 9, VI G 17, VI B 10.
Versus. Gloria et honore VI G 17.
Justus ut palma XIII B 9, VI B 10.
In evangelio (ad Magnificat). Corde et lingua XII F 5, XIII B 9, XIII E 1, VI B 10. Gloriosum et memoriter VI G 14.
Oracio ut supra. Beati Wenceslai martiris tui nos quesumus domine tuere presidiis . ut cuius translacionem annua devocione recolimus eius intercessionibus ab omnibus adversitatibus eruamur. Per XIII B 9, VI G 17.

Completorium.

In eo completur communis usus locutionis, cibi et potus et aliorum, quae necessario pro corpus sustentatione summuntur et secundum hoc etiam significat finem vitae presentis (G. Durandus, Rationale divinorum officiorum).

Na závěr k nešporům se připojil kompletář. Jeho text byl při všech oficiích týž. Původní jeho formu jest hledati v benediktinském řádu, platném i v Čechách.

Podle něho měl kompletář bez antifony tři žalmy, a to ž. 4. Cum invocarem, ž. 90. Qui habitat in adiutorio, a ž. 133. Ecce nunc benedicite. Po nich byl hymnus, jedna lekce, versus, Kyrie eleison. (Benedicti regula XVII, XVIII).

Kolem r. 1300 byla podle Viléma Duranda jeho forma rozšířenější.

Úvod.

℣. Converte nos, deus, salutaris noster.
℟. Et averte iram tuam a nobis.
℣. Deus, in adiutorium meum intende.
℟. Domine, ad adiuvandum me festina.

Řeholníci ještě předeslali *lectio brevis* Fratres, sobrii estote et vigilate... (jako v dnešním kompletáři). Místo původních tří žalmů byly *žalmy* čtyry, a to ž. 4. Cum invocarem, ž. 70. In te domine, speravi, ž. 90. Qui habitat in adiutorio, ž. 133. Ecce nunc benedicite.

Další části nebyly ustáleny. Buď se vložila po posledním žalmu antifona, též místo antifony alleluia, nebo se připojilo *capitulum* (lectio) *s responsoriem* In manus tuas, domine, commendo spiritum meum, případně jiné responsorium, nebo místo kapitula *hymnus* Te lucis ante terminum s veršem Custodi nos, domine. Jinde obsahoval kompletář i hymnus i capitulum (lekci) s veršem. Následovaly *canticum Simeonis* Nunc dimittis servum tuum, preces, oratio. Z toho patrno, že hymnus nebyl nezbytnou částí kompletáře, jako jí nebyl v nešporech. V době postní byl podle olomouckého sborníku sign. 406, 23[b], předepsán pro kompletář versus super Media vita *Ach, homo perpende fragilis,* z jehož nápěvu se odvozovala mylně melodie k písni Svatý Václave.

Tímto různým způsobem se konal kompletář též o sv. Václavu.

Úplný obraz kompletoria podává benediktinský breviář z kostela sv. Jiří XII F 5, 304[a].

Ad *Completorium.*
Antiphona. Converte nos deus salutaris noster.
Psalmus. Cum invocarem.

Ymnus.

[1.] Te lucis ante terminum,
rerum creator, poscimus,
ut solita clemencia
sis presul ad custodiam.

[2.] Procul recedant sompnia
et noccium fantasmata
hostemque nostrum conprime,
ne polluantur corpora.

[3.] Presta, pater piissime,
[patrique compar unice,
cum spiritu paraclito
regnans per omne seculum. Amen.]

Ymnus in hieme ad completorium.

[1.] Criste, qui lux es et dies,
noctis tenebras detegis
lucisque lumen crederis
lumen beatum predicans.

[2.] Precamur, sancte domine,
defende nos in hac nocte,
sit nobis in te requies,
quietam nocte tribue.

[3.] Ne gravis sompnus irruat,
nec hostis nos surripiat,
nec caro illi consenciens,
nos tibi reos statuat.

[4.] Oculi sompnum capiant,
cor ad te semper vigilet,
dextera tua nos famulos
protegat qui te diligunt.

[5.] Defensor noster aspice,
insidiantes reprime,
guberna tuos famulos
quos sanguine mercatus es.

[6.] Memento nostri, domine,
in gravi isto corpore
qui es defensor anime,
adesto nobis, domine.

[7.] Deo patri

Capitulum.

Tu autem in nobis es, domine, et nomen tuum invocatum est super nos, ne derelinquas nos, domine, deus noster. [Deo gracias].

Versus [*et Responsoria*].

Custodi nos, domine, ut pupillam [oculi. Sub umbra alarum tuarum protege nos].

Pater noster . . . Et ne nos [inducas in temptacionem. Sed libera nos a malo].

Credo in deum . . . Carnis resurrexcionem. Et vitam [eternam amen].

Benedictus es, domine, deus patrum nostrorum. Et laudabilis et gloriosus [in secula].

Benedicamus patrem et filium cum sancto spiritu. Laudemus et [superexaltemus eum in secula].

Benedictus es, domine, in firmamento celi. Et laudabilis et gloriosus [et superexaltatus in secula].

Benedicat nos omnipotens dominus. Amen.

Dignare, domine, nocte ista. *Et cetera ut supra (ut in Prima XII F 5, 303*[a]): Sine peccato nos custodire.

Fiat misericordia tua super nos. Quem ad modum speravimus in te.

Domine, exaudi oracionem meam. Et clamor meus ad te veniat.

(304[a]). *Collecta.*

Visita, quesumus, domine, habitacionem istam et omnes insidias inimici ab ea longe repelle et angeli tui habitantes in ea nos in pace custodiant et benediccio tua sit super nos semper. Per

IV. ČÁST

PRAMENY

Část čtvrtá popisuje prameny, jichž bylo užito pro *mešní formulář* svatováclavský, hlavně pro stať o sekvencích. Obsahuje misály, graduály, sekvenciáře notované, komentované a glosované sekvenciáře bez not a sborníky s českými prosami. Některé z pramenů mají v záhlaví veliká písmena A, B, C atd. Vztahují se k tabulkám sekvencí (ss. 137—167).

Pramenů k svatováclavskému *oficiu* není třeba zvláště uváděti ani popisovati. Jsou pojaty do příslušných kapitol.

Misály.

Missale antiqvum z 12. stol. Knihovna vyšebrodská M. SS. LXXII.

Latinský misál z 13./14. stol. Nár. mus. praž. XVI A 16.

Lat. mis. Jana z Dražic z r. 1333. Nár. mus. praž. XIII B 9.

M. canonicorum regularium ad s. Apolinarem in Sacka z 2. pol. 14. stol. Nár. mus. praž. XVI B 8.

M. ad usum ecclesie Pragensis Wenceslai de Radecz z poč. 15. stol. Knih. metr. kap. praž. P V.

M. secundum rubricam Pragensem domini Andree de Berneschaw z r. 1498. Univ. knih. praž. XII C 6.

M. Pragense z r. 1479. Plzeňský prvotisk.

Lat. m. bratislavský z r. 1478. Městské mus. Bratislavy, sign. 4932.

Missale antiqvum in membrana M. SS. LXXII.

12. stol., ll. 259, 19·5 × 28·5 cm, s latinským textem a neumami bez linkové osnovy. Knihovna vyšebrodská, sign. LXXII.

Původní paginace jest trojí, značená římskými číslicemi. Část první I až XCIII, část druhá I až XLIIII, část třetí tři listy kanonu bez paginace,

část čtvrtá je pokračováním části druhé ll. XLV až CLXIIII, tedy v celkovém součtu 93 + 44 + 3 + 119 = 259 listů.

Obsah:

1 — 93b (I—XCIII) Proprium de Tempore; proměnlivé části bez orací
94a—123b (I—XXX) Proprium sanctorum; bez orací
124a—137a (XXXI—XLIIII) Commune sanctorum; bez orací
137b (XLIIII) Prephacio
138a—141a (tři listy bez paginace, l. 141a = XLV (Canon missae)
141b—191b (XLV—XCV) Kolekty, sekrety, postkomunia a preface k Propriu de tempore
192a—228b (XCVI—CXXXII) Kolekty, sekrety, postkomunia a preface k Propriu sanctorum
228b—250a (CXXXII—CLIIII) Kolekty, sekrety, postkomunia a preface ke Commune sanctorum a Missae votivae
250b—256b (CLIIII—CLX) Epištoly a evangelia
257a—259b (CLXI—CLXIIII) Gloria, Credo, Missa de Cruce, de Spiritu sancto, Rorate, oracio pro semet ipso.

Explicit:

In Altari s. Benedicti Abbatis continentur iste Reliquie: In primis s. Bernhardi abbatis (. B. Florencii Martiris) . B. Petri apostoli . b. Cecilie uirginis Martiris (. b. Dorothee uirginis), Sancte Margarethe uirginis (. b. THymothei martiris) De Rubo moysi (b. Katherine uirginis).

Neumy jsou připojeny nad textem:

141a (XLV) Agnus dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis. Agnus dei ... dona nobis pacem.
165a (LIX) perpetuam pacem
165b (LIX) salutis indulgeat
167b (LXXI) Sicut cervus desiderat.
184a (LXXXVIII) ℟. Quis sicut dominus. ℣. Suscitans.
190a (XCIIII) Tollite portas.
190b (XCIIII) In sole posuit.

Mimo to jsou vyznačeny cheironomickými značkami v oracích flexa a metrum, melodická to zakončení recitanty prvního a druhého dílu orací.

V jednotlivých dílech misálových jsou zapsány příslušné částky mešní pro různé doby církevního roku, neděle a svátky svatých. Z těchto charakterisují misál svatí a světice: Adalbertus, Augustinus, Benedictus, Bernhardus, Clemens, Cosmas et Damianus, Eufemia (na kterýž den byl dán později mešní formulář o sv. Ludmile a sv. Eufemia jen se kommemorovala), Franciscus, Georgius, Mariae Assumptio, Wenceslaus, Vitus.

Z uvedeného seznamu svatých jest patrno, že misálu se užívalo v Čechách. Byl psán pro řeholi. Vyplývá to z rubriky: Hic vadit conventus ad pacem. Členové konventu čili kláštera obdrželi políbení míru ke konci mešní liturgie. O vigilii Narození páně nešel konvent k oltáři se svých míst, aby přijal políbení míru. O tom svědčí poznámka: Hac die non vadit conventus ad pacem. Používal tedy misálu klášter čili konvent, jehož kostel měl v oltáři sv. opata Benedikta ostatky sv. opata Bernarda vedle jiných, jak uvádí Explicit. Též jsou uvedeny v misálu mešní formuláře In transitu s. Benedicti abbatis (CIII) a de beato Bernhardo abbate. Z této úcty k sv. Benediktu a Bernardu vyplývá, že misál patřil klášteru cisterckému (Ordinis Cisterciensium). Misál postrádá sekvencí, až na dvě mariánské, které jsou však připsány in margine mladší rukou.

K bližšímu určení původu a vzniku misálu může přispěti orace na Velký pátek pro rege:

1. 165[a] (LVIIII). *Oremus et pro cristianissimo rege nostro ⁊ ut deus et dominus noster subditas illi faciat omnes barbaras nationes ad nostram perpetuam pacem. Per*

Oremus. Flectamus genua.

Omnipotens sempiterne deus in cuius manu sunt omnium potestates . et omnia iura regnorum ⁊ respice ad romanum benignus imperium ⁊ ut gentes que in sua feritate confidunt ⁊ potentie tue dextera comprimantur. Per

V prvém odstavci jest výzva k modlitbě za nejkřesťanštějšího krále, kterým může býti král Vladislav II. (1140—1173); dostalo se mu královské důstojnosti od císaře Fridricha I. 1158 po dobytí Milána s českou pomocí. V druhé části modlitby vyslovena jest prosba o rozšíření a upevnění římského imperia. To bylo snahou Fridricha I. Rudovousa (1152—1190), jemuž podléhal též český král. Císařským privilegiem z r. 1187 byl i pražský biskup vyjmut z moci českého krále a postaven pod císaře na roveň s biskupy německými.

Uvedená orace pro rege dává tedy podnět k domněnce, že misál spadá do doby krále Vladislava II., který založil cisterckе kláštery v Sedlci 1143 a v Plasích 1145, dále kláštery v Nepomuku 1153, Sv. Poli 1157. Po jeho smrti vznikly kláštery v Mnichově Hradišti 1177 a v Maš-

tově 1193, přeložený kolem r. 1200 do Oseka. Jestliže založil Vladislav II. tolik klášterů, zajisté dal pro ně napsati liturgické knihy, hlavně misály. Jedním z nich jest asi cisterckým misál vyšebrodské knihovny, sign. LXXII. Byl napsán pro klášter, jehož kostel měl oltář, zasvěcený sv. Benediktu a v jehož oltářním kamenu byly ostatky sv. Bernarda. Misálu se užívalo i později ve 14. a 15. stol., jak svědčí z té doby přípisky in margine.

Na misálu pracovalo podle posudku prof. dra Vl. Klecandy několik písařů. První písař vyhotovil Proprium de tempore, ll. 1—93[b] a patrně také poslední listy misálové, ll. 257[a]—259[b]. K ozdobě iniciálek používal barvy červené a žluté, nikoliv zelené. Druhý písař napsal Proprium sanctorum a Commune sanctorum, ll. 94[a]—137[a]. Ke kolorování používal barvy žluté. Třetí písař pracoval na největší části rukopisu, ll. 137[b]—256[b]. Zdobil iniciálky červeně a zeleně.

Xenia Bernardina II, 190, považují misál za benediktinský. Usuzují to z explicitu, kde je řeč o oltáři sv. Benedikta, v němž jsou ostatky sv. Bernarda. Ale právě spojení těchto dvou světců podává důkaz o cisterckém a nikoli benediktinském původu misálu.

A. *Latinský misál.*

Pergamenový rkp. Nár. mus. praž. z 13./14. stol., sign. XVI A 16, ll. 407, 27 × 39 cm, n. č. ch. rhomb.

V misálu Nár. mus. praž. XVI A 16 jsou černou chorální rhombou notovány na l. 2[ab] kyriamina, na ll. 165—178 prephaciones secundum ordinem Pragensis ecclesie, na ll. 180—182 dvojí Pater noster a od l. 124 velikonoční Exultet s prosbou pro rege W. Sekvence bez not jsou na ll. 370[a]—401[b] s počáteční Grates nunc. Od l. 402[a] následují mladší rukou kolekty.

Misál Nár. mus. praž. XVI A 16 byl napsán Čechem, který na l. 390[a] po ukončení své práce připojil: *tot konecz.* Následují sice ještě další sekvence po tomto přípisku, ale jsou provedeny jinou a mladší rukou.

O české provenienci tohoto misálu není tedy pochybnosti. Byl sestaven podle pražského řádu.

B. *Latinský misál Jana z Dražic z r. 1333.*

Pergamenový rkp. Nár. mus. praž. XIII B 9, ll. 405, 23 × 33·5 cm, při prefacích notace černá chorální rhombická.

Misál posledního pražského biskupa Jana IV. z Dražic (zemřel 1343) obsahuje 78 sekvencí, jež jsou pohromadě zapsány ve zvláštním oddílu na ll. 350[b]—404[a]. Seřaděny podle církevního roku, začínají vánoční sekvencí *Grates nunc* po způsobu německých a švédských pramenů na rozdíl od misálů a graduálů francouzských, ve kterých před vánočními sekvencemi jsou uvedeny prosy adventní. Zevnějšímu německému uspořádání sekvencí odpovídá i jejich provenience. Z nich je totiž asi 40 sekvencí z 10.—12. stol., které vznikly v alemanských klášterech, hlavně v Sv. Havlu, Sekově, ve Sv. Florianu. K autorům jejich patří Notker Koktavý, Gotschalk Limburský, Hermannus Contractus. I když Notkerovi se připisuje řada sekvencí, kterých nesložil, náležejí většinou do první epochy sekvencí původu německého.

Mimo ně obsahuje dražický misál asi 6 pros slohu přechodního a 19 pros z druhé periody, jež patří strukturou do francouzské sféry.

Dále jsou zapsány prosy českého původu, a to o sv. Vítu *Vito plaudat omnis cristianitas,* dvě o sv. Václavu *Criste tui preclari militis* a *Dulce melos cum concentu,* o sv. Ludmile *Pleno cantu cordis, oris,* o Božím těle *De superna iearchia,* kterou podle jejího kryptogramu napsal *Domazlaus predicator,* autor svatov. sekvence Dulce melos. Dále jsou tu uvedeny sekvence českého původu o sv. Prokopu *Plaudant chori monachorum* a o sv. Vojtěchu *Hodierne lux diei celebris martiris dei clarescit memoria adalberti.* U řady sekvencí dražického misálu nelze přesně udati oblast vzniku.

Písař připojil tedy k sekvencím německé provenience řadu pros francouzského původu, které snad donesl do Prahy sám biskup Jan. Z nich 16 zpívali kanovníci při biskupských bohoslužbách v Rouenu v 13. stol., jak potvrzuje slavný jejich graduál sign. 904 a misál a sign. Y 50. Z nich prý osm složil Adam de St. Victore.

Pražský biskup Jan se zajímal při pobytu ve Francii o liturgické zpěvy. Z Marseille přinesl do Prahy rytmisované oficium o sv. Martě, jak připomíná Beneš Krabice z Veitmile v Chronicon slovy: Histo-

riam novam cum legenda propria de Marsilia eciam secum attulit et cantari mandavit. Církevní hodinky o sv. Martě nelze zaměňovati se sekvencí o této světici *Ave martha gloriosa.* Má ji sice dražický misál na l. 402[b], ale též misál českého původu z doby krále Václava II., Nár. mus. praž. XVI A 16 z 13./14. stol. l. 380[b]. Byla tedy v Čechách známa před návratem biskupa Jana z Dražic z Francie.

Misál mohl býti napsán a iluminován, když biskup Jan se vrátil 1329 po 11letém pobytu v Avignonu do Prahy a založil r. 1333 českou kanonii augustiniánskou v Roudnici, pro jejíž bohoslužby bylo nutno připraviti liturgické knihy. Spadá tedy časově v jedno založení roudnické kanonie r. 1333 a vznik dražického misálu.

První členové roudnického kláštera přišli sice z Německa, ale noví členové museli býti podle rozhodnutí zakladatele výhradně Češi. První členové přišli snad z klášterů v Sekově nebo ve Sv. Florianu, které jsou kolébkou sekvencí.

Řády a kláštery měly v misálech a graduálech zvláštní formuláře pro své světce a svátky. Charakteristickými známkami zvláštních formulářů mešních byly právě sekvence. Jimi se tedy odlišují navzájem mešní formuláře i misály augustiniánské, dominikánské a františkánské. Jest přirozeno, že pražský biskup Jan z Dražic respektoval zvláštnosti řádu augustiniánského. Do misálu je vepsána sekvence o zakladateli řádu sv. Augustina *Interni festi gaudia, nostra harmonia,* kterou má též sekvenciář 16. stol. univ. knih. praž. VI C 15, strahovský graduál 16. stol., pražský misál 15. stol. Nár. mus. v Pešti (Analecta hymnica LV), rokycanský sekvenciář 16. stol. a j.

Misál také obsahuje řadu jihoněmeckých sekvencí původu augustiniánského, na př. Ad laudem salvatoris; Ave preclara maris stella; Celi enarrant; Dixit dominus ex basan; Grates nunc omnes reddamus; Laus tibi criste qui es; Psallite regi nostro; Victime paschali. K nim se řadí augustiniánské sekvence francouzského původu, jejichž autorství se přičítá Adamovi z pařížského opatství St. Victor.

Poněvadž pro uspořádání liturgických knih řádových jest směrodatnou příslušnost řádová a nikoliv teritoriální, mohly býti francouzské sekvence uvedeny v augustiniánských misálech arcidiecése solnohradské a odtud přejíti i do Roudnice, jestliže je přímo z Francie nepřinesl praž-

ský biskup Jan z Dražic. V obojím případě tvořily řádovou tradici kanovníků sv. Augustina, kterou členové uplatnili i po svém příchodu do Čech. Ke svým sekvencím připojili kromě domácích i další, které vlivem předchozí doby germanisační dostaly se k nám přes Solnohrady, Pasov a Mohuč.

Zevnější úprava a malířská výzdoba nemusí být v žádném spojení s vnitřním uspořádáním misálu a výběrem jeho sekvencí. Pořadatel a iluminátor pracovali samostatně. Jan Květ (Iluminované rukopisy královny Rejčky, Praha 1931) dokazuje, že se tu objevuje anglický sloh v celku i v detailech ve své absolutní čistotě. Domnívá se, že právě tento zjev, který se zdá odporovati vnějším historickým stavům, nejlépe ukazuje sílu anglického vlivu v našem prostředí. Poučuje také velmi názorně o tom, že umělecký vývoj nejde vždy a ve všem souběžně s ději ostatními, jak viděti na př. i na pronikání anglického vlivu do Flander, jehož malířství podlehlo vlivu anglického slohu ještě v době, kdy země politicky se klonila k Francii (s. 249).

C. *Missale canonicorum regularium ad s. Apolinarem in Sacka* (Sadská).

Pergamenový rkp. Nár. mus. praž. XVI B 8 z druhé pol. 14. stol., ll. 271, 24 × 32 cm.

Na l. 68ᵃ je přípisek Sancti apolinaris in Sacka canonicorum Regularium. Podle toho patřil misál konventu řeholních kanovníků sv. Augustina v Sadské, kam je uvedl z Roudnice r. 1362 Arnošt z Pardubic. Pro ně byl napsán misál Nár. mus. XVI B 8.

Obsahuje 67 sekvencí, napsaných pohromadě na konci knihy, na ll. 263ᵃ—271ᵇ. Od l. 270ᵃ jsou psány jinou rukou; na přídeští jest připojena sekvence infra octavam pentecostes de domina Veni virgo virginum.

D. *Missale ad usum episcopi ze 14. stol.*

Pergamenový misál 14. stol. olomouckého biskupa Jana Očka z Vlašimě (1351—1361), knih. metrop. kap. praž. Cim. 6, ll. 235, 44·5 × 32 cm; Podlaha, Soupis rukopisů metr. knih. praž.

Sekvence jsou v misálu Cim. 6 zařaděny do jednotlivých mešních formulářů a nemají tedy zvláštního oddílu jako v jiných misálech. Jejich

výběr se liší od počtu sekvencí v misálu Nár. mus. XVI B 8 i misálu Jana z Dražic.

Od l. 94ᵃ jest v misálu Cim. 6 Ordo ad accessum altaris, od l. 99ᵇ jsou zapsány preface: Nativitatis Epiphanie, In cena domini, Pasche, Ascensionis, Pentekostes, Trinitatis, Apostolorum, B. Virginis. Od l. 109ᵃ počíná Proprium de sanctis. Na l. 169ᵃ jest poznamenán mešní formulář o sv. Václavu *In virtute* se sekvencí *Criste tui preclari* a s biskupským žehnáním. Pontifikální žehnání při mešních formulářích dokazují, že misál byl určen pro biskupské bohoslužby. Na ll. 13ᵇ—231ᵇ jest zapsáno 50 sekvencí.

E. *Missale ad usum ecclesie Pragensis Wenceslai de Radecz* (1379—1417).

Pergamenový rkp. z poč. 15. stol. knih. metrop. kap. praž. P V, ll. 273, 42·3 × 29·5 cm. Podlaha, Soupis rukopisů metr. knih. praž. č. 1673.

Na 1.218ᵃ Ad aspersionem aque et ad missam sancti Wenceslai.
1.248ᵃ Alie prose cantentur vicissim de domina que placent.
1.261ᵃ Officium defunctorum (bez sekvence).
1.265ᵃ Incipiunt communes prose.

F. *Missale secundum rubricam Pragensem domini Andree de Berneschaw.* Anno domini 1498.

Papírový rkp. z r. 1498 univ. knih. praž. XII C 6, ll. 340, 30·5 × 22 cm.

Je z knihovny cisterckého kláštera v Zlaté Koruně, kde ho stěží užívali členové řádu při bohoslužbě, protože je uspořádán podle pražské, nikoliv řádové rubriky.

Prose per circulum anni jsou zapsány na ll. 302ᵃ—340ᵇ a jest jich sto, právě tolik, kolik jest jich vynotováno v sekvenciáři Arnošta z Pardubic z r. 1363.

G. *Missale Pragense z r. 1479.*

Plzeňský prvotisk z r. 1479, vydal Dr. Zdeněk V. Tobolka 1931.

Z plzeňských prvotisků pražského misálu zachovaly se pouze čtyři výtisky (Univ. knih. praž., Nár. mus. praž., Historické museum v Plzni,

Církevní museum v Českých Budějovicích). Na jejich základě vydal Tobolka faksimile této cenné památky bez titulního listu a počínající kalendariem. V něm uvedeny jsou svátky zemských patronů: 4. III. Translacio S. venceslai; 23. IV. Adalberti ep., Georgii mart.; 2. V. Sigismundi regis; 8. V. Stanislai; 4. VII. Procopi, Odelrici conf.; 16. IX. Eufemie v., Ludmile mart.; 28. IX. Wenceslai mart.; 16. XI. Ludmile mart.

Postup jednotlivých částí jest v misálu obvyklý; na konci jsou pohromadě prosy, mezi nimi tři o sv. Václavu, *Pleno cantu, Criste tui, Dulce melos.* V celku jest vytištěn text 60 sekvencí bez not. Proti sekvenciáři Arnošta z Pardubic z r. 1363 se zmenšil jejich počet o čtyřicet.

H. *Latinský misál bratislavský z r. 1478.*

Papírový rkp. Musea města Bratislavy z r. 1478, sign. 4932, ll. 285, 39·5 × 27·5 cm, bez not, na přední kožené desce letopočet 1478.

Implicit. Ad te levavi animam meam.
Explicit na 1.280[b] literis et mentibus deserviant. Per dominum.

Uspořádání jednotlivých částí je obvyklé jako v jiných misálech. Sekvencí je 51 na ll. 264[a]—278[a]. Začínají vánoční sekvencí Grates nunc. Sekvence mají světci Vojtěch, Ladislav, král Štěpán, Emerich, Václav (Criste tui), Alžběta vedle obvyklých. Jména těchto světců se vyskytují v litanii na zvláštním listu z 15. stol. Mezi oracemi jsou kolekty o svatém Stanislavu a o dalších světcích, o nichž jsou sekvence. Z mariánských sekvencí zajímá o Navštívení P. Marie Ave verbi dei parens arcibiskupa Jana z Jenštejna.

Misál byl určen pro řeholní kněžstvo. Na l. 252[b] jest orace Pro congregacione a v ní passus... ut nostre congregacionis fratres et sorores. Těmito řeholními bratřími a sestrami mohli býti františkáni a klarisky. Misálu se užívalo v arcidiecési, poněvadž je v něm na l. 253[a] orace Pro archiepiscopo, tedy orace za arcibiskupa, patrně ostřihomského. V Uhrách byl tedy předmětem úcty sv. Václav i při liturgických bohoslužbách. Svědčí o tom nejenom uvedená sekvence svatováclavská, nýbrž i celý mešní formulář na l. 223[a] s kolektou na den 28. září a na svátek Přenesení ostatků sv. Václava. Misál nemá formuláře o sv. Lud-

mile, ale na l. 221[b] je uveden formulář Eufemie virginis na den, na kterýž připadl v Čechách svátek sv. Ludmily.

O úctě svatováclavské v Uhrách svědčí i spišský graduál latinský z 15. věku, který má sekvenci *Criste tui,* a tištěný misál v Budíně r. 1498.

Graduály.

G. z konce 14. stol. Nár. mus. praž. XIII B 2.
G. Jana Mikusa asi z r. 1467. Městské museum v Hradci Král. B 8.
G. kutnohorský asi z r. 1490. Nationalbibl., Vídeň, sign. 15501.
G. plzeňský Martina Stupníka z r. 1491. Nár. mus. praž. XII A 20.
G. z 15. stol. Městské museum v Hradci Králové B 4.
G. husitský Martina Bakaláře z Vyskytné. Nár. mus. praž. XIII A 2.
G. z 16. stol. Nár. mus. praž. XIII E 8.
G. nitranský z 15. stol. Bratislavská kapitula u sv. Martina, Num. loc. 67.

J. *Latinský graduál.*

Pergamenový rkp. Nár. mus. praž. z konce 14. stol. XIII B 2, ss. 274, 28 × 37 cm, notace černá chor. rhombická.

Obsahuje prosu *Ave verbi dei parens,* jejíž text složil pražský arcibiskup Jan z Jenštejna s ostatními částkami mešního formuláře pro svátek Navštívení Panny Marie (Visitatio b. M. V.). Nápěv k této sekvenci přejal autor ze sekvence O beata beatorum martirum z formuláře O mučednících.

Pražská synoda z 15. července 1386 prohlásila svátek Navštívení P. Marie za zasvěcený a papež Urban VI. jej po přímluvě Jana z Jenštejna rozšířil na celý svět (Dreves, Die Hymnen Johanns von Jenstein, Prag 1886).

Souvisí tedy vznik sekvence Ave verbi dei se zavedením svátku Navštívení P. Marie a tím jest také dán terminus a quo pro sepsání graduálu XIII B 2, který obsahuje na ss. 235—274 celkem 26 pros. Při sekvenci Victime paschali laudes na s. 242 jest připojen český překlad Nuž, velikonoční chválu.

Další listy se sekvencemi jsou vyříznuty. Chybějí sekvence o sv. Václavu, Ludmile, Vojtěchu a Prokopu jako zemských patronech. Pouze se zachovala prosa o sv. Vítu. Dá se však souditi, že graduál obsahoval prosu i o sv. Václavu, poněvadž má na s. 193. verš Alleluia. Consolator . . . de s. wenceslao.

Malým počtem zachovaných pros se liší graduál XIII B 2 od dražického misálu se 77 sekvencemi, od biskupského misálu Jana Očka z Vlašimě s 50 prosami a od utrakvistického graduálu kutnohorského se 77 sekvencemi.

V graduálu XIII B 2 se užívá výhradně pojmenování prosa.

K. *Latinský graduál Jana Mikusa.*

Pergamenový rkp. městského musea královéhradeckého asi z r. 1467, sign. B 8, ll. 317, 67 × 44 cm, n. č. ch. rh., z kůru kostela sv. Ducha v Hradci Král. Rukopis revidován r. 1727, ale již před tím řada listů vytržena z počátku knihy.

L. 1ª Implicit. leyson Kyrie leyson
L. 317ᵇ Explicit.
Ut gaudere solet iam fessus nauta labore
Exoptata diu littora nota videns.
Haut aliter scriptor optato fiem libelli
Exultat viso lassus et ipse quidem
Hic liber reliquos precessit triennio ante,
Proprie et inservire favereque mallens
Patrem pre ceteris sincero favit amore.
Wenditum iri, alios civitas sumptibus fecit.
Tu tuo memoria teneas scriptorem precatu,
Ut Johannes Mikus societur cristo amicus.
1ª— 8ª Ordinarium missae. Kyriamina a gloriamina bez tropů.
9ª— 21ª Sanctus, benedictus, agnus. Některá sanctus a benedictus s tropy.
21ª—156ª Proprium de tempore.
156ᵇ—182ᵇ Proprium de santis.
182ᵇ—224ª Commune santorum. Pohromadě jsou z jednotlivých mešních formulářů introity, gradualia, alleluia s ℣., ofertoria a komunia.
224ᵇ—316ᵇ Prose, počtem 74, mezi nimi l. 274ᵇ o sv. Václavu *Criste, tui* . . .
317ᵇ Patrem

Písař Jan Mikus z Hradce Králové nad Labem napsal několik graduálů. Z nich se zachoval perg. graduál t. zv. kouřimský (Graduale civitatis Gurimensis) z r. 1470, nyní v univ. knih. praž. sign. XIV A 1,

ll. 288, 65 × 44 cm, n. č. ch. Patrně i tento graduál napsal Mikus pro královéhradecký kůr u sv. Ducha, ale v 16. stol. se dostal graduál do Kouřimě. Na l. 1ª výslovně se dí, že graduál kouřimský vznikl 1470 a že jej napsal Johannes Mikus de Hradecz, ortus Albea subtus manante. Je v něm notace též k sekvenci Christe, tui preclari militis.

V závěru graduálu královéhradeckého B 8 se praví: Hic liber reliquos precessit triennio ante. Z toho by vyplývalo, že Mikus napsal královéhradecký graduál B 8 o tři léta dříve než graduály ostatní. Z nich je znám graduál kouřimský z r. 1470. Podle toho mohl vzniknouti královéhradecký graduál r. 1467. Jiných graduálů Mikusových neznáme, proto nelze podle nich vypočítati rok vzniku graduálu královéhradeckého.

L. *Latinský graduál kutnohorský asi z r. 1490.*

Pergamenový rkp. Nationalbibliothek, Vídeň, sign. 15501, ll. 252, chorální nota rhombická pro jednohlasé stálé a proměnlivé mešní zpěvy, černá nota mensurální pro dvojhlasá patriamina a jednohlasé tropy.

Ll. 2ª— 32ᵇ chorální kyriamina a gloriamina s tropy.
ll. 33ª— 51ª chorální sanctus, benedictus, agnus.
ll. 52ª— 60ª chorální jednohlasá patriamina a 2hlasá patrem mensurální.
ll. 60ª— 62ᵇ antifony.
ll. 62ᵇ—149ᵇ proměnlivé mešní části (introity, gradualia, ofertoria, komunia).
ll. 150ᵇ—250ᵇ prosy.

Konrád II, s. 307, soudí, že graduál byl napsán pro kutnohorské literáty latinské při chrámu sv. Jakuba a že je týž, který byl prodán za 1 zlatý po zrušení literátských bratrstev Josefem II.

Graduál vznikl v době, kdy kostela u sv. Jakuba užívali utrakvističtí biskupové, na př. Ital Filip de Villanova, který byl v tomto kostele pochován r. 1507. Kostel svatojakubský byl tedy kolem r. 1500 katedrální a jest pravděpodobno, že bohatě iluminovaný graduál byl napsán pro jeho biskupské bohoslužby. Rozhodně se ho neužívalo ve velechrámu Panny Barbory, protože v něm není ani oficia ani sekvence o Panně Barboře *Ave, martir gloriosa, Barbaraque generosa,* kterou má český kancionál jistebnický Nár. mus. II C 7, misál univ. knih. praž. XIV B 17, vyšebrodský misál LXXII, františkánský misál olomoucký ve vídeňské Nationalbibliothek a jinde.

Sekvence jsou notovány chorální rhombou. Sporadicky se vyskytuje černá nota mensurální v tempus perfectum jedině při tropu, kterým jest interpolována sekvence na l. 211ª *Omnes sunt administratorii ad ministrandum missi — De angelis.*

Podobným způsobem jest notována sekvence o Mistru Janu Husovi *Rex regum, Jesu criste* v rakovnickém sekvenciáři 16. stol., v níž závěr má mensurální notaci v třídobém tempu.

Latinský graduál kutnohorský má pohromadě vynotovaných 77 sekvencí, z nichž první je vánoční *Grates nunc.*

M. *Latinský graduál plzeňský Martina Stupníka z r. 1491.*

Pergamenový rkp. Nár. mus. praž. z r. 1491, sign. XII A 20, ll. 391, 42·5 × 63·5 cm, not. č. ch. rh. Bartoš, Soupis 3159, Strnad, Listář král. m. Plzně II. Je provenience katolické.

1ᵇ— 23ª Asperges, kyriamina, gloriamina.
23ᵇ— 33ᵇ Sanctus, benedictus, agnus, bez tropů.
35ª—273ᵇ Proměnlivé části k jednotlivým svátkům.
274ª—391ᵇ Sekvence, mezi nimi o sv. Václavu 338ᵇ *Criste tui,* 386ª *Dulce melos.*

N. *Latinský graduál královéhradecký.*

Pergamenový rkp. z 15. stol. městského musea v Hradci Králové, sign. B 4, ll. 171, 37 × 56 cm, n. č. ch. rh. a černá mensurální. Z kůru kostela sv. Ducha. Mnoho listů vyřezáno.

L. 1ᵇ Implicit Festivale. Asperges me
L. 171ᵇ Explicit. Communio Principes perse
Na přídeští: Kyrie, Iesu sacerdos... 1548; na zadní desce přípisek Wenceslaus Wodnianus A. D. 1556.
Na l. 170 poznámka: Rubrica de sanctis secundum ecclesiam Pragensem.
2ª— 26ᵇ Kyriale
26ᵇ— 85ᵇ Proprium de tempore
86ᵇ— 92ª Proprium de sanctis
92ᵇ—106ª Commune sanctorum
106ª—171 Sequentiae, mezi nimi 120ª s. Viti *Vito plaudat omnis etas,* 133ª s. Ludmile *Pleno cantu cordis oris,* 134ª s. Wenceslai *Criste, tui preclari,* 137ᵇ s. Martini *Sacerdotem cristi,* 138ᵇ s. Elizabet *Gaude Syon,* 154ᵇ s. Adalberti *Hodierne lux diei,* 155ᵇ s. Sigismundi *Ad preclara festa regis.*

Graduál jest sestaven podle pořádku, stanoveného pražskou arcidiecésí.

O. *Latinský graduál husitský kolínského písaře Martina Bakaláře z Vyskytné.*

Papírový rkp. Nár. mus. praž. z r. 1512, sign. XIII A 2, ll. 384, 32 × 48·5 cm, n. č. ch. rh., č. mens., bílá mens. Bartoš, Soupis.

1 — 30ᵃ Patriamina jednohlasá a vícehlasá
30ᵇ— 31ᵇ Sanctus a benedictus 4v. s tropem Est de monte.
35ᵇ— 61ᵇ Kyriamina a gloriamina
63ᵃ— 82ᵇ Sanctus jednohlasá a vícehlasá
83ᵇ—125ᵇ Alleluia s ℣. tropovanými a mariánské prosy
126ᵃ—210ᵇ Mensurální kantilény latinské, jednohlasé i vícehlasé
211ᵃ—345ᵃ Proměnlivé části (introity, gr., alla s ℣., tract., prosy, ofert.).
346ᵃ—384 Mensurální vícehlasá moteta latinská v notaci černé a bílé.

Prosy jsou většinou vetkány do jednotlivých mešních formulářů. Svatováclavská prosa *Criste, tui preclari* je na l. 338ᵇ.

P. *Latinský graduál z 16. stol.*

Papírový rkp. Nár. mus. praž. XIII E 8, 20·5 × 29·5 cm, notace černá chorální rhombická. Část I. ll. 1—107, část II. až l. 193. Oba díly jsou různé provenience.

V prvém dílu na ll. 70ᵃ—107ᵇ je 29 sekvencí. Svatováclavské sekvence jsou v II. dílu na ll. 164ᵇ—165ᵇ.

Q. *Latinský graduál nitranský z 15. stol.*

Papírový rkp. bratislavské kapituly u sv. Martina, Num. loc. 67, rubrica 49, ss. 356, 20 × 29 cm, notace chorální na 4 linkách.

Ss. 9—194 Proprium de tempore
ss. 194—236 Proprium sanctorum
ss. 237—246 Commune sanctorum
ss. 247—250 Missa pro defunctis
ss. 250—273 Ordinarium misse
ss. 273—352 sekvence
ss. 353—356 prázdné.

Nitranský graduál obsahuje v oddílu Commune sanctorum proměnlivé části o sv. Vojtěchu, patronu ostřihomské arcidiecése, dále o sv. Ladislavu králi, o sv. Štěpánu králi, též o Panně Marii Sněžné, k jejíž poctě Karel IV. založil v Praze kostel. V litanii na Bílou sobotu jsou

jmenováni světci Štěpán, Jiří, Martin, Mikuláš, Ladislav, Emerich, Anna, Markéta, Dorota, Kateřina. V mešním ordinariu jest na l. 266 sanctus, agnus Rossumberk maior, jehož melodie je táž, jako při mariánském sanctus ve vyšebrodském rukopise H 42 z r. 1410, l. 75[b].

V graduálech 15. a 16. stol. se vyskytují často pojmenování mešních oficií podle zemí, měst nebo osob, na př. Patrem bohemicum, Patrem Kličkovo. V nitranském graduálu je sanctus a agnus pojmenováno podle města Rúžomberka. Slovo maior značí stupeň slavnosti; liturgie zná též svátky minores. Sekvencí jest jen 28. Vyskytuje se tu pro zádušní bohoslužbu sekvence *Dies illa, dies ire,* které v současných českých rukopisech není.

Pořad sekvencí začíná adventní *Mittit ad virginem.* Vánoční prosa Grates nunc chybí. Nitranský graduál má tedy uspořádání sekvencí podle francouzských, nikoliv německých graduálů. Řada listů se sekvencemi je vytržena.

Pro odlišný charakter nitranského graduálu od jiných české provenience jest podán jeho popis. Svatováclavské sekvence v něm není.

Sekvenciáře notované.

Sequentionarius Arnesti de Pardubicz z r. 1363. Knih. metr. kap. praž. P VIII.

S. rokycanský z 16. stol. Archiv děkanství v Rokycanech A V 26b.

S. premonstrátského kláštera v Teplé z 16. stol. Univ. knih. praž. VI C 15.

R. *Sequentionarius Arnesti de Pardubicz z r. 1363.*

Pergamenový rkp. knih. metr. kap. praž. P VIII, ll. 324, 52·6 × 35·5 cm, černá notace chorální rhombická.

Obsahuje 100 sekvencí a celé oficium o Božím těle. Všechny sekvence jsou vynotovány. První sekvence *Grates nunc* o Božím hodu vánočním zahajuje jejich pořad a nikoliv adventní sekvence *Mittit ad virginem,* která jest zařaděna na závěr knihy mezi sekvence marianské.

Arcibiskup Arnošt z Pardubic kodifikoval v rámci svých reforem liturgického zpěvu sekvence po stránce textové i hudební. Sekvenciář

Arnošta z Pardubic jest důležitým mezníkem v dějinách vývoje sekvencí. Obsahuje sekvence, které spadají do prvé epochy, do slohu přechodného i epochy druhé. Jsou původu českého, francouzského, italského a německého. Z českých jsou zastoupeny sekvence o patronech zemských, o sv. Vítu, Václavu, Klimentu, Vojtěchu a Ludmile. O sv. Prokopu sekvence chybí. Celý kodex je fotografován.

1ª	Grates nunc omnes	De Nativitate d. in galli cantu
1ᵇ	Eya recolamus laudibus	in aurora
4ᵇ	Natus ante secula	ad summam misam
7ª	Hanc concordi famulatu	Stephani
9ª	Johannes ihesu cristo	Johannis Ev.
11ª	Laus tibi criste	De innocentibus
13ᵇ	Letabundus exultet	Circumcisione d. infra oct. dom.
15ᵇ	Promissa mundo gaudia	Octava Nat. domini
19ᵇ	Festa cristi omnis crist.	Epiphanie d.
22ᵇ	Concentu parili	Purificacione b. v.
26ᵇ	Laudes salvatori voce	Pascha
31ᵇ	Laudes cristo redempti voce	Pascha
34ᵇ	Agni paschalis esu	Pascha
36ª	Pangamus creatori	Pascha
39ᵇ	Hec est sancta sollempnitas	Pascha
41ª	Victime paschali laudes	Pascha
42ᵇ	Mane prima sabbati	Pascha
45ᵇ	Summi triumphum regis	Ascensio
48ᵇ	Rex omnipotens die	Ascensio
52ᵇ	Sancti spiritus assit	De s. Spiritu
56ª	Laude celeberrima	De Spiritu
60ª	Veni spiritus eternorum	De Spiritu
61ᵇ	Veni sancte spiritus et emitte	De Spiritu
63ª	Paraclitus increatus	De Spiritu
65ᵇ	Benedicta semper sancta sit trinitas	De Trinitate
68ª	Benediccio trine unitati	De Trinitate
71ᵇ	Prompta mente trinitati	De Trinitate
73ª	Alma chorus domini	De Trinitate
75ª	Cristum supplici omnes	Viti, in oct. eius
78ᵇ	Vito plaudat omnis	Viti
82ᵇ	Sancti baptiste cristi	Nat. Ioannis Bapt.
85ª	Petre summe cristi	Petri et Pauli
87ª	Sancti merita benedicti	Benedicti Conf.
91ª	Sacra nunc margareta	Margarite virg.
94ª	Urbs beata syon	Margarite
97ᵇ	Celi enarrant gloriam	Divisio Apost.

103[b]	Laus tibi criste qui es	Maria Magd.
107[b]	Gaude cristi sponsa	Jacobi Ap.
111[a]	Tu se petrus et	Petri ad vincula
114[b]	Ad auroram post meridiem	Affre mart.
117[b]	Laurenti david magni	Laurencii mart.
119[b]	Stolam iocunditatis aevia	Laurencii
122[b]	Congaudent angelorum chori	Assumpcio s. Marie
125[b]	A rea virga prime	Assumpcio
130[a]	Diem festum bartolomei	Bartolomei Ap.
133[a]	Interni festi gaudia	Augustini ep.
137[a]	Psallite deo nostro	Decolacio Joh. Bapt.
141[b]	Psallat laude competenti	Egidii abb.
147[b]	Sicut passer solitarius	Egidii
151[a]	Stirpe maria regia	Nativitas s. Marie
152[b]	Salve crux sancta	Exaltacio crucis
154[a]	Laudes crucis adtolamus	Exaltacio
160[a]	Quadriforme crucis signum	Exalt., invenc. crucis
162[b]	Almi gracia assit	Mathei Ap.
166[a]	Criste tui preclari	*Wencezlay Mart.*
168[a]	Festa mente iucundetur	*Wencezlai*
176[b]	Summi regis archangele	S. Michael arch.
177[a]	Regnum tuum regnum omnium	De evangelistis
180[b]	Dilecte deo galle perhenni	Galli confes.
183[a]	Virginalis turma sexus ihesu	XI. Milium virginum
188[a]	Qui sunt isti qui volant	De evangelisti
190[a]	Omnes sancti seraphyn et cherubin	De omnibus sanctis
192[a]	Sacerdotem cristi Martinum	Ep. Martini
196[a]	Hanc dieculam orbi cuncto	Clementis pape.
198[b]	Extollamus in hac die excollenda	Katharine virg.
202[a]	Ad honorem superni cantemus	Katharine
204[b]	Deus in tua virtute	Andree apt.
207[a]	Sacrosancta hodierne	Item alie (Andree)
210[b]	Congaudentes exultemus	Nicolai ep.
215[a]	Laude cristo debita celebremus	Nicolai
221[a]	Clare sanctorum senatus apost.	De apostolis
223[a]	Agone triumphali militum regis	De martibus
228[a]	Spe mercedis et corone stetit martir	Unius martiris
230[b]	Ad laudes salvatoris ut mens incitetur	De confessore
234[a]	Exultent filie syon	De virginibus
237[a]	Psallat ecclesia mater illibata	In dedicacione
239[a]	Ave preclara maris stella	De s. Maria
244[b]	Ave maria gracia plena	De s. Maria

247[b]	Ave plena singularis gracia	De s. Maria
251[b]	Ave mundi spes maria	De s. Maria
255[a]	Ave dei genitrix summi virgo	De s. Maria
257[b]	Ave plena gracie mater misericordie	De s. Maria
261[b]	Ave speciosissima virgo de stirpa r.	De s. Maria
264[a]	Clemens et benigna	De b. Maria
267[a]	Gaude maria mater	De b. Maria
268[b]	Hodierne lux diei celebris	De s. Maria
271[a]	Imperatrix gloriosa potens	De s. Maria
274[a]	Missus gabriel de celis verbi	De s. Maria
276[b]	Omnes gentes plaudite manibus	De s. Maria
281[a]	Salve sanctarum sanctissima	De s. Maria
284[a]	Veni virgo virginum veni lumen	De s. Maria
286[a]	Virginis marie laudes intonent	Temp. pasch. de b. v.
287[b]	Hodierne lux diei celebris mart.	*Adalberti mart.*
290[b]	Pleno cantu cordis, oris	*Ludmille mart.*
292[b]	Gaude maria virgo cuncta	(Tractus) de b. virg.
293[b]	Verbum dei deo natum	Johanne ev.
299[b]	Redeundo per gyrum circini	De s. Mauricio
303[b]	Dulce melos cum concentu	*De s. Wenceslao gl. mar.*
308[a]	Officium o Božím těle. Intr. Cibavit. Grad. alleluia. Offert. Comm.	
309[b]	Lauda syon salvatorem	De corp. Cristi
316[b]	Mittit ad virginem non quemvis	De b. v. (in adv.)
320[n]	Ave celeste nec non	Nativitas b. Mar.

S. *Latinský sekvenciář rokycanský ze 16. stol.*

Papírový rkp. archivu děkanství v Rokycanech, sign. AV 26b, ll. VI (registrum Prosarum per circulum anni) + A I — bb XII, 15·5 × 20·5 cm, váz., notace chorální rhombická a ojediněle černá nota mensurální.

Obsahuje 135 sekvencí. První je vánoční *Grates nunc;* z dalších jest zvláště upozorniti na 5 sekvencí o Božím těle, císaři Karlu Vel., Mistru Janu Husovi a 14 marianských. Ze zemských patronů jsou zastoupeni Vít, Prokop, Jiljí, Ludmila, Václav a Vojtěch. Své sekvence mají světice Margareta, Maria Magdalena, Anna, Marta, Elisabeth, Katherina (3). Postup sekvencí jest uveden podle seřazení mešních oficií v misálech a graduálech. Sekvenciář rokycanský nebyl dosud znám. Všechny texty jsou latinské, i o Husovi.

T. *Latinský sekvenciář premonstrátského kláštera v Teplé.*

Papírový rkp. univ. knih. praž. z 16. stol., sign. VI C 15, ll. 51 (nikoliv 50, jak udává Truhlář, Soupis 1073), 31 × 20 cm, n. č. ch. rh. Začátek a konec rukopisu chybí.

Implicit . parit dei templum. Explicit . nostrum lactans gaudium. Seruo.

Každou sekvenci předchází konec melodie pro alleluia a kustodem jest naznačeno, v jaké tonické výši se má začíti zpěv prosy. U jednotlivých částí prosy jest střídavě připojeno: organista — chorus. Tímto způsobem rukopis podává způsob praktického provedení pros. Solista se dělil se sborem o přednes jednotlivých veršů. Jest vynotováno 35 pros a pro některé svátky jsou pouze citovány s poukazem na svátek jiný. Řeholní provenience jest patrna z poznámky při svátku sv. Augustina: *In utroque festo sancti patris nostri Augustini.* Předepisuje se tu sekvence *Interni festi* pro svátek sv. Augustina a pro Translacio s. Augustini. Světec Augustin nazývá se pater noster.

Z českých patronů mají své sekvence Jiří, Vojtěch, Vít, Václav. De sancto martire et duce glorioso Wenceslao jsou sekvence dvě, 36[b] *Criste tui preclari,* 37[a] *Dulce melos.* Postup notovaných sekvencí jest týž, jako v jiných sekvenciářích. První jest *Grates nunc* pro vánoce, poslední (list 51[b]) *Quam dilecta tabernacula* o Posvěcení chrámu. Další listy jsou vytrženy.

Na přední desce jest zápis: Liber ecclesie b. Marie Virginis in Töpla.

Komentované a glosované sekvenciáře bez not.

Význačným pramenem sekvencí po stránce literární jsou sekvenciáře s latinskými výklady a s glosami buď českými nebo latinskými. Výklady obsahové týkají se stránky historické nebo mystické. Historické komentáře mají ráz legendy nebo čtení z martyrologia, jestliže vykládají obsah pros o svatých. České glosy jsou vepsány způsobem interlineárním mezi latinský text. Gramatická exegese děje se tím způsobem, že latinská slova jednotlivých veršů jsou spojena v syntaktický celek a přeložena do češtiny.

K těmto pramenům patří:

Sekvenciář klementinský z r. 1381, univ. knih. praž. IV D 19.

S. svatovítský z r. 1379—1385, knih. metr. kap. praž. O LIX.
S. opavský z r. 1418. Gymn. knih. v Opavě.
S. universitní 14./15. stol., univ. knih. praž. X G 18.
S. 15. stol., univ. knih. praž. XII F 30 na ll. 1ª—24ᵇ.

Všechny tyto komentované a glosované sekvenciáře jsou bez not.

Účel latinských výkladů historických nebo mystických a českého překladu jednotlivých slov sekvencí uvádí *opavský sekvenciář* z r. 1418, l. 2ª:

Primo cantica mistice exponere, secundo vocabula obscura gramaticaliter declarare.

Utilitas huius libri, quantum ad intencionem primi autoris est, ut per cantica huius libri possimus deum collaudare et vitam eternam promereri. Sed quantum ad intencionem presentis operis utilitas est, ut in hoc libro possimus habere misticam exposicionem canticorum et quorundam terminorum difficilium lucidam exposicionem gracialem.

A v závěru předmluvy uvádí autor: Causa finalis est omne illud, propter quod sciencia acquiritur, et sic potest dici, quod in hoc libro causa finalis est adoptacio eterne beatitudinis propter spem eterne felicitatis.

U. *Sekvenciář klementinský.*

Rukopis univ. knih. praž. z r. 1381, sign. IV D 19, ll. 134, 29·5 × 21 cm. Truhlář I. 673.

Sekvence jsou na ll. 1ª—60ª.

L. 1ª Implicit. Memoriale tuum in generacione . . .
L. 60ª Explicit liber prosarii et exposicio ipsius per manus finitus anno domini 1381 proxima feria IV. ante festum Benedicti finito libro sit laus et gloria cristo.

K jednotlivým částem 75 sekvencí jest připojen latinský komentář; český překlad jednotlivých slov podává v celku smysl slohy. Klementinský sekvenciář není totožný s rukopisem Liber Prosarum et Cantuum Ecclesiae Pragensis, antiquissimo scripturae genere enaratus, o kterémž

[1] 33. Sequentionarius seu Prosarum expositio Mag. Conradi licentiati in septem artibus, auf Papier in 4. in der Bibliothek der Prager Domkirche. Die sogenannten Prosae werden hier von Wort zu Wort erklärt, z. B. Reddamus-wzdawaymy, grates-dyeky, semper-wezdy, corpus-czelo (anstatt tielo), diecula-dnek, gemitus-stonanye, unice-gedynaczku, mater-maczy (anstatt mati), ens-byt, litera-czstena, jubilatio-yassowanie, o pastor-pastyrzu (anstatt pastýři), ad papillas-od sesskow totiz bradawiczka, unctio-oleiowanye,

Balbín (Vita Arnesti 199) vykládá, že v něm jsou poznamenáni in margine autoři a že obsahuje i české notované písně Nastal nám den veselý, Anjelové jsau zpívali, Jméno boží veliké, Narodil se Kristus Pán, Na boží narození, Co tu stojíte, In dulci iubilo, Vstalť jest této chvíle. V celém rukopise není ani jediné noty, ani jedné české písně, nýbrž na ll. 60ᵇ—134ᵇ jsou různé traktáty.

Rukopis patří do řady sekvenciářů, které uvádí Balbín v Bohemia docta, opus posthumum editum, notis illustratum ab Raphaele Ungar, Pragae 1776, Pars III, sectio III, p. 90: Interpretatur autor prosas veteres in ecclesiae Pragensis missali et in bohemicum convertit vocibus antiquissimis. (Truhlář, Paběrky z rukopisů klementinských, Věstník ČAK. 1898, 590—593; Nejedlý, Dějiny zpěvu předhusitského, 274, pozn. 2.)

Na l. 37ᵃ jest výklad a překlad svatováclavské sekvence Criste, tui preclari militis.

Sekvenciář svatovítský.

Rukopis knih. metr. kap. praž. z r. 1379—1385, sign. O LIX, ll. 93, 21 × 15·2 cm. Podlaha, Soupis č. 1643. Sekvence jsou na ll. 2ᵃ—13ᵇ.

L. 2ᵃ Implicit. Memoriale tuum in generacionem et generacionem . . ., s. 133.

L. 13ᵇ Expliciunt prose per manus Bartholomei datum ad pennam in Praga per magistrum Conradum, qui est lycenciatus in septem artibus finitum die sabbato post octavas corporis cristi nisi per circulum anni de sanctis ordinatum. Amen, tako boh day.

Dialektické zvláštnosti poukazují na autora českých glos Konráda z Benešova u Opavy, od r. 1370 bakaláře, později licenciáta pražské university, od r. 1390 člena Karlovy koleje, do které se zdráhali jej původně přijati, protože ho považovali za Poláka.

Na svatovítský sekvenciář upozornil Dobrovský (Geschichte der Böhmischen Literatur und ältern Literatur. Ganz umgearbeitete Ausgabe, Prag 1818, § 12, č. 33, str. 179: Sequentionarius seu Prosarum expositio Mag. Conradi Licentiati in septem artibus.[1]

---

filia-dczy, puerperium-omladky, naturae-przyrodye, veni-zawitay totiz przid, sodales-druzby, psale-pyey; ecce-ez, zrzy, hledayz; amen-tako buoh day. Dergleichen Handschriften mit erklärenden böhmischen Glossen zeigte Balbin Boh. Doct. III. 98, 158 und auch schon in Arnesti vita an. Eine ähnliche Erklärung der Hymnen ist auch in der Hofbibliothek zu Wien in dem Cod. N. 3130 zu finden.

V. Hanka otiskl ze sekvenciáře pouze české glosy bez latinského originálu a bez latinského komentáře (ZBJRKA NEYDÁWNĚGŠJCH SLOWNJKŮ latinsko-českých, Praha 1833, ss. 356—366 pod titulem Sequentionarius Mag. Conradi). J. Flajšhans v Listech filologických 1888, ss. 453—458, popisuje rukopis O LIX, uvádí z něho část předmluvy a opravuje Hankovy chyby v přepise českých slov. Vážnou prací o sekvenciáři jest studie opavského profesora V. Hauera, Sekvencionář mistra Konráda z Benešova u Opavy (Program českého vyššího gymnasia v Opavě 1890). Autor vedle dialektologických poznámek se zabývá též osobu Konráda z Benešova. J. Truhlář ve Věstníku ČAK VII, 1898, s. 590, popisuje latinsko-český sekvenciář z r. 1381, při tom upozorňuje též na svatovítský sekvenciář O LIX a připojuje předmluvu podle sekvenciáře z r. 1381.

Žádný z těchto spisovatelů neuvádí však seznamu sekvencí ze sekvenciáře svatovítského, ač jejich výčet jest důležitý pro srovnání sekvencí z druhých komentovaných sekvenciářů.

Svatovítský sekvenciář jest neúplný. Dva listy jsou vytrženy. Na zbylých listech po úvodu Memoriale jest zapsáno 15 sekvencí bez not o Božích hodech a o slavnostech Páně, o marianských svátcích, o sv. Mikuláši a o krakovském biskupu sv. Stanislavu.

Jsou to sekvence:

2ª Grates nunc.
2ᵇ Natus ante secula.
3ª Hanc concordi famulatu.
4ª Letabundus exultet fidelis corus.
5ª Festa cristi omnis cristianitas.
6ª Mane prima sabbati.
7ª Hodierne festum lucis est solempne vite ducis.
7ᵇ Virginis marie laudes concinant.
8ª Letabundus mundus.
9ª Lauda syon salvatorem.
10ª Benedicta semper sancta sit trinitas.
11ª O beata beatorum martir.
11ᵇ Congaudentes exultemus.
12ª Verbum bonum et suave.
12ᵇ Mittit ad virginem.

Ke každé sekvenci připojeny jsou latinský komentář a české glosy.

V. *Sekvenciář opavský.*

Rukopis gymnasiální musejní knihovny v Opavě z r. 1418.

Obsahuje 83 pros, z nichž u 73 jest český překlad a latinský výklad jazykoslovný. Český překlad chybí u sekvencí:

č. 44, l. 133ᵃ Gloriare grecia, de s. Egidio.
č. 71, l. 186ᵇ Ad laudes salvatoris, plurium confessorum et pontificum.
č. 72, l. 189ᵃ Dilectus deo et hominibus, de confessore simplici sed layco.
č. 77, l. 196ᵇ Ave, preclara maris stella, sv. Ambrože, mariánská.
č. 78, l. 206ᵃ Imperatrix gloriosa, b. M. V.
č. 79, l. 208ᵇ Verbum bonum et suave. de salutacione b. M. V.
č. 80, l. 210ᵇ Gaude virgo mater cristi, de septem gaudiis b. M. V.
č. 81, l. 212ᵇ Orbis totus gratuletur, b. M. V., communis.
č. 82, l. 214ᵃ Stabat mater dolorosa, de planctu b. M. V.
č. 83, l. 218ᵃ Salve mater salvatoris, b. M. V.

Ostatní, zde neuvedené, sekvence vydal v latinském originálu a s českým překladem, avšak bez latinských komentářů Václav Hauer v Listech filologických 1895 a 1896 pod názvem *České glosy k latinským hymnům, napsaným l. 1418.* Hauer považuje sekvence za hymny. O autorovi tohoto sborníku se rozepsal Hauer ve Věstníku Matice Opavské 1895 č. 5, kde se zmiňuje, že podle jazyka byl překladatel jiná osoba, než mistr Konrád z Benešova, původce českých glos v svatovítském sekvenciáři O LIX. Poznámka v rukopise: hec scribit gregorius in adventu domini vedla profesora Hauera původně k názoru, že písařem sborníku jest Gregorius. Ve Věstníku Matice Opavské správně vyvrací však svůj názor. Slova: hec scribit gregorius se vztahují na papeže Řehoře jako autora následující sekvence.

Svatováclavská prosa Criste, tui preclari militis je na l. 142ᵇ.

Sekvenciář a hymnář universitní.

Rukopis univ. knih. praž. ze 14./15. stol., sign. X G 18, ll. 208, 22×16 cm.

Na ll. 1ᵃ—79ᵇ je hymnář, 80ᵃ—141ᵇ sekvenciář jeden, 142ᵃ—194ᵃ sekvenciář druhý, obsahující většinou tytéž sekvence jako první, 195ᵃ—205 opět hymnář. První řadu sekvencí na l. 80ᵃ zahajuje *Lauda syon,* druhou řadu 143ᵃ *Grates nunc.* Úvodní výklad o významu sekvencí na l. 142ᵃ je týž jako v opavském sekvenciáři z r. 1418, l. 2ᵃ: Dubitatur circa istum terminum sequencia . . . Při sekvencích jsou latinské komentáře a mezi-řádkové glosy. Svatováclavská sekvence jest komentována a přeložena

dvakráte, na l. 105[a] a na l. 177[a]. Překlady se vzájemně odlišují a jsou provedeny jen rapsodicky. Proto jich netřeba vzíti v úvahu. Viz s. 132.

Nic nového nepodává ani *sekvenciář univ. knih. praž. 15. stol. XIII F 30,* v němž jsou sekvence na ll. 1[a]—24[b] s vysvětlivkami na okraji listu a mezi řádky.

V zápisech komentovaných sekvencí jest zachován týž postup v rámci církevního roku s význačnými slavnostmi. Na prvém místě jest prosa *Grates nunc* pro vánoční mši o kuropění, in galli cantu. Texty latinských pros se celkem shodují. Latinské komentáře a české glosy jsou však u těchže sekvencí na sobě nezávislé, jak jest na př. patrno při svatováclavské sekvenci *Criste, tui preclari* a při prose o sv. Ludmile *Pleno cantu.* První tři sekvenciáře z pěti uvedených mají prosu o sv. Stanislavovi, prohlášeném za svatého papežem Innocencem IV. r. 1253. Sekvenciáře opavský a klementinský mají prosu *Ex lumine fit radius* o biskupu Erasmovi, světci z doby Diokleciánovy. O něm jest glosovaný hymnus ve vídeňském hymnáři. Hymnus i sekvence mají společnou legendu, ve které se vykládá, že byl biskupem in civitate ludicro a za pronásledování žil 7 let na poušti, kde byl živen havrany. K jeho poctě byl u sv. Víta postaven oltář. Společnými sekvencemi o sv. Stanislavu a Erasmovi se dostává glosovaným sekvenciářům zvláštního významu i po stránce hagiografické.

Sekvence se komentovaly i jinde, jak svědčí rukopisný sekvenciář univ. knihovny ve Štyrském Hradci A Pp 4° 900, ale překladu v nich není. Výklady sekvencí ve světové literatuře se zabývají jenom stránkou mystickou, symbolickou nebo liturgickou.[2]

---

[2] Zástupce školy sv. Bernarda *Rupert,* opat kláštera v Deutzi na Rýnu (zemřel 1135), vykládá mystickým způsobem mešní liturgické části, tedy i sekvence, ve spise De divinis officiis (jeho díla vytištěna ve Frankfurtu 1524, v Kolíně n. R. 1526—1529, v Paříži 1545 a opět v Kolíně n. R. 1577, později souborně v Mohuči 2 sv. 1631, v Paříži 1638 a v Benátkách 4 sv. 1748—1775).

Biskup *Guillermus durandi* (Durandus, Durantis) poukazuje na t. zv. ius liturgicum mešních částí ve spise Rationale divinorum officiorum libri VIII distinctum (tisk Augsburg 1470, Řím 1473, 1477, Ulm 1473, 1475). V univ. knih. bratislavské je výtisk z r. 1516, impressum Ludguni per Laurentium Hyllaire, sign. XVII CD 29.

Joh. Adelphus vydává 1513 nejznámější sekvence a je vykládá (viz *Nikel,* Geschichte der kath. Kirchenmusik, 1908, 128).

Jodocus Clichtovacus (Josse Clichtove) otiskuje z části a poznámkami opatřuje sek-

Sborníky s latinskými sekvencemi.

Sb. admontský ze 14. stol. Klášt. knih v Admontu, sign. 717.
Sb. vyšebrodský z r. 1410. Knih. vyšebrodská, H 42.
Lat. kancionál jistebnický z 2. pol. 15. stol. Nár. mus. praž. XII F 14.
Sb. olomoucký z 15./16. stol. Stud. knih. olomoucká, sign. 406.
Kancionál Franusův z r. 1505, Mus. královéhr. B 1.

Admontský sborník 717.

Admont, knih. benedikt. opatství, sign. 717, papírový rkp. 14. stol., 14 × 18 cm, ll. 54, pergamenový obal, chorální notace hřebová.

1ª Implicit: Beati mortui qui in domino moriuntur.
54ᵇ Explicit: inter fratres magis dilectus.
1ª In Nativitate domini. Hodie dicuntur nobis
9ª Historiae et miracula: Miles quidam dives.
17ª Sermones
29ª Incipit hystoria de mauricio et sociis suis: Gaude mater ecclesia (Matutinum et laudes, notováno).

39ª—54ᵇ *Sequencie,* ch. n. rhombická

39ª	Redeundo pergyrum circini	Mauricii
41ª	Plausu chorus letabundo	De quatuor evangelistis
42ª	Virginalis turma sexus	Undecim milium virginum
43ª	Dulce melos cum concentu	Wenczeslai
44ª	Alleluia & Consolator miserorum	Wenczeslai
45ª	Spe mercedis et corone	De uno martire
45ᵇ	Ave maria gracia plena dominus tecum virgo serena	De domina nostra

---

vence pařížského Adama de Saint Victor v Elucidatorium ecclesiasticum, Paris 1515. Úplně a kriticky vydal Adamovy sekvence Gautier, o němž na jiném místě. J. Clichtovacus (naroz. 1472, zemř. v Chartres 1543) ostře vystupoval proti Lutherovi a Melanchtonovi (*Cleval,* De Jodoci Clichtovei vita et operibus, Paris 1895).

Historik, básník a politik *Jakob Wimpfeling* (zemř. 1528), který složil pro špýrskou diecesi Officium Compassionis b. virginis a sestavil officium o sv. Josefu pro Štrasburk, píše r. 1499 De hymnorum et sequenciarum auctoribus generibusque carminum.

Kardinál *Johannes Bona* O. Cist. (1609—1674) stopuje hlavně psalmodii historickými a symbolickými výklady v díle Psallentis ecclesie harmonia. Tractatus historicus, symbolicus, asceticus de divina psalmodia eiusque causis, mysteriis et disciplina deque variis ritibus omnium ecclesiarum in psallendis divinis officiis, Romae 1653 (Opera omnia Antwerpiae 1677, 1694, 1723, 1739, Paris 1678, Colon 1683, Taurini 1747, Venetiis 1752, 1764).

46ª Mittit ad virginem — De annunciacione b. m. v.
47ª *Incipit hystoria de sancto wenczeslao, antiphone in vesperis 50ᵇ. Laudes* — 51ᵇ.
51ᵇ Laudes salvatori voce modulemus — In festo pasche.
53ª Gratuletur orbis totus presens cetus — S. margarete.
54ª—54ᵇ Alleluia & Veni virgo margareta — S. margarete

Admontský rkp. 717 obsahuje tedy podle uvedeného seznamu 9 not. sekvencí, verš k Alleluia o sv. Václavu, not. antifony o témže světci a verše k Alleluia o sv. Markétě.

Vyšebrodský sborník H 42.

Vyšší Brod, knihovna kláštera cisterckého, sign. H 42, papírový rkp. z r. 1410, 15 × 21 cm, ll. 176, vázáno v kůži, notace černá chorální rhomb. a mensurální černá a červená.

Implicit: Iste Libellus est comparatus per fratrem P[řibík]. Monachum et Sacerdotem professum in Monasterio Altovadensi Ordinis Cisterciensis diocesis Pragensis constructum ac fundatum per Nobiles ac generosos dominos, dominos de rosnberchg ac est scriptus et notatus totaliter consumatus. In Anno domini Millesimo CCCC°X° (1410) . × Explicit: 176ᵇ post hec posteris.

Některé přídavky jsou psány mladší rukou.

Rkp. kláštera vyšebrodského z r. 1410 jest pro vývoj sekvencí tím důležitý, že jest též pramenem pro svatováclavskou latinskou sekvenci Salve pater optime (97ᵇ). Tento kodex mixtus jakožto notovaný rkp. z počátku husitského hnutí se stal předmětem častějšího studia, ale úplný výčet jeho zpěvů dosud podán nebyl. Jeho obsah jest nejlépe patrný z jeho rejstříku, doplněného a opatřeného poznámkami po hudební stránce.

1ª Exultet iam angelica. In vigilia pasche ad benedicendum cereum.
10ᵇ Cantus ad processionem in die resurreccionis: Cum rex glorie
16ª Cantus ad processionem in ascensione d.: Viri galilei
18ª Cantus ad processionem in die corporis cristi: Homo quidam
21ª Cantus ad processionem in assumpcione b. virginis: Hodie maria virgo
23ᵇ Cantus ad processionem in purificacione b. v.: Lumen ad revelacionem gencium
28ᵇ Cantus ad processionem in die palmarum: Collegerunt pontifices
33ᵇ Cantus ad mandatum in cena domini: Dominus ihesus
40ᵇ Liber generacionis seculariter
45ª Prefacio summa de nativitate domini et de corpore cristi: Quia per incarnati verbi seculariter
46ª Prefacio de epyphania: Quia cum unigenitus
46ᵇ Prefacio de resurreccione summa: Te quidem domine

47ª Prefacio de ascensione d.: Qui post resurreccionem
48ª Prefacio de pentecosten: Qui ascendens
48ᵇ Prefacio de b. v.: Et te in veneracione
49ᵇ Prefacio cottidiana seculariter (celá vynotována)
51ᵇ Pater noster seculariter
52ᵇ Pax domini et incepcio Credo, Gloria in excelsis
53ª Kyrie summum: Kyrie magne deus potencie
53ᵇ Gloria in excelsis eiusdem cum cancione Dies est leticie
59ª Kyrie de novo sacerdote: Sacerdos summe hunc novum
60ª Gloria in excelsis eiusdem
61ᵇ Kyrie aliud summum: K. fons bonitatis
62ᵇ Kyrie paschale (bez tropů).
63ª Gloria in excelsis eiusdem
64ᵇ Kyrie de beata virgine (bez tropů).
65ª Gloria in excelsis eiusdem in quo canitur Spiritus et orphanorum paraclite
67ᵇ Kyrie quando placet seculariter
67ᵇ Kyrie festivale secundum ordinem nostrum
68ª Gloria in excelsis eiusdem
69ª Sanctus in summis festivitatibus cum tropho Deus pater iudex
69ᵇ Sanctus idem solum per se sine trophis
71ᵇ Sanctus de novo sacerdote c. tr. Cernere cupientes
72ª Sanctus de corpore cristi c. tr. Ave dulce tu frumentum
75ᵇ Sanctus de b. virgine c. tr. Salve mater pia
77ª Sanctus de b. virg. c. tr. Flos candens oritur
79ª Sanctus solemne de corpore cristi c. tr. Omnipotens genitor
81ᵇ Sanctus de b. virg. c. tr. Sacro sancta semper tu
83ᵇ Sanctus scolasticale sine trophis
Nota: při každém sanctus jest benedictus a agnus
85ª Graduale de b. v. Propter veritatem c. tr. Audi recta preelecta
86ª Alleluia de b. virg. cum tr. Ave lumen syderum
87ᵇ Alleluia summum de b. v. tempore resurreccionis c. tr. Summi celi gaudium.
89ª Alleluia de b. virg. Ave benedicta c. tr. Qui maria celi via (tempus perfectum, černá nota mensurální)
90ᵇ Alleluia de b. v. Imperatrix egregia c. tr. Regina celi inclita (temp. perf., čer. nota mens.)
92ᵇ Alleluia in dedicacione ecclesie Vox exultacionis c. tr. Rector summe creans
94ª Alleluia de corpore cristi Ave verbum incarnatum c. tr. Tu planas culpas debitas
95ᵇ Alleluia de sancto wencezslao duce Bohemorum Consolator miserorum sine tropho
96ª Responsorium de s. wencezslao ad primas vesperas Castus mente corpore
97ᵇ Prosa de s. wencezslao Salve pater optime
99ª Alia prosa de eodem festo Criste tui preclari militis

Secuntur cantica canticorum de beata virgine.

101ª Tota pulchra es, secundum nostrum morem (ordinem)
102ª Tota pulchra, eadem antiphona seculariter

102b Egredimini filie syon et videte
103a Ferculum fecit tibi rex salomon
104a Ave regina celorum, ave domina angelorum
104b Ista est speciosa inter filias iherusalem
105a Ego flos campi
105b Nigra sum sed formosa
106a O florens rosa mater domini speciosa
106b Surge amica mea speciosa
107b Virga yesse floruit (Canticum solempne de b. v.)
108b Antiphona de s. zygizmundo: O beate zygizmunde
109a Responsorium de s. margaretha ad vesperas Quadam die olibrius
110a Responsorium de s. maria magdalena ad vesperas primas Accesit ad pedes ihesu
111a De annunciacione dominica antiphona ad magnificat ad primas vesperas Hec est dies quam fecit dominus
112a De omnibus sanctis antiphona ad magnificat Salvator mundi
113a In dedicatione responsorium ad vesperas seculari modo Benedic domine domum istam (versiculus Domus mea dvouhlasně)
114b Aliut responsorium in dedicacione ecclesie Terribilis est locus iste cum versu iacob in sompnis scalam
115b Canticum de b. v. Alma redemptoris mater
116b Responsorium de s. elyzabeth O lampas ecclesie
117b De s. ludmilla antiphona ad magnificat O mater bohemie ludmilla flos gracie
118a Responsorium in nativitate b. virginis ad primas vesperas Stirps yesse
119a In quadragesima sabbatis diebus ad completorium Media vita in morte summus cum suis versibus

Jam vero secuntur prose de maioribus solempnitatibus.

121b Grates nunc omnes De nativitate domini
121b Victime paschali laudes De resurreccione d.
123a Veni sancte spiritus et emitte celitus De spiritu s.
124b Lauda syon De corpore cristi
129b Congaudent angelorum chori De assumpcione b. v.
132b Stirpe maria regia De nativitate b. v.
134a Mittit ad virginem non quemvis De annuncciacione b. v.
136b Verbum bonum et suave Communis de b. v.
137b Virginis marie laudes intonent cristiani Sabbatis diebus tempore paschali eadem nota sicut Victime paschali laudes
139a Adest dies iubileus De dedicacione ecclesie
140b Stabat mater dolorosa . . . paradisi glorie. Amen *dicant omnia*

[Cantilene]

144a Regina celi letare alleluia, černá nota mensurální
144b Dyaconus cum baculo pastorali vertens se ad chorum cantet ad benediccionem Humiliate vos ad benediccionem, nota chorální

145ª Ave yearchia celestis et pia In conductu ad missam rorate, nota černá mensurální
145ᵇ Mittitur archangelus fidelis De annuncciacione, čer. not. mens.
146ª Candens ebur castitatis De b. v. quando placet, čer. n. mens.
147ª Gaude regina glorie De assumpcione
147ᵇ Ey, ey etas iam aurea De assumpcione, dvouhlasně, druhý hlas miniem vepsán na tutéž osnovu linkovou mezi první hlas, černá a červená nota mens.
148ª Ave maris stella lucens De b. v. tempore nativitatis cristi, 1. hlas černou, 2. hlas červenou notou mensurální.
148ᵇ Ave rosa in yericho. De b. v. quando placet, černá n. mens., jednohlasně
149ª Ave trinitatis cubile De b. v. quando placet, černá n. mens.
149ᵇ Ex legis obseruancia De purificacione, dvouhlasně, druhý hlas miniem
150ª Dy yvo flagrans numine De assumpcione b. v., dvouhlasně, 2. hl. miniem, nota mens.
151ª E morte pater divinus velud De resurreccione, jednohl., čer. nota mens.
151ᵇ Surrexit cristus hodie alleluia, dvouhl., oba hl. čer. n. mens.
152ª Resurrexit dominus qui pro nobis De resurreccione, dvouhl., 2. hlas miniem, nota mens.
152ª Stupe factus inferni dux. De resurreccione, jednohl., čer. n. mens.
152ᵇ Samp sampsonis honestissima, dvouhlasně, 2. hlas miniem, n. mens.
153ª Veni dulcis consolator De spiritu s., jednohl., černá nota mens.
153ᵇ Jam iam adest dies iubileus De nativitate cristi, jednohl., černá nota mens.
154ª Puer nobis nascitur De nativitate cristi, jednohl., černá n. mens.
154ᵇ Cum gaudio concurite omnes, jednohl., černá n. mens.
155ª Pueri nativitatem De nativitate cristi, jednohl., černá n. m.
155ᵇ Sol sol de stella oritur De nativitate domini, černá nota m.
156ª Cozmi caligo pellitur De nativitate d., černá nota mens.
156ᵇ Ur ursula speciosa florida De sancta ursula, jednohl., černá nota mens.
157ª Pu puerum solacio De s. nicolao, jednohl., černá n. mens.
157ᵇ Tur turba canit populi De s. nicolao, jednohl., černá n. mens.
158ª Re regina celi letare alle Tempore paschali, jednohl., černá n. mens.
158ᵇ—159ª Mamagnificemus dominum qui Discantus super magnificat in summis festivitatibus. L. 159ª tenor, vícehlas, černá nota mens.
159ᵇ Otep myry myet moy myly myluget mye swe wssye syly Canticum Boemicale, černá nota mens.
161ᵇ Sta stalat sye giest wyecz dywna panna syna porodyla Cancio Boemice de Nativitate cristi, černá n. mens.
162ª Prima declinacio casuum regulacio, bez not
162ᵇ Dorotho panno czysta Cancio de s. Dorothea Boemice, chorálně, ale responsorium částečně mensurálně
164ª Tamquam sponsus dominus In nativitate cristi versiculus ad vesperas, dvouhlasně, na dvou osnovách, černá n. mens.
164ᵇ—166ª Patrem omnipotentem, nekrácené, černá nota mens.
167ª—169ᵇ Patrem omnipotentem, nekrácené, černá n. mens.
169ᵇ Jhesus cristus nostra salus Cancio de corpore cristi
170ᵇ Sampson fortis De resurreccione

169b Constat ethereis ihesu sedilivus Cancio de ascensione domini
171b Cedit yemps eminus In resurreccione domini super gloria in excelsis cancio
172a Surrexit cristus hodie, alleluia, humano pro solamine
172b Felici peccatrici. Cancio devota de s. maria magdalena
173b Ad terrorem omnium surgam locuturus Cancio alia contra omnes status, bez not.
174a Omnes adtendite, animadvertite, quid nam sit plangite. Cancio contra wiclefitas et canitur eadem nota ut cancio ymber nunc celicus, bez not.
174b Pa pangat odas pariter, dvouhlasně, nota černá mens.
176a Iohannes postquam senuit cristus ei apparuit. Pro Benedicamus ad vesperas de s. iohanne apostolo et evang.
176a Benedicamus regnanti cuncta mundo creanti wencezslaum. Benedicamus de s. wencezslao
176b Radice nata regia egregia, notace černá mens.

Vyšebrodský sborník psal mnich a kněz řádu cisterckého, Přibík. Notoval chorály pro potřeby světského i řeholního kleru. Jestliže si vepsal do sborníku i několik sekvencí, byly secundum morem secularem, protože cisterciové ve své mešní liturgii pros pravidelně neměli.

Latinský kancionál jistebnický.

Papírový rkp. Nár. mus. praž. z 2. pol. 15. stol., sign. XII F 14, ll. 223, 15·5 × 21·5 cm. not. č. ch. a mens. Bartoš, Soupis 3239, Nejedlý, Dějiny zpěvu předhusitského.

3a— 81b Proprium de tempore a commune sanctorum. Proměnlivé části intr., alla., offt., com., od II. neděle adventní
82a—165b Sekvence s počáteční o sv. Barboře Letho corde; 139a o sv. Václavu Criste tui
166a—178b Pokračování propria
179a—189b Patriamina jednohlasá a dvojhlasá, mens. not. č.
191a—223 Mensurální písně latinské a několik českých: 213a Vděčně tvorci děkujíc, 216b Počátek toho rodu, 217a Divná milost, 218a Zdrávas nejsvětejší královno, 219a Zdrávas císařovno, 220b Jméno boží veliké, 221a Nastal nám den veselý, 222b Stala se věc divná.

Řada latinských a českých kantilen jistebnického kancionálu se objevuje též ve vyšehradském sborníku z pol. 15. stol. a ve Franusově kancionále z r. 1505.

Prose. (Počtem 31.)

82a Letho corde	Barbara
89a Eya recolamus	Natale cristi
91b Hanc concordi famulatu	Stephani
93a Ioannes ihesu criste	Ioh. ev.
98b Virginis marie laudes	B. M. v.

99b	Dixit dominus ex basan	Conversio s. Pauli
102b	Mane prima sabati	Pascha
105a	Laudes crucis attolamus	Exaltacio crucis
109a	Summi triumphum regis	Ascensio
112a	Sancti spiritus assit	De spiritu
115a	Benedicta semper sancta sit	Trinitas
117b	Sancti baptiste cristi	Ioh. bapt.
119b	Petre summe cristi	Petri et Pauli
121b	Ave verbi dei parens	Visitacio M.
123a	Margaritam preciosam	Maragrete
125a	Laus tibi cristi	Marie Magd.
128a	Laurenti david	Laurencii
130a	Congaudent angelorum chori	Assumpcio M.
132b	Diem festum bartholomei	Bartholomei
135a	Stirpe maria regia	Nativitas M.
137a	Summi regis archangeli	Michael arch.
139a	Criste tui preclari	Wenceslai
142b	Sacerdotes cristi martini	Martini ep.
147a	Clare sanctorum senatus	Apostolorum
154b	Exultent filie syon	De virginibus
157a	Verbum bonum	Maria
158a	Lauda syon salvatorem	Corpus cristi
159b	Psallat ecclesia mater	Dedicacio
161a	Dilectus deo et hominibus	Confessor non pont.
162a	Pleno cantu cordis	Ludmille
164a	Quadriforme crucis	Invencio crucis

Olomoucký sborník, sign. 406.

Rukopis Státní studijní knihovny v Olomouci s názvem Miscellanea de Materiis diversissimis a s rokem 1492, ll. 390, 15 × 23 cm, váz.

Hlavní částí sborníku jsou různé latinské traktáty, psané několikerou rukou a z různé doby. Výzvy před čtením evangelia a po něm jsou v nářečí východoslovenském (Fr. Pastrnek, Stará jazyková památka slovenská. Sborník filologický sv. VII., č. VIII., ss. 100—127). Na posledním listu 390a jest Explicit missale secundum usum et consuetudinem romane ecclesie . . . 1492. Do sborníku jsou vevázány listy s chorální rhombou černou a červenou. Na nich jsou notovány jednohlasé latinské hymny a kantilény; též leichy, dále Popule meus a lamentace na Velký pátek. Sborník je asi ze Spišské kapituly; je v něm zmínka o patronu kostela sv. Martinu. Viz Archiv für slavische Philologie I, 1876, 617—620: Müller Alois, Fragmentum concionatorum boemice.

17ª	Ave mundi spes maria, ave mitis	hymnus
17ᵇ	Ave, maria, virgo splendor (Dreves I, 50)	
18ᵇ	Ave non eve meritum	leich
20ª	Pange, lingua sedule virginis honorem	Laudes b. v.
20ᵇ	Sol nascitur de virgine	
21ª	Pater noster, in quo omniam	
21ᵇ	Salve, maria, pia virgo	
22ª	Salve, regina misericordie	antiphona
22ᵇ	Advocator suspiria	
23ª	Ave, maris stella, regina celi	cantilena
23ᵇ	Ach, homo, perpende fragilis	Versus super media vita ad completorium Quadragesime
24ª	Imperatrix angelorum	
24ᵇ	Salve filia, flagrans intra lilia	
25ª	Mundi pulchra fundatum	
297ᵇ	Ave, cella marie	
297ᵇ	Popule meus	
323ᵇ—333ª	Lamentaciones	

Na listech 347ᵇ—352ª jsou *latinské písně* v notaci bílé, mensurální, mezi nimi i píseň svatováclavská. Navazují na záznamy kancionálu Franusova z r. 1505 a jsou to:

347ᵇ Ave sanctissima regina
348ª En emola tipica
348ª Salve regina glorie emundatrix
348ª Ave maris stella lucens miseris
348ᵇ Candens ebur castitatis
348ᵇ Ave rosa in yericho
349ª Pueri nativitatem cuncti nunc
349ᵇ Jesus cristus nostra salus quod reclamat
349ᵇ In hoc anni circulo
349ᵇ Ezechielis porta clausa
349ᵇ Felici peccatrici cristique amatrici
350ª Nunc festum celebremus laudesque decantemus
350ª Katherine sollemnia celebrat ecclesia
350ᵇ Ave vivens hostia veritatis et vita
350ᵇ Dies est leticie in ortu regali
351ª Ave ierarchia celestis et pia
351ª Ad honorem et decorem
351ᵇ Veni dulcis consolator
351ᵇ—352ª Swaty Waczlawe, wywodo czeskey zemye.

Na listech 352ª—353ª jsou notovány intonace hymnů z breviáře chorální rhombou.

353ᵇ *Responsoria* secundum morem secularem. Mezi nimi na l. 354ᵇ Libera me, domine — chorální notou černou.

Prose.

370ª	Mane prima sabbati	In resurreccione d., de s. maria magd.
370ᵇ	Victime paschali	In resurreccione d., de s. maria magd.
371ª	Alleluia. Ave, benedicta maria ihesu casti mater filia	De b. v. sabbatis diebus
371ª	Alleluia. Ave, maria, rubens rosa	De b. v. sabbatis diebus
371ᵇ	Alleluia. Consolatrix pauperum	De b. v. sabbatis diebus
371ᵇ	Deus in tua virtute	Andree
372ª	Congaudentes exultemus vocali concordia	(Nicolai)
372ᵇ	Psallat ecclesia, mater illibata	(Dedicacio)
373ª	Dum suprema melodia sonet	(Apost. et ev.)
373ᵇ	Clare sanctorum senatus	(Apostoli)
374ª	Plausu chorus letabundo	(Evangeliste)
375ª	O beata beatorum	(De martiribus)
375ᵇ	Ad laudes salvatoris	(De confessore pontifice)
376ª	Dilectus deo et hominibus	(De confess. simplici)
376ᵇ	Exultenet filie syon	(De virginibus)
377ª	Salve mater salvatoris	(De beate virg.)
378ª	Hodierne lux diei celebris in matris	(De b. v.)
378ᵇ	Ave, preclara maris stella	(De b. v.)
379ᵇ	Grates nunc omnes	(Nativitas D.)
380ª	Iohannes ihesu cristo	(Ioh. ev.)
380ª	Festa cristi omnis	(Epiphanie)
380ᵇ	Dixit dominus ex basan	(Conversio s. pauli)
381ª	Mane prima sabbati (viz 370ª)	(Ressurreccio d.)
381ᵇ	Hodierne festum lucis	(Lancea d.)
382ᵇ	Uterus virgineus	(De b. v.)
383ª	Lauda syon	(Corporis cr.)

V našem výčtu jsou poznamenány jen ty zpěvy, které jsou opatřeny notací.

Y. *Kancionál Franusův z r. 1505.*

Pergamenový rkp. městského musea v Hradci Král. z r. 1505, sign. B 1, ll. 367, 66 × 43 cm, notace chorální rhomb., not. mens. černá a not. mens. bílá, řada listů vyříznuta. Orel, Kancionál Franusův z r. 1505, Praha 1919.

Obsahuje tři části, graduál, sbírku mensurálních písní a vícehlasá moteta.

Graduál s chorálními a mensurálními nápěvy je na ll. 2ª—240ᵇ, 302ª—310ᵇ, 356ᵇ—366ᵇ.

1ª Anno ab incarnacione
2ª— 27ᵇ Kyriamina, gloriamina bez tropů a s nimi
28ª— 44ª Sanctus chorální jednohlasá a mensurální vícehlasá
45ᵇ— 47ᵇ Antiphone ad Rorate
48ª—118ª Proměnlivé části, introity, gradualia, alleluia s ℣, offertoria, communia
118ª—127ᵇ Patriamina chorální jednohlasá, mensurální jednohlasá a vícehlasá
128ª—129ᵇ Proměnlivé části
130ª—240ᵇ Prosy, mezi nimi o sv. Václavu 207ª Criste tui, 208ª Dulce melos
241ª—301ᵇ Mensurální písně 1-, 2-, 3hl. latinské a české. 301ᵇ Anno domini 1505 ...
302ª—310ᵇ Proměnlivé části.
311ª—356ª Vícehlasá moteta 2-, 3-, 4hl., latinská a česká, 311ª—356ª.
356ᵇ—366ᵇ Prosy.

Některá moteta jsou rázu heterofonního, jiná mají podložený různý text u jednotlivých hlasů, další spadají do ars nova. Jsou většinou ad voces aequales, tedy pro mužský sbor literátského bratrstva královéhradeckého. Při skladbě pro smíšený sbor *O gloriosa domina* zjištěn skladatel Iohannes Ghiselin. Z českých skladeb jest zapsáno tříhlasé moteto *Pane Bože, buď při nás.*

Soukeník Jan Franus, horlivý a nábožný kališník, zastával 1503 v Hradci Král. úřad purkmistra.

Prameny českých pros.

Český graduál Jana Táborského z r. 1568. Nationalbibl. Vídeň, 15509.

Český graduál malostranský z r. 1573. Mus. města Prahy.

V prvé polovině 16. stol. převládala u utrakvistů ještě latina a s ní při bohoslužebních úkonech latinská sekvence. V druhé pol. 16. stol. zpívali kališníci prosy s ostatními mešními částkami česky.

České prosy jsou většinou překlady latinských sekvencí, z nichž přejaty byly nápěvy a přizpůsobeny novému, českému textu. Některé české prosy se objevují v různých zápisech v témže znění, jiné vzájemně se odlišují buď v jednotlivostech nebo samostatnou úpravou překladu. Písně *O těle a krvi Páně* zdají se míti i původní, nepřevzatou melodii. Jsou tedy po stránce literární i hudební samostatným projevem domácího umění.

Pramenem českých pros jsou české graduály 2. pol. 16. věku, kde jsou vynotovány ve zvláštní části pohromadě, na př. v českém graduálu Jana Táborského z r. 1568 Nár. knih. vídeňské, sign. 15509, ll. 245ª—380ª, a v českém graduálu malostranském z r. 1573 Jana Kantora Sta-

rého v museu města Prahy, sign. 181, ss. 10—393.[3] V jiných graduálech jsou české prosy umístěny mezi mešními zpěvy jednotlivých oficií, na př. v dvoudílném českém graduálu z r. 1585—1604 musea města Hradce Král., sign. B 12, B 13, na němž pracovali písař Matěj Litoměřický, skladatel Jiří Rychnovský a malíř Matouš Radouš.

Následují dva seznamy českých pros v pořadu církevního roku, a to z českého graduálu Jana Táborského z r. 1568 a z graduálu malostranského z r. 1573. U prvního seznamu jsou připojeny začátky latinských sekvencí, ze kterých české prosy byly přeloženy nebo z nich převzaly nápěv.

Český graduál Jana Táborského z r. 1568.
(Nationalbibl. Vídeň, 15509.)

O vtělení Pána Krista (advent).

245ᵃ Poslal Bůh anděla k Panně.	Mittit ad virginem.
246ᵇ Pán Bůh všemohoucí z veliké milosti poslal posla.	Mittit ad virginem.
248ᵃ Světlo nejtajnější stolice vyšlo.	A rea virgo prime.
250ᵃ Z svrchní rady Pán Bůh drahý což umínil.	Laudes crucis attolamus.
251ᵃ Maria Pánu Kristu panna přemilá.	
252ᵇ Zdráva Panno Maria, přeslavná perlo.	Imperatrix gloriosa.
254ᵃ Z vysokosti nebeské vyšlo světlo přejasné.	Mane prima sabbati.
255ᵇ Zavítej Mesiáši, odejmi bídu naši.	Veni, sancte spiritus.

O narození Pána Krista.

257ᵃ Již nyní všichni spolu děkujme Pánu Bohu.	Grates nunc omnes.
257ᵃ Děkování srdcem, ústy vzdajme Pánu Bohu.	Grates nunc omnes.
257ᵇ Pane Jesu Kriste, synu matky čisté.	Mittit ad virginem.
259ᵇ Buď chvála Bohu Otci i Synu i Duchu.	Laudes cristo redempto.
261ᵃ Vzdajměž chválu Pánu Bohu všemohaucímu.	Benedicta semper sancta sit.

O sv. Štěpánu.

262ᵇ Tyto jsouce vždy v svornosti pamatujme slavnosti.	Hanc concordi famulatu.

O sv. Janu Evang.

263ᵇ Jene svatý Pánu Kristu převelmi milý.	Iohannes ihesu cristo.

Na nové léto.

264ᵇ Veselím tím, kteréž se Bohu líbí.	Letabundus exultet.

O Božím křtění anebo o třech králích.

266ᵇ Pána Krista svátky všecko křesťanstvo ctí.	Festa cristi omnis.

[3] Popis obou graduálů viz ve studii: *Orel,* Jana Táborského prosa o Mistru Janovi z Husince, časopis Bratislava, roč. VI. (1932), č. 3, s. 207 a s. 217. Též zvláštní otisk.

O obrácení sv. Pavla.

268b Sláva otci nebeskému, jeho synu.	Virginalis turma.

V devítník.

271a Všichni spolu vzdejmež chválu jednomyslně.	Lauda Sion salvatorem.

O umučení Pána Krista.

272b Stála matka žalostiva vedle kříže.	Stabat mater dolorosa.
274a Když Pán Ježíš milostivý visel na kříži.	Stabat mater dolorosa.
275b Probuď se již duše věrná, nebo dobrota nesmírná.	Stabat mater dolorosa.

O vzkříšení Pána Krista (po jednotl. verších citovány velik. písně).

277a Již velikonoční chválu křesťané dejte Pánu.	Mane prima sabbati.
278a Nuž všichni křesťané věrni buďmež plni chválení.	Mane prima sabbati.
278b My chválu vzdejme křesťané — s tropy.	
280b Když Syn Boží v neděli vstal jest.	Mane prima sabbati.
282b Otce všemohoucího, Syna, Ducha svatého.	Mane prima sabbati.
284b Bohu Otci i Synu milému, Duchu.	Laudes cristo redempto.
286b Nuž křesťané věrní čest Pánu vzdávejme.	Festa cristi omnis.
288a Světa již obnovení nové obveselení.	Prompta mente.

Nanebevstoupení Páně.

289a Dnešního dne Kristus vstal všemohoucí.	Rex omnipotens.
291a Svrchovaného krále pochvalmež ho slavně.	Summi triumphum regis.

O slavném Hodu seslání na apoštoly Ducha sv.

293a Svatého Ducha milost rač býti při nás.	Sancti spiritus assit.

O sv. Duchu.

295 Slavnost pamatujme Svatého Ducha křesťané.	Festa cristi omnis.
296b Zavítej Duše Svatý.	Veni sancte spiritus.
297b Navštěv nás Duše Svatý.	Veni sancte spiritus.

O Trojici svaté.

298b Požehnaná vždycky svatá buď Trojice.	Benedicta semper sit sancta.
300a Chvalmež všichni vždycky svatou.	Benedicta semper sit.
302a Vyznávajíce trojího, ctěmež Boha jednoho.	Veni sancte spiritus.
304a Přeblahoslavená, vší chvály hodná.	Benedictio trine unitatis.

O Těle Božím.

305b Chvalte pána Spasitele, chvalte vůdce.	Lauda Sion salvatorem.

O Těle a krvi Pána Krista.

308b Ó bychom hodně pamatovali večeře Boží — s tropem v mens. notě, tempus perf.	
310a Ó Kriste věčný, živý chlebe, kterýž jsi pro nás.	
312a Pochvalmež Boha svého z daru převelikého.	Veni sancte spiritus et emitte.

O Těle Božím.

313[a] Zdrávo buď tělo Krista Krále na výsosti.

O neděli.

314[a] Raduj se všecka říše, jež uvěřila v Krista J. — Laudes cristo redemptori.

315[b] Sluší sobě zazpívati o svátku věčné radosti. — Eterni festa gaudia.

O přikázaní božských.

317[b] Chce-li kdo život věčný míti a do něho přijíti. — Laudes deo redemptori.

O sv. Janu Křtiteli.

320[b] Svatého Jana Křtitele, Kristova kazatele. — Congaudentes exultemus (podobná).

O sv. Petru a Pavlu.

322[a] Svatého Petra a Pavla dnes slavně ctí hod. — Petre summe cristi.

O Navštívení Panny Marie.

323[b] Čistá jsouc od hříchu, tělem i na duši zdráva.

325[b] Pamatujmež radostně tento den, zpívajíce. — Ave preclara maris stella.

O Rozeslání apoštolů.

327[b] Vypravujtež nebeští slávu slova vtěleného. — Celi enarrant gloriam.

O Marii Magdaleně.

331[a] Pochválen Kristus buď Stvořitel i Vykupit. — Laus tibi criste qui es.

O svaté Anně.

333[a] Ke cti Bohu i také svaté Anně raduj se. — Sancte Anne devotus.

O Proměnění Páně.

334[b] Památka slavná přivodí se křesťanům. — Benedicta semper sancta (podobná).

Nanebevzetí Panny Marie.

337[a] Ke cti Bohu vesele jednostejným hlasem. — Congaudent angelorum chori.

O Stětí sv. Jana.

338[a] Zpívajte Králi našemu, věčnému vším srdcem. — Psallite deo nostro.

O Narození Panny Marie.

340[b] Panna Maria z kmene královského narozená. — Stirpe maria regia.

O Památce sv. Kříže.

341[b] Chválu Kristu my vzdávejme, jenž se z kříže. — Laudes crucis attolamus.

O sv. Ludmile.

344[a] Srdcem, ústy také. — Pleno cantu cordis.

O Posvěcení chrámu.

345[a] Chváliž církev svatá matka neposkvrněná. — Psallat ecclesia.

O sv. Michalu Archandělu (O andělích).

346[a] Kriste Králi nejvyšší andělský i archandělský.	Summi regis archangele.
347[b] Mnozíť sau jistě k posluhování od Boha posláni.	Omnes sunt administratorii ad ministrandum.

O všech svatých.

350[a] Králi Kriste, všech svatých serafínův.	Omnes sancti seraphim.
351[a] Všichni svatí Boha ctili vskutku vpravdě.	Pleno cantu.

O blahoslavené Panně Marii.

352[a] Zdráva buď Panno Maria, zvláštní milosti.	Ave preclara maris stella.
354[b] Chvalmež všichni jednomyslně Pannu Marii.	A rea virga prima.
357[a] Slovo dobré a lahodné.	Laudes crucis attolamus.
358[a] Nuž Panně Marii k chvále prozpěvujmež.	Virginis marie laudes.
358[b] O přešťastná ta rodička, jejížto střeva sv.	Pange lingua (podobná).

O Apoštolích.

360[a] Když svrchovaná zpívání pro zvuk.	Clare sanctorum senatus.

O Apoštolích a Evang.

364[a] Když sau tito, jenž létají jakžto oblak.	Qui sunt isti qui volant.

O Dědicích Českých.

365[b] Zákon radí, by každý Boha chválil svou řečí.	Qui sunt isti qui volant.

O Mučedlnících.

366[b] O přeblahoslavené blahoslavených mučedlníkův Božích všech vítězství.	Benediccio trine unitatis.

O Vyznavačích.

368[b] Nuž Spasitele chvalme, pokornou ho myslí.	Laudes cristo redempto.

O Pannách.

370[a] Veselte se dcery sionské v králi svém.	Exultent filie Sion.

O Vyznání slávy Krista Pána.

371[b] Zdráv buď přeslavný Králi, pane nebeský.	Ave preclara maris stella.

K libosti.

374[b] O milý Hospodine mocný, moudrý, nesmírně.	Laudes cristo redempto.

O Když se zlíbí (O veliké nesmírné dobrotě Boha Otce).

376[a] Bůh dobrý, dobroty své nemoha v sobě tajiti.	A rea virga prima.

K libosti (O životu Krista Pána).

378[a] Křesťané, děkování vzdejme Bohu a se radujme.	Veni sancte spiritus et emitte.

K libosti (O bohu Otci všemohoucím).

379[a] Všemohoucí Pane, otče všeho stvořiteli.	Benedicta semper sancta sit.

Český graduál malostranský z r. 1573.
(Museum města Prahy.)

O vtělení Pána Krista.
s. 10 Pán Buoh všemohúcí
16 Poslal Buoh anděla k Panně
17 Pán Buoh všemohúcí z veliké milosti
19 Z nebeské výsosti
20 Buďmež vděčni nyní

O narození Páně.
24 Díky již nyní vzdávajme
27 Díky my všichni vzdávajme Pánu Bohu
30 Díky nyní všickni vzdávajme
38 Buď chvála Bohu Votci i Synu
41 Vzdajměž chválu Pánu Bohu

O Janu Evang.
44 Jana svatého a Krista
46 Kristu Pánu narozenému

Na nové léto.
51 Veselím tím, kteréž se Bohu líbí

Na Křtitele.
53 Pána Jesu Krista svátky všeho křesťanství slavme

O vobrácení sv. Pavla na víru.
57 Pamatujmež my na Pavla svatého

Na konci masopustu.
62 Pomni křesťane na Boha vždycky zvlášť

Na počátku postu.
68 Všickni spolu vzdajmež chválu jednomyslně

Vo umučení P. Kr.
71 Umučení Krista Ježíše sobě rozjímajme

O vzkříšení P. K.
82 Nuž velikonoční chválu křesťané
86 My chválu vzdajme křesťané — s trofem chor. not.
90 Radujme se všichni v Pánu
95 Vstalť jest Pán náš Ježíš
100 Chvalmež Spasitele hlasy nábožnými
106 Bohu Votci i Synu i milému Duchu
108 Nuž křesťané věrní chválu, čest
110 Světa již obnovení nové
112 Když syn boží v neděli vstal jest
116 Votce všemohúcího Pána Boha
120 Nuž všickni spolu vesele zpívajme

Nanebevstoupení P. K.
125 Svrchovaného krále pochvalmež oslavně
129 Dnešního dne Kristus král všemohúcí

O Duchu svatém.
134 Nuž svátek najsvětější chválau nejslavnější
141 Svatého Ducha milost rač s námi býti
145 Navštěv nás hříšné, Duše svatý
146 Slavnost pamatujem svatého Ducha

O blahoslavené Trojici.
150 Požehnaná požehnaj nás přesvatá Trojice
154 Vyznávajíce trojího ctěmež Boha v bytu jednoho (Prophitentes Trinit.)
161 Přeblahoslavená vší chvály hodná

O těle a krvi P. K.
164 Chvalte Pána Spasitele, chvalte vuodce
172 Pochval duše Spasitele, pochval Pána
180 Abychom hodně pamatovali

O večeři Páně.
185 O Kriste věčný, živý chlebe (O panis dulcissime)

O neděli Páně.
188 Pomni na den nedělní, jenž jest nám nařízen
194 Raduj se všecka říše, jenž uvěřila

O přikázaních božích.
198 Chceli kdo život věčný míti

K libosti.
205 Pane Jezu Kriste, Synu boží jediný
205 Buoh dobrý dobroty své v sobě nemoha tajiti
217 Velebnosti tvé, Pane, daj, ať chválu vzdáváme
220 Vzdajmež čest Bohu

O svatém Vítu.
224 Dnes raduj se všeliký věk v svatém Vítu

O svatém Janu Křtiteli.
229 Svatého Jana Křtitele, Kristova kazatele

O svatých Petru a Pavlu.
232 Svatého Petra a Pavla dnes slavme

O Navštívení P. Marie.
235 Čistá jsúc od hříchu, tělem i na duši zdráva

O sv. Mistru Janovi z Husince sv. paměti, na jeho vlastní píseň udělaná od Jana Táborského.
247 Králi nad králi, Kriste, vedle člověčenství tvého
253 (Jiná prosa). Zpívajmež všickni vesele chválec Boha
260 (Jiná prosa). Blahoslavení jsau, jenž jsau pro Tě trpěli

O svaté Markytě.
261 Perlu čistú, vzácnú, Bohu milú, velmi drahú

O Rozeslání apoštolů.
266 Vypravujtež nebeští slávu

O svaté Mariji Magd.
273 Pochválen Kristus buď, Stvořitel, Vykupitel

O sv. Jakubu ap. a Krystofforu.
277 Raduj se Kristova choť, panno, matko církev svatá

O sv. Anně.
281 Ke cti Bohu i také svaté Anně

O Proměnění P. K.
285 Památka slavná přivodí se křesťanům

O sv. Vavřinci.
289 Svatý Vavřinče, Kristuov mučedlníče

O Nanebevzetí P. M.
291 Chvála Bohu věčnému buď na věky požehnanému

O sv. Bartoloměji.
297 Den sváteční Bartoloměje

O hlavy stětí sv. Jana Křtitele.
298 Zpívajte králi našemu, věčnému

O narození P. M.
303 Panna Maria z kmene královského

O sv. kříži.
305 Chválu Kristu my vzdávajme

O sv. Lidmile.
311 Srdcem, ústy také skutkem zpívaj každý

O sv. Václavu.
312 Kriste, tvého rytíře

O sv. Michalu archandělu.
316 Věčnému a předobrotivému — s mensurálním tropem
321 (Jiná Summi regis) Najmocnějšího a najvyššího Boha

O Všech svatých.
325 Králi Kriste, všech svatých
328 Všickni svatí Boha ctili

O sv. Martinu rytíři.
330 Kněze Kristova svatého

O sv. panně Kateřině.
334 Velmi svaté Kateřiny

O Posvěcení chrámu.
337 Chválíž církev svatá matka
339 Nastal nám den milosti plný

O Panně Marii.
343 Zdráva buď Panno Maria, milosti boží plná

Počínají prosy o apoštolích vuobec.
349 Křesťané, chvalmež Boha, kterýž moha
355 Slavné paměti vždycky mějme svaté apoštoly

O evangelistích.
360 Tož jsau tito, jenž létají jakžto oblak

O mučedlnících.
363 Přeblahoslavené blahoslavených

O vyznavačích.
368 Nuž Spasitele chvalme pokorně

O pannách.
371 Srdcí čistých choti Kristova

K libosti.
378 Zdráv buď přeslavný králi
384 Bože Votče, jenž's milostivý
388 Aj, nuž chválu vděčnau vzdávajmež — 393

V. ČÁST

OBRAZY

Obrazy zde reprodukované podávají průkazný materiál k prvním třem částem, k písním Svatý Václave a Hospodine, pomiluj ny, k mešnímu formuláři a rýmovanému oficiu svatováclavskému.

Je třeba ukázati, jak po stránce paleografické se vyvíjela od stol. 12. do 16. notace, kterou byly zachyceny svatováclavské nápěvy v rukopisech domácích i cizích. Vývoj ten jde od cheironomické a diastematické noty chorální k mensurální notě černé a bílé. Někde se mísí chorální notace s mensurální černou. Cheironomickými značkami v lekcích, oracích a legendách jsou naznačeny flexe při interpunkci; v misálu vyšebrodském a brněnském jsou v 12./13. stol. chorální notací bez linek opatřeny jednotlivé mešní částky. Od 13. stol. se uplatňuje diastematická notace, označující přesně intervaly. Tvar chorální noty vykazuje různé typy a školy, většinou domácí.

Ve 14. stol. vítězí nad ostatními chorálními tvary pro svou praktičnost a jednoduchost rhomba, která však stírá původní podobu skupin, zpívaných na jednu slabiku. Příkladem toho jsou knihy Arnošta z Pardubic z r. 1363.

Mensurální notace *černá* je zvláštností v domácích rukopisech a udržuje se dále přes 16. stol.

Mensurální notou *bílou* je vynotován polyfonní trojhlas písně Svatý Václave.

Obrazy podávají důkaz o vyspělé technice notopisné v českých zemích, o svědomitosti písařů a sličné úpravě notovaných rukopisů, jež

čestně soutěží s písařským uměním cizím, jak zvláště o tom podávají příklad knihy z písařské školy Jana Táborského z Klokotské Hory.

Paleografický rozbor notace se vymyká z rámce této studie.

Poznámka:

Obrazy 1., 2., 3., 4., 6., 7., 10., 19., 49. a 53., provedené perokresbou, jsou zařaděny na příslušných stránkách v textu.

PŘÍLOHY I–XXXVII

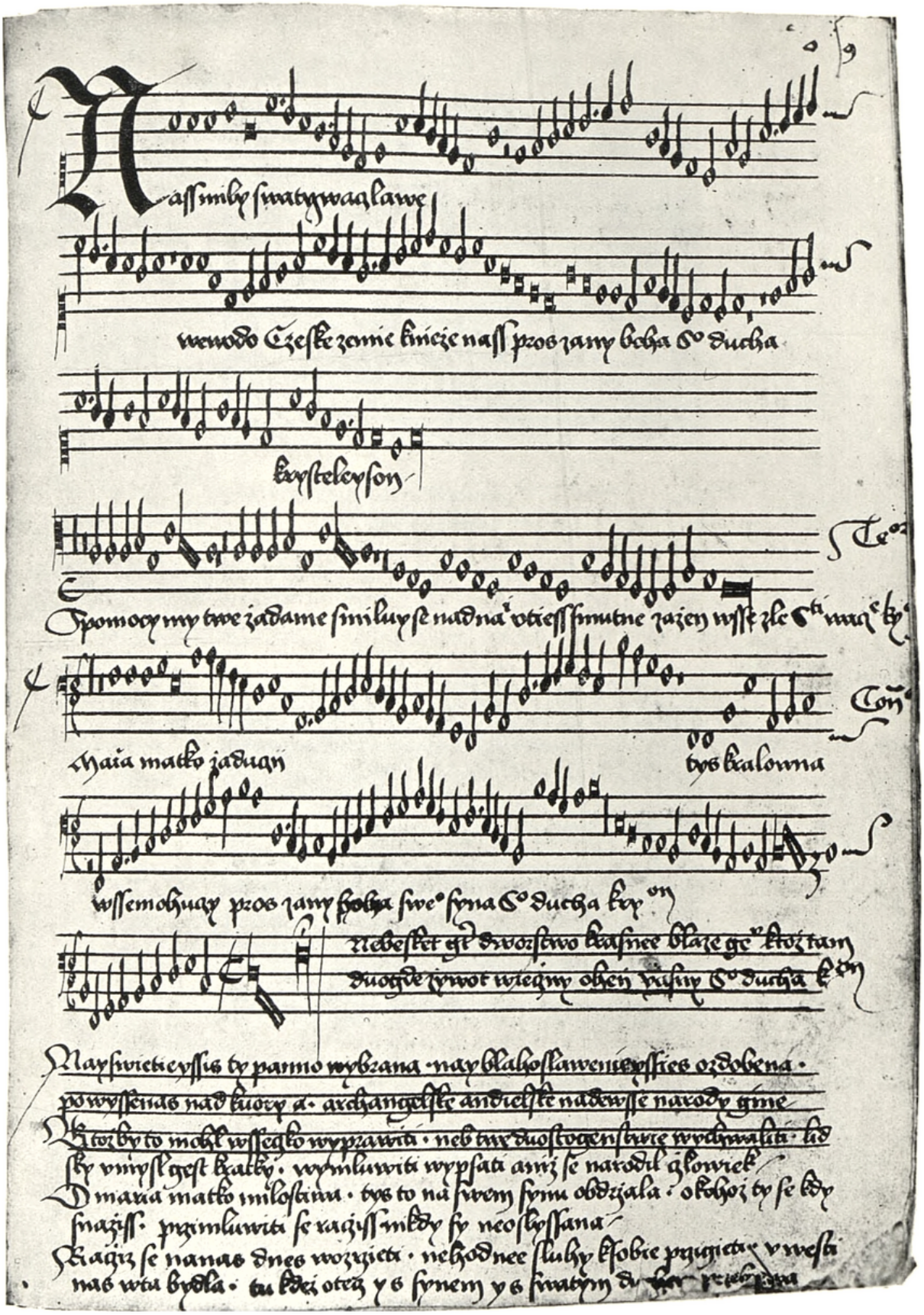
Nassimily swaty wacławe
we wssodo Czeske zemie kniezie nass prosz amy boha C° ducha
krystelejson
Te°
Spomocy my twe zadame similuyse nadna otiess smutne zajezy wsse zle C^ti mag^e ty
Con
chaia matko zadugn
tys kralowna
wssemohuay prosz amy sobie swe° syna C° ducha kry^on
Nebesket gest dwozstwo kraynee blaze ge^v ktoz tam
duogde zywot wiecny obiey zyssiny C° ducha k^on
Nay swietejssis ty parmo wybrana · nay blahoslawenejssies ozdobena ·
po wyssenas nad kwory a · archangelske andielske nadewsse narody gyme
Ktozby to mohl wsseglo wypsawida · neb twy duostogenstwie wychwalita · lid
sky vmysl gest kratky · wymluwiti wypsati anij se narodil zlowiek
O maria matko milostiwa · tys to na swem synu obdziala · okohoz ty se kdy
snazjss · przimluwiti se razjss mezdy sy neoslyssana
Skazjz se nanas dnes wozzjeti · nehodnee sluhy ktobie przijieti · v westi
nas wtu bydla · tu kdei otez y s synem y s swatym d[illegible]

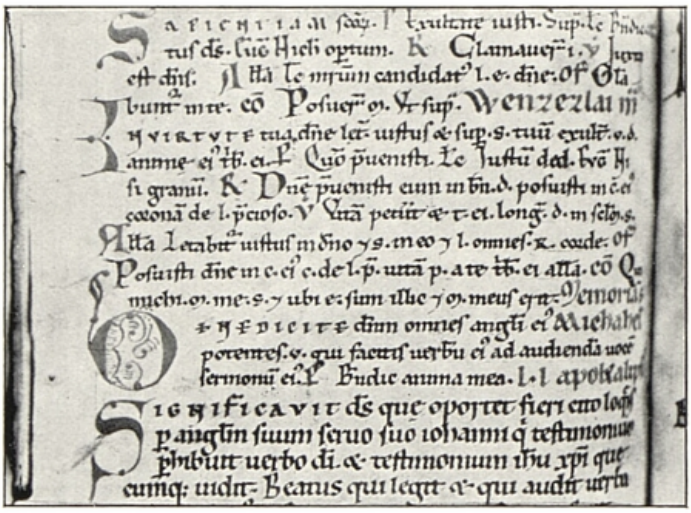

Obr. 8. M. formulář s. Wenzezlai. (Vyšebrodský misál, sign. LXXII, l. 117b.)

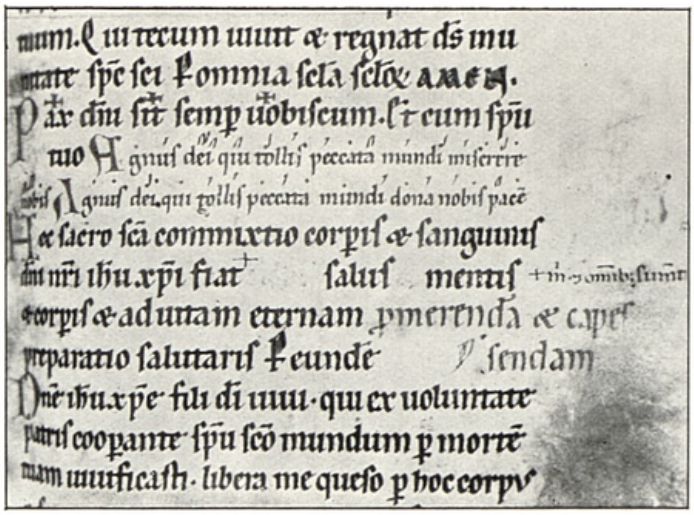

Obr. 9. Agnus dei s cheironomickými neumami. (Vyšebrodský misál, LXXII.)

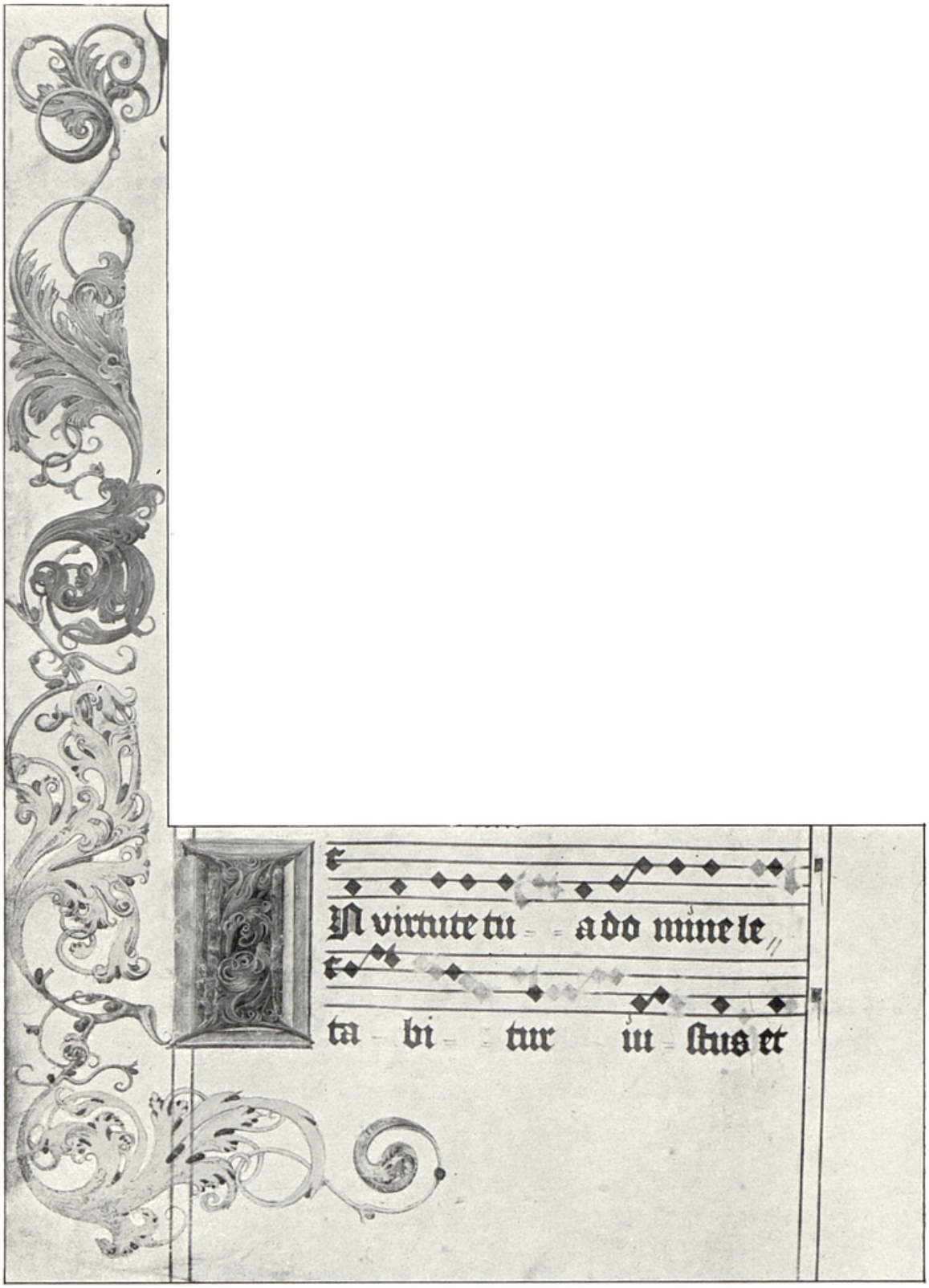

Obr. 11a. In virtute. (Graduál J. Táborského z r. 1551/2. Metr. kap. praž., PX, l. 214b.)

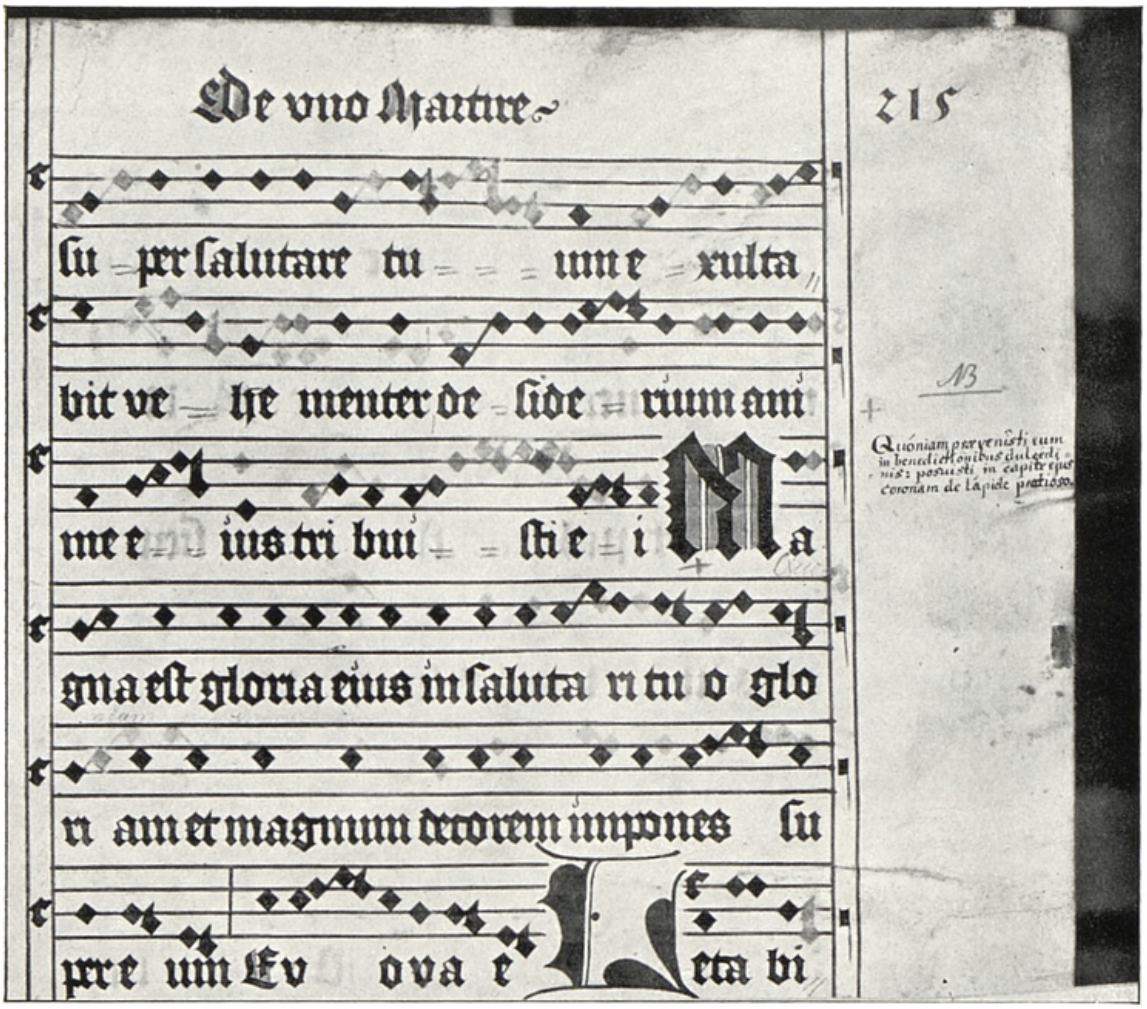

Obr. 11b. In virtute. (Graduál J. Táborského z r. 1551/2. Metr. kap. praž., PX, l. 215ª.)

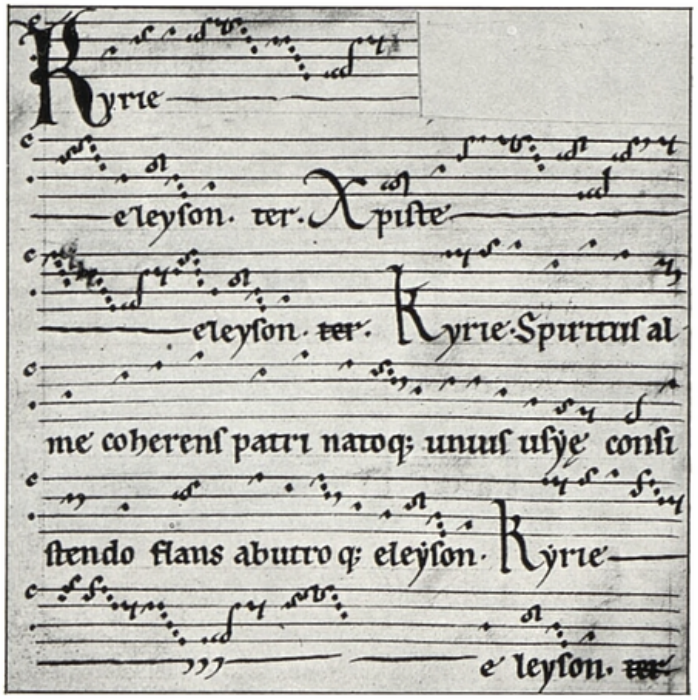

Obr. 12. V moci tvé. (Český graduál z r. 1567. Univ. knih. praž., XVII A 31, l. 219a.)

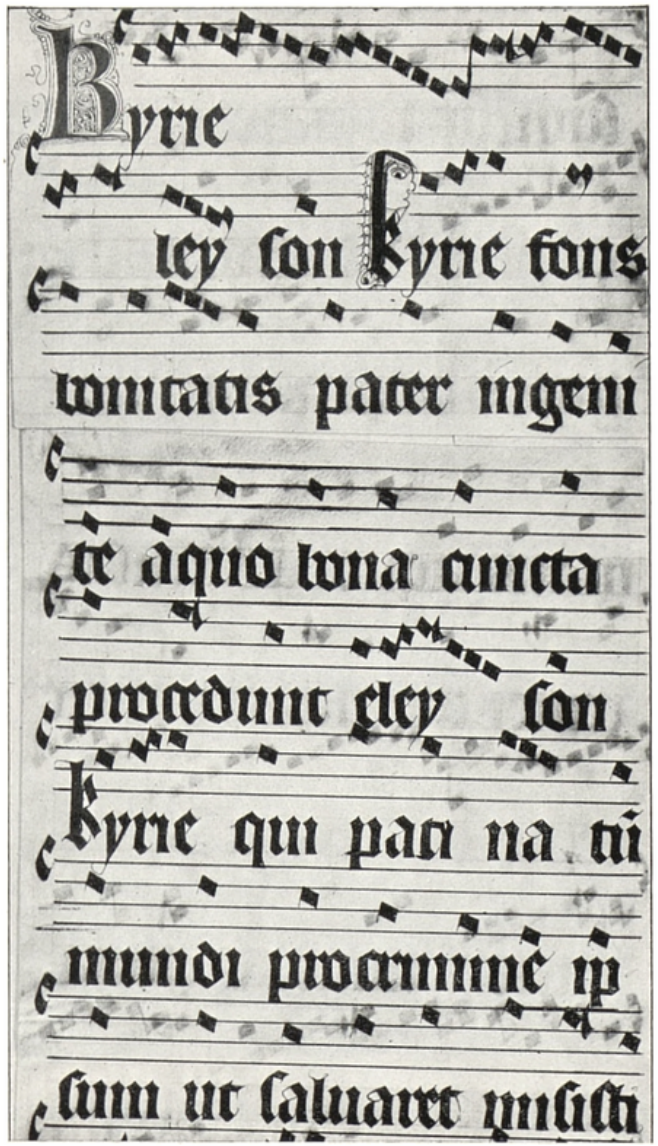

Obr. 15. Kyrie, fons bonitatis. (Ordinarium Arnošta z Pardubic z r. 1363. Metr. kap. praž., P IX, l. 6a.)

l. 6a

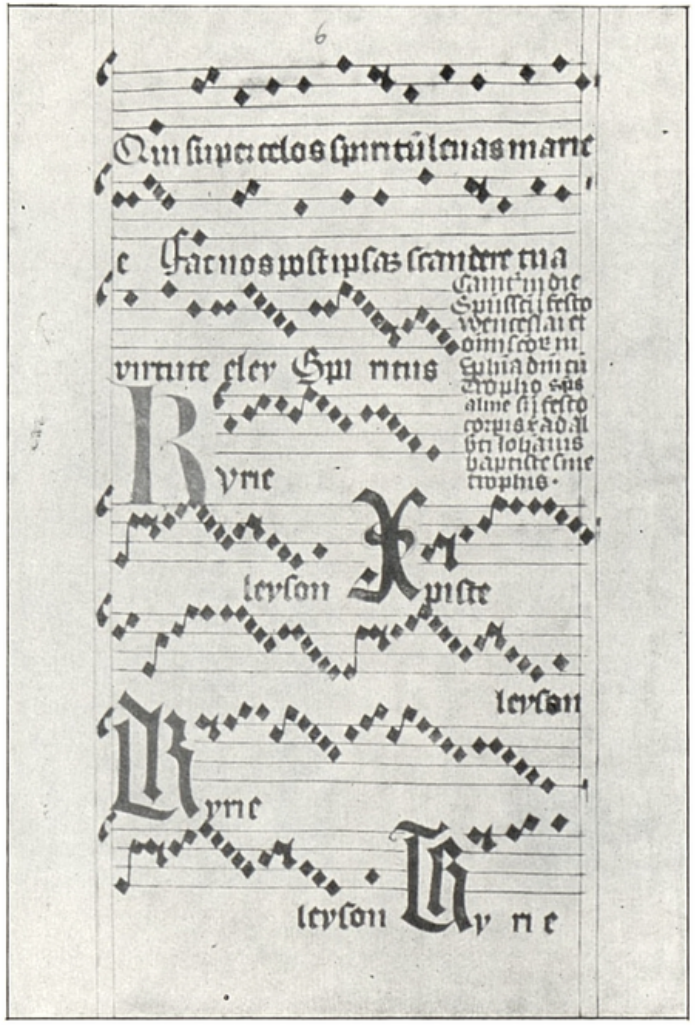

l. 6b

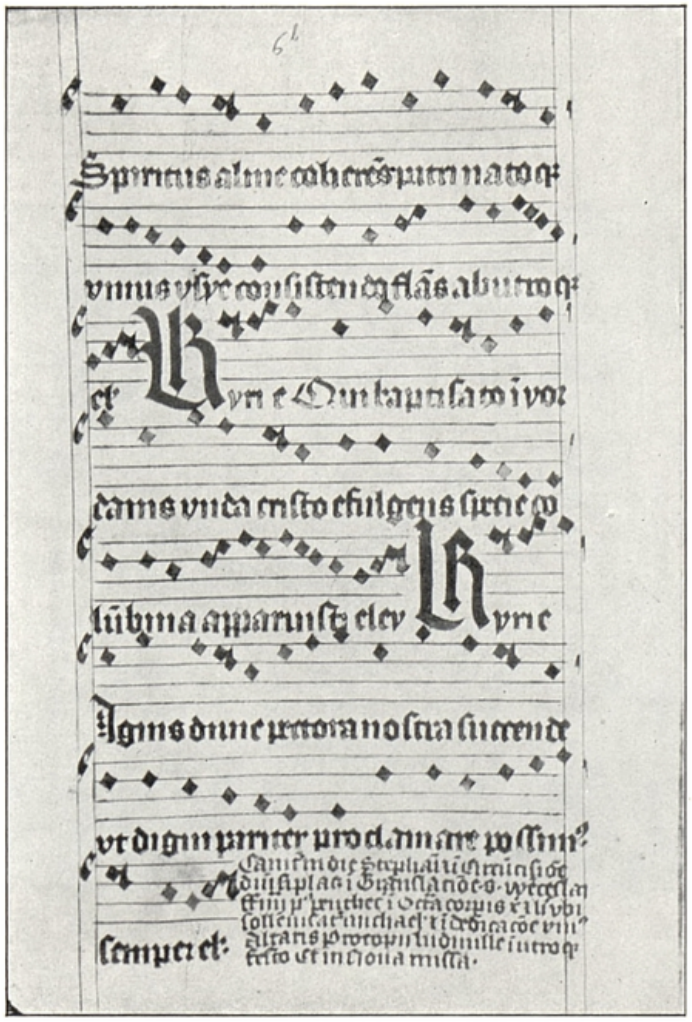

Obr. 14. Kyrie. (Graduál z r. 1473. Nár. mus. praž., XII A 1, ll. 6ab.)

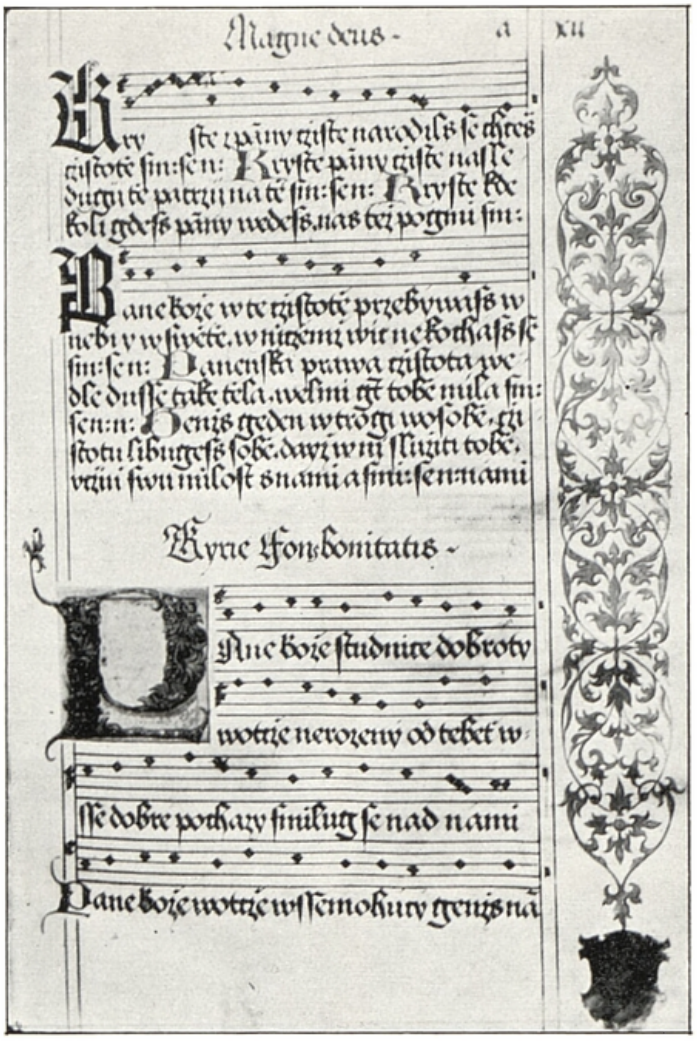

Obr. 16. Kyrie, Pane Bože. (Český graduál v Lounech z r. 1563, l. 13a.)

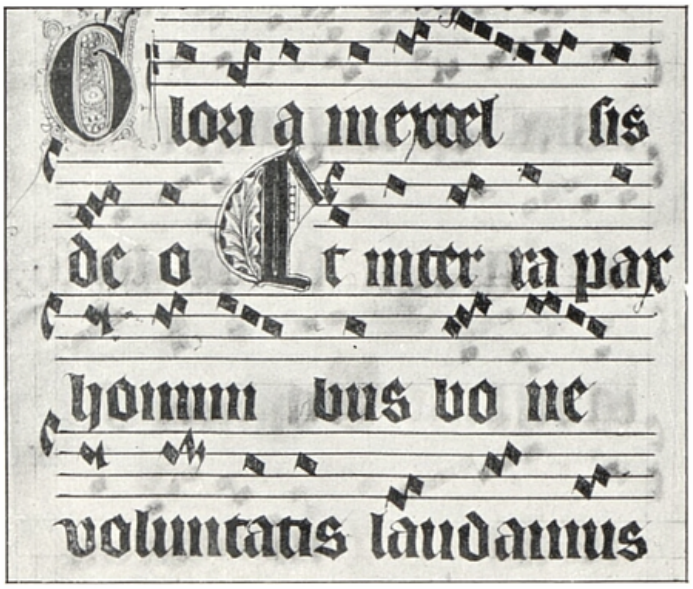

l. 9a

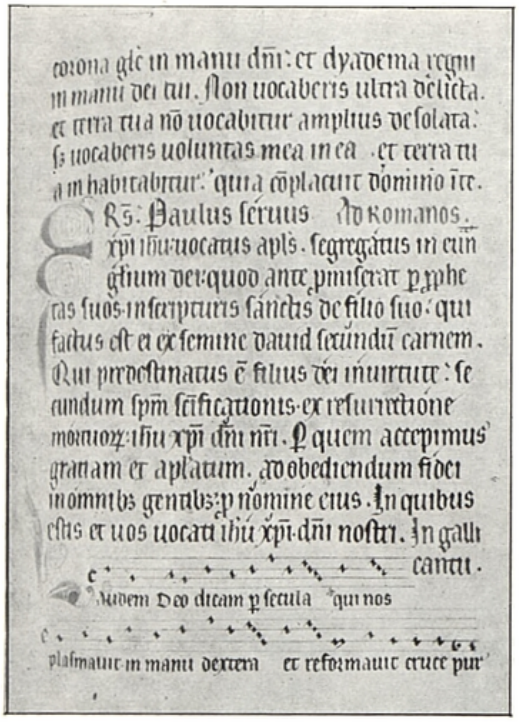

l. 9b

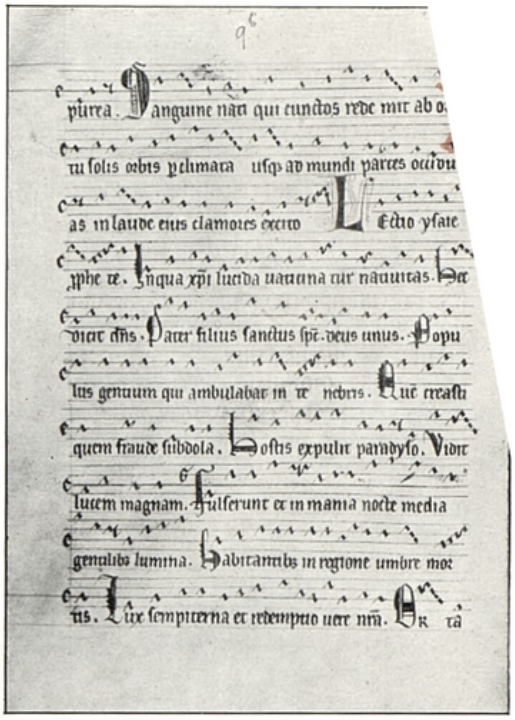

l. 10a

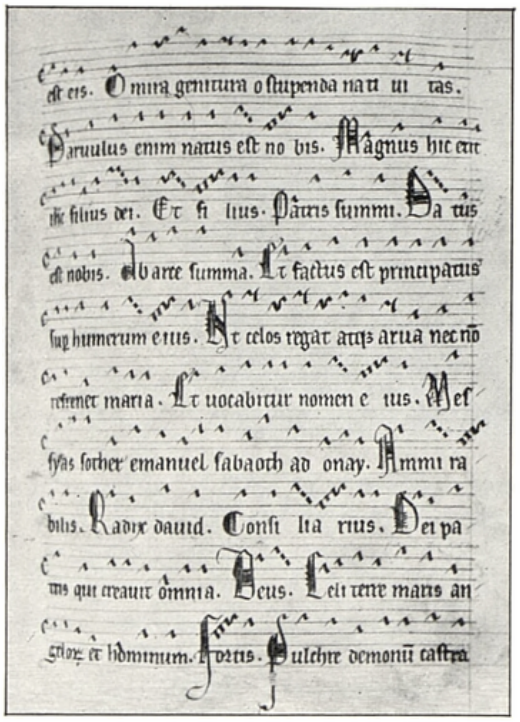

l. 10b

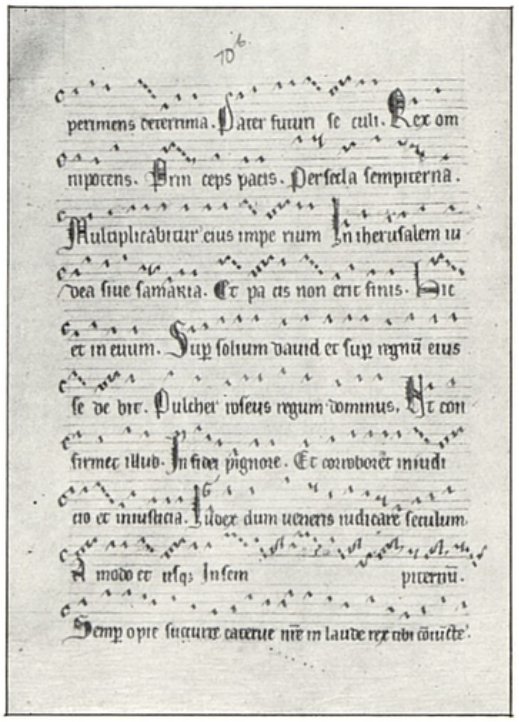

Obr. 18. Leccio in galli cantu. (Lekcionář 13. stol. Nár. mus. praž., XIV A 9, ll. 9ab, 10ab.)

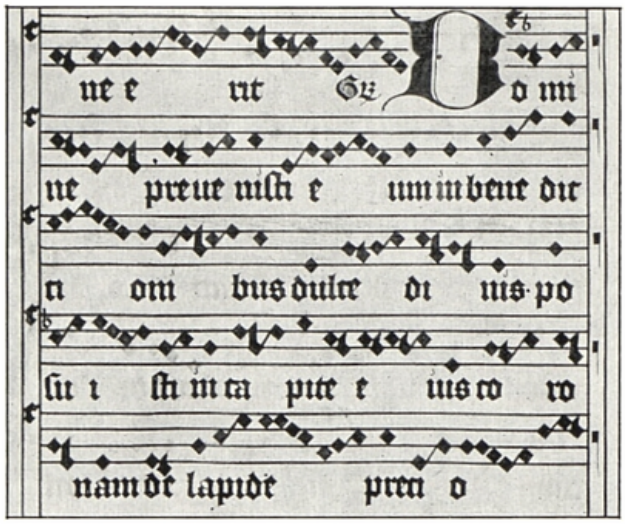

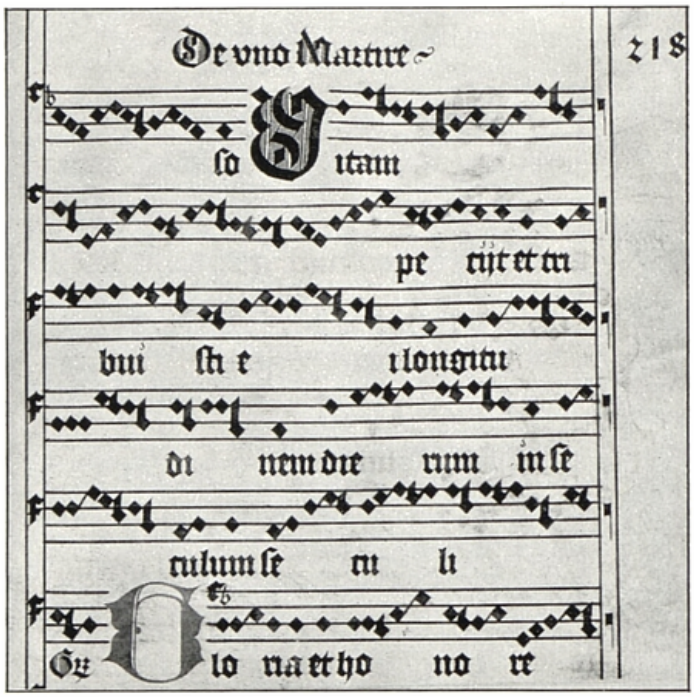

Obr. 20. Domine prevenisti. (Grad. J. Táborského z r. 1551/2. Metr. kap. praž. PX, ll. 217[b], 218[a].)

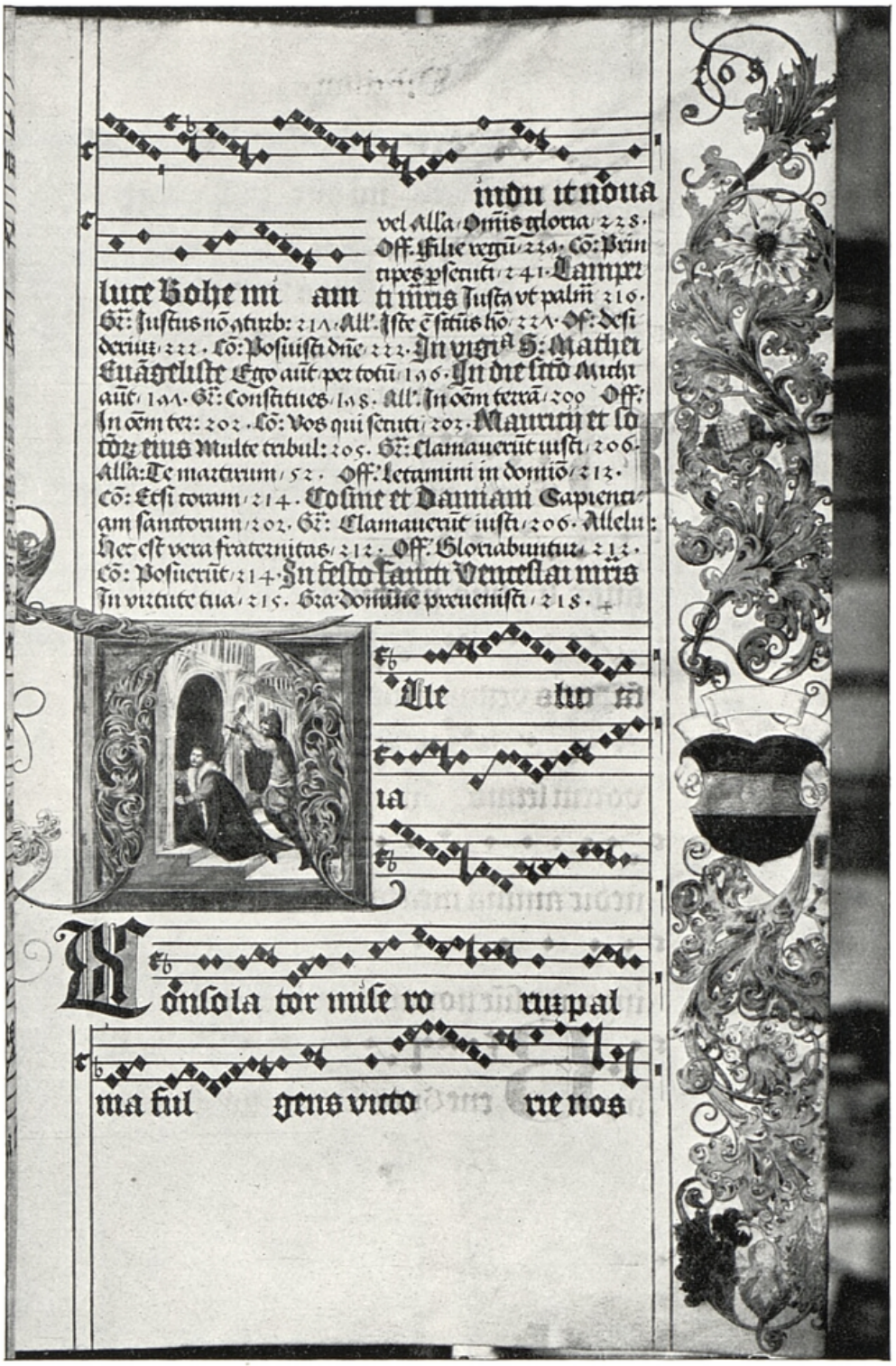

Obr. 21a. Alleluia. Consolator. (Graduál J. Táborského z r. 1551/2. Metr. kap. praž., PX, l. 268ª.)

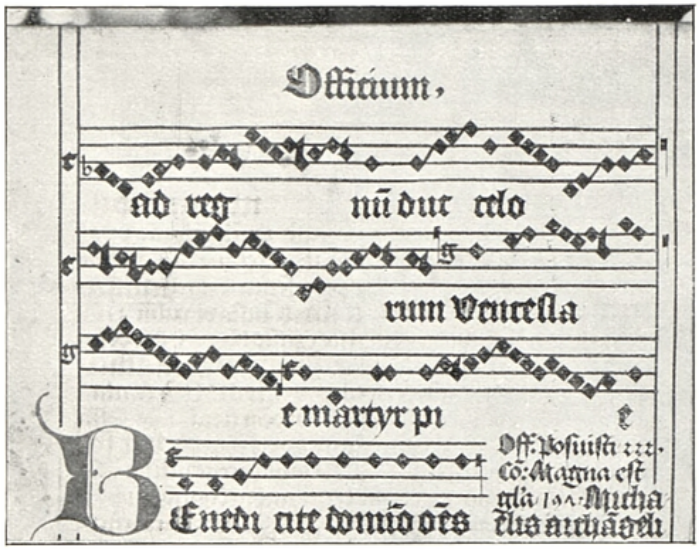

Obr. 21b. Alleluia. Consolator. (Graduál J. Táborského z r. 1551/2. Metr. kap. praž., P X, l. 268b.)

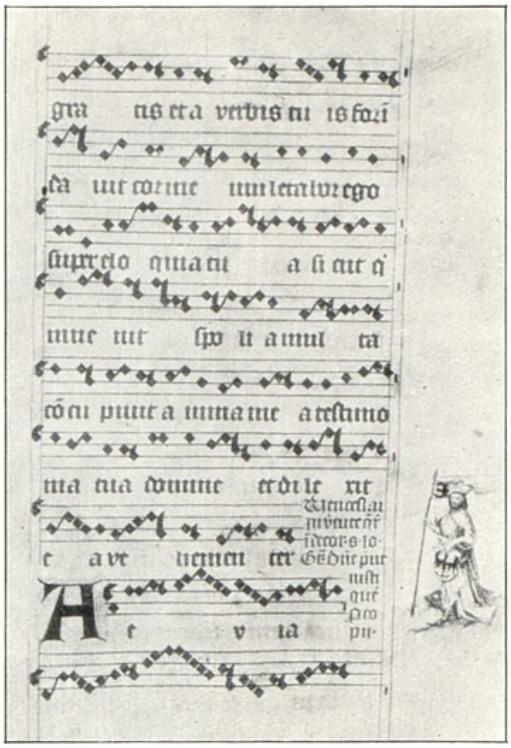

Obr. 23. Alleluia. Consolator. (Graduál kutnohorský z 15. stol. Nationalbibl. Vídeň, 15501, l. 108a.)

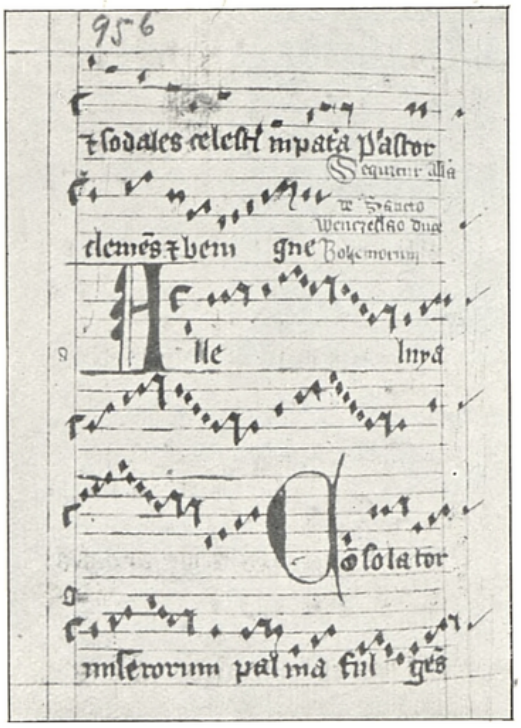

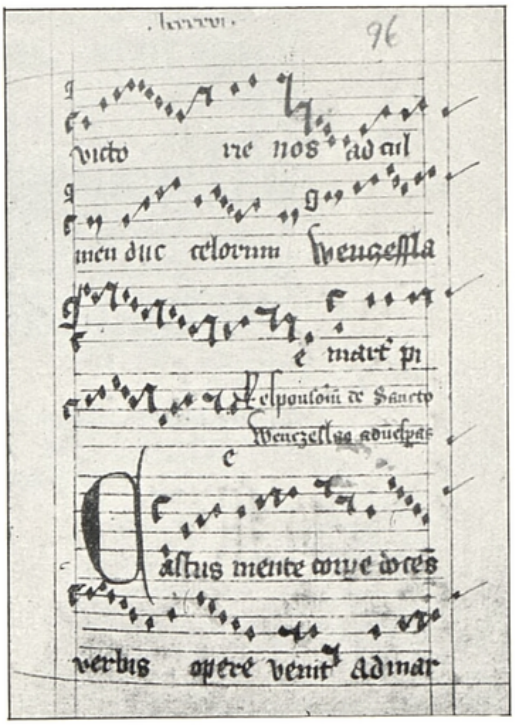

Obr. 24. Criste, tui preclari militis. (Sekvenciář Arnošta z Pardubic z r. 1363. Knih. metr. kap. praž., P VIII, ll. 166ª–168ª.)

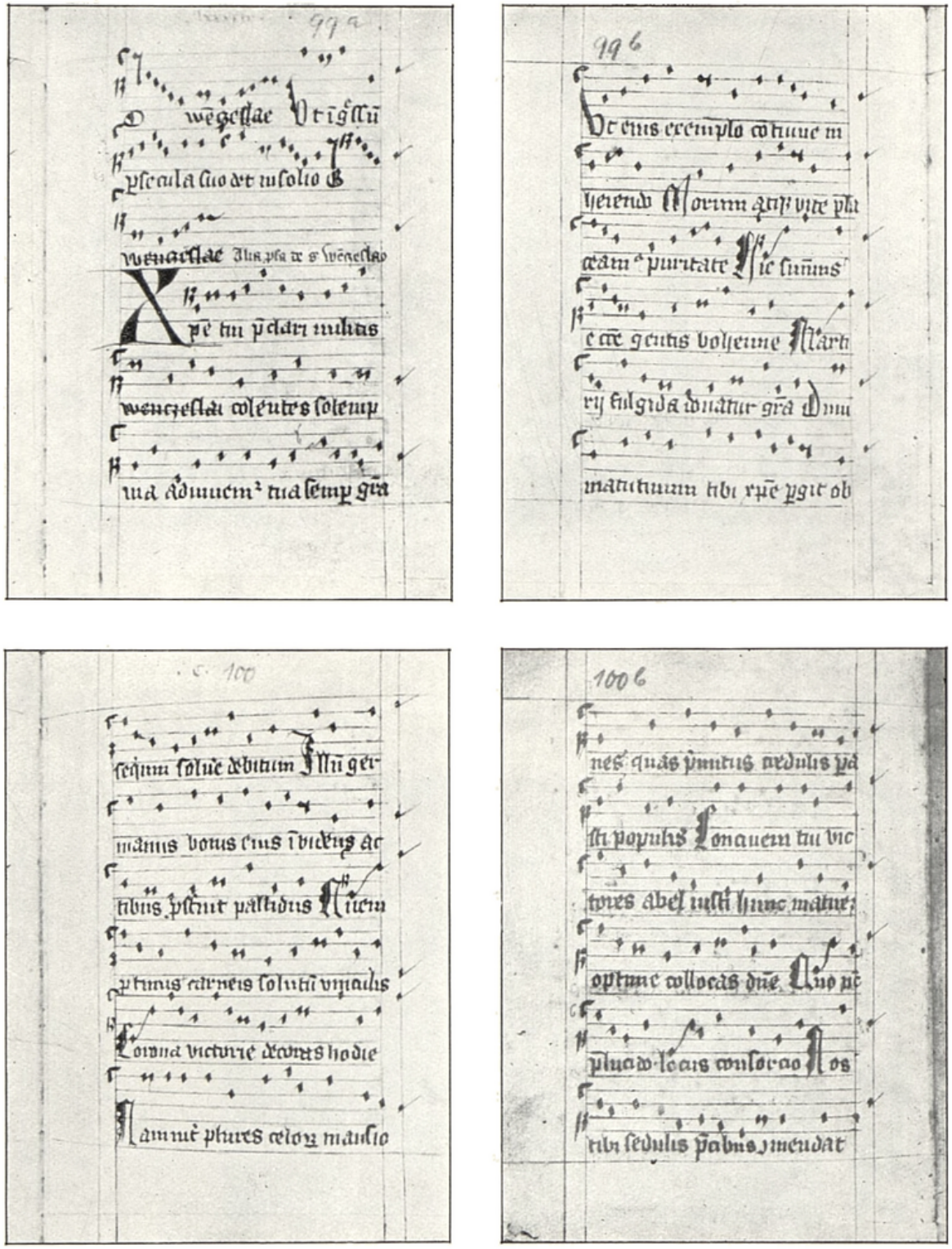

Obr. 25a. Criste, tui preclari militis. (Sborník vyšebrodský z r. 1410, H 42, ll. 99ab, 100ab.)

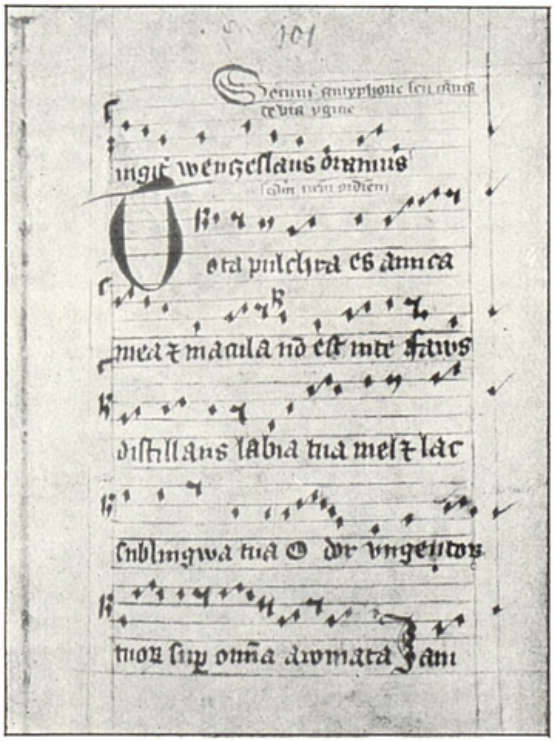

Obr. 25b. Ctiste, tui preclari militis. (Sborník vyšebrodský z r. 1410, H 42, l. 101[a].

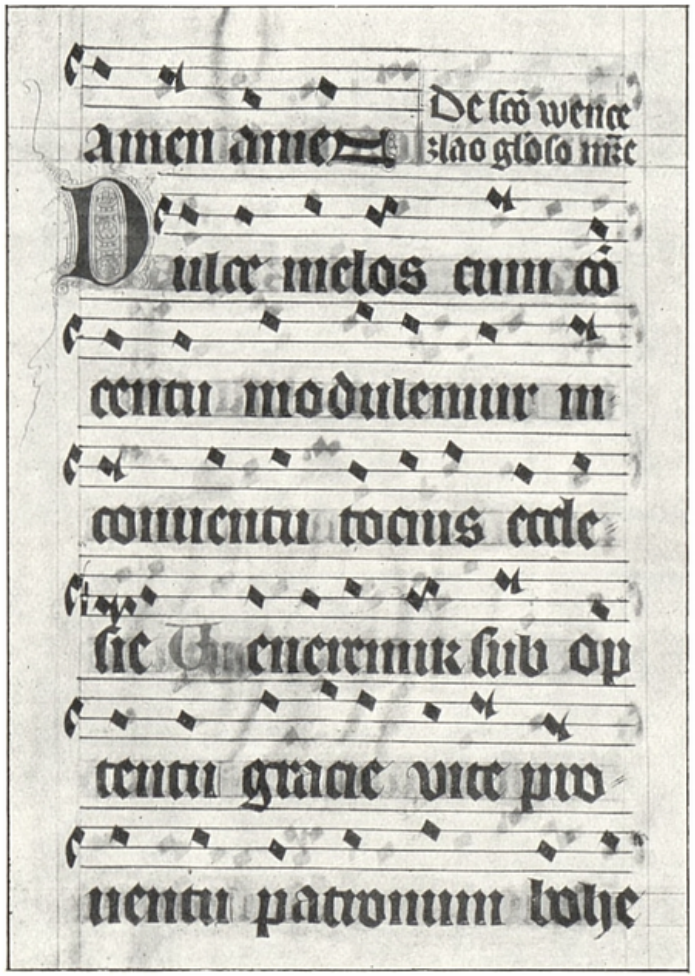

Obr. 26. Dulce melos. (Sekvenciář Arnošta z Pardubic z r. 1363. Knih. metr. kap. praž. P VIII, ll. 303[b]—307[a].)

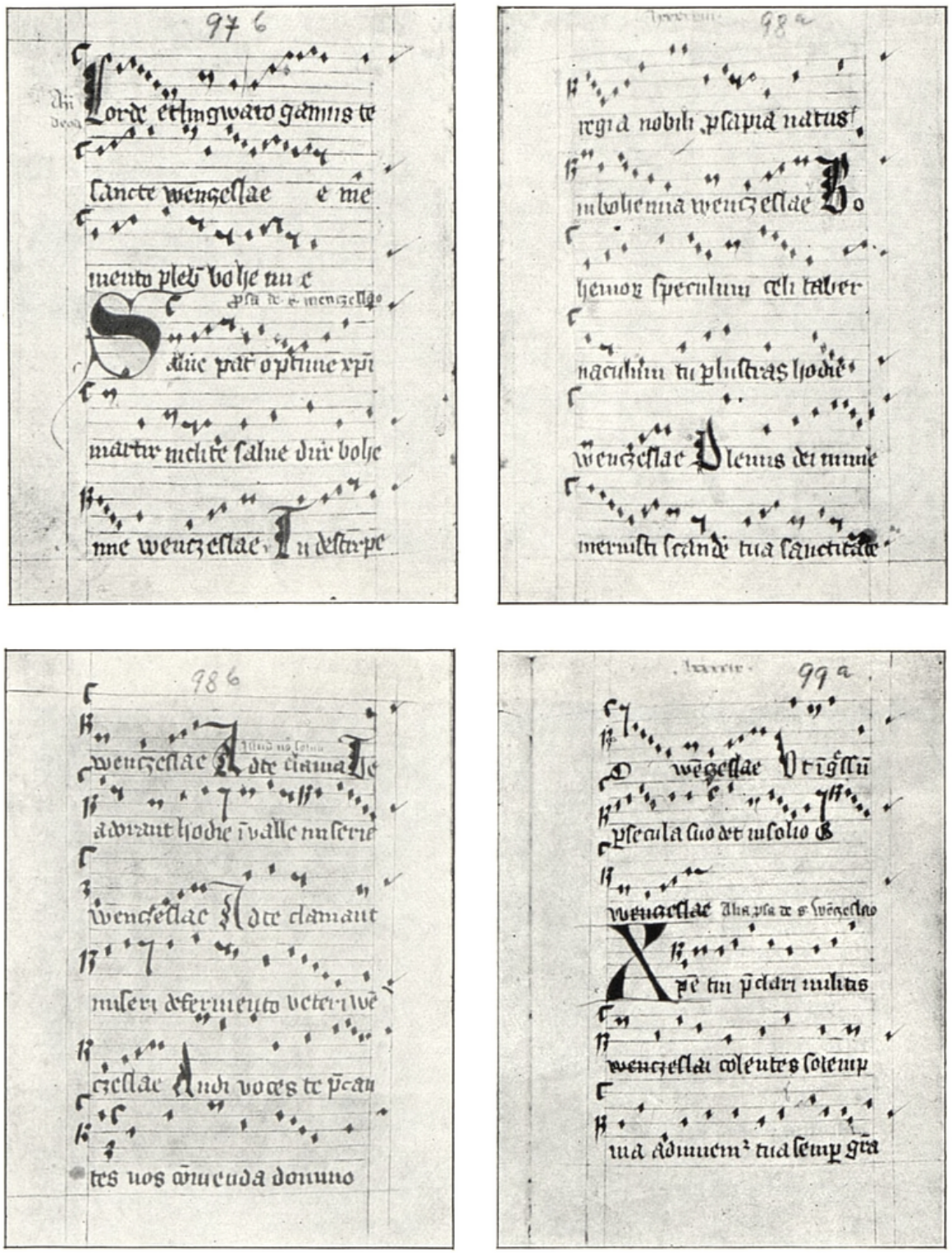

Obr. 27. Salve, pater optime. (Sborník vyšebrodský z r. 1410, H 42, ll. 97b, 98ab, 99a.)

l. 224b

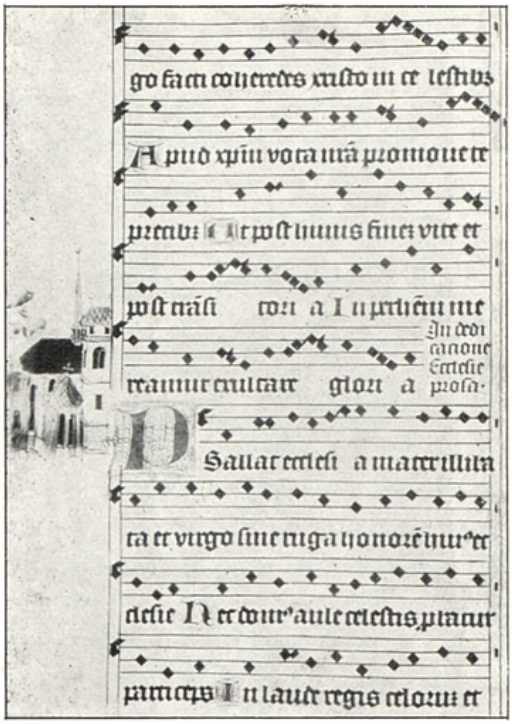

l. 225a

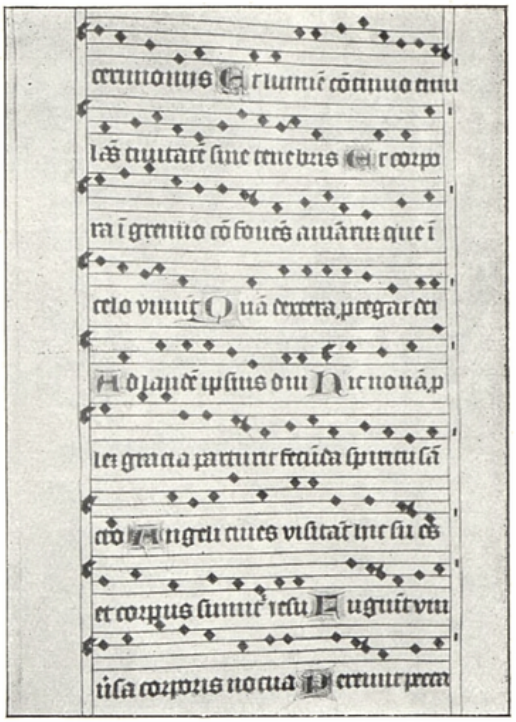

Obr. 28. Psallat ecclesia. (Graduál kutnohorský asi z r. 1490. Nationalbibl., Vídeň, 15501, ll. 224b, 225a.)

l. 377b

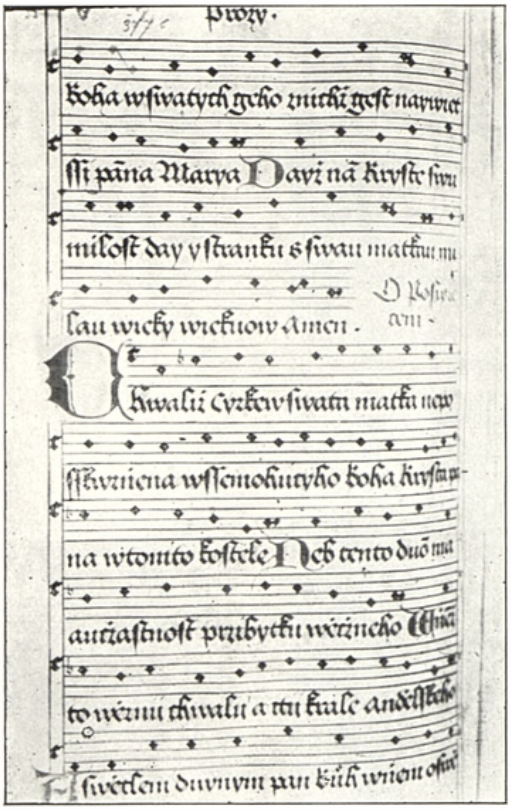

l. 378a

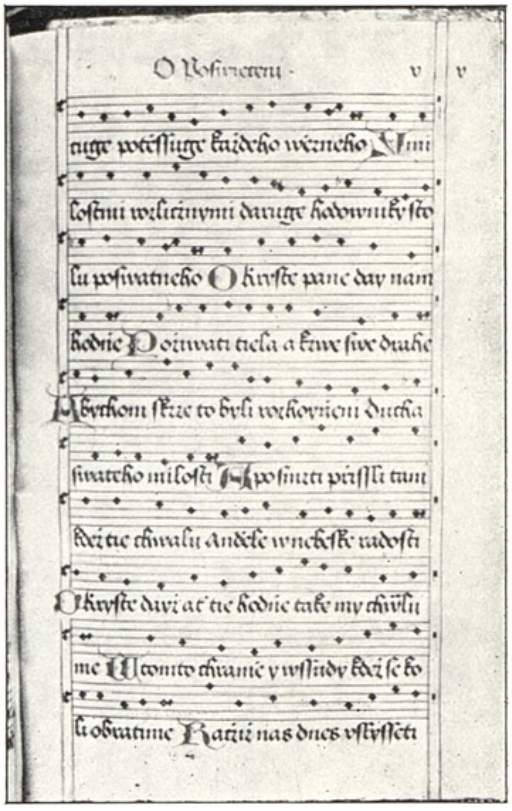

l. 345a

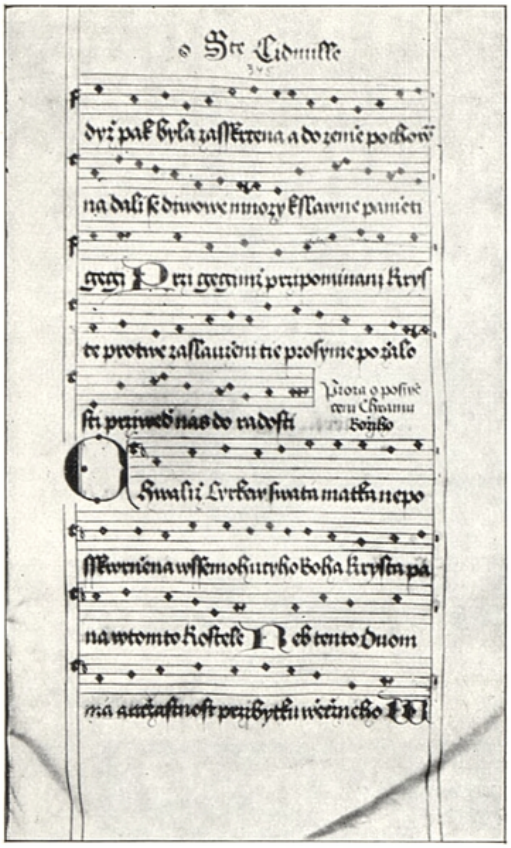

l. 345b

Obr. 30. Chválíž církev. (Graduál český Adama Kazybaby (J. Táborského) z r. 1568. Nationalbibl., Vídeň, 15509, ll. 345ab.)

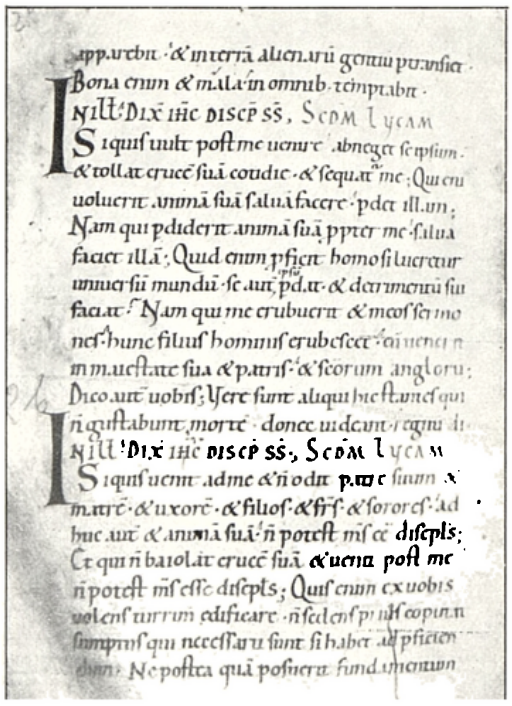

l. 9a

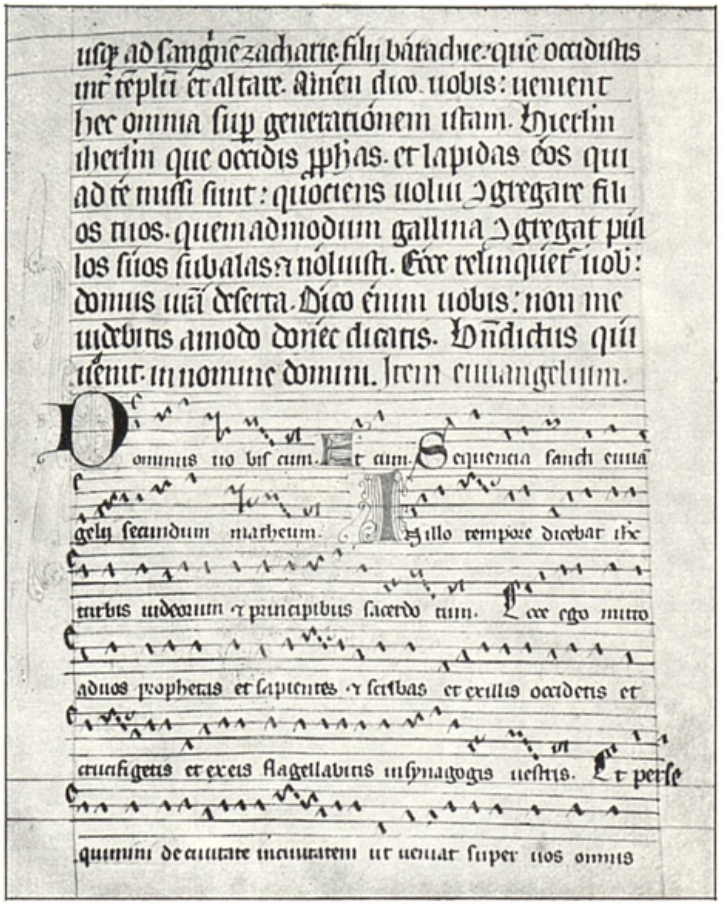

l. 9b

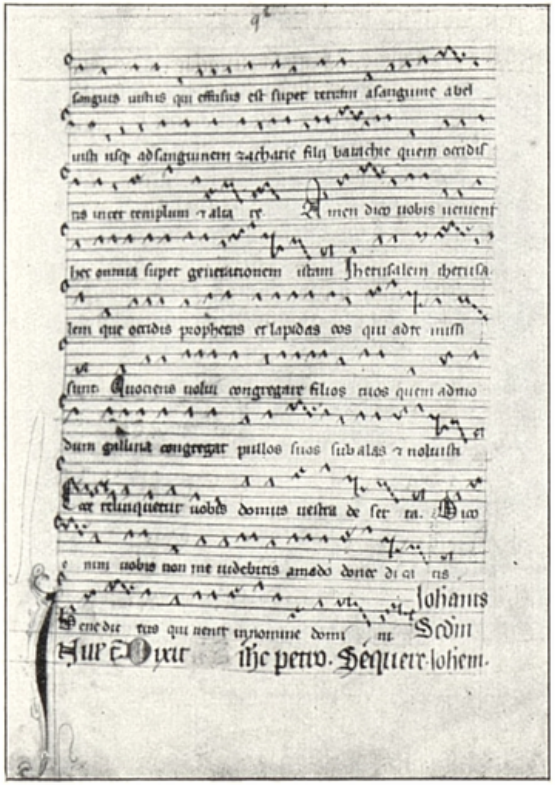

Obr. 32. Ecce ego mitto vos. (Evangeliář 13. stol. Nár. mus. praž., XIV A 10, ll. 9ab.)

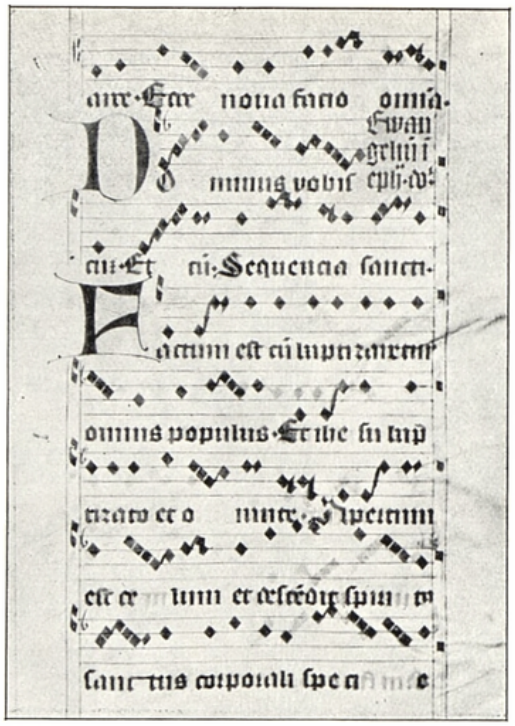

Obr. 33. Factum est cum baptizaretur.
(Graduál františkánský, I. část z r. 1396.
Nár. mus. praž., XII A 1, l. 108a.)

l. 226b

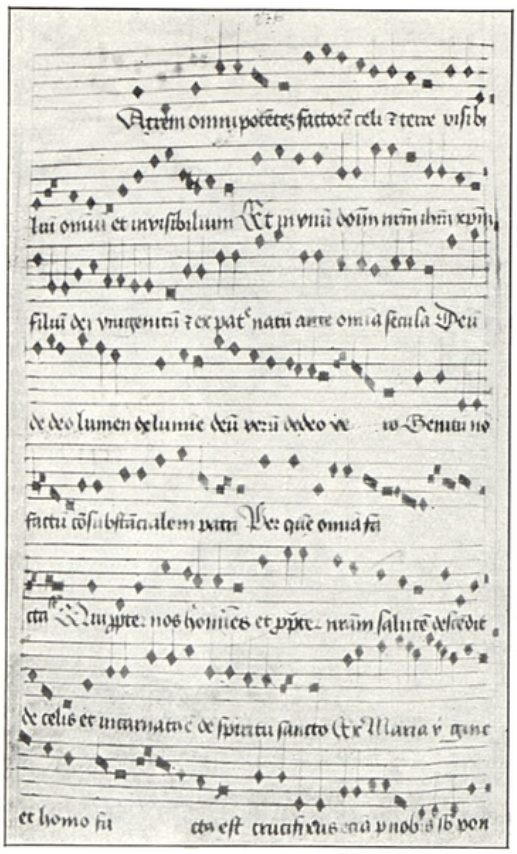

l. 227a

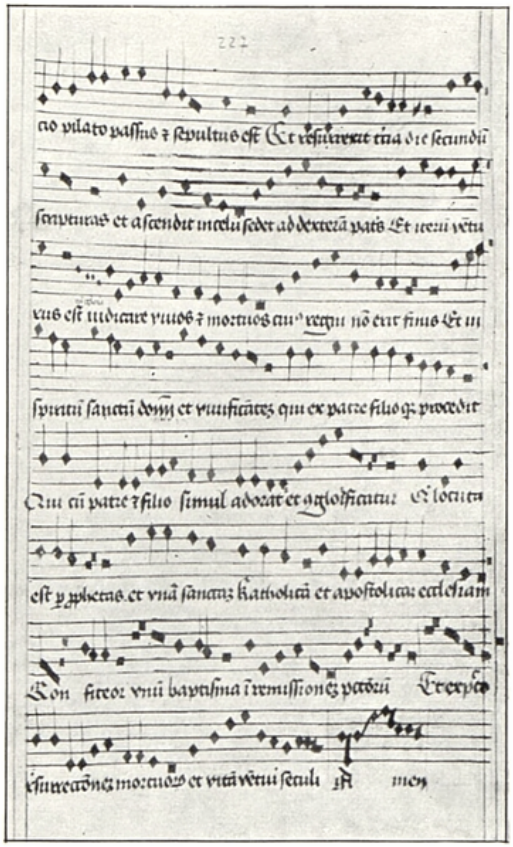

l. 1a

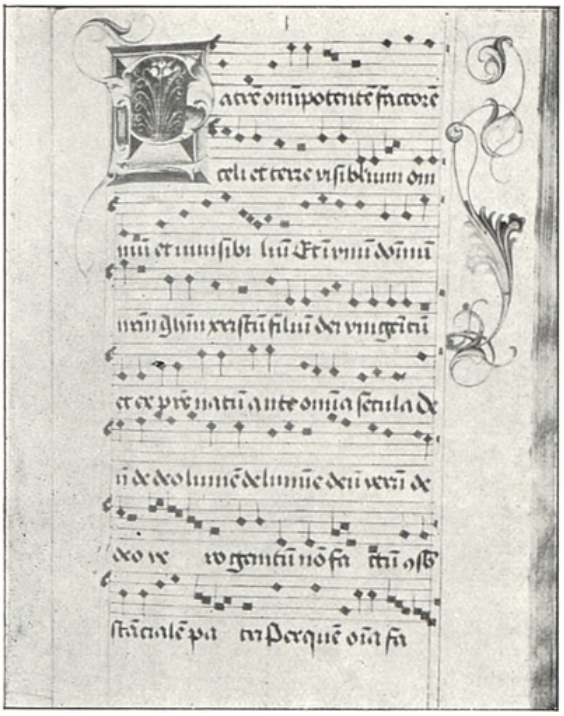

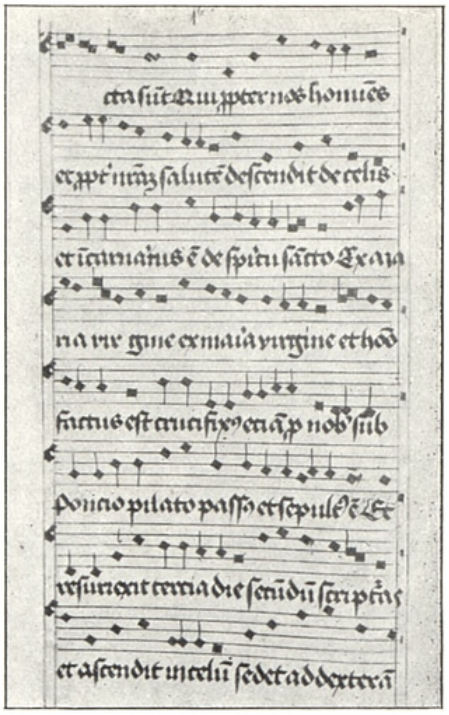

l. 1b

Obr. 35. Patrem summum. (Husitský graduál kolínský z r. 1512. Nár. mus. praž., XIII A 2, ll. 1ab.)

l. 420a

l. 420b

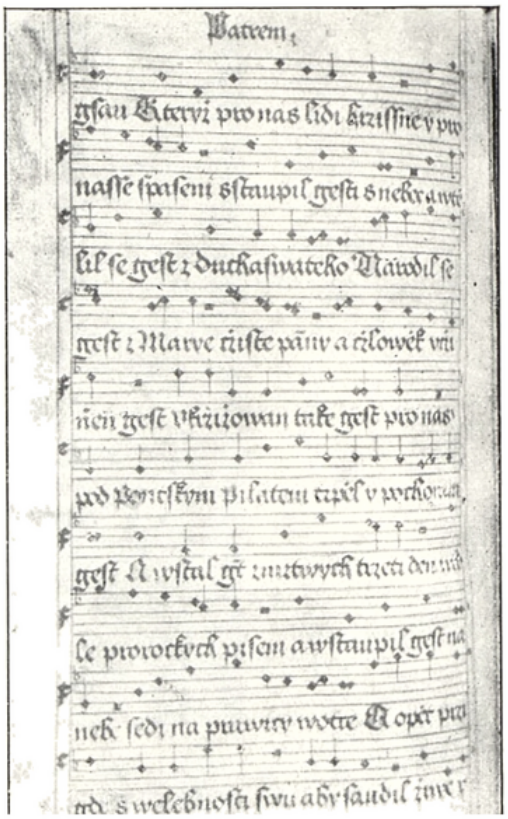

l. 140a

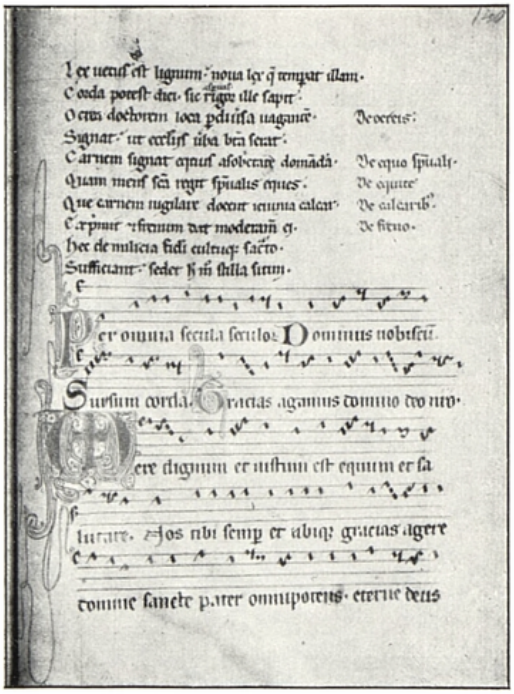

l. 140b

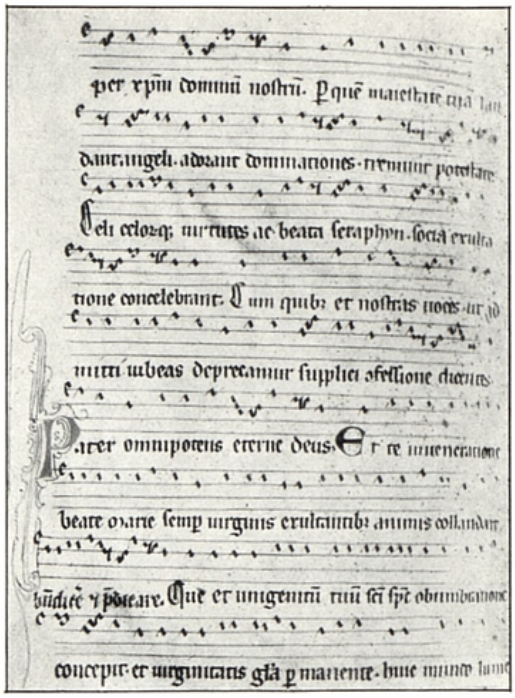

Obr. 37. Prephacio, Pater noster. (Svatovítský pontifikál 13./14. stol. Nár. mus. praž., XIV B 9, ll. 140ab.)

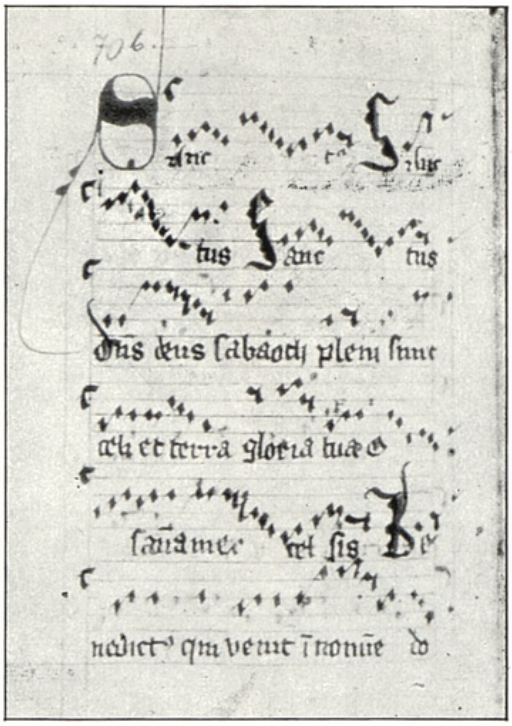

Obr. 38. Sanctus summum sine tropho. (Sborník vyšebrodský z r. 1410, H 42, l. 70b.)

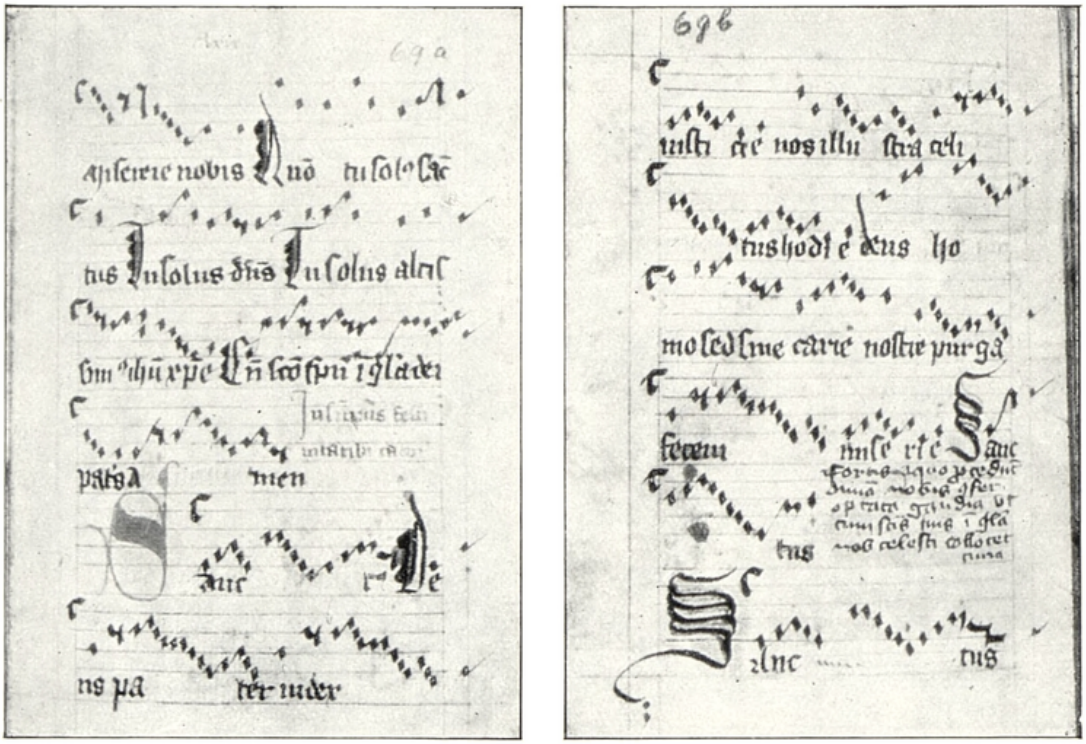

Obr. 39. Sanctus. Deus, pater iudex. (Sborník vyšebrodský z r. 1410, H 42, ll. 69ab.)

l. 12b

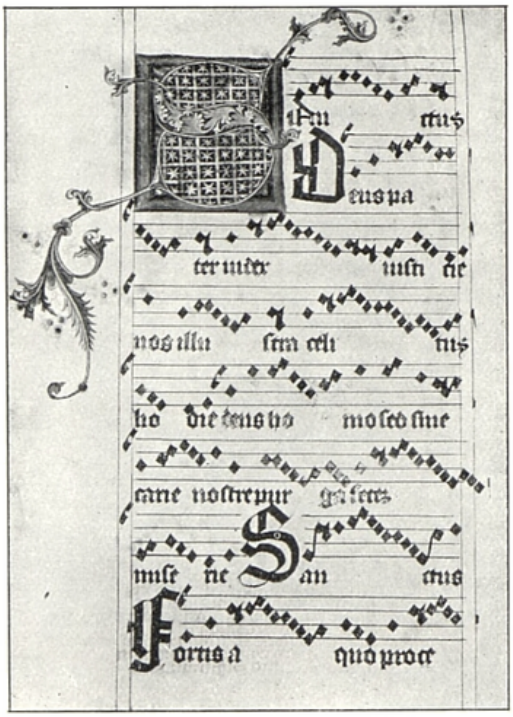

l. 13a

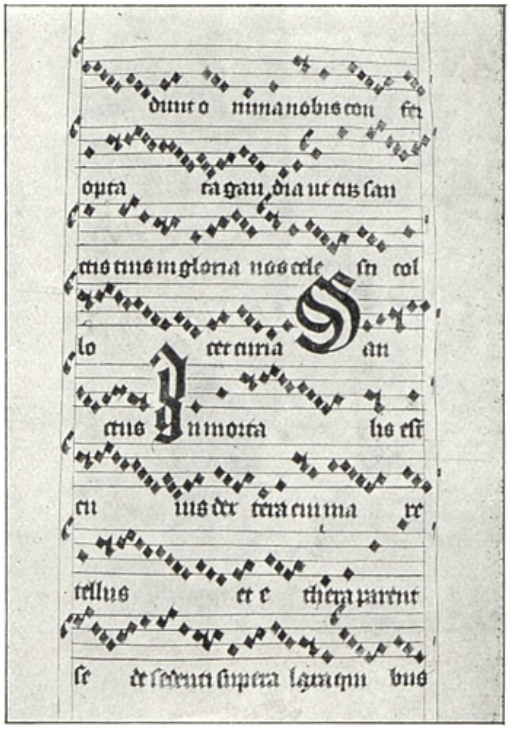

AKADEMICKÉ DOMU VPRA

l. 33a

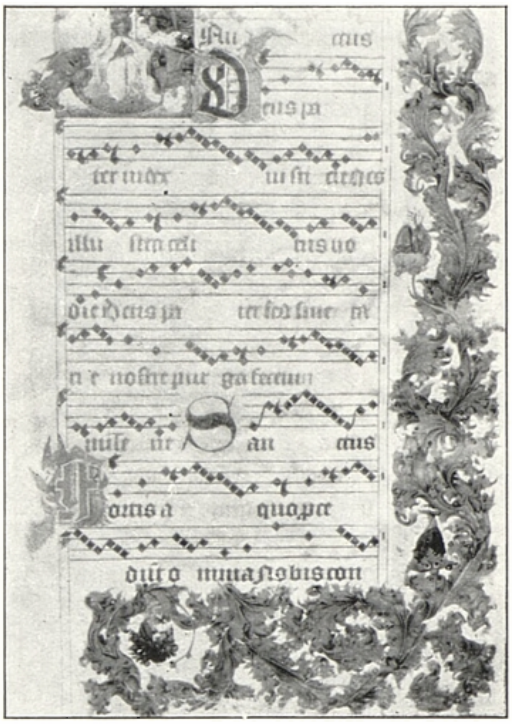

l. 33b

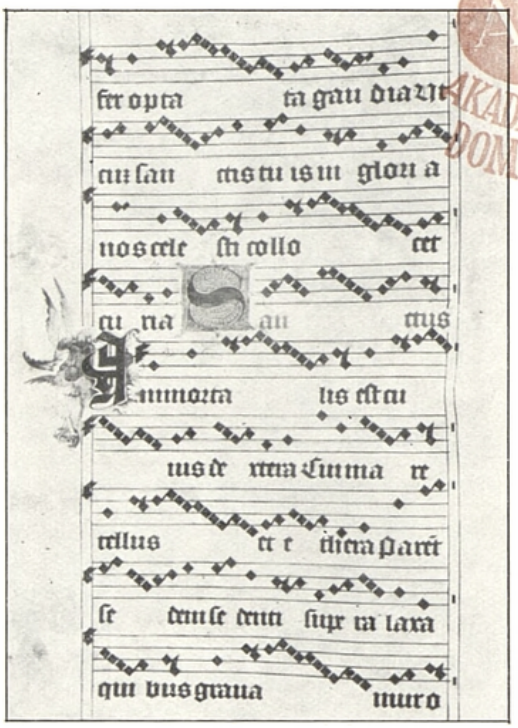

l. 34a

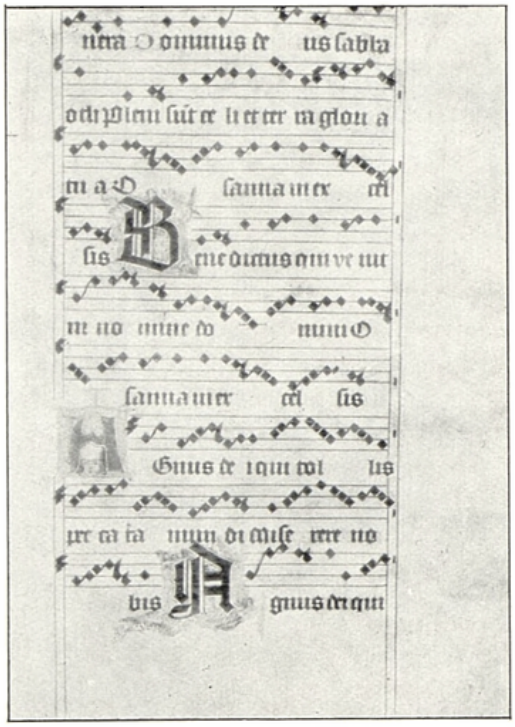

l. 34b

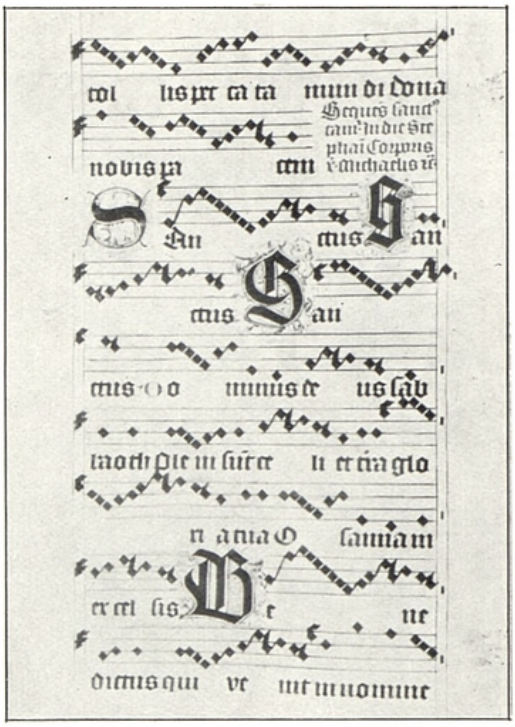

Obr. 41. Sanctus. Deus, pater iudex. (Graduál kutnohorský z 15. stol. Nationalbibl., Vídeň, 15501, ll. 33ab, 34ab.)

l. 47b

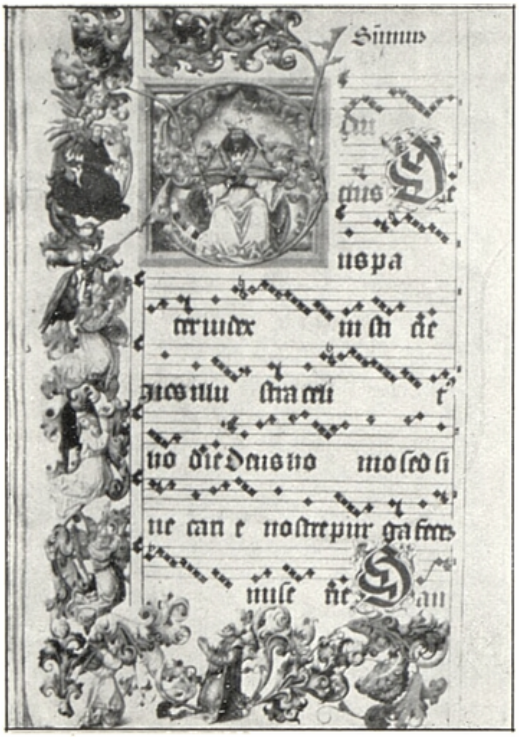

l. 48a

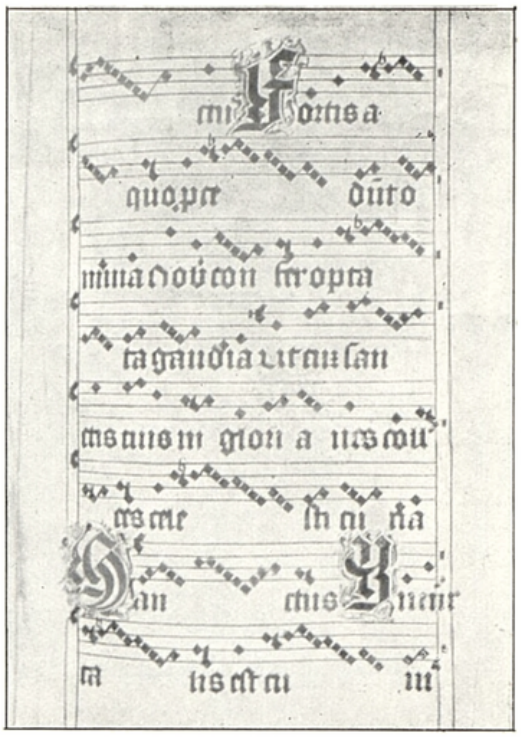

l. 48b

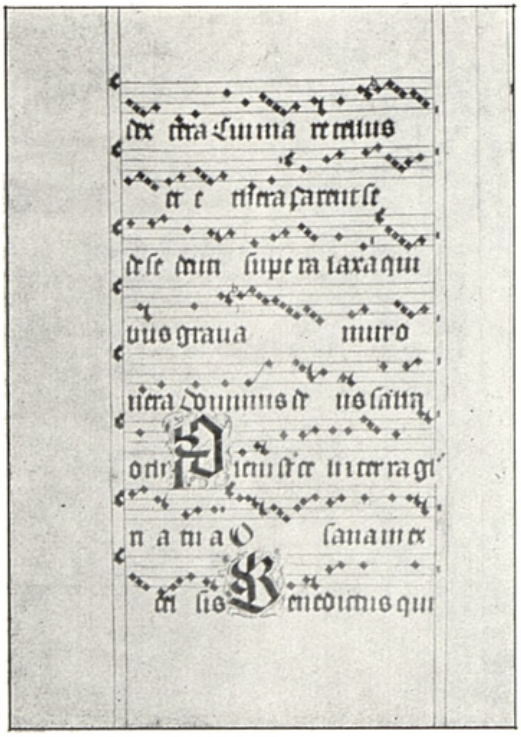

l. 49a

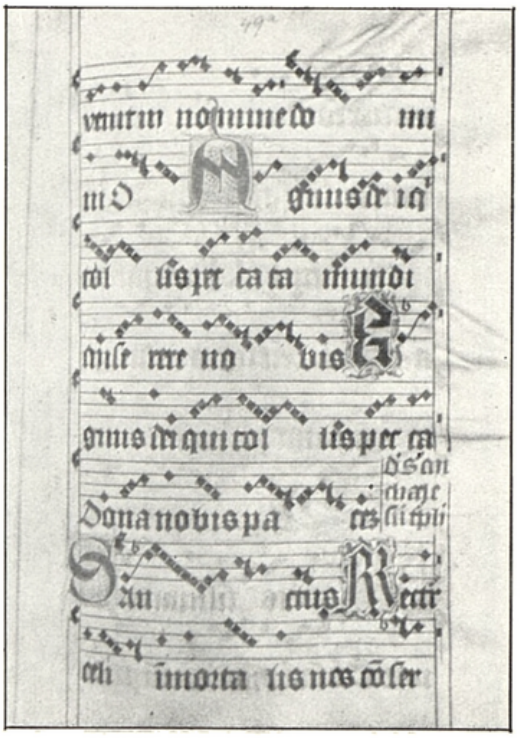

Obr. 42. Sanctus. Deus pater iudex. (Graduál J. Táborského v Lounech z r. 1530, ll. 47b, 48ab, 49a.)

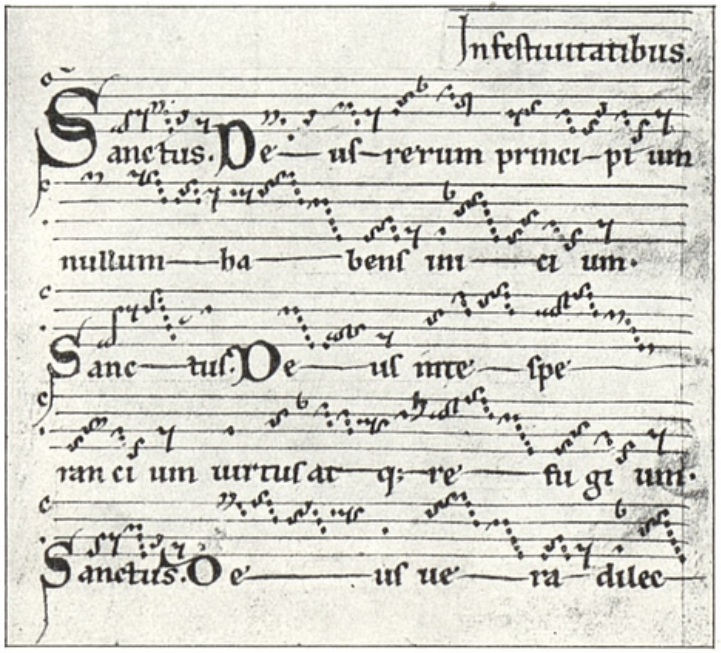

Obr. 43. Sanctus. Deus rerum. (Tropář z r. 1235. Knih. metr. kap. praž., Cim 4, s. 41.)

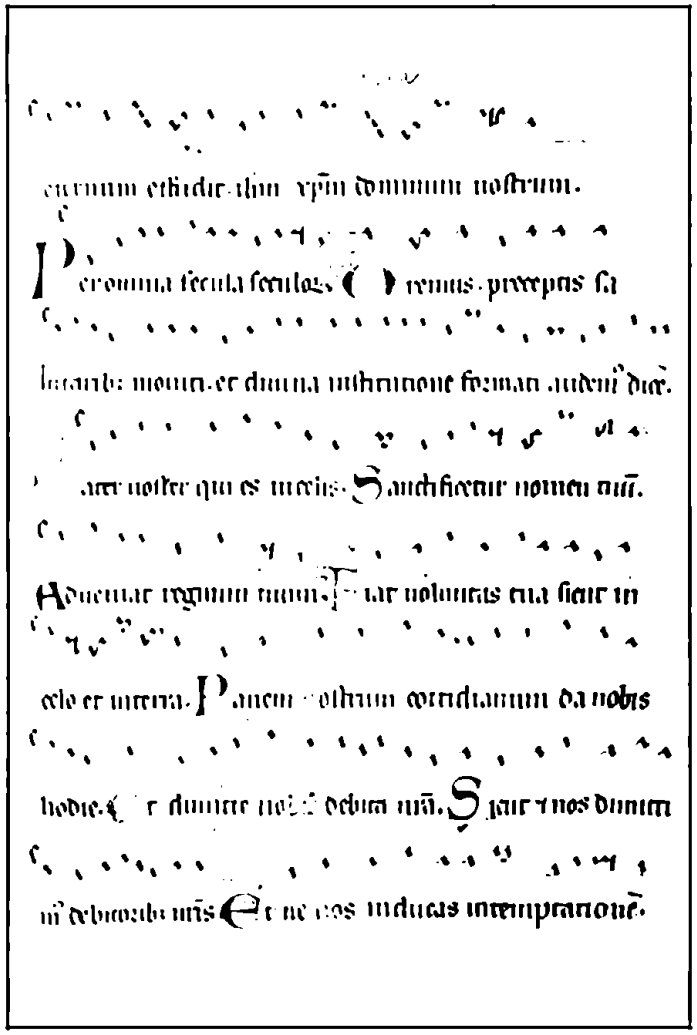

Obr. 45. Pater noster solemne. (Svatovítský pontifikál 13./14. stol. Nár. mus. praž., XIV B 9, l. 141a.)

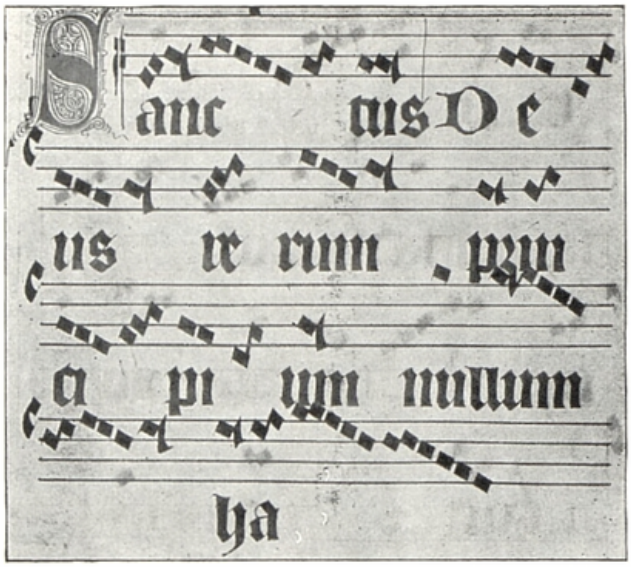

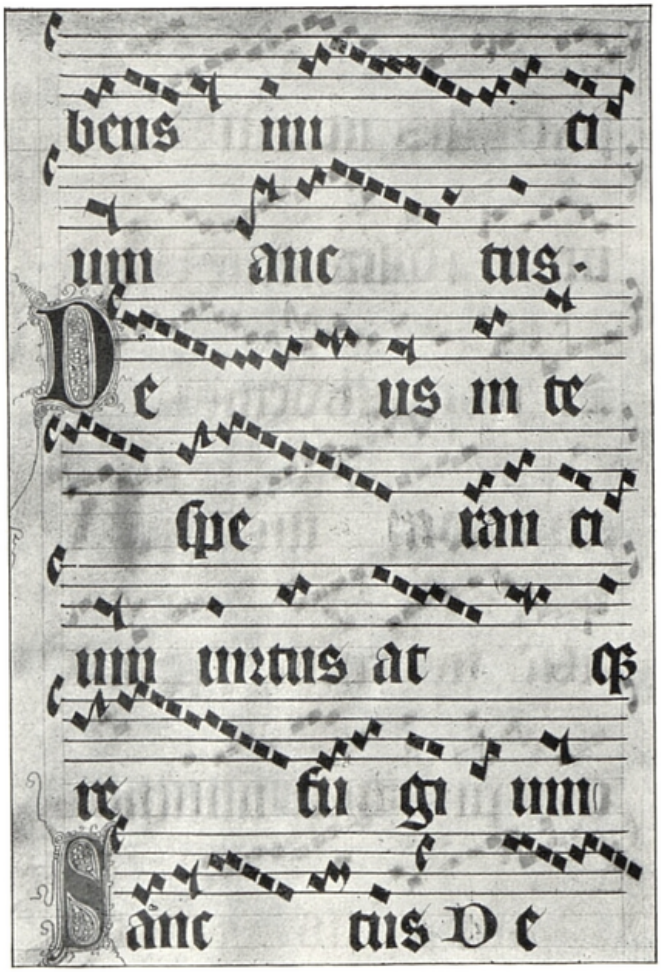

Ob. 44. Sanctus. Deus rerum. (Ordinarium Arnošta z Pardubic z r. 1363. Knih. metr. kap. praž., P IX, l. 125a.)

l. 71b

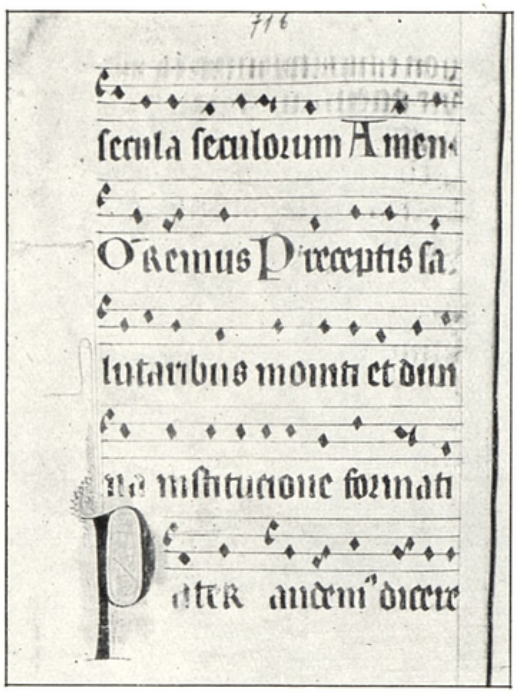

l. 72a

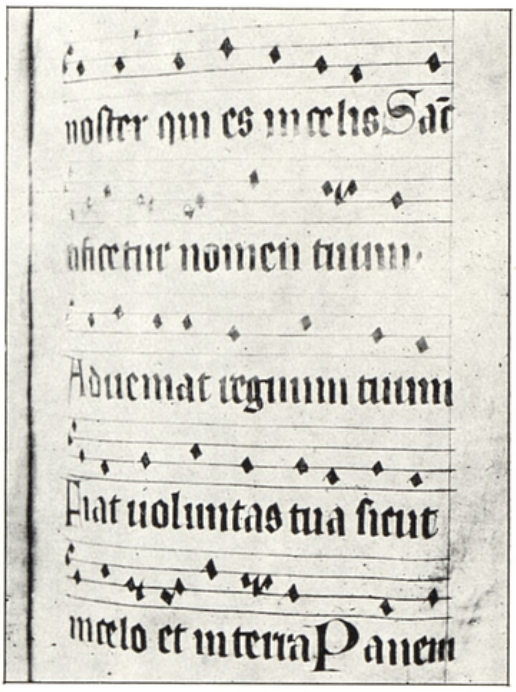

l. 72b

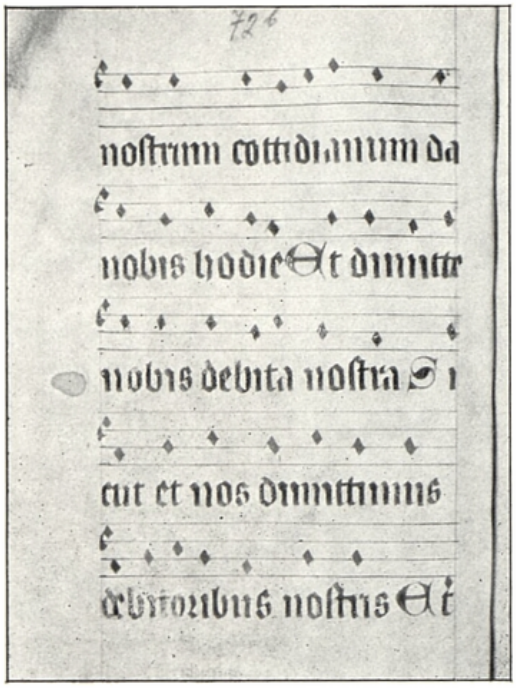

l. 73a

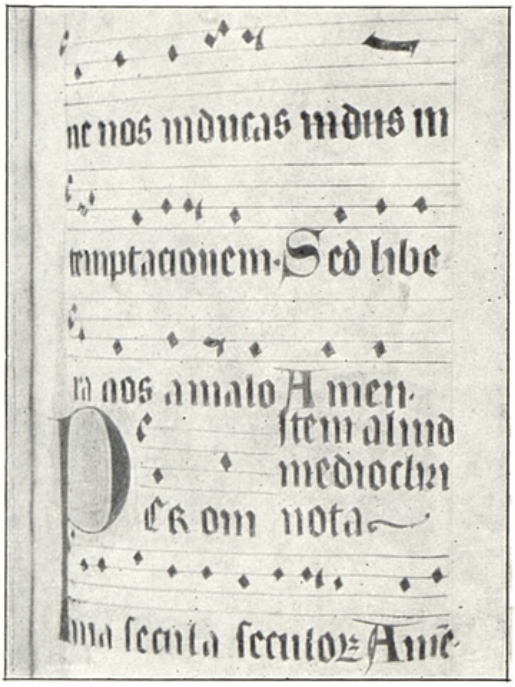

Obr. 46. Pater noster solemne. (Dražický misál z r. 1333. Nár. mus. praž., XIII B 9, l. 71b, l. 72ab, l. 73a.)

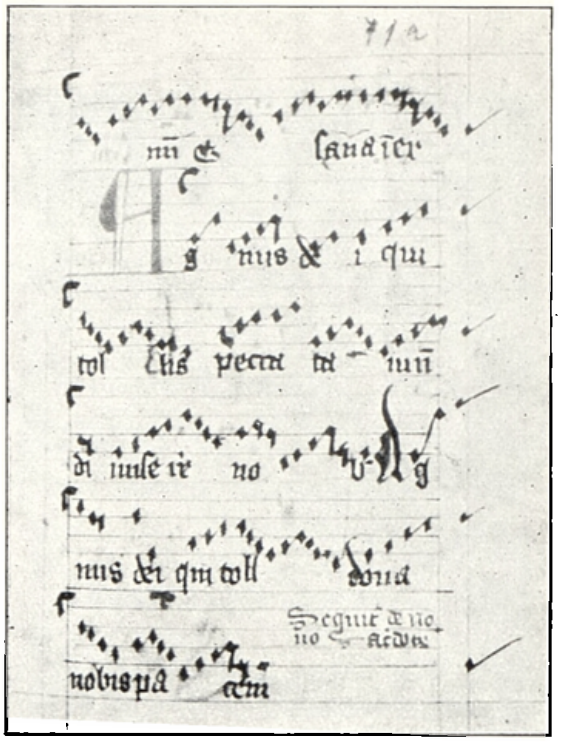

Obr. 47. Agnus dei summum. (Sborník vyšebrodský z r. 1410, H 42, l. 71ª.)

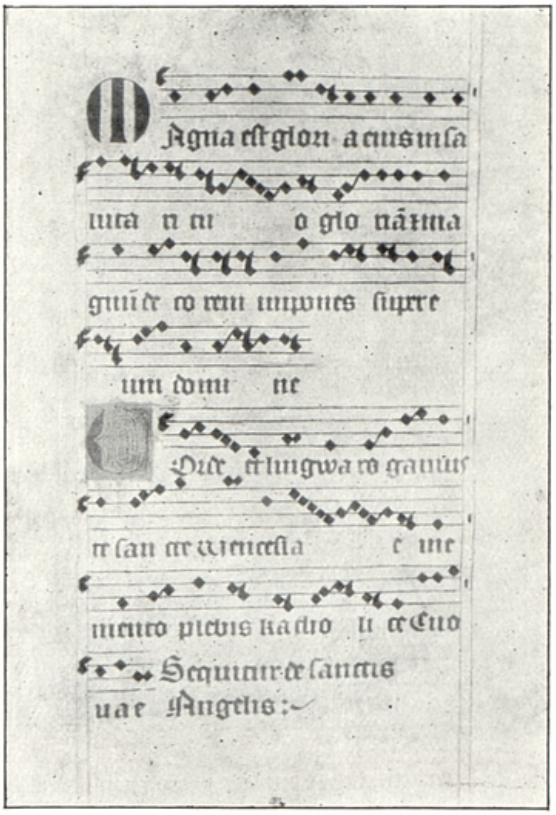

Obr. 50. Magna est gloria. Corde et lingua.

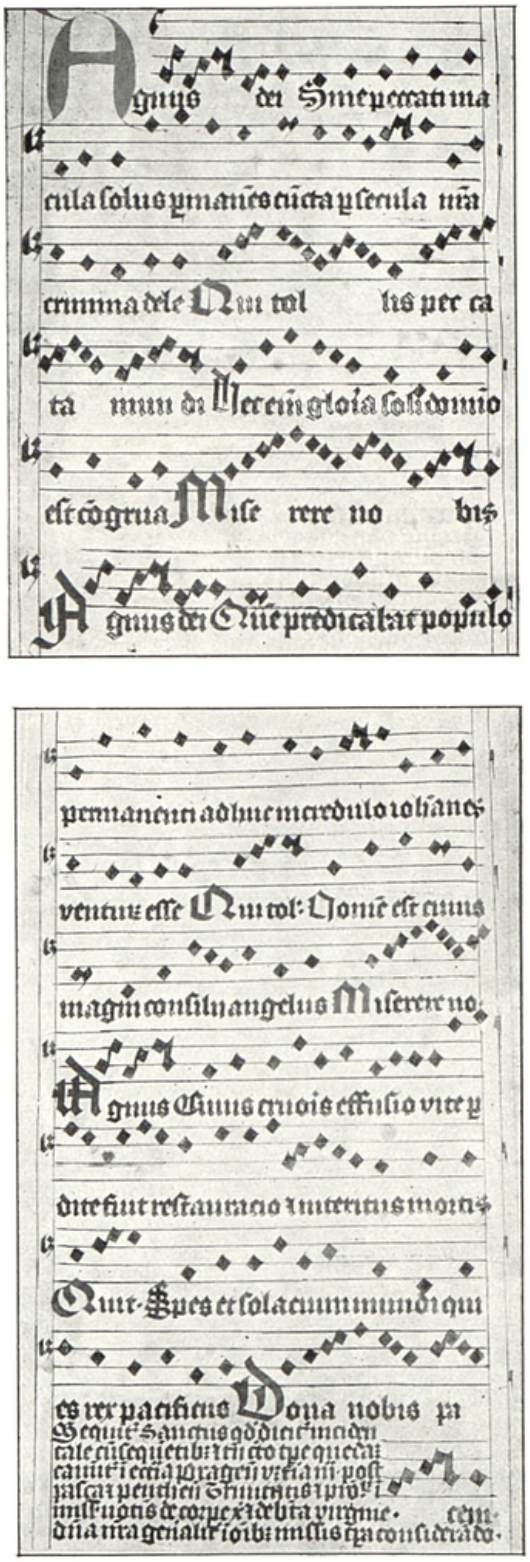

Obr. 48. Agnus dei. Sine peccati macula.
(Graduál z r. 1473. Nár. mus. praž.,
XII A 1, II. díl, l. 12b.)

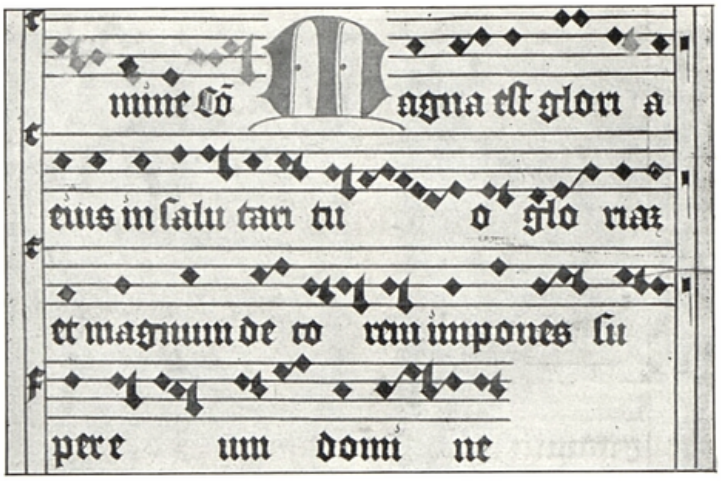

Obr. 51. Magna est gloria. (Graduál svatovítský z roku 1551/2. Knih. metr. kap. praž., PX, l. 195ª.)

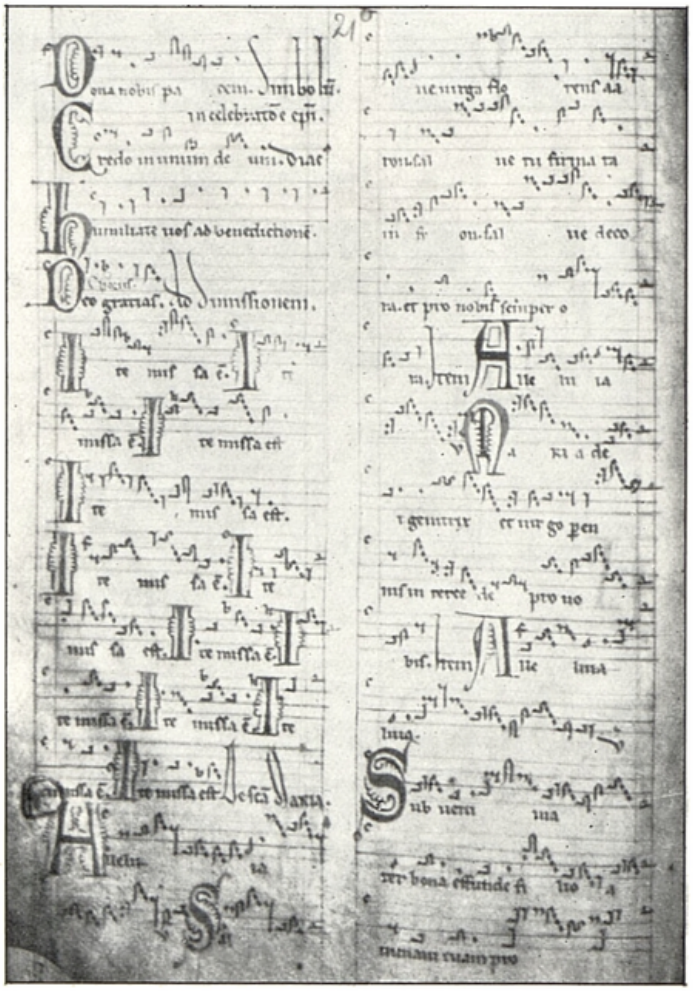

Obr. 52. Ite. (Graduál Zl. koruny 13./14. stol. Univ. knih. praž., VI D 18, l. 21ᵇ.)

Introitus. *Alleluia.*

l. 105a

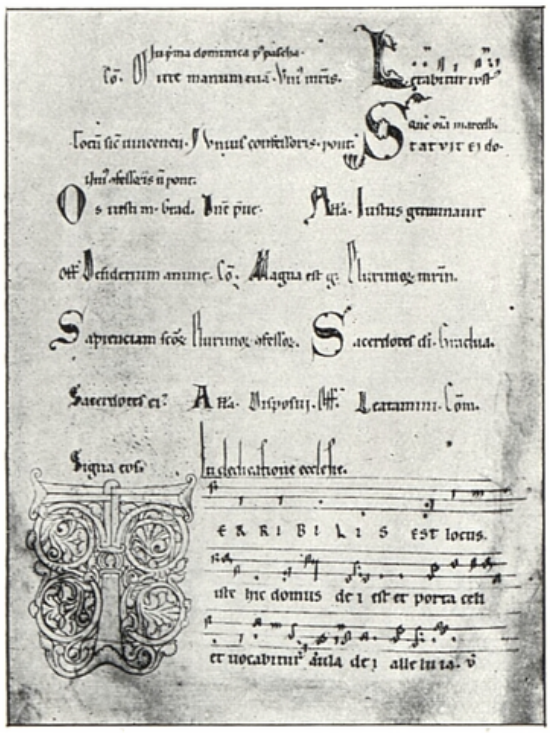

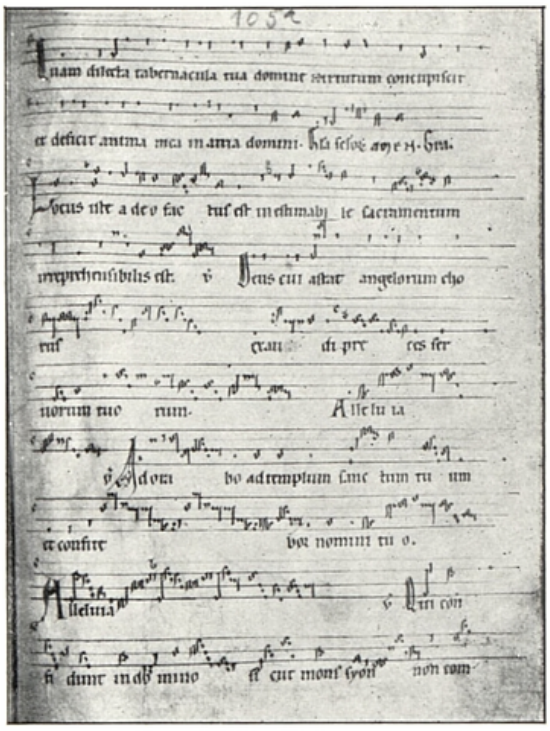

Offertorium. Domine deus.

l. 105b

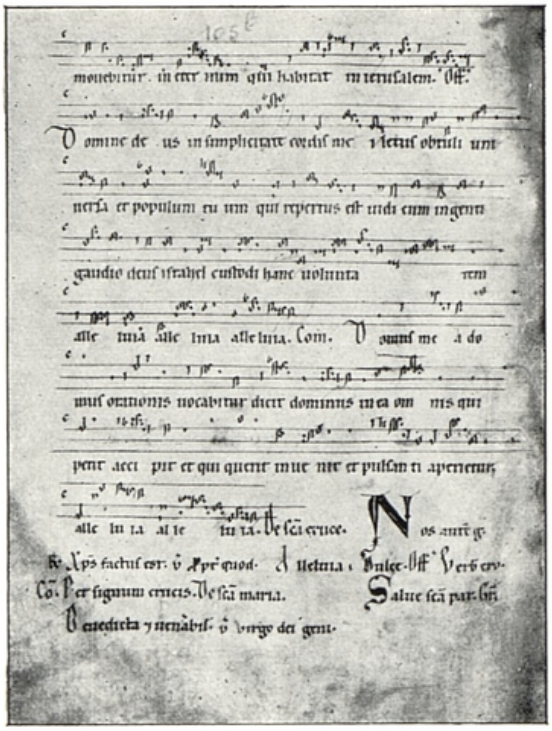

Obr. 54. Terribilis. Alleluia. Domine deus. (Graduál Zl. koruny 13./14. stol. Univ. knih. praž., VI D 18, l. 104b, 105ab.)

Introit Ó, kterak velmi hrozné. *Jiný introit Chrám židovský.*

l. 233a

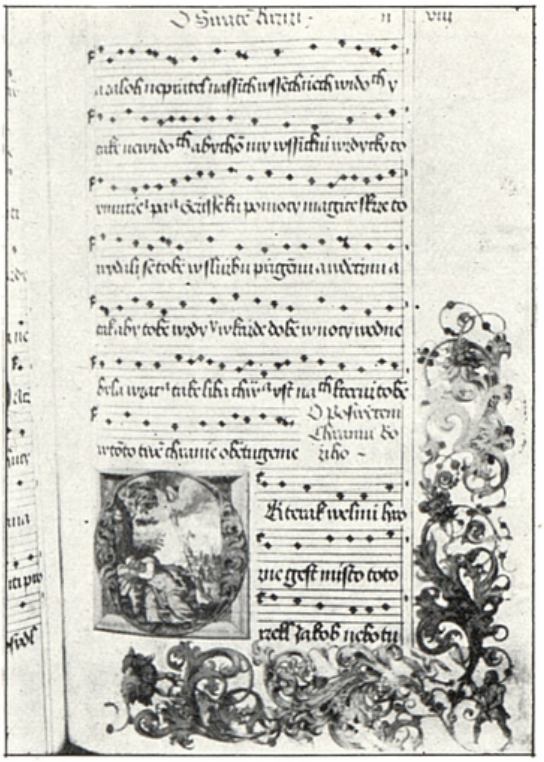

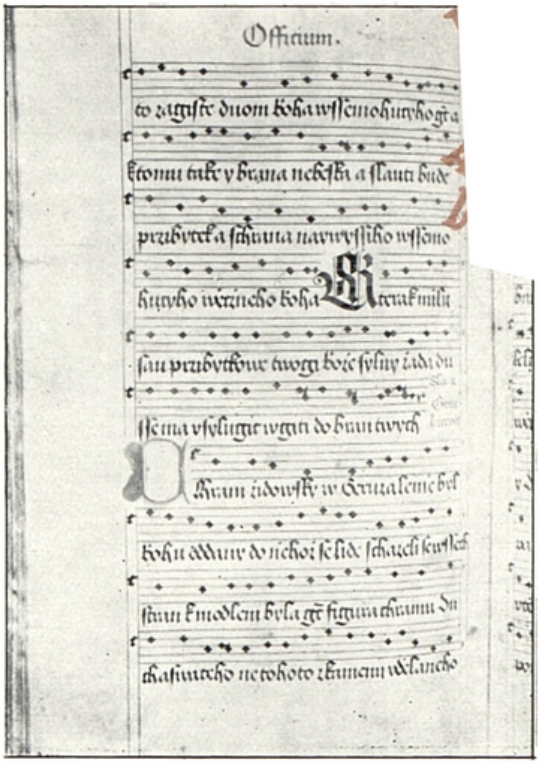

Alleluia, nyní vždycky.

l. 234a

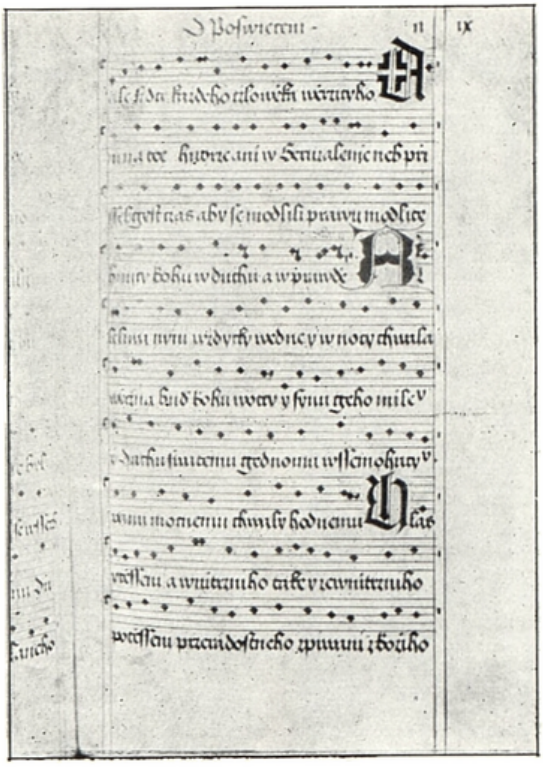

Obr. 55. Ó, kterak velmi hrozné. Chrám židovský. Alleluia, nyní. (Graduál J. Táborského v Lounech z r. 1563, ll. 233ab, 234a.)

Responsorium Račiž požehnati.

l. 234b

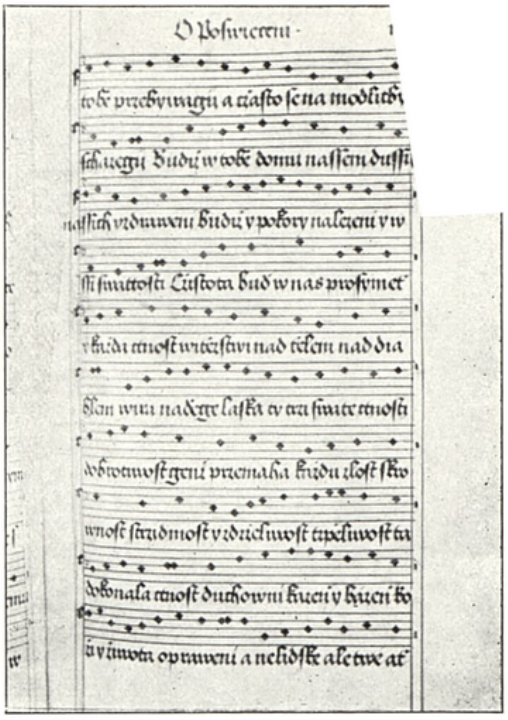

Antifona Zachee, řekl Pán.

l. 235b

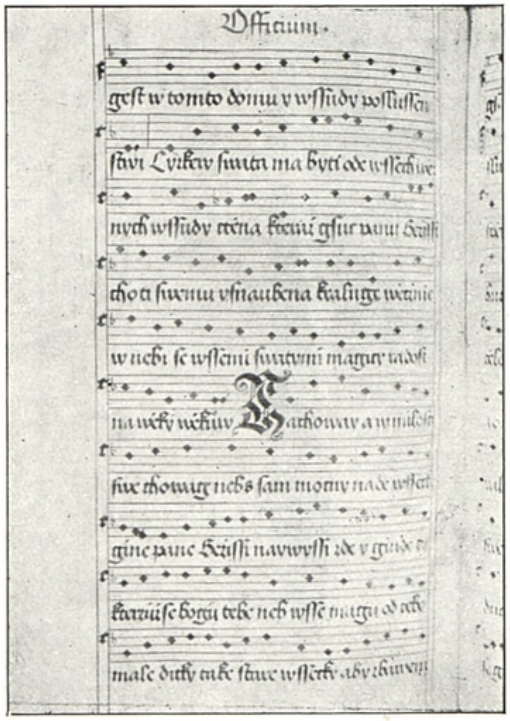

l. 236a

Obr. 56. Račiž požehnati. Zachee, řekl. (Graduál J. Táborského v Lounech z r. 1563,

Introit Ó, kterak velmi hrozné.
Jiný introit Chrám židovský.

XXXIV.

Offertorium. Pane Bože v sprostnosti.

l. 222a

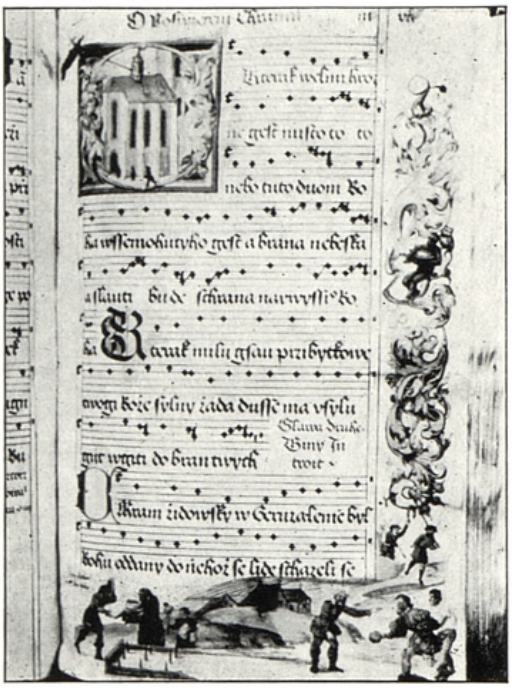

l. 222b

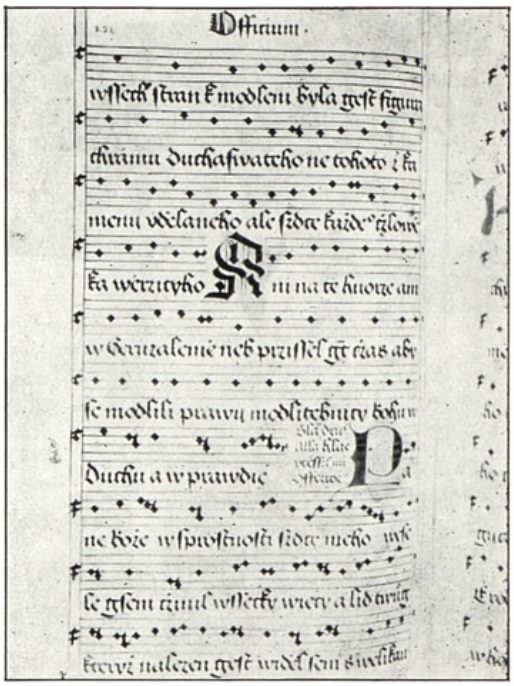

l. 223a

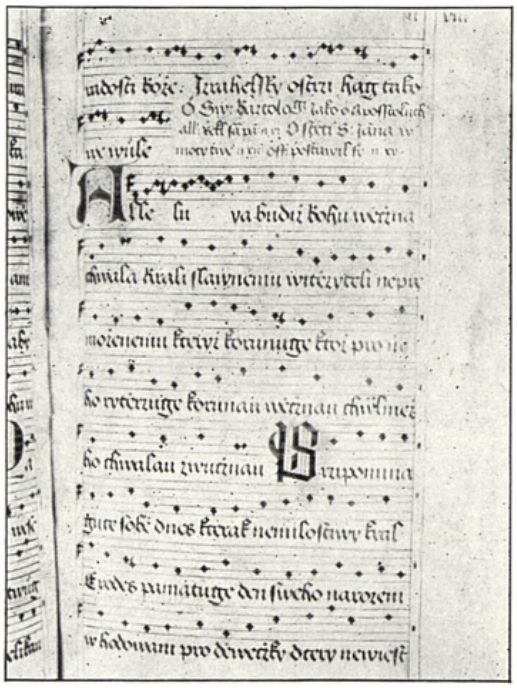

Obr. 57. Ó, kterak velmi. Chrám židovský. Pane Bože. (Graduál čáslavský z r. 1557. Nationalbibl., Vídeň 15503, ll. 222ab, 223a.)

l. 105a

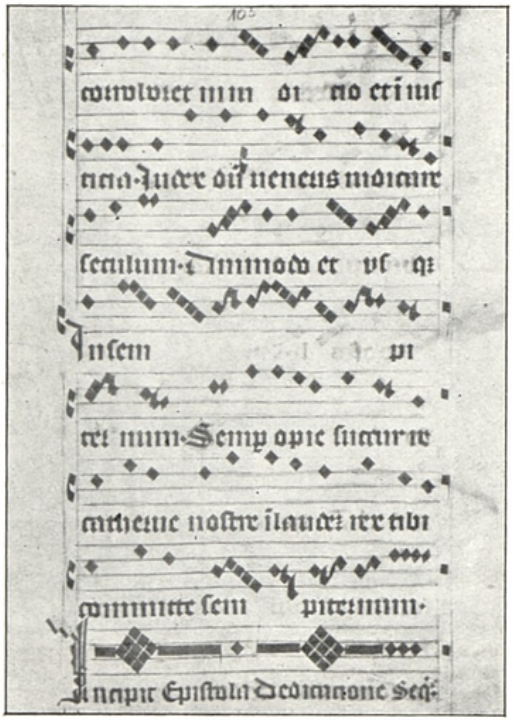

l. 105b

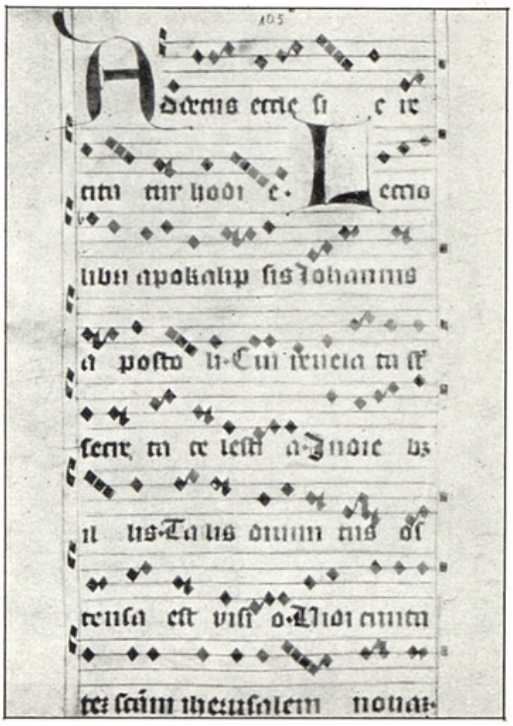

l. 106a

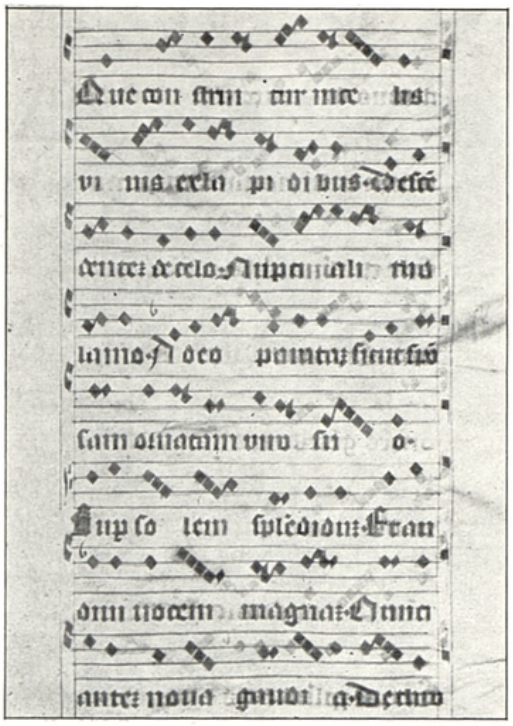

l. 106b

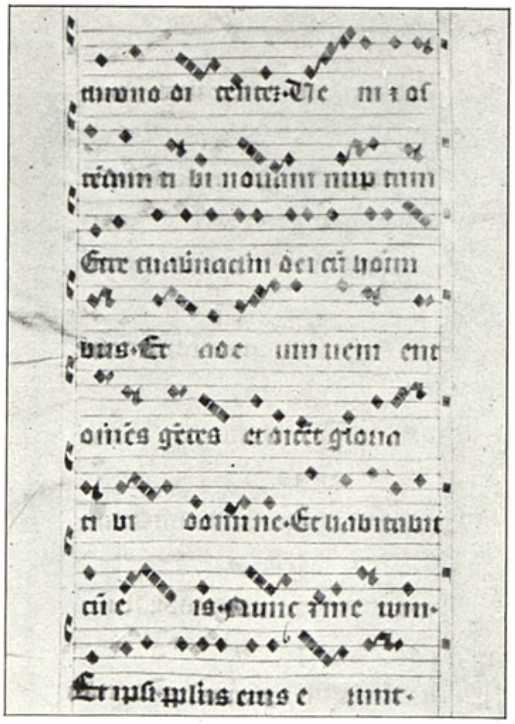

Obr. 58. Epistola de dedicacione. (Graduál z r. 1396. Nár. mus. praž., XII A 1, I. díl, ll. 105ab, 106ab.)

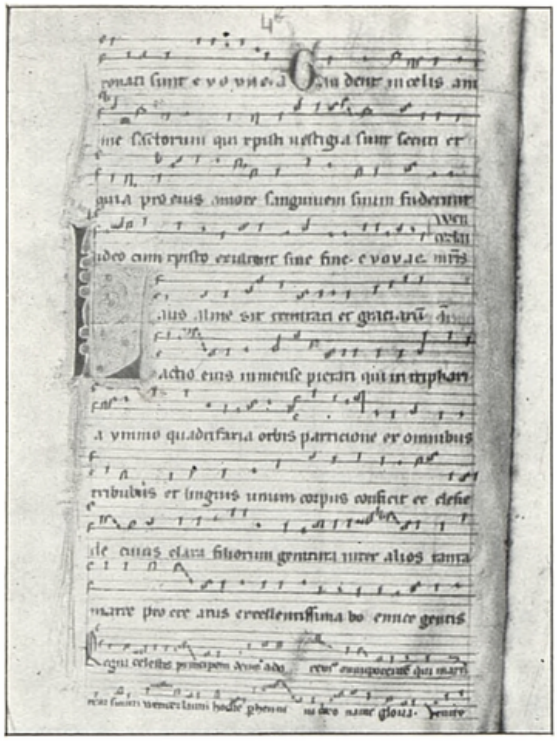

Obr. 59. Antiphona ad Magnificat v nešporech Laus alme. (Antifonář univ. knih. praž. XIII C 4 z 13./14. stol.)

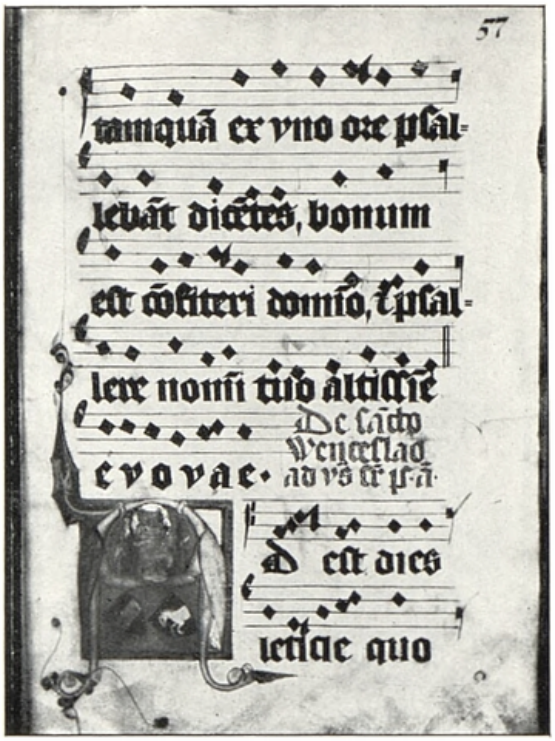

Obr. 60. De s. Wenceslao ad vesperas super psalmos antiphona Adest dies leticie. (Antifonář Arnošta z Pardubic z r. 1363 metr. kap. praž. P VI/3, l. 57ª.)

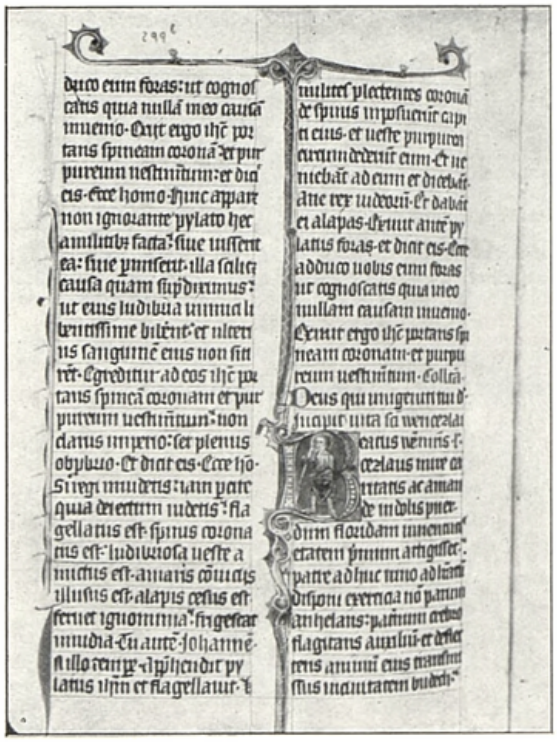

Ob. 61. Incipit vita s. wencezlai martiris Bolezlaus mire caritatis. (Lekcionář Elišky

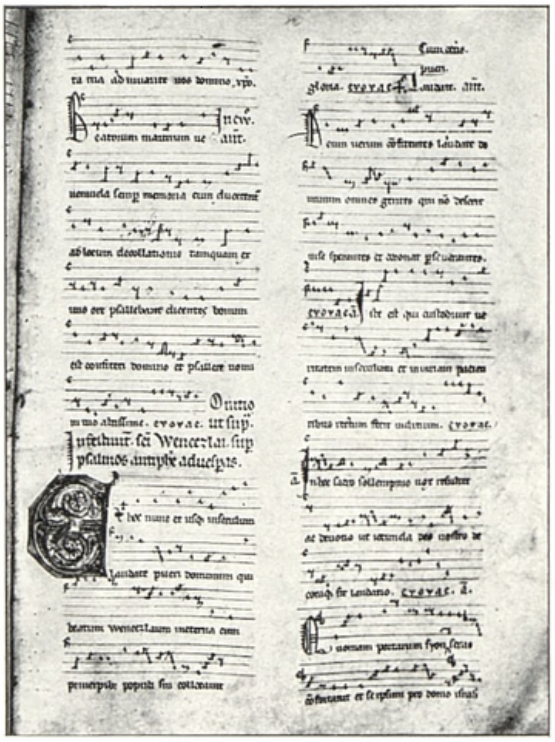

Obr. 62. In festhivitate s. Wencezlai super psalmos antiphone ad vesperas. Ex hoc

Obr. 63. Sancti Wenceslai ad primam vesperam super psalmos antiphona. (Lobkovický antifonář z konce 15. stol. univ. knih. praž., sign. Lobk. 593, l. 234a.)

REJSTŘÍK VĚCNÝ A OSOBNÍ

V rejstříku jsou uvedeny jen nejhlavnější citace, hlavně notované zpěvy (*ležatými* číslicemi). Laskavý čtenář nechť se současně orientuje v »Obsahu«.

Actis clara boni parit *512*
Ad aspersionem et processionem 75
Adest dies leticie *337*
Agnus dei. Sine peccati 287, *289, 311*
Alleluia. Beatus es dei martir 121
Alleluia. Consolator miserorum 121, *123, 125, 126*
Alleluia. Hlas utěšený 308
Alleluia. Vox exultationis *174, 308*
Alleluya, prozpěvujme vesele 127
Antifony matutina benediktinského, svatovítského a olomouckého 362
Antifony k druhým nešporům *525*
Antifony k laudám *507, 512*
Antifony k matutinu *464, 486*
Antifony k nešporům *337*
Antifona ad Magnificat 334
Asperges me *78*
Ave, beate Wenceslae 398
Avulsa igitur ob inseccabilis 369, 378

Básnická forma svatov. hodinek 315
Bäumer S. 51, 52, 354
Beatissimus martir Wenceslaus 319, 370, 382
Beatus Wencezlaus mire caritatis 369, 370
Beleth Joannes 321, 367
Benedicamus domino 293
Benedicamus regnanti 336, *348*
Benedictiones 367
Benediktinské matutinum 354
Benediktinské nešpory 324
Beneš Krabice z Weitmile 3, 12, 49
Bogarodzica 56
Bretholz B. 47, 55, 45
Butler G. 53, 354

Canon mešní 81—87
Canticum in Evangelia 323
Cantilena 316
Cantilena dulcis Kyrieleyson 55, 57, 61, 62
Cantus nocturnalis, officium nocturnale, nocturna laus, vigiliae 317
Capitulum 330
Carcer nocte claruit *340*
Castus mente 341, 437, 444
Ceremoniale Zagrabiense 43
Cibulka J. 52, 44, 43, 59
Círk. hodinky v jazyku slovanském 317
Completorium 527
Corde et lingua rogamus *521*
Corpus sacratissimi martiris 370, 396, 398
Credo 305
Crescente fide 319, 370, 407, 487
Crescente religione 434
Criste, tui preclari 168, *170, 174,* 176

Česká preface *269*
České sanctus summum *277*

Dedicatio capelle s. W. 305
De superna iearchia 200
Desiderium anime eius *300*
Dětmar 45, 46, 59
Deum verum confitentes *349*
Deus tuorum militum 333, 334
Dies venit 332, 334, *342,* 358
Differentia 328
Domaslaus 200, 312, 535,
Domine prevenisti, grad. 120, 124
Druhé nešpory olomoucké 28. září *525*
Druhé nešpory o Přenesení (Translatione) sv. V. 527

Druhé nešpory svatovítské 28. září 517
Dulce melos 168, 193, *194*
Dum matutinis laudibus 359, *510*
Dux illustris Wenceslaus, ant. 409, *486*

Epistola 113
Epištola z trogirského lekcionáře *36*
Ex hoc nunc et usque in seculum *349*

Festa mente iocundemur 168, 200, *203*
Flexa 328, 331

Gaude, felix bohemia *68, 69,* 334, 335, *343,* 520
Gaudeat in terris *353*
Gloria summum 102, *104*
Gloriosus (beatus) Wenceslaus ex cristianissimo 319, 370, 378, 380
Gloriosum et memoriter 334, 521
Graduale s alleluia 120
Graduály lat. 540—545
Grata dei pietatis *513*
Gressus redit prepeditus *339*
Gumpold 315, 317, 318

Hic dives in apice 398, *510*
Hospodine, pomiluj ny 28—39, 41—63
Hospodine všemohúcí *304*
Humiliate vos ad benedictionem *285*
Hymnus nešporní 332

Chaloupecký V. 54, *66*
Chrám židovský 307

Inclitam et gloriosam 370, 423, 424
Inclite patrone bohemorum *526*
Inclite, te serve dei, resp. *351*
In hoc sacro solempnio *350*
In virtute tua *91, 92, 94*
Inclitus miles cristi, rým. legenda 410, 439, 440, 445
Invitatorium 358, *459*
Iste est qui custodivit *350*
Ite, missa est 292
Iustum deduxit 117
Iustus cor suum tradet 115
Iustus si morte preocupatus, 115

Jakobson R. 66, 67
Jaroš J. 7
Julián ze Špýru 314, 325

Kantiléna 49
Karel IV. 51, 305, 311
Kosmas 45, 46, 44, 56, 57, 58
Kriste, tvého rytíře 173, *174, 186*
Kriste, tvého stálého rytíře *190*
Kristián 315, 316, 318
Krleš 47, 48, 49, 50
Kubíček A. 407, 458
Květ J. 373
Kyrie, fons bonitatis 96
Kyrie, magne deus *302*

Laude motus matutina *507*
Laudes (matutina laus) 503
Laudy benediktinské 503
Laudy olomoucké 506, *512*
Laudy svatovítské 505, *507*

Laus alme sit trinitati 334, 335, *344,* 353, 382, 521
Leccio 113
Legenda císaře Karla IV. 370
Lekce ze svatováclavských legend 368
Licet plura 370, 383, 389, 390
Litanie 50—56, 59, 60, 323

Magna est gloria *292*
Magnificat 334
Matutinum 354
matutium o 1 nokturnu s 3 lekcemi 361
matutium o 3 nokturnech 360
Media vita *20*
Mediatio 15, 19, 328
Melodický rým 16
Mešní formulář na den 28. září z 12. stol. 178
Mešní formulář svatováclavský do konce 16. stol. 75
Migne 51, 42, 47
Misály lat. 531—540
Missa infra octavam et in octava s. W. *293*

Nápěv olomoucký nešpor 349
Náš milý, svatý Václave, trojhlas *25*
Nešporní žalmy 327
Nona 516
Notarius biskup 59

Obrazy 573
Ó, kterak velmi hrozné jest 307
Olomoucké matutinum 484, *486*
Omelia svatováclavská 450

Oportet nos, fratres 370, 428
O, pugil egregie *520*
Organismus nešporů svatojirských 321

Pane Bože, studnice dobroty *100*
Pater noster sollemne *281, 283*
Pater noster v matutinu *366*
Pekař J.:
Český časopis hist. 1930,
Nejstarší kronika česká, 1903
Svatovácl. sborník I., 1934,
Wenzels- und Ludmila Legenden und die Echtheit Christians, 1905 (z uvedených spisů jsou uvedeny citace při jednotlivých kapitolách)
Per trimatum hoc humatum *341,* 395
Peremptoris pena *338*
Podlaha A. 305
Pontifikál svatovítský 113
Postavil jsi, pane, oft. *253*
Postcommunio viz complenda 108
Prameny českých prós 564 až 572
Preclariis his meritis, trop 454
Preface 260
Preface česká *269*
Prephacio communis *262*
Prephacio cottidiana *267*
Prephacio in summis festivitatibus *264*
Prima 515
Psallat ecclesia 219, 225, 310
Punctus elevatus 369, 384, 389
Punctus interrogativus 369
Punctus versus 369, 384, 389

Quod iste prestare *286*
Quoniam portarum syon *351*

recitanta SV 15, 328
Recolleccio ossium s. W. 311
Responsoria s verši po lekcích v nokturnech 435
Responsorium v nešporech 331
Rýmované antifony k nešporním žalmům 323, a) znění benediktinské 324, b) svatovítské 324, c) olomoucké 326
Rýmované matutium a) svatojirské 361, b) svatovítské 361, c) olomoucké 361
Rýmované oficium, vývoj 313

Řecké vlivy 62
Řeč Epištoly svatého Pavla *119*
Římské matutinum 356

Salve dies festa *525*
Salve, pater optime 168
Sanctus a benedictus s tropy a bez nich 271
Sanctus, Deus pater iudex 273
Sanctus. Deus rerum principium *274*
Sanctus summum české *277*
Sanctus summum sine tropho *272*
Sborníky s lat. sekvencemi 555—564
Secreta 108
Sekvence, prósa, vznik 128, výklad 131, prameny 133, výčet latinských sekvencí 138—167, svatováclavské 168
Sekvenciáře komentované a glosované bez not 549—554
Sekvenciáře notované 545 až 549
Sexta 516
Si quis vult post me venire 419, 499
Sláva na výsostech *106*
Slavík J. 320
Spiritus timencium 116
Spytihněv II. 57, 60, 61
Srdcem i jazykem nábožně prosíme *521*
Stejskal F. 305, 423
Svatováclavská legenda císaře Karla IV. 434
Svatovítské nešpory 324
Svatý Václave 13—28, 39 až 41, 63—67

Te deum 45, 47, 458
Terminace SV 15
Terribilis, introit 306
Tertia 516
Translatio autem gloriosi martiris 434
Translatio s. Wenceslai 299

Ursprung O. 50
Úvod svatováclavského matutina 357

Vajs J. 44, 311
Vašica J. 318, 375
Vavřinec z Montecassina 319
Vespera 321
Vigiliae, viz Cantus nocturnalis 317
V moci tvé a ne lidské 93, 95
Vývoj rýmovaného oficia 313

Weingart M. 66, 67, 53
Wenceslao, duci claro, 73 až 78
Wenceslaus, dux gracie 390, 440
Wenceslaus, dux virtutis 406

Zdráv buď, otče dobrotivý

Žalmy svat. matutina 364, 365

RÉSUMÉ

Dobroslav Orel

LA MUSIQUE DANS LE CULTE DE SAINT VENCESLAS.

Le saint prince Venceslas a offert, durant tout le moyen âge, en Bohême et en Moravie, un sujet de prédilection aux poètes et aux musiciens, de même qu'ils subirent l'attrait des nobles et belles figures de sainte Ludmila, de saint Adalbert, de saint Georges, de saint Guy, de saint Procope. Ils leur consacrèrent des histoires rimées contenant des cantiques joyeux, des répons à fioritures pour voix d'enfants, des séquences et de poétiques alleluias. La culture chrétienne propagée en Bohême par les fils de saint Benoît avait jeté dans ce pays de profondes racines, et c'est à des Bénédictins que l'on doit les premières prières célébrant saint Venceslas.

L'art musical jouait, à cette époque de floraison triomphale du christianisme latin en Bohême, un rôle aussi important que l'art plastique, bien que ses premiers fruits, datant du XIIe et du XIIIe siècles, ne nous soient parvenus que sous une forme malheureusement fragmentaire, dans les bréviaires des couvents de Saint-Georges à Prague et de Zlatá Koruna dans le Midi de la Bohême. Au cours des siècles suivants, ces vestiges se rencontrent en beaucoup plus grand nombre, prouvant la richesse et la variété des mélodies chorales composées par des auteurs tchèques inconnus.

On éprouve une pure joie à se plonger dans la beauté de ces chants, appuyés avec légèreté sur le support d'une rime mélodique, arrondis en des arcs audacieux avec leurs ornements de jubilation et leurs tons fluides. Quel plaisir de contempler les sveltes petites tours des *alleluias* et des offertoires s'élevant vers le ciel, et de suivre la gracieuse construction d'un graduel plein de ferveur, d'entendre des hymnes sculptés comme dans du granit, ou la voix simple et fervente du lecteur chantant le martyre de saint Venceslas ou celui de sa pieuse aïeule.

C'est ici que ceux qui voudront se pencher sur les origines de l'histoire de la musique tchèque et ne se laisseront pas effrayer par les difficultés paléographiques et les autres obstacles qui s'opposent à un labeur ingrat, et dont aujourd'hui certains sont tentés de sourire, découvriront les éléments fondamentaux de cette musique. Puisse le présent travail, *La musique dans le culte de Saint Venceslas,* leur servir de guide!

Dès l'origine du culte de saint Venceslas (né en 907 ou 908, mort le 28 septembre 929) des éléments musicaux accompagnaient les manifestations de ce culte. J'ai cru pouvoir fixer, comme terme de mes investigations concernant ces éléments, la fin du XVIe siècle, moment où le choral à une voix qu'ils constituaient cessa de résonner dans la chanson tchèque, dans le formulaire de la messe et dans les Heures canoniques.

Au cours des siècles suivants le culte de saint Venceslas s'est exprimé par les formes contemporaines des chansons du temps, chansons mensurales à forme fixe, des compositions à plusieurs voix pour la messe, des motets, des oratorios, de la musique instrumentale, symphonique et scénique. Chacune de ces formes demanderait une monographie spéciale; c'est pourquoi il n'a pas été possible de les comprendre dans cette étude, où nous avons voulu traiter du cantique de saint Venceslas, et des mélodies chorales dans le formulaire de la messe et des offices.

I°

La plus ancienne manifestation du culte de saint Venceslas est le cantique: *Saint Venceslas, duc de la terre tchèque* (SV), avec l'air choral original de l'étendue d'une octave et de mode dorien authentique. Dans ces vers, de cinq syllabes chacun, à chaque syllabe correspond soit un seul ton soit un groupe choral de deux tons. Au XV° siècle l'air prend une forme mensurale et devient la voix dominante dans un motet à trois voix de style polyphonique. Cette chanson, d'une forme syllabique et monothématique très développée, repose, dans sa première partie, sur le récitant *a*, auquel on doit supposer que, dans la deuxième partie, se joignait un récitant *g* ou *f*, qui apparaît dans les plus anciens chorals en mode dorien. C'est par là que le cantique de saint Venceslas diffère du plus ancien hymne tchèque, *Hospodine pomiluj ny* (Seigneur, accordez-nous votre amour) (HPN), dont la tonalité n'est pas encore bien délimitée et où la présence des deux récitants (*c* et *d*) apparaît incontestable. SV commence par la dominante *a* et se termine par la tonique *d*, tandis que HPN ne se termine pas par la tonique, mais par la dominante (récitante) *c*, comme au reste la plupart des récitatifs liturgiques. Les vers de SV sont pourvus d'une médiante *g, c, h, a,* d'une dominante *f, e, d* et *g*, qui correspond à cette médiante dans le sens opposé. Le refrain *Kyrie eleison* est fait du même matériel tonique, avec l'avant-dernier ton *c* avant la finale, que renforce une conclusion de mode dorien. La fin des vers (le *punctus elevatus*) est donc fondée sur le même fragment mélodique se répétant sous différentes formes, ce qui signifie un abaissement diatonique des syllabes avant le signe de ponctuation, et un retour des dernières syllabes à la récitante *(c, h, a, c)*. C'est bien en effet de cette façon que se terminent, dans la liturgie des pays d'Occident, les fragments de récitatifs dans les collectes, les épîtres et les évangiles, les professions, les préfaces et les leçons matutines, qui font partie des légendes.

Dans HPN aussi, la ponctuation musicale comporte aussi des demi-tons fluides *(c—c, h—a, h—c* ou *d*; ainsi que *c—h, g—a, c—c)* tandis que dans SV le punctus elevatus revient à sa forme primitive sans aucuns tons ornementaux *(c'—h—a—c'—d'* ou *c'—h—a—d')*.

HPN s'écarte sans doute du domaine du récitatif liturgique pour devenir un cantique à vers irréguliers quant au nombre des syllabes, et terminés seulement par une rime mélodique, nullement verbale. Dans SV on voit cependant la rime mélodique coïncider avec la césure des mots, sauf une seule exception, aux vers *b* et *c*, qui constitue une difficulté dans l'analyse de la structure du cantique et a pu faire naître la supposition erronée que les formes mélodiques du SV avaient été empruntées à l'antiphonie chorale *Media vita in morte sumus.*

Au point de vue du texte également le SV est étroitement apparenté avec le HPN, qui est plus ancien. Tous deux appartiennent au domaine des cantiques à litanies fondés sur l'invocation grecque du *Kyrieleyson, Cristeleyson* (K—C), laquelle, dans la liturgie vieux-slave, était devenue *Krleš*.

Le cantique HPN, à une seule strophe, se termine par un triple *Krleš* ou *Kyrieleyson*. Dans le SV, les trois *Kyrieleyson (Cristeleyson)* sont disposés, comme un refrain, originellement sur trois strophes.

Le HPN est le pendant quasi textuel des invocations qui commencent et qui terminent la litanie latine de *Tous les Saints*, chantée lors de la consécration et de l'intronisation des princes temporels et spirituels.

Invocations du début:

Domine, miserere . . .	*Hospodine, pomiluj ny*
Criste, libera nos . . .	*Jesu Kriste, pomiluj ny*
Salvator, libera nos . . .	*Ty, spase všeho mira, spasiž ny*

Invocations finales:

Exaudi Criste voces nostras . . .	*I uslyš, Hospodine, hlasy naše*
Exaudi Deus et miserere nobis . . .	*Dej nám všem, Hospodine, žizň a mír v zemi*
Kyrieleyson, Kyrieleyson, Kyrieleyson . . .	*Krleš, Krleš, Krleš.*

C'est par une litanie pareillement abrégée que se terminait chacune des Heures canoniques, en latin ou en slave ecclésiastique, selon la règle de saint Benoît.

Le peuple entendait chanter, dans les églises de rite slave, plusieurs fois par jour, les litanies ou le *Kyrieleyson* comme épilogue des Heures canoniques, et il est fort vraisemblable qu'il ait adopté ces éléments et les ait rendus en quelque sorte indépendants sous la forme d'un cantique, qui constitua donc une production poétique en langue populaire, fondée sur le modèle des litanies latines ou slaves. La tradition bénédictine est favorable à cette explication, car les plus anciens offices latins (couvent de Saint-Georges) et slaves (couvent de Sázava) étaient chantés à la manière bénédictine.

Le mot *Kyrieleyson* était crié, proclamé *(clamabat)* par le peuple dans les processions et aux fêtes, et c'est par le *Krleš* tchèque que la population de Prague accueillit le premier évêque de Prague, Dětmar, lorsqu'il vint prendre possession de son siège. Le Kyrieleyson caractérisait aussi les litanies de *Tous les Saints*, qui donnèrent naissance, en Allemagne et en France, à un type de cantiques populaires qui porta les noms de *chirleis, leis* ou *lais, kyriole, quirielle, kyrieleyson*.

Il faut compter aussi au nombre des cantiques à litanies celui que Kosmas nomme *dulcis cantilena Kyrieleyson* et que tous ceux qui, petits et grands, composaient la nation tchèque, chantèrent en 1055 lors de l'élection du prince de Bohême Spytihněv II. C'était donc une *cantilène*, c'est-à-dire une chanson, et elle était *dulcis*, suave. Elle n'était pas seulement constituée par l'invocation *Kyrieleyson* ou *Krleš*, ou par une litanie. Le nom de *cantilène* caractérisait, dans la liturgie, la mélodie, non le récitatif.

C'est donc par ce mot de *cantilène*, dont l'usage était déjà courant à l'étranger, que Kosmas désigne le cantique de 1055. Puisqu'il fut chanté lors de l'élection d'un prince de Bohême, son texte devait certainement être tchèque. Kosmas, en tant qu'adversaire

de la liturgie slave, en fait seulement mention pour en indiquer le type, le genre, et s'arrange pour éviter de citer les mots tchèques par lequel le morceau débutait.

Les données musicales et verbales nous prouvent que la *chanson suave* de Kosmas devait être le HPN, et que son *terminus ad quem* est l'année 1055. Connaissant la date du HPN, il nous est possible de chercher celle du SV. Ces deux morceaux ont une source commune dans le *punctus elevatus* des récitatifs liturgiques, et appartiennent tous deux à l'art de l'époque romane du XIe et du XIIe siècle. La construction musicale plus raffinée du cantique prouve que le SV est plus récent que le HPN, quoiqu'il soit impossible de ranger le SV parmi les chorals d'origine tchèque d'une époque plus tardive, gothique (Přemysl Otakar II), qui possèdent une riche mélismatique, dans les répons des offices richement rythmés, et une grande étendue tonique de la mélodie dans les séquences.

Le SV est un reflet de l'éveil de la conscience nationale et politique du peuple tchèque, dont on peut suivre les progrès à partir du XIIe siècle, qui est en effet le *terminus a quo* que nous assignons au SV. Disons en passant que les résultats de récentes recherches philologiques s'accordent avec la date que nous assignons aux deux cantiques.

II°

Après le martyre de saint Venceslas (929) et sa canonisation, qui eut pour corollaire la translation de ses reliques en l'église de Saint-Guy à Prague (932), les vestiges directs des manifestations liturgiques de son culte dans le formulaire de la messe nous font défaut. Nous pouvons les reconstituer d'après un missel de couvent, de la fin du XIIe siècle [Bibliothèque du couvent de Vyšší Brod (Hohenfurth] N° LXXII), dans lequel se trouve le formulaire de la fête *in festo Passionis* de saint Venceslas, le 28 septembre. Le plus ancien formulaire *in Translatione s. W.* (de la translation à Saint-Guy, de la dépouille mortelle de saint Venceslas), le 4 mars, se trouve dans un missel de Prague, à notation chironomique, du début du XIIIe siècle, qui appartient aux Archives musicales du Musée du pays de Moravie, à Brno. A ces deux formulaires vinrent plus tard s'en ajouter d'autres, *in Dedicatione capellae s. W.* (en souvenir de la consécration de la chapelle de saint Venceslas), et, le 10 septembre, *in Recollectione ossium s. W.* (en l'honneur du rassemblement de ses ossements), le 27 juin. Dans le formulaire de la messe de saint Venceslas (MFS), se rapportent directement à ce saint les parties suivantes: *collecta, secreta, complenda* ou *postcommunia, Alleluia, Consolator miserorum, Alleluia, Beatus es dei martyr W.*, et une série de séquences. Les autres parties de cette messe appartiennent au *commune unius martyris* et aux *ordinaria.*

Le MFS est caractérisé par un introït *In virtute,* dans l'office utraquiste *En ton pouvoir et non en celui des hommes (Dans ta force incommensurable).* Au complexe de ce MFS appartiennent encore d'autres morceaux, le *Kyrie, fons bonitatis cum trophis suis* (en slave *Pane bože, studnice dobroty*), et diverses versions d'oraisons, pour l'épître *Iustus cor suum, Iustus si morte preoccupatus fuerit, Spiritus timentium, Beatus vir, qui inventus, Iustum deduxit dominus, Iustus non conturbabitur.* Les ordres religieux et les divers pays ont fait chacun leur choix parmi ces textes. Le MFS tchéco-latin du XVe siècle contient l'épître *Homme bienheureux, qui as été trouvé sans tâche.*

Au cours du temps, des chorals divers accompagnèrent les *alleluia* dans le graduel. Ceux qui concernaient directement saint Venceslas étaient les suivants:

a) *Alleluia. W., Consolator miserorum,*
palma fulgens victorie,
nos ad (regnum) culmen deu celorum,
Wenceslae, martir pie.

b) *Beatus es dei martir, Wenceslas,*
Blahoslavený jsi, Boží mučedlníče,
(Tu es bienheureux, martyr de Dieu,)
quia cum sanctis gaudebis en eternum.
svatý Václave, nebo s svatými radovati se budeš.
(car tu te réjouiras avec les saints.)

Le 4 mars, jour de la Translation, l'Alleluia de saint Venceslas était remplacé par le passage *Desiderium.* Au graduel s'ajoutaient des séquences, ou proses, qui tiraient leur origine des jubilations de l'alleluia suivant le graduel.

La séquence *Criste tui preclari militis — Christ, ton soldat constant,* était chantée d'après des séquences allemandes du Xe siècle, *Omnes sancti seraphin* et *Agone triumphali,* fondées sur le motif de début d'un vers d'un Alleluia, *Vox exulatationis.* Ce *Criste tui preclari* jouissait d'une grande faveur, et fut même, aux XIVe et XVe siècles, expliqué dans les écoles, comme nous le prouvent des commentaires latins et des gloses tchèques du temps. Au XVIe siècle, dans la liturgie utraquiste, il se chantait en tchèque.

Le *Dulce melos cum concentu,* qui est de mode mixo-lydien, est l'œuvre d'un frère prêcheur de l'Ordre de saint Dominique, un certain Domazlaus ou Domaslav. Le même personnage composa une séquence célébrant le corps de Dieu, *De superna ierarchia,* paternité attestée par son cryptogramme. Domazlaus en avait certainement trouvé le motif verbal dans la séquence, *Lauda Sion,* et dans l'hymne, *Pange lingua,* dont l'auteur n'est autre que saint Thomas d'Aquin, qui portait comme lui l'habit de saint Dominique et était peut-être son contemporain. Domaslav dut composer l'air des deux séquences, car ces airs ne s'appliquent à aucune autre séquence, tchèque ou étrangère. On peut considérer ce dominicain comme représentant l'école des compositeurs de musique religieuse tchèques de l'époque de Přemysl Otakar II.

La mélodie du cantique *Festa mente iocundemur* semble faite d'après les *Laudes crucis adtolamus,* sur laquelle on chantait aussi la séquence de saint Thomas d'Aquin, *Lauda Sion,* dont il est question plus haut, ainsi que la séquence *Plena cantu* en l'honneur de sainte Ludmila et celle, *Psallas laude competenti,* célébrant saint Egide. Cette mélodie, dont l'étendue est d'une octave et demie, fut adoptée plus tard par les utraquistes.

Salve, pater optime ... Salut, père bienfaissant. L'original latin se trouve dans le recueil de Vyšší Brod (H 42), avec la date de l'année 1410, et la paraphrase tchèque, portant figure dans le Cantionnaire de Jistebnice, où elle doit avoir été notée en 1420 environ. Cette séquence se distingue des autres par le refrain qu'elle présente, à chaque strophe, et qui est emprunté au cantique de saint Venceslas. L'origine de ses deux textes, tchèque et latin, est certainement tchèque.

La séquence *Psallat ecclesia mater illibata,* est attribuée à un moine du couvent de Saint-Gall, nommé Nokter Balbul (mort en 912). Elle appartient au formulaire de la messe *Terribilis* et était chantée lors de la fête de la consécration solennelle de la chapelle de saint Venceslas, le 10 septembre. Au XIVe et au XVe siècle, elle était objet d'explication dans les écoles.

La séquence *Letabundus psallat mundus* célèbre à la fois deux saints, le Tchèque Venceslas et le Polonais Stanislas, assassiné par le roi de Pologne Boleslav II. L'évêque de Cracovie, saint Stanislas, est en effet nommé, dans le commentaire du Livre des séquences du couvent d'Opava, datant de 1418, « *patronus polonorum et boemorum* ».

La séquence *Spe mercedis* est tirée du *commune martyris* et fut imprimée, avec tout le formulaire de la fête de saint Venceslas, dans le Missel de Bude, de 1498. C'est un intéressant témoignage du culte de saint Venceslas en Hongrie.

Trois versions de l'évangile de saint Venceslas existent du XIIe au XVe siècle: *Nisi granum frumenti, Nolite arbitrari, Si quis vult post me venire.* La façon de chanter cet évangile n'était pas déterminée de façon précise. Il était en mode phrygien ou dorique, avec *bé* mineur ou *fa* majeur. Dans la liturgie hussite de saint Venceslas cet évangile était chanté en tchèque, ainsi que l'épître, même quand les autres parties de l'office étaient en latin. Cet évangile commençait par *Chce-li kto po mně přijíti (Si quelqu'un veut me suivre).*

Pour la fête du saint, le 28 septembre, on avait choisi, dans la riche littérature des *patriamina,* le choral *Patrem summum,* où l'on avait interpolé un trope mensural. En outre les chanteurs pouvaient choisir l'un ou l'autre *Patrem* à une voix écrit en notation mensurale noire, ou quelque *Patrem* à trois voix, portant encore les traces de l'*ars antiqua.* Les *patriamina* tchèques à plusieurs voix se rattachent sur les patriamina latines par la syrrythmie et par une vêture harmonique simple. Elles sont écrites par la notation blanche mensurale, à l'exception du *cantus firmus,* lequel tire son origine d'un choral latin noté en mensuration noire.

La séquence *ofertorium Posuisti domine,* en mode hypomixolydien, était chantée, d'après la messe pontificale de saint Guy, du XIIIe et du XIVe siècle, par le célébrant avec ses assistants, non point par le chœur. Le texte tchèque, *Postavil jsi, Pane Bože* (Vous avez bâti, mon Dieu) se trouve noté entre autres dans le graduel de Čáslav de Jean Táborský, de l'an 1557.

La séquence *Summa prephatio specialis pro summis festivitatibus* était destinée aux fêtes les plus solennelles, et par conséquent aussi au jour de saint Venceslas. Elle était en effet toujours exécutée dans les cas où la fête de saint Venceslas ne tombait pas un dimanche. Dans ce dernier cas, on chantait la préface *de Trinitate.*

Le *Sanctus et benedictus solempne,* ou *summum,* sans trope, ou avec le trope *Deus pater iudex,* ou *Deus rerum principius,* était exécuté par le chœur avant l'élévation.

Le *Pater noster solempne* était immédiatement suivi par la bénédiction pontificale du peuple, que l'évêque accompagnait par le chant d'un texte composé tout exprès pour la fête de saint Venceslas. Le diacre conviait le peuple à recevoir cette bénédiction, en chantant *Humiliate vos ad benedictionem.* La bénédiction épiscopale n'était donc pas donnée après l'*Ite.*

Selon le rite pontifical de Saint-Guy, l'*Agnus dei* devait être exécuté par l'évêque et son assistant, de même qu'auparavant l'*ofertorium.* Un *Communio magna gloria* et un

Ite solennel fermaient le cycle des parties de la messe indiquées par le formulaire *In virtute tua,* qui avait été assigné à la célébration de la fête de saint Venceslas, les 28 septembre, 4 mars et 27 juin. On ne rencontre qu'exceptionnellement dans le MFS, le *Letabitur* ou le *Gaudeamus.*

Dans l'ensemble le MFS latin répond à la tradition latine. Les chorals mélismatiques ont aussi, à côté de leur version originale, un type simplifié. Dans la liturgie tchèque du XVIe siècle les jubilations sont présentées par leurs éléments, ce qu'exige le texte tchèque, plus étendu que le latin. Ainsi le MFS prend la forme d'un choral syllabique. Les séquences latines, dont certaines étaient chantées également en tchèque, demeurèrent jusqu'au XVIe siècle, une forme littéraire et musicale typique.

III°

La fête de saint Venceslas était déjà célébrée au temps de saint Wolfgang, c'est-à-dire vers fin du Xe siècle. La célébration liturgique de cette fête exigeait, en dehors du formulaire de la messe, des heures canoniques ou un office *(officium).* Cet office, qui était d'abord en prose, empruntait son texte au *comune unius martyris,* à la Bible et à la Légende de saint Venceslas, des Xe et XIe siècles.

A partir de la fin du XIIe siècle, l'office de saint Venceslas (SVO) est rythmé dans le Bréviaire de saint Georges et dans les antiphonaires cisterciens, et plus tard il fut rimé d'après les modèles étrangers du temps. Il se composait de *Vespera (vespera prima, vespertina synaxis,* vêpres) de *Vigiliae (officium nocturnale,* maintenant appelé *matutinum),* de la *Matutinarum laus (laudes matutinales,* maintenant *laudes),* de la *Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vespera secunda,* du *Completorium* (complétaire qui est le même dans tous les offices).

La plus ancienne version rimée du SVO fut mise en usage, selon la règle bénédictine, dans les églises du rite occidental de langue latine (Saint-Georges, Zlatá Koruna) et de langue vieux-slave (Sázava). Ce SVO du monastère de Saint-Benoît, ou de Saint-Georges, tomba bientôt en désuétude pour faire place à une version de rite romain, du type dit de Saint-Guy et d'Olomouc. Le SVO de Saint-Guy fut codifié dans l'antiphonaire de l'archevêque de Prague, Arnošt de Pardubice (1363), et celui d'Olomouc dans l'antiphonaire de la Bibliothèque du chapitre de cette ville, du début du XIVe siècle (CO 44).

Les vêpres et les laudes de Saint-Georges comportaient, selon la règle bénédictine, quatre antiennes et quatre psaumes; dans les vêpres et les laudes de Saint-Guy et d'Olomouc, vint s'y ajouter, selon l'usage latin, une cinquième antienne avec son psaume: 1° *Adest dies leticie,* 2° *Peremptoris pena,* 3° *Gressus redit preditus,* 4° *Carcer nocte claruit,* 5° *Per primatum hoc humatum.* La première antienne est du 1er mode, la deuxième du deuxième, et ainsi de suite; d'après ce schéma, habituel au XIIe siècle, la cinquième antienne devrait être du cinquième mode, mais elle est cependant en mineur (*fa* majeur au lieu du mode lydien) ce qui lui assigne une origine moins ancienne. Les antiennes dans les laudes et dans les nocturnes matutinaux ne sont pas réglées par ce schéma, auquel obéissent notamment les antiennes des vêpres dans l'office en l'honneur de saint François, de Julien de Spire, vers le milieu du XIIIe siècle. Les antiennes

des psaumes des vêpres, des laudes et des nocturnes, sont pour la plupart rimées ou au moins rythmées, et racontent divers épisodes de la vie de saint Venceslas. Elles accompagnent un choral sans doute dépourvu de jubilations compliquées, mais orné de groupes tonals de 2 à 4 tons.

Le plus ancien *hymne* dans les vêpres, les laudes et les matines, était le *Martyr dei, qui vincitur* emprunté au *commune unius martyris*.. Plus tard furent composées des hymnes concernant directement le saint, que l'on alternait comme suit: *Dum matutinis laudibus,* sur le martyre de saint Venceslas, et *Dies venit victorie,* se rapportant à la Légende *Oriente iam sole.* Ces trois hymnes alternaient aussi dans l'office de Matines.

L'*antifona ad Magnificat* dans les vêpres et l'*antifona ad Benedictus* dans les laudes se nommaient *antiphonae in Evangelio.* Pendant les vêpres on les alternait comme suit: d'abord la plus ancienne, *Laus alme sit trinitati,* ensuite *Gaude felix boemia, Gloriosum et memoriter, O pugil egregie.* Pour les laudes de Saint-Guy on exécutait l'antienne *ad Benedictus Hic dives apice,* et pour les laudes d'Olomouc le *Salve dies festa* ou le *Inclite patrone.*

Les deuxièmes vêpres de saint Venceslas, du 28 septembre, *de precedenti festo,* avec la commémoration de saint Michel, avaient la même disposition que les premières vêpres. Les vêpres *de sequente festo* avaient lieu le jour de saint Michel, le 29 septembre, en même temps que la commémoration de saint Venceslas, les vêpres et le *capitulo de sequenti* comprenaient les vêpres entières de saint Venceslas du 28 septembre, et la deuxième partie des vêpres de saint Michel, du *capitulo* jusqu'à la fin.

L'office de matines (matutinum) a aussi ses vêpres et ses laudes dans le texte de Saint-Georges, de Saint-Guy et d'Olomouc.

L'office de matines de Saint-Georges comporte, selon la règle de saint Benoît, dans ses deux premiers nocturnes 6 antiennes et 6 psaumes; dans le troisième nocturne les psaumes sont remplacés par les *tria cantica* avec antienne, ou par des antiennes *de communi.* Cet office contient donc 12 leçons avec 13 répons, qui sont disposés par quatre dans les trois nocturnes. Ils sont suivis par la citation de l'évangile avec l'homélie, le *Te deum* et l'antienne *Te decet laus.*

Dans la liturgie *romaine,* le SVO était régulièrement composé de 3 nocturnes dont chacun avait 3 psaumes et 3 antiennes, trois leçons avec répons et vers. Il comportait donc 9 antiennes, 9 psaumes, 9 leçons, 9 répons avec vers. Les leçons des deux premiers nocturnes contenaient le récit de la vie de saint Venceslas d'après certaines légendes; la leçon du troisième nocturne renfermait la citation de l'évangile du jour pour le formulaire de la messe et son explication ou homélie. Après le dernier répons du troisième nocturne venait le *tropus Preclaris his meritis,* sur l'air du célèbre *Benedicamus domino*; et parfois même on ajoutait le *Te deum.* L'office romain diffère donc de l'Office bénédictin en ce point que, dans l'office bénédictin, l'évangile et son homélie ne se placent qu'après la fin du troisième nocturne, tandis que, selon la règle romaine, ils font partie du troisième nocturne. Dans l'office bénédictin la légende occupait les leçons des trois nocturnes, tandis que, dans l'office romain, elle occupait celles des deux premiers. L'office bénédictin a quatre leçons dans chaque nocturne, l'office romain n'en a que trois. La légende du moine Laurent du Mont-Cassin, était écrite pour les matines bénédictines comprenant 12 leçons. Des fragments ou des variantes des légendes suivantes furent introduits dans les leçons:

1ª Le *Beatus Wenceslaus mire caritatis ac amande indolis puer,* du lectionaire d'Elisabeth Rejčka, de 1316, est une heureuse utilisation de la longue et diffuse légende de l'évêque Gumpold de Mantoue.

1ᵇ Le *Avulsa igitur ob inseccabilis sacramentum trinitatis* est un extrait de la Légende de Gumpold.

2ª Le *Gloriosus (beatus) Wenceslaus ex christianissimo patre boemorum genitus* est une adaptation libre d'une partie des légendes *Oportet nos* et *Crescente fide,* version de Zagreb.

2ᵇ Le *Beatissimus martir Wenceslaus,* version de Zagreb.

3° Le *Licet plura,* de Translatione s. W. a) texte plus court, du XIIᵉ siècle, b) texte plus long du XIVᵉ, dans les Bréviaires de Saint-Guy.

4° Le *Corpus sanctissimi martiris, de Translatione s. W.,* est une partie du deuxième texte de la légende *Oriente iam sole.*

5° Le *Crescente fide* provenant de l'office d'Olomouc, diffère des autres versions qu'on en possède.

6° Le *Inclitam et gloriosam,* d'un Bréviaire du XIVᵉ siècle provenant du couvent de Saint-Jacques à Prague (Archives de la ville de Brno, N° 34).

7° Le *Oportet nos fratres* du Bréviaire bénédictin.

8° La Légende de l'empereur Charles IV. Le *Crescente religione* dans le *Liber viaticus* de Jean de Středa.

Le nombre des répons dans les divers nocturnes correspond généralement au nombre des leçons. Dans certains manuscrits seulement manque le dernier répons du troisième nocturne, que l'on remplaçait en chantant le *Te deum.* Les répons et les vers des demi-leçons ont des mélodies très étendues et de très riches jubilations. Il faut les attribuer à l'école des compositeurs indigènes, dont le représentant le plus éminent est Záviš de Zapy. Dans ces répons se trouvent élaborées de façon poétique, ou complétées, les légendes en proses divisées en plusieurs leçons, ce qui a donné naissance à de nouvelles légendes, en vers celles-là. Le meilleur exemple de cette évolution est offert par une légende rimée du Bréviaire de Saint-Georges, *Wenceslaus, dux gracie,* et par l'*Inclitus miles cristi.*

Des légendes rimées semblables à celles-là eurent à la même époque, comme point de départ les antiennes des psaumes, des vêpres, des laudes et des matines. Leurs proportions sont d'ailleurs plus modestes, mais elles ont le droit de figurer parmi les productions musicales et littéraires latines, d'origine tchèque, auxquelles jusqu'à présent on n'avait pas consacré l'attention qu'elles méritaient.

Après les matines venaient les laudes, *matutina laus.* Le texte bénédictin que nous en possédons, des XIIᵉ et XIIIᵉ siècles, est construit à la manière des vêpres bénédictines et on les chantait dans les couvent de Saint-Georges et de Zlatá Koruna. Les laudes de saint Venceslas, qui comportaient d'abord 6 psaumes, et plus tard 5, avec antiennes, comportaient l'hymne *Dum matutinis laudibus,* et comme antienne « ad benedictus » *Hic dives in apice,* sans parler des autres parties ordinaires. Dans les laudes d'Olomouc, l'antienne « ad Benedictus » avait pour texte *Gratia dei pietatis.*

Les deuxièmes vêpres *de precedentis festo* étaient destinées à célébrer, ou la fête du 29 septembre, ou la *Translation* du 4 mars. Les cantiques sont ceux de ces fêtes, auxquels s'ajoutaient, pour le 28 septembre, la commémoration de saint Michel archange,

dont la fête était le lendemain 29 septembre, et, pour le 4 mars, celle de sainte Cunégonde, dont la fête était le 5 mars. Les deuxièmes vêpres *de seguenti festo* étaient, pour le 29 septembre, jour de saint Michel, celles de saint Michel avec la commémoration de saint Venceslas.

Les vêpres et le *capitulo de sequenti* comprenaient *toutes* les premières vêpres de saint Venceslas, auxquelles ils ajoutaient les cantiques des vêpres de saint Michel, du 29 septembre, du *capitulo* jusqu'à la fin. C'est pourquoi elles portaient le titre de *capitulo de sequenti (festo)*. Dans la liturgie actuelle, les deuxièmes vêpres de ce genre combinent la première partie des vêpres, du 28 septembre, avec la deuxième partie, du 29 septembre, en commençant par le *capitulo*.

La célébration liturgique des fêtes de saint Venceslas comprenait aussi la *Passio s. Wenceslai*, 28 septembre, sur une octave entière, la *Translatio s. W.* (transport des reliques) 4 mars, la *Dedicatio capellae s. W.* (Consécration de la chapelle de s. W.), 10 septembre, et la *Recollectio ossium s. W.* (Rassemblement des ossements de s. W.), 27 juin.